

ORTHVINVS GRATIVS

PHILOCHARIS PIO LECTORI SALVTEM PLVRIMAM DICIT.

Maximi facies lector candidissime Franciscum Birckman ac fratrem ipsius Arnoldum: qui quum sint in vetustissimis simul atq; optimis autoribus, non inquirendis, consequendisq; tantum, verum etiam in imprimendis, diuulgandisque diligentissimi, ita etiam in Christianorum maxime codicum sinceritate, minime negligenda, maxime conspicui plurimumq; illustres. Nihil ex illorum officina seculentum, nihil faiserum, nihil impium prodit. Omnia ad puram eruditionem, ad integram fidem, & ad solidam doctrinam consequendam, cum optimis optimi, certatim expendunt. Quod tam in ven-

dendis assidue bonis libris, classicisque autoribus euulgandis, q; in luculentissimis ac plane diuinis, Ruperti nostri operibus, terra, marisque (& maximis quidem eorum impensis) diligenter conquirendis, ac tandem excusis, luce clarius docuerunt. Ad Rupertum venio, antiquissimum summumq; Theologum: qui non per diuerticula, aut vagas contentionum ambas, sed via regia, via tuta, via euangelica, via solida ac certa, sacros hic interpretando prophetas, neminem non cœlesti inflammat igne. Syncerus est, integer etiam ac pure candidus. Moriar, si vllum deorum nectar suauius esse credam hoc Ruperti prophetarumq; poculo, quo sitienter ebibentes, nunquam situnt, quo lese inebriantes nunquam inebriantur. Multo enim, multoq; amplius q; cogitare quisquam potest, de pectore ipsius candidissimi & gratiarum pleno, conditum, lapidumq; promanat, cuius niueam simplicitatem, cuius eloquentiam incredibilem, cuius sententiarum grauitatem, cuius deniq; theologiam sublimitatem, nemo non admirabitur, nemo non in cœlum feret. Auricomum enim habens caput, veste splendescit argentea, & velut ætherius sol cuncta collustrat. Hic deus & præsidium est theologorum, ad hunc, tanquam ad anchoram, hac tempestate, literati omnes decurrunt. Quemadmodum materia salubris, ita & stylus delectabilis. Et vt semel finiam, hoc nostrum in Abbatem non aspernabere distichon.

Nunc medium cœli tangit, nunc æthera pennis
Verberat, & decimo semper spaciatur olympo.

Quid multa? Adhuciamus (si ita libet) & hoc nostrum Epigramma.

Cedite philosophi, quos Græcia iactat, habetq;
Iactat & si quos Italia terra suos.

Hos, longe exuperat Rupertus, gloria vatum,
Gloria doctorum, Teutonicisq; soli.

Par decus ingenij nulli sperare licebit,

Nam nouit quicquid Theologia docet.

Hos igitur Ruperti libros, lector candidissime, obu's suscipe manibus, & nobis immortales habe gratias, qui non hosce solum, de quibus hic loquimur, verum omnes ferme alios (quorum ingens est numerus) Ruperti libros, ad vnguem vsque recognoscat, in studio foris omnium utilitatem, non fideliter minus q; diligenter edidimus. Vale feliciter, Coloniae ex officina nostra literaria tertio nonas Augusti, Anno dñi M. D. XXXIII.

ELENCHVS FORVM QVAE

HABENTVR IN COMMENTARIIS RVPERTI IN DVODECIMO prophetas minores. Vbi nota, primum numerum significare folium: literas autem, a & b, designare alteram folij faciem.

A Bacuc, id est, luctator.	174.a	Appropinquare solito iniquitatis.	97.a
Abacuc loquitur in persona Christi, lbi.	109.a	Aquæ bonæ & fideles.	164.a
Abdias interpretatur seruus dñi.	109.a	Aquæ maris effusæ, doctores ex gētibus sunt.	107.a
Abdias tempore Helix fuit.	Ibidem.	Aquæ Niniue, diuitiæ dicuntur.	163.b
Abel primus pœnitentium.	56.a	Aquila super domum domini, Romanum imperium contra Hierusalem.	33.a
Ad austrum habitare.	115.a	Aquila super domum domini bis venit.	Ibidem.b
Ad quid inuocandus deus.	69.b	Aratores, patriarchæ tres flores, apostoli.	108.b
Aditui apud Sopho, dicuntur sacerdotes Baal.	188.a	Arcturus & orion.	92.a
Abraham propheta, ad quem & promissio & re-promissio facta est.	3.a	Arcus Israel contritus in valle Israelis.	5.b
Abscōdita Esau, sunt sacra legis & pphetæ.	111.a	Area & torcular, pressuræ sanctorum.	67.b
Abconditum peccatum	56.a	Ariditas in diuitijs.	157.b
Abyssus dedit vocem.	185.b	Arrogantia ingressus pontificum.	188.b
Aceruus viginti modiorum, Christus.	201.a	Argento inuoluti.	189.b
Accedere ad prophetissam apud Esaiam.	1.a	Ascendere in cœlum, quid.	105.a
Achor furatus de anathemate, cuius typū gessit.	12.a	Ascensio de terra duplex, sicut duplex resurrectio.	107.
Aduentus Christi.	89.b	Ascensio riuus omnes electi sunt.	107.
Aduentus Christi prædicat præcipue Iohel.	59.a	Assiduitas religionis & continentiæ in ministris domini.	65.a
Aduentus Christi primus, sicut sibilus auræ tenuis.	5.a	Assur p supbo diabolo ponit.	36.a, 141.b, 159.b, 169.a
Aduetus iste pascificus arcū & gladiū cōterens.	15.a	Assur a muliere & semine eius cōtritus.	170.a
Aduetus vterq; Iudæis reprobis in dānatione.	95.a	Assur regis pastores	169.a
Aduerborum similitudinis significatio.	63.a	Assur diabolus dicitur.	194.a
Aduerfarij fidei triplices.	192.b	Assyriorum perfectio qualis.	158.a
Afflictio duplex.	158.b	Atelebus, parua locustia	167.b
Afflictio & ira Christi.	126.a	Auaritia, abyssus multa.	100.b
Afflictio & ira Ionæ.	125.b	Auaritia mala quid.	179.a
Afflictio & ira Mosi.	Ibidē	Auaritia mater malorum.	102.b
Agitatores qui non sunt domini, quī.	61.b	Auaritia sicut ignis.	147.b
Aggeus dicitur festiuus.	198.a	Auaritiam quæ mala sequantur	164.a
Alexander magnus vt bruchus.	169.a	Auaritia in capite omnium.	105.b
Alæ superbiæ significant, & dæmones volucres cœli dicuntur.	21.b	Auaritia Iudæorum contra pauperes.	103.a
Alexandria Aegypti olim No dicebatur	167.a	Auaritia pharisæorum.	156.a
Alexandriæ & Niniue comparatio.	Ibidē.	Auari, maxime Iudæi.	102.b
Alieni a cœlesti Hierusalem.	75.b	Auaritia Iudæorum.	189.b
Amorrhæus diabolum significat.	82.b	Auditionem audire quid.	170.b
Amos propheta difficilis.	74.a	Auditio de verbo incarnato tremenda.	181.b
Ambulare in nomine dei sui.	139.a	Auditores carnales & spirituales	66.a
Amici ficti.	150.a	Auolare quasi aues ex Aegypto, quid est.	50.b
Angeli fortes dicuntur.	161.b	B aalim, quæcunq; idola dicuntur.	10.b
Angelos intercessio pro filijs Israel ad deum.	6.a	Baalist per nullam interpretationem debet vocari deus.	13.a
Angeli excelsi.	90.a	Baal nō fuit ex Israel, sicut fuerūt vituli aurei.	35.b
Anima vt auis, verbum dei vt laqueus.	85.a	Beelphegor a Latinis Priapus dicitur.	41.a
Animalibus & brutis similes.	61.b	Bellatores diaboli.	186.a
Animi passiones omnium malorum causæ.	164.a	Bellum sanctificare.	72.a
Annuncians eloquium suum.	90.a	Belial quomodo vniuersus interijt.	160.b
Ante faciem indignationis domini stare.	156.a	Beniamin, id est, filius dextræ.	115.a
Apostoli filij sunt Israel & secundum carnem, & secundum fidem.	6.b	Bestiæ quatuor de mari ascendentes.	202.a
Amphora apud Zachariam quid sit.	212.b	Bethauen, domus idoli, prius dicta est Bethel.	21.a
Apostoli sunt frēs Christi, & filij matris eius.	48.b	Bethlehem etiam Ephrata vocatur.	141.b
Apostoli vt vngelæ æræ.	14.a	Bibe & consopire	190.b
Apostoli lenes & seueri	144.a	Bibere vinum in dulcedinem.	60.a
Apostolorum ad gentes expulsio.	71.b	Bibere vinum damnatorum.	82.a

Bona temporalia sicut pomum.
 Bubali dicuntur superbi Iudæi.
CAin peccatum septuplex.
 Caiphas mendacii opifex.
 Caiphas laqueus ruinæ factus est
 Chaldaei, daemones & Romani,
 Caluitium aquilæ.
 Campestria habitare à deo quid.
 Capi à deo, bona est captiuitas.
 Capitis commotio duplex.
 Caput de domo impij.
 Captiuitatis humanæ initium.
 Charitas latum mādatur.
 Carnalia desideria Iudæorum.
 Carmelus duplex.
 Carmeli vertex, scribæ & pharisæi.
 Carnalis Israel, spiritualem semper vt extraneus
 persequutus.
 Carnales Iudæi Edom dicuntur.
 Carnis iustitiæ.
 Castra Christi morientis magna & fortia.
 Catulus leonis, Christus.
 Causa dei semper iusta, erga iustissimū etiam.
 Carbones desolatoriij.
 Celebrare festiuitates.
 Carimonie Iudæorum desuunt.
 Carimonie legis, figura Christi.
 Christus doctor iustitiæ.
 Christus cur non placuit carnalibus Iudæis.
 Christus cur à propheta dicitur Israel.
 Christus clamauit in prophetis.
 Christus dominus exercituum.
 Christus finis totius scripturæ.
 Christus foris suorum recordatur.
 Christus formans montes.
 Chs in cruce erexit cornu David, cornu salutis.
 Christus in scripturis quærendus.
 Christus, lapis.
 Christus leo dicitur.
 Christus legatus missus ad gentes.
 Christus, mons.
 Chs nomē apud Esa, accelera spolia detrahere.
 Christi promissione implere septem regna cona-
 bantur.
 Christum præ omnibus gratis oderunt
 Christus quasi ros in vtero virginis.
 Christus quasi leo rugit.
 Christus sol in die luminis.
 Christus solus vere dicit, Clamaui ad te, quia
 disti me.
 Christus solus perfecte loquutus.
 Chs venit quasi imber teporaneus & serotin.
 Christus vt læna & catulus leonis.
 Christus vt cornu ferreum.
 Christus vere deus.
 Christus verbum domini
 Christus candelabrum aureum
 Christus quomodo coronatur in electis.
 Christus agricola est.
 Chs solus in scripturis quærendus.
 Chs dicitur Zorobabel & filius Salathiel.

102. b
 99. a
 236. a
 28. a
 40. a
 173. a
 180. a
 115. a
 24. a
 166. b
 186. a
 70. a
 9
 219. a
 81. b
 75. a
 112. b
 79. a
 98. b
 164. a
 84. b
 149. b
 213. b
 160. a
 106. b
 200. b
 66. a
 28. b
 48. b
 171. a
 165. a
 153. a
 162. b
 89. b
 354
 115. b
 179. a
 164. b
 110. a
 157. b
 154. a
 92. b
 58. a
 50. b
 104. a
 122. a
 93. a
 25. a
 24. b
 141. a
 89. b
 9. a
 210. b
 216. b
 222. a
 187. a & 202. b
 202. b
 219. a
 210. a
 66. a
 141. a
 16. a
 238. b
 68. b
 178. b
 165. b & 179. b
 110. b
 32. a
 139. a
 65. a
 165. b & 179. b
 158. a
 206. b
 161. b
 156. b
 151. b
 31. b
 50. b
 19. b
 170. a
 61. b
 175. a
 179. a
 199. b
 203. b
 168. b
 159. a
 125. a
 160. b
 110. a
 115. b
 170. a
 64. b
 170. a
 157. b
 120. b
 183. a
 121. b
 122. a
 175. b
 172. b
 36. a
 166. a
 169. a
 121. b
 186. a
 75. & 76. b
 203. a
 2. a
 2. a
 15. a
 27. a

Christus dicitur seruus domini.
 Christi lapis, super quem septem oculi.
 Christus doctor iustitiæ
 Christi egressus duplex.
 Chs ecclesie dicuntur ciuitates, vineæ & horti.
 Christi ecclesia & virgo est & coniunx.
 Christi insultatio contra Iudæos.
 Chs passio figurata in Iona.
 Cibus electorum, laus dei.
 Ciuitas dei.
 Ciuitas sanguinum, Hierusalem.
 Clamor ad deum verus.
 Clamor ad deum pro terrenis, vlulatus est.
 Claudicans Israel dicitur.
 Clerici memores sui officij quid faciunt.
 Clericorum ofores lyncei ad eorum vitia, ad sua
 Tiresia.
 Climata secundum situm Hierusalem.
 Clypeus ignitus, sermo dei.
 Cogitantes contra dominum.
 Cogitantes inutile.
 Coliuba habes fel, nō habes cor, Iudæi sunt.
 Columba regenerantem spiritus sancti gratiam si-
 gnificat.
 Comedere peccata populi quid est.
 Comprimere manus quid.
 Computrescere in stercore suo quid est.
 Confessio vera de Christo.
 Confusio Iudæorum duplex.
 Celi dicunt apostoli, terra autem ecclesia.
 Conuersio Iudæorum non recta.
 Consilium apostoli.
 Consolatio electorum duplex
 Constantini donatio.
 Contemplari viam.
 Contemptibilis.
 Cōtritiō & retributio Iudæis duplex debetur.
 Cōtritiō capitis, mulieris & feminis Chs est.
 Conuersio vera ad deum.
 Conuersio dei ad nos & benedictio.
 Conuiuijs fere impij conspirant in sanctos.
 Cor maris, medium eius est.
 Cornua, brachia crucis.
 Correctio & confessio Ionæ.
 Corpus Christi, templum sanctum dei.
 Creatio diaboli qualis.
 Credentium numerus paucissimus.
 Culmus stans, in quo germen non est, litera legis
 dicitur.
 Cupiditas meretrix dicitur.
 Custodes quasi locustæ.
 Custodire vanitates.
Damasci scelera.
 Darius, quartus à Cyro Da, rex.
 Dauid psalmos clausos scripsit, clauem Christo re-
 linquens.
 Dauid primus scripsit & cecinit propheticum ser-
 monem.
 Dauid primus cœlestia promissa de regno dei ma-
 nifeste explicauit.

Dauid typum Christi, Hieroboam Iudæorum car-
 nalium gessit.
 Dauid victoria contra Goliath mystica.
 Decem tribus inuidebāt Iuda promissionem.
 Decima pars domini.
 Dæmones in Romanis sicut equites.
 Densam lutum, multæ diuitiæ.
 Dentes hostium dei.
 Descendere dominum quid.
 Descendere in infernum quid
 Deuastatio Ninive.
 Dei corripientis intentio.
 Deū sequi propter pascua sua, nō propter ipm.
 Deus ad gentem Hebraicam ter accessit iuxta ver-
 ba Osæ.
 Deus ab austro venit.
 Deus æmulator & viciscens dominus.
 Deus exercituum
 Deus est hostis Iudæorum.
 Deo seruire grande premium est.
 Deus impassibilis.
 Deus iudex iustus, fortis & patiens
 Deus iratus est Iudæis nō genti, sed incredulitati,
 Deus in medio eorum.
 Deus misericors inferendo nobis mortem.
 Deus neminem cecit, nisi qui prius ab eo sponte re-
 cessit.
 Deus nō factor, sed suscitator gentis amaræ.
 Deus non tradit aut dimittit, nisi quos incorrigibi-
 les scit
 Deus nō solam vindictā petit & pœnā sicut homo
 læsus, sed magis pœnitentiam peccatorum.
 Deus quomodo accessit ad fornicariam iuxta simi-
 litudinem Osæ.
 Deus spes erit pioꝝ, horror impioꝝ in die magno
 Dies hostiæ domini.
 Dij terræ boni, & dij terræ mali.
 Die, 24. noni mensis natus est Christus.
 Diaboli draconis intentio.
 Diaboli congregatio
 Diaboli fortitudo imbecillis.
 Diabolus qualis à deo creatus
 Diabolus princeps opprobrij nostri.
 Diabolus rex equorum & equitum.
 Diabolus à Christo expulsus.
 Diabolus mortuus deo, viuuit in impijs.
 Dicitur Iob exponitur; Deus non æquo iudicio
 afflixit me.
 Dies domini contra dormientes
 Dies domini cur dñi dicatur.
 Dies domini magnus quis est.
 Dies domini ex malis præcessuris credatur.
 Diem domini magnū fere indubitabile sit
 Dies domini prope est.
 Dies domini terribilis.
 Dies frigoris.
 Dies famis, iudicij dies est.
 Diei vnus septem nomina.
 Dies preparationis.
 Dies vltiōis incredulis est, credulis dies salutis.
 Dies visitatiōis, Iudæis factus est dies retributionis.

Dies illa dicitur etiam dies solennis, & dies festi-
 uitatis.
 Dies nouissimi Iudæis nobis est plenitudo tēpis.
 Diligere misericordiā quid est.
 Disceptatio dei cum hominibus horribiliss.
 Diuinitio, propheta mendax.
 Diuisi inter se, qui seipos à deo diuiderunt
 Diuitiæ rete impiorum sunt.
 Diuitiæ huius mundi, ariditas est
 Doctor iustitiæ, Christus.
 Doctores ex gentibus velut pluuia ex mari.
 Doctores ecclesie.
 Doctrina noua nō est, quæ scripturis probat.
 Domus furis, templum Iudæorum
 Domus Iosæ, ecclesia est.
 Dominus iustus in puniendo.
 Domus David contra Iudā quō gloriata est.
 Domus Israel nunc ruinosus est.
 Dominus exercituum, Christus.
 Dominus rex regum
 Dñs stans sup altare, Chs est in cruce.
 Dominus in Sion.
 Dominus de Sion rugiet.
 Domine, in iudicium posuisti eum
 Dominus exercituum cur ter dictum sit.
 Donationis Constantini decretum
 Dormire fiducialiter quid est
 Duo mala seu duas iniquitates fecerunt Iudæi, gen-
 tes vnā.
 Duplex retributio debetur impijs.
 Duo rostra aurea.
 Duo montes aurei, lex & euangelium.
Ecclēsia ex bonis & malis pmixta in hoc mudo
 Ecclesie hostes, Chs hostes sunt.
 Ecclesia Christi & virgo est & coniunx
 Ecclesie Chs dicuntur ciuitates, vineæ & horti.
 Ecclesia de gentibus sicut septem illæ mulieres
 apud Esaiam.
 Ecclesie de gentibus, licet prius fornicata sit, tamē
 virgo est per fidem.
 Edom, Esau & Seir, tria nomina, res idē
 Edom ter arguitur, Crudelitas eius in Israel
 Edom, carnales Iudæi sunt.
 Edom nomen inuisum scripturæ
 Edom omnis seclator vitiorum illius dicitur.
 Effraim nomine, scribæ & pharisæi denotantur.
 Effraim subcinericius factus est, q nō reseruat.
 Effrata, Bethlehem est.
 Effraim omnis aduersarius iniquitatis.
 Effraim carnales Iudæi, q à David & à Chs re-
 cesserunt.
 Effusio spūs super omnem carnem
 Egressus Christi duplex.
 Egressus es in salutem populi tui.
 Electa gentilitas dicitur.
 Electorum cibus & ficitur
 Eloquentia Iohelis ostenditur
 Electorum consolatio duplex.
 Eloquentia mira in sacris literis.
 Eloquentia seculi.
 Aemulatio dei.

Aenigma quid.	178.a	Fortium suorum recordabitur	162.a
Equi rufi, nigri & albi	214.b	Fortitudo diabolini non vera	175.b
Equi varij ad terram austris &c.	215.a	Frater Jacob & Esau mystica expositio	115.a
Equi domini quales	63.a	Fruentum, vintum & oleum duplex.	66.a
Equi fortissimi, apostoli	215.b	Fuga Ionæ pia & placens deo	116.b
Error ludæorum bonus est nobis.	208.a	Fugere dñm, & à facie domini differunt.	118.a
Esaias vir nobilis, & fecer Manasses regis	1.a	Fulgurans hasta quid	188.b
Esaias ob quam causam occisus est.	Ibidem	Funiculus misericordiae & iudicij	183.a
Aetas Christi.	182.a	Funiculus peccatorum longus in Iudæis	29.b
Euangelium secundum Hebræos.	119.a	Funiculi charitatis.	49.b
Euangelica prædicatio in plateis	162.a	Funiculus maris, requies pastorum	192.a
Exacerbare dñm, est peccatum suū defendere.	18.b	Fundamentum summum	138.
Excelsa super quæ graditur deus	90.a, & .b	Furati sunt sufficientia sibi	111.a
Extremi iudicij terror	124.b	Fures Iacob & gentes dicuntur & dies ipsæ	110.b
Exultare est hilariter credere.	67.b	Fures & latrones qui sunt	135.a
Exultare ad horam	228.a	Abaa duplex peccatum Israel habuit	46.a
Ezechias dupliciter consolatus.	159.a	Galaad ciuitas in tribu Gad, in qua idolū primo consecratum est	26.b
Abulæ & genealogiæ ludæorum	105.b	Galaad cur supplantata sanguine dicitur	27.a
Facere iudicium quid	147.a	Galgala locus idololatriæ antiquus	21.a, & .42.a
Faciens matutinā nebula Christus est.	90.a	Gaudium verum, eiusq; ordo.	61.a
Factio lasciuientium, impij sunt	97.b	Gedeon typum Christi gessit.	48.a
Fames animæ grauior corporis famæ	105.a	Generatiões nouæ inter Zorobabel & Ioseph.	211.b
Forma spūalis intelligentia in culmo Isræ legis.	36.a	Gementes vt columbæ.	165.b
Fasciculus, numerus apostolorum.	107.a	Gens fortis.	60.a
Fermētū malitiæ in Iudæis in nocte azymorum.	30.a	Gens longinquissima, diaboli.	72.a
Festa ludæorum in luctum conuersa	104.b	Gentes quæ ederunt Israel gratis.	78.a
Festiuitas tabernaculoꝝ apud Christianos.	235.a	Gentilium iustitia.	158.b
Festorum celebratio vera	160.a	Gentilis populus olim fuit absq; misericordia, nunc Iudæi absq; misericordia sunt.	15.a
Ficulnea genus humanum cur dicitur.	41.a	Gentilis populus vt meretrix, Iudaica gens vt altera habetur.	37.b
Ficulneæ prima poma, patriarchæ sunt	Ibidē	Gentes labores suos, Iudæi labores aliorum possidebunt.	38.a
Ficulneæ folia, sunt filij damnationis poma, filij.	Ibidē	Gens Iudæoꝝ cur vitula docta dicitur	46.b
Fides paucorum est	172.b	Gentiles facti sunt Iudas & Iacob	Ibidem
Fides absq; operibus.	138.a	Gentibus in euangelizandum in Iona figurabitur	119.a
Fidei firmitas in Iona.	121.a	Gentes erant procul a deo.	217.a
Fidei verbum bonum	Ibid.	Gladius duplex.	107.b
Filia Sion, primitiua ecclesia.	138.b	Gloria & laus Christi.	183.a
Filij Edom qui.	157.a	Gloria patrum ex carne Christi	98.b
Filij benedictionis qui sunt.	84.b	Gradatio in sermone apud Osee p ap̄m explanata	(14.a)
Filij regis & filij regni	188.b	Gurges aquarum transijt.	185.a
Filij Sion, apostoli.	224.a	Abenæ curus, prælati sunt.	161.b
Filij Israel, filij promissionis	115.a	Helifaus spū Helix duplicem habuit	88.b
Filij Sion, Iudaica gens dicitur.	69.a	Hæreditas mea Israel.	70.a
Filij Israel carnales sunt sicut harena maris: At filij Israel secundū fidem sunt sicut stellæ cœli.	6.b	Hæresis contra spiritum sanctum.	89.b
Filij maris, qui crediderint & baptizati fuerint.	50.b	Hæretici falsi fratres.	114.a
Finis malus populi Israel.	103.a	Hæretici cur dicunt filij Moab & filij Ammō.	193.a
Flagellorum suoz causas deus nō vult latere.	83.a.	Hæretici cur illis dicuntur esse similes	Ibidē
Flagellandi modus triplex	65.b	Hæretici familia, Aegyptij.	230.235.a
Fletus domini super Hierusalem	90.b	Hæretici quid tandem erunt	Ibid.b
Flumen pacis, spiritus sanctus	73.b	Hæreticorum libri sicut vxor Loth	Ibidem
Fluuij terræ, sapientes seculi sunt.	184.b	Hæreticorum peccatum irremissibile.	Ibidem
Fornicari est à deo recedere & seruire creature.	4.a	Hæretici inter paganos reputabuntur.	235.a
Fornicaria duplex in Israel, Oalla & Obliba.	20.b	Herodes rex Iudæorum transiturus	48.b
Fornicatio corporalis, pœna est fornicationis spūalis.	20.b	Hæstatio incredulitas est	67.b
Fortes tres David boni, fortes tres Iudæoꝝ mali.	191.b	Hieroboam peccatum	191.b
Fortes, angeli dicuntur.	(47.b)	Hierusalem ciuitas sanguinum.	165.b
Fortia fundamenta terræ, reges	146.a	Hierusalem cœlesti alieni qui sunt	73.b
Fœdus Iudæoꝝ cū morte, & pactū cū inferno.	43.b		
Fortitudo dei Christus aliter q̄ bruchus.	68.a		
Fortes quasi quærcus.	82.b		

Hierusalem infirmata in bonum.	129.b.	Interrogatoria Chfo & Ionę pposita, similia.	118.a
Hierusalem peccatum grauius q̄ Samaria	99.a	Intrare in profundum maris	106.a
Hierusalem quomodo Ninijue dicitur	194.b	Interpretatione nominum constituit, qualitas regis & sensuum	187.a
Hierusalem quare pila dicitur	189.a	Interptatio quorundam nominū hebraicorū.	191.b.
Hierusalem olim columba	194.b	Insula gentium ecclesiæ Christi	194. a
Hierusalem sapius succensa	62.a	Inutilia.	150.b
Hierusalem terrena filia latronis	141.a	Inuidia decem tribuum contra Iudam	156.b.
Homo diuersum opus ab alijs creaturis.	182. a	Inuocandus deus ad quid	69.b
Homines animalibus similes qui sunt	91.b, & .67.b	Iohānes Baptista propheta, & plus q̄ propheta.	3.a
Homini imbecillitas.	60.a	Ionas typus saluatoris	115.b
Homini genera duo	59.b	Ionæ fides firma	121.a
Hostes dei	155. a, & .93. a, & .b	Ioppe	117.a
Hostes ecclesiæ, Christi quoque sunt	144. a	Iohel quis, & quid significet	59.a
Humanæ captiuitatis initium	70.a	Ioseph typus Christi	93. b, & .97. b
Humaniformij hæretici	145.a	Ira bona quæ	126.a
Humilitas custos virtutum	177.a	Ira sanctoꝝ qualis	148.b
Humilitas Iudæoꝝ in captiuitate Babylonica.	110.b	Irrisio supna contra mundum	168.a
Humilitas vera, fortitudo	103.b	Israel carnalis nō nisi tpalia bona appetebat	27.b
Humilitas Iacob & Moyfi	Ibidem.	Israel carnalis David regē gratis odio habuit, ibidē	127.a
Iacob deo primus vouit decimas	91.a	Israel vt hēdera & scenum.	127.a
Iacob & gentes dicuntur fures	110.b	Israel durius puniri debet q̄ cæteræ gentes	84.a
Iacob & Israel coniunctum quid significet.	159.b	Israel verus habitat solus nō cōmiscet gētibus.	31.a
Iacob peruulsus, id est, humilis	100.a	Israel bonus sicut vna in deserto, Ephraim sicut auis auolans.	41.a.
Idola quæ deceperunt Israel	80.a	Iuda sunt omnes gentes Chrm confitentes	258.a
Idololatriæ primum ædictum	172. b.	Iudæi carnales Moab dicunt	80.b
Idolum primum apud Iudæos, ex in auribus & monilibus cœmīnatum fuit.	11.a	Iudæi Tyrii dici possunt	71.a
Idololatriarum dementia	20.a	Iudæi crucifigētes Chrm recte dicūt Ephraim.	40
Idololatria in gētib; error, in iudicio horror ē.	27.a	Iudæi vaccæ pingues in monte Samariæ.	45. a (a
Idola p Chri passionē in telas araneæ fuerūt.	35.b	Iudæi dicunt Chanaan & Philistinim	192. a
Iehu quasi palurus	149.b	Iudicia duo contra Iudæos	187.b
Iehu rex nō vero zelo dei percussit demū Achab.	4.b	Iudæi quare dicunt populus Chanaan	189.a
Iehu rex iustu dei, non ex grā, sed ad vindictā.	34.b	Iudæi habitantes funiculum maris	191.b
Ieiunium sanctificare	61.a	Iudæi pphetias de Chfo pdidissent si intellexissent	Ibidem
Ieiunium sacrificare plus quā prædicare	65.a	Iudæi cur libros prophetaz venerati sunt.	(2.a
Israel, semen dei, filij promissionis dicunt	4.a	Iudæi cum exolos haberent prophetas	Ibidem
Israel etiam metropolis & Naboth dicunt	20.b	Iudæi idololatræ etiam in Aegypto	4.a
Israel cur pro Nabor occiso p onitur	Ibidē	Iudæorum summa miseria, quod iam sunt, & captiui, & non populus dei.	6.b
Ignominiam generis humani operiebat lex, deleuit Christus	10. b	Iudæi carnales non sunt filij promissionis	Ibidem
Ignominia Chri & Iudæorum diuersa	180.b	Iudæi cur amāt adhuc literā in pphetis.	7. a, & 74. a
Ignorantiam dei habere & pro ignorantibus orare diuersa sunt.	181.b	Iudæorum duplex fornicatio.	7.a
Imber matutinus & serotinus	251. a, & .97. b	Iudæi filij fornicationum recte dicuntur	82.b
Immunditia Israel idololatria.	134.a	Iudæi mendaciter dijs falsis dei beneficia attribuerunt.	9. a.
Impij dicunt factio lasciuientium	97.b	Iudæis non non fuit hæreditas à patribus suis sicut alijs gentibus.	20.b
Impij robur, est infirmitas	86.b	Iudæoꝝ dira in deum ingratitude.	10. a
Impij sunt sepulchra diaboli	167.a	Iudæi gens absque misericordia nunc est	11. a
Impiorum sagenæ duæ	176.b	Iudæoꝝ excçcatio multū pfuit fidei Chfianæ.	12. b
Incarnati verbi auditio timenda	181. b	Iudæi sine rege & p̄cipe, sine Ephoth & Teraphim	(16. a
Incorrigibiles sunt, qui non p ignorantiam, sed per malitiam mendacium dicunt aut configunt.	35. a	Iudæoꝝ futura conuersio.	20. (16. a
Inexcusabiles filij Israel.	88. a	Iudæi scientiam dei repulerunt	18. b
Inhonoratus, superbus dicit	159. a	Iudæi pactum dei irritum fecerunt, & filios alienos genuerunt	23. a
Iniquitas Iudææ maior, quā Salome	89. a	Iudæi sicut Adam transgressi sunt	29. b
In medio annorum quid	182. a	Iudæi furentes à vino ceperunt Christum	30. b
In medio deum esse	68. b	Iudæoꝝ ingratitude mēdacia quæ cōtra Chrm.	32. a
Infantia prophetaz: Ephraim.	40. a	Iudæi vlulant & ieiunant super triticū & vinū.	20. b
Insatiabilia mala sunt auaritia & luxuria	55. b	Iudæi facti sunt quasi arcus dolus	Ibidem
Interiora iecoris	84. a		
Intentio corripientis dei			

Iudæi negauerunt ac subannauerunt Moſen, Dauid & Chriſtum 33.a
Iudæi à mendacio quod in Chriſtum confixerunt nunquam emundantur 25.b
Iudæi ſunt vaſa immunda; quia immundi ſpiritus ſunt in eis 36. a
Iudæoꝝ cæcitas circa leges euangelicas 37.a
Iudæi per ſuperbiam & inuidiam, ſicut Aegyptus indurantur ibidem
Iudæoꝝ peruerſa dilectio 38.a
Iudæoꝝ ſacrificia poſt paſſionem Chriſti, ſunt pa-nis lugentium ibidem
Iudæi deriſerunt prophetas 39.a
Iudæi inflati ſcîa, magiſtri facti ſunt erroris 20.b
Iudæi ſeditioſi in Barrabâ hereditauerunt. 40. a
Iudæoꝝ diuiſio inter ſeſe 43. a
Iudæi iuſto dei iudicio traditi ſunt p̄i mēdaci. 45. a
Iudæi abſq; regno ſunt ubiq; inter ſeruitute, ibidē
Iudæi miſere nunc pendet inter deū & idola 50. a
Iudæoꝝ odium contra Ch̄m 98. b
Iudæoꝝ vetus idololatria in deſerto. 96. a
Iudæi male robuſti 92. b
Iudæi cœleſtia & terreſtria dona amiſerunt 82. b
Iudæi fruſtra ſperant imperium. 71. a
Iudæi peiores Cham 180. a
Iudæi ſpoliati cur ſunt. 178. b. **Iudæi** ppl̄s Aſſur. 169. b
Iudæi querunt & non inueniunt. 104. b
Iudæoꝝ deus, aurum 105. a
Iudæi volebant ſibi pphetari bona carnalia. 108. a
Iudæi in vinea ſolum folia reliſta 111. a
Iudæi omnium iniuſtiſſimi 124. a
Iudæoꝝ pertinaces reſponſiones 132. b
Iudæoꝝ diſperſio 170. a
Iudæoꝝ conſuſio duplex 179. a
Iudæi pueri centum annoꝝ 206. b
Iudæi quomodo eleuati 215. b
Iudæi quare ieiunabant 217. b
Iudæi gentibus inuidet 241. a
Iudæis, 4. mala, a. 4. regnis 60. a
Iudæoꝝ luctus. 10. b. **Iudæoꝝ** primū & Græco. 68. b
Iudex verbum domini 138. a. & b
Iudicium damnationis diaboli triplex 186. a
Iudicium peruerſum quod eſt 171. b
Iudicij funiculus 183. b
Iudicium facere quid eſt 147. a
Iudicia domini ſolū in ſcripturis ſcrutanda 85. b
Iudicium domini extremum 153. a
Iudicij nouiſſimi terror 166. a. & 22. b
Iudicij dies pijs non formidabilis 73. a
Iurare in deo Dan. 105. a
Iuramenta dei 98. a. & 124. b
Iuravit dominus in ſancto ſuo 87. b
Iuramentum dei in ſuperbia Iacob 103. b
Iuſſiones dei aliquando ex indignatione 88. a
Iuſtitia carnis. 98. b **Iuſtitia** gentilium. 158. b
Iuſtificari p̄ fidem ſine opibus quō intelligit 42. a
Iuſtitia Iudæorum in cærimonijs, in gregibus, & in armentis. 29. b
Labor contra Chriſtum vanus. 179. b
Lacus in quo non eſt aqua. 228. b
Lactare quid eſt ibidem

Lactati à deo Iudæi varijs ſignis & prodigijs, ibidē
Lactat à deo eccleſia longe dulcius ibidem
Lachis. 129. b
Quid lampas vnas & lucernæ ſeptem 110. b
Lapis Chriſtus 179. a
Lapides viui meremur dici ex fide 110. a
Latrones ſcribæ ac phariſæi 110. b
Lebetis & ollæ differentia, & myſtica expoſitio
Leo Chriſtus dicitur. 164. b
Leo deus, præda electus 4. b
Legatus miſſus ad gentes, Chriſtus eſt 110. a
Legis ſententia de pendente in ligno 112. a
Lepra diuerſa in Maria & Ozia 81. a
Libanus 58. a. & 155. b
Libanus vinum ibidem
Libere arbitrium in homine 20. a
Liberare lanâ & linū à ſeruitute maloz hoim 10. a
Libri canonici ex Iudæis non gentibus 69. a
Lignum crucis 179. a
Litera legis hædera 126. b
Lingere puluerem quid eſt 152. b
Literalis ſenſus plerunque nimis exilis, & maiſta-
 te vacuus 14. a
Locus natiuitatis Chriſti, ſolis Dauid, & Michææ
 reuelatus 127. b
Locuſtæ myſticus ſenſus 60. a. & 99. b. & 169. a
Lupi veſpertini Perſæ & Mœdi appellant 175. a
Loqui dñm ad Oſee, & loqui in Oſee differunt. 4. a
Luctus Iudæoꝝ ſub Perſis & Mœdis 60. b
Luctus ſub Aſſuero ibidem
Luctus ſub regno Græcorum 61. a
Lux ſagittarum verbum domini 185. b
Mala ſeptem à Iudæis perpetrata 188. a
Maledictio & duplex cōtritiō Iudæoꝝ. 238. a
Mala avaritiam ſequentia, 164. a
Malitia quam Iudæi cogitauerunt in Ch̄m 52. b
Malum quod dominus facit 85. b
Maledictus à deo ſolus Chriſtus 119. b
Manus domini effugere non poſſumus 206. a
Manus comprimere eſt congratulari deo 170. a
Mare orientale 66. b
Mare nouiſſimum ibidem
Maria mater dei contriuit caput ſerpentis 170. a
Martyrum victoria 163. a
Maxilla gulâ designat quæ p̄ eâ cibus cōminuit. 49. b
Meditatio in ſcripturis 59. a
Memphis Aegypti metropolis olim fuit 39. a
Mēdaciū Iudæoꝝ de Ch̄o ſicut tela aranæ. 35. b
Mendaciū fructū nunc vſq; comedunt Iudæi. 47. b
Mendaciū dilaceratione plena 165. a
Menſes Iudæis tantum lunares ſunt, 23. a
Menſor ciuitatis Chriſtus 206. a
Merces meretricis 129. b
Meretrix cupiditas dicitur 166. a
Meridies, epiſcopus gratia dei 112. a
Michæas percutitur 136. b
Michæas quomodo intelligendus 137. a
Michææ ſolicitudo 126. b
Miſericordia dei, conſtantia illius iudicium 127. b
Miſericordiam diligere quid eſt 147. a
Miſericordia dei in Iona mirabiliter ſe oñdit, 121. b

Miſericordia alia 'parua, alia magna dicitur. 25. b
Miſericordia ad proximum duplex 26. b
Miſericordiæ funiculus 183. a
Moab dicuntur carnales Iudæi 80. b
Montes Sion, Hieruſalem eſt cœleſtis 113. b
Montes & colles cœleſtis Hieruſalem qui ſunt. 73. b
Montes quos Chriſtus formac 89. b
Mons Pharan quid 182. b
Mons Oliuarum iſſus 235. a
Moraſthi. 127. b **Mors** duplex. 56. a
Mors Iudæorum duplex in captiuitate 106. a
Morſus tuus ero inferne 58. a
Mors noſtra ex dei miſericordia eſt 169. b
Mortui conſopiti qui dicuntur ibidem
Mortui dicendi non ſunt ſancti ibidem
Mors velut Orion. 92. a
Mulier in medio amphoræ 213. a
Mulieres duæ Samaria & Hieruſalem ibidem
Multitudo ſacerdotum cōfuſa ſub Hieroboam 19. a
Mundi peccatum inexcusable 164. a
Munitiones Iudæorum 174. a
Murmur bonum 163. b
Murus litus. 101. a **Mutatio** duplex. 174. b
Mysterium in numero quindecim argenteorum & in coro ac dimidio 16. a
Mysterium in numeris mille & decem 91. a
Mysterium numeri trigintatres 120. a
Mysterium numeri quadragenarij 124. a
Mysterium reſurrektionis Chriſti ibidem
Myſticus ſenſus portus attendendus q̄ litera 199. a
Mysterium numeri ſenarij 200. a
Myrreta dicuntur ſcripturæ ſanctæ 204. a
N Aboth Iſraelitæ mors maxime ſuper omniū prophetarum neces memorabilis, & in ty-pum paſſionis Chriſti fuit. 5. b
Naum prophetia cur tam dura & aſpera contra Ni-niucn. 154. a
Naum prophetia duplicem habet titulum ibidem
Naum typos ſpiritus ſancti ibidem
Nebula in vijs domini 155. b
Negotiatioes plures ſtellis, reptoboz nūerus. 163. a
Nemo credit, id eſt, pauciſſimi 172. b
Nemo iuſtitia ſua ſaluatur coram deo 156. a
Nescire deum, eſt contemnere. 86. a
Nescientes inter dextram & ſiniſtrā qui ſunt 127. a
Niniue à Chaldæis capta 163. a
Niniue deuaſtatio 159. a
Niniuitæ iuſtiores carnali Iſrael 124. a
Niniuæ quæ & qualis, & vnde iram domini tantam commeruit 154. a
Niniue mundum designat eodē. & 159. a. & 124. b
Nomine Iacob & Eſau qui denotentur 112. b
Nomen domini inuocatum ſalutem parit 70. b
Non conuertam eum, ſenſus eius 75. a
Nomina ſeptem vnus diei 115. a
Nouale dicitur eccleſia ex gentibus quæ ſicut ſyluæ erant. 47. a
Nouiſſima quaſi dies amarus 104. b
Nouiſſima Iudæoꝝ initiū plenitudinis noſtræ. 137. b
Nuditas duplex, ſpiritualis in anima, corporalis in bonis terrenis 8. a

Nuditas Iſrael in Aegypto ibidem
Numerus diaboli. 666. 174. b
Numerus ſeptenarius pfectionē ſemp ſignificat. 113. a
Numerorum. 7. & 77. myſterium ibidem
Numeri octonarij myſterium 83. b
Nuptiæ dicuntur, quando verbum caro factum eſt in thalamo Mariæ. 13. b
O bliuſci deum, eſt contemnere illum 19. a
Obscuritas prophetæ cur ſit 91. b. & 109. b
Occiſorum Chriſti contra ſe ſententia 75. b
Octo beatitudines pro ſanctis ibidē
Octo primates. 142. b **Oculi** ſeptem. 222. b
Odiū Iudæoꝝ contra Ch̄m implacabile. 98. b
Odiū iſtud auaritia effecit. 136. b
Odiū duplex 150. b
Odierunt præ omnibus Chriſtum gratis 92. b
Olla ſuccenſa 163. b
Oleum adulationis ſuauitas quandoq; dicitur 51. a
Oleum, frumentum, & vinum duplex 66. a
Oliuæ duæ data ſpiritus ſancti 211. b
Omnia traham ad me. 105. a
Omnipotencia dei. 121. a
Omnis terra, omnes impij 195. b
Onager carnalis populus Iudæoꝝ cur dicit 36. b
Onus Niniue 163. b
Olla, decem tribus Iſrael peior quàm Ooliba, id eſt Iuda. 7. b
Opera duplicia; quædam præceptorum, quædam cærimoniarum 14. a
Opprobria gentilium contra nos 65. b
Opprobrij noſtri diabolus princeps 66. b
Oratio Iouæ. 12. b
Oratio Iona, orationis Chriſti typus 121. b
Oratio pro ignorantibus 281. b
Oratio queruloſa martyrum 65. b
Oſa regis Iudææ qui vocentur. 80. b
Oſcule me oſculo oris ſu. i. verbū caro fiat 15. b
Oſee ſtudio ſcripſit obſcure ne librum cōburerent Iudæi. 2. a
Oſee, id eſt, ſaluator, tã nomine quàm officio Chri-ſti typum geſit. 3. a
Oſee ſub quibus regibus & quo tpe prophetauit. ibid.
Oſee prophetarum, quorum extant libri, primus eſt & ante Eſaiam ibidem. b
Oſee excuſabilis de vxore fornicationis 4. a
Oſee de tribu Iſachar 7. b
Agani cur dicuntur Aethiopes. 194. a
P actum dei cum Iudæis de templo & cærimo-nijs ubique conditionale fuit. 33. b
Palata ſunt maſſa pinguium caricarum 4. b
Pandens iter Chriſtus eſt 134. b
Parabola ſancta ſcriptura dicitur 178. a
Panis Iugētiū eſt quicqd hodie ſacrificat Iudæi. 38. b
Pafcere ventum, eſt ſuperbiæ ſpiritus inflari. 50. a
Pafcu ſua quæ 55. a
Pafcha vetus inutile. 103. a
Pafcor ouium Chriſtus 151. b
Paftores ſeptem præcipui 142. a
Paftoralia Thecæ 74. b
Paruulus inuidus dicitur & contemptibilis 110. a
Paries dealbatus. 95. b. & 101. a

Passio Christi figurata in Iona p totū prophetā, 115	Prophetissa ad quam acceperunt prophetae, Maria mater dei est, 109.b
Pharisæi varijs noibus notant, & octo illis dicunt Paulus in epistola ad Romanos sapiens & discretus verbi dispensator, 83.b	Prophetia lucerna ardens 208.b
Pctōr quō sūts est arāti, metēti, & fructus comedēti Peccatores triplices, 133.b	Prudentia carnis 112.a
Peccata fortia quæ, 93.a	Psallebant bibentes vinum, 82.a
Peccatum Adæ 47.a, & 120.b	Psalterium Dauid, typus carnis Christi 27.b
Peccatum Hieroboam contra Dauid Ibidem	Q Vadragesimale ieiunium 124.b
Peccatū Iudæorū contra Christū filiū Dauid, Ibidē, Peccatum absconditum, 56.a	Q uadrigæ Aminadab Ibidem
Peccatum Lamech remissibile, 236.b	Q uadrigæ collisæ Ibidem
Peccatum irremissibile, 92.b	Q uadrigæ quatuor 214.a
Pctā ex superbia, 151.b Pctā iuuentutis, Ibidē	Q uare Niniuicis præ cæteris gentibus pœnitentia indicta, 123.b
Peccatum mundi sine excusatione 164.a	Q uatuor scelera super quibus dominus non vult cõuertere eum 76.a
Pennæ columbæ de argentatæ &c, expositio 153.b	Q uæstio de tribus diebus in sepulchro 120.a
Petendum non est à deo iniustum, 176.a	Q uod malum facit dominus 85.b
Petra Iudæorum caro Abrahæ 110.a	Q uō conuertit deus, & relinquit benedictionē, 64.b
Petræ illius scissura, Ibidem.	Q uomodo silendum est deo, 181
Pigneratis vestibus duplex peccatum 82.a	Q uomodo iudicat verbum domini 138.b
Philistijm quare ponitur pro impijs, 191.b	R Ecordari fortium suorum quid 16.b
Pilatus rex dicitur, homo mēdax, & simulator, 29.b.	R eddere quomodo velit deus annos 68.a
Pilatus reus homicidij, Iudæi etiam sacrilegij 30.a	R egnum Iuda legitimum, Regnum Israel rapina fuit 3.b
Pilatus odij inuidiæq; sūmas Iudæis augebat. Ibi. b	Reges Iuda aliq; boni, reges Isrl' oēs idololatre, 6. a
Plaga lectuli quid, 86.b	Reges Isrl' sine vnctiōe fuerūt oēs excepto Iehu, 34. b.
Planctus domini super Hierusalem 90.b	Reges Israel à vitulorum peccato nunquam emundari potuerunt 35.b
Planctus vnigeniti inconsolabilis 104.b	Reges Israel sicut spuma super faciem aque 44.b
Plaustrum fridens, 83.a Pœnia cur agenda, 57.a	Regnū Isrl' decies p discordiā inter se scissum, Ibid.
Pœnitentia quæ ad salutem sufficit 123.b	Regum Israel optimus Iehu, pessimi cæteri omnes fuerunt, 149.m
Pœnitentia asylum sub euangelio, 215.a	Regna p̄cipua vermiū noibus signant in scrip turis, 59.b
Pœnitentia vera 64.b	Regna mundi & fortia & exilia, 68. a
Pœnitentiæ prædicatio quando celebrior, 65.a	Regia potestas fundamētum terræ 146.a
Pœniam agere & reuerti ad dñm quō differūt, 22.a	Reliquiæ Iacob apostoli, 143.a
Pœnitentia Achab non ob æternum, sed propter tēporale regnum, Ibidem	Reliquiæ Israel miseræ 86.a
Perambulare terram quid sit 215. b	Reliquiæ vocantur iusti 177.b.
Ppl's Israel dñs ē filius dei ḡra inde nascituri, 49.a	Remanere de domo Iuda quid sit, 192.a
Populus accinctus per humilitatem 186.b	Remuneratio magna est ac beata 196.b
Porta iustorum passio Christi 134.b	Regna gentium rapina sunt 202.a
Porta Benjamin 234.a	Regna quatuor præcipua contra dominum 205.a
Prædestinatio dei non tollit nobis liberum arbitriū 8.a, & 69.b, & 176.a	Remissio peccatorū per spiritum sanctum 229.b
Prædicatio euangelica in plateis 162.a	Reprobatorum tribulatio duplex, 158.b
Præteritis enūciare futura nō isre quēs, phetis, 88.a.	Reprobatorum numerus quantus 168.a
Prælati vocantur habentæ currus 161.b	Resurrectio duplex prima animarum secunda corporum, 7.a
Præparationis dies Ibidem	Resurrectionis Christi mysterium 124.a
Primitiua ecclesia, filia Sion dicitur 139.b	Resistere deo 156.a
Proletarij qui, 168.a	Rete impiorum diuitiæ, 176.b
Prophetæ graui cū piculo ac timore pphetabāt, 1.b	Reti suo sacrificare quid Ibidem
Prophetæ obscure scripserunt, ne Iudæi libros eorū deperderent 2.a, & 91.b, & 94.b, & 109.b	Rex Assur, diabolus 169.a
Prophetæ ij tantum dicuntur, ad quos verbum dñi de aduentu Christi factum est 2.b	Rex virtutum dilecti dilecti 138
Prophetarum primus, Abraham, nouissimus Iohānes Baptista 3.a	Roborare virtutem 160.b
Prophetæ etiam dij recte dicuntur, Ibid. (tatē, 3.b)	Roma, Babylonia dicitur 172.b
Prophetæ in Isrl' a diebus Hieroboā vsq; ad captiui	Romanos equitabant dæmones Ibidem, 125.b
Prophetæ Ephraim falsi & multi sub Hieroboā, 39.b	Roma caput ecclesiarum
Prophetæ olim dicti videntes 109.a	Romanum Imperium equus fortis.
Prophetis nunquam creditum 136.a	Romanum imperium est quarta bestia apud Daniëlem 62.a
Prophetæ templum domini 129.a	Romani populi auaritia 63.b
	Ruina Israel duplices, 123.a

S Abæl, maligni spiritus mystice, 72.a	Septenario vnictis, significatur 221.b
Sacerdotib' cõtradiceret, e p̄m defendere, 18.a	Sensus puerilis Iudæorū de Messia 234.a
Sacerdoti cõtradicētes Adæ peccati assimilant	Septē pastores & octo primates hominis 142.a
Sacerdotes Hieroboam comedebant peccata populi, 19.b	Septē vtiōes dei, scdm septē capita draconis, 155.b
Sacerdotium vetus &c, 240.a	Sepulchrum in inferno 159.a
Sacerdotibus illis malis grauius erit iudicium, 21.b	Sepulturæ Christi vtilitas 119.b
Sacerdotes illi latrones erant 26.b	Sequi deum propter pascua 55.a
Sacerdotes Christi qualiter offerunt 141.b	Sermo dei clypeus ignitus 161.b
Sacerdotes angeli & nunciij 165.a	Sermo dei, equus nemini parcens 80.b
Sacerdotibus bellare vetitum 158.b	Serui dei etiam filij dei appellantur 69.a
Sacerdotes quærentes sua 55.a	Serui dei, omnium gentium electi Ibidem
Sacerdotium Iudæorum proiectum 95.b	Signa pseudoprophetarum inutilia, Christi autem & Apostolorum vtilia 43.b
Sacra scriptura aurum & argentum 71.b	Silendum quomodo sit deo 181.a
Sacrificia legis non tam iusta quàm permissa 22.b	Signa præcessura diem iudicij 69.b.
Salus superexcrefcens numerus est hominū, 84.b	Sion filij, Iudaica gens Ibidem, a
Saluatores quidam temporales, 66.b, & 5.a, & 115.b	Sodomis non reperiebant decem iusti 90.b
Salus ex gratia vocantis dei 69.b	Sordes Ephraim, vituli aurei, & Baal, 24.a
Samaria post passionem Christi verbum dei cum gaudio suscepit, 35.a	Sol Christus est in die luminis 104.a
Samariæ habitatores recte dicti sunt Iudæi crucifixores Christi, 45.a	Solium Christi regis & sacerdotis 216.b
Samaria quasi aceruus lapidum 128.b	Sollicitudo pro nomine domini pia 128.b
Sanguis omnium sanctorū super Iudæos 81.a	Sortibus an & quomodo credendum, 118.a.
Sanguis sanguinem retigit, 18.b	Speculator cū deo, & speculator dei multū differit
Sacti magnopere desiderāt scdm Ch̄i aduentū, 176	Sperandū non p̄sumendū in pœniā, 64. b
Sancti viuunt deo, 162.a	Spes Iudæorū de regno recuperando vana & fallax
Sanctus in quo iurauit dominus, Christus est, 87.b	Spinæ tribulationum remedia sunt reuertendi ad deum 9.b
Sancti veteris testamenti ignis, noui vero flamma dicuntur, 114.a	Spinæ seiniuem complectentes qui 157.b
Sanctorum ira qualis 148.b	Spiritus sanctus apostolis dupliciter datus 14.b
Sanctificare ieiunium quid, 61.a, & 65.a	Spiritus sancti egressus duplex, 185.b
Sanctificare ecclesiā, 65.a. Sanctificare bellū, 72.a	Spiritus sancti opus duplex Ibidem
Sapientia seculi fluuij terræ 184.b	Spiritualis in malam partem dicitur, qui spiritum erroris sequitur 39.a
Sapientia prophetarum Christus est 153.a	Spiritus sanctus quomodo arguat mundū de peccato, & iustitia, & iudicio 154.b
Sapientia qui Christus est in scripturis latet 59.a	Sp̄m sanctū creaturam dicere hæreticum 89.b
Sareptanæ viduæ mysterium 115.a	Spoliatio pessima 178.b
Saturitas electorum, deliciæ paradisi 68.b	Sponatio trina dei ad hominem 15.b
Scādālū videre corā se, aliud q̄ scandalizari 80.b	Suauitas sensus allegorici 220.a
Scelera Israel, 81.b	Subrisio quid, & quæ ipsius dei 92.b
Scripturæ litera, argentū, sensus mysticus aux, 96.b	Subfannatio Iudæorū contra prophetas 94.b
Scripturæ latebre Christi, 115.b	Summa exultationis & lætitiæ nostræ 67.b
Scisso Israel expectato Dauid & Salomonis, 133.b	Superbia Iacob 161.a
Scire Ch̄m esse dñm, vita æterna est 14.a	Superbia Iudæorū humiliata in faciem eorū, 31.b
Scientia de deo gentilibus ex creaturis, Iudæis etiā ex lege 18.a	Superbire quid, 177.b. Supbia inhonorat, 159.a
Scriptura sacra liber gradis scriptus stilo hois 1.a	Superbiæ modi duo contra deum 156.a
Scriptura pphetica cur obscure tradita est à pphē	Superbia Israel hæreses facit 161.a
Scrutari Hierl'm in lucernis, 139.b (tis, eo.a	Superbia Iudæorū in templo 98.a
Spiritum sequi oportet non literam Ibidem	Superbia incensium malorū 80.b
Seruire humero vno 192.b	Super ædificare in scripturis 153.b
Scrutator maiestatis nimis quis 196.a	Synagoga est filia ferulis, & absq; misericordia, 6.a
Sedere humilium est 58.a	Synagoga, nec virgo est, nec coniunx 16.a
Sedere subter vineam, 158, & 139.a.	Synagoga nunc tacet nocte, quia scientiam dei re-pulit, 19.a.
Seductio duplex bona & mala 108.a	T Abescere tam in bonam quàm in malam partem accipitur, 106.b
Sela, in psalmis quid 182.a	Thabor mōs in campestribus Galilææ 21.b
Senectus venerabilis, & quæ vera dicitur 59.b	Talentum plumbi quid sit 215.a
Sennacherib rex, tonfor Israel 100.a	Talis vnusquisq; est quale id quod diligit 41.a
Sennacherib dupliciter tribulatus 159.a	Templum Hierusalem bene destructū est ad Christianæ fidei profectum 12.b
Sententiæ concessiæ 168.a	
Sensus mysticus de templo Christi 211.b	

Templum omnino destrui ac tolli oportuit	34. a	Verbum quomodo ad Chm factum, 116. a, & 124. a
Templū & altare Hierusalem post passionem Chri		Verbum fidei, verbum bonum
sti vitulus Samariae dicit	35. a	Verba domini cum quo bona
Templū illud domus idoli, seu Bethauen, & domus		Verbum domini, iudex verus
Mammon tunc erat	45. a	Veritatem in iniustitia detinere quid est
Templum non manufactum corpus Chri	206. a	Vermiū noibus regna p̄cipua significant, 59. b, &
Terra quomodo luget	18. b	Vertex Carmeli scriba & pharisæi, 75
Terra p̄missioni dñi erat, Iudæi erant coloni,	38. a	Vestes Esau bonæ
Terra domini alia dicit terra viuientium eodem, b		Vetus pascha inutile
Terra sua, id est, domini quæ dicat,	65. b	Via Aegypti euagatio mentis
Terramotus tempore Amos	81. a	Via domini
Terribilis sententia in occisores Chri	75. b	Victoria martyrum,
Terra extremi iudicij,	124. b, & 166. a	Videntes cur propheta olim dicit
Timor Iudæorū malignus	112. a	Vinacia vuagæ dicunt dæmones
Timiditas, diffidentia est dei,	67. b	Vinacia diligere est occidentem sequi s̄sam, ibidem
Tradi in reprobū sensum, & in desideria cordis, est		Vinea domini,
hominem sibi ipsi dimitti, ac derelinqui, cui de-		Vintores, dicunt ecclesiæ prælati
us maxime irascit	9. b, & 21. b	Vinitorū istorū fœdus cum bestiis quale est
Transitus domini ad Hierusalem	94. a	Vinum Libani
Tremor & turbatio bona,	186. a	Vindicta in peccatores per homines, non homi-
Tres factiones & triplex seditio in Hierusalē,	189. a	num, sed dei est,
Triginta maledictiones in Iudæos, ibidem, b		Vindicta in Iudæos propter sanguinem proph-
Terror extremi iudicij	190. a	etarum
Trinitas sæpe insinuat apud Sophoniam	196. b	Vindicta in Iudæos p̄pter sanguinē Chri
Trinitatis vnitas quatuor in Christo admiranda		Vix iustus saluabitur
est operata	197. a	Visio Ruperti
Tetra dicit ecclesia, cœli autem Apostoli	199. b	Visio pergrandis
Trinitatis pulchra insinuatio	205. b,	Vir super equum filius dei
Tribulatio duplex non erit	157. b	Visio de passione domini
Tribulationē cogitationes p̄eunt cōtra dñm	60. b	Visio non substantiā, sed imaginē rei denotat, 209. a
Tribulatio reprobos duplex	188. b	Viri quatuor quid portendant
Tria incrementa mali Iudæorū	99. b	Violentia regum Israel
Tria scelera	75. a, & 76. b	Virginem spiritualiter ex fornicatione deus facit
Triumphus Chri similis triūpho Gedeoni de ma-		per fidem
dianitis	48. a	Vir puberratis suæ quis
Tuba euangelica in penitentiam	64. b	Virtus in infirmitate perficit
Tyrānus mortis p̄ctm est, & dñs peccatoris	20. a	Virtutum custos humilitas
Tyrus superbiam significat	41. b, 71. b	Visio & diuinatio differunt
V Accē Bethauen simulachra inanimata	44. a	Visiones duplex
Vaccæ pingues, vitulorū cultores	87. a	Visio vera mentis est
Vas desiderabile, electi	57. b	Vituli aurei hereticos
Væ scribis & pharisæis septies à Christo	179. b	Vituli labios,
Vallis concisionis,	72. a	Vituli aurei regi Assyriorū in munus missi
Vallis Iosaphat,	70. a	Vituli ærei deaurati ab editis pro aureis subor-
Vanitates custodire	121. b	nati, ibidem
Vanitates Iudæorū contra Chm,	122. b	Vlciscens dominus
Vberas terræ in rationibus dei, nec bonus, nec ma-		Vltio domini simplex, p̄manens & transiens, 156. b
lus fructus est	42. b	Vnum ouile fiet
Vbi est, dupliciter querimus	164. b	Vncinus pomorū auaritiam designat
Vbi non est misericordia, ibi nec charitas est	18. a	Voluntates Christi due
Venter inferi, cor terræ,	119. b	Vox Christi in cruce quid significauerit
Venditus pro argento iustus	81. b	Vox amara
Ventris spūs erroris & seductionis	117. a	Vox impiorum non credentes aliam vitam
Ventus refrigerium contra tentationes	90. a	Vultus redacti in ollam
Ventus vrens, spūs sanctus ē,	56. b	Vxores Esau
Ventres scissi & in aurum quæsitum	ibidē,	Z acharias typū Christi gerit,
Verbum dñi factū ē ad homines, non ad deum, sed		Zelus dei à Iudæis recessit
ex deo notum, apud deum semper fuit	2. b	Zelus domini de terra sua
Verbum dñi beatum facit eum ad quem fit, ibidē,		Zelus bonus domini ad Hierusalē 205. a, & 218. b
Verbum domini vt laqueus, anima vt auis	85. a	
Verbum domini Christus est	59. a	

PROLOGVS DOMI

NI RVPERTI TVITIEN. ABBATIS IN EX-

pianationem duodecim Prophetarum,

Piritui sancto & omnibus, q̄ per os ipse locutus est sanctis Prophetis, vir illustrissime Colonienſiū Archipræſul Frithe rice, iucundū eſſe noſtrū eloquiū, nō vane ſperamus, dū Chri filij dei ſacramēta p̄dicātes, ipſorū testimonijs oportune, & cō uenienter vtimur. Vno nāq; & eodem actu, dū fidē noſtram deo offerimus, ipſorū q̄q; testes ſumus, ipſorū fidei testimoniū phibemus. Hoc nimis illis gratum eſt & iucundū nō dubita mus. Ait em̄ vnus illoꝝ Eſaias, in theſauro fidei & verbo dñi Eſa.

& ſcribe in eo ſtilo hoīs, velociter ſpolia detrahe, cito p̄dare. Et adhibui mihi testes ſi deles, Vriā ſacerdotē, & Zachariā filiū Barachia, & acceſſi ad p̄phetiſſam, & conce pit & peperit filiū. Et dixit dñs ad me: Voca nomē eius accelera ſpolia detrahete, feſ tina p̄dari, q̄a ante q̄ ſciat puer vocare patrē ſuū & matrē ſuā, auferet fortitudo Da maſci, & ſpolia Samariae corā rege Aſſyriorū. ¶ Quis nā eſt liber ille grādis, quē vt ſu meret ſibi iuſſum eē dicit, niſi vniuerſitas ſcripturarū ſanctarū, in q̄ ſunt fidelia testi monia Chri, q̄ ſanctū primū ad Abraham deus repromiſit: Et qd illi eſt, in tali libro ſcri pſiſſe ſtilo hoīs nomē pueri, de q̄ p̄dixerat: Ecce virgo cōcipiet & pariet filiū, niſi ac ce piſſe gratiā, p̄phetiā, factūq; eſſe vnū ex illis q̄ eiudē Chri v̄turi testi monia cōſcri pſerunt, eūdemq; teſtant extiſſe deum, priusq; per carnis natiuitatem venerit in hūc mūdū. Hoc elegāter p̄ tale nomē p̄dicat, accelera ſpolia detrahete, feſtina p̄dari, & p̄ talē noīs rōnē, q̄a ante q̄ ſciat puer vocare patrē ſuū & matrē ſuā, auferet fortitudo Da maſci & ſpolia Samariae corā rege Aſſyriorū. Qualis em̄ vel q̄ta eſt acceleratio ſpolia detrahēdi, ſiue feſtinatio p̄dādi, prius ſpolia detrahete, prius p̄dari, q̄ habere matrem vel vocare patrē, q̄ fuit Ioseph ſecūdū adoptionē pueri huiꝝ? Idē ergo eſt ac ſi dicat, quia puer iſte quē virgo concepit & peperit, deus erat priusq; idē hō fieret, & ſaluauit Hieruſalē & Iudā a rege Damasci Raſin, & a rege Samariae, Facee filio Romeliae, qui tūc illū pariter impugnabāt, & a cæteris q̄q; hoſtibus, a quibus ille populus auxilio ſupno liberatus ē. Profecto hōmōi p̄phetias ſcribere, accedere fuit ad p̄phetiſſam, de q̄ dicit, & acceſſi ad p̄phetiſſam, & cōcepit & peperit filiū. Quæ nā eſt illa p̄phetiſſa, niſi illa de q̄ p̄locutus fuerat, m̄ Emanuelis, virgo Maria gr̄a plena, in q̄ oīs p̄phetia implē ta erat: Iſte acceſſus ad hāc p̄phetiſſam talis eſt, qualis introitus honorati viri in ſan ctuariū dñi cū oblatiōe ſolēni, cū talēto q̄ offerat auri probati atq; puriſſimi. ¶ Teſtes huius rei, qd taliter ad p̄phetiſſam illā acceſſerit, q̄ p̄phetiæ in ea cōplēdā ſuā portio nē cōſcripſerit, gratulā ſe habere tā aplos ex Iudæis, q̄ ſctōs doctores ex gētibus, ver bis huiuscemodi. Et adhibui mihi testes fideles, Vriā ſacerdotē, & Zachariā filiū Ba rachia, ſacerdos Vrias, q̄ interpretat lux mea dñs, ap̄lica dignitas. Zacharias, q̄ inter pretat memor dñi. Filius Barachia, id eſt b̄dicti dñi, cōuentus vel cētus eſt eccleſiæ de gētibus, ſctis ornatus doctōribus, q̄q; oīm, vcz ap̄loꝝ atq; doctōꝝ, ſi ſcripta p̄p̄das, palā eſt q̄a testes ſunt Eſaiæ prophetae, qd optime ſenſerit & crediderit de puero hoc talis p̄phetiſſa filio, q̄a nimis in p̄dicatiōe fidei huius, verbis eius cōſtāter vtitur. ¶ Quod de vno Eſaiā diximus, de cæteris q̄q; p̄phetis dicimus, q̄a reuera datū eſt illis a ſpū ſancto, diuidēte ſingulis prout vult, ſumere librū grādē. i. ſanctā ſcripturā, cuius primā & magnā portionē ſcripſit Moſes, & ſcribere in eo ſtilo hominis, id eſt eadem authoritate qua primus Moſes ſcripſit, ſcribere aliqd pro virili portioē, ſiue qd ab ho mine poſſe legi & tali mō accedere ad illam p̄phetiſſam, & inde habere testes duos, id eſt tā de Iudæis q̄ de gētibus credētes, qd de Chro dei filio multū b̄ ſenſerint, & in ſpū ſctō locuti ſint, q̄ gr̄a vere magna eſt. Nā legere qdē illū grandē librū pluribꝝ datū eſt, pauciſſimis aut ſcribere in eo, & in ſanctarū canone ſcripturarū eē principes. ¶ Igit̄ ſicut initio diximus, ſanctis prophetis cū Chro iucudū eē noſtrū eloquiū, non

Ibidem, 70

Duo testes ap̄ postoli & ſancti doctores.

A vane

FINIS INDICIS.

vane speramus, dū Chri sacramēta p̄dicantes, ipsoꝝ confessione & verbis quæ scripse
runt, eundē Christū honoramus. Cui aut̄ nō sit optabile, talibus ac tantis regis æterni
p̄conibus in hac parte iucunditatē & exultationē facere, vt gratulētur se tantæ rei nos
testes habere? Bonā quippe vicissitudinē in tēpore opportuno valebunt repēdere. Ea
spe vel expectatiōe scito me, pater mi, sicut in cæteris scripturis, ita & in volumine duo
decim prophetarū operā dedisse ad q̄rendū Christū, cuius veritas eorū corda possedit,
ora repleuit, calamū rexit vt p̄ omne q̄d scriberēt ad eius gloriā & honorē tenderent.
Hoc nūc dico à quo ipse nō dissentis, q̄d sicut de quadā terra scriptum legimus, q̄ ibi
nascit aurū, & aurū terre illius optimū est, ita de sancta prophetica scriptura recte dicas,
q̄a in hac inuenit̄ Chri filij dei testimoniū, & testimoniū scripturæ huius optimū est.
Tu mihi, & tecū paxillus modicus, attamē fidelis & in loco fideli fixus, cœnobiū Syge
bergen, abbas Cuno fidei & sc̄iæ domesticus, stimulū apposuisti, sicut in cæteris qui
bulcā, ita & in parte ista: vt q̄uis piger esset, nō tantū vsquequaq̄ dormire possent,
quū & hoc volumē aliquatenus attingerē. Quod iā feci ad finē vsq̄ Micheæ, q̄ in hoc
ordine sextus est. Septimus sequebat̄ Naum, sed quia is de aduentu Chri fere nihil ta
le dicit, q̄d illū proprie nūciat̄ ipso sono literali, refriguit studiū, q̄a cōtracta est admo
dū iucunditas q̄ difficultatē tolerabilē in alijs fecerat. Ecce p̄ hāc occasionē imperfecto
ope reledi ego piger, fortassis nihil de sex posterioribus prophetis p̄sumpturus. Cur
in hac re nunc solito pigrior sum? Nomen inane mihi nō absq̄ labore dedisti.

Prologus Ruperti in Osee prophetam.

Primus in ordine duodecim prophetarū ponitur Osee. Huius ad intelligētiam
quāto sapientiæ lumine opus sit, ipse nō leuiter innuit, cum in calce voluminis
ita dicit: Quis sapiens, & intelliget ista: intelligens, & sciet hæc? Sic nāq̄ admirā
do interrogās, interrogādo admirans: satis affirmat q̄ diligenter & multa cum
industria preciosas in angusta litera quā profundissime absconderit spiritalis intelligē
tiæ margaritas, adeo vt quisquis eorū qui meditantur in lege dñi, totis sancti studij vi
ribus adhibitis eas inuenerit, hic vere sapiens atq̄ intelligens reputandus sit. ¶ Dicit er
go quis, Quorsum tendebat talis diligentia? Nunquid sanctus prophetæ spūs, qui in
isto atq̄ in cæteris loquebatur, sensus sui thesaurū nobis occultū esse volebat? Nunq̄
beniuolus non est spūs sapientiæ propheticæ, & idcirco taliter se abscondebatur, vt nos
eam aut vix aut nunq̄ possemus inuenire? imo vt inueniri posset, idcirco sapientia hæc
abscondita, & thesaurus hic occultus est. Nisi em̄ sese abscondisset, nimis hodie inue
niri nō posset. Hoc tunc demum recte aduertis, si statum tēporis illius rite perpendis.
Nunquid em̄ prophetæ suis quicq̄ tēporibus tā libere loquebātur, q̄ licenter hodie le
guntur? Nunquid nō in multa formidine prophetabant? Dicit nāq̄ vnus ipsoꝝ: Si
occiditur in sanctuario dñi sacerdos & propheta, formido & laqueus facta est vaticinatio
& cōtritio. Siquidē vaticinātes occidebantur, & ipsa vaticinatio laqueus fiebat il
lis, vt quasi iuste & rationabiliter occidi viderentur. Exēpli gratia: Esaiæ, quāuis esset
sanctus & nobilis, vtpote, cuius Manasses rex gener extitit, id quod vaticinatus fuerat,
dicēdo: Vidi dñm sedentē sup solū excelsum & eleuatū: laqueus fuit. Nā in lege dñs
dicit Moisi: Nō em̄ videbit, me homo, & viuere pōt. Ergo apud iudices iniquos quā
si ex ore & vaticinatione sua illaqueatus est, q̄ sanctæ legi & ipsi dño cōtraria dicere
p̄sumpsisset, scribendo se dñm vidisse, cum dñs dixisset se nō posse videri ab homi
ne: atq̄ ita habito quasi iudicio condemnatus est. Deniq̄ ab hoc illum Hebræi à iam
dicto ipsius genero Manasse sectum esse perhibent. Quid putas illi euenisset, si quem
admodum dixerat, vidi dñm sedentē super solium excelsum & eleuatū: ita etiā nu
do sermone dixisset, quomodo vel quali ordine idē dñs ab ipsis Iudæis crucifigēdus,
& tunc demū resurgēdo ex mortuis in illud excelsum paternæ dexteræ solū esset ele
uandus? Nimirum non expectassent illi, vt saltē cū iudicio cōdemnarēt, sed sicut beato
prothomartyre Stephano dicēte: Ecce video celos apertos, & filij hominis stantē à
dextris virtutis dei, qui vtiq̄ crucifixus fuerat ab illis: nō expectauerūt vt perageretur
iudicium, sed exclamantes continuerunt aures suas, & impetum fecerunt vnanimiter.
in eum.

Gene. 2

Theaurus
absconditus

Thren. 2

Cur occi
sus est Esai.
Esa. 6.

Exodi. 33

Acto. 7

In eum, ita insaniētes tanq̄ pro zelo domini fortiter conclamātes, simul irruissent in eū,
¶ Nec vero tantū de sua morte solliciti formidabāt ne occiderent, quān ne sacræ pe
riclitarentur literæ, & de hominū memoria tollerētur. Etenim nunc quidē, cū ab alijs
prophetæ occiderētur, ab alijs propheticæ literæ custodirētur: tunc aut̄ si tantum sce
lus tantiq̄ sceleris p̄cniā Iudæis euenturā palam enunciarent, nequaquā custodirentur.
Exempli gratia, Quando verba dñi, quæ Baruch scriba ex ore Hieremiæ scripserat,
rex cōbussit, scindēs volumen scalpente scribæ, & projiciens in ignē, Elmathan & Da
laias, & Gemmarias cōtradixerunt regi, licet nō audierit eos. Profecto si ea, q̄ de passio
ne dñi, & de futura subuersione ciuitatis totiusq̄ gentis, q̄ propter illā futura erat, sen
tiebat, idē Hieremias manifestis, & rebus, & nominibus cōscripsisset, nō modo nō pro
hibuissent volumen illud scindi siue cōburi, verū etiam & vniuersam illius, qua nūc ec
clesia Chri fruitur, scripturā propheticā perdere festinaissent, ipm quoq̄; nō tantum mi
ssissent in lacū, vt iam fecerāt, verū etiā aut viuū igni tradidissent, aut alio quolibet mo
do crudeliter occidissent. Cōtemperandū itaq̄ tunc erat tēpori, quatenus & scripturas
veritatis spūs sanctus cōderet, & tñ veritas nō vsquequaq̄ damnosum venturis seculis
odiu sibi pareret. Si em̄ Chrs dei filius in psalmo loquit̄: Deus ostēdit mihi sup inimi
cos meos, ne occidas eos, ne quando obliuiscant̄ populi mei. Disperge illos in virtute
tua: cur nō & prophetis Chri cōueniat dicere, Deus ostēdit nobis super fornicatrices
istas, Oollā atq̄ Oolibā, quæ altera Samaria, altera est Hierusalē, ne nimis exasperetis
eas, ne qñ obliuiscant̄ mei, siue ignorantia dei semp habeāt venturi populi, si litæ scri
pturas recipere aut cōseruare voluerint, vt imini discretiōe prouida, occultate sub figu
ris & ænigmatibus descensuræ ad terras diuinitatis mysteria. ¶ Igitur cū dicit hic vnus
ex illis, primus (vt iā dictū est) in ordine prophetarū duodecim. Quis sapiēs, & intelli
get ista, intelliget & sciet hæc, atq̄ hoc dicēs manifeste sensus occultos & intellectu dif
ficiles in litera ænigmatica sese signasse cōfirmat: recte nō iudicat tanq̄ inuidus, sed ho
norat tanq̄ prouidus. Quippe qui bonū thesaurū futuris gr̄æ cohæredibus in tuto re
posuit, clauim illi derelinquēs cui dereliquit Dauid, qui psalmos, nihilominus clausos
cōscripsit: vt aperiret ipse q̄bus vellet in plenitudine t̄pis. Vnde & in Apoca. sanctus
& vnus dicit habēs clauim Dauid q̄ aperit, & nemo claudit, claudit & nemo aperit, di
citq̄ angelo Philadelphiarū: Ecce dedi ostiū apertū corā te, q̄d nemo potest claudere.
Ipse nobis aperire dignet̄ ostiū intelligētiae, per q̄d priores & patres nostros, ecclesiæ
magistros introducere dignatus est, vt nos quoq̄ cū illis videre queamus, quid, quan
do, vel quō fecerit deus, per q̄d assimilatus sit in manu prophetæ huius, semel & iterū
ac tertio ad mulierē fornicariā accedētis, & ex ea duos filios & filiā generantis, & post
hæc adhuc mulierē adulterā adeuntis, Nā quod hæc in similitudinē sui propheta face
re sit iustus, ipse testatur, qui in hoc eodē loquitur. Et locutus sum p̄ prophetas, & ego
visionē multiplicauim, & in manu prophetarū assimilatus sum. ¶ Nā cū & illud nō ab re
est querere, sanctos istos prophetas suis in tēporibus tam exosos, vt pleriq̄ ex eis cru
deliter interfecti sint: quæ causa eos defenderit, & tantū genti illi, quāuis peccatrici, cō
mēdauerit, vt literas eorū in eodē receperit apice canonicæ authoritatis in quo & ipam
legē Moisi. Quod si quærīs opportune, respōdet, quia vere dignitati illorū subuenit au
thoritas & iudiciū sanctæ & prouidæ legis domini. Dixerat nāq̄ dñs, sicut habes in
libro Deuteronomij: Propheta aut̄, qui arrogātia deprauatus, voluerit loqui in nomi
ne meo, quæ ego non præcepit illi vt diceret, aut ex nomine deorū aliorū, interficietur.
Quod si tacita cogitatione responderis, quō possum intelligere verbū quod nō est lo
cutus dñs, hoc habebis signū, quod in nomine dñi propheta ille p̄dixerit & nō euenerit,
hoc dñs non est locutus, sed per timorē animi sui propheta cōfinxit, & idcirco nō
timebis eū. Cum hæc dicit iusta & irrefragabilis lex, ergo ecōtra quod in nomine dñi
propheta p̄dixerit & euenerit, hoc dñs est locutus, idcirco timebis eū. Porro sancti p̄
phetæ isti, cū mitterent ad p̄nunciandū de longinquo Chri aduentū, simul etiā de pro
pinquo datū vel iniunctū est illis prophetare illud, in quo citius veraces comprobārī
possent, scilicet imminētē ab Atyrijs Israeli captiuitatē, itemq̄ instantē Iudæ quoq̄

Cur obcu
re scripse
runt prop
hetæ.

Hier. 30

Psal. 79

Ezech. 23

Infra. 14

Clauis
Dauid.
Apoc. 3

Infra. 15
Quæstio de
prophetis.

Deute. 18

Babylonis transmigratiōe. & p̄terea nōnulla etiā minora, q̄ literis eorū legimus inf̄er̄ta. Cū igit cito euenisset captiuitas siue transmigratio illa, sicut p̄ illos veritas propheti- ca p̄dixerat, palā constitit, quod veraciter fuisset locuti in noīe dñi, & q̄ dñs misisset eos, atq; ita cōpleta prophetiæ pars, illud quoq; quod reliquū vel maximū erat de pro- missione vel aduentu Messia, ve; fore conuincebat. Hoc animaduerso, nōnihil iuua- ri arbitror lectorē, mysterium regni dei vel aduētus Ch̄si filij dei in sanctis prophetis quærentem, vt nō miret aut offēdat, dum in sacris eorū literis, modo captiuitatis siue transmigratiōis iā dictæ cōminatōne, modo rep̄te libertatis æternæ & dñici aduen- tus significari audit promissionē. Illud de propinquo, hoc aut vaticiniū sentiēs de lon- ginquo, & tā prope cōiungi in litera q̄ tam longe distūcta sunt p̄ tēpora. Exēpli gr̄a, Cū dixisset hic idē propheta: Clāgite buccina in Gabaa, tuba in Rama, v̄lulate in Betha- uen, post tergū tuū Beniamin, Ephraim in desolationē erit in die correptiōis, in tribu- bus Israel ostēdendi fidē. Quibus vtq; imminētē declamat decē tribuū captiuitatē, re- pente postmodum infert illud, qd sine dubio adinuīsibilis animarū nostrarū captiuitatis spectat solutiōne ita in persona saluatoris n̄i dicēs: In tribulatione sua mane cōsurgēt ad me. Venite & reuertamur ad dñm, quia ipse cœpit & sanabit nos, percutiet & cu- rabit nos. Viuificabit nos post duos dies, in die tertiā suscitabit nos, & viuemus in con- spectu eius, sciemus, sequemurq; vt cognoscamus dñm, &c. Sed nos plura, q̄ hinc di- ci possent in suum locū differentes, iam nunc prophetiæ seriem ingrediamur.

Infra. 7.

Infra. 6.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN OSEE PROPHE. tam commentariorum liber primus.

Verbum domini.

Erbū dñi quod factū est ad Osee, filiū Beheri. Vt simus at- tenti, scriptura hæc in exordio sui vocat verbū dñi. Verbum dñi (ait beatus Hierony.) quod in principio erat apud deū, & deus erat v̄bū, factū est ad Osee filiū Beheri. Nec vero repu- gnat ei qd ecclesiastica firmiter tenet regula fidei, verbū qd in principio erat apud deū, nō factū, sed natū, non creatū esse, sed genitū. Nā ad hoīes quidē factū est hoc verbū, non aut factū est ad deū, sed erat in principio apud deū. Etenim hoībus quib- dem accidentaliter ex tempore accessit, apud deum aut nūq̄ non fuit. Veruntamen vbicunq; in sacris legimus scripturis, ad illum vel ad illū factū esse verbū dñi, magnā sonat beatitudinē hominis, quā & in Dauid veritas ipsa cōmen- dat, cū dicit: Beatus homo quē tu erudieris dñe, & de lege tua docueris eum. Suauiter nāq; & magna cū deliciarū multitudine, summā sapiam cito dicit ille, ad quē fit verbū dñi: quia videlicet hoc verbū lux vera est, q̄ illuminat omnē hominē uenientē in hūc mundū, & dū infulget humanæ mētī, rep̄te illuminat, rep̄te docet, neq; in incertum aurē cordis audiētis adducit, sed ita certū reddit, ita qd videt, pro cōstanti habet, vt nō dubitet dicere, q̄a verbū factū est: factū (inquā) q̄a certissime futurū est, immutabiliter adimplēdū est, & impossibile est, quin fiat qd futurū esse denūciat. Beatus ergo ille ho- mo est, & de sua multū potest beatitudine in dño gloriari, q̄a nō ab hoīe, neq; per ho- minē accepit illud, sed p̄ reuelationē spūs sancti. Super hac eruditionis p̄rogatiua so- li possunt apostoli & prophetæ in dño gloriari, q̄a videlicet taliter sunt eruditi, non ab hoīe (vt iā dictū est) neq; p̄ hoīem, sed per magistr̄ eritū spūs sancti. Idcirco quæcūq; illi scripserūt, ita sunt rata, tāq; firmū habēt fundamentū veritatis, vt de vilo ipso; dicto du- bitare nefariū sit. Sane modū, q̄ sunt eruditi, siue momētū aut velocitatē doctoris eorū nemo vnq̄ satis agnouit, nisi q̄ experiri meruit. Sciēdū p̄terea q̄ vbicq; in sanctis pro- phetis dictio hæc, qua dicit, factū est verbū dñi, ad promissionē respicit, q̄ nūc impletæ sunt, verbi incarnati. Et ob huius intētiōis excellētā, nō tātū vidētes aut filij p̄phetarū sed pro-

Psal. 93.

Galat. 1.

Differētia.

sed propheta merentur nuncupari, quia videlicet videntes aut filij prophetarū potuerūt etiam pro minoribus, quas præuiderunt, rebus dicis: solos autē eos prophetas sancta scriptu- ra nuncupat, qui prænunciauerūt, vel ad quos sermo factus est de aduentu Ch̄si. Nec illud ignorandū, quia primus illorū pater Abraham, nouissimus autē Iohānes extitit p̄cur- sor eiusdem & baptista Christi. Primū nāq; ad Abrahā, ad quē promissio, imo & repro- missio facta est beati seminis in hoc sermone. Atq; in semine tuo benedicentur oēs gen- tes. Inter vtrunq; id est, post promissionē & ante repromissionē sermo dñi factus est. Et hæc talis enunciatio in eū semel & itē; de causā iam dicti seminis taliter scripta est. His ita transactis, factus est sermo dñi ad Abram per visionē dicēs: Noli timere Abram, ego pro- tector tuus sum, &c. Illo ad hæc dicente: Mihi autē nō dedisti semen, & ecce vernaculus meus, hæres meus erit: statim sermo dñi factus est ad eū dicēs: Non erit hic hæres tuus, sed qui egredietur de utero tuo, ip̄m habebis hæredē. Eduxitq; eū foras, & ait illi: Suscipi- ce cœlū, & numera stellas, si potes. Et dixit ei: Sic erit semen tuū. Credidit dño, & reputa- tum est illi ad iustitiā. Quod aut hic propheta fuerit, eo q̄ sermo dñi ad eū factus sit, testā- tur ipse dñs, qui pro illo arguens Abimelech per somniū nocte dicit: Nunc igitur redde vxorē viro tuo, q̄a propheta est, & orabit pro te, & viues. Nouissime in Iohāne bapti- stā scripta est eiusmodi enunciatio, scribēte Luca his verbis: Anno quinto decimo impe- rij Tyberij Cæsaris, factū est verbū dñi sup Iohannē Zachariæ filiū in deserto. Quod ve- ro iste propheta sit vel fuerit, testatur idē dñs cū de illo ad turbas dicit: Sed quid existis in desertū videre? Propheta; Etiā dico vobis, & plus q̄ propheta. Igitur vbi audimus in san- ctis scripturis, factū ad sanctos hoīes sermone siue verbū dñi, iucundū & perpulchrū est perpēdere, q̄ sic dictū sit, vt subaudiatur eius rei q̄ verbū caro fieret & habitaret in nobis. Et ob hoc alios quidē prophetas, Iohannē autē plus q̄ prophetā esse, q̄a verbū carnem fa- ctū, magno quidē & prophetalī munere sex mēses nascendo puenit, sed nō minori priuile- gio gr̄a iam iuuenē digito demonstrauit, dicēs: Ecce agnus dei, & tollentē peccata mū- di, fluente Iordanis baptizare meruit. Par; autē erat propheta eos dici, ad quos sermo dei factus est. Plus em̄ aliquid spūs sanctus in Dauid de illis locutus est: Ego (inquit) dixi dñi estis & filij excelsi oēs. Quā ob causā, nisi q̄a sermo dei ad eos factus est? Hoc em̄ in causa esse dñs ipse astruit, qui loquēs Iudæis calūniantibus, cū p̄misset, Nonne scriptū est in lege vestra, Ego dixi, dñi estis, & filij excelsi oēs: cōtinuo subiunxit: Si illos dixit deos, ad quos sermo dei factus est, & nō potest solui scriptura &c. Ergo prophetæ dñi sunt, quū isti sunt ad quos sermo dei factus est. Quod si dñi recte dicunt, nonne & saluatores nihilo- minus recte cognominātur? Si illos scriptura dixit saluatores p̄ quos deus tēporalē Isra- eli salutem operatus est. Exempli gratia, Et clamauerunt filij Israel ad dñm, qui suscitauit eis saluatore, & liberauit eos, Othoniel videlicet filiū Zener. Itemq; Et clamauerunt ad dñm, qui suscitauit eis saluatore Aoth. Si ergo illos dixit saluatores, p̄ quos deus tēporal- iter liberauit Israel: quāto magis recte illi dicunt saluatores, quorū labor saluatoris nostro deo ad nostrā æternā salutē cooperatus est? Pulchrē igitur, & nō sine quodā diuino p̄- sagio, hic vnus ex illis, & primus ex duodecim, dictus Osee, quod interpretatur saluator. Dicitur em̄ filius Beheri, quod interpretatur putei mei. Et quis est, de quo deus pater re- p̄te dicat, filius putei mei, nisi Christus filius vnicus & verbū dei, natus de secreto re- gni altis- tudine aut profundo cordis paterni? Ergo hic nō solū officio, ve; etiā vocabulo, tam pro- prio, q̄ paterno saluatoris nostri Ch̄si typū gerit. Sequitur. In diebus Ozias, Ioathan, re- gis Achaz, & Ezechias regū Iudæ: & in diebus Hieroboam filij Ioas regis Israel. Ozias qui & Azarias, regnauit super Iudam annis. LII. & post hunc filius eius Ioathan, annis XVI. itemq; post eū Achaz annis, XVI. & post hunc Ezechias annis, XXIX. qui si- mul iuncti, sunt anni fere, CXIII. Quod quia multum est, vt tā diu prophetas vnus ex- istimetur: saltē illud cōstare oportet, qd & extremos annos Hieroboam filij Ioas regis Israel qui regnate Ozia in Iuda, iam regnare cœperat (vt p̄dictum est) regnauitq; XL. & vno annis. Et primos annos regni Ezechias propheta hic attigerit: q̄a sic prophetiæ eius initiū habet: Voca nomen eius Iesrael, quoniam ad huc modicū & visitabo sanguinem Ies- rael super domū Iehu. Hoc fere continuo post mortē eiusdem Hieroboam factum est: quia succedens illi filius eius Zacharias, regnauit tantum sex mēribus, & percussit, atque

Abraham propheta.

Gene. 12.

Gen. 22.

Ioh. bapt. propheta. Luc. 1.

Marth. 11.

Iohan. 1. Propheta dei. Psal. 81.

Iohan. 10.

Propheta saluatoris Iud. 3.

Osee filius Beheri.

2. Para. 26.

4. Reg. 1.

A 3 interfe

Intentio
heeræ.

4. Reg. 17

3. Reg. 22

4. Reg. 17

Regnū Iſ
rael rapina

interfecit eum Sellum regnavitq; pro eo. Hic iam recte quæritur, qualis sit intentio vite
ræ huius, cur prophetiam hanc referat esse continuatam à diebus Ozias, quibus regnavit
& Hieroboam, vsq; ad dies Ezechias regis Iuda. Ad quod primo dicendū, quia regnan
te Ezechia anno sexto regni eius, qui erat novus annus Osee regis Israel, capta est Samaria,
& trāstulit rex Assyriorum Israel in Assyrios, collocavitq; eos in Aylam & in Abor,
iuxta fluvium Gozan, in civitatibus Mædoꝝ, quia non audierunt vocem domini dei sui.
Hoc ergo intendit sacræ literæ spiritus, vt testificetur inexcusabiles fuisse reges & populū
Israel, quia nūquam dominus prophetas mittere desijt in illis, nullius regis eorum diebus
prophetica vox defuit, iram domini venturā comminans, captivitātē futurā prænuñciās,
donec veniret: ne Israel se excusare posset de ignorantia, colens vitulos, quos fecit Hiero
boam, imo & Baal, quem introduxit Iezabel. Ante hunc extitit Helisæus, qui & mortu
us est regnante Ioas patre huius Hieroboam, & ante Helisum Helias, similiterq; & alij;
vt Micheas de Gemla, multiq; filij prophetarū, atq; ita si rite memores à primo Hieroboam
qui peccare fecit Israel, cui & mala ventura pro meritis prædixit Ahas Syonites, prophe
ticum (sicut iam dictū est) testimonium cōtra illos nō defuit, vsq; ad effectū prædictæ ca
pivitatis ita vt omnia iudex deus laudabilis, reus aut populus cū regibus suis sit inexcusa
bilis. Sub eisdem regibus Iuda Esaiam quoq; prophetas, titulus libri eius indicat. Et vi
de diligenter in spiritu dei, dignitatis cuiusq; custodiam. Cum dixisset in diebus Ozias Ioa
than Ahas & Ezechias regū Iuda, tunc demum subdidit, & in diebus Hieroboam filij
Ioas regis Israel. At ille videlicet Hieroboam cūcū illis tēpore prior extitit, vt pote cuius
regni anno. xxvij, Ozias, qui & Azarias, regnare cepit in Iuda. Cur ergo tot iunioribus
in ordine suppositus est? Num casu hoc actū est? Non vtiq; sed quia regnū Iudæ regnū
David legitime extitit, regnū aut Israel scissum à domo David, rapina erat, idololatricæ
cultus erat, non templo dñi, sed vitulis aureis serviebat. Idcirco Hieroboam ne cōmemo
rari quidē in ordine regū aut in sanctarū titulo scripturarū, tituli debuisse, nisi pro causa
quæ iam dicta est: quia cōtra quos Helias & Heliseus, cæteriq; prophetæ steterunt ido
lolatras reges Israel, cōtra ipsos etiam dirigebatur prophetia hæc, vt inexcusabilis esset cū
suis regibus impunitus Israel. Proinde de cæteris regibus Israel, qui temporibus istorū
regū Iuda regnarunt in Samaria, cum plures fuerint, nullus hic nominatus est, nisi iste Io
lus, idemq; quāvis tēpore prior, loco (vt dignū erat) positus est posterior. Sufficit nāq; ad
insinuandū, quod regibus Israel prophetica commonitio fuerit continuata, isto videlicet
Osee incipiente prophetare diebus Hieroboam Heliseo mortuo, qui prophetauerat ad
huc in diebus patris eius Ioas. I. Principium loquendi dñm in Osee. Et dixit dominus ad
Osee: Vade, sume tibi vxorem fornicariam, & fac filios fornicationum, quia fornicans
fornicabitur terra à domino. Et abiit, & accepit Gomer filiam Debellaim, & concepit &
peperit filium. Et dixit dominus ad eum: Voca nomē eius Israel, quia adhuc modicum,
& visitabo sanguinem Israel super domū Iehu, & quiescere faciām regnum Israel, & in
illa die conteram arcum Israel in valle Iesrahel. I. Astruere non possumus idcirco dictū
hic esse, principium loquendi dominum, q̄ iste primus sit vel fuerit eorū ad quos domi
nus, vel in quibus prophetica loquutionis modo loquutus est, vel quibus futura captivi
tas illius populi p̄monstrata est. Nam cōstans quidē esse potest, q̄ prophetarū cæterorū,
quorū prophetici extant libri, primus tēpore fuerit, & Esaiā q̄ aliquātis diebus p̄cesserit,
cuius circa initio voluminis mortuus Esaiās legitur: veruntamē fuerūt & alij prophete, in
q̄bus sine dubio locutus est dñs, quorū notissimū fuit Samuel & David, Helias & Helise
us, qui hūc Osee nō paucis p̄cesserit diebus. Si ergo sic dictū intelligi placet, principium lo
quendi dñm in Osee, vt sit sensus, primū loquutus est dñs in Osee, nihil repugnans inue
nitur, ita videlicet, vt subaudias, eorū qui sub prædictis regibus prophetauerunt. Nam &
Esaiās & Iohel & Amos & Abdias, & Ionas, & Micheas sub eisdē regibus prophetare
re. Quorū etiā interpretationes nominū hic ponere nō superflū ducimus, Ozias interpre
tatur fortitudo dñi, Iothan dñi consummatio, Ahas virtus, Ezechias imperium dñi. Hi
regnabāt in Iuda, cuius nomē cōfessio est. Porro in Israel, qui sibi idola fecerat, & à dei tē
plo & domo David fuerat separatus, regnabat Hieroboam, qui interpretat tēporalitas siue
mōra, q̄ mundū amauerit, & in ipso diu morari vitā putauerit sempiternā, nequaquam fu
turis.

turis, sed præsentibus delectatus. Quamvis autem sic recte intelligatur, vt iam dictū est,
nihilominus tamen sic accipitur principium loquendi dñm in Osee, vt sit sensus: Hæc ta
lia, quæ protinus sequunt. Vade, sume tibi vxorē fornicariam &c. Primū, in eo loquutus
est dñs. ¶ Tandem & hoc prætereundum non est, q̄ loqui dñm ad Osee, & loqui dñm
in Osee, non oīno idem est. Nam loquitur dñs ad Osee, vel ad alium quempiam, cum ver
ba sua mittit per angelicam siue per quamlibet aliam sp̄m: loquitur in aliquo, cum sine ali
qua specie extrinsecus apparente loquitur in corde eius per occultam suā virtutis inspi
rationē. ¶ Sume (inquit) tibi vxorem fornicationum, & fac filios fornicationum. Vt nunc
interim simplicem sequamur Iſam, non culpandus est propheta, si meretricem conuert
rit ad pudicitiam, sed potius laudandus, quod ex mala fecerit bonam. Non enī q̄ bonus
permanet, ipse polluitur, si malo societur, sed q̄ malus est, in bonum vertit, si boni exem
pla sectetur. Hæc & his filia multa dicta sunt, & dici possunt in excusationē viri sancti, nō
sui libidini, sed superno imperio seruitis, quo videlicet iubete etiam eorum quæ turpia,
vel inhonestā, videntur nihil fieri turpe aut inhonestum est. Cæterū eis, q̄ cum sint verita
tis amatores, sp̄m vbiq; potius, q̄ Iſam libenter amplectuntur, cito persuasum est, vel per
suaderi potest, q̄ nihil horū, quæ hic de fornicationis opere scribunt, gestum est corpo
raliter, sed totum sp̄ualiter, id est, per visum siue per excessum. Neq; enī inauditum & in
uitum est, vt vxorem duxisse, filiosq; ex ea genuisse sibi q̄spiam visus sit factus extra sen
sus coporis, id est, per excessum siue in visum noctis. Quanto magis vbi superna visitatio
prophetiam instituit, talium rerum imaginatōes insigniter per visum potuere celebrari.
An non multo plura, atq; proluxiora his continet Apocalypsis Iohannis, quæ oīa sine du
bio, sicut testatur ipse, in sp̄u vidit & egit? Hic iam recte quæritur, qd opus fuerit istis si
militudinibus, vel quomodo per istas similitudines, ipse q̄ in propheta loquitur, dñs in manu
eiusdē prophete assimilatur, sicut ipse testatur. Hoc etiam in ipso dicens, & in manu pro
phetarū assimilatus sum. Itaq; iam nunc priusquam literæ seriem percurramus, libet præ
mittere, quid secundum istorū similitudinem cum hominibus mirabilis deus sit operatus,
vt postmodum cum singula similitudinis facta, vel dicta secundum tempus prophetiæ
differimus non incognita pariter mysteria proferamus. ¶ Vniuersum genus huma
num a societate creatoris recessisse, & recedendo fornicatum fuisse, quis nesciet? Rece
dere nāq; a creatore, & seruire creaturæ, fornicari est. Nam & Psalmista de huiusmodi
fornicatione: Perdidisti (inquit) omnem, q̄ fornicatur abs te. Fornicariam ergo mulierē de
us sibi sumpsit, quando generationem auersam adijt, generationem Chaldaicam, vnde
Abrahā eduxit. Ego enī (inquit) sum deus q̄ eduxi te de Hur Chaldaeorū. Cum illo scedus
pepigit, habuitq; ex carne eius Israel, id est, semen dei, Filios dei filios promissionis, sed ni
hilominus pariter nati sunt filij fornicationis, id est, filij carnis, q̄ non sunt filij dei, aut filij
promissionis. De qua nimis distantia, & Apostolus dicit. Non enī omnes q̄ ex Israel, hi
sunt Israelitæ, nēq; qui sunt semen Abrahæ omnes filij, sed in Isaac vocabit tibi semen, id
est, non qui filij carnis, hi filij dei, sed qui filij promissionis æstimantur in semine. Isti & in
Ægypto, vbi deos Ægyptios coluerunt: sicut in multis scripturarū locis, & maxime in
Ezechiele, experbrat eis, palam fecerunt, quod essent filij fornicationū, & exinde for
nicari non desierunt. Nunq; tamen in gente illā defuit Iesrahel, id est, semē dei, s. multi fi
dem habentes eius beati beati seminis, quod Abrahæ deus promisit, & e contra filij forni
cationū, id est, filij carnis semper p̄sequentes semen dei, siue filios promissionis, non tantū
donec interficeretur Naboth, q̄ hic dñs Iesrahel. Fuit enī Iesrahelites, sed & in perpetuum.
Hinc & Apostolus: Sed quomodo is qui secundū carnē natus est, persequatur eū qui
secundū sp̄m, ita & nūc. Deinde iteꝝ tempore non paruo interposito, id est, post quadrin
gētos & triginta annos, accessit deus ad illā mulierē fornicariā, & genuit filiā, quæ dicerē
nō cōsecuta misericordiā. Dedit enī legē in mōre Syna, quæ nō viuificaret, nec ad p̄fectū
adduceret, & instituit synagogā, de qua pro parte reprobos, q̄ maxima extitit, recte dicas
quia filia illa nō est cōsecuta miam. Non enī (inquit A plūs) per legē promissio Abrahæ
aut semini eius, vt hæres esset mundi, sed per iustitiā fidei &c. Quā fidei iustitiā, quia non
recepit illa filia, ideo nō consecuta ē misericordiā, imo consecuta est irā. Lex enī irā ope
ratur. Tertio, deus ad fornicariā accessit, genuitq; rursus filiū, i. sermonem propheticum.
A iij Prophe.

Fornicatio
hominum
a deo.
Psal. 72.

Gene. 29

Roma. 9

Ezech. 16

Galat. 4

Roma. 4

Prophetas em̄ misit, quos & scripturas vtiliter legi addidit. Ad illa fornicaria non solū nō est a fornicationibus suis reuerſa, imo etiā cōtra ſemetipſam est diuiſa, & ecce iam fornicariae duae factae sunt ex vna, quae altera Oolla, altera in eiſdē prophetis dicit Ooliba. Haec diuiſio vnus in duas tunc facta est, quādo Samaria cum decē tribubus recedens a domo Dauid regē suū ſibi conſtituit, & pro deo vitulos aureos colens. Baali quoq; ceterisq; deorū portētis ſeſe proſtituit: & haec est Oolla. Nam Hierſm cum duabus tribubus Iuda & Beniamin, quae & ipſa coluit Baal, ipſa est Ooliba. Ad iſtā quarto iam tpe deus acceſſit, quādo dei filius de carne eius natus est ex vtero virginis. Huic nimiq; quodāmodo dixit: Dies multos expeſtabis me, nō fornicaberis, & nō eris viro. Sed & ego expeſtabo te, quā dies multos ſedebunt filij Iſrael ſine rege, & ſine principe, & ſine ſacrificio, & ſine altari, & ſine Ephor, & ſine Teraphim. ¶ Igitur vt in manu prophetæ huius aſſimilaret dñs: Sume (ait) vxorē tibi fornicariā, & fac filios fornicationū. Quare? Quia fornicās (inqt) fornicabit terra a dño. Idcirco (inqt) fac filios fornicationū, vt ſint in ſignū, & portētum eorū, quae acta, quaeq; agēda ſunt inter gētem iſtā, & me dñm patrū ſuorū. Notādum qđ pe, quā non tm̄ dixerat, quā fornicabitur, ſed quā fornicās fornicabitur. Idcirco prae miſit fornicans, & deinde fornicabit, vt ſit ſenſus: Quia gens iſta a deo ſuo, & fornicata est, & fornicatur, nunc & amplius fornicabitur in poſtere. Et abñ (inqt) & accēpi Gomer filiā Debelaim, & concepit, & peperit filium Gomer conſummatā atq; perfectā in noſtra lingua. Debelaim palatas ſonat. Et autē maſſa pinguium caricarū, quas in morē laterum figurantes, vt diu illae ſae permaneāt, calcant, atq; compingunt, habētq; in eſu ſuauitatis voluptatem. Ergo Gomer filiā Debelaim accepit (inqt) id eſt, apud gētem prophetai conſummatā, ſive perfectā conſummatione atq; perfectione voluptuoſae fornicationis poſt vitulos aureos, & poſt Baalim. Genitum ex ea filium, voca (inqt) Iſrahel. Iſrahel ciuitas erat Metropolis decem tribuum, de qua fuit, & in qua interfectus eſt Naboth. Ponitur ergo pro ipſo Naboth hoc nomen Iſrahel. Et eſt ſenſus: Naboth qđ em Iſrahelites lapidatus & hoibus mortuus eſt: ſed mihi viuuit, & ad me ſanguis eius clamat, moxq; vindictam reſcepturus eſt, non ſolum de interfectōribus ſuis, verumtiam de illo, qđ ſanguinis eius vltor fuiſſe, viſus eſt. Nam hoc eſt quod ait: Et viſitabo ſanguinem Iſrahel ſuper domum Iehu. Iehu nanque interfecit domum Achab, dño iubente, propter peccatum ſanguinis Naboth, ſicut praedictum fuerat ad eum. Occidiſti in ſuper & poſſediſti. Ac deinceps. In loco hoc, in qua linxerunt canes ſanguinem Naboth, lingent quoque tuum ſanguinē. Item: Canes comedent Iezabel in agro Iſrahel. Cum ergo Iehu, non Iſrahel, ſive Naboth ſanguinem fuderit, imo interfectores eius ipſe interfecerit, quare ſuper domum eius ille ſanguis Iſrahel debuit viſitari? Videlicet, quā non veraciter zelo dei paruit, ſed pro priae cupiditati vt regnaret, deleta domo regis, per oīa ſeruuit. Super hoc ſatis maniſeſte conuincitur, quā videlicet a peccatis Hieroboam nō reſceſſit, vitulosq; aureos & ipſe coluit: quod non feciſſet, ſi vero zelo zelatus fuiſſet pro cauſa dñi. Recte ergo & ipſe, vel domus eius reputatur inter occiſores Iſrahel, id eſt, perſecutores ſeminis dei, & vindicta peccati eiſmodi, tam ex ipſo, qđ ex cetero populo Iſrahel requirenda iudicatur, & ita factum eſt. Nam mortuo pronepote eius Hieroboam, ſub quo hic Ofee prophetae cōcepit, ſuccedētem filium eius Zachariā ſexto regni eius mēſe occidit Sellum, regnauitq; pro eo, de alia ſtirpe generatus. Nec mitum, qđ ſubuerſa eſt domus Iehu, cum etiam regnum domus Iſrael, hoc eſt, decē tribuum perinde deletum ſit. Nam & occiſo Zacharia, qđ fuit vltimus de ſtirpe Iehu, ſtatim reges Aſſyrii cōeperunt Ruben & Gad, & dimidiam tribū Manaeſſae, quae erat trās Iordanē, & deinde paucis, id eſt, quadraginta & nouē, interiectis annis a Zacharia, quē occidit Sellū (vt iam dictū eſt) regnate Ofee anno regni eius nono, decē tribus in captiuitatē ductae ſunt. Hoc eſt qđ ait: Et regeſcere faciā regnū domus Iſrahel, & in illa die cōterā arcū Iſrael in valle Iſrahel. Nā propter vrbē Iſrahel, quae Metropolis erat Samariae, cāpi ſunt & latiffimi, & vallis nimiae vaſtutatis, in qua cōmiſſo certa mine ab Aſſyrijs caeſus, & captiuus ductus eſt Iſrahel. ¶ Nunc quare locus admonet, cur omiſſo proprio vocabulo Naboth, cum dicere poſſet. Et viſitabo ſanguinē Naboth Iſrahelita, maluit dicere: Et viſitabo ſanguinem Iſrahel, quod non hominis eſt nomē, ſed ciuitatis, & interpretatione ſui: Interpretatur nanque (vt iam dictum eſt) ſemē dei non vni tan

Osee. 3

Gomer.

3. Reg. 2

Iehu 4. Reg. 10

4. Reg. 17.

Queſtio de Iſrahel.

vni tm̄, ſed omnibus cōiter congruit, qđ ſunt ſemē dei, hoies dei, electi dei. Ad haec dicitur: mus: quā nō ſolū Naboth viſitatus erat, nec em̄ illū ſolū pſecuti ſunt Iezabel & Achab, & cū eis inſana multitudo ppli, ſed oēs pſequebant, & occidebāt, qđ cōſequebant qđ erat ſemē dñi, qđ propheta bāt in noie dñi, qđ loquebant verbū dei. Hinc eſt illa fugiētis Helia: qđ relata: Dñe, prophetas tuos occiderūt, altaria tua ſuſſoderūt, & relictus ſum ego ſolus, & querūt aſam meā. Quis vero neſciat ſanguineā eiſdē Iezabel inſaniā ſub eiſdē tibus pfluixiſſe etiā iuidiā? Nā Athalia Iezabelis filiā, mortuo filio ſuo Azaria: nupſerat em̄ lorā regi Iuda filio Ioſaphat, & filiū eius iam dictū Azariā interfecerat Iehu, irata & in ipſm ſeruēs dñm, ſurrexit, & interfecit omē ſemē regis, nō vtiq; abſq; fauore vel cōſenſu principū, qđ & pinde ſuis delinitū obſequiis, atq; illaqueatū tenētes, Ioas regē, qđ reſiduum fuerat, inſignē occiderūt ad imperiū eius prophetā Zachariā, ſicut ſcriptū eſt: Congregati aduerſus eū, miſerūt lapides iuxta regis imperiū in atrio domus dñi. Et nō eſt recordatus Ioas rex miſericordiae, quā fecerat Ioia da pſ illius ſecū, ſed interfecit filium eius. Qui cū moreret, ait: Videat dñs, & requirat. ¶ Itaq; iam dictus Helias cū fugitaret, & latitās in ſpelunca, dicēti dño, quid hic agis Helias? querula reſpōſione diceret: Dñe altaria tua ſuſſoderūt, & prophetas tuos occiderūt gladio, & derelictus ſum ego ſolus, & querūt aſam meā: egredere ait dñs, & ita in mote corā dño. Et ecce dñs trāſiuit, & ſpūs grādis & fortis ſubuertēs montes, & conterēs petras ante dñm. Non in ſpū dñs: Et poſt ſpū cōmotio. Non in cōmotione dñs. Et poſt cōmotionē ignis. Non in igne dñs. Et poſt ignē ſibilis aurae tenuis, & ibi dñs. Nimiq; prophetæ deſiderati aduētum ſaluatoris, qđ pſcā tolleret, & iuſtitia ſempiterna: nā adduceret, quē & hic Ofee deſiderat atq; propheta, tali oraculo pſignabat futura, tā Iſraelis qđ & Iudae captiuitas, de qua & iſte nō tacet propheta: vtriuſq; nāq; ſ. Iſraelis & Iudae futura mala pronunciat, & de ſaluatoris aduētū neceſſaria noſtra ſaluti (ſicut ſequētia ſuis in locis declarabāt) praedicit myſteria. Deniq; loquēs illic ad Helia dñs in ſpū grandi & forti, ſubuertēte montes, & conterēte petras, futura captiuitatē ſignificat, decē tribuū Iſrael, quae facta eſt à Salma naſar rege Aſſyriorū regnate Ofee: Nō in ſpū (inqt dñs) id eſt, nondū finis, nondū venit Meſſias dñs qđ expeſtabat. In cōmotione trāſmigrationē primā deſignat tribus Iuda, qua traducēdus erat Ioachim rex Iuda in Babylonē cū quadraginta milib' nemine relicto, exceptis pauperibus. Non (inqt) in cōmotione dñs, id eſt, nondū finis, nondū veniet dñs. In igne ſcđam captiuitatē Iuda & Hierſm vult intelligi, quādo rebellāte Sede chia, itēq; venit rex Babylonis, & ſuccēdit Nabuzardā princeps exercitus domū dñi, & domū regis oēmq; domū cōbuſit igni, & muros Hierſm in circuiſu deſtruxit. Nō (inqt) in igne dominus. i. nondū tēplo exuſto, & ciuitate deſtructa tps erit dñici aduētus. Et poſt ignē ſibil' aurae tenuis, & ibi dñs. Sibilus aurae tenuis, occult' & ſecretus fuit ad auētus dñi, quē quaſi de aura tenui, id eſt, de ſpū ſancto Maria virgo cōcepit. ¶ Fuerūt autē a praedicto turbine vſq; ad cōmotionē, id eſt, a captiuitate decē tribuū vſq; ad primā filioꝝ Iuda trāſmigrationē, anni circiter centū vigintiſeptē, qđ ſupputant hoc mō. Anno ſexto Ezechiae trāſtulit rex Aſſyriorū Iſrael in Aſſyrios. Ipſe autē Ezechias, xxix. annis regnauit in Hierſm. Ergo regni eius reſidui erāt ann. i. xxiii. qđ conſūcti cū qđ nquaginta qđq; annis filij eius Manaeſſae, ac duobus filijs eius Ammon atq; xxx. vno Ioſae, ac deino de annis. xi. Eliachim, qđ dictus eſt Ioachim, tādēq; tribus filij eius Ioachim, fiunt. xij. Ab illa cōmotione vſq; ad ignē. i. a prima trāſmigrationē vſque ad tēpli & ciuitatis exuſtionē fuere anni. xi. regni Sedechiae. Ab illo igne ſive captiuitate vſque ad ſibilū aurae tenuē, id eſt, Chri aduētum qđ anni intereſſent, Danieli his verbis reuelatū eſt. Septuaginta heb domae abbreviatæ ſunt ſup populū tuū, & ſup vrbē ſanctā tuā, vt cōſumeret prauaricatio, & ſine accipiat pētm̄, & deleat iniquitas, & adducat iuſtitia ſempiterna, & impleat viſio & propheta, & vngat ſanctus ſanctorū &c. Nimiq; eo tēdebat Helias, vt deleteretur iniquitas per Chri aduētum, & adduceretur iuſtitia ſempiterna, qđ tunc abundāte iniquitate ſolum relictum eſſe putabat. Igitur quā per eadem tpa non ſolum Naboth occiſus, ſed & multorū prophetarū atque iuſtorū fundebatur ſanguis, quem ſuperna requirere debet iuſtitia, recte non proprium nomen Naboth, ſed id, qđ ſecundum interpretationē com

2. Reg. 18

4. Reg. 11

2. Para. 24

3. Reg. 19

4. Reg. 7

4. Reg. 24

4. Reg. 27

Sibilus aurae tenuis

Dani. 9

mus

mune est, ponit vocabulū Iſrahel. Miroꝝq; modo ita requirēda esse vindicta prænū-
 ciat, vt incipiat a iustissimis illius homicidæ ppli, a capite regni sanguinei, qualis tūc erat
 domus Iehu, quæ sibi domū Achab occidendo multū contulisse videbat, & nihilomi-
 nus idololatriæ, quæ causa erat effundēdi sanguinis sanctoꝝ, exequēbat. ¶ Sed & adhuc q̄
 rit. Quid magnū erat inter prophetas aut iter iustos ille Naboth Iezrahelites, vt ex eius
 occisōe oēs, q̄ interfecti sunt iusti, aut prophetæ significarent hoc noīe Iſrahel? Ad
 hoc rōdemus: q̄a vere magnū fuit & esse debuit memorialē interfectōis eius inter oīm
 prophetas, aut iustos neces, q̄a taliter interfectus est, vt vel ante vel post ipm, vsq; ad
 Chri dñi nostri passionē, fere nemo p̄ter dñm nostrū taliter vel tali ordine occisus esse
 referat. Quid em̄? Dicenti sibi Achab: Da mihi vineā tuā, vt faciā mihi hortū olerum,
 &c. Hoc tm̄ responderat. Propitius sit mihi dñs, ne dem hæreditatē patrū meoꝝ tibi.
 Pro hoc indignanti & vehemēter irato suæ autoritatis vltionem pollicita Iezabel scri-
 psit līas: prædicatē (in quibus) ieiunū, & sedere facite Naboth inter primates populi, &
 submitte duos viros filios Belial contra eū, & falsum testimoniū dicāt, benedixit dñm,
 & regē & educite eū, & lapidi, & sic moriatur. Hoc modo hypocrisis deo odibilis pul-
 chre palliata inaccessit, specioso quasi ordine iudicij, vt nō tantum occideret, quasi vir iu-
 stus ab iniustis & deo aduersantibus: sed quasi reus & blasphemus, a iustis iudicibus for-
 riter pro deo zelātibus, legemq; sanctā custodiētibus, ieiunātibus, & aīas suas in ieiunio,
 humiliātibus, & prædicātibus ieiunemus: q̄a tantum nefas diebus nostris audiuius, ne
 forte cū blasphemio pariter a terra deglutiamur, & talia sciēter cum iniqua machinantī-
 bus simulatiōe, vt muliebri fatissieret insaniæ vel cupiditati furiosæ. Quātæ putas curæ
 deo vidēti hoc debuit esse? Quantū fuit in cœlo spectaculū, dum tam crudele cruorē
 sitiēdo callidi simulatores p̄dicarēt vel celebrarēt ieiunū? Bene ergo mors eius memo-
 rabilis est inter oīm prophetarum, vel iustorū neces, vbi talis apparatus hypocritarum,
 talis spectat facies homicidarum. Adde q̄d in tali eius interfectione splendidissimus dñi
 cæ passionis typus est. Quid em̄ hic dissile? Verum q̄a mysterium hoc alio in opere no-
 stro latius tractauimus, nunc prætereundū libet. ¶ Hoc tantum hic prætereundū non est:
 q̄a quod ait: Et in illa die conteram arcum Iſrahel in valle Iezrahel. Sp̄ualiter ita factum
 est, vt omnis euangelica, vel apostolica doctrina testis est. Arcus quippe Iſrahel, id est,
 omnis fiducia carnalis Iudaismi, fiducia circumcisionis & criminariū, fiducia superbi
 spūs & sanguinis, qua contra ipsum dñm gloriati sunt, dicentes: Pater noster Abraham
 est, nos ex fornicatione non sumus nati, vnum patrem habemus deum, sicut hodie cer-
 nitur, contrita est, & gloriari illis non licet: q̄a non solummodo cōtempa est eorum lex
 carnalis, sed & ipsi captiui ducti sunt in omnes gentes. Hoc totū factum est in valle Iez-
 rahel, id est, in humilitate seminis dei, quod est Ch̄sus. Nam per humilitatem passionis
 Ch̄si, sicut exaltatæ sunt gentes, fidem eius recipiētes: ita econtra deiecti atque contriti
 sunt Iudæi, cōtēnētes iuxta illud propheticū beatæ virginis cātici: Deposuit potētes
 de sede, & exaltauit humiles. Sequitur: L. Et cōcepit ad huc, & peperit filiā, & dixit: Vo-
 ca nomen eius absque misericordia, q̄a non addam vltra misereri domui Iſrahel, sed ob-
 liuione obliuiscar eorū, & domui Iuda miserebor, & saluabo eos in dño deo suo, & nō
 saluabo eos in arcu, & gladio, & in bello, & in equis, & in eq̄ibus. ¶ Filia hæc magnum
 prioris sententiæ incrementum est. Prior nanq; sententia hæc erat, & quiescere faciam
 regnum domus Iſrahel, & in illa die conteram arcum Iſrahel in valle Iezrahel. Quod
 totum completum erat, vbi rex Assyriorum (sicut iam prædictū est) præliando victas
 duxit captiuas decem tribus Iſrahel. Par illi malo extitit aliud quod factum est in Iuda,
 quādo venit rex Babylonis, & ab eo capta ciuitate Hierusalē, populus ille in Babylōnē
 captiuus, trāsmigrauit. Facta est magna, iudice deo captiuitatis vtriusque differētia, vt, si
 captiuitas Iudæ post annos septuaginta soluerentur, captiuitas autem decem tribuum,
 nequaq; vltra solueretur. Hoc est quod ait: Quia non addam vltra misereri domui Iſra-
 hel, sed obliuione obliuiscar eorū, & domui Iuda miserebor, id est, decē tribuum capti-
 uitatē non soluam, sed Iudæ trāsmigrationē de Babylōne reuocabo. Sed & per idē
 tempus, quando decem tribus in captiuitatem ductæ sunt, misertus est dominus do-
 mu

Altera que-
stio de Iſr-
ſeu Naboth

Reg. 21

Hypocrisis
palliata

Arcus Iſr-
contritus

Iohan. 4

Luc. 12

mu Iuda. Nā cū sexto anno regis Ezechie rex Assyrioz Salmanaſſer trāstulisset Iſr-
 itidem. xliij. Ezechia ascēdit Sennacherib rex Assyrioz ad vniuersas ciuitates Iuda
 munitas, & cepit eas, & venit vsq; ad Hierusalē. Venit autē angelus dñi, & percussit in ca-
 stris eius. clxxv. milia, & reuersus est Sennacherib, & māsit in Ninive. Cūq; adora-
 ret in tēplo Neferach deū suū, Adramelech & Seraſar filij eius percusserunt eū gla-
 dio. Itaq; si vtrūq; tps misericordiæ respicias veraciter dictum eē perpēdis, & saluabo
 eos in dño deo suo, & nō saluabo eos in arcu & gladio, & in bello, & in equis, & in eq̄-
 ribus. Deniq; filij Iuda neq; nocte illa, qua percussa sunt castra Assyrioz, neq; tpe illo, q̄
 de captiuitate Babylonica soluti sunt, cōtra hostes vel captiuatores suos arcū retende-
 rūt, aut gladiū vibrauerūt, aut in eq̄s ascēderūt: sed illis qdē dormiētibus percussit ange-
 lus dñi castra Assyrioz: Prophetis autē orātibus siue cæteris iustis hoibus, imo & ange-
 lis interueniētibus (iuxta illud Zachariæ, & rōdit angelus dñi, & dixit: Dñe exercitū
 vsqueq; tu nō miseraberis Hierlm̄ & vrbū Iuda q̄bus iratus es, iste iā septuagesim⁹ an⁹
 n⁹ ē) suscitauit dñs ipm̄ Cyri regis Persaz, vt p̄poneret edictū, daretq; libertatē ascēdē-
 di in Hierusalē & edificādi domū dñi dei in Iſrahel. Ergo saluabo (inqt) eos in dño deo
 suo & nō in arcu vel gladio. ¶ Qd si quis rōnē, vel iudicij ægitatē, cur dñs non Iſraeli
 sed domui Iuda misereri debuerit: sciendum tibi est, magnam in regibus Iſrahel, & regi-
 bus Iuda distātiā fuisse peccati. Regū qppe Iuda nōnulli iusti fuerūt, videlicet Dauid,
 Ezechias & Iosias, q̄ nullū idololatriæ p̄c̄m admiserūt, & Iosaphat quoq; nisi amicitias
 inisset cū Ochozia rege Iſrahel, cuius opa pessima fuerūt, sed & cū p̄e eius Achab, Vn-
 de & arguit eū Iehu filius Anani, vidēs, & ait: Impio p̄bes auxiliū, & his q̄ oderāt dñm
 amicitia iūgeris. Cæteroz q̄q; nōnulli p̄ceniam egerūt, fecerūtq; qd placitū erat coram
 dño. At vero de regib⁹ Iſr̄ null⁹ extitit, q̄ faceret qd rectū eēt aut placitū corā dño, nul-
 lus oīno q̄ recederet a peccatis Hieroboam filij Naboth, q̄ peccare fecit Iſrahel. Omnes
 impoenitēs extiterūt, & p̄c̄ā sua defendētes vniuersi, sermonē dñi repulerunt. Vnde
 & in isto Propheta loq̄tur dñs: Ego scio Ephraim, & Iſrahel non est absconditus a me.
 Quia nunc fornicatus est Ephraim, cōtaminatus est Iſrahel, nō dabūt cogitatiōes suas, vt
 reuertant ad deū suū. Itaq; cū tanta fuerit illis atque illis distātia peccati, recte & snia in
 vtroq; debuit dispariter dari. Igit filia hæc recte vocat, absque misericordia, q̄a nō vtrū-
 q; captiuatus erat Iſr̄, sed absque relaxatiōis miā. Iuxta mysticū intellectū itidē veraci-
 ter sp̄s propheticus dicat: Reprobata qppe iā synagoga, claruit veritas, qd filia illa non
 est miām cōsecuta, quæ tūc nata est, q̄n (vt sup̄ius iā dictū est) deus sc̄do ad mulierē sibi
 cōiungēdam accessit, q̄n post. cccc. & xxx. annos a testamēto cōfirmato legē dedit in
 Syna, & nata ē synagoga miām nō cōsecutura seruailis filia, noīe qdē filia, sed meritis an-
 cilla, foras mittēda. Syna em̄ (inqt Aplus) mōs est in Arabia. Porro, Arabia t̄pibus an-
 tiquis nō illa, q̄ nūc noīat, sola erat, sed solitudo & pars Aegypti non modica, vbi ē mōs
 Syna, in quo data est lex, vñ fuerat & Agar, quæ significat, vetus testamētū. Cū ergo
 dixisset hæc em̄ sunt duo testamēta, vnum qdem a mōte Syna, addidit in seruitutē ge-
 nerās quæ est Agar, quæ coniūcta est, videlicet significatiōe ei quæ nūc est Hierlm̄ &
 seruit cū filiis suis. Et subinde, cū dixisset: sed quō tunc is qui sc̄dm carnē natus fuerat, p̄-
 sequebat eū qui sc̄dm sp̄m, ita & nūc, protinus ait: Sed quid dicit scriptura? Eñce ancil-
 lam & filiū eius. Non em̄ hæres erit filius ancillæ cū filio liberæ. Igit filia illa, & ancilla,
 non est misericordiā cōsecuta, sicut iam tunc re non parua significatū est, q̄n filioꝝ eius
 corpora in deserto prostrata sunt, & in illā repromissionis terrā non introierūt. Illud ne
 mo qui nesciat, aut nescire debeat: quia fideles omnes & electi, qui ex eodē populo non
 ad filiam hæc ptinuerunt: sed ad priorē filiū scilicet Iezrahel, id est, sed semē dei. Sequit:
 L. Et ablaſtauit eā quæ erat absque misericordiā, & cōcepit, & peperit filiū, & dixit: Vo-
 ca nomē eius nō ppl̄s meus, quia vos nō populus meus, & ego non ero vester deus, ¶
 Iam nata fuerant duo infelicitatis incrementa, s. filius & filia. Filius videlicet, vt captiuus
 duceretur Iſrahel. Filia, vt eadem non solueretur captiuitas. Nam Iezrahel quidē secū-
 dū se filius bonus est, sed sc̄dm id quod requirebat sanguis eius, malum illi pp̄lo extitit.
 Filia vero ablaſtata perpetuitas est captiuitatis, cui nulla infunditur lacris alimonia, nulla
 conſo-

4. Reg. 8

4. Reg. 6

Zacha. 11

1. Eld. 1

Distātia in-
ter regis Iſ-
rahel & re-
gis Iuda.

2. Para. 190

Osee. 4

Gala. 4

Gene. 21

Num. 14

Summa lu
d: or: mi
seria.

Consolatio de captiuitate soluenda. Quid tandē vult tertius iste filius? Quid p hūc intel-
ligere debemus, nisi illud quod noīe suo personat, qd est non populus meus? Maximū
quippe hoc miseriaz est incrementū, vt populus captiuus, idemq nullū habēs pfixū sol-
uendæ captiuitatis tēpus, dicat & sit quod dicitur à deo, non populus meus. Nam si ca-
ptiuus qdem esset populus, & corporalis eius captiuitas nunq̄ solueret, non tamen etiā
secundū aiām a deo proīceret, esset tolerabile malū, & magna ex parte bene se haberet
status siue casus captiuoz tēporaliter gementiū. Nunc autē malum irremediabile est: q̄
corpora visibilibz Assyrius cepit & tenet, aiās autē inuisibilibz Assyrius decipit & possi-
det. ¶ Dicat nūc aliq̄s: Quid ergo dei fiet de proposito? Proposuerat nāq̄ deus & pro-
miserat A brahæ, de semine eius populū sibi adducere innumerabilē sicut stellas cœli,
& inito scēdere firmauerat qd esse deberet deus eius & deus seminis eius. Suscipe (inqt)
cœlū, & numera stellas si potes. Et dixit eis: Sic erit semē tuum, & cōtinuo sequit: Credi-
dit Abrahā dño, & reputatū est illi ad iustitiā. Item & alibi loquit ad eum idem deus. Et
statuā pactū meū inter me & te & inter semen tuū post te in generatiōibus suis scēdere
sempiterno, vt sim deus tuus & seminis tui post te. Quid ergo erit, cū illic dixerit, vt sim
deus tuus & deus seminis tui post te. Hic autē dicat: q̄a vos nō pplus meus, & ego non
ero vester deus? Aut quō cōplebit de semine eius splēdidus electoz numerus secun-
dū numez stellaz cœli, cū illic q dem dixerit, sic erit semē tuū numerosum sicut stellæ
cœli. Hic autē potius harenæ maris assimilēt eos, q̄ stellis cœli? Segtur em̄ & dicit: Et
erit numerus filioz Israel, quasi harena maris, quæ sine mēsurā est, & non numerabit.
Dehiq̄ aquatica maris harena multū disparat a stellis cœli fulgidis, & hoc ipso qd sine
mensura esse, & nō numerari dicit hic, repulsam vehementē sonat Israelis qd nec mē-
surā donatiōis cuiusquā habeat, nec numerē in cōspectu dei. Quid ergo fiet, vt iā que-
rere ceppimus, de proposito dei? Nunq̄ excidit verbū dei? Nō vtiq̄, sed habita cōside-
ratiōe verbi dei promittētis Abrahæ diffinitionē siue determinationē teneamus seminis
eiusdē Abrahæ. Nō em̄ (inqt Ap̄tus) oēs q ex Israel hi sunt Israelitæ, neq̄ q sunt se-
men Abrahæ oēs filij: sed in Isaac vocabit tibi semē, i. non q filij carnis, hi filij dei, sed q
filij sunt promissiois, æstimant in semine. Ergo vndecūq̄ veniat, vbicūq̄ vel q̄cūq̄ sint
habētes fidē promissiois, q̄ (sicut iā dictū est) ad iustitiā reputata est ipsi Abrahæ, sine du-
bio reputant in semine. Et idcirco apostatātibus carnalibus Israelitis recte quærant aliq̄
de qbus impleat propositū dei. Segtur ergo: L Et erit in loco vbi diceb̄ eis, nō populus
meus vos diceb̄ eis, filij dei viuentis, & cōgregabūtur filij Iuda, & filij Israel pariter, &
ponent sibi met caput vnum, & ascendent de terra, quia magnus dies Israel. ¶ Locum
hunc per semetipsum satis illustrē authoritas apostolica, clarius illustrauit, cū post præ-
dictam determinationem seminis Abrahæ paucis interpositis, ait: Volens deus ostē-
dere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ apta in
interitū, vt ostēderet diuitias gloriæ græ suæ in vasa misericordiæ, quæ pparauit in glo-
ria, quos & vocauit nos nō solum ex Iudæis, sed etiam ex gentibus, sicut in Osee dicit:
Vocabo nō plebem meā, plebem meā: & nō dilectam, dilectā, & non misericordiam
consecutam, misericordiam consecutā. Et erit in loco vbi dictum est eis: non plebs mea
vos, ibi vocabūtur filij dei viui. His verbis vehemētē atq̄ diligētē astruit prophetiam
hanc esse diligētibus assumēdis, in locum eoz, q̄ secundū carnē essent ex Israel aut se-
men Abrahæ indurati & fidē non habētes, exciderūt. Porro, de illis, q̄ ex gente illa sal-
uantur, ad saluandū sunt, cōtinuo subiūxit. Esaias autem clamat pro Israel: Si fuerit nu-
merus filioz Israel, tanq̄ harena maris, reliquæ saluæ fient. Nimis tali serie vel pro-
cessu verboz electos ex gētibz, & saluatos siue saluandos ex Israel in vnū coniungit
Ch̄m docēs, quod indifferētē tam illi q̄ isti propter fidē seminis Abrahæ, qd est Chri-
stus, omēs semen Abrahæ sint, atq̄ id esse quod hic propheta nūc dicit. Et congrega-
buntur filij Iuda, & filij Israel pariter, & ponent sibi met caput vnū, & ascendent de ter-
ra, q̄a magnus dies Israel. Hoc deniq̄ sic fieri ceptū est, filij Israel, scilicet apostoli,
q̄ tam secundū carnem q̄ secundū fidem filij sunt Israel, cōgregati sunt cū filiis Iuda,
id est, cum electis ex gentibus, quos ad fidem & confessionem Ch̄i perducendo fece-
runt

Questio de
scēdere dei
cū Abrahā
Gen. 17.

Gene. 17

Roma, 9

Vbi supra
declaratio
prophetæ
p̄ Ap̄lm

gerunt filios Iuda, cōgregati sunt pariter in vnitate fidei, ita vt nō sit (sicut ap̄tus ait) distin-
ctio Iudæi & Græci. Et posuerūt sibi met caput vnū, illū videlicet vnū, de quo ap̄osto-
lus ait: Igitur sicut per vnus delictū oēs homines in condemnationē, sic & per vnus ius-
titiaz oēs homines, in iustificationē vitæ. Sicut enim per inobedientiam vnus hominis
p̄ctōres cōstituti sunt multi, ita & per vnus obedientiā iusti cōstituent multi. Isto capite
posito sibi met, ascendent (inquit) de terra, vt iam nō sapiāt aut quærāt terrena, q̄a magnus
dies Israel, Magnus dies & magna illustratio seminis dei, qd est Ch̄s, seminis (in quā)
resurgētis ex mortuis, cū q̄ cōresurgētēs vtiq̄ ascēdūt de terra, faciēdo qd idē ap̄ostolus
ait: Si cōsurrexistis cū Christo, quæ sursum sunt quærite. Vbi Ch̄s est in dextera dei
sedēs, quæ sursum sunt sapite, nō quæ super terrā. Mortui enim estis, & vita vestra abscō-
dita est cū Christo in deo. Sic nimis prima ascensione facta, quæ est resurrectio prima,
tandē ascēdēt corpora q̄q̄ de terra, quæ erit resurrectio secūda, & sequent caput suum,
sicut mēbra capiti cōiuncta, & sicut ipse Ch̄s pulchre satis breui expressit significatio-
nem, dicēdo. Vbicūq̄ fuerit corpus, illuc congregabunt & aquilæ. Taliter loquendo in
propheta spūs sanctus, miro modo & salutis gentiū prophetiā magna ex parte patētem
fecit, & nihilominus ipsi Iudæis siue carnali Israel, qui gentiū semper odore salutem, lite-
ram amabilē reddidit. Quid enim libentius audirent illi, q̄ quod hic dicitur, & congrega-
buntur filij Iuda, & filij Israel pariter, & ponent sibi met caput vnū, & ascendent de terra:
Iamdudū quippe magnū illud discordiæ malū acciderat inter Israel & Iudam vt scīdes
retur regnū, & diceretur decē tribus à domo Dauid, & in duo regna diuisi Israel, & Iu-
das, nōnunq̄ hostilibz q̄q̄ cōtra seiplos cōstiterunt præliis: Hæc autē litera hoc illis pro-
phetare videtur, qd aliquādo rursum congregandi sint in vnū, Israel & Iudas, & sub vno
rege cōfederati, ascēdere debeāt de terra, ad pugnandū & subiugandū sibi regna orbis terra-
rum multo fortius atq̄ bellicosius q̄ fecerūt regna illa, quibus haftenus ipsi seruierūt, vi-
delicet Babiloniū, Persicū, Macedonicū atq̄ Romanū. Igitur etiā adhuc literā prophe-
ticam libenter custodiunt, & ignorātes vtilitati gentiū seruiunt, testimonia nostra iugiter
ferendo secū. Nunc ad ipsos vocationis illius ministros, per quos vocādi erāt filij dei vi-
uentis de loco, vbi dicebat eis, non populus meus vos, Ap̄ostrophē facit sermo pro-
pheticus, & dicit. L Dicite fratribz vestris, populus meus, & sorori vestræ misericor-
diam consecuta. ¶ Fratribz vestris inquit: Quibus fratribz aut vbi manentibus & vnde
venientibus? Nimis fratribz Abrahæ fidem habentibus, vndecūq̄ veniāt, vbicūq̄ sint,
quacūq̄ ex gente originē ducāt, siue Iudæi, siue Græci sint. Fratribz vestris & sorori ve-
stræ, i. tantūmodo illis qui veri sunt Israelitæ: his qui nō in ritus gentiū trāsierunt, vel qui
ritus gentium & culturā idolorū deseruerunt. Illos agnoscite fratres, & illos ecclēsiā ag-
noscite sororē vestrā, & illos fratres appellate populū meū, & illā sororē vestrā nūcupa-
te misericordiam consecutā. Porro de fratribz vestris, qui sunt cognati vestri secundū car-
nem, & de sorore vestra carne synagoga tristitiā inconsolabilem ne habeatis, q̄ dixerim
ego fratribz illis, nō populus meus vos, & sorori illi, non cōsecuta misericordiam, sed tri-
stitiam, quam vobis magnā esse dicitis, & dolorē qui cordi vestro continuus est, consolā-
mini bona recōpensatione, quia si fratres vestri secundū carnē iam nō sunt populus meus
& si soror vestra carne nō est misericordiam cōsecuta: ecōtra q̄ non erat plebs mea, nunc
vocat & est plebs mea: & quæ nō erat misericordiam cōsecuta, nūc vocat misericordiam cō-
secuta. Deniq̄ & hūc versiculū, dicite fratribz vris populus meus, & sorori vræ miseri-
cordiam cōsecuta: pertinere ad vocationē gentiū ap̄tus innuit, qui nō solūmodo pcedētē
versiculū pro testimonio sumpsit, & erit in loco vbi dictū est eis, nō populus meus vos
ibi vocabunt filij dei viuentis, verum etiā sensum huius p̄misit dicendo, vocabo non ple-
bem meam, plebem meam, & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam.
¶ Sequit. L Iudicate, matrem vestrā iudicate, quoniā ipsā nō vxor mea, & ego nō vir eius.
¶ Auferat fornicationes suas à facie sua, & adulteria sua de medio vberum suoz, ne forte
expoliem eam nudam, & statuam secundum diem natiuitatis suæ. ¶ Iam supra diximus
in manu prophetæ huius assimilatū esse dominum, id est prophetam semel & iterū, & ter-
tio accedētem ad mulierem fornicariam, sicut iam dictum est, & deinde adhuc iustum di-
ligere mulierem dilectam amico & adulterā, ad quod nōdum peruentū est, locus em̄ hic
B adhuc

Rom. 3, 10
Roma, 9

Coloss. 3

Math. 243

3, Reg. 14

CAP. II.

Roma, 9

adhuc inferius est, similitudinē gerere domini, q ad gentē illā semel & iterū ac tertio accē-
 sit. Primo testamētū suū cōfirmādo cū Abrahā, deinde dādo legē in mōte Syna, deinde
 mittēdo prophetas, deinde carnē assumēdo ex ipsa. Sed & hoc dictū est, quia cū prius
 fuisset q̄si mulier vna. i. gens vna, facta diuisione & decē tribubus a domo Dauid recedē-
 tibus, iā duæ mulieres habent, q̄ & in prophetis ambā sup fornicatiōis scelere arguunt, dī
 citurq; altera Oolla, q̄ est Samaria, altera Ooliba, q̄ est Hierusalē. Apud Oollā propheta
 iste propheta bat, eratq; de tribu Isachar. Ergo Oolla, secundū carnē mater huius erat, sic
 cut Amos, & sicut Abdā, multorumq; aliorū, qui sub eisdē tēporibus prophetauerunt.
 Porro prophetātibz illis, mater illa nihilominus fornicata est, nec cessauit ā fornicatiōis
 bus suis, nullus enim oīno ex regibus eius recessit ā peccatis Hieroboā. Igit iā peracta sū
 militudine, q̄ administrata est in p̄sona prophetæ, palam arguit Oolla, i. tota gens decem
 tribuū suę metropolis Samaria. Iudicate (inquit) matrē vestrā, iudicate. O vos (inquit) pro-
 phetæ, o vos oīs Israhel, i. semen dei, quid in hoc meo decreto reprehenditis, quid in hac
 mea sentētia titubatis? An, quia mater vestra est domus Israhel, sup quā locutus sum, quia
 nō addam vltra misereri ei, sed obliuione obliuiscar eorū domui autē Iuda miserebor, vos
 offendimini & iudiciū hoc cōuertit cupitis? Ecce vos ipsi causas p̄cedite, vos ipsi iudicate,
 vtrū aliter debeat fieri. Vultis vos, vult ipsa vt addā misereri illi? Ecce p̄festo sum, dū mo-
 do vnum faciāt. Quid illud est? Auferat fornicatiōes suas, i. fornicari dēstat. At illa hoc
 nō audit, fornicari nō desinit. Afferte si qd habetis, proponite quippā pro illa, in q̄ possit
 iustificari aut defendi. Ex q̄ agere Hieroboā, me vtrū legitimū contēp̄sit, & vitulis aureis
 succubuit. Nūquid fornicari desinit? Quo tpe aut q̄ sub rege quieuit? Nimirū non ita foror
 eius Ooliba p̄seuerāter fornicata est, nō (inquā) foror eius domus Iuda p̄seuerāter insani-
 uit, quīs multū ad tps insanierit, Diebus Ezechia, diebus Iosā, & nonnunq̄ sub alijs q̄q;
 regibus fornicatiōes suas abstulit. Iudicate igit, vtrū huc ita, vt forori eius iam dictā do-
 muī Iudæ, debeā misereri, & ita hāc liberare ab Assyrijs, sicut captiuitatē illius de Baby-
 lone reuocare decreui. Hāc ipsam perpēdite causam inter eandē matrē vestrā & locū illū
 de q̄ dixi & erit in loco vbi dicit eis, nō populus meus vos, dicit eis, filij dei viuentis. De-
 niq; locus ille gētilitas est, & illa auferet fornicatiōes suas: vestra autē mater nō abstulit, nec
 auferre vult fornicatiōes suas. Itaq; & in hoc illā iudicate, & iuste iudicate, q̄ cū suis forni-
 catiōibus nō debet in domo mea permanere, & ecōtra q̄ fornicatiōes suas dimittit, nō est
 cur a me debeat repellī, cū ego non tantū Israhel & Iudæ, sed etiā cætera gentiū æque
 creator sim. ¶ Notādū, quāta cū circūspectiōe fornicatiōes auferri p̄cepit, secundū plo-
 nam vel gestus mulieris fornicatrici, dicēdo, auferat fornicatiōes suas a facie sua, & adul-
 teria sua de medio vberū suorū: Faciē pro oculis, mediū vberū pro corde posuit. In medio
 nāq; vberū locus cordis est. Vnde & in Canticis casta spōsa dicit: Fasciculus mirrhæ dile-
 ctus meus mihi, inter vbera mea cōmorabit. Duobus istis scilicet corde & oculis inundat
 tio fornicatiōis hauriē, & deinde corpus incōtinēs ad actū libidinis velut magno torrentis
 impetu p̄pellit. Primū p̄ oculoꝝ vel visus cæterorūq; sensuū, q̄ oēs in facie sunt, fenestras
 mors ingredit: & captiuata mēte fornicatio, siue adulteriū cōsequēter actu peragit. Potest
 aut p̄ faciē fornicatio corporalis, & per adulteriū qd in medio vberū eius eē dicit, spūalis
 corruptio recte intelligi, quia videlicet vtroq; mō gens illa peccasse redarguit in scriptu-
 ris. Exēpli gratia. In vno eodemq; peccato Beelphegor, & spūaliter a deo fornicatus est
 Israhel, & corporaliter cū filiabus Madianitay cōmixtus est. Illæ em̄ vocauerunt eos ad sa-
 crificia sua, & initiati sunt Beelphegor, & comederunt sacrificia mortuorū. Ne forte inq̄
 expoliem eā nudam, & statuā eam secundū diem natiuitatis suæ, & ponā eā quasi solitu-
 dinem & statuā eam velut terrā inuā, & interficiam eā sibi. Nimirū hoc idem est, ac si dī-
 cat. Ne faciam qd locutus sum, ne adimpleam filioꝝ & filix q̄s mulier fornicaria Gomer
 filia Debelaim in p̄scripta visione peperit, prophetici p̄fagiū. ¶ Sed nunquid fixū
 non est, & infectum esse potest quod loquutus sum dicens, & quiescere faciā regnū do-
 mus Israhel, & non addā vltra misereri domui Israhel, & vos non populus meus, & ego nō
 ero vester deus? Quid ergo sibi vult quod iterū reuocat dicens, auferat fornicationes suas.
 ardensq; ne forte faciam ei hęc vel illa quæ loquutus sum? Huic non dissimile est, quod
 cum data iam eēt sententia super Nabuchodonosor regē, ita vt diceret Daniel, Hęc est
 inter

Ezech. 23

Cant. 1.

Nume. 25
Plal. 109

Questio
de p̄dicti
natiōe dei.

Dani. 4

Interpretatio sententiæ altissimi, q̄ venit super dñm meū regē, eijcient te ab hoibus, & cū
 bestijs ferisq; erit habitatio tua, &c. ait idē Daniel. Quāobrē rex consiliū meū placeat tibi,
 & p̄ctā tua elemosynis redime, & inigates tuas misericordijs pauperū, forsitan ignoscat
 deus delictis tuis. Quid p̄ hęc animaduertere debemus, nisi q̄a in arbitrio nostro est, vtrū
 sententiā suā suspēdere debeat, aut nō debeat deus. Nō enim aut deo mala nōa imputare
 aut fata nobis dominari (qd demeritisimū & impiū est) putare debemus, i. nō quia deus
 hoc p̄sciuit aut p̄dixit: idcirco venit malū hoc, aut illud, sed quia malū futurū vel faciendū
 erat: idcirco & p̄sciuit & sententiā super illud p̄fixit deus. Si igitur q̄ras, quare senten-
 tiam irreuocabilem p̄fixit deus, respōdendū, quia malitiā incorrigibile p̄didit deus. Item
 si quæras, quare post datā sententiā de correctiōe cōsultat deus. Respondendū, q̄a vt expe-
 rimēto sciamus incorrigibiles eē: idcirco, quanq̄ nō reuersuros, expectat & per multā pa-
 tientia illos ad p̄nitentiā inuitat deus. Igit vndiq; circūspectus, & oculis prouidentia plē-
 sermo propheticus sic loquitur: Auferat fornicatiōes suas a facie sua, & adulteria sua de
 medio vberū suorū, ne forte expoliem eā nudā. ¶ Quare autē nō dixit, ne expoliem, & de-
 nudem eā: sed ne expollē (inquit) eā nudā. Aut quō expoliari pōt, si iā nuda est? Pōt qdē
 sic intelligi dictū, ne expoliem nudā, ac si diceret, ne expoliādo faciā nudā. Veruntamen
 sic melius placet sentiri, q̄ & iā nuda sit, & adhuc habeat q̄ possit expoliari. Est em̄ nudis
 tas duplex siue gemina, altera visibilis, altera inuisibilis. Deniq; nuditas inuisibilis est, dum
 nudat aia intus, gloria vel gratia hic, secundū quā scriptura sancta de eadē gēte dicit. (Vt
 dens Moses populū qd esset nudus, spoliauerat enim eū Aaron propter ignominia sor-
 dis, & inter hostes nudū cōstituerat. Dixit enim hoc propterea, quia fecerat & adorauerat
 vitulum. Et sicut psalmus dicit: Immutauerunt gloria suā in similitudinē vituli comes-
 dētis fenenum. Nā idcirco spoliati erāt dei auxilio, imo & proinde dixit deus, vt disperderet
 eos, si nō idē Moses sterisset pro illis in cōspectu eius, corde cōfracto & contrito. Nu-
 ditas visibilis est, q̄ exterior q̄q; tollit ornatus, exterior felicitas, qualis inter cætera maxi-
 me extitit genti illi ciuitatis Hierosolymæ, & tēpli, qd in ea cōdidit Salomon, qdā singula-
 ris gloria. Nimirū cū propheta cū ista loqueret, nuda iā erat Samaria siue decē tribus nu-
 ditate illa, de qua (vt iā dictū est) scriptura dixit. Vidēs Moses populū qd esset nudus, &c.
 Hoc enim tunc factū & dictum est, p̄pter scelus vnus vituli cōstatilis. Hic autē regnabat
 p̄ctm Hieroboam super eos in duobus vitulis aureis. Et q̄a taliter fornicaria gens semet
 ipsam nudauerat auxilio vel gratia dei, profectio merebat spoliari etiā visibilibus & tēpo-
 ralibus bonis, id est, cunctis terræ illius opibus, quas cōtulerat illi deus, prior & legitimus
 vir. Ait ergo, Ne forte expoliem eā nudā, Ac si dicat. Ne forte auferā illi cultum gloriæ
 tēporalis atq; visibilis, vt in oculis hoīm expoliata sit, q̄s solos erubescere nouit, propterea
 quia iam nuda est in oculis meis, & illā nuditatē nō erubescit. Ad dicit cōtinuo: Et statuā
 eam secundū diē natiuitatis suæ, & ponā eā quasi solitudinē, & statuā eā velut terram in-
 uiam, & interficiā sibi. Quis fuit dies natiuitatis fornicariæ illius? Nimirū dies vel tps quā
 do in Aegyptum descēderat patres eius, & peregrini facti sunt in terranō sua, ab ea quæ
 illis promissa fuerat, filij Iacob propter scelus in fratrem suū Ioseph, quē vēdiderūt. Nā id-
 circo & samē vocauit deus sup terrā, quia Ioseph ab illis in seruū venundatus est, & idcir-
 co in Aegyptū descēdētes peregrini facti, & iuste, iudice deo permittēte, seruituti sub-
 acti sunt. Ibi nata est ista fornicaria mulier, quia ibi germinantibus & multiplicatis filijs I-
 rael, gens de paucissimis hoibus facta est. Et qualis ista, de qua nunc agitur, ibi nata est.
 Vtrūq; nuda nuditate vtraq; de qua iam dictum est. Nam qd bonis exterioribus & omni fe-
 licitate terrena, tunc in illo exortu suo nuda fuerit, fere nemo nescit. Neq; enim aut regnū
 aut principatū aliquē tunc habebat, nec in aliquo seculi huius honore gloriari poterat,
 quando sub flagellis & verberibus in luto & latere talibus & tot dominis illudētibz ser-
 uiebat. Porro quod gloria q̄q; dei patrum suorū nuda fuerit, in eisdem natalibus suis quis
 nescit? Seruiebat enim dñs quoq; mōstrosi dominoꝝ suorū & Aegyptiorum, iuxta il-
 lud prophetici Ezechielis testimoniū: Filii hominis, duæ mulieres filix matris vnus fue-
 runt, & fornicatæ sunt in Aegyptio, in adolescētia sua fornicatæ sunt ibi, ibi subacta sunt
 vbera earū, & fractæ sunt mammæ pubertatis earū. Nomina autem earū Oolla maior &
 Ooliba foror eius. Et habui eas, & pepererūt filios & filias, & reliqua. Igit secundū diem
 B ij natiō

Duplex
nuditas
Exodi. 32
Plal. 109

Nuditas filioꝝ Israhel in Aegyptio.

Ezech. 23

natiuitatis suae statuam illam, cum dicit, quid subaudiendum est, nisi (vt iam pmiserat) nudam & expoliatam, nudam a gloria vnus dei, expoliatam a rebus vel honore regni, omnisq; potentiae temporalis, sicut erat quando in Aegypto seruitit. Et nota quam proprie subiit xerit adhuc, & ponat eam quasi solitudinem & statuam eam velut terram inuiam, & interficiam eam siti. Non dixit, & ducam eam per solitudinem & per terram inuiam, qd fecit tunc post diem natiuitatis eius, quando eduxit illam de terra Aegypti, sed ipam ponat (inquit) quasi solitudinem, & ipsam statuam quasi terram inuiam, vt ipa solitudo & terra deserta siue inuia sit: Deserta a deo, inuia & solitaria scilicet & omni desituta sanctorum angelorum frequentia, & Michaelis quondam principis sui peruigili pfidio. Item non dixit, & fatigabo eam siti, quod itidem tunc factum est, quando post eundem diem natiuitatis eduxit illam de terra Aegypti, sed interficiam eam (inquit) siti, vt iam no bibat de petra, quae virga crucis percussa est, cuius in typum tunc illi aquas largissimas fudit petra inanimata. Ad didit adhuc. L. Et filiorum illius non miserebor, qm filij fornicationu sunt. Filij a matre hoc differunt, quo ab inuentore malitiae imitatore eius differre perspicuum est. Na sicut in bona partem mater est anima, quae cumq; ex spu dei verbu veritatis coepit. Filius autem vel filia quae ex ore illius, audiendo verbu doctrinae proficit. Sic in mala parte anima quaelibet malorum adiuuetrix mater, & qui ab illa decipitur, filius est. Ergo in populo illo fornicaria mater synagoga est, & qui ab ipa decipiuntur, populares filij sunt. Quauis autem plus danationis sit matri eius modi q filijs, tamen quia parum distat in vitio decipere & decipi, recte & in filios est funditur materna danatio, du dicit, & filios eius non miserebor. Quare Quonia filij (inquit) fornicationum sunt. Quod idem est ac si dicat, quonia & ipsi incorrigibiles siue immutabiles sunt. Nam de talibus sapientia loquens, cu dixisset, sed partibus iudicans dabas locum poenitentiae. Continuo subiunxit. Non ignorans quomodo iniqua est natura eorum, & naturalis malitia iporum, & quod non possit mutari cogitatio illorum in perpetuum. Semen enim erat maledictu ab initio. Totum hoc exprimitur hic breuiter per hoc dictum, quonia filij fornicationu sunt, vt videlicet subaudias quod iniqua natio eorum, & naturalis malitia iporum, & quod non possit mutari cogitatio iporum in perpetuum, & quod ipsi aeque, vt Amorræi & Ethel semen maledicti sunt. Nec vero huiusmodi dictis culpatur natura quam deus creauit, sed vehementissime redarguitur abusus naturae, eo q; accidens malitia per consuetudinem in naturam versa sit. Iusta ergo ratione sententiam defendit, quae dixerat, & filios eius non miserebor, dicendo, qm filij fornicationu sunt. Nihilominus & eandem rationem confirmat sermo dei cocertator insuperabilis, subiungendo, L. Quia fornicata est mater eorum. Meminisse namq; debemus, quia praesens locus iudicatio est inter fornicariam & amatorem eius quodam deum, ab eo quod ait: Iudicate matri vestra iudicate. Dederat namq; illi optionem siue liberum arbitriu, dicendo: Auferat fornicationes suas, subauditur, si velit mutari sententiam, qua dixi, quonia ipa non vxor mea, & ego non vir eius. At illa pertinaciter perseverat in fornicationibus suis, & adulteria diligit. Sequitur ergo: L. Et confusa est quae coepit eos, quia dixit: Vadam post amatores meos, qui dant panes mihi, & aquas meas, lanam meam & linu meum, & oleum meum, & potum meum. Confusa est (inquit) quae concepit eos, videlicet quo confundi solet qui conuincitur & causa cadit in iudicio, non habens quod contra iudices siue accusatores possit mutare, manifestu atq; inexcusabili conuictus crimine. Ego enim mittens prophetas meos, dicebam illis, sicut & nunc dico: auferat fornicationes suas a facie sua, & adulteria sua de medio vberum suorum. i. cesset colere vitulos aureos, & facere sibi Baal. Illa autem dixit & nunc vsq; perseveranter dicit, nequaquam, sed vadam post amatores meos. Nec vero solummodo verbis hoc dixit, verum factis dicta sua defendit, eosdem occidendo prophetas. Vnde & fugitas conquerebat Helias: Dne, altaria tua destruxerunt, & pphetas tuas occiderunt gladio, & derelictus sum ego solus, & quaerunt animam meam. Taliter dixit: Vadam post amatores meos demones, quos in idolis colit, humani generis inimicos stultissimo errore vocas amatores suos, me cotens deus vester, verumq; amicum: quo si contemnat mulier amator suu. Quo autem dixit, vel quando dicere coepit, q dant panes mihi & aquas meas, lanam meam & linu meum, & oleum meum, & potum meum: Nimirum, quando ascendens de terra Aegypti, ta cito recessit de via dñi, fecitq; sibi vitulu coflatile & adorauit, atq; immolas dixit. Isti sunt dñi tui Israel, q te eduxerunt de terra Aegypti, tunc dicere coepit de falsis amatoribus suis, q dant panes suos & aquas suas sibi &

In filios da natio ma

Sap. 12

Reg. 19

Exod. 32

sibi, & mentita est. Non enim illi, sed deus Abraham, deus Isaac, deus Iacob panes de caelo pluebat illis, & aquas fundebat de petra per manum Moysi. Item, & quando vitulos aureos sibi instituit, mentita est, quia dixit praeloquente Hieroboam, quem relicta domo Dauid, in adulterio sequuta est: Ecce dñi tui Israel qui eduxerunt te de terra Aegypti. Profecto cu diceret, quae te eduxerunt de terra Aegypti, simul etiam astruebat, quod ab illis accepisset omnia, quaecunq; possidere vel obtinere potuit, ex quo ascendit de terra Aegypti. Quae omnia hic, metaphoram mulieris superius coeptam seruando, sermo propheticus congrue satis exprimit, sic illam depingens applaudere sibi, qui dant panes mihi, & aquas meas lanam meam, & linu meum, oleum meum, & potum meum. Lana quippe & linu materialia sunt instrumenta omnis muliebris opificij. Oleu autem & potus, res simul, & noia sunt voluptatis. Porro panes & aquae sunt necessitatis, quia sine illis humanae naturae infirmitas non subsistit. In omnibus his fornicaria mendax esse conuincitur, quia non vituli illi, non Baal, quae lezabel intulit, sed deus vnus & verus haec illi contulit, vt pronocata beneficijs diligeret eu, cunctis abominationibus deorum alienorum derelictis, sicut scriptu est: Et deus illis regiones gentium, & labores populorum possiderunt, vt custodiant iustificationes eius, & legem eius requirant. Sequitur. L. Propter hoc ecce ego sepiam viam tuam spinis, & sepiam eam maceria, & vias suas non inueniet, & sequetur amatores suos, & non apprehendet eos, & quaeret eos, & non inueniet. Et dicit: Vadam, & reuertar ad viru meum priorem, quia bene mihi erat tunc magis q nunc. Notanda diligenter digressio veracis & iustae inuentionis. Necdum enim coeptam culpae eius inuentionem asperrima finierat, & tam cito quandam promissionis, qualiscunq; suauitate repente inserit, maxime cu ita dicit. Et dicit: Vadam & reuertar ad viru meum priorem, quia bene mihi erat tunc magis q nunc. Nam & sit talia, qualia nunc loquebatur, q filij fornicationu sunt, q fornicata est mater eorum, & sic impatientes fuere reges & principes ipsius populi, vt plerisque occideret ex prophetis: attamen talia patientius audire potuerunt, quale istud est, in quo ad deum suu filij Israel reuerfuri fore pdicunt. Deniq; hoc suauitatis temperamento breuiter interposito, cofestim illa quae coeperat accusationem profertur, & dicit. L. Et haec nesciuit quia ego dedi ei frumentu & vinu & oleu, & argentu ei multiplicauit, & auru quae fecerunt Baal. Idcirco conuertar & summam frumentu meum in tempore suo, & vinu meum in tempore suo, & liberabo lanam meam & linu meum, & quaerentur operiebant ignominiam eius. Et nunc reuelabo stultitiam eius in oculis amatorum eius, & vir non eruet eam de manu mea. Et cessare faciam omne gaudium eius, solennitatem eius, neomeniam eius, sabbatu eius, & oia festa eius, tempora eius. Et corrumpam vineam eius & ficu eius, de quibus dixit: Mercedes haec mea sunt, quales dederunt mihi amatores mei. Et ponam eam in saltu, & comedet ea bestia agri, & volucres caeli, & reptilia terrae. Et visitabo super eam dies Baalim, quibus incendebat incensum & ornabant in aure sua & monili suo & ibat post amatores suos, & mei obliuisceretur, dicit dñs. Totu hoc cursu continuo hic pscriptum, vt id qd sequitur, suo itidem sensui copulemus. Na sicut haec q dicta sunt & haec nesciuit: quia ego dedi ei frumentu & vinu, & c. prioribus illis per constructionem coniungenda sunt: quia dixit, vadam post amatores meos, qui dant panes mihi & aquas meas, lanam meam, & linu meum, oleum meum, & potum meum: Sic nihilominus dictis illis, & dicit, vadam & reuertar ad viru meum priorem, quia bene erat mihi tunc magis q nunc. Ita quae sequuntur in constructione coniungenda sunt. L. Propter hoc ecce ego lactabo eam, & ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius, & dabo vinitores eius ex eodem loco, & vallē Achor ad aperienda spem. Et canet ibi iuxta dies iuuentutis suae, & iuxta dies ascensionis suae de terra Aegypti. Et erit in illo die, dicit dñs, vocabit me vir meus, & non vocabit me vltra Baalim, & c. Neq; enim propterea, quia Baal incendebat incensum, & illa ornabatur in aure sua & monili suo, & ibat post amatores suos: & dñi obliuisceretur, remuneranda erat, vt diceret dñs, Propter hoc ecce ego lactabo eam, & ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius & c. Sed propterea quia quaerendo amatores suos & non inueniendo eos, dictura erat id qd superius dictu est: Vadam & reuertar ad viru meum priorem, quia bene mihi tunc erat magis q nunc. Lactanda erat spu grae, & inundationis misericordiae. Sic sermo diuinus medicina potens expertissimum, voces suas ponderatas atq; ad mensuram liberatas dispensat, amara dulcibus, & amaris dulcia permiscens, offensionem labiorum infantilium & gutturis impatientis

3. Reg. 18

Psal. 103

Artificiose diuini sermone.

fugit atq; deuitat: quatenus medicamentū quocūq; modo tēperatū penitus infundat, atq; intrinsecus in summa auctoritate contineatur sancta scriptura, ipsū sanctus obtineat. Nec vero quasi adolādo id efficit, nec eidē generationi, quā filios fornicationū appellauerat, stationē secretæ alloquutionis, & dispensationē fidei promittit, sed cū vera discretionē & discreta veritate procedēs sermo propheticus, in vna eadēq; gente, & illos qbus amara, & illos perspicit qbus dulcia iure propinentur. Nā vna eadēq; gens sine synagoga aut certe ecclesia, in semetipsa cōtinet bonos & malos, id est, eos q veraciter corpus Chri dicantur & sint, & eos q propter simulationē corpus eiusdē dicantur, cū nō sint. Hinc est illa de septē regulis Tyconij secūda, de corpore dñi permixto, siue de corpore dñi simulato & veros: & hæc in isto loco plurimū valet, vt discernas & discrete intelligas, esse in vna eademq; gente siue ecclesia, & eos qbus dulcissime cōsolatio græ suauiter offeratur, & eos qbus propter impēnitens cor, ita & tribulatio promittatur. Et quis sapiam prophetica digne admittetur in eo, q sicut boni & reprobi permixti sunt & nūc discerni nō valent, ita voces suas permiscet & moderat, & cōprehendi vel deprehēdi nō potest, quas hominē personam iustificet atq; cōdemnet? Mirant ergo seculares seculariū rhetorū artificiosas cōpositiōes, affectatas ad captandā hoim beneuolentiā: Ecclesiastici & spūales verā & discretā sanctorū mirantur eloquentiā, per q̄s deus locutus est. His breuiter dictis pro cōtinuatiōe sc̄pt̄, iā nunc eadē dicta prophetica repetētes, diligentius singula percurramus. Propter hoc (inquit) ecce ego sepiā viam tuā spinis, & sepiam eā maceria, & semitas tuas nō inueniet. Via vel semita dicitur: Vadā post amatores meos, qui dant panes meos & aquas meas, ad infernū deducunt. Quæ nimis si planæ sint & absq; offendiculis, ita vt prosperetur prosperitate temporalis anima, quæ sese à creatore suo auertit, vix aut nunq̄ reuocari potest, vel audire vocem post tergū monētis. Si aut aduersa occurrerint, & tribulatio vel angustia temporalis currentē comprehēderit, tunc reminiscitur (vt sæpe factū est) dñi dei sui, sicut de ipsis filijs Israel, contra quos maxime hic propheticus sermo dirigitur, scriptū est, primū in Aegypto, quia ingemiscētes propter opera, vociferati sunt: ascenditq; clamor eorū ad dñm pro operibus, & audiuit gemitū eorū. Deinde in libro Iudicū persæpe scriptū est, quia cum dereliquissent dñm, & propter hoc tradidisset illos in manus gentiū, clamauerūt ad dñm, & sæpe liberauit eos. Igitur quod nunc ait: Ecce ego sepiam viam tuā spinis, & sepiā eam maceria, magnæ est miseracionis, nā si nō id faceret, tunc potius iratus & miseracionis suarū oblitus esset deus, quæadmodū Psalmista cū dixisset: Exacerbauit dñm peccator, continuo subiunxit secundū multitudinē iræ suæ non quæret. Spinæ nāq; aduersitatis vt iliter compungunt atq; lacerāt pedē ad mala currentis & inhiantis delictis perniciosos, vt saltē spinarū talis punctiōe, talisq; maceriæ offensione cōmonita rationalis aia, dicat. Vadā, & reuertar ad virū meū priorē, quia bene mihi erat tunc magis q̄ nunc, id est, seruati deo viuo & vero, & nō superbiæ hoim, vel malignorū spiritui, quia etiā in p̄senti vita multo suauius est portare iugū dñi, q̄ seruū vel ancillā fieri hominū. Hoc aliqui ex gente illa fecerūt, hoc recogitauerūt, & sic ad cor suū reuerſi, portas æternæ mortis, qbus appropinquauerūt refugerūt. ¶ Notandū deinde, q̄ sapienter sermo diuinus mendaciū illud redarguat dicens de amatoribus suis, q dant panes mihi & aquas meas, lanā meā, & linū meū, oleū meum & potū meū. Ait em̄: Et hæc nesciuit q̄ dedi ei frumētū & vinū & oleū, & argentū multiplicauit ei, & aurū quæ fecerūt Baal. Nesciuit qd nescire nō debuerat, q̄ videlicet non vt cæteræ gentes, sic Israelitica gens opulenta facta est. Aliæ nāq; ad progenitoribus suis potentibus seculi adquisitas vel possessas hæreditario iure obtinuerunt terras. Hæc aut gens de peregrinis & aduenis patribus nata est. Peregrinus erat Abraham, peregrinus Isaac, peregrinus Iacob, pertrāscentes de gente in gentē, & de regno ad populū alterū, & nullā propriā terrā habuerūt. Expectabant em̄ fundamenta habentē ciuitatē (vt ait Ap̄st̄) cuius artifex & cōditor est deus. Et quidē fides illoꝝ hoc emeruit, vt illud quoq; qd non quærebant, scilicet terras vel regiones gentiū, ipsi & femini ipsoꝝ repromitteret deus. At illi, q̄ protinus ex ipsis orti sunt, videlicet filij Iacob, eadē promissiōe sese indignos effecerūt, vtdē fratē suū Ioseph. Nā idcirco peregrini facti sunt, & in Aegypto seruiarūt. Sed & in deserto, per qd ducebat eos, immeritos gratia liberatoris, vix sese indignos eadem promissione fecerūt, ita vt diceret dominus ad Moſen: Cerno q̄ populus iste duræ ceruicis sit, dimitte me vt irascatur furor meus contra eos, & deleam eos, faciāmq; te in gentem magnam

Boni & mali ecclesia permixti.

Spinis tribulationū remedia reuertēdi ad deum, Exod. 3. Psal. 9

Vnde Iudæis olim diuitiæ. Psal. 104 Heb. 11.

Gene. 37

Exod. 22

gnam. Ita q nullam terram ex possessione paterna hæreditabant, ipsam quoq; quam diuina largitas propter fidē patrū illis promiserat, terrā nō consequi meruerant, nisi deus propter gloriā & veritatem suā confirmādam, cumq; patribus eorū meritam illis suspendisset iram, & exhibuisset misericordiā, eodem Moſe suggerente illi in contractione, id est, nimia humilitate cordis. Recordatū Abraham, Isaac, & Iacob seruoꝝ tuorū, qbus iurasti per te metipsum dicens, multiplicabo semen vestrū sicut stellas cœli, & vniuersam terram hæc, de qua locutus sum, dabo semini vestro, & possidebitis eam semper. Hoc ista nesciuit, sed prem autē mulieres optime sciunt, quæ in Esaiā dicunt: Panē nostrū comedemus, & vestimentis nostris operiemur, tantūmodo inuocet nomen tuū super nos, aufer opprobriū nostrū. Hoc nāq; omēs dicūt ecclesiæ gētium in suggillationē meretricis huius, quæ nec panē, quē comederet; nec vestimēta, qbus operiet, habuit: sed sub conditione accepit, vt inuocaret nomen dñi quemadmodū Psalmista dicit: Et dedit illis regiones gētium, & labores populorū possederunt, vt custodiant iustificatiōes eius, & legem eius requirāt. Nos (inquit istæ) tale nihil ex te pro mercede quærimus, vt propter euāgelium vel fidē tuam suscipiēdam, terras vel regiones alienas nobis cōferas: sed panē nostrū comedemus, & vestimentis nostris operiemur, quæ ante notitiā tuā nobis habemus, imo & tibi, & his, q nomen tuum prædicāt, panem nostrū, & vestimēta nostra libenter impartiemur, tantūmodo dignare dici, & esse deus noster, & opprobriū vitæ, vel cōuersationis pristinae nobis aufer, vt nō simus absque viro, & nō simus sicut haereticus eramus sine deo in hoc mūdo. Dicit ergo: Et hæc nesciuit, id est, scire, aut reminisci noluit, q̄ ego dedi ei frumentū, & vinum, & oleum, videlicet dando terrā frumenti, & vini, & olei feracem, & argentum multiplicauit ei, & aurum: maxime diebus Salomonis, de quo scriptura refert: Non erat argētum, nec alicuius precij putabatur in diebus Salomonis, q̄a classis regis per mare cum classe Hyram semel per tres annos ibat in Tharsis, deferēs inde aurum & argētum, dentes elephantoꝝ, & symias, & pauos. Porro, ex illa auri abundantia fecit Samaria, scindēdo se a domo David, & a domo Salomonis, primū duos vitulos aureos, & deinde Baal. Cum ergo dixisset, & argētum multiplicauit ei, & aurum, pulchre continuo addidit. Quæ fecerunt Baal. O dira ingratitude. De auro & de argēto meo fecerūt mihi cōtraria, vitulos, & Baal, cæteraq; deorū portenta. Idcirco cōuertar, & sumam frumētum meum in tēpore suo, & vinum meum in tēpore suo, & liberabo lanā meā, & linum meum, quæ operiebāt ignominia eius. Conuertar (inquit) & cōuersus abibo, recedam, & derelinquā eam vt (sicut iam dixi) ipsa non sit vxor mea, & ego nō sum vir eius. Hoc em̄ pro parte illoꝝ recte dicit, quos pœniam nō acturos fuisse præsciuit. Nam quod p̄missum est, & sequet amatores suos, & nō apprehēdet eos, & quæret eos, & nō inueniet, & dicet: Vadā, & reuertar ad virū meū priorē. Pro parte illoꝝ dicitū est, q̄ reuerſi sunt, aut reuertent ad dñm, saltem post experimēta maloꝝ post q̄ ania per vexationē ad intellectū reducta, illos quos sequer batur, & querebat velut amatores, non apprehēdit, aut inuenit sicut amatores, sed sicut hostes crudelissimos, vt vere vnum, experta est. Conuertar ergo inquit. i. recedam & hæc vxor mea iam nō erit. Nec isto contētus adhuc etiā bona tēporalia tollam, quæ illi non quasi pro dote prima cōtuli. Hoc em̄ est quod cōtinuo subiungit: Et sumā frumētum meū in tpe suo, & liberabo lanā meā, & linum meū, quæ operiebāt ignominia eius. Et est sensus: Terram illi optimā dederā, afferētem frumētum in tēpore suo, & vinum in tēpore suo. Quod vtiq; frumētum vel vinū meū est, q̄a terra ipsa, sicut per Moſen dixi, mea est, vos autē coloni mei estis. Sane hic per frumētum, & vinū vniuersa vult intelligi, quæcūq; ad victū pertinētia, terra illa proferre potuit. Porro, per lanā & linū, oēm intelligamus vestitum. Sumā ergo (inquit) frumētum meū, & vinū meū, & liberabo lanā meā, & linū meū. i. ad paupertatē, & oimodā victū, & vestitus iopiā redigā eā, vt sit (sicut supra dictū ē) secundū diem natiuitatis suæ, id ē, nihil possideat suo iure, sicut quādo nata est, & seruauit in Aegypto pro, nihil, nisi miseræ seruitutis pœnā cognoscitur habuisse. ¶ Et notāda diligēter dictio esse puerilitatis, vt rebus quoq; inaiatis cōdolendū sit, q̄ seruāt illi, & magnā esse captiuitatē lanæ, & lini qd vsibus eius famulēt, quæ sit ancilla peccati. Quō aut, vel qñ hæc operiebāt ignominia eius? Vt taceamus interim de cōi vsu, quo passim corpa viroꝝ ac mulierū

Esa. 4.

Psal. 104

3. Reg. 10.

Ingratitudo Iudæorum.

Leuit. 27

Liberab nā meā, & linū meū

B 4 tegeban

tegebant, quāvis & hoc indignissimū fuerit, quod pānis adoperiti, quos dederat deus libi
dinibus polluebant, & simulachris prosternebant, vt (inquā) de hoc nunc taceamus, in eo
q̄ magnifice lana & linū dñi operiebāt ignominia eius, quod sanctuariū dñi & ois cultus
tabernaculi vel sacerdotij eius de lana & lino mirifice cōpositus, secundum modū quē ipse
Moyſi dīctauerat, in sola gente illa tuoc habebat. Nam vestimētōꝝ quę fecit Moyſes fra
tri suo Aaron, secundum ordinē vel imperium dñi dicētis. Hęc autē erunt vestimenta in quibus
sanctificatus Aaron minister mihi rationale & superhumeralē, tunicā & lineam stri
ctum, cydarim, & baltheum, Facies illi & filijs eius, vt sacerdotio fungant mihi, accipiesq̄
aurum, & hyacinthū, & purpurā, coccumq̄ bis tinctū, & byssum; hōꝝ (inquā) decorē si
mul & sacramētum nullus sermo noster explicare sufficit. ¶ Quam illius mulieris, id est,
Israeliticę ignominia gentis, lana illa & linū illud operiebāt. Nimirū pētā eius actualia, si
mulq̄ originale pētū, quo admissio primi parētes nostri ignominia suam, id est, pudenda
sua folijs sici operuerāt. Illā ignominia in gēte illa, lana & lineā sacerdotalis cultus oī namē
ta operiebāt. Notādum qđ dicit, qđ operiebāt qđem, sed nō etiā delebat. Nam tunc modo
do sanguini Christi Iesu illa talis ignominia nō solum operit, sed etiā delet & abluat. Itaq̄ cū
dicit: Et liberabo lanā meā & linū meū, quę operiebāt ignominia eius, subintelligēdum
est, ac si diceret, auferat illi vmbaticū quoq̄ sacerdotiū, quo cōis nuditas generis humani
in gēte hac vtcūq̄ tegebat. Nam & postmodū dicit illi: Quia tu sciam repulisti, repellam
te, ne sacerdotio fungaris mihi. Magna igit vituperatio sacerdotū eiusmodi, cū dicunt lanā
& linū liberari, tanq̄ a seruitute ignobili q̄bus vtiq̄ue magna nobilitas est, quāta pōt
esse rebus inanimatis, adhiberi ad cultū sacerdotij siue altaris dñi. Sequitur adhuc: L Et nūc
reuelabo stultitiā eius, in oculis amatorū eius, & vir nō eruet eā de manu mea. Et cessare fa
ciā oīne gaudium eius, solennitatē eius, neomeniā eius, sabbatū eius, & oīa festa tpa eius. ¶
Liberatis (vt iam dictū est) lana & lino dñi, quę operiebāt ignominia eius, reuelat stultitiā
eius in oculis amatorū eius, vt in oculis ipsoꝝ appareat contēptibilis, q̄bus peruerse cōpla
cere voluit: qđ captiuitate genti illi ingruēte, ita priuat temporalibus bonis, vt nō habeat in
qua gaudere possit celebrādo festiuitates suas, profecto vills inter gentes apparuit, & in
sultauerunt ei nationes, quarum dñs velut amatoribus sese impudica prostituit. Nihilomi
nus quod sequitur: L Et corrumpam vineam eius, & ficum eius, de quibus dixit: Mercedēs
hęc meę sunt, quas dederunt mihi amatores mei: & ponam eam in saltum, & comedet
eam bestia agri, & volucres cęli, & reptilia terrę. ¶ Sic factum esse constat, qđ nimirum
ex quo dixit, formatis vitulis aureis, hi sunt dñi tui Israel, qđ eduxerunt te de terra Aegypti,
quod erat dicere, mercedēs hęc meę sunt, quas dederunt mihi amatores mei, non cessauit
cum eis fornicari, & propter hoc Assyriorum atq̄ue Chaldæoꝝ exercitus veniens, oīa
terrę illius deuastauit nascētia, quorum ficus & vinea delicatissima sunt, & deficientibus
habitoribus, ea quę nascebantur, bestię agri, volucres cęli, & reptilia terrę licenter co
mederunt. Veruntamen nondum finis, neque em̄ pœna impēnitentis consummāda,
vel finiēda erat illa tantum vastitate hostili, sed temporalem vindictam comitatū æter
na, sicut Moyſes in cātico Deuteronomij protestatus est. Ignis succensus in furore meo
& ardebit vsque ad inferni nouissima. Sequitur ergo: L Et visitabo super eam dies Baalim,
quibus incendebat incensum, & ornabatur in aure sua, & monili suo, & ibat post amato
res suos, & mei obliuiscetur, dicit dominus. ¶ Cum enim dicit, & visitabo dies Baalim,
id est, dies vel solennitates idolorum. Plurale nanque est Baalim, deflexum a singulari
puod est Baal, cum (inquam) visitabo dicit, subaudiendum est in die vltionis. Sic enim ad
Moyſen dixerat, qđ primū idolum, id est, vitulum cōflatilem in deserto populus sibi fe
cerat. Ego autē in die vltiōis visitabo & hoc pētū eorū. Quęcūq̄ extunc idola populus
ille coluit, simul hic vno significant plurali noīe Baalim, qđ vdelicet, tūc forduerat Israel
cultu Baal, qđ iste prophetauit, & cōtra illū fere maxima causa erat prophetis, qđ propter
eū Iezabel prophetas dñi occidit. ¶ Quis autē est ille dies vltiōis, nisi idē qđ credēdus est
dies salutis? Deniq̄ tps vel dies, de qđ Apłs dicit: Ecce nūc tps acceptabile, ecce nūc dies sa
lutis, sicut credētibz dies salutis vel propitiatiōis, sic ecōtra nō credētibz est dies vltionis
in qua in Iudæoꝝ perfidiam vlciscitur ipse, de quo Psalmista dicit: Deus vltionum do
minus, deus vltionum libere egit, Exaltare qđ iudicas terram, redde retributionem supbis.
In ista

In ista die vltionis visitantur super gētem illam dies Baalim, visitatione quā totus orbis no
uit, quia & secundū corpus captiui, & secundū animam in tenebras exteriores sunt missi,
propter dies Baalim, quibus incendebant incensum patres eorum, quorum iniquitatem
sic imitati sunt, vt merito propter illam subeant damnationis iudiciū. ¶ Porro, primū
idolum, quod post exitum de Aegypto coluerūt, factum est de ornatu iuarium mulieris
brium, sicut scriptum est. Dixitq̄ ad eos Aaron: Tollite in aures aureas de vxorū, filioꝝ
rumq̄ & filiarum vestrarum auribus, & afferite ad me, Fecit populus quę iusserat, defe
rens in aures ad Aaron quas cū ille accepisset, formauit opere fusorio, & fecit ex eis vitu
lum cōflatilem. Dixerūtq̄, Hi sunt dñi tui Israel, qđ te eduxerunt de terra Aegypti. Reſe
igitur cū dixisset, & visitabo super eam dies Baalim, quibus incendebant incensum, stamim
intulit, & ornabatur in aure sua, & monili suo. Nam, quia primū (vt iam dictū est) de inau
ribus suis sibi formauit idolū, reſe inauribus & monilibz suis ad honorē siue cultū Baal
lim sese ornasse culpatur, vt in istō idolo, qđ ex tunc coluit, formatura prioris idoli, qđ
ex inauribus factum est, iudiciū deo iure ad memoriā reuocetur, vt æmulando dicat, & ibat
post amatores suos, & mei obliuiscetur. Sequitur. ¶ Propter hoc ecce ego lactabo eam,
& ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius, & dabo ei vinitores ex eodem loco,
& vallem Achor ad aperiendam spem. Et canet ibi iuxta dies iuuentutis suę, & iuxta dies
ascensionis suę de terra Aegypti. ¶ Propter hoc (inquit) ecce ego lactabo eam. Præmi
serat autem, & visitabo super eam dies Baalim, &c. Num ad vnā eandemq̄ partem ser
mo respicit, cum illic ira, hic autē manifeste sonat gratia? Ergo (vt supra iam dictum est) ad
meliorem partem sermo recurrit, id est, ad eam, quę saltem malis commonita seipsam &
deum suum tandem recognoscit, & dicit illud, quod hic idē propheta supra præmisit.
Vadam & reuertar ad virum meum priorem, quia bene mihi erat tunc magis qđ nunc.
¶ Nam vt hoc manifestius fiat capitulum hoc totum hic ponendum est. ¶ Propter hoc ec
ce ego lactabo eam, & ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius, & dabo ei vini
tores eius ex eodem loco, & vallem Achor ad aperiendam spem. Et canet ibi iuxta dies
iuuentutis suę, & iuxta dies ascensionis suę de terra Aegypti. Et erit in illo die, ait dñs,
vocabit me vir meus, & non vocabit me vltra Baalim, & auferam nomina Baalim de ore
eius, & non recordabitur vltra nominis eorum. Et percutiam eis scedus in die illa cum be
stia agri, & cum voluere cęli, & cum reptiliterā, & arcum, & gladium, & bellum con
teram de terra, & dormire eos faciam fiducialiter. Et sponsabo te mihi in sempiternum, &
sponsabo te mihi in iudicio & iustitia, & in misericordia, & miserationibus, & sponsabo te
mihi in fide, & scies, quia ego dominus, & erit in die illa, exaudiam dicit dominus, & exau
diam cęlos, & illi exaudient terram, & terra exaudiet triticū, & vinum, & oleum, & hęc
exaudient Israel. Et seminabo eam mihi in terram, & miserebor eius quę fuit absq̄ mi
sericordia, & dicam populo meo populus meus es tu, & ipse dicit, deus meus es tu. ¶ No
tanda quippe diligēter, prolixi capituli siue copioſe huius promissionis clausula tarda, sed
discreta. Postquam dixit, lactabo eam, ducam eam, loquar ad cor eius, dabo ei vinitores eo
ius, & canet ibi, & vocabit me vir meus & deinde per apostropham, & sponsabo te mihi,
rursusq̄ & seminabo eam mihi & miserebor eius, quasi quæreres & diceres, quam lacta
bis, quam duces, cuius ad cor loqueris, cui vinitores dabis, quę canet vel quę te vix suā
vocabit, quam sponsabis tibi, vel quam seminabis tibi, & cuius misereberis? Continuo re
spondit response & dictione prouida, dicens, quę fuit absq̄ misericordia, & dicā non
populo meo, populus meus es tu. Hoc ita eē vt dicimus, scilicet ad illā ista referri quę dī
xit superius, Vadam & reuertar ad virum meum priorem, & hanc esse omnem animam,
quęcūq̄ ad dominum conuertitur, siue ex Iudæis, siue ex Gentibus, Apostolus quoq̄ Roma, 8
testatur: Cum enim dixisset, volens deus ostendere iram, & notam facere potentiam suā
sustinuit in multa patientia vasa irę apta in interitum, vt ostenderet diuitias glorię suę in
vasa misericordię, quę præparauit in gloriam, continuo subiunxit, Quos & vocauit nos
non solum ex Iudæis, sed etiam ex gentibus, sicut in Osee dicit: Vocabo non plebē me
am, plebem meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam.
¶ Interea & hoc notandum, quia non dixit, & miserebor eius, quę est absque misere
cordia, sed quę fuit absque misericordia. Absque misericordia nunc est gēs Israelitica, & idcirco

Exodi. 32.

Infra. 14.

3. Reg. 12.

Deut. 32.

Baalim qđ
cūq̄ idola.
Exodi. 32.

Dies vltio
nis

Esai. 23.

Quę gens
absq̄ misere
cordia dī

& Idcirco (sicut superius dictū est) ex q̄ in captiuitatem ducti sunt decē tribus a rege As-
 syrioz Salmanassar. Propter hoc sic superius dictū est. Et cōcepit adhuc & peperit filiam
 & dixit ei: Voca nomē eius absq̄ misericordia, quia nō addā vitra misereri domui Israel,
 &c. Proinde & reliqua tribus Iuda nūc est absq̄ misericordia, quia Iudæi Romanoꝝ gla-
 dijs cōfici, & in oēs gentes ducti captiui, palam est quia absq̄ misericordia sunt. Porro gē-
 tilitas absq̄ misericordia fuit, nūc autē absq̄ misericordia nō est, dicente deo in hac pro-
 pheta. Et miserebor eius, q̄ fuit absq̄ misericordia. Hinc idē qui supra dicit Ap̄lus: Sta-
 cut enim aliquādo & vos nō credidistis deo, Nunc autē misericordiam cōsecuti estis pro-
 pter illoꝝ incredulitatē, ita & isti nunc nō crediderunt in vestra misericordia, vt & ipsi mi-
 sericordiā cōsequant. Igitur (vt supra iam dictū est) nō ad cōtigua scripturā dicta, in quib-
 us manifeste ira sonat, referendum est id qd̄ ait: Ecce ego lactabo, &c. sed ad superiora,
 vbi pars bona pars electa rediens ad cor suū. Vadā (inquit) & reuertar ad vix̄ meū prio-
 rem, quia bene mihi erat tunc magis q̄ nunc. ¶ Dicamus itaq̄, imo q̄ramus, qd̄ sit lactari
 eam, & duci in solitudinē, & loqui ad cor eius, & dari ei vinitores eius ex eodē loco, & cę-
 tera q̄ sequunt. Propter hoc inquit, Ecce ego lactabo eā. Lactari est dulciter foueri, &
 propter imbecillitatē ad infantiles delicias reduci. Hoc omnino reprehensibile est in illis
 qui ex Iudæis sunt cōuersi. Nā illis loquens ap̄lus, dicit: Etenim cū deberetis magistri esse
 propter tēpus, rursus indigetis vt vos doceamini q̄ sint elementa exordij sermonum dei,
 & facti estis, qbus lacte opus sit, nō solido cibo. Omnis em̄ q̄ lactis est particeps, expers
 est sermonis iustitię. Paruulus enim est. Perfectoꝝ autē est solidus cibus, eoꝝ q̄ pro cōsue-
 tudine exercitatos habet sensus ad discretionē boni & mali. Porro gentium fides idcirco
 laudis & meriti maioris est, quia & si illā lactari oportuit, citius tamē solidi cibi. i. sermonis
 iustitię, videlicet spiritalis doctrinę, pceptibilis extitit lactatio hęc, qua in Christi aduētū
 omnis ecclesia, tam ex Iudæis q̄ ex gentibus veniens lactata est, similis lactationi illi est, q̄
 lactata fuit illa generatio filioꝝ Israel, q̄ ascendit de terra Aegypti. Idcirco cū dixisset, &
 ecce ego lactabo eam, Addidit, Et ducā eam in solitudinē, paucisq̄ interpositis, Et ca-
 net (inquit) sibi iuxta dies iuuentutis suę, & iuxta dies ascensionis suę de terra Aegypti.
 Quis enim nesciat gentē, siue generationē illā septam spinis in Aegypto habuisse viā, &
 perinde lactatā fuisse, & ductā in solitudinē per quadraginta annos, & cecinisse ascēden-
 do: Nā quia oderant filios Israel Aegyptij & affligebant illudētes eis atq̄ ad amaritudi-
 nem perdebant vitā eoꝝ operibus duris Iuti & lateris, omniq̄ famulatu q̄ in terrā ope-
 ribus premebant, quę verē erant spinę miserię, idcirco ingemiscens vociferati sunt
 ad dñm, qui verē prior fuerat vir fidei patrū ipsoꝝ Abraham, Isaac & Iacob, cuius nequa-
 quam recordarent seruientes dñs Aegyptioꝝ, nisi afflictio vehemens extorsisset gemitū
 & sensumq̄ excitasset in negligentia propter abundantia pisciū, & propter ollas carniū
 cōsopitum. Tunc propter hoc gentem eandē lactauit deus multis miraculis, quibus Pha-
 raonem & Aegyptū flagellauit, qd̄ nimis dulce fuit huic, cū videret pro se tā mirabiliter
 pugnari de ccelo. Quid multat Transiuit mare rubrūmerso Pharaone cū curribus & eo-
 quitibus suis atq̄ ascēdēdo cecinit: Cantemus dño, gloriose enim magnificatus est, equū
 & ascensorem proiecit in mare. Ita ducta est in solitudinē prosequente lactatiōe dñi, ita
 vt panem plueret illi dñs, & percussa petra, copiosam daret aquā sitientibus, tam iumentis
 q̄ hominibus, atq̄ illic loquutus est ad cor eius, circūducendo & docēdo eā, imo & tenē-
 tando eam, quemadmodū & Moytes quodā loco dixit. Tentat vos dñs deus vester, La-
 ctationi illi (vt iam dictū est) simile facturum se pollicetur, dicendo, propter hoc ecce ego
 lactabo eam, & ducā eam in solitudinē, &c. Quod & fecit aduentu filij sui per sacramen-
 tum passionis & resurrectionis eiusdē dñi nostri Iesu Christi. Nā oēs quicūq̄, relicto erro-
 ribus pristinis, ad ip̄m viuū & vix̄ deū cōuersi sunt, quod est reuerti ad priorem vix̄, pro-
 pter hoc ip̄m quod taliter reuersi sunt, lactauit idē dominus ecclesiā suam, non solū ver-
 bo dulcissime prædicationis, verum etiā dulcissimis charismatibus spūs sancti, & iuncun-
 dis miraculis, quę tunc temporis per apostolos & apostolicos viros abundanter & dele-
 ctabiliter dignatus est operari. Ait ergo, propter hoc ecce ego lactabo eā. Continuo q̄q̄
 addidit, & ducam eam in solitudinē. Scimus enim quia mirabilibus, q̄ operata est gratia
 spūs sancti, quę super apostolos venit, ita delectati sunt credentes, vt solitaria quocq̄ vi-
 tam

Roma. II

Quid est la-
ctari

Heb. 5.

Exod. 1.

Exod. 15

Deut. 3.

tam appeterent, sicut in actibus Apostolorū scriptū est: Nec quisquam eoꝝ quę posside-
 bat aliquid suū esse dicebat: sed erat illis oīa cōmunia. Addit adhuc. Et loquar ad cor eius
 Et hoc fecit ipse q̄ promittit, hoc ore suo p̄misit & impleuit hō factus ipse q̄ hæc loquitur
 in p̄phetis. Dixit em̄: Paracletus autē spūs sanctus, quē mittet pater in noīe meo, ille vos
 docebit oīa & suggeret vobis oīa q̄cūq̄ dixerō vobis. Itē: Cū autē venerit ille spūs veri-
 tatis, docebit vos oēm veritatē, & quę vētura sunt, annūtiabit vobis. Qui hæc in articulo
 passionis suę dixerat, postmodū resurgēs, secundū qd̄ promiserat, locutus est ad cor eoꝝ
 rum siue docuit eos per spm̄ sanctū oēm veritatē, sicut scriptū est: Tūc aperuit illis sen-
 sum vt intelligerēt scripturas. Amplius autē die quinquagesimo dādo illis spm̄ sanctū, lo-
 cutus est ad cor eoꝝ, & ex tūc in ecclesia nō desunt, q̄q̄ mētibus veritatē inhuet & notis-
 tiam scripturaz ex eodē loco. ¶ Vinitores eius Ap̄li sunt, & quicq̄ apostolici successores offi-
 cij. i. p̄dicatores veritatis. Ipsa nāq̄ de qua vel in quam hæc dicunt, ecclesia dñi vinea est,
 vel vinea dicit, sicut multis in locis scripturaz legimus, vt in Esaiā. Vineā dñi sabaoth do-
 mus Israel est. Item in David: Vineā de Aegypto transfulisti. Recte ergo curatores eius
 hic vinitores dicunt. Et istos nō vndecūq̄, sed ex eodē loco (inquit) dabo ei. i. de genere ip-
 sius, de gente ipsā quęcūq̄ vinea dñi dici vel eē meret. Nā vbiq̄ vinea dñi est, vbiq̄q̄
 per orbē terraz sancta ecclesia diffusa est, in medio eius & inter ipsos q̄ inhabitant fideles
 viuūt vel ambulāt aliqui q̄s platos ecclesia sibi eligere possit, agēte & ordinante ipso q̄ hic
 loquit, dicēs: Et dabo ei vinitores eius ex eodē loco, vt spūs sui dona nō desint in omni lo-
 co suę dominationis. Sic qundā in initio huiusce plātationis, quādo cōprimebat inter spinas
 Aegypti, Moſen & Aaron ex eodē loco vinitores dedit: sic itē quādo in Babylone ca-
 ptiuā trāsmigrauit, Zorobabel, Iesum, Neemiā & Esdrā vinitores ex eodē loco dedit: sic
 in aduētū suo, quādo fructū ex vinea requisit, & a malis reiectus est agricolis, vinitores
 optimos illi. i. Apostolos ex eodē loco dedit. Sic vbiq̄q̄ p̄ oēs gētes eādē vinea. i. eccle-
 siam suā, dilatauit, vinitores illi & patronos inclytos, martyres, confessores & virgines, ex
 eisdē locis dedit, & nūc vsq̄ platos necessarios dare nō desinit. Sequit adhuc. Et vallem
 Achor ad aperiendā spem. ¶ Subaudiit, dabo ei. Breuissima cōmemoratiōe magnum &
 amplū veteris scripturaz locum nobis illuminat, q̄ h̄mōi est. Achor filius Carmi de tribu
 Iuda, tulit aliqd̄ de anathemate Hiericho, de qua dixerat Iosue ad oēm Israel. Vociferā-
 mini, tradidit em̄ vobis dominus ciuitatē, sitq̄ ciuitas hæc anathema, & oīa q̄ in ea sunt.
 Propter hoc iratus est dñs, nec potuit Israel stare ante hostes suos, sed terga vertit & fu-
 git, & percussus est à viris vrbis Hai, dicēte domino ad Iosue, Non ero vltra vobiscū do-
 nec cōteratis eū qui huius sceleris reus est. Factūq̄ est & sorte deprehēsum Achor: du-
 xerūt ad vallē Achor, lapidauit eū oīs Israel, vocatūq̄ ē nomē loci illius, vallis Achor
 vsq̄ hodie. Tunc demū dixit dominus ad Iosue: Ne timeas, neq̄ formides, &c. Hoc ta-
 liter secundū historiā factū, promittit se dominus rursus spūaliter facturum. Futuro nāq̄
 tpe dixit, & dabo ei vinitores ex eodē loco ad vallē Achor. Ad qd̄ Ad aperiendā spem
 inquit, id est, ne ipsa de sua spe dubia vel incerta sit. Pulchrū ergo illius facti hystorici p̄-
 dit mysteriū, videlicet quia sicut tunc postq̄ interfectus est Achor, filij Israel sumpserūt
 spem vincendi hostes, nec frustrati sunt, sic postq̄ synagoga Iudæoꝝ cū ciuitate Hieru-
 salem destructa est à Romanis, templūq̄ succensum, & ipsi Iudæi inter empti, & in totum
 mundū sunt captiui, Apostolis ceterisq̄ credētibus aperta est spes victorię, qua totum
 mundū fidei Christū subiugauerūt. Itaq̄ hic in euangelio, Achar de tribu Iuda fuerit Iu-
 das Iscarioth discipulus Christi, principis confessionis nostrę de tribu Iuda, & cū eo pa-
 riter cœtus ille malignantiū scribarum & pharisęorum: cū quibus de proditiōe salua-
 toris occultū & furtiuum habuit cōsiliū. Reuera nāque tūc Achar furatus est de anathe-
 mate vrbis Hiericho, quādo fur loculoꝝ dñi Iudas ille in pretiū sanguinis accepit triginta
 argenteos. Neque em̄ ciuitas illa secundū malignitatē inhabitātium tā Hierusalē dicē-
 da est quā Hiericho. Ceciderunt muri ciuitatis illius tam tunc vībiliter in oculis domini,
 quādo dominū negādo & tradēdo ad crucifigendū omne cœleste præsidij a se repulit:
 tūc autē etiā vībiliter, quando Romano exercitu circumdata & subuersa est, & sicut forte
 deprehēsus Achar ille suę ore cōfessus ē, & dixit. Vere ego peccaui domino deo Israel,
 & sic

Acto. 2. 4

Iohan. 14.

Luc. 24
Vinitores
ecclesie p̄-
fati

Esa. 5
Isal. 79.

Math. 23

Iosue. 8

Mysterium
vallis A-
chor.

& sic fecit & hæc & hæc concupiscens abstuli. Sic iste Iudas Iscariot, ore domini traditor designatus, postmodum confessus est, proiciens triginta argenteos in templo, discensq; senioribus & principibus sacerdotum. Peccati tradens sanguinem iustum, lapidatusq; est Achar, prout cum Iuda traditore illo, totus ille coetus traditionis coemptor, nec remansit lapis super lapidem, & hoc totum factum est ad aperiendam spem. Si enim templum illud, & ciuitas illa in sua gloria permanisset, multum Euangelio Christi obstisset, nimis gentium fidem & spem impedisset, multos dubitare fecisset. Amplius dicam, quæ etiam si omnes credidissent & fidem Christi recepissent, atque ita factum esset ut non venirent Romani tollere locum & gentem, nihilominus euangelicam veritatem & Christianæ fidei regulam conturbassent. Hoc ex paucis illis qui crediderunt, facili argumento comprobatur. Pauci quippe ad fidem fuerunt conuersi, comparatione totius Iudaicæ multitudinis. Scriptum est autem in Actibus Apostolorum: Quia quidam ex illis descendentes Antiochiam de Iudæa, docebant fratres qui crediderant ex gentibus, & dicebant. Quia nisi circumcidamini secundum morem Moysi, non poteritis salui fieri. Factaq; est seditio non minima. Paulo & Barnabæ aduersus illos, & conuenientibus Apostolis & senioribus videre de verbo hoc, cum magna conquisitio fieret, vix ad tempus sedati sunt per stimonia scripturarum. Quid igitur fieri potuisset, vel quantam turbam seditiosos Iudeos putas facturos fuisse, si ad fidem Christi conuersi fuissent? Vtq; pertinacius euangelium circumcissioni miscuissent, & de vtroq; neutrum aut nihil fecissent: quia si circumcidamini (inquit Apostolus) Christus nobis nihil prodest. Proinde laudanda & veneranda est prouidentia dei, quæ illos excæcauit, sicut in Esaia dicit: Excæca cor populi huius, & aures aggraua, & oculos claude, ne forte videat oculis suis & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & conuertatur & sanem eum. Multo enim melius est ab illis non cognosci Christum, & non recipi baptismatis sacramentum, per quod qui conuertuntur, sanantur, accipiendo remissionem peccatorum, quæ ita cognosci Christum & baptizari, ut nihilominus circumcisio carnis & carnalis Iudaismus exerceatur. Hoc namq; pacto & sibi nihil contulissent & gentibus plurimum nocuissent. Post omnia hæc dicit. Et canet ibi iuxta dies iuuentutis suæ, & iuxta dies ascensionis suæ de terra Aegypti. Canet ibi inquit. Vbi in illa laetatione, in illa deductione, in illa cordis allocutione, in illa spei adaperitione. Ibi canet, sibi laudes & gratias referet, Quomodo? iuxta dies iuuentutis suæ, & iuxta dies ascensionis suæ de terra Aegypti. i. sicut cecinit in diebus iuuentutis suæ, in quibus quibus a se cecidit de terra Aegypti. Tunc enim ecclesia dei iuuentutis suæ, & iuxta calorem sanguinis sequens iuuenilem, iudicium non habuit maturæ & securæ senectutis, in eo ut spūalia corporalibus, cælestia præferret terrenis. Quomodo cecidit in diebus illis? Signatis postibus suis sanguine agni, & percussis primogenitis Aegypti, rubrum mare transiēs, merso Pharaone cum curribus & equitibus suis, cecinit carmen hoc: Cantemus domino gloriose eum honorificatus est, &c. iuxta dies illos, id est, secundum quod in illis diebus præfiguratum est, ecce nunc ecclesia sancta, signatis frontibus signaculo crucis & sacramento dñicæ passionis, atq; ita exterminato primogenito mortis, id est, peccato originali, transiens mare rubrum, id est, sacri baptismi sacramentum sanguine Christi rubicundum, sepultum omnibus, carmen gloriosum, cuius illud Moysi canticum fuit præfiguratum, sicut in Apocalypsi scriptum est: Et vidi tanq; mare vitreum, mixtum igne, & eos qui vicerunt bestiam & imaginem illius, & numerus nominis eius, stantes supra mare vitreum, habentes citharas dei, & cantantes canticum Moysi serui dei: & canticum agni, dicentes: Magna & mirabilia opera tua domine deus omnipotens, iustæ & veræ viæ tuæ, rex seculorum, &c. Sequitur. L. Et erit in illo die, ait dominus, vocabit me vir meus, & non vocabit me ultra Baalim, & auferam nomina Baalim de ore eius, & non recordabitur ultra nominis eorum. Hoc, ut dicitur, ita factum est, & fit. Docente namq; magistro & domino nostro Iesu Christo, & spiritu sancto, nunc didicit beata ecclesia deum vocare virum suum, maxime quia bona & magna ecclesie pars, beata virgo Maria, sic deo altissimo mirabiliter coniuncta est, ut semen eius, id est, verbum eius, vnicum filium eius, vtero proprio conciperet, deumq; & hominem ad salutem omnium credentium feliciter pareret. Post ipsam omnis anima, quæcūq; verbi eiusdem incarnati fidem mente ad iustitiam concipit, & oris confessione ad salutem parit, vniuer-

Expedite
Hieru
salem destr
ctum esse,

Acto. 17

Galat. 7
Esa. 6

Exodi. 12

Apoc. 17

vniuersa ecclesia, quæ de multis huiusmodi creditibus consistit, recte dicit deo, vir meus, quia vxor dei dicit & esse meretur. Et non vocabit me (inquit) ultra Baalim, subauditur, ut haecenus fecit. Deniq; formatis vitulis, & assumpto Baal, cæterisque deorum potentis, quæ hoc significantur plurali vocabulo Baalim, quoties dixit, isti sunt dii tui Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti, toties quod auditu quoq; nefas est, Israel illi, qui se eduxerat de terra Aegypti, vocauit Baalim. Et auferam (ait) nomina Baalim de ore eius, & non recordabitur ultra nominis eorum, videlicet iuxta illud apostolicum: Aut turpitudine, aut stultiloquium, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos. Nam potest quidē Baal tolerabile habere interpretationem, id est, habens me, quod de deo vero fidelis anima recte potest dicere, sed hoc nomē Baalim, quod ab Iezabel introductum est in idolo Sidonio, quod illi Baal dicitur, nimis pollutum & inquinatum est, & idcirco nulla nominis eiusdem interpretatio, quamuis pulchra, placere debet. Non ergo (inquit) ultra recordabitur nominis eorum, & ego vicissim non recordabor nominis eius siue nominum, sicut in psalmo scriptum est: Non congregabo conuenticula eorum de sanguinibus, nec memor ero nominum eorum per labia mea, id est, omnium eorum, quæ impie gesserunt, pro quibus raptores, adulteri, & similia, sunt nominati, non recordabor, nec pro his puniā eos. L. Et percutiā eis fœdus in illa die cum bestia agri, & cum volucre cœli, & cum reptili terræ, & arcum, & gladium, & bellum conterā de terra, & dormire eos faciam fiducialiter. Et percutiā eis inquit, Quibus? Singularem namq; numero utebatur, dicendo, vocabit me vir meus, & auferam nomina Baalim de ore eius, & nominis eorum non recordabitur: nunc autem in plurali numero loquitur, dicens, & percutiā eis. Quibus ergo? Nimirum supra dictis vinitoribus eius, id est, predicatoribus eius. Illis namq; percussit dñs fœdus cum bestia agri, & cum volucre cœli, & cum reptili terræ. Quod primū iuxta literam recte intelligi potest. Habēs namq; grām operationis virtutū apostoli, & patres sancti, & bestias, & volucres, atq; reptilibus, siue serpētib; imperasse leguntur, & obediērūt eis tū prompte ut miraculo essent populis ad gloriam Christi, quasi fœdus pepigissent cum eis. Deniq; iuxta hunc sensum tā pulchre q̄ veraciter nunc dicitur, & percutiā eis fœdus cum brutis animantibus. Porro, iuxta anagogen, vinitoribus eiusdē dñs cum bestijs, cum volucris, & cum reptilibus fœdus percussit, quæ sanctis apostolis, cæterisque ex circumcissione creditibus, gentiles in vnitatem fidei & grām euangelij cōsociavit: quos prior vita vel conuersatio merebat bestijs, volucris atq; reptilibus assimilari, iuxta illam apostoli Petri visionem, de qua in Actibus apostolorum scriptum est: Et vidi cœlū apertū, & descendens vas quoddam velut lintheū magnū, quatuor inijs submitti de cœlo in terrā, in quo erāt oia quadrupedia, & serpētia terræ, & volatilia cœli, & facta est vox ad eū: Surge Petre, occide & manduca. Per illa namq; gentes significari ipse intelligens, postmodū dixit: Vos scitis quō abominatum sit viro Iudæo coniungi, aut accedere ad alienigenā, sed mihi ostēdit deus, neminē communē & immundum dicere hominē. Cum talibus percussit eis fœdus dominus, videlicet dicit illi: Quæ deus purificauit, ne tu cōmunia dixeris aut immunda. Sed & quoties homo secularis, vel potens aut superbus, aut immitis, aut subdolos, mores in melius cōmutādo, arcus sanctæ religionis propositū assumit, & humilibus, mitibus atq; simplicibus sese coniungit, percutiatur a dño sanctis fœdus cum bestijs & reptilibus eiusmodi, & impletur propheta Esaie dicitis: Habitat lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit, vitulus & ouis & leo simul morabuntur, & puer paruulus minabit eos. Vitulus & vrsus pascentur, simul requiescent catuli eorum, & leo quasi bos comedet paleas. Et delectabitur infans ab ubere super foramina aspidis, & in cavernā reguli, qui ab lactatus fuerit, manum suā mittet. Nā quod idē alibi dicit Esaia de diebus nouissimis, id est, de aduentu domini. Et iudicabit gentes, & arguet populos multos, & constabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces, non leuabit gens cōtra gentē gladiū, nec exercebuntur ultra ad plium. Idipsum cōtinuo subiungit iste, imo deus in isto, cū dicit. L. Et arcum & gladiū, & bellū conterā de terra. Hoc enim toties fit, quoties homo bellator, & militiæ seculari dudum deditus, arma bellica, quibus hoies occiduntur, proicit, & monasticos, siue clericali transformata habitu canit insignia pacis: aut certe factus heremita, qui dudū gladium, lanceaq; vibrabat, vomere terrā scindit, & falce segetē, aut herbā secat exiguā, sustentando corpusculo necessariā. Sed & in singulis hominibus spiritaliter arcum & gladium, & bellum conterit dñs, quādo post pugnam

Eph. 8

Psalm.

Fœdus vni
torū cū
bestijs.

Acto. 10

Esa. 11

Esa. 11

Roma. 7 pugnā vitioꝝ, quia fatigabatur miles legitimus, dicens: condelector legi dei secundum interiorē hominē. Video autē legē in membris meis repugnantē legi mentis meae, tandem liberatur de corpore mortis huius, & hoc gratia dei per Iesum Christū. Nā & in psal. ma xime de hac pace scriptū est: Et factus est in pace locus eius, subauditur dei, & habitatio eius in Sion. Continuoq; sequitur: Ibi confregit potentias, arcū, scutū, & gladiū & bellū, id est, omnē impugnationē vitioꝝ. Sequitur adhuc. L. Et dormire eos faciā fiducialiter. Subauditur in illa pace. Ibi namq; dormitur fiducialiter, videlicet illa dormitione, de qua in Canticis loquitur sponsa: Ego dormio & cor meū vigilat. Vigilanti namq; corde, fiducia liter dormitur, qñ remotis curis secularibus, & repressis vitioꝝ motibus, solū deum libera per grām dei, anima suauiter cōtemplari delectatur. Vel certe dormire eos fiducialiter, id est, somnū mortis excipere faciā confidenter, videlicet pro bona cōscientia, quali fretus Apostolus, dissolui & cū Christo esse cupiebat. His dicitis de vinitoribus eius, confestim ad eandē vineā, id est, ecclesiā vniuersam facit apostropham, dicitq; ad eam. L. Et sponsa bo te mihi in sempiternū, & sponsabo te mihi in iudicio, & iustitia, & in misericordia, & miserationibus, & sponsabo te mihi in fide, & scies quia ego dñs. Mira familiaritas, mira gratia. Mulier ista cui hęc loquitur, fornicatrix fuerat, post amatores suos ibat, nisi quod spinis offensa, & maceria, ita vt nō posset inuenire vias suas, tandē dixit: Vadā, & reuertar ad virū meum priorē, quia bene erat mihi tunc magis q̄ nunc. Ecce autē ad desponsationē adducitur, & cōuertitur ad illā amator deus, & inter blandicias ineffabiles sponsa fore pro mittitur, quasi virgo, imo vere virgo. Nā Corinthijs, qui vtiq; gentes fuerāt, & post multos amatores. i. post multos deos ierat aīa eoz, loquitur Ap̄tus: Aemulatio em̄ vos dei amatoꝝ, latione, despondi em̄ vos vni viro virginē castā exhibere Christo. Talis aiāq; amator deus, vt quantūcūq; anima fornicata fuerit, statim vt deo vero p̄ fidē coniungitur, virgo fit. Hoc homo facere non p̄t, neq; em̄ talis est carnis natura siue lex. Secundū carnē virgo eē non p̄t, quae semel corrupta est, imo nec legitima vxor, q̄ semel a viro suo repudiata est. Idcirco p̄ prophetā aliū dicit ad hanc ipsam mulierē. Vulgo dicitur: Si dimiserit vir vxorē suā, & recedēs ab eo duxerit virū alterū, nunquid reuertet ad eā vitros? Nunq̄d nō poluta & cōtaminata erit mulier illa? Tu autē fornicata es cū amatoribus multis, tñ reuere ad me dicit dñs, & ego suscipiā te. Cū dicit, & ego suscipiā te, subaudiendū est secundū p̄ dicta testimonia & sp̄sām & virginē faciā te. ¶ Nunc igit diligētē cōsiderandū est familiaritatis & grāe huius trina repetitio, & sponsabo te mihi in sempiternū, & sp̄sabo te mihi in iudicio & iustitia, & in misericordia, & miserationibus, & sp̄sabo te mihi in fide. Quid est illud primū qd̄ promittit dicēdo, & sponsabo te mihi in sempiternū? Quid nisi nuptias illas repromittit, quaz̄ iucunditate resperā oīs sancta scriptura legēti & intelligēti aīa dulcescit. In quodā loco euāgelij sui sponsus iste dicit: Simile est regnū cœloꝝ homini, q̄ fecit nuptias filio suo. Nuptia istae tā nobis innotuerūt quales sint, q̄ tunc deus pater & rex filio suo nuptias fecit, qñ illū incarnari voluit, & nuptiaz̄ istaz̄ thalamus fuit vterus virginis. In illo nāq; vtero natura mulieris huius, natura nra, natura humana, coniuncta est natura dei: & exinde q̄ deus erat, processit Chrs̄ deus & homo, sponsam habēs, & ideo sponsus, sicut scriptū est in psalmo, & ipse tanq̄ sponsus procedēs de thalamo suo. Ista sponsalia aeterna sunt. Cū ergo dixisset, & sp̄sabo te mihi, addidit, in sempiternū. i. naturam tuā carnis semel suscipiēs, vltra nō dimittā, nec euanesceat, vt quidā haeretici putāt, sed & verū hū & caro. i. & deus & hō ero in sempiternū. Quid porro est illud secundū qd̄ promittit, dicēs: & sp̄sabo te mihi in iudicio & iustitia, & misericordia, & miserationibus? Quid nisi iudiciū illud promittit, q̄ hō factus ipse deus fecit cōtra principē mūdi, moriēdo propter delicta nra, vt illū eijceret foras? Illa nāq; hora infāte dixit: Nunc iudiciū est mundi, nūc princeps mūdi eijcietur foras. Proinde iustitia nra resurrectio eius est. Quia crucifixus est (in q̄ Ap̄tus) propter delicta nra, & resurrexit propter iustificationē nostrā. Misericordia eius est remissio pct̄oꝝ, qd̄ est primū sancti sp̄s datū, de q̄ ipsa die, qua resurrexit, cū insuflaret stans in medio discipuloꝝ suoꝝ dixit est: Accipite sp̄m sanctū, quoz̄ remissionis peccata, remittūtur e'is. Miserationes eius, diuisiones gratiaz̄ sunt, qd̄ est secundū eiusdē sp̄s sancti datū: de quo scriptū est, quia die pentecostes apparuerunt apostolis dispartitae linguae, tanquam ignis, seditq; supra singulos eoz̄. In his igitur sponsabo te mihi (inquit

in iudicio, & iustitia, & misericordia, & miserationibus, id est, fundam sanguinē meum, & moriar pro te. Vnde iudicatus princeps mundi eijciatur foras, & resurgā propter iustificationē tuā, & miserebor tui, dando sp̄m sanctum in remissionē peccatoꝝ, & miserebor te, dando & distribuendo tibi diuisiones gratiaz̄, id est, grām sanitatū, operationē virtutū, genēra linguaz̄, &c. Quid deinde est illud tertū, quod promittis dicēdo, & sponsabo te mihi in fide? Quid nisi illud qd̄ ad Romanos scribēs, vehementissime cōcertat Ap̄tus, iustificari hominē ex fide, nō ex operibus? Quid (inquit) dicemus inuenisse Abrahamā patrē nostrū secundū carnē? Si em̄ Abrahamā ex operibus iustificatus est, habet gloriā, sed nō apud deū. Quid em̄ scriptura dicit? Credidit Abrahamā deo, & reputatū est illi ad iustitiā. Et autē q̄ operatur, merces nō imputat secundū grām, sed secundū debitū. Et vero q̄ non operatur, credēti autē in eū q̄ iustificat impiū, reputatur fides ad iustitiā: sicut & Dauid dicit, beatitudinem hoīs, cui deus accepto fert iustitiam sine operibus. Beati quoꝝ remissae sunt iniquitates, & quoꝝ tēta sunt pct̄a, &c. vsq; ad id qd̄ ait iustificati igitur ex fide, pacē habemus ad deū per dñm nostrū Iesum Christū. Igitur cū dicit, & sp̄sabo te mihi in fide, subaudiendū est & nō in operibus: q̄ videlicet ex operibus legis nō iustificabitur oīs caro corā illo, iustitia autē dei p̄ fidē Iesu Christi super oēs qui credūt. Sane cū hęc dicimus aut legitimus, nō opera decē p̄ceptoꝝ, quaz̄ in tabulis lapideis digito dei cōscripta sunt, repudiāmus, sed opa cārmoniaz̄ carnaliū, in qbus Iudaeus gloriatur, cū oderit eas deus, sicut in Esaia loquitur: Neomeniam & sabbatū, & festiuitates alias nō ferā, Kalendas vestras & solēnitates vestras odit aīa mea. Tandē hac felicis dispensatione promissa, & quasi triplici funiculo trince repetitionis insolubiliter cōfirmata, summā sponfalium totiusq; dotis breuiter appēdit, dicendo. ¶ L. Et scies, quia ego dñs. ¶ Quid em̄? Nunquid parē est scire, q̄ iste sit dñs? Nepe sapiētes illi magistri & legisperiti, illi scribā & pharisei, q̄ tulerant, vel tulisse videbātur sibi, claritiam scientiae, nescierūt. Cū em̄ tentassent hunc dñm, vt quasi sapiētes in sermone caperent eū, velut inscium, memor scripturaz̄ dicētis: Responde stulto secundū stultitiā suā, ne sibi sapiens videatur: rationē illis reddidit, proponendo quāstionē huiusmodi: Quid vobis videtur de Christo, cuius filius est? Dicentibus illis: Dauid, Quō (inquit) Dauid in spū vocat eum dñm, dicens: Dixit dñs dño meo, sede a dextris meis. Donec ponā inimicos tuos sca bellū pedum tuoz̄? Si ergo Dauid vocat eum dñm, quō filius eius est? Et nemo poterat ei respondere verbū. Nescierūt, imo scire noluerunt de filio Dauid, quō vel vnde sit filius us Dauid, Tu autē scies inquit, scies inquā quia ego dñs, nō solū Dauid, cuius secundū carnē filius sum, vtz̄ etiā & angeloz̄ & hoīm & cœli & terrae & maris & omnīū quaz̄ in eis sunt, quoz̄ vtiq; creator, & idcirco dñs sum. ¶ Ne quis parē hoc existimet, nimis hęc sententia aeterna est. Dixit em̄ ipse quodā loco ad patrē: Hęc est autē vita aeterna, vt cognoscant te solū deū verū, & quē misisti Iesum Christū. Scientia hęc nō ex magisterio hominis, sed ex reuelatione procedit dei patris, & in hac reuelatione vera beatitudo est. Vnde ad Petrū, cū ille incepisset scire q̄ iste dñs sit, taliter locutus est: Beatus es Simon Bar Ioanna, quia caro & sanguis nō reuelauit tibi, sed pater meus q̄ in cœlis est. Sequitur. L. Et erit in die illa, exaudiam dicit dñs, exaudiam cœlos, & illi exaudient terram, & terra exaudiet triticum, & vinum, & oleum, & hęc exaudient Israel. ¶ Si solam spectes in istis quoq; dictis literam, valde exile est, neq; maiestati eius, qui hęc loquitur, dñi dei condignum appareret quod sonuit litera hęc. Etenim metonomica quidem transfiguratione litera decorata est, dū cœli & terra & triticum & vinū & oleum exaudiri vel exaudire dicuntur: sed hic in superficie nihil aliud repositum sentitur, nisi quod temporale est, quo anima nō reficitur, sed solus venter, qui destruentus est, impletur. Vt ergo dignū deo in ista quoq; litera sensum consequamur, leuemus ad illum mentis oculos, cui dicit Psalmissa: Reuela oculos meos & considerabo mirabilia de lege tua. ¶ Primū est, vt istas exauditiones enumeremus. Dominus exaudit cœlos, & cœli exaudiant terrā, & terra exaudiet triticum, & vinū, & oleum, & hęc exaudient Israel. Nimirū quatuor exauditiones sunt & occulta gratia dato, sed eā Apostolus planiorē atq; clariorē facit, dū ad Romanos scribēs, prēmiso, omnis quicūq; inuocauerit nomen dñi, saluus erit, cōtinuo subiungit: Quomodo ergo inuocabunt in quem nō crediderunt? Aut quō credent ei, quē non audierunt? Quomodo autē audient sine prädicante? Quomodo vero pdicabunt nisi mittantur? Gradatio nāq; verbis

diuersa, sed sensibus eadē est, nisi qd hic descendēdo, Apłus aut quasi ascendendo gradus eodē disponit. Deniq; cœli, quos hic dñs sese exaudire promittit, ipsi sunt p̄dicatores, de quibus in quarto gradu dicit Apłus, Quo p̄dicabunt, nisi mitantur? Si testimonium quæris, notū & promptū est illud Plalmistæ: Cœli enarrant gloriā dei, id est apostoli cæteriq; p̄dicatores annuntiant euangeliū Christi filij dei. Itaq; cū dicit hic dñs, exaudiat cœlos, sic intelligendū est, spū sancto implebo apostolos, vt videlicet autoritatē habeant p̄dicandi tanq; à deo missi. Quo em̄ p̄dicabunt, nisi mitantur? Itē cū dicit: Et illi exaudient terrā, sic intelligendū est, & illis p̄dicantibus audient inhabitantes terrā, iuxta illud: In omnē terrā exiit sonus eorū, & in fines orbis terræ verba eorū. Quo em̄ audient sine p̄dicante? Cœli ergo audient terrā, i. apostoli p̄ nimiam charitatē non sustinebāt quin descendāt ad erudiendā terrenorū hoim ignorantia. Item cū dicit: & terra exaudiet triticū & vinū & oleū, sic intelligendū est, & terreni hoies credēdo suscipient bonū dei verbū, quē admodū terra hęc inanimata suscipit semē, siue plantaria paritura triticū & vinū & oleū. Sic nimirū & nō aliter, nō nisi audiendo credere poterūt. Quo em̄ credēt ei, quē non audierūt? Item qd dicit, & hęc exaudiet Israhel, sic intelligendū est, & eorū credulitas inuocabit semē dei. i. Christi, quē nisi credūt, inuocare nō poterunt. Quo em̄ inuocabūt, in quē non crediderūt? Tōtū ergo qd habemus, qd dñm Iesum Ch̄m scire & inuocare meruimus, miserētis dei grā ascribendū est: qd videlicet nō prior dñs exaudisset cœlos, neq; cœli euadiret terrā, neq; terra exaudiret triticū & vinū & oleū, neq; hęc exaudiret Israhel, nisi deus vel spūs sanctus p̄dicatoris mississet, neq; illi p̄dicarent, ac per hoc hoies, neq; audiret, neq; crederēt, neq; Christi inuocaret. ¶ Proprietates istarū exauditionū adhuc breuiter percurrere libet. Ex audiuit dñs cœlos, qñ desiderātes ipsū, visitauit apostolos, primo & secundo post resurrectionē suā. Primo, ipsa die qua resurrexit, qñ de ipso loquētib; (sicut Lucas narrat) & die centibus, qd surrexit dñs vere & apparuit Simoni, stetit in medio eorū, & dixit eis: Pax vobis. Et sicut Iohānes refert, insufflauit & dixit: Accipite spū sanctū, quorū remiseritis peccata, remittūtur eis. Hoc em̄ est primū qd dedit illis spūs sancti datū in remissionē peccatorū. Secūdo, qñ cū essent oēs perseuerātes vnanimēs in oratione cū mulieribus, & Maria matre Iesu, & fratrib; eius, misit eis spū sanctū in diuisione gratiarū, quas linguarū diuinitatē significabāt, qd apparuerūt. Hoc em̄ est alterū spūs sancti datū, quo illis dedit vbi distribuit diuersorū dona charismatum. Propter istas duas visitationes, quibus illis spūs sanctus datus est, pulchre nō contentus est semel dixisse, exaudiam; sed repetiuit, & eodē bis vsus est verbo. Et erit (inquiens) in die illa, exaudiat dicit dñs, & exaudiat cœlos. ¶ Exaudierunt cœli terrā, qñ apostoli vocibus sanctæ scripture, qd pro terra, siue pro gētibus agūt, obedierunt. Exēpli gratia, Cū dixissent, vobis quidē oportebat primū loqui verbū dei, sed quā repulistis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce cōuertimur ad gentes, statim addiderūt: Sic em̄ p̄cepit nobis dñs, Posui te in lucē gentibus, vt sis in salutē vsq; ad extremū terræ. Itē: Cū pertransissent Mysiā, descēderūt Troadē, & visio p̄ noctē Paulo ostēsa est. Vir Macedo quidā erat stans & deprecās eū dicens: Transiens in Macedoniā adiuua nos, Hoc viso, certi facti sunt, qd vocasset eos deus & euangelizare eis. ¶ Exaudiuit terra triticū & vinū & oleū, qñ gentilitas obediuit euangelio Christi, vt viuere secūdū eius imperiū, vt cōfirmaret se secūdū dei verbū quod est bonū & spūale triticū & secūdū spiritus sancti beneplacitū, cuius iā dicta duo data recte intelliguntur p̄ vinum & oleū. ¶ Hęc autē exaudierunt & exaudire nō desinunt Israhel, dum saturāt ora vntorū & saturādo aperiant, & linguas infantū difertas faciunt, & aures reserāt ad audiendū & obediendū, iuxta illud qd de hoc eodē tritico & vino & oleo saturādos prospiciens spūs p̄dixit in psalms: Edent pauperes & saturabunt & laudabunt dñm. Laudabunt quippe, non aliud est q̄ inuocabunt; quod hic significatur per exauditionis verbum. Sequitur. LEt seminabo eam mihi in terram, & miserebor eius quæ fuit absq; misericordia, & dicam non populo meo, ¶ populus meus es tu, & ipse dicit, deus meus es tu. ¶ Seminabo eam mihi in terram, subaudiatur vnuerſam, id est, disseminando verbum prædicationis, ecclesiam catholicam in toto orbe terrarum diffundam, vt non sit tantum in vna Iudaica gente, sed in omni gente & natione, iuxta quod in psalmo testatur filius, dictum sibi esse à patre: Postula à me & dobo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Et miserebor (ingit) eius

Plal. 138

Luc. 24
Iohan. 20

Acto. 2.

Acto. 13
Ela. 19

Plal. 21.

Plal. 2

eius. Cuius eius? Quæ fuit absq; misericordia. Hęc omnia faciendo quæ huc vsq; pollicitus sum, lactando & ducendo eam in solitudinem, loquendo ad cor eius & cætera peragendo, miserebor eius, & hęc est misericordia quā faciam illi, quæ fuit absq; misericordia, iam supra hoc diximus, cuncta hęc quæ hoc proluxæ promissionis capitulo sub relationis pronominibus contineantur, ab eo quod ait: Ecce ego lactabo carnissa clausula compleri, quæ fuit absq; misericordia, atq; hic tandem designari, ad quam fiant promissiones huiusmodi, mira non solum veritate, verumetiam eloquutionis arte, vt non vsquequaq; irascatur contra scripturā, quā seruari oportebat, illa, contra quā superius dictū est: Vocamen eius, absq; misericordia. Putat namq; ipsa, quæ vocatur absq; misericordia, sibi met bona hęc promitti, & semetipsam esse de qua nunc dicitur, & miserebor eius, q̄ fuit absq; misericordia. Verū longe aliud est vocari vel esse absq; misericordia, atq; aliud fuisse absq; misericordia. Nā absq; misericordia vocatur, & est domus carnalis Israhel, cui non addam (inquit) vltra misereri. Absq; misericordia vero fuit gentilitas, cui nunc miserebor deus. Hoc manifestius liquet ex eo quod protinus addidit: Et dicam non populo meo, populus meus es tu, & ipse dicit, deus meus es tu. Iste namq; populus gentilis est, cui Paulus apostolus dicit: Qui eratis illo in tempore sine Christo, alienati à conuersatione Israhel & hospites testamentorū promissionis, spem nō habentes, & sine deo in hoc mundo. Nunc autē in Christo Iesu vos qui aliquando eratis longe facti, estis prope in sanguine Christi.

FINIS LIBRI PRIMI.

RVPERTI ABBATIS
TVITIENSIS IN OSEE PROPHETAM
commentariorum liber secundus.

Vperiori loco, vbi dictū est, Et dixit dñs ad Osee: Vade sume tibi vxorē fornicariā, & fac filios fornicationū, meminimus; & nūc quæ meminisſe debemus versiculi longe inferius in hoc propheta scripti, cū dñs dicit: Et loquutus sum prophetis, & ego visionē multiplicauit; & in manu prophetarū assimilatus sum. Diximus dñm in manu prophetæ huius assimilatū, in eo videlicet qd semel & iterū, ac tertio accessit ad mulierē fornicariā, & fecit filios fornicationū. Huic namq; illud simile est, quod tertio dñs accessit ad gentem Hebraicam. Primo, quādo pepigit fœdus siue confirmauit testamentū cum Abraham. Secundo, quādo legē dedit in monte Sina, post annos quadringentos & triginta. Tertio, quādo propheticū sermonem conscribendum misit, qualem primus & scripsit, & cecinit Dauid. At vero à domo eiusdem Dauid scissæ sunt decem tribus post mortem Salomonis, & domum eius secuta est sola tribus Iuda, & quæ contigua illi erat tribus Benjamin, sicq; de vna domo Iacob duæ factæ sunt domus: altera domus Israhel, & altera domus Iuda: de quibus in isto, cum dixisset: voca nomen eius absq; misericordia, continuo subiunxit: Quia non addam vltra misereri domui Israhel, sed obliuione obliuiscar eorum, & domui Iuda miserebor. Ista (vt alio iam loco diximus) quæ sunt mulieres, quarū altera apud Ezechielem dicitur Oolla, altera Ooliba. Videamus igitur sequentia. Et dixit dominus ad me. L Adhuc vade & dilige mulierem dilectam amicorū, & adulteram, sicut diligit dominus filios Israhel, & ipsi respiciunt ad deos alienos, & diligunt vinicia vuarum. ¶ Mulier ista ipsa est Ooliba, id est, Hierusalem siue domus Iuda. Et quare hęc dicitur dilecta amica? Videlicet pro eo quod superius dixit, & domui Iuda miserebor. Ad distinctionem domus Israhel, de qua dixit, quia non addam vltra misereri domui Israhel, sed obliuione obliuiscar eorum, ista dicitur dilecta amico. In quo miserus est domui Iuda? In eo nimirum quod cum domum Israhel tranſtulisset Salmanassar rex Assyriorum, domum autem Iuda captiuasset rex Babylonis, domum quidem Iuda domus soluit de captiuitate post septuaginta annos, domum autem Israhel non soluit, sed te-

Eph. 2

Osee. 12

Gen. 17. 17
Exodi. 20.

Ezech. 23
CAP. III.

4. Reg. 17

Diligere
vinaria.

Ezech. 23

Cant. 1.

nentur captiui in Aila & in Abor, iuxta fluvium Gozam in ciuitatibus Mcedorū. Trans-
latus est (inquit scriptura) Israel de terra in Assyrios vsq; in diem hanc. Dilecta ergo re-
cte hæc dicitur amico, quia parcius percussit hanc Oolibam, quam sororem eius Oollam,
Sororis amicitia memor, imo propositi sui, de quo mox dicendum est in præsentī loco,
ped vide quomodo, cum dixisset mulierem dilectam amico, statim addidit, & adulteram,
subauditur, sicut est & soror eius. Sequitur enim: Sicut diligit dominus filios Israel, & ipsi
respectant ad deos alienos, & diligunt vinatia vuarum. Idem namq; est, ac si dicat: Quia
domus Iuda sic adultera est vt domus Israel. Vtraque enim cum diligeretur à domino,
sæpe respexit ad deos alienos, & dilexit vinatia vuarum, id est, eosdem deos, imo dæmo-
nes, qui vere tanquam vinatia vuarum sunt. Sicut enim tempore vindemiarum pressis vuis,
vinoq; in apothecis recondito, vinatia foras proijciuntur: sic habitis in supernis iudicio, sa-
ctiq; bonoꝝ & malorum diuisione angeloz, boni in beatis mansionibus confirmati, mali
aut foras proiecti sunt. Istos deos se esse mentientes ista mulier Ooliba dilexit, & ad eos
respexit non minus q̄ Oolla, id est, domus Iuda non minus q̄ domus Israel, Hierusalem
non minus q̄ Samaria. Vnde in Ezechiele dñs cum dixisset de Oolla, id est, de Samaria,
Ipsi discooperuerunt ignominiam eius, filios & filias eius tulerunt, & ipsam occiderunt gla-
dio, continuo subiunxit: Quod cū vidisset soror eius Ooliba, plus q̄ illa insaniuit libidine,
& fornicationem suā super fornicationem sororis suæ ad filios Assyrioz, præbuit impudē-
ter ducibus & magistratibus ad se venientibus indutis veste varia, equitibus qui vectaban-
tur equis, & adolescentibus forma cunctis egregia. Præterea & aliter nunc vsq; Iudæi fa-
stidientes vinum, diligunt vinatia vuarum: quia in omnibus viuificantem fugientes spiri-
tum, occidētē vilem & aridam sequuntur literam. Sed ad ordinē redeamus. Adhuc (in-
quit) vade, dilige mulierem dilectā amico & adulteram. Post q̄ ad illam Gomer filiam De-
bellaim, o tu Osee semel & iterum ac tertio accessisti, & illa toties concepit & peperit, ad-
huc vade & dilige sororē eius similem adulteram. Et est sensus hic mysticus. Post illa tria,
quæ iam dicta vel facta sunt, testamentum confirmatum cū Abraham, legem datam per
Mosen in monte Sina, & sermonē propheticum à pluribus prophetis administratum &
conscriptum: tandem o saluator, fili dei, verbum patris, ingrediere mundū ad saluandū ge-
nus humanū, & de domo (inquam) Iuda, de semine Dauid, de virgine Maria homo factus
nascere. Hoc namq; erat mulierē illam diligere, imo & osculum illi dare, iuxta quod
bona pars, dilecta pars eius idē per Salomonem dixit: Osculetur me osculo oris sui. Quod
est dicere. Qui olim per figuras loquens vel apparens, testamentū vel fœdus cū Abrahā
pepigit: qui deinde in monte Sina legē dedit, & qui deinde prophetas misit, ipse iam veni-
at & coniungatur mihi per sacrosanctū mysterium suæ incarnationis. Sequitur. Et for-
diam mihi, xv. argenteis, & choro ordei, & dimidio choro ordei. Et dixi ad eam: Dies
multos expectabis me, non fornicaberis, & non eris coniuncta viro. Sed & ego expecta-
bo te, quia dies multos sedebunt filij Israel sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & si-
ne altari & sine Ephoth, & sine Teraphim. Sicut paulo ante, cum secundum multitudi-
nem mulieris loqueretur dicendo, & ibat post amatores suos, & c. repente ad similitudinē
vineæ transiuit, & dixit, & dabo ei vittores eius ex eodem loco. Ita & hic de similitudine
mulieris, qua dixerat: Adhuc vade, dilige mulierem dilectam amico, repente ad similitudi-
dinem vineæ transiuit dicens: & fodi eam mihi. Ad proprietatem namq; spectat vineæ
quod dicit, fodi, pro quo verbo in alia translatione scriptum est, & conduxi, quia magis
hoc pertinere visum est ad similitudinem vel proprietatem mulieris. ¶ Quid autem sibi
vult hæc argenteoz quantitas numero, xv. itemq; chorus ordei & dimidius chorus or-
dei? Et quidē multa sunt quæ hinc potuere dici, videlicet quindenarium argenteoz nu-
merum ad. xv. lunam, qua die exierunt filij Israel liberati ab Aegyptiis. Choru autem or-
dei & dimidiū chorū ordei, qui sunt simul, xlv. modij, ad. xlv. dies congrue referri, qbus
egressi, peruenierunt ad montē Sinai die. xlv. Qui em̄. xlv. die ad eū peruenierunt locū, in
quo legē acceperunt, bene, xlv. modijs ordei fuisse referuntur conducti. Nō quidē hunc
sensum ab antiquioribus traditū tenuem arbitramur, sed ga ad saluatoris aduentū (sicut iā
dictum est) præsens spectat locus, extunc em̄ sedent Iudæi sine rege & principe, secundū
hæc eadem tempora literæ huius sacramētum enucleare conamur. ¶ Quærentibus nobis
vt inue-

vt inueniamus iuxta promissum dicentis: Quærite, & inuenietis: tandem illud occurrit, quia
neq; in argenteis, neq; in hordeo q̄titas ad binariū numeꝝ peruenit, sed neq; in vnitate re-
manfit. Effet vnitas, sed ita dixisset, & fodi eam mihi. x. argenteis. Est em̄ denarius secun-
da vnitas: itemq; si dixisset, & choro hordei, neq; addidisset dimidio choro hordei, esset ite-
dem vnitas in quantitate pacti. Excessit vnitatē, nec tamen ad binariū peruenit, quia neq; vi-
ginti sunt argentei, q̄ numerus binariis decenus est, neq; duo sunt chori hordei, q̄ binari-
us est singularis. In vtroq; limite, id est, tam in deceno q̄ in singulari, vnitas est & semis, &
sicut iam dictum est in neutro ad binarium peruenit. Porro, absque binario vel minus q̄
in binario numero, coniugii non fit, neq; carnale, qd deus in initio coniunxit neque spū-
le, de quo ad hūc prophetā hic mysticus sermo fit, de quo Apostolus cum præmississet,
& erunt duo in carne vna, continuo subiunxit: Sacramentum hoc magnum est, ego autē
dico in Christo, & in ecclesia. Quid igitur hoc sibi vult, quia neq; viginti argenteis dixit, neq;
duobus choris hordei, q̄ numerus est coniugalis, sed vtroq; & super vnitatem ascendit,
& tamen ad binarium non peruenit, nisi quia mulier ista sic dilecta, cuius de carne Christus
deus homo fieri dignatus est, & tanq; sponsus de thalamo suo processit, ad coniugii eius
dem Christi non peruenit? Sequitur enim: L. Et dixit ad eam: Dies multos expectabis me,
& non fornicaberis, & non eris viro, sed & ego expectabo te. Itaque defectum coniugij si-
gnificat hic defectus, tam deceni q̄ singularis binarij, & idcirco recte, neque vnitas sola, ne-
que binarius totus est, quia gens illa, de qua Christus, ecclesie sponsus, natus est, neque virgo
est, quippe quæ iam adultera præsentī loco dicta est, neque vxor aut coniunx esse meretur,
quia sine viro, quia filium non confitens, nec patrem habet. At contra, quæ virū hunc habet,
quæ sponsa dici meret & est, & virgo est & coniunx, atque idcirco quantitas argenteoz
eius vnitate & binario taxata est. Sic em̄ in Canticis habes: Vinea fuit pacifico, in ea quæ
habet populos, tradidit eā custodibus, vir affert pro fructu eius mille argenteos. Statimq;
vir ipse. f. Christus dicit: Vinea mea corā me ē. Mille tui pacifici & ducenti his, q̄ custodiunt
fructus eius. Millenarius quippe, sicut Abacis: melius norunt, quarta vnitas est. Eodem
namque caractere, quo vnus in singulari limite notat, trāstato in millenum limitē, mille si-
gnificantur. Ducēti vero in *centeno limite, eodē caractere significant, quo in singula-
ri duo p̄notant. Igitur sicut illa neque virgo, neq; viro iuncta est, & idcirco argentei eius,
neque decem sunt, neque viginti, neq; chorus vnus, neque chori ordei, Sic contra, hæc
& virgo & coniunx est, & mille sunt argentei eius, & mille sunt & ducenti. Præterea & hoc
notandū, q̄ illa & argentū accipit & ordeū. Hæc autē solimodo argēteos, quia habet quæ
dem illa quæ p̄p̄ia argēti, id est, sermonis sancti in lege & prophetis, & soli ordeo occidentis
Istæ incubit. Hæc autē totū quod habet argentū est, neq; em̄ ordeū Istæ attēdit, sed solo vi-
uificatis spūs argēto delectat. Et dicit: Eloquia dñi eloquia casta argentū igne examinātū
probatū terræ, purgatū septuplū. Dicit ergo illi, quæ nō habet grām cōiugij. Dies multos
expectabis me, nō fornicaberis, & nō eris viro. Quid hoc sit, cōfestim exponit his ver-
bis: Quia dies multos sedebunt filij Israel sine rege, & sine principe, & sine Ephoth, & si-
ne Teraphim. Ecce hodie veritatē huius prophetiæ cōpletā videmus, quia Iudæi ducti in
omnes gētes captiui, sine rege, & sine principe sunt. Hoc nō fuit anteq̄ Christus veniret, sed
sicut p̄dixerat patriarcha Iacob, nō auferet sceptrum de Iuda, & dux de fœmore eius, do-
nec veniat q̄ mittēdus est, vsque ad eius aduētum, & si non semper regem, semper tamen
habuerūt principē, ita vt duces & iudices de semetipsis haberēt, etiā cum in Babylonia ca-
ptiui essent. Nā ibi quoq; iudicia sua p̄ semetipsos exercuerūt. Exempli grā: Susannā qui-
dē condēnātes vt ducere ad mortē, sed reuersi ad iudiciū duos p̄bros, q̄ falsum aduersus
illā testimoniū dixerant, iudicauerūt & interfecerūt. At vbi Christus venit, quē nō recepe-
runt, iudices & p̄sides alienos habuerūt, & nō licuit eis iudicare, vel p̄ semetipsos termina-
re iudiciū. Inde est qd cū diceret eis Pilatus de dño Iesu, accipite eū vos, & secundū legem
vestrā iudicate. Responderunt: Nobis non licet interficere quenq;. Extunc sedēt sine re-
ge, & sine principe, & multi dies sunt. Nam quæ regē suum Christum nō requirunt, nec regē,
nec principē de semetipsis habere digni sunt. Sedent & sine sacrificio, & sine altari, quæ p̄-
dito loco vbi templum & altare habebant, de quo illis in lege p̄cipiebatur, in loco, quem
p̄legerit dominus, immolabitur ei, & non in omni loco, nequaquā legales victimas offerunt

Mysterium
huius nu-
meri,
Matth. 7.

Eph. 3

Cant. 8

forte q̄ntū
forte, centū

Psal. 11

Gen. 48

Dani. 19

Iohan. 8

Deute. 12

Ephoth & Teraphim Sedent & sine Ephoth, & sine Teraphim. Ephoth proprie super humerale vocatur, sed hic pro omni vestimento sacerdotali accipitur. Teraphim proprie appellantur figuræ & simulachra, sed hic pro omni ornamento sacerdotali positum est. Hæc oia Iudæi perdidērunt. Quomodo autem expectant Chm, vel quō illos Chrus expectat? Dicit em̄: Dies multos expectabis me, nō fornicaberis, & nō eris viro, sed & ego expectabo te. Nimirum male expectant, q̄ respicientes illum, q̄ iam venit, aliū sibi pollicent Messiam. Hinc ipse cum dixisset: Ego veni in noīe patris mei, & non accepistis me, subiunxit. Si alius venerit in noīe suo, illum accipietis. Porro, Chrus illos bene expectat, videlicet, donec plenitudo gentium introeat. Cæcitas, inq̄t Apostolus ex parte cōtigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic oīs Israel saluus fieret. Hoc ipsum est quod hic continuo subiungit: Et post hæc reuertentur filij Israel, & quærent dñm deū suū, & Dauid regem suū, & pauebunt ad dñm, & ad bonum eius in nouissimo dierum. Interea non fornicaberis, inq̄t & non eris viro. Hoc est, nec amatoribus turpiter te prostitutis, nec mihi viro legitimo coniungeris, a quo conducta es. Istis namq̄ diebus Israel, siue synagoga, neque fornicatur publice cum Baal, siue cum vitulis aureis, sicut tūc faciebat, neq̄ viro suo Chro est, ac perinde nec patrem Chri deum habet. Post istos dies, siue post hæc reuertentur, (vt iam dictum est) q̄a cum plenitudo gentium intrauerit, quærent dñm deum suū, & Dauid regem suū, id est, deum patrem & filium eius confitebuntur Iesum Chm. Et pauebunt, inq̄t ad dñm, & ad bonum eius in nouissimo dierum. Duabus personis, s. patri & filio, tertiam addidit, id est, sp̄m sanctum, dum præmissis, & quærent dñm deum suū, & Dauid regem suū, subiunxit, & pauebunt ad dñm. Pauebunt plane, id est, ineffabiliter admirabuntur, attoniti pro magnitudine rei, vel gaudij sui, videlicet quomodo pauebat Thomas quando dicente sibi dño. Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & asser manum tuam, & mitte in latus meum, & noluisse incredulus, sed fidelis. Respondit, & dixit eis: Dñs meus, & deus meus. Sicut em̄ Thomas cum cæteris discipulis illa die nō fuit, quando Iesus venit, & dicentibus illis: Vidimus dñm. Non credidit: post octo autē dies erat cum eis, & venientem iterum Iesum, vidit & credidit sic hodie Iudæi nobiscum nō sunt, & dicentibus nobis, resurrexisse illū quē crucifixerunt, nō credunt. Post hæc autem nobiscum erunt, & cognoscent eū, & pauebunt ad bonū eius in nouissimo dierum. Sequitur: Audite verbum dñi filij Israel, q̄a iudiciū dño cū habitatoribus terræ. Nō est em̄ veritas, & non est misericordia, & non est scia dei in terra. Maledictum, & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium inundauerunt, & sanguis sanguinem tetigit. Postquam in capite libri (vt dignum erat) de Chro scripsit, miram similitudinem siue parabola adhibent de muliere, ad quam semel & iterum, ac tertio iussus est accedere. Itemq̄ de muliere dilecta & adultera, quam iussus est adhuc diligere; nunc demum agit id, quod non qdem primum, sed tamen bonum secundarium est in ordine officij prophetici, s. peccata redarguendo populi, in qbus tunc erat, & pro qbus tandem mereretur proijci atq̄ disperi. Sic Ezechiel quoque in capite libri, id est, in prioribus visionibus longe post futura, præscripsit mysteria filij dei per quatuor facies, hoīs, vituli, leonis, atq̄ aquilæ volantis: p̄tuitatem populi in Babyloniā transmigraturū. Tu ergo, inq̄t filij hoīs, fac tibi vasa transmigrationis, & transmigrabis per diem coram eis &c. Ait itaq̄: Audite verbum dñi filij Israel, q̄a iudiciū dño cum habitatoribus terræ. Filij Israel, iam iam in captiuitatem duceudi, qbus non addet dñs vlt̄a misereri, qbus dicit dñs, non populus meus vos, audite verbum dñi, audite & scitote: q̄a iudicio vobiscum agitur, q̄a vos non sine causa patimini, aut patiemini sed multis causis p̄cedētibz. Audite & scitote vos, audiat & sciat orbis vn̄ versus, omnesq̄ generationes, tam præsentēs q̄ futuræ, causas esse magnas, propter quas relinquimini absq̄ misericordia, propter quas dño vobiscum sit iudicium sine misericordia. Quænam illæ sunt causæ? Ait: Non est em̄ veritas, & non est misericordia, & nō est scia dei in terra &c. Anteq̄ causas hm̄di pertractemus, sciendum est, q̄a peccata populi illius non minora q̄ gentium peccata percudit, & in sola Chri fide, per quam & Abraham anteq̄ circūcideret, iustificatus ē, iustificationē hæc prophetica veritas cōstituit atq̄ repro mittit. Et vt totū prophetæ corpus p̄lucescat, iam dicimus, q̄a septies ab hinc vsq̄ ad finem

CAP. III.

Exod. 12

Argumentū & summa, rotius prophetiæ libri huius

nem voluminis peccata commemorat atq̄ replicat, & per singulas vices in Chm sermo recurrit, q̄ solus oim credentium atq̄ pœnitentium iustitia est. Vices istæ iam numerandæ vel præsignandæ sunt. Primo, inter cætera sic proloquens secundū multitudinē eorū sic peccauerunt mihi, fornicati sunt, & non cessauerunt, sp̄s em̄ fornicationum decepit eos, & fornicati sunt à deo suo, qm̄ ipsi cum meretricibus versabantur, & cum effeminais sacrificabant, particeps idoloꝝ Ephraim, dimittite eum. Quibus vtq̄ dicit illos nō minus q̄ gētilēs sub peccato esse causat, atq̄ cōiunct, tādē Chm q̄ solus iustificat, vtrosq̄ taliter loquētem, introducit. In tribulationē sua mane consurgēt ad me dicētes: Venite, & reuertamur ad dñm, q̄a ipse cœpit & sanabit nos, percutiet & curabit nos &c. Secundo ita incipiens: Ipsi autē sicut A dam transgressi sunt pactū, ibi præuaricati sunt in me: Galaad ciuitas operatium idolum, supplantata sanguine & quasi fauces viroꝝ latronum, & cætera vsq̄ ad illud, ex diebus Gabaa peccauit Israel, ibi steterūt, nō comprehendēt eos in Gabaa præliū super filios iniquitatis, iuxta desiderij meū corripia eos, cōgregabunt super eos populi, & corripient propter duas iniquitates, tādē iustū & iustificationē Chm, sic introducit. Ephraim vitula, docta diligere triturā, & ego transui super pulchritudinē colli eius. Ascendā super Ephraim, arabia Iudas, cōstringet sibi sulcos Iacob. Seminate vobis in iustitia, metite in ore misericordiz, innouate vobis nouale, tps autē reqrendi dñm, cum venerit, docebit vos iustitiā. Tertio, confessim peccata repetēs. Arastis, inq̄t impietatem messuistis iniquitatē, comeditis fructū mēdaciū &c. qbus p̄missis, cōtinuo saluator eius dē aduentū repromittit, sic eloquēs personā dei patris. Sicut mane trāsit, pertrāsit rex Israel, q̄a puer Israel, & dilexi eū, & ex Aegypto vocaui filij meū. Quarto, itidē p̄cā repli cans, & dicēs Baalim immolabāt, & simulachris sacrificabāt & ego quasi nutritius Ephraim portabā eos in brachijs meis, & nescierūt, qd curarē eos in funiculis A dā, trahā eos in funiculis charitatis, & ero eis quasi exaltās iugū super maxillas eorū, & declinaui ad eū, vt vesceret, nō reuertēt in terrā Aegypti, & A siur ipse rex eius, qm̄ noluerūt cōuerti &c. re p̄te ad eūdem saluatorē sermo recurtēs ipm̄q̄ repromittēs. Post dñm, inq̄t ambulabūt quasi leo rugiet, q̄a ipse rugiet, & formidabūt filij maris, & volabunt quasi auis Aegypto, & quasi colūba de terra Assyriorū, & collocabo eos in domibus suis, dicit dñs. Deniq̄ que dñs de quo ait, quasi leo rugiet, saluator noster est, de quo & p̄farcha Iacob p̄dixerat catulus leonis Iuda, ad p̄dā filij mi ascēdisti, requiescēs accubui tū vt leo, & quasi leona ipsa rugiet, & formidauerūt filij maris: Quia resurrexit, & p̄dicatores aplos suos misit, & tūm erūt atq̄ ad pœniam cōuersæ sunt nationēs orbis, & auolauerūt, & nūc vsque auolare nō desinūt: quasi auis ex Aegypto huius seculi, & collocat eos in domibus suis, videlicet in supnis mansionibus, de qbus ait: In domo p̄ris mei mansionēs multæ sunt. Si quō minus dixissē vobis, q̄a vado parare vobis locū &c. Quinto, p̄cā repercutiēs cōfessim dicēdo circūdedit me in negotiatiōe Ephraim, & in dolo domus Israel, & cætera vsq̄ ad id. Idō circo erunt quasi nubes matutina, & sicut ros mane p̄teries, sicut puluis turbine raptus ex area, & sicut fumus de fumariorū cōtinuo saluator ipse suū repromittēs aduentū. Ego autē inq̄t dñs deus tuus ex terra Aegypti, & deū absq̄ me nescies, & saluator nō est p̄ter me, &c. Sexto, protinus p̄cā cōmemorās dñs, dicēdo: Iuxta pascua sua adimpleti sunt, & saturati sunt, & eleuauerūt cor suū, & oblitū sunt mei &c. tūc demū itidē suū repromittēs aduentū, de manu mortis inq̄t liberabo eos, & de morte redimam eos: Ero mors tua o mors, ero mors tuus inferne &c. vsq̄ ad id, & ipse diripiet thesaurū oīs vas desiderabilia ipse in quā, videlicet Chrus, q̄ in p̄sona sua dixerat: Ero mors tua o mors, q̄a p̄ mortē suā fortē armatū vicit, & vasa eius diripuit. Septimo, acriter eadē p̄cā cōdōmnās propheta, dicēdo: Pereat Samaria, qm̄ ad amaritudinē cōcitauit deū suū, in gladio pereat, paruuli eorū elidant, & scetæ eius discindant, protinus in Chm vel Chri aduentū respiciēs, cōuertere ait Israel, ad deum tuum &c. vsque in finem. Quibus vtique & veri Israelis cōuersionē & p̄cā p̄ eundē Chm remissionē, & donoꝝ sp̄s sancti abundantē, & grātuitā mystice p̄signat effusionē. Ita quoties peccata gentis percudit, siue enumerat, toties in aduentū siue sacramentū filij dei suū propheticus sermo cursim terminat, illud videlicet inueniens, quod iustificari & a peccatis saluari, nō aliter q̄ per grām videlicet eius q̄ possit. Vnde Ap̄lus tam Iudæorū q̄ Gentijū peccatis opportune cōmemoratis, tandē dicit: Iustificat

Intra. ad

Gen. 48

Ioh. 14

Roma.

Iustificati igitur ex fide, pacem habemus ad deum, per dñm nostrum Iesum Christum. ¶ Nunc ipsum literæ vel expositionis ordinem ingrediamur. Præmissis (vt iam dictū est) audite verbum dñi filij Israel, q̄a iudicium dño cum habitatoribus terræ: Quo dicto, non tm̄ attentos, verum & attonitos reddere potuisset eos, si haberent aures audiendi, canse scim̄ causam ingrediens, sic incipit: Non est em̄ veritas, non est misericordia, & non est sc̄ntia dei in terra. Maledictum, & mendacium, & homicidiū, & furtum, & adulterium inundauerunt, & sanguis sanguinem tetigit. Propter hoc lugebit terra, & insirmabitur ois q̄ habita in ea, in bestia agri, & volucre cœli, sed & pisces maris congregabuntur. Verum tamen vnusq̄sq̄ non iudicet, & non arguatur vir. Populus em̄ tuus, sicut hi q̄ contradicunt sacerdoti &c. Fere totam hanc sermonis prophetici partem, vsq̄ ad id quod ait, in tribula

Eadem materia Pauli ad Romanos, quæ Osee. Roma.

tionem sua mane consurgent ad me. Hic præscribi rō postularer, nisi festinantis ad expositionem lectoris vitaremus offensam. ¶ Deniq; arbitramur Apostolum nusq̄ certius respexisse, aut respicere potuisse, vt ad Romanos scriben redargutis vehementissime peccatis gentiliū, diceret protinus cōuersus ad Iudæum. Propter quod inexcusabilis es o homo ois q̄ iudicas. In quo em̄ iudicas alter, te ipsum condemnas. Eadem em̄ agis, quæ iudicas: mala hæc loco præsentis conscripta de Iudæis confer malis illis quæ de gentibus Apostolus commemorauit illic, & luce clarius liquebit, q̄ mala illoꝝ, & mala istoꝝ, non vtiq; istia, verum eadē sunt. Verba q̄dem diuersa, sed res eadē sunt, illud breuiter prælibandum, q̄a sicut Apostolus illic ait: Propter quod tradidit illos deus, videlicet gentiles, in desideria cordis eoz, & in immunditiam: & hoc ipsum traditiōis verbum tertio repetiuit, dicens: Propterea tradidit illos deus in passiones ignominie. Itemq;: Et sicut non probauerunt deum habere in notitia, tradidit illos deus in reprobum sensum, vt faciant ea quæ non conueniunt. Ita & hic Iudæum fornicantē idē deus tertio tradit vel tradi iubet, dum derelinqt, & redargui prohibet. Primo nāq; dicit: Veruntamen vnusq̄sq; non iudicet, & non arguatur vir. Populus em̄ tuus sicut hi q̄ contradicunt sacerdoti. Secūdo autē: Non visitabo super filias vestras, cū fuerint fornicatæ, & sponas vestras cū adulterauerint qm̄ ipsi cū meretricibus versabant, & cum effeminatis sacrificabant. Deinde tertio: Particeps idoloꝝ. Ephraim, dimitte eū. Separatū est conuiuiū eoz, fornicatio fornicati sunt. Sano q̄ppe intellectui nō aliud est, qd̄ iuxta aplm̄ deus gētilis tradidit, q̄ quod iuxta hūc prophetā Iudæum viz: vetuit arguere nō visitare se dixit, dimitti iustit, videlicet secundū de sideria cordis sui. Item, quod de gētilibus Apostolus ait, repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, neq̄tia, plenos inuidia, homicidio &c. Hoc idē de Iudæis propheta hic enunciat, breuiter tamē, cū dicit: Maledictū, & mendaciū, & homicidiū, & furtū, & adulteriū inundauerūt, & sanguis sanguinem tetigit. Vnde mirāda & laude digna vere sapiētis Apli disp̄latio, q̄ in disceptatiōe Iudæoz & Gentiliū, quæ causa fuit scribendi epl̄am ad Romanos, vt vtroq; cōpesceret, prius Gentiles tetigit q̄ Iudæos. Quā ob causam? Videlicet q̄a ex Iudæis q̄dem, oim̄ gentium contemptoribus, totum certamē oriebat, & reatus eoz maior erat: q̄a legem habentes, legis erant p̄uicacatores, atq; idcirco prius ipsi debuerant reperi, & ostēdi sibi met quales fuerint: sed gētilis ad audiēdū patētiores erāt. Laudabilis ergo (vt iam dictū est) disp̄latio siue discretio redarguētis apostoli, q̄a redargutionē illoꝝ differēs, q̄ merebantur q̄dem magis & prius redargui, sed minus erāt patētēs, prius illos redarguit, q̄ minus q̄dem dāmnabiles, sed magis erāt patētēs. Igit̄ (vt supra diximus) prolixum sermonis huius prophetici caplm̄ causā hic postulabat scribi & sermōni apl̄ico cōferri, sed nos vtriusq; summā sic tetigisse contēti, deinceps carptim singlā pcurramus, paulatimq; singula hoꝝ qualiter singulis Apli dictis cōsonet, intueamur, ait: L Non est veritas, & non est misericordia, & non est sc̄ia dei in terra. Idcirco (inqt) iudicium est dño cum habitatoribus terræ, iudicium (inquam) & non misericordia, neq; em̄ addam vltra misereri domui Israel, q̄a in terra, id est, eis dē habitatoribus terræ non est veritas, & nō est m̄ia, & non est sc̄ia dei. Tria hæc si bene cōsiderent, digna sunt vt vbicūq; fuerint, cedat iudiciū, & accedat misericordia dei, vbicūq; aut non fuerint, misericordia locum nō habeat, iudiciumq; fiat. Vbi nāq; nō est veritas, illic neq; cōfessio pct̄oꝝ est: & cōuerso, vbi cōfessio pct̄oꝝ nō est, illic veritas nō est. Si dixerimus (inqt. Ap̄lus) q̄a peccatū non ha

Sapiēs dicit pensator Paulus.

Vbi veritas confessio peccatorum. Iohann.

non habemus, ipsi nos seduci mns, & veritas in nobis nō est. Ecce autem hic paucis interfectis dicitur. Veruntamen vnusq̄sq; non iudicet, & non arguatur vir. Populus em̄ tuus sicut hi q̄ contradicunt sacerdoti. Nimirum contradicere sacerdoti, est peccatum defendere, q̄a sacerdotis officium est, populum de peccato arguere. Igitur sicut in gentibus veritas non erat, ita & in Iudæis, siue in illo carnali Israel veritas non fuit, aut est. ¶ At vero acerbius istam veritatis absentiam in gentibus redarguit Apostolus, cum dicit: Reuelat em̄ ita dei de cœlo super omnem impietatem, & iniustitiam hoim̄ eorum, q̄ veritatē dei in iniustitia detinent, q̄a quod notum est dei, manifestum est illis &c. Ergo vt culpa Iudæorum contra veritatem, quod gentiliū veraciter æquiparetur, queramus, & mox occurret, quomodo & illi veritatem dei in iniustitia detinuerunt. Formatis nāq; vitulis aureis, dixerunt: Hi sunt dñi tui Israel, q̄ te eduxerūt de terra Aegypti. In hac iniustitia, tam Hic roboam, q̄ populus veritatem dei detinuit, atq; depressit, non em̄ ignorabant, sed ignorantiam simulabant, q̄a quod notum est dei, manifestum erat in illis, non tantum (sicut gentilibus) à creatura mundi, sed plus q̄ gentilibus, a scriptura susceptæ legis. Ad summum, quia sciderant sese a domo David, illa veritas non erat in eis, de qua idem dicit: Iurauit dñs David veritatem, & non frustrabitur eum, de fructu ventris tui ponam super sedem tuam. ¶ Misericordia quoq; non est in eis, inq̄t, & hoc par est ei, quod itidem Apostolus de gentilibus dicit: Sine affectione, absq; sc̄dere, sine misericordia. Vsq̄ adeo & isti erant sine misericordia, vt nec etiam ieiunantes misereri sc̄rent, sicut sub eisdem temporibus de ipsis dixit, & scripsit Esaias: Ecce in die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra, & omnes debitores vestros repetitis. Ecce ad lites & contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impie. Vt breuiter multa, quæ hinc dici poterant, concludam, cum dicit, non est misericordia, consequitur, q̄a nec est dilectio, siue charitas, non solummodo in proximum, verum etiam in deum. Qui em̄ non diligit proximū, nec miseretur proximo, constat, q̄a nec diligit deum. Hinc Iohannes dicit: Qui habuerit substantiam mundi huius, & videtur rit fratrem suum esse habere, quæ clausit viscera sua ab eo, quomodo charitas dei manet in eo? Iustum ergo etiam pro hoc iudicium dño, vt videlicet, q̄a non diligunt, nec ipsi diligantur: q̄a non misentur, nec ipsi misericordiam consequantur, sicut iam superius cum dixisset: Et voca nomen eius absq; misericordia, confessim̄ ait: quia non addam vltra misereri domui Israel, sed obliuione obliuiscar eorum. ¶ Et non est (ait) scientia dei in terra. Hoc loco, si ad versiculum respicias, q̄a postmodum sequitur: q̄a tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi: nimirum, quod hic de Iudæis siue Israeliticis dicit, par est ei, quod de gentilibus itidem Apostolus ait, q̄a non probauerūt deum habere in notitia. Hoc de illis dixit, quibus non q̄dem ex lege promptum erat dei notitiam habere, sed nihilominus poterat illis notum esse, imo nec ipsam eius notitiam nō poterant non habere. Deus em̄ (inquit) illis manifestaui. Inuisibilia em̄ ipsius a creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus eius & diuinitas, ita vt sint inexcusabiles. Quanto magis de Iudæis idem dici conuenit, quibus non tantum a creatura mundi, verum ex lege scripta propositam constat fuisse scientiam, siue notitiam dei? Porro, de verbo quo ait, quodque iam ex parte commemoratum est, quia tu scientiam repulisti, postmodum suo loco plenus dicendum erit. Sequitur: L Maledictum, & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium inundauerunt, & sanguis sanguinem tetigit. ¶ Sine dubio & hoc illi par est, quod de gentilibus ibidem loquens Apostolus: Repletos (ait) omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, susurrone, deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inuentores malorum, parentibus non obediētes, insipientes, incompósitos. Nam quod sequitur, sine affectione, absq; sc̄dere, siue misericordia, idem est vt iam ante diximus, quod hic præmissum est. Non est em̄ veritas, non est misericordia. Quod ille gentiles talibus repletos ait. Hoc idem iste de Iudæis sufficienter exprimit verbo inundationis, dicendo, inundauerunt: quod nimirum non meo diocritatis, sed plenitudinis est verbum. Idcirco hæc dicimus, & facturi sumus, vt memoriā nō excidat, qd̄ sicut tã ante diximus, rectissime apl̄s enumeratis gētiliū vitis, conuersus ad hoim̄ Iudæū, Inexcusa

Roma.

3. Reg. 12.

Psal. 137. Vbi nō erat misericordia, ibi nec caritas. Esai. 58.

Iohann. 3.

Scientia de deo

Roma. 6.

Vbi supra.

Sanguis san-
guinem te-
rigit
Psal. 50.

Leuit. 18.

Psal. 9.

Prover. 18.

Job. 17.

Psal. 49.

Sacerdotis officium

3. Reg. 18.
Math. 12.

3. Reg. 12.

Inexcusabilis es (inquit) q iudicas, eadem em agis quae iudicas. ¶ Cætera, cū per se satis pateat; de hoc vno quod ait, & sanguis sanguinem tetigit, queritur, qd sit. Nam recte qdem intelligitur, ac si dictum esset, pctm peccato superadditum vel appositum est, qd solet sanguinis noie pctm designari, vt illic: Libera me de sanguinibus deus deus salutis meae; sed hoc sensu nihil aliud dixisse videtur, q̄ præcedentia sonuerunt. Dicendo nanque, maledictum & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium inundaerunt, qd aliud sonat q̄ peccatum peccato superadditum? Ergo cum dicit, & sanguis sanguinem tetigit, videtur consanguinitas culpae, qd contra legem dei est, dicitis: Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedat. Talibus ac tantis præmissis malis. L Propter hoc (inqt) iugebit terra, & infirmabitur ois q habitat in eam bestia agri, & volucre cæli, sed & pisces maris congregabuntur. ¶ Sensus iste est: Quia mala hæc quæ prædixi, inundaerunt, terra ipsa quæ non peccauit, aut peccare potuit, vtpote res inanimata, vindictæ participationem sustinebit, & iugebit, id est, delectabilis spēs eius non erit, versus in contrarium, siue in temporem elementorū naturis, & deficiētibus pariter cum hoibus his, quæ ad vsum creatae sunt hois, s. bestiis agri, & volucribus cæli, & piscibus maris. Cōgregabunt (ait) pisces maris, id est, simul adducentur, vt ipsi quoq̄ partem sustineant vindictæ pro peccato hois, & diminuatur copia bonorū oim non solum in agris, verum etiam aquis. Sequitur. L Veruntamen vnusq̄sq̄ non iudicet, & non arguatur vir. ¶ Miro modo q sic peccata punit, peccates ventar iudicari, prohibet argui. Cur ita velit, continuo causam subiungit: L Populus em tuus sicut hi q contradicunt sacerdoti. ¶ Hic meminisse oportet illius versiculi: Exacerbauit dñm peccator, secundum multitudinem iræ suæ non quæret. Quis peccator, vel quādo exacerbauit dñm? Nimirum ille peccator, q cum venerit in profundum malorum, contemnit tunc exacerbat dñm, quādo peccatis suis rebellionem addit, & opera sua defendit, sicq̄ (vt alibi scriptum est) currit aduersus dñm extento collo, & pingui ceruice armatus est. Istud, siue peccata istius, secundum multitudinem (inqt) iræ suæ non quæret, id est, nequa q̄ in virga iniquitates eius, neq̄ in verberibus peccata eius visitabit, sed tacebit nunc, locuturus tēpore alio. Dicit em: Hæc fecisti, & tacui. Igitur cum dicit, vnusq̄sq̄ nō iudicet, & non arguatur vir, populus em tuus sicut hi q contradicunt sacerdoti. Magnā nimis iram intēdit, qd secundū multitudinē iræ suæ nō quæret, nō iudicat, nō arguit, vt auferat misericordiā suā ab eis, sicut in initio dixerat, qd non addā vltra misereri domui Israel. Itē: Quia vos nō populus meus, & ego nō ero deus vester. Quid em est qd ait: Populus em tuus sicut hi q contradicunt sacerdoti, nisi ac si diceret, qd rebelles sunt, & in supbia elati, peccata sua defendūt? Sacerdotis nāq̄ officiu est (vt iam ante plibauimus) populū vice dei de peccatis arguere. Qui ergo sacerdoti contradicūt, scdm exemplū Adæ q deo cōtradixit, dum pctm suū defendit, atq̄ idcirco sicut ille de paradiso, sic iste (quicūq̄ est) a dei regno & ab ecclesia p̄senti pellitur, vt hic idē populus in Assyrios. His dictis cōfestim ad ipsum populū apostrophā facit, & dicit: L Et corruet hodie, & corruet etiā propheta tecum. ¶ Me non iudicāte, me non arguente, pro eo quod sis o popule, sicut hi qui contradicunt sacerdoti, corruet hodie, subauditur iniquitate, quæ ruina hodie sit, siue hodierna est, videlicet ad distinctionem sequentis ruinae: qua ruet post hæc in p̄nam gehennæ, qui hodie ruet in foueam culpæ. Ruet etiā propheta tecum, subauditur cæcus, q tibi cæco ducatu præbet, qd pseudopropheta est: Quales nimirū prophetae Baal extiterunt. CCCCL. vii. ri, q ruine primitias perpessi sunt, quādo Helias pro dño zelatus illos occidit. Itaq̄ te ruet te hodie, quia cæcus es, ruet etiā propheta tecū, nihilominus cæcus. Nunquid em pōt cæcus cæco ducatu p̄bere? Nōne ambo in foueā cadēt? Nā de ipsa cæcitate mox sequitur: L Nocte tacere feci matrē tuā. ¶ Quid em de nocte dicit, nisi de ignorātiā tenebris? Denique & cōtinuo subiūgit, exprimēs noctē illam. L Cōticuit populus meus, eo quod nō habuerit scientiam. ¶ Quod aut eadē inscitiae nox voluntaria fuerit, qd illas ignorātiæ tenet, bras sponte admiserit, nolendo intelligere, vt bene ageret, sequens versiculus testis est: L Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi. ¶ Quod si adhuc queritur, vbi vel quādo, quid dicēdo, quid agendo, populus ille sciam dei, repulerit: ecce in libro Regum scriptum est: Proloquente Hieroboā ois multitudo Israel, cū dixisset ad Roboam filiū Salomonis, pater tuus durissimū iugū imposuit nobis. &c. repente concla-

mauit,

qui talia agunt, digni sunt morte. Et notandum illud maxime, quod sicut Apostolus cum tertio dicat de gentibus, tradidit illos deus, secundo vel medio loco ignominiam illorum magis expressit dicendo. Nam foeminae eorum immutauerunt naturalem usum, in eum usum, qui est contra naturam. Similiter autem & masculi relicto naturali usu foeminae, exarserunt in desiderijs suis in inuicem, masculi in masculos turpitudinem operantes, Ita & hic in isto habes de Iudaeis. Cum enim primo dixisset: veruntamen vnusquisque non iudicet. & non arguatur vir. Et nunc secundo dicat: gloriam eorum in ignominiam commutabo. Tertio quoque, particeps idolorum Ephraim, dimitte eum, fornicatione fornicati sunt. Quod id est, ac si dicat, tradam vel trado eum (quo verbo Apostolus usus est) scilicet in passione ignominiae. In medio iudicij sine iudicationis huius loco, turpem tam foeminae quam masculorum magis exprimit causam. Ait enim primum de foeminis. Ideo fornicabuntur filiae vestrae & sponsae vestrae adulterae erunt. Non visitabo super filias vestras, cum fuerint fornicatae, & super sponas vestras cum adulterauerint. Statimque de masculis subiungit: Quoniam & ipsi cum meretricibus conuersabantur, & cum effeminatis sacrificabant. Nunc ad ordinem reuertamur. Dixerat, peccata populi mei comedent, iudicium commune tam populo quam sacerdotibus comminatus fuerat, dicendo: Et erit sicut populus sic sacerdos, moxque comestioni, imo voracitatis nimietate culpans: & comedent (inquit) & non saturabuntur. Statimque subiungit: Fornicati sunt, & non cessauerunt. Duo mala principalia, scilicet auaritia & luxuria breuiter expressit quae insatiabilia sunt. Auaritiae quippe, cum semel animum occupauerit, nihil satis est. Ait ergo: Comedent & non saturabuntur, id est, accipient a populo sacerdotes, qui de extremis populi constituti sunt, & acceptis (quauis plurima sunt) contenti non erunt. Item luxuria cum hominem imbuerit, nunquam dicit sufficit, & licet ad horam extinguatur sitis eius, statim exardescit. Ait ergo, Fornicati sunt, & non cessauerunt, nam & usque ad decrepita senectutem in cenobidinis coputauerunt, iuxta illud: Coputauerunt iumenta in stercore suo, id est, vitam finierunt bruti & immundi homines in peccato suo. Cur hoc? Quare fornicari non cessauerunt aut cessare potuerunt? Ait, Quoniam dominum dereliquerunt. In quo? In non custodiendo, id est, in eo quod se non custodierunt. Potuerunt enim se custodire, libere habendo arbitrium, simulque dei querendo auxilium. Hoc non fecerunt, sed legitimum dereliquerunt dominum, & sponte tyranno mortis, id est, peccato sese subdiderunt. Est autem ius, ut suis quisque serui tradantur dominis. Ergo & peccato debuerunt tradi tanquam domino suo, quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Ita quoque, quemadmodum saepe dicitur Apostolus de gentilibus dicit: Propterea tradidit illos deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, ut contumelijs afficiant corpora sua in semetipsis: quia commutauerunt veritatem dei in mendacium, & creaturae potius quam creatori seruiuerunt. Ita & de istis dicendum, quia domino suo spiritui fornicationis traditi sunt, ut fornicarentur, & non cessarent, quia dominum dereliquerunt. Fornicatio (inquit) & vinum & ebrietas aufert cor. Populus meus in ligno suo interrogauit, & baculus eius annunciauit ei. Spiritus enim fornicationis de cepit eos. Vide quo fornicationis caecus impetus perduxerit eos. Gentiles, quibus istos in peccato per omnia conferimus, immutauerunt gloriam incorruptibilis dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis & volucrum & quadrupedum & serpentium. Populus autem meus lignum suum, baculum suum pro deo sibi posuit. Quo ergo iste gentili melior qui gentile iudicat? Et vide quae rationabiliter dicitur: tanta amentiae nimietate, permisit: fornicatio & vinum & ebrietas aufert cor, ut videlicet inexcusabilis sit in eo quod amisit cor, in tantum ut baculum suum poneret sibi pro deo. Non enim casu aut fatali necessitate cor suum perdidit, ut in tanta deueniret amentia, sed fornicando, bibendo vinum, & inebriando se, vim rationis obruit, ut veri dei & baculi sui non agnosceret distantiam. ¶ Et vere digna & iusta peccati exaggeratio, cum dicit, in ligno suo, & baculus eius annunciauit ei: quia videlicet de eodem ligno & deum & baculum sibi fecit, ut sit sensus similis illi, quo & Esaias idololatriae stultitiam declamat in his verbis: Sumpsit ex eis videlicet lignis saltus, & calefactus est, & succendit & coxit panes. De reliquo autem operatus est deum & adorauit, fecit sculptile & curuatus est ante illud. Medium eius combussit igni, & de medio eius carnes comedit. Coxit pulmentum & saturatus est, & calefactus est, & dixit: Vah, calefactus sum, vidi focum. Reliquum autem eius deum fecit & sculptile sibi, Cor insipiens adorauit illud. ¶ Praeterea est hic intelligendum genus quoddam diuinatiōis, de quo proprie dictum sit, & baculus eius annunciauit ei, quod Graeci (ut ait beatus Hieronymus)

Duo mala insatiabilia

Iohel. 4.

Iohan. 8.

Stultitia hominum in idolis. Esai. 44.

Duplex
fornicatio.

Abdomitiam vocant. Vnde & in Ezechiele legimus, qd virgas suas miscuerit Nabuchod
donosor contra Ammon & Hierusalem, & exierit virga contra Hierusalem. Et vnde
tanta amentia populo quondam meos Spiritus enim (ait) fornicationis decepti eos, & for
nicati sunt à deo suo. Quo vno breui versiculo, vtraq; scilicet, tam corporalis q̄ spiritualis,
comprehenditur fornicatio: quia videlicet & spiritualiter fornicati sunt, idololatriam se
ctando, & corporaliter fornicati sunt, contumelijs corpora sua in semetipsis afficiendo. De
spirituali fornicatione protinus dicit: Super capita montium sacrificabant, & super colles
accendebant thymiana, Subter quercum & populum & therebenthum, quia boi a erat
vmbra eius. Hæc erat spiritualis fornicatio, de qua dixit, & fornicati sunt à deo suo. Et no
tanda, secundum verba hæc, vaga licentia, siue licentiosa fornicationis huiusce vagatio.
Non dixit in angulis aut in cubiculis sacrificabant, sed super capita (inquit) montium: super
colles foris sub diuo, in publico subter quercum, subter populum: non quia propter me
rum alicuius necesse haberent subtegi saltem ramis & frondibus, sed quia bona erat vni
bra eius. Fornicationis huius poena est corporalis fornicatio, sicut Apostolus de gentili
bus ait: Propterea tradidit illos deus in passiones ignominie. Nam foemina eorum im
mutauerunt naturalem vsum in eum vsum, qui est contra naturam, & de ista continuo se
quitur. Ideo fornicabuntur filie vestrae, & sponse vestrae adulteræ erunt. Non visitabo
super filias vestras, cum fornicatæ ferint, & super sponas vestras cū adulterauerint. Sicut
Apostolus ait: Propterea tradidit, & foemina eorum immutauerunt naturalem vsum: ita &
hic alia quidem, sed æquipollente coniunctione vsum, Ideo (inquit) fornicabuntur filie ve
stræ. Et ille dicendo tradidit: & hic dicendo, non visitabo cū fornicatæ fuerint: vterq; in
vsum insinuat iudiciū dei, dum in corporali fornicatione derelinquit, & sordidari permittit
extra omnem dignitatē rationis eos qui à deo fornicati sunt fornicatione spirituali. Item,
quæadmodū illic continuo Apostolus subiungit, similiter & masculi, relicto naturali vsum
foeminae, exarserunt in desiderijs suis in inuicē, masculi in masculos turpitudinē operantes.
Ita & hic protinus ait: Quoniā & ipsi cū meretricibus cōuersabuntur, & cū effeminatis sa
crificabāt. Quod idē est ac si diceret: Et cū foeminis & cū masculis passiuā libidinis nequiti
am masculi perpetrantes, diabolo semetipsos sacrificabāt, diabolo corporis suorum templa
dedicabāt. Effeminati nāq; dicuntur masculi foemineo more peccato subditi, iuxta illud:
Qui dormierit cum masculo cōitu foemineo, morte moriatur. Item, sicut illic Aplus ait de
gentilibus: Qui cū iustitiā dei cognouissent: nō cognouerūt qm̄ qui talia agunt digni sunt
morte. Ita & hic cōtinuo de istis subiungit: Et populus nō intelligēs, vapulabit. Quod hic
dicit, nō intelligentē esse populū, qui vtiq; legē accepit: & ille gentiles nō intellexisse ait,
quos vtiq; iustitiā dei cognouisse p̄misit: nō excusatio est simpliciū ignorantū & errantiū
sed accusatio est cōtemptus, scire recusantium, intelligere nolentiū, sicut ait psalmus de il
lo qui eiusmodi est, noluit intelligere vt bene ageret. ¶ Interea nō p̄tereunda eloquenti
nis cautela, quō impatiētū offensionē, quoad p̄t, propheta subter fugiat, p̄sens vitādo tē
pus, & alia ponēdo tēpora, nūc quidē futurus, nūc autē p̄teritū. Nō em̄ ait p̄senti tēpore, ideo
fornicant, sed ideo (inquit) fornicabunt filie vestrae. Itē nō ait, qm̄ & ipsi cū meretricibus cō
uersant, & cū effeminatis sacrificāt. Sed cōuersabātur (inquit) & sacrificabant, nō ad ipsos
in faciē: sed quasi de alijs ad ipsos loquēs per apostrophā repentinam: vt amarissimā rem
atq; asperrimam, modus dictionis vtiq; mitiget inuentionē, & nihilominus totam expe
diat veritatē. ¶ Quid porro est qd̄ inter verba, q̄ loquitur sup̄ Israel, id est, decē tribus, re
p̄tē cōuertit, & dicit, si fornicaris tu Israel, nō delinquat saltē Iuda: Quid nisi fornicatio
nis eiusdē, imo fornicationū earundē scelera in Iudā inundatē inuis, sicut scriptura vtiq;
tam prophetica q̄ euangelica palā testis est: Ioram quippe filius Iosaphat regis Iuda, am
bulauit in vijs regum Israel, sicut ambulauerat domus Achab, filia est Achab erat vxor
eius, & fecit quod malum est coram dño. Plena exinde malis historia regū Iuda textitur,
ita & Esaias quoq; sub eiusdē regibus visionē proloquens super Iudam & Hierusalē exclā
met & dicat: Audite verbū dñi principes Sodomor, percipite auribus legem dei mei po
pulus Gomorrae. Et ne aliquid minus Iudam q̄ Israel fornicatū fuisse putas, loquitur de
us in Ezechiele: fornicata est Oolla super me, & insaniuit super amatores suos in Assyrios
appropinquātes, &c. Post quæ continuo subiungit: Quod cū vidisset soror eius Ooliba,
plusq;

Leuit, 20

Plat, 55
Caucus in
loquendo
propheta.

4, Reg, 8

Esai, 41

Ezech, 23

plusquam illa insaniuit libidine, & fornicationem super fornicationē sororis suæ ad filios
Assyriorū præbuit impudēt. Hanc videlicet Oolibā Iudam esse siue Hierusalē, notum
est. Nam noia (inquit) Samaria Oolla, & Hierusalē Ooliba. Cum igitur dicitur fornicaris
Israel, nō delinquat saltē Iuda, magna intelligi debet prophetae admiratio, qd̄ Israel semel
cæptis fornicationibus cū vitulis aureis, non solū nō redijt ad castitatē cum tēplo dñi & do
mo Dauid, vnde se se absciderat: verū etiā in illis fornicationibus perseueras, Iudā siue He
rusalem sibimet consimilem effecit, atq; ita (sicut Aplus quoq; meminit) omnes declinaue
runt, simul inutiles facti sunt. Non est qui faciat bonū, non est vsq; ad vnū, &c. ¶ Et ne de
fornicationibus quoq; fillarū siue foeminarū Iuda minus qd̄ aestimes, illud vel maxime pro
testimonio est, qd̄ historia libri Regū refert. Et fecit Afa rectū ante conspectū dñi, sicut
Dauid pater eius, & abstulit effeminatos de terra, purgavitq; oēs sordes idolorū, quæ se
cerant patres eius, insup̄ & Maacham matrē suā amouit ne esset princeps in sacris Priapi,
& in loco eius quē consecrauerat, subuertitq; specū eius, & cōfregit simulachrū turpissimū
& cōbussit in torrente Cedron. Vbitalis erat regina, quales fuisse putas cæteras: Protinus
ad vtrāq; scilicet Hierusalē & Iudā dicit. Et nolite ingredi Galgala, & ne ascenderitis in Be
thauen, neq; iuraueritis viuū dñs, quoniā sicut vacca lasciuens declinauit Israel, nunc pas
cet eos dñs, quasi agnū in latitudine. Quasi oblitus quod dixerat, veruntamen vnusquisq;
nō iudicet & nō arguatur vit. Populus em̄ tuus sicut hi qui cōtraducunt sacerdoti. Nunc
iterū iudicat & arguit dicēdos: & nolite ingredi in Galgala, & ne ascenderitis in Bethauen.
Bethauen nāq; ipsa est, quæ prius dicebatur Bethel, ex eo vocata Bethauen, id est, domus
idoli, quod vnus ex vitulis aureis illic positus fuerat ab Hieroboam. ¶ Sed & Galgala lo
cus idololatriæ fuerat antiquior, sicut scriptura testis est memoriale viri fortis hoc modo
p̄dicans. Cuncq; obtulisset Ahoth regi Eglon munera, prosequutus est socios, qui cum eo
venerāt, & reuersus de Galgalis vbi erant idola, dixit ad regē: Verbum secretū habeo ad
te o rex. Item post pauca: Ahoth autē, dum illi turbarentur, effugit & pertransijt locū ido
lorum vnde reuersus fuerat. Nimirū semel & iterū dicendo, illum reuersum esse de loco
idolorū, siue de Galgalis, vbi erant idola, reuersionē eius ad deum pulchre significat, & id
circo dignū fuisse quē suscitaret dñs, saluatorē clamantibus ad se filijs Israel, quia iam à pec
catis eorū recesserat. Sed & illud nō ignorandū, quia Saul contra voluntatem domini rex
petitus in Galgalis vnctus est. Cum ergo dicit, & nolite ingredi in Galgala, neq; ascende
ritis in Bethauen, neq; iuraueritis, viuū dñs, superbiæ simul & idololatriæ atq; periuarij pec
cati p̄senti loco arguit, sicut iam diximus, pene oblitus esse videtur quod populū eundem
vt contradictorē paulo ante iudicari & argui prohibuit. Idcirco valde notandum quod
cum quasi renunciando faciens apostropham dixisset, quoniam sicut vacca lasciuens de
clinavit Israel, nunc pascet eos dñs quasi agnum in latitudine, continuo ipse qui supra di
xit, veruntamen vnusquisq; nō iudicet, & non arguatur vit, sentētiā cōfirmat iudiciūq;
derelinquendi, cum dicit, Particeps idolorum Ephraim, dimitte eum. Idem em̄ est ac si di
cat: Nonne o propheta dixeram tibi, vnusquisq; non iudicet, & nō arguatur, populus em̄
tuus sicut hi qui contraducunt sacerdoti: Vt quid ergo iterū arguis siue astruere vis, dicen
do, nolite ingredi in Galgala, &c. & sermone effundis vbi nō est auditus? Dimitte eū, noli
iudicare eū, noli arguere eū, quia particeps idolorū est, & particeps dæmoniorū, peccādo
nō per ignorantia, sed per superbiā atq; cōtemptū. Idcirco dimitte eū, trade vel traditū re
linque illum in reprobū sensum, vt faciat Esraim ea q̄ non cōueniunt: vt habeant passio
nes ignominie, vt contumelijs afficiant corpora sua in semetipsis, quoniā fornicatiōes su
as diligunt atq; defendūt. Nā hoc est qd̄ sequitur: Separatū est conuiuiū eorū fornicatio
ne fornicati sunt, dilexerūt asserre ignominia protectores eius. Separatū nāq; cōuiuuiū, sa
crificia dicit dæmoniorū, quibus consequēter cōmiscetur cōfusio libidinis, iuxta illud: Se
dit populus māducare & bibere, & surrexerūt ludere. Propterea dimitte eū, quoniam sic
faciendū, vt tu quoq; testaris, sicut vacca lasciuens declinauit Israel, videlicet iugum legis
abiciens, sacerdoti contradicens. Sane quod propheta ait, nūc pascet eos dñs quasi agnū
in latitudine, p̄sentem, q̄ in hoc quoq; seculo mox recepturus erat Israel, significat vltio
ri. Idem nāq; est ac si dicat: In p̄senti tēpore, dum spūs hos regit artus, me scilicet viuente,
pascet eos dñs in latitudine quasi agnū, id est, adducet ab Assyrijs in captiuitatē, & ibi in
D 3 capti

Roma, 3
Fornicatio
foeminarū
Iuda,
3, Reg, 19

Galgala lo
cus idololatriæ,
Iud, 5,

1, Reg, 16

Exod, 23

Pfal. 48
Agnus.

capituitate latitudinis terræ dispergentur, ibiq; multo tempore morabuntur. Agnus nãq; hoc loco nō simplicitate cōmendat, sed vilitate insinuat, vt illic. Sicut oues in inferno positi sunt, mors depascet eos. Itaq; iã tertio iudicauit populũ cōtradictorẽ derelinqui, prius dicẽdo. Verũtamẽ vnusquisq; nō iudicet & nō arguat vir. Et deinde. Non visitabo super filias vestras cũ fuerint fornicatæ, & super sponfas vestras cũ adulterauerint. Et nũc dicẽdo, Particeps idolorũ Ephraim, dimitte eũ. Iam ante diximus A postolũ loquentẽ de genibus itidẽ secundũ hunc sensum tertio dixisse, tradidit illos deus, videlicet in desideria cordis eorũ, in immunditiã, in passionẽ ignominie, in reprobũ sensum, vt faciant ea q̃ nō cõueniunt. Ac perinde tradi hoc esse dimitti vel nō argui, eo q̃ cōtradictes sint. ¶ Ad hæc & illud solerter intuentium, quia quã Ap̃lus in genibus denotauit superbiã, cuius pœna esset passiva turpitudinis libidinis, dicẽdo, sed euauerũt in cogitationibus suis, dicẽtes se eẽ sapiẽtes, stulti facti sunt. Eandẽ & hic denotat in Iudæis siue Israelitis, dicẽdo, Ligauit eũ spũs in alis suis. Per alas quippe superbia siue mētis elatio designat, propter quã daemones q̃q; interdũ in scripturis p̃ volucres intelligunt, vt illic: Et aliud cecidit secus viã, & cõculcatũ est, & volucres cœli comederũt illud, Spiritus ergo vtiq; fornicatiõis, vt supra dixit, spũs em̃ fornicationis decepti eos, ipse ligauit eũ in alis suis. i. idcirco cõprehendit eum, & passionibus ignominie subdidit, q̃a per superbiã sese extulit, & euauit in cogitationibus suis. Illo spũ ligatẽ, cõfundetur ait, videlicet cõfusione passionũ ignominie, in operatione turpitudinis, & hoc à sacrificijs suis. i. idcirco, quia deũ viuũ & verũ dereliquit & dæmonibus sacrificauit in vitulis aureis, & in Baal, ceterisq; deorũ portetis. Cõfusione istã cõsequitur, de qua idẽ Ap̃lus loco sæpe dicto loquit: Qui cũ iustitiã dei cognouissent, nō intellexerũt, qm̃ qui talia agunt, digni sunt morte: nō solũ qui faciũt, sed etiã qui cõsentiunt facientibus. Igitur vbi Ap̃lus immunditias siue cõtumelias & passionẽ ignominie, quas gẽtiles operati sunt, cõmemorauit. Ex isto maxime propheta manifestũ atq; probabile est, q̃ vere, q̃ constãter: cõuersus ad Iudeũ gentiles iudicantẽ atq; despicientẽ dixerit, vt supra iã meminimus. Propter qd̃ inexcusabilis es o homo ois qui iudicas. In quo em̃ iudicas aliterũ, teipsum cõdemnas. Eadẽ em̃ agis q̃ iudicas. Sequitur ibidẽ protinus: Scimus em̃ qm̃ iudiciũ dei est secundũ veritatẽ in eos qui talia agũt. Quid aliud propheta hic p̃senti loco subiungit? Ait em̃. L Audite hoc sacerdotes & attendite domus Israel & domus regis aur̃ scultate, quia vobis iudicium est. ¶ Vobis (inquit) iudicium est, subauditur (vt Apostolus ait) secundũ veritatẽ, id est, absq; distinctiõẽ personarũ. Nã idcirco & sacerdotes & domũ Israel, id est, populũ & domũ regis. i. principes, ad audiendũ & attendendũ atq; auscultandũ inuitauit, q̃a cũ oibus ita dirigatur veritas iudicij, vt neq; sacerdotalibus canis, neq; popularibus siue adolecẽtũlẽ ætati, neq; principũ solijs parcat aut reuerentiã exhibeat seueritas iudicatis. Eadẽ cõsiderata veritate iudicij: nullã Ap̃lus distinctiõẽ vult habere, Iudæi & Græci. Oēs em̃ (inqt) peccauerũt, & egẽt g̃ra dei. ¶ Veruntamẽ in sacerdotes sicut maius pct̃m̃, ita & maius redũdat iudiciũ, idcirco p̃ ceteris in eos inuehit distinctiõẽ sermonis prophetici, cũ protinus subiungit. L Quoniã laqueus facti estis speculationi & rete expansum super Thabor, & victimas declinastis in profundũ. ¶ His nanq; verbis magnitudinẽ peccati illorũ describit, quia sicut laqueis & retibus in saltibus & in montibus capiuntur feræ ac volucres, ita popularẽ stultitiã fabellis & doctrinæ similibus versutijs glutinabãt sacerdotes, ne recorderentur domus Dauid & tẽplũ dñi, qd̃ erat in Hierosolymis, sed vitulis regis aureis, ceterisq; seruiret simulachris: nō tantũ verbis, agendo neire vellẽt, verutiã speculationẽ & insidias ponẽdo, ne aliqui volẽtes ire valerent. Hoc est qd̃ ait, qm̃ laqueus facti estis speculationi. Thabor aut̃ mons est situs in cãpestribus Galilææ, rotundus atq; sublimis, quẽ hic pro quouis monte ponit. Quia videlicet sicut in monte saltuoso laquei, vel retia tẽdunt vel expãdunt ad capiendũ, ita subdola illorũ cõsilia tẽdebant, & effectũ habebãt ad decipiendũ. Quod aut̃ ait, & victimas declinastis in profundũ, vehemẽter brutã redarguit talĩũ dolositatẽ sacerdotũ, q̃a cũ deberẽt victimas subleuare in cœlũ, seruiẽdo & sacrificãdo creatori, dimiserũt eas in profundũ inferni, seruiẽdo & sacrificãdo creaturæ aur̃ & argẽti, quorũ fulgor oculos intuentiã decepit, q̃a corda cupiditas corripit. Adhuc ne se de ignorantia excusent, sententiam infert maximã maximeq; valentẽ. L Et ego (inquit) eruditor omnĩũ eorũ, ¶ Oēs em̃ eruditor, oibus in lege sua p̃dixit, non habebis deos alienos coram

Superbia
per alas de
signatur.

Roma. 1.

CAP. V.

Roma. 1.

Mons Thabor.

Exod. 19

coram me. Non facies tibi sculptile, neq; omnem similitudinẽ quẽ est in cœlo desuper, & quã in terra deorum, nec eorũ quã sunt in aqs sub terra: nō adorabis, neq; coles ea. Ergo cum dicit: ego eruditor oim̃ eorũ, idẽ est ac si dicat: excusationẽ nō habẽtes de peccatis suis: q̃a legẽ ego publicã dedi oibus, ne similitudinẽ sibi facerẽt vitulorũ, imo nec aliquorũ ex oibus quã in cœlo, & quã in terra, & quã in mari sunt. His oibus iam dictis, cõtino quasi propheta quærat, cur dixerit, particeps idolorũ Ephraim, dimitte eum: causam huiusce dimissiõis reddit. & dicit: L Ego scio Ephraim, & Israel non est absconditus a me, quia nũc fornicatus est Ephraim, cõtaminatus est Israel. Non dabũt cogitationes suas vt reuertant ad dñm deũ suũ, q̃a spũs fornicatiõis in medio eorũ & dñm nō cognouerunt. ¶ Idcirco (ait) ego dico, dimitte eum, q̃a scio cogitationes eorũ, quod nō dabũt cogitationes suas vt reuertant ad dñm. ¶ Sciendũ hoc & in bonitate de dño sentiendũ, q̃ neminẽ dimittat si ue tradat, quo verbo (vt sæpe iam dictũ est) vti Ap̃lus, nisi quẽ esse p̃spicit incorrigibilẽ q̃a videlicet, vt idẽ Ap̃lus ait) vult oēs hoies saluos fieri, si ip̃si velint. Sed forte hic obiicit quisq; Sodomitas, Tyrios atq; Sydonios, sciuit pœniã posse agere, & tñ dimisit eos. Ait em̃ ipse: Vã tibi Corozaim, vã tibi Bethsaida, q̃a si in Tyro & Sydone essent factæ virtutes quã factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœniã egissent. Et tu Capharnaum (inqt) nunqd̃ vsq; in cœlũ exaltaberis? Vsq; in infernũ descẽdes. Quia si in Sodoma factæ fuissent virtutes quã factæ sunt in te, forte mãssissent vsq; in hãc diẽm. Quid igit ad hæc dicendũ? Quare Tyrios, Sydonios, atq; Sodomitas dimisit, & suas in illis virtutes nō fecit, si p̃ virtutes factas poterãt reuocari, & dare cogitationes suas vt reuertent ad dñm? Nunqd̃ idcirco, q̃a saluos illos noluit fieri, q̃ (vt ait Apostolus) vult oēs hoies saluos fieri? An quod verius est, & pœniã in cilicio & cinere agere potuissent, & tñ nō dare cogitationes suas vt reuertent ad dñm? Diligẽter nãq; animaduertendũ est, q̃a non paria vel æquipollentia sunt hæc, pœniã agere, & reuertĩ ad dñm. Alioqñ Achab regem Israel impium fatebimur reuertũm fuisse ad dñm, q̃a pœniã egit pro sanguine Naboth, quẽ occidit, q̃a dicẽti sibi Helia in sermone dñi. In loco hoc, in quo linxerunt canes sanguinẽ Naboth, lambent & tuum sanguinẽ, scidit vestẽ suam, & operuit cilicio carnẽ suam: ieiunauitq; & dormiuit in sacco. Num istæ cogitationes suas dedit, vt reuertere ad dñm. Non vtiq; q̃a & si pro sanguine Naboth pœniã egit: non tamen à peccatis Hieroboam, id est, a vitulis aureis non recessit, imo & Baal, quem Iezabel induxerat, colere non desit. Egit nãq; pœniã, non vt æternum dei regnum consequeretur, sed ne temporali regno Samariæ priuare. Recepit mercedem suam, mercedem pœniæ qualem quærebat, vt viuens regno nō careret, dicẽte dño ad Heliam: Quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus eius, sed in diebus filij sui inferam malum domui eius. Sic nim̃ rum Sodomitæ. Sic Tyriũ & Sydoniũ, si facte fuissent in illis virtutes, pœniã qdẽm egissent, veruntamẽ nō in ea inuentione vel fide, vt ad inuisibile regnum de peruenirent, sed vt in isto visibili seculo, sicut cæteræ ciuitates, permanerẽt, & in sua pace florerẽt. Itaq; sciebat qdẽm dñs, quod pœniã agerent si virtutes in illis factæ essent, sed nihilominus sciebat, quod cogitationes suas non darẽt, vt reuertent ad dñm, atq; idcirco dum hæc de illis dicit, olim in cilicio & cinere pœniã egissent, nō consequit, quod illos saluos fieri noluerit, sed quod de tali illorũ pœniã non curauerit, quã non fieret propter deum, regnumq; futurum, sed propter præsentem statum. Igitur quod de isto dicit, ego scio Ephraim & Israel non est absconditus a me, q̃a nunc fornicatus est Ephraim, cõtaminatus est Israel, non dabunt cogitationes suas, vt reuertant ad dominum. Propter quod & dixerat, dimitte eum, siue vnusq; nō iudicet, & non arguat vir. Hoc ipsum de omni hoie sentiendũ est tã Iudæo q̃ Græco quẽcũq; deus derelinquit, videlicet qd̃ ipse sciat vnũquẽq; non solum qualis nunc sit, verumetiã qualiter in malo perseveraturus sit, nec daturus cogitationes suas vt reuertat ad dñm, quate idcirco derelinquit, vel dimittit eũ. Quia nũc (inqt) fornicatus est Ephraim, cõtaminatus est Israel. Hoc scio de p̃senti siue de p̃terito, & nihilominus scio, nec absconditũ est a me de futuro, q̃a nō dabũt cogitationes suas vt reuertant, sed incorrigibiles permanebũt. Ephraim Hieroboam dicit, q̃ de tribu fuit Ephraim. Israel aut̃ de cẽtribus, quẽ cũ illo recesserunt a domo Dauid. Et Ephraim qdẽm, id est, Hieroboam fornicatum, Israel cõtaminatum esse dicit, quia videlicet Hieroboam vitulos aureos fecit

Roma. 3
Fornicatio
sceminariũ
(spiritualis)
3. Reg. 19

Galgala in
cusidolola
triæ
Iudi. 3

1. Reg. 14

& populus secundū fauorē eius illos coluit. Quare non dabunt cogitationes suas vt reuertant ad dñm. Quia spūs (ait) fornicationis in medio eorū, & dñm non cognouerunt. Magna & vehemēs causa, quæ hoc satis efficere valeat, vt nunq̄ in melius mutent cogitationes suas. Non dixi tantum q̄ spūs fornicationis in medio eorū, sed addidit & dñm nō cognouerunt, p̄sertim de his q̄ scriptā legē acceperunt, atq; idcirco de ignoratiā se excusare non possunt. Quid (inquam) est de talibus dixisse, dñm non cognouerūt, nisi idem quod de gētilibus. Apostolus ait, q̄ deū habere in notitiā nō probauerūt. Itaq; nō cognouerūt id est, cognoscere noluerūt, vel cognoscētes cōtempserūt. Propterea spūs fornicatiōis in medio eorū, propterea traditi sunt in reprobū sensum, quē admodū & gētilis, vt facerēt ea quæ nō conueniūt, ac perinde sic traditi, nō dabunt cogitationes suas, vt reuertant ad dñm, portātes iustum suæ damnatiōis iudiciū. Et vt manifestius fiat quod ait, dñm non cognouerunt idem esse, ac si diceret, cognoscere noluerunt, vel contempserūt, atq; propter hāc causā traditos fuisse illos, vt essent spūs fornicationis in medio eorum, cōtinuo sequitur. Et respōdebit arrogatiā Israel in faciē eius, & Israel & Ephraim ruent in iniquitate sua. Arrogatiā nāq; ē elatio mētis vel spūs, qua vsq; in dei cōtēptū erigit, vt eū nō cognoscat id est, cognoscere vel venerari cōtēnat. Hæc arrogatiā in faciē illius q̄ eiusmodi est, tūc rīdet, q̄ reddidit ei q̄d dignū est. Quid est illud? Ait Ap̄stus de gētilibus. Et sicut nō probauerunt deū habere in notitiā, tradidit illos deus in reprobū sensum, vt faciāt ea quæ nō cōueniūt. Ista redditio siue retributio mira & terribilis arrogatiæ respōsio est, quā & hic propheta breuiter insinuat, dū p̄misso, & rīdebit arrogatiā Israel in faciē eius, cōtinuo subiungit. Et Israel, & Ephraim, ruent in iniquitate sua, ruet & etiam Iudas cū eis. His iam per ordinem trāscursis, nūc recolendū atq; replicandū est id q̄d iam plus q̄ semel diximus. s. Apostolū, cōmemoratis peccatis gētilium, verissime simili, siue æquali culpæ subiectum inclamaſſe Iudæum, dicēdo: Propter quod inexcusabilis es o homo oīs q̄ iudicās: in quo em̄ iudicās alteꝝ teipsum cōdemnas, eadē em̄ agis quæ iudicās. Et illā veritatē applicā nūllius scripturæ melius vel p̄optius q̄ huius prophetiæ testimoniō cōfirmari posse. Sequitur. In gregibus suis & in armentis suis vadent ad quærendum dñm, & non inuenient, ablati sunt eis. Quod hic dicit in gregibus suis, & in armentis vadent ad quærendum dñm, videlicet Israel & Iudas q̄ in iniquitate sua corruerunt. Hoc est q̄d sæpe dicitur Apostolus ait de eisdem, q̄ (sicut hodie vidimus) tanquam rami de radice bonæ oliuæ, id est, de fide patrum, fracti sunt & ceciderunt. Israel vero sc̄ctando iustitiā in legem iustitię non puenit. Quare? Quia nō ex fide, sed quasi ex operibus. Offenderunt in lapidē offensionis. Et subinde. Ignorantes enim dei iustitiā & suam quærentes statuere, iustitiā dei non subieci. Iustitiā illorum est, quam & statuere volunt, in gregibus & armentis suis dñm quæſſere, id est, greges & armenta certatim sacrificare, dissimulando se audire quod contra ille reclamā, dicens in David: Non accipiam de domo tua vitulos, neq; de gregibus tuis hircos. Et in Esaiā: Quo mihi multitudinem victimarū vestrarum, dicit dñs? Plenus sum: Holocausta arietum & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui. Quis quæſiuit hæc de manibus vestris? Deniq; si recte perpendimus, populo ascendenti ex Aegypto, vbi carnes immolare consueuerat eiusmodi sacrificia non tam iusta fuere q̄ p̄missa, testante ipso, cum dicit in Hieremias: Holocausta omata vestra adieci. Iustitiā illorum est, quam & comedite carnes, quæ nō sum locutus cū patribus vestris, & nō p̄cepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegyp̄ti de verbo holocausti omatū & victimarū: sed hoc verbū p̄cepi eis, dicēs: Audite vocē meam, & ero vobis deus, & vos eritis mihi pp̄lus, & ambulāte in om̄i via quā mādaui vobis, vt bñ sit vobis: Cū hæc ita sint, nimis (sicut ait hic) vadēt qdē in gregibus suis & armētis suis ad quærendū dñm, sed fiet qd sequit, & nō inuenient eum, quia videlicet offenderūt in lapidē offensionis, & in petrā scādali, & pro tali iustitiā sacrificiorū decertātes vt illā statuāt, iustitiā dei (quæ Ch̄sus est) non sunt subieci. Nō ergo inueniēt eum. Ablatus est eis? Quomodo ablati sunt eis? Num quæ de loco ad locum transiuit? Non vtiq; sed quia ipsi sunt excæcati, & indignos se iudicātes æternæ vitæ, tali bono sunt ex hæredati, & collatū est alijs. Nam loco illorum, q̄ cum essent naturales rami, propter incredulitatem fracti sunt, & ceciderunt, hi qui erāt velut oleaster, inserti sunt in bonam oliuam, & fide stant, id est, illis non credentibus gentes crediderunt, quæ non

Roma, 1

Arrogatiā

Roma, 12

Qualis iustitia Iudæorum

Psal. 49
Esa. 4

Hiere, 7

quæ non sc̄ctabantur iustitiā, apprehenderunt iustitiā quæ ex fide est, & taliter dominus vel iustitia dei Ch̄sus ablati sunt eis. Dicat quis: Quo ergo deuenit, vel quomodo impleta est veritas dei, qui pactum pepigit cum Abraham & cum semine eius, sicut scriptura testatur, dicens: In die illo pepigit dominus cum Abraham sc̄ctus. Itemq; Et statuat pactum meum inter me & te, & inter semen tuum in generatiōibus suis sc̄ctare sempiterno, vt sim deus tuus, & feminis tui post te. Ad hæc prouida prophetici spiritus sapientiā dicit: In domino præuaricati sunt, quia filios alienos genuerunt. Et est sensus: Si de pacti ratione agitur, quod cum patribus eorum pepigit deus, & eius qui pepigit, veritas requiritur: facile & veraciter excusat deus, quia pactum illud pepigit q̄dem deus, sed ipsi præuaricati sunt, id est, irritum fecerunt, sicut dictum est de illis ad prophetam Hieremiam: Reuerſi sunt ad iniquitates patrum suorum priores, qui noluerunt audire verba mea. Et hi ergo abierunt post deos alienos, vt seruirent eis. Irritum fecerunt domus Israel, & domus Iuda pactum meum quod pepigi cum patribus eorum. Vniuersos præuaricationis modos breuiter exprimit, dicendo, quia filios alienos genuerunt. Genuerunt (inquam) non tam carnali procreatione, q̄ spirituali seductione. Nec vero tantummodo filios alienos genuerūt, sed & ipsi genitores filij alieni extiterunt, id est, filij qdē carnis, sed non tamen in semine reputandi vel æstimandi sunt. Non em̄ (inquit Apostolus) omnes qui ex Israel, hi sunt Israelitæ, neque quia semen sunt Abraham, omnes filij dei: sed in Isaac ac vocabitur tibi semen, id est, non qui filij carnis, hi sunt filij dei: sed qui filij sunt promissionis, æstimantur in semine. Ergo filios alienos genuerunt, id est, tales facti sunt, vel taliter suos instituerunt, vt de illis semen illud, de quo ad Abraham dictum est, & in semine tuo benedicentur omnes gentes, sc̄licet Ch̄sus veraciter dicat: Filij alieni mentiti sunt mihi, filij alieni insurrexerunt aduersum me, & claudicauerunt a semitibus suis. Duris cor de & incircumcisus auribus parum est hoc omne malum, quod (sicut sermo propheticus comminatur) non debeant inuenire dominum, & quod ablati sit ab eis, vranseundo ad fidem gentium, nisi etiam præsentibus percellantur malis: qui præsentia tantum bona diligunt. Sequitur ergo: Nunc deuorabit eos mensis cum patribus suis. Ac si dicat: Non tantum illud de futuro præparatur eis malum æternum, quod non poterunt inuenire dominum, verum etiam nunc in præsentiarum auferentur eis bona transitoria, quæ sola diligunt, & inferunt mala temporalia, quæ sola metuunt, quæ sunt partes eorum, partes impiorum, nam contra sanctus & iustus dicit: Portio mea in terra viuentium. Cum partibus ergo suis, id est, cum eis quæ sola diligunt temporalibus bonis, deuorabit eos mensis. Breue tempus, breuis dierum numerus est mensis, semperq; in motu, vel mutatione est, præsertim lunaris, qualem solum nouerunt ex lege, & commutabant hi contra quos propheticus hic sermo dirigitur. Vnde quoties in scriptura sacra decima vel decimamagna die mensis quippiam gestum vel gerendum legimus, sine dubio nihil aliud q̄ decimam vel decimam quintam lunam intelligimus. Porro, luna ipsa nunq̄ in eodem statu permanet, sed semper mutatur, & nunc q̄dem clemento proficit, donec plena sit: nunc autem decrementum luminis patitur, donec penitus extingatur. Itaq; mensis hoc loco recte intelligitur temporalitas atq; mutabilitas mundi vel vitæ præsentis, quæ nunc deuorabit eos inquit: quia non solum mala æterna in futuro, sed mala quoq; præsentia iam iam recipient in præfenti seculo tam Israel q̄ Iudas. Quod iam dudū adimpletū videmus. Nā Israel ex tunc nesci captiuus in terra Assyriorū: Iudæi vero, Babylonica q̄dem captiuitate post annos. lxx. soluti sunt, sed post, Romanis agentibus, ceciderunt in ore gladii, & in oēs gentes captiui ducti sunt, & partes suas, id est, terrena, quæ sola quærebāt bona, perdidērūt, quia noluerūt partē suā esse dñm. His dictis, protinus mira prophetici spūs acrimonia sic inclamat: rationē illam iam iam imminere significās, quā prædixerat: Clangite buccina in Gabaa, tuba in Rama, vlulate in Bethauen. Buccina ex cornu animātis recuruo fit, Tuba autē ex ære vel argento in lege fieri præcipit, cōcrepatq; in bellis & in solennitatibus. Gabaa & Rama, ciuitates sunt in tribu Benjamin sibi vicinæ. Hæc est Gabaa, in qua natus est Saul, Rama autem ipsa est quā rex Israel conatus est occupare, sicut in Regum legitur, vt clauderet exitum & introitū tribui Iuda & Benjamin. Porro, Bethauen in tribu est Ephraim, quæ ante vocata est Bethel. Quia igitur præmiserat superius decē tribuum & duas captiuitatem

Genes. 17

Iudæi fecerunt pactum irritum. Hierie, 11

Filij alieni

Roma, 9

Gene. 22
Psal. 17, 13

Mensis lunaris.

Numes. 10

3. Re. 2, 19

uitatem, dicens: Nunc deuorabit eos mensis cum patribus suis. Hortat eos quasi iam in fine te vicina captiuitate, vt resonent buccinis, & tubis cohortantes se inuicem in cōem luctū, & est sensus: Nolite vestrā captiuitatē humili voce deslere, sed buccinis concrepate & tubis, vt omnes audiant q̄ in circuitu sunt. Cui sensui bene congruit, quod Gabaa collis, Rama excelsa interpretat. Dicit ergo eis: Clangite buccina in Gabaa, tuba in Rama, id est, ascēdite in montes & colles, celsaq; voce deslete imminētem vobis captiuitatē. Vlutate etiam in Bethauen, vbi est vnus ex aureis vitulis, pro quoq; veneratione modo captiui tradent habitatores eius. Et pulchre additur: L Post tergum tuum Benjamin. I Vbi em̄ tribus finitur Benjamin, non procul est hæc ciuitas condita in tribu Ephraim, in posteriori, s. parte ipsius Benjamin. Itaq; cum de persona tertia in secundam profilit, dicitq; Clangite buccina in Gabaa, tuba in Rama, vlutate in Bethauen, post tergum tuum Benjamin. Mira elocutionis arte, & rem decenter exornat, & instantem tumultum captiuitatis acriter exprimit. Nec moratus eodem spiritus impetu ad personā tertiam recurrit, ac refilit, & dicit: L Ephraim in desolatione erit in die correptionis. I Supra dixerat. Ruet etiam Iudas, cum eis, s. cum Israel & Ephraim: nunc autem de Iuda tacet, & de Ephraim, id est, de decē tribubus dicit. Ephraim in desolatione erit, i. sine cōsolatiōe erit in miseris captiuitatis. Et recte, non em̄ Iudas quoq; tunc tēporis sine cōsolatione habebat esse captiuus in Babylone. Multas ḡppe consolationes habiturus erat, maxime per Danielis sociorumq; eius gloriofam sanctitatem, per quos sua magnalia deus Iudæoꝝ ostendit, ita vt possent in deo suo gloriarī corā rege Babylonis, & deinde post annos septuaginta solutione captiuitatis erāt consolandi. Eiusmodi consolatiōibus Israel siue Ephraim in terra Assyrioꝝ captiuus caruit. Recte igitur (vt iam dictum est) Iudas hic prætermittitur, dum dicit, Ephraim in desolatione erit in die correptionis, id est, decem tribuum populus consolationū ex deo non habebit in die vlt̄ tēpore, quo propter iniquitates suas hostibus traditus fuerit, quarum iniquitatum maxime author extitit Ephraim, id est, Hieroboam cæteriq; reges q̄ fuere de tribu Ephraim. ¶ Cur ita discerni debuerunt, vt Israel siue Ephraim in desolatione esset, iam loco alio diximus, quia videlicet aliqui de regibus Iudæ iusti fuerunt, vt David, Ezechias, & Iosias, aliq; vero, & si peccauerunt, colendo deos alienos, cōuersi sunt, & penitiam egerunt, vt Manasses: & sub alijs quoq; regibus suis populus Iuda reuersus est ad cultum dei. Regū autē Israel, id est, decē tribuum, pro q̄bus cunctis hic ponit Ephraim, ex quo reges illi fuere orti, nullus oīno à peccatis Hieroboam recessit, id est, a vitulis aureis, quos ille fecit. Idcirco & paulo supra dñs dixerat. Ego scio Ephraim, & Israel nō est absconditus a me, non dabūt cogitatiōes suas, vt reuertant ad dñm. Mox ne cui dubitare vacet de veritate comminātis, sequit̄ & dicit: L In tribubus Israel ostendī fidem. I Ac si dicat: Quæcūq; hæcenus promisi, vel cōminatus sum Israeli, effectū habuerūt, & in oībus me ostendit veracem. Ergo & de hoc sermone nemo sibi blandiat, tanquam sermo sit incertus, q̄a profecto sicut in cæteris, ita & in isto fidelis & verax comprobabor esse deus. Sequitur: L Facti sunt principes Iuda, quasi assumentes terminum, super eos effundam quasi aquam iram meā. Calumniā patiens Ephraim fractus iudicio, qm̄ cepit abire post sordes. I Hoc quod nūc dicebamus, Iudā aliquoties suas terminasse iniquitates, Ephraim vero p̄petuasse scelus idololatriæ, atq; idcirco Iudæ q̄dem captiuitatē debuisse terminari, Israelis vero siue Ephraim nō debuisse finiri, verbis p̄sentibus placet intelligi, ac si dicat veritas vel iustitia dei. Idcirco, vt in exordio p̄phetiæ huius dixi, domui Iuda miserebor, q̄a facti sunt principes Iuda q̄m̄ assumētes terminū: & idcirco nō addā vltra miseri domui Iudæ, q̄a cepit abire post sordes, & sicut iā dixi, nō dabit cogitatiōes suas vt assumat terminū, vt cesset ire, vt terminet ipsas sordes. Iuxta hunc sensum illud q̄d ait, sup̄ eos effundā q̄m̄ aquā irā meā, profecto magnā in ipsa ira sonat misericordiæ memoriā. Etenim captiuitas Iudæ fuit q̄dē ira peccatis debita, sed sicut aqua visibilis mūdare solet sordes corporeas, sic illa captiuitas eadē mūdauit populi peccata, vt iam nō superesset in q̄busdā, videlicet in tribus pueris quip̄ piā peccati, propter q̄d in Babyloniā fornace lædi deberēt eoꝝ corpora. Igit̄ q̄ ait facti sunt principes Iuda quasi assumentes terminū, sicut intelligi libet, ac si diceret: vñs suis pessimis terminū posuerūt, quod reges Israel nō fecerūt, atq; idcirco ira mea, id est, p̄sens captiuitas sic erit illis quasi aqua, i. proficiet ad emūdatiōē peccatoꝝ. Ecōtra, Ephraim calumniā patiens

Reges Iuda
meliores re
gibus Isrl.

Cant. 3

curabit nos, id est in nouissimo die carnis resurrectione resurgere faciet nos, q̄ resurrectione animæ, id est remissione peccatorum sanauit iam & viuere fecit nos. Hinc est illud q̄d Apostolus dicit: Corpus quidem mortuum, id est certissime moriturus est propter peccatum: spūs vero uiuit propter iustificationē. De illa resurrectione carnis quæ secūda est, cōtinuo dicit. Viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos. Et ē sensus: Viuificabit nos in nouissimo die, vita vel resurrectione carnis, quā in persona sua mortuus propter nos, & resurrectioni eius, quæ die tertia facta est, hoc ip̄m attribūmus q̄d suscitabit nos. Ita sanati & curati, id est anima & corpe uiuificati atq; suscitati. *L. Viuemus (ait) in cōspectu eius.* *I. Iohan. 3*
 id est, immortales erimus, neq; enim ultra mori poterimus propter cōspectū eius, q̄a vi-
 debimus eum sicuti est: & inde similes ei erimus. *L. Tunc sciemus, sequemurq; vt cogno-* *I. Cor. 13*
 scamus dominū. *I. Sciemus (inquam) & cognoscamus, nō sicut nunc ex parte, sed perfe-* *Esa. 49*
 cte. Nā hinc & Apostolus ait: Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus. *Apoc. 7*
 Cum autē venerit quod perfectū est, euacuabitur quod ex parte est. Item: Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autē facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc autē cognoscam sicut & cognitus sum. Sequemur inquit. Quo sequemur? Nimirum ad vitæ fontes aquarū, sicut alius propheta dicit: Quia miserator eorum reget eos, & ad vitæ fontes aquarū potabit eos. Et in Apocalypsi legimus, quoniā agnus, qui in medio throni est, reget illos, & deducet eos ad vitæ fontes aquarū. Quod idem est ac si dicat, videndo vel cōspiciendo deum, immortales erūt. Hoc dicent inuicem se cohortantes, hoc dicēt aposto-
 li vel apostolici viri populis prædicātes, & subiungēt. *L. Quasi diluculum præparatus est egressus eius.* *I. Ac si dicant, Quod dicimus, q̄a ip̄e cœpit & sanabit nos, nō in angulo gestum est, sed sicut diluculum a cūctis videt & latere nō potest, & ad hoc venit vt videat, imo vt illuminet, ita egressus eius, quo de suis inuisibilibus ad visibilia nostra egressus est, cūctis innotuit, cūctis orbis audiuit, nec est qui se de ignorātia excusare possit. Hoc est quod Psalmista q̄q; dicit: In sole posuit tabernaculū suū, id est in manifesto exhibitus huius* *Plal. 8,*
 manitātē suā: Ac deinceps. Nec est qui abscondat a calore eius, quia videlicet oibus tam Iudæis q̄ Gentilibus auditus est aduentus eius, audita est p̄dicatio euangeliū eius. Addūt
 adhuc. *L. Et venit nobis quasi imber tēporaneus & serotinus terræ.* *I. Iuxta literā tempo-* *Imber tem-*
 raneus imber illa est pluuia, quæ iactis seminibus a deo datur terræ Palæstinorū, vt infusa calefiant semina. Serotina autē illa dicitur, quæ ad maturitatē eorū perducit fructus. Si quidem terra illa non ita frequēter, vt nostra, de cœlo accipit pluuia, sed tantū bis in anno. *Imber serotinus*
 ¶ Sp̄tialiter pluuia siue imbrē vtrūq; videlicet temporaneū & serotinū, intelligi oportet, & sancta prophetica atq; apostolica scriptura est, Prophetica nāq; scriptura ip̄a est imber temporaneus, quia sicut serotino imbre infusa coalescunt semina, ita hæc promissionem Christi venturi, quæ ad Abrahā facta est, frequenti declamatione expectabilē faciebat. Porro euangelica vel apostolica scriptura, imber serotinus est: quia sicut serotino imbre fructus ad maturitatē, perducunt, ita scriptura hæc iam aduenisse Christū confirmat, de quo propheta vaticinabant. Igitur & veniet (inquiunt) nobis, quasi imber tēporaneus & serotinus, id est talis & taliter veniet nobis, vel taliter nobiscū faciet, sicut vtriusq; scilicet noui ac veteris testamenti scripturæ testificantur. Hæc vbi dixit de illis qui erant credituri, & fidē aduentus eius recepturi, confessim ad eos, quos non esse credituros præcinit, cōuertitur & dicit. *L. Quid faciam tibi Ephraim, quid faciam tibi Iuda? Misericordia vestra quasi nubes matutina, & quasi ros mane pertransiens.* *I. Sic nimis patriarcha Isaac cum* *Gen. 27*
 filium suum Iacob benedixisset, & proinde Esau frater eius euulatu magno flet, dicens: Nunquid nō reseruasti, & mihi benedictionem? Respondit & dixit: Dominum tuū illum constitui, & omnes fratres eius seruituti illius subiugauit, frumento & vino stabiliui eum, & tibi post hæc fili mi, quid faciam? Ac deinceps. In pinguedine terræ, & in rore cœli, desuper erit benedictio tua. Profecto ille Isaac typū Christi gessit duo vero filij (de quibus iam dictum est) formam prætulere mysticam vtriusq; populi, scilicet & eius qui tātummodo generatione carnis, & eius q̄ imitatione fidei semen eius Abrahæ. Et illic Isaac in typo Christi dicit agresti filio, & tibi post hæc fili mi ultra quid faciam? statimq; inuenit qd faciat, dicitq; in pinguedine terræ, & in rore cœli desuper erit benedictio tua, & hic Christus in prophetia dicit, carnalibus Israelitis siue carnalibus Iudæis, quicūq; filij carnis, &

nis & nō filij sunt promissionis, quid faciam tibi Ephraim, quid faciam tibi Iuda: statimq̄ inuenit vel scit quid faciat, dum dicit: Misericordia vestra quasi nubes matutina, & quasi ros mane pertransiens. Misericordia hæc parua illa est, quam intendens ille, in pinguedine (inquit) terræ, & in rore cœli desuper erit benedictio tua. Parua namq̄ misericordia est temporalium siue corporalium abundantia rerum, quarum omnium summa, illic pinguedine terræ, & rore cœli comprehensa est. Porro, misericordia magna illa est benedictio, quæ simplici Iacob in domo habitanti data vel effusa est secundum verba hæc: Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni, cui benedixit dominus. Et deinceps: Et seruiant tibi populi & adorent te tribus. Esto dominus fratrum tuorum, & incuruent ante te filij matris tuæ. Qui maledixerit tibi, sit ille maledictus: & qui benedixerit tibi, benedictionibus repletur. Sic namq̄ benedicens, magnam illi misericordiam imprecabatur, eam scilicet, vt de semine eius Chr̄s nasceretur. Proinde, quia misericordiarum tanta differentia est, idcirco Dauid, qui vtiq̄ minorem misericordiam fuerat consecutus, in pinguedine terræ, & in rore cœli desuper, vt pote rex diues & inclutus, cū dixisset, miserere mei deus, statim addidit, secundum magnam misericordiam tuam? In quor̄ Nimirum in in eo, vt nequaquā promissione Christi de semine suo nascituri frustraretur, propter causam Viræ Ethel. Nam inde est qd̄ postmodū dicit, vt iustificeris in sermonibus tuis, subauditur, miserere mei, cōseruando mihi misericordiam magnam, quā promissisti. Iam enim illi reprobiserat Christum, dicendo. Suscito semen tuum post te, quod egredietur de vtero tuo, & firmabo regnum eius. Ipse ædificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni eius vsq̄ in sempiternum. Igitur & hic postq̄ secundum magnam misericordiam dictū est de filiis promissionis suæ fidei. In tribulatione sua mane consergent ad me, dicentes, venite & reuertamur ad dñm, quia ipse cepit & sanabit nos, percutiet nos, & c. confestim ad filios carnis tanq̄ ad Esau conuersus: Quid (inquit) faciam tibi Ephraim, quid facia tibi Iuda? Misericordia vestra quasi nubes matutina, & quasi ros mane pertransiens. Ac si dicat. Populo electo, cuius typus erat Iacob, magnam misericordiam, magnam cōsequere benedictionem habendo fidem seminis Abrahæ, quod est Chr̄s; vobis filijs carnis, qui tanquam Esau tardatis & foris vagamini, post hæc vltra quid faciatis? In pinguedine terræ & in rore cœli desuper fuerit hæc eius benedictio vel misericordia vestra, sed nūc eadem ipsa prosperante captiuitate pertranseat, sicut pertransit matutina nubes, & in meridie siue vespere iam nō est, & sicut pertransit ros, qui cū mane herbā operuit, orto sole velociter disparet, & iam non est. Sic enim vobis continget, qui mane complati estis, & matutino rore maduistis, id est qui præsentem lætitiā & tantummodo caduca p̄sentis seculi bona requisistis. Nubes vestra pertransit, & ros vester orto sole siccatur, id est, lætitia vestra in tristitiam vertetur, & delitiæ vestræ in futuro non inuenientur, vbi verus sol Chr̄s in virtute sua lucēs in meridie cōspicietur. Propter hoc dolauit in prophetis, & occidit eos, in verbis oris mei. Propter hoc inquit, videlicet quia vos tantūmodo rerum temporalium matutinam nubem, roremq̄ transitorium requisistis, & gloriā dei regnōq̄ futuro non attēditis, ego dolauit, id est multas percussiones feci in prophetis, qui vobis secundum vestram intentionem adulati sunt & applauserunt, videntes vana & loquentes mendacia. Quales vtiq̄ fuerunt propheta Baal. Et illis namq̄ (sicut in Regum libris legimus) Helias Thebaites. CCCCL. viros vna die interfecit: idēq̄ magnā illorū multitudinē percussit Iehu, qui domū Achab subuertit. Hoc totū factū est ad imperium dñi. Idcirco cum dixisset, Dolauit in prophetis, protinus addidit, occidit eos in verbis oris mei. Hoc recte factū est, vt q̄ propter lucrū temporale: & (vt ait alius propheta) propter pugillū farinae, nō solū magnā dei misericordiam reliquerāt, sed & populare turbā fecerūt deuoabāt. Primum in ipsis dolaretur & occideretur, & deinde populus in captiuitate duceretur, matutina misericordia (de qua iam dictū est) & quasi transitorio rore frustratus. Quam iuste hæc facta sint vel fiant, nūc toto in orbe scitur, vbiq̄q̄ lux veritatis est. Sequitur. Et iudicia mea, quasi lux egredietur. Et est sensus. Sicut caligates in nocte oculos lux succedet illumina, sic illis q̄ hæcenus in nocte ignorantie fuerat, annūtiata iudicia hæc p̄spicua erunt, vt dicat. Iudicia dñi vera, iustificata in semetipsa. Egredient igitur iudicia mea quasi lux, id est, qd̄ voluerim, aut qd̄ vtile esse iudicauerim ego, manifestus cognoscet. Quid est illud? Ait: Quia

Psal. 70.

2. Reg. 7.

3. Reg. 18.

4. Reg. 10.

Ezech. 13.

Psal. 13.

Quia misericordiam volui, & non sacrificium, & scientiam dei plus q̄ holocaustum. Huius suę sententię memor dñs semel, & iteꝝ apud Matthæum inuenit: Vbi em̄ discumbente eo in domo eiusdē Mathæi, murmurabant pharisæi, dicētes eius discipulis: Quare cum publicanis & peccatoribus manducat magister vester? Non est (inquit) opus valentibus medico, sed male habentibus. Statimq̄ subiungit: Euntes autē discite qd̄ sit, misericordiam volo, & non sacrificium. Non em̄ veni vocare iustos, sed peccatores. Item, vbi discipulis eius esurientibus, & spicas sabbato vellentibus atq̄ manducantibus, cū dixisset: ecce discipuli tui faciunt, quod non licet eis facere sabbatis. Ait post alia. Si autem scieritis quid est, misericordiam volo, & non sacrificium, nunq̄ condemnassetis innocentes istos. Ergo cum dicit in hoc propheta, quia misericordiam volo, & non sacrificium: dignam suorū reddidit causam iudiciorū, cur supra inter cætera dixerit. In gregibus suis & in armentis suis vadent ad quærēndū dñm, & non inueniēt eum, quia videlicet, neq̄ secundū corpus neq̄ secundū animā misereri nouerunt proximis, prompti sacrificatores gregū: immolatores armentorū. Nam vtrāq̄ misericordiam, scilicet corporis & animæ testat se voluisse illa, quam commemorauimus, euangelica prolocutione. Vbi em̄ peccatorē siue publicanū recipiēs Matthæum dicit, euntes discite qd̄ est, misericordiam volo & non sacrificiū, illam patenter misericordiā se requisisse significat, quæ impendit circa curam animæ. Vbi vero discipulos suos esurientes, & sabbato spicas vellentes à sabbati violatione defendit, dicens: Si autē scieritis qd̄ est, misericordiam volo & non sacrificiū, nunq̄ condemnassetis innocentes istos: Ibi profecto misericordiā, quæ proximis in corporū necessitatibus impendit se voluisse testat. Igitur iudicia dñi vera sicut lux manifesta sunt, & causa cadit carnalis Israel siue Ephraim & carnalis Iuda, quia certatim sacrificium offerunt quod dñs non vult & viscera misericordiæ nō habent quā dñs vult: quia holocausta multiplicant quæ dñs nō requirit, & sciām dei negligūt: in qua dñs & creator creaturā rationalem voluit semper, & vult exerceri. Non acquieuerunt voluntati eius, non executi sunt ea quæ ille voluit. misericordiam & sciām dei. Hoc est quod continuo subiungit: Ipsi autē sicut Adam transgressi sunt pactum ibi præuaricati sunt in me. Et est sensus. Ipsi autē & peccauerūt, & pactū suum per superbiam defendendo mihiq̄ cōtradictorē: contra semetipsos & cōtra potēteros suos immisericordes & crudeles extiterunt. Sed iam in isto secundo huius voluminis finem facientes, sequentis initium ab hoc eodem capitulo sumamus.

Math. 23.

Mat. 23.

Misericordia duplex ad proximum vna in anima, alia in corpore.

FINIS LIBRI SECVNDI.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN OSEE PROPHETAM commentariorum liber tertius.

In Canticis Canticoꝝ dilectus amicæ suæ loquitur: Ostende mihi faciē tuam amica mea, speciosa mea, columba mea, sonet vox tua in auribus meis. Vox em̄ tua dulcis, & facies tua decora. Vocis siue locutionis eiusmodi nunc opportune reminiscimur, quia videlicet saluo altiori celestis gratiæ vel amoris gradu, in quo dilectus Christus & amica eius sancta ecclesia cognoscit, nimis sapientis cuiusq̄ animus dilectus, & sancta scriptura amica vel dilectrix est illius quicq̄ talis est, vt veraciter testimoniū sibi phibeat cōscientia, quod sanctæ scripturæ pulchritudinē verā, & veritatem pulchram diligat. Illius namq̄ verba sunt hæc: Dixi sapiæ, soror mea es, & prudentiā vocaui amicā meam. Dicit ergo, nunc animus studiosus, & ipsa scripturæ præsentis admonet difficultas, vt dicat: Ostende mihi faciē tuā, sonet vox tua in auribus meis. Vox em̄ tua dulcis, & facies tua decora. Sanctæ huius scripturæ facies non nisi sapienti vnquā ostensa est, & vox eius non nisi in auribus diligētis vnq̄ sonuit, neq̄ alius scire meret, vox eius q̄

Cant. 5.

Prover. 7.

Huius prophetæ scriptura diffi-

Osee, 14

dulcis, & facie eius q̄ decora sit. Dicit em̄ ille q̄ scripsit: Quis sapiens & intelliget ista, intel-
 ligens & sciet hæc? Igit̄ semen huius dulcedinis atq; decoris authorem spiritum propitiū
 habere operantes, dilectam hanc siue amicā instanter cepto itinere sequamur, vt faciem
 eius videre, & vocem audire, id est, & intentionem eius sentire, & verum eius sensum inspi-
 cere mereamur. Cum dixisset in hoc propheta dominus, quia misericordiam volui, & nō
 sacrificium, & scientiā dei plus q̄ holocaustum, continuo subiunxit: Ipsi autem sicut Adā
 transgressi sunt pactum, ibi prauaricati sunt in me. Ab isto rursus capitulo populi peccata
 incipit declamare. Vnde & hic ad memoriam reuocandum est, quia (sicut superius iam
 diximus) septies hic propheta gentis suæ peccatricis peccata percudit, totidemq; vicibus
 in aduentum siue sacramentum filiū dei sermo eius recurrit, singulosq; cursus in eodem ter-
 minat: nimirum sapienti atq; intelligenti, qui hæc scire meretur, illud inueniens, quod iu-
 stificari, & a peccatis liberari aliter q̄ per gratiam vel fidem Christi nemo possit. Hac vi-
 ce prima, quam nunc vsq; tractauimus, sic incepit: Non est em̄ veritas, & non est miseri-
 cordia, & non est scientia dei in terra. Tandem in persona Christi venturi, dixit: In tribus
 latione sua mane confurgent ad me &c. & tunc demum ad initium redargutionis rediit,
 dicendo, quia misericordiam volui, & non sacrificium, & scientiam dei plus q̄ holocau-
 stum: ipsi autem sicut Adā transgressi sunt pactum, ibi prauaricati sunt in me. Cum em̄
 dicit, quia misericordiam volui, & scientiam dei, subaudiendum vel reminiscendum est,
 quod in initio capituli dixerat, non est misericordia, & non est scientia dei in terra. Nunc
 itaq; ordine cepto processuri, non negligent præterimus, quia duo dixit in versiculo
 præfati. Sicut Adā transgressi sunt pactum, ibi prauaricati sunt in me. Breui versiculo & origi-
 nale peccatum, & actualia tetigit peccata eorum. ¶ Dicendo namq; sicut Adā transgres-
 si sunt, actualia peccata vehementer accusat: quia colentes idola, & cætera facientes scie-
 ra, non quomodocunq; peccauerunt, non per ignorantiam, aut per infirmitatem deliqu-
 erunt, sed qui nequissimi peccandi modus est, scilicet peccantes, scientes quod mala face-
 rent, recedēdo a domo David, & a templo domini, quod erat in Hierosolymis, vitulosq;
 aureos colendo, peccatum suum defenderunt, contradicendo sanctis prophetis, quos cūq;
 dominus misit. Vnde & superius dominus dicit: Populus enim tuus sicut hi qui contradi-
 cunt sacerdoti. Hoc nimirum erat ita transgressi pactum, sicut transgressus est Adā.
 Ille namq; & transgressus est, transgressionem suam superbe defendit, dicendo, mulier quā
 dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi. ¶ Porro subiungendo, ibi prauari-
 cati sunt in me, originale respicit peccatū. Ibi namq; cum dicit, subauditur in Adā. Præmi-
 serat em̄, sicut Adā transgressi sunt pactū. Et vere in Adā prauaricati sunt, q̄ (vt Ap̄ls ait)
 per vnū hoīem in hunc mundū peccatū intrauit, & per peccatū mors, & ita in oēs hoīes mors
 pertrāsit, in quo oēs peccauerūt. Itaq; cū dicit: Ibi prauaricati sunt in me, bene sæpe dicitur
 Ap̄lus huic in isto quoq; sermone cōsonat propheta, causando Iudæos & Græcos oēs
 sub peccatō esse, subiungēdo etiā hæc: Non est em̄ distinctio. Omnes em̄ peccauerūt, & egerūt
 gloria dei. His dictis, continuo de peccatō actuali abundantius agit. scilicet de peccatō idololatriæ, &
 aureorū cultu vitulorū, quo sicut Adā transgressi sunt pactū, vt iam dictū est. Sequitur em̄
 ¶ Galaad ciuitas operantiū idolū, supplantata sanguine, & quasi fauces viroz latronū: par-
 ticeps sacerdotum in via interficientium, pergentes de Syche, quia scelus operati sunt. ¶
 Galaad est ciuitas sita trans Iordanem in tribu Gad, in qua idololum primitus est consecra-
 tum. Erat em̄ & ciuitas fugitiuorū. Sed quanto celebrior, tanto idololatriæ, & malorū omni-
 um principium fuit. Et quia isti idola primum consecrarunt, vel maxime sicut præfens te-
 statur, in malum adiuuerunt, idcirco primi ab Assyrijs capti & in captiuitatem ducti sunt.
 Porro, Sychen ciuitas in confinio decem tribuum & duarū, quæ postea Neapolis appella-
 ta est, vnde transitus erat Israelitis in Hierusalem. Vbi solummodo licebat victimas im-
 molari. Tribus ergo tēporibus, quibus secundū legis præceptū populus ad templū domi-
 ni accedere debebat, sacerdotes idolorū ponebant in itinere latrones, qui insidiarent per-
 gentibus, vt magis vitulos aureos in Dan, & in Bethel, q̄ dominū adorēt in Hierusalem,
 & quos reuocare non poterāt, in eadē via interficiebāt. Sacerdotū illoꝝ particeps nūc dicitur
 Galaad, videlicet eo quod Galaaditæ coniungēdo se iniqua fœderatione, & coope-
 rando sacerdotibus in interfecione. Sensus igitur iste est. Si quæras, cur dixerit, ipsi autē
 trans-

Sicut Adā transgressi sunt

Gene. 3 Ibi prauaricati sunt in me Roma, 5

Roma, 3

Galaad ciuitas in tribu Gad

Sychen, q̄ & Neapoli. Exod. 23 Deut. 16

transgressi sunt pactū sicut Adā, qui vtq; nō per ignorantia, sed scienter per arrogantia
 peccauit, & peccatū suū aduersus deū sese corripiente proterue defendit. Ecce effectum
 siue opus manifestū habes malæ defensionis. Nullū deniq; manifestius defensionis est ex-
 perimentū, q̄ illos interficere, quibus admissum non placet cōmuniter suscipere peccatū.
 ¶ Locus interfecionis erat Galaad, mira puerfione, mira supplantatione. Debuerat nāq;
 ciuitas esse non interficientium, sed ab interfecione liberantium quempiā fugitiuū secū-
 dum legem domini dicentis: Cumq; vltor sanguinis eum fuerit persecutus, non tradet in
 manus eius, quia ignorans percussit proximi eius: nec ante biduum tridū ve eius proba-
 rur inimicus & habitabit in ciuitate illa, donec stet ante iudicium, causam reddēs facti sui,
 & moriatur sacerdos magnus qui fuerit in illo tempore. Recte ergo dicit, supplantata san-
 guine, quia perditio vel derelictio cōstituto pacis susceperat pro illo cōmutationē sangui-
 nis. Dicitur & quasi fauces viroz latronū, q̄ videlicet sicut latrones in faucibus, id est ca-
 uernis, locisq; abditis latentes, expoliāt prætereuntes & interficiūt: sic in ea, quæ debuerat
 esse asylum fugitiuorum, sanguinarij sacerdotes simplicitati populi insidiāt, expoliabāt
 eos fide, interficiebāt mente, & q̄ decipere non poterant, vestibus priuabāt, corpore ne-
 cabant. Pro tanto scelere propheta dolens, exclamat. ¶ In domo Israel vidi horrendum.
 ¶ Ibi fornicatus est Ephraim, contaminatus est Israel. ¶ Quid enim magis horrendū, quid
 magis exclamatione dignū, q̄ istud accidisse, non in qualicūq; gente aut natione, sed in do-
 mo Israel, in gente dei, in parte domini, sicut Moses loquitur, pars autē domini populus
 eius, Iacob funiculū hereditatis eius? Deniq; gentis alterius peccatū in idolis error est. Is-
 raelis autē, qui veri & vnus dei notitiā habuit, legemq; accepit, tale peccatum horror est.
 Propterea toties peccatū illius populi fornicationem appellat, & nunc quoque dicit. Ibi
 fornicatus est Ephraim, cōtaminatus est Israel. Ephraim (vt sæpe dictum est) ipse Hiero-
 boam de tribu Ephraim, Israel vero decem tribus, quæ illo peccate, id est vitulos aureos
 pro deo sibi faciente, cōtaminatæ sunt, sequendo illū. Etenim sicut cōtaminatur adulterio
 mulier, sic derelicto deo populus ille cultu idololatriæ contaminatus est. Hæc aduersus
 Israel, id est decē tribus dicta sunt. Sed nunquid tantummodo illis iratus est? Nonne & su-
 per Iudā grandis ira, quā nunc videmus pro meritis erat vêturæ? Sequitur. ¶ Sed & Iuda
 pone messem tibi, cū conuertero captiuitatē populi mei. ¶ Ac si dicat, Dixi qd̄ in initio
 prophetici huius sermonis, q̄ non addam vltra misereri domui Israel, sed obliuione ob-
 lisciscor eorum, & domui Iuda miserebor, & saluabo eos in dño deo suo, & hoc verū est.
 Nam Israelis, id decem tribu captiuitas, de terra Assyriorū nō reuocabitur: tu Iuda
 da transmigratio de Babylone est reducēda post annos. LXX. Verūtamen cū conuer-
 tero illam captiuitatem populi mei, cū reduxero illos in terrā suā, q̄ ex te supererūt digni
 vt reliquæ saluentur pro ipsorū fide & meritis, vsque ad plenitudinē tēporis, q̄ conuertē-
 da est vniuersalis captiuitas omnis populi mei, p̄ aduentū saluatoris Christi: tu Iuda pone
 messem tibi quæ secāda erit, id est multitudinē filiorū male natoꝝ, quibus multipliciter pul-
 lulabis, scito demetendam esse Romanorū gladijs, sicut nūc, imo magis q̄ nūc decē tribus
 demetuntur, & transferūt ab Assyrijs. Quam ob causam? Quibus pro meritis siue pec-
 catis? Ait. ¶ Cū sanare vellem Israel, reuelata est iniquitas Ephraim, & malitia Samariæ, CA. VII.
 ¶ quia operati sunt mēdaciū, & sur ingressus est spolians latrunculus foris. ¶ Et est sensus.
 Cum ad saluandum Israel venissem, illa iniquitas reuelata est, & illa malitia Iudæorum sese
 expressit, cuius illa iniquitas Ephraim, illa malitia Samariæ typus vel præcursor fuit, quia
 do relicta domo David, Hieroboam stulit, relicto dño deo, vitulos aureos colere magis
 elegit. Diligenter propheta huius locū hunc, quē nunc ingredimur, pertractare con-
 mur, memores illius dicti in fine voluminis, cuius sæpe meminimus: Quis sapiens & intel-
 liget ista, intelligens & sciet hæc, & scientes tanta esse vel talia q̄ hic prophetali oculo p̄-
 uidet ac p̄scribit, qualia si nudis eloqueret verbis, nimis intolerabile esset audire homini-
 bus illius tēporis, sicut diximus iam in proemio p̄sentis opusculi. Denique peccatū Iu-
 dæ in saluatorem, cuius sanguinem fudit, hic mystice describit, propter qd̄ talia facta sunt
 vel fieri debuerūt in eiusdem excidio gentis. Quæ prospiciens, hic recte dicit, sed & Iuda
 pone messem tibi. Cum (inquit) sanare vellem Israel, reuelata est iniquitas Ephraim, & ma-
 litia Samariæ. Qui nondum sapiens siue intelligēs est, qualē sanctus propheta spūs loco
 iam dicit

Galaad supplantata sanguine Iosu, 20, 21

Deut, 32

CA. VII.

iam dicto requirit, nihil aliud significari hic arbitratur, nisi ac si dictū sit. Cū per David es lectum meū vellem Israel instruere ad cognoscendum verū deū, & ad tenendum firmiter solius nominis mei cultum legitimū, iniquitas filiorū Israel magis exarsit, & malitia illorum pertinacius in sanivit, nec ante desisterunt, donec ad posteros derivato regni gubernaculo iugum excusserūt, & a domo recesserūt eiusdē David, & deos sibi fecerūt iuxta mentionem suā iniquitatis, iuxta malitiosa desideria cordis sui. ¶ Verū ille David non solū p̄ se cunctā carnem extitit saluatoris nostri, verū etiā figurā eiusdē prætulit in mirabilibus gestis. Regnū eius p̄paratio fuit regni Christi, imo regnū vnum est Christi & ipsius David, iuxta qđ & angelus ad Mariam de illo dicit: Et dabit illi dñs deus sedē David patris eius. Econtra, Hieroboā, & qui illū secuti sunt, relinquētes David, typū gesserunt Iudæorū & phariseorū, qui Christū negauerūt ante faciē Pilati, & dixerunt: Nō habemus regem nisi Cæsarē. Furor ille, quo Christum cōdemnātes, petierunt dimitti sibi Barrabā homicidā, & seditionis authorē, illi malitiā similis extitit, qua illi, qui sequuti sunt Hieroboam, veritatē dei in mendaciū cōmutauerūt. Vel (sicut hic scriptū est) mendaciū operati sunt, quia veritate cōtempta, mendaciū in vitulis aureis operati sunt, & coluerunt. Igitur in verbis istis similitudinē pariter cōtemplemur & rem. Similitudinē, in illius statu tēporis, s. in eo quod ille Ephraim siue ille decē tribus taliter recesserūt a domo David, Rem vero in adventu saluatoris, qđ Iudæi rebellātes veritati, negauerūt eū, & populus regis huius esse voluerūt. Itaq; cū dicit: Cū sanare vellem Israel, reuelata est iniquitas Ephraim. Ponamus ante oculos mentis & illum David patrē carnis Christi, & hūc filiū eius verū David, quia videret vterq; suo modo Israel sanare voluit, ille psalteriū componendo, iste carnem assumēdo. Nā psalteriū illud manufactū typū fuisse carnis vel corporis Christi, testat ipse, cū in Psalmo p̄sonā patris ad eundē filiū, dū in sepulchro corpus eius quiescit, loquentē intro ducit. Exurge gloria mea, exurge psalteriū & cythara. Et ille respondēs: Exurgā (inquit) diluculo. ¶ Illo psalterio suo manufacto David Israel sanare voluit, quia nimis idcirco verba cœlestia cū psalterio cecinit, vt populū tantūmodo terrena diligentē intro duceret ad amorē & spem futuri regni, q̄ vera sanitas est cordis. Hoc ante illum nemo fecit, vt promissa cœlestia verbis enūtiaret manifestis aut pœnas ignis æterni. Hoc ita verū est, vt apud Moſen fere nulquā inuenias promissiones paradisi vel regnū dei, nec cōmīnationes inferni, nominibus manifestis, præter locum vnū in cātico Deuteronomij, vbi sic dicit: Ignis succēsus est in furore meo, & ardebit vsq; ad inferni nouissima. Omnia clauſa sunt sub figuris, & bona qđ æterna sub noīe terræ Chanaan, terræ quasi lacte & melle manātis: mala vero sempiterna, sub nominibus famis, pestilentiæ, gladij, malarūq; bestiarum reddēda significat pro meritis. Talis nāq; & ita qđā modo puerilis sensus erat carnalis populi in illiō statu t̄pis, vt nō nisi p̄sentia diligere p̄sp̄era, nō nisi p̄sentia metuere sciret aduerſa. Hinc primus (vt iā dictū est) cœlestis regni gloriā patēter expressit verbis, addita v̄ musicā dulcedinis, & ordine cōposito diuinæ religionis, volēte dño sanare Israel, s. vt sano corde terrena paruipēderet, cœlestia magis desideraret. ¶ At vero psalteriū istud siue hæc cythara, cui p̄ hoc dixit. Exurge gloria mea, exurge psalteriū & cythara, multo amplius hoc egit sic aperiēdo os suū, vt Matth. scribit: Beati paupes sp̄s, qm̄ ipsoꝝ est regnū celoꝝ, &c. Nimirū hæc expectationi carnalis Israel, valde cōtraria sonauerūt, beatificādo pauperes, mites, lugētes, esuriētes ac sitientes iustitiā, misericordes, mūdīcordes, pacificos, & persecutionē propter iustitiā sustinētes. Aliter nāq; sentiebat carnalis Israel, scilicet beatos esse tantū illos, q̄ prosperarent in via huius seculi, q̄bus vacaret vt essent superbi, immites, siue tyranni ridētes atq; exultantes, quamuis in rebus pessimis, inexpertes miseriarum, atq; idcirco nescientes cōpati miseris, luxuriantes omni voluptate cordis & corporis, beligerantes atq; bellicis elatos triumphis, valentes p̄ potentiā quos vellent occidere ac persequi. Profecto sensus hic magna erat infirmitas: ille autem sanare volebat Israel, vt sane saperet. Aduerſus vtrūq; reuelata est iniquitas Ephraim, id est p̄secuti sunt eos omnes illi qui noluerunt sanari. Primū, quis nesciat quāta David ille regni dei Psaltes aduerſa p̄tulit, quanta mala passus est ab illis? Vsq; adeo quo gratis illum odio habuerunt, vt filium quoq; illius Absolon regē sibi facerēt, quia nō aliū habuerūt, quo duce cōsurgētes regno sum depellerēt. Mortuo Absolon secuti sunt Seba filiū Bochri, illo mortuo substituerūt

David Christi
vitiū cypum
gessit.

Lucæ. i.

iohā. 19.

Psal. 150
Cœlestia
promissa Da
uid primū
explicauit
Deut. 32.

Matth. 5.

Carnalis Is
rael.

Odiū Isra
el cōtra da
uid.
3. Reg. 17

viti & inuiti per sapientiam eiusdem David filij eius Salomonis: sed deinde mox vbi occasio data est per imprudentiam Roboam, ceruices suas excuserunt, regemq; alium & deos alienos, id est vitulos aureos sibi fecerūt. Hæc fuit iniquitas Ephraim, & hæc malitia Samaritæ, quia videlicet Hieroboam de tribu Ephraim malū hoc inique gessit, & Samaria, per quam totum eius regnum intelligitur (fuit enim Metropolis decem tribuum) hoc ipsum malitiose suscepit, scilicet inuidendo domui David, inuidendo & dedignando tribui Iuda, quod sibi tantum ex illa tribu reges deberēt esse destinati. Dixerunt enim quodam loco viri Israel ad regem David. Quare te furati sunt fratres nostri viri Iuda, & trās duxerunt regem & dominum eius Iordanem? Et respondens omnis vir Iuda, quia pro pinquior (inquit) mihi est rex. Et respondens vir Israel decē partibus, ait, maior ego sum. Ita commota seditione quidam vir Belial nomine Seba filius Bochri cecinit buccina, & ait. Non est nobis pars in David, neque hereditas in filio Isai. ¶ Deniq; ex dictis & factis huiusmodi palam datur intelligi, quānam illa fuerit malitia Samaritæ, de qua nunc loquitur hic, quia nimirum scilicet illius causa fuit inuidencia, quæ veraciter malitia dici potest, quia cuncta malitosarum machinationum parit. Maxime vero tūc iniquitas quæcunq; sit, malitia meretur dici, quando sic se exercet, vt cum sapientia vel rōne incedere possit videri. Sapienter autem siue rationabiliter Samaria fecisse sibi videri poterat, sequendo, regēq; faciēdo Hieroboam de tribu Ephraim, quia patriarcha Iacob cum benediceret filios Ioseph Manassem & Ephraim, iste quidem (ait) scilicet Manasses erit in populo & multiplicabitur, sed frater eius iunior, maior illo erit, & semen illius crescit in gentes. Et in Paralipomenon legimus: Ruben quippe primogenitus erat Israel, sed cum violasset thorū patris sui, data sunt primogenita eius filijs Ioseph filij Israel. Et quidem pluraliter dixit filijs Ioseph, sed cum ille (vt iam dictum est) Ephraim iuniorē priorē prætulerit, iure sibi tribus Ephraim de primogenitis videbatur gloriari. Itaq; peccatum Samariæ recedens a domo David & inuidens tribui Iudæ, vt ex ea reges aut principes deberent germinari, recte malitia debuit nuncupari, quia cum contra veritatem & ratione ageret, rationis & diuinæ autoritatis patrocinio non carere sibi visa est. ¶ Et notandum, qualiter dixerit huic, reuelata est iniquitas Ephraim & malitia Samariæ. Non dixit, exorta est siue orri cœpit iniquitas, cum sanare vellem Israel, sed reuelata est, latebat, quāndiu duces vel principes habebat Israel, qui illum cogere ad cultum dei, qualium optimus vel maximus fuerat David. Reuelabatur autem quando moriētes de cedebant illi, sicut quodam loco scriptura dicit. Cumq; dominus iudices suscitaret, in diebus eorum flecebatur misericordia, & audiebat afflictorum gemitus, & liberabat eos de cæde vastantium. Postquam autem mortuus esset iudex, reuertebantur, & multo maiora faciebant, quān fecerant patres eorum, sequentes deos alienos & adorantes eos. Non dimiserunt adinventiones suas & viam durissimam, per quam ambulare consueuerant. Eodem modo tunc reuelata est eadem iniquitas, eadem malitia quando recesserat David, quo regnante, non audebat reuelari, imo & multo magis tunc reuelata est, quān ea tenuis aliquando reuelata fuisset. Prius nanque urgente aliqua calamitate, & clamantibus illis ad dominum cum tribularentur, suscitato saluatore aliquo, id est iudice bono, cōuertebantur ad dominum, & deos alienos relinquebant. Ex tunc autem quando sic reuelata est, vt illos facerent vitulos, nunquam ab eisdem vitulis recesserunt, sicut manifeste de singulis regibus scriptura dicit, quia a peccatis Hieroboam non recesserunt. Hanc iniquitatem siue malitiam adhuc propheticus sermo persequens, protinus addit. L. Quia operati sunt mendacium, & fur ingressus est spolians, latrunculus foris. Mendacium quippe sunt operati, dicendo de vitulis, qui vtiq; non erant dñi, isti sunt dñi tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti. Ad illud opus vt fieret, & diabolus inuisibiliter, & Hierobam visibiliter operatus est. Pulchre ergo & veraciter dictum, fur, ingressus est spolians, scilicet diabolus animas, furtim deuenans, per inspiratam occulte malitiam, & latrunculus foris videlicet Hieroboam latro visibilis, qui foris, id est, exterius idola fabricās, extra domū siue partē domini, & peccare faciētes Israel, nimirum grande & crudele latrocinij fecit. ¶ Diximus, qualiter illo tempore regnante seu iam decedente David, iniquitas Ephraim & malitia Samariæ reuelata fuerat, cū sanare vellet dominus Israel, dicamus nunc, qualiter

2. Reg. 19

Malitia Ephraim

Gen. 48

1. Para. 8

Antiqua malitia Israhel. Iudæ.

3. Reg. 12

Osee. 6. nouissimo tempore, cum in aduentu suo saluator itidem Israel sanare vellet, similis iniquitas vel malitia, imo & multo maior secundum similitudinem illius reuelata sit. Cum (inquit) sanare vellem Israel, dicat hoc sanator & saluator Israel, sanitatis illius author, de qua cum praemisisset paulante dicens ipse. In tribulatione sua mane consergent ad me, verba ipsorum consergentium protinus intulit hoc modo. Venite & reuertamur ad dominum, quia ipse ccepit & sanabit nos, de qua sanatione siue sanitate, id est peccatorum remissione, primamque resurrectione, quae est resurrectio animarum, iam eodem loco dictum est. Cum enim illa sanitate sanare vellet Israel, deus homo factus praesentialiter atque visibiliter incipiens praedicare, & sic dicere: Poenitentiam agite, appropinquabit enim regnum caelorum, tunc reuelata est iniquitas Ephraim & iniquitas Samaritae, id est illa iniquitas Iudaeorum, illa malitia scribarum & pharisaeorum, cuius typus extitit illa iniquitas Ephraim, & illa malitia Samaritae, de qua iam secundum litteram vel historiam dictum est. Exagitauit enim illos spiritus nequam, ut poenitentiae doctorem cum verbo praedicationis, opera quae nemo alius fecerat, facientem deriderent, persequerentur & blasphemarent. Exempli gratia, dicendo: Daemonium habes. Itemque: In Beelzebub principe daemoniorum eicit daemonia. Non enim placebat illis Christus talis praedicator, poenitentiae doctor, paupertatis persuasor atque exemplar humilitatis, magister maiestudinis, monitor ad lugendum pro peccatis, declamator iustitiae, & cetera. Quisitor misericordiae, munditiae cordis collaudator, pacis remunerator, & eorum qui persecutionem patiuntur propter iustitiam consolator. Quare? Quam ob causam talia praedicationem repulerunt, odio habuerunt atque impugnaverunt? Videlicet, quia cuncta his contraria sapiebant, & diligebant, talemque sibi cupiebant aduenire Messiam, qui illos in hoc seculo extolleret, gentiumque pacem eo usque turbaret, donec omnes fines terrae ditione illorum per bella, bellorumque triumphos subiugaret, aureamque ac gemmatam illis Hierosolymam in terris construeret, atque in ceteris his similibus eorum cupiditate omnino, sicut littera prophetica plerisque in locis sonare videtur, corporaliter expleret. Talem illorum intentionem sensumque ipse quodam loco breuiter exprimens. Quomodo (inquit) potestis vos credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam quae a solo est deo non queritis? Persecuti sunt ergo sanare volentem, tanquam frenetici medicum percutientes antidotum porrigentem, nec ante desisterunt, donec tradentes illum negarent ante faciem Pilati, praeligerentes Barrabae latronem, auctorem seditionis, eundemque regem suum postulantes crucifigi. Hoc modo reuelata in illis, imo impleta ab illis est iniquitas Ephraim, & malitia Samaritae, & sic impleuerunt mensuram patrum suorum, & sic reuelauerunt ac testificati sunt quod essent consentientes patribus eorum. Nam quod inceperunt illi, recedendo a domo David, & occidendo prophetas domini. Hoc isti adimpleuerunt, crucifigendo filium David, filium dei: & deinde occidendo, crucifigendo, flagellando, & de ciuitate in ciuitatem persequendo prophetas & sapientes & scribas, quos ille misit. In omnibus his operati sunt mendacium, mentientes aduersus eundem regem suum, quem negauerunt & velut manum ac seductorem accusauerunt. Perspicuum quoque illud est in illis quod sequitur, & fur ingressus est spolians, latrunculus foris. Fur namque Iudas proditor, & latrunculus ceterus pharisaicus extitit. Iudas namque loculo domini erat fur, sicut Euangelista testatur, quia fur erat, & loculos habes: ea quae mittebantur, portabat. Porro pharisaei & sacerdotes in templo latrocinauerunt, praedam de populo facientes, vendendo & emendo. Unde cum egressus ret eos, sumptum de Elia testimonium protulit, dicens, scriptum est: Domus mea domus orationis vocabitur, & mox illud de Hieremia subiunxit: vos autem fecistis illam speluncam latronum. Ille fur intus inter discipulos domini Iesu, pseudodiscipulus & fictus amicus: & ille latrunculus foris, id est, manifestus hostis, consilium simul inierunt, & (sicut iam dictum est) mendacium operati sunt, cuius videlicet mendacii maximus opifex Caiphas, sic mentitus est, toto conspirante illo concilio malignantium ad decipiendum miserum populum. Expedit vobis ut vnus moriat homo pro populo, & non tota gens pereat, ne forte veniant Romani, & tollant nostrum, & locum, & gentem. A deo cum sanare vellet dominus Israel, ille more suo sanari noluit, sicut alijs verbis declamans dicit: Hierusalem Hierusalem, quae occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi sunt. Quotiens volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas & noluisti. Sequitur. Et ne forte dicant in cordibus suis, omnem malitiam eorum me recordatum, nunc circumdederunt eos adinventiones suae

suae coram facie mea factae sunt. Magna & vera confirmatio iusti iudicii dei siue ultionis quam praemiserat dicens, sed & Iuda pone messem tibi: messem (sicut iam dictum est) appellans illius immensitatem excidii, quae a Romanis erant perdendi. Ne forte (inquit) dicant in cordibus suis, omnem malitiam eorum me recordatum. Ac si dicat, Ne forte murmurent, & quasi iniustam reprehendant sententiam dicentis, ut veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram, a sanguine Abel iusti, ut quod vindictam est in patribus, iterum vindicetur in filiis, omnis causa illis tollitur iustae reprehensionis. Solent namque Iudaei aduersus huiusmodi respondentes dicere nobis: Cur hoc tempore vincti dicari in nos arbitramini, quod olim vindicatum fuit? Exempli gratia, Cum dicimus eis, illud quoque peccatum, quod olim in deserto fecerunt patres eorum, faciundo vitulum & adorando illum, hoc tempore visitari super illos, quando sic excitati sunt. Respondent nobis, illius malitiae tunc dominum fuisse recordatum: siquidem tunc ex illis in vna die vigintitria millia ceciderunt. Haec dicentes, non aduertunt, quia postquam illud factum est per manus filiorum Leui, quibus & Moses ait: Consecrasti manus vestras hodie domino, vnusquisque in filio & fratre suo: deinde cum oraret Moses dicens, dimitte eis hanc noxam, ipse respondens, Angelus (inquit) meus praecedet te, ego autem in die ultionis visitabo & hoc peccatum eorum. Igitur ne forte dicant (ait) in cordibus suis omnem malitiam eorum me recordatum, id est, singula quaeque peccata temporibus suis punisse me, atque idcirco non debere nunc omnia venire super generationem istam: dico illis, quia nunc circumdederunt eos adinventiones suae, videlicet quasi longus funiculus, quia cuncta priorum generationum peccata imitati sunt, & illae adinventiones coram facie mea factae sunt, quia nulla poenitentiae satisfactione illa delere curauerunt. Tales sunt adinventiones eorum, quae illos circumdederunt, taliter causas mortis in vno homine adinueniunt, ut merito dictum sit & merito fieri debuerit illud dictum, venient haec omnia super generationem istam. Omnibus enim, quicumque a sanguine Abel iusti iustos homines vel prophetas occiderunt, similes sese fecerunt, similes Cain qui Abel interfecit, similes Saul qui David persequutus est: & propter illum sacerdos domini, LXXXV. viros trucidauit, & ciuitatem illoque percussit in ore gladii: similes Iezabel & Achab, qui Naboth iustum & ceteros prophetas domini occiderunt. Atque idcirco recte iniquitates illoque & omnium quicumque tales extiterunt, isti in generatione sua portauerunt. Quae nam sunt adinventiones illae, quae eos circumdederunt, & per quas oibus illis similes se fecerunt? Ait. In malitia sua iustificauerunt regem, & in mendacijs suis principes. Omnes adulterantes quasi clibanus succensus a coque te. Qui euit paululum ciuitas a commixtione fermenti, donec fermentaretur totum. Dies regis nostri, Ceperunt principes furere a vino. Extendit manum suam cum illusoribus, quia applicuerunt quasi clibanum cor suum cum insidiaretur eis. Tota nocte dormiuit coquens eos, mane ipse succensus quasi ignis flammae. Quis iste fuit rex, & qui isti principes, quos & in malitia sua & in mendacijs suis iustificauerunt adulterantes, sic succensi quomodo succenditur clibanus a coquente? Et quidem sensus est utilis, qui etsi non palam inuenitur, in gestis tamen potest conijci, quae ita factum sit. Rex Hieroboam & principes eius, qui fauentes illi ad omne facinus paruerunt, hoc modo iustificauerunt. Mysterium propheticum de nece saluatoris, de quo nunc loquebamur paululum differimus, ne coniecturam vitium rationabile atque probabilem nos neglexisse videamur. Omnes adulterantes, id est, a proprio viro, deo, recedentes, quasi clibanus a coquente, sicut clibanus succenditur ut coquat panes, ita illi succensi sunt malitia Hieroboam & igne idololatriae. Qui euit paululum ciuitas a commixtione fermenti, donec fermentaretur totum. Fabricatis quippe idolis, non vim fecit Hieroboam populo ut ea coleret, ne forte quibusdam causa dei religionis resisterebus, cultura idolorum euacuaretur. Ideoque paululum qui euit ciuitas, donec propria voluntate populus regi consentiret, ut primum principes, deinde satellites illorum regi & principibus fauentes, ad vltimum omnis populus corrumperetur. Et hoc est quod dicit, donec fermentaretur totum. Quae enim sponte fiunt, diu permanent: quae autem necessitate, cito soluantur. Hoc considerans Hieroboam, maluit sponte, quam coacte populum subire noxam idolorum culturam. Itaque succensa toti populi massa in veneratione vitulorum, ceperunt dicere ad fores Hieroboam: Dies regis nostri, subauditur, iste est, & quem nobis festiuum noster constituit

Cur non placuit iudicari Christi Iohan. 8. Match. 12.

Iohan. 7.

Match. 23.

Fur Iudas latrunculus ceterus pharisaicus. Iohan. 12. Match 21. Efa. 59. Hierc. 7.

Iohan. 11.

Match. 23.

Exod. 32

Longus funiculus peccatorum Iudaeis.

Gene. 4

1. Reg. 26. 2. Reg. 2

Hieroboam regis altuscia.

constituit imperator. Hunc celebramus, in hoc gaudemus, in hoc vitulos aureos adoramus, ita clamate populo, ceperunt (inquit) principes furere à vino, id est, non solum non sunt irati qui debuerant rectores esse populi, sed insuper intelligentiam suae mentis amittentes, ceperunt furere à vino, videlicet amentiam passi, tam luxuriae quam idololatriae. Quid ad haec ille rex? Extendit (inquit) manum suam cum illusoribus, quia applicuerunt quasi clipeum cor suum, cum insidiaretur eis. Illusores quippe erant principes, qui populo nequiter illudebant, eumque à deo suo longe abducebant, errori eius consentiendo: gratulantes quoque applicuissent cor suum quasi clipeum, ut eos succenderet ille rex & idololatriae flammis ardeat faceret. Cuiusmodi illusoribus, cuiusmodi principibus manum suam extendit, quasi benediceret consilium, ut eos omnino auerteret à templo domini, ne pergendo Hierosolymam causa adorandi & sacrificandi, paulatim respiceret, & vnum eundemque cum Iuda regem rursus susciperet, talia machinatio, tota (inquit) nocte dormiuit, coquens eos, mane ipse succensus quasi ignis flammæ. Et est sensus, Postquam ignem malitiae cordibus eorum immisit, & vidit eos furere, nullumque esse qui suae resisteret voluntati, tota nocte dormiuit, hoc est, securus iacuit, versutus in tenebris, coquens eos igne impietatis: mane autem ipse succensus flammis suorum scelerum venit ad immolandum. Haec secundum coniecturam magis quam secundum historiam de praeterito tempore narrata vtiunque valeant: nos illud attendentes, quia propheta est, & tantae profunditatis sibi conscius, ut in fine voluminis dicat illud, quod iam saepe commemoratum est. Quis sapiens & intelliget ista, intelligens & sciat haec? Nos ad mysterium saluatoris supra ceptum recurramus, & in futurum tempus respicientem prophetam, intellectu oculi sequi cõtedamur. Ista sunt adiuuentiones eorum, adiuuentiones Iudaeorum, quae illos circumuenerunt, quas effugere non poterunt: propter quas bellica Romanorum falce ut secarentur, ut arida messis, iudicati atque damnati sunt. In malicia sua laetificauerunt regem, & in mendacijs suis principes, omnes adulterantes quasi clipeus succensus à coquente. Isti adulterantes illi sunt, quorum scelus alius propheta prauidens. Audite (inquit) verbum domini principes Sodomorum, percipite auribus legem dei mei populus Gomorrae. Prauidebat namque sacrilegium Iudaeorum, & illam noctem qua insaniuerunt aduersus dominum & aduersus Christum eius, non sine quadam similitudine Sodomorum. Nota quippe vetus historia est, quia cum hospitaretur dominus apud Loth, viri ciuitatis vallauerunt domum ipsius ipsa nocte à puero usque ad senem omnis populus simul: vocauerunt Loth & dixerunt ei: Vbi sunt viri qui ad te introierunt nocte? &c. Secundum similitudinem illorum, isti, quasi clipeus succensus à coquente diabolo, illa nocte paschali post esum agni sui, crapulati & ebrii circumdede runt domum, & tenuerunt eum, ut traderent gentibus ad illudendum & flagellandum & crucifigendum. In illa malitia sua laetificauerunt regem. Quem regem? Vti quae Pontium Pilatum siue etiam ipsum Caesarem, quem se laetificare putauerant adulando, & dicendo, non habemus regem nisi Caesarem. Nam Pilatum recte hic regem dici confirmat illud de Actibus apostolorum, ubi cum dixissent fideles, orantes, Domine tu qui fecisti caelum, & terram, mare, & omnia quae in eis, qui spiritu sancto per os patris nostri Dauid pueri tui dixisti: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terrae, & principes conuenerunt in vnum aduersus dominum & aduersus Christum eius, continuo subiunxerunt, Conuenerunt enim vere in ciuitate ista aduersus sanctum puerum Iesum, quem vnixit, Herodes & Pontius Pilatus cum gentibus & populus Israel. Reges illos, de quibus scriptum fuerat, astiterunt reges terrae: Pontium Pilatum & Herodem ille scripturae locus testatur fuisse. Et recte, tetrachae enim erat, id est, singuli quartae partis regni Iudaici reguli isti. Pontius Pilatus, Herodes, Philippus, & Lyfaniae, illum talem suum regem in malitia sua Iudaei laetificauerunt, in eo quod dominum Iesum comprehenderunt, eique crucifigendum tradiderunt. Loquebatur quidem verba quasi tristitia, dicendo: Ego in eo nullam inuenio causam, & caetera his similia, lauans etiam manus suas & dicens, Mundus ego sum a sanguine iusti huius, vos vidistis: sed mentiebatur homo expertus veritatis, & propria possessio mendacij. Vt enim is qui, dicente domino, Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum ut testimonium perhibeam veritati, omnis qui est ex veritate, audit meam vocem: continuo procaciter dixit, quid est veritas

1 Reg. 12

Mytica de Christo expositio 220

Esa. 1

Sodomorum fides Iudaei in nocte paschali. Gene. 19

Ioh. 19 Pilatum rex & regem dici. Acto. 4

Mendax Pilatus. Math. 27

Iohan. 18

Veritas, & non expectato responso, iteque exiuit. Quam longe putas à veritate & quae mendax extiterit? Imo non solum mendax, verum etiam simulator & callidus, simulans tristitiam quasi pius, cum impie laetaretur. Dicunt aliqui, Quae causa vel necessitas illi erat, ut cum laetaret, tristitiam simularet? Nimis Romani imperij, quae tunc vigeat, seculari iustitiam timebat, ne vocaretur in ius, eo quod hominem occidisset innocentem, poenaeque subiret homicidij. Quod tamen postea contigit. Hic erat timor eius, quae & Euangelista memorat, ubi cum dixissent Iudaei, nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium dei se fecit: continuo subiunxit. Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit. Sed adhuc videtur illum excusare dominus ipse, cum dicit, Propterea qui tradidit me tibi, maius peccatum habet. Non excusat homicidam, sed in comparationem eius Iudaicum scelus magis condemnat. Pilatus namque, qui neque legem, neque prophetas accepit, sic in nece domini accusat tantus reus homicidij, quia nihil aliud quam hominem illum esse scire potuit. Iudaeus autem ex lege & prophetis conuincitur, quia non tantum hominem, sed & regem & deum suum tradidit, ac perinde maius peccatum habet, de quo & excusationem non habet. Igitur in malitia sua laetificauerunt Pilatum regem siue tetrarcham aut praesidem, imo non tantum regem, sed & reges, Pilatum & Herodem. Ut enim cognouit Pilatus (ait Euangelista) quod de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui & ipse Hierosolymis erat illis diebus. Herodes visus Iesu, gauisus est valde, scilicet visu miraculo: eius speras regiam ac superbam oculorum suorum curiositatem pascere vel satiare. Sequitur enim, Erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eo quod audiret multa de illo, & sperabat signum aliquod videre ab eo fieri. Cumque nihil responderet, spreuit illum Herodes cum exercitu suo, & illi vestem induit, & remisit ad Pilatum. Et facti sunt amici Herodes & Pilatus in ipsa die. Nam antea inimici erant ad inuicem. Haec fuit laetitia illorum, conuenire in amicitiam & consensum ad illudendum & perdendum dominum. Porro principes, quos in mendacijs suis istum laetificauerunt, maxime principes sacerdotum Annas & Caiphas extiterunt, qui inique laetabantur, quando secundum voluntatem ipsorum turbae mentiebantur, clamantes illum seductorem magnum, malefactorem, dicentes, quia inuenimus hunc subuertentem gentem nostram & prohibentem tributa dare Caesari, & caetera his similia. Quieuit (inquit) paululum ciuitas ex commixtione fermenti, donec fermentaretur totum. Festiuitas Iudaeorum, qua imminente dominus querebatur ad occidendum, notum est quia festiuitas erat azimorum, & ab illa vespera qua traditus est usque ad diem octauum, iuxta praecipitum legis fermentatum non inueniebatur in domibus eorum. At illi fermentati in semetipsis erant fermento veteri, fermento malitiae & nequitiae. Opportune ergo tunc ciuitas habuisse denotat commixtionem fermenti, quoniam vanissime cauebat exterius fermentum in panibus, & non timebat fermentari intrinsecus malitiosis & sanguineis apparatus. Ab eiusmodi fermenti commixtione paululum ciuitas conuenerunt, quia postquam illo consilio malignantium fuere fermentati, cogitates ut interficerent eum, paululum se conuenerunt & quieuerunt Iudaei Hierosolymitani, propter turbas, quae ascenderat de ciuitatibus vel regionibus alijs, quae & susceperunt illum cum ramis palmarum, clamantes osanna filio Dauid. Hinc est illud, quod cum consilium fecissent, ut eum dolo tenerent & occiderent. Dicebat (inquit Euangelista) Non in die festo, causamque subiungit. Ne forte tumultus fieret populi. Quod utique non dicebant intentione religionis, ut haberet festiuitas ornamentum pacis, sed ne de manibus eorum tolleretur auxilio eius, quod ad diem festum conuenerat populi. Nam ubi traditor accessit, qui traderet illum sine turbis, in ipsa festiuitatis nocte exierit ad apprehendendum illum, contra morem religionis, contra aedictum legis. Non enim dixisset lex, falciculusque hyssopi tingite in sanguine qui est in limine, & aspergite ex eo superliminare & vtriusque postea. Istud quoque addidit: nullusque vestrum egrediatur hostium domus suae usque mane. Ita male & maligna intentione ciuitas, quae epulari debebat in azymis, quieuit, ex quo fermentari ceperat commixtione illius fermenti, quod commixtum fuerat maligni collectione consilij, agentibus hoc senioribus & scribis & pharisaeis, & principibus sacerdotum, ut quiesceret donec fermentaret totum, id est, donec magis ac magis oes in eundem confirmarentur iniquitatis consensum. His dictis repente propheta voces eorum, qui dominum comprehenderant, horribiles inclamat, Dies regis nostri. Puta illos dixisse, Honor regis nostri, honor & fidelitas Caesaris, non enim habemus regem, nisi Caesarem

Cur simul labar iustitia Pilatus?

Iohan. 18 Maius peccatum Iudaeorum quam Pilatus?

Luc. 23

Dei. 16 1. Cor. 5

Iohan. 18

Non in die festo.

Exod. 12

Caesarem, & illi honorem in hac die fecimus, capiendo hunc qui prohibebat tributa dari Caesari. Dies hic memorialis illi fit, pro cuius honore & fidelitate istū, qui se dicit regem esse, illudimus, cōspuimus, spinis coronamus, flagellamus, crucifigimus. Hæc & hmoi dī centes: cœperunt (inquit) principes furere a vino. Veraciter animo cœperūt furere, quia non ieiuni aut sobrii mane, sed crapulati & ebrii cōprehenderunt illū in vespera clauso iā die in illa festiuitate, in illa paschali nocte, quando nimis delectabile illis de more fuisse ne mo ambigat, opulenter cenare atque effatim potare. Poti & pleno ventre resoluti, modū furori nescierunt ponere, persequentes hominē inopem & mendicū, & cōpunctū corde mortificare. Hinc illud est inter cætera in persona eius dictū. Aduersum me loquebatur siue exercebantur qui sedebāt in porta, & in me psallebant qui bibebāt vinū. Biberant enim (vt iam dictum est) illa nocte vinū, atq; perinde ebrietate augente furorem, psallebant in eum: psallebant (inquā) non sicut Dauid laudē dei, sed strepente vocibus horribis, op probria decantantes & blasphemā nominis dei, sicut ait ipse. Et opprobria exprobrantiū tibi ceciderunt super me. Sequitur. Extendit manū suā cū illis furoribus, qui applicuerunt quasi clibanū cor suū cum insidiaret eis. Tota nocte dormiuit coquens eos, mane ipse succensus quasi ignis flammæ. Quis extendit manū suam cū illis illusoribus? Nimirum Pilatus iam dictus. Quō extendit manū suam? Profecto cohorte mittendo: ad capiendū dominū, sicut testatur Euangelista cū dicit: Iudas ergo cū accepisset cohortem, & a pontificibus & pharisæis ministros, venit illuc cū laternis & facibus & armis. Nam cū sic distinxit, cū accepisset cohortem, & a pontificibus & pharisæis ministros, palam dat intelligi, quia ministros quidem a pontificibus & pharisæis accepit: cohortem vero a præside, pones quem & cohortes & cæteri militares imperij Romani erant ordines. Itaq; manū suā extendit cum illusoribus, manū vtiq; militarem, id est cohortem misit, pharisæis & pontificibus suos paratos mittentibus. Et recte hic illusores appellat, quia nocte illa, cum tenuissent dñm, illuserunt eū, expuendo in faciem eius, colaphis cædendo, & palmas dando in faciem eius, & cætera faciendū, quæ in euāgelio legimus: Qua fiducia fretus, taliter extendit manū suā? Quia applicuerūt (inquit) quasi clibanum cor suū, id est quia bene conscius erat qd per inuidiā tradidissent eū. Illo inuidiæ confusus incendio manū suam extendit, in eo qd ad comprehendendū illū cohortem misit, cū insidiaretur eis, id est ita, vt insidiaretur eis, ita vt flammam inuidiæ magis ac magis accrescere faceret in eis. Dicebat enim: Quid igitur faciam de Iesu, qui dicit Christus? Item, cū adduxisset eū foras & sedisset pro tribunali: Ecce (inquit) rex vester, Clamantibus illis, tolle crucifige eū, Regē vestrum (inquit) crucifigam? Talia dicēdo nimis insidiabat eis, id est, hoc agebat, vt inuidiæ flammā magis ac magis augeteret in eis. Et vide nequitia hominis mēdaciissimi, callidi, & insidiatoris. Tota, inquit, nocte dormiuit coquens eos, mane ipse succensus quasi ignis flammæ. Qua nocte tota illa dormiuit? Nimirum eadē nocte qua manū suā extēdit, id est cohortem misit. Nusquā enim affuit persona eius vel interfuit tota nocte illa, qua illi, velut clibanus succensus, furiose in illum ardētes insisterūt, cōclamādo, cōspuendo, colaphis cædendo, palmas in facie eius dando. Inter hæc intus continuit se vsq; mane, & tūc apparuit ipse succensus quasi ignis flammæ. Siquidē mane facto (inquit Euangelista) vincitū adduxerūt eum & tradiderūt Pontio Pilato præfidi, videlicet consiliū ineuntes, vt eū morti traderent. In illo cōsilio is, qd tota nocte dormierat, Pilatus quasi ignis flammæ succensus in verba prorupit, ardēs pariter & succendēs, & ardētes instigans verbis supra memoratis, ne ab illo, quo ardebāt, inuidiæ incendio refrigererēt. Quid multa? Omnes calefacti sunt quasi clibanus, & deuorauerūt iudices suos. Omnes (inquit) calefacti sunt, seditio cōualuit, & vidit ipse Pilatus, imo videre gauisus est gaudio maligno, qd seditio conualesceret, nihilq; proficeret negitādo qd vllam in eo causam inueniret, & fingendo mirari se quod insisterent, vt regem ipsum crucifigeret. Ita oēs calefacti flamma zeli & inuidiæ, quasi clibanus oēs, in quam principes sacerdotū & ipse Pilatus, scribæ & pharisæi persuadentes, turbæ Iudæorū, cōclamantes, milites præfidis illudētes, & omnia quæ scripta sunt peragentes. Sed quid? Et deuorauerunt, inquit, iudices suos. Miro modo dictum, qd iudices suos deuorauerūt. Vt deuoratoribus illis, quia deuorauerūt, id est cōdemnauerunt illos, a quibus iudicādi sunt, Iudicū primus ipse est dñs Iesus Chrūs, vterus iudex viuorū & mortuorū, cæteri vero iudices

Iudæi furere a vino.

Psal. 108 Psal. 69.

Pilat. 9 manū extendit.

Matth. 27. Iohes. 19.

Matth. 27.

Iudices, Chrūs & apostoli.

dices apostoli sunt, quibus ipse loquutus est: Sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Istos, quantum in ipsis fuit, deuorauerūt, quia videlicet ipsum dominū sic fecerunt occidere putauerunt, vt omnino moreretur & periret nomen eius. Apostolos autē in fugā conuerterunt, & maximū ex illis Petrū negare cōpulerunt. Igitur miserat qd a misericordiæ foribus excludendi, mira infelicitate illos deuorauerūt, quos iudices habituri sunt: illos iudices habituri sunt quos deuorauerunt, quomodo vel inquantū potuerūt. Sequitur. Omnes reges eorum ceciderunt, non est qui clamet in eis ad me. Hoc & de illius temporis statu, quo vitulos aureos coluerunt, & de tēpore iam dictæ passionis dominicæ recte intelligendū est. Nā & tunc ita ceciderunt omnes reges peccē tribuum, vt non esset vel vnus qui recederet ad peccatis Hieroboam: & itidē quando Christū cōdemnauerunt, ita reges eorū ceciderunt, ita rectores vel principes eorū excæcati sunt ac velut rami fracti corruerunt, vt non sit in eis qui clamet ad dominū. Clamant quidē, sed non ad dñm, imo contra dominū blasphemando Christū deum & dñm. Quod & si extunc clamare & sacrificare contendunt, resultat eis illud propheticū: Et cum extenderitis manus vestras, auertā oculos meos a vobis: & cū multiplicaueritis orationē, nō exaudiam manū eorū: vestræ sanguine plena sunt, ita cadendo quales facti sunt. Ait. Ephraim in populis ipse cōmiscetur. Ephraim omnis ille dicitur, qui recessit a domo Dauid: magis autem ille populus, qui crucifixus est Iesu filio Dauid, quia veraciter sic faciendo recessit a domo Dauid. Sed & de hac & de illa recessione iā superius diximus, quia hæc illi similis est, imo illic cœpta recessio, hic cōsummata est. Ergo Ephraim, id est, omnis carnalis Israel & carnalis iudaismus, apud quem non est Dauid, neq; semen eius Chrūs, in populis cōmiscetur & commiscetur, id est, inter gentes reputatur. Nam contra, Israel verus, inter gentes reputatur, sed habitat solus, iuxta illud: Populus solus habitabit, & inter gentes non reputabitur. Item & Moses benedicendo loquitur: Habitat Israel cōsidenter & solus. Hic Israel sanctus & mūdus est. Is autem, qui nomine Ephraim in p̄senti loco denotatur, immūdsus est & sordidus, in populis cōmixtus. Hoc est quod sequitur. Ephraim factus est subcinericius panis, qd nō reuerfat. Quod idē est ac si dicatur: uidia flammis quasi in clibanu decoctus, sub cinere peccatorū suorū p̄mitur, & ad penitentiam nō cōuertitur. Nā sicut panis subcinericius a cinere nō emūdatur nisi reuerfatur: ita iudaicus populus, qui (vt sæpe iam dictū est) veraciter recessit a domo Dauid, atq; idē modo nomine Ephraim per sp̄m propheticū denotatur, a peccatis suis non liberat, quia ad fidē Christi non conuertit, itaq; in populis cōmiscetur populorū nominibus, quibus cōmixtus est & similis factus est, iure censetur, iuxta illud: Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Chetea, Nec vero tantū modo in populis cōmiscetur, verum etiā in malis meritis p̄fertur. Exempli gratiā, cū dominus dicit: Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista, quia penitentia egerunt ad p̄dicationē Ionæ. Et ecce plus qd Iona hic, Et his similia. Diligenter verba prophetiæ veritatis persequamur, quibus iste Ephraim vehemēter culpatur. Comederunt alieni robur eius, & ipse nesciuit. Sed & cani effusi sunt in eo, & ipse ignorauit. Vere manifestū est quia comederūt alieni robur eius, id est, abstulerūt omnē dignitatē regalē siue principālē, quia olim tanq; in iuuentute sua roborabatur. Ecce enim hodie nō est illi rex neq; princeps aut dux, & ipse (inquit) nesciuit. Quid nesciuit? Nimirum illud quod nō nescire, sed magnopere scire debuit, quia nō prius comederet, nō prius omnino deuoraretur tale illud robur eius, donec veniret verū robur & vere princeps fortitudinis Christus. Sic enim patriarcha Iacob fuerat p̄loquitus: Non auferet sceptrū de Iuda, & dux de fecore eius, donec veniat qui mittendus est. Quo tēpore venit ille quē venisse credimur, natū ex vtero virginis, quē negauit iste Ephraim, factū est istud. Alieni, scilicet gentiles Romani comederūt robur eius, id est, regnū eius ablatū tradiderūt suis satellitibus, scilicet Herodī & posteris eius: & postmodū venientes insuper tulerūt locū, & gentē illius. Hoc ipse nesciuit, imo nescire noluit, vt diceret aut dicat quia Chrūs iam venit, si verus est sermo quē tantus patriarcha dixit. Nec vero taliter comederunt alieni robur illud, vt possit recuperari, sed ita vt irrecuperabile sit. Hoc est qd ait: Et cani effusi sunt in eo, & ipse ignorauit. Ac si dicat: Sicut hominī p̄æ senectute canescit iam non est spes vt recuperetur in eo robur iuuentutis, ita populo illi, ex quo regnum sic perdidit, nō est spes vt recuperād

Eph. 6.

Ephraim

Israel verus, Numc. 23.

Deut. 33

Ezech. 16 Matth. 18

Gene. 49

Spes Iudæorū vana & fallax.

R. cuperād

cuperandi, nisi illa quæ vana est, & fallax erit, & frustrabit eum, quando videlicet pro Christo suscipiet Antichristum. Hoc ipse ignoravit, canos istos in semetipso non attendit. Vixit autem quicumque verus Israelita exiit vel nunc est, ipse non ignorat, quia sic fenuit & incanuit Ephraim, ut iam non sit sicut heri & nudius tertius, quando toties victus vel captus ab hostibus post fatigationem captiuitatis regnum quasi iuuenile robur recuperare potuit. Eruditus homo canos istos sic intelligit, ut ad similitudinem respiciat Abraham senis, & Saraiamiam decrepitæ matris. Sicut enim illi tunc Isaac genuerit, quando in illis cani effusi sunt, cum ante Sara sterilis fuisset ita tunc demum Christus nasci debuit de populo illo, quando regno ablato inualidus factus est. Quomodo hæc ipse nesciuit, aut quomodo ignoravit? Malo nimirum & pessimo inscitæ vel ignorantia modo, nolendo intelligere, nolendo scire, repulendo scientiam hanc, sicut superius dominus dicit. Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi. Ergo quod dicitur, & ipse nesciuit & ipse ignoravit, id est, ac si diceretur, propter culpam superbiæ cæcatus est, quia scire contempsit. Vnde & protinus subditur. Et humiliabitur superbia Israel in faciem eius. Superbia namque Israel palam nunc est quod in faciem eius humiliata sit, quia propter superbiæ cæcitas contigit in Israel, ut Apostolus ait: Velamen quod positum est super eos, sicut præsignabat velata exterius facies Moysi, humiliatio superbiæ Israel est. In conspectu omnium, qui reuelata facie contemplantur gloriam domini, humiliatio quæ propter superbiam contigit, cognoscitur in facie eius, in corde & sensu eius. Præterea sic quoque humiliata est eadem superbia in faciem eius, ut tunc ab Assyrijs & Babilonijs captiuitatis iugo præmeretur, pro eo quod prophetas occidit, & postea miserabilis à Romanis disperderetur, pro eo quod prophetarum dominum, Christum crucifixit. Quamuis in eadem humilitatione ceruicem subrigerat aduersus dominum, dicendo, semen Abraham sumus, & ne mihi seruimus vnquam, tamen nihilominus serui peccati, sub hominibus quoque seruire iugum ferebant, Romanis seruirebāt, ut ceteris regnis seruerāt, & seruitutis eiusdem graue adhuc experimentum capere habebant, cadentes in ore gladii, & in omnes gentes ducti captiui. In his omnibus humiliatur quidem, sed nihilominus perseverat superbia, dum in synagogis suis ipsi quem experiri sunt victorem Christi blasphemant. Hoc est quod sequitur. Nec reuersi sunt ad deum deum suum, & non quaesierunt eum in omnibus his. Vere duræ ceruicis populus, qui tot flagellis coercitus, ad dominum non reuertitur. Super hoc admirans ipse dominus in Esaiâ loquitur: Super quod percutiã vos ultra adentes præuocatione. Nimirum velut districtus dominus, cum oēs virgas & flagella cuncta castigando consumpsit, miratur seruū incorrigibile & contumacem. Vnde hoc videlicet, quia velatū & obdurate habent cor, imo quia nec habet cor. Sequitur enim. Factus est Ephraim quasi colūba seducta, non habens cor. In eo quod non absolute ait, factus est quasi colūba, sed addidit, seducta: bonam colūbæ significationem præsentis loco penitus exterminat. Amplius autem cum apponit adhuc, non habes cor, seductionem eiusdem & vacillatorem totius boni mirum exprimit modo. Siquidem aduersus id, quod de colūba pro bona similitudine dici vel scribi solet, non habes fel: dicitur hic, non habes cor. Quanta putas distantia est inter non habentem fel, & non habentem cor? Quanta (inquam) differentia, colūba habens fel, & non habens cor, à colūba non habente fel, & habente cor, seiuncta est? Nagna profectio & omnino contraria. Sic plane & tanta dissimilitudine seiunctus est carnalis Israel à spiritali, qualis tunc erat ille Ephraim, qui seductus est ut recederet a domo Dauid, & nunc est iste Iudas qui negavit Christum filium dei. Colūba esse debuit manendo in simplicitate atque unitate patris: nam fidei, sed & tunc & nunc seducendo diabolo recessit in felle amaritudinis, in inopia cordis. Quo recessit? Quo abiit? Aegyptum inuocabant, & ad Assyrios abierunt. Quomodo modo Aegyptum inuocabant? Deos Aegyptios colebant, ex quo corpore & non mente, de Aegypto exierunt. Tunc enim cum vix existent, vitulum in deserto fecerunt, & adorauerunt more Aegyptiorum, sicut inter eos facere consueverat: Verba quoque ipsorum Aegyptum inuocantium hæc fuerunt. Vinam mortui essemus per manum domini in terra Aegypti, quando sedebamus super ollas carniū, & comedebamus panes in futuritate. Item: Obituamur nobis ducē, & reuertamur in Aegyptum. Et his similia. Postquam autem terram adepti sunt tam bonam, ut Aegyptiacis carnibus vel panibus non indigeret, nihilominus tam Aegyptum

Sup. 4.

Roma. 11. 2. Cor. 5.

Seruitus Iudæorum.

Iohan. 8.

Esai. 1.

Carnalis Israel & Iudas.

Exod. 32.

Exod. 16.

Num. 14.

ptum inuocauerunt. Duos enim vitulos fecerunt eadem, imo & maiori dementia, quam olim in deserto fecerant & adorauerant vnū. Hoc modo propter suam ingluuiem atque luxuriam Aegyptum inuocantes, ad Assyrios quoque abierunt & similes illis facti sunt, videlicet per superbiam, atque ita in populis commixti, non tam Israelite quam Aegyptii vel Assyrii dici meruerunt. Amplius autem, quando (ut sæpe iam dictum est) Christum negauerunt, regemque suum esse Cæsarem professi sunt, & non alium, Aegyptum inuocabant & ad Assyrios abierunt, id est, hominum sine deo, qui solū diligunt hoc seculum, & malignorum spirituum sese socios in damnatione fecerunt. Sed quid sequitur? Et cum profecti fuerint, expandam super eos rete meum, quasi volucres cæli detraham eos. Secundum metaphoram colūbæ seductæ, & non habentis cor, pulchre significat quod comprehendantur in superbia sua, qui per superbiam quodam quasi volando sese extollere ausi sunt, sed nihilominus infirmi sunt atque inualidi ut colūba. Cuius (inquit) profecti fuerint, videlicet olim, dicendo: Non est nobis pars in David, neque hæreditas in filio Isaac, & nunc clamando, non habemus regem nisi Cæsarem tunc expandam rete meum, & quasi volucres cæli detraham eos, ut neque cum gloriosis & liberis quos æmulant, penna liberatis volare possint, neque apud me liberi sint, sed penas det vanæ spei & præsumptionis: primum in Assyrijs & Chaldæis captiui, & deinde sub Romanis per totum orbem vinculis & retibus captiuitatis distracti atque compediti. His dicitur æquam potius & iustam accumulat sententiam, dicens. Cedam eos secundum auditionem cætus eorum. Auditio namque cætus eorum illa extitit, quam hodie quoque audimus & legimus, quia vanum sibi finxerunt timorem & dixerunt. Si dimittimus eum, sic omnes credent in eum, & venient Romani, & tollent nostrum & locum & gentem. Hinc timorem pontifices & pharisæi collecto concilio finxerunt, & totum consilium cætus vniversus audiuit, & aurem libenter apposuit, ut quasi ex necessitate viderent occidere Christum. Sed quid e contra illis euenit? Non quia occiderunt illum cum Romanis regnauerunt, sed potius hoc exigente sub Romanis, penas dederunt, veneruntque Romani, locum quoque illis & gentem tulerunt. Igitur cædam (inquit) eos secundum auditionem cætus eorum, id est inducam super eos formidinem quam formidauerunt, quam sibimet commiserunt, non vere formidantes, sed formidinem eiusmodi veram videri volentes. Væ eis, quoniam recesserunt a me. Vastabuntur, quoniam præuicati sunt in me. Et ego redemi eos, & ipsi locuti sunt contra me mendacia. Ita cædam eos ut & secundum animam væ illis sit quoniam recesserunt a me, & secundum corpus vastentur, quoniam præuicati sunt in me. Neque enim tantummodo in legem meam præuicati sunt, in me ipsum manus miserunt, me ipsum tradiderunt ad crucifigendum. Et vide quod ingrati sint. Ego redemi eos, & olim ex Aegypto, & nunc a peccatis in sanguine meo: scelus quoque meæ mortis ignoscens illis ita ut diceret: Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt: & ipsi pertinaciter contra me mendacia loquuti sunt. Nam & militibus copiosam dederunt pecuniam, dicentes: Dicitur, quia discipuli nocte venerunt, & furati sunt eum, nobis dormientibus: & si hoc auditum fuerit a præside, nos suadebimus ei, & securos vos faciemus. At illi accepta pecunia, fecerunt sicut erant docti. Et diuulgatum est apud Iudæos verbum istud usque in hodiernum diem. Hæc & huiusmodi mendacia contra me loquuti sunt & loqui non desinunt. Et non clamauerunt ad me in corde suo, sed vlulabant in cubilibus suis. Super triticum & vinum ruminabant, & recesserunt a me. Diligenter in verbis istis diuinam perpendamus iustitiam, quia hic causa est propter quam carnalis Israel existimetur vel reputet Edom sine Esau, & non Israel. Et non clamauerunt (inquit) ad me, sed vlulabant. Quidnam est clamare ad dominum, nisi desiderare dominum? Cæterum si quis oratione multiplicat, quantumvis clamando, & lachrymando, non habens intentionem in hoc, ut ipsum mereatur habere deum, sed ut aliud quid obtineat terrenum siue transitorium, non veraciter dici potest clamare ad dominum, id est ita clamare ut clamor eius ad dominum dei perueniat auditum. Iste qui sic rugit clamore magno & consternatus, ait: Benedic etiam & mihi pater mi. Non utique alium quæret benedictionis fructum, nisi hunc, ut in isto seculo diues ac potens existere ret. Idcirco postmodum sequitur. Cumque eiulatu magno fletet, motus Isaac dixit ad eum. In pinguedine terræ & in rore cæli desuper erit benedictio tua. Sciebat enim quid quereret.

3. Reg. 12. Ioh. 16.

Luce. 11.

Luc. 27.

Math. 28.

Clamor ad deum perens renis vlulatus est. Gene. 27.

& Idcirco illius benedictionē eiusmodi præfinit. Ait ergo, Et non clamauerūt ad me in corde suo, sed vlulabant in cubiculis suis, id est, non fuerunt mihi deuoti, cor eorū mecum rectum nō fuit, non meipsum, sed quæ mea sunt quæserunt, & propter hæc eiulabant in cubiculis suis, id est, in synagogis suis, quæ nimirum non ecclesia mea, sed cubacula ipsorū sunt. Vere vlulabant, quia super triticum (inquit) & vinum ruminabant, sola quæ ventris sunt quærebant, & recesserunt a me, videlicet non querendo habere me. Hoc modo res vera non ad generationē pertinent. quærentium dominum quærentium faciem dei. Iacob, sed ad generationē Esau. Hoc sentiens Apostolus dicit ad Hebræos: Ne qua radix amaritudinis rursum germinans impediatur, & per illam inquinentur multi, ne quis fornicator aut prophanus vt Esau, qui propter vnā escam vendidit primitiua sua. Scitote enim, quoniam & postea cupiens hæreditare benedictionē, reprobatus est. Nō enim inuenit penitentia locū, quanquā cum lachrymis inquisisset eam. Vsq; hodie infelices Iudæi sic vlulant in cubiculis suis, neq; inueniunt penitentia locū, vt benedictionem hæreditare possint, quanquā cum lachrymis inquirant eam. Quare? Quia non clamāt ad dominū in corde suo, sed super triticum & vinū ruminant, id est, non cælestē quærent grām, non peccatorum optant remissionem, non regni futuri suspirant gloriā, sed vlulant & rumināt, propter illius terræ iracundiam, in qua tritici & vini se habuisse recolunt abundantiam, sicut in psalmo scriptum est: & in iracundia terræ loquentes dolos cogitant. Nam quia terram illam ab aduentu saluatoris nostri, propter sanguinē eius se amississe nō ignorant, idcirco irascuntur, & zelo maligno inflammati blasphemant illū. Et recesserūt a me inquit. Vere recesserūt, imo & legationem miserunt post ipsum, dicentes: Nolumus hunc regnare super nos. L. Et ego erudiui eos, & confortauī brachia eorum, & in me cogitauerunt malitiam. Sententia hæc magnæ admirationis habet sensum. Idem enim est ac si dicat: Ego, in quæ cogitauerunt nequitia, ego ille sum qui erudiui eos, ego ille qui confortauī brachia eorum. Erudiui nimirū dando legem, & docendo, nō esse vitam hominis tantū in tritico & vino, super quod nunc ruminant, sed in sermone dei, quemadmodū Moses dicit: Afflixit te penuria & dedit tibi cibū manna, quem ignorabas tu & patres tui, vt ostenderet tibi, quod non in solo pane viuat homo, sed in omni verbo quod egreditur ex ore dei. Postquā erudiui eum, postquā legem dedi illis, & circumdixi & docui, custodiēdo quasi pupillam oculi mei, tunc demū confortauī brachia eorum, constituendo super excelsum terram vt comederet fructus agrorum, & ita confortati sunt, vt reges fortes occiderent, duces, principēs pes, & reges eorum, & longo tempore possiderent labores populorum. Ille qui hæc fecit illis, ego ipse sum in quæ cogitauerunt malitiam, videlicet hanc, vt me crucifigerent. Dixerunt enim, Suspendamus eum in ligno, & proinde maledictus erit, nec reputabitur filius benedicti, de quo Psalmista cecinit: Benedictus qui venit in nomine domini. Moses namq; scripsit, quia maledictus a deo est qui pendet in ligno. Hanc in me malitiam cogitauerūt, sed hæc ipsa malitia eorum excæcauit eos, vt non viderēt ac scirent, quod e contrario per crucem eius in omnes gentes benedictio, id est, peccatorum daretur remissio: & per eam omnia traheret ad seipsum. L. Reuersi sunt vt essent absque iugo, facti sunt quasi arcus dolosus. Mira rebellio peruersorum, quibus quod in rectis corde suaue est & leue, importabile videtur & ferre non possunt. Iugum quippe domini suaue est & onus eius leue: duræ autem ceruicis & male fortes humeri illorum ferre non potuerunt. Idcirco reuersi sunt vt essent absque iugo, vt non haberent legem aut regem, malis voluntatibus suis conradicentes: sed ita reuertendo facti sunt quasi arcus dolosus, id est, semetipsos interfecerūt ac perdiderunt in modū arcus dolosi, qui retrocidente sagitta, ipsum a quo tenditur, percussit. Fugiendo namq; iugū dei sive imperiū Christi, perniciosum sibi subierunt iugū hominū, mortiferū sibi fecerunt iugū Romani imperij. Imo & intendentes arcū rem amaram, vt sagittarent in occultis immaculatis: eodem arcu sagittis ipsis in semetipsos reuersis perierūt, sese æterna dānatione percusserūt, dicendo, Sanguis eius super nos & super filios nostros. Hoc est quod continuo sequitur. L. Cadent in gladio principes eorum a furore linguæ suæ. Furor namq; linguæ illorum quasi gladius acutus extitit, quæadmodū Psalmista cecinit, quia acuerunt vt gladiū linguas suas. Item, Filij hominū dentes eorū arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus, furor linguæ eiusmodi ille sermo nequā extitit, quem firmauerunt sibi clamando: Tolle tolle, crucifige crucifige. Et hic linguæ gladius sic acutus Mariæ quoq; animam pertransiuit, iuxta dictum Simeonis. A b illo furore, id est propter illum furorem linguæ suæ, cadent (inquit) in gladio principes eorum, & sic factū est. Legimus & miramur Iosephum narrantem illud miserabile excidium Hierosolymorū, in quo sic ceciderunt, vt nunquam suum possint recuperare statum, foris Romanorum, in quo gladijs concisi suorum concinuium & contribulitum, vt multo aliter quā gladijs cecidissent A Syriorum sive Babyloniorum. Et merito, quia nimis longum traxerant peccatorum funiculum. Ait enim. L. Ista subsannatio eorum in terra Aegypti. Et est sensus, Ista peccantium insania non noua est, sed inueterata, ex quo gens ista nata est in terra Aegypti. Illic namq; patres istorū, qui subsannauerunt Christū dominum legis & prophetarum, subsannauerunt Moſen missum sibi à deo vt liberaret eos de manu Aegyptiorum. Licet enim clamarent ad dominū propter afflictionem & duram seruitutem, tamen mira demerita missum sibi liberatorem subsannauerunt, dedignando intelligere quod visitarentur & saluandi essent per illum. Hinc Stephanus protomartyr, cum præmississet: Existimabat autem intelligere fratres suos, quoniam deus per manus ipsius daret salutem illis. At illi (inquit) non intellexerunt. Et post pauca, Hunc Moſen, quem negauerunt dicentes, quis te constituit principem & iudicem? Hunc deus principem & redemptorē misit, qui accepit verba vitæ dare nobis, cui noluerunt obedire patres nostri, sed repulerunt & auersi sunt cordibus suis in Aegyptum, dicentes ad Aaron: Fac nobis deos qui præcedant nos: Moſi enim huic, qui eduxit nos de terra Aegypti, nescimus quid factum sit. Et vitulum fecerunt in illis diebus. Ergo quod in Aegypto subsannatio illorum iam sciuerit, palam est, & ex ipsorū quoq; verbis attestantibus potest colligi. Cum enim persequeretur eos Pharaon, illi videntes exercitum eius, dixerunt, Forsitan non erant sepulchra in Aegypto, ideo tulisti nos vt moreremur in solitudine. Quid hoc facere voluisti, vt educeres nos ex Aegypto? Nonne iste est sermo quem loquebamur ad te in Aegypto, dicentes: recede à nobis vt seruiamus Aegyptijs? Illic nimirum testantur se illum repulisse mira inuidentiæ crudelitate, vt cum clamarent ad dominū ob suam liberationē, personā liberantis odirent: & cū sibi salutē cuperent, illi personā, quā nouerant gloriā ministrerū salutaris inuiderēt. Eodē morbo corrupti, cū regem nimis importune quæssissent, datam sibi secundū cor dñi personam odere regnantem, inuidebantq; gloriæ triumphatoris, cuius contra gentes inimicas gloriabantur triumphis, in tantū vt contra illum susciperēt filium eius Absalon, deinde Seba filiū Bochri, deinde Hieroboam filiū Naboth semel & iterū dicentes, non est nobis pars in Dauid, neq; hæreditas in filio Isai. Eadē iniquitate sive subsannatione persequerante, cū regē magnū per prophetas p̄nunciatū expectassent Messia, ad magnā generis sui gloriā vententis odere personā, & illā quā ex lectione poterāt animaduertere Christi gloriā stantī in medio ipsorū personæ nimis crudeliter inuidebāt. Igitur ista subsannatio eorū in terra Aegypti, id est, sic subsannauerūt Moſen in terra Aegypti: sic subsannauerūt Christū filiū dei, sic subsannauerūt Dauid, sic subsannando negauerūt Moſen, negauerūt Dauid, negauerūt Christū ante faciē Pilati. Et idcirco cadent in ore gladij (vt iam dictū est) propter istū linguæ suæ furorē, propter istā suā subsannationē. Quid proinde facias o pheta? L. In gutture tuo sit tuba quasi aquila super domū dñi, pro eo quod transgressi sunt pedes meū & legē meā præuaricati sunt. Me inuocabant, deus meus, cognouimus te. Proiecit Israel bonū, inimicus persequetur eum. Hæc annuncia & annunciando in gutture tuo sit tuba, quia videlicet populo huic bellum est, & nō pax. Aquila namq; venit super domū dñi, id est, Romanū imperiū, cuius militare signū aquila erat, venit super ciuitatē, in qua est domus dñi. In Ezechiele, vbi contra Iudā prophetia dirigit, decē tribubus iam in Aegyptiis translatis, per aquilā Nabuchodonosor significatur his verbis, Aquila grandis alarū magnarū longo membroꝝ ductū, plena plumis & varietate, venit ad Libanū & tulit medullā cedri, summitatē eius auulsi, &c. Nescitis quid ista significant? Dic. Ecce venit rex Babylonis in Hierusalē, & assumet reges & principes eius & adducet eos ad se in Babylonē. Hic autē vbi non aduersus Iudā tantū, sed aduersus omnē Israel prophetia textur, & quasi tuba declamare iubetur, recte secundum supra dicta per aquilam excellentia Romani intelligitur imperij, cuius (vt iam dictum est) militare signū aquila fuit, ante suscep-

firmauerunt sibi clamando: Tolle tolle, crucifige crucifige. Et hic linguæ gladius sic acutus Mariæ quoq; animam pertransiuit, iuxta dictum Simeonis. A b illo furore, id est propter illum furorem linguæ suæ, cadent (inquit) in gladio principes eorum, & sic factū est. Legimus & miramur Iosephum narrantem illud miserabile excidium Hierosolymorū, in quo sic ceciderunt, vt nunquam suum possint recuperare statum, foris Romanorum, in quo gladijs concisi suorum concinuium & contribulitum, vt multo aliter quā gladijs cecidissent A Syriorum sive Babyloniorum. Et merito, quia nimis longum traxerant peccatorum funiculum. Ait enim. L. Ista subsannatio eorum in terra Aegypti. Et est sensus, Ista peccantium insania non noua est, sed inueterata, ex quo gens ista nata est in terra Aegypti. Illic namq; patres istorū, qui subsannauerunt Christū dominum legis & prophetarum, subsannauerunt Moſen missum sibi à deo vt liberaret eos de manu Aegyptiorum. Licet enim clamarent ad dominū propter afflictionem & duram seruitutem, tamen mira demerita missum sibi liberatorem subsannauerunt, dedignando intelligere quod visitarentur & saluandi essent per illum. Hinc Stephanus protomartyr, cum præmississet: Existimabat autem intelligere fratres suos, quoniam deus per manus ipsius daret salutem illis. At illi (inquit) non intellexerunt. Et post pauca, Hunc Moſen, quem negauerunt dicentes, quis te constituit principem & iudicem? Hunc deus principem & redemptorē misit, qui accepit verba vitæ dare nobis, cui noluerunt obedire patres nostri, sed repulerunt & auersi sunt cordibus suis in Aegyptum, dicentes ad Aaron: Fac nobis deos qui præcedant nos: Moſi enim huic, qui eduxit nos de terra Aegypti, nescimus quid factum sit. Et vitulum fecerunt in illis diebus. Ergo quod in Aegypto subsannatio illorum iam sciuerit, palam est, & ex ipsorū quoq; verbis attestantibus potest colligi. Cum enim persequeretur eos Pharaon, illi videntes exercitum eius, dixerunt, Forsitan non erant sepulchra in Aegypto, ideo tulisti nos vt moreremur in solitudine. Quid hoc facere voluisti, vt educeres nos ex Aegypto? Nonne iste est sermo quem loquebamur ad te in Aegypto, dicentes: recede à nobis vt seruiamus Aegyptijs? Illic nimirum testantur se illum repulisse mira inuidentiæ crudelitate, vt cum clamarent ad dominū ob suam liberationē, personā liberantis odirent: & cū sibi salutē cuperent, illi personā, quā nouerant gloriā ministrerū salutaris inuiderēt. Eodē morbo corrupti, cū regem nimis importune quæssissent, datam sibi secundū cor dñi personam odere regnantem, inuidebantq; gloriæ triumphatoris, cuius contra gentes inimicas gloriabantur triumphis, in tantū vt contra illum susciperēt filium eius Absalon, deinde Seba filiū Bochri, deinde Hieroboam filiū Naboth semel & iterū dicentes, non est nobis pars in Dauid, neq; hæreditas in filio Isai. Eadē iniquitate sive subsannatione persequerante, cū regē magnū per prophetas p̄nunciatū expectassent Messia, ad magnā generis sui gloriā vententis odere personā, & illā quā ex lectione poterāt animaduertere Christi gloriā stantī in medio ipsorū personæ nimis crudeliter inuidebāt. Igitur ista subsannatio eorū in terra Aegypti, id est, sic subsannauerūt Moſen in terra Aegypti: sic subsannauerūt Christū filiū dei, sic subsannauerūt Dauid, sic subsannando negauerūt Moſen, negauerūt Dauid, negauerūt Christū ante faciē Pilati. Et idcirco cadent in ore gladij (vt iam dictū est) propter istū linguæ suæ furorē, propter istā suā subsannationē. Quid proinde facias o pheta? L. In gutture tuo sit tuba quasi aquila super domū dñi, pro eo quod transgressi sunt pedes meū & legē meā præuaricati sunt. Me inuocabant, deus meus, cognouimus te. Proiecit Israel bonū, inimicus persequetur eum. Hæc annuncia & annunciando in gutture tuo sit tuba, quia videlicet populo huic bellum est, & nō pax. Aquila namq; venit super domū dñi, id est, Romanū imperiū, cuius militare signū aquila erat, venit super ciuitatē, in qua est domus dñi. In Ezechiele, vbi contra Iudā prophetia dirigit, decē tribubus iam in Aegyptiis translatis, per aquilā Nabuchodonosor significatur his verbis, Aquila grandis alarū magnarū longo membroꝝ ductū, plena plumis & varietate, venit ad Libanū & tulit medullā cedri, summitatē eius auulsi, &c. Nescitis quid ista significant? Dic. Ecce venit rex Babylonis in Hierusalē, & assumet reges & principes eius & adducet eos ad se in Babylonē. Hic autē vbi non aduersus Iudā tantū, sed aduersus omnē Israel prophetia textur, & quasi tuba declamare iubetur, recte secundum supra dicta per aquilam excellentia Romani intelligitur imperij, cuius (vt iam dictum est) militare signū aquila fuit, ante susceptum.

Hæc (vt iam dictum est) repugnare vident verbis istis. Ipsi regnauerunt, & non ex me, principes extiterunt, & non cognoui. Sed absit vt sanctæ scripturæ verba sibi met repugnancia vel contraria sint. Quærimus ergo, qualiter & veritas historiarum consistat, & nihilominus vera sit hæc sententia prophetica. Hoc intendentes, originem perpendimus illius mali, vel schismatis, quia nimirum factio illo prior extitit, quod historia narrat expletum per manus Ahia Sylonitis, & confirmatū per Semeiam virum dei. Quænam illius mali origo fuit, nisi odium quo Israel regem suum David semper odio habuit? Nunquam enim volens sapientiam, fortitudinem, atq; humilitatem, qui fuisse tres primi fortes David populus ille sustinuit, vt pote malis intentus studiis, & idololatriæ cultui, cui seruire non poterat, regnante David. Huius rei summū illud indicium fuit, quod cum non haberent aliū, quem statuere possent super illum depellendum filiū eius Abdon suscepit. Vix q̄ diu vixit David, q̄ diu filius eius Salomon cum sapientia processit, peccata illorum con summari non poterunt, vt liceret eius iudicio dei peruenire ad effectum. At vbi merita domus eiusdem David, quæ peccatis illorum præponderauerant, sic infirmata sunt, vt Salomon per fornicationes deprauatus, seruiret dijs alienis, tunc demum manum suam deus subtraxit, & præualens Israel contra domū David, velut equus indomitus sese excutiens, frenum rupit, & abiit, suisq; studiis congruum sefforem Hieroboam suscepit. Hoc nimirum ex deo non fuit, & idcirco nunc dicit. Ipsi regnauerunt, & non ex me, principes extiterunt, & non cognoui. Vt autem non possit eos retinere vel reuocare Roboam, diuino factum est iudicio, atq; idcirco illic ait, a me enim factum est verbum hoc. ¶ Ad summū eius sententiæ, quæ dictum est, ipsi regnauerunt & non ex me, illud pro foribus argumentum est, qui regnauerunt absq; legitima dei vñctione. Vñctio namq; regalis in domo David, & in tribu Iuda remansit: reges autem decem tribuum absq; vñctione regnauerunt. Sane vnus Iehu filius Iosaphat filij Namfi, quantulacumq; vñctione rex constitutus est, & hoc ex domino, veruntamen non eundem Iehu comprobate, sed condignam da domo Achab vñtionem exigente. Tantummodo lenticulam olei fundēs super caput eius vnus de filijs prophetarum dixit: Hæc dicit dñs deus Israel: Vnxit te regem super populum domini Israel, & percutes domū Achab dñi tui, & vlciscar sanguinem seruoꝝ meoꝝ prophetarum, & sanguinem omnium seruoꝝ domini de manu Iezabel, perdam omnem domū Achab &c. Iste vnus regnauerit ex dño, & principem illum cognoscere deus vñctiq; dignatus sit, veruntamen tantūmodo ad vindictam, quia domū Achab deleuit, & Baal ex terminauit, nō aut ad gratiā, quia peccata Hieroboam, id est, vitulos aureos, non dereliquit. Quapropter vera vñctio est sententia. Ipsi regnauerunt & nō ex me, principes extiterunt, & non cognoui, quia præter istū vnū vñctū vñctionis imperfectæ, cæteri oēs, sicut absq; vñctione, ita regnauerūt absq; vocatione diuinæ græ. Nunc demū & de illis animaduertendū, q̄ vsque adeo recesserunt a domo David, vt crucifigerēt filiū David, filiū dei, q̄ ve re dictū sit. Ipsi regnauerūt & nō ex me, principes extiterūt & nō cognoui. Recte enim hoc in reprobationē illoꝝ debuit prophetari, q̄ vtiq; voluerūt tēporaliter in hoc seculo extolli absq; adiutorio vñctis græ dei, sicut in euāgelica parabola ipse dñs innuit, cū dicit. Agri colæ aut vidētes filiū, dixerūt intra se: Hic est hæres, venite occidamus eū, & nostra erit hæreditas, & apphēsū eū, eiecerūt extra vineā, & occiderūt. Quid hæc parabola innuit, nisi quia scribæ & pharisæi vidētes Iesum, nō ignorauerūt, sed oderūt illū, quæadmodū & ipse dicit. Nūc aut & viderūt & oderūt & me & patrē meū. Cū em̄ agricolæ dixerūt, hic est hæres, nemo est in eis q̄ se de ignoratiā excuset. Ergo cū dicit, venite occidamus eū, & nostra erit hæreditas, recte & veraciter dicitis q̄ occidit. Ipsi regnauerūt & nō ex me, id est, voluerūt sine me regnare, & sine me diuites esse, sed edo sup cathedrā Mosi, & pdā faciēdo de populo, ita vt mentā quoq; & anetū decimarēt, nō curādo iustitiā & fidē &c. quæcūq; grauiora sunt legis. Sed cū illi ore suo semetipsos iudicantes dixissent: Malos male pdet, & vineā suā locabit alijs agricolis, qd iste intulit? Ideo dico vobis (ait) quia auferet a vobis regnū dei, & dabit gēti facietri fructus eius. Igit quod ait: Ipsi regnauerūt & non ex me, principes extiterūt & non cognoui, idem est ac si dicat. Ipsi quidem regnare voluerunt, sed auferetur ab eis regnū dei, quia nō regnare voluerūt ex me & in picipatu suo cognoscere voluerūt me, suæ modis omnibus studētes auaritiæ. Nam hoc est quod sequit.

Argentum

Argentum suum & aurum suum fecerunt sibi idola, vt interirent. Et est sensus: Argentum & aurum plus dilexerunt q̄ deum, imo ne vllum auri & argenti detrimentum paterentur, oderunt Christum & patrem eius deum, oderunt & crucifixerunt Christum dei filiū. Latrocinabantur em̄ in illo dei templo, aurumq; & argentum sibi congregabant, prædam facientes de populo. Nonne autem Apostolus Christi testat, quia auaritia simula Coloss. 3. lachroꝝ est seruitus? Recte igitur ait, quia argentum suū & aurum suum fecerunt sibi idola quia simulachroꝝ seruitus est auaritia, maxime in illis qui præsentibus habentes Christū dei filiū, contra ipsosq; auaritiā disputantē, argento & auro magis fauerūt, & aduersariū mammonæ, id est, cōtemptorem argenti & auri Christū interfecerunt. Quo fructus Quæ merceder? Vt interirēt, ait: Etenim fructus idolorum eiusmodi, fructus mammonæ, fructus argenti & auri, interitus est animæ illorum & corporis. Interierunt spiritualiter inuisibilibus malignoꝝ spirituum phantasias, interierunt corporaliter visibilibus Romanorū gladijs, itaq; vicit domus David, vici sunt omnes, qui recesserunt a domo David. Sequit ergo: L. Proiectus est vitulus tuus Samaria, iratus est furor meus in eis. Longa quidem cōcertatio facta est inter domū David, & vitulos aureos quos Hieroboam fecit, sed tādē vicit domus David: vicit (inquam) quando Christus filius David in cruce ascendit. Ibi cornu David, cornu salutis productum & erectum nobis in domo David confregit, proiecit, atq; contriuit vitulum Samariæ, id est, omnem impietatem diuidentem se a domo David: In qua princeps sedet nunc ipse filius David, cuius videlicet diuisionis initium sēpe dictus ille materialis vitulus Samariæ extitit. Et pulchre, cum duo fuerint vituli, singulariter nunc proiectus est, vitulus inq;: Plus em̄ significat, q̄ si dixisset, duo vituli, sicut interdum singulariter per militem plus intelligimus q̄ per milites pluraliter. Militem namq; dicere solemus exercitum significantes. Proiectus ergo (inqt) est vitulus tuus Samaria, id est, cecidit oīs idololatria, & ab illo principe domus David, deo & hoīe Christo snam ac ceperunt. Omnes dij gentium dæmonia, & princeps mundi huius eiectus est foras. Illud quoq; pulchrum est attendere, quod loco præsentī Samariā compellat, quia videlicet quædo passionis Christi sacramento destrui cœpit error siue idololatria, fieri hoc ceptum est a Samaria. Cum em̄ Hierusalem non susciperet, imo persequeret fidem Christi, sicut scriptū est: Facta est aut persecutio magna in ecclesia, quæ erat Hierosolymis, & oēs dispersi sunt per regiones Iudææ & Samariæ. Samaria verbū dei cū gaudio magno suscepit, sicut ordo lectionis in actibus apostolorū patēter depromit. Iratus est (inqt) furor meus. In quibus vel cōtra quos iratus est, nisi in illis vel cōtra illos q̄ vitulū fecerūt, q̄ idololatriā pertinaciter sectati sunt, q̄ propter simulachroꝝ seruitutē a domo David recesserūt, imo natū de domo David, Chrm negauerunt? Nimirū inter istos concludunt, & maxime sunt vel fuerunt scribæ, vel pharisæi. Et idcirco iam extunc templū vel altare illoꝝ, non altare dei, sed vitulus Samariæ merei dici. Ecce furor dñi iratus est in eis & vitulus eoꝝ proiectus est, domus aut David magnificata est. Templū qppe & sacrificiū illoꝝ ablatū est, Chrus aut & ecclesia eius in æternū manet. Et quare iratus est furor meus in eis? Videlicet, quia nō pnt emūdari. Nam hoc est, quod admirādo pariter & interrogādo confestim subiungit: Vsq; quo nō poterūt emūdari? Quia ex Israel ipse est. Artifex fecit illū, & nō est deus. Cum interrogando dicit: Vsq; quo non poterunt emundari, subaudi vult in æternū, Et causam reddit, cur in sempiternum non possunt emūdari. Quia ex Israel ipse est (inqt) artifex fecit illum. Causa hæc diligenter animaduertenda est. Sciendum in primis, incorrigibile esse illum, qui non per ignorantiam in mēdacium cadit, sed per malitiā de corde suo mendacium confingit. ¶ Ille namq; verbum dicit contra spiritum sanctum, q̄ scilicet dicit: Quicūq; talis est, reus est æterni delicti, & non remittet ei, neq; in hoc seculo, neque in futuro, quia ex ipso est quod facit, aut dicit, non ab alio seductus, sed de corde suo seditionem confingens, & proprio iudicio condemnatus. Nimirū talis ille Hieroboam extitit & hoc sacræ scripturæ conditor spiritus sanctus nobis intimatum esse voluit, peccatū eius exprimens verbis huiuscemodi, dixit Hieroboam in corde suo. Nūc reuertet regnū ad domum David, si ascenderit populus iste, vt faciat sacrificia in domo domini in Hierusalem, & connertetur cor populi huius ad domū suam Roboam regem Iuda, interficietq; me,

Coloss. 3.

Psal. 59
Iosua. 18

Acto. 8.

Peccatū in spiritu sanctum
Matth. 12

Tit. 3.

3. Reg. 12

Solutio

Odiū Iſr
rael contra
David.

3. Reg. 11

Reges Iſra
hel absque
vñctione

4. Re. 9.

Matth. 21

Iohā. 8

Matth. 23

Ibidē. 21

me, & reuertent ad eum. Et excogitato cōsilio fecit duos vitulos aureos, & dixit eis: Nō
 lite vltra ascendere in Hierusalem. Ecce dñi tui Israel, qui eduxerunt te de terra Agypti.
 Vera igit̃ impossibilis emundationis causa, quam dixit quia ex Israel ipse est, artifex fecit
 illum, id est, quia Israel & rex eius Hieroboam nō aliunde inductus, aut ab alio seductus,
 aureum vitulum putauit esse deum, sed artificio malicioso confinxit illum, sciens eum nō
 esse deum, & hoc solum intendēs, vt populus sibi subditus, tali pr̃stigio fasciatus, verū
 nequaquā requireret deum. Idcirco non poterunt emundari, & in illo peccato cuncti re-
 ges Israel cordis fuere impenitentis. ¶ Porro, Baal non ita susceptus est, vt dici posset, quā
 ex Israel ipse est, quā videlicet nequaquam Israel siue rex Israel illum de corde suo artificii
 commento confinxit, sed Iezabel a Sydone adueniens, secum illum aduexit, & suscepit
 eum Israel pro favore reginæ, & regis Achab, pellecti nimiumq; proni ad seruiendum se-
 uitie muliebri, & idcirco quādoq; potuerunt emundari, vt non colerēt illum, sicut in eisdē
 sacris habemus literis. Iehu nāq; studiose super hoc fecit quod rectū erat, & placebat in
 oculis dñi, & deleuit Baal de Israel. Non ita peccatum Iudæ extitit, quāuis & Baal & cæ-
 tera idolorū portēta coluerit. Nullum quippe illoꝝ ex ipso fuit, sed aliunde accepit, & id-
 circo emundari potuit, aliquoties emundatus est, sicut legimus, quia rex ille, & ille statuas
 vel simulachra confregit, lucosq; subuertit, & fecit quod rectum erat in oculis domini.
 ¶ At postquam eo peruentum est, vt peccatum peccatorum Iudæ, de quo veraciter dicas,
 quia ex ipso est, & quia peccati eiusdem fuere artifices, iam non possunt emundari. Quod
 illud peccatum est? Nimirum illud mendacium aureolum, quod fabricati sunt, dicentes:
 Blasphemauit, quia dixit se filius dei benedicti, & si dimittimus eum, sic omnes credent in
 eum, & venient Romani, & tollent nostrum & locum, & gentem. Quod (inquam) fabrica-
 ti sunt, dando pecuniam copiosam militibus, vt dicerent quia discipuli eius nocte venerūt
 & furati sunt eum, nobis dormientibus. Sicut veraciter illic de vitulo dictum est, quia ex
 Israel ipse est, artifex fecit illum, & non est deus. Ita & hic veraciter dicas de hoc menda-
 cium, quia ex Israel, siue ex Iudæis est, artifex fecit, id est, maliciolā mens excogitauit, & con-
 finxit illud, & non est verum. Vtrunq; etenim excogitato siue accepto cōsilio, factum esse,
 scriptura refert. Et sicut illic cum lingua foris vitulum ostentans diceret, isti sunt dñi tui
 Israel, conscientia testis intus refragabatur, sciens & dicens, quia non est deus. Ita & hic,
 dum consultarent, & per pecuniam obtinerent, quatenus verbum hoc diuulgaretur, fura-
 ti sunt eum nobis dormientibus, sciebant, & conscientiam refragantem intus audiebant, quā
 non est verum. Postquam sic peccauerunt, non veritatem ignorando, sed mendacium ex-
 cogitando, tam emundari non potuerunt, iam non remittit eis, neque in hoc seculo, neq;
 in futuro, quia tale peccatum consequitur impenitens cor, semper resistens spiritui sancto.
 Vtrūq; proiectum est, & ille vitulus, ad quem transuerſi sunt olim recedentes a domo
 David, & illud simulachrum auaritiæ, cui seruiētes crucifixerunt Christum filium David
 & iratus est furor domini in eis. Vere proiectus est vitulus. Sequitur enim: L Quoniam
 in araneorum telas erit vitulus Samariæ. ¶ Item: Vere iratus est furor eius in eis. Vnde &
 protinus subiūgit: L Quia in ventum seminabunt, & turbinem metent. Culmus non est in
 eis germen, non faciet farinam. Quod & si fecerit, alieni comedēt eam. ¶ Ab his experimē-
 tis vtrunq; comprobatur, & quod vitulus proiectus sit, & quod furor dñi iratus sit in eis.
 Magnam quippe projectionem siue abiectionem demonstrat hoc argumentum, quod vi-
 tulus quondā præcultus aureolus, & ob frequentia festiuitatū perpolitus, derelinquit in te-
 las araneas, id est, ita negligitur, vt vacet araneis, suarū contexione telarū totum cooperire
 & sordidare vitulum. Hoc ita vt dicit, factū est per passionē Christi triumphū, non tantum
 in vitulo Samariæ, sed in cunctis simulachris gentiū. ¶ Nihilominus & vitulus mendacij
 Iudaici, de quo iā dictū est, factus est in telas araneas, id est, tā infirmū est atque inualidū
 cōtra veritatē, vt sunt telæ araneas. Hinc Esaias dicit: Oua aspidū ruperūt & telas araneæ
 texuerunt. Telæ eorū nō erūt in vestimentū, neque operiet operibus suis. Exēpli gr̃a, vt
 appareat q̃ facile mendaciū illoꝝ solui possit, dicimus eis: O milites vigiles, q̃ dicitis, vt
 estis docti, quia discipuli eius venerunt nocte, & furati sunt eum nobis dormientibus, si dot
 mistis, (vt dicitis) vnde hoc ipsum scire potestis, quod venerint & eū furati sint? Ergo te-
 las araneæ texuistis vos, & consilarij vestri quia q̃ facile soluitur tela araneæ, dissipatur, &
 vestri

Baal nō ex
 Israel fuit,
 sicut vituli
 aurei.

4. Re. 10

Marc. 14
 Johan. 11.
 Matth. 26.

Tela araneæ
 mendacium
 Iudæorum
 Plal. 79

& vestri compositio mendacij. Item: Magnam innuit iram, quod ait, quia ventum semina-
 bunt, & turbinem metent, culmus stans non est in eis germen, non faciet farinam. Et,
 quod & si fecerit, alieni comedent eam. Belli quippe turbinē & famem panis sonant hæc
 sono literali, sed longe grauiora sunt, quæ intelligimus sensu spirituali. s. turbinem iudicij
 æterni, & famem audiendi verbum dei. At ille populus eiusmodi erat, qui spiritualia siue
 inuisibilia hæc mala non pertimesceret, præsentia tantum & corporalia cupiens bona, me-
 tuens mala. Ergo secundum eius puerilem intellectum, bene literam hoc modo cōtextit
 vt exterius sonet famem panis, interius significet famem audiendi verbum dei, quā videt
 licet fame nunc ille populus perijt. Ventum autem seminabunt, id est, opera inutilia faci-
 ent, & sicut ventum solēt sequi turbo tempestatis, sic opera illoꝝ sine dubio sequetur vali-
 da tempestas iudicij dei. Culmus stans apud eos, litera est legis & prophetarū, & iste cul-
 mus non est germen, siue non habet germen in eis. Notandum diligenter, quod cum dix-
 xisset, culmus stans, nequaquā ait, non est in eo germen, sed non est in eis germen. Deniq;
 in culmo sacrae literæ est germen siue granum spiritualis intelligentiæ, sed non in eis, quia
 non intelligunt spiritum viuificantem, solamq; ruminat literam occidentem. Hoc ipsum
 repetit verbis alijs, dicens, non faciet farinam, quod & si fecerit, alieni comedent eam. Nā
 non faciet farinam, subauditur in eis, sicut iam dixerat, non est in eis germen. In quibus au-
 tem est germen, aut facit culmus ille farinam? Nimirum in alienis, id est, in gentibus, siue
 populis qui in Christum credentes, de culmo literæ illius comedunt spiritualis intelligen-
 tiæ farinam. Nam hoc est quod ait: Quod & si fecerit, alieni comedent eam. Pro minimo
 esset infidelibus illis talem pati famem siue sterilitatem, nisi etiam corporaliter nūc præsen-
 tia mala sustinerent. Sequitur ergo: L Deuoratus est Israel, nunc factus est in nationibus
 quasi vas immundum, quia ipsi ascenderunt ad Assur. ¶ Est et sensus: Deuorauerunt ho-
 stes Israel, ita vt iam non sit populus, sicut prædictum fuerat, & ego prouocabo eos in eo
 qui non est populus: siue & ego ad æmulationem vos adducam in nongentem, & cum
 ceciderint in ore gladij, qui super fuerint ex eis, captiui ducentur, in omnes gentes, & vbi-
 cunq; fuerint pro immundis habebuntur, vt vere sunt. Ipsi etiā sunt qui cum blasphemau-
 rent dñm, dicētes: In Belzebub principe dæmonioꝝ, eijcit dæmonia, taliter denotati sunt.
 Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca inaquosa, querens requiem
 & non inueniēs, dicit: Reuertar in domū meā vnde exiui. Et cū venerit, inuenit scopis mū-
 datam, & tunc vadit, & assumit septē alios spūs nequiores se, & ingressi habitant ibi. Et si
 uent nouissima hois illius peiora prioribus. De hoie nāq; immundus spūs exiuit, & per lo-
 ca inaquosa ambulauit, quando de populo Israel per Moſen & Aaron cultum dei susci-
 piente recessit, & gentes possedit. Ibi requiem querens, non inuenit: quia veniens Christus
 expectatio gentium, fortiter istum inquietauit, & foras misit. Reuersus ergo est in domū
 suam, id est, in illius populi synagogam, quam quia inuenit scopis mūdātā, & ornātā, id est, p
 hypocritarū pulchrā suamq; volentes statuere iustitiam, nunc ingressus habitat ibi, cum se
 ptem alijs spiritibus nequioribus se. s. cum omni spiritu impietatis & blasphemiarū. Recte er-
 go dictum est, nunc factus est in nationibus quasi vas immundū, habitantē quippe habet
 in se spiritū immundū: ipse aut nationes vasa immunda sunt, direpta illi forti armato, quē
 admodū ait ipse Christus, semetipsum significans. Aut quō p̃t quisq; intrare in domū fortis
 & diripere vasa eius, nisi prius alligauerit fortē, & tunc domū illius deripiat. Sic immūdas
 Israel cur factus est? Quia ipsi (in q̃) ascenderūt ad Assur: Assur, quod interpretat dirigēs.
 peritq; scripturarū locis superbiū diaboli significat, vt illic: Væ Assur, virga furoris mei,
 & baculus ipse, in manu eius indignatio mea. Et post pauca: Et erit cum impleuerit dñs
 cuncta opera sua in monte Syon & in Hierl̃m, visitabo super fructum magnifici cordis,
 regis Assur, & super gloriam altitudinis oculorū eius. Ergo quia ipsi ascenderūt ad Assur.
 id est, quia sese in superbiam, extulerunt, ita vt filij sint Assur, sicut dñs ait, vos ex patre dia-
 bolo estis, idcirco quasi vas immundū facti sunt in nationibus. Cōpleta est igitur & illa be-
 nede Mariæ propheta, quam dixit: Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles. Esu-
 rientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanēs. Quia videlicet propter superbiam & dispersi
 sunt, factiq; contemptibiles vbiq; terrarū, & culmus stās (vt iā dictū est) nō facit in eis farinā.
 Quod & si facit, nos alieni esurientes comedimus eā, Ascensum illū quo ascenderunt ad
 Assur

Culm stās
 licera est le
 gis.

Plal. 77

Iudg. in na-
 tiōibus im-
 mundū.

Matth. 23

Lucæ. 11

Esa. 10.

Iohā. 8.

Luc. 22

Assur

Iob. 11

Esa. 1.

Onager, populus Iudæus.

Quiescent paulisper.

Psal. 109

Affur, adhuc denotat, ita subiungens: L Onager solitarius sibi Ephraim, munera dederunt amatoribus, sed & cum mercede conduxerunt nationes. L Onager, id est, agrestis asinus, hominē stultum atque superbum significat, sicut in Iob scriptum est: Vir vanus in superbia erigit, & quasi pullum onagri, libere se natum putat. Recte ergo per Onagrū carnalis Israel siue Iudæus hic intelligit, qui vinculo dñi ligari, & ad præsepe eius duci contempnit, sicut in Esaia ipse dñs dicit: Cognouit bos possessorē suum, & asinus præsepe dñi sui, Israel autē me nō cognouit, & populus meus me nō intellexit. Nam sicut per bouem, qui possessorem suum, & per asinū, qui præsepe dñi sui cognouit, credēs ac fidelis quisq; intelligit, ille de Iudæis, iste de gentibus: sic Israel, qui dñm eundem nō cognouit, vel populus q; eum nō intellexit, imo cognoscere aut intelligere noluit, recte onager dicit, id est, asinus qdem, sed superbus: asinus præ stultitia, sed infrenis & præsepe dñi contempnor, vel ignarus præ superbia. Iste onager solitari⁹, id est, pp̄s a rectore deo profugus & solus utpote dei desertor, & a deo desertus, qd fecit. aut quo declinauit? Munera (inqt) dederunt amatoribus, sed & mercede conduxerunt nationes. Qualibus munera dedit amatoribus? Perfecto amatoribus sine fide, amatoribus amantibus in simulatione, qui sic amant, ut amantes faciant, q sic amare simulant, ut decipiant, ut videlicet cum animas deuocauerint a deo vero creatore suo, protinus denudatos, & auxilium non habentes inuadant, ut possideant, suamq; tyrānidem in eos exerceāt. Ergo ironice dictū amatoribus, nam veraciter dicere posset hostibus, tales Assyrii, cæteræq; nationes fuerūt, quibus Israel misisse munera refert historia sacra, diuinū nō sperātem auxilium. Ut vero de futuris more propheticō dictū intelligas, tunc amatoribus munera dederūt, qñ Christum filium dei crucifigentes, Barraban quasi pro munere diei festi, nō utique deo, sed diabolo cunctisq; malignis spiritibus, falsissimis amatoribus, certissimis deceptoribus, reseruauerunt, & ob destruendam dñicā resurrectionis veritatē mendaciū supradictū copiosa pecunia militibus data comparauerunt. Quid faciat dñs onagro huic, populo huic, qui taliter effugit? Ait: L Nunc congregabo eos, & quiescēt paulisper ab onere regis & principum. L Et est sensus: Quñ ipsi effugerunt a me, congregabo eos in obsidionem & in gladium, prius Assyriorū, & Chaldæorū, & deinde Romanorū, & deinde (sicut superius iam dixi) multis diebus sine rege & sine principe sedebunt. Et nota quod dixit, quiescēt paulisper, qā videlicet labor illis erant, & grāde onus, habere reges & principes, qualium seueritas onagrum illum ad præsepe dñi religaret, quales fuere iudices, vsq; ad Samuel, per quos Israel saluatus est, quales fuere reges, Dauid, Ezechias, & Iosias: ac deinde rursus principes, vsq; ad Machabæos duces, & ad vltimū ipse Christus, regum rex, & principum princeps. Isti oēs onus fuere illis, nec eos ferre poterant impatientes, tanq̄ sub nimio pondere curui & anhelii, propriæ voluntatis amatores: quomodo pueri lasciuī, & adolescenter petulantes, magistros seueros & pædagos odisse solent austeriores. Quiescēt paulisper ab eiusmodi onere requiectione nimis damnosa: nunc em̄ dimittam eos secundum desideria cordis eorū, ut eant in aduentionibus suis. Quiescēt qdem, si paulisper: quia cum excusserint se occidendo, si maximum regem & principem suum, Christum, atq; hoc factō quiescere se putauerunt diu ab onere velut importabili, tunc alio prement onere, nec quiescēt grauissimis hostibus suppositi. L Quia multiplicauit Ephraim altaria ad peccandum? Videlicet in eo qd aliud quid coluit extra vnum deum, quod sacrificauit extra sanctuarium vel ordinem legitimum. Siquidem vnus erat deus, & vnum altare eius, quocūq; in loco vel quantiscūq; in locis vna fide nomen eius inuocatur. Ille autē altare aliud fecit vitulo suo, qui (vt supra dictum est) non est deus. Hoc utiq; fuit multiplicare altaria ad peccandum, & taliter extructæ factæ sunt ei aræ in delictū, scribam ei multiplices leges meas, quæ velut alienæ reputatæ sunt. L Causa hæc est malorū sequētium. Quomodo multiplicauit altaria ad peccandum? Videlicet in eo qd aliud quid coluit extra vnum deum, quod sacrificauit extra sanctuarium vel ordinem legitimum. Siquidem vnus erat deus, & vnum altare eius, quocūq; in loco vel quantiscūq; in locis vna fide nomen eius inuocatur. Ille autē altare aliud fecit vitulo suo, qui (vt supra dictum est) non est deus. Hoc utiq; fuit multiplicare altaria ad peccandum, & taliter extructæ factæ sunt ei aræ in delictū, quando Baal quoq; & cætera deorū portenta suscipiēs tot aras habuit, quot dæmonibus sacrificauit. Reddam ei multiplicitatis vicem, nam quia multiplicauit altaria, multiplicabo & ego leges meas, noua lege reptobando sacrificia quæ illis lex vetus instituerat. Vnde & sequitur: L Hostias afferent, immolabunt carnes, & comedent: & dominus non suscipiet eas. L Iste leges carinum & hostiarum velut alienæ computantur ei, sed tamen meæ sunt. Nonne & Dauid hoc idem testatur, cum dicit: Tu es sacerdos

cerdos in æternum secundū ordinem Melchisedech: Reprobauerunt illi altare meum & altaria sua multiplicauerunt: reprobabo & ego sacrificia carinum illoꝝ, & multiplicabo leges meas, quas illi per cæcitate mentis intelligere non poterunt, & velut alienas cōputabunt, sed tamen meæ sunt. Immolabunt carnes, & dominus non suscipiet: immolabitur sacrificium nouū, & dñs suscipiet. Non erunt veteris & noui sacrificij leges contrariæ, sed multiplices. Ipsi autē dicunt esse contrarias, quia cæci sunt. Scribere nihilominus, & scribere non definit eidem populo dñs leges suas, leges euangelicas. Notandum hoc est, quia nō dixit tantū scribā leges: sed scribam (inquit) ei, qui videlicet leges ipse multiplices, quas velut alienas cōputant, cōtinentur in ipsius libris, testificatæ sunt à lege & prophetis. Magna est hic vindicta peccatorū precedentium, q sic cæci facti sunt, velut alienas cōputent leges istas, quascūq; per doctores vel scribas euangelicæ veritatis, per ministros noui testamenti deus scribit, nō litera, sed spiritus magna (inquam) damnatio, q à claritate ista sub velamine cordis absconduntur. Hoc est qd protinus subiungitur. L Nunc recordabitur iniquitatis eorum, & visitabit peccata eorū. L Nunc em̄, id est, in hoc ipso quod velut alienas cōputant & non suscipiunt, nō intelligūt, aut intelligere nolunt leges istas, recordatur dominus iniquitatis eorū, & excæcatio hæc, visitatio est peccatorū eorū: quæ fecerunt a die q̄ primum in deserto vitulū formauerunt, vsq; ad illā diem quo Christi sanguinē fuderūt sicut vindex prædixit deus ad Moysen. Ego autē in die vltionis visitabo & hoc peccatum eorū. Hæc est vindicta quam in psalmo sanguinis Christi exposcens, cū dixisset: Et dederunt in escam meā fel, & in siti mea potauerūt me aceto. Continuo subiunxit. Fiat mensa eorū coram ipso in laqueū, & in retributiones & in scandalū. Obscurētur oculi eorū, ne videant: & dorsum eorū semper incurua. Hoc idē & in præsentī loco propheta secretius innuens, cōtinuo subiungit. L Ipsi in Aegyptum conuertentur. L Aegyptus namq; in tenebras transfertur. Est ergo sensus, Ipsi excæcabitur & aggrauabunt cor sicut aggrauauit Pharaon & Aegyptus. Vnde & Apostolus, cum de ipsis dolore intimo loqueretur, repente Pharaonē pro exēplo intulit hoc modo. Dicit em̄ scriptura Pharaon: Quia in hoc ipsum excitauit te, vt ostendā virtutē meā, & vt annuncietur nomē meū in vniuersa terra. Est em̄ hoc simile illi, quia videlicet sicut Pharaon & Aegypti vidēdo magna dei, magis ac magis præ inuidia sunt indurati & excæcati, sic isti, qui debuerant esse Israel, quanto maiorē ex iam dictis legibus audiunt gloriā Christi, tanto magis indurātur & scandalizantur, & in blasphemias offendūt & corrumpunt cæcis oculis. Veraciter ita dictū, ipsi in Aegyptum cōuertentur, id est, sicut Aegyptus: sicut Aegypti superbiendo atq; inuidendo excæcabantur atq; indurabantur. Vnde sequitur adhuc. L Et oblitus est Israel factoris sui, & ædificauit delubra. L Idem enim est ac si dicat. Et cæcitas contingit in Israel, qua nimis obscuratus, oblitus est factoris sui, spem suā in deo nō posuit. Et quid egit ille oblitus domini? Et ædificauit (inquit) delubra. Vere ergo in Aegyptū conuersus est, quia spirituali Pharaonē, id est diabolo, ædificauit habitacula, maiori seruitutis miseria, q̄ olim Pharaonē illi ciuitates Phytō & Ramesse ædificauerant. L Et Iudas multiplicauit vrbes munitas. L Et est sensus, Non in domino cōfissus est, sed in ciuitatibus munitis, quasi possint illū munitiones eiusmodi deo aduerbare tueri. Sed vide quid contradicat deus. L Et mittam ignē in ciuitate eius, & deuorabit ædes illius. L Hæc secundū præteriti temporis historiam ita vt dicuntur gesta sunt, quia sicut historia Regū narrat: Quartodecimo anno Ezechie ascendit Sennacherib, & omnes ciuitates munitas cepit, destruxit, & igne combussit. Deinde multo magis Nabuchodonosor rex Babylonis, & ciuitatem Hierusalē, templum quoq; combussit, ad postremū vero Romanus exercitus prophetiam hanc maxime adimpleuit, quia tunc ignis illius populi ædes irrecuperabiliter deuorauit. Spiritualiter delubra & vrbes munitæ, quas ille Israel siue Iudas ædificauit & multiplicauit, superstitiones fuere & machinamēta impietatis quibus sese defendūt, ex quo Christus veritas, & veritatis propugnator aduenit, in quibus adhuc sese quasi muniti protegūt aduersus p̄dicationē euangelicæ fidei. Propter quod & igni dupliciter sunt traditi, iuxta illud de cantico Deuteronomij. Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsq; ad inferni nouissima.

Excæcatio Iudæorū.

2. Cor. 3.

Exod. 32

Psal. 68

Roma. 9

Exod. 16

4. Reg. 18

4. Reg. 16

Deute. 28

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN OSEE PROPHE TAM

commentariorum liber quartus.

Luc. 23

Osee. 10

Matth. 27.

Rolixa inuentione peccata Iudæ siue Israel aut Ephraim spiritus propheticus præfenti loco declamans, mala illis ventura denun-
ciat acerba nimis & diuturna, nõ ante finienda, donec veniret Ro-
manus exercitus, & cumulatam in vltionem sanguinis Christi mi-
seriarum mensuram in illis completeret. Testatur hoc ipse, qui in
prophetis olim loquebatur Christus, cum per semetipsum testi-
monium de præfenti propheta huius declamatione sumens, ita
loquitur ductus ad crucifigendum: Filia Hierusalem nolite flere
super me, sed super vosipsas flete, & super filios vestros, quia eo-

ce dies venient, in quibus dicent: Beatæ steriles, & ventres quæ non genuerunt, & vbera
quæ non lactauerunt. Tunc incipient dicere montibus, cadite super nos: & collibus, ope-
rite nos. Hoc namq; propheta hic ante prædixerat, & sic infra scriptum est: Lappa & tri-
bulus ascendet super aras eorũ, & dicent montibus, operite nos: & collibus, cadite super
nos. Dicebat autem dominus de tribulatione & ira, quæ ventura erat per manus Roma-
norum populo illi in vltionem sanguinis sui. Igitur quocunq; nomine propheta hic vta-
tur, siue Iudam, siue Israel siue Ephraim vocet eos, ipsi sunt Iudæi illius temporis. Ad pro-
pheta prospicit intendens in aduentum Christi: & maxime illis mala ista denunciatur,
qui patrum suorũ recedentium à domo David, mensuram impleturi erant, crucifigendo
magnum & verum David. Nunc itaq; cepto tenore, ordinẽ prophetiæ persequamur. Non
li lætare Israel, noli exultare sicut populi, quia fornicatus es à deo tuo. Dilexisti mercedem
super omnes areas tritici. Area & torcular non pascunt eos, & vinum mentietur eis. Non
habitabunt in terra domini. Notum est quia lætari & exultare voluit Israel sicut populi,
& hoc peccatum eius manifestum est, vt inferius hic propheta dicit, ex diebus Gabaa, id
est, ex diebus Saul qui fuit de Gabaa. Tunc enim Israel hoc ipsum, quod vellet lætari &
exultare sicut populi, manifestauit Samueli his verbis: Ecce tu senuisti, & filij tui nõ am-
bulant in vijs tuis. Constitue nobis regẽ vt iudicet nos, sicut & vnũuersæ habent nationes.
Cumq; diceret dominus, audi vocem populi in omnibus, quæ loquuntur tibi, non enim
abiecerunt te, sed me, ne regnem super eos: iuxta opera sua quæ fecerunt à die, quia eduxi
eos de Aegypto vsq; ad diem hanc, sicut dereliquerunt me & seruiuerunt dñs alienis, sic fa-
ciunt etiã tibi. Cum (inquam) hæc & cætera diceret dñs, & Samuel illi cuncta contesta-
retur, iteq; firmiter manifestauit Israel quod vellet lætari & exultare sicut populi, dicens il-
li, Nequaquã. Rex em̄ erit super nos, & erimus nos quoq; sicut omnes gentes, & iudicabit
nos rex noster, & egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis. Nimirum hæc
læticia populorũ, hæc exultatio est gentium, regem alium habere q̄ deum, & hac læticia læ-
tari, tali exultatione exultare voluit Israel, quando regem Saulẽ ex petiuit, quando secu-
tus est Hieroboam, relicta domo David, quãdo Christũ negauit ante faciem Pilati, dicẽs:
Nos nõ habemus regẽ nisi Cæsarẽ. Verũ taliter lætari, tali modo exultare nõ conceditur
populo illi qui legẽ accepit, & cultũ professus est dei, qualiter lætantur vel quomodo ex-
ultant cæteri populi qui huncq; habuerunt notitiã dei, vt vacet illis, quẽadmodũ & cæteris
gẽtibus, deserto deo prosperari in tẽporalibus bonis. Ait ergo, Noli lætari Israel, noli ex-
ultare sicut populi, subauditur, quia non conceditur tibi. Quare? Quia fornicatus es à deo
tuo inquit. Ac si dicat, Aliter em̄ iudicãs vt adultera, quæ fornicãdo recessit a viro suo atq;
q; aliter meretrix quæ nulli fidẽ dederat, neq; vnquã astricta fuerat vinculo coniugali. Tu
virũ deum sortita fueras, & tali marito contempto dormisti cũ altero viro, imo cum pluri-
bus viris, olim in deserto & in Samaria, siue etiã in Hierosolymis, cũ vitulis aureis, & cũ
Baal cæterisq; portentis, & nouissime cũ Barraba latrone, cũ negato Christo præ-
elegisti: & hæc adulteria maritus deprehendit. Præcipit autem lex ipsa, quã tu professã es
Si spiritus zelotipiæ concitauerit virum contra vxorem suam, adducet eam ad sacerdotẽ.

Cumq;

IN OSEE PROPHE. CAP. XII. F. XXXVIII.

Cumq; steterit mulier in conspectu domini, discooperiet caput eius, & ponet super ma-
nus eius sacrificium recordationis & oblationem zelotipiæ. Ipse autem tenebit aquas ama-
rissimas, in quibus cum execratione maledicta congesti radurabitq; eam & dicet: Si decli-
nasti à viro tuo, atq; polluta es, & concubuisti cum altero, his maledictionibus subiacebis.
Det te dominus in maledictionem, exemplumq; cunctorum in populo suo. Putrescere fa-
ciat scemur tuum, & tumens vterus tuus dirumpatur. Ingrediatur aquæ maledictæ in
ventrem tuum, & vtero tumescente putrescat scemur tuum. Et respondebit omnis popu-
lus, Amen, Amen. Non sic examinatur vel in isto seculo iudicatur meretrix, cui non est
vir, quem iure aduersus eam spiritus zelotipiæ concitare possit. Noli igitur lætari, noli ex-
ultare sicut populi tui, quia deo tuo fornicatus es: quia videlicet lætitiã siue exultationẽ
populorum non concedunt tibi quæ in te conscriptæ sunt legis maledictiones. Maledi-
ctus eris in ciuitate, maledictus in agro, maledictum horreum tuũ, & maledictæ reliquæ
tuæ, maledictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, armẽta boum tuorum, & greges
ouium tuarum, &c. Porro, populis saltem ista cõceduntur temporalia bona, vt (verbi gra-
tia) sint promptuarĩa eorũ plena, eructantia ex hoc in illud: vt sint oues eorum scetosa, ab-
undantes in egressibus suis, boues eorũ crassæ. Cur ita? Qua ratione sic apud deũ indicatũ
est? Videlicet quia populi suos labores possident, tu autẽ labores aliorũ pro mercede acce-
pisti conseruandæ legis dei, sicut in psalmo scriptũ est. Et dedit illis regiones gentium, &
labores populorũ possiderunt, vt custodiant iustificationes eius. Hac mercede accepta, da-
torem deum diligere, & legem eius custodire debueras. Sed quid? Dilexisti mercedem
(ait) super omnes areas tritici. Peruersa dilectio tua. Nam deũ diligere, mercede autẽ vtĩ
debueras. Tu autem econtrario, mercedem dilexisti, deum contempnisti. Ergo fornicã-
tus es à deo tuo, quia dilectionem, qua deum diligere debueras, ad diligendã mercedem
detorsisti: & hoc non parce, nõ quomodocunq;, sed super oēs areas tritici, id est, tam im-
mensa cupiditate, tam profunda auaritia, vt te explere nõ queant omnes areæ tritici. Tua
namq; auaritia ignis est, qui nunq; dicit sufficere. Talẽ tamq; peruersum tuæ dilectionis ordi-
nem dñs ipse detestans in euangelio, dicit: Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui
decimatis mentam & anetũ & cyminum, & reliquistis quæ grauiora sunt legis, iudiciũ &
misericordiã & fidẽ. Item, Amant autẽ primos recubitus in coenis, & primas cathedras
in synagogis, & salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi. Tam honoris q̄ pecu-
niæ mercedem te dilixisse redarguit, quia nimirũ in vtroq; peruersa est dilectio animæ: for-
nicantis a deo, diligentis rem dei, neglecto deo. Quid igitur? Quid fieri censet propheta
eius sermo? Area (inquit) & torcular non pascunt eos, & vinũ mentietur eis. Ad auditores
se cõuertens, totusq; auersus a fornicante populo sp̄s, qui hæc dicit, alijs annunciat, quid
iuste propter hoc euentus sit. Ac si dicat, Quoniã dilexit mercedẽ meam & meipsum cõ-
tempnit, ipsa merces tolletur ei, scilicet triticũ & vinum: & cũ in illis sperauit, mentietur
ei, sicut cõtinetur in maledictionibus legis. Sementẽ multã facies in terra, & modicũ con-
gregabis, quia locustæ omnia deuorabunt. Vineã plantabis & fodies, & vinũ non bibes:
nec colliges ex ea quippiã, quoniã vastabitur vermibus. Parũ hoc erat, vt area tritici non
pasceret eos, & vinũ pariter mentiretur eis: nisi etiã & olim Assyrio vastante: & post, Ro-
mano exercitu debellante, ducerẽtur captiui. Ait ergo, repente sententiã complens. Non
habitabunt in terra domini, subauditur, sed in omnes gentes ducentur captiui, & nusq; re-
quies erit illis, quẽadmodũ itidẽ Moyses prædixit: Disperget te dominus in oēs populos
a summitate terræ vsq; ad terminos eius. In gentibus quoq; illis nõ requiesces, neq; erit re-
quies vestigio pedis tui, &c. ¶ Et notandũ, qd non dixerit, non habitabunt in terra sua, sed
nõ habitabũt (ait) in terra dñi. Nõ vult profiteri quod terra illa, ad quã possidendã ingressi
sunt filij Israel, terra ipsorum fuerit aut esse debuerit, sed terra domini. Et recte, nam hoc
ipsum confirmatur auctoritate ipsius domini dicentis inter cætera legitima terræ quẽ ob-
seruari iussit. Terra quoq; nõ vestra in perpetuũ, quia mea est, vos autem aduenæ & colo-
ni mei estis. Neq; em̄ terra fuit ab initio illius populi, sed neq; suis eandẽ terram adquisiuit
meritis, cum fuerit populus durissimæ cervicis. Vnde & Moyses dicit in Deuteronomio:
Ne dicas in corde tuo, cum deleuerit eos dominus deus tuus in conspectu tuo, propter in-
iustitiã meam introduxit me dominus, vt terram hanc possiderem, cũ propter impietateã

Deuter. 28

Psal. 147

Psal. 104

Peruersa

dilectio lu-

deorum.

Matth. 27

Lucæ. 11

Deuter. 28

Vbi supra.

Terra dñi.

Numc. 3

suas istae deletae sint nationes. Neque enim propter iustitias tuas & æquitatem cordis tui in-
 gredieris ut possideas terras eorum, sed quia illae egerunt impietatem, introeunte te dele-
 tae sunt, & ut completeret verbum suum dominus quod sub iuramento pollicitus est patri-
 bus tuis Abraham, Isaac, & Iacob. Scito igitur quod non propter iustitias tuas dominus
 deus tuus dederit tibi terram hanc optimam in possessionem, cum durissimae cervicis sis
 populus. Recte igitur dictum, non habitabunt in terra domini, pro eo ut diceret, non per-
 manebunt in terra, quam dominus dedit illis, quae nequaquam ipsorum erant, sed terra domini,
 quia videlicet nec ipsorum ab initio fuit, nec eam pro vllis adepti sunt meritis suis. Porro,
 & alia est terra, quae dignius dicatur terra domini, scilicet terra viventium, in qua & Psalmi-
 sta portionem suam esse dicit & credit videre bona domini. Num ergo saltem in illa terra
 poterunt habitare coloni isti, & suscipiet eos illa terra viventium, quos ista terra Chanaan
 euomuit? Nequaquam. Sequitur enim, Reuersus es Ephraim in Aegyptum, & in Assy-
 rijs pollutum comedit. Non libabunt deo vinum, & non placebunt ei. Sacrificia eorum
 quasi panis lugentium, omnes qui comedunt eum, contaminabuntur, quia panis eorum
 animae ipsorum non intrabit in domum domini. Recte ergo non specialiter dixerat, non
 habitabunt in ista terra domini, sed generaliter, non habitabunt in terra domini: quia vide-
 licet sicut de illa corporaliter electi sunt terra domini, sic spiritualiter atque inuisibiliter dam-
 nati sunt, ut animae ipsorum non intrent in illam caelestem domum domini. Quare? Quia
 reuersus est (inquit) Ephraim in Aegyptum, id est, qui debuerant esse filij Abraham, Aegy-
 ptij facti sunt, videlicet superbientes in peccatis suis, & propter superbiam suam excæcati
 & indurati. Notandum, quia tertio iam in ista inuentione hoc ipsum dixit, licet verbis aut
 syllabis parumper demutatis. Supra namque dixerat, Aegyptum inuocabant, & ad Assyri-
 os abierunt. Ac deinceps, Ipsi in Aegyptum conuertentur & oblitus est Israel factoris
 sui. Nunc tertio dicit, Reuersus est Israel in Aegyptum, & in Assyrijs pollutum comedit.
 Notanda sunt etiam incrementa mali, secundum modos cuiusque dictionis. Nam quod se-
 cundo ait, Ipsi in Aegyptum conuertentur, plus est quod id quod primo dixerat, Aegyptum
 inuocabant, & quod tertio dicit, reuersus est Ephraim in Aegyptum, plus est quod id quod se-
 cundo dixit, ipsi in Aegyptum conuertentur. Præterito namque tempore dicendo, reuer-
 sus est in Aegyptum, consummatam discessionem exprimit, atque addendo, & in Assyrijs
 pollutum comedit: peccati vel apostasie eius delectationem vehementer coarguit. Secun-
 dum hæc dicta nimirum populus ille de malo in deterius atque in pessimum declinauit. Quan-
 do primum de Aegyptu exierant, facientes vitulum, Aegyptum inuocabant, dicentes, faciamus
 nobis ducem, & reuertamur in Aegyptum, sed suae voluntati permitti non fuerunt. Quando
 vero peccatum illud auxerunt, & recedentes à domo David, non vnum tantum, sed duos vitu-
 los fecerunt, & suae voluntati permitti sunt, recte secundum illud propheticum spiritui dicere
 conueniebat, quia ipsi in Aegyptum conuertentur. Sed eiusdem conuersionis nondum finis erat.
 Adhuc enim suos ad eos dominus propheta mittebat, adhuc lucerna David reseruabatur in tri-
 bu Iuda. Vbitandem crucifixum Christum, illuc demum propheta intuitum intendens, iam præ-
 cito vitur tempore, dicens: reuersus est Ephraim in Aegyptum, id est, Iudaei excæcati sunt,
 tenebrae facti sunt, obscurati sunt oculi eorum, & sic Pharao & Aegyptus aggrauauit, cor
 suum addendo. Et in Assyrijs pollutum comedit, non libabunt deo vinum & non placebunt ei. Eui-
 denter astruit, quia quicquid extunc quasi sacrum Iudaei comedunt, cum Assyrijs, id est, malignis
 spiritibus pollutum comedunt: quicquid extunc libant quicquid sacrificat, non deo placitum, sed
 deo est aduersum, secundum quod & per Esaiam dicit idem deus: Quo mihi multitudinem victi-
 marum vestrae? Holocausta arietum & adipem pinguium & sanguinem vitulorum & agnorum &
 hircorum nolui. Ne afferatis ultra sacrificium frustra. Hæc & cætera cum dicit, profectio con-
 firmat presentem prophetiae locum, dicentis: Non libabunt deo vinum, & non placebunt ei. Et ut
 exprimeret, quam pollutum comedit in Assyrijs, id est, cum spiritibus malignis, quod per Assyri-
 os solent designari, protinus ait: Sacrificia eorum quasi panis lugentium, omnes qui comedunt eum
 contaminabunt. Apud Iudeos, cum pro mortuo sacrificium offerret, ipsum sacrificium vocaba-
 tur panis lugentium, videlicet propter hoc, quia pro mortuo erat oblatum, in cuius morte par-
 tes lugebant. Et quisquis in domo mortui comedisset aliquid vel tetigisset, reputabatur im-
 mundus. Vnde & aliorum comedebat usque ad septimum diem. Est ergo sensus, Sicuti ea quae
 in domo

in domo mortui erant, immunda fiebant, & quisquis ea comedisset aut bibisset, reputaba-
 tur immundus: sic istorum sacrificia, quae dominus in Esaiam sese odisse testatur, immunda
 sunt, & quisquis inde comedit, contaminatur. Quare? Quia panis (inquit) animae ipsorum,
 subauditur, repositus iuxta illud: Quae enim seminauerit homo, hæc & metet: non intra-
 bit in domum domini, videlicet quia sacrificatur vel offertur extra gratiam dominum extrin-
 fidem Christi. Hæc propheta quasi ad circumstantes respiciens dixerat, nunc ad ipsos,
 quibus ante loquebatur, iterum oculos forti zelo terribiles conuertit & dicit. Quid fac-
 ietis in die solenni, & in die festiuitatis domini? Hæc sub interrogatione, ut eos euigila-
 re faceret exclamauit, cunctisque qui audiunt in attentionem excitatis, rursum se conuertit,
 & causam reddit, cur eos tam grauitur percunctatus sit. Ait enim. Ecce enim profecti
 sunt a vastitate, Aegyptus congregabit eos, Memphis sepeliet eos, desiderabile argenti
 eorum vrtica hereditauit, lappa in tabernaculis eorum. Venerunt dies visitationis, vene-
 runt dies retributionis. Tanquam diceret, Derident isti me quasi promittentem longin-
 quum diem, dum dico: Quid facietis in die solenni, & in die festiuitatis domini: sicut mos
 eorum est, illudere prophetis. Exempli gratia, sicut in Esaiam dicunt: Manda remanda, ma-
 da remanda: expecta reexpecta, expecta reexpecta: modicum ibi, modicum ibi. Quonia
 ergo non credunt diem illum, aut certe contemnunt, quasi non prope, sed longe venturum:
 ecce de propinquo molestum datur illis argumentum, ut non vacet eis dissimulare diem illum
 quandoque venturum, quem dico solennem, quem dico domini festiuitatem. Ecce enim profecti sunt,
 id est, sine dubio in proximo proficiscuntur a vastitate decem tribus in Assyrios, & reliquiae
 duae in Babylonios. Illuc proficiscuntur a vastitate, id est, hic relinquentes solam vastitatem
 nem terrae, vastata enim remanebit gladio & igne. Qui superuerunt ex eis, Aegyptus con-
 gregabit eos, Memphis sepeliet eos. Hoc ita factum est. Reliquiae ex Iudaeis interfecto Go-
 doli, quem rex Babylonis terrae praefecerat, contra domini preceptum fugientes Chaldaeos, ingressi
 sunt Aegyptum, & postea (sicut Hieremias testatur liber) ibi a Nabuchodonosor interem-
 pti sunt. Memphis, cuius habitatores sepelierunt eos, ante conditam Alexandriam metropo-
 lis erat Aegypti. Cur cum dixisset, ecce profecti sunt, subiunxit a vastitate, satis aperit
 his verbis, Desiderabile argenti eorum, vrtica hereditauit, lappa in tabernaculis eorum. Lon-
 gam nimirum & magnam his verbis significat vastitatem, quia ubi erant quondam domus pul-
 cherrimae, desiderabiles, & desiderabili argento comparatae, ibi lappae ortae sunt atque vrti-
 cae. Ab isto presentium vel citius venientium malo argumentum, maiorum fide capere pote-
 rant malorum de longinquo, ut non liberet eos ridere vel subfannare ad percunctationem
 dicentis, quid facietis in die solenni, & in die festiuitatis domini. Sane dies ille solennis, dies festi-
 uitatis domini quis sit, manifestius aperit, cum repetit. & dicit, Venerunt dies visitatio-
 nis, venerunt, id est, certissime venturi sunt dies retributionis. Sive cum singulariter diem,
 sive cum pluraliter dies dicit, id ipsum intendit. Etenim quod hic dies dicitur, alibi dicitur
 etiam annus. Nam in Esaiam Christus ipse dicit, Dies enim visitationis in corde meo, annus retribu-
 tionis mea: venturum. Dicitur etiam tempus, ut vere extitit quando dominus noster in hunc mun-
 dum venit, quando & ciuitati, quae illum venientem cognoscere noluit, fletus super illam, di-
 xit, Et non relinquent in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoueris tempus visitationis
 tuae. Quod illic dicitur tempus visitationis, & in Esaiam annus retributionis, hic dicuntur dies
 visitationis, dies retributionis. Istud tempus visitationis, iste dies vel annus retributionis, vi-
 sitanti domino solennis, dies est festiuitatis, quia extunc gloria & honore coronatus est fi-
 lius hominis, & sicut in Cantico Cantico legimus, dies desponsionis eius, dies laetitiae
 cordis eius extitit. Illis autem phreneticis, qui visitantis medici gratiam non cognouerunt, imo
 repulerunt, dies est retributionis, dies interfectionis, sicut de eiusmodi die Esaias dicit, Dies
 enim interfectionis & conculcationis & fletuum, a domino deo exercituum in valle visionis. Se-
 quitur. Scito te Israel stultum, prophetam insanum, virum spiritualement, propter multitu-
 dinem iniquitatis tuae & multitudinem amentiae tuae. Iterum conuersus ad eum, de quo
 praecedentia quasi ad auditores loquebatur, consilium illi praebere atque sensatas cogitatio-
 nes insinuare nititur. Adhuc quippe sanum est dicentis, scito te stultum, scito te insa-
 num, scito te spiritualement, id est, amentem post spiritualia nequitiae euntem, spiritum erro-
 ris sequentem. Istud namque scire, via vel principium est sapientiae. Hoc ille de semetipso scit,
 quem

Psalm. 141.
Psalm. 78.

Sup. 7.
Supra. 8.

Reg. 17.

Assyrii, ma-
ligni spiritus.

Esai.

Panis lug-
gentium.

Gala. 6.

Reg. 17.
Hier. 46.

Esai. 63.

Luc. 19.

Esai. 22.

quem respexit, quem eruditione sua dignū iudicauit spiritus timoris domini. Hinc nāq̄
 Prouer. 30 Salomon dicit: Visio quam loquutus est vir, cum quo est dominus, & qui deo secum mo-
 rante, confortatus ait: Stultissimus sum virorū, & sapientia hominū non est mecum. Non
 didici sapientiam, & non noui sanctorū scientiam. Ad magnam ergo visionem illum exci-
 tare intendit, adhortando, vt sciat se esse stultum, quia videlicet hæc est visio quam loquu-
 tus est vir, cum quo est deus. Hoc & Apostolus intendens: Si quis (ait) sibi videtur inter
 1. Cor. 7. 3. esse sapiens, stultus fiat vt fit sapiens. ¶ Nec vero absē taliter, sed pro negotio ma-
 gno illum populum admonet, quia videlicet fere nullius gentis homines adeo delectantur
 Infr. in scē
 via iudæ. videri sapientes aut scientes & magistri, vt homines populi Israel. Ideo spiritu superbia
 decepti, magistri facti sunt erroris, quia nolunt esse discipuli veritatis. Inde est illud vā, qd
 illis dominus enunciat his verbis: Væ vobis legisperitis, quia tulistis clauim scientiæ. Ipsi
 non introistis, & eos qui introierunt prohibuistis. Est igitur sensus, O Israel qui tibi sapiēs
 Hier. 6 videris, qui cum multa mentis elatione prophetaisti, & prophetis tuis arrisisti, dicentibus,
 pax pax, & non venient super vos mala: scito te & confitere stultum, scito & confitere te
 prophetam insanum insanias falsas sequutum, scito te virum spiritualem, id est, spiritu erro-
 ris deceptum, & hæc tibi accidisse propter multitudinem iniquitatis tuæ, & propter mul-
 titudinem amentię. Si em̄ hoc scieris, si istud confessus fueris, tunc loquente tecum deo, sa-
 piens fieri poteris, & iniquitates tuæ remittentur tibi. Quod si nunc scire nolueris, scies
 Sap. 8. quandoq̄, & sine fructu pœnitentiæ pœnitabit te quod stultus fueris, iuxta illud sapien-
 tis: Ergo errauimus à via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & sol intelligentiæ
 non est ortus nobis. Lassati sumus in via iniquitatis, & ambulauimus vias difficiles, viam
 autem domini ignorauimus. Clamauit ad Israellem suggerens, imo & inculcans, vt sciat
 & confiteatur quod stultus sit. At ille pertinaciter stultitiam suam defendit, dicens quod
 sapiens sit. Itaq̄ rursus ad auditores conuertitur, & conquerendo dicit. L. Speculator
 Ephraim cum deo meo propheta loquens ruinæ factus est super omnes vias eius, insaniam
 in domo eius. Profunde peccauerunt, sicut in diebus Gabaa. Recordabitur iniquitatis eorū
 rum, & visitabit peccata eorum. ¶ Magna vehementer malitiæ vel præsumptionis admi-
 ratio, dum dicit, speculator Ephraim cū deo meo. Quid em̄ est, speculator esse eum deo,
 Speculator nisi speculationis subtilitate cōtendere cū deo? Deniq̄ sicut pugnare cū inimico, idem est
 cum deo, q̄ pugnare contra inimicum, ita speculari cum deo, idem est hoc loco quod speculari con-
 tra deū. Non em̄ dixit speculator dei, quod bonū esset. Hoc em̄ debet esse is, quemcumq̄
 deus vice sua pro animæ custodiā vigilat: posuit sed dixit, speculator cum deo, quod
 malū est, sic enim recte denotatur ille, quicumq̄ aliquo machinamento diuinis molitur ob-
 uia re consilijs. Hoc egit Ephraim, hoc Hieroboam fecit. Dixit em̄ in corde suo, Nunc
 3. Reg. 12 reuertetur regnum ad domum Dauid, si ascenderit populus iste, vt faciat sacrificia in do-
 mo domini in Hierusalem, & conuertetur cor populi huius ad dominū suum Roboam re-
 gem Iuda, interficientq̄ me & reuertentur ad eum. Et excogitato consilio, fecit duos vi-
 tulos aureos, & dixit eis: Nolite vltra ascendere in Hierusalem. Ecce dñi tui Israel, qui edu-
 xerunt te de terra Aegypti. Posuitq̄ vnum in Bethel, & alterum in Dan. Talis fuit spe-
 culator, & sic astute (vt putabat) speculatus Ephraim, & hanc speculationē cum specula-
 tione dei contulit, prætulitq̄ illius consilio vel speculationi dicentis sibi, Si igitur audieris
 omnia quæ præcipio tibi, & ambulaueris in vijs meis, & feceris quod rectum est coram
 me, custodiens mandata mea & præcepta mea, sicut fecit Dauid seruus meus: ero tecum,
 & edificabo tibi domum fidelem quomodo ædificauit Dauid, & terram tibi Israel, & as-
 stigam semen Dauid super hoc, veruntamen non cunctis diebus. Nunquid non melius
 se sibi providere putauit, consilium aliud excogitando sibi? Ait ergo, Speculator Ephra-
 im cum deo meo. Dicitur hoc admirātis pariter & dolentis sonat affectum. Non em̄ tan-
 tum dixit, speculator cum deo, sed speculator cū deo meo. ¶ Habuit & prophetas Ephra-
 im, videlicet quales erāt illi quadringenti quinquaginta viri, quos vno die Helias interfecit
 & quales postea Iehu sacrificio simulato Baal, quotquot erant, omnes occidit. Imo & ab
 initio, factis vitulis aureis sicut sacerdotes, ita & prophetas Hieroboam sibi instituit. De
 quibus erat ille, qui virum dei venientem de Iuda in sermone domini contra Hieroboam
 fecellit & reduxit secum vt comederet & biberet in domo eius, propter quod cū abisset
 inuenit

inuenit eum leo in via, & occidit. Cum ergo dixisset speculator Ephraim cum deo meo,
 subiunxit atq̄ ait: Propheta laqueus ruinæ factus est super omnes vias eius. Propheta dixit
 Ephraim, id est, propheta habentem. Et quia propheta illi vere insanierant, & nihil
 quod ad sanitatem pertineret, prophetabant, sed tantūmodo inutilia quædam insana mē-
 te diuinabāt, idcirco subiunxit atq̄ ait. Insania in domo dei eius. Quis autem erat deus eius?
 Vtiq̄ vitulus aureus, & talis domus dei erat ea quæ fuerat vocata Bethel, id est, domus
 dei. Illic insaniam, id est, insanam prophetiam iam tac fuisse manifestum est. Scriptum est
 enim sic. Prophetes autem quidam senex habitabat in Bethel, ad quem venit filius suus,
 3. Reg. 13 & narrabat ei omnia opera quæ fecerat vir dei illa die in Bethel, & verba quæ locutus fue-
 rat ad regem, &c. Eiusmodi prophetia quam illi prophetabant, recte hic dicit insaniam,
 Quid em̄ insanus, vt exempli gratia de eodem, quem nunc cōmemorauimus, aliquid pro-
 feramus? Quid (inquam) insanus, q̄ quod & illum virum dei decepit, & in inobedientiam
 rueri fecit: sciens & hoc intendens quod euenit? Exclamauit em̄ & dixit: Quia inobedi-
 ens fuisti ori domini, & non custodisti mandatum, quod præcepit tibi, non inferetur ca-
 dauer tuum in sepulchrum patrum tuorū. Item cum occidisset illum leo, & ille sepelisset
 eum, dixit ad filios suos: Cum mortuus fuero, sepelite me in sepulchro, in quo vir dei se-
 pultus est, iuxta ossa eius ponite ossa mea. Profecto enim veniet sermo, quem prædixit in
 sermone domini. Vere iste insanus erat, taliter nequam alij, nequior sibi. Quid enim iste,
 nisi per insaniam semetipsum occidit, suæq̄ animæ mortem cum morte aliena apertis per-
 petrauit oculis? Etenim o insane, si propterea non inferetur cadaver eius in sepulchrum pa-
 trum eius, quia inobediens fuit ori domini: Tibi quid fiet qui hoc scienter fecisti, quod fa-
 ctus es inobediens ori domini? Talis prophetia sic insanians propheta, laqueus (inquit) rui-
 næ factus est super omnes vias eius, subauditur Ephraim, & ad illaqueandum intenti oēs
 erant prophetae illi, & præualebant decipiendo sub nomine prophetarum diuinando ali-
 quid. Quid enim dicebant, nisi quod ille iam dictus dixit. Et ego propheta sum similis tui,
 & angelus locutus est mihi in sermone domini. Si hoc dicendo laqueus factus est viro
 dei, ita vt falleret eum, & reduceret secum: quantomagis populum fallebat, & super oēs
 vias eius laqueus deceptionis tendebant? Neque enim sinebant, vt autoritatem haberet
 quispiam de prophetis domini, cum sese conferre auderet illi pseudopropheta, diceretq̄,
 & ego propheta sum similis tui. Denique pugno etiam interdum sibi autoritatem con-
 trarius propheta contra prophetam domini vindicare non dubitabat: sicut alio loco scri-
 ptū est. Nunc igitur (ait Michas ad regem Achab) ecce dedit dominus spiritum mendaci-
 cū in ore omnium prophetarum tuorum, qui hic sunt, & dominus loquutus est contra
 te malum. Accessit autem Sedechias filius Chanaan, & percussit Micham in maxillam
 & dixit: Me ne ergo dimisit spiritus domini, & loquutus est tibi? ¶ Iam vt ad rem sum-
 mam recurrat, id est, ad tempus dominicæ passionis, quo totius prophetiæ caput inten-
 dit. Tunc vere propheta laqueus ruinæ factus est, quando prophetauit Caiphās, quod
 Iesus moriturus erat pro gente. Hoc nimis intendens populo insinuare, qd nisi illum in-
 terficerent, futurum esset, vt veniret Romani, & tollerent eorum locum & gentem. Sic
 nāq̄ prophetando cunctos illaqueauit, & attraxit in consensum peccati, quod velut la-
 queus inexplicabilis, & loco, & genti (sicut iam apparet) magnæ ruinæ causā extiit. Illic
 populus Iudaicus recte dicendus erat Ephraim, qd (sicut supius iā dictū est) illic Ephraim
 id est, decē tribuum recedētium a domo Dauid, peccata consummauit, crucifigēdo Chri-
 stum filium & dominum Dauid. Dicitur ergo speculator Ephraim cū deo meo, prophe-
 ta laqueus ruinæ factus est super omnes vias eius, insaniam in domo dei eius. Speculatus est
 enim & quasi speculari contendit cum deo, putans qd consiliū dei suo destruere posset
 consilio. Dixit enim: Quid facimus, quia hic homo signa multa facit? Si dimittimus eum,
 sic omnes erunt in eum. Deus autem e contra speculabatur, quod si non dimitteret eū,
 si omnes crederent in eum. Sed & in omnibus quæcūq̄ aiebat vel dicebat dominus, specu-
 lator aderat ille Ephraim, ille falsitatis fabricator pharisaicus liuor, vt illius admiranda opera
 vel negaret, vel sinistra interpretatione deprauaret, & vt cum aliquando saltem in sermo-
 ne ceparerit. Vnde Psalmista, cum dixisset: Inimici mei dixerunt mala mihi, qm̄ morietur,
 & peribit nomen eius, continuo de quolibet illorum subiunxit: Etsi ingrediebatur foras, vt
 videret,

3. Reg. 13

Caiphās spe-
 culator cū
 deo.
 Iohan. 8

Plal. 48

videret, vana loquebatur, cor eius congregauit iniquitatem sibi. Egrediebatur foras, & loquebatur in idipsum. Et est sensus: Si quis illoꝝ accedebat ad sermonem vel conuictum meum, ad hoc tantum accedebat vt insidiaretur mihi, & egrediens ad eos, loquebatur in idipsum id est, secundum ipsam iniquitatem, quam cor eius congregauit sibi. Nimirum, quia sic maliciose egit, ille Ephraim, ecce infania in domo dei eius: infania (inquam) quia totus orbis audiuit. Infanter enim extunc horribiliter seditiosi, & illam seditionem quam in Barraba latrone maluerunt hereditare, condemnato Iesu pacis principe, sic ventilauerunt intus obsessi (vt sicut Iosephus testatur) admirationem simul & dolorem faceret obsessentibus Romanis. Fiebat autem hoc maxime in templo, cuius presidio firmissimo seditiosi male utebantur. Recte ergo dictum, infania in domo dei eius. Et quis erat deus eius, nisi mammon, cui seruiendo, domum illam fecerant speluncam latronum, & in eo diu latrocinati fuerant. O inexcusabilem malitiam illoꝝ. Profunde (inquit) peccauerunt, sicut in diebus Gabaa, id est, sicut facere ceperunt in diebus Saul, qui fuit de Gabaa, quando dominus, non ignorans quantum in profundum peccati descendere ceperunt, ac peruenturi essent, dixit ad Samuelem: Audi vocem populi in omnibus quae loquuntur tibi. Non enim te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. Denique non statim factum est, vt non regnaret dominus super eos, praesertim cum postmodum, amoto Saul, Dauid illis regem dederit secundum cor suum, sed certissime futurum erat, vt quod facere ceperat, dicendo: Constitue nobis regem, sicut & vniversae habent nationes, itemque nequaquam audiemus te: rex enim erit super nos, & erimus nos quoque sicut omnes gentes. Hoc ipsum perficeret, negando Chisim regem, & dicendo, non habemus regem nisi Caesarem. Hoc quidem medium fuit, quod decem tribus recesserunt a domo Dauid, Hieroboam, & vitulos aureos secuti, sed tota serie temporum vel generationum, vnus idemque exitit funiculus peccati, qui merito deberet, domino flagellare, de templo & de regno eius eijci. Hoc est quod protinus dicit: Recordabit iniquitatis eorum, & visitabit peccata eorum, vt videlicet, quae admodum dixit, veniet haec omnia super generationem istam: duplicem recordationis, & visitationis recipiant vindictam, temporalem pariter & aeternam. Et vt manifestum sit, hoc idem intendere spiritum propheticum quod dominus intendit, dicendo (vt iam dictum est) veniet haec omnia super generationem istam, quod superiora patrum peccata portare debeant imitatores filii, repetit altius, & dicit: Quasi vvas in deserto inueni Israel, quasi prima poma ficulneae in cacumine eius vidi patres eorum. Ipsi autem intrauerunt ad Beelphegor & abalienati sunt in confusione, & facti sunt abominabiles, sicut ea quae dilexerunt Ephraim, quasi auis auolauit, gloria eorum a partu & ab utero & a conceptu. Hic iam ipsa dei persona loquens in propheta, peccata ipsa quae visitanda erant, commemorans, prius sua breuiter quidem, sed mirabiliter ad memoriam audientium beneficia, reuocat, vt ingratitude illorum contra quos sermo est, quilibet perpendens, admiretur cum Mose, & dicat: Generatio praua atque puerilis, haec ecce reddis domino populo stulte & insipienter. Quasi vvas (inquit) in deserto inueni Israel. Israel hoc loco totum bonum, totum electum oportet intelligi. Nam econtra per Ephraim, qui quasi auis auolauit, omnes illi sunt intelligendi, qui tantummodo filii carnis & non filii sunt promissionis, quorum idcirco gloria dicitur esse a partu & ab utero & a conceptu, quia in sola carne gloriantur. Abraham atque idcirco non aestimantur in semine. Israel ego quasi vvas inueni, id est, sic super filios Israel creditibus, in me gauisus sum, quoniam gaudet quisquam cum in transitu vel itinere dulces ad comedendum vvas inuenierit. Ista inuentio gratiae fuit. Vbinam inueni? In deserto, id est, in tali loco, vbi mirum fuit vvas nasci, vbi pro magno habendum sit Israel, id est, animas deum videtes siue rectas potuisse inueniri. Desertum illud, fuit terra Aegypti, quia videlicet desertum est terra, vel gens omnis, quae deum verum deum reus, vel non habens, ab eodem iuste deserta est. Non solum autem desertum, verum etiam locus erat horridus, iuxta illud Deuteronomio. Inuenit eam in terra deserta, in loco horridi, & vastae solitudinis. Et quod illud quoque desertum per quod circumduxit eos quadraginta annis, hic valet intelligi, sed magis horridum erat illis desertum ipsa Aegyptus, vbi seruientes in operibus luti & lateris hoc ipsum vapulabant, quod quasi desertos se esse gemetes, ad deum vociferabantur. Quod illic inuenit Israel quasi vvas, id est, quod audiuit gemitus eorum propter dilectionem patrum fecit, sicut scriptura testatur, vbi praemisso, quia ascendit clamor eorum ad deum pro operibus, & audiuit gemitum eorum, continuo subiunctum est: Ac recordatus est sceleris quod

1. Reg. 8.

Matth. 23.

Deut. 32. Israel hodie nus, Ephraim malus

quod pepigerat cum Abraham, Isaac, & Iacob, respexitque dominus filios Israel, & liberauit eos. Bene ergo cum dixisset, quasi vvas in deserto inueni Israel, continuo subiunxit: Quasi prima poma ficulneae in cacumine eius vidi patres eorum. Et est sensus: Quando gemitum eorum audiui, recordatus sum sceleris quod pepigi cum patribus eorum. Quomodo autem patres illi, vel qua significatione quasi prima poma ficulneae dicantur, ille locus scripturae nos instruit, quod Adam & Eva cum admisso peccato cognouissent se esse nudos, conseruerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata. Recte namque genus humanum propter hoc ipsum ficulnea dicitur, quia primi patres generis humani transgressores facti, folia ficulneae pudenda contexitisse noscuntur. Cuius nimirum ficulneae quasi prima poma fuerunt patres eorum, quia videlicet primis seculi temporibus isti de humano genere deo placuerunt. Non quasi prima folia, sed quasi prima poma (inquit) inueni patres eorum. Quia meliora sunt folia poma, tanto vtiliores caetera multitudine hominum inueni patres eorum. Item quod non sine gemitu recolendum est, ficulnea haec multum in folijs luxuriata est, multa cito folia dilatauit, pauciora vero poma tardius protulit. Homines quos more suo natura produxit extra benedictionem vel gratiam creatoris dicentis: Crescite & multiplicamini, & ad illam pertinentes iram, quia mulieri post admissum peccatum dixit: Multiplicabo arumnas tuas & conceptus tuos, huius ficulneae non poma, sed folia sunt. Porro, folia benedictionis poma sunt eiusdem arboris, & patres Israel (de quibus iam dictum est) quasi prima poma fuerunt in summitate arboris, quia pro merito primae fidei principatum obtinent, & summi sunt in vniuersitate generis humani. Ipsi autem (inquit) intrauerunt ad Beelphegor. Non solum hoc fecerunt, sed inter omnia quae fecerunt hoc fuit turpissimum, quod spiritu fornicationis seducti per mulieres Madian initiati sunt Beelphegor, quem latini nunc appellant priapum. Et hoc facientes abalienati sunt (ait) in confusione, id est, alieni facti sunt, & non filii patrum talium quos vidi, quos cognoui, quos elegi, vt essem deus eorum. & ab illa gloria traducti sunt in confusione, in ignominia dei sui, veteris sui, & eorum quae sub veteris sunt, comedendo sacrificia mortuorum, & fornicando cum mulieribus, quae illos ad sacrificia sua vocauerunt. Vis scire quantum in confusione abalienati sunt? Et facti sunt (ait) abominabiles, sicut ea quae dilexerunt. Ergo facti sunt sicut Beelphegor, ad quae intrauerunt. Et reuera facti sunt, testante alio propheta, cum dicit de simulachris eiusmodi. Similes illis fiant quae faciunt ea, & omnes quae confidunt in eis. Et notandum, quod neque iste dixit, & facti sunt abominabiles sicut quae fecerunt, sed sicut ea quae dixerunt, neque ille tantummodo dixit, siles illis quae faciunt ea, sed addidit, & omnes qui confidunt in eis. Talis vnusquisque est, quale illud est quod diligit, vel in quo confidit, & hoc adeo verum est, vt qui deum diligunt, vel quae deo confidunt, autoritate sanctae scripturae dicantur etiam dii vel filii dei. Caeterum si quis faciat iniquitatem, & non etiam diligit, nondum recte dicitur abominabiles sicut illa quae fecit. Post test enim fieri, vt recuperet honestatem & beatitudinem, deo contigente mala eius facta, iuxta illud Psalmistae: Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Nomen eorum qui dilexerunt male quae fecerunt, confestim exprimit, dicendo: Ephraim quasi auis auolauit. Etenim peccata Ephraim, id est, Hieroboam, quae fuit de tribus Ephraim, tempore illo erant vituli aurei, & peccata illa sic dilexerunt, vt ne vnus quidem de regibus decem tribuum recesserit ab eis, atque idcirco cuncti quicumque vel prius vel posterius fuerunt suam diligentes iniquitatem, recte hic denotantur nomine Ephraim. Et vide qualiter opposuerit, Israel quasi vvas inueni (inquit) & patres eorum quasi prima poma in cacumine ficulneae vidi. Ephraim autem quasi auis auolauit. Secundum similitudinem hanc saepe contingit in eadem vite, qua dependet vva, super eandem ficulneam in qua dulcia insunt poma, plerumque auis sedet sibi, sed longe aliter ad votum vel commodum agricolae propius accedentis. Denique vva pomumque manum eius expectat, vt carpat & in os suum mittat, auis autem exiliens euolat. Sic nimirum Ephraim, quicumque ille est filius carnis non promissionis, non expectauit manum domini, non voluntati eius paruit, sed in domitis effugiens, regem suum Dauid dereliquit, Christum filium Dauid denegauit. Israel autem, quicumque exiit filius promissionis, radici bonae inhaerens, atque inde trahens amoris pinguedinem praestitit, & tanquam vva, vel vt pomum ficulneae, colligentem atque eligentem dominum delectauit. In quo gloriatur vva ista, vel pomum istud, socium radicis, quod portat illa patet.

Ficulnea genus humani Gene. 3

Pura folia poma huius ficulneae

Nume. 29

Psal. 13

Psal. 107

paterna fidei radix, in eo gloriari nequaquam illa poterit auis, ille volatilis & refuga Ephraim Sed quid? Gloria eorum (inquit) a partu & ab utero & a conceptu. Et est sensus: In eo gloria tur quod secundum carnem semen sunt Abraham, quod secundum carnem semen faciunt in Israel, quod uxores eorum multum pariunt, quod uteri nuptiarum steriles non sunt, quod concipit eorum multiplices sunt. In huiusmodi gloriantur, & dicunt: Semen Abraham sumus, pater noster Abraham est. L. Quod & si enutrierint filios, absque liberis eos faciam in hominibus. Ac si dicat: Gloriantur ipsi tanquam commodi, & multum prole sua conferentes Israeliticæ carni, sed palam faciam, quod non delecter ego in multitudine filiorum, qui non promissionis vel fidei, sed tantummodo carnis sunt filii. Nam & si enutrierint & educauerint, si usque ad adulescentiam, & usque ad iuvenile robur, gloria partus, gloria uteri & conceptus sui perduxerint, faciam ut absque liberis sint, ut cadant in gladio filii coram parentum oculis, nullorum genuisse filios, illis potius optabile sit. Non autem isto contentus ero. L. Sed & vae eis cum recessero ab eis. Ac si dicat: Non solum hoc malum erit eis, ut fiant absque liberis, ut cadant in ore gladii materialis filii, quos enutrierint, sed postquam sic recessero ab eis, postquam sic tradidero illos in manu hostili, sequitur adhuc vae, id est, iudicium æternæ damnationis, iuxta quod & Psalmista cum dixisset: Irradentur in manus gladii, confestim addidit, partes vulpium erunt. Idem enim est, ac si diceret: Corpora illorum gladiis, animæ vero tradentur spiritibus malignis. Quam ob causam? Ait: L. Ephraim (ut vidi) Tyrus erat fundata in pulchritudine. Et est sensus: Idcirco tam terribile portabunt iudicium, corpore & anima damnati, quia peccatum eorum non ex ignorantia vel infirmitate procedit, sed ex superbia, quam per Tyrum notum est significari. Exempli gratia, cum ad Ezechielem dominus dicit: Fili hominis, dic principi Tyris. Hæc dicit dominus deus. Eo quod eleuatum est cor tuum, & dixisti, deus ego sum, & in cathedra dei sedi in corde maris, cum sis homo & non deus, & dedisti cor tuum, quasi cor dei. Et subinde: Hæc dicit dominus deus: Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, & perfectus decore in delicijs paradisi dei fuisti. Cum ergo præmittens, absque liberis eos faciam in hominibus, sed & vae eis, cum recessero ab eis, statim subiungit: Ephraim Tyrus erat, fundata in pulchritudine miro modo iuste dationis causam reddit sufficientem, id est, superbiam magnitudinem. ¶ Et recte per Tyrum vitium designat peccatoris superbiæ, peccata sua defendentis, quia videlicet sicut Tyrus circumuallata mari, non sine periculo pugnantium poterat impugnari, ita quicumque eiusmodi est, non sine periculo redarguentium solet redargui: ut hic idem populus, quod redarguentes prophetas, & ipsum dominum prophetarum occidit. Et notanda qualitas distinctionis, cum dicit: Ephraim (ut vidi) Tyrus erat. Idem est ac si dicat: Ephraim in oculis meis superbus apparebat. Grauius namque denotationis est, superbum quemque dici in oculis domini: sicut econtra humilem esse vel dici in oculis domini, magnæ approbationis est. Porro, pulchritudo est de qua dicit, fundata in pulchritudinem: falsa est & vana, qua superbi omnes sibi met pulchri vident, dum suas sordes cognoscere dedignant, quin & irasci solent, dum illis a corripiente, quod sordidi sint, aliquo modo suggerit. Sic Tyrus fundata est sic sibi stare videt, qui superbus & erogans est. Propterea iustum est Ephraim pati id quod iam dictum est. Et hoc ipsum repetitur, cum protinus subiungit: L. Ephraim educit ad interfec-tionem filios suos. Ac si dicat. Propterea, sicut iam præmissi, dicens, absque liberis faciam eos: ita nunc repetens dico, Ephraim educit ad interfec-tionem filios suos, id est, interficiendos & morti destinatos generat filios, imo & ipse interficit eos malo exemplo, ut pinde interficiantur gladio. Sequitur. L. Da eis dominus: Quid dabis eis? Da eis vuluam sine liberis, & vbera arenantia. Mira in clamatio, mira postulario. Audierat propheta magnam iustæ sententiæ feruiritatem, iustam filiorum interfec-tionem, & mirabiliter infelicium parentum miseratus angustiam exclamauit, & dixit: Da eis dominus. Statimque sermone nondum peracto, datum quod querit dolenter apud semetipsum perpedens percussat, & dicit: Quid dabis eis? Quid volo ut des illis? Num quid ut salui sint? Numquid vae non sit illis, aut ut viuam cum liberis? Non vixit tale quid postulare ausus sum, sed da eis vuluam sine liberis & vbera arenantia. Quare? Nimis quia dies illi tales erunt ut dicant: Beatæ steriles & ventres quæ non genuerunt & vbera quæ non lactauerunt. Hoc sciens ipse dominus, cum ad crucifigendum duceretur, dixit mulieribus, quæ plangebant eum, & lamentabantur. Filia Hierusalem, nolite flere super me, sed super vos ipsas flere, & super filios vestros, quoniam ecce venient dies, in quibus dicent:

Iohan. 8

Psalm. 62

Ezech. 28

Tyrus superbijsymbololum.

Pulchritudo vana superborum

Luc. 23

Beatæ steriles & ventres quæ non genuerunt, & vbera quæ non lactauerunt. Itaque idcirco da eis vuluam sine liberis, quia beati ventres qui non genuerunt, & idcirco da eis vbera arenantia, quia beata vbera quæ non lactauerunt. O infelix fecunditas, & fecunda in felicitas, cuius in comparatione sterilitas, quæ in illa gente pro maledictione reputabatur, beatitudo est. Hæc interlocuto propheta, rationem suam prosequitur in sua persona diuina maiestas, & dicit: L. Omnes nequitias eorum in Galgalis, quia ibi eos exosos habui. L. Supra dixerat: Vae eis cum recessero ab eis & c. nunc dicit: Omnes nequitias eorum in Galgalis. Et est sensus: Non mireris o propheta, ne tibi plus iusto dura videatur sententia siue vltio nimis festinata, quæ nequitias eorum quæ vindicantur, propter quas sententia profertur, non nouæ sunt, sed inueterauerunt, & ab antiquis diebus semper in peius profecerunt. Peius namque in Galgalis quæ in Bethel idola coluerunt, quæ videlicet idolum vitulinum in Bethel coluerunt temporibus Regum, sed supra iam temporibus Iudicum in Galgalis nequiter egerint, habendo illic idola, sicut scriptum est in libro Iudicum. Cumque obtulisset Ahoth regi Eglon munera, profectus est socius qui cum eo venierat, & reuersus de Galgalis ubi erat idola, verbum (ait) secretum habeo ad te o rex. Et post pauca: Ahoth autem, dum illi turbarentur, aufugit, & pertraxit loca idolorum, unde reuersus fuerat. Et pulchre dictum, quia de loco idolorum, id est, de Galgalis, reuersus fuerat: animo quippe idololatriæ, quam sectabatur Israel, reliquerat. Et miro modo ante hæc in eodem libro scriptum est. Ascenditque angelus domini de Galgala ad locum stentium, & ait: Cur hoc fecistis? Denique idcirco de Galgala, ubi erant idola (sicut iam dictum est) angelus domini ad eos ascendisse dicitur, ut subintellegas eum ad videndas nequitias descendisse, illuc eodem descensionis modo, quo alibi dictum est: Clamor Sodomorum & Gomorrhæ multiplicatus est, descendam, & videbo utrum clauorem, qui venit ad me, opere compleuerint, an non est ita, ut sciam. Præterea, regem sibi fecerunt Saulem, contra voluntatem domini, & cum dominus non lætaretur in eis, imo diceret ad Saulem, non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos: iuxta omnia opera sua quæ fecerunt a die, qua eduxi eos de Aegypto usque ad diem hæc, sicut dereliquerunt me, & seruierunt dominus tibi, sic facite etiam tibi. Ipsi tamen contemnentem offensionem siue concupiscentiam domini lætabantur, sicut illic manifeste scriptum est. Et immolauerunt ibi victimas pacificas coram domino, & lætatus est ibi Saul, & cuncti viri Israel nimis. Vere nimis, quia nimium est homines lætari cum malefecerint, & exultare in rebus pessimis: sicut lætatur hic cum tam malefecissent, ut domini abiecerent, ne regnaret super eos. ¶ Vnde & hoc valde notandum, quia lætitia taliter lætantium ibidem in confusione vera est. Illic enim Saul presumptuose contra legem, quod non erat de tribu Leui, holocaustum obtulit, & propter hoc audire meruit. Nequaquam regnum tuum conseruetur. Quasi sibi virum iuxta cor suum, & precepit ei dominus, ut sit dux super populum suum, eo quod non seruaueris quæ precepit dominus. Igitur non noue sunt nequitias, propter quas nunc preter dico, vae illis, quia iam dudum istæ illorum nequitias fuerunt in Galgalis, & ibi lætati sunt in rebus pessimis. Et idcirco non plus iusto festina nunc est sententia iudicantis, quæ sicut lætati sunt in rebus pessimis, ita non desinet lætari, donec loquatur super me labijs, & moueant capita sua, dicentes: Vah qui destruit templum dei & c. Ibi (inquit) exosos eos habui. Vbi? In ipsis nequitias, quæ sic nequiter egerunt & agunt, ut etiam exultent in rebus pessimis. L. Propter malitiam adinuentionem eorum de domo mea eiciam eos, non addam ut diligam eos. Hoc iam tertio factum est. Prius namque in Assyrios decem tribus eiecit dominus de domo sua, id est, de Bethel, quod interpretatur domus dei, quod nomen Iacob ubi imposuit. Hieroboam vero fecit illam esse domum idoli, ponendo illic vnum de vitulis aureis. Deinde tribum Iuda eiecit de domo sua, id est, de templo, quod erat in Hierosolymis, & in Babylonem transmigrare fecit. Veruntamen tunc addidit, ut diligeret eos: reduxit enim eos soluta captiuitate post septuaginta annos. Porro, iam tertio sic eiecit eos de domo sua, ut hoc ipsum terribili signo significare signum duceret, cum flagello eiciens vendentes & ementes de templo, dicens eis: Scriptum est: Domus mea domus orationis vocabitur, vos autem fecistis illam speluncam latronum. Ita eiecit illis, postmodum (sicut illic significatum est) ut caderent in ore gladii, & captiui ducerentur in omnes gentes, non addam (inquit) ut diligam eos, quia videlicet cum in præsentem puniant, non eueniet illis remissio saltem in futuro seculo. Sciendum autem quia de domo sua neminem deus eiecit, nisi eum qui sponte sua mente auersa, recedit. Sequitur ergo, & causam dicit, cur de domo

Galgalis idolorum locus Iudic. 3

Iudi. 2

Gene. 18

I. Reg. 11

Prouer. 4

I. Reg. 13

Marth. 21 Iohann. 8

domo sua sese illos enicere praxiderit. L Omnes principes eorum recedentes. Idem enim est ac si dicat. Idcirco de domo mea eniciam illos, quia principes eorum omnes recedentes sunt. Omnes animo recesserunt, & quamuis labijs me honorent, cor eorum longe est a me. Et quidem de regibus decē tribuum palam scriptura refert, quia omnes recedentes a deo fuerunt: Nullus em illorum recessit a peccatis Hieroboam, qui peccare fecit Israel. Porro de scribis & pharisæis & principibus sacerdotum, quod vere recedentes fuerint, deus ipse iudex fuit & testis, dicente Saluatore: Vos estis qui iustificatis vos coram hominibus, deus autem nouit corda vestra, & cetera huiusmodi. Itaq; si quæris, cur de domo sua illos deus eiecerit, cur in ecclesia, vel in domo dei non sint recepti, dicit tibi: quia omnes ipsi recedentes sunt, id est, quia prius corpore visibiliter eniceretur, mente recesserunt, animo longe fuerunt, & idcirco etiam corporaliter effecti sunt, & ipsa (quæ sola diligebant) terrena, domus dei lucra vel commoda perdiderunt. His dictis, & tali causa reddita, confestim sententiam quam prescripserat, confirmat: repetens ita. L Percussus est Ephraim, radix eorum, excicata est, fructum nequaquam facient. Quod & si genuerint, interficiam amantissima vteri eorum. Abijciet eos deus meus, quia non audierunt eum, & erunt vagi in nationibus. Quid em supra dixerat, quod & si enutrierint filios, absq; liberis eos faciam in hominibus idem nunc repetit, dicendo, quod & si genuerint, interficiam amantissima vteri eorum. Porro, quod ait, percussus est Ephraim, radix eorum excicata est, fructum nequaquam facient, multum erat secundum sensum ipsorum, vt superius dixerat, gloria eorum a partu est, & ab vtero, & a conceptu. Dum em gloriantur in carnis fructu, & multiplici partu sine conceptu contendunt non impleri in se, quod nunc ait, radix eorum excicata est, fructum nequaquam facient. Cum ergo hoc dixissent, recte & opportune, quasi dicta corrigens, iniamq; integrā perficiens, continuo subiunxit: Quod & si genuerint, interficiam amantissima vteri eorum. Ac si dicat: Quādiu genuerint, & fructū vtrius multiplicat, videt eis quod fructū faciāt, non putāt q; radix eorum excicata sit, vel quod sint percussū ferro abscisionis, & de terra videntū eradicatū: sed amantissimorum occisione filiorum discutiati, clamabant & dicent, quod filios non genuisse melius fuisset sibi. Hæc deo dicente, statim in sua persona propheta, vtrius ac iustæ sententiæ testis consonat, & dicit: Abijciet eos deus meus, quia non audierunt eum, & erunt vagi in nationibus. Quibus vtiq; verbis vtrāq; damnationē exprimit, de qua iam superius dictū est, quia videlicet & secundū animā regno dei priuati sunt, quos deus abijciet, & secundum corpus captiui, suoq; loco expulsi, qui vagi sunt in nationibus, idcirco quia non audierunt eum, id est, non quia non intellexerūt, sed quia intelligere noluerunt. Sequitur: L Vitis frondosa Israel, fructus adæquatus est ei. Secundum multitudinem fructus sui multiplicauit sibi altaria iuxta vbertatem terræ suæ exuberavit simulachris. L Supra dixerat, radix eorum excicata est, fructum nequaquam facient: nunc autem dicit, vitis frondosa Israel, fructus adæquatus est ei. Et exponens quid dixerit, fructus adæquatus est ei, subiunxit atque ait: Secundum multitudinem fructus sui multiplicauit altaria, iuxta vbertatem terræ suæ exuberavit simulachris. Ergo vbi dicit, fructum nequaquam facient, subaudiendū est, bonum, & excicata est radix eorum, subauditur ab omni pinguedine fidei vel dilectionis deus hic aut vbi nunc dicit, vitis frondosa Israel, fructus adæquatus est ei, subauditur malus. Fructus namq; malus altaria sunt multiplicia, simulachra exuberantia, fructus ille, cuius secundū multitudinē altaria vel simulachra multiplicauit, altaria subiungens, iuxta vbertatē terræ suæ exuberavit simulachris, fructus iste, scilicet vbertas terræ in rationibus diuinitatis, nec bonus est, nec malus est: sed vtriusq; scilicet boni & mali medius, videlicet q; boni fructus, id est, bonorum meritorum, quædā tēporalis merces esse debuerit: sed per prauitatem male vtriusquē quoddā malorum operum instrumentū factus sit. Proinde suapte natura in iudicio diuinitatis neq; malus neq; bonus iste fructus meretur addici, sed (sicut iam dictū est) vtriusq; boni ac mali medius: ille aut, de quo dixerat, nequaquam fructū faciēt, sine dubio bonus & ille, de quo subiunxit: Fructus adæquatus est ei, secundū multitudinē fructus sui multiplicauit altaria, sine dubio fructus intelligitur malus. Fructus bonus & fructus malus in inuentione discernit in Esaia, dum in illo dicit deus de ista vitā frondosa. Et expectauit vt faceret iudiciū, & ecce iniqtas, & iustitiam, & ecce clamor. Et quidē quo tpe vitis hæc frondosa, scilicet Israel, à domo Dauid recesserat, non valde multorum deorum altaria enarrat fecisse

Esai. 26

Luc. 16.

CAP. X

Duplex fructus bonus scilicet, & malus

Esai. 19

fecisse sibi siue simulachra: nisi tantū vitulorum duorum alterum posuit in Bethel, & alterum in Dan, sed hoc ipsum iure multiplicatis arguitur, quia multū ē, extra vnius dei altare habere vel vnū altare aliud. Sic eo tēpore quo in tantū recessit à domo Dauid, vt ipsum crucifixi geret filiū Dauid, nō alios legitur habuisse deos, quinimo de vnius veri dei cultu plurimum superba religione gloriabatur, sed in hoc altarium atq; simulachrorum multiplicitas re et cōdemnat, q; veri & summi sacerdotes Christi secundū ordinē Melchisedech, altare vel sacrificiū refugit, altare aliud, altare suū, & sacrificiū sanguinis hircorum & vitulorum sibi obfirmavit, nisiū intendens auaritiæ, quæ est simulachrorum seruitus. Porro fructū suū vitiis hæc in eo male sibi adæquauit, qd secundū amaritudinem radicis siue cordis sui aceto, siue vino myrrhato stitente in cruce potauit. L Diuisum est cor eorum, nūc interibunt. L Rescto & valde iusto iudicio cor eorum diuisum est, qui seipso a deo diuiserunt. Palam ex historia Regum serie cognoscitur, q; vere, q; multipliciter cor eorum diuisum fuerit, ex quo diuiserūt sese a domo Dauid: quippe qui fere decies cōta semetipso diuisi, reges alios, percussis alijs, sibi locauerūt, & tandē iuxta vocem hanc prophetiā (nunc interibunt) in captiuitate irreuocabilem ducti sunt. Porro, tempore illo quo semetipso a vero Dauid, id est a filio dei diuiserūt miser dictū est q; crudeli discordia contra semetipso diuisa fuerit multitudo Iudæorum, sicut miserabilis excidij illorum tragedia testatur, Iosepho scribente, p totum vulgata mundum, Multo quippe crudeliores sibi met per incapabiles seditiones in totus extiterunt, q; esse potuerit foris obsidens exercitus Romanorum. Et reuera iuste, quia principem pacis Iesum condemnantes, Barraban sibi præelegerant seditionis authorem, illos ergo prophetalis oculo puidens, breui qdem, sed alta declamatione, iustam in illos deprobat dei sententiā, diuisum est (inquiens) cor eorum, nunc interibunt. Diuisionem namq; cōsequitur interitus, iuxta illud: Omne regnū in seipsum diuisum, desolabitur, & domus supra domum cadet. Interitum atq; ruinam regni siue cordis eorum diuisi, sequentibus verbis exprimit, ita dicens. L Ipse confringet simulachra eorum, depopulabitur aras eorum. L Hoc & tunc de prope factum est, quando Assyrijs captiuantibus depopulatione merita vastati sunt, & tunc de longe futurum erat, quando venientes Romani tollerent & locū & gentem eorum. Tunc enim cōfracta sunt durissima cōfractio simulachra eorum. Et notandum, q; non dixit: Hostilis exercitus confringet, sed ipse scilicet deus meus, qui (vt supra dictum est) abijciet eos, confringet simulachra eorum, depopulabitur aras eorum. Non vult deus, vt homini attribuatur, quando per hominem secundum merita peccantium vindicta diuinitatis exercetur. Sed & si quis sibi met attribuit, quod deo permittēte contra populum dei quippiam facere præualuit, ipse celestem contra semetipsum indignationem magis adducit, sicut interdū, vt propter hoc ipsum minus nocere possit. Vnde in canticō Deuteronomij, cum dixisset, cessare faciam ex hominibus memoriā eorum, cōtinuo subiunxit. Sed propter iram inimicorum distuli, ne forte superbirent hostes eorum, & dicerent. Manus nostra excelsa, & non dominus, fecit hæc omnia. Assur ille, per quem tunc temporis deus cōfregit simulachra eorum & depopulatus est aras eorum, sibi met arrogauit quod sua hoc virtute fecerit, & idcirco dicitur in eū cum indignatiōe dei. Væ Assur, Virga furoris mei & baculus ipse, in manu eius indignatio mea. Super hoc ille gloriabatur quasi oia sua faceret viribus, & idcirco postmodū dicit cōtra eū. Nunquid gloriabitur securis contra eum qui secat in ea, aut exaltabitur serra contra eū, a quo trahitur? Dicebat em, quem, admodum idē propheta præmisit. In fortitudine manus meæ feci, & in sapientia mea intellexi, & abstuli terminos populorum, & principes eorum depredatus sum. Nimis ita gloriando, sic se exaltando, cœlestem (vt iam dictū est) super semetipsum indignationem adduxit, quæ protinus intentatur in eū verbis estis. Propter hoc mittet dominator deus exercituum in pinguibus eius tenuitatē, & subtus gloria eius succensa ardebit quasi combustio ignis. Cū igitur sic vehementer sermo propheticus enunciat. Ipse confringet simulachra eorum, & depopulabitur aras eorum: idem esse intelligamus ac si dicat, non manus hostiū excelsa, sed dñs fecit hæc omnia. Ipse & tunc per Assyrios confregit & depopulatus est, & deinde per Romanos confracturus erat simulachra eorum & depopulaturus aras eorum, quia a domo Dauid recesserūt, quia filiū Dauid Christū crucifixerunt. Quā ob causam ait. L Quia nunc dicent, non est rex nobis, Non enim timemus dominum, & rex quid faciet nobis. H

Ephes.

Iudæorum diuisio inter se

Matth. 23

Regula notati digna cōtra superbiam Deute. 32

Esai. 10

Cōceptus & cōtuma-
cia Iudaeo-
rum.
3. Regū. 12.

Luc. 19.
Iohan. 19.

Iohan. 19.

Signa pseu-
doprophe-
taz inu-
tia sunt.
Apo. 13

Matth. 11.

Esa. 28.

Deute. 29

bis.] Grandis nimis: & vehemens causa dānationis est, quia dicere, non est rex nobis, & hoc peccantiū conscientia diceret: non enim timemus dñm, id est propositum habemus nō timere dñm, & proinde cū timore cordis effari, rex qd faciet nobis: quā admodū dixerant prius, quæ pars nobis in David, vel quæ hæreditas in filio Isai. Sicut enim hoc illi dixerant, sic & sequaces illorū aduersus veꝝ David dicturi erāt. Nolimus hūc regnare super nos. Hoc em̄ apertis vocibus cōclamauerūt, ita vt dicente Pilato, regē vestrū crucifigam, responderūt, Nō habemus regem nisi Cæsare. Profecto hæc dicētes pariter quoq; dicebant, non em̄ timemus dñm, id est, propositū habebāt nō timere dñm, non portare timoris eius iugū, sed cōtumaciter dirūpere, & proijcere omnia vincula sanctorū eius mandatorum, Nimis vbi cōscientia rebellis sese tali, & tāta p̄sumptione induit, cōsequatur vt dicerent etiā hoc, & rex qd faciet nobis: Cōsequatur nāq; vt regē cōtemnerēt dei filium, quibus propositū est nō timere deū. Neq; em̄ nō ignorauerūt, sed cōtemperant & oderunt. Vnde ipse rex, reprobatus ab eis dē, dicentibus, & rex qd faciet nobis, cū dixisset, si opera nō fecissem in eis q̄ nemo alius fecit, peccatū nō haberēt, cōtinuo subiunxit. Nūc autē & viderūt & oderūt & me & patrē meū. Propter hoc, ecce ipse destruxit simulachra auaritiæ eorū, & depopulatus est templū, & altare eorū. Hīs dictis itē, qui loquebatur de ipsīs, cōuertitur ad ipsos, & dicit. L. Loquimini verba visionis inutilis, & ferietis fœdus, & germinabit quasi amaritudo iudicium super sulcos agrī. Manifestum est hic, cū dicit, loquimini, nō imperiū volētis, sed permissionē esse indignāti, & auersionē dimittētis, vt sit sensus. Iam docēdi nō estis qd vile sit siue monēdi vt vitia loq̄mini: vos em̄ nō p̄ ignorantia errādo inutilia loquimini, sed scientia & cū profundo malignitatis cōsilio mēdacia cōstruitis, & arrogātia deprauati prophetatis de cordibus vestris, verā autē & vilem prophetiam intelligere nō vultis. Loquimini igitur qualia potius vos eligitis, loquimini verba visionis inutilis: nā vitia verba loqui vel signa facere quæ profunt, neq; vos q̄ritis, neq; datū aut permissum est vobis. ¶ Sciendū quippe de pseudopropheta, q̄ & si aliquando futura diuinant, nihil tñ vitile prophetāt, & licet nonnulla signa & prodigia fecisse vel facturi eē legant, nihil tamē vtilitatis aliqd̄ eorū signū habere cōprobatur. Vnde & Iohānes in Apocalypsi cum dixisset, & fecit signa magna, & seducit habitantes in terra propter signa q̄ data sunt illi facere in cōspectu bestiarū. Eandē signorū magnitudinē vanā, totamq; inutilem fore insinuans, determinando sic ait. Ita vt etiā ignē faceret de celo descēdere in terrā in cōspectu hominū. Quid em̄ vtilitatis habet, ignem in cōspectu hominū vel super hoīes de aere ministerio dæmoniaco cadere? Eiusmodi signa non sunt illius generis, cuius illa q̄ nobis dñs in semetipso designauit, eūtes (inquiens) renūtiatē Iohāni, q̄ audistis & vidistis: Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundātur, surdi audiūt, mortui resurgūt pauperes euāgelizant. Hæc vitia sunt, sicut & verba ipsa, quibus propter hæc eadem signa iustū est credit: vos autē o prophetæ vitulos (q̄s Hieroboā fecit, q̄s Ephraim coluit) loquimini verba visionis inutilis, q̄m̄ ita vultis, & ferietis fœdus, subaudit nequaquā cum deo, sed cū mendacio, quē admodū & Esaias talibus illusoribus dicit. Dixistis em̄. Percussim⁹ fœdus cū morte, & cū inferno fecimus pactū. Flagellū inundans cū transierit, nō veniet super nos, q̄a posuimus mendaciū spem nostrā, & mendacio protecti sumus. Huiusmodi fœdus ferietis, & propter hoc germinabit quasi amaritudo iudiciū, vt videlicet fœdus vestrum deleatur, & in inimicitias impacabiles cōuertatur, fiatq; vobis sicut ibidem apud eundem Esaiam dñs dicit: Et subuertet grando spem mendacī, & protectionē aquæ: inundabunt. Et delebitur fœdus vestrum cū morte, & pactū vestrū cum inferno nō stabit. Flagellum inundans cū transierit, eritis ei in conculcationē, &c. Hoc iudiciū germinabit fœdus vestrū (ait) quasi amaritudo, id est, vt vere amaritudo, vt vere amara radix iuxta illud Mosi. Ne forte sit inter vos vir aut mulier, familia aut tribus cuius cor auersum est, vt vadat & seruiat dñs gentiū, & sit inter vos radix germinās fel & amaritudinē seruitutem deorū alienorū, & Moses radicē dixit esse generatē, fel & amaritudinē. Et iste, cū dixisset, & germinabit quasi amaritudo iudiciū super sulcos agrī, videlicet remaneant inculci, cultoribus in captiuitatem ductis, cōtinuo subiunxit. L. Vaccas Bethauen coluerunt habitatores Samariæ. Nā hæc est amaritudo germinās iudicium. Hæc est radix (vt ait Moses) germinās fel & amaritudinē. Ad auditores rursus sese conuertit sermo propheticus,

miro

miro modo clamans causam, propter quā Israel iudicet. Vaccas (inquit) Bethauen coluerunt habitatores Samariæ. L. Quia luxit super eū populus eius, q̄a migravit ab eo. Sigdē & ipse in Assur delatus est munus regi vltori, Confusio Israel capiet, & confundet Israel in voluntate sua. Cū irrisio non vitulos sexus masculini, sed vaccas, id est fœminas appellauit, vt videlicet Israel nō solum deos vitulos, sed deas vaccas coluerit. Nec dixit tantum vaccas coluerūt, sed vaccas Bethauen coluerunt. Magna quippe distinctio vaccarū est eaz; quæ figi poterāt in Bethauen, i. in domo idoli, & eaz; quæ gradiunt in armētis & spatiantur in pascuis. Iste nāq; vaccæ viuunt & sentiunt, illæ aureæ siue ex alio quocunq; metallo formatae, nō solum insensibilia, veꝝ & inanimata simulachra sunt. Constat autem quia corpore inanimato corpus animatū viuēs & sentiens longe præstātius est. Pulchre igitur & vehemēter redarguit nimis depressam hominū stultitiā dicendo, vaccas Bethauen. i. vaccas nō saltem viuentes & lactis alimōniā præstantes, sed inanimatas vaccarū similitudines coluerūt. ¶ Notandū & hoc, quia nō dixit, coluerunt reges Samariæ, sed coluerunt habitatores Samariæ. Colere nāq; recte dicit, qui sua voluntate & animi diligentia celebrat & adorat siue venerat. Nō ergo populū excusabilem videri sermo hic propheticus patitur, cum dicit, vaccas Bethauen coluerunt habitatores Samariæ. Hoc em̄ nō proprie dictū esset aut dici posset, si regibus vitulos colentibus metu tantū & nō propria fuisse obsecuti voluntate, si inuiti paruissent & nō sponte consensissent. Et vnde constat, q̄ habitatores Samariæ vaccas illas coluerunt? Ait. Quia luxit super eum populus eius. Vt ostēderet vaccas Bethauen, vñ in Bethel vitulū sentiendū, nō intulit, luxit super eis populus, sed super eo, id est, vitulo aureo. Quando vel quam ob causam luxit populus super eo? Videlicet, quia tempore necessitatis & angustiarū vituli quoque aurei inter munerā cætera regibus Assyrijs directi sunt. Legimus in Regum volumine, regem Israel Manahen regi Assyriorum Phul misisse argenti talenta mille, vt ei p̄beret auxiliū. Inter quæ nōnulli arbitrantur etiā vitulos aureos esse directos: Et vt sciamus (inquunt) hoc esse quod dicimus, perspicue sequēs versus ostendit. Siquidem ipse in Assur delatus est munus regi vltori, Idcirco populus luxit, qui vitū non lugeret nisi volens, nisi cū amore magis q̄ pro regum timore tali idololatriæ deseruisset. Cum ergo dixisset, vaccas Bethauen coluerunt habitatores Samariæ, vt cōfirmaret eos reuera vitulū coluisse, volūtate vitulo deseruisse, causam reddidit non firmā, dicēdo, quia luxit super eo populus eius. Cōsequitur em̄, qd cum amore possederint vel habuerint qui luxerunt, quādo ablatus est eis. Populus eius, subaudit vituli, nō sine magno improprio dicitur, qui debuerat esse vnus veri dei populus. Porro, & hoc tradit Hebraei, quod a sacerdotibus vituli aurei furto sublati, & pro his ænei deaurati fuerint repositi. Cum igitur lugeret populus tempore necessitatis & angustiarū, sicut iam dictū est vitulos aureos regibus Assyrijs esse directos: exultabāt æditui, quod fraus eorum nequaquā potuisset argui vel deprehendi. Hoc est quod cōtinuo subiungit. L. Et æditui eius super eum exultauerunt in gloria eius, quia migravit ab eo. L. Super gente populo exultabant æditui in gloria eius, subauditur populi, hoc est, in vitulo quem habebant pro gloria, nam gloriam incommutabilis dei commutauerant in similitudinē imaginis corruptibilis, non hominis, sed vituli. ¶ Et quæ pars vitæ detestabilior habebetur, populus ne qui luxit super vitulo tanquam super deo sibi ablato, an æditui vel sacerdotes qui exultauerunt, eo q̄ non esset deprehensum furtum qd fecerāt in illo tali deo? Profundius baratrum damnationis merito illusoribus illis arbitramur destinātū, quia populares forte errando luxerunt, illi autem irridendo, in rebus pessimis exultauerunt, quia migravit ab eo, id est a populo. Et est sensus. Exultauerūt quod migrasset, quod sic Assyrijs regibus datus esset, quasi iam vltra deprehendi nō posset, vtrum aureus an æreus eēt, sed quid deinde? Confusio (inquit) Ephraim capiet, & confundetur Israel in voluntate sua. Postq̄ enim in Assur pro munere vitulus velut aureus delatus est, deprehensa fraus regi Israel literis indicatur: & vnde se placere æstimauerunt, inde vel maxime confundetur, & ostendunt eos, quibus munera miserant, æstimantes non furto sacerdotū, sed fraude regum atq; consilio hoc esse perfectum. Inde confusio cepit Ephraim, inde cōfusus est Israel. Sequitur. L. Transire fecit Samaria regem suum, quasi spumā super faciē aquæ & disperdentur excelsa idoli, peccatum Israel. Siquidem pro merito iniquitatis peruenē

Populus inexcusabilis, q̄ spōre coluit vitulos.

H 2 rantis

Rex Israel sicut spuma aquae.

tantis hoc emeruit Samariae siue decem tribus, vt rex eius transfret, & regnum eius soluetur sicut spuma super faciem aquae: quae vera nimirum similitudo est. Sicut enim in olla feruente superiores aquae in spumam bullasque surgentes irrumpunt, ipsaeque bullae subsilientes colliduntur, & alijs emergentibus, aliae crepant & dissiliunt: ita Samaria vel decem tribus, iungi feruente igne discordiae, reges alios super alios creauerunt, & vsque ad decem vires (sicut ex ipsa libri Regum lectione colligi promptum est) percussis regibus, alij reges superfederunt: secundum numerum scissuram decem pallij: quo discisso, propheta, scilicet Ahias Sylonites, dixerat ad Hieroboam, Tolle tibi decem scissuras. Hec enim dicit dominus deus Israel, Ecce ego scindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus. Decies namque (sicut iam dictum est) regnum illud decem tribuum per discordiam scissum fuit, decies quasi spumam siue bullam super faciem aquae transire fecit regem suum, alio percusso suscipiens alium. Primo namque scissum est Hieroboam. Secundo, Baasa percussit Nadab filium Hieroboam, & regnavit pro eo. Tertio, Zambri dux mediae partis equitum percussit Ela filium Baasa, & regnavit pro eo. Quarto Amri, qui erat princeps militiae super Israel, rex factus est ab exercitu, & illo mortuo in peccatis suis, Achab filius eius regnavit pro eo. Quinto loco Ioram filium Achab occidit Iehu, & regnavit pro eo. Sexto, Zachariam abnepotem Iehu percussit Sellum, & regnavit pro eo. Septimo, eundem Sellum percussit Manabem, & regnavit pro eo. Octavo Phacee filius Romeliae percussit Phaceiam filium Manabem, & regnavit pro eo. Nono, Phacee filium Romeliae percussit Osee filius Ela, & regnavit pro eo. Decimo, tandem discidium scissum est regnum in rege Assyriorum, qui Osee iam dictum obsedit, & vincitum misit in carcerem, & transtulit Israel in Assyrios. Sic & sic Samaria malis suis regem suum transire fecit. Et disperdetur (ait) excelsa idoli, de quibus videlicet toties scriptura refertur veritatem ad huc populis immolabat & adolebat incensum in excelsis, quod erat peccatum Israel. ¶ Cuncta haec, vt caetera superiora, altius (sicut prophetalem decer dignitatem) nos animaduertere commonet illud, quod continuo subiunctum est. Lappa & tribulus ascendet supra aras eorum, & dicet montibus, operite nos: & collibus, cadite super nos. ¶ Hoc enim nequaquam de angustia captiuitatis illius, qua tunc in Assyrios translati sunt, sed potius de excidio pene inenarrabili, quo Iudaei propter scelus dominicae mortis subuersi, & in omnes gentes captiui ducti sunt: praedictum esse auctoritate sua dominus ipse comprobatur, quae sequentibus & lamentationibus mulieribus, dum ad mortem duceretur, dixit: Filiae Hierusalem nolite flere super me, sed super vos ipsas flete & super filios vestros, quoniam ecce venient dies, in quibus, dicet, Beatae steriles & ventres quae non genuerunt, & vbera quae non lactauerunt. Tunc incipiet dicere montibus: cadite super nos: & collibus, cooperite nos. ¶ Notandum quippe, quod non sic ait: tunc dicet montibus, sed incipiet dicere montibus, cadite super nos: & collibus operite nos. Idem namque est ac si diceret, Tunc in illa tribulatione siue angustia incipiet impleri quod per Osee praedictum est. Quod si tunc coepit impleri, & tunc dicere inceperunt montibus, cadite super nos, quoniam venerunt illi dies, quos tunc venturos esse dicebat dominus noster, non utique ad illa tempora sua, vel ad mala quae praesens ipse vidit propheta intendebat, quoniam haec dixit vel scripsit. Et reuera, si rite perpendas illud quod tunc Israel passus est, quod non nono Osee regis Israel coepit rex Assyriorum Samariae, & transtulit Israel in Assyrios, posuisset eos in Haila & in Abor iuxta fluuium Gozam in ciuitatibus Moedorum: non tale vel tam grande fuit malum, vt propter illud propheticus dignaret sic exclamare spiritus: & dicet montibus, operite nos: & collibus, cadite super nos. Quinimo etiam si in seruos & ancillas venundare illos rex Assyriorum maluisset, quod ponere in ciuitatibus suis, tolerabile, imo & optabile fuisset malum, comparatione tam miserabilis Hierosolymorum excidium. Quemadmodum Hester quoque, cum dixisset regi traditi enim sumus ego & populus meus, vt coteramur, iugulemur, & peream, continuo subiunxit. Atque vti in seruos & famulas venderemur, est vti quaeque tolerabile malum, & gemes taceret. ¶ Igitur quoniam & illa quae de verbis istis prophetis tractauimus, partim non ex nota rei gestae historia, sed ex Hebraeorum traditione sumpta sunt, vt supra meminimus. Ipse autem propheta non Iudaeis perfidis, sed sapienti haec intelligibilia fore insinuat, cui dicit. Quis sapiens & intelliget ista, intelligens & sciet haec: rursus eadem repetere libet, & prophetiam secundum tempora, quae tunc futura erat, notis coteris vel proferre rebus vel sensibus

4. Reg. 9.

Luc. 23

De qua tribulatione hic sentit propheta.

4. Reg. 17

Hester. 7

bus eodem tenore vel cursu, quousque ad praesentem locum peruenimus, Christum & eius tempora non dubitantes huius vel omnis sanctae prophetiae summam esse vel caput. ¶ Vaccas (ingit) Bethauen coluerunt habitatores Samariae. Habitatores Samariae veraciter Iudaei fuerunt, qui ciuitatem sanctam Hierusalem & templum in illa diuini nominis videbantur inhabitare, non utique corde, sed tantum corpore. Si enim dominum nostrum non dubitauerunt Samaritanum dicere, qui utique secundum carnem Iudaeus ex Iudaeis erat, & hoc idcirco dicere ausi sunt, quod in ciuitate Samaritanorum duos dies manserat: postquam loquutus est cum muliere Samaritana: quousque magis ipsa scriptura dicere debuit, habitatores Samariae quoniam nimis crudeliter imitati sunt, atque impleuerunt peccatum Samariae: Samaria namque recessit a domo David, regemque alium & deos alios sibi fecit: Iudaei vero negauerunt & crucifixi erant filii David, filium dei, regemque suum Caesarem esse professi sunt, & tunc quidem Barrabam sibi dimitti petierunt, & Antichristum pro Christo suscepturi sunt. Vere ergo habitatores Samariae, id est, alieni a David & a ciuitate eius Hierusalem, & a templo quod est in ea, a templo dominici corporis, in quo corporaliter inhabitat omnis plenitudo diuinitatis, isti coluerunt vaccas Bethauen, videlicet qualibus alius propheta loquitur: Audite verbum hoc vaccae pingues, quae estis in monte Samariae, quae calumnia facitis egenis, & confringitis pauperes, quae dicitis dominis vestris, afferre & bibemus. Iurauit dominus in sancto suo, quia ecce dies venient super vos & leuabunt vos in contis, & reliquias vestras in ollis feruentibus: & per aperturas exibitis altera contra alteram, & proiciemini in Armon, dicit dominus, vaccae itaque illius temporis altera contra alteram principes sacerdotum Annas & Caiphaz extiterunt: ita deuorantes plebem, sicut herbam virentem vaccae deuorare solent, & hoc in Bethauen, quod interpretatur domus idoli, id est, in illo templo, quod dicebatur templum domini, & debebat esse domus orationis, sed erat domus mammon, quippe quam ipsi fecerant speluncam latronum. Ista utique vaccae Iudaei coluerunt, volutaria namque crudelitate illis principibus sacerdotum sese submiserunt & consenserunt ad occidendum dominum in illa Bethauen, id est, propter illam domum idoli sui, scilicet mammonae vel pecuniae suae: & quasi diuino oraculo crediderunt vaccis illis, dicentibus sibi, Occidamus eum, ne forte veniant Romani, & tollant nostrum & locum & gentem. Talia sibi immugentes vaccae pingues illi coluerunt, id est, libenter audierunt. Vnde hoc comprobatur. Quia luxit (inquit) super eo populus eius. Hoc manifestum est. Luxum namque spontaneum populus sibi in se assumptum super eo, subauditur deo suo, videlicet mammona iniquo, cui nimis seruienti nequaquam seruiebat deo, & quodam modo lugebat talem inter se haberi hominem qui diceretur Christus, qui rex Israel clamaretur, quem nisi occideret, veniret Romani, & tollerent ipsorum locum tam pulchrum tarumque diuitiarum. Hoc illi simile fuit, quod impia Iesabel iubente primates populi Iudaei simulauerunt, & praedicaerunt ieiunium, vt quasi necessario iustitiae iudicio interficerent Naboth summittentes duos viros filios Belial contra eum, qui falsum diceret testimonium. Et populus quidem totus crudelitati intentus, voluntariam necessitatem occidendi dominum quasi tristis suscepit, sed principes sacerdotum scribae & pharisaei gaudebant intra cordis sui secretum, quod praualuisset malitiae suae commentum. Ait ergo, Et auditui eius super eum exultauerunt in gloria eius, quia migravit ab eo. Siquidem & ipse in Assur delatus est munus regi vltori. Auditui namque tunc erant illi, non veritatis, sed erroris & malitiae, iuxta illam sententiam domini, quia tulistis (inquit) clauim scientiae. Ipsi non introistis, & eos qui introibant, prohibuistis. Exultauerunt (ait) in gloria eius, quia migravit ab eo, id est, exultauerunt in pecuniis populi, quia praedam faciebant de populo, sperantes quod deinceps sua lucra facerent occiso Christo, qui reprehendebat auaritiam ipsorum. Nam quod tali spe vel intentione Christum occiderunt, illa probat parabola, in qua videtes agricolae filium patris familias, dixerunt. Hic est haeres, occidamus eum, & nostra erit haereditas. Cui autem dubium, vel quod nesciat, quomodo migraverit ab eo, scilicet populo deus suus mammon, cui seruiebat, vt merito veniret in manus Romanorum argentum ipsorum & aurum & locus & gens? Siquidem ipsi hoc emeruerunt, quando congregati cum senioribus, consilio accepto, pecuniam copiosam dederunt militibus dicentes. Dicite, quia discipuli eius nocte venerunt, & furati sunt eum nobis dormientibus. Hoc nempe modo deus ipsorum, qui non est alius, nisi magister, mon iniquus, in Assyrijs delatus est munus regi vltori, quia profecto pecunia ipsorum

Reperita expositio praedictum Iohan. 8. Ibidem. 42. Habitatores Samariae

Iohan. 12. Matth. 27

Coloss. 2. Vaccas Bethauen. Amos. 4

Matth. 21. Mammon de Iudaea

Iohan. 11

3. Reg. 21

Matth. 21

Iudaei traditi sunt regi vltori dicitur

malignis spiritibus, & diabolo patri mendacii dedicata est, quādo tale mendaciū coemē-
runt. Proinde iusto valde iudicio prouenit, vt traderent illi regi vltori, vt & super eos rex
atq; pater mendacii regnaret, & in eos vltionē per manus Romanorū exerceret. Et illi q̄
de ad horā nimis parua exultauerunt, putantes q̄ deinceps liberius copiosa pecunia mi-
grare deberet a populo in marſupia ipſorū: ſed exultatio illa in vey cōuerſa eſt luſtū, q̄
magnam & miſerabilē, toto mirante ſeculo, vltionem ſuſtinerūt. Vnde & ſubditur. Cō-
fuſio * Iſrael, capiet, & cōfundetur Iſrael, ſicut nūc palam factū eſt, quādo ceciderūt in ore
gladij, & in oēs gētes captiui ducti ſunt, & in reſiduis eorū toti mūdo ſpectaculū ē, nō ſo-
lum diſperſio qua diſperſi ſunt, verū etiam cāctitas mentis quā in Iſrael contigit. Et be-
ne cum dixiſſet, confundetur Iſrael, addidit, in voluntate ſua, quia, videlicet ſic voluerunt
Iudaei ſic electione p̄fixerunt ac p̄ſcripſerunt ſibi, Chriſtū regem negātes, & Caeſarē pro-
fitentes, Chriſtū occidentes, & Barrabam dimittētes, & clamantes coram Pilato, ſanguis
eius ſuper nos & ſuper filios noſtros. Sequitur. ¶ Tranſire fecit Samaria regem ſuū quaſi
ſpumam ſuper faciem aquae, & diſperdent excelsa idoli, peccatū Iſrael. Samaria (ſicut iam
dictū eſt) hoc loco recte dicitur etiam Iudaea, quia reuera ſecūdū ſupradictas rationes Sa-
mariae, quae a domo Dauid ſciſſa fuerat, ſimilem ſeſe in peius fecit Iudaea, quae vey Da-
uid Chriſtū regem habere recuſat. Tranſire regem fecit regem ſuum, i. regem habere ma-
luit tranſitorio, q̄ regem ſuum. Verum non conceditur ei, vt ſaltem tranſitorium regē ha-
bere poſſit, ſed omnino ablatū eſt illi regnū, & dux pariter & rex ab ea tranſiuit. Nec eſt
ſaltem dignatus eſt Caeſarē quicquā regnare ſup eos, aut in regno ſuo ciues habere illos,
ſed tantum modo captiuos, licet adulari ſint dicentes, non habemus regem niſi Caeſarem.
Sicut repente tranſit ſpuma ſup faciem aquae, ſic in breui diſſipatū & ad nihilatū eſt regnū
Iudaeae, & diſperſa ſunt excelsa idoli peccatū Iſrael. Lapis quippe ſup lapidem non re-
manſit, & deſtructum eſt, ſubuertentibus Romanis illud, quod debebat eſſe templum do-
mini, erat aut excelsum idoli & peccatū Iſrael, ex quo polluti ſunt ſanguine Chriſti, homi-
cidae & ſerui peccati ſerui mammonae dei vel idoli ſui. Et qd̄ miſ, ſi iam poſt necē Chri-
ſti templum illud voceſ excelsum idoli: cum antea domus eadem ſpelunca latronū facta
& fundus auaritiaē phariſaicae: pulchritudo templi, de quo ſalus exiuit, ſicut ſignificat
in euangelio, cum dicitur, Ieſus autem abſcondit ſe & exiuit de templo. ¶ Quāta aut perdi-
tione, quanta cum tribulatione gentis hoc deberet fieri, verbis ſequentibus exprimit, cum
dicit: Lappa & tribulus aſcendet ſup aras eorū, & dicent montibus, operite nos: & collibus,
cadite ſup nos. Quod enim dicit, lappa & tribulus aſcendet ſup aras eorū, ſignum eſt
vltimae ſolitudinis, vt ne parietes quidē & extrema aedificiorū veſtigia relinquantur. Cum
autem ſubiungit, & dicent montibus, operite nos: & collibus, cadite ſup nos, iram & tribu-
lationem illam vehementer edicere nititur: quae tanta extitit, vt ſatis declamari non poſ-
ſit. Eorum nanq; erat dicere montibus, operite nos, & collibus cadite ſuper nos: quippe q̄
magis mori optarent q̄ cernere quae aſſerunt mortem. Et reuera ſatis pulchre atq; elegā-
ter exprimit litera haec, quanto deſiderio latere voluiſſet, ſi poſſibile fuiſſet. Etenim eū per
omne tēpus obſidionis (vt Iosephus refert) occiſorum, ſiue fame, ceteriſq; cladibus mor-
tuorū numerus ad decies centena milia collectus fuerit, q̄ ſuperſuerunt ad valles & in ſpe-
cus ſubterraneos confugerunt, & in cloacis quoq; deliteſcere fruſtra conati ſunt. Sic de-
lituiſſe vel deliteſcere voluiſſe, nimiq; dixiſſe ſunt montibus operite nos, & collibus, cadite
ſuper nos. ¶ Quare aut dñs noſter hoc teſtimoniū de propheta ſumēs, ſic dicere maluit,
tunc incipient dicere: Cur non ait dicent, ſed dicere incipient: Videlicet, quia non illic ſi-
nis, ſed initium dolorum extitit, quādo ſic ceciderūt in ore gladij. Tempus aliud erit, ve-
niet dies alius: dies iudicij, quo maiori cū anguſtia dicent montibus, operite nos: & collibus,
cadite ſuper nos, dicent ſanctis patribus & patriarchis, protegete nos, dicent Moſi &
prophetis, excuſate nos. Veram id fruſtra dicēt, nam e contra, eſt qui accuſet vos (ait dñs).
Moſes in quo vos ſperatis. Et verba quidē diuerſa de montibus & collibus p̄dicata ſunt,
dicendo montibus, operite nos, & collibus, cadite ſuper nos: ſed ſenſu eadem ſunt. Nam
propheta quidem, dicent (ait) montibus operite, & collibus, cadite: dñs aut, tunc (inquit)
incipient dicere montibus cadite ſuper nos, & collibus, operite nos. Sequitur. LEx diebus
Gabaa

als, Ephra-
im.

Iudaei abſ-
que rege.

Excelsa ido-
li templi
Iudaeorū.

Iohan. 8

Fuga Iu-
dae. in
obſidione.

Iohan. 7

Gabaa peccauit Iſrael. Ibi ſteterūt. Non comprehendet eos in Gabaa praelium ſuper ſi-
lijs iniquitatis. Iuxta deſiderium meum corripiam eos. Congregabūt ſuper eos populi
cum corripientur propter duas iniquitates ſuas. ¶ Semel & iterum ac tertio, imo & quar-
to antiquitatem ſiue vetuſtatem peccati illoꝝ commemorat, vt nulli videatur nimium ſe-
ſtina vel plus iuſto ſeuera punientis ſententia. Primo nanq; ſuperius dixit, iſta ſubſtantia
eorum in terra Aegypti, & poſt aliqua turgus ait. Profunde peccauerūt ſic in diebus
Gabaa. Item: Omnes nequitiae eorū in Galgalis, quia ibi exoſos habui eos. Nunc quarta
iam vice ſecundū eandem intentionem dicit. Ex diebus Gabaa peccauit Iſrael. i. ex eo tē-
pore, quo in Gabaa peccare nō deſiit Iſrael. ¶ Peccauit autem illic ſemel & iterum Iſrael
peccata, quorum in ſcriptura ſeuū & horribile monumentum eſt. Venit leuita in ciuitate
tem illam cum vxore ſua, illucq; diuertit, & ecce homines ciuitatis illius circūdederūt no-
ſte domum in qua manebat, volentes eum occidere: & vxorem eius incredibili libidinis
furore vexantes. Deniq; mortua eſt. Vbi tanta regnabat corporalis nequitia fornicatio-
nis, iam increuerat nequitia quoq; ſpūalis, & hoc nihilominus eadem ſcriptura denarrat,
referens praecedenti lectione, idolum factum in domo Michae. Et quanta illud inſtantia,
qua violentia rapuerūt ad ſe filij ſtirpis Dan cum ſacerdote, dicentes ei. Veni nobiſcū vt
habeamus te patrem & ſacerdotem, &c. Sed filij Iſrael illam fornicationem idololatriae
pro nihilo ducentes, imo & ipſi facientes pro illa corporali fornicatione aſcenderunt op-
pugnare Gabaa, contra filios Benjamin: & ſemel atq; iterū bello conciſi, tandemq; victo-
res, pene vnā ex Iſrael tribu deleuerūt. ¶ Poſt hęc Saul ex eadem vrbe rex aſſumptus ē,
tanta cū offentione dei, vt diceret ad Samuelem. Nō em̄ te abiecerūt, ſed me, ne regnem
ſuper eos. Nimiſ ſic & ſic peccante Iſrael, filij quoq; poſtmodū nati ſimul peccauerunt,
vero & iuſto iudicio dei ſic enunciante, ſic eos arguente, vt dicat. Ibi ſteterunt. Idem em̄
eſt ac ſi dicat: Filioli, quāuis poſt multa tēpora nati illis peccauerūt, in illis patribus ſuis
uauicati ſunt, quia videlicet a peccatis eorum nō reſceſſerūt, imo peiora faciendo menſurā
illoꝝ impleuerūt. Idcirco etiam durius atq; fortius ſuper eas dari debuit iudicium. Quod
intendens, cōtinuo dicens: Non comprehendet eos in Gabaa praelium ſup filijs iniquita-
tis. Et eſt ſenſus: Quod malū paſſuri ſunt, non tale erit quale ſuit illud praelium in Gabaa,
quod habuerūt cōtra filios iniquitatis, quoꝝ incredibilis furor libidinis mulierē vexando
interfecit, ſed multo vehementius, incōparabiliter maius. Hoc eſt qd̄ protinus ait: Iuxta
deſiderium meū corripiam eos. Magna & vehemens comminatio, quae ſecūdum literae
ſonum hoc ſignificat, quod vindictae magnitudinē facere deus (qui vtiq; impaſſibilis eſt)
habeat in deſiderio. Simile eſt huic illud quod in Eſaia dicit: Heu conſolabor ſuper hoſti-
bus meis. Dicitum eſt aut ad ſimilitudinem hominis multū exacerbati, & vltionem vide-
re adeo deſiderantis, vt antequam fiat, nullo modo poſſit conſolari. Et quid facturus ſit,
protinus breuiter innuit. Congregabūt (ait) ſuper eos populi, cum corripietur propter
duas iniquitates ſuas. ¶ Propter duas iniquitates corripiedū dicit Iſrael, iuxta illud quod
in Hieremia loquitur idem deus: Duo mala fecit populus meus. Me dereliquerūt fontē
aquae viuae, & foderunt ſibi cifternas, quae cōtinere non poſſunt aquas, hoc de gente alia
de populo quouis deū ignorāte, dici non poterat. Gens enim quae cūq; verum ignorans
deum, falſos deos colebat, vnam tantum feciſſe iniquitatem recte dicitur: gens aut haec, in
qua deus notus erat, declinādo in idolatriam, duas habere iniquitates veraciter culpatur,
id eſt deum verum reliquiſſe, & pro illo vel contra illum deos alienos coluiſſe. Duplici-
ter nanq; reus eſt, qui bonum ſciens, malum potius eligit: ille vero ſimpliciter, qui bonum
neſciens, malum pro bono ſuſcipit. Itaq; & quando vitulum vnum populus ille fecit in
deſerto & coluit, poſt multa quae viderat magnalia veri dei: & quando deſerens domum
Dauid & templū domini, duos vitulos ſibi ſtatuit, imo & quoties illos vel illos gentium
deos adorauit. Amplius autem quando Barrabam ſibi dimitti, Chriſtum autem crucifigi
petiuit, duas iniquitates fecit, dupliciter peccauit, bonum reprobans, & malum eligēs: dul-
ce amarum, & amara dulce ponēs: tenebras lucem, & lucē tenebras appellans. Cū igitur
corripient propter duas iniquitates ſuas, cōgregabūt (ait) ſuper eos populi, vt videlicet
propter ſeditioſis authorē, quē ſibi eligerūt, tradātur in manus gladij: & propter hoc qd̄
H 4 Chriſtum

Peccatū Iſ-
rael duplex
in Gabaa,
Iudic. 19

1. Reg. 8.

Eſa. 16

Duae iniq-
tates Iudae-
orum.
Hier. 2

Supra. 7.

Cur vitulae similitudo afferatur hic.

Pulchritudo colli superbia est.

Exod. 33

Prover. 2

Gentiles facti sunt Iudas.

Christi negauerunt, vulpium, id est, malignorum spirituum partes sint. Sequitur. Ephraim vitula docta diligere trituram, & ego transiui super pulchritudinem colli eius. Ascendam super Ephraim, arabit Iudas, confringet sibi sulcos Iacob. Quarebas forte admirans, quare causa vel quod vinculum tam forte populum illum idololatrie subligatum, tam diu tenuerit ex diebus Gabaa, imo ex diebus Aegypti sic superius ait, ista subannatio eorum in terra Aegypti. Quasi istud quarebas, causam veram habili atque eleganti similitudine conuenienter exprimit. Ephraim (inquit) vitula docta diligere trituram. Consuetudo hic terrae promissionis tangitur, ubi vitulae cum ceteris animalibus fruges terere consueuerunt. Cum autem grauissimo labore fatigantur, solent prodire ab area. Iterum autem diligentes aream, eo quod fruges in ea comedant, vnde est illud. Non alligabis os boui trituranti, spon te ad aream redeunt. Igitur Ephraim similis est vaccae vitulae, quia didicit aream terere. Et non solum didicit, verum etiam a nimia consuetudine cepit amare quod docta est, licet trituratio laborem inferat. Sic & populus Israeliticus, licet frequenter affligeretur, & multa aduersa pateretur propter idololatriam, tamen voluntates suas & ingluuiem ventris sequi desiderans, vltro ad idola reuertebatur. Poterat hoc ipsum alia quacunq; similitudine quam per eiusmodi vitulam designari, sed mira proprietate vsus est intuitus spiritus propheticus, dum talem proponere similitudinem maluit. Nam quia vitulos colebat Ephraim sive Israel scissus a domo Dauid, imo & coluit ab initio vitulum, quando egressus est de terra Aegypti, pulchre nimis eadem gens hic vitula dicta est, dum arguitur, quod a vero deo fornicando cultui vitulorum succubuerit. Magnam deinde sonat iram dicendo, & ego transiui super pulchritudinem colli eius, ascendam super Ephraim. Pulchritudo namque colli superbia designat eorumdem peccantium, & in peccatis suis complacentium sibi. Porro, transitus sive ascensus, de quo dicitur: Ego transiui sive ascendam Ephraim, tam futuro quam praeterito tempore certissimum esse significans quod facere intendit, vnde dicta est eadem quam in Exodo legimus praescripta his verbis. Populus durae cervicis es, semel ascendam in medio tui, & delebo te. Nec vana illa comminatio extitit. Semel enim ascendit, semel humanatus est, semel passus, mortuus est, & resurrexit, & in caelum ascendit: & tunc demum illum populum durae cervicis ascensus sui nimis impatientem deleuit. Quod hic pulchritudo colli, hoc ibidem dicitur ornatus, cum dominus dicit. Iam nunc depone ornatum tuum, vt sciam quid faciam tibi. Deposuerunt ergo filii Israel ornatum suum a monte Oreb. Quoad pulchritudinem colli, hoc ibidem dicitur ornatus, cum dominus dicit. Iam nunc depone ornatum tuum, vt sciam quid faciam tibi. Deposuerunt ergo filii Israel ornatum suum a monte Oreb. Quoad pulchritudinem colli, hoc ibidem dicitur ornatus, cum dominus dicit. Iam nunc depone ornatum tuum, vt sciam quid faciam tibi. Deposuerunt ergo filii Israel ornatum suum a monte Oreb. Quoad pulchritudinem colli, hoc ibidem dicitur ornatus, cum dominus dicit. Iam nunc depone ornatum tuum, vt sciam quid faciam tibi. Deposuerunt ergo filii Israel ornatum suum a monte Oreb.

aratoribus istis, & dicit. L Seminate vobis in iustitia, metite in ore misericordiae, innouate vobis nouale. Seminant quippe praedicatorum quando verbum annuntiant, metunt autem quando de credentium confessione exultant. Idcirco sic pulchre distinctum est. seminate vobis in iustitia, metite in ore misericordiae, quia videlicet (sicut Apostolus ait) corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Et quia sua quisque iustitia vel salute contentus esse non debet, sed dare operam, vt etiam alios saluet, subiungit atque ait. Innouate vobis nouale. Nouale quippe innouare, est inculta prius loca excolere, vt pota saltibus explanare. Porro gentes prius erant quasi syluae, nimirum a feris, videlicet malignis spiritibus obfessae. Nam econtra comparatione gentium Iudaei domus erant pulchrae, terra occulta & ciuitates opulentae. Vnde Psalmista cum dixisset: Ecce audiuius eam, scilicet ecclesiam sive dominicae incarnationis & sanctificationis eius arcam, in Ephrata, quae est Bethleem, per Ephratam Iudaeos intelligi volens, statim quia de Iudaeis ad gentes eadem sanctificationis arca transiuit, subiunxit atque ait: Inuenimus eam in campis syluae, id est in gentibus qui de sylua campi, de infructuosis cultiles facti sunt & fecundi. Igitur innouate vobis nouale, id est gentibus euangelium Christi praedicando nouam ecclesiam, nouam acquisitionis populum vobis parate deo ad vestram salutem & gloriam acquirite. Et quia cum plenitudo gentium subintroierit, futurus est vt cum misericordia respiciat vitulam, id est, synagogam illam, cuius super pulchritudinem colli nunc tam seuerè transiuit. Sequitur & dicit. L Tempus autem requirendi dominum cum venerit qui docebit vos iustitiam. Tempus quippe requirendi dominum reliquus Israel tunc erit, cum plenitudo gentium subintroierit. Tunc enim veniet dominus & docebit eos iustitiam, iniquitate auersa, quemadmodum & Apostolus cum dixisset, quia caritas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium subintroierit, & sic omnis Israel saluus fieret, testimonium propheticum apponens, sicut (ait) scriptum est: Veniet ex Sion, qui eripiat & auertat impietatem ab Iacob.

FINIS LIBRI QVARTI.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS, IN OSEE PROPHETAM

Commentariorum, liber quintus.

Ropter prophetiae praesentis ordinem illustris retinendum iam dictum, & iteque dicendum est, quia ab eo quod ait, non est veritas & non est scientia in terra, septies vsque ad finem voluminis peccata commemorat atque replicat, & per singulas vices in Christo sermo recurrit: qui solus omnium credentium atque penitentium iustitia est. Secunda iam vice ab eo quod ait: Ipsi autem sicut Adam transgressi sunt pactum, longa & vehementi declamatione peccatorum declamauit abundantiam sic concludens. Tempus autem requirendi dominum cum venerit, qui docebit vos iustitiam. Tertio nunc eadem peccata repetens dicit. L Arastis impietatem iniquitatem messuistis, comedistis fructum mendacii, quia confisus es in virtutibus. Aptissime per similitudinem arantium, metentium, & fructus suos comedentium, pertinaciam incorrigibilem denotat peccatorum, qui male incipientes, in peius proficiunt, & pessime finientes deficiunt. Sicut enim haec per incrementa differunt, arare, metere, & comedere fructum: sic in peccatoribus distantiam per incrementa peccati diuinum perpendit iudicium. Denique cum proposito peccati opere corruptus laborat animus, versatque cogitatu intimo, qualiter voluntatem impia ad operis perducatur effectum, aranti vel seminanti similis est. Cum autem expleto iniquitatis opere exilit laetabundus quod male fecerit, & exultans in rebus pessimis, similis est metenti. Cum deinde ad hoc etiam eruperit, vt superbo spiritu, sua contra redarguentem legem dei peccata defendat & securus incedat corde impoenitentis, similis est ei qui post messem reconditos fructus comedit. Proinde cum dixisset, comedistis fructum mendacii, continuo quasi quareretur ab aliquo

aliquo illorum cui hæc dicitur quomodo vel quare dicit quod comederim fructum mendacii subiunxit atque ait. Quia confusus es in vijs tuis. Idem enim est ac si dicat. Quia tu peccata tua superba ceruice defendis. Eisdem incrementis originale, id est Adæ peccatum, peractum est. Primo quippe impietatem arauit, quando dei similitudinem appetiuit. Nisi enim intus prius tumuisset, nisi diuinitatem vel diuinæ maiestatis similitudinem appetiisset, foris tentatus tam facile non cederet. Deinde iniquitatem messuit, quando positum sibi præceptum de ligno scientiæ boni ac mali transgressus est, inobediens voci dñi. Deinde comedit fructum mendacii, quando in ipso peccato sibi cõplacuit, scilicet aduersus redarguentem deum defendit. Exinde omnis vitiosa propago vitiatæ parentis eadem incrementa cõtraxit, exempli gratia, vt ille Ephraim siue Hieroboam, cuius peccatum toties in sanctis & propheticis cõmemorat literis. Arauit namque impietatem, quando excogitauit cõsiliu & dixit: Nunc reuertetur regnum ad domum David, si ascenderit populus iste, vt sacrificia faciat in domo dñi in Hierusalẽ, &c. Messuit iniquitatem, quando excogitauit cõsilio fecit duos vitulos aureos & dixit. Ecce dñi tui Israhel, qui te eduxerunt de terra Aegypti. Comedit fructum mendacii, dum ita regnando non cum deo, prophetas ad se missos in sermone dei (sicut scriptura refert) incorrectus contempsit & cõsilius in vijs suis, in vitulis suis. Ad summum scelus ille Iudaicus, qui non vtriusque recessit a domo David, sed etiam crucifixit filium David, tunc arauit impietatem quando quæbat principis sacerdotum & scribarum quomodo illum interficerent, Messuit iniquitatem, quando petierunt & obtinuerunt a Pilato, vt interficeret eum, Fructum mendacii nunc vsque comedunt, quia videlicet mendacium siue mendacii fructum data militibus pecunia copiosa comparauerunt, vt dicerent, quia discipuli eius nocte venerunt & furati sunt eum nobis dormientibus, Diuulgatum est enim verbum istud apud Iudæos vsque in hodiernum diem. Et cõfidit in vijs suis, dum iustitiam suam statuere volentes iustitiæ dei non sunt subiecti. Vbi sic arado, sic metendo, sic nihilominus comedendo siue cõfitendo peccatum cumulat atque roboratum est, iam profecto iudicij vel sententiæ vindicis tempus & locus est. Sequitur ergo. In multitudine fortium tuorum cõsurgat tumultus in populo tuo, & omnes munitiones tuas vastabunt. Quicunque modis supradictis peccata sua consummat, recte fortes suos habere dicit, fortes vtriusque malos, bonis fortibus cõtrarios. Quales fuerunt forte David fortes primi, ad quos cæterorum fortium nullus puenit. Tres illi fortes, tres eius fuerunt virtutes, videlicet sapientia, humilitas, & fortitudo, quas scriptura taliter designat, breuiterque cõprehendit. Hæc nota fortium David, David sedes in cathedra sapientissimi inter tres. Sedes in cathedra sapientissimi, hoc est sapientia. Ipse enim quasi terræ nerrimus ligni vermiculus. Hæc est humilitas, qui occingentes interfecit imperu vno. Hæc est fortitudo, fortibus illis cõtrarios, fortes habet isti, videlicet insipientia, superbiam & temeritatem, quam putat veram esse fortitudinem, & proinde nullam merent clementiam, citamque experiuntur vindictam. Hoc est quod ait: In multitudine fortium tuorum cõsurgat tumultus in populo tuo, & omnes munitiones tuas vastabunt. Sic factum est & quando decem tribus captiuæ translatæ sunt in Assyrios, sic factum est quando Iudæi, vincetibus Romanis, ceciderunt in ore gladii, & in omnes gentes captiui ducti sunt. Cõsurrexit enim tumultus in populo illo, triplici discordia (sicut historiæ referunt) contra semetipsum diuisio, & omnes munitiones eius vastatæ sunt, ita vt non relinqueret lapis super lapidem. Hoc euenit in multitudine fortium, id est propter multitudinem fortium eius, de qualibus iam dictum est, quia videlicet tales fuerunt Iudæi male fortes, sicut testatur ipse saluator in psalmo, dicens: Quia ecce ceciperunt animam meam, & irruerunt in me fortes. Nunc ad ipsos deuastandos apostropham faciens, dicit propheticus sermo. Sicut vastatus est Salmana a domo eius qui iudicauit Baal in die prælii, matre super filios allisæ: sic fecit vobis Bethel a facie malitiæ nequitiarum vestrarum. Nota rei gestæ historia est, cui vastationem illorum similem fore denuntiat. In libro namque Iudicum scriptum est, angelum apparuisse Gedeoni, qui dixit ei. Vade in hac fortitudine tua, & liberabis Israel de manu Madian. Ac deinceps, Tolle taurum patris tui, & alterum taurum annorum septem, destruesque aram Baal, quæ est patris tui, & nemus quod circum aram est, succide. Hoc factum, iubente domino perrexit cum trecentis viris, & vicem Madian mirabili genere prælii. Diuisit trecentos viros, & dedit tubas in manibus eorum, lagenasque vacuas ac lapidas in medio legenarum. Ingressusque ipse & trecenti viri qui cum eo erant in parte castrorum incipientibus vigilijs noctis mediæ, & custodibus suscitatis, ceperunt buccinis clangere, & cõplodere inter se lagenas. Cuius per gyrum castrorum in tribus personarent locis & hydrias cõfregissent, tenuerunt sinistris manibus lampadas, & dextris sonantes tubas, clamaueruntque, Gladius dñi & Gedeonis. Omnia itaque castra turbata sunt, & mutua se cædere truncabant fugientes, cõclamantibus & persecutibus viris Israel. Apprehensi sunt & interfecti duo viri Madian, Oreb & Zeb, & deinde Zebec & Salmana reges Madian. Diem illum appellat hic propheta diem prælii, cum dicit. Sicut vastatus est Salmana a domo eius qui iudicauit Baal in die prælii. Nam qui iudicauit Baal, ipse est Gedeon. Vnde vocatus est Hieroboam, eo quod dixisset pater eius, viciscatur se Baal de eo qui suffodit aram eius. Porro, Esaias diem eundem, diem appellat Madian. Iugum (ait) oneris eius, & virgam humeri eius, & sceptrum exactoris eius superasti, sicut in die Madian. Vterque tam iste quam ille, triumphum Christi, quo triumphauit tam de inuisibilibus quam de visibilibus hostibus suis, triumpho illo assimilauit, qui taliter triumphauit Gedeon de Madian cum illis. CCC. viris. Nimirum Psalmista quibus inimicos dei hostes & aduersarios Christi, illis principibus Madian, quibus vnus fuit hic Salmana, similes imprecat fore in ruina. Deus (inquit) pone principes eorum sicut Oreb & Zeb & Zebec & Salmana. Magnam & memorabile plium, cuius secundum similitudinem spirituale bellum dñi tribus prophetis testibus, Esaiæ, David, & isto cõfirmatum & sinuntiatum est fore gerendum. Nam sicut a catholicis atque orthodoxis tractado de promptu, Gedeon Christi. CCC. cum eo viri p̄dicatores sanctæ trinitatis typum gesserunt, Madian vero cunctorum Christi inimicorum, qui viri illi non gladios, sed sinistris quod de manibus, atque in lagenis lampadas, dextris vero sonantes tenuere tubas, eius rei typus extitit, quod sancti p̄dicatores in minore suorum salutem, corporum, in maiore vero cura verbum p̄dicationis habuerunt. Confractis hydrijs siue lagenis lampades micauerunt, cõcrepate sonitu tubarum, & hostes in fugam versi disperierunt, quia prostratis in morte corporibus, magnitudo gratiarum, qui in illis erat occultior, magis claruit per signa miraculorum, & sic dissipata sunt cõtraria Christo molimina hostium, malignorum spirituum siue impiorum hominum. Nunc secundum literam presentis ordinis siue tenore conceptum prosequamur intellectum. Sicut vastatus est (inquit) Salmana a domo eius qui iudicauit Baal in die prælii, matre super filios allisæ: sic fecit vobis Bethel a facie malitiæ nequitiarum vestrarum. Non dicit, sicut vastatus est Madian, sed sicut vastatus est Salmana, qui fuit rex Madian: sic enim ibidem scriptum est. Dixitque Gedeon ad viros Sochot. Date (obsecro) panes populo qui mecum est, quia valde defecerunt, vt possimus persequi Zebec & Salmana reges Madian. Quo vastatus est ille Salmana? Cui cõprehendisset eos Gedeon, videlicet Zebec & Salmana dixit ad eos. Quales fuerunt viri qui occidistis in Thabor? Qui responderunt. Similes tui, & vnus ex eis quasi filius regis. Quibus ille ait: Freres mei fuerunt, filij matris meæ. Viuit dñs si seruasistis eos, non vos occiderem, & cætera que cõcludunt sic. Surrexitque Gedeon, & interfecit Zebec & Salmana. Idcirco propheta cum dixisset, sicut vastatus est Salmana a domo eius qui iudicauit Baal in die prælii, addidit, matre super filios allisæ: quia videlicet matrem ipsius Gedeon vehementer alliserat super filios, quibus mors maternorum viscerum allisio non eadem non poterat: quæ etiam ob causam noluit seruare Gedeon, sed interfecit eundem Salmana. Sic fecit vobis (ait) Bethel a facie malitiæ nequitiarum vestrarum. Siue ad illius temporis statum respicias, qui decem tribus in Assyrios translatae sunt, siue ad illius, qui Iudæi Romanorum gladijs excisi sunt: vera est vtriusque similitudo, quia proinde hæc passus sunt, quod & priores illi prophetas occiderunt, & iuniores isti Christi & aplos interfecerunt: & hoc faciendo matrem super filios alliserunt, id est ecclesiam dei grauius cõtristauerunt. Illis fuit Bethel ciuitas eiusdem nominis, in qua vnus posuerat de vitulis quos coluerunt: isti autem Bethel extitit ipsa domus dñi, qui erat in Hierosolymis secundum interpretationem nominis, interpretat enim Bethel domus dei, in quo non deo, sed mamonæ seruierunt. Illa domus fecit eis a facie malitiæ nequitiarum ipsorum, vt sicut vastatus est Salmana, sic ipsi vastarentur & vltimum paterent exterminium. Quare? Quia videlicet iam non erat sicut Abraham vel sicut Israel, sed sicut Salmana qui rex erat Madianites, quod nomen interpretat cõsummatio, significans eos in omni nequitia cõsummatos modis omnibus de quibus supra dictum est, arado impietatem, merendo iniquitatem, comedendo fructum mendacii, & cõfidendo in vijs suis. Dicit illis igitur Gedeon, quod interpretat circuiens vterque, scilicet dñs noster Iesus Christus, qui non de virili semine cõceptus, sed per semetipsum de cælo veniens, introiuit & impleuit virginis vterum. Quales fuerunt viri quos occidistis in Thabor? Et sit sensus, Quid vobis cõsentia vestra respon-

Etiam, sicut triumphus Christi similes illis triumphus Gedeonis.

Reg. 12.

Peccatum Iudæorum in Christo.

Esai. s. Triumphus Christi similes illis triumphus Gedeonis.

Psal. 206.

Salmana vastatus.

Iudic. 8.

Bethel.

respon.

Matth. 23 Respondet, quales fuerunt illi quos misit ad vos, ex quibus occidistis & crucifixistis, ex quibus flagellastis in synagogis vestris, & persecuti estis de ciuitate in ciuitatem? Non enim veritas ream illos; cessat conuenire conscientiam, sed semper acculantes secum cogitationes circumferunt. Dicuntur autem hoc fecisse in Thabor. Et recte, quia Thabor interpretatur veniens lumen, & ipsi in aduentu & propter aduentum veri luminis, quod est Christus, hoc fecerunt, nolentes videre aut ab aliquo videri siue demonstrari tantum lumen. Respondent illi, Similes tui & vnus ex eis quasi filius regis. Nequaquam enim respondere non possunt, quia non ignoranter, sed scienter peccauerunt, & liquido sciebant eos similes fuisse Christi, videlicet prophetas, & sapientes, & scribas, & vnus ex eis quasi filium regis, imo vnus filium regis quod hoc ipsum requirit, qui conscientias eorum conuincit, qui ad iudicium mortis iubet eos produci, fratres (inquit) mei fuerunt, filij matris meae. Si seruassetis eos, non vos occiderem. Vere fratres suos esse Christus beatus apostolos dicit, quia & antequam clarificasset eum passionibus vel mortibus suis, dixit Mariae cum resurrexisset a mortuis. Vade ad fratres meos & dic eis, Ascende ad patrem meum & patrem vestrum. Sunt & filij matris eius, videlicet supernae Hierusalem, quae est mater omnium nostrum, cuius & Christus secundum carnem filius factus est, filius singularis, primogenitus ex mortuis. Si seruassetis eos (inquit) non vos occideretis, quia videlicet dimissus fuisset Iudaeis reatus quoque mortis Christi, si post resurrectionem eius apostolis eius credidissent, secundum orationem qua orauit quando illum crucifixerunt. Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt. His praemissis, continuo saluatoris eiusdem gratiam, qua iustificantur credentes electi, sic eloquitur persona dei patris. L. Sicut mane transiit pertransit rex Israel, quia puer Israel, & dilexi eum, & ex Aegypto vocaui filium meum. L. Sensus iste est. Rex Israel non nisi deus esse debuerat, & Christus dei filius, quem patriarum charum fides expectauerat. Vnde cum quaereret regem filij Israel, displicuit sermo in oculis Samuelis, domino quoque dicente ad eum. Non te abiecerunt, sed me, ne regnum super eos. Verum nequaquam expectauit tempora legitima regni dei, quisquis in Israel regnare potuit, sed certatim in alterutros insurgendo, regesque alios percutiendo alij regnauerunt quousque regnaret Herodes, qui non erat de genere Israel. In illo cessauit homo transitorius regnare in Israel, quamuis quidam de posteris eiusdem Herodis aliquas post illum lacerauerint potius quam reuerentur eiusdem regni partes, quia tunc rex Christus natus, cuius regnum non transit, sed in aeternum permanet. Igitur transire & cessare debuit rex Israel, eo maxime tempore, quando talis erat rex Herodes, qui neque de Iuda, neque de vlla esset tribu Israel, quo tempore verus rex Christus natus est. Nimirum ita factum est. Nam sicut mane transiit, pertransit rex Israel, & finitum est terrenum regnum Israel. Et quidem cito mane transiit, veruntamen iterum reuertitur: rex autem eiusmodi siue regnum Israel non reuertetur amplius. Recte ergo cum dixisset, sicut mane transiit, non contentus fuit dixisse, transiit rex Israel, sed omnimodum & irreuocabilem exprimens transitum, pertransiit (inquit) rex Israel, quia iam vltima non rediturus est: sicut mane transiit quidem, sed iterum transmissa nocte rediturus est. Quare? Quia puer (inquit) Israel, subauditur natus est, qui solus caelesti imperio regnare debeat in Israel, quem quaerebat ad perdedum Herodes ille alienigena rex: Et dilexi eum, ait, videlicet iuxta alium prophetam, per quem hic idem deus pater loquutus est: Ecce puer meus, suscipiam eum, electus meus, complacuit sibi in illo anima mea. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit. Et rectissime puer iste praesenti loco dicitur Israel, propter illud quod sequitur, & ex Aegypto vocaui filium meum. Iste namque puer pertulit tentationes siue tribulationes Israel incipiens ab eo, quod fugit ex Israel in Aegyptum, vbi quondam ille peregrinatus est Israel. Quod sciens diuinus Euangelista, cum dixisset: qui confurgens accepit puerum & matrem eius nocte, & secessit in Aegyptum, & erat ibi vsque ad obitum Herodis, continuo testimonium hoc ita subiunxit. Vt adimpleretur quod dictum est a domino per prophetam dicentem: Ex Aegypto vocaui filium meum. Vbi seruiuit propter peccata sua domus Israel, quia vendiderat fratrem suum Ioseph, illic exul factus est iste rex Israel. Vocatus ex Aegypto, quadraginta diebus tetatus est in deserto Illic quondam Israel, egressus ex Aegypto, tetatus est, quia tentauit deum in deserto quadraginta annos, quia deliquit detrahendo terrae repromissionis, quam per quadraginta dies explorauit, & idcirco diem pro anno computante illi iudice deo, mansit illic (vt dictum est) quadraginta

ginta annos. Hic autem, qui non tentauit, sed tentatus est, statim post quadraginta dies in veram repromissionis terram introire, suosque auditores introducere coepit, predicando, daemones eiciens, & caetera miracula faciendo: mortem patiendo, & a mortuis resurgendo, atque in caelum ascendendo. Recte igitur hic filius praesenti loco Israel dictus est, & pulchre ad illam eius fugam in Aegyptum & reditum hoc pertinet testimonium ab euangelista sumptum. Ex Aegypto vocaui filium meum. Et quidem populus quoque Israel, cum vocaretur ex Aegypto, filius dictus est, sicut scriptum est. Dicesque ad Pharaonem, Haec dicit dominus, Filius meus, primogenitus Israel. Dixi tibi, dimitte filium meum vt seruiat mihi, & noluit dimittere eum. Ecce ego interficiam filium tuum primogenitum. Ergo populus quoque Israel pro parte electorum, filius quidem dictus est, sed hoc non nisi gratia huius qui filius est vnicus, non adoptatus, sed genitus, qui de populo illo secundum carnem nasciturus erat, vt multos filios per passionem suam in gloria adduceret, non dedignatus eos habere fratres & cohaeredes. Alioquin nisi venisset qui venturus erat hic dilectus filius dei, Israel quoque, sicut caeterae gentes, nequaquam poterat tanti patris filius dici, testante apostolo, quod cum ex illo sit populo, tamen dicit, Eramus enim & nos aliquando natura filij irae, sicut & caeteri. Quod si quaeras, quid olim factum sit, quando Israel de Aegypto ascendit: quoniam quidem (sicut euangelista dicit) tunc quando puer Iesus in Aegypto fugit, & inde rediit: impletum est illud quod dictum est a domino per hunc prophetam dicentem: Ex Aegypto vocaui filium meum. Audi quod sequitur. L. Vocauerunt eos, & sic abierunt a facie eorum, Baalim immolabant, & simulachris sacrificabant. L. Hic iam quarto peccata eiusdem populi replicans, ad superiora tempora sermo reuertitur. Et est sensus, Ego quidem vocaui tunc temporis filios Israel ex Aegypto, at illi tunc non exierunt ex Aegypto praeterquam paucissimos. Corpore quidem exierunt, sed animo non exierunt. Alij vocauerunt eos, & ipsi me contemnentes, potius sequuti sunt illos. Denique cum corpore ex Aegypto exirent, vsque adeo mente in Aegypto remanserunt, vt simulachris Aegyptijs sacrificarent, insuper & Baalim immolarent. Et quidem Hieroboam, qui & Gedeon, destruxit idolum Baal, sed postea ad immolandum illi renoluti sunt, vocantibus maxime regibus suis & impia Iezabel: & a facie illorum taliter abeundo, nequaquam ex Aegypto se exisse testati sunt, qui peccata Aegyptiaca non deseruerunt. L. Et ego quasi nutricius Ephraim portabam eos in brachijs meis, & nescierunt quod curarem eos. L. Mira dei patientiam, cuius & Paulus in Actibus apostolorum meminit his verbis, & per quadraginta annorum tempus, mores eorum sustinuit in deserto, praesens locus, quousque breuiter, magnifice satis innuit, Et ego (inquit) quasi nutricius Ephraim portabam eos in brachijs meis. Sicut enim nutricius puerulum, qui nondum ad intelligibilem aetatem peruenerit, sed nec discretionem adhuc habere potest boni ac mali, patienter sustinet, & infantiles eius ineptias, quamuis interdum commotus reuerberet, adhibitis saepius consolatur blandimentis, & quamlibet ingratum portat in brachijs: sic dominus deus, qui haec loquitur populum rudem & spiritualia nescientem mysteria caelestis regni dei, patienter sustinuit: & quousque multorum ex illis corpora prosterneret in deserto, residuis tamen multis & magnis blandiebatur miraculis, circumducendo illos & docendo (vt Moses ait) & custodiendo quasi pupillam oculi sui. Hoc est quod ait, & portabam eos in brachijs meis: per brachia namque fortitudinem eorum, quae facta sunt miraculorum vult intelligi. Vnde scriptura cum dixisset, indurauitque dominus cor Pharaonis regis Aegypti, & persequutus est filios Israel, continuo subiunxit, At illi egressi erant in manum excelsum. Et Psalmista: Et eduxit Israel (inquit) de medio eius in manu potenti & brachio excelso. Nec vero ab re per nomen hic Ephraim exprimitur, cum haec vna tantum tribus fuerit illius populis: quia maior ingratitude tribus illius extitit, in eo quod Hieroboam de tribu Ephraim vitulos aureos fecit, recte grauius eadem tribus denotatur, vbi cumque potiora super ingratis gentem commemorantur beneficia dei. Et nescierunt (inquit) quod curarem eos. Reuera nescierunt in tantum, vt dum ipse quaedam curationis ligamenta, id est, legalia daret illis praecipiti, illi perterriti & pauore concussi, starent procul dicentes Moses: Loqueretur nobis & audiemus. Non loquatur nobis dominus, ne forte moriamur. Ecce contra Moses vt scirent, quod dominus non occidere, sed curare vellet eos, Nolite (ait) timere. Vt enim probaret vos, venit deus: & vt terror illius ac pavor esset in vobis, & non peccaretis. Secundum sensum verborum eorumdem quae tunc locutus est dominus, sequitur in propheta & dicit, L. In funi-

Exodi. 40

Eph. 2

Iudic. 8

Acto. 15

Nutricius Ephraim

Exod. 20

Deute. 18 **Pfal. 109 Iohas. 6** **Maxilla gulam de signat.** **Pfal. 77 Iohas. 6** **Exodi. 16** **Nume. 14** **Iohan. 6** **Affur dia bolus.**

L In funiculis Adam traham eos, in funiculis charitatis. Cum enim dixisset Moses, prophetam de gente tua & de fratribus tuis, sicut me suscitabit tibi dominus deus tuus, ipsum autem dies subiungens protinus, ut petisti (ait) a domino deo tuo in Ore, quando concio congregata est, atque dixit: Ultra non audiam vocem domini dei mei, & igne hunc maximum amplius non videbo, ne moriar. Et ait dominus: Bene omnia sunt loquuti. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum, similem tui, & ponam verba mea in ore eius, loqueturque ad eos omnia quae procepero illi. Qui autem verba eius quae loquetur in nomine meo audire noluerit, ego vitor existam. Denique sicut illic in eiusmodi verbis, ita & hic dicendo, in funiculis Adam traham eos, in funiculis charitatis, incarnationem unigeniti filii sui deus pater hominibus repromittit. Quando enim hoc factum est, tunc reuera prophetam suscitavit deus hominibus de medio fratrum suorum, similem Moysi, id est, deum talem factum cui possent homines loqui sicut loquuti sunt Moysi, cui dixerat, Loquere tu nobis, & audiemus. Non loquatur nobis dominus, ne forte moriamur. Et tunc in funiculis Adae traxit nos, utpote factus filius Adae siue filius hominis, quod funiculi sunt charitatis. In eo namque quod factus est ex carne Adae filius hominis, miro modo sibi nos colligavit, & traxit ad se in funiculis charitatis: & ex eo scimus quod curet nos, nam eam tenemus & nescierunt (ait) quod curarem eos. Funiculorum earundem attritionem in eo maxime tandem intendit, quod veniens in hunc mundum peccatum gulae (per quod primus homo periit, & per quod iam dicti filii Israel tentauerunt deum concupiscendo concupiscentiam in deserto) corrigeret in electis suis, informando illos ad operandum cibum, qui non perit, ad manducandum & bibendum sacramentum corporis & sanguinis sui. Sequitur ergo. **L** Et ero eis quasi exaltas iugum super maxillas eorum, & declinaui ad eum ut vesceretur. Maxillis namque dentes radicati continentur, & per eas primum comminutus ad interiora cibis transmittitur. Recte ergo per maxillas gula denotatur, per quam primus (ut iam dictum est) homo periit: & per quam filii Israel deum tentantes, dixerunt: Nunquid poterit deus parere mensam in deserto, & caetera huiusmodi. Sed & cum praesens adesset diceretur illis, Hoc est opus dei, ut credatis in eum, quem misit ille. Dixerunt ei: Quod ergo tu facis signum, ut videamus & credamus tibi? Quid operaris? Patres nostri manducauerunt manna in deserto. Hoc nimirum intendebant, vel eodem modo, quo patres eorum sine opere suo panem illum manducauerunt, vel sicut ipse paulo ante de quinque panibus & duobus piscibus satiauerat quinque millia hominum, ita pasceret eos, atque hoc modo quasi maxillis hiantibus, ciborum quam habebant, expromebant concupiscentiam. Cum ergo dicit, **L** Et ero eis quasi exaltans iugum super maxillas eorum, & declinaui ad eum ut vesceretur. Hic est sensus, Et ego trahens illos in funiculis Adae, in funiculis charitatis (sicut iam dictum est) reprimam atque coercebo in illis intentam edendi appetentiam, per quam primus homo periit, & cui secundum exemplum eius nimirum sunt dediti, dicendo illis, Operamini non cibum qui perit, & caetera huiusmodi. Etenim ego sum panis viuus qui de caelo descendit: quo nimirum descensu declinaui ad eum ut vesceretur, atque vescendo pane hoc, viueret quisquis in fide & obedientia bene operans, infidelitatem atque inobedientiam cuperet in semetipso euadere, per quam in primo parente male comedente fuerat mortuus. Sequitur. **L** Non reuertetur in terram Aegypti, & Assur ipse rex eius, quoniam noluerunt conuertere. Caeperit gladius in ciuitatibus eius, & consumet electos eius, & comedet capita eorum, & populus meus pendebit ad reditum meum. Iugum autem imponetur eis simul quod non auferetur. Quammodo, ut supra dictum est, in brachijs suis populum illum portabat per desertum, & panem, id est, manna dabat illi, viui & viuifici panis figuratiuum, tunc multoties murmurando contendebat dicendo: Constituaui nobis ducem, & reuertamur in Aegyptum. Quando autem ipse per se missum declinauit ad eum ut vesceretur, quoniam se descendit de caelo testatur est panis viuus, ut qui manducauerit ex eo non moriatur, eo tempore non erat tumultus iste in populo, ut constituens sibi ducem in Aegyptum reuertetur, quinimo in ciuitate & templo illo plurimum gloriabatur, sed nihilominus ipse Assur, id est, diabolus rex est eius. Quare? Quoniam noluerunt (inquit) conuertere, subauditur, ut vescerentur pane illo, qui (ut iam dictum est) declinauit, id est, qui de caelo descendit ad hoc, ut vesceret operarius quisquis operis dei. Quod autem reuera rex eius extunc sit Assur, id est, diabolus, pro eo quod regem suum, regem iustitiae & principem pacis negauit & blasphemauit, & ad eum noluit conuertere, claruit ex subsequenibus. Caepit enim (inquit) gladius in ciuitatibus eius, videlicet quando populus ille a Romano exercitu

circumdatus est. Miro namque modo, antequam hostilibus machinis muri deforis pulsaretur, intus seditiose gladijs innumera miserabilium ciuium corpora necabantur: sicut mira & cunctis seculis peruulgata Hierosolymitani excidij tragedia Iosepho describere testatur. Recte ergo & veraciter dictum, caepit gladius in ciuitatibus eius, quia prius vastauit eos intus gladius, quam paucioris hostium praesentia clausis incuteretur. Quod sequitur dicens, **L** Et consumet electos eius, & comedet capita eorum, id est, ac si dicat, quia destruet non solum duces aut principes, sed & omnem principatum eorum, secundum Danielis quodam prophetam, qui cum dixisset, & post hebdomadas. **L** X. occidetur Christus, & non erit eius populus qui eum negaturus est, prosequutus est ita dicens, Et ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis eius vastitas, & post finem belli statuta desolatio. Et deficiet hostia & sacrificium, & in templo erit abominatio desolationis, & usque ad consummationem & finem perseverabit desolatio. Cum autem (ut ait ille) & non erit eis populus qui eum negaturus est, iudaei cum Christo nihil habeant, Christum adhuc se expectare contendunt. Hoc est quod praesentis loco nunc dicit, & populus meus pendebit ad reditum meum. Pendet enim nunc inter utrumque utpote neque deum patrum suorum habentes, neque idola colentes, sicut quondam Baal & vitulos coluerunt. Et redibit quidem Christus ad eos, ita ut reliquiae saluae fiant: sed interim eis qui non credunt, iugum impositum est, quod non auferetur, iugum peccati & iugum captiuitatis, quae in omnes gentes captiuum ducti sunt. Hoc intendens ac prospiciens, ut videlicet reliquiae saluae fiant, continuo dicit, **L** Quomodo dabo te Ephraim, protegam te Israel: Quomodo dabo te? Si cut Adama ponam te, ut Seboim, Conuersum est in me cor meum, pariter conturbata est conscientia mea. Non faciam furorē irae meae, non conuertar ut disperdam Ephraim: quoniam deus ego, & non homo in medio tui sanctus. Notum est Adama, & Seboim ciuitates fuisse Sodomorum. Quinque namque ciuitates fuerunt, Sodoma & Gomorra, Adama, & Seboim, & Balla, quae & Segor. Unde & ipsa regio Pentapolis dicta est. Illae ciuitates per ignem & sulphure ita subuerse sunt, ut nullae ex eis reliquiae superessent. Cum ergo dicit, quomodo dabo te Ephraim, protegam te Israel: subauditur, qui protegi non mereris, statimque merita subiungit sententiam dicens, Sicut Adama ponam te, ut Seboim: tantum illi populo comminatur repulsam, ut ne reliquiae quidem ex eo debeant saluari. Hoc dicto, confestim quasi dolore cordis tactus intrinsecus, nimiam ipse sui seueritatem censet esse iudicij, & dicit: Conuersum est in me cor meum, pariter conturbata est conscientia mea. Et est sensus, Statim ut loquutus sum aduersum te malum, & crudelē protuli sententiam, tetigit me pietas vincente misericordia, vel lani austeritate iudicis pietas mitigat patris. Non faciam (ait) furorē irae meae, non conuertar ut disperdam Ephraim, subauditur eo modo quo disperdidi Adama & Seboim, nullis reliquijs earum reseruatis. Non ita conuertar, non ita mutabor ab insita mihi clementia, ut taliter compleam furorē meum, quoniam deus ego & non homo in medio tui sanctus. Homo, dum transiit, accepta iniuria profunde laesus, eo totus intendit ut vindictam exigit, & de peccatis satietur eius qui laesit: nec enim poenitentiam, sed solam (ut iam dictum est) quarit vindictam. Ego autem deus sum in medio tui sanctus, non pro furore vindictam aut poenam, sed pro misericordia peccatorum desiderans poenitentiam. **L** Non ergo ingrediar ciuitatem. Id est, non indiscrete percutiam ad modum hominis, qui cum iratus (ut saepe factum est) offensam irruerit ciuitatem, furore ardens nullam aetatem aut ordinum suae conditionum habet discretionem, oēs pariter inuoluens, vniuersos indiscrete percutiens, & fugientes insequens, & obuiantes iugulans. Secundum hunc sensum dicit & Apostolus: Nunquid repulit deus populum suum? Absit. Nam & ego Israelita sum, ex semine Abraham, de tribu Benjamin. Non repulit deus plebem suam quam psciuit. Et subinde, Quid dicit Heliae responsum diuinitus? Reliqui mihi septem millia virosorum, qui non curuauerunt genua ante Baal. Sic ergo & in hoc tempore reliquiae secundum electionem gratiae saluae factae sunt. Non ergo deus genti iratus est sed incredulitatis: quia non sic iratus est, ut nullas ex illo populo suo reliquias, si conuertantur suscipere velit. Non (inquam) idcirco Iudaeus quisquam repellitur, quia gens Iudaica Christum occidit: sed qui Christum negat, siue Iudaeus, siue Gentilis, ipsemet sese facit in sua persona repelli. Unde loco supra memorato, cum dixisset Daniel, & post hebdomadas sexaginta occidetur Christus, subiungens, & non erit ei populus (ait) qui eum negaturus est. Non dixit, non erit eius populus qui eum occisurus est, sed qui eum negaturus est. Nam occisio Christi

Dante

Quoniam pendens in caelo

Roma

Gene

Clementia dei

Deus ego & non homo

Luc. 23 occisoribus confitentibus sine dubio, donatur, secundū ipsius precem dicentis, pater dimittite illis, non enim sciunt quid faciunt: negationis autem pertinacia damnatur, nullamque veniam meretur. Itaque non ut Adama & Seboim, quarum corporale incendium nullus euasit in habitantium posuit deus illū populū suū: quia corporali excidio multi super fuerunt, & reliquiae ex illis subuerterentur, cū intrauerit plenitudo gentiū, nisi sponte sua, nisi gratuita misericordia furorē irae suae repressisset: iusto valde iudicio, sicut Adama & sicut Seboim, nullis referuatis reliquijs, perdidisset. Vnde & Esaias loquitur: Nisi dñs exercitū relictus quisset nobis semen, quasi Sodoma fuisset, & quasi Gomorra similes essemus. Sequitur, L Post dominū ambulabunt, quasi leo rugiet, quia ipse rugiet, & formidabunt filij maris, & auolabunt quasi aues ex Aegypto, quasi columba de terra Assyriorum. Et collocabo eos in domibus suis, dicit dominus. Idcirco (ait) non omnino disperdam, quia post dominum reliquiae ambulabunt, id est, credent in Christum. Etenim Christus ab eis in tempore beneplacito cognoscetur & timebitur, sicut ex suo rugitu leo cognoscitur & formidatur. Ipse enim quasi leo rugiet, inquit. Hoc ipsum, non semel contentus, repetit & dicit, quia ipse rugiet, & formidabunt filij maris. Dominus noster Iesus Christus quasi leo rugiet, quādo infernum contriuit, & mortem vicit, secundū prophetiam Iacob dicentis: Catulus leonis Iuda, ad praedam filii mi ascendisti. Requienscens accubisti vi leo, & quasi leonaria quis suscitabit eum? Itaque post dñm rugientem, quemadmodū rugit leo, ambulabunt, & formidabunt, id est, in Christū deuicta morte, & spoliatis inferis glorificatū credent, eiusque vestigia sequentur, & in timore illi subditi erunt. ¶ Sed quinam sunt, qui ita post dominū ambulabunt & ita formidabunt? Filij maris, inquit. Non dixit, filij Ephraim siue filij Israel, quibus supra dixerat, quomodo dabo te Ephraim? protega te Israel? Filij maris inquit, id est, quicumque crediderint & baptizati fuerint. Moriturus enim erat Iesus non tantum pro gente siue pro reliquijs gentis, sed ut filios dei, qui erant dispersi, congregaret in vnū. Bene ergo magis vniuersali enunciatione dixit, filij maris, id est filij baptismi, filij gratiae regnerantis, quacumque ex gente siue natione sint. Reliquiae filiorum cum istis post dominum ambulabunt & formidabunt, & ita qui dispersi erant filij dei, congregabuntur in vnum. ¶ Ista vnitatis eorum congregationem propheta pulcherrime exornat, cum dicit, Et auolabunt quasi auis ex Aegypto, & quasi columba de terra Assyriorum, & collocabo eos in domibus suis, dicit dominus. Aegyptus siue terra Assyriorum mundus iste est omnibus errantibus, & principem huius mundi sectantibus, qui intelligitur per Assur. Pulchre namque quasi auis auolare dicitur, qui terrenas cupiditates relinquendo, caelestem gratiam sequitur, & sic euadunt, ut vestigia culpae nulla in eis inueniat insequitur diabolus, sicut auolatus autem vestigia nulla supersunt, dum liberis per aera pennas feruntur. ¶ Nec vero contentus est dixisse nomine generali: & auolabunt quasi auis: sed continuo specialiter exprimit eius auis similitudinem, cui competenter assimilatur gratia caelestis, dicendo, & quasi columba de terra Assyriorū. Columba namque maxime pro eo quod in hac specie spiritus sanctus super dominum nostrum cum baptizaretur, apparuit, regenerantē eiusdem spiritus sancti grām significat, cuius vtiq; sacramentis viuificati, auolauimus ex Aegypto & de terra Assyriorum, id est, de ignorantiae tenebris, & de terrenarum affectibus cupiditatum. Et sic auolantes collocabo eos in domibus suis, dicit dñs. In domibus suis, id est, in mansionibus sibi praeparatis. Nam ab origine mundi, quā creatis hominibus primis benedixit illis & ait Crescite & multiplicamini & replete terram, praeparauit illis domos siue mansiones aeternas, de quibus continuo moriturus dixit: In domo patris mei multae mansiones sunt, & in nouissimo die dicturus est: Venite benedicti patris mei, percipite paratum vobis regnum à constitutione mundi. Sequitur. L Circumdedit me in negatione Ephraim, & in dolo domus Israel. Iudas autem testis descendit cum deo suo, & cum sanctis fidelis Ephraim pascit ventum & sequitur aeternum. Tota die mendacium & vastitatem multiplicat, & foedus cū Assyrijs inijt, & oleum in Aegypto ferebat. ¶ Quinta iam declamatione peccata populi, sese iustificare volentis, sermo propheticus accusat, & ante tribunal suū reū addicit, maiestas, cuius manus non est qui effugiat, si iudicio cum hominibus cōtendat. Circumdedit me (ait) in negatione Ephraim, & in dolo domus Israel. Secundū euidentem literarum sonum ad illa tempora lectorem mittit, quando (ut saepe iam dictum est) Hieroboam, qui erat de tribu

Esai. 10

Dominus vi leo rugiet. Gen. 49

Filij maris,

Iohan. 11

Auolare quasi auis.

Quasi columba.

Matth. 3

Iohan. 14 Matth. 27 CAP. XII

bu Ephraim, vitulos aureos fecit. Tunc enim & ipse in negatione, & domus Israel in dolo deum circumdedit, quādo eiusmodi consiliū excogitauit, tam ipse, quā domus Israel, qua tenus depellerent a se domū Dauid. Ibi reuera dolus exitit, qui non per ignorantiam, sed per maliciam Israel peccauit, ibi manifeste deū negauit, qui eduxit Israel de terra Aegypti quando & hoc nomen & hoc opus vitulis illis ascripsit dicendo, isti sunt dñi tui Israel qui te eduxerunt de terra Aegypti. Sed nunquid is qui haec loquitur solos in isto propheta vitulos illos attendit, quos illo tempore fecerat Ephraim, & non magis illos vitulos multos & tauros, de quibus in alio propheta iam dixerat, circumdederunt me vituli, multi, tauri pingues obsederunt me? Ergo ad illa magis tempora prospicientē, spm̄ propheticū sequamur, quādo peccatū illius Ephraim, qui tunc negauit Dauid, imo dñm ipsum in dolo uid, ad quē promissio facta fuerat, dicendo, quae nobis pars in Dauid, antequā hareditas in filio Isaisific imitati sunt desertores filij dei, filij Dauid, ut circumdarent eū dicentes. Quousque animā nostrā tollis? Si tu es Christus, dic nobis palā. Tunc enim in negatione circumdederunt eū, & haec dixerunt ei: quā profecto talis eorum intentio fuit, ut confitentē se esse Christū accusarent eū & negarent: quod & fecerunt ante faciē Pilati. Item, quādo miserunt ad eum quosdā ex Pharisaeis cū Herodianis dicētes, magister, scimus quā verax es, & viā dei in veritate doces, dic ergo nobis, licet censum dari Caesari, an non? Tunc vtiq; in dolo circumdedit eū domus Israel: quippe qui consiliū inierant, ut caperent eū in sermone. Haec & his similia facturos siue dicturos haeredes peccati illius Ephraim siue Israel, qui recessit à domo Dauid, veraciter nūc dicit, circumdedit me in negatione Ephraim, & in dolo domus Israel. Porro, his qui illū susceperunt & cōfessi sunt, secundū praesentē Petri & apostoli cōfessionem dicētis: Tu es Chrs̄ filius dei viuis cōgruit illud quod protinus dicit, Iudas autē testis descendit cū deo suo & cū sanctis fidelis. Iudas namque cōfessio interpretat, & idcirco cōfessores virtutis vniuersi recte hoc noie significant. Et notanda diligēter haec oppositio, Ephraim in negatione dñm circumdedit, Iudas autē hoc ipsum quod est Iudas, i. in confessione est testis cum deo suo descendit. Nimirum negatio & Iudas, id est, cōfessio, cōtraria sunt. Itē, circumdare dñm & descēdere cū dño, cōtraria sunt. Nihil verius hoc praesentio propheta. Qui enim in negatione dñm circumdedit, cōtra dñm superbit, & superbiendo incidit in iudiciū diaboli: & econtra, qui cōfiteatur dñm filliū dei, in humilitate filij hominis cōfiteudo descēdit, vnde & meretur exaltari. Iste Iudas recte dicitur testis, non qualiscumque, sed fidelis, videlicet ex opposito domus Israel, quae dñm in dolo circumdedit. Dolus namque & fidelitas cōtraria sunt. Confessor igitur & testis fidelis cū deo suo & cū sanctis descendit. Exempli gratia, quādo vnus ex illis qui venit in testimonium ut testimonium perhiberet de lumine, cōfessus est & non negauit: & cōfessus est quā non sum ego Chrs̄. Item, quā post me venturus est (ait) ante me factus est, quā prior me erat, & de plenitudine eius nos oēs accepimus. Hoc modo nimirum oēs sancti descendunt, & cū illis oīs confessor & testis fidelis descēdit, cōfiteudo sci licet, quod ille prior omnibus extiterit, & quod de plenitudine eius oēs ipsi acceperunt. Econtra, superbi oēs, quales erant illo tempore scribae & pharisaei, tollunt in sublime: vnde & facti sunt sicut puluis, quē proijcit ventus a facie terrae. Ait ergo, Ephraim pascit ventū, & sequitur aeternum. Ventum namque pascere est superbiae spū inflari: se qui vero aeternū, luxuria corrumpitque peccata vel vitia consequētia sunt, ita ut cū superbia spūm̄ erexerit, carnē quoque corrumpat spūs fornicationis. Quod itē sequitur, Tota die mendaciū & vastitatem multiplicat, quā veraciter eiusdem congruat palā est qui tota die, id est, pertinaciter fingēdo mendaciū, vanūque timorē, ac dicendo, si dimittimus eū sic, oēs credent in eū, & venient Romani, & tollēt nostrū & locū & gentē. Vastitatem vtiq; multiplicauerunt, id est, multiplicē suis vrbibus euerisionē comparauerunt. Quomodo autē ille talis Ephraim, id est, populū desertor veri Dauid, foedus cū Assyrijs inijt, & oleū in Aegypto ferebat, nisi maligno spiritū voluntate faciendo, & imperio mundi huius male adulādo, ita ut diceret, non habemus regē nisi Caesarem? Oleū namque interdū adulationis significat suauitatem, & illic, Oleū autē peccatoris non impinguet caput meū, id est, adulatio cuiusque non delectabit mentē meā. Et quidē ille, dicēdo, non habemus regē nisi Caesare, & si hūc dimittis, non es amicus Caesaris, & cetera huiusmodi, oleū in Aegypto ferebat, sed nec saltē ad tempus illis Aegyptijs, id est, gentilibus principibus Romanis acceptū fuit. Nā pro suauitate talis olei nullā societatis gratiam, imo magis

Psal. 26

3. Reg. 11

Iohan. 10

Matth. 23

Matth. 10

Iohan. 10

Pascere venumus

Iohan. 11

Psal. 140

Iohan. 9

gnam euerfionis suae pœnam consequuti sunt. Sequitur. L. Iudiciũ enim dñi cum Iuda, & visitatio super Iacob, iuxta vias eius & iuxta adinventiones eius reddet ei. In vtero sup. plantavit fratrem suum, & in fortitudine sua directus est cum angelo, & inualuit ad angelum, & confortatus est, fleuit & rogauit eum. ¶ Dixerat dominus, circumdedit me in negatione Ephraim & in dolo domus Israel; Iudas autem testis descendit cum deo suo, & cum sanctis fidelis. Nunc quasi quærat aliquis, quæ causa iurgij fuerit Ephraim, vt negaret: quæ causa domui Israel, vt idolum excogitaret: cum Iudas contra testis fidelis cum deo suo descenderet: subiungit ipse propheta dicens in sua persona iudiciũ enim domini cum Iuda, & visitatio super Iacob. Et est sensus, Idcirco dominũ circumdederũt negantes, & in dolo loquentes, quia dominus ipse iudiciũ posuit cũ Iuda, & visitationem egit super Iacob, discernendo videlicet & discernendũ esse docendo, quinam sint veraciter Iudæi, & qui econtra Iudæos se esse dicant cũ non sint, sed sint in synagoga satanæ. Qui inquam sint veraciter Iacob, & qui econtra Iacob, siue Israel se esse dicant, cum non sint, sed sint Esau. Tale namq; iudiciũ cum Iuda, talem visitationem adueniens dominus noster exercuit super Iacob, vt non eos reputare velit Iudæos siue filios Iacob, pro eo qd sunt filij carnis, nisi sint etiam filij promissionis vel fidei. Vnde & Apostolus dicit: Non enim omnes qui sunt ex Israel, hi sunt Israelitæ, neq; quia semine sunt Abraham omnes filij dei, sed in Isaac vocabitur tibi semen, id est, non qui filij carnis, hi filij dei, sed qui filij sunt promissionis æstimantur in semine. Deniq; quod nihil proficit esse filios carnis, qui non sunt filij promissionis, iustissima confirmat sententia, cum dicit: Iuxta vias eius & iuxta adinventiones eius reddet ei. Cui eis Nimirum ei, qui cum debet esse Iacob siue Iudas testis fidelis, factus est Ephraim qui recessit infideliter a domo David, imo & Chanaan dici meretur, sicut habemus in sequentibus. Cum ergo dicit, Iuxta vias eius, & iuxta adinventiones eius reddet ei, subintelligendum est, æque vt gentili. Ira em̄ & indignatio (inquit Apostolus) tribulatio & angustia in omnẽ animam hominis operantis malũ, Iudæi primũ & Græci. Non est enim personarum acceptio apud deum. Veritatem iudicij siue veram sententiam iudicis discernẽtis, quis vere Iacob dicatur & sit, verbis istis breuiter diffinit. In vtero supplantavit fratrem suũ, & in fortitudine sua directus est cũ angelo, & inualuit ad angelũ & confortatus est, fleuit & rogauit eum. Cum em̄ hæc dicit, valde subtiliter exigit, vt similiter faciat quicũq; hoc astruere vult quod ex Iacob sit: & hoc declamat, quod populus ille veraciter Iacob dicatur & sit, qui similiter agit. In vtero (inquit) supplantavit fratrem suũ, vnde dicitur est Iacob, id est, supplantator. Ergo qui vult veraciter dici vel esse Iacob, in huius vitæ angustijs, configat sensu veritatis cõtra populũ istũ qui cõ sit crudelitate tuus, cupiditate terrenus, moribus hispidus: deum sibi arrogat, cum dei filium non habeat, & pugnãdo vsq; ad victoriam, tollat eius primogenita. Item & in fortitudine sua (inquit) directus est cum angelo, & inualuit ad angelum, & confortatus est, & fleuit & rogauit eum. Notam historiam contingit, videlicet cum Iacob reuerteretur de Mesopotamia: tradiditq; omnibus, quæ ad se pertinebant, trans vadũ Iacob remansisset solus. Ecce vir luctu batur cũ eo vsq; mane. Qui cũ videret qd eum superare non posset, dixit ad eum: Dimitte me, iam em̄ ascendit aurora. Respondit: Non dimittam te, nisi benedixeris mihi. Et benedixit ei in eodẽ loco. Ergo & qm̄ non solum Iacob, verumetiam Israel veraciter dici vel esse vult, similiter in fortitudine sua, id est, in fide sua dirigatur cũ Christo, magni cõsiliij angelo, & inualecat ad angelũ hunc, videlicet & agendo pœnitentiam, & faciendo dignum pœnitentiæ fructũ. Nam quod ait, & confortatus est, subiungens, fleuit & rogauit eum, re persequenter remissionẽ peccatorũ, iuxta illud: A diebus autẽ Iohannis regni cœlorũ vim patitur, & violẽti diripiunt illud. Quisquis taliter imitatur patrẽ Iacob, qui cum angelo iudicatus est, & tanq; victor benedictionem exigit ab eo, hic nimirum quacũq; ex gente vel natione sit, vere est iam Iacob, & dici meretur Israel. Addit adhuc. L. In Bethel inuenit eum, & ibi loquutus est nobiscum, & dominus deus exercituum, dominus memoriale eius. ¶ Patenter hic angelum, cũ quo directus est siue luctatus ille patriarcha Iacob, ipsum, asserit fuisse dominũ, dicendo: In Bethel inuenit eum, & dominus deus exercituum dominus memoriale eius. Nam eum, quem superius inuenerat in Bethel, ipsum fuisse dominũ, scribitur

Apo. 3.

Roma. 9.

Roma. 2.

Gene. 27.

Vere Iacob quis est & dicitur.

Gene. 27.

Fortes vt Iacob sunt pœnitentes.

Matth. 11.

prura testis est. Sic em̄ scriptum est: Viditq; in somnis scalam stantem super terram, & cœlum illius tangens cœlum: angelos quoq; dei ascendentes & descendentes per eam, & dñm innixum scalæ, dicentem sibi: Ego sum dñs deus Abraham patris tui, & deus Isaac. In Bethel ergo inuenit eum. ¶ I. angelum, cum quo luctatus est postmodum, qui & dixit eis: Quoniam si contra deum fortis fuisti, quãto magis contra homines præualebis? Interpretatur autem Bethel domus dei. ¶ Ergo & quisq; inualefcere cupit ad illum talem angelum, vt stetit tanquã victor obtineat remissionem peccatorũ, in Bethel quærat vt inueniat eum, id est, in domo dei, quæ est ecclesia. Nam extra istam dei domũ nullus est locus in quo inueniat quis eum, vel in quo suum cuiquã impartiat alloquium. Vnde nũc ait. Et ibi locutus est nobiscum. Quis vel quantus iste sit, quem vel tunc ille Iacob in Bethel inuenit, vel nunc inuenire debeat in domo dei, quisq; eiusdem Iacob siue Israel semen veraciter meretur nuncupari, manifestius exprimit, cum protinus dicit: Et dñs deus exercituum dñs memoriale eius. Nam reuera hic magni cõsiliij angelus dñs est, deus est Dominus (inquã) deus exercituum, oim̄ videlicet creator & rex angelorũ, & omnium electorum hominum. Et hoc nomẽ, quod est dñs, ita est memoriale eius, sicut & dei patris eius. Nemo em̄ in Spiritu dei loquens, distitet aut obliuiscitur, sed memoriter tenet, & dicit, dñs deus. Nunc ad auditorem propheta sese conuertit, dicitq; eis: L. Et tu ad dominũ deum tuum conuerteris, misericordiam & iudiciũ custodi, & spera in deo tuo semper. ¶ Cum dicit & tu, subintelligendum est, quemadmodum ille, siue secundum exemplum illius. Et quemadmodum tunc ille Iacob ad dominum deum suum conuersus est? Quo modo misericordiam & iudiciũ custodiuit, & sperauit in deo suo semper? Nimirum, cum peregrinaretur, frẽm suum Esau fugitans, qd iam non peregrinus, sed præpotens factus erat, accipiendo vxores de filiabus Chanaan, inter quas Isaac pater suus habitabat tunc omni humano solatio destitutus, flendo (vt iam dictum est) & rogando conuertit se ad dominũ deum suum, inualuitq; ad angelum, confortatus cum flebili oratione hac. Deus patris mei Abraham, & deus patris mei Isaac. Domine tu dixisti mihi, reuere in terram tuam, & in locum natiuitatis tuæ, & benefaciam tibi, minor sum cunctis miseracionibus tuis, & veritate quam explesti seruo tuorũ in baculo meo transfui Iordanẽ istum, & nũc cum duabus turmis regredior, erue me de manu fratris mei Esau, qd valde eum timeo. Ita ergo & tu, quoties te persequit Esau, id est, quilibet frater falsus, cuiuscunq; exemplũ fuit Esau: imo & quoties spiritum tuum caro tua persequit, conuere ad dñm deum tuum, & ora eum, atq; vt exaudiri merearis, rogando fortiter, sicut ille in fortitudine sua cũ angelo directus est, per seaueranter est fortis, quẽ admodum ille, cum dixit: Non dimittam te, nisi benedixeris mihi: Misericordiam & iudiciũ ille custodiuit, videlicet ambulando in vijs dñi. Nam vniuersæ viæ dñi misericordia & iudiciũ siue misericordia & veritas. Proinde & merito sperauit in dño deo suo semper, id est, in omnibus aduersis quæ multa passus est, nec spe sua frustratus est. Nam & de manu Esau, quẽ timebat, eruit eum dñs, & tandẽ post dies peregrinationis suæ plurimos, post annos vitæ suæ. cxxx. visa rursus facie filij sui Ioseph, consolatus est semetipsum, dicens, quod iam lætus moriturus esset. Huiusmodi iudiciũ cum Iuda, & hæc visitatio super Iacob, vt quisq; secundum hæc exempla viuit p̄s illius, ille duntaxat dicat & sit Iudæus, ille Iacob, imo & Israel vere vocet. Quid cõtra is, qui cum sit fidei vel meritis eiusdem patris contrarius, in sola carne Iacob, siue in carnalitate Iudaismo gloriatur? Audi quod sequitur: L. Chanaan est, in manu eius statera dolosa, calumniarum dilexi. ¶ Mira & condigna secundum cuiusq; merita nomen siue appellatiõis positio, illi qd secundum exemplum patris iam dicti in fortitudine sua dirigatur cum angelo, & inualefcit ad angelum, recte dicit, nequaquã Iacob appellabit nomen tuum, sed Israel, qm̄ si contra deum fortis fuisti, quanto magis contra hoies præualebis? Huic autẽ, qui similiter non facit, imo inuidet similiter facienti, dicit secundũ sensum sermonis huius propheticũ. Nequaquã Iacob appellabit nomẽ tuum, sed Chanaan. Hoc & in alio propheta cõfirmat idem deus, cũ dicit: Pater tuus A morrhæus, & mater tua Cethæa. Amorrhæus namq; & Cethæus posteri Chanaan extiterũt. Quã ob causam maxime meret vocari Chanaan, quisq; secundum carnẽ Iudæus dicatur, siue Israelita, secundum mores a tali et tanto patre degenerat. Nimirum propter maliciosam terrẽ

Gene. 28.

Extra ecclesiam non inueniuntur peccatorum missis.

Ezech. 10.

nae cupiditatis duplicitatem, quae pulchre talibus exprimitur verbis: In manu eius statera dolosa, calumniam dilexit. Hoc naq; contrarium illi est quod de patre illo scriptura dicit. **Gene. 27** Iacob autem vir simplex, habitabat in tabernaculis. Simplicitas eo prouexit illum, ut vocari mereret Israel, dolositas eo deuoluit filios carnis illius, ut uocent Chanaan. Quod si habendo in manu sua stateram dolosam contra iustitiam legis dei dicentis, sit tibi a quibus modis, iustusq; sextarius, merent appellari Chanaan, quanto magis pro eo quod consilium facientes, ut Iesum tenerent, & occiderent, statera hoc peregerunt, appendenda triginta argenteis sanguinis eius precium, non iam Iudaei, sed Chanaanei dicendi sunt? Nimirum de Iudaeis illius temporis ueraciter propheticus sermo dicat: Chanaan calumniam dilexit, quia maiori diligentia vel instantia calumniati sunt, ut crucifigerent Christum regem, uerum David, quam olim sese scidisset a domo David ille Ephraim, de quo hic propheta protinus dicit: **Leuit. 9** Et Ephraim dixit, ueritamen diues effectus sum, inueni idolum mihi. Omnes labores mei non inuenient mihi iniquitatem quam peccaui. Manifestus expressit quem in praecedenti uersiculo nomine Chanaan denorauerit, subiungendo, & dixit Ephraim. Nam qui nascendo erat Ephraim, & pro discessione a domo David, non qualiscunque, sed notabilis Ephraim, ipse stateram dolosam in manu habendo, & idolum sibi inueniendo, Chanaan recte dici meruit. Et uide quae mira fatuitatis consolatio. Cum haberet iste Chanaan in manu sua stateram dolosam, & accusantem se nusquam posset euadere peccati conscientiam, consolatus est semetipsum, & dixit: Veruntamen diues effectus sum. Unde dicitur quod (inquit) uel quomodocumque acquisierim, siue iusta siue dolosa in manu mea statera fuerit, diues effectus sum, quod quaerebam adeptus sum, inueni idolum mihi. Et hoc quidem ille dixerit Hieroboam detribu Ephraim, quod euincere potuit, ut pro deo uitalu faceret colli. **Iudgorum auaritia** Iudaei uero temporis illius quod maxime propheta respicit, quo uidelicet uenit ut regnaret uerus David, cum audissent eum contra auaritiam suam disputantem, maximamq; scribae & pharisaei, cum illum crucifixissent, gaudi sunt, quasi illo interempto, deinceps uacaret sibi seruire idolo suo, scilicet mammonae, id est, uacare lucris suis. Cum itaq; conscientia crudeli torqueretur hic talis Chanaan siue Ephraim, consolabatur semetipsum, ueruntamen (inquiens) diues effectus sum. Contra ille dicebat: Veruntamen, uae uobis diuitibus, quia habetis consolationem uestram. Uae uobis, qui saturati estis, quia esurietis. Uae uobis qui ridetis nunc, quia lugebitis, & flebitis. Iacobus quoque apostolus contra diuites eorudem dicit: Agite nunc diuites, plorate uolantes in miseris, quae adinuenit uobis. At ille diues Chanaan, id est, Iudaeus siue pharisaeus ceterus, dicebat sibi, quemadmodum hic propheta praescribit. Omnes labores mei non inuenient mihi iniquitatem meam, quam peccaui. Et est sensus: Omnia peccata mea non potuerunt uindictam, neque fieri potest ut iniquitas, quam peccaui, puniatur euerfione ciuitatis & templi. Nunquid enim crederet, uel adire posset quod locus ille, tam lucrosus, propter sanguinem Iesu Christi destruendus foret? Denique hoc Stephano prothomartyri pro crimine ascriptum est, quod ita praedica ret sicut scriptura refert. Et stauerent falsos testes qui dicerent: Homo iste non cessat loqui uerba aduersus locum, & sanctum, & legem. Audiuiimus enim eum dicentem, quoniam Iesus Nazareus destruet locum istum. Agite ergo diuites (inquit Apostolus iam dictus) plorate uolantes in miseris quae aduenient uobis. Diuitiae uestrae putrefactae sunt, & uestimenta uestra a tineis comesta sunt. Et subinde: Epulati (ait estis) super terram & in luxurijs enutristis corda uestra. In die occisionis adduxistis, occidistis, & non restitit uobis. Vae ergo se consolatus est hic, qui stateram habens dolosam, calumniam dilexit, dicendo. Veruntamen diues effectus sum, quia nec diuitiae suae proderunt illi, nec male comutati nominis Chanaan haereditare carebit. Sequitur: **Le** Et ego dominus deus tuus ex terra Aegypti, adhuc sedere te faciam in tabernaculis, sicut in diebus festiuitatis. Hoc anterioribus coniungitur dictis, neque enim Chanaan illi, cuius in manu statera dolosa est, aut Ephraim, qui sibi idolum inuenit, & gloriatus est diuitem se esse, gratiam istam reprobam, sed ei cui dixerat, & tu ad dominum deum tuum conuerteris, misericordiam & iudicium custodi, & spera in deo tuo semper. Hic ille est qui habito iudicio cum Iuda, seu uisitatioe super Iacob, uere Iudaeus, & uerus esse Israelita repertus est, imitatio illi, qui in utero supplantauit fratrem suum, & in fortitudine sua directus est cum angelo, sicut iam dictum est. Itaque ad illud quod dixerat, & spe

& spera in deo tuo semper, coniungitur id quod ait: Et ego dominus deus tuus ex terra Aegypti, id est, ex eo tempore, quo egressus ex ignorantiae renebris uerum mihi fidei sacrificium obtulisti. **¶** Tabernacula illa quae reprobam, dicendo, adhuc sedere te faciam in tabernaculis, illa sunt, de quibus Psalmista. Quam dilecta (inquit) tabernacula tua domine uirtutis, subiungens, concupiscit & deficit anima mea in atrijs domini. Tabernacula quippe, id est, regumenta peregrinantium, siue in militia laborantium, discreti in ecclesia sunt ordines deo seruentium, in quibus posita anima concupiscit & deficit in atrijs domini, desiderando ab istis angustijs transmigrare in illam amplitudinem Hierusalem supercaelestis: ubi tanta amplitudo est, ut nullius possessio alterius possessione possit artari, sufficiatque unicuique quod possidet, ita ut amplius nolit. Notandum ergo ordo dictorum, quia cum dixisset, ego dominus deus tuus ex terra Aegypti, adhuc ait, sedere te faciam in tabernaculis, sicut in diebus festiuitatis. Notum quippe est, quod egressi de terra Aegypti filij Israel in tabernaculis habitauerunt. Unde & festiuitate tabernaculorum, scilicet Noe, celebratam habuerunt singulis annis. Est itaque sensus: Olim patres tuos, ascendentes de terra Aegypti, habitare feci in tabernaculis, donec introducerem eos in terram promissionis. Sed sicut alia est Aegyptus, quam illa Aegyptus significauit: & alia terra promissionis, cuius illa terra typum praetulit, ita adhuc alia sunt tabernacula, quorum illa tabernacula significatiua fuerunt, & in illis te sedere faciam, sicut in diebus festiuitatis, id est, siue ut significatum est illis tabernaculorum festis, quia omnia in figura contingebant illis. **¶** Et reuera quocumque credendo in Christum de spuali Aegypto exiit, in alijs, id est, in spualibus sedet tabernaculis, dicitur sedens, concupiscit & deficit anima mea in atrijs domini. His dictis protinus subiungit: **Le** Et locutus sum per prophetas, & ego uisionem multiplicauit, & in manu prophetarum assimilatus sum. Hoc ita sensui coniungit praecedentia: Ego (inquam) dominus deus tuus ex terra Aegypti, & extunc ita factis & dictis innotuit, ut nemo se de ignorantia nominis mei excusare possit. Nam ut innotesceret uisionem extunc multiplicauit, ex quo Moysi apparui de medio rubi, in flamma ignis, & ille dixit. Vadam & uidebo uisionem hanc magnam, quare non comburaf rubus. Et tunc per illum prophetam, & per alios prophetas locutus sum, & uisionem multiplicauit, id est, uidentis atque cognoscendus prophetis multipliciter apparui, & in manu prophetarum assimilatus sum, uidelicet opera multa faciendo, quae me ipsius quaedam similitudines praetulerunt. Exempli gratia: In manu Moysi decem plagis contraria quidem Aegyptus & Pharaos flagellatus est, sed non nisi per immolati sanguinis agni ad perfectum uictoria perducere potuit. Illic nimis in manu Moysi assimilatus sum, hoc denique tunc assimilatum uel praefiguratum est, quod decem iustitiae praecipis legalibus, quae illa ante me seruauerat aduentum sancti hoies, uexaret quodam spualem Pharaonem, id est, diabolum, repugnando & resistendo illi, atque contemendo exire de regno mortis, sed non praualeret. Nihil est ad perfectum adductura erat lex (sicut Apostolus dicit) donec tandem ingrederetur mundum immolandum, & sacrificium iustitiae futurus uerus agnus dei, qui per meum sanguinem solus implem, ut per iustitiam hominum, quantumuis fortiter praecipia legis adimplentium fieri non potuit. Et uisumodi factis multiplicibus multisque similitudinibus in manu Moysi & prophetarum assimilatus sum. De ignorantia talium, quae scripta sunt, maxime tribus Iuda, penes quae & templum, & religionis siue sacerdotum cultus erat, excusari non poterat. Sequitur ergo: **Le** Si in Galaad idolum, tamē frustra errant in Galgal bobus immolantes. Et est sensus: Si decem tribus idola colunt, quae templo de sacerdotibus & dei religione carēt: tu tamen Iuda frustra deum dereliquisti, & in Galgal idola colis, cum habeas templum & sacerdotum, & cetera quae ad diuini cultus pertinent ritum. Galaad namque mons est, & ciuitas iuxta eundem montem sita, trans Iordanem, in tribu Gad, de qua superius legimus. Galaad ciuitas operantium idolum, supplantata sanguine. Galgal uero in tribu Iuda prode Bethel, de qua supra dictum est. Omnes nequiae eorum in Galgalis, itaque & per Galaad decem tribus, & per Galgal tribus Iuda recte denotatae, secundum tropum, quod synecdoche dicitur, id est, conceptio, cum a parte totum, uel a toto pars intelligitur. Aliter & sic intelligi potest, etiam si Galaad idolum sit, siue quis Galaaditae abundantem idolum, tamen in Galgal errat mira suspitionis insania, non contentum uno in loco fixa porteta uenerari, sed semper de loco ad locum cursitantes, & idolorum loca diuersa uisentes, quasi scilicet festiuitatibus inuitati. Nam & protinus subiungit: **Le** Nam & altaria eorum quasi acerui super sulcos agri. Quod est dicere: Cum enim uno in loco, hoc est in Hierosolymis uni deo sacrificia uel primitias offerre

Taberna cula Iacob Pfal. 83.

Exod. 25

1. Cor. 10

offerre debuerint: adeo multiplicauerunt altaria (sicut superius iam dictū est) & ita exuberauerunt simulachris, & in vicis tā multa stabant altaria vt solent manipuloꝝ, congesti stare acerui. Hoc cōne est hæreditariū paternæ fidei, quod habito iudicio dñi cum Iuda, & visitatione super Iacob, filij Iuda, vel filij Iacob mercant nuncupari. Non vtiq; sequit enim, I. Fugit Iacob in regionem Syriæ, & seruiuit Iſrael in vxore, & in vxore seruiuit. In propheta autem eduxit Iſrael de Aegypto, & in propheta seruatū est. I. Causa ista non minime operat in illo iudicio, siue operatione dñi super Iacob, in discernēdo, q̄s veraciter & quis falso dicat esse semen Iacob. Cur em̄ ille fugit in regionē Syriæ, & seruiuit in vxore? Videlicet ne quando ad eiusmodi perduceret altaria per mulieres Chanaan. Dixit enim Rebecca ad Isaac: Tædet me vitæ meæ propter filias Eth: Si acceperit Iacob vxorem de stirpe huius terræ, nolo viuere. Vocauit itaq; Isaac Iacob, & benedixit, præcepitq; ei, dicens: Noli accipere coniugē de terra Chanaan, sed vade, & proficiscere in Mesopotamiā Syriæ ad domū Batuel patris matris tuæ, & accipe tibi inde vxorē de filiabus Laban auunculi tui. Itaq; mulieres terræ illius fugit, quæ possent illi scādulum esse, & causa peccati, & exemplū eius sequendū esse, propter causam eandē. Moses ita scripsit. Non inibis cum eis scædus, nec miseraberis eos, neq; sociabis cū eis cōiugia. Filiā tuā non dabis filio eius, nec filiā illius accipies filio tuo: q̄a seducet filiū tuum, ne sequat me, & vt magis seruiat at dijs alienis, irasceturq; furor dñi, & delebit te cito. Isti autē econtra de Galaad in Galgal, de Galgal in Galaad cursitabant, quæredō & sequēdo idola, quæ ille de gente in gentem & de regno in populum atq; pertrāsendo fugiebat. Falso igit filios illius se esse dicunt, cum sint potius Chanaan (sicut supra dictū est) cuius opera scētati sunt. Magnum profecto præconiū est fugietis, in eo quod dicit, & in vxore seruiuit. Maluit vxorē iuxta beneplacitū dei patris ac matris propria seruitute acquirere, q̄ filias Chanaan ducere cum offensione, sicut fecit Esau, de quo scriptū est. Esau vero quadragenarius duxit vxores, Judith filiam Beheri Ethæi, & Bascinath filiam Hæloym eiusdē loci, quæ ambæ offēderant animū Isaac & Rebecæ. Vxor illa in qua seruiuit Rachel extitit. Non pro Lia seruiuit, aut conuentionē fecit, sed pro Rachel, quā solam diligēs à patre exiuit. Idcirco autē repetijt dicēdo, & seruiuit in vxore, & in vxore seruiuit: q̄a videlicet bis pro vna eademq; Rachel septēnem seruitutem subiit. Septem quippe annis seruiuit, anteq̄ coniugem duceret, & debito coniugio fraudatus est, sed quærela deprompta, protinus post Lyæ copulā, quam non quæsierat, optatis potius nuptijs Rachel, rursus seruiuit septē alijs annis. Et notandum q̄ sic repente nomē commutat, dicendo: fugit Iacob in regionem Syriæ, & seruiuit Iſrael in vxore. Quando, fugit dicebat Iacob, quando autē seruiuit, meruit vocari Iſrael: auctis vtiq; meritis, sicut narratio continet reuersionis eiusdem de seruitu redeuntis. Ad eandē distinctionē tanti patris, & eosq; qui, quamuis carnis eius filij, nequaquam tamen merentur in semine reputari, spectat ad illud, quod protinus subiungit: In propheta autem eduxit dominus Iſrael de Aegypto, & in propheta seruatū est. Nam ecōtra subaudiendum est, Isti autē de Aegypto mēte nequaq; sunt egressi, imo ipsi sunt Aegyptus faciedō sibi, & colēdo deos Aegypti. s. vitulos, quos cultū didicerūt in terra Aegypti. Vnde de confestim in sua persona deus cōquerendo dicit: L Ad iracundiam me prouocauit Ephraim in amaritudinibus suis, & sanguis eius sup eū veniet. I. Statimq; propheta sublequit. L Et opprobriū eius restituet ei dñs deus suus. ¶ Loquēte Ephraim horror inuastit Iſrael, & deliquit in Baal, & mortuus est. Et nunc addiderunt ad peccādum, feceruntq; sibi constabile de argento suo, quasi similitudinem idolorū. Factura artificum tota est. His ipsi dicunt, immolate homines vitulos adorantes. I. Hæc oīa quæ hic dicta sunt declamatione vehementi prophætæ, iudicium dñi, & visitationē super Iacob iustificantis, fortiter conuincunt eos, q̄ non sint aut mereant dici Iſrael, qualem dñs in propheta veraciter de Aegypto eduxit. Alij namq; & longe diuersi, imo & contrarij Iſrael vero & fidei, quē in propheta Mose dñs eduxit de Aegypto, vero corde dicētes: Eamus & sacrificemus dño deo nostro: Illi fuerūt q̄ in amaritudinibus suis eundē dñm ad iracundiā prouocauerunt, tentando, & male loquendo de ipso, semperq; murmurando contra eum. Et ille quidem Iſrael qualis erat Iosue siue Caleph, in eodem propheta seruatū est, ascendēdo per mare rubrum, illoꝝ autem corpora prostrata sunt in deserto. Illorum omnium deterrimus, & ma

Gene. 27

Deuter. 4

Laus Iacob
ab vxoribꝫ

CAP. XIII

& maxime notabilis extitit Ephraim, id est, Hieroboam de tribu Ephraim, qui populum scindens à domo David, vitulos aureos pro deo colendos instituit. Idcirco confestim in illum sermo recurrit, dicente domino: Ad iracundiam me prouocauit Ephraim in amaritudinibus suis, & sanguis eius, id est, peccatum eius, super eum veniet, vt scilicet intereat, & regnum perdat in posteris suis, quod tali modo retinendum putauit. Et quia præsens pœna non sola redditur impœnitenti, subiungens propheta. Et opprobriū (inquit) eius restituit ei dominus deus suus, id est, in futuro quoque seculo tanti opprobrii memoria non delebitur, qui in tantum se deiecit, vt deserto creatore deo, coleret non tam vitulum, q̄ inanimatam & insensibilem similitudinem vituli. Nec vero sui solius, sed & omnium, quos ad tantum opprobrium induxit, perditio in illum redundabit. Idcirco peccatū eius amplius declamans. Loquente (inquit) Ephraim, horror inuastit Iſrael, & deliquit in Baal, & mortuus est. Et est sensus: Dicente Hieroboam, isti sunt dii tui Iſrael, qui te eduxerunt de terra Aegypti. Horrendus horror, & erroneus pauor inuastit Iſrael, vt aut verum putaret, aut obloqui nō auderet: & non solum vitulos illos, sed & Baal, agente Achab cū Iezabel, coleret, atq; hoc modo mortuus est. Extunc vsus idololatriæ tantum excreuit, vt pene in omni loco singuli propria pro posse sibimet fabricarent idola in agris & in domibus suis. Hoc est quod ait Et nunc addiderunt ad peccādum, feceruntq; sibi constabile de argento suo, quasi similitudinem idolorum, vt scilicet haberent ipsi quoq; suos vitulos. Nam quia rex deos habebat aureos, ipsi secundum suam possibilitatem fecerunt sibi deos argenteos. Totum hoc (ait) factura est artificum, sicut alibi scriptum est: Simulachra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum. Quod cum ita sit, recte admiratur, & dicit: His ipsi dicunt, immolare homines vitulos adorantes. Nam vere mira, & nimis misera stultitia, mandare homines, qui sunt opus dei, tali facturæ artificum immolari. Hoc tam grande malum nequaquam illis fuit inusitatum. Scriptum est enim: Et immolarunt filios suos & filias suas dæmonijs. Et effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum & filiarum suarum, quas sacrificauerunt sculpsitibus Chanaan. Qui autem sunt ipsi qui hæc dicūt? Nimirum sacerdotēs siue artifices quorum illa factura est. Vos (aiunt) o cultores idolorū, quid non suppetunt hostiæ, filios vestros, & filias vestras, idola siue vitulos nobiscum adorantes, eisdem vitulis immolate. Tantis ac talibus causis redditis, quibus in iudicio domini cum Iuda siue visitatione super Iacob conuincant, quod potius semen Chanaan q̄ semen Iacob mereantur dici, nunc superest pronuciare condignas iudicij sententias, & diffinire, qualem pœnam isti falsi filij, & qualem gratiam iure recipiant veri filij patris illius Iacob, cuius deus dominus dicatur esse vel dici. Sequitur ergo. Idcirco erunt quasi nubes matutina, & sicut ros matutinus præteriens. Sicut puluis turbine raptus ex area, & sicut fumus de fumario. Ego autem dominus deus tuus ex terra Aegypti, & deum absq; me nescies, & saluator nō est præter me. Ego cognoui te in deserto, in terra solitudinis. I. Prior nanque sententia super illos filios carnis, & non fidei Iacob depromitur, quod ipsorum memoria sit peritura, sequens ad istos, non tantum carnis, sed & fidei filios, quod in aduentu saluatoris Christi saluandi sint in domino salute æterna. In illorum qui reprobantur, sententia, quatuor ista pro similitudine posita sunt, nubes, ros, puluis, & fumus. Notandum vero, quod nullum horum simpliciter positum est, sed cum adiectione, quæ malum significet, quia videlicet vnumquodq; horum simpliciter positum, in bonam partem accipi plerunq; solet. Scriptum est enim: Qui sunt isti, qui vt nubes volant? Item: Concresecat in pluuia doctrina mea fluat vt ros eloquium meum. Vel, vt Abraham loquitur ad deum. Loquar ad dominum, cum sim puluis & cinis. Et Psalmista dicit: Qui respicit terram, & facit eam tremere, qui tangit montes & fumigant. ¶ Itaque quatuor hæc omnia simpliciter in scripturis posita, in bonam partem accipi possunt, idcirco singula hic cum adiectionibus congruis posita sunt, per quas a semper boni significatione distinguuntur. Nubes matutina, ros item matutinus, & mane pertransiens, puluis turbine ex area raptus, fumus item da fumario turbine raptus dicitur: atque ita hæc omnia perituram conuenienter significant memoriam illorum, qui cum deberent esse semen Iacob, ipsi per suum vitium in illum Chanaan, qui a patre sancto male dicitus est, degenerauerunt. Et quidem hoc, scilicet, delendam esse memoriam illorum, quatuor

3. Reg. 12

Dij aurei & argentei

Psal. 113

Hotesimolari idolis, oli apud Iudæos. Psal. 108

quatuor ista pariter significant: veruntū in proprijs significationibus diuersa sunt. Etenim duo postrema, videlicet puluis turbine raptus ex area, & fumus de fumariorio, manifestam exprimit iram: duo autē præcedentia, nubes matutina, & ros matutinus pteriens, tēporalem, licet & cito transitoriam quandā misericordiam, iuxta illud, quod supra in hoc eodē propheta dictū est. Quid faciam tibi Ephraim, quod faciam tibi Iuda? Misericordia vestra quasi nubes matutina, & quasi ros mane pertransiens. Denique & hic & illic nubes matutina & ros mane pertransiens tēporalia significant genti illi collata, bono quidē secundum se, sed malo filiorum cito transitura. Duo sequentia manifeste sempiterna significant mala, sicut iam dictū est. Etenim hæc impiorum retributione perire, sicut disperit puluis turbine raptus ex area, & sicut deficit fumus turbine raptus de fumariorio. R. salmista quoque dicens: Non sic impij nō sic, sed tanquam puluis, quē proijcit ventus a facie terræ. Itē: Inimici vero dñi, mox vt honorificati fuerint & exaltati, deficientes, quē admodū fumus deficiunt. Sit itaque nubes illa matutina, siue ros ille manu pertransiens, taliū pars filiorum, qualis fuit Esau, cui dixit pater Isaac: In pinguedine terræ, & in rore cœli desuper erit benedictio tua. Nam illorum qui sunt semē Iacob, vel reputant in semine, suntque Israelitæ, pars dñi est, sicut protinus verbis sequentibus exprimitur. Ego autē dñs deus tuus ex terra Aegypti, & deū absque me nescies, & saluator non est præter me. Ecce cognoui te in deserto in terra solitudinis. Qui enim hæc loquitur dñs deus, dicens, & saluator non est præter me. Christus est dei filius, fructus benedictionis illius, quā non meruit Esau, Iacob autē adeptus est secundū verba hæc. Et seruauit tibi populi, & adoret te tribus. Esto dñs fratrum tuorum, & incurruerit ante te filij matris tuæ. Qui maledixit tibi, sit ille maledictus; & qui benedixit tibi, benedictionibus repletur. Hoc nimis in spiritu sancto agebatur, vt quādo diuidendi erāt Iacob & Esau, iuxta illud diuinum oraculum, duæ gentes in vtero tuo sunt, & duo populi ex ventre tuo diuidentur: nō de Esau, sed de Iacob semē Abraham, quod est Christus, nasceret. Hic ergo cū dicit, ego autē dñs deus tuus. Notandum quod addit est terra Aegypti. In hoc namque breuiter astruit, quod non sit deus recens, quō in nouissimis diebus de virgine natus sit. Poterat autem dicere: ego autē dñs deus tuus ex Abraham, quē admodum & Iudæis dictū est, quadraginta annos nondū habes, & Abraham vidisti? Respondens: Amen amen (inquit) dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum. Cur ergo dicere maluit, ex terra Aegypti? Videlicet quia tunc magis innotuit, & potētiam suā ostendit in signis & prodigijs, qualia Abraham non ostendit, propter quod & Moysi tunc ait: Ego dñs qui apparui Abraham, & Isaac, & Iacob in deo omnipotēte, & nomē meū Adonay nō indicauit eis. Tūc etenim scedus pepigit cum illis in monte Synai, vt esset deus eorum: Qui dixerunt ad Moysen: Omnia quæ locutus est dñs, faciemus: & erimus obediētes. Ille vero sumptū sanguinē resperfit in populum, & ait: Hic est sanguis fœderis, quod pepigit dñs vobiscū super cunctis sermonibus his. Sermonum eorum dē initiū erat hoc. Non habebis deos alienos corā me, Recte ergo & hic ait: Et deū absque me nescies. Continuo quoque addit: Et saluator non est præter me. Iste deus & saluator Christus est. Deus quia creauit, saluator quia factus homo saluauit. Vnde & Iesus quod interpretat saluator, nuncupari voluit. Vere præter hūc saluator non est, quia non est in alio aliquo salus, nec enim nomē aliud sub cœlo datū hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Gratiōsa valde cōmemoratio est, qua tandē dicit: Ego cognoui te in deserto in terra solitudinis. Neque enim exiguū quid est ei, quod oīa scit, & omnes per sciam nouit, notū esse per gratiam illa notitia, iuxta quā vni illorum vero Israelitæ. s. Moysi dicit: Inuenisti enim gratiā corā me, & te ipsum noui ex nomine. Et quod tūc vni illi dictū hoc esse legimus, sed quod vni dicit, omnibus dicit: quos tunc ipis, imo & ante & post tēpus illud præfictos, atque prædestinatos eligit, quia cunctorum nomina in libro vitæ scripsit. Proinde & hoc sciendum, quia quicquid electi, in deserto cognoscunt, maxime & in terra solitudinis, in deserto huius seculi, vbi deū nemo vnquam vidit, in solitudine cordis & occulto cōficiæ latentis, vbi solus deus animā tentationibus circumuentam prospiciens, exercet, & probat, & legitime currentē cognitione sua dignam ducens, proficit, quia cognoscit. Talibus & ita cognitionis siue nominatis ipse in euangelio dicit: Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis.

Gen. 37

Chrus. deus filiorum Iacob, nō recens.

Gen. 29

Iohan. 8

Exod. 6.

Exod. 24

Matth. 1

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN OSEE PROPHE TAM

commentariorum liber sextus.

Exta nunc repetitione peccata gentis eiusdem dñs depromens ad auditorē sese conuertit & dicit. Iuxta pascua sua adimpleti sunt, & saturati sunt. Et eleuauerunt cor suū & obliui sunt mei. I. Dicitur hoc, dei quidē benefactis cōmendat bonitatē, sed nihilo minus eorum quibus benefactū est vehementer cōdemnat ingrati tudinē. Simile namque illi est quod de eisdē Psalmita dicit: Et manducauerunt & saturati sunt nimis, & desiderium eorum attulit eis, nō sunt fraudati à desiderijs suis. Et subinde, In omnibus his peccauerunt adhuc, & non conuertentur inimici mei retrorsum. Nunc ipsorum proprietatē dictorum cōsideremus. Iuxta pascua sua (inquit) adimpleti sunt, & saturati sunt. Quendā non bonū sūm laudabile adimpletionis & saturitatis modū insinuat, ita determinādo, adimpleti sunt & saturati sunt iuxta pascua sua. Quæ nā vel qualia fuerūt pascua sua? Nimirū ea quæ desiderauerunt, propter quæ murmurauerūt, & de deo male loquuti sunt. Exempli gratia, quādo dixerunt, Quis dabit nobis carnes ad vescendū? Recordamur piscium, quos comedebamus in Aegypto gratis. In mentē nobis veniunt cucumeres & porros, porri & cepe & allia. Anima nostra arida est, nihil aliud respiciunt oculi nostri, nisi manna. Quia taliter & talia desiderauerūt, & desiderantes vsque ad nauseā impleti sunt, recte pascua sua hæc dicta sunt: neque enim deū propter ipsum, sed propter ista sequuti sunt. Ceterum qui deū sequuntur propter ipsum, nō hæc talia dicuntur pascua ipsorum, sed sermo dei cibis vel pascua ipsorum est, iuxta illud Deuteronomij: Quia non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore dei. Cū ergo dicit, iuxta pascua sua adimpleti sunt, & saturati sunt vehementer, illos reprehēdit. Idem enim est ac si dicat, Manducando & bibendo totā receperunt mercedē suā, pro eo quod exierunt de terra Aegypti, & ad tempus susceperunt legē dei. Omnino delictū est propter talia pascua deū sequi. Idcirco tales vituperans in euangelio, dicit: Amen amen dico vobis, quæritis me, nō quia vidistis signa, sed quia manducauistis ex panibus, & saturati estis. Operamini nō cibū qui perit, sed qui permanet in vitā æternā. Similiter & oēs sese existiment vituperari, quicunque altari facti sunt: nō propter dilectionē sacramentorum quæ concelebrant, sed propter hoc solū, vt de altaris sumptibus viuant. Igitur quod ait, iuxta pascua sua adimpleti sunt & saturati sunt, illi simile est (vt iam diximus) quod Psalmita dicit, Et desiderium eorum attulit eis dominus. Nimirū talis plenitudo ventris mētis elationē, talis saturitas obliuionem dei generat. Notum & manifestū est, quia taliter illis accidit. Vnde & continuo dicit, Et eleuauerunt cor suū, & obliui sunt mei. Nam quia terrā optimā in possessionem acceperunt, cuius fructibus adimpleti, & diuites facti sunt, elati in superbiam, regem sibi petierunt, nolentes audire vocē domini & Samuelis, sed dicētes, Nequaquam. Rex enim erit super nos, & erimus nos quoque sicut omnes gentes, & iudicabit nos rex noster. Eadem mentis elatione repulerunt domum David, & fecerunt sibi regem Hieroboam, qui vitulos illis fecit: quæ nimirum res magna fuit obliuio dei. Idcirco nūc dicit, & obliui sunt mei. Subaudiendū vero est, sed non licuit aut licebit eis penitus obliuisci. Sequitur enim. Et ego ero eis quasi leæna, sicut pardus in via Assyriorum. Occuram eis quasi vrsū raptis catulis, & dirumpam interiora iecoris eorum, & consumam eos ibi quasi leo, bestia agri scindet eos. Sensus iste est. Tradam illos regnis quatuor, quæ intelliguntur per leænam & pardum & vrsam & bestiam agri, quam sine nomine posuit, vt ab illis oppressi atque conscissi, magnitudinem miseriarum cogantur reminisci mei, cuius sunt obliui. Per istas namque quatuor bestias regna quatuor, scilicet Babylonicū, Persicum, Macedonicum, atque Romanum, illa maxime Danielis visio dat intelligi, qua dicit: Videbam in visione mea nocte, & ecce quatuor venti cœli pugnant in mari magno, & quatuor bestie grandes ascendebant de mari diuersæ inter se. Prima, quasi leæna, & alas habebat quasi aquilæ. Alia similis vrsō. Alia quasi pardus.

Psal. 77

Iudæi sequuntur deum propter pascua sua, nō propter ipsam Numen.

Deute. 8

Iohan. 8

Psal. 77

1. Reg. 8

3. Reg. 12

Quatuor regna.

Daniel. 2

Quarta terribilis atq; mirabilis, & fortis nimis. Sicut ille, ita & hic bestiam quartam sine ho- mine posuit, dicendo, bestia agri scindet eos. Igitur ero (inquit) eis quasi leaena, & sicut pa- dus, id est, tradā eos Babylonis atq; Macedonibus in via Assyriæ, id est, pro eo qd super- be incidendo cōtra me direrunt. Assyrii namq; dirigentes interpretantur. Occurrā etā quasi vrsā raptis catulis. Aiunt, qui de bestia: scripsere naturis, inter omnes feras nihil esse seuius vrsā, cū perdidit catulos vel indigerit cibis. Cū ergo per vrsū apud Dānielem regnū Persarū atq; Medorū significetur, non incongrue per huiusmodi vrsā ferocitatem illius Aman Agagitæ crudelitas pessima intelligitur, qui indignans qd Mardochæus non se adoraret, nec sibi genu flecteret, pro nihilo duxit in vnū Mardochæum mittere manus suas, audierat em̄ qd esset gentis Iudææ, magisq; voluit omnē Iudæorū, qui erant in regno Assueri, perdere nationē. Et quia mala hæc sub regnis iam dictis propter peccata sua erāt passuri. Et dirumpā (ait) interiora iecoris eorū. In iecore namq; iuxta phycicos, voluptas & concupiscentiæ consistit vis. Itaq; per interiora iecoris, omnē concupiscentiā, quæ pec- catum parit, breuiter innuit, quæ videlicet interiora quasi per eiusmodi feras dirupta sunt, quia peccata illoꝝ regnis illis opprimentibus punita sunt. Et quia peccata ipsa in tribula- tione consistentibus, tandem parcere habebat, subiungit atq; ait, Et consumam eos sibi quasi leo. Tradunt namq; phyci, leonē prostrato parcere homini. Ergo ibi, id est, sub regnis il- lis, nō vtuncq; siue absq; vlla discretionē, sed quasi leo consumam eos, ait, quia videlicet ita mea terribilis quidē super eos erit, sed prostratis & peccata sua in tribulatione consistenti- bus parcam illis. Quid tandem fiet? Bestia agri scindet eos, bestia quarta terribiliss (vt ait Daniel) atq; mirabilis & fortis nimis, dentes ferreos habens magnos, comedens atq; com- minuens, & reliqua pedibus suis conculcans, & omnino dissimilis cæteris bestijs. Quomo- do scindet eos? Nimirū exscindendo miserabili excidio, in omnes gentes ducendo cu- ptiuos. Nunc ad ipsum populum taliter scindendum conuertitur, & dicit. L Perditio tua Israel, tantummodo in me auxiliū tuum. Ac si dicat, Tu ipse perditionis tuæ causa es, tu tibi perditionem thesaurizasti, recedendo a me: qui solus tibi poteram & consueueram auxiliari, & nusquā tibi auxiliū est, nisi apud me, si pœnitentiā egeris. Et quod vere tan- tummodo in ipso auxiliū sit, increpando confirmat sequentibus verbis. L Vbi est rex tu- us? Maxime nunc saluet te in omnibus vrbibus tuis, & iudices tuos, de quibus dixisti, Da mihi regem & principem. Dabo tibi regem in furore meo, & auferam in indignatione mea. Vehemētē vanā populi percutit æstimationē, qui regem sibi petiuit, cū regē dei haberet, & ab hoc percunctatur, vt ad considerandum excitet & scire faciat, quia tantum modo in deo auxiliū est. Similis huic percunctationi illa est. Vbi sunt dñi in quibus habebant fiduciā, de quorū victimis comedebant adipēs, & bibebant vinū libaminum? Nam quemadmodum illic deficiente responsione, competenter subiungit: Videte quod ego sim solus, & non sit alius deus præter me. Ita & hic, cū dicit, vbi est rex tuus & iudices tui, de quibus dixisti, da mihi regem & principē, subiunxit atq; ait: Dabo tibi regem in fu- rore meo, & auferam in indignatione mea. Factum namq; hoc fuerat in primo rege Saul, quem petenti populo dederat. Deniq; in furore suo regem illum dedit, sicut ipsa eius ver- ba indicant, cū dicit: Hoc erit ius regis, qui imperaturus est vobis. Filios vestros tollet & ponet in curribus suis, facietq; sibi equites & præcursores quadrigarū suarū, & cætera que hoc modo concludit, Greges quoq; vestros addecimabit, vosq; eritis serui, & clamabit in die illa a facie regis vestri, quem elegistis vobis, & non exaudiet vos dominus in die illa quia petistis vobis regem. Ita in furore suo datum, abstulit in indignatione sua, dicens ad Samuelem: Pœnitet me quod constituerim Saul regem. Et subinde dicit scriptura: Spiritus autē domini recessit a Saul & exagitabat eum spiritus nequā a domino. Itidem de Hiero- boam cæterisq; regibus decem tribuū sentiendū, quia volentibus illis & scindentibus se se a domo Dauid, in furore suo dedit illos & in indignatione sua abstulit. Alios in vita sua, alios percunctis in posteritate sua. Porro Dauid neq; populus prior petiuit neq; dominus in furore suo dedit, sed dominus prior in misericordia elegit, in gratia dedit, in summa di- gnatione firmavit & custodiuit. Itaq; cum dicit, de quibus dixisti, da mihi regem & principem, subaudiendū est, & ego respondi tibi in occulto iudicio, dicēs: Dabo tibi regem in fu- rore meo, & auferam in indignatione mea. Sequitur. L Colligata est iniquitas Ephraim, absconditum peccatum eius. Dolores parturientis venient ei. Ipse filius nō sapiens. Nunc enim non stabit in cōtritione filioꝝ. Iam sæpe dictum est, Ephraim, id est, reges decem tribuum, ita pariter viam Hieroboam sequutos fuisse, qui peccare fecit Israel, vt nullus eo- rum, scriptura testante, a peccatis eius recederet. Ergo quasi quæres, quænam furoris & indignationis causa fuerit, colligata est (ait) iniquitas Ephraim, id est, soluta non est, neq; sol- ui poterat iniquitas regum illoꝝ, eo quod incorrigibiles & impœnitētes fuerint, semperq; iniquitatem quisq; illoꝝ defenderit. Nam hoc est quod sequitur. Absconditum peccatū eius. Absconditum namq; peccatum dicit, vbi nulla voce confessionis aperitur, imo & sa- perbæ defensionis scuto contegitur. Ibi iniquitas ita colligata est, vt solui aut dimitti non possit. Econtra sanctus dicit: Delictum meū cognitū tibi feci, dixi confitebor aduersum me iniustitiam meā domino, & tu remisisti impietate peccati mei. Ille talis filius est sapiēs: de isto autē dicitur, ipse filius non sapiens. Quomodo em̄ sapiens filius qui a patre recessit a quo fuerat adoptatus, dicente ad Pharaonem, filius meus primogenitus Israel? Et qui- dem nunc coram hominibus peccatum suū abscondit, & coram deo cū abscondere non possit impœnitenti corde defendit: sed dolores (inquit) parturientis venient ei. Sicut enim mulier conceptū suum ad tempus quidē dissimulare potest, sed tandē parturiendo dolo- ribus attestantibus occulta prodit: sic quisquis eiusmodi est, peccatum suū vtuncq; dissimu- lare ad tempus & abscondere potest, sed in tempore suo cuncta cordis eius occulta cū do- lore manifestabuntur, iuxta illud: Nihil opertū quod non reueletur, neq; occultum quod non sciatur. Tunc vtq; parebit sibi, quia ipse filius non sapiens. Et vnde hoc probatur qd sit filius non sapiens? Ait, Nunc enim non stabit in contritione filioꝝ. Et est sensus, Qui em̄ vere filij sunt, ipsoꝝ est contritio, & ipsi in tribulatione stant, id est, pœnitentiā agunt habentes cor contritum & humiliatum. Deniq; ita conteri siue confringi, hoc vere stare est, sicut de quodam eiusmodi filiorum scriptum est. Et dixit vt disperderet eos, si nō Mo- ses electus eius stetit in contractione in conspectu eius. Nam contractionē nimiam & vehementē dicit humilitatē, in qua sic stetit, vt deū teneret homo fortis dicentem, dimitte me. In huiusmodi contritione qui stant & filij sapientes sunt: ita em̄ se cōterendo per pœ- nitentiā sapientes filij sunt. Is autē qui (vt iam dictū est) corde impœnitenti suam iniqui- tatem colligauit, filius quidē dici potest, dum iactat se & dicit, vnū patrem habemus deū, sed non sapiens filius dicitur aut est. Restat igitur, vt quæadmodū illi furorē debitū adiudi- cavit atq; indignationē, sic econtra filijs istis, quorū est contritio, id est, cor contritū & hu- miliatum, dignā & gratiosam promittat consolationē. Audiamus illam vere magna & sonora declamatione depromptā. L De manu mortis liberabo eos, de morte redimā eos. Ero mors tua o mors, morsus tuus ero inferne. Christus dei filius, victor mortis & au- thor vitæ. Hoc in persona sua magna voce, magna veritatis eloquitur autoritate. Libera bo eos (inquit) de manu mortis, redimam eos de morte. Quos eos, nisi filias, quorū (vt iam diximus) contritio est, quorū cor contritum in pœnitentiæ studio est? Harum in catalogo primus est Abel, cuius ipsum nomen pœnitentiæ significat lamentū, transferē em̄ in lucū, Ab illo vsq; ad vltimū electum cuncti pœnitentiā agentes, & peccatores se esse confi- tentes. (Omnes em̄ in Adam peccauerunt) consolationem istam accipiunt, de manu mor- tis liberati, de morte redempti. Nec vero ab re ita semel & iterū depromitur miserationis dignatio, de manu mortis liberabo eos, de morte redimā eos: sed pro duplici morte, qua omnes mortui sumus in Adam, alia corporis, alia vero animæ. Itaq; de manu mortis scilicet licet eius, qua mortuus est Adam, in qua die præceptū transgressus est, quæ mors est ani- mæ, liberabo eos: de morte quā indixit deus his verbis, quia puluis es & in puluerem re- uerteris, quæ mors est corporis, redimam eos. Quomodo liberabo? Quali redimam pre- cios? Ait, Ero mors tua o mors, morsus tuus ero inferne. Non auro neq; argento, sed mor- te mea mortē ipsoꝝ interficiendo. Moriar, vt ipsi viuant, & ad infernum descendā. Nam hoc est quod dicit ad ipsam mortē, ad ipsum infernū apostropham faciens, mortis & in- ferni potēs debellator: vitæ & mortis dominator. Ero mors tua o mors, morsus tuus ero inferne. Qualiter deberet vel posset mors mortis esse, breuiter innuit dicendo, morsus tuus ero inferne. Et est sensus, Tu deceptus mordebis me, quæadmodū innuit per id qd de te ipso dicitur ad Iob: In oculis eius quasi hamo capiet eū. Item, An extrahere poteris. Le

absconditum peccatum eius. Dolores parturientis venient ei. Ipse filius nō sapiens. Nunc enim non stabit in cōtritione filioꝝ. Iam sæpe dictum est, Ephraim, id est, reges decem tribuum, ita pariter viam Hieroboam sequutos fuisse, qui peccare fecit Israel, vt nullus eo- rum, scriptura testante, a peccatis eius recederet. Ergo quasi quæres, quænam furoris & indignationis causa fuerit, colligata est (ait) iniquitas Ephraim, id est, soluta non est, neq; sol- ui poterat iniquitas regum illoꝝ, eo quod incorrigibiles & impœnitētes fuerint, semperq; iniquitatem quisq; illoꝝ defenderit. Nam hoc est quod sequitur. Absconditum peccatū eius. Absconditum namq; peccatum dicit, vbi nulla voce confessionis aperitur, imo & sa- perbæ defensionis scuto contegitur. Ibi iniquitas ita colligata est, vt solui aut dimitti non possit. Econtra sanctus dicit: Delictum meū cognitū tibi feci, dixi confitebor aduersum me iniustitiam meā domino, & tu remisisti impietate peccati mei. Ille talis filius est sapiēs: de isto autē dicitur, ipse filius non sapiens. Quomodo em̄ sapiens filius qui a patre recessit a quo fuerat adoptatus, dicente ad Pharaonem, filius meus primogenitus Israel? Et qui- dem nunc coram hominibus peccatum suū abscondit, & coram deo cū abscondere non possit impœnitenti corde defendit: sed dolores (inquit) parturientis venient ei. Sicut enim mulier conceptū suum ad tempus quidē dissimulare potest, sed tandē parturiendo dolo- ribus attestantibus occulta prodit: sic quisquis eiusmodi est, peccatum suū vtuncq; dissimu- lare ad tempus & abscondere potest, sed in tempore suo cuncta cordis eius occulta cū do- lore manifestabuntur, iuxta illud: Nihil opertū quod non reueletur, neq; occultum quod non sciatur. Tunc vtq; parebit sibi, quia ipse filius non sapiens. Et vnde hoc probatur qd sit filius non sapiens? Ait, Nunc enim non stabit in contritione filioꝝ. Et est sensus, Qui em̄ vere filij sunt, ipsoꝝ est contritio, & ipsi in tribulatione stant, id est, pœnitentiā agunt habentes cor contritum & humiliatum. Deniq; ita conteri siue confringi, hoc vere stare est, sicut de quodam eiusmodi filiorum scriptum est. Et dixit vt disperderet eos, si nō Mo- ses electus eius stetit in contractione in conspectu eius. Nam contractionē nimiam & vehementē dicit humilitatē, in qua sic stetit, vt deū teneret homo fortis dicentem, dimitte me. In huiusmodi contritione qui stant & filij sapientes sunt: ita em̄ se cōterendo per pœ- nitentiā sapientes filij sunt. Is autē qui (vt iam dictū est) corde impœnitenti suam iniqui- tatem colligauit, filius quidē dici potest, dum iactat se & dicit, vnū patrem habemus deū, sed non sapiens filius dicitur aut est. Restat igitur, vt quæadmodū illi furorē debitū adiudi- cavit atq; indignationē, sic econtra filijs istis, quorū est contritio, id est, cor contritū & hu- miliatum, dignā & gratiosam promittat consolationē. Audiamus illam vere magna & sonora declamatione depromptā. L De manu mortis liberabo eos, de morte redimā eos. Ero mors tua o mors, morsus tuus ero inferne. Christus dei filius, victor mortis & au- thor vitæ. Hoc in persona sua magna voce, magna veritatis eloquitur autoritate. Libera bo eos (inquit) de manu mortis, redimam eos de morte. Quos eos, nisi filias, quorū (vt iam diximus) contritio est, quorū cor contritum in pœnitentiæ studio est? Harum in catalogo primus est Abel, cuius ipsum nomen pœnitentiæ significat lamentū, transferē em̄ in lucū, Ab illo vsq; ad vltimū electum cuncti pœnitentiā agentes, & peccatores se esse confi- tentes. (Omnes em̄ in Adam peccauerunt) consolationem istam accipiunt, de manu mor- tis liberati, de morte redempti. Nec vero ab re ita semel & iterū depromitur miserationis dignatio, de manu mortis liberabo eos, de morte redimā eos: sed pro duplici morte, qua omnes mortui sumus in Adam, alia corporis, alia vero animæ. Itaq; de manu mortis scilicet licet eius, qua mortuus est Adam, in qua die præceptū transgressus est, quæ mors est ani- mæ, liberabo eos: de morte quā indixit deus his verbis, quia puluis es & in puluerem re- uerteris, quæ mors est corporis, redimam eos. Quomodo liberabo? Quali redimam pre- cios? Ait, Ero mors tua o mors, morsus tuus ero inferne. Non auro neq; argento, sed mor- te mea mortē ipsoꝝ interficiendo. Moriar, vt ipsi viuant, & ad infernum descendā. Nam hoc est quod dicit ad ipsam mortē, ad ipsum infernū apostropham faciens, mortis & in- ferni potēs debellator: vitæ & mortis dominator. Ero mors tua o mors, morsus tuus ero inferne. Qualiter deberet vel posset mors mortis esse, breuiter innuit dicendo, morsus tuus ero inferne. Et est sensus, Tu deceptus mordebis me, quæadmodū innuit per id qd de te ipso dicitur ad Iob: In oculis eius quasi hamo capiet eū. Item, An extrahere poteris. Le

Hester, 3

Interiora iecoris.

Danic, 7.

Deute, 32

1. Reg, 8.

Ibidem, 19

Abconditio peccati

Plal, 36

Exod, 32

Matth, 10

Contritio filiorum,

Plal, 107

Exodi, 32

Iohā, 8

Abel pri- mus pœni- centium.

Roma, 3, 2

Duplex mors. Gene, 3

Morsus eius ero infern.

Iof. 40. Iofathan hamor? Ego factus homo tibi hamus ero, quia quemadmodū in hamo carnis tene-
 ritudo ostenditur, & acumen ferri occulatur, sic humanitatis infirmitas te humani gene-
 ris inimice inuitabit, vt mordeas: & diuinitatis interior fortitudo transfiget, vt captiuus pe-
 deas. Quia taliter mors tua efficiat, mors mortis eras: quia viscera mortis interiora tua in
 inferne non sustinebunt, cū vitam momorderis, & dirupto ventre vitam remittes, morte
 mortua euadentibus viuus quicunq; vita ista sunt digni. Aliter infernū Christus momor-
 dit, quando partem, suos videlicet electos liberauit: partem autē, id est, reprobos reliquit.
 Nam ex eo qd mordemus partē consumimus, partem relinquimus. Sequitur. L. Consola-
 tio abscondita est ab oculis meis, quia ipse inter fratres diuidit. Vbi audiuit propheta de
 gratia liberatoris & redemptoris qd gauderet: vidit etiam qd carne sua de gente sua vel fra-
 tribus suis Israelitis, qd merito doleat, illud videlicet quod & Apostolus pene inconsola-
 biliter gemit his verbis, Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhi-
 bente conscientia mea in spiritu sancto, quoniam tristitia mihi est magna, & continuus do-
 lor cordi meo. Optabam em̄ ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt
 cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitæ quoz adoptio est filioz, & gloria, & te-
 stamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa: quoz patres, & ex quibus Christus
 secundum carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula amen. Diuisionem inter
 fratres, quā illic Apostolus continuo dolore gemit, hic futuram luget, dicens: Consolatio
 abscondita est ab oculis meis. Quis ita inter fratres diuidit, nisi infernus, cuius mortum se fo-
 re liberator & redemptor dixit? Diabolus hāq; qui designat nomine inferni, Iudæos ex-
 cacando, a fratribus ipsorum, & apostolis eius diuidit, vt excerent eos, & oporteret illos
 euangelizare potius gentibus extraneis. Propter hoc (inquit) abscondita est consolatio ab
 oculis meis. Non dicit, perijt cōsolatio, sed abscondita est, id est, nō cito potest inueniri, nō
 leuiter possum cōsolari. Inuenitur autē in illa spe, qua & Apostolus seipsum cōsolatus est
 qui cum dixisset: Cæcitas ex parte cōtigit in Israel, subiungit, donec plenitudo gētū sub-
 intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Ad hūc sensum ptinet id, qd continuo hic pro-
 pheta subiungit. L. Adducet ventū vrentē dñs de deserto ascendentem, & siccabit venas
 eius, & desolabit fontē eius, & ipse diripiet thesaurū: omnis vas desiderabilis. Vntem
 vrentē hoc loco spiritū sanctū dicit, quē admodū & illic iuxta mysticū sensum gratia, q
 nos in baptismo Christi saluauit. Cūq; extendisset Moyses manū super mare, abstulit illud
 dñs vento flante vehemēti & vrentē tota nocte, & verit in sicco. Ventū ergo vrentē,
 spiritū sanctū vehementer ardentem adducet dominus, subauditur, cū plenitudo gētū
 introierit: & siccabit venas eius, subauditur, inferni: & desolabit fontē eius, auferendo scilicet
 licet omnes causas & abundantiam incredulitatis, vt reliquæ Israel saluæ sint. Interim &
 ipse (inquit) diripiet thesaurū: omnis vas desiderabilis, quia videlicet ipse est ille qui fortior
 superuenit, cū fortis armatus custodiret atrīū suum, & vniuersa arma illius distribuit. Vas
 desiderabile & thesaurus pretiosus vtiq; est omnis electus. Et quia neminē relinquit, siue gē-
 tilis siue Iudæus sit, quicunq; inuocat nomen domini, recte vniuersali enūtiatione dictū
 est, & ipse diripiet thesaurū: omnis vas desiderabilis. Hoc fit & fieri non desinit per ven-
 tum de deserto ascendentem, scilicet per spiritum sanctū de humilitate Christi procedē-
 tem, qui a suis desertus fuerat. Ventum vrentem, id est, carnis petulantia & humoris vi-
 tiorum suo calore deficcantem. Tandē & huius sextæ repetitionis sine in Christū, qui
 iustitia nostra est, reductio. Septima, quæ & vltima, sic inchoatur peccatorum & eiusdem
 iustitiæ commemoratio. L. Pereat Samaria, quoniā ad amaritudinem concitauit deū suū.
 In gladio pereat, paruuli eorum elidantur, & foete eius discendant. Dissimile hoc in-
 titium est cæteris omnibus, quia videlicet illa talia sunt, vt peccata replicent, & præ oculis
 ostendant: hic autem tanquam desperata correctione statim in primo sermone, non tam
 peccata q̄ idolorum vindicem depromit sententiā: Pereat (inquit) Samaria. Quare? Quo-
 niā ad amaritudinem concitauit deum suum. Magna hæc & terribilis causa siue accusa-
 tio est. Deus enim naturaliter dulcis est, nec parua potest esse causa, per quam ad ama-
 ritudinem concitatus esse videatur. Cor impcnicens, hoc effecit, & huius criminis
 rea fuit Samaria, cuius de regibus nullus omnino recessit a peccatis Hieroboam, qui
 peccare fecit Israel. Pereat ergo (inquit) quia iustitiæ concedendum est, nullam quip-
 pe cor

Roma. 9

Diuisio in-
 ter fratres
 in quosda.

Cap. XIII.

Cor impc-
 nitens Sa-
 maria.

pe cor impcnicens consequitur veniā Nec uero solummodo secundū animā, verum etiā
 secundum corpus vt pereat concedendū est. Idcirco cū dixisset, pereat Samaria, corpora
 lem quoq; concessit perditionem, dicendo, in gladio pereat, &c. Hic a nomine vel con-
 demnatione Samaritæ synagoga illa non excipitur, quæ peccatū Samaritæ supergressa est
 dum non tantummodo vt illa scidit se a domo David, verum etiam (vt sæpe iam dictum
 est) crucifixit Christum filiū David filium dei, & idcirco perijt, quoniā ad amaritudinem
 concitauit deum suū, in tantum vt sitentem in cruce potaret aceto, siue (vt alius euangelis Iohan. 19
 ista scribit) vinū daret ei biberē cum felle mixtum. Proinde vt periret illa, dominus ipse cō-
 cessit, & ore proprio prædixit. Et quia iustitiæ ratio postulabat, vt periret, per humanitatis
 quidē affectum fleuit super illam, & flendo prædixit: sed per diuinitatis virtutē impassibi-
 lem, super ipsam quā flebat, fixam & immobilem sententiā tenuit. Dixit Samaria vt pereat
 dicat nunc Israeli quid faciat, ait. L. Conuertere Israel ad dominum deum tuum, quoniam
 corruisti in iniquitate tua. Qui hæc loquitur in calce voluminis, ipse est Christus, finis
 omnis consummationis, qui missus ad oues quæ perierunt domus Israel, sic prædicare ex-
 orsus est: Pœnitentiam agite, appropinquare enim regnum cæloz. Secundum eundem Matth. 19
 sensum hic dicit. Conuertere Israel ad dominū deum tuum. Causam confestim, cum con-
 uerti oporteat, vel vnde pœnitentia sit agenda, subiungit, quoniam corruisti in iniquitate
 tua. Cum dicit, in iniquitate tua, breuiter insinuat, quod omni peccanti iniquitas, quamcūq;
 perpetravit, sibi met a seipso sit imputanda, ne vllō modo se excuset aut defendat, sicut se-
 cit Adam, in quo omnes peccauimus & corruimus, tam gentes q̄ Iudæi, quemadmodū
 Apostolus dicit: Eramus em̄ aliquādo & nos filij iræ sicut & cæteri. Illi originali peccato Ephe. 2
 actuali iungendo peccata, nō minus Israel q̄ gens aliqua corruit, sicut hæcenus sermo pro-
 pheticus peccata eius toties commemorando comprobauit. Conuertere igitur o Israel tu
 pitius, conuersione quippe opus est, quia corruisti: & hoc ipsum cōfiteri, quia in iniqui-
 tate tua corruisti, nam confessio hæc initium est conuersionis. Dicant forte aliqui, quem-
 admodū & illi, qui compuncti corde dixerunt ad Petrum & ad reliquos apostolos: Quid
 faciemus viri fratres? Ad hæc vel huiusmodi quæcūq; perterriti dicere possunt, cōpun-
 cti, & iniquitatem suam cognoscentes protinus occurrit & dicit. L. Tollite vobiscum ver-
 ba, & conuertimini ad dominum: & dicite ei. Omnem aufer iniquitatem, & accipe, bo-
 num, & reddemus vitulos labiorum nostrorum. Qui conuertimini ad dominum, ver-
 ba (inquit) tollite vobiscum. Quare verba & non potius munera? Videlicet, vt sciatis, quia
 non est difficultas apud deum, non exigit a vobis illa quæ forte non possitis consequi pro
 redemptione animarū: vestrarum. Non ergo dico, tollite aurū, tollite vobiscum argentū,
 seu multitudinem hircoz aut vituloz, & cætera talia, quæ non omnibus præsto sunt: sed
 verba quæ consequi potestis absq; dispendio rerū, verba confessionis & precū tollite vo-
 biscum: & hæc vobis in promptu adesse possunt, deo autem pro salute vestra sufficienti,
 & pro iniquitatibus vestris satisfaciunt. Cum istis subsidijs conuertimini ad dominū deū,
 qui vestroz non eget bonoz, & sicut iam dixi, non sollicitimini, quasi munera non haben-
 tes grandia preciosi auri & argenti, quibus honoretis propiciandā faciem tam magni, tāq;
 potentis domini, sed dicite illi, Omnem aufer iniquitatem, & accipe bonum. Non dicatis,
 non habemus iniquitatem, quia tunc mentimini & vos ipsos seducitis: sed dicite ei, Omnē
 aufer iniquitatē, quia iniquitates nostræ multæ sunt. Confidēter dicite, & accipere bonū,
 scientes quale requirit bonū, & hoc sciendo subiungite, & reddemus vitulos nō armen-
 torū, sed labioz nostrorū. Sufficiens nanq; es, plenus es. Atq; idcirco nō opus habes man-
 ducare carnes tauroz aut potare sanguinem hircoz, sed tantummodo vt immolentur tibi
 vituli labioz, id est, sacrificiū laudis: & hoc melius placebit tibi, quia testimoniū est bonæ
 voluntatis. Proinde Psalmista cū dixisset: Laudabo nomen dei cū cantico, & magnificā-
 bo eum in laude, qd nimirū est vitulos labiorū reddere, subiunxit atq; ait, Et placebit deo
 super vitulum nouellū, cornua producentem & vngulas. Hoc interea providendum est,
 ne post redditos labioz vitulos, id est, post verba confessionis & laudis iterentur opera ini-
 quitatis. Itaq; sequitur, & super hac re instruit eos quid dicant, quid promittant, dum ex
 persona ipsorum verba infert huiusmodi. L. Assur non saluabit nos, super equos non
 ascendemus, hæc dicemus ultra, dñi nostri opera manuum nostrarum, quia eius qui in te

Iohan. 19
 Matth. 27

Lucæ. 19

Matth. 19
 Ibidem. 40

Ephe. 2

Acto. 2

Iohan. 19
 Psal. 49

Vituli lab-
 biorum,
 Psal. 68

est misereberis populi. Subaudiendum nanq; est, & hoc dicite eis. Et quid est hoc dicere eis? Assur non saluabit nos, nisi ac si dicant: Non sicut hactenus fecimus, confidemus in homine, neq; ponemus carnem brachium nostrum. Saepē nāq; Israel (sicut sacrae testantur historiae) confisus est in principibus, & in filiis hoim, & auxilia quaesuit ipsoꝝ, quoz; Assyrii potentissimi fuerunt. Item, quid est dicere ei, super equos non ascendemus, nisi ac si dicant: Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine domini dei nostri inuocabimus. Deniq; & in hoc Israel peccauit, quod super equos ascendere nimirū affectauit, male emulando currus, & equitatum Pharaonis, cum filij Israel de Aegypto pedites exierunt, & gloriose saluati fuerint: Pharaon vero cum curribus & equitibus suis in mari demersus perierit, Propterea redarguit eos alio loco scriptura, dicēs: Aegyptus em̄ homo & nō deus & equi eoz; caro, & non spūs. Idcirco rex Israel, quando venit benedictus in nomine domini, non super equū aut super currū ascendit, sed sup pullū asinae filium subiugalis, in cōtemptū superbiae seculi maxime gloriantis in curribus & in equis. De tertio quod dicitur, nec dicemus vltra, dñi nostri opera manuū nostraz; notū est ex quo cōceperint ut dicerēt, isti sunt dñi tui Israel, q te eduxerūt de terra Aegypti, cum formassent vitulū in ipso exitu de terra Aegyptis: quomodo extunc peccauerunt in idolis, sicut scriptum est: Et commixti sunt inter gentes, & didicerūt opera eoz; & seruerūt sculptilibus eoz;. Super tribus itaq; sceleribus emendationē promittit inquit, de qbus om̄ia pendet peccata, quoz; vnū est confidere in filiis hoim, aliud magnificari in multitudine equoz; & curuum. Tertium contaminari in sordibus idolorū. Et istis em̄ om̄ia generant peccata, quaz; cūq; populum Israeliticū non minus q̄ ceteras gētes admisisse, scriptura tam historica q̄ prophetica narrat aut reprehendit. Quā vero fiducia, qua virtutis vel possibilitatis conscientiam tantoz; criminum emēdationem promittere debetis? Nunquid confidere potestis, quod viribus vestris excutere possitis iugum cuiuscūq; peccati, cui vos semel tradidistis. Non vtiq; q̄ non volentis, neq; currentis, sed miserentis est dei. Cum ergo dixeritis: Assur non saluabit nos, super equos non ascendemus, nec dicemus vltra dñi nostri opera mauum nostrarum quod est omnimodam spondere peccatoꝝ emendationē, etiā dicite ei, quia eius qui in te est, misereberis populi, vt sit sensus: In tuae miserationis auxilio sperantes haec promittimus, quia tuum est, & honorem tuum concedet, vt illius populi, q̄ in te est, q̄ in te credit, miserearis, manuumq; porrigas, vt mala consueeta relinquere, pristinaq; conuersione possint in melius mutare. Quicūq; haec verba vobiscum tollitis, q̄cūq; huiusmodi labiorum vitulos redditis, poenitentiae studio dediti, audite quid ipse, qui ad poeniam inuitat, cōsilio salutis vestrae iam dudum elocutus sit: L. Sanabo contritiones eoz;, diligā eos spontaneae, quia auersus est furor meus ab eis. Ero quasi ros, Israel germinabat quasi lilium. Erūpet radix eius vt libani. Ibunt rami eius, & erit quasi oliua gloria eius, & odor eius, vt libani. Conuertent sedentes in vmbra eius viuent tritico, & germinabunt quasi vinea. Memoriale eius sicut vinum libani. Manifestus hic ipsa loquitur persona saluatoris, suum ad salutem poenitentium repromittens aduentum, promissione dulcisona, dulcedine gratiosa. Sanabo (inqt) contritiones eoz;, id est, in gaudium conuertam tristitiam illoꝝ quicūq; ad poenitentiam contristati sunt, habentes cor contritum & humiliatum. Tales nanq; contritiones eorum sanatione dignae sunt, tales contritiones paracletum, id est, consolatoremerentur habere spiritum sanctum. Non pro muneribus, quae ipsi priores mihi dederunt, Quis em̄ prior dedit mihi, & retribuetur ei? Sed gratis sanabo eos, gratuita peccatoꝝ remissione curabo eos. Et hoc est quod ait, diligam eos spontaneae. Sponte veniam, & homo factus spontaneum subitō sanandi officium. Quia auersus est (inquit) furor meus ab eis, iuxta quod alibi scriptum est super hac eadem re. Benedixisti domine terram tuam, auertisti captiuitatem Iacob. Remisisti iniquitatem plebis tuae, operuisti omnia peccata eorum. Mitigasti omnem iram tuam, auertisti ab ira indignationis tuae. Iratus quippe fuerat deus humano generi in Adam, & iram illam omnes portauimus. Vnde & alibi dicit: Quia defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati sumus. Meus ille furor auersus est ab eis, in plenitudine temporis, quando completum est quod praedictum fuerat. Benedixisti domine terram tuam, vt videlicet de sacra virgine nascerer ego nouus Adam. Nam eandem intendens benedictionē, ero (inqt) quasi ros, Israel germinabit quasi lilium.

¶ Etenim

¶ Etenim quasi ros exiit, quando per spūs sancti gratiam, virginem obumbrans, in vterum eius descendit. Tunc veraciter germinauit Israel quasi lilium, quia veri Israelitae, sicut apostoli non in carne, sed in spiritu fructificauerunt, noua conuersione imitantes lilium, id est, magistrum & praeceptorem suum Christum, virgineae pulchritudinis filium. In illa pulchritudine fortitudo nihilominus aderit, vt constantissimae sint fidei, propter quod continuo dicit: Erumpet radix eius vt libani. Libanus quippe mons est, cuius ligna excellentissima, quantum ad auras extendunt verticem, tantum radicem in ima demergunt, vt stabili mole consistant, & nulla tempestate quatiant. Libanus quoq; nomine suo eandem quam & lilium, mundiciae pulchritudinem significant, interpretatur em̄ candidatio. Ergo erumpet radix eius vt libani, id est, apostoli, ceteriq; praedicatores de radice Israel, quae Christus est, tales conurgent, vt sint fide fortes, conuersione mundi. Ibunt rami eius, id est, proficent de virtute in virtutem auditores eius. Et erit quasi oliua gloria eius, id est, loquetur (sicut alibi scriptum est) pacem gentibus. Oliua nanq; pacem significat, & apud gentes quoq; in medio bellorum furore pacis insigne esse consuevit. Erit ergo gloria eius, quasi oliua inquit, id est, pacem euangelizabit, pacem inter deum & homines confirmabit sicut & tunc significari voluit, quando veniens ad passionem, per quam nos deo reconciliauit, cum ramis palmarū & oliuarū susceptus est a turbis. Et odor eius vt libani, subauditur erit, id est, bonam vbiq; opinionem habebit, dicente apostolo, Christi em̄ bonus odor sumus in omni loco. Iste odor, ista pacis & misericordiae gloria, gentes ad credendum inuocabit. Sequitur ergo: Conuertent sedentes in vmbra eius. Conuertent sedentes, id est, conuersi sedebunt in vmbra eius, & propter hoc ipsum quod sedentes erunt, protegentur sub vmbra eius, Sessio nāq; humilitatem significat, iuxta illud quod Psalmista cū cum dixisset: Vanum est vobis ante lucem surgere, subiunxit atq; ait, surgite postq̄ sederitis, id est, tunc demū sperate exaltari postq̄ vosmetipsos humiliaueritis. Taliter sedentibus vitalis alimonia caelitus administrat, & de bono semper proficiunt in melius. Dicit itaq; continuo: Viuent tritico, & germinabunt quasi vinea. Triticū nāq; quo interior homo viuunt, cuius nimis intelligentia, non erectis, sed sedentibus, id est, non superbis, sed humilibus dari consuevit. Sane vinea, cuius secundū similitudinem germinare dicunt, à mala vinea distinguenda est. Est em̄ mala vinea, de qua dicit in cantico Deuteronomij. De vinea Sodomorum vinea eorum, & de suburbanis Gomorrhæ. Ait ergo: Memoriale eius sicut vinum libani, Multum nanq; vinea haec per hoc ipsum, quod dicit, memoriale eius sicut vinum libani, ab illa discernit vinea Sodomoz;, cuius vua dicitur, & est vua fellis, cuius botrus dicitur, & est amarissimus. Deniq; vinum libani, imo & ipsum libanum serpentes fugere dicunt, maxime propter odorem cedri, quem non possunt ferre: illic autem dicitur est, fel draconum vinum eoz;, & venenum aspidum insanabile. Potest tamen vinum libani, vinum mixtum dici & diuersis pigmentis conditum, vt odorem habeat suavissimum, quoz; videlicet pigmentoz; thus maxime odoriferū est, libanus nanq; apud Graecos & Hebraeos, & mons dicit & thus. Sequitur: L. Ephraim quid mihi vltra idola. Ego exaudiam & dirigam eum, ego vt abietem virentem, ex me fructus eius inuentus est. Triumphaliter in vltimis aduersarium percutit, consummatam prospiciens victoriam in proposito suo, gratia dei. Siqdem Ephraim iste est omnis aduersarius veritatis, quisquis vquam scandalum vel offendiculum animabus posuit, aut ponere nō desinit, ne pertingat ad notitiā veritatis, secundū exemplū illius Ephraim, i. Hieroboam de tribu Ephraim, q aureos fecit vitulos, hoc intendēs ne filij Israel ascendēdo frequēter ad orandū in Hierusalē, aliquādo reuertent ad domū Dauid. Et qdem tunc ille secundū intentionē suā praualuit, & in p̄ctō idolorum populum detinuit. At vero cū modo supradictio factus fuerō quasi ros, & Israel germinauerit quasi lilium o tu Ephraim, qd mihi vltra idola? Nunquid in via praedicationis euangelicae mihi ostendere poterunt? Nunquid spūalem Israel ab oriente & occidente venientem ad fidem euangelij, vt credat in me filium Dauid, auertere poterūt si mulachra vel signa mendacij tui, sicut carnalem in Israel, ne ascenderet in Hierusalē, & reuertetur ad regem suum Dauid, auerterunt aurei vituli? Non. Sed quid? Ego exaudiam & dirigam eum, ego vt abietem virentem, subauditur, dirigam eum. Via recta condescendet ille spūalis Israel in caelestem Hierusalem secundum similitudinem abietis virentis.

Chrūs quā
fros in vtrā
ro virginis

Libanus

Zacharia

2. Cor. 2

Sedere his
militum est

Psalm. 126

Deuter. 32

Vinum libani

Ephraim
omnis ad
uersariū ve
ritatis

Spiritualis
Israel

& a deo fieri, & per prophetas prænunciari oportuit, vt citius adimpleta, fidē mortalibus faceret de maioribus longe post futuris. ¶ Notāda igit mirā discretio prophetarū, imo spūs sancti per prophetā loquētis, q̄ apud multitudinē non vnus moris sese verba facere per sentiens, ita in exordio quo attētos facere intēdit cūctos auditores, bifariā discernit ac disti-
 guit. Audite (inqt) hęc senes, & auribus percipite oēs habitatores terrę. Senes & habitatores terrę, hoc differūt, quo cœli & terra apud Esaiā dicentē: Audite cœli & auribus percipite terra. Senū quippe taliū tam venerabilis senectus est, vt etiā cœli merito vocent. Senes videlicet, propter mētis caniciē vel sensuū maturitatē, iuxta illud Sapiētis: Senectus em̄ venerabilis est, non diuturna, neq; annoꝝ numero cōputata, canē em̄ sunt sensus hoī, & ætas senectutis vita immaculata. Cœli aut̄ pro eo q̄ dicere possunt, nostra est cōuersatio in cœlis est. Porro, habitatores terrę cū reprehensione hic dicunt, oēs illi, q̄ tam terrena corda gerūt, & adeo terrena sapiūt, vt terra quoq; vocari mereant, de qualibus & ad serpētem dictū est, terrā comedes cunctis diebus. ¶ In duas partes istas om̄e hoīm genus diuidit, & vtraq; pars hic in isto propheta inuenit vel audit vnde excitē siue terreat. Nam aliq̄ sunt quoꝝ ita incanuit fides, exemplo senis Abraham̄ patris ipsoꝝ vt de actibus hoīm curam esse deo nō dubitēt, & audiētēs promissionē de Ch̄so vëturo, minasq; de iudicio futuro, quis t̄pālibus prosperis abundēt, nihilominus tū vëtura credāt atq; formidēt. Alij vero & istis multū distēs sunt, q̄ dummodo p̄sentibus bonis affluāt de futuris bonis, aut malis nullū habēt respectū. Illos nimiq; t̄pālibus oportet aduersis excitari, vt saltē vexatio sola intellectū det auditui. Itaq; iam in exordio postulata at̄tentione, vt oēs habeāt aures audiendi, cōfestim dicit. Si factū est istud in diebus vestris, aut in diebus patrū vestroꝝ, super hoc filijs vestris narrate, & filij vestri filijs suis, & filij eorū generationi alteræ. Ac si dicat. Nulla hęc meminit ætas, quæ dicturus sum, nec vestro nec patrū vestroꝝ atq; maiorū facta sunt t̄pē. Quæ sunt illarū Residuū (inqt) erucę comedit locusta, & residuū locustę comedit bruchus, & residuū bruchi comedit rubigo. Mala de proximo vëtura p̄misit habitatoribus terrę postea dicturus de Ch̄so iudicioq; futuro, qualia debeāt expectare, vt dubitare illis nō liceat de rebus maioribus procul vëturis, cū ista de rebus minorib; prophetice pars cito cōpleta fuerit. ¶ Deniq; per erucā Assyrios, Babylonios, atq; Chaldæos intelligimus, q̄ de vno orbis climate procedētēs, tam decē tribuū, q̄ Hieroboam separauit a domo Dauid, q̄ duarū, hęc est Iuda & Benjamin, cūctā vastarūt. Per locustā Mædos, Persas, q̄ subuersio imperio Chaldæoꝝ, Iudæos habuere captiuos. Per bruchū Macedones & om̄es Alexandri successores, maximeq; regē Antiochū cognomēto Epiphanem, q̄ in star bruchi sedit in Iudæa, & om̄es priorū regū reliquias deuorauit, sub quo Machabæorum bella narrant. Per rubiginē imperiū Romanorū, q̄ quarti & vltimi in tm̄ oppressere Iudæos, vt de suis eos finibus protrahētēs ducerēt vel trāsmitterēt captiuos; cuius rei mirabile atq; miserabile tragediā plenius scribit Iosephus septē voluminibus Vespasiani & Titī denarrās triūphos. Hęc quatuor regna subuerterūt Iudæā. ¶ Nec mis; q̄ hic ipsa eadē regna sub noibus eiufmodi vermiū p̄nūciant, quæ apud Danielē per feras terribiles, Leōnā, vrsū, pardū, & aliā quę sine noīe mirabilis & fortis dicit, dētes ferreos habēs magnos, significant. Etem̄ cōtra hoīm q̄dem, maxime Iudæoꝝ imbecillitatē, regna illa quasi bestię fortes atq; feroces extiterūt; sed corā omnipotentia diuinitatis infirma & fragilia, siue etiā exigua tanq̄ locustę, velur eruca, quasi bruchus, & seu rubigo reputata sunt, & vana fuit oīs pulchritudo eorū. Saltē hęc auribus percipite oēs habitatores terrę. Si iam dicere vobis illud, q̄d post aliquā dicturus sum senibus, de aduētū dñi, & de die eius venturo, magno & horribili, nihilq; mali siue aduersi cōtingeret vestris diebus, dormitaretis lasciuētes in stratis vestris, & cōuersi in latus aliud diceretis mihi, in t̄pē longo fieri istud, sed nec fidē adhiberetis meis sermonibus. Aliter audīt senes. Neq; em̄ afflictioibus excitati, sed pro sola dilectione ad custodiā euigilant mandatoꝝ dei. Abraham̄ senex bonæ senectutis & plenus dieꝝ, sicut scriptura testat, nullam adhuc tubam audierat futuri per ignem iudicij, & pro sola dilectione creatoris, de terra, & cognatione sua dicto obaudiens exiuit. Similiter cæteri senes quicunque secundum exemplum illius senectute bona seruierunt, nequaquam p̄sentibus malis indigent, vt excitentur, sed futura sponte credunt, quæcunque bona probis, quæcunque mala reprobis promittit, vel comminatur deus.

Esa. 1.

Senes vere venerabiles Sap. 4

Philp. 3

Gene. 3. Duo hominū genera

Esa. 28.

Quid erit ca, locusta, bruchus & rubigo significat

Quatuor præcipua regna Dan. 7

Ezech. 12 Gene. 12

Vos habitatores terrę, quia non sponte auditis, eruca, locusta, bruchus, & rubigine (de quibus iam dictū est) oportet circūcūgī, vt nō dormitiis. Expergiscimini ebrj & flete, & vlulate, quia oēs q̄ bibitis vinū in dulcedine, qm̄ perijt ab ore vestro. Notandū, quo sensu dicat, q̄ bibitis vinū, addendo, in dulcedine. Non em̄ vini creaturā, sed bibentiū tali sermone con-
 demnat luxuriā, eo q̄ non tm̄ ad necessitatē implendā, sed ad voluptatē concitandā, vinū, quia dulce est, immoderate hauriant. Nunquā aut̄ sine doloris amaritudine amittit, quod cū dulcedine possidet aut bibitur. Quoniam ergo perijt ab ore vestro, expergiscimini (inqt) o ebrj q̄ (sicut alius propheta dicit) potentes estis ad bibendū vinū, & viri fortes ad miscēdam ebrietatem. Expergiscimini, id est, hoc argumēto finite vos perdoceri, quod cura fit deo de hominū factis, & quod in nouissimo die suo magno & horribili (sicut p̄diximus vobis) cūcta in iudiciū adducturus sit, quia iam partim indicat, & partim punit, dum ab ore vestro dulce vinum perit. Sic expergefacti, tunc demū flete & vlulate. i. pœnitiam agite, vt mala ventura, mala his multo maiora possitis euadere. Quomodo perijt vinum? Aite L. Gens em̄ ascendit super terrā meam fortis & innumerabilis. Dentes eius vt dentes leonū, & molares eius vt catuli leonū. Posuit vineā meā in desertū, & ficum meā decorticauit. Nudās spoliavit eam, & profecit, albi facti sunt rami eius. Sub metaphora locustarū, hoīstū describit aduētus, hoc loco magis Assyrioꝝ & Babylonioꝝ, q̄ tunc imminēbāt. Nā de regno Mædoꝝ atq; Persarū, q̄ post futuri erāt, & Macedonū, quos multo post fuisse cognouimus. Romanorū quoq; vltimi cuncta deleuerūt, posterius per ordinē agere videt; singularumq; superuētura Iudæis p̄nūtiare mala per declamatiōes singulas. Sicut em̄ quatuor p̄misit, erucā, locustā, bruchū, & rubiginē, quatuor illa significās regna, sic etiā quatuor inclamat mala, cōsiderās sub eis dē regnis, euentura. Primo nāq; sic dicit Expergiscimini ebrj, & flete, & vlulate oēs q̄ bibitis vinū in dulcedine, qm̄ perijt ab ore vestro. Deinde secūdo: Plange quasi virgo accincta sacco sup virū pubertatis tuę. Perijt sacrificiū & libatio de domo dñi &c. Deinde tertio: Accingite vos & plangite sacerdotes: vlulate ministri altaris, ingredimini, cubate in sacco ministri dei mei, qm̄ interijt de domo dei vestri sacrificiū & libatio &c. Deinde quarto: Canite tuba in Syon, vlulate in monte sancto meo. Conturbent oēs habitatores terrę &c. Quatuor istas inclamatiōes secūdum regnoꝝ quatuor fieri p̄ssuras arbitramur, de quibus iā dictū, & adhuc plenius p ordinē dicēdū est. Nā qd̄ deinde sequit: Nūc ergo dicit dñs: Cōuertimini ad me in toto corde v̄ro, in ieiunio, & fletu, & planctu, euāgelicā pœnitie p̄dicationē p̄cinit ac p̄sonat, quæ primo Hierosolymis incepta, deinde in oēs gētes p̄dicata est. ¶ Nunc iā ad ordinē reuertamur Gens em̄ (inqt) ascendat sup terrā meā fortis & innumerabilis. Quō fortis, quę erucę cōparat sine locustis? Sed vere (vt iā dictū est) gēs vel regnū Assyrioꝝ siue Babylonioꝝ vere fortitudinis dei respectu, iure exiguis & segnibus cōparat vermiculis: atq; cōtra Iudæoꝝ imbecillitatē veraciter gēs fortis p̄dicat & innumerabilis. Proinde & locustā & bruchū & rubiginē & erucā in hoc eodē propheta dñs fortitudinē suā nōcupat his verbis. Et reddā vobis annos q̄s comedit locusta, bruchus, & rubigo, & eruca, fortitudo mea magna, quā misi in vos. Est ergo in his quædā fortitudo dei, sed nō illa fortitudo, quæ nō possit infirmari. Infirma est fortitudo, sed tū sufficiens cōtra infirmitatē hoīs, q̄ ne publici qdē resistere valet, vt dormire possit. Itaq; nō minus locustarū siue erucarū multitudine q̄ ipm̄ q̄ p̄ illas figurat exercitū Chaldæoꝝ fortē dicas & innumerabilē. Quid em̄ locustis innumerabilibus & fortius, quibus humana resistere nō pōt industria. ¶ Protinus fortitudinē gētis eius dē exprimit iuxta ceptā metaphora locusticę fortitudinis: Dētes (inqt) ei⁹ vt dētes leonū, & molares eius vt catuli leonū. Nam quia locusta dēte exiguo nocere cōsuevit, pulchre gētī, quā per locustā figurauit, nō arma ferrea, sed dētes nociuos ascribit. Miro aut̄ modo dētes locustę hic dicunt esse, vt dētes leonū. Sic & in Apocalypsi similitudines locustarū siles dicunt equis paratis in p̄liū, & dētes eorū sicut leonū. Quā parua corpuscula, q̄ magna q̄ valētes in ore suo dētes habere dicunt. Imo q̄ infirmi, q̄ breuis actus hoīs, quānto potest irato deo cōtra populū p̄cōtorem habere permittunt. Narrat quippe impietas hoīstū sub figura locustarū: & rursus sic de ipsis locustis dī, quasi si hostibus cōparent cū locustas legeris, hostes cogites, cū hostes cogitaueris, redeas ad locustas. Dētes ergo ei⁹ videlicet gētis locustarū (quæ oia tropice intelligēda sunt) quasi dētes leonū, & molares illius vt catu

Bibere vltimum in dulcedine.

Esa. 1.

Quatuor mala a quatuor regnis contra Iudæos.

Gēs fortis

Infra. 8.

Infirmitas hominis

Dētes locustę nociui

Apoc. 8

vt catuli leonū, vt q̄ multitudine, & brevis vitæ iuuenili saltu locustis cor̄ quant. in ferocitate & crudelitate leonibus comparent. Hæc (ingr) gens posuit vineā meā in desertum, vt delict illā, de qua Psalmista: Vineā (ingr) de Aegypto trāstulisti, eiecisti gētes, & plantas sti eā. Et ficū meā decorticauit, s. eundē populū Iudæorū, ad quē & ego tādē veni, vt ex ea comederē fructus, & nō inueni, maledixi q̄ ei & aruit, propter pseueratē eādē stē, rilitatē, ob quā & illud cōtigit, q̄ eādē ficū olim talitū multitudine locustarū decorticauit, ¶ Nudans (ingr) spoliavit eā, & proiecit, albi facti sunt rami eius. Omnia sub metap̄ hora locustarū, dicta noscamus quē in tm̄ cuncta populant, vt derodāt arborū cortices, ex utraq̄ projiciāt, & omni virore cōsumpto albos ramos aridosq̄ derelinquāt. Sic factū est, & sic perijt ab ore vestro vinū, o vos habitatores terræ q̄ bibitis vinū in dulcedine, vt expergis scamini vos ebrj, diutina ebrietate sepulti, id est, vt recogitet vnusq̄ vestrū, & dicat, qd feci, & pœnitē ad fietū atq̄ vlulatū cōfortamini. Sequit̄ L. Plange quasi virgo accincta sacco super virum pubertatis * tuæ, perijt, sacrificium, & libatio de domo dñi luxerunt sacer dotes ministri dñi. Post regnum Assyriorū atq̄ Chaldæorū, siue Babyloniorū, regnum Mædoꝝ atq̄ Persarū Iudæos captiuos tenuit. Sub illo regno Neemias planxit & fleuit, quemadmodum ipse inter cætera refert his verbis: Ego em̄ (ingr) Neemias pincerna regis, factum aut̄ in mense Nisan anno vicesimo Artaxerxis regis, & vinum erat ante eum. Et le uauī vinum, & dedi regi, & eram quasi languidus ante faciem eius. Hæc & cætera quæ sequunt̄ legentes, plane aduertimus illi tempori & rei congruere, quod hic propheta de clamans: Plange (ingr) quasi virgo, accincta sacco, super virum pubertatis tuæ. Quam ob causam & Perijt sacrificium (ait) & libatio de domo dñi, luxerunt sacerdotes ministri dñi. Deniq̄ & istā causam suæ mœstitiæ Neemias idē p̄miserat, dicens: Et venit Aman vnus de fratribus meis ipse & viri Iuda, & interrogauī eos de Iudæis q̄ remanserāt & supererāt de captiuitate, & de Hierusalem, & dixerunt mihi: Qui remanserūt & derelicti sunt de captiuitate ibi in prouincia, in afflictione magna sunt & in opprobrio, & murus Hierusalem dissipatus est, & portæ eius combustæ sunt igni. Cumq̄ audissem verba huiuscemodi, se di & fleui, & luxi dies multos, & ieiunabā & orabā ante faciem dei cœli. Recte igit̄ & hic & quonq̄ talem ob causam plangebāt, assimilari iubēt̄ virgini plangenti super virum pubertatis suæ: flebant em̄ non, vt illi supradicti, pro eo q̄ perijt ab ore ipsorū vinū & nō iam biberēt illud in dulcedine, sed pro eo q̄ perijt, & sacrificiū, & libatio de domo dñi in Hierusalē. Porro, deum, q̄ in Abrahamā, Isaac, & Iacob despondit sibi virginē sponsam, nulla idololatriæ sorde maculatam, virō pubertatis assimilat, dicendo, super virum pubertatis tuæ. Vir namq̄ pubertatis siue vir virginis dici quilibet consueuit, q̄ virginem sponsam siue vxorem duxit. Secundum hanc similitudinem, & per Hieremiā redarguendo loquit̄ deus: Non vt dñm me vocasti & patrē, & principē virginittatis tuæ. ¶ Nec vero preter eundem, quod cū dixisset, plange quasi virgo, addidit, amicta sacco. Deniq̄ sub eodē regno Persarū, s. & Mædoꝝ, cū vellet Aman om̄pē Iudæorū, q̄ erant in regno Assueri p̄dere nationē, eo quod Mardocheus non sibi flecteret genu, nec se adoraret. Mardocheus hoc audiēs, scidit vestimēta sua, & indutus est sacco, spargēs cinerem capiti, & in platea mediæ ciuitatis voce magna clamabat, ostendēs amaritudinē animi sui. Similiter & cæteri Iudæi flebant, & ieiunabant, regina Hester p̄ cæteris id agente, quæ & Mardocheo verba hæc mādauit. Vade & congrega omnes Iudæos, quos in Susis repperis, & orate pro me. Non comedatis, & non bibatis tribus diebus ac noctibus, & ego cum ancillis meis similiter ieiunabo, & tunc ingrediar ad regem. Tunc profecto gens ipsa, cui nūc dī, plange quasi virgo erat amicta sacco, & plangebāt super virum pubertatis suæ, id est, sup deum patrū suorū qd̄ offendisset eā. Hester ipsa sic inter cætera confitēte, ac dicēte. Peccauimus em̄ in cōspectu tuo, & idcirco tradidisti nos in manibus inimicorū nostrorū, coluimus em̄ deos eorum. Iustus es dñe. Hæc & hm̄ōi dicētes, nimis reminiscēbant etiā terræ optimæ quam dederat eis deus, & condolebant sibi met, quod ipsi in captiuitatem ducti, terra ipsa vastitatem diutinam pateret. Recte ergo subiungit: L. Depopulata est regio, luxit humus, quoniā vastatum est triticum, confusum est vinum, elāguit oleum. Confusi sunt agricolæ, vlulauerunt vitatores super frumento & hordeo, q̄a perijt messis agri. Vitinea cōfusā est, & ficus elanguit, Malogranatū, & palma, & malū, & oīa ligna agri aruerūt, quia

Psal. 77.

Matth. 16.

als. suæ.

Hiere. 3.

Luctus sub Assuero

Heste. 4.

quia confusum est gaudium a filiis hominum. Hæc omnia secundū prophetiā hanc accidisse sub iam dicto Babyloniorum regno, & perseuerasse vsq̄ ad Persarū & Medoꝝ imperium, illa præmemorati Neemias conquestio manifestat, cū dicit: Et timui valde ac nimis, & dixi regi: Rex in æternum viue. Quare non mceret vultus meus, quia ciuitas domus sepulchrorū patris mei deserta est, & portæ eius combustæ sunt igni: Vbi ergo quod si virgini super virō pubertatis suæ commemoratio facta est quæ offendit, quamobrem & plangere iubetur: congrue cuncta hæc vitia, quæ gignit humus optima, depopulata siue deuastata & confusa esse, elanguisse atq̄ perijisse commemorantur, vt ex istis quoq̄ causa plactus illi digne augeatur. Pertinent em̄ ista quoq̄ ad dotem, quam illa de tali virō conlequuta est, quando egressa de Aegypto & illum sequuta, legitimas matrimonij tabulas suscepit in monte Sinai. Terram em̄ Chanaan pro hoc ipso talis ille vir dedit illi, vt seruaret fidem coniugij, sicut Psalmista testatur his verbis: Et dedit illis regiones gentium & lahores populorū possederunt, vt custodiant iustificationes eius, & legem eius requirant. Et vide in hac cōmemoratione, quā valida reprehensio est, licet brutus. Nam & si quæres, quare depopulata est regio, & luxit humus, quā ob causam vastatū est triticum, confusum est vinū, elanguit oleū, & cætera perierunt siue aruerunt: confestim causam reddens, quia confusum est (inquit) gaudium a filiis hominū, id est, quia confuderunt gaudium, siue nō seruauerunt ordinem gaudij filij hominū. Primum em̄ & principaliter gaudere debuerūt in domino: secundariē vero non in bonis, sed de bonis domini, super frumento, vino & oleo & cæteris quæ dantur à domino. Hic erat rectus ordo gaudij. Hunc ordī ita confuderunt filij hominū, vt in domino gaudere negligerent, in bonis aut̄ dñi gaudere cuperent. Hoc fecerunt filij hominū, & idcirco plange quasi virgo, quia tales tecū vel apud te fuerunt, qui virū pubertatis tuæ tibi offensum, & illi domū suam quasi extraneū fecerunt. Sequitur. L. Accingite vos & plangite sacerdotes, vlulate ministri altaris, ingredimini, cubate in sacco ministri dei mei, quoniam interijt de domo dei vestri sacrificium & libatio. Sacrificate ieiunium, vocate cœtū, congregate senes, omnes habitatores terræ in domo dei vestri, & clamate ad dominū, a, a, a, dicei, quia prope est dies domini, & quasi vastitas à potente veniet. Post regnū Persarū atq̄ Medoꝝ, de quo iam dictū est, talia nimirum ludeis acciderunt sub regno Græcorū, propter quæ sic inclamare debuerit spūs propheticus, non minus, imo & plus q̄ inclamauerat propter mala quæ futura erant sub duobus regnis p̄cedentibus. Tunc em̄ secundū prophetiā Danielis de vno ex quatuor cornibus hirci magni, qui arietem misit in terrā & cōculcauit, egressum est cornu vnū modicū, & factū est magnū contra meridiē, & contra orientē, & cōtra fortitudinē, & magnificatū est vsq̄ ad fortitudinē cœli, & deiecit de fortitudine & de stellis, & conculcauit eas, & vsq̄ ad principem fortitudinis magnificatus est, & ab eo tulit iuge sacrificiū, & deiecit locū sanctificationis eius. Hic fuit Antiochus illustis, filius Antiochi regis, vt testatur liber Machabæorum, radix peccati: qui & ædificauit abominandū idolū desolatiōis super altare dei, & tanta fecit quanta legentes horremus, tam in primo q̄ in secundo Machabæorū libris. Tunc vtiq̄ interijt de domo dei sacrificiū & libatio, & propter hoc accinxerunt se & planxerūt sacerdotes, & vlulauerunt ministri altaris, & ingressi sunt & cubauerunt in sacco ministri dñi. Exēpli gratia, Et cōgregati sunt (inquit) & venerūt in Maspath, & ieiunauerunt, & induerunt se cilicijs & cinere in capite suo, & destituerūt vestimēta sua, & expanderūt libros legis, & attulerūt ornamenta sacerdotalia, & primitias & decimas, & suscitauerūt Nazaræos, qui impleuerunt dies, & clamauerunt voce magna in cœlū, dicentes: Quid faciemus istis, & quo eos ducemus? &c. Hos propheta prospiciens ieiunantes, & ieiunādī necessitate habentes, sanctificat (inquit) ieiunium, vocate cœtū. Nimirū q̄ ait, sanctificate ieiunium, tale est quale illud apud Esaiā: Nolite ieiunare sicut vsq̄ in hanc diem. Et subinde, Nonne hoc est magis ieiunium quod elegit? Dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimētis. Dimitte eos qui cōtracti sunt liberos, & omne onus dirumpe, Frange esurienti panē tuū, & egenos vagosq̄ induc in domū tuā. Ita sanctificātes, id est, sanctū facientes ieiunium, vocate (inquit) cœtū, congregate senes, omnes habitatores terræ. Cœtū conuocatū in duos greges dispares diuidit, scilicet senū & habitatorū terræ, dicendo, congregate senes omnes habitatores terræ: de quorū distantia supra diximus, vbi ait: Audite hæc senes &

Neem. 8.

Dos genti iudæe, terra Chanaan Psal. 107.

Rectus ordo gaudij.

Luctus iudeorū sub regno Græcorum, Dani. 8.

1. Mach. 16.

1. Mach. 8.

Sanctificat re ieiunium, Esa. 58.

Dies dñi ex
pcedētibz
malis credi
debet.

Esa. 13.

In stercore
suo comē
putrescere
2. Mach. 4
2. Mach. 6

2. Mach. 9

als. arictū,

nes, & auribus percipite omnes habitatores terræ. Cum ergo congregati fuerint, clamate
(inquit) ad dñm & dicite, a, a, a diei, quia prope est dies dñi, & quasi vastitas a potente ve-
niet. Malis p̄sentibus cōmoniti, & senibus attestantibus certificati, credant & clament om-
nes habitatores terræ, quia prope est dies dñi, quia venit dies iudicij, quia venit dies dñi
magnus & horribilis. Nam sicut longe posterius propheta testatur, hæc omnia fient an-
tequam veniet dies domini magnus & horribilis: & idcirco fient antequam veniat, ut si-
ne dubio credatur venturus, cum fuerint facta ista quæ per eisdem prophetas sunt præ-
nunciata. Si quis em̄ de illa parte prophetiæ, id est, de die dñi magno & horribili dubitare
voluerit, ostendatur illi pro argumento completa hæc prophetiæ pars, scilicet eruca & lo-
custa & bruchus, de quibus iam diximus, ut compellatur scire, q̄ ille quoq; dies quasi vasti-
tas a potente veniet, quasi vastitas inquã, ut videlicet (sicut Esaias ait) ponat vniuersum or-
bem desertum & peccatores perdat ex eo. Dicaturq; eis qui eiusmodi sunt: Nunquid nõ
coram oculis vestris alimenta perierunt, de domo dei vestri lætitiæ & exultationis? Et est sen-
sus, Quid adhuc increduli permanetis? Quid adhuc aduentum diei domini magni & hor-
ribilis dubitabilem esse vultis? Nunquid non vidistis, aut videtis oculis vestris prophetiæ
partē completã esse quã prophetauimus vobis? Nunquid non iam venerit eruca, locusta
& bruchus, atq; illis de vastantibus perierūt alimēta, perijt de domo dei vestri lætitiæ & ex-
ultationis? Adhuc aliquibus in inpcnitentia permanentibus, cōuersus idem prophetiæ sp̄s
conuersus ad suos. L Computruerunt iumenta in stercore suo. Iumenta namq; in sterco-
re suo putrescere est, carnales quosq; & luxuriosos in scetore luxurię vitã finire, quales vi-
ri fuerūt illi tēpore iam dicti Antiochi, sicut idem liber Macha. testatur. Exempli gratia,
cũ dicit: Etenim ausus est Iason sub ipsa arte gymnasium constituere, & optimos quosq;
Ephebor̄ in lupanaribus ponere. Item: Pessima autem & vniuersis grauis malor̄ erat in-
curso. Nam templum luxuriæ & comestationibus erat plenũ, & scortantium cum mere-
tricibus, sacratisq; ædibus mulieres se vltro ingerebant, introferentes ea quæ non licebãt.
Itaq; secunduũ illud tēpus congrue sic exclamat, cōputruerunt iumenta in stercore suo: lu-
xuriantibus illis mira cordis inpcnitentia, cũ perissent coram oculis ipsorum alimenta, &
de domo dei lætitiæ & exultatio. Deniq; iam Antiochus ciuitatem armis cœperat, evan-
to toto triduo octoginta millia interfecti, quadraginta millia vincti. Desolationem eiusmodi
adhuc declamans, Sequitur & dicit. L Demolita sunt horrea, dissipatæ sunt apothecæ,
quoniam confusum est triticum, quid ingemuit animal, mugierunt greges * armentis.
Quia non est pascua eius, sed & greges pecor̄ disperierunt. Ad te domine clamabo, quia
ignis comedit speciosa deserti, & flamma succendit omnia ligna regionis. Sed & bestia
agri, quasi area sitiens imbrem, suspexerunt ad te, quoniam exiccati sunt fontes aquarum,
& ignis comedit speciosa deserti. L Quoniam (inquit) confusum est triticum, idcirco hor-
rea demolita sunt: & quia vinum perijt, apothecæ dissipatæ sunt, quia nimirum si frumenta
& vina non fuerint, frustra horrea & torcularia præparantur. Sed quid sibi vult, q̄ per-
cunctatur & dicit, quid ingemuit animal, mugierunt greges armentis: statimq; causam illor̄
rum respondet dicens, quia non est pascua eius? Nimirum brutis animalibus & gregibus
armenti similes eos vult haberi, quamuis homines sint, qui ingemiscere nesciunt, nisi pro
penuria cibi, nullum habentes dolorem de peccatis suis: & hoc solum esse miserum si-
ue dolendum reputantes. Tu ventri quippiam desit. Huiusmodi animalia siue greges non
solum ingemiscunt, quando non est pascua eis, sed & greges (inquit) pecorum disperie-
runt, id est, eiusmodi homines, qui multi sunt, quasi greges pecorum in tempore tentati-
onis, recedunt: murmurantes si non fuerint saturati, & blasphemantes deum. Quod si ali-
quis quærat, dicens: Tu autem quid agis o propheta, vt exemplum tuum sequatur hor-
mo rationalis, quem non vis aut censet brutum esse animal? Ad te (inquit) domine clama-
bo, quia ignis comedit speciosa deserti, & flamma succendit omnia ligna regionis. Et est sen-
sus, Tibi domine peccata mea confitebor, ego vel omnis rationalis & sensatus homo, quia
propter peccata nostra traditi sumus in manu hostili, qui terram nostrã vastauerūt & suc-
cenderunt igni. Non solum aut̄ hoc, sed & bestia; agri (inquit) quasi area sitiens imbrem
suspexerūt ad te, quoniam exiccati sunt fontes aquar̄, id est, tanta siccitas est & defectus
imbrium, vt exiccatis fontibus, bestia; quoq; agri siti pereant, pcenam sustinentes propter
peccata

Infra. 2.

Cap. II.

Dania. 7.

Matt. 24
Marc. 13

A&O. 4

peccata hominũ. Et ignis (inquit) deuorat speciosa deserti, id est, loca prius speciosa com-
burendo, in desertum redegit. Hoc non semel dixisse contentus est, sed secundo repeti-
uit. Nam ante iam dixerat, quia ignis comedit speciosa deserti, & flamma succendit om-
nia ligna regionis. Postmodum idem tertio dicturus est his verbis: Populus multus & for-
tis, similis ei non fuit a principio, & post eum non erit vsq; in annos generationis & gene-
rationis. Ante faciem eius ignis vorans, & post eum exurens flamma. Quasi hortus volu-
ptatis terra coram eo, & post eum solitudo deserti. Quod enim semel & iterum ac tertio
ciuitas illa Hierusalem incendio conflagrauit. Primum, succendentibus Babylonij, se-
cundo rege Antiocho, sicut scriptum est de illo, & irruit super ciuitatem repente, & per-
cussit eam plaga magna, & perdidit populum multum ex Israel, & accepit spolia ciuitatis,
& succendit eam igni. Tertio, concremata est instantibus Romanis, quod excidium nimis
horribile perspicens, quarta iam vice vehemētissime clamat & dicit. L Canite tuba Sion,
vlulate in monte sancto meo. Conturbentur omnes habitatores terræ, quia venit dies do-
mini, quia prope est dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis, quasi mare expans-
um super montes populus multus & fortis, similis ei non fuit a principio, & post eum nõ
erit vsq; in annos generationis & generationis. Ante faciem eius ignis vorans, & post
eum exurens flamma. Quasi hortus voluptatis terra coram eo, & post eum solitudo de-
serti, neq; est qui effugiat eum. L Populus hic multus & fortis, non incongrue populus in-
telligitur Romanus. De quo enim alio populo rectius, q̄ de isto dicitur, similis ei non fuit
a principio? Deniq; neq; populus fuit Babylonius, neq; Assyrius, neq; populus secundire-
gni Persicus aut Medus, neq; populus tertij regni Macedo siue Græcus similis ei fuit
sicut & Daniel de quarta bestia, quæ quartum hoc regnum significabat, asserit his verbis,
Et ecce bestia quarta terribilis atq; mirabilis & fortis nimis, dentes ferreos habens magnos
comedens atq; comminuens, & reliqua pedibus suis conculcans. Dissimilis autem erat cæ-
teris bestiis quas videram. Canite ergo (inquit) tuba in Sion, vlulate in monte sancto meo,
&c. vt supra. Tribus exclamationibus quæ præcesserant, acrior hæc quarta, multoq; vehe-
mentior est, videlicet secundũ dissimilitudinem quartæ bestia; de qua testatur Daniel, vt
iam dictum est. Nam terribile quidem est, q̄ dixerat: expergiscimini & flete, prospiciens
Assyrios siue Babylonios: & q̄ dixit, plange quasi virgo amicta sacco, intuens Persas
& Medos: & q̄ clamauerat, accingite vos & plangite sacerdotes, præuidens regnũ Græ-
corũ, sub quo Iudæos attriuit Antiochus Epiphanes: sed multo terribilius est, quod nunc
ait, Romanorum aduentum prænuncians, Canite tuba in Sion, vlulate in monte sancto
meo. Conturbentur omnes habitatores terræ, quia venit dies domini, quia prope est di-
es tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis. Vnde simul attendendum, quia tria qui-
dem exterminia, quæ tria regna fuerunt propheta; prædixerunt: quod aut̄ a quarto Ro-
manorum regno factum est excidium, propheta; simul & euangelium. Exempli gratia,
Cum ducerent dominũ Iesum ad crucifigendum, & sequeretur illum turba multa populi
& mulierum, quæ plangebant & lamentabantur eum: conuersus ad illas, dixit Filiæ Hie-
rusalem nolite flere super me, sed super vos ipsas flete & super filios vestros, quoniam ec-
ce veniet dies, in quibus dicent. Beata; steriles ventres quæ non genuerūt, & vbera quæ
nõ lactauerunt. Tunc incipient dicere montibus, cadite super nos, & montibus, operite
nos. Item quibusdam dicentibus de templo, quod lapidibus bonis & donis esset ornatum
dixit, Hæc quæ videtis, venient dies, in quibus non relinquetur lapis super lapidem, qui
non destruat. Pulchre igitur non ipse propheta ex persona sua nunc edicit, sicut edice-
rat de cæteris malis quæ ventura erant sub tribus anterioribus regnis, expergiscimini &
flete, plange quasi virgo, accingite vos & plangite sacerdotes, sed alijs committit hoc an-
nunciandum, Christo videlicet & apostolis eius, dicendo, canite tuba in Sion. Stephanus
protomartyr, dum tuba caneret euangelica, super cantu isto siue nuncio accusatus est a di-
centibus, Homo iste non cessat loqui verba aduersus locum sanctum & legem. Audiui-
mus enim eum dicentem, quoniam Iesus Nazarenus hic destruet locum istum, & mu-
tabit traditiones quas tradidit nobis Moses. Ibidem quoq; scriptum est, Tunc submise-
runt viros, qui dicerent se audisse eum dicentem verba blasphemiar̄ in Mosen & deum.
At ille subsequenti oratione, de verbo quidem blasphemiar̄ in Mosen & deum siue legē

fese insigniter expurgavit: de verbo aut hoc, quomodo Iesus Nazarenus hic destruet lo- cum istu, nullā excusationē protulit, sed hæc tantum dixit. Salomon aut ædificauit illi do- mum, sed non excelsus in manufactis habitat. Verū quippe erat destruendum esse locū illum, & hæc euangelica tuba canere in Sion, magnūq; exinde vlulatu veraciter ꝑ dicare poterat in illo monte desancto. ¶ Quod aut tempora eiusmodi dicuntur dñi, quæadmodū hic, cū dicitur, quia venit dies dñi, aduersus dormientes & ebrios dictū valde cōgruit, qua- libus supra dixit, expergiscimini ebrii. Qui em dormiunt, nocte dormiunt: & qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt, videlicet suimet obliui, & immemores dei, atq; ita in peccatis mala securita- te circumdati, vt clausis oculis nō videant, qd de actibus hominū deo cura sit. Nimirū quā- do coguntur ꝑ aduersitatis pœnā, malorū actū suorū reminisci, & videre quid fecerint, tūc illis dies fit: veruntamen nō simpliciter dies aut dies solis siue splendoris & claritatis, sed di- es (inquit) tenebrarū & caliginis, dies nubes & turbinis, qualis vtiq; ludæis futurus erat dies ille, siue tēpus illud, quo circumdarentur ab hostibus Romanis. Tunc (inquit) cōtur bentur oēs habitatores terræ, & hæc vtiq; per concessionē dicit, quia sic oportet euenire. Et res- cte hic illos appellat habitatores terræ qui Christū occiderūt, quasi propter habitationem terræ, sicut dixerat ipse ꝑ Psalmistā. Et in iracundia terræ loquentes dolos. cogitabāt, vide- licet cū dicerēt, Si dimittimus eum sic, oēs credent in eū, & venient Romani & tollent nos- trū & locū & gentē. Et illud quidē tempus (sicut iam dictū est) dies dñi dicitur, veruntamen nondū magnus, qd tantū de vltimo die iudicij solet dici, quæadmodū & hic prophe- ta postmodū, ante q̄ (inquit) veniat dies dñi magnus & horribilis. Tenebras & caliginē, nu- bem & turbīnē illius diei, cuius cūctis vobis magnitudo granditer declamatur, vt terræ calamitatis magnæ rei cōparat dicendo, quasi mare expāsum sup montes. Quid em maius siue formidabilius in hoc mundo ante finē eius euenire potest q̄ si expandatur mare super montes, sicut in diluuiū factū est: Est ergo sensus, sicut in diluuiū nō magis montes sese flu- sibus eximere potuerunt q̄ valles, ita in illa Romanæ multitudinis vel fortitudinis inun- datione, non magis superbi principes sacerdotū sibimet cōsulere quiverunt, q̄ exigui quicq; siue populares. Et vide q̄ congrua comparatio vel similitudo sit. Sequitur em, Populus multus & fortis, similis ei non fuit a principio, & post eū non erit vsq; in annos generatio- nis & generationis. Congrua nāq; similitudo est maris & populi Romani tā multi & tam fortis, qui vnuerfas fere orbis terre nationes multitudine operuit, fortitudine cōuulsit, mo- re fluctuū iens & rediens, & contra montes vnuerfos intumescens, eosq; operiens, id est, cūctos reges vel regna gentiū suis viribus opprimens. Huic nimirū populo similis nō fuit ab initio, & post eū non erit vsq; in annos generationis & generationis. Daniele q̄q; (vt su- pra dictū est) attestāte de bestia quarta, qua Romanū figurabat imperiū, quia dissimilis erat cæteris bestijs, videlicet leænx, vrsō & pardo, quibus regna ꝑcedentia significabātur. Ante faciē eius (inquit) ignis vorans, & post eū exurens flāma. Hoc (vt dicitur) ita factū esse le- gentibus excidiū illud Hierosolymorū, Iosepho narrante, luce clarius est. Nā & ante q̄ ci- uitatē Romanus circumdaret exercitus, ipsi q̄ quasi ꝑ defensionē fuerāt introducti, triplici discordia debacchātes intus, & ædificia ciuitatis, & plurimos sumptus, qui diuturno pote- rant sufficere bello, multis cōsumperunt incendijs, & post q̄ hostes ingressi sunt victores victi vsq; ad cōsummatū exitū rebelles, donec & templū & quicq; supererat intra menia misere ciuitatis cōcremaretur, furore incredibili perstitērūt: miserātibus & parcere volen- tibus aduersarijs. Qualis ante aduētū populi tā fortis regionis facies extiterit, & qualis ꝑ ad- uentū eius affecta sit, breuiter exprimit, cū subiungit, Quasi ortus voluptatis terra corā eo, & post eū solitudo deserti, neq; est q̄ effugiat eū. Et est sensus, Cū veniret exercitus hosti- lis, talis erat regio corā illo, siue illa terra ꝑmissionis, quasi ortus voluptatis, videlicet vi- netis, palmetis, atq; oliuetis, cæterisq; cōsita arboribus diuersi generis, & ꝑterea tēplo augu- stissimo insignita, quo nihil pulchrius aut gloriosius in mundo esse potuit. Cum aut victor discederet, id est, exercitus talis post eū remāsit, vt solitudo deserti, secundū verba dñi sicut super Hierusalē, & dicitis: Quia si cognouisset & tu. Et quidē in hac die, quæ ad pacē tibi. Nunc aut abscondita sunt ab oculis tuis. Quia veniēt dies in te, & circumdabunt te, & coangustabunt te vndiq; & ad terram prosternēt te, & filios qui in te sunt, & nō relinquet in te lapidem super lapidē, eo quod non cognouisti tempus visitationis tuæ. Et filios tuos ait ꝑꝑ

Dies dñi
cōtra dor-
mientes.

1. Thess. 7

Psal. 34
Iohan. 11.

Po. Ro si-
cut mare
expansum
sup mōtes.

Luce. 9

ait) prosternent qui in te sunt, videlicet ita, vt non sit qui effugiat, quemadmodū hic cum dixisset, & post eum solitudo deserti, subiunxit, neq; est qui effugiat eum. Nullus quippe ex tanta multitudine, quæ dinumerari non poterat, effugisse legitur, quin fame & gladio periret foris & intus, & qui reliqui esse potuerunt, in captiuitatem ducerentur. Adhuc de fortitudine populi tam multi grandissimo eius amore loquitur. Quasi aspectus equo- rum aspectus eorum, & quasi equites sic current. Sicut sonitus quadrigarum super capita montium exillent, sicut sonitus flammæ ignis deorantis stipulam, velut populus fortis præparatus ad prælium. A facie eius cruciabantur populi, omnes vultus redigentur in ollam. Sicut fortes current, & quasi viri bellatores ascendent murum. Viri in vjs suis gra- dientur, & non declinabunt a semitis suis. Vnusquisq; fratrem suum non coartabit, singuli in calle suo ambulabunt. Sed & per fenestras cadent, & non demolientur. Vrbem ingre- dientur, in muro corruent. Domos conscendent, per fenestras intrabunt quasi fur. ¶ For- titudinem atq; velocitatem tam multi populi breuibus & celeriter currentibus declamauit sententijs. Ergo senes & habitatores terræ, quibus in exordio dixerat, audite hæc & au- ribus percipite omnes: quamuis erucam, locustam, bruchum & rubiginē nominauerit, ne subannetis quasi ad viles & paruas res orator iste inepte vos attentos fecerit, quia nimirū erucæ istæ siue locustæ, bruchus hic siue rubigo ista, vobis non paruæ res aut vermiculi sunt viles, quamlibet apud cœlestem fortitudinem regnorū omnium vani homines ꝑ- pter suam vanitatem sint contemptibiles. Vobis em homines, de quibus agitur, imo cōtra vos viri fortes, viri veloces sunt. Nominauit quidē locustas & cætera huiusmodi, sed nihī loquutus fortes atq; veloces sunt. Hoc est quod ait, Quasi aspectus equorum, aspectus eo- rum, & quasi equites sic current. Nā in equis & in equitibus fortitudo simul & velocitas vsq; requiruntur. ¶ Et hic quidem cum dicitur, quasi aspectus equorum aspectus eorum, dicitur iunctura quasi, similitudinem significat: hic autem, & quasi, equites sic currunt, veritatē siue rei proprietatem. Non enim quasi vel sicut semper tautummodo significat similitudi- nem, sed interdum quoq; rei veritatem. Exempli gratia, Et vidimus gloriam eius, gloriam Iohan. 2. quasi vnigeniti a patre, id est, vere vnigeniti a patre. Item in psalmo: In conuertendo do- Psal. 27. minus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati, id est, vere consolati. Itaque & quasi equites sic current, id est, non sicut erucæ aut locustæ vulgares, segnes erunt, aut breuiter salient: sed viri bellatores erunt, & equis currentibus ibunt. Quod autē equis similes ꝑ- nunciatur, dicendo, quasi aspectus equorum, superbiam atq; fortitudinem, simulq; ꝑ- liandi audacitatem illos habere innuit, secundum gestus eiusmodi animalis, naturaliter fero- cis & superbi, dicente domino ad beatum Iob: Gloria narium eius terror. Terram vngula Job. 39. fodit, exultat audacter. In occursum pergit armatus, contemnit pauorem, nec cedit gla- dio. Super ipsum sonabit pharetra, vibrabit hasta & clypeus feruens & fremens forbet a. Vult- terram, nec reputat tuba sonare clangorem. Vbi audierat buccinā, dicit *wa. Procul odo- ratur bellum, exhortationem ducum, & vlulatum exercitus. Hæc dicta sit de quolibet equo domini, de quibus scriptum est: Qui ascendis super equos tuos, & quadrigæ tuæ Abacuc. 3. saluatio, sed mystice intelliguntur, vt nihilominus de equo quadrupede secundum lite- ram congrue vel veraciter enunciari non dubitentur. Quod si de quolibet sancto & forti prædicatore, cuius sessor est dominus, & idcirco pericula mundi non timet, spiritualiter ista recte intelliguntur, cur non etiam superbia, regnorum supra dictorum, maximeq; Ro- mana potentia carnaliter similis esse dicatur. ¶ Itaq; quasi aspectus equorum aspectus eo- rum, quia quemadmodum dicit idem dominus: Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo eius hinnitum? Iolis ipse regnis iam dictis, & maxime Romano im- Ro. Impes- ritis equus- ribus fortis. perio præbere potuit fortitudinem, & collo circumdare hinnitum, vt præ sola superbia vel cupiditate, quasi hinnitudo consurgeret aduersus omne regnum, donec sibi faceret esse subditum, vt gloria narium eius esset terror, id est, gloriaret quoties terrifici belli sibi daretur occasio, vt terram vngula foderet, regum orbis terrarum nimis cupide conquien- do thesauros, vt exultans audacter armatis in occursum pergeret, vt contemneret pauo- rem, & gladio non cederet. Quod deinde sequitur, sicut sonitus quadrigarum super capi- ta montium exillent, certam designat illorum gloriam triumphalem, quod sine dubio vi- ctoriam perficiant, & cum quadrigis victricibus more suo ducant triumphum pompam no- bilem.

Iohan. 2.

Psal. 27.

Quales sunt
equi dñi.

Job. 39

a. Vult-

Abacuc. 3.

Ro. Impes-
ribus equus-
fortis.

Job. 39

Bilem, & quodammodo superbiam siue temeritatem subannat Iudaicam, dicendo: super capita montium exilient, q̄ deo sibimet irato ausi sunt contra semetipsos prouocare ad bellum victores omnium gentium, quasi ipsi montes intranſmeabiles eſſent. Deinde quod ait, ſonitus flammæ ignis deuorantis ſtipulam, igni proculdubio conſummandam eſſe declamat eandem victoriam. Vltima declamationis clauſula qualitatem pulchre exitu erucæ ſiue locuſtæ, dicendo, velut populus fortis p̄paratus ad prælium, inculcans & replicans, quia non realiter locuſtæ exiſtimandæ ſunt, ſed ſub nomine illo multitudo hominum. ¶ Et vide in ipſa ſuperficie ſermonis prophetici quantus eloquentiæ decor ſit. Quinq̄ etenim ſimilitudines poſitæ ſunt, & ſemper ſequens præcedente vehementius ſonat, & plus terroris exhibet, quaſi aſpectus equorū aſpectus eorū. Hoc iam terribile eſt, ſed amplius id quod ſequitur, & quaſi equites ſic current. Plus em̄ equitem conſtat eſſe, q̄ equum. Quod deinde ſequitur multo plus eſt, ſicut ſonitus quadrigarū ſuper capita montium exilient. Et em̄ multo amplius ac terribilius, ſicut ſonitus flammæ ignis deuorantis ſtipulam. Ac deinde quod ſequitur, maniſeſtius atq̄ abundantius eſt, velut populus fortis p̄paratus ad prælium. Ita quaſi aſcendendo atq̄ crescendo in maius per ſingulos gradus, vis perſicit atq̄ acrimonia grandiloqua plus q̄ rhetoricæ declamationis: & poſt excuſum, quaſi reſumpto ſpiritu, breuiori proceſſu proſequitur & dicit, A facie eius cruciabantur populi, omnes vultus rediguntur in ollam. ¶ Quod quō vel q̄ vere factū ſit, legētibz palam eſt ex iam dicti narratione historiographi. Diranāq̄ obſidione cruciati, fame in credibili denigrati & tumefacti, vultus redacti ſunt in ollā, qui prius viuidi & pulchri fuerant. Hæc & cætera quæ ſequuntur intellectui plana ſunt, quia videntur Romani, ſicut viri fortes cucurrerunt, & ſicut viri bellatores aſcenderūt murū, & in vijs ſuis gradientes, id eſt ab incepto non deficientes, a ſemitis ſuis non declinauerunt: neq̄ em̄ propter difficultatem aliquam victoriæ ſpem depoſuerunt, & vnūquiq̄ fratrem ſuum non coartabit, quod ſiquis ſolent fugientes, erumpendo qua poſſunt, inordinati atq̄ conſuſi: eſt in ſuo calle ambulabant ſinguli, quod maxime in illo populo laudabile fuit, tenendo videlicet ordines ſuos, ſemperq̄ procedendo cū diſciplina militari. ¶ Hoc tantū paruula quæſtione indiget, quod deinceps ait, per fenestras cadent, & non demolientur: & deinde ſubſequutus, vr̄bē ingredientur, in muro current, domos conſcendent, tandem ſubiugit, per fenestras intrabunt quaſi fur. Quomodo em̄ equitibus ſiue quadrigis Romani imperij congruit, vt p̄ fenestras cadere, per fenestras intrare, in modū furis dicantur? Tam forti quippe imperioſi militum furis vel aſcendens per fenestras incongrue aſcribi videtur. Sed ſciendū, Romanū imperium ſicut fortitudinis laudem, ſic e contra profundæ auaritiæ meruiſſe vituperationē, & hoc vitium in illo denotari, dum dicitur, per fenestras aſcendent ſiue intrabūt quaſi fur. Et reuera de fenestris eiufmodi in illo excidio nō omnino tacetur, Iosepho inter cætera narrante ac dicente. Hic itaq̄ tunc militum quidē non expecto cuiuſquam edicto, ne q̄ tantum facinus veritus, ſed diuino quodā motus impetu, a contubernali ſuo ſuſtollitur, & ex ardente materia raptum ignem in fenestrā infert auream, vnde ad moenia circū templum ædificata de ſeptentrionali regione aditus erat, & poſt pauca, Plerofq̄ autem prædardū ſpes incitabat, ſuſpicantes intus omnia pecunijs eſſe reſerta, quoniā fores auro factas conſpicerent. Propter huiufmodi cauſam illos non merito ſic denotatio dubitauerim, vt per fenestras aſcendere dicantur in modū furis. ¶ Sed & vt de iſto, ſi parū videtur, tacet: quam furis nequitiam vel cupiditatem non excedit illud quod idem ſcribit. Quidam em̄ (inquit) apud Syros ex transfugis deprehenditur e ſimo ventris aureos colligens: tranſiguitentes autem eos veniebant, quia cunctos ſeditioſi ſcrutabātur, & maxima vis auri erat in ciuitate. Verum hac arte per vnū detecta, totis caſtris fama percrebuit, q̄ auro transfugæ pleni venirent. Arabum ergo multitudo & Syri ſciſſos ventres ſupplicū rimabantur. Et hac ego (inquit) clade nullam credo ſæuiorem contigiſſe Iudæis. Vna deniq̄ nocte duorum millium patefacta ſunt viſcera. Hæc nimirum cōſiderando, nō inepte quiſquā dicat, hoſtes illos pro fortitudine quidē viros bellatores: ſed pro cupiditate nimia crudeliſſimis furibus ſuſſe comparabiles. Sequitur. L. A facie eius contremuit terra, moti ſunt cæli, ſol & luna obtenebrati ſunt, & ſtellæ retraxerunt ſplendorem ſuum. Et dominus dedit vocem ſuā ante faciem exercitus ſui, quia multa ſunt nimis caſtra eius, quia fortia & facientia

Eloquentiæ propheticiæ decor.

Vultus redacti in ollam nimia fame.

Verba Iosephi.

Sciſſi ventres & aureum inde quaſitum.

verbum eius. Magnus em̄ dies dñi, & terribilis valde, & quis ſuſtinebit eum? ¶ A facie (inquit) eius. Cuius eius? Nimirū ppli multi, & fortis ppli Romani, cui ſiſis à principio non fuit. A facie talis populi, id eſt, in ſignum venturi, & hæc omnia quæ dicta ſunt facturi, terra cōtremuit, & tremore ſuo magnam iram Iudæis vêturam ſignificabit: videlicet quādo ſcelere illorum pendēs in cruce dñs, ſpiritus tradidit. Nec vero ſolummodo terra tremuit, ſed & cæli (inquit) moti ſunt, ſol & luna obtenebrati ſunt, & ſtellæ retraxerunt ſplendorem ſuum. ¶ Tunc em̄ a ſexta hora tenebræ factæ ſunt ſuper vniuerſam terram vſque ad horam nonam, & ſicut iam dictum eſt, vbi clamās voce magna, emiſit ſp̄m, terra mota eſt, & petreæ ſciſſæ ſunt. Hoc factum eſt a facie, id eſt, in ſignum eiufdem populi vêturi, ad viſcē dum ſanguinem dñi, ſicut tunc quoque ibidem ipſe dixit: Filia Hieruſalem nō ſite flere ſuper me, ſed ſuper voſiſpas flete, & ſuper filios veſtros, quoniam ecce venient dies, in quibus dicent: Beata ſterilis & ventres quæ non genuerunt, & vbera quæ non lactauerunt. ¶ Tunc incipient dicere montibus, cadite ſuper noſ, & collibus, operite noſ. Vnde notandum, quod cum dixiſſet hic, terra contremuit, ſol & luna obtenebrati ſunt, & ſtellæ retraxerunt ſplendorem ſuum, continuo per coniunctionem celeritatem, & dominus (inquit) dedit vocem ſuā ante faciem exercitus ſui. Per hoc nāque animauerit licet, q̄d cum illo terræ motu & tenebris illis dñs noſter, dum tradens ſpiritus, voce magna clamauit hæc ſignificauit, quod iuſtitia eius illum exercitum ſuum exercitum Romani Imperij vocaret ad vindictam ſanguinis ſui, & quod ſanguis eius de terra non ante clamare deſineret, donec idem exercitus adueniret. Et vide q̄ magnifice dictum ſit vel dici conueniat de homine crucifixo, & quaſi dereliq̄to, atq̄ dicēt Deus meus vt qd dereliq̄ſti me, quod haberet exercitum, cuius ante faciem talem vocem ſuam daret; Quod ſi miraris, q̄ ſi magna dicat de paupere illo tale qd ſubiunxit amplius & copioſius verbis huiufcemodi, q̄ multa ſunt nimis caſtra eius, quia fortia & facientia verbum eius. Nam vere in illa quoq̄ hora, qua ſic videbat dereliq̄tus, multa nimis erāt & fortia caſtra eius, nō ſolum caſtra angelorum, de quibus ait Petro: Conuerſe gladiū tuum in locum ſuum, an putas q̄a non poſſum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modo plus q̄ duodecim legiones angelorū. Veruntamē caſtra Romanorū quæ vtiuerūt, & facerēt verbum eius, circūdando ciuitatem, valde circumdādo illā, & coangūſtādo vndiq̄, & proſternēdo illam ad terram, & filios eius qui erāt in ea, & non relinquēdo lapidem ſuper lapidem ſecundum verbum eius. Non mireris quia maius his videbis. Magnus em̄ (inquit) dies dñi, & terribilis valde, & qs ſuſtinebit eum? Nimirum & hoc ibidem ipſe teſtatus eſt. Dixit em̄. Veruntamē dico vobis, amodo videbitis filium ſedentem a dextris virtutis, & venientem in nubibus cæli, ſubauditur, cum poteſtate magna & maiestate, quæ admodum alibi dixit. Nam virtutes (inquit) cælorum mouebūt, & tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum poteſtate magna & maiestate. Itaq̄ non mirum, quod dictum eſt, quia multa ſunt nimis caſtra eius, quia fortia & facientia verbum eius, nō (inquam) mirum comparatiōe maior. Magnus em̄ dies dñi & terribilis valde, & quis ſuſtinebit eum? Quod idem eſt, ac ſi dicat. Ipſe em̄ conſtitutus ē a deo iudex viuorū & mortuorū, & magnus erit ille dies eiufdē dñi, qm̄ ad iudicādū viuos & mortuos veniet cum nubibus cæli. His clamoribus præmiſſis de malis imminētibus, quæ propter peccata fieri oportebat ſub illis quatuor principalibus regnis, conuertit ad reliquos, & dicit: L. Nunc ergo dicit dominus, conuertimini ad me in toto corde veſtro, in ieiunio, & ſtenu, & planctu, & ſcindite corda veſtra, & non veſtimenta veſtra, & conuertimini ad dominum deum veſtrum, quia benignus & miſericors eſt, patiens & multus miſericordia, & præſtabilis ſuper malitia. Quis ſcit, ſi conuertatur & ignoſcat, & reliquat poſt ſe benedictionem? Sacrificium & libamen domino deo noſtro. ¶ Ergo (inquit) quoniam perit vinum ab ore bibentium in dulcedinem, quoniam perit ſacrificium & libatio de domo domini, quoniam itē interijt de domo dei noſtri ſacrificium & libatio quoniam itē aſcendit populus multus & fortis, cui ſiſis à principio non fuit, atq̄ ita ſecundum verbum dñi, quod locutus eſt per os noſtrū, contriuerūt vos regna, Babyronicum, Perſicū, ſiue Macedicū, Macedonicū, atq̄ Romanū, nūc vos, q̄ hæc videtis fieri, conuertimini, nō dubitātes de illo die iudicij, ſiue die dñi magno & horribili, qm̄ futurus ſit ſecundū teſtimoniū eiufdē propheticiæ veritatis, cuius pars magna implet ſub illis regnis vidētibus

Matth. 27.

Luc. 23.

Caſtra Chriſti morientis magna & fortia Matth. 28.

Ibidē. 27.

Acto. 16.

Opprobria gentium contra nos

Psal. 124.

Intendunt digitum suum in solem aut lunam, aut in aliquod simulacrum aureum vel argenteum, aut certe lapideum, & dicunt: Ecce dii nostri isti sunt, deus autem ipsorum vbi est? Nisi quia comparet, neque enim videre illum, aut ostendere possunt, & nullum de illo habentes adiutoriū, toto die inter manus nostras mortificant, & pereunt. Hæc opprobria inter innumera mortuorum tormenta sustinentes, & peccatis suis humiles sancti reputantes. Parce, inquit, domine parce populo tuo, subaudit in eo, ut (sicut alibi scriptum est) non relinquant, id est non nimis diu manere permittas, virgam peccatorum super sortem iustorum, ut non extendat iniustitiam manus suas. Huiusmodi gemitus compeditos, ut verius aduertamus, piorum passiones martyrum recolamus, quare in aliquibus scriptum est, quia latentes in cryptis, & in speluncis fideles, corpora sepeliebant, plorantes, & multum tristes, & per multos dies non cessabant mugitus lachrymarum dantes. His ita conquerentibus, consolatorio protinus oraculo respondet. Zelatus est dominus terram suam, & pepercit populo suo. Et respondit dominus, & dixit populo suo. Ecce ego mittam vobis frumentum, & vinum, & oleum, & replebitur in eis, & non dabo vos ultra opprobrium in gentibus. Et eum qui ab aquilone est procul, faciam a vobis, & expellam eum in terram iniuiam & desertam, faciem eius contra mare orientale, & extremum eius & ad mare nouissimum. Et ascendet fœtor eius, & ascendet putredo eius, quia superbe egit. In sapientium erat o sacerdotes & ministri domini, insipientium erat dicere in populis, vbi est deus eorum, pro eo quod videbant virgam peccatorum admissam super sortem iustorum, & cædi corpora eorum visibiliter deo non apparente ad defendendum, & putare illos non habere deum, aut certe non posse adiuuare deum ipsorum. Non ita est. Sed quid? Zelatus est dominus terram suam, zelo bono, zelo paterno, & sicut pater percutiens miseret filios suos, & paicit eis, ita percussit, & percutiendo pepercit populo suo tanquam filiis. Notandum quod cum dicitur: Zelatus est dominus terram, addidit suam. Terram namque mare dicit, literaliter quidem terram Chanaan a semetipso filiis Israel datam: vnde & quodam loco dicit. Terra enim mea est, & vos coloni mei estis, spiritualiter autem ecclesiam, quam suo sanguine adquirendo fecit suam. Sicut terram illam zelatus est dominus super filios Israel, eo quod ingressio taminaffent eam, & tradidit eos in manus gentium, & tamen pepercit populo suo, dando illos in misericordias in conspectu omnium quod cæperant eos, sic ecclesiam suam sæpe zelatus est, ne sacramenta eius indigni indigne tractarent, & permisit fieri persecutiones, ut electi cribrarent sicut triticum, discedente palea, qualis in initio fuit proditor Iudas, oportet iudicantes hæreses quocumque esse, ut qui probati essent, fierent manifesti: & tamē inter ipsas tribulationes fierent clariores, glorificati virtutibus & signis. Hæc disciplinam patris ignorantes dicebant in populis. Videntes corpora martyrum discrucari. Vbi est deus eorum? Et illi quidem, qui foris erant, verum nescientes deum, dicebant: vbi est deus eorum, qui autem intus esse videbant, quasi eundem profitendo deum, dicebant, vbi est sanctitas, vel perfectio viarum illorum.

Iniqui iudicium de flagellis periorum Iob. 4.

Malice huius coniecturæ magnam & euidens est in amicis B. Iob iudicium. Illi namque ex eo quod percussus erat male conicientes, quod coram oculis domini impius extitisset, quod coram hominibus per inuisti opinionem obtinuerat, dicebant: Vbi est timor tuus, fortitudo tua, & perfectio viarum tuarum? Recordare obsecro te, quis vnquam innocens perijt, aut quando recti delati sunt? Quin potius vidi eos, qui operantur iniquitatem, & seminant dolores, & metunt eos, flante deo perisse, & spiritu iræ eius esse consumptos, subauditur, ut tu nunc consumptus es. Sic incipientes longa concertatione contēdebat, ut cogerent eum sibi cedere ad constituendum sibi, quod de vita illius nullatenus bene estimandum sit, quæcūque aduersus opprimi vel flagellis diuinitus cingi contigerit, & quod neminem cōtingat secum, dum corpus consumitur, nisi pro merito propriæ iniustitiae. Ad ille plus aliquid sentiens quam quod hic dictum est, zelatus est dominus terram suam, & pepercit populo suo, videlicet quod neque existimare volunt quod eiusmodi sunt, semper peccatores aut impij reputandi sint, quos deus afflixerit, neque omnes quos deus percussit, aut percipi permittit, percipi zelo corripientis ad purgationem, verum nonnullos ad probationem, ut coronæ illis multiplicent, dicit inter cetera. Saltem nunc intelligite quod deus non æquo iudicio afflixerit me, & flagellis suis cinxerit me. Nā quod ait, non æquo iudicio, id est ac si dicat, non sicut vos putatis pro malitia vel impietatis meæ recompensatione. Vbi namque pro impietate sua percussit impius æquum iudicium est, vbi autem peccantem filium pater zelatur & paicit, iudicium ad æquitatem non peruenit, quia mi

Triples modus flagellandi.

quia misericordia iudicium super exaltat: vbi vero vir simplex, & rectus, ac timens deum & recedens a malo, percussioibus probat, ut coronet, iam non iudicium æquum, aut iudicium misericordia super exaltatum, sed gratia & gloria est. Quapropter sciendum, vbi erat, quod deus non æquo iudicio afflixerit me, æquum non poni pro iustitia, vel rectitudine, sed pro æqualitate. Deus namque siue impium superbiem punit, siue excendentem filium corripit, siue sanctum & perfectum per patientiam probare intendat, semper iustus & rectus est. Sed iam ad cepta prophetiae verba reuertamur. Cū dixisset, zelatus est dominus terram suam, & pepercit populo suo, ut ostēderet, in quo pepercit, subiūxit atque ait. Et respondit dominus, & dixit populo suo. Ecce ego mittam vobis frumentum, & vinum, & oleum, & replebitur in eis, & non dabo vos ultra opprobrium in gentibus. Sicut & in cæteris, ita & in isto quoque auditu senes & habitatores terræ, qui in exordio sunt inuitati ad audiendum discernunt, & diuersè audiūt. Denique habitatores terræ frumentum hic tñmodo illud intelligūt, quo venter implet, & vinum illud, quo carnei cor lætificat: & oleum illud, quo carnea facies exhilarat. Senes autem considerantes maiestatem eius, quæ hæc pro magno repromittit, digniora ut illum decet, sentiūt, videlicet frumentum illud, & oleum illud, quo edentes & bibentes, & quo delibutiones æternitatis gloriæ cōsequant, præsertim, quia sic habes post modum in istos promissiones bonorum, & non confundet populus meus in eternum. Et istud quod dem frumentum corporale, vinumque & oleum dona dei sunt, & non nunquam timētibus deum pro quadam cōsolatione dant, & data sunt, sed frustra dant, & frustra sumunt, nisi vtentes istis operemur, vel quæramus frumentum illud, quod est verbum dei. Christus quod de semetipso dicit: Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Et vinum, & oleum illud quod Samaritanus vulneribus eius, qui in latrones inciderat, infundit. Quia nimis de talibus veraciter dicat maiestas promittētis, & replebitur in eis. Sola namque hæc sunt quibus repleri possit vsque ad sufficientiam vacuitas nostræ mortalitatis. Huiusmodi sensu præeunte, sequentia quocumque dignè intelligunt. Et non dabo vos ultra opprobrium in gentibus, & eum qui ab aquilone est procul faciam a vobis, & expellam eum in terram iniuiam & desertam, faciem eius contra mare orientale, & extremum eius ad mare nouissimum. Et ascendet fœtor eius, & ascendet putredo eius, quia superbe egit. Noli timere terra, exultate & lætare, quoniam magnificauit dominus vt faceret. Nolite timere animalia regionis, quia geminauerunt speciosa deserti, quia lignum attulit fructum suum, ficus & vinea dederunt vitum suam. Et filij Syon exultate & lætamini in domino deo vestro, quia dedit vobis doctorem iustitiæ, & descendere faciet ad vos imbrem matutinum, & serotinum in principio, & implebuntur areae frumento, & redundabunt torcularia vino, & oleo, & reddam vobis annos quos comedit locusta, bruchus, & rubigo, & eruca, fortitudo mea, quam misi in vos, & comeditis vescentes, & saturabimini, & laudabitis nomen domini dei vestri, qui fecit vos bis mirabilia. Et non confundet populus meus in æternum, & scietis quia in medio Israel ego sum, ego dominus deus vester, & non est amplius, & non confundetur populus meus in æternum. Nulli dubium esse debet doctorem iustitiæ, quæ hic prophetica gratulatio cōmemorat, dicendo, & lætamini in domino deo vestro, quia dedit vobis doctorem iustitiæ Christum dei filium esse, pro quo nimis, quia datus est, in domino deo patre eius, qui illum dedit exultandum & lætandum est. Nunc ergo lætæ ordinē repetētes prophetiam, qui in illo est, spiritum quocumque nos ducit quoad possumus, sequi desideremus. Propter eos qui dicunt in populis, vbi est deus eorum, propheta, vt corrigat sensum illos, puerum, zelatus est (inquit) dominus terram suam, & pepercit populo suo. id est non sicut illi arbitrari volūt, nullus est, aut dereliquit eos deus eorum, sed more p̄risa milias zelo p̄no filios suos castigas castigauit, & deinde pepercit, non eos tradēdo morti, imo promissiones vitæ dādo illis. Nā hoc est quod sequitur, & rñdit dominus, & dixit populo suo. Non p̄miserat, quod dominum cōsuluisset populus suus & tñ ait: & rñdit dominus, & in ipsa rñsione repromissionem habemus doctoris iustitiæ, qui est Christus, & spūs sancti, sicut in sequētibus cōtinēte luce clarius. Cū itaque talē lætæ ordinē legitimus, zelatus est dominus terram suam, & pepercit populo suo, & rñdit dominus, recte subintelligimus, quia zelatē domino excitatus populus, & paterno verbere cōmonitus, clamauit ad dominum, & tū demum pariter & pepercit, & rñdit dominus, vt Christum suum liberatorem, & æternæ salutis authorē vigilantibus opportune promitteret auribus, quosdam etiam temporales interim dando saluatores, qui saluaret eos in tempore venturi eius, quæ erat missurus. Exempla

Carnales & spirituales audientes

Frumentum & vinum, oleumque duplex

Iohan. 22

Luc. 10

Doctor iustitiæ, Christus

Exempli gratia: Quando in Aegypto seruebant filii Israel dñs alienis, immemores dei patrum suorum: Zelatus est excitando Pharaonem, vt esset rex q ignorabat Ioseph, & q operaret eos operibus duris, sicut ipse testat, cum dicit. Idcirco autē posui te, vt ostendam in te fortitudinē meam, & narret nomen meū in omni terra. Ita zelante dño excitati sunt, ingemiscētes em̄ propter opera vociferati sunt, ascenditq; clamor eorū ad dñm, & audiuit gemitum eorū: & respondit eis, videlicet per Moysen, secundū hęc ipsa verba propheta, huius dicentis, & respondit dñs, & dixit populo suo: Ecce ego mittam vobis frumentum, & vinū, & oleum, verbi gratia, dicendo: Audi Israel p̄cepta mea, & in corde tuo quasi in libro scribe, & dabo tibi terrā fluentē lac & mel. Et manifestius promisit eis istū doctorem iustitię, dicente Moysen. Prophetā de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me &c. quē admodū ad ipsum Moysen dñs ipse dixerat: Prophetā suscitabo eis de medio fratrum suorum similē tui, & ponā verba mea in ore eius, loqueturq; ad eos omnia quę p̄ceperō illi. Qui autē verba eius, quę loquit in nomine meo, audire noluerit, ego vltor existā. Item, qñ zelatus est dñs, & tradidit eos in manus regis Babylonis, eodē zelo excitati, clamauerunt ad dñm, maximēq; Daniel cum socijs suis, & respondit ei dñs, multa & manifesta de hoc eodem doctore iustitię, maximēq; illud quod taliter narrat ipse. Adhuc me loquēte in oratione, ecce Gabriel cito volans tetigit me in tēpore sacrificij vespertini, & docuit me, & locutus est mihi, dixitq; Daniel nūc egressus sum, vt docerē te, & subinde septuaginta hebdomadas abbreviatę sunt super populū suū, & super urbē sanctā tuā, vt cōsumat p̄uaricatio, & sinē accipiat pct̄m, & deleat iniquitas, & adducat iustitia sempiterna, & ipse visio & prophetia, & vngat sanctus sanctorū. Paucisq; interiectis. Et post hebdomadas (inquit) sexagintaduas occidet Chr̄s & non erit eius pp̄s, q eū negaturus est. Non multis opus est exemplis, sed hoc indubitātē notandū, quia quoties siue ante siue post aduētum suū zelatus ē dñs terrā, siue ecclesiā suā, zelando excitauit electos suos ad inuocatiōis suę maiorē instantiā, & in ipsa irę misericordię recordatus: sic respondit eis, & taliter egit cum eis, vt non vacaret dicere in populis, vbi est deus eorū. ¶ Replebimini ergo (inquit) & non dabo vos vltra opprobriū in gentibus. Cum hęc dicit, subintelligendū est, quāto cessare faciā principē opprobrii vestri. Sequit em̄: Et eum q ab aquilone est, repellam a vobis. Etenim quis ab aquilone est, nisi diabolus princeps opprobrii, q dixit in corde suo, sedēbo in monte testamēti in lateribus aquilonis? Et qdem regnoꝝ supradictorū princeps Nabuchodonosor rex Babylonis, Aman de stirpe Agag, q vniuersū Iudæorū genus delere voluit, Antiochus, Epiphanes, & Nero Romani macula Imperij, suo quicq; tpe princeps fuere opprobrii, quem vtiq; tunc deus cessare fecit, qñ per passiōē Iesu Ch̄i filij sui, doctoris iustitię, cuius clara hic cōmemoratio fit, foras miit, dicēte illor: Nūc iudiciū est mūdi, nunc princeps huius mundi eiiciet foras. In typū eius, & Nabuchodonosor de regno suo eiectus, foenum vt bos comedit, & Aman in patibulo, quod Mardocheo parauerat suspensus, & Antiochus sine manu contritus est, q ita ab aquilone fuerūt, vt aquilonis, id est, diaboli typū in semetipsis exprimerent manifestū. Cū ergo dicit, & eum q ab aquilone est, procul faciā a vobis, subintelligendū est, quē admodū illos similitudinis eius, baiulos suo quēq; in tpe procul feci. Istius aquilonaris, id est, perfida & frigida malitia congelati, diaboli, maxime Babylonius Nabuchodonosor, typū gessit, pro eo q a loco quocq; aquilonaris extitit, i. secundum situm terrę Iudæę venit a parte aquilonari. Porro, q cum dixisset, & expellam eum in terrā inuiam & desertā, continuo subiunxit, faciē eius contra mare orientale & extremū eius ad mare nouissimū, secundū literalē sensum non valet intelligi de vilo ex sępe dictis quatuor regnis. Nusquā em̄ sacra referunt literę, quod Iudæę siue Israelis hostes ita dñs repulerit, vt exercitū illoꝝ inter duo maria concluderet, quoz alterū orientale siue primū (vt in alia translatione scriptum est) mare illud dicit quod iuxta solitudinē est, & vergit ad orientē, in quo fuit quondam Sodoma & Gomorrhā, Adama & Seboim, quod nunc mortuū nominat, eo quod nulla ibi viuāt animātia. Nouissimū autē illud quod ad occidentē est, & quod ducit in Aegyptū, in cuius littore Gaza & Ascalon Azotusq; & Ioppe, & Cæsarea, & cæterę vrbes maritimę sitę sunt. Inter hęc maria (sicut iam dictū est) hostes Israel dño repellente cōclusos fuisse, nulla scriptura refert. Quod si aliquādo factū fuisset, delectabiliter (vt in cæteris vel in plerisq; scripturaz locis fieri solet) su

Saluatores quidam te porales. Exodi. 9 Roma. 9

Deute. 6

Deute. 18

Danic. 9.

Principes opprobrii nostri diabolus est. Esa. 14

Iohā. 12 Dani. 4. Hester. 7. 1. Mac. 6

Mare orientale Mare nouissimum

let) super literę vel historię fundamentū allegorici sensus ædificium collocandū esset. ¶ Nunc ergo spūaliter dicta, & spūaliter intelligenda vel exponenda sunt, scilicet non de corporali occisione vel cruore inimicorum, sed tantummodo de spūali captiuitate nati inimicorum capitis, id est, diaboli, quem dominus Iesus expulit, & misit foras in terram inuiam & desertam, vt in illis tantummodo commaneret vel potestatem haberet, qui fidem illius, qui illum expulit, forasq; misit, & euangelicę p̄dicationis non recipere gratiā, desertores & deserti, & idcirco deserti quia desertores dei. Facies (inquit) eius, subauditur, expulsi, vel foras missi, contra mare orientale, & extremum eius ad mare nouissimum. Primum siue orientale mare & mare nouissimū. Prima & secunda est regeneratio vel resurrectio mortuorū. Prima nāq; regeneratio gratia baptismi est, qua renascimur ex aqua & spū sancto. Secunda vero vel nouissima regeneratio mortuorū est fepalis resurrectio, domino attestante: In regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suę. Prima regeneratio, quę est baptismi gratia, de patefacto Christi latere profluēs, siue originē ducens, idcirco mare dicitur: quia in similitudinē maris, per quod filij Israel merito Pharaone cum curribus & equitibus transierunt omnes filios dei de morte ad vitā regeneratos, suffocato diabolo & omnibus populis eius transmittit ad salutis portū, spem beatam restituens consequendū vitam regnūq; aperiens immortalitatis sine dubio percipiendum post huius vitę temporalis exitum. Secunda regeneratio, quę est resurrectio mortuorū, idcirco mare dicit & mare nouissimū, quia sine dubio & angelis eius & omnibus qui à sinistris erunt, mare profundū erit, imo (sicut in Apocalypsi legimus) ignis ardentis & sulphuris, in quod iste aquilonaris, id est, diabolus (sicut ad beatū Iob dicit dominus) videntibus cunctis p̄cipitabitur. Igitur facies expulsi siue foras missi huius contra me orientale siue primum, & extremū eius ad mare nouissimum. Notanda proprietas dictionum, quia facies eius non ad mare, sed contra mare primum, & extremū eius, non contra, sed ad mare nouissimum. Etenim facies eius, id est, nequissima intentio eius, nō ad istud, sed contra istud mare tendit (quod salutaris baptismi gratiam dicimus) omnibus baptizatis in Christo Iesu insidiās, vt eos itē iniquet, & de illis quocq; p̄sumit, sicut ad beatū Iob dicitur. Et habet fidutiām quod insuat Iordanis in os eius. Extremū autē siue sinis eius ad illud mare nouissimū, ad illud ignis ardentis stagnum sulphureum, subaudit p iudicium adducetur, & in illud sicut iam dictū est) videntibus cunctis p̄cipitabitur. Et ascendet (inquit) scetor eius, quia superbe egit. Quo ascendet vel quomodo ascendet scetor eius & putredo eius? Nimirum ad visum siue notitiām sanctorū vel electorū omnium sicut in Esaia tam de ipso q de cunctis sequacibus eius angelis & hominibus scriptū est: Et egredientur, subauditur, sancti & electi, & videbūt cadauera virorum qui p̄uaricati sunt in me, & vermis eorū non moriet, & ignis eorū non extinguetur, & erunt vsq; ad saretatē visionis omni carni. Hoc idcirco quia superbe egit, id est, quia contra creatorem sese tumidus erexit. De viroq; id est, & de culpa superbię eius, & de p̄na scetoris vel putredinis eius. Item per Esaia contra istum sub nomine regis Babylonis dicitur. De tracta est ad inferos superbia tua, concidit cadauer tuum. Subter te sternetur tinea, & operimentū tuum erunt vermes. Quomodo excidisti de cælo Lucifer qui mane oriebaris? Corruisti in terram qui vulnerabas gentes, qui dicebas in corde tuo. In cælesti cōcedēdam supra astra dei exaltabo solium meum, sedēbo in monte testamēti, in lateribus aquilonis, ascendam super altitudinē nubium, similis ero altissimo, &c. ¶ Et recte cadauer eius propter superbiām concidisse & scetore, imo ipse cadauer & putredo esse dicitur. Vitā nāq; id est, deum, perdidit, & mortuus licet viuat per essentiam. Sicut enim corpus ab anima relictū mortuum est, sic rationalis creatura à deo separata veraciter mortua est. Vnde quia cadauerum rectoria sepulchra dicuntur: ipse autē diabolus deo (vt iam dictum est) mortuus in impiorum mentibus cubat, recte per prophetam dicitur. Ibi Assur & omnis multitudo eius, & in circuitu eius sepulchra illius. Quod idem est, ac si aperte dicatur: Ibi diabolus, cuius per superbiām typum gessit Assur & omnes angeli eius, & ibi sociabuntur ei cuncti reprobi qui illum secuti sunt, dicente iudice, his qui à sinistris eius erunt. Ite maledicti in ignem æternum, qui p̄paratus est diabolo & angelis eius. ¶ Magna sunt hęc, & idcirco ad credendum magna nimirum fide opus est. Idcirco

Diabolus a Christo expulsi.

Duplex regeneratio

Matth. 19

Apoc. 19 Iob. 40.

Vbi supra

Esa. 64.

Diabolus deo mortuus, viuic in impijs

Ezech. 38.

Matth. 27

Apoc. 21.

Iaco. 1.

Iohan. 9.

Psal. 135.

Animalia regionis.

Matth. 6.

Roma. 2
Imber matutinus & serotinus.
Area & torcular p[er] furas sanctorum.

Co sequitur & dicit: Noli timere terra, exulta & latere, quoniam magnificauit dñs vt face
ret. Quod dicit, noli timere, idem est ac si dicat: noli diffidere. Timiditas nãq; pro infideli
tate ponitur, vt in Apocalypsi cũ præmississet: Qui vicerit possidebit hæc, & ero illi deus,
& ille erit mihi filius. Continuo subiunxit: Timidis aut̃ & incredulis & execrabilibus &
homicidis & fornicatoribus & veneficis & idololâtris, & omnibus mendacibus, pars il
lorum erit in stagno ignis ardentis & sulphuris. Nam quia timidi fociant incredulis, sine
dubio timiditas mala intelligitur: & contraria fidei, quæ & hæsitatio vel dubietas recte po
test dici, iuxta illud Iacobi: Apostoli: Postulet aut̃ in fide nihil hæsitatis. Qui enim hæsitat,
similis est fluctui maris, qui à vento mouetur & circûfertur. Non ergo æstimet homo il
le, quod accipiat quicquam a deo. Vir duplex animo, incõstans est in omnibus vñs suis.
¶ Rursus exultatio siue lætitia pro hilaritate fidei ponit, iuxta quod ad Iudæos dominus
dicit: Abraham pater vester exultauit, vt videret diem meum, vidit & gauisus est. Nam
exultauit, id est exultanter credidit, hilarem fidem habuit. Igitur cum dicit: Noli timere
terra, exulta & latere, idem est ac si dicat: de omnibus quæ tibi dicuntur o homo noli hæ
sitare, vel diffidere, noli terra esse graui corde, sed alacriter crede, ac spei lætitiã habe. Qm̃
magnificauit dominus vt faceret, id est, magnificus est, qui tanta proposuit & perficere
potest: iuxta quod & Psalmista testatur, cum dicit: Exultans & lætabundus de futuro, ac
si iam factum sit: In conuertendo dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut cõsolati.
Tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione. Tunc dicent inter
gentes, magnificauit dominus facere cum eis. Magnificauit dominus facere nobiscum, fa
cti sumus lætantes. ¶ Sed forte adhuc superesse videtur, quod timeant quicunq; modica
sunt fidei, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus interim, dum in isto corpore
sumus, antequam ad illa venturi seculi bona perueniamus: quoniam eruca & locusta, bru
chus & rubigo vniuersa consumunt, & ignis comedit speciosa deserti. Sequitur ergo
Nolite timere animalia regionis, quia germinauerunt speciosa deserti, q̃a lignum attulit fru
ctum suum, ficus, & vinea dederunt virtutem suã. Ac si dicat: Pars ista, de qua vos o ani
malia sollicita estis, & propter hoc ipsum animalia potius quã homines recte dicimini
quia vos angustat sollicitudo eiusmodi. Pars (inquam) ista recuperabilis est, quia cũ exu
sta fuerint, rursus germinabunt speciosa deserti, iterumq; ficus & vinea ceteraq; ligna fru
ctum & virtutem suam dabunt. Quærite ergo primum regnum dei & iustitiam eius, &
hæc omnia adiciuntur vobis. Et in hoc solummodo gaudete, quod regnum dei primum
quæritis, & inuenire speratis, non in omnibus his quæ adiciuntur vobis. Hoc est, quod
continuo dicit: Et filij Sion exultate & lætamini in domino deo vestro, quia dedit vobis
doctorem iustitiæ, & descendere faciet ad vos imbrem matutinum, & serotinum a prin
cipio. Ac si dicat: Animalibus dixi, vt non timeant consolationem hanc illis ostendens,
quia germinauerunt speciosa, deserti, q̃a lignum attulit fructum suum, tãdiu illos esse ani
malia iudicans, qui homines esse deberent, quã diu pro ventre suo nimium sunt solici
ti: vobis autem o filij Sion, id est, homines rationales, & spe lucrands cœlestibus intẽti,
Hoc dico, vt exultetis, & lætmini, non in ficu vel vinea, siue in quibuslibet germinibus
deserti quantumcunq; speciosis, sed in dño deo vestro & hæc summa sit causa exultationis
& lætitiæ: quia dedit vobis doctorem iustitiæ, videlicet Christum, quem fecit vobis nati
ci ex virgine, q̃ iustificet & iustificari vos doceat non ex operibus legis, sed ex fide, & hu
ius doctrinæ gratiam descendere faciet ad vos in principio velut imbrem matutinum &
serotinum: In principio (inquam) id est, primũ Iudæo, deinde Græco. Filij nãq; Sion recte
intelliguntur Iudæi, primitiuæ ecclesiæ filij quicunq; receperunt verbũ salutis, q̃a prius opor
tuit illis prædicari verbum dei. Propterea prædicationem siue doctrinã eandem matuti
num imbrem nũcupauit. Et q̃a cum plenitudo gentiũ subintrauerit, tunc itẽ prædicabi
tur illis, & reliquæ saluæ fient ex eis, recte imbrem illũ & matutinũ dixit & serotinũ. Et
implebuntur, ait, aræ frumẽto, & redundabũt torcularia vino & oleo. In area frumentũ
quæritur, in torcularibus vero vinũ ab acino, & oleũ ab amurca premẽdo separat. Signifi
cat aut̃ vtrũq; scilicet area & torcular, pressuras siue tribulationes sanctoꝝ, quas exemplo
iam dicti doctoris iustitiæ Chri, propter prædicationẽ doctrinæ eius, sustinere habebant.
Implebũtur igitur (ait) aræ frumẽto, & redundabũt torcularia vino & oleo, id est, quãto
magis

magis tribulati fuerint, quanto grauiores pressuras sustinuerint, tanto maiorẽ verbi abũ
dantiam, & copiosiorẽ spũ sancti gratiam desuper accipient atq; effundent, à prædica
tione non cessando. ¶ Et reddam vobis annos, quos comedit locusta, bruchus & rubigo
& eruca, fortitudo mea magna quam misi in vos. Hæc iuxta literã: quia à domino repro
missa sunt, ita creditur accidisse, vt sterilitas præterita nouis frugibus cõpensaretur, & q̃
quid locusta, bruchus, rubigo & eruca consumperat, annis sequentibus impleret. Sed vt
de regnis quatuor sæpe dicitis, quæ sub nominibus istis figurantur, ista redditio intelligat,
difficile aut etiã impossibile est. Quomodo em̃ illis q̃ in Babylonia captiuitate, vel sub cæ
teroz iugo regnoz vita exceßerunt, redditio temporalis fieri potuit annorum, id est, me
sum vel fructuũ annualium, quos ignis vel manus hostilis eisdem viuẽtibus abstulit? Spi
ritualem ergo & æternã redditionẽ oportet intelligamus, quæ in aduẽtu saluatoris, q̃ hic
doctor iustitiæ dicitur, reddita est omnibus q̃ expectates regnũ dei, sub eisdem regnis in
iuste fuerant oppressi. Omnes em̃ illos in passione sua saluator liberauit, descendens ad in
feros, & educens eos in illas æternas delicias paradisi. Ibi Daniel & socij eius, cæteri q̃ te
poris illius electi, qbus Babylonia captiuitas annos suos abstulit: Ibi Hester & cæteri q̃s
Persici vel Medici regni supbia nequaquam à cultu dei separare potuit: Ibi Machabæi,
quos auertere nõ potuit Antiochus opprobriũ regni Macedonici: Ibi Apostoli & mar
tyres sancti, quos Romani imperij bestialis sæuitia vincere nõ potuit. Reddam igitur vo
bis annos (ait) quos comedit locusta, bruchus, rubigo & eruca, id est, consolabor vos sup
omnibus malis quæcunq; intulerunt vobis regna illa regno dei contraria. ¶ Interea valde
notandũ est, q̃ regna illa tam fortia, tamq; potentissima, tam mirabiliter & magnificat &
deprimũt: vt & minimis vermiculis, locustæ, bruchus, eruca & rubigini cõparet, & tamẽ
fortitudinem suam nuncupet dicendo: fortitudo mea magna quã misi in vos. Nec vero
istud adeo mirum videbitur, si vt longe superius perstrinximus ita distinguamus, vt æter
næ maiestati comparata hæc regna mudi, quantumuis fortia nequaq; dubitemus nimis esse
exilia. Humanã aut̃ infirmitatis respectu, quoties vanitatem hominũ flagellari oportet,
sufficere manu dei locustas paruisimas: & flagella esse fortissima nõ minus q̃ regna ipsa,
quæ hic significantur per illas. Nonne potẽtia dei contra superbiam Aegyptioꝝ plagis
ostensa est per muscas & locustas, & præcipue per scyniphes, q̃ tam parui sunt culices, vt
vix cernantur oculis? Nonne multitudo talium tanta fuit fortitudo dei, vt non posset re
sistere exercitus Pharaonis. Si ergo locustæ ipsæ tantæ potuere esse fortitudinis qd̃ mĩz
regna, quæ per istas significantur, dici fortitudinem dei? ¶ Porro aliter vel alia dicitur, &
est fortitudo dei Christus, virtus & sapientia dei. Quod malæ intelligentes imo prauẽ in
telligere laborantes hæretici Arriani, cum in Nicena synodo requirerent ab episcopis ca
tholicis (vt ecclesiastica narrat historia) si dicerent filiũ dei non esse creaturam, sed dei vir
tutem & dei sapientiam secundũ verba Apostoli, innuebant alterutris dicentes: quia hæc
etiam veniunt ad nos: nam eruca & locusta dicitur virtus dei magna. Sed nos eorum mẽ
tem corruptam detestantes locustam qdem & cetera huiusmodi, quibus maxime Aegy
ptus attrita fuit, magnam dei fortitudinem esse fateamur: magnam (inquam) & valentem
vsq; ad euincendam superbiam Pharaonis duntaxat carni: Christum aut̃ dei virtutẽ siue
fortitudinem solam sufficientem ad destruendam tyrãnidem Pharaonis spũalis. Phara
nis, id est, diaboli. Non em̃ locusta siue eruca, sed sola hæc virtus dei, Christus, illum foras
mittere potuit. ¶ Illud quoq; notandum, q̃ cum dixisset fortitudo mea magna, addidit,
quam misi in vos. Veraciter nanq; & regna iã dicta & cæteros hostes misit in eos & ve
nire permisit dominus in populum suũ, propter multas præceptorum suoz transgressio
nessed nihilominus vã illis, quos propter eiusmodi causas contra electos suos ad tempus
præualere permisit, sicut exempli gratia, testatur ipse quodam loco cũ de vno talium di
xit. Vã Assur: Virga furoris mei & baculus ipse in manu eius indignatio mea. Tali mo
do vt iam dictum est redditis annis, quos locusta & bruchus & rubigo & eruca comede
runt: comedetis (ait) vespentes & saturabimini, & laudabitis nomen dñi dei vestri, q̃ fecit
vobiscũ mirabilia, & non confundetur populus meus in æternum. Manifeste hic æterne
gloriæ promittitur futuritas, de qua & David: Satiabor (inquit) cũ apparuerit gloria tua.
Ederit pauperes & saturabunt, & laudabũt dñm qui requirunt eũ, viuẽt corda eorum in

Reddã vos
bis annos.

Regna mudi
& fortia
& exilia

Exod. 8, 24

Aliter chri
stus est for
titudinis dei
q̃ bruchus
aut locusta
1, Cor. 15.

Esa. 10,

Psal. 106,
Psal. 124

Ephc. 2. seculum seculi. Vbi em̄ alias est vel esse potest saturitas electoꝝ dei, qbus dicit, & comē
 detis vescentes & saturabimini, nisi in delicijs paradisi? Ibi nāq; ex quo parietem inimicitia
 rum Christus per passionem suā soluit, saturabunt beati perfructus visionis dei & ibi lau
 dant nomen dñi, nā cibus ipsoꝝ est ipsa laus dei, q ipsos mirabiliter reformabit, & non cō
 fundentur in æternum: quia liberati à cōfusione peccati, & æterna gloria glorificati sunt.
1. Cor. 13. Et scietis, inquit, quia in medio Israel ego sum, & ego dñs deus vester, & nō est amplius,
 & non confundetur populus meus in æternum. Videlicet qd hic sciebatis ex parte & vi
 debatis per speculū & in ænigmate, ambulantes per fidē: tunc scietis & videbitis facie ad
 faciem ambulantes per speciem. ¶ Delectabile nimis sanctis patribus, & cæteris gentis
 illius electis fuit & est, scire hoc qd dñs deus esset in medio eoꝝ. Qñ em̄ est in medio
 eoꝝ, vel qd est esse in medio eoꝝ? Profecto in medio eoꝝ esse, est in veritate naturæ hu
 manæ carnē de carne illoꝝ assumptisse. Hoc scire & videre, quia hic est dñs deus ipsoꝝ,
 & nō est amplius, neq; em̄ extra illū est deus, cū pater & filius non duo sunt dñi, sed filius
 in patre deus vnus. Hoc inquā scire & videre, deū filiū, deo pari æqualē secundū diuini
 tatem, sibi cōsimilem secundū verā humanitatē, ineffabilis felicitatis & gloriæ est. Idcir
 co quod paulo ante dixerat, repetiuit, & nō confundetur populus meus in æternum. Re
 petitio nāq; cōfirmatio est. Non cōfundetur, imo gloriosus erit, magnificus & honorifi
 catus erit populus cui promissus & ex cūsus carno natus est talis filius, gloriosusq; erit ei
 illud Apostoli, nusquam em̄ angelos apprehēdit, sed semen Abraham apprehēdit, & glo
 ria hæc æterna erit. Remota omni cōfusione, quæ per peccatū Adæ humano generati
 cessit. Gloriosa hæc dicta sunt hæctenus filijs Sion, quos in aduentu suo iste doctor iusti
 tiæ Christi requisit, & per passionem suā eduxit de tenebris, secundū fidem patrū qui ill
 lum expectauerant, sicut testat Paulus Apostolus defuncti oēs non acceptis promissio
 nibus, descendens quippe ad inferos, & resurgens ex mortuis, omnes introduxit in veram
 terram repromissionis. Constat autē quia post expletā suæ glorificationis dispensationem,
 maiorem atq; abundantiorē gratiæ vel spūs sancti dedit effusionem, scilicet non vni gēti,
 vt prius, sed vniuersis gentibus secundū veritatē repromissionis, qua Abraham dictū est,
 atq; in semine tuo benedicentur oēs gentes. Sequit ergo: Et erit post hæc effundam spi
 ritum meum super omnem carnem, & prophetabūt filiī vestri & filię vestræ. Senes ves
 tri somnia somniant, & iuuenes vestri visiones videbunt. Sed & super seruos & ancil
 las meas in diebus illis, effundam spm̄ meum. ¶ Quod em̄ dicit, super omnem carnē, nul
 lam finit fieri gentis vel personarum exceptionem. Priusquam glorificatus esset Iesus, sup
 filios tantum Sion effuderat spm̄ suum, & de illa solummodo gentē prophetæ & sapie
 tes erant. Postq̄ autē glorificatus est resurgendo, & in cœlū ascendendo, cū tanto fructu
 seculorum præteritoꝝ, nullam fecit Iudæorum & Gentiliū distinctionē, sed omnibus cō
 muniter euangelizari voluit peccatoꝝ remissionē. Hoc est qd nūc dicit: Et erit post hæc
 Effundam spm̄ meum super omnem carnem. ¶ Verūtamen hoc loco meminisse libet, q
 Apostolus cum dixisset: Gloria autē & honor & pax omni operanti bonū, confestim ita
 subordinauit, vt diceret, Iudæo primū & Græco, videlicet Iudæo credēti vel bonū ope
 ranti gloriæ honoris & pacis gradū concedens primū, vt potius eius est adoptio filioꝝ &
 gloria & testamentum & legislatio & obsequium & promissa, cuius patres ex qbus Chri
 stus secundū carnē q est super omnia deus benedictus in secula, amen. Græco autē, id est,
 gentili, gradum fere secūdum, q̄ quis nulla distinctio sit in largitate remissionis peccatorum.
 Hæc subordinationē & hic propheta videtur innuere, cū præmisso. Effundam spm̄ meū
 super omnē carnem, protinus ita subiungit: Et prophetabūt filiī vestri & filię vestræ,
 Senes vestri somnia somniant, & iuuenes vestri visiones videbunt, sed & super seruos &
 ancillas meas in diebus illis, effundam spm̄ meum. Loquebatur nāq; filijs Sion, quorum
 vtiq; filij Apostoli erāt, & filię mater domini nostri Iesu Christi & cæteræ mulieres eo
 dem tēpore cōmanentes & orantes cū eisdē Apostolis, sicut Lucas meminit: Hi oēs (int
 quit) erāt p̄seuerātes vnanimē in oratione cū mulieribus & Maria matre Iesu & fratrib⁹
 eius. Isti filij & filię filioꝝ Sion, accepto spū sancto prophetauerūt. i. de cœlestibus my
 sterijs varijs linguis loquuti sunt, & isti senes, quales erat inter eos prior Petr⁹ vel deinde
 Paulus, somnia somniant, & iuuenes, quales erat Iohānes visiones viderūt. ¶ Nec vero cō
 tentus

tentus ero hanc filijs vestris dedisse gratiā, sed & super seruos meos (inqt) quacuq; ex gē
 te sint, effundā spm̄ meum. Laxior nimis hæc appellatio est seruoꝝ atq; ancillaꝝ dei q
 filioꝝ Sion. Filij nāq; Sion vnus, id est, Iudaicæ sunt gentis: serui autē & ancillæ dei om
 niū gentium sunt electi: qui etiam non tantum serui, sed filij quoq; appellantur dei, quē
 admodum Iohannes cum dixisset: quia Iesus moriturus erat pro gente, subiunxit atq; ait.
 Et non tantum pro gente, sed vt filios dei, qui erant dispersi, congregaret in vnū. Profecto
 causa ista effusionis spūs sancti dignior & locupletior est, q̄ sint serui & ancillæ dei, q̄ illa
 q̄ sint filij Sion, id est, Iudæi. Non em̄ Iudæo tantū, sed omnibus seruis & ancillis suis bo
 nus dñs gratiam debet: primū tamen (vt iam dictū est) Iudæo, deinde Græco. ¶ Notādū
 præterea, q̄ cū dixisset, sed & super seruos, & ancillas meas, effundam spm̄ meū, non addidit,
 & prophetabūt: neq; ait, senes eoꝝ somnia somniant, & iuuenes eoꝝ visiones vide
 bunt, sicut dixerat de filijs filioꝝ Sion. Sciendum quippe, quia licet multi de ecclesia gen
 tium prophetæ spm̄ habuerint, & somnia memorabilia somnauerint, & visiones memo
 ria dignas viderint soli tamē filij Sion & filij filioꝝ. s. prophetæ priores, & Apostoli suc
 cedentes, soli (inquam) hi sunt, quoz; prophetiæ & somnia seu visiones canonice autho
 ritatis tenent apicem summū, tamq; probatæ veritatis atq; certitudinis sunt, q̄ lex & euā
 gelium. Recte igitur sic dictū est, sed & super seruos & ancillas meas in diebus illis, effun
 dam spm̄ meum, & non additum est, & prophetabunt siue somniant aut visiones vide
 bunt: quia videlicet cum sanctis doctoribus & omnibus qui in ecclesia Christi post pro
 phetas & Apostolos sanctū intelligentiæ spm̄ accipere meruerūt, satis bene actum est, q̄
 somnia seu visiones propheticas atq; apostolicas, scienter & fideliter interpretari siue ex
 planare potuerūt. ¶ Effusionis huius rem simul & signū in die Pentecostes, quādo super
 discipulos Christi spūs sanctus descendit, contigisse dubiū non est. Rem videlicet: q̄ tūc
 Apostolis, q̄ erant filij filioꝝ Sion (sicut iā dictū est) quicq; eatenus hoies erāt sine literis &
 idiote, prophetica imo plus q̄ prophetica gratia data est, & extitit somnia somniantē (de q̄
 libus nonnulla in Actibus apostoloꝝ legimus) & visiones videre cœperunt, quales maxi
 me in Apocalypsi Iohānis admiramur. Signū autē in eo fuit, qd omnium gentium loqueban
 tur linguis. Per hoc nāq; significat, q̄ super omnē carnē, siue super seruos & super an
 cillas dñi in omni gēte & natione oporteret eandem spūs sancti effusionē deriuari. Quod
 iam tūc sciens Apostolus Petrus, dixit: Viri Iudæ & qui habitatis Hierusalem vniuersi.
 Hoc vobis notum sit, & auribus percipite verba mea. Non em̄ sicut vos æstimatis, hi eo
 brij sunt, cū sit hora diei tertija, sed hoc est qd dictū est per Prophetā Iohel. Et erit in no
 uissimis diebus dicit dñs, effundam de spū meo super omnem carnem, &c. Sequit: Et
 dabo prodigia in cælo & in terra, sanguinem & ignem & vaporem fumi. Sol conuerte
 tur in tenebras, & luna in sanguinem, anteq̄ veniat dies dñi magnus & horribilis. ¶ Quod
 hic de solis videtur dixisse prodigijs, scilicet danda fore illa in cælo & in terra, antequam
 veniat dies dñi magnus & horribilis, q̄ est dies vniuersalis iudicij: de cæteris q̄q; omni
 bus, quæ hæctenus hic idem Propheta prædixit, sentiendū pariterq; subaudiendū est. Nā
 & cruce & locusta & bruchus & rubigo. s. quatuor regna erant ventura: & deinde effu
 sio spūs sancti & hæc iam venerunt anteq̄ veniat ille dies magnus & horribilis. Vnde si
 cut iam superius dictū est, & illi qbus Petrus apostolus p̄sens prophetæ huius apposuit
 testimoniū, & quicq; extūc vsq; ad nos audierūt, & extunc auditori sunt, nimis magnū
 esse illū & horribilem diem dñi, certi esse debēt, imo dubitare nō sinūt, quin ita sit quia
 veniet: quia iam tāta pars eoꝝ cōpleta est quæ vno eodēq; ore iste Propheta loquutus ē.
 Deniq; magnū super hac re certamen est deo & verbo eius Iesu Christo, q̄ est testis fidei
 lis: magnū (inquam) & acre certamen in exigendo vt credatur sibi quia veniet talis & tā
 tus ille dies tremendi iudicij, post quē iam nullū poenitentiæ tēpus erit, iuxta qd & in Apo
 calypsi Iohannes dicit: Et angelus quē vidi stantem supra mare & supra terrā, leuauit ma
 num suam in cœlū, & iurauit per viuētē in secula seculoz; quia tēpus amplius nō erit,
 sed in diebus vocis septimi angeli, cum cœperit tuba canere, consummabit mysteriū dei.
 Super hac re concertans, vt scilicet credatur sibi, quia reuera grande nimis negotium est,
 & nimis expedit hoc scire miseris, vt tantā iram effugere possint, nunc dicit. Et dabo pro
 digia in cælo & in terra sanguinē & ignem & vaporem fumi. Sol cōuertetur in tenebras

Serui dei etia filij dei vocantur, Iohan. 11.

Libri canonici solum ex filijs Sion, non ex gentilibus.

Acto. 2.

De die dñi magno du bicandum non est.

Apoca. 10.

Apo. 10.

& luna in sanguine, antequam veniat dies domini magnus & horribilis. Ac si dicat: Non credent homines, curam esse deo de actibus suis, & qd statutus sit ad iudicandū de illis dies ille magnus & horribilis: non (inquam) credēt, nō audiet, nō animaduertēt, nisi magna & multa viderint prodigia fieri. Effundam igitur spiritū meū (sicut iam dixi) & per virtutem eius dabo prodigia in cœlo & in terra, & quod prædicatio iudicij confirmetur vbiq; sequentibus signis. Dabo sanguinem, dabo ignem, subauditur in testimonium illis, vt vide licet non solummodo miraculoꝝ prodigijs, sed etiam magnitudine persecutionis commo ti: cum tot milia testiu vsq; ad sanguinem perseuerare viderint, & ignem charitatis dei nullis persecutionum aquis, nullis fluminibus quibus multa sint, posse in illis extinguivt cre dant eoz testimonio aut inexcusabiles sint. Dabo & vaporem fumi, similiter in testimo nium illis. Fumus hic, aut cecitatem, quæ in Israel contigit, aut certe quoniam fumus la chrymas excitare solet compunctionem poenitentium licet intelligi. Etenim vtraq; hæc vim prodigioꝝ obtinent, & euidenter stipulantur, futurum esse iudiciū. Hæc prodigia dan tur in terra. Quæ vero sequuntur? Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguine: pro digia sunt quæ dantur in cœlo. His quoq; versiculis nos reminisci facit eoz quæ domi nus dixit: Et erunt (inquens) signa in sole & luna & stellis &c. vsq; ad id, & tunc videbit filium hominis venientem in nube cum potestate magna & maiestate. Idem nāq; est qd hic nunc dicitur: Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam veniat dies domini magnus & horribilis. Iam quemadmodum illic dicitur, & tunc videbunt venien tem filium hominis, ita & hic eodem modo dici poterat, & tunc veniet dies domini ma gnus & horribilis. Quicumq; prodigijs talibus excitati, poenitentiam egerint siue cōuersi fuerint, salui erunt. Nam & ipsa prodigia (sicut iam dictum est) idcirco fiunt, vt conuertā tur & salui sint. Hoc est quod sequitur. L. Et erit, omnis quicumq; inuocauerit nomen do mini, saluus erit. Cum dicit omnis, subaudiendum est, absq; distinctione Iudæi & Græ ci. Etenim Apostolus cum hoc intenderet, ac diceret, non est enim distinctio Iudæi & Græci: nam idem dominus omnium diues in omnes qui inuocauerit illum, testimonio p̄ senti vsus est: omnis enim (inquens) quicumq; inuocauerit nomē domini, saluus erit. Ead dem distinctionem Iudæi & Græci iste quoq; aufert pariterq; confirmat, qd recte vniuer saliter dixerit: omnis, vno eodemq; versiculo, quem protinus subiungit. L. Quia in monte Sion & in Hierusalem erit saluatio sicut dixit dominus, & in residuis quos dominus vo cauerit. Nam in monte Sion & in Hierusalē, id est, in Iudæis, & residuis, id est, in Græ cis, saluatio erit quoscūq; inuenerit dominus, id est, vocante gratia præuenerit, vt inuocet nomen domini. Interea sciendum est, certum esse ordinem siue tenorem inuocationis no minis domini, vt scilicet ad hoc inuocetur primū vt largiatur spiritū cogitandi & agendi quæ recta sunt: deinde vt in illo die suo magno & horribili non intrat deus cum homine in iudicium, sed superexaltet misericordia iudiciū. ¶ Subtiliter atq; fideliter adhuc intuei dum est, quomodo cum dixisset, & erit omnis quicumq; inuocauerit nomē domini saluus erit: quia in monte Sion & in Hierusalem erit saluatio sicut dixit dominus, & in residuis, ita clausit vt diceret, quos dominus vocauerit. Nempe hoc ipsum, qd inuocat nomē dñi, non inuocātibus, sed gratiæ vocantis (vt dignū est) attribuit. Quod apostolus confirmat, cum hoc exemplo vsus fuisset: omnis enim quicumq; inuocauerit nomen dñi, saluus erit, pul chram nimis gradationem continuo fecit. Quomodo inuocabāt in quē nō crediderūt. Aut quō credēt ei, quē non audierūt? Quomodo autē audient sine prædicatē? quō vero prædicabunt nisi mittantur? Sic nimis ascendēdo, vsq; ad deū recurrit, cōprobans totum esse ascribendum gratiæ vocantis, qd inuocatur nomen dñi, quia videlicet nisi ille misisset, nō venissent neq; prædicassent, si nō prædicaret, nō audiret, si nō audiret, non crederent, non crederent, nō inuocarent. ¶ Vbi porro dixit hoc dñs, qd in monte Sion siue in Hieru salem, & in residuis, i. in Iudæis & in Græcis a dño vocandis deberet eē saluatio? Nimis in præsentia sua, in p̄destinatione sua, ante tēpora secularia. Etenim quos in tēpore vocat uit eos ante omnia tēpora præsciuit & p̄destinavit, vt idem apostolus ait, cōformes fieri imaginis filij sui. Nunc superest causam reddere, vnde vel in quo ille dies dñi magnus sit & horribilis. Sequitur ergo. L. Quia ecce in diebus illis & in tempore illo, cū conuertero ca ptiuitatem Iuda & Hierusalem, cōgregabo oēs gentes, & educā illas in vallem Iosaphat, & discer

Dabo san guinem in ignem.

Dabo vāporem fumi.

Luc. 21

Roma. 10

Ad qd in uocāus ē deus. Psal. 142 Salus ex gratia vo cātis & mi ferētis dei. Roma. 10

P̄destina tio dei.

Roma. 8

CAP. III.

& discēptabo cū eis ibi super populo meo & hæreditate meâ Israel, quâ disperferūt in na tionibus, & terrā meam diuiserūt, & super populū meū miserūt sortem, & posuerunt pue rum in prostibulo, & puellā vendiderunt pro vino vt biberent. Magna vero & horri bilia sunt hæc, vt merito pro ipsis dicatur ille dies dñi magnus & horribilis. Dies ille pro sui magnitudine, & dies multi multoz dieꝝ siue annoꝝ dicitur tēpus, vt pote cui nulla lu cis & tenebraꝝ vicissitudo sine alternatio successura est. Dicitq; quia ecce cōtestās in pro ximo adesse, quibus cuilibet stulto longe esse videatur, qd dicit in tēpora longa fiet istud. Mē ritur sibi, quia nimis (sicut & alius propheta dicit) iuxta dies dñi magnus, iuxta est & ve lox nimis, Et reuera iuxta esse & velociter venire diem illū sentit, qd æternitatē attendit, cuius cōparatione velut momentū & inane reputat omne tempus p̄tereuntis seculi, cuius finis ille dies erit. ¶ Cū conuertero (inquens) captiuitatē Iuda & Hierusalē. Hoc loco Iuda & Hierusalē vna est, sola est generatio electoꝝ siue cōfessoꝝ dei, vnica est ciuitas Hieru salem cœlestis cuius captiuitas tunc cœpit, quādo inuidiā diaboli decēpti primi hoies ex pulsi sunt a paradisi delicijs, in anima mortui corpore morituri. Eoz captiuitas conuersa tunc erit, quia resurgēt incorrupti, liberati tam à iugo peccati, q̄ a debito mortis, anima & corpore viui, & in neutro iam morituri. Tunc cōgregabo (ait) omnes gentes. Hoc ip̄m est qd in euangelio dñs idem dicit: Cū autē venerit filius hominis in maiestate sua, & oēs an geli cū eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes. ¶ Sed quid sibi vult qd ait, & educam eas in vallem Iosaphat? Nimis tēpore nominis interpretationem loci huius nunc meminit, qd propter rē quæ recenti memoria fuerat gesta, quādo iste prophetauit. Tēpora nāq; quibus prophetauit hic, eadē debemus accipere quæ in Osæ legimus, ip̄so dicente, in diebus Ozia, Ioathan, & Ahas, & Eze chiaz regum Iuda, & in diebus Hieroboam filij Ioas regis Israel. Porro ante annos plus minus octoginta regnante Iosaphat, congregati sunt filij Moab & filij Ammon, & cū eis de Moabitibus ad Iosaphat, vt pugnarent cōtra eū, & de his locis quæ trans mare sunt, & mons Seyr, sicut ipse Iosaphat in oratione sua dicit. Nunc igitur ecce filij Ammon & Moab, & mons Seyr, per quos non cōcessisti filijs Israel vt transiret quādo egrediebant de Aegypto, sed declinauerunt ab eis, & nō interfecerūt illos: e contrario agūt, & nitūtur eicere nos de possessione quam tradidisti nobis dñe deus noster, Ergo non iudicabis eos? Cum hæc & cætera peroraret, omnisq; Iuda staret coram dño cū paruulis & vxoribus & liberis suis, factus est sermo domini super Ibazihel filium Zachariæ in medio turbae & ait: Attēdite omnis Iuda & qui habitatis in Hierusalē, & tu rex Iosaphat. Hæc dicit do minus vobis. Nolite timere, non est enim vestra pugna sed dei. Cras ascēdetis cōtra eos, tantummodo cōfidenter state, & videbitis auxilium domini super vos. O Iuda & Hieru salem nolite timere, ne paucais, cras egrediemini contra eos & dñs erit vobiscum, factūq; est vt dñs loquutus est. Nā filij Ammon & Moab consurrexerūt aduersus habitatores montis Seyr, vt interficerēt & delerent eos. Cūq; hoc opere perpetrassent, etiā in semet ipsos versū, mutuis cōcidere vulneribus, nec superfuit quisquam qui necē possit euadere, Idcirco vallis illa dicitur vallis Iosaphat, siue secundū interpretationē nominis Iosaphat vallis iudicij dñi, quia videlicet miro modo secundū nomen suum, qd interpretat dñi iu dicitum, dixerat idē Iosaphat, ergo dñe deus nō iudicabis eos? & ita iudicauit eos dñs, vt versū in semetipsos mutuis cōciderent vulneribus, nec superesset quisquā (sicut iam dictū est) qui necem potuisset euadere. Dicit etiā vallis benedictionis pro eo qd liberati filij Iuda ibi benedixerūt dñm, sicut ibidē scriptū est: Per tres (inquit) dies spolia nō potuerūt au ferre pro p̄dæ magnitudine. Die autē quarta cōgregati sunt in valle benedictionis: Etenim quā ibi benedixerūt dñm, vocauerūt locū illū vallis benedictionis vsq; in p̄sentē diem. Igitur cū dicit cōgregabo oēs gentes, & educā illas in vallē Iosaphat: rem gestā magni miraculi nobis ad memoriam reducit, pulchre q; innuit, qd secundū eius similitudinē futuz sit in die iudicij, vt nullus eoz sententiā dānationis euadere possit, qd mala inierunt seruis dei pro pter hoc ip̄m qd sunt serui dei, sicut nullus eoz necē euadere potuit, qd cōtra Iudā & Hie rusalē illic fuerat cōgregati, proprijq; fiunt ex cōscientijs iudicādi, sicut illis armis suis & mutuis vulneribus cōciderūt. ¶ Illud quoq; nō prætereundū, qd sicut vnus idemq; locus propter causas memoratas, & vallis Iosaphat, i. iudicij dñi, & vallis dicit benedictionis: ita

Dies dñi prope est.

Ezech. 12 Deuter. 32

Captiuitas nostra quādo cœpit. Gene. 3

Matth. 16

Osæ. 1

2. Para. 2

& illa festio maiestatis dñi ad iudicandū congregatis gentibus, erit finitris quidē ad dñam
 tionem, dicendo: Ite maledicti: dextris autē ad benedictionē, dicēdo: venite benedicti pa-
 tris mei. Cætera prosequamur. Et disceptabo (inquit) cum eis super populo meo & hære-
 ditate mea Israel. Mira & grauissimi sensus plena dictio, cum dicit fortissimus deus, disce-
 ptabo. Qui habet aures audiendi ipse audit & intelligit, quia horribile est hoc, propter qd
 & ille dies domini magnus dicitur & horribilis. Quid em horribilius q̄ tali in tēpore disce-
 ptatio dei cum hominibus? Signāter nāq; dicit ibi, ac si nunq; alias cū hominibus disceptas-
 uerit, licet multa terribilia post illud aquæ iudicium, id est, diluuiū, cū hominibus vel con-
 tra homines fecerit. Post illud nāq; & super Sodomam & Gomorram ignem & sulphu-
 rem pluit, & Pharaonem cum curribus & equitibus suis in mari rubro dimerit, & filios
 Gene. 29
 Exod. 14.
 Nu. 14. 10.
 Iudic. 3.
 Israel omnes à viginti annis & supra qui egressi fuerant ex Aegypto, præter paucissimos,
 in deserto prostrauit, tam terribiliter vt quosdam ex illis viuētes terra deglutiret, & ipsos
 quos introduxerat in terram reppromissionis, filios Israel quinque in seruitutem propter
 transgressiones tradidit, primo videlicet in manus Cusanrasathaim, regis Mesopotamiae,
 Deinde in manus Eglon regis Moab, tertio in manus Iabin regis Chanaan, quarto in ma-
 nus Madian, quinto in manus Philistim: & post hæc tradidit eos in manus regnorum
 Matth. 24
 quatuor, scilicet Babylonij, Persici siue Medici, Macedonici atq; Romanis: futurum autē
 est, vt Antichristum quoq; in suo tempore permittat prosperari tantamq; fieri tribulatio-
 nem qualis non fuit ab initio seculi. Nimirum vniuersa hæc parua sunt, comparatione illi-
 us diei magni & terribilis, idcirco signanter nunc dicit de illo die. Disceptabo ibi, ac si illa
 priora facere, nondum fuerit disceptare. Super quare tandem erit illa disceptatio? Super
 hereditas
 mea Israel
 populo meo (inquit) & hereditate mea Israel. ¶ Verus profecto Israel est, de quo tanta
 curam habet deus, vt super illo disceptet: & propterea non contentus est dixisse, sup pop-
 ulo meo, sed addidit, & hereditate mea Israel. Et quidem omnis electorum multitudo,
 quotquot ad vitam æternam præordinati sunt populus dei & hereditas eius & vnus ac
 verus Israel: sed nunc interim peculiarem illum populū attendamus, ex quo Christus se-
 cundum carnem, vt ea quæ hic commemorantur mala intulisse gentes, certis ex scriptur-
 rarum locis ostendamus. Primū q̄ cum dixisset & disceptabo cum eis super populo meo
 & hereditate mea Israel, subiunxit atq; ait, quos dispererunt in nationibus, & terrā meam
 diuiserunt. A Syrii & Chaldæi fecisse leguntur, quia translatis filiis Israel, & filiis Iudæ
 res alienigenas in ciuitatibus eorum pro illis collocauerunt. Etenim de populo ipso vix vl-
 las reliquias dimiserunt, excepto q̄ de plebe pauperum, qui penitus nihil habebant, dimi-
 sit Nabuzardan magister militum regis Babylonis in terra Iudæ, & dedit eis vineas & cy-
 sternas. Quod deinde sequitur, & super populum meum miserunt fortem, scilicet Per-
 Hester. 3.
 rum & Medorū regnum fecisse legitur. Sic enim scriptum est mense primo, cuius vocat-
 bulum est Nisan, anno duodecimo regni Assueri, missa est fors in vnam, quæ Hebraice
 dicitur Phur, coram Aman, quo die & q̄ mense gens Iudæorū deberet interfici, & exiit
 mensis dno decimus qui vocatur Adar. Quod deinde subiungitur, & posuerunt pueros in
 prostibulum, tertium respicit regnū scilicet Græcorum, sub quo ita corrupti sunt Iudæi
 2. Mach. 4
 quoq; ex imitatione illorum, vt puerum ponerent in prostibulū. Sic etenim in libro Ma-
 chabæorum legimus. Super hæc promittebat Iason frater Oniæ, & alia talenta centum
 Roma. 1
 quinquaginta si potestati eius cōcederet gymnasium, & ephæbian ibi constituere. Et
 subinde, Etenim ausus est sub ipsa arce gymnasium cōstituere, & optimos quosq; ephæ-
 borum in lupanaribus ponere. Hoc (vt manifestius dicamus) illud est qd. A postolus hor-
 ribiliter detestans in gentibus, masculi (inquit) eorum, relicto naturali vsu fœmine, exas-
 ferunt in desiderijs suis in inuicem, masculi in masculos turpitudinem operantes, & merce-
 dem quæ oportuit erroris sui, in semetipsis recipientes. Quod adhuc sequitur, dicentē sit
 puellā vendiderūt pro vino vt biberēt, hoc lenonū est facere, q̄ puellas meretricari cogē-
 tes, luxuriā de luxuria mercantur, dum de corpore illarū turpi & infami mercimonio, fecer-
 da, & (vt ita dicā) canina sibi conuiuia faciunt, & exinde bibētis vinū, alienæ luxuriæ præ-
 2. Mach. 6
 tium propriæ faciūt libidinis incēdium. Hoc ibidē sub eodem Græcorū regno nō omni-
 no tacetur factum. Sic enim scriptum est illic. Nā templū luxuriæ & comestatiōibus erat
 plēnū, & scortantiū cū meretricibus, sacratissq; ædibus mulieres se vitro ingerebāt intro fe-
 rentes

rentes ea quæ non licebant. Quartū regnū Romanorum grauius quidem Iudæicum po-
 pulum attriuit, magisq; in nationibus disperfit, sed merito in disceptatione sua de presura
 illa, quam tūc populus ille pertulit, nullam deus mentionem facit: quia videlicet nullum
 electorū dei, qui ad gratiam eius pertineret, vel ad vitam eius prædestinatus esset, illa cala-
 mitas inuoluit. Prius em quā Romanus veniret exercitus, præmoniti sunt ab angelo si-
 deles vt loco hoc cederent, sicut Egesippus refert. His dictis contra gentes omnes vni-
 uersaliter, eiusdem iudicij comminationem specialiter intorquet, & dicit. L Quid mihi &
 vobis Tyrus & Sydon, & omnis terminus Palæstinorū? Nunquid vltionem vos reddetis
 mihi? Et si vsq; scimini vos contra me, cito velociter reddam vicissitudinem vobis sup cā-
 put vestrum. Argentum enim meum & aurum tulistis, & desiderabilia mea, & pulcherr-
 ima intulistis in delubra vestra, & filios Iudæ, & filios Hierusalem vendidistis filiis Græ-
 corum, vt longe faceretis eos de finibus suis. Ecce ego suscitabo eos de loco, in quo ven-
 didistis eos, & conuertam retributionem vestram in caput vestrum, & vendam filios ves-
 tros, & filias vestras in manibus filiorum Iudæ, & venundabūt eos Sabæis genti longin-
 que, quia dominus loquutus est. ¶ Nisi post Tyrum & Sydonem sermo diuinus omnē
 quoq; terminum Palæstinorum nominasset, non inuenimus vbi vel quando factum sit
 secundum literam id quod nunc ait, argentum enim meum & aurum tulistis, & desidera-
 bilia mea & pulcherrima intulistis in delubra vestra. Nusquam em Tyrus & Sydon: sed
 tantū Palæstini, id est, Philistim hoc fecisse leguntur in primo libro Regum. Pugnaue-
 runt (inquit) Philistim & cæsus est Israel, & arca dei capta est. Et subinde Philistim au-
 tem tulerunt arcam dei, & intulerunt eam in templum Dagon, & statuerunt eam iuxta
 Dagon. Arca ipsa & tabulæ testamenti in ea, simulq; vna aurea habens manna, & virga
 Aaron quæ fronderat, & propitiatorium, duo quoq; Cherubin obumbrantia propitia-
 torium: argentum & aurum erant, quæ quodammodo & desiderabilia eius dici poterāt.
 Hæc Palæstini tunc in delubra sua intulerunt: quando (vt iam dictum est) inferentes ar-
 cam in templum Dagon, statuerunt eam iuxta Dagon. ¶ Porro hic iam non prætereū-
 dum, quia Iudæi de hoc sermone, quo hic dicitur: Ecce ego suscitabo eos videlicet filios
 Iudæ & Hierusalē, quos vendidistis filiis Græcorū, de loco in quo vendidistis eos, & cō-
 uertam retributionem vestram in caput vestrum, & vendam filios vestros in manibus fi-
 liorum Iudæ, & venundabunt eos Sabæis genti longinquæ: quia dominus loquutus est.
 Ex hoc (inquam) sermone vanam sibi imo miserabilem consolationem assumunt. Illa nā-
 que de Romanis sub nominibus Tyri & Sydonis atq; Palæstinorum hæc intelligi volūt,
 toq; Vespasianus & Tytus Romæ templo pacis ædificato vasa templi & vniuersa do-
 naria in delubro illius consecrauerit, Promittitur ergo sibi, imo somniant, q̄ in vltimo tem-
 pore congregarentur à domino, vt reducantur in Hierusalem, neq; hac felicitate contē-
 ti, ipsum deum manibus suis Romanorum filios & filias auerunt traditurum, vt vendant
 eos Iudæi non Persis & Aethiopijs & cæteris nationibus, quæ vicinæ sunt, sed Sabæis
 genti longinquissimæ, quia dominus loquutus est, vt populi sui vlciscatur iniuriam.
 ¶ Nos contra non Romanos, sed ipsos qui se dicunt esse Iudæos & non sunt, sed sunt
 synagoga satanæ dicimus designari, ac percuti sub nominibus Tyri & Sydonis, & intra
 Apo: 24
 omnem terminum Palæstinorum concludi eandem ob causam, quam & in alio prophæ-
 ta deus considerans, cum eundem populū redargueret: pater tuus (inquit) Amorrhæus,
 Ezech. 16
 & mater tua Cæthea, Etenim sicut Amorrhæi & Cæthei, ita Tyri quoq; & Sydoni atq;
 Palæstini, non de Sem aut de Iaphet, sed de Cham, qui reprobis extitit posteritate gene-
 rati sunt. Et quia deus non stirpem carnīs, sed mores attendit animi. Iudæi quoq; quibus se-
 cundum carnem de stirpe Sem per Abraham processerint, nihilominus tamen inter po-
 steros Cham reputantur: illi dūtaxat, qui veri patris Noe, quod interpretatur requies, sci-
 licet Christi, q̄ est requies omnibus sanctis, humanam propter eos assumptā despiciūt in-
 firmitatem, sicut ille Cham derisit, & foris nunciauit patris nuditatem. Causam dicimus,
 cur p̄senti loco Iudæi in synagoga Satanæ remanentes (vt iā dictū est) sub nominibus Ty-
 ri & Sydonis recte intelligant. Tyrus & Sydon, sicut & cæteræ regiones terræ Chanana,
 populo Israel forte distributæ siue designatæ fuerūt: sed q̄ in corde maris sitæ, non faci-
 le ab hostibus obsiderētur: minime capi vel possideri ab eis potuerūt. Sic nimirum Iudæi
 prædicā-

Timoth

1. Reg. 4
 Hebr. 9

Iudæos vna
 na spes de
 futuro ip-
 sos impio

Apo: 24

Ezech. 16

Iudæi nūc
 Tyri dicit
 possunt.

Acto. 13 prædicationis euangelicæ armis capi debuerunt, imo & illis prius verbum dei prædicari oportuit: sed quia profunditate malitiæ semetiplos circumdantes, & quasi in abyfso sciētiae nequam se abscondentes, reppulerunt illud, & expugnari veritatis & iustitiæ armis non potuerunt: idcirco relictis illis Apostoli ad gentes conuersi sunt. Item causam dicimus, cur hîdem Iudæi intra Palestinorum terminum concludatur. Palestina, id est, Phylistiim, ascenditibus ex Aegypto, & transuentibus mare rubrū filijs Israel, Primi inuiderunt, & deinde cæteri, sicut Moies in cantico suo cum dixisset: Dux fuisti in misericordia tua populo quem redemisti. Et portasti eum in fortitudine tua, ad habitaculum sanctum tuū. Ascenderunt populi & irati sunt, dolores obtinuerunt habitatores Phylistiim. Deinde de cæteris: Tunc (ait) conturbati sunt principes Edom, robustos Moab obtinuit tremor, obriguerunt omnes habitatores Chanaan. Ita nimirum credentibus in Christum & mare baptismi transeuntibus, primum Iudæi (sicut in Actibus legimus) inuiderunt, deinde gentes cæteræ quæ & exemplo crebrisq; seditionibus illorum in hoc ipsum excitatæ sunt. Et illi quidem Palestinæ siue Phylistiim, quod interpretatur potione cadentes, argentum & aurum domini in sua delubra, id est, in templum Dagon detulerunt, scilicet arcam vniuersæ auro circumtectam, & cætera desiderabilia siue pulcherrima, vt erāt propiciatoriū & duo Cherubin. Isti autem auream siue argenteā dominicę incarnationis veritatē in mendacio, quantum in ipsis est, detinent, atq; hoc faciendo desiderabilia domini reposituerunt in templo Dagon, quod interpretatur piscis tristitiæ, q; videlicet piscis est Leviathan serpens, vctis tortuosus, & hic in templo suo cubat habitando in incredulis illorum cordibus. Igitur hic dicit, Tyro & Sydoni atq; Palestinis, & filios Iuda, & filios Hierusalē vendidistis filijs Græcorum, vt longe faceretis eos de finibus suis. Istud quoq; contra se Iudæi dictum sciunt, Filij nāq; Iuda, & filij Hierusalem Apostoli, cæteriq; discipuli Christi extiterunt, quos illi vendiderunt filijs Græcorum, id est, repellendo verbum dei, seq; indignos vitæ æternæ iudicantes ad gentes expulerūt, quæ omnes sub vno intelligendæ sunt nomine Græcorum, testante Apostolo, cum dicit: Non est enī distinctio Iudæi & Græci. Item: Ira & indignatio, tribulatio, & angustia in omnem animā hominis operantis malum Iudæi primum & Græci. Gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, laudatio primum & Græco. Per Græcum vtiq; omnem gētilem vult intelligi. Illa vero expulsiō Apostolorum ad gentes recte venditio dicitur, quia videlicet pro eadem spei temporalis commodi illos expulerunt, pro qua etiam occiderant dominum ipsorum. Quæ nam erat illa spes? Nimirum ipsa quam innuit euangelica parabola, dicentibus colonis vineæ ad inuicem cum vidissent filium patrisfamilias, Hic est hæres, Venite occidamus eū & nostra erit hæreditas. Hæc fuit spes illorū, q; si Christum dei filium occidissent, & filios pulos eius expulissent, terræ & templi illius commoda liberius obtinerent. Itaq; vendidistis (ait) illos filijs Græcorum, vt longe faceretis eos de finibus suis. i. terrena tantum sperantes & amantes, cælestium prædicatores longe in nationes expulistis, ne prædicarent suæ genti, id est, vobis quibus primum oportebat prædicari verbum dei. Hoc autem facientes, dicebant & dicere non cessant, deum ad se pertinere, suumq; deum esse seq; persecutionem cunctam pro eius obsequio facere. Idcirco sic exorsus est. Quid mihi & vobis? Nunqd vltionem vos reddetis mihi? Ac si dicat. Quid me deū vestrū esse dicitis cū constet, q; me non cognouistis? Quid me labijs honoratis, cū cor vestrū longe à me sit? Dicitis vnū patrē habemus deū, sed qd mihi & vobis? Arbitramini vos obsequiū præstare, & vltionē reddere, quando veritatis euangelicæ prædicatores persequimini? Faciebat hoc vnus ex vobis quondam Saulus, simpliciter errans, & abūditus æmulator extitit paterna: suarū traditionū, sed ideo misericordiam cōsecutus est, q; ignorans fecit in incredulitate. Vos aut per malitiam hoc facitis, excusationem non habētes de peccato vestro, quia vidistis & odistis filium, & me patrem eius. Nunqd ergo vltionem vos reddetis mihi, sicut vultis arbitrari? Non vtiq; sed crudele odiū exercetis, & vos ipsos contra me vlciscimini. Dico ergo: Et si vlciscimini vos cōtra me, cito velociter reddā vicissitudinē vobis sup caput vestrū, vlciscēdo me cōtra vos, qm vlciscimini vos contra me. Nō enī pignoratiā delinqtis, sed argētū meū & aurū, de quibus scriptū est, eloquia dñi, eloquia quia calta, argētū igne examinatū, itēq; alibi: Desiderabilia sup aurū & lapidē pretiosum multum,

Possunt & Palestin vocari.

Deuter. 32

Acto. 14

Roma. 10

Expulsiō apostolorū ad gentes. March. 21

March. 17
Iohan. 8
Galat. 4
1. Timo. 1
Iohā. 17.

Argentum & aurum dñi sacra scriptura. Psal. 119
Psal. 118.

multum, siue super aurū & topazion. Hæc (inquā) desiderabilia mea & pulcherrima tulistis cū violentia, & incidistis in delubra vestra, id est, deprauastis doctrina peruersa in cordibus vestris, quæ iam non sunt dei templa, sed dæmonū delubra, & eos q non aliter docebant q; sicut ex me docti sunt, quia ratione superare nō potuistis, furore persecuti estis, & longe fecistis eos de finibus suis. Sed quid? Sicut iam dixi, vicissitudinem ego reddam vobis. Nam ecce ego suscitabo eos de loco, in quo vendidistis eos. Quomodo vel quando suscitabo eos? In nouissimo die, de quo ante iā dictū est, suscitabo illos, vt resurgant mortui, & venient singuli apostolorū siue prædicatores de locis ad quæ illos eiecistis, & iam dicta venditione vendidistis. Venient (inquam) non soli vel pauci, sed adducentes gētium multitudinem, copiosos exercitus, tenētes arma salutis, quos adquiserūt per verbum dei, quod reppulistis vos & indignos æternæ vitæ vos ipsos iudicastis. Tunc conuertam retributionem vestram in caput vestrum, & vendam filios vestros & filias vestras in manibus filiorum Iuda. Digna & iusta retributionis conuersio in caput vestrum. Vos enī sicur pro Barraba Christum commutastis, & sanguinem eius vendidistis, atq; pro pseudo apostolis vestros apostolos tradidistis, & ad gentes eiecistis, ita fiet vobis in illa defensionis rationis. Vos nāq; iuxta illud, quod scriptum est: Iustus de angustia liberatus est, & tradetur impius pro eo, trademini in sententiā damnationis, & illis in sinum Abraham, Isaac & Iacob receptis, vos foras expellemini. Talis venditio, talis commutatio fiet de vobis in manibus filiorum Iuda, id est, in manibus Apostolorum, quia ipsi iudices vestri erunt, sedentes super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel. Nec vero vendemini gēti propinquæ, sed ab eis genti longinquissimæ, id est, malignis spiritibus, quæ gēs longinquissima est a communionē naturæ vestræ, ab omni fœdere cōditionis humanæ. Per Sabæos nāq; quod interpretatur captiuantes, malignos spūs intelligi licet: sicut illic, iuxta sensum mysticum accipiendum est in libro Iob: Boues arabant, & asinæ pascebantur iuxta, & irruerunt Sabæi tuleruntq; omnia, & pueros percusserūt gladio. Moraliter nāq; per Sabæos maligni spiritus intelliguntur, qui vbi illis potestas diuinitus data est, labores animæ cunctosq; sensus viles auferunt, & percunt gladijs inuisibilibus: Itaq; vendentes eos (ait) Sabæis, id est, cruciandos sociabunt eos spiritibus malignis, quia dominus loquutus est, cuius loquutio vera, cuius sermo veritas est. L. Clamate hoc in gentibus, sanctificate te bellum, suscite robustos, ascendant omnes viri bellatores, Concidite aratra vestra in gladios, & ligones vestros in lanceas. Infirmus dicat, quia fortis ego sum. Erumpite & venite omnes gentes de circuitu, & congregamini, ibi occumbere faciet dominus robustos tuos. Cōsturgāt & ascēdāt gentes in vallē Iosaphat, q; ibi sedebo vt iudicē omnes gētes in circuitu. Grādis & fortis hic rhetoricę, imo plus q; rhetoricæ declamatiōis impetus, q; videlicet grandis est res, & dicēda nequāq; exillter. Hoc (inquit) quod prædixi, cōgregaturum me esse omnes gentes, & deducturū eas in valle Iosaphat, & cætera quæ sequuntur vsq; ad illud & vñundabunt eos Sabæis genti longinquæ, quia dominus loquutus est: clamate, id est, prædicate in gentibus, iuxta illud: Euntes in mundum vniuersum, prædicate euangelium omni creaturæ. Item: Euntes docete omnes gētes. Et sanctificate (inquit) bellum, videlicet baptizando eos in nomine patris & filij & spiritus sancti, quatenus ad illud bellum vniuersalis iudicij, sanctitatis & iustitiæ sint armis induti & præparati. Et quia ad concursum illius belli sola baptismatis sanctificatio nō sufficit, suscite robustos, ascendant omnes viri bellatores, id est, docete eos seruare omnia quæ mandauit vobis, vt tunc demum fidutiā habeant in die iudicij, tanquam robusti, & ascendant tanquam viri bellatores, tanquam iudices terribiles, gladios ancipites in manibus suis habentes ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis: Ad alligandos reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis, vt faciant in eis iudicium conscriptū. Et quia rex belli huius nimium grandis est, eumq; negligi nimis damnosum est. Concidite (inquit) aratra vestra in gladios, & ligones vestros in lanceas, id est, labores seculi, & vsum huius mundi, cuius figura præterit, postponite euangelio Christi & verbo dei, vt in illo studentes arma vobis optima circumponatis, q; bus in illo bello opus erit. Infirmus dicat, quia fortis ego sum. i. quisq; ad illud bellū sese præparatū esse cupit, tūc demū forte se se speret in domino inueniri, cum humiliter cognouerit, quam in semetipso infirmus sit. Nam

Eph. 6 Acto. 13

Prouer. 11

Matt. 12. 18

Sabæi mystice maligni sunt spiritus. Iob. 4.

Mar. 16. Matth. 28. Sanctificate te bellum.

Psal. 149

1. Cor. 7

Virtus infirmis re pfficatur. 2. Cor. 12.

2. Cor. 12 Nam virtus in infirmitate, hoc est, in infirmitatis propria cognitione perficitur. Taliter erumpite (inquit) & venite omnes gentes in circuitu, id est, ab oriente & ab occidente, & a septentrione & meridie, omnes inquam gentes, quia videlicet apud deum nulla personarum acceptio, vel distinctio est, sed omnes pro meritis discernens, probos remunerabit, improbos punit. Itaque venite & congregamini, alij ad dexteram, alij ad sinistram separandi.

Acto. 10. Hæc proloquens spūs propheticus, cum hæc tenus de multis vel ad multos pluraliter loquutus fuerit, miro modo ad quendam singulariter, repente apostropham facit, dicens: Ibi occubere faciet dominus robustos tuos: Quis iste est robustorum possessor, quos ibi dominus faciet occumbere, nisi is qui ad beatum Iob dictus est esse rex super omnes filios superbiae? Nempe ibi robustos eius omnes, id est, superbos, cum eodem rege ipsorum vel principe faciet dominus occumbere, dicēdo sicut in Evangelio legimus: Ite mandati sedisti in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis eius. Nec plura cū illo robusto robustorum loqui dignatus, priorem repetit sermonem, & dicit idem dominus: Coniurgant & ascendant gentes in valle Iosaphat, quia ibi sedebat vt iudicem oēs gētes in circuitu. De valle Iosaphat iam superius dictum est. Notādū vero q̄ cū ille dixerit, congregabo omnes gentes, & educam eas in vallem Iosaphat, & disceptabo cū eis ibi: nunc aliter hic pronūtiat. Coniurgant & ascendant omnes in vallem Iosaphat, quādo incredulos quosq̄ vel aduersarias potestates domini ad iudiciū prouocat, & disceptat cū eis pro populo suo. Deducam eos (inquit) in vallem Iosaphat, quando autem credentes ad prælium cohortatur: Ascendant (ait) omnes viri bellatores. Coniurgant & ascendant gentes in vallem Iosaphat. Qui enim iudicatur, in valle positus est, qui autem viri bellatoris nominem obtinebit illic stando à dextris, amplius autem quicūq̄ sedebit in ordine sedū duodecim: nimirum in alto erit. Quod tandem ita subinfert: quia ibi sedebat vt iudicem omnes gentes in circuitu, verbis euangelicis satis aperitur. Cum autem venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes, &c. Sequitur. Mittite falces, quoniam maturuit messis, venite & descendite, quia plenum est torcular, & exuberant torcularia, quia multiplicata est malitia eorum. Quis dicat quibus dicat, & quid significet quod dicit: Mittite falces, & quoniam maturuit messis, illa satis indicat euangelica parabola seminantis, vel boni feminis & zizaniorum agri. De quibus cum dixissent serui patrisfamilias, visimus & colligimus ea, finite (inquit) ille utraq̄ crescere ad messem, & in tempore messis dicā messis foribus. Colligite primum zizania, & alligate ea in fasciculos ad comburendum, triticum autem congregate in horreum meum. Messis (inquit dominus) consummatio seculi. Mittet filius hominis angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala. Igitur q̄ hæc dicit, mittite falces quoniam maturuit messis, filius hominis est, qui & antequam fieret filius hominis, erat vt nunc est filius dei, & hæc & cætera loquebatur in prophetis. Et quibus hæc dicit messorum eius angeli sunt, & ipsa maturitas messis finis est seculi, quādo secundum præscriptā disceptationem iudicij faciendā est separatio tritici & zizaniorum agri. Quod autem sequitur & dicit: Venite & descendite, quia plenum est torcular & exuberant torcularia, rem eandem per aliam similitudinem nihilominus cōgrue significat: quia videlicet tunc vniuersaliter fiet, quod nunc interdum particulariter fit, vt a reprobis omnino separantur electi, sicut in torcularibus vinum in apothecis reponendum, separatur ab acinis foras proiciendis. Vnde q̄ ait, quia multiplicata est malitia eorum, sic intelligēdum est, ac si diceret: Quia sic abundante malitia multorum charitas refriguit, vt amplius differri non debeat expressio iudicij, qua electi à reprobis, simplices sequentur à malitiosis. His dictis terribiliter inclamat & dicit. Populi in valle concisionis, quia iuxta est, dies domini in valle concisionis. Sol & luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt splendorem suum. Idcirco populi vel gentes, de quibus supra dictum est in valle iudicij sue, in valle concisionis congregantur, vt à dextris atq̄ à sinistris dispartiti, à domino iudicent. Cuius merorem dici & tormenta pereuntium ne sol quidem & luna, atq̄ cætera poterunt intueri: sed retrahent fulgorem suum, & seueritatem iudicantis, reddentisq̄ vniuersaliter opus in caput suum, aspiciere non audebunt, non quo clementiora sint dei iudicia, sed quo omnis creatura tormentis alijs pertimescat. Eodem sensu quo hic ait, sol & luna obtenebrati

nebrati sunt, & stellæ retraxerunt lumē suū. Alius propheta dicit: Dies dñi ista, tenebræ & non lux. Nunquid nō tenebræ dies dñi, & non lux? Et caligo, & nō splendor in eis. Item q̄ alius. Dies iræ, dies illa, dies tribulationis & angustiae, dies calamitatis & miseriae, dies tenebrarū & caliginis, dies nebulæ & turbis. Porro, q̄ semel & iterū dicit, in valle concisionis, idē intelligi volens, qd̄ supra, vbi dixit, in valle Iosaphat, meminisse nos facit historia supra memorata, quia in valle Iosaphat cōgregati filij Ammon & Moab & montis Seir vt pugnant contra Iudæ, versi contra semetipsos, mutuis concidere vulneribus, vnde & propter hoc ipsum, q̄ proprijs gladijs concisi sunt, recte vallis cōcisionis: sicut ecōtra pro eo, q̄ illic filij Iudæ benedixerunt dñm, dicta est vallis benedictionis. Sicut illi mutuis vulneribus semetipsos conciderūt, sic in illa die reprobi omnes proprijs ex cōscientijs cōdemnandi sunt. Sequitur. L. Et dñs de Sion rugiet, & de Hierusalē dabit vocem suā. Et mouebuntur cœli & terra, & dñs spes populi sui, & fortitudo filiorū Israel. Quoniam de illo die dñi magno, & horribili hæc tenus sermo est, recte rugitus iste & vox ista dñi illa intelligitur de qua ipse in euangelio dicit: Nolite mirari hoc, quia venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocē filij dei, & procedent, qui bona fecerūt in resurrectionē vitæ, qui vero mala egerūt, in resurrectionē iudicij. Nam vox illa, de qua p̄miserat dicens: Amen dico vobis, quia venit hora & nunc est, quādo mortui audient vocē filij dei, & qui audierint, viuunt: ille rugitus, & illa vox est, qua infernū moriendo ac resurgēdo terruit ac vicit, prædāq̄; ex eo tulit, secundū prophetā Iacob, dicentis: Catulus leonis Iudæ, qui cū eodam fili mi ascendisti, &c. Ab illo rugitu Amos propheta incipit, dicendo: Dñs de Sion rugiet, & de Hierusalē dabit vocē suā. Quod idē est, ac si dicat, De Sion egredietur lex, & verbū dñi de Hierusalē. Nā quod illic sequitur, & luxerunt speciosa pastorum, & exiccatus est vertex Carmeli, qd̄ interpretatur scientia circūcisionis, intelligitur de superbia scribarū & pharisæorum, qui se profitebātur pastores populi, qui propter suas traditiones reliquerāt traditiones dei, videlicet q̄ illa quā speciosa doctrina illorum, coruscante Christi euangelio, lugere deberet & exiccari. Igitur dñs de Sion rugiet, & de Hierusalē dabit vocē suā, vide licet quādo de medio factorum, quorum cū millibus venient, & de medio angelorum, qui cū eo venient, quorum nimirū vna societas recte Sion dicitur & Hierusalē: sedens in sede maiestatis suæ, dicit his qui à dextris erunt: Venite benedicti patris mei, possidete regnū. His autē qui à sinistris: Ite maledicti in ignē æternū. Tunc utiq̄ mouebuntur cœli & terra, sicut ait ipse dñs: Nā virtutes cœli mouebuntur. Nec vero paruus erit terræ motus in occursum eius, sed tantus, vt mortui oēs impulsī tanq̄ dormientes excitentur. Et electi quidē ipsi q̄q̄ timebunt & tremant, sed in ipso timore vel tremore fortē & firmā retinebunt spem. Hoc est quod protinus ait, & dñs spes populi sui, & fortitudo filiorū Israel. Omnis namq̄ populus electorum dei recte dicitur & est, quos oēs tunc eadē maiestate sua miro modo & terribit & cōfortabit, quia videlicet nunq̄ in semetipsis, sed in dño sperauerūt, nunq̄ de sua, sed de dñi fortitudine p̄sumperunt. Quo contra falsi Israelitæ in semetipsis sperant, & de semetipsis fortes videri volunt, dū quærentes suā statuere iustitiam, iustitiæ dei subiecti non sunt. Hæc omnia gentibus p̄dicata sunt, secundū præceptū dicentis superius, clamate hoc in gentibus, & quæcūq̄ ab eo loco dicta sunt, propheta de persona dei loquebatur. Nūc tandē ipse deus in persona sua loquitur & dicit. L. Et scietis quia ego dñs deus vester, habitans in Sion, in monte sancto meo, & erit Hierusalē sancta, & alieni non transibunt per eam amplius. Et erit in die illa stillabunt montes dulcedinē, & colles fluent lacte, & p̄ omnes riuos Iudæ ibunt aquæ. Et fons de domo dñi egredietur, & irrigabit torrentē spinarū. Aegyptus in desolationē erit, & Idumæa in desertū perditionis, pro eo q̄ inique egerunt in filios Iudæ, & effuderunt sanguinē innocentē in terra sua. Et Iudæa in æternū habitabitur & Hierusalē in generationē & generationē, & mundabo sanguinem eorum quem non mundaueram, & dñs cōmorabitur in Sion. Miro modo verba suæ personæ verbis prophetæ dñs subiungit per coniunctionē, &. Ac si dicat, Ista omnia, quæ iussū clamari in gentibus, fient, & tunc vos qui estis populus meus, qui dicimini & veri estis filij Israel, scietis quia ego dñs deus vester: scietis in quā, quia videbitis: videbitis autē, nō adhuc per speculū in ænigmate, sed facie ad faciē. Ego ille dñs deus vester, tūc cognoscat a vobis habitans in Sion, in monte sancto meo, & quæadmodū alius propheta testatur, tūc loquar ad inimicos meos

Amos. 9
Sopho. 13
Vallis concisionis.
Iohan. 5
Gen. 49
Esa. 2
Matth. 27
Matth. 24
Roma. 16
N meos

Eph. 5. meos in terra mea, & in furore meo cōturbabo eos, ego, (inquies) cōstitutus sum rex ab eo
Apo. 21 sup Sion montē sanctū eius. Et tunc erit Hierusalē sancta, videlicet quā (vt A plus ait) ex
Alieni a ce hibuit mihi sponsam gloriosam nō habentē maculā aut rugā, & de qua Iohānes in A pos
lefi Hieru ca. Vidi ciuitatē Hierusalē nouā descendētē de cōelo, a deo paratā, sicut sponsam ornātā
salem, viro suo. Et alieni (ingr) nō transibunt p eā amplius. Alieni in quā, scilicet timidi & increduli
 & execrabiles & homicidæ & fornicatores & venefici & idololatræ & oēs mēdaces, q
 ante hac p eā transibāt, eamq; fatigabāt, amplius p eā trāsire nō poterūt, qā foras missi erūt,
 & sicut illic scriptū est, pars illoꝝ erit in stagno ardētī igne & sulphure, qd est mors secun
Apoca. 22 da. Itē, illic scriptū est, Foris canes & malefici, & impudici, & homicidæ, & idolis seruien
 tes, & omnis qui amat & facit mendaciū. Igitur alieni nō transibūt per eā amplius, & neq;
 mors vltra erit neq; luctus neq; clamor neq; dolor, q̄ prima abierunt. Et erit in die illa (in
 quit) stillabūt montes dulcedinē, & colles fluent lacte, & per oēs riuos Iuda ibunt aqua.
Montes & Montes illius ciuitatis prophetæ & apostoli, colles autē ceteri sancti sunt: quoz; quia do
colles illius c̄rinā subiectæ plebes hic susceperūt, idcirco illic gloriæ quoq; cōmunicabūt, & insitā illis
Hierusalē, dulcedinē diuinæ charitatis vidēdo bibent, & cōuiuendo hauriēt: quia nimiq; plenus in il
 lis gloriā dei videbunt, per quoz; doctrinā gloriā dei cognouerūt. Hoc breui versiculo
Psal. 37. Psalmista significat dicēs: Inebriabūtur ab vbertate vultus tui, & torrente voluptatis tue
 potabis eos: qm̄ apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbūt lumen, & quidē de mon
 tibus dulcedo, & de collibus fluet lac: & per oēs riuos Iuda, id est, per omniū fidelū suæ
 confessoz; corda ibunt aquæ salientes in vitam æternā, sed eiusdē dulcedinis, eiusdē lactis,
 earundemq; aquaz; fons & in montes & in colles, & in oēs riuos illos, de domo dñi (ingr)
Proue. 9 egredietur, q̄ videlicet domus recte intelligitur fabrica corporis Christi, etenim ipsa est do
 mus quā sapientia sibi ædificauit. At ergo: Et fons de domo dñi egredietur, & irrigabit
 bit torrentem spinaz; fons vitæ, & torrens voluptatis de illa domo dñi egrediens, irrigabit
 torrentem spinaz; id est, vniuersitatē electoz; vt iam nō sit quod erat, decurrendo ab omni
 ad occasum, inter spinas tribulationū atq; peccatoꝝ: sed torrens deliciaꝝ, abundans vberta
Apoca. 22 te bonoz; sempiternoꝝ. De hoc item in Apoca. legitur: Et ostendit mihi flumen aquæ vi
 uæ, lympidū sicut cristallum, procedens a sede dei & agni, in medio plateæ cititatis, Et ex
Flumen pa vtraq; parte fluminis lignū vitæ, afferens fructus duodecim, per menses singulos reddens
cis, spiritus fructū suū. Breuiter hic dicendū, quia fons ille siue flumen spūs sanctus est, qui & in prop
sanctus, pheta dicit: Ecce ego declino in eos vt flumē pacis, & vt torrēs inundās gloriæ gentium.
Esa. 66 Hoc (inquā) flumē pacis, hic torrēs gloriæ, hic flumen lætitiæ, hic torrēs voluptatis, hæc
 vbertas domus dei, spūs sanctus est. Ipse nāq; amor est sponsi & sponsæ, quo nimiq; inu
 datus & sanatus, qui erat torrēs spinaz; torrēs erit deliciaꝝ, id est, cōditio nostra, q̄ mortali
 erat & misera, immortalis erit & beata. ¶ Ciuitati huic Aegyptus & Idumæa spūaliter se
 cundū nouā interpretationē, & secūdū rem cōtrariæ sunt, & idcirco cōtrarie recipiēt. A
 gyptus nāq; tenebræ, Idumæa terrenitas interpretat, omnesq; illos significāt, quos exca
 cavit malitiā ipsoꝝ, & qui propter cupiditatē corda terrena gerūt. At ergo, Aegyptus in
 desolationē erit, & Idumæa in desertū perditionis. Quare Pro eo (inquit) q̄ inque egerūt
 in filios Iuda, & effuderūt sanguinē innocentē in terra sua filios Iuda, sicut Hierusalē &
Filij Iuda Sion, nō carnaliter, sed spūaliter intelligimus, scilicet oēs qui vnū & verū deū confitentur,
spiritualit. secundū nomen Iuda, qd interpretatur cōfessio, & propter eandē confessionē iniqua pa
 tiuntur ab Aegypto & a filijs Edom. Qui dicūt, exinanite, exinanite vsq; ad fundamentum
Psal. 136 in ea, subaudit Hierusalē. Vellent nāq; exinanire ciuitatē, id est, ecclesiā dei, nullāq; ex ea
 penitus audiri vocē Iuda, id est, cōfessionis, ac proinde dño habitante in illa cū abundātia
 dulcedinis, fluuioz; lactis, ac per oēs riuos Iuda euntibus aquis, ipsi econtra erūt in desolat
 tionē, & in desertū perditionis. Vnde adhuc sequitur. Et Iudæa in æternū habitabitur, &
 Hierusalē in generationē & generationē, & mundabo sanguinē eoz; quē non mundauer
 ram, & dñs cōmorabitur in Sion. Cuncta hæc spūaliter dicta, miro modo carnali Iudææ
 siue Israël in carne glorianti blandiuntur. Cū em̄ contra ipsos maxime hæc dicantur, vtpo
 te qui terreni sunt, & terrena diligūt, & sanguinē sanctoz; prophetaz; in terra sua effuder
 runt, & proinde excæcati merito, redacti sunt in Aegyptum, ipsi pro semetipsis dicta esse
 gloriānt, Hæc em̄ ad opinionē illoꝝ multū accedere videntur, qua mille annoꝝ regnū in
 Iudææ

Iudææ sibi finibus pollicētur & aureā Hierusalē, & victimaz; sanguinē, & filios ac nepoz;
 res, & delicias incredibiles, & portas gemmaz; varietate distinctas. In illa pulchra annorū
 longitudine habituros se putant secundū hęc prophetiā, de montibus stillas carneæ dul
 cedinis, & de collibus candidi fluuii lactis, & per oēs riuos Iuda salietes aquas purissimas.
 tanta vbertate, vt torrēs quoq; spinaz; ita cōmutētur, quatenus circū circa nō spinæ, sed
 ligna pulcherrima atq; fructifera nascantur velut in paradiso deliciaꝝ, iuxta literā hæc oia
 somniant, & errāt, sed hic error prophetis profuit semp & prodest literis, vt à suis cōser
 uentur inimicis. Deniq; tanta sunt quæ contra illos dicuntur, vt odio nimis impatiēt illi
 los sine dubio concitarent, si manifestis expressa fuissent vocibus. Itaq; sicut in Esaiā loquit
 tur dñs, Liga testimonium, signa legem in discipulis meis: ita & hic necessario factū cre
 damus vt ligaretur testimoniu hoc mysticū, discipulis Christi repositū, ab inimicis Chris
 sti conseruandum propter ligaturæ pulchritudinem, propter blandientem literæ su
 perficiem. Ligaturæ eiusdem summa clausura hæc est. Et mundabo sanguinem eoz; quē
 non mundauerūt, Et dñs cōmorabitur in Sion. Quoz; eoz; mundabo sanguinem? Aegy
 ptiorum videlicet & Idumæoz; quos semetipsos esse Iudæi nō sentiunt, cum sint maximi
 homicidaz; qui sanguinem innocentē effuderunt. Eoz; (inquit) sanguinē mundabo, quem
 nō mundauerūt, id est, homicidia cæteraz; peccata illoꝝ vindicabo, de quibus pœnitentiā
 non egerūt. Nā si mūdauissent ipsi per tēporalē pœnitentiā, ego nō mundarē aut punirē
 per æterni iudicij sententiā. ¶ Succinit propheta psonæ loquetis dñi, conuersus ad nos ac
 dicēs, Et dñs cōmorabit in Sion: in illa videlicet, cuius fundamēta sunt in mōtibus sanctis,
 cuius portas diligit dñs sup oia tabernacula Iacob, de qua tā mirabiliter q̄ veraciter loquit
 spūs sanctus, & homo natus est in ea, & ipse fundauit eā altissimus. Ibi cōmorabit, ibi mo
 ra faciet æternā, ibi semp videbitur deus deoz; semperq; desiderabilis erit ad videndū.

Finis libri in Iohalem prophetam.

PROLOGVS RVPERTI IN AMOS
 PROPHE TAM.

Iertius in ordine duodecim prophetaz; sanctus Amos, magnam Magisteriū
 doctoris & eruditoris sui spūs sancti gratiā cōmendat, ad gloriā sancti spūs
 ipsius referendo, quis & vnde in prophetā fuerit assumptus. Ait in Amos.
 em̄ ipse in titulo prophetiæ suæ: Verba Amos, qui fuit in pasto Amos. 7
 ralibus de Thecue. Et alibi: Non eram propheta, nec filius pro
 phetæ, sed armētarius vellicans sycomoros, & tulit me dñs, cū se
 querer gregē, & dixit ad me: Vade, propheta populo meo Isra
 el. Magnū quippe est pconitū gratiæ & gloriæ dñi, in eo q̄ pasto
 rem implendo, prophetā facere & dignanter voluit, & efficaciter
 potuit. Porro nos temeritatis argui veremur, qui verba nō hois, sed dei verba, non ab hu
 mo prolata, sed cœlesti magisterio deprompta, tractare nitimur, quoz; sub maiestate ma
 gni & antiqui, multoz; maiores q̄ nos intellectus proprii vires succumbere fatētur. Quis
 em̄ (inquūt) digne exprimat tria & quatuor scelera Damasci, Gazæ, Tyri, Edom, filiorū
 Ammon & Moab, in septimo octauoz; gradu Iudæ & Israël? Quid igit? Remitteremus la
 xas manus, & verboꝝ dignitatē atq; difficultatē, dormitiōis ac somnii nobis vt pigri occa
 sionē faciemus? Si hoc agimus, cōtra nos est illud dictū sapientis, vt excusari nō possimus:
 Vade ad formicā o piger, & cōsidera vias eius, & discē sapientiā: quæ cū non habeat ducē
 vel pceptorē, nec principē, parat æstate cibum sibi, & cōgregat in messe quod comedat.
 Vique quo piger dormis? Quādo cōsurges ex somno tuo? Paululū dormies, paululū dor
 mitabis.

Carnalis
 sensus lu
 daoz; de
 mille ans
 norū reg
 gno.

Iudæi gau
 dent in su
 perficie li
 teræ.

Esa. 8

Psal. 86

Difficultas
 in hoc pro
 pheta.

Prouer. 9

mitabis: Paululū conferes manus vt dormias, & veniet tibi quasi viator egestas, & pauperes quasi vir armatus. Si vero impiger fueris, veniet tibi vt fons mellis tua, & egestas longe fugiat a te. Quo nam hæc dicta tendunt, nisi vt spem suggerat inopi animæ, quatenus de adiutorio dei confidens properet, exemplo formicæ, maiora humeris suis onera subire cibumq; sibi parare: Ventura namq; est fames pigris & somnolentis, in hoc tempore dormitantibus, & occures illis quasi vir armatus: quæ & Psalmista prospiciens, cū dixisset: No uit dñs dies immaculatoꝝ, & hæreditas eoꝝ in æternū erit, subiunxit atq; ait, Non confundentur in tēpore malo, & in diebus famis saturabuntur. Tempus malū & dies famis nimium appellat diem iudicij, qñ mali & pigri, qui hic neglexerūt omnē sermonē procedentem ex ore dei, in quo uiuit, & sine quo nō uiuit homo, esurient & sitient in æternū. Exurgamus igitur etiam ad hanc partē sermonis dei, & quisquis hæc opuscula nostra legerit, exoraturē vt cum beniuolis aridens oculis dicat de nobis illud eiusdem sapientis, Formicæ, populus infirmus, qui præparat in messe cibum sibi. Finis prologi.

Psalm. 36

Deute. 8.

Prover. 30

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN AMOS PROPHE. tam commentariorum liber primus.

Verbū dñi factum ad Amos dūz rum Israeli piagium.

Erba Amos, qui fuit in pastoralibus de Thecæ, quæ uidit super Israel in diebus Ozias regis Iuda, & in diebus Hieroboam filij loas regis Israel, ante duos annos terræ motus. Amos, quod interpretatur populus auulsus, ex ipsa sui nominis interpretatione dūrum præfert præsiagium Israeli ad quem mittitur, quod uidelicet proxima captiuitate de terra sua foret auellendus, quin aureos colendo vitulos, a dño & stirpe David, quem elegit dñs, fuerat auulsus. Huius verba sunt hæc, de uiuo nimirum fonte (quod est unigū verbum dei) prolata, & idcirco omni veritati rerū sequentium necessario adimplenda. Qui uidelicet Amos fuit in pastoralibus Thecæ. Est autem Thecæ vocabulū oppidi, distans à Bethlehem sex milibus ad meridianā plagam, & ultra nullus est viculus, ne agrestes quidem casæ, quales Aphri appellant Mapalia, summi potius q̄ domibus similes. Tanta est heremi vastitas, quæ vsq; ad mare rubrū, Persarumq; & Aethiopū atq; Medoꝝ terminos dilatur. Et quia humo arida atq; arenosa nihil omnino frugum gignitur, cuncta sunt plena pastoralibus, vt sterilitatē terræ cōpensent pecorum multitudine. Ex hoc numero pastoz & Amos propheta fuit, imperitus sermone, sed nō scientia. Idē em̄ qui per oēs prophetas spūs sanctus p̄ istū quoq; locutus est. Porro Thecæ tuba interpretatur. Vnde & hoc ipm nomē viculi multū cōgruit rei. Cuius prophetiæ, q̄ nimis si bene audiat, si aures audiēdi habemus, tāta & tā fortis est, vt merito vocet tuba dei. Hæc verba vidit sup Israel, subaudit veniētia velut grande pondus. Cæterū nisi Israel p̄uaricatus fuisset, & idcirco nō aduersa, sed prospera nūciaret, rectius diceretur ad Israel siue pro Israel. Vidit autē visione illa qua possunt verba videri, scilicet visione mētis, quæ vera visio est, ob cuius excellentiam & prophetæ dicuntur vidētes. Ozias cuius in diebus hæc vidit, cognomēto Azarias dictus est, rex Iuda, qui indebitū sibi sacerdotiū vendicare conatus, lepra in fronte percussus est, qñ irā dñi nō solū pœna eius, sed & terræ motus ostēdit, quæ Hebræi tunc accidisse cōmemorāt. Ante duos annos illius terræ motus hæc verba le vidisse testatur. Cur autē terræ motus eiusdē nunc fecerit mentionē, si ratio queratur, opportunus in proximo dicitur, qñ pro necessitate mystici sensus inueniendi, seruat bimur verticē Carmeli, cur præmisso, dñs de Sion rugiet, & de Hierusalē dabit vocē suā, & luxerunt speciosa pastoz, subiunxit atq; ait, & exiccatus est vertex Carmeli. Porro Hieroboam iste nō est filius Naboth, qui peccare fecit Israel, sed filius Ioas, filij Ioathan, filij Iehu, pronepos eiusdē Iehu, sub quo prophetauerūt, Osee, & Iohel, & Amos. Verba ipsa iam nunc aggrediamur. Dominus de Sion rugiet, & Hierusalē dabit vocē suā, & luxerunt speciosa pastoz, & exiccatus est vertex Carmeli. Ab eo, quo summa sanctoz prophetarum

2. Para. 26

Hieroboam hic, pronepos Iehu.

phetarum intentio tendit, verboꝝ suoz initiū facit, scilicet ab aduentu, qui tunc expectabatur, & euangelio Christi filij dei: & quid propter eius reiectionē siue repulsionem inselicibus euentuz foret Iudæis, mirabiliter atq; terribiliter propheta de pastore assumptus edicit. Nam dñs de Sion rugiet, hoc est, Christus dei filius, deus & dñs, homo factus, & mortem passus, infernū confringet, & mortem euincet, tanq̄ leo fortissimus, tanq̄ catulus leonis, id est, fortissimus, filius fortissimi dei secundū prophetiam Iacob dicentis: Catulus leonis Iuda, ad p̄dam fili mi ascendisti, Requiescens accubuisti vt leo & quasi leæna, Quis suscitabit eum? Tanto rugitu emisso de Sion, deinde de Hierusalē (quæ vna eademq; ciuitas est) dabit vocē suā, id est, emittere prædicationē euangelicā: quod & fieri oportere secundū scripturas ipse testatus est: Quoniam sic scriptū est, & sic oportebat Christū pati, & resurgere a mortuis tertia die, & p̄dicari in nomine eius pœnitentiā & remissionē peccatorū in omnes gentes, incipietibus ab Hierusalē. Quid deinde miseris euentuz erat Iudæis? Nimirū geminū malū, duplex contritio, alia tēporalis, alia æternæ siue alia corporalis, alia spiritualis. De tēporali siue corporali, & luxerunt speciosa pastoz, inquit. De æterna siue spirituali, & exiccatus est (inquit) vertex Carmeli. Quæ em̄ vel quoz speciosa pastoz luxerunt, & quomodo luxerunt? Vtiq; speciosa ciuitas illa Hierusalē, quæ & propheta & ipsum dominū prophetaz occidit, & augustū in ea templum, quo nihil in orbe fuit augustius, & cætera quæcunq; speciosa siue delectabilia potuerunt habere pastores illi falsi, scilicet scribæ & pharisæi, qui se profitebantur esse pastores, cū essent lupi rapaces. Luxerūt luctu inconsolabili, circumstantibus & vastantibus cuncta Romanis, quibus vincuntibus, quicunq; ex Iudæis gladio, fami, & igni superesse potuerūt in omnes gentes captiui ducti sunt. Hæc fuit & est contritio temporalis, contritio corporalis. Quis porro erat Carmelus, & quis Carmeli vertex, & quomodo exiccatus est? Interpretatio nominis Carmeli recto aperit. Interpretatur em̄ Carmelus, scientia circūcisionis. Ergo Carmelus secundum suū nomen significat circūcisionē, id est, Iudaismū carnalē multū in sua scientia gloriantem. Vertex eiusdē Carmeli illa fuit generatio, quæ saluatorē crucifixit, generatio cuius (vt sapientia dicit) excelsi erant oculi, & palpebræ in altū surrectæ. Illa namq; generatio circūcisionis, summū sibi visa est esse vel habere culmen scientiæ, ita vt & clauis scientiæ dixerit eā dñs tulisse. Væ (inquit) vobis, quia tulistis clauim scientiæ. Ipsi nō introistis, & eos qui introibant, prohibuistis. Talis ille vertex Carmeli, post rugitū dñi de Sion, & vocem eius de Hierusalē, exiccatus est, quia videlicet, extunc ab illis recessit omnis ros supernæ gratiæ, & nubibus suis mandauit dñs, ne pluerēt super eos imbrē, quia repulerūt verbum dei, & indignos se iudicauerūt æternæ vitæ. Super illū verticē, id est, super illā generatiōnē omnīū cæteraz generatiōnū omnia peccata venerūt, secundū sententiā ipsius dñi, qui cū dixisset: Ecce ego mitto ad vos prophetas & sapientes & scribas, & ex illis occidētis & crucifigetis, &c. subiunxit atq; ait: Vt veniat super vos omnis sanguis iustus qui effusus est super terrā a sanguine Abel iusti, vsq; ad sanguinē Zachariæ filij Barachiz, quæ occidistis inter templū & altare. Amen dico vobis, venient hæc oīa super generatiōnē istā. Sequitur ergo. Hæc dicit dñs. Super tribus sceleribus Damasci, & super quatuor non cōuertam eum, eo q̄ triturauerit in plaustris ferreis Galaad. Hæc est contritio æterna contritio spiritualis in eo q̄ dicit, nō conuertam eum. Quem em̄ dicit eum, nisi verticē Carmeli, id est (sicut iam diximus) superbā scientiæ circūcisionis, cuius illa generatio vertex quidā extitit, nepe cū dicit, nō conuertā eum, nō licet subaudire Damascū, cū Damascus sit sceminini generis, sicut & cū dicitur, super tribus sceleribus Gaza, & super quatuor nō conuertam eum, nō licet referri ad Gazam, cū Gaza nomen ciuitatis & sceminei sit generis. Et sicut cū dicitur, super tribus sceleribus filioꝝ Ammon & super quatuor nō conuertam eum, non cōuenit singulariter eū referri ad pluralitatem filioꝝ Ammon. Igitur non cōuertam eum cū dicit, subaudiri necesse est Carmelū siue verticē Carmeli, id est, populū Iudæoz cum circūcisionem, maximeq; illā, quæ dñm crucifixit, generatiōnē eiusdē populi, cuius scientia denotatur reprehensibilis ex interpretatione (vt iam dictū est) nois Carmeli. Nec em̄ leuiter ac sine magnæ indignationis pondere illa generatio hic dicitur vertex Carmeli, sed eodem spū, & eadem ira, qua & diabolus sub nomine principis Tyri, in propheta propter præsumptionem scientiæ dicitur Cherub, quod interpretatur plenitudo scientiæ.

Gene. 49

Luc. 24

Speciosa pastorum Hierusalē,

Vertex Carmeli, scribæ & pharisæi.

Proue. 30.

Luca. 11

Matth. 23.

Non conuertā eū.

Ezech. 28 Tu (inquit) signaculum similitudinis, plenus sapientia, & perfectus decore, in deliciis paradisi dei fuisti. Tu Cherub extensus & proteges, & posuisti in monte sancto dei. Item, Et eccite de monte dei, & perdidisti eum Cherub proteges de medio lapidum ignitorum. Homo quoque cui persuasit in peccatis transgressionis scientiam plenariam, dicendo, Et eritis sicut dii scientes bonum & malum, super eodem vitio denotati in ligno suaricationis, dum pro eo quod accidit, nomen irone ascriptum est illi, ut diceret lignum scientiae boni & mali. Ita nimis per verticem Carmeli, secundum iam dictam interpretationem, terribiliter hic denotari arbitramur superbia illius generationis suae circuncisionis, nimium de scientia presumptus: cuius tanta presumptio, ut Christum virtutem & sapientiam dei speraret se circumvenire posse dolis, & ita exinanire consilium dei, ut illum qui venisset benedictus in nomine domini, faceret haberi maledictum in manu legis domini, pro eo quod dixerat lex, quia maledictus est a deo quod pendet in ligno. ¶ Proinde terribiliter dicitur, & cum meta ac reverentia cogitandum, quod propter scelera Damasci, propter scelera Gazae, propter scelera Tyri, propter scelera Edom, propter scelera filiorum Ammon, propter scelera Moab, propter scelera Iuda, & propter scelera Israel, sic iudicet dominus & daret illi verticem Carmeli, ut non conuertat eum, id est, omnino repellat & caecitati tradat eum secundum alterius prophetae testimonium, quia idem dominus dicitur: Excava cor populi huius, & aures eius aggrava, ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & convertatur, & sanem eum. Quis hoc anima duerere posset, nisi dominus ipse in luce evangelii consonanter & manifeste dixisset, illud quod iam summus, ut veniat super vos omnis sanguis iustus, & effusus est super terram a sanguine Abel iustissimi: Amen dico vobis, veniet haec omnia super generationem istam. Denique si omnia, ergo & Damasci & Gazae, Philistinum & Tyri & Edom & Moab & patrum suorum Iuda atque Hierusalem scelera venire debuerunt super generationem istam secundum prophetiam hanc. ¶ Porro quavis dicant venire super illius generationis verticem, non tamen removeri dicuntur ab eis, quorum priora scelera fuerunt, vel a quibus incepta sunt. Nam & illi onus suum singuli portare debuerunt, illa autem infelicissima generatio, & onera omnium illorum, & suum debuit portare onus proprium. Vere generatio infelix, in malum tempus separata, quae admodum hic idem propheta quodam loco, cum exclamasset, vae quod operatus est in Sion, inter caetera subiunxit, Qui separati estis in diem malum, & appropinquatis solio iniquitatis. Nepe sicut dominus noster apostolos beatificans & dicens: Ego misi vos metere quod non laborastis, alii laboraverunt, & vos in labores eorum introistis: mercedem illorum non excludit quod laboraverunt & non meli fuerunt, videlicet sanctorum patriarcharum, quod expectaverunt, & non acceptis promissionibus, omnes defuncti sunt: sed istorum praefert quod sine labore expectationis ipsum praesentem beatis oculis videre meruerunt. Ita nimis cum dicit, Venient haec omnia super generationem istam, poenam Damasci & caeterorum non aufert, sed generationis eiusdem, quae mensuram illorum implevit, maiorem fore censet. Tam literae ordinem prosequamur. Super tribus sceleribus Damasci, & super quatuor non conuertat eum. Recte in initio scelera ponit Damasci, quia videlicet a Damasco initium fuit sanguinis, de quo dominus ait, ut veniat super vos omnis sanguis iustus, quod effusus est super terram a sanguine Abel iusti. Is namque locus esse dicit, ubi Cain etiam Abel occidit, & ex eo traxisse causam nois sui. Damascus namque bibes sanguinem interpretatur. ¶ Computanda iam hic sunt scelera tria, & quatuor & designanda qualitatibus propriis. Primum scelus est voluntas peruersa, & si opere complere nequeat, tamen scelus vitiosum est. Unde & propter odium quoniam & occidit voluntas est, iam quisque dicitur & est homicida. Omnis enim qui odit fratrem suum, homicida est. Iam ergo mortuus est qui odit, sed mors eius intrinsecus latet, & rursus ad vitam converti potest, sicut illam puellam dominus suscitavit, quae nondum erat elata, sed in domo iacebat. Secundum scelus est, voluntatem oportere complevisse, & hoc factum mortuus est peccator, & foras elatus. Sed adhuc suscitari potest, sicut illum iuvenem dominus suscitavit, qui per portam civitatis mortuus efferebatur. Tertium scelus est, opus malum in consuetudinem vertisse, & tunc peccator mortuus & sepultus est. Sed adhuc ad vitam suscitari potest, sicut Lazari sepultum iam quatuoriduanum, & septem dominus suscitavit. Quartum scelus est, in suo sibi peccato complacere, deoque ad poenitentiam recalcanti, & legi eius redarguenti, superbiae spiritu resistere. Hoc scelus diabolicum est, quod & in psalmo brevis versiculo designatur. Qui dixerunt, lingua nostra magnificabimus, labia nostra a nobis sunt, quis noster dominus est? Hoc scelus perpetrare & sic loqui, est dicere verbum contra spiritum sanctum, & non remittetur neque in hoc seculo neque in futuro. Non placet sancto

spiritui, ut conuertat illum qui sese in hoc scelus erexit. Nunc iam literae huius distinctionem, siue tenore diligenter attedamus. ¶ Super tribus (inquit) sceleribus Damasci, & super quatuor. Non dicit, super tribus sceleribus & super quatuor Damasci, sed nomen Damasci tribus & quatuor interponit, & tria & quatuor scelera subiungit. Hic tenor in omnibus vigilanter considerandus est. Ita enim super tribus sceleribus Gazae dicit, demumque & super quatuor, adiungit, super tribus sceleribus Edom (inquit) ac deinde & super quatuor ait: Sic omnino & in caeteris. Nusquam tria & quatuor scelera coniungit. Quod si faceret & tria & quatuor viderentur esse scelera Damasci & Gazae & Tyri & Edom & filiorum Ammon, & Moab, & Iudae, & Israel. Nunc autem hoc perpendere operae pretium est, quod singulorum illorum, Damasci videlicet & caeterorum, tria tamen scelera sint, quatuor vero verticis Carmeli, id est, saepedictae generationis, cuius tunc dominus venit. Denique nec illa quartum scelus habuisset, nisi dominus ad eam venisset, sicut & ipse testatus est: Si non venissem, & locutus fuisset eis, peccatum non haberet. Nunc autem excusationem non habet de peccato suo. Item, si opera non fecissem in eis, quae nemo alius fecit, peccatum non haberet. Nunc autem & viderit & oderit & me & praefem meum. Igitur quoniam dominus ad Damascum, ad Gazam, ad Tyrum, ad Edom, ad filios Ammon, & ad Moab non venit, sed neque ad Iudam, neque ad Israel prioribus temporibus venerat, sicut venit in tempore illius generationis, tria tamen sunt scelera Damasci & caeterorum, quatuor autem verticis Carmeli, id est, illius malae & adulterae generationis Iudaeorum, siue scribae & pharisaeorum, quia filium dei & opera eius viderunt ipsorumque & praefem oderunt. Denique & Damascus, & Gaza, & Tyrus, & Edom, & filii Ammon, & Moab, tria haec scelera, mala voluntate & malum opus, & mali operis consuetudinem habuerunt, sed de quarto, id est, de superba defensione scelestae, aliqua habere defensionem sibi videri possunt, quia neque Christum viderunt, neque praefem eius bonum cognoverunt, sed neque legem eius, vel redarguentem audierunt. Iuda quidem & Israel ante generationem istam legem habuerunt, & transgressi sunt atque in transgressionis suae defensionem prophetas occiderunt: verumtamen non ita, sed in comparatione illius saepedictae generationis, multo magis excusabiles sunt. Etenim & de Iuda, & de Israel, quaecumque exempla sunt, quod poeniam egissent, factae fuissent virtutes in illis, quae in illa generatione factae sunt. Denique & Achab rex Israel, cum audisset sermones domini per Heliā Thesbitae, pro sanguine Naboth quem occiderat, poeniam egit, ieiunavitque & dormiuit in sacco, & ambulabat demisso capite. Et idcirco non induca (ait dominus) malum domui eius in diebus eius. Et Manasses rex Iuda, cum imple gessisset, multumque sanguinem innoxium fudisset, postquam coangustatus est, oravit dominum, & egit poeniam valde coram deo patrum suorum. Illa autem generatio (de qua nunc sermo est) neque sicut Achab rex Israel de futuris malis praecedenti domino credidit, neque sicut Manasses rex Iuda, postquam mala ipsa venerunt propter tantas angustias, poeniam egit, quis periret fame, gladio, & igni: quamvis quod erat residui, ducerent in omnes gentes captivi. Caeteris quoniam in hoc loco praescribunt, Damasco, Gazae, Tyro, Idumaeae, filijs Ammon, quod si annunciatum illis fuisset testis est ipse dominus, quia poeniam egissent: Cum enim exprobraret civitatibus, in quibus factae sunt plura, & virtutes egissent poeniam. Vae tibi (inquit) Corozaim, vae tibi Bethsaida, subiunxit, atque ait: Quia si in Tyro & Sydone factae essent virtutes, quae factae in vobis, olim in cinea & cilicio poeniam egissent. Quod de Tyro testatus est, hoc idem de caeteris civitatibus siue gentibus inter quas Tyrus tertio loco hic nominatur licet intelligi. ¶ Quod si quaeras, cur ergo non sit annunciatum, quare virtutes non sunt factae in illis, quoniam crederent & poeniam agerent. Brevis hic pro tempore respondendum est, quia deus de tali illorum poeniam non curavit, aut curare debuit, quae non ageretur pro aeterna salute futuri seculi, sed pro vitanda aduersitate, pro retinenda prosperitate vitae praesentis. In hoc duntaxat cunctis illis generatio saepedicta magis inexcusabilis extitit, & sceleratorum cunctis illis, quia neque temporalis miseriae comminationibus (quae illaturae erant Romanis, neque terna iudicii vel gehennae ignis auditui domino praenunciatae credidit, semper incredula, semper dura cervicis rebellis. Igitur tria tamen Damasci & caeterorum, verticis autem Carmeli quatuor scelera sunt, quia quartum est cor impoenitens, siue rebellio atque defensio scelestae. ¶ Porro, tria & quatuor, septem sunt, quia numerus impar insolubilis, neque enim in partes aequas praesolui, sicut plerumque uniuersitate significat, ita in Cain, quod typus fuit illius generationis, insolubile siue interminabile vindictam designat, dicens Lamech. Septies ultio dabit de Cain: de Lamech vero septuagies septies. Et quidem vindicta videtur extendi, cum dicitur de Lamech, septuagies septies, quia numerus prolixior est, sed contra, solubilem significat ultionem de Lamech, quod numerus

Tria scelera
ra aliorum
verticis Car
meli quatuor.

Iohann. 18

3. Reg. 21.

Matth. 18

Mysterium
Innumeris
7. & 77.
Gene. 47

solubilis est, septies vero insolubilē vltionē de Cain, q̄a numerus insolubilis est. Deniq; se-
ptē nullus alius metū numerus p̄ter vnitatē, septuaginta septem alij quoq; metiunt numeri
videlicet septē & vndecim. Nā septies vndecim, siue vndecies septē, septuaginta septem
sunt. Itaq; cū dicit, septies vltio dabit de Cain insolubilis. & idcirco maior vltio denuntiat
dicēdo autē de Lamech vero septuagies septies, solubilis, & idcirco minor vindictæ modus
appendit. Proinde cū dicit dñs, sed ois q̄ occiderit Cain, septuplū puniet, subaudiendū est,
nisi p̄nitentiam egerit. Et in lege quoties dicit, q̄ hoc vel illud fecerit, morte moriat. Et in eua-
gēlio, oēs eī q̄ acceperint gladiū, gladio peribūt, necessario subaudiendū est, nisi p̄nitentiam
egerint. Iste cor nō p̄nitens se habuisse ostendit, q̄ neminē vocatē in ius, reum se esse cō-
fessus est, q̄m̄ (inquiens) occidi virū in vulnus meū & adolescentulū in liuore meo. Ille autē
& requisitus dño, negauit, proterue dicēs, nescio, nunqd̄ custos fratris mei sum, & conij-
ctus desperauit. Maior est (inquiens) iniquitas mea, q̄ vt veniā merear. Igit̄ & generationis il-
lius vltionē interminabilem significat hic numerus septenarius, cū dicit, super tribus sceler-
ibus gentiū istarū, & super quatuor nō conuertā, quod idē est, ac si diceret, Propter oēm
sanguinē iustus q̄ effusus est sup̄ terrā, p̄noxia generationē illā, q̄m̄ tribus sceleribus aliey
nis addēdo sua quatuor, sicut p̄m̄ suorū, ita & oim̄ gētiū mēsurā impleuerūt. ¶ Scelera Da-
maſci in hoc vno facto cōprehendit, eo quod tritauerit in plaustris ferreis Galaad. Hoc
4. Reg. 3
Damaſci
Damaſci fecisse cōstat, regnāte Azahel secundū prophetiā Heliſæi. Scriptū est em̄: Ste-
titq; cū eo, & cōturbatus est vsq; ad suffusionē vultus, fleuitq; vir dei, Cui Azahel ait: Quare
dñs meus flet? At ille respōdit: Quia scio quæ facturus sis filiis Israel mala. Ciuitates eorū
rum munitas igni succendes, & iuuenes eorū interficies gladio, & paruulos elides, & p̄-
gnātes diuides. Dixitq; Azahel: Quid em̄ lum seruus tuus canis, vt faciā rem istā tam ma-
gnam? Et ait Heliſæus: Ostendit mihi dñs, te regē Syriæ fore. Factū est vt propheta p̄di-
xerat, & in facto eius tria scelera, de q̄bus supra dictū est, hoc modo distinguunt. ¶ Prīmū
scelus vltionem eius odiū fuit, quo aduersus populū dei cor suū indurauit, nihil ab eo la-
sus, imo & deo & prophetis eius ingratus, Heliæ. s. & Heliſæo, per quos fuerat rex p̄-
signatus. Nam ad Heliā dñs: Vade (ingr) reuertere in viā tuā per desertū in Damaſcum,
Cumq; perueneris illuc vnges Azahel regē sup̄ Syriā. Ad Heliſæū autē idē reuelatū fue-
rat, cū diceret ad eū (vt iam p̄missum est) ostēdit mihi dñs te regē Syriæ fore. ¶ Secundū sce-
lus fuit, qd̄ odiū illud ope expleuit, dū cōtra regē Israel Achab ad p̄liandū in Ramoth Galaad
3. Reg. 20
ascēdit, mala vtiq; reddēs pro bonis, sicut & p̄cessor eius Benadab. Quid em̄ boni fe-
cerat cū illo rex Israel? Victi Syri cū dixerūt: Ecce audiuimus, qd̄ reges domus Israel de-
mētēs sint. Ponamus itaq; saccos in lūbis nostris, & funiculos in capitibus nr̄is, & ingredia-
mur ad regē Israel, forsītā saluabit animas nr̄as. Egressus est ergo ad eū Benadab, & leuauit
eū in currū suū. Qui dixit est: Ciuitates quas tulit pater meus a p̄re tuo, reddā, & plateas fac-
tibi in Damaſco, sicut fecit pater meus in Samaria, & ego scēderatus recedā a te. Pepigit
ergo fœdus, & dimisit eū. Hoc fœdus vterq; irrupit, q̄a propter Ramoth Galaad, quæ ci-
uitas erat Israel, vterq; Benadab. s. & Azahel, suo q̄sq; tpe ad p̄liandū cōtra Israel ascēdit.
Tertium.
4. Reg. 10
¶ Tertiuū scelus eiusdē Azahel regis Syriæ siue Damaſci illud fuit, qd̄ nō vna victoria con-
tentus in Ramoth Galaad, quotiescūq; & quātumcūq; potuit, percussit Israel, & cōcēdit in
vniuersis finibus eius, sicut postmodū eadem sacra historia testat. Et percussit eos (inquit)
Azahel in vniuersis finibus Israel, a Iordane cōtra orientālē plagā, omnē plagā Galaad &
Gad, & Ruben, & Manasse, ab Azor quæ est sup̄ torrentē Arnon & Galaad, & Basan.
¶ Porro, Galaad interpretat̄ aceruus testimoniū, significatq; hoc nomen martyres. i. testes
Christi, quoz; in persecutione ille s̄p̄dictus vertex Carmeli superauit crudelitatē huius
Damaſci siue regis Damaſceni, & tria eius scelera quatuor suis sceleribus abundātius im-
pleuit. Proinde sicut omnis sanguis iustus, ita ille, quē tunc Damaſcus fudit, super illū ver-
ticē venire debuit. Sed iā hic queri potest, quō inter sanguinē iustū sanguis ille possit re-
putari, quē tūc Damaſcus effudit. Certū est em̄, quia tunc tēporis miserabilis Israel nimis
3. Reg. 19
idololatriæ cultibus sordebat, quā ob causam tradebat in manus hostiū, iustā dñi sustinet
irā. Ad hoc breuiter respondendū, quia tūc quoq; in Israel nō nihil iusti sanguinis erat, te-
stāte dño, cum dicit ad Heliā: Et derelinquā mihi in Israel septē milia viroz, quoz; genua
non sunt incuruata Baal. Septenario numero milium vniuersitas significabat̄ illorum, qui
etiam

etiam in illo tpe malo, regnātibus Achab & Iezabel, impietati nō consenserunt, latentes
apud semetipsos, & colentes deū vnz, deū patrū suorū. Ex illis nōnullos ille Damaſci be-
luis furor tritauerit, Ceterū & in oibus, quos puagādo dissecuit, nō merita vitæ, sed ve-
ri dei mentionē tam illi q̄ & ceteri persecuti sunt inimici, hoc maxime inuidentes, q̄ dicit
cerent habere deū vnz, scdm̄ inuidiā Cain, q̄ fratrem suū odio habuit, ob illā solūmodo cau-
sam, quod visus est illi dignior esse cultor dei. Ego nec illoz; sanguinē ab omni sanguine
iusto, q̄ effusus est super terrā, ratio excipit, sentitq; iudicio dñi venisse super illū Carmeli
verticē, vt exiccaret, & vt nō conuerteret eum dñs, id est, super illius t̄pis populū Iudaicū,
sub quo, & a quo dñi & prophetaz; sapiētiumq; & scribarū, quos ipse misit, sanguis est ef-
fusus, occidendo, crucifigēdo, flagellādo, & de ciuitate in ciuitatē persequēdo. Sequitur.
¶ Et mittā ignem in domū Azahel, & deuorabit domos Benadab, & conterā verticem
¶ Damaſci, & disperdā habitatorē de domo idoli, & tenentē sceptrū de domo volupta-
tis, & transferet̄ populus Syriæ Cyrenen, dicit dñs. ¶ Sicut iam supra dictū est, cū dicit
dñs oīa venire super generationē illā a sanguine Abel iusti, quā intelligimus per exicca-
tum verticē Carmeli, nequaquā tamē a p̄cena liberi, vel immunes sunt quicūq; sanguinem
iustum fuderūt, sed in proprijs personis p̄cena quoz; receperūt, cuius videlicet p̄cena si-
cut & culpæ, nonnullā h̄reditatē generationi illi trāsmiserunt. Itaq; quod nunc ait, & mit-
tam ignē in domū Azahel & c. sic de illa Damaſco, & de illa Syria facta intelligamus sup̄
tribus sceleribus suis. i. propter tria scelera sua, quæ iam supra diximus, vt ignem illum &
dispersionē, qua illa generatio disperit sup̄ eis tribus sceleribus Damaſci, & quatuor, quæ
suo tpe adiecit, pariter respiciamus. Legimus q̄ppe, qd̄ Teglah Falafar rex Assyrius, in-
terfecto Rafin rege Damaſci, oēm Syriæ populū in Cyrenē trāstulerit. Ob hoc nunc ait,
& conterā verticē Damaſci, & disperdā habitatorē de domo idoli, omnē videlicet Syroz;
fortitudinē, qua veluti quodā vctē aduersariōz; impetus summovebat, & vt ostenderet
vana idolorū auxilia cū populus Damaſci Assyrio veniente caperet, signāter ait, & disper-
dam habitatorē de cāpo idoli. Simulq; luxuriæ populū arguit, dicēdo & tenentē sceptrū
de domo voluptatis, quē intelligimus Rafin, ¶ Quod autē p̄missum est, & mittā ignē in do-
mū Azahel, & deuorabit domos Benadab, dat̄ intelligi, qd̄ Azahel regnātibus, Ozia &
Hieroboam, iā in Syria mortuus erat, & ei in regnū successerat filius suus Benadab, a quo
postea oēs reges Syriæ & Damaſci Benadab vocabulū possederūt. Quapropter non di-
xit, mittā ignē in Azahel, sed in domū Azahel. i. in domū eius regiā, cui Benadab filius
eius tpe perat. Veruntū hoc aperte scriptura nō dicit, quod ignis materialis domū eius con-
flagrauit, siue q̄n̄ regnāte iam dicto Benadab filio Azahel, Ioas filius Ioahaz Syriā p̄cussit
siue q̄n̄ rex Assyrioz; Rafin interfecit. Sic em̄ scriptū est: Mortuus est autē Azahel rex Sy-
riæ, & regnauit Benadab filius eius pro eo. Porro, Ioas filius Ioahaz tulit vrbes de manu
Benadab filij Azahel, quas tulerat de manu Ioahaz p̄fis sui iure p̄lij, tribus vicibus p̄cussit
eū Ioas, & reddidit ciuitates Israeli. Ascendit em̄ rex Assyrioz; in Damaſcū, & vastauit
eā, & trāstulit habitatores eius Cyrenen. Rafin autē interfecit. Nusq; hic vel illic mentio fit
ignis, vt possimus ostendere materialis incendij magnitudinē scdm̄ altitudinē prophetici
p̄conij. ¶ Simulq; notādum, quod contra oēs istas scelerū declamatiōes (excepto loco
octauo vbi dicit, sup̄ tribus sceleribus Israel) eadē p̄cena ignis eodē mō subscripta ē, & mit-
tam ignē in domū Azahel, & deuorabit domos Benadab, & mittā ignē in murū Gaza,
& deuorabit ædes eius, & mittā ignē in Theban, & deuorabit ædes Bosiræ, & succendā
ignē in muro Rabath, & deuorabit ædes eius: & mittā ignē in Moab, & deuorabit ædes
Carioth: & mittā ignē in Iudā, & deuorabit ædes Hierusalē. Istæ sunt septē vindictæ
ignis, scdm̄ tria & quatuor scelera, q̄bus oīs iusti sanguis mensurā Iuda siue Hier̄m̄ illa s̄p̄e
dicta generatiōe impleuit, cuius materialē ignē siue incendiū totus orbis audiuit. Quapro-
pter h̄ historia deficit, qua materialis ignis scdm̄ prophetiā h̄c illis & illis ædibus atq; mu-
ris immisus possit ostēdi, nihilominus, imo & multo magis, veritatē prophetiæ miremur
atq; veneremur adimpletā, iuxta subtilitatē suæ intētī oīs, q̄a nimis quæ scelera gentiū im-
pleuit, earundē vindictas igneas illa infelix generatio sup̄ semetipsam trāstulit, ignemq; cō-
meruit, q̄ hic incipiens, nullū haberet finē, secundū illā in Deuteronomio dñi sententiam
qua dixerat: Ignis succēssus est in furore meo, & ardebit vsq; ad inferni nouissima. Sequit̄
L. Hæc

Gene. 4

Benadab re-
gnante scri-
psit Amos

4. Reg. 4

4. Reg. 16

Septē hic
vindictæ
ignis.

Deuter. 32

Genes que egerunt Israel gratis. Quid si querit, cur nomē Tyri potius q̄ Chananaeorū vocabulū hic scribere placuit, scilicet re debemus, q̄a solas gētes illas propheticis sp̄s in hoc ordine condemnare proposuit, quæ nihil ab Israel lætæ sunt, & gratuitas cōtra illū inimicitias suscepit, cū ille nō quereret terras eorū. Porro, terrā Chanana obtinere querebat, & ad possidēdam illā ex Aegypto ascēderat, & idcirco Chananeus vn̄uersus nō ita gratuitas cōtra Israel inimicitias exercebat, Tyrū & Sidonē, q̄uis & ipse (vt iam dictū est) de Chananeis essent, Israel, vt possideret, intēdisse vel cōtra eas pugnas nō legit. Itaq̄ suppressio vn̄uersali nomine Chananaei, nomē ponit Tyrū, eo q̄ Israelē gratis oderit, sicut Syria & Philistiim, & Edom, & filij Ammon, & Moab, quorum terras dñs neque promiserat, neque dare volebat illi.

¶ Nunc demū videamus vtriusq̄ loci nōnullā in eodē scelere distantia. Dixerat de Gaza, eo qd̄ transulerit captiuitatē perfectā, vt cōcluderet eā in Idumæa: de Chananaeo, id est, de Tyro, nunc dicit, eo q̄ concluderet captiuitatē perfectā in Idumæa. Deniq̄ trāstulisse intētionē cōcludēdi minus ē, q̄ cōclusisse. Sic in memoratis rebus euenisse manifestū est. Illic enī Philistiim perfectā captiuitatē illam de Aegypto ascēdentē in Idumæa non concludit, sed tātūmodo concludere parata fuit, quāobrem & dñs Israelē circūduxit per viam deserti, vnde & imputat Philistiim, quod captiuitatē trāstulerit, & deinde Idumæa illi armata occurrit. Porro, de Chananaeo, pro quo intelligimus hic positum nomē Tyri scriptum est, q̄a cōclusum inter se & Idumæam Israel oppugnauit. Tunc nāq̄ venerat in monte Hor, quæ est in sinibus terræ Edom, Præmissosq̄ quāobrem diuertit ab eo Israel, cumq̄ castra mouissent de Cades, venerunt in montem Hor, q̄ est in sinibus terræ Edom, ita subsequitur. Quod cum audisset Chananeus rex Arath, q̄ habitabat ad meridiē, venisse, s. Israel per exploratorū viam pugnavit contra illum. Hoc nimirum concludisse fuit. Illud autem tātūmodo in voluntate fuit Philistiim, & idcirco de Gaza dictum est, quia trāstulit, vt cōcluderet. Hic autē de Tyro dicit, quia cōclusit. ¶ Notādum quoq̄ q̄ cōgrue tali in loco, tali in tēpore, vel re mētionem faciat captiuitatis. Deniq̄ hoc verbo crudelitatem viscerū illoꝝ valde percutit, q̄ captiuitatē perfectā, vel consummatam longo tēpore protractam inuidebant solui, nihil lesi a captiuis illis, quoꝝ captiuitas talis fuerat, vt omēs homines deberēt saltem pro communi humanitate commiseri, & dicere tale quid vt ille Iethro de Madian, cognatus, id est, focer Mosi. Benedictus dñs q̄ liberauit vos de manu Aegyptioꝝ, & de manu Pharaonis. Nunc cognoui, q̄a magnus dñs super omnes deos, eo quod superbe egerit contra illos. ¶ Item, & illud notādum, quod cum dixisset, eo quod concluderet captiuitatē perfectā in Idumæa, addidit pluraliter, & non sunt recordati fcederis fratū. Quinā erant q̄ non sunt recordati fcederis fratū. Nimirū Tyrus siue Chananeus & Idumæa. Ambo nāq̄ cōsiliū ineuntes, vnā eādemq̄ voluntatē habuerunt Idumæa siue Edom, vt cōtra frēm de captiuitate reuertētem armatus exiret: Chananeus vt Idumææ malitiā aduersus frēm approbaret, pariterq̄ accurrēdo cū armis fraternū odiū sibi placere ostēderet. Ita fcedus fraternū, fcedus naturalē, alter istoz̄ impugnat, alter vt impugnaret, adiuuit. Præterea, frēs quodammodo Iudæoz̄ Tyrii fuerūt, eo quod Hiram princeps Tyri cum Dauid atq̄ Salomone habuerit amicitias, in tātūm vt & ille in ædificationē templi atque palatij ligna cedrina ratibus loppem vsque p̄duceret, & hi frumētum & oleū Tyrii largirent, & viginti vrbes in Basan ei dono darēt, quas ille, q̄a graminiibus plenæ erant, suscipere noluit. Verū qd̄ post illā societate, ante temporā prophetiæ huius fecerit Tyrus contra Israel, siue contra Iudā, & quomodo vel quando concluderet captiuitatē perfectā, sacra non narrat historia. Item, quod dicit deinde. Et immittā ignē in murū Tyri, & deuorabit ædes eius, sacris literis aperte traditū nō inuenit. Et qdem Nabuchodonosor Chaldaeorū rex Tyrū expugnauit & cepit, secundū prophetiam Ezechielis dicētis: Circūdabit te munitionibus, & comportabit aggerē in Aegypto. Et rursus: Nabuchodonosor rex Babylonis seruire fecit exercitum suū seruitute magna aduersus Tyrum &c. sed cuncta hæc absq̄ ignis conflagrationē fieri vel perfici potuerūt. ¶ Itaq̄ quoquo modo in illā Tyrū vindicatū sit, illud dubiū non est, qn̄ super generationē illā sæpe dictā scelera eiusedē Tyrū, sicut & cætera oīa, venerint: q̄a q̄ Tyrus fecisse arguitur, illa spiritualiter impleuit persequendo (vt superius iam dictum est) fidem euangeliij Christi. Proinde cū dicit, super tribus sceleribus Tyri, & sup̄ quatuor nō conuertam eū,

Crudelitatem carum contra Israel.

Exod. 18

Tyrii quasi fratres erant Israel. 3 Reg. 5. 6

Ezech. 26.

subau

subaudiendum est (vt in cæteris) verticem Carmeli. Neq̄ enī, q̄ dicit eum, referri potest ad Tyrū, cum Tyrus fœminini sit generis. Cur autē vertex Carmeli illam, quæ domini crucifixi, generationem significet Iudaici populi, sæpe dictum est, & in hac serie lectio nis memoriter tenendū est. Sequitur. L. Hæc dicit dominus, super tribus sceleribus Edom & supra quatuor non conuertam eum, eo q̄ persequutus sit in gladio fratrem suum, & violauerit misericordiam eius, & tenuerunt vltra furorem suum, & indignationem suam seruauerit vsq̄ in finem. Et mittam ignem in Theman, & deuorabit ædes Bosrae. I. Ecce iam tertio clatur Edom, primo cum Gaza siue Philistiim, deinde cum Tyro sceleribus Edom arguebatur, nunc in sua tantum persona dicitur, quid fecerit, & quid recipere mereatur, & merito cū singulæ gentes, singulis vicibus coarguantur, iste Israelis frater impius, tertio in iudicium sermonis diuini protrahitur, eo q̄ fratrem suum in gladio persequutus sit, & misericordiam eius violauerit. Leuemus oculos nostros superius, & statum illius confideremus temporis, quādo Edom transitum (sicut iam dictum est) fratri suo Israeli per terram suam nō concedens, etiam armatus cōtra illum exiuit cū infinita multitudine & manu forti, & tunc intelligemus, quanta misericordiae violatio fuerit. Israel de captiuitate dimissus egrediebatur, ipse autem Edom in suo monte habitabat diues, & robustus. Cumq̄ esset il lius frater vterinus, ex eodem patre, & vno (vt Apostolus ait) concubitu pariter generatus, sic vn̄uersos germanitatis naturales oculos tenuit affectus, vt crudelior contra illum nulla esset ex cunctis gentibus, & cæterarū gentium roboraret manus, persecutionis & odij primus author & præuius. Nec vero contra hominem fratrem, sed contra deū erat odium eius. Quam enim ob causam tali vel tanto contra Israelē odio ferebatur? Nimirū propter benedictionem, qua sibi frater ita domino disponente fuerat prælatus, idcirco cū dixisset propheta, eo q̄ persequutus sit in gladio fratrem suum, & violauerit misericordiam eius, addidit, & tenuerit vltra furorem suum, & indignationem suam seruauerit vsq̄ in finem. Furorem & indignationem illam dicit, quæ furens & indignans Edom, id est Esau, semper odio habens Iacob, dixit in corde suo: Venient dies luctus patris mei, vt occidam Iacob fratrem meum. Hoc propositū odij, paterni posteritas, de qua nunc sermo est, vsq̄ in finem seruauit, agēdo pro posse quicquid furor & indignatio suggessit. Et quidē quādiu filij Israel in Aegypto seruierunt, & tam duræ seruitutis pensum Pharaoni, & Aegyptijs illudentibus in luto & latere soluerunt, consolabatur se nequiter in illo fratre maligno Edom paululumq̄ requiescebat odij sp̄s, non dubium sibi fore existimans, q̄ casta semper deberet esse benedictio, qua iunior Iacob sibi priori fuerat prælatus, cum ipse iam regnaret, ille autē misere peregrinaretur. At vbi magnalia dei facta sunt in Aegypto pro illo fratre suo, vbi illum egressum esse audiuit in manu potenti & brachio excelso, vtiq̄ non dubium quin renouatus sit liuor, exarserit furor, efferbuerit indignatio: quippe qui primus in gladio perpetuus in odio, frequens contra illum fuit in bello, donec vincente Dauid, per se sentit q̄ benedictionibus domini inualidior, Iacob infirmior, Israel esset indignior, facta est nāq̄ vn̄uersa Idumæa seruiens Dauid sub tributo, & ipse posuit in Idumæa custodes, statuitq̄ præsidium. Idcirco malam vbiq̄ nimisq̄ acerbam passim in scripturis sanctis habet memoriam. Omnes homicidæ, vn̄uersi persequutores piorum, nomen eius hæreditauerunt vt vocetur Edom, quia videlicet cunctorum ipse fuit exemplū. Exempli gratia, Memento dñe (inquit Psalmista) filioꝝ Edom in die Hierusalem, qui dicunt, exinanite exina nite vsq̄ ad fundamētum in ea. Idem enī est ac si dicat, omnes ciues regni dei, exultates super flumina Babylonis, id est, super decursum confusionis huius seculi. Memento dñe tribulationum, quas sustinemus illatas a filijs Edom, id est, ab imitatoribus Esau, qui propter seuitiæ magnitudinē distulit edom, quod interpretatur terrenus, siue sanguinolentus, quia ipsi cupiunt exinanire Hierusalem vsq̄ ad fundamētum, vt totū funditus destruantur fidei & veritatis ædificium. Cunctoz̄ talium homicidaz̄ maximi & notissimi carnales Iudæi sunt, Abraham siue Israel filij sunt. Illi etiam secundū exemplum prioris Esau, primogenita sua perdidērunt, scilicet adoptionem filioꝝ, & gloriam & testamentum & legislationem & promissā, quæ illoꝝ (vt Apostolus ait) esse debuerunt: gentes autē, secundum exemplū iunioris Iacob, eadē hæreditauerunt. Et sicut ille ascendenti ex Aegypto Israeli, quanto per carnē propinquior, tanto per odium fuit cæteris gentibus nequior: sic Iu

Edom ter arguitur.

Crudelitas Edom contra Israel. Roma. 9

Gene. 27

2. Reg. 9

Psal. 136

Roma. 9

Q dæi,

dæi quanto per carnē Christo propinquoires, tanto per inuidiam Christiano populo, ex quo ccepit p̄dicari fides euāgelica, fuerunt perniciosiores, primūq; ante oēs gentes & maximi inter oēs gentes inimici ac persecutores. Itaq; & qd nunc dicit, sup tribus sceleribus Edom, & super quatuor nō conuertā eū, ad vtrūq; quidē est referendū, maxime autē ad illum, qui nō carne, sed spū est Edom, scilicet Iudaicū populū, qui per verticē Carmeli sapē dictū, & adhuc dicendū est significatus. ¶ Huius Edom p̄cna ignis est, de quo iā sape diximus, q illi generationi, q̄ saluatorē crucifixit, taliter immisus est, vt successus a Romanis, in furore dñi ardeat vsq; ad inferni nouissima, sicut ipse in Mose p̄dixit: Mittā ergo ignē in Theman, quā Idumæorū regia est, nois autē interpretatione vertitur in austrū: & luminosam quondā ciuitatis Hierosolymæ tēpli significat gloriā. Quodq; dicit, deuorabit ædes Bosræ, nō alterā ciuitatē, sed ipsam Idumæā secundū literā significat; secundum sensum vero mysticū eandē significat Hierosolymā, dei quondā & angelorū p̄sidio munitā. Bosrā nāq; interpretatur munita, vnde & in Esaia vox admirantium illa est. Quis est iste, q venit de Edom, tinctis vestibus de Bosrā? Iste formosus in stola sua, gradiēs in multitudine fortitudinis suæ. Admiratio nāq; est, q de Idumæis, i. de Iudæis & de ciuitate Hierosolyma, quam suo p̄sidio munerat, talia passus, & suo sanguine aspersus veniat. Sequitur. L. Hæc dicit dñs. Super tribus sceleribus filiorū Ammon, & super quatuor nō conuertā eum, eo q̄ dissecuerit prægñates Gaalaad, ad dilatandū terminū suū. Et succendam ignē in muro Raboth, & deuorabit ædes eius in vlulatu, in die belli, & in turbine, in die belli commotionis, & ibit Melchon in captiuitatē, ipse & principes eius simul, dicit dñs. ¶ Ammon iste & Moab, cuius scelera protinus dicturus est ex propinquitate Abraham: In erunt, scilicet filij Loth, qui filij sunt fratris Abraham: Debuerat ergo & ipsi filij Israel clementiores cæteris gentibus esse, p̄sertim cū illi nihil eos læssissent, neq; terras eorū quæsiissent. Nam isti sunt quorū terras Israeli dñs nominatim interdixit, iam dictus Edom & hic Ammon & sequens Moab. Sic enim Moses in Deute. commemorat: Dixit dñs ad me, Transibitis per terminos fratrum vestrorū filiorū Esau. Videte ergo diligenter, ne moueamini cōtra eos. Neq; em̄ dabo vobis de terra eorū, quantum potest vnus pedis calcare vestrum, quia in possessione Esau dedi montē Seir. Et rursum: Venimus (inquit) ad iter qd ducit in desertum Moab, dixitq; dñs ad me: Non pugnes cōtra Moabitas, nec in eas aduersus eos p̄lium. Non enim dabo tibi quicq; de terra eorū, quia filij Loth tradidi eam in possessionem. Ac deinceps: Locutus est (ait) dñs ad me dicens: Tu transibis hodie terminos Moab, urbem noīe Ar, & accedes in vicinā filiorū Ammon. Caue ne pugnes contra eos, nec mouearis ad p̄lium. Non enim dabo tibi de terra filiorū Ammon, q̄ filij Loth dedi eā in possessionem. Cū ergo propinqui essent Israeli filij Ammon & Moab (vt iam dictū est) & nihil ab Israel siue a deo Israel læsi fuissent, clementiorē erga illū cæteris gentibus gerere affectum debuissent. At illi, sicut Edom, inclementiores econtra & impletati principes exiterunt, testantē Psalmista, qui cum dixisset: Simul aduersus testamentū tuū disposuerunt tabernacula Idumæorū, & Ismaelitæ, Moab & Agareni, Gebal & Ammon & Amalech, alienigenæ cū habitantibus Tyrū. Etenim Assur venit cū illis, subito exiit atq; ait, facti sunt in adiutorium filij Loth. Iam inter cæteras gentes nominauerat filios Loth, dicēdo Moab & Agareni Gebal & Ammon, sed nō dixerat, quānā gentes in illa cōspiratione magis fuissent vehemētes. Vt ergo illud quocq; nō lateret nos, facti sunt (inquit) in adiutoriū filij Loth. Notandū quippe q nō dixerit, cæteris factos esse in adiutoriū filios Loth, sed cæteros in adiutoriū filij Loth. Non ergo tā cæteri filios Loth, q̄ ceteri Loth, cæteros ad inimicitias pertrahēbat cōtra Israel exercēdas. ¶ Recta igitur sceleris arguitur Ammon in hoc facto, eo q̄ dissecuerit prægñates Gaalaad ad dilatandū terminū suū. Nō dicit ad vindicandū iniuriā suā, siue ad recuperandū incōmodū suū, sed ad dilatandū terminū suū, qd cupiditatis est indicū, iniuriæ intemperamentū, crudelitatis argumētum. Quid em̄ cupidius, qd iniurius, qd crudelius, q̄ pro sola eiusmodi intentione prægñates dissecuisse? Propterea non crudelitate David arguendus, sed de iustitia ac fortitudine est collaudandus in eo, q̄ & ipse similia vel maiora fecit eis, sicut scriptū est: Congregauit itaq; David omnē populū, & profectus est aduersus Rabbath. Cumq; dimicasset, cepit eā populū quoq; eius adducens ferrauit, & circumegit super eos carpenta ferrata, diruistiq; cultros & transfudit in typū lateq;. Sic fecit vniuersis ciuitatibus filiorū Ammon. Nō, inq; crudelē

Deuter. 32

Esa. 63

Ammon & Moab cog nati Israel.

Deuter. 24

Psalm. 82

Dissecuerunt prægñates ob cupiditate

5. Regū. 12.

crudele hoc, sed iustū fuit, quia sicut fecerunt, ita reddidit eis. Porro filij Ammon hoc fecisse videntur, regnāte Saul, qñ ascendit Naasammonites & pugnare cœpit aduersum Iabes Galaad, supplicatibusq; ac dicētibus, habeto nos fœderatos & seruiemus tibi. In hoc (inquit) seriā vobiscū fœdus, vt erum omnium vestrū oculos dextros. At illos percussit Saul, & dispersi sunt, ita vt nō relinquētur ex eis duo pariter, & nihil tale tūc fecisse leguntur filij Ammon q̄ tanta prophetici spūs cōquæstione sit dignū. Arbitramur ergo prophetā superiorē magis respexisse historiam, scilicet ad tēpora Iudicū, qñ Iepthe expetitus Iudicū, i. est, vt filios Israel iudicaret, eo q̄ vir fortissimus atq; pugnator esset, natus de Galaad. Tūc siquidē iratus dñs cōtra filios Israel, tradiderat eos in manus Philistinū & filiorū Ammon afflictiq; sunt & vehemēter oppressi per annos octodecim. Pugnabant (inquit scriptura) filij Ammon cōtra Israel, afflictusq; est Israel nimis. Quibus acriter instantibus, perrexerunt maiores natu de Galaad, vt tollerēt in auxiliū Iepthe. Cætera legētibus, & disceptatōne Iepthe cōtra filios Ammon vehementē perspicientibus claret, q̄ afflictionē illā fecerint filij Ammon maxime in Galaad, & inter cætera prægñates q̄q; dissecuerūt, licet hoc ipm verbū nō ibi scriptū sit: & q̄ ita fecerint, ad dilatandū terminū suū. Mandatū nāq; Iepthe regi filiorū Ammon ac dicētū, quid mihi & tibi est, q̄ venisti cōtra me, ille r̄didit, & falsum locutus est, q̄ tulit Israel terrā meā qñ ascendit de Aegypto a finibus Arnon vsq; in Iaboc atq; Iordanē, propterea cōminatur dñs succensurū se ignē in muros Rabath, q̄ fuit metropolis Ammonitarū, vt deuorent ædes illius in clamore & in vlulatu vincētis exercitus, in die cōmotionis & turbinis, qñ captiui eius Nabuchodonosor vicēte ducent, & idoli Ammonitarū, qd vocatur Melchon, i. rex eorū feret in Assyrios, & principes eius pariter abducent. Eodē modo quo cætera sup generationē illā sapēdictā, ista q̄q; venire habebant q̄ fecerūt filij Ammon: & idcirco q̄ ait dñs, sup tribus sceleribus filiorū Ammon, & sup quatuor nō cōuertā eū, referēdū est ad verticē Carmeli (de quo iā dictū est) & propter falsitū vitandū, nō toties oportet replicari, nisi memorizā viderēt expedire legentis. Sequitur. L. Hæc dicit dñs. Super tribus sceleribus Moab, & sup quatuor nō cōuertā eū, eo q̄ incenderit ossa regis Idumææ vsq; ad cinerē. Et mittā ignē in Moab, & deuorabit ædes Carioth, & morietur in sonitu Moab & clangore tubæ, & disperdā iudicē de medio eius & oēs principes eius cū eo, dicit dñs. ¶ De Moab & Ammon, maximeq; de Edom iā dictū est, quātū recte arguuntur sceleris, pro eo q̄ cōtra Israel de Aegypto ascendente inimicitias exercuerunt, cū essent carne propinqui. De isto q̄rentibus, qd sit dictū, eo q̄ incēderit ossa regis Idumææ iā sepulti (qui cū Iorā rege Israel & Iosaphat rege Iuda ascēderat aduersum Moab) in vltionem doloris a Moabitis postea fuisse cōuulsa atq; succēsa. Hæc Hebræorū traditio est. Ob hæc ergo, inquit, causam deus missus dicit se esse ignem in Moab, quo noīe vel metropolis Moabitarū vel vniuersā significat provincia, vt deuoret ædes Carioth, q̄ nomē est ciuitatis. Vex hoc parē videt ad magnitudinē propheticæ dignitatis, vt qd spūs sanctus loquit in eis, ex opinione tm̄ Iudaica & nō ex sanctis cōprobet scripturis. ¶ Aliud ergo q̄rimus incēdiū qd fecerit Moab, sacra referēte scriptura, legimus in libro Num̄. quia Balach filius Sepphor, rex Moab misit & accersuit Balaā filiū Beor ariolū, vt veniret & malediceret Israel. Quod cū ille, deo prohibēte, facere nō posset, tanq; dixit. Veruntamē pergēs ad populū meū dabo cōsilium, qd populus tuus huic populo faciet. Postmodū scriptū est, & fornicatus est populus cū filiabus Moab, q̄ vocauerūt eos ad sacrificia sua. At illi comederūt & adorauerūt deos eorū, initiatusq; est Israel Beelphegor. Magnū illud fuit incendiū, magna libidinis flāma, q̄ concremauit populū. Et qd illi hoies siue illæ filie Moab, nisi regis Idumææ ossa fuerūt? Quis em̄ est rex Idumææ, nisi spūs supbiae, q̄ dicant sup oēs terrenos, i. deditos cupiditati terrenæ scdm nomē Idumææ? Nā q̄ per spm̄ supbiae peruenierit ad illud incēdium carnis suæ, vnus pro expēlo est, de quo scriptura refert: Et ecce vnus de filijs Israel intravit corā fratribus suis ad scortū Madianitē, vidēte Mosē & omni turba filiorū Israel, qui flebāt ante fores tabernaculi. Magnæ nimis erat procacitatis & superbiae, tali in tpe, cū iam dixisset dñs ad Mosē: Tolle cunq; oēs principes populū, & suspēde eos cōtra solē in patibulū, itēq; Moses ad iudices Israel, occidat vnusquisq; proximos suos, q̄ initiati sunt Beelphegor, & ob istā causam fierēt filij Israel ante fores tabernaculi, magnæ (inquā) erat procacitatis, & intolerabilis superbiae, vix

1. Reg. 11.

Judicū. 11.

CAP. II.

4. Reg. 3

Numē. 22

Numē. 25

Rex Idumææ, spūs superbiae

ad scortū ingredi, in contemptū iræ cœlestis, videntibus cunctis. ¶ Quo ergo melius nō mine dignitas prophetici spūs fornicatores eiusmodi nuncuparet, q̄ ossa regis Idumææ. Nunquid filios Israel debuit nūcupare? Et quidē ambobus, scilicet Balaam & Balac com mune cōsiliū, & vna fuit intentio, incendere filios Israel, sicut in Apocalypsi cōmemora, dicendo, q̄a habes illic tenentes doctrinā Balaam, qui docebat Balac mittere scandalū co ram filiis Israel, edere & fornicari, sed nō ita scandalizare ipsos potuit filios Israel, sicut scā dalū mittere coram filiis Israel. Aliud nanq̄ est scandalū videre corā se, aliud scandalizari, & ardētis scandalo libidinis inflāmari. Vnde sicut hi qui eiusmodi scandalo nō vtuntur, recte membra dicūtur & sunt Christi regis gloriæ, sicut eorum illi qui taliter scandalizati vel succensū sunt, mēbra dicuntur & sunt principis huius mūdi regis Idumææ. Cōuenien tius aut̄ hic dicūtur ossa q̄ mēbra, licet & mēbra sint vel habeant ossa, q̄a videlicet ignis ge nuinus ossibus ac medullis insitus est, qui tunc adhibita foris palea, scilicet filiabus Moab & Madiā, illicite flāmauit incendio. Tale nimis fecisse incendiū scelus est, ea p̄sertim in p̄ tentione, vt offensus recederet deus ab Israel, & pro hoc recte redarguit, vt sceleratus Mo ab. At vero vt iuxta supradictā Hebræorū opinionē, ossa mortui hoīs igne materiali vsq̄ ad cinerē incenderet, nescio utrū pro magno haberi poterit scelere, cū fere apud oēs gē tes solēne fuerit, corpora mortuorū vsq̄ ad cinerē cōburere, cineresq̄ ipsos sepelire. Hinc & sepulchra dicūtur busta, videlicet a cōbustione vt cōbustorū cadauerū continerent re, liquias. ¶ Rursum ad illā generationē quæ dñm crucifixit, propter qd̄ & omnia mala p̄terit tarū generationū venire debuerūt super eā, istud quoq̄ scelus incendiū pertinere nō dubitū est. Ipsi em̄ & Moab & Idumæi recte dicunt̄ & sunt. Moab quippe interpretat̄ ex p̄tre, quo aut̄ ipsi ex patre sint vel fuerint, dñs ostēdit dicēs: Vos ex patre diabolo estis. Ipsi incē derūt ossa regis Idumææ, imo & ossa ipsi regis fuerunt Idumææ, regis omniū filiorū terri nitatis & superbix ossa incēsa libidinis igne, testante Elia, qui generationē illā prospiciēs: Audite (inquit) verbū dñi principes Sodomorū, percipite auribus legem dei mei populus Gomorræ. Idcirco sicut peccati Moab plenitudo, ita & poenæ eiusdē super generationē illā venit adimpletio. Nam q̄ dicit, & mittā ignē in Moab, & deuorabit ædes Carioth, qd̄ nomen erat ciuitatis in Moab, & moriet in sonitu Moab, & clangore tubæ, & disperdā iu dicē de medio eius, & oēs principes eius interficiā cū eo. Quis nesciat totū Romano per actū esse excidiō? De tribus sceleribus & de quatuor & de eo q̄ dicit, nō conuertā eū, & sæpe dictū & semp̄ repetere fastidiosum est. Sequitur. L. Hæc dicit dñs. Super tribus sce leribus Iuda & super quatuor nō conuertam eū, eo q̄ abiecerit legem dñi, & mādāta eius nō custodierit. Deceperunt enim eos idola sua, post quæ abierunt patres eorū. Et mittam̄ ignē in Iuda, & deuorabit ædes Hierusalē. ¶ Ecce & in isto nulla est distinctio gentilis & Iudæi. Sermo diuinus, iudex æquus, nulli personæ parcat, dū Iudæ æque vt Syri, vt Allo phylū, vt Tyriū, vt Idumæū, vt Ammonitē, vt Moabitē, librata ferit sententiā iudiciū, nec in poena disiungit, quos culpa cōiunxit. Quod si subtilitas quæritur rationis, quis dignus debet puniri, q̄ illi, qui nō tantū naturalē, vt cæteræ gentes, sed scriptā quoq̄ legē accepit. Vnde notandū, q̄ p̄dictis gentibus nō exprobat abiectionē legis dei, & contemptū mā datoꝝ illius, sed violationē propriorū viscerū, & q̄ sine affectione, absq̄ misericordia, cūcta crudelia fecerint, nullū habentes respectū cōmunis humanitatis, nullū saltem attendentes affectū notæ propinquitatis, Iudæ aut̄ exprobat q̄ abiecerit legē dñi & mādāta eius non custodierit. Quæ quia abiecit, atq̄ contempnit ordinē & viam, deceperunt eum idola sua. Quāuis em̄ dicit, deceperunt eū idola sua, nihilominus & illud cōstat, quia nō poterat an te ab idolis decipi, nisi legē dñi repulisset, & mādāta eius non fecisset. Hæc sunt idola, post quæ abierunt patres eorū in Aegypto, bouis Agyptij simulachra sugientes & adorantē Beelphegor, & colentes Astaroth & Baalim. Nec vero leuiter decepti fuerunt, sed adeo pro idolis suis infanterunt, vt prophetas occiderent reges eorū, & sanguine innoxio reple rent Hierusalē vsq̄ ad os. Vnde & cōminatur dñs, in Iudam se ignē fore missurū, qui de uoraret ædes & fundamēta Hierusalē, quod & factū est. Quod si omnia venire debuerūt super generationē illā a sanguine Abel iusti (sicut ita sæpe diximus) quāto magis ista, quæ hic Iuda fecisse culpatur? Nempe ita diximus & dicimus, omnia venire super generationē illā, quæ passi sunt sancti a sanguine Abel iusti, quibuscūq̄ gentibus vel hoīb̄ sanguinē iustum effundētibus: Vt illum maxime sanguinem, quē Iuda effudit, illum redundare non ignoet

Apoca. 2

Iudæi car nales, dicit tur Moab, Iohan. 8

Esa. 1.

4. Reg. 11

ignoremus. Vtrunq̄ nanq̄ dixit dñs. Væ (inquit) vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui ædificatis sepulchra prophetarū, & ornatis monumēta iustorū, & dicitis: Si fuissimus in diebus patrū nostrorū, nō essemus socij eorū in sanguine prophetarū. Itaq̄ testimonio estis vobismetipsis, quia filij estis eorū qui prophetas occiderunt. Et vos implete mensurā patrū vestrorū, serpentes, gemina viperarū. Hoc nimirum generationi illi dixit de patri bus illis, quorū & secundū carnē & secundū iniquitatē posteri siue hæredes homicidæ Iu dæi fuerunt: qui ipsum, qui hæc loquebatur postea, Christū occiderunt. Iterum vt veniat (inquit) sup̄ vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terrā a sanguine Abel iusti, &c. Prius nimirum suffus sanguis Abel iusti, q̄ fierent patres, quorū de carne genitos se esse gloriantur Iudæi. Ergo & cæterarū gentiū, de quibus iam supra dictū est, & Iudæ, de quo nunc sermo est, scelera vel mala super generationē illā venire debuerunt. Igitur super tri bus sceleribus Iuda, & super quatuor non cōuertam eū, id est, iniquū filiorū cœtū, qui per verticē Carmeli designatur, derelinquam propter scelera patrū, quorū ipsi mensurā imple uerunt: factū est & quod hic in propheta dicit dñs: Mittā ignē in Iudā, & deuorabit ædea in Hierusalē, & qd̄ per semetipsum ait idē dñs: Ecce relinquetur vobis domus vestra de ferta: & fere nemo est qui hoc factū esse nesciat. Sequitur. L. Hæc dicit dñs. Super tribus sceleribus Israel, & super quatuor nō conuertam eū, pro eo q̄ vendiderit argenteo iustū, & pauperē pro calciamentis, qui cōterunt super puluere terræ capita pauperū, & viā humiliū declināt, & filius ac pater eius introierunt ad puellā vt violerent nomē sanctū meū, & sup̄ vestimentis pigneratis, accubuerūt iuxta omne altare, & vinū damnatorū bibe bāt in domo dei sui. ¶ Circa montē Carmeli arduā quasi ascensus viam inuenimus, toties eundo & rede undo illuc, quoties dicit dñs, non conuertā eū super tribus & quatuor sceleribus. Deniq̄ vbi cunq̄ vel quotiescūq̄ in hoc ordine sceles, siue sceleratorū, nō conuertā eū, audiuius siue legimus: montē Carmeli, qui in exordio p̄scriptus est, subintelligimus, per quē & su perbiām significari diximus Iudaismi carnalis, secundū nomen ipsum Carmeli, qd̄ inter pretatur scientia circuncisionis, maximeq̄ illā generationē, q̄ saluatorē crucifixit. Sequen tem nos lectorē (si quis est qui legēdo sequi, vel sequēdo hæc legere velit) fatigatū esse arbitramur, dū toties ad eundē Carmeli verticē reuertitur: velut si alte subreūt & nubis bus imminēs castrū, in montis vertice, toties adire cogat anhelō spū. Væ: quisquis ille est æquanimis vt sit rogamus, iā finis est, circūductiōe hac vel recurū nō fatigabitur vterius. Super tribus (inquit) sceleribus Israel & super quatuor nō conuertā eū. ¶ Memores propo sitū iā nos esse cōuent, quo initio prophetæ huius p̄missimus, tūc dicturos esse nos cur ter ræ motus fecerit mētionem, quādo pro necessitate mystici sensus inueniendi scrutamur Carmeli verticē, videlicet vbi p̄missio, verba Amos, q̄ fuit in pastoralibus de Thecua, q̄ vi dit sup̄ Israel in diebus Ozia regis Iuda, & in diebus Hieroboam filij Ioas regis Israel, sub iunxit atq̄ ait, ante duos annos terræ motus. Tunc Hebræi terræ motum accidisse memo rant, qn̄ Ozias rex Iuda indebitū sibi vendicās sacerdotiū lepra in fronte percussus est. In cōmemoratione ergo terræ motus mentionē quoq̄ fecit lepræ illius. Cur hoc? Idcirco vi delicet, q̄a frons Ozia regis, q̄ sublimior atq̄ erectior est pars corporis idē significat quod hic vertex Carmeli, & lepra frontis, id est, q̄ succatio verticis Carmeli, scilicet abiectionem superbiētis & elata generationis q̄ dñm crucifixit. Sicut in Maria sorore Mosi, qn̄ contra Mosē superbiēdo murmurauit, & ob hoc plaga lepræ percussa est, ita & in rege Ozia, q̄ sacerdotiū superbiēdo vsurpauit, & ob hoc lepra in fronte percussa est: vna eadēq̄ signifi catione superbiæ illius generatiōis. Differt tū in eisdē significatio pestis eiusdē. Maria nanq̄ propter leprā immūditā separata septē diebus extra castra, & postea reuocata, recipiendā nouissime significat synagogā ab infidelitatis lepra curatā, cū plenitudo gentiū intrauerit, sicut Aplus ait, Ozias aut̄ leprosus permanēs vsq̄ ad diē mortis suæ, incurabile significat peccatū eiusdē synagogæ pro parte illius læpeditæ generatiōis & oīm Iudæorū, qui nūc interim vita excedūt, leprā habētes perpetuā: nec in hoc seculo nec in futuro curandā. Et Ozias quidē fortitudo dñi interpretat̄, sed hoc nomē generationi illi nō nisi per antiphrā sim, siue per ironiā congruit, q̄a fallitur quasi fortiter agens, dū blasphemādo Christū, deo se obsequium p̄stare proficitur, filius eius Ioathan, q̄ interpretatur dñi cōsummatio siue perfectio, regēs domū regis leprosi, iuniorē significat ex gentibus populū cōsummatæ & perse

Math. 23.

Terræmo tus tēpore Amos.

2. Para. 28

Nume. 12.

Roma. 11.

Match. 12

perfeclæ fidei, cui datū est regnū dei, sicut pdixerat dñs: Auferetur a vobis regnū dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Nec illud a mysterio vacat, q̄ illa plaga lepræ in summitate regie frontis cū terræ motu accidit. Sic etenim q̄ infelix generatio tali sese lepra dā nauit, dicendo, Sanguis eius super nos & super filios nostros, dño post modū sp̄m tradente, terra mota est: & deinde ad excidiū gentis eiusdē Romanus orbis cōmotus est. Interim cōstat propheta, synagogæ vnā eandemq̄ abiectionē propter superbā paucis in verbis, & per lepram regie frontis, & per ficitatē denotasse verticis Carmeli. Sunt autē duo montes qui vocantur hoc noīe, alter in quo fuit Nabal Carmelus maritus Abigail, ad australem plagā: alter iuxta Ptolomaidē, marii iiminēs, in quo Helias propheta flexis genibus pluuias impetrauit. Carmelū hūc, vbi post siccitatē trium annoꝝ, & semellis pluuia data est, hic placet intelligi. Nec em̄ dubitandū est spiritū sanctū in propheta loquētem, rem gestā respexisse illius miraculi, quod ante annos nō valde multos acciderat filijs Israel, nisi mirū in figura sicut & cætera fere omnia. Quid em̄ fuit, q̄ Helias cœlum clausit, nisi quia Christus apostoloꝝ ora synagogæ peccatrici occlusit, & populo, qui illū reiecit & recessit, relicta illis siccitate & fame audiendi siue intelligendi verbū dei? Itē quid est, q̄ rursus orante Helia in vertice Carmeli, facta est pluuia grandis, nisi q̄ rursus recipiet Israel roꝝ dei, pluuiaq̄ salutis, cū plenitudo gentiū venerit? Tanta nunc interim est infidelitatis siccitas, quantā merentur scelera tria, & quatuor toties hic repetita: quæ cū septem sint, illos arbitramur esse spūs, de quibus in euangelio dñs, p̄missio, cū immundus spūs exierit ab homine, ita concludit. Et tunc vadit. & assumit septē alios spūs nequiores se, & ingressi habitant ibi. Item, pœna propter eandē infidelitatis siccitatē tanta est, quantā intelligi oportet per septem ignis vindictas in hac lectione ordinatas, pœna vniuersalis, pœna interminabilis, secundū significationem numeri septenarij, numeri insolubilis. Quia videlicet, sicut scelera omniū gentiū, sic & vindictæ super illā generationē venerunt omniū gentiū, quæcūq̄ q̄sq̄ iniquē iustū fuderunt. Notandū quippe, q̄ tantū hic in octauo loco, cū dicitur, super tribus sceleribus Israel, nō repetitur vindicta ignis, vt (sicut iam dictum est) tantū modo septem sint, quo numero solet vniuersitas significari. Simulq̄ sciendū septem tantummodo gētes hic esse nominatas, quia videlicet Iuda & Israel gens vna est natura, sed schismate diuisa, ex quo scidit Hieroboam decē tribus a domo David, & a regia tribu Iuda. Ad illam maiore scissionis partē, id est, ad decē tribus quæ vocātur Israel, hic prophetare missus erat & idcirco vltimū posuit Israel, q̄ de illo vel cōtra illū plura diciturus est. Septē igitur gentes, septē gentiū scelera, septemq̄ sceles, vindictas igneas hactenus pro posse trāsegimus nunc tandem causas Israel in iudicio dñi audiamus. ¶ Præmissio, vt in cæteris, super tribus sceleribus Israel, & sup quatuor nō cōuertam eum, protinus ait. Pro eo q̄ vendiderit pro argento iustū, & pauperē pro calciamentis, qui contriuit super puluerē terræ capita pauperū, & viam humiliū declinat, & filius ac pater eius introierūt ad puellā, vt violarent nomē sanctū meū, & super vestimētis pigneratis accubuerūt iuxta omne altare & vinū dānatoꝝ bibebant in domo dei sui. Mirū fortasse cuius videatur, quod in exordio scelerum Israel, aliud ponere maluit, q̄ illū (quo sordebat tunc tēporis Israel idololatriæ cultū, p̄sertim, cū præter cætera nimis graue atq̄ irremediabile esset scandalum in vultus, quos fecit Hieroboā, a quo peccato post illū nullus recessit regū Israel. At vero pulchrū & valde ordinatū est, hoc primū poni, q̄ vendiderit argēto iustū, quia videlicet primū in illa domo peccatū hoc admissum est, q̄d filiū Iacob (qui & Israel) vendiderūt Ioseph fratrem suū. Tūc vtiq̄ vendiderūt argento iustū. Et in illa nimis venditione duplex fuit culpa, q̄ & frater eoz, & iustus erat. Vendiderūt autē eū viginti argēteis. Quantū erat hoc tot fratribus pro precio fratris iustū? Cū em̄ decē essent ipsi venditores vndecimi (Beniamin quippe duodecimus, idēq̄ paruulus, nō erat illic) nō nisi duo argentei potuerūt obtingere singulis. Bene ergo, cū dixisset, quia vendiderūt iustum argento, addidit, & pauperem pro calciamentis, q̄ videlicet vix calceos, q̄ valeret, cōparare sibi potuerūt singuli de p̄cio tātæ venditiōis. Hoc scelus sic inceptum in illa gente, in tantū processit, vt Christū summē iustū & sanctū sanctoꝝ Iudæi & venundari persuaderēt & ipsi emerent triginta argenteis, quo videlicet precio cum referēte Iuda recepissent eos, non potuisset saltem Caiphas, pontifex illius anni, satis insigniter calciari. At vero potuerūt oēs exinde discalciari, pdendo locū & gentem & glo

& gloriam templi, qua incedebant nimis superbe calciati. Prosequens propheta. Qui conterunt ait super puluerē terræ capita pauperū, & viam humiliū declinat: Hoc facere nimis superboꝝ est, præsertim cū manifeste prohibeat lex pauperū opprimi. Lex (inquā) primū Exod. 1 data illis, q̄ maxime pauperes fuerāt, & per misericordiā dei de Aegypto pauperatis camī nō exierāt. Hoc fecerāt ipsi Aegyptij, subigēdo eos operibus duris luti & lateris, & cōtrinerāt capita ipsoꝝ super puluerē terræ, id est, plus q̄ puluerē terræ. Illoꝝ videlicet Aegyptioꝝ fuerat, viam humiliū declinare, quod pulchre & breuiter scriptura innuit, dicente lo. Gen. 48 seph: Cum (ingt) vocauerit vos Pharao, & dixerit quod est opus vestrū, responde bitis: Vni pastores sumus serui tui ab infantia nostra vsq̄ in præsens, & nos, & patres nostrī. Hæc autem dicitis, vt habitare possitis in terra Gessen, quia detestant Aegyptij omnes pastores ouium. Nonne ergo ipsi in Aegyptio conuersi sunt, conterēdo capita pauperū, & declinādo viam humiliū? Nempe & illud scelus apud eos in trā processit, vt Christi pauperis, & singulariter humiliis caput & frontem lingua iniuriosissima, nimis contumeliosa verberaret & contereret, Exempli grā, cū diceret: Vnde huic sapiētia hæc, & virtutes? Nonne hic est fabri filius? Nonne mater eius dicit Maria? & frēs eius Iacobus, & Ioseph, & Symon, & Iudas? & sorores eius apud nos sunt? & his similia, & filius (inquit) ac pater eius introierūt ad puellā, vt violaret nomē sanctū meū, & hoc nimis scelus ē, & abominatio detestabilis, dānata p̄ iustā snam legis dicētis: Qui dormierit cū nouerca sua & reuelauerit ignominia p̄ris sui, morte moriantur ambo, sanguis eoz sit sup eos. Hoc primus in illa gēte fecisse legit Ruben, qui abiit, & dormiuit cum Bala concubina patris sui. Vt hoc pat. Gen. 34 tri quoq̄ imputari non potest, cum dicat, & filius ac pater eius introierunt ad puellam, vt violarent nomē sanctū meū, quia solus filius hoc scelus perpetravit, pater autem iniuriam passus est, & ipse vindicauit. Et filius es (inquit) sicut aqua non crescas, quia ascēdisti cubile patris tui, & maculasti stratū eius. Porro, scelus hoc ipsum in posteris non dubium est excreuisse, cum præuidens Esaias dixerit illos principes Sodomoz & populum Gomorrhæ Nempe nihil eoz quæ fecerant Chananzæ, præterierūt Iudæi. Alioquin nō eos euomuisset terra illa sicut & Chananzæ eos euomuerat deo iudice, qui vbi hoc scelus vt cætera, interdixit, tādem ait: Custodite leges meas atq̄ iudicia, & facite ea, ne vos euomat terra, ad quam intraturi estis & habitaturi. Nolite ambulare in legitimis nationum, quas ego expulsum sum ante vos. Omnia em̄ hæc fecerunt, & abominatus sum eas. In hoc scelere violationem asserit esse sancti nominis sui, quia videlicet scēdare patrem scēditate eiusmodi, sicut Absohon quoq̄ scēdauit patrem suum Dauid, violare est nomē sanctum eius, ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominat. ¶ Et super vestimentis (inquit) pigneratis accubuerunt, iuxta omne altare. Nimirum pignus pauperis saltem retinere, cōtra legem est. Nam in lege dñs dicit: Sin autem pauper est, nō prouocabit apud te pignus, sed statim redes ei ante solis occasum, vt dormiens in vestimento suo benedicat tibi, & habeas corā domino deo tuo. Quanto magis scelus sup vestimentis pigneratis accubare, & hoc iuxta omne altare? Duplex nanq̄ crimen in hoc denotatur. sicut turpitudine libidinis, & seruitus idololatriæ. Intelligitur nanq̄ quod passim habentes altaria, singentes vitulorum simulachra, & adorantes Beelphegor, & colentes Ascaroth & Baalim, cæteraq̄ deoz & deaz portenta, sicut nō tendent vestimēta pignerata iuxta omnium illoꝝ altaria, & facerent parapetasma ta. i. velamina, quo fornicantes in templo nullus posset aspicere, & inebriati ac libidini seruientes, etiam ipsum vinum quod bibebant, non de proprio labore, sed de calumnijs emerent. Vnde & protinus ait, & vinum damnatoꝝ bibebant in domo dei sui. Hoc faciebant in phano dei sui, vt quos putabāt deos, turpitudie ac stupris polluerēt. ¶ Huius quoq̄ sceleris mensurā in vestimentis pauperū detinēdis Iudæi sic impleuerunt, vt saluatorē tradētes, scripturam pariter impleverunt, dicentem. Diuiserunt sibi vestimēta mea, & sup vestimēta mea miserunt sortem. Tunc vinum quoq̄ damnationis eius biberunt, iuxta quod ipse in psalmo conqueritur, dicens: Et in me psallebant qui bibebant vinū. Neq̄ em̄ dubium est, seniores illos & pontifices ebriosos, maximeq̄ illa nocte paschali ebrios, cum dominū nostrum cepissent, quasi pro victoria lætos, scēdiores sibi inuicem propinasse calices & eoz cuiq̄ alacrius vinum porrexisset, quo visus fuisset properantior atq̄ promptior minister illoꝝ, pro sacrilega illoꝝ voluntate, ad comprehendendum illum, ad tenendū illum, ad cor

Matth. 21

Matth. 27

Carmelus duplex.

1. Reg. 27

1. Reg. 18

Matth. 12

Septē vni dicitæ ignis iuxta septē gentes hic posita.

Scelera Israel.

Vendit pro argēto iustum.

Gen. 37

Exod. 1

Gen. 48

Matth. 15

Leui. 20

Gen. 34

Gen. 48

Leui. 18

2. Reg. 16

Eph. 3

Deuter. 24

Duplex scelus in veste pignerata

Psal. 21

Psal. 68

hortandum focios, vt caute ducerent illum, ad insultandum illum, ad congratulandū primis
 cibus super hoc, quasi victoribus magnis. Sequitur: Ego autem exterminavi Amorraeos
 a facie eorum, cuius altitudo cedrorum, altitudo eius, & fortis ipse quasi quercus, & cōtriuū fru-
 ctum eius desuper, & radices eius subter. Ego sum qui ascendere vos feci de terra Aegy-
 pti, & eduxi vos in desertum quadraginta annis, vt possideretis terrā Amorraei, & suscita-
 ui de filiis vestris in prophetas, & de iuuenibus vestris Nazaræos. Nunquid non ita est fili-
 us Israel, dicit dominus? Et propinabitis Nazaræis vinum, & prophetis mandabitis, dicentes:
 ne propheteris. Mira & terribilis oppositio: Quorsum enim tendit hæc par oppositio-
 ne facta exterminatiōis Amorraei, & altitudinis eius cōmemoratio, nisi vt ostendat deus sese
 ex aduerso stare, & repugnātem esse declinātibz viam humilium, & per superbā contes-
 rentibus capita pauperū, quo pro scelere arguit Israelē factum de paupere superbū?
 Ego autem (inquit) exterminavi Amorraeos, Vtiq; poterat dicere, ego autem propter su-
 perbiā de cœlo deieci diabolū. Amorraeos nāq; amaricās interpretat, & diabolū signifi-
 ficat, q; totus felle odij, & ois nequitia; semper, & incurabiliter est amarus, omniq; dulce di-
 ni diuinitatis oino cōtrarius. Hunc talē Amorraeum nimiq; deus exterminauit, de terminis
 suis eiecit, & exterminatiōis eius immutabilē tenet sniam, dicens in Psalmo: Non habitabit
 in medio domus meæ q; facit superbiā. Nam ne dubites quē dicat Amorraeum illū (inquit)
 cuius altitudo cedrorū altitudo eius. Profecto illū esse diabolū alius propheta testat, dicens
 Pharaoni in sermone dñi, Cui filius factus es in magnitudine tua? Ecce Assur quasi cedrus
 in Libano pulcher ramis & fronibus nemorosus, excelsusq; altitudine, & inter condensas
 frondes eleuatū est cacumē eius. Et subinde cedri nō fuerunt altiores illo in paradiso dei,
 abietes nō adæquarūt summitatē eius, & platani nō fuerunt æquales frōdibus illius. Omne
 lignū paradisi nō est assimilātū illi. Ergo hic Amorraeus diabolus est, cuius erat typus ille
 Amorraeus, quē occidit Israel, viuente adhuc Mose, cuius & Psalmista meminit, dicēdo:
 Et occidit reges fortes Seon regē Amorraeorū, & Og regē Basān: Isti duo reges fuerunt
 Amorraeorū, quoz Moses in Deuteronomio reminiscēs: Solus (inquit) Og rex Basān resti-
 terat de stirpe gygātum. Monstrat lectus eius ferreus, q; est in Rabath filioy Ammon, no-
 uē cubitos hñs longitudinis, & quatuor latitudinis, ad mensurā cubiti virilis manus. Vtro-
 rumq; reminiscī conuenit hic in vno Amorraei nomine. s. & hominis regis superbi, & dia-
 boli omnium regis ac principis, cuius nimiq; altitudo quasi cedrorū fuit, imo & cedrus omni-
 bus in paradiso dei, id est, cunctis angelis potestatibus altiozem se esse voluit, & fortis ipse
 quasi quercus, q; videlicet sub deo flecī, & creatori suo contempit esse subditus. Mira
 igit (vt iam dictū est) & terribilis oppositio cū præmissō pctō supbiā Israel declinātibz viam
 humilium. Ego (inquit) exterminavi Amorraeū &c. Per hoc em̄ terribiliter innuit, q; elati in
 supbiā infelices Iudæi, in iudiciū inciderēt diaboli, sicut & Amorraeus homo q; (vt iam di-
 ctū est) typus erat diaboli, q; s. auferret illis regnū dei, de quo Amorraeus diabolus excidit
 & tollerēt eis locus siue terra, vnde Amorraeus hō deo extermināte disperijt. Cum itaq; di-
 cit, ego exterminavi Amorraeum, subintelligendū est, & mutabilis nō sum, & ea quæ de-
 struxi, nō reedificabo, ita vt q; supbos exterminare cōsueui, vobis supbiētibus, & viā humi-
 liū declinātibz, nūc fauere incipiā, pro eo qd scdm carnē filij Abraham estis. Non erit ita,
 sed sicut Amorraeo, id est, amaricāte diabolo, propter superbiā deiecto, multas mansiones
 in domo patris mei suscitādis de terra humilibus, reseruauit: & sicut percusso hoīe Amorraeo
 & gygāte superbo patribz vestris, cū essent pauperes & humiles terrā eis dedi, ita vobis,
 qm viā humilium declinatis, regnū dei auferet, & dabit gēti huīli faciētī fructus ei⁹, & locus
 quoq; vester terrenus & gens simul auferet. Nomē quoq; Amorraei, id est, amaricātis, nō
 ne Iudæo cōgruit, q; totus in felle positus amaritudinis, sicut ipse Chrus ait, & Chrm cuius
 opera vidit & audiuit, & deū patrē eius odit: Vtrāq; vindictā, vnde iam p̄fati sumus, breui-
 bus verbis p̄ similitudinē altitudinis cedri, siue quercus sese intētare significat, cū subiungit
 Et cōtriuū fructus eius desuper, & radices eius subter. Fructus em̄ Iudaici populi desuper,
 cœlestia fuere dona dei, & radices eius subter, terrena fuere bona, in qbus cordis radicē si-
 xit, qd facere nō debuit, & hūc vtrūq; fructū dñs cōtriuū, q; (sicut iam dictū est) vtrāq; bo-
 na pdidit in illo Amorraeo, cuius terram ad tempus possedit, ita & fructus contritus est,
 pariter & radix, vt non solum terra eius tolleretur, sed & ipse ferro succideretur, & omnis
 posteritas

posteritas eius deleri iussa est. Porro, & Amorraei diaboli tūc fructus desuper cōtritus est,
 qm de cœlo in hūc aerē deiectus est, tūc aut radices eius cōterit subter, qm de istō quoq;
 aere siue mūdo, vbi male fructificat, imperfidoz cordibus penitus euellit, & in infero pre-
 cipitabit. Vtrāq; bona, quæ Israeli cōtulerat, quæq; propter supbiā ablaturus erat, hoc
 modo ingratis cōmemorat: Ego sum (inquit) q; ascendere vos feci de terra Aegypti, & edu-
 xi in desertū quadraginta annis, vt possideretis terrā Amorraei. Hoc nāq; beneficiū terre
 num est. Et suscitauit de filiis vestris prophetas, & de iuuenibus vestris Nazaræos. Hoc
 beneficiū cœlestē est, Nazaræos, i. sanctos & prophetas de illa gēte dñs q; multos suscitauit
 ut, q; fecerūt fructū regni dei. Quis hoc negare possit? Vtiq; nemo. Idcirco fidēter interro-
 gat. Nunquid nō ita est filij Israel, dicit dñs? Sciēs q; illi rīdere nō possunt aliud, nisi quia ita
 est. Vtrūq; (sicut iam supra dictū est) perdidit. s. & cœlestē dei regnū, de quo est multo
 triplicitas prophetarū & Nazaræoz, id est, sanctorū, & eum, q; fuit Amorraei, locum terre
 num. Verum illa dona regni dei, sicut nemo inuitus, nemo nisi volens amittit, ita nec illi.
 Volentes nāq; amisernūt, volentes repulerunt. Hoc est quod cōtinuo sequitur, & propi-
 nabitis Nazaræis vinum & prophetis mādabatis dicēs, ne propheteris, Nazaræis nāq;
 habentibus sup se cōtinentiā votū, propinare vinū, & voti reos facere, satis pro argumen-
 to est, nullum velle habere sanctū, & prophetis mādare, vt non propheterent, hoc nimiq;
 erat, non solum loqui, sed etiā agere contra spm̄ sanctum, q; loquebat per os prophetarū.
 Cum autē ita sperneret cœlestē dei regnū, nihilominus tñ semper possidere voluissent
 locum Amorraei terrenū. Profecto supernæ iustitiæ non sic erat complacitū. Sed quidē
 Continuo sequit: L. Ecce ego strideo subter vas sicut stridet plaustrū onustum sceno, &
 peribit fuga a veloce, & fortis non obtinebit virtutē suā, & robustus non saluabit animā
 suā, & tenens arcū nō stabit, & velox pedibus suis nō saluabit, & ascēsor equi nō saluabit
 animā suā, & robustus corde inter fortes nudus fugiet in illa die, dicit dominus. Breui-
 ter cum dicit: Ecce ego strideo subter vos, sicut stridet plaustrum onustum sceno, illud in-
 nit quod retinere non queat, illum iam sēpē dictū Amorraei locum, sed trāsmigrare
 debeat ad alium, qm cōtemplēt illud quod melius est dei regnū, sicut scenum fuscissimū,
 plastroq; impositū ad cōburendū, eo q; sit aridū, & nullum ex rore cœli iam possit dōciper-
 re, vel reddere florē aut fructū. Porro, plaustrū stridēs, eo ipso q; stridet, & longe exululat
 semetipsum onere prægrauatū esse indicat. Illud ergo per hanc similitudinē significare vi-
 det, quod quādo cūq; Israel succidat, & de terra suā trāsserat, taliter fiat, vt sciant gentes lon-
 ge p̄ circuitū, q; sic eius promeruit iniquitas. Vnde ad Salomonē de huiusmodi loquēs dñs
 Omnis (inquit) q; transferit, stupebit, & sibilabit, & dicet: Quare sic fecit dñs terræ huic, & do-
 mul huic? Et respōdebunt: Quia dereliquerunt dñm deum suum, q; eduxit patres eorum
 de terra Aegypti, & secuti sunt deos alienos, & adorauerūt eos & coluerunt, idcirco indu-
 xit super eos dñs omne malum hoc. Nimiq; hoc est dñm quasi plaustrum onustum sceno
 stridere, & causas excidij vel captiuitatis illoz latere non sinere. Et q; plaustrum tardius
 procedit, atq; idcirco citius ab insequētibus potest comprehendī, scenumq; cōprehensum fa-
 cile est dispergi, aut etiā igne succendi, peribit (ait) fuga a veloce, & fortis non obtinebit vir-
 tutem suam. Hæc & cætera, si ad decem tribuum, quæ tunc imminebat, captiuitatem respi-
 cimus, singula de singulis taliter intelligenda traduntur. Peribit fuga a veloce, quæ Hebræo
 brai Hieroboam filium Naboth intelligunt, q; prius in Aegyptū fugerat. Hic autem non
 ipsos principes, sed domos eoz & sobolem accipiamus. Et fortis nō obtinebit virtutem su-
 am. Fortē Baasa interpretant, q; fuit ad bella promptissimus & robustus nō saluabit animā
 suam, hunc Amri sentiunt. Et tenens arcum, non stabit, de Iehu filio Namsi, q; Iorā regem
 Israel sagitta percussit, dictū putant. Et velox pedibus suis non saluabit, Manahen intelligūt,
 qui frustra festinans regi Assyrioz dona direxit. Et ascēsor equi nō saluabit animā suam
 Hunc Phaceæ filium Romeliæ interpretant, qui iuncto sibi Syro, sub rege Achaz Iudæ,
 multa vastauit. Et robustus corde inter fortes nudus fugiet in illa die, dicit dñs, solus Osee,
 qui vitimus rex decem tribuum fuit, & errantem populum ad dei cultum reuocare con-
 tus est, quasi nudus egrediet de incendio. Nudū autē vocat, q; sub ipso decē tribus captæ
 sunt. Hoc Hebræi autumant, ait beatus Hieronymus. Cæterum si ista quoq; referre cu-
 primus ad tempus illud, quod propheta prospiciēs in initio dixit dominus de Syon rugiet
 & de

Amorraeus diabolus.

Psal. 100

Ezech. 31

Psal. 134

Deuter. 3

Fortes quasi quercus.

Matth. 21

Iohan. 15

Paras.

Expositio Hebræoz

Regi. 19

Melior ex-

positio

& de Hierusalem dabit vocem suā, f. ad tempus euāgelicæ p̄dicationis, q̄d extrema subsecuta est captiuitas illius populi, cœtus ille pharisaicus siue iudaicus recte cunctis denotat nominibus istis, ille nāq; veraciter & pro vera similitudine, peccatis exigētibz mereē fecerit, num dicitis falfo autē & pro vana suimet æstimatione velox, fortis, robustus, tenens arcum, velox pedibus suis, ascensor equi, & robustus corde, ad tēpus potuit videri. Vnde notādū & consideratiōe dignū est, q̄a quoties hic malū eis intētat per enuntiatua verba hæc, stridens subter vos, peribit fuga, nō obtinebit fortis virtutē, nō saluabit robustus, nō stabit tenens arcū, nō saluabit velox, nō saluabit ascensor equi, fugiet robustus corde: totidē videtur, id est, octies. Væ generationi illi, in clamat dñs nosfer: Væ (ingr) vobis scribæ & pharisei hypocritæ, q̄ clauditis regnū cœlorū aī hoies: væ vobis scribæ & pharisei hypocritæ, q̄ comeditis domos viduaz, ofone longa orātes: væ vobis scribæ & pharisei hypocritæ, q̄ circumitis mare & aridā, vt faciatis vnū profelytū: væ vobis duces cæci, q̄ dicitis, q̄cūq; iurauerit per templū, nihil est: q̄ aut iurauerit in auro tēpli, debet: væ vobis scribæ & pharisei hypocritæ, q̄ mundatis q̄d deforis est calicis & parapsidis: intus autē pleni estis rapina & imunditia. Væ vobis scribæ & pharisei hypocritæ, q̄ similes estis sepulchris dealbatis, q̄q; à foris apparēt hoibus speciosas: intus vero plena sunt ossibus mortuorū & omni spurcitia. Væ vobis scribæ & pharisei hypocritæ, q̄ ædificatis sepulchra prophetaz, & ornatis monumenta iustorū. ¶ Ecōtra respiciendū, quia totidē, i. octo vicibus sanctos suos beatificat idē dñs: Beati (ingr) pauperes spū: Beati mites: Beati qui lugēt: Beati qui esuriūt & sititi iustitiā: Beati misericordes: intus vero plena sunt supius digesta, stridens subter vos & c. totidē, i. octo beatitudinis sanctorū p̄dicationes sunt, q̄m ipsorū ē regnū cœlorū, q̄m ipsi possidebunt terrā, q̄m ipsi consolabunt, q̄m ipsi saturabunt, q̄m ipsi misericordiā consequentur, q̄m ipsi deum videbunt, q̄m filij dei vocabuntur, q̄m ipsorum est regnum cœlorum. ¶ Nec frustra & hic numerus octonarius in remuneratione p̄iorum, & illic in damnatione considerat impiorū, quia videlicet vtraq; pars octaua mundi ætate consummabit, & tunc manifeste scietur, quia iudicia dñi iusta & vera sunt, nec ex parte, vt nunc sed integre cognoscat, q̄ vero iudicio fiat vel factum sit illud, quod hæcenus itidem octo vicibus ait, non conuertam eum, quæ summa trium & quatuor scelerum vindicta est.

Octo vices scribas & phariseos Math. 23.

Octo beatitudines Marth.

Octonarij numeri mysterium.

FINIS LIBRI I. IN AMOS.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN AMOS PROPHE. tam commentariorum liber secundus.

Prouer. 27

Psal. 108

agna valde, & nihilominus iusta iudicia domini maxime circa gentem Israeliticam admiranda sunt, quia videlicet gens illa, sicut pro parte electorū cunctis insignior, ita pro parte reprobōz, cunctis coram deo & coram hominibus facta est vilior, damnata tā in presentī q̄ in futuro seculo: & hæc iudicia sunt quidem digne admiranda, sed non nimis importune scrutanda. Scriptum est enim: Et qui nimius scrutator est maiestatis, opprimeb̄ ab ea. Quis porro nimius scrutator maiestatis est iudicandus, nisi qui extra q̄ debet, maiestatem scrutat? Certus q̄ p̄pe est locus in quo tātūmodo illā scrutari nobis conceditur, qui videlicet locus sancta scriptura est. In illa & per illam tātūmodo si cere nobis iudicia domini scrutari, Psalmista testatur, cum dicit: In labijs meis pronunciatū omnia iudicia oris tui, addendo nāq; oris tui, contentum se esse indicat autoritate vel testimonio scripturæ sacræ, quam utique locutum est os domini, & quis extra illam iudicia domini scrutatur, nisi qui proprii cordis suspicionem testatur? Talis utique scrutator maiestatis nimius est, vnde & oppr̄ssus ab ea, diuersas & cōtrarias incurrit hæreses. Contēti igitur

CAP. III.

competenti loco mentem beneuolam, auremq; attentā diuinæ autoritatis vocibus accōdemus. Quæ profecto de oraculo sancti spūs cū admirāda subtilitate taliter profertur. Audite verbum quod locutus est dñs super vos filij Israel, super omnem cognationem quam eduxi de terra Aegypti, dicens: Tantūmodo vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ, idcirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras. Nunquid ambulabunt duo pariter, nisi conuenerit eis? Nunquid rugiet leo in saltu, nisi habuerit prædam? Nunquid dabit catulus leonis vocem suam de cubili suo, nisi aliqd apprehēderit? Nunquid cadet auis in laqueum terræ absque aucupe? Nunquid auferetur laqueus de terra, anteq̄ quid capere nitit? Si clanget tuba in ciuitate, & populus non expauescet? Si erit malum in ciuitate, quod dominus non fecit? Quia nō faciet dominus deus verbum, nisi reuelauerit dominus secretum suum ad seruos suos prophetas. Leo rugiet, quis nō timebit? Dominus deus locutus est, quis non prophetabit? ¶ Dicta hæc vere clarissima & valde splendida sunt, sed splendor & claritas eorū propterea minus lucet, quia nostram caliginem patimur, & a nimia claritate lippientes oculi reuerberantur. Quod si sensum eorū, ipso aspirante cuius dicta sunt, aliquatenus consequi meruerimus, profecto iudicia dñi non solum humiliter, verum etiā scienter laudare poterimus. Audite (ingr) verbum quod locutus est dñs super vos filij Israel. Magna dicturus iste, paulo ante Thecutes pastor, & statim cœlestis rhetor, competenter attentum, postulat auditorem, & hoc agit cum commemoratione magni & noti beneficii, dum præmissio audire verbum quod locutus est dñs, subiungit, super omnē cōgregationem quā eduxit de terra Aegypti. Scit nāq; q̄a maxime beneficiū commemorādo debet hoc effici, vt auditores, q̄ iam poterāt esse attentī, sint etiā beneuolī. Locutus est autem dñs, dicens, tantūmodo vos cognoui ex oibus cognationibus terræ, idcirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras. ¶ Iam ad istā dñi locutionē Israel impoenitēs, non tñ impunitus sese in sua p̄cena erigit, & de ipsa p̄cena, quā dissimulare vel abscondere nō potest culpā adhuc defendit, & gloriabūdus dicit, idcirco nos tñ præ cæteris gētibus a deo corripimur, ducti in oēs gentes captiui, q̄a nos solos præ cæteris gentibus diligit, sicut ipse in prophetā dicit: Tantūmodo vos cognoui ex oibus cognatiōibus terræ, idcirco visitabo super vos oēs iniquitates vestras. Non em̄ sicut in alijs natiōibus dñs patienter expectat, vt eas, cū iudicij dies venerit, in plenitudine peccatorū puniat, ita & in nobis statuit, vt peccatis nostris in fine deuolutis, tūc demū in nos vindicet. Hoc modo semetipsos corpe & anima p̄nitentiā consolant adhuc, sed vere frustra, q̄ diu impoenitēs sunt, neq; pctō abrenunciāt quo puniunt. Quo em̄ corripiendo deus, quo visitādo iniquitates tendit dñs, nisi vt flagellis cōmonitus peccator, pctm̄ agnoscat, veniamq; preces ad meliora cōuersus? Illud oīno intendit, vt pct̄ or in quo displicuit deo, displiceat etiā sibi. Quod si adeo rebellis est & durax ceruicis, vt flagellādo id effici nō possit, tūc demū nō iam vt pater pius, sed vt iudex iratus cōtumacē foras mittit & abiicit, nullo modo cōuenientē vel cōsentientē sibi. Hæc intētiō nem suā deus notā esse volēs, post aliqua in hoc eodē propheta dicit. Vnde & ego dedi vobis stuporē dētū in cunctis vrbibus vestris, & indigentia panū in oibus locis vestris, & nō estis reuersi ad me & c. Igit rātis oppressus malis ille populus, nō est vnde se cōsolatur, dum de p̄cena nequa q̄ ad correctionem erudit. ¶ Et q̄a sibi met in hoc blandit, quod dicit dñs, tantūmodo vos cognoui ex omnibus cognationibus, sæuiori sensu hoc idē in ipsum us puniri debet, q̄ cæte taliter retorquendū est. Ita vos cognoui (ait dñs) ex omnibus cognatiōibus, vt cognitione mei vos habere facerē, dādo vobis legē scriptā, quā ceteris non dederā nationibus. Est autē dignū, vt seruus sciens voluntatē dñi sui, & non faciēs, digne plagis vapulabit multis, ne sciens autē, plagis vapulet paucis. Igit visitabo super vos omnes iniquitates vestras instante iudicio, remota misericordia, tanta cum sæueritate, vt ne saltem commonitoriū vobiscum sermonē conferre libeat. Quod si adhuc quaritis, ecce hoc ipsum q̄ rationale sit, per hoc simile intimo cuilibet auri audienti. Nunquid ambulabunt duo pariter, nisi cōuenierit eis? Vtiq; dicitis mihi Non. Ad hæc inquāt: Nos duo sumus, ego qui arguo vel corripio deus, & Israel qui corripit, nimis non conuenit nobis, quia me corripientē deū correptus Israel non audit. In hoc nobis nimium disconuenit, quia ego arguo, ille se defendit. Ecce tot anni sunt, & tot reges fuerunt, ex quo Hieroboam vitulos aureos fecit, nisi prophetas, & nullus consensit, nullus em̄ regum a peccatis Hieroboam recessit, Irē, & per memetipsum veni, &

Proca de fenito ludg orū in plagis.

Intētiō def corripitiōis.

Infra. 4

bet. q̄ cæte ræ gentes.

Luc. 12

veni, arguens & corripuens deus homo factus. Vos autē iustificatis vos corā hominibus, & cū sitis infirmi, dicitis medico, nō est tu nobis necessarius. Igit non pariter ambulabimus, sed & Israel in Assyrios, & Iuda in omnes gentes ductus captiuus, nulla per prophetas aut prædicatores aliquos mei confabulatione dignus iudicabit, q̄a scriptū est: Ne effundas sermōnem deus ubi nō est auditus. Quod si & adhuc simile vel exemplū querit: Ecce aliud. Nunquid rugiet leo in saltu, nisi habuerit prædā? Leonis quippe natura est, q̄ diu prædā nō inuenit, silere: inuēta autē præda, rugire, ut q̄d cūq̄ illud sit animal, rugitu tremefactū & attonitum concidat, & in prædā fortiori nō tam patietur q̄ impotēter cēdat. Porro, leo per similitudinem deus fortissimus est, cuius irā resistere nemo pōt. Præda vero eius est, oīs electus, q̄ vbi cūq̄ sit, qm̄ ad vitā est prædestinatus, ab ipso deo requirit, ut ad vocē eius, siue p̄ angelū, siue per prophetā, siue per scripturas auditā ille cōtremiscat, diemq̄ iudicij vel pœnā gehēnalē pauescēs, totus humiliter succubat, pœniam apprehēdat: sicq̄ in partē eius cēdat, ut vnus cū eo spūs fiat, bene deuoratus, iuxta illud: Macta & mādūca. Igit quod ait: Nunquid rugiet leo in saltu nisi habuerit prædā? id ē ac si dicat: Nūqd dignū deo ē, illic verba facere v̄ illuc prophetā mittere, vbi scit nō esse quenq̄ dignū vitæ æternæ? Ad q̄d cū rōne exigēte responderis: Non, cōsequēter, ut iustum est, cōcedas esse dei iudicium, in eo quod clausit Israelī ora prophetarū, nullumq̄ super eū suæ prædicatiōis emittit rugitū. ¶ Hoc ip̄m & in suo aduentu attēdit dei filius. Vnde & sequit: Nunquid dabit catulus leonis vocē de cubili suo, nisi aliq̄d apprehēderit? Catulus leonis Ch̄sus est filius fortissimus dei fortissimi, scilicet dum illud patriarchæ iacob: Catulus leonis Iuda, ad prædā fili mi ascendisti. Cubile eius sepulchrū eius existit, de q̄ idem cōtinuo subiungit: Requiescēs accubasti vt leo, & quasi leæna. Quis suscitabit eum? Vox quā dedit iste catulus leonis de illo suo cubili, euangeliū prædicatio est, quā cunctis gētibus auditā fecit, postquā de illo cubili, i. de sepulchro exiit, resurgēdo ex mortuis. Ait ergo: Nunquid dabit catulus leonis vocem de cubili suo, nisi aliq̄d apprehēderit? Ac si dicat: Nunquid euāgelium suū illis gentibus vel illis in locis prædicabit, aut prædicari iubebit, vbi nullū sciat esse q̄ ad se pertineat, & suscipere debeat grām prædicatiōis? Non vti que, imo tacebit, & prædicatores suos illic vocē dare prohibebit. Hinc em̄ de ipsiū prædicatoribus scriptū est: Transeuntes autē Phrygiā & Galatiæ regio nem, vetiti sunt à spiritu sancto loqui verbum in Asia. Cum venissent autē in Mysiā, scēbant ire Bythiniā, & non permisit eos spūs Iesu. Ibi ergo vel eo tpe vocē dat iste catulus leonis, vbi vel qm̄ nouit inueniēdum esse quod apprehēdat, id est, aliq̄m qui credēdo saluus fiat. Vnde itē ibidem scriptū est: Cum autē pertrāsissent Mysiā, ascendērūt Troadē, & visio per noctē Paulo ostēsa est. Vir Macedo qdam erat stans, & deprecās eum dicens: Transiens in Macedoniā adiua nos. Vt autē visum vidit, statim quæsiuimus proficiscimur Macedoniā, certi facti, quia vocasset nos deus euangelizare eis. ¶ Interea notādum est, quod præcedenti versiculo, cum dicit: Nunquid rugiet leo, signanter addit, in saltu, & tunc demū subiungit, nisi habuerit prædā. Quod itidem subaudiēdum est, in hoc sequēti versiculo cum dicit: Nunquid dabit catulus leonis vocē suā, videlicet in saltu. Quid em̄ per saltum intelligi oportet, nisi multiplicatē generis humani, quæ super numēz creuit, cuius abundātia tota syluestris & sterilis est? Leo quippe siue catulus leonis nō saltū, sed in saltu aliq̄d apprehēdere quærit, id est, deus siue Christus dei filius nō illos, quoz vt nascerentur causa peccatum fuit, sed tātum filios benedictionis per legē siue per euāgelij suū requirit, & requirit, & vbi vel qm̄ requirere debeat, vel quā illi sint, ip̄s nouit. Quos autē dicitur filios benedictionis? Nimirū illos quos creatis primis hominibus benedicens iussit nasci, sicut scriptum est: Et creauit deus hominē ad imaginē suā, ad imaginē dei creauit illum, masculum & fceminā creauit eos. Benedixitq̄ illis deus, & ait: Crescite & multiplicamini, & replete terrā, & subijcite eā. Solos nimirū electos suos tunc iussit nasci, & nisi p̄ctm̄ incidisset, soli nati fuissent vel nascerent electi. Quicunq̄ nascuntur super numēz electoz, vt nascant, propter peccatum sit, & peccatum causa est multiplicitatē eoz, siue multitudinis, quā videlicet propter peccatum mulieri dñs dixit: Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos. Ista multiplicitas corā leone isto, siue catulo leonis quidā saltus est, in quo deuoluti sunt, & dispersi errauerūt oēs electi dei, vt nō potuissent inueniri vel discerni, nisi magna vigilātia requisisset eos deus, vel filius dei, tanq̄ famelicus leo, vel vt esuriēs catulus le-

Ecci. 32
Leo deus,
præda, electi

Acto. 10

Catulus leonis, Ch̄sus

Acto. 16

Saltus super
excrefcens
numēz ho
minum

Filij bene
dictionis,
Gene. 10

Gene. 3

onis. Igitur tribus his versiculis, Nunquid ambulabunt duo pariter, nisi cōuenerit eis, nunquid rugiet leo in saltu, nisi habuerit prædā, Nunquid dabit catulus leonis vocē de cubili suo, nisi aliq̄d apprehēderit: tribus (inquā) istis versiculis si recte intelligūtur, satis excusatum arbitramur deū, q̄ non sine præiudicio dixerit toties superius, nō conuertam eū, & q̄ perditionis aliquoz hominū causa non sit eius silentiū. Non em̄ propterea quia siluit ip̄s, aliq̄d perierunt, sed propterea, quia conuerti nō poterant, continuit ab illis vocē suā nō ignorans (vt ait sapientia) qm̄ iniqua est natio eoz, & naturalis malitia ip̄soz, & qm̄ nō poterat mutari cogitatio illoz in perpetuū, Semen em̄ erat maledictū ab initio. ¶ Sed forte dicit aliquis: Iste idem catulus leonis suo ore dixit: Væ tibi Corozaim, v̄ tibi Bethsair, & cinere pœnitentiā egissent. Item: Quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in te, forte mansissent vsq̄ ad hanc diē. Cur ergo saltē illic leo nō rugit, qm̄ quærat ibi, q̄d apprehēdere potuit? Verū de hoc iam alibi diximus. Et idcirco nō diu immorandū est, breuiter tñ repetimus, quia deus de tali illoz pœnitentiā nō curauit aut curare debuit, quæ nō ageret pro æterna salute futuri seculi, sed pro vitāda aduersitate, pro retinenda prosperitate vitæ p̄sentis. Vt ergo vbera prophetica prosequamur, sciendū prius est, quæ sit ad spm̄ propheticū pertinuit, iustificare deū & excusare de his q̄ pereunt: ita nihī lomius ad eundē pertinuit, grām dei cōmendare in his q̄ salui fiunt. Hoc animaduerso videamus quid sequit. Nunquid cadet auis in laqueū terræ absq̄ aucupez? O q̄ viliū similitudines re, q̄ preciosum p̄dicant sacramētū. Propheta hic de pastoralibus assumptus, qualia videre vel agere solitus erat in pascuis, talibus cōtentus est ad cōmendanda per alioz quas similitudines diuina mysteria, sic incipit dō: Et luxerūt speciosa pastoꝝ, & deinde dicendo, dñs de Sion rugiet, & nūquid rugiet leo in saltu, & nūquid cadet auis in laqueū, & cetera his similia, q̄ cuncta fere pastoralia sunt. Sufficiūt cœlesti magisterio res siue instrumētū non solū piscatoꝝ, verum etiā pastoꝝ, vt per eoz similitudines docti sint & doceant conuenienter gloriā re, cœlestiū. Nunquid cadet (ait) auis in laqueū terræ absq̄ aucupez? Videlicet respondebitis nō. Nisi em̄ aucups arte sua laqueū diligēter tendat, & omni sat, agat in industria quatenus auem capiat, auis fugatiua semper & vaga prius fauces volitanter accipit, siue columba siue turtur illa sit aut certe turdus pinguis, prius (inquā) accipitri cetera in p̄dam, q̄ sua sponte ad regis inclyti deuolet mēsam, quā ergo grām prouidus aucups habet illi cū suo illā laqueo cæperit? Vtiq̄ nullā, sed eiusdē potius industria res oīs attri buenda est. Sic profecto dū animā errantē & per vanitates & insanias falsas volitanter ritas dei suo laqueo cōprehēderit, ita vt cōsentiat veritati, bene illaqueata verbo salutis, cui cōtradecere non possit, & idcirco nec etiam velit, totū gratiæ dei attribuendū est, qui boni verbi sui laqueū tendit, vt auicula vaga, si anima prius deueniat in manum dñi dei, q̄ fauces incurrat diaboli. Ergo per hāc similitudinē versiculus iste dei gratiam, sequens autē dei potentiam efficaciam, efficacem dei cōmendat potentiam. Ait em̄: Nunquid auferetur laqueus de terra, ante q̄ quid cæperit? Hoc em̄ idem est, ac si dicat, deus intendēs opus bonū, opus perfectum. Nunquid verbū meum redibit ad me vacuum? Non vtiq̄, nam etiam in alio propheta dicit ip̄s: Et quomodo descendit imber, & nix de cœlo, & illuc vltra nō reuertitur, sed inebriat terrā, & infundit eam, & germinare eā facit, & dat semen ferentī, & panē comedentī: sic erit verbū meum quod egredietur de ore meo. Non reuertetur ad me vacuum, sed faciet quæcūq̄ volui, & prosperabitur in his ad quæ misi illud. Secundū sensum eandē dicit hoc accipimus, ac si dicat propheta: Sic laqueus nō auferetur de terra, ante q̄ quid capiat: sic verbū meum in vacuum non ibit, sed in eo prosperabitur, vt omnē electoz tum numēz ad me reducat. Sed nunquid in collectione electoz, quæ per laqueū captio nem recte intelligitur, sicut & per lationē retium piscantium sola operata est vel operatur sapientiæ ratio, & nō etiā fortissimus iudicij terror auditus in omni mūdo. Sequitur ergo: Si clāget tuba in ciuitate, & populus nō expauescet? Tuba nāq̄ belli signū, reuelationē iræ dei significat venturæ super omnē impiū, quæ tunc temporis quidē nunciabatur voci bus legis & prophetarū, tandem aut reuelatur per Christi euangeliū. Iustitia enim dei (inquit Apostolus) in eo reuelatur. Item: Reuelatur enim ira dei de cœlo super omnē impietatem & iniustitiam hominū eoz qui veritatem dei in iniustitia detinent. Ergo quod ait, si

Sap. 12
Obiectio,
Match. 11

Solutio,
Supra in
Osee 13, 2

Anima ve
auis, verbū
dei vt la
queus,

Esa. 55

Roma. 1

P clanger

Clanget tuba in ciuitate, & populus non expauescet, idem esse videtur, ac si dicat. Quamuis verbu vel sapientia dei comprehendente & simplices in simplicitate eorum, & sapientes in astutia eorum, per similitudinem laquei significauerunt: nequaquam tamen existimes, quod semper superpreste resonare, vel in angulis susurrare, & de humo audiri debeat verbu dei. Sic enim terribiliter in toto audietur orbe, sicut tuba clangens in ciuitate, qua cum populus audierit, sine dubio expauescit. Porro ciuitas diaboli contraria ciuitati dei, neque per subtilitatem laquei, neque per terrorem tubae clangentis conuertitur, ut respiscat, & effugiat iram dei, & propter hoc neque in hoc seculo, neque in futuro, malum deest illi, faciente iudicio dei. Sequitur ergo. Si erit malum in ciuitate, quod dominus non fecit. Et quidem in ciuitate illa, id est, in hoc mundo, qui in maligno positus est, malum esse non potest negari, sed quod dominus malum ipsum faciat, negare contendit ciues eiusdem ciuitatis, deo rebelles & increduli. Exempli gratia: Malu venit in ciuitatem Samariae propter vitulos aureos, quos fecit Hieroboam, cuius a peccatis nullus Israel recessit: illud videlicet malu, quod Israel ab Assyrijs captiuus ductus est. Malu itidem venit in ciuitate Hierusalē, vt primu a Babylonijs: & deinde excinderetur a Romanis. Nonne huiusmodi malu dominus fecit? Etenim malum quidem, quod est iniquitas, dominus non fecit: sed malum, quod est afflictio propter iniquitatem, dominus induxit. Vnde hoc comprobari poterit. Ait: Quia non faciet dominus deus vrbum, nisi reuelarit dominus secretum suum ad seruos suos prophetas. Nimiru ad comprobandum quod dominus fecerit eiusmodi malu, magnu & euidentis est argumentu, quod priusquam faciat illud, priusquam veniat ipsum malu, dum adhuc in dispositione domini latet secretum, reuelat illud seruis suis prophetis vt illi praenuncient futuru, vt audientes aliqui metuant subitiquae carueant, & fugiant, iuxta illud: Dediti metuentibus te significatione, vt fugiant a facie angeli. Sic non fecit dominus deus diluuium, nisi prius reuelaret secretu suum ad Noe seruau suu. Sic non pluit ignem & sulphurem super Sodomam & Gomorram, nisi prius reuelaret secretum suum ad Abraham amicum suu. Sic non percussit Aegyptu, neque submersit Pharaonem in mari rubro totu eius exercitum, nisi prius reuelaret secretum suum ad Moysen seruum suu. Sic & de ceteris omnibus sentiendum, quaecunquae acta vel agenda sunt vsque ad nouissimam tubam, qua personante, vltimum celebrabitur iudiciu: quia nihil acti vel agenda dum est, ita vt non sit ante reuelatu. Itaque non erit malu in ciuitate, quod dominus non fecit, quod exinde comprobari potest, quia non facit quicquam dominus deus, nisi prius ad seruos suos prophetas secretum suu reuelauerit. Haec isto dicente qui pastor fuit, subarchidiaconu est, ac dicat, quia malu in Israel faciet dominus, & antequam hoc faciat, ad me seruu & propheta suu secretum suu reuelauit. Item & illud memoriter tenendu est, quia rebellis & contempptor Israel cu regibus suis, silentium indicebat prophetis, sicut superius in persona sua dominus dixit: Et propinabatis Nazaraeis vinu, & prophetis mandabatis, dicentes: ne prophetae estis. Et cui ex omnibus prophetis proteruius mandaret, quu isti qui pastor fuit. Itaque peccatu quidem pastor, sed regum imperator forti authoritate sese accingit, & dicit: Leo rugiet, quis non timebit? Quam similitudine vt quid arripuerit, sequenti protinus percunctatione aperit, cu dicit: Dominus deus loquutus est, quis non prophetabit? Est enim hic sensus, Vos reges & principes, & superbi diuites, assueti estis mandare prophetis, & dicere, ne prophetae estis. Quis est hic? Ego aut dico vobis, quia loquente domino & dicente, vade & propheta, ego ita quasi ad rugitu leonis timeo, & tacere non audeo, & prophetandi necessitatem habeo, quauis vos reges, & ego sum pastor. Et quid vultis? Si iustu est in conspectu dei vos potius audire quam deum, iudicate. Sed nunquid spectandu erat illi ad arbitriu sine iudiciu illorum, quibus consuetudo erat mandare & dicere prophetis, ne prophetetis? Nonne secundum velle illorum non deo potius quam hominibus, sed hominibus potius quam deo putaret esse obediendum? Nepe deum praferre homini regi, rebellionem esse conseret. Hinc enim longe inferius scriptu est, & misit Amasias sacerdos Bethel ad Hieroboam regem Israel, dicens: Rebellauit contra te A mos in medio domus Israel, non poterit terra sustinere vniuersos sermones eius. Recte igitur non expectata response, cu dixisset: Leo rugiet, quis non timebit? Dominus deus locutus est, quis non prophetabit? confestim ipsum domini rugitum, ipsam domini dei loquutionem constanter adhaerit. L Auditu facite in aedibus Azoti, & in aedibus terrae Aegypti, & dicite: Congregamini super omnem montem Samariae & videte in facie multas

Quod malum facit dominus.

Psal. 79. Gene. 6. Ibidem. 18. Exod. 3. 4

Supra. 2

Acto. 14.

Infra. 7

multas in medio eius, & calumniam patientes in penetralibus eius, & nescierunt facere reatum; dicit dominus, thesaurizantes iniquitatem, & rapinas in aedibus suis. Propterea haec dicit dominus deus. Tribulabitur & circuietur terra, & detrahetur ex te fortitudo tua, & diripentur aedes tuae. Hic est rugitus leonis, haec est loquutio domini terrentis prophetae, ne tacere audeat, prophetae ne differat, iubetur vt annunciet Azoto & terrae Aegypti quae sequuntur. Dicite (inquit) vt congregentur quae in vicino sunt, & videant scelera Israel, ne iniqui putent esse iudiciu. Ac si dicat, Prius videte quae faciunt, & tunc mea sententia comprobate: Propter huiusmodi sollicitudinem Moses sese habere ostendebat, quoniam irato domino propter vitulum quae fecit Aaron, & diceret: Dimitte me vt irascatur furor meus contra eos, & deleat eos, faciamque te in gentem magnam, stans in confectione. i. in nimia cordis humilitate in conspectu eius orabat, dicens: Ne quae so dicat Aegypti, callide eduxit eos, vt interficeret in montibus, & deleter e terra: quiescat ira tua, & esto placabilis super nequitiam populi tui. Igitur quoniam tunc, vt videbat amico meo Moysi, non expediebat honori meo delere illos: ne tale quid dicerent Aegypti: quia nondum innotuerant illis causa, propter quas iuste deberet contra populu meum irasci: nunc insaniae, quas faciunt, innotescant & Aegypti & Azoto. i. Philistinis, qui Israelis inimici sunt perpetui & videant magnitudinem insaniae, imo multas insantias in medio Samariae, vt pro deo adoret vitulos, & immolet filios suos, & praeterea calumniam faciant in penetralibus suis, ita calumniosi, ita iniusti, vt rectu facere nesciant. i. nullo modo approbet rectitudinem suae iustitiae. Denique hoc nescire, contempnere est. Secundum hunc modum Pharaon non intelligens: nescio (inquit) deum, & Israel non dimittit. Iudaei quoque videntes dominum & opera eius, qualia nemo alius fecit: nos scimus (aiunt) quia Moysi locutus est dominus, hunc autem nescimus vnde sit. Porro nescire istorum presenti loco maxime cupiditas, quae excacat oculos etiam sapientiu, fecisse inuuit, cu protinus subditur, Thesaurizantes iniquitatem, & rapinas in aedibus suis. Quae hoc damnationis sit, videlicet thesaurizantes cogere de iniquitate & de rapinis, praesertim in illo populo qui pauper in Aegypto fuit, quae misericordia liberatoris dei de illo camino paupertatis eduxit, non satis digne potest edici. Superbia haec maxime detestabilis est in seruis illis de paupertate & seruitio redemptis. Idcirco pulchre, congregamini (inquit) super omnem montem Samariae, & videte, montium nomine magnitudinem volens intelligi superbie. Nam provincia quidem Samariae in montuosis sita est, sed ad cognoscendam dei iudicij dei iustitiam, plus valet considerare altitudinem Samaritanorum superbiae, quam terrenos fue- ritales montes Samariae. Propterea tribulabitur, ait, & circuietur terra, & detrahetur ex te fortitudo Iudae, & diripent aedes tuae. Pauper esset dixisse, tribulabitur & circuietur terra, nisi addidisset, & detrahet ex te fortitudo tua. Denique & ante tempora illa tribulata fuerat terra: tunc videlicet, quando (sicut in libro Iudicij legimus) tradidit dominus Israel in manu Chanaan regis Eglon regis Moab, seruiueruntque ei octo annis: & tunc quoniam confortauit aduersus eos in manus Madian septem annis, & oppressi sunt valde ab eis: & tunc quoniam tradidit eos in manus Philistinum & filiorum Ammon, afflictique sunt & vehementer oppressi per annos octo decim. Tot siquidem vicibus, id est, quinque tribulata fuerat terra: sed nondum ex te o Israel detraha fuerat fortitudo tua, nondum enim captiuus migraueras de terra tua. Nunc detrahet ex te fortitudo tua, & diripent aedes tuae: quia captiuus migrabis omni tua suppellectili captiuantibus Assyrijs in praedam cedente. Nam ac si quaerat aliquis, ergo ne nulla supererunt reliquiae, continuo subiungit. L Haec dicit dominus, quomodo si eruat de ore leonis duo crura, aut extremu auriculae, sic eruentur filij Israel, qui habitant in Samaria in plaga lectuli & in grabato Damasci. Reliquiae istae, videlicet duo crura & extremu auriculae cuiuscumque personae paruae sunt: sed hoc profunt crura de ore leonis, quae ex eis potest agnosci quale fuerit corpus quod leo deuorauit: vtrum ouis an vitulus, vtrum asellus an pullus equinus. Quamuis quatuor sint crura transeuntiu sub virga pastoris, duo tamen crura pro iudicio sufficiunt, alteru de anterioribus, alteru de posterioribus. Sic, inquit, eruentur filij Israel. i. magnae deuorati, multisque mortibus supererunt aliqui, quorum calamitas memorari faciet quid olim fuerint, quae gratiam pro peccatis suis amiserint. Recordamur nunc illius in psalmo versiculi. Deus ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos, ne quoniam obliuiscatur populi mei, disperge illos

Exod. 32

Nescire pro contempnu Exod. 7. Iohan. 9. Exod. 23

Iudic. 3

Reliquiae Israel miserere. Psal. 78

In virtute tua. Neq; em̄ dictū illud arbitramur tantū modo de illa disperse de Iudæoꝝ, quæ facta est imperio Vespasiani & Titī, verum etiā de illa captiuitate decē tribuū, quæ tūc in stabat & facta est captiuitatibus Assyrijs. Spūs prophetiæ captiuitatem vtrāq; præuidit, quæ idcirco facta, vt nō tantū vno in loco, sed in omni terra fidē gentiū cōfirmaret, & idcirco pars eoꝝ tanq; duo crura aut extremū auriculæ de ore leonis. i. de cæde vastantium eruta est, & viuere permitti sunt, vt etiā eoꝝ testimonio siue monimēto dei iustitia proparetur, & scripturaz veritas vbicq; sit, illis circūferentibus, ex qbus Christus dei filius testimoniu habēs, ex lege & prophetis cognoscit. Misere ergo reliquias, quæ sic erutæ sunt, quæq; alijs & nō sibi vtilis sunt. ¶ Causam tantæ deuoratiōis cōtinuo subiungit, dicēdos Qui habitāt in Samaria, in plaga lectuli, & in grabato Damasci. Causa magna est, & magni reatus criminis, quā significat verbis huiuscemodi. Illo nāq; tēpore quo propheta iste decē tribuū captiuitas imminēbat, fcederati erāt filius Romeliæ rex Israel, & Rafin rex Syriæ, & pariter ascenderūt ad p̄liandū in Hierusalē. Cūq; obfiderent Achas, non valuerunt superare eū. Arguunt ergo filiū Israel siue habitatores Samariæ, q̄ requiescerent in plaga lectuli, & in grabato Damasci. i. q̄ fiderēt in homine, derelicto auxilio dei, cū scriptū sit, maledictus qui cōfidit in homine, & ponit carnē brachium suū, vt a dño recedat cor eius. Et quis vim sensuū verbis valeat digne consequi, dū dicitur in plaga lectuli, & in grabato Damasci? Damascū vult esse in grabatū, imo in grabato iacentē ægrotū, vt vere erat, cum esset rex eius homo mortalis & obnoxius peccato atq; corruptioni, qd mirabiliter significatur p̄ plagā lectuli. Homini nāq; sine deo quæ videt esse firmitas tanta est infirmitas, vt plaga lectuli. i. sicut plaga vehemētissima propter quā plagatus, in lectulo necessario decumbit, & neq; sibi subuenire potest neq; aliq. Nā si nullū in corpore vulnus recepisset Damascus. i. Damasci rex Rafin, tñ nihilominus ad increpandā stultitiam Israel, qui posuerat carnē brachiū suū, vt a dño recederet cor eius, pulchre & veraciter auxiliū illud dici poterat grabatus, q̄ est lectulus ægroti. Poterat (inquā) dici plaga lectuli, siue lectulus plagatus. At vero Rafin etiā corporaliter plagatus fuit. Mittent nāq; Achas nuncios ad regē Assyriorū, & dicētes: ascende & saluū me fac de manu regis Syriæ, & de manu regis Israel, qui cōsurrexerunt aduersum me, ascendit rex Assyrioz in Damascū, & vastauit eam, & transiit habitatores eius Cyrenen. Rafin autē interfecit. Itaq; per plagā lectuli plagatū, imo & interfactū intelligimus Rafin: per grabatum autē Damasci vastationē atq; translationē habitatoꝝ eiusdē Damasci, quæ nimirū magna fuit ægritudo, velut in grabato decumbētis. Stultitiæ igitur Israel redarguitur, qui in tali & tanta infirmitate fiducia habuit, qua (vt dīgnū erat) frustratus: ipse quoq; postmodū captiuus discessit tanq; in deuorationē leoniculæ reputetur, ad cōparationē p̄ficæ integritatis. Sequitur. L. Audite & contestamini in domo Iacob, dicit dñs deus exercitūū, quia in die cū visitare cōperō p̄uaricationes Israel super eum, visitabo & super altaria Bethel, & amputabuntur cornua altaris, & cadent in terram, & percusum domum hyemalem cum domo æstiuā, & peribunt domus eburneæ, & dissipabuntur ædes multe, dicit dñs. ¶ Mira & iusta verba dñi & spūs sancti auctoritas, quomodo de ore pastoris non minus q̄ de ore imperatoris per tonat. Supra dixerat, auditū facite in ædibus Azoti, & in ædibus terræ Aegypti, nunc audite (inquit) & contestamini in domo Iacob dicit dñs deus exercitūū: & deinde tertio dicitur est, audite hoc verbū vaccæ pingues quæ estis in monte Samariæ. Si de pastore iam in regē fuisset assumptus, vt Dauid, quid vellemus addi ad tantā maiestātē eloquutionis? E. vide q̄ pulchre, q̄ congrue nonc interponit, dicit dñs deus exercitūū, dū visitationem p̄nunciat super altaria Bethel, videlicet vbi colebat Israel similitudinē vituli comedentis fœnum. Nonne oportuna cōmemoratione suū declamat patronū, dominū deum exercitūū contra illū tunc tēporis patronū Israel, non dñm aut deū exercitūū, sed vitulū cornutū, non solum brutū, verū etiā sensu carentē, nec solū sensu carentē, verū etiā inanimatū. Audite ergo (inquit) & contestamini in domo Iacob, ne quis de ignorantia se excuset, & hoc: non quia dico ego pastor armentarius vel pastor vituloꝝ, sed quia hoc dicit dñs deus exercitūū, contra vitulū strū deū, nō saltē vitulū succo vel sanguine plenū, sed inane vitulū simulachrū. Et quid dicit, Quia in die, cū visitare cōperō p̄uaricationes Israel: in die (inquā) id est, in manifestō ita vt causæ visitationis. i. p̄uaricationes Israel, luce vel die clariore sint, etiam in ædibus

4. Regū. 16
Esa. 7

Hier. 17

Plaga lectuli.

4. Regū 16
Exitus Rafin
in regis
Damasci.

Quā ridi
culus deus
in Bethel.

Azoti,

Azoti, & in ædibus terræ Aegypti, vt non sit opus dicere: quare sic fecit dñs terræ huic & populo huic: tunc visitabo etiā super altaria Bethel, vt videlicet memoria vituloꝝ perreat, quoz vnus est in Bethel, quæ debuit esse domus dei, secundū hoc ipm nomen qd dicitur Bethel. Et vide q̄ magnifice talem deū, q̄ eleganter vitulū cornutū percuit, dicēdos & amputabunt cornua altaris, videlicet propter cornutā, quā colebat Israel, formā vituli, fœnū comedētis. Amputata ergo cornua altaris. i. desolati cultores simulachri cornutis: cadent (inquit) in terrā, subauditur, nō suam, q̄ captiui ducētur in terrā alienā. Quod deinde subiungit, & percusum domū hyemale cū domo æstiuā, simpliciter iuxta literā accipere possumus, tantaz videlicet eos fuisse, ppū, vt duplices haberent domos, hyemales & æstiuas, quaz aliz versæ essent ad aquilonē, aliz ad austrū, vt pro varietate tempoz, frigidis & caloris, coeliq; temperiem prouiderēt. Itidem q̄ ait, & peribunt domus eburneæ, iuxta historiam stare potest. Legimus em̄ Achab regē Israel tantis fluxisse delicijs, vt domū eburneam sibi fecerit. Merito cōtra tales cœlestis iræ seueritas, qbus cū idcirco dedisset dñs regiones gentiū & labores populoz in possessionē, vt custodirēt iustificatiōes eius, & legē eius requirerēt: ecōtrario cōtra iustificatiōes eius & legē eius modis oibus incedētes, vitulis q̄q; aureis nefario cultu applaudebāt, iuxta illud, Incrassatus est dilectus, & recalcitravit: incrassatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit deū factorē suū. Propter eiusmodi crassitudinē siue incrassationē, impinguatiōnē, dilatatiōnē atq; recalcitratiōnē tam pulchre q̄ veraciter, tam iuste q̄ fortiter, iniectione mirabili consurgens sermo diuinus clamat & dicit. L. Audite hoc verbū vaccæ pingues quæ estis in monte Samariæ, quæ calumniam facitis egenis, & cōstringitis pauperes, quæ dicitis dominis vestris, asserite & bibemus. ¶ Hoc ipm & qd dicit, audite iam tertio fragore infelicū auribus, illidit. Primo nāq; dixerat, auditum facite in ædibus Azoti. Deinde quasi propius accedens, audite (inquit) & cōtestamini in domo Iacob, nunc velut ad summū perueniens. i. ad ipsos sacerdotes, audite (inquit) hoc verbū vaccæ pingues. Nempe acrius atq; animosius dignū erat percuti tales dæmonū sacerdotes, rerū & animaz hominū voratores, qui assumpti de extremis populi, veritatem in mendacio detinebant, tanq; in hoc ipsum precio conducti. Fecit em̄ Hieroboam sacerdotes de extremis populi, callide nimirū agens, & sciens q̄ libenter cū suo fauore repētinas homines extremi diuitias exciperent. ¶ Ecce vaccæ pingues recte dicuntur eiusmodi sacerdotes. Poterant autē dici vituli pingues, satis congruū hoc illis esset, vt vituli dicerētur vituloꝝ cultores, & in vituloꝝ simulachris cōfidentes, atq; ex eoꝝ cōmercio pingues. Quare ergo cū essent sexu vitilli, vaccas fœminas q̄ vitulos masculos eos dicere maluit? Videlicet ob augmentū cōfusiōis, quia vitulis erant subacti miro genere fornicationis, vaccæ debuerunt dici, quia sicut visibiliter adorando substernebant se talibus vitulis, ita & inuisibiliter animæ illoꝝ erāt prostitutæ tauris. i. spiritibus malignis. Itaq; nō parui ponderis habet qd dicit, audite hoc verbū vaccæ pingues. Simul nāq; tria hæc vehemēter astruit & similitudinē, de qua Psalmista, Similes (inquit) illis fiant qui faciunt ea, & oēs qui confidunt in eis, & fornicationē, qua deserto creatore fornicabātur cū vituloꝝ simulachris, & turpē vtrius impensionē quā in ocio fouebāt, affluētibus de cūcto populo diuitijs, veraciter incrassati, impinguati, dilatati, & exinde recalcitrantes, vt pote pingues vaccæ, nō tantū pingues, verū etiā cornupetæ. Nam & superbia pinguiū designatur in eo q̄ ait, q̄ estis in monte Samariæ, & cornupetaz feritas vaccæ in eo q̄ protinus subiungit. Qui calumniā facitis egenis, & cōstringitis pauperes. Deinde q̄ ait, q̄ dicitis dominis vestris, asserite & bibemus, quis satis digne admiretur? Quis alius, nisi spūs sanctus taliter p̄ os pastoris loqueret? Vaccæ pingues & nimīū delicatæ, longius a præsepibus, saltē ad adaquandū, nō patiuntur educi, sed ad ipsa præsepia iubent sibilympidas de puro fonte aquas deportari. Et quibus hoc iubent? Dominis suis: Quibus verbis vel qua similitudine magnificētus indignitas rei potest explicari. Sacerdotes illi de extremis populi (vt iā dictū est) assumpti, & per illā assumptionē supremi ac diuites effecti, atq; velut vaccæ pingues ociofo ventre dilatati, acumbebant plenis epulaz mēsis, satisq; agebant pro imperio dicētes dominis suis, regibus suis, asserite vt bibamus, & de cætero securus vos faciemus. Etenim dummodo sumptus nobis & pocula non desint, statuta iugiter regalibus edictis, nostri studij, nostræ erit prouidentiaz, & preoccupatos tenere animos huius populi, ne velit ascendere vt faciat sacrificia in domo

3. Regū. 22

Esa. 107

Deuter. 32

CAP. III.

Roma. 12

3. Regū 12

Vaccæ pingues, sacerdotes vitulorum.

domini in Hierusalē, quod si fieret, interficerent regē suū, & reuerteretur regnū ad domū
 David. De hoc periculo securos vos faciemus, tantūmodo videte ne desit qđ bibamos.
 Pocula disertos faciēt vos, vt subornatis vitulis aureolis, pulchre & elegāter dicamus in
 auribus populi. Ecce dñi tui o Israel, qui eduxerūt te de terra Aegypti, & nō erit qui no-
 bis assertoribus aliud scire possit. Audite igitur, inquit. Iurauit dñs deus in sancto suo, quia
 ecce dies venient sup vos, & leuabūt vos in contis, & reliquias vestras in ollis feruentibus,
 & per aperturas exhibitis altera contra alterā, & proiciemini in Armon dicit dñs. Quis
 est iste sanctus, in quo iurauit dñs deus. Vtiq; nō debet esse minor aut inferior qđ ipse dñs
 deus. Homines em̄ (inquit Apōstolus) per maiorē sui iurant, & oēs controuersia eorū fi-
 nis ad confirmationē est iuramentū. Abraham promittēs deus, quoniā neminē habuit per
 quē iuraret maiorem, iurauit per semetipsum. Ergo hic sanctus suus, in quo iurat de⁹
 est filius, quē vtiq; sanctū dei etiā malignus quoq; spūs cū suo tormento euangelis ista testā
 te cōfiteatur. Erat (inquit) in synagoga homo habēs dæmonium immandū, & exclamauit
 voce magna dicēs: Sine, quid nobis & tibi Iesu Nazarene? Venisti perdere nos? Scio te
 quis sis, sanctus dei. Igitur in sancto suo nō in minore aut in maiore, sed in corā quali suo
 iurauit dñs deus? Quo autē pertinuit, vt tali pro causa iuraret dñs in illo sancto suo? Vide-
 licet quia certamen erat dño deo contra Israel pro illo sancto suo a domo David, ad quē
 sancti illius facta fuerat repromissio, & illius promissionis veritatem detinere valebant illa
 pingues vaccæ in illo quod colebāt mendacio, nec erat pars illis in eadē promissione dei
 dicentiū, non est nobis pars in David, neq; hereditas in filio Isai. Quid iurauit dñs deus in
 illo sancto suo? Quia ecce dies (inquit) venient sup vos, & leuabūt vos contis, & reliquias
 vestras in ollis feruentibus, & per aperturas exhibitis altera contra alterā, & proiciemini in
 Armon. Sensus iste est, Aduentura est nō longe & post multa secula, sed iam imminens
 dies captiuitatis & angustiae, in quo capiemini in plio, & portabimini atq; auferemini iure
 victoriae, iamq; viæ captiuitatis vobis apertæ sunt, & exhibitis alter cōtra alterā, vt vestra vi-
 cissim & mutuis vultibus cōspiciatis miserā, & proiciemini in locis Armeniae quæ voca-
 tur Armon, & in ciuitatibus Medoꝝ. Mirari autē magis possumus qđ eloqui, quantū plus
 habeat decoris, in eo qđ metaphoram vaccarū cōceptā seruauit: vt quas pingues dixerat esse
 vaccas, earū carnes dicat in contis & in feruentibus ollis esse portandas. Hoc ipsi nonnunq̄
 fieri vidimus, vt præcoctis carnibus feruens & fumans cacabus in contis leuaretur, & de
 loco ad locū. i. de culina longius deferretur ad domū conuiuantū. Hoc ergo mirabiliter
 declamāt sermo propheticus, qđ feruētī captiuitatis angustia decocti, transferatur illic vbi
 sub dominis hoibus captiui, a malignis quoq; spiritibus (quī sunt impoenientes) denoren-
 tur. Sequitur. Venite ad Bethel, & impie agite ad Galgala, & multiplicare præuaria-
 tionem, & offerre victimas vestras, tribus diebus decimas vestras, & sacrificate de fermenta-
 to laudem, & vocate voluntarias oblationes, & annunciate. Sic enim voluistis filij Israel.
 Grauius est hic modus loquutionis, quo nunc dicit: Venite & facite sic & sic, & eadē
 illoꝝ facta ipse oderit qui hæc dicit: Non est hoc volentis & relinquentis, non inuitantis,
 sed expellentis, nō adhortantis, sed indignantis. Idcirco recte subiunxit & subiungere de-
 buit, sic em̄ voluistis filij Israel. Ac si dicat, Propterea dico, venite ad Bethel vbi est deus
 vester, vitulus vester, quia sic voluistis, & hæcenus venistis: propterea dico, impie agite
 quia impie agitatis & impie agere vultis: dico, venite ad Galgala, vbi etiam longe ante vitu-
 los Hieroboam erant idola, quia venistis & venire vultis: dico, multiplicare præuaria-
 tionem, quia multiplicatis & multiplicare vultis: dico, offerre mane victimas vestras tribus
 diebus decimas vestras, quia offeratis & offerre vultis eis quibus non debetis. Trium namq;
 dieꝝ solennitates adulterastis, de quibus lex dicit, imo de quibus ego in lege dixi. Tribus
 vicibus per singulos annos mihi festa celebrabitis, scilicet azymoꝝ & solennitatem mensis
 primitiuoꝝ & solennitatē in exitu anni. Solennitates istas ita vos adulterastis, vt non mihi
 sed vestris eas vitulis celebraretis: ne quid vulgo deesse videretur diuitiæ incunditatis. Si-
 quidē & in mense octauo, quintadecima die mensis, constituit rex vester Hieroboam diē
 solennem phanis suis & vitulis in excelsis, in similitudinē solennitatis quæ celebrabat in Iu-
 da. Item dico, sacrificate de fermentato laudem, quia sic facitis & facere vultis fermentati
 fermento veteri, fermento malitiæ & nequitiae, cōtra omnē sanctū & spūalis legis aucto-
 ritatē, quæ fermentatū quid in sacrificio prohibet offerre. Dñs vestris ita placet vt sitis fer-
 mentati

Jurauit do-
 minus in
 sancto suo
 Hebr. 6
 Luc. 4

3. Reg. 12

Iudic. 3.

Exod. 23.

3. Reg. 15

Luc. 21

mentati, & sine azymis sinceritatis & veritatis. Illis ergo de fermentato sacrificare laudē,
 quia mihi speciosam de ore vestro, cum sitis peccatores non potestis sacrificare laudatio-
 nem. Hæc omnia facientes, vocate voluntarias oblationes & annunciate, quia sic facitis, &
 sic facere vultis, vt sacrificia quæ vestris offertis vitulis, eisdem nominibus honoretis, quibus
 ea quæ mihi offeruntur, nuncupat authoritas legis. Holocaustum, & pro peccato, & pacifi-
 ca, & hæc annunciate in sono tubæ, & cytharæ, in tympano & choro, in chordis & orga-
 no, in cymbalis clare sonantibus, in cymbalis iubilationis, ita vt fortius & altius cantasset iu-
 dicemini, qđ tribus Iuda vel domus David in tēplo dñi, quia plures estis. Hæc omnia (si
 cut iam dictum est) non intentione volentis, sed indignatiōe dicta sunt derelinquentis, sicut
 & alia multa quæ reperiuntur. Exempli gratia, vt illud, quod traditori suo dixit idem do-
 minus. Quod facis, fac citius. Item: Amice, ad quid venistis? Et in Apocalypsi legitur: Et
 qui nocet, noceat adhuc, & qui in sordibus est, sordescat adhuc. Deniq; hæc & cætera hu-
 iusmodi non sunt dicta iubentis siue voluntarie concedentis, sed permittentis, & derelin-
 quentis, eo quod non ignoret (sicut Sapia dicit) quoniā iniqua est natio eorum, & na-
 turalis malitia ipsorum, & quoniā non potest imitari cogitatio illorum imperpetuum.
 Quid longius petitis dei iustitiam, excusare oportet responsis? Semetipsum præfenti loco
 excusat ipse subiunctis. Ait enim: Vnde & ego dedi vobis stuporem dentium
 in cunctis vrbibus vestris, & indigentiam panum in omnibus locis vestris, & non estis re-
 uersi ad me dicit dominus. Nimirum cum dicit, & non estis reuersi ad me, conuincit eos
 incorrigibiles fuisse, seipsum autem curam competentem vt corrigerentur per flagellum
 famis adhibuisse. Magnitudinem flagelli, magnitudinem famis, qua illos corripuit, mira-
 biliter exprimit, dicendo: Et ego dedi vobis stuporem dentium in cunctis vrbibus vestris,
 subiungendo, & indigentiam panum in oibus locis vestris. Idem enim est, ac si dicat: quia
 fames non tam diutina cibis, tam rarus extitit, vt cum quippiam reperiretur qualiscunq;
 cibi, dentes obstupescerent, velut re insolita offensa. Legimus quippe, regnante Ioram filio
 Achab super Israel, famem tam magnam factam esse in Samaria, vt venderetur caput a-
 si octoginta argenteis, & quarta pars cadi stercoris columbarum quinque argenteis. Subse-
 quente euestigio fames annorum septem, quem & Helisæus prædixit, loquens ad mu-
 lierem, cuius viuere fecerat filium, dicens: Surge & vade tu, & domus tua, & peregrinare
 vbi cunq; repereris. Vocabit enim dominus famem, & veniet super terram septem annis.
 Cum tanta esset saueritas disciplinæ corripientis, mirum quod nullus regum Israel recessit
 a peccatis Hieroboam, id est, ab aureis vitulis, quod Israel tam pertinaciter rebellis tanq;
 duræ ceruicis extitit, vt ad dominum deum suum nequaquam reuerteretur. Vnde & di-
 citur: Ego impropers, & non estis reuersi ad me, dicit dominus. Sequitur: Ego quoq; prohibi-
 bui a vobis imbrem, cum adhuc tres menses superessent ad messem, & plui super vnam
 ciuitatem, & super ciuitatem alteram non plui. Pars vna compluta est, & pars, super quam
 non plui, aruit, & venerunt duæ & tres ciuitates ad vnam ciuitatem, vt biberent aquam,
 & non sunt satiæ, & non rediisti ad me dicit dominus. Non solum stuporem dedi den-
 tium in cunctis vrbibus vestris, & indigentiam panum in omnibus locis vestris, sed & pro-
 hibui a vobis imbrem cum adhuc superessent tres menses vsq; ad messem, quæ appellat
 pluuia ferotina, & agris Palestinae aruisq; sitiētibus, vel maxime necessaria est, vt qđ herba
 turgebat in messem, & triticum parturiebat, nimia siccitate marcesceret, & ita pereunte fru-
 mento & fame urgente, sitis quoq; ardorem, & bibendi penuriam sustinerent. In illis namq;
 locis præter paruos fontes omnes cisternarum aquæ sunt. Et si imbres diuina ira suspen-
 derit, maior sitis, qđ famis periculum est. Et ne forsitan putarent, hoc lege naturæ, & astroꝝ
 cursu ac varietate temporum vrbibus & populis accidisse, super vnam vrbem, & super
 agros eius pluuere se dicit, & ab altera imbrem suspendere, vt duæ & tres ciuitates pergant
 ad aliam ciuitatem, & tamen non satientur aquarū potibus. Talis dispensatio imbrium sa-
 tis pro argumento esse poterat ad comprobandum, qđ non casu, sed cœlestis iudicij ratio
 ne illa siccitas euenisset. Habebant autē firmiorē propheticum sermonem, cui non attende-
 runt. Propter quod & magis inexcusabiles sunt. Deniq; & famē illam siue stuporē denti-
 um, de quo supradictum est, Helisæus propheta prædixit, loquens ad mulierem, cuius vi-
 uere fecerat filium, & dicens: Surge, vade tu & domus, & peregrinare vbi cunq; repereris.

Iohan. 15
 Math. 26
 Apoca. 2

Sap. 12

4. Reg. 6

4. Reg. 17

Inexcusabi-
 les filij Isra

bonitatis est eiusdem dei, promittentis illi bonæ oliuæ. s. Israeli, qui per fidem meruit, et esset hæres mundi, q. oleastrum inferere debeat eius radici, tâto bonoꝝ proventu ramoꝝ qui inserunt, vt nullum sentiat dânum de naturalibus ramis suis, q. fracti sunt. Preparare ergo (inquit) in occursum dei tui. i. in tua fide suscipe aduentum Chri filij dei, dei tui, saluatoris tui. ¶ Et quasi quereret Israel, ad quid sibi dictum sit, in occursum dei tui, subiungit, & dicit: Quia ecce formâs montes, & creâs vetum & annuciâs homini eloquium suum, sicut matutinâ nebulam, & gradiens super excelsâ terræ, dñs deus exercituum nomen eius, Idcirco dixi, preparare in occursum dei tui, quia ecce subaudit, venit quia in proximo est talis ac tantus, qualem ac quâtum ista descriptio mirabilis postulat intelligi, quæ cum susceperis preparatus in paucis, occurrens in Apollolis radicem tuâ aperiet ferro ve sarculo verbi euâgelici, de qua qua fracti sunt tot naturalis rami, & dâna tua restituet scdm admistrandâ elocutionem eius, quæ ex verbis præsentibus intelligigenda est prophetica veritatis.

Christus vere deus ¶ Primo illud clare videndum, & cû amore suscipiendum, firmiterq. tenendum est, q. a cum pysona altera de altera loquit, & ipse qui loquitur est dñs, & illum de quo loquitur, commendans dicit, dñs exercituum nomen eius. Quid aliud optaremus, nisi vt dei filium Iesum Christum æque vt patrem eius deum esse dñm deum exercituum, spiritus sanctus per os prophetarum testificaretur. Res nimirum quæ prædicant, congruunt tanto nomini eius, nec em alius potest eas facere, nisi q. sit dñs deus. Formans (inquit) montes. Poterat dicere, formans lucem, & extendens cœcos, siue fundans terram, & effundens maria: nam de filio prædicari hæc æque, vt de patre verum est, sed magis ad rem præsentem pertinuit vt diceret, formans montes. Quare? Videlicet quia de Sodoma sermo ceptus est, dicitur: subuerit vos sicut subuertit deus Sodomam & Gomorrhâ. Legimus autem, vbi Sodoma subuerit est, dixisse dñm ad Loth: Salua animâ tuâ, noli respicere post tergum, ne stes in omni circuitu regione, sed in monte saluam te fac, ne & tu simul peras. Dixit quoq. Loth. Quæso domine mi, quia inuenit seruus tuus gratiam coram te, & magnificasti misericordiâ tuâ, quam fecisti mecum vt saluares animam meam, nec possum in monte saluari, ne apprehendam me malum & moriar. Est ciuitas hæc iuxta, ad quam possum fundere, parua, & saluator in ea. Igitur ad illam scripturam nos mitti arbitramur, dum in ista postquam dictum est, subuertit vos sicut subuertit deus Sodomâ & Gomorrhâ, subiungit: Preparare in occursum dei tui Israel, quia ecce formâs montes. Nimirum qui illic dixit, in monte saluam te fac, ipse hic de formâs montes, cum dicit de illo pater: Ecce formâs montes. Subuertens nâq. gētem illâ iudaicâ sicut subuertit deus Sodomâ & Gomorrhâ, formauit euâgelicæ perfectionis montes, & dixit Loth. i. homini declinanti à malo (Loth em interpretatur declinatio) & dixit (inquâ) homini volenti declinari à malo Sodomæ & Gomorrhæ, in monte saluam te fac, fruere pfectiõe euâgelica, ita vt ne saltē vxorē, quæras. Et ille qdē in illorū psona q. in firmis sunt, mystica nobis verba formauit dicēs, nec possum in monte saluari, qd est a nobis dicitur, nō possumus euâgelicâ pfectiõe frui, ne forte vramur, & melius est nubere q. vri. Verumtamen multi ascēderūt in mōtes illos, quos iste dñs formauit. i. apprehēderūt propositū euâgelicæ & applicæ pfectiōis, videlicet neq. nubētes, neq. vsti, sed in proposito virginali, ita viuente sicut angeli dei. Mons primus & maximus oim monitū, quos in aduētū suo formauit ille dñs deus exercituum, beata est virgo Maria, de cuius carne carnē assumpsit Chrus dei filius absq. opere cōiugali, secundum visionem propheticâ qua visum est, quod abscessus esset lapis de monte sine manibus, & comminueret omne regnum mundi. Et qdem mirabile est, quod formauerit montem, de quo ipse tanq. lapis abscederet sed nihilominus mirâdum, quod de illa sancta ciuitate Syon cœlesti alia scriptura dicit: Et homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus. Post istum montem & alios montes in aduētū suo formauit idem dñs deus exercituum. s. Apostolos suos, quorū ad perfectionē quicūq. efficaciter tendit subuersiois, qua illâ Sodomâ. i. pfidâ iudaicâ subuersam esse cōstat, periculū magnificæ euadit, simulq. & securus est a tribulatiõe carnis, magnum habēs refrigeriū, qd pñi locos gnificat, dum pmissio, ecce formâs montes, subiungit, & creâs ventū. Quid em per ventū loco pñti delectabilis placet intelligi, quâ bonâ temperiē carnis continētis, velut auram dulciter spirantē in illis montibus sanctis. Hæretici ex hoc loco creaturâ esse arguunt, sunt spm sanctū, videlicet propterea quia verbū

At w

At vero & ventus & spūs eodē verbo appellat, ait beatus Hieronymus: Cum ergo essent peruerse intentionis, neq. ventū, neq. saltē spm hominis, sed spiritū sanctū voluerunt intelligi tam paruo tamq. fragili instrumēto tam magnâ roborare volentes impietatem, q. spiritus sanctus creatura sit. Quapropter placet magis castæ fidei talis translatio verbi prædicti & creans ventum, q. & creâs spm. Licet legēdo spm possemus & deberemus nequaquā spiritū sanctū, sed spm intelligere, vel hoīs, vel quorumlibet animantiū, aut certe nihilominus ventū iuxta illud: Ignis, & grâdo, nix, glacies, spūs procellarū. Pulchre igitur post Sodomæ subuersionē atq. incendii, q. qui euadere cupit, dicit illi, in monte saluum te fac. Et creâs ventū, id est, instruens summos euâgelicæ prædicationis viros, & casto illoꝝ proposito dulce præstās refrigeriū, vt ne saltē molestē incalecāt aliquādo carnis ardore, vsq. ad tentationis impatiētiam. Montes isti nimirum sancti & pulchri sunt, & possunt suis meritis his q. tentant auxiliari. Quapropter & Psalmista dicit: Leuaui oculos meos in montes, vnde venit auxiliū mihi. Et quia posse hæc nō a semetipsis habent, sed a dño, cōtinuo subiungit: Auxiliū meū a dño. Montibus istis, id est, sanctis apostolis & cūlibet hominū, qui secundum illoꝝ exemplum tendēs ad perfectionē. Dignū est, accipere ventum roborantem, siue cōtra Babylonicâ fornacem, siue cōtra ardētem Sodomiticū sulphurem, famularius reuelari solet illud, quod est in sanctis scripturis occultum, sicut de illis Euāgelista narrat, quia tunc aperuit illis sensum, vt intelligerēt scripturas. ¶ Bene ergo cū dixisset, formans montes, & creâs ventos, subiunxit: Et annuciâs homini eloquiū suū. Idem em est, ac si dicat: Et ipse est sanctus & verus, q. habet clauē David, q. aperit & nemo claudit, claudit & nemo aperit, & cui vult, aperit sensum vt intelligat arcana scripturarū. Cui aut angelorū vel hominū, cui (inquā) præter solum & verū deū, prædicatio ista conuenit, annuciâs homini eloquiū suum? Deniq. & angelus sanctus & homo sanctus eloquiū sæpe annuciâuit, nunq. autē eloquiū suū, sed tm̄ eloquiū dei annuciâuit aut annuciare debuit. Nā oēs q. venerūt annuciādo eloquiū suū fures sunt & latrones, & idcirco nō audierūt eos oues, neq. audire debuerūt, vt pote a semetipsis loqntes, de cordibus suis, pphetâtes. Illū qui eiusmodi est, contēti, & nō timeri, imo & interfici sacra lex iubet. Propheta (inquit) qui arrogātia deprauatus, voluerit loqui in nomine meo, quæ ego nō præcepi illi vt diceret, aut in nomine deorū alienorū, interficiet. Item, quod in nomine dñi propheta ille prædixerit, & nō euenerit hæc dñs nō locutus est, sed per tumorē animi sui propheta confinxit, & idcirco nō timebis eū. De tali modo suū eloquiū annuciādi vel sermonē suū faciēdi, dñs ipse apud calūniatores suos excusat se, cū dicit: Mea doctrina non est mea, sed eius q. misit me. Quid est em̄, mea doctrina nō est mea, nisi ac si diceret, nō est sicut vos existimare vultis a me ipso cōficta, & nulla re: veritate subnixat. Subiūgit em̄, & dicit: Si quis voluerit voluntatē eius facere, cognoscat de doctrina, vtrum ex deo sit, an ego a me ipso loquar. Item discipulis suis dicit: Et sermonē quē audistis nō ē me, sed eius q. misit me pñs. Igit cū dicit Et annuciâs homini eloquiū suū, magnâ paucis syllabis authoritatē diuinitatis eius astruit, q. solus est deus q. suū eloquiū annuciādo verax sit. ¶ Cū autē annuciaturus est, magnâ plerūq. præire finit ignorātiā, vt postq. annuciauerit, sciat quicūq. ille cui annuciâuit, quia nihil habet qd nō acceperit. Vnde cū dixisset: Et annuciâs homini eloquiū suū, pulchre subiunxit, faciēs matutinâ nebulâ. Exempli g. a: Huic Amos prius q. annuciaret eloquiū suū, matutinâ fecerat nebulam. i. prius pastore rusticum q. illustrē fecit prophetâ. Item, & Apostolos prius permisit obcæcatum cor habere, ita vt diceret illis. Adhuc & vos sine intellectu estis, quō nondū intelligitis, quem sensum aperiret eis, vt intelligerent scripturas. Hoc vere magnum est, & in laudem sapientiæ eius, hic decuit commemorari, q. illis, quibus annuciando eloquiū suū proposuit ostendere clarū scia solem, prius obducit vel obducit permittit hebetudinē cordis & ignorātiā quasi matutinâ nebulam, vt cum depulsa nebula solem viderint, non glorientur quasi non acceperint. ¶ Quod deinde subiungit: Et gradiens super excelsâ terræ, licet in bonam partem possit intelligi, quod scilicet ista excelsa sunt montes, quos ipse (sicut iam dictum est) formauit: tamen q. non dixit: Et habitâs in excelsis, sed gradiens super excelsâ terræ, & excelsa sæpius in malo intelligunt (solus em̄ deus vere dicitur, & est excelsus) possumus hic intelligere iram, quæ consecuta est Hierlm̄ terrenâ generationē excelsam, pro eo q. annuciatum sibi iam dictum dñi nō recepit, sed repulsi

Psal. 148
Ventus res refrigerium
contra tentationes

Psal. 170

Daniel. 3

Luce. 24

Apoca. 3
Annuciâs eloquium suum

Iohan. 102

Deuter. 18

Iohan. 70

Iohan. 14

Math. 9

repulit eloquium. Deniq; & alius propheta dicit: quod scelus Iacob: nonne Samaria? quæ excelsa Iudæ: nonne Hierusalem? Super hæc excelsa gradiens. Dicit dñs siue ascensus scilicet ad delendum ea, sicut dixit ad Moysen: Loquere filiis Israel, populus duræ ceteris es, semel ascendam in medio tui, & delebo te. Hoc deniq; tunc factum est, quando venit desolatio eiusdem populi circumuallantibus Romanis, quam & ipse dñs præuidens. Erit em̄ (inquit) pressura magna super terram, & ira populo huic. Vnde cum dixisset & gradiens super excelsa terræ miro modo subiunxit, dñs deus exercituum nomen eius. Nam vere iste est dñs deus exercituum, cui non solum in celo scientes famulantur legiones angelorū, sed etiam in terra nescientes eum seruierunt exercitus Romanorū, & vindicauerunt sanguinem ipsius, & sanguinem prophetarū eius, omnemq; sanguinem iustum q̄ effusus est super terram, à sanguine Abel iusti, sicut prædixerat ipse dñs. Sequitur: & Auidite, verbum istud quod ego leuo super vos planctum domus Israel. Cecidit, non adhuciet, ut resurgat, virgo Israel proiecta est in terra sua, non est qui suscitaret eam. Miro modo, vti præmiserat, & gradiens super excelsa terræ, dñs deus exercituum nomen eius: verba ipsius annuncians homini eloquium suum, cum grandi exclamatione pronunciat. Audite (inquiens) verbum istud quod ego super vos planctum domus Israel. ¶ Nonne sic habemus in euangelio, quod iste dñs annuncians eloquium suum, & non auditus, leuauit planctum, prædicando futurum, ut ad subuersionem illorū mitteret Romanum exercitum, leuauit (inquam) planctum. Hierusalem. Hierusalem (inquiens) quæ occidit prophetas, & lapidas eos, qui ad te sunt missi, subiungens: Ecce relinquet domus vestra deserta? Nonne planctus erat super eos in altum eleuatus, cum toties diceret ibidem: Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui clauditis regnū celorū ante homines, vā vobis qui comeditis de mortuis viduarū: vā vobis qui circuitis mare & aridam, ut faciatis vnum proselytum, & cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quam vos: vā vobis qui dicitis, quicumq; iurauerit per templum nihil est, qui autem iurauerit in auro templi, debet: vā vobis qui dicitis mentam & anis: vā vobis qui mundatis quod de foris est calicis, & purificatis rapas: vā vobis qui similes estis sepulchris dealbatis: vā vobis qui ædificatis sepulchra prophetarū, & ornatis monumenta iustorū. Vere planctus est magnus, & quod maius est non sine lachrymis. Nam sicut alius Euangelista narrat: Videns ciuitatem fleuit super illam, dicens: Quia si cognouisses & tu. Igitur quod nunc dicit: Audite verbum istud quod ego leuo super vos planctum domus Israel. Verba esse domini recte intelligimus formantis motus (vt supra dictum est) & creantis ventum, & annuncians homini eloquium suum, scientes matutinam nebulam, & gradientis sup excelsa terræ: quia causam, cur leuet planctum sup domum Israel, plangendo ipse in euangelio declamans: Ecce (inquiens) relinquetur vobis domus vestra deserta. Etenim quod ait: Cecidit non adhuciet, ut resurgat virgo Israel. Proiecta est in terram suam non est q̄ suscitaret eā. De naturalibus ramis oliuæ intelligendū est, qui, vt supra meminimus ex Apostolo, propter incredulitatem fracti sunt, nec inseri possunt, nec em̄ est qui proiectos in terrā suscitare possit, sicut Apostoli experti sunt: hic iam subaudiendū est illud, quod radici bonæ dictum esse supra tractauimus. Tu tamen præparare in occursum dei tui Israel, vt secundum sensum cōtinuē littera, quæ protinus sequitur. L Quia hæc dicit dominus deus: Vrbes de qua egrediebant mille, relinquentur in ea centum, & de qua egrediebantur centum, relinquentur in ea decem in domo Israel. Magna ista consolatio est fideli Israeli bonæ radici, quæ in fractura vel excisione ramos naturalium grande damnum pertulit, ne propter hæc tristitia magna, & cōtinuus dolor in corde eius, q̄a inserent aliq̄, dūo dicere, sic vrbes de qua egrediebant mille, relinquentur in ea centū, & de qua egrediebantur centū, relinquentur in ea decem in domo Israel. ¶ Qd̄ vt possit vltimè intelligi meminisse oportet, quod supra dixit, subuerit vos sicut subuerit deus Sodomam & Gomorrhā, & scire, quia sicut carnalis domus Israel similis Sodomæ in damnatione facta est, sic econtrario plenitudo gentium (quæ Sodoma erat) spūaliter domus Israel effecta est. Simulq; memoriter recolendū, quia in Sodomis non sunt relictī saltē decem iusti, propter quos dimississet dñs om̄i loco, & nō deleuisset eos. Sic em̄ Abraham loquens ad dñm, & incipiens a quinquaginta, numerorū paulatim decerpēs atq; diminuēs, tandē finit. Obsecro (inquit) ne irascaris dñe, si loquar ad huc semel, Quid si inuenti fuerint ibi decem

Miche. i

Exod. 33

Luc. 21

Plactus domini super Hierusalem. Matth. 23

Luc. 19

Matth. 23

Luc. 11

In Sodomis ne decem q̄dem boni sunt inuenti. Gen. 18

A. 11

Ait. Nō delebo propter decem. Hoc animaduerso, iam nunc dixit, subuerit vos sicut subuerit deus Sodomā & Gomorrhā: simul intendisse illum nō dubitemus, vt diceret illā quæ Sodoma fuerat, scilicet ecclesiā de gētibus, nō subuertā. Quā ob causam? Videlicet propter antiquā sententiā. Debeo em̄ fidelis esse amico meo fideli Abraham, vt vbiq; inuenero decem iustos, nō deleā ciuitatē propter eos. Ecce autē nō solū decem in ecclesiā gentium iustos inueniam, verū etiā centū vnde prius egrediebant mille, id est vnde nullus ante resurrexerat, sed abibant oēs in vias suas, sine deo, alieni a salute, q̄ videlicet oēs intelliguntur per mille. Milenario nāq; numero vniuersitas significari solet, vt illic. Memor fuit in scripturis testamēti sui, vbi qd̄ mādauit in mille generatōes. Porro cētenario & denario numero perfectio significari solet, vt illic. Centuplū accipiet. Et in libro Machabæorū legitur: Iudas autē Machabæus, qui decimus fuerat, fecerant in desertū locū. Decimus nāq; que, id est, in paterna decē p̄ceptorū lege perfectus. Tales vtiq; scilicet centesimi & decimi, id est perfecti, in vrbe vel ecclesiā gentiū relinquent, vnde prius mille egrediebantur, id est vniuersi cōdemnabant: & propter eos qui perfecti erūt, ceteri peccatores quidem sed penitentes, in die iudicij seruabunt, & relinquent in domo Israel, velut oleastri in bonam oliuam inserti pro naturalibus ramis, qui fracti sunt. Quātitate quidē plus est in centū de mille q̄ in decē relinquēdis de centū: sed ratione æqualitas in vtroq; est, q̄a videlicet sicut centenus milleni, ita decenus centeni, decima pars est. ¶ Bene autē per decimā sanctificatio iustitiæ siue iustorū intelligitur, quia nimis ex decreto legis, rerum omniū decimatio, pars dñi est. Eadē quæ p̄senti loco dicimus siue intelligimus, ex alterius prophetæ, scilicet Esaiæ lectione cōprobant. Cum em̄ dixisset, excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & cōuertat, & sanē eū: viqueq; dñe, donec desolent ciuitates absq; habitatore, & domus sine hoīe, & terra derelinquet deserta. Quibus vtiq; verbis frangēdos esse ramos naturales: de quibus iam diximus, significabat, cōtinuo subiunxit. Et multiplicabitur que derelicta fuerat in medio terræ, & adhuc erit in ea decimatio, & cōuertetur, & erit in ostensionem sicut Therebinthus, & sicut quercus, q̄ extendit ramos suos. Semen sanctum erit id qd̄ steterit in ea. Nimis eadē in isto & in illo iustorū sanctificatio siue multiplicatio sub sacramento decimationis (quæ pars dñi siue altaris eius legitima est) recte intelligit. Et pulchre Israeli bonæ radici inserendorū multiplicitas ramos de cūctis gētibus, tanq̄ ex oleastro, sub nomine decimationis repromittitur, quia videlicet ille primus decimas rerū suarū deo vouisse legitur. Si fuerit dñs mecū (ait) & custodierit me in via per quam ambulo, & dederit mihi panē ad vescendū, & vestimentū ad induendum reuersusq; fuero prospere in domū patris mei, erit mihi dñs in deū, & lapis iste, quē erexi in titulum, vocabit domus dei: cunctosq; que dederis mihi, decimas offerā tibi. Pulchra vicissitudo, pulchra recōpensatio, Israel in domo dei decimas gentiū se relicturū promittit. Cum em̄ dixisset, vrbes de qua egrediebant mille, relinquentur in ea decem, addidit, in domo Israel. Profecto q̄ ramos illi salutis siue saluādoz copias destinabat, nō vane sic p̄misit & sic p̄locutus est, præparate in occursum dei tui Israel. Sequitur. L Quia hæc dicit dñs domui Israel, quærite me & viuētis, & nolite quærere Bethel, & in Galgala nolite intrare, & in Bersabee nō transibitis, quia Galgala captiua ducetur, & Bethel erit inutilis. Quærite dñm & viuite, ne forte cōburatur vt ignis domus Ioseph, & deuorabit & nō erit qui extinguat Bethel. Locus iste per cōiunctionē, qua sic incipit, quia hæc dicit dñs domui Israel: ad superiora nos remittit, vbi sic dictū est ex persona dñi. Venite ad Bethel & impie agite, ad Galgala, & multiplicare p̄uocationem, & c. quæ ita finiuit. Sic em̄ voluistis filij Israel. Est em̄ sensus. Dixi vobis superius, quasi vobis adhortantis: Venite ad Bethel, & impie agite: sed nō est hoc adhortantis siue volentis, imo indignantis & odientis, quia si voluntas quæritur dñi, hæc potius vult, & hæc pro voluntate sua dicit. Nolite quærere in Bethel, & in Galgala nolite intrare. Ibi quæretes non vtiq; viuētis, sed potius moriemini, quia videlicet non ibi sum ego deus viuus & viuificans, sed ibi est aureus vitulus, nō dico mortuus, nec enim aliquando fuit viuus, siue animatus: sed dico vbi est vitulus vt deus vester neq; mortuus, neq; viuus, sed tamen mortificans, quia qui quærit illum, moritur. Nolite ergo quærere Bethel, & in Galgala nolite intrare, qui est locus idololatriæ, & in Bersabee nō transibitis,

Mysteriū in numeris mille & decem. Eph. 2. Plal 104. March. 19. 2. Mach. 8.

Decima, pars dñi. Leui. 27. Esa. 6.

Iacob deo primus decimas v. c. uic. Gen. 28

Supra. 4

Q

bitis, vbi prinaci errore idola adorare cōsueuistis. ¶ Notādū deinde q̄ cū dicit, q̄ Galgalā la captiua ducef, & Bethel erit inutilis: de Bersabee tacet, q̄ videlicet victis decē tribubus vrbs noīe Bersabee, quæ erat in tribu Iuda, illo tēpore neq̄ capta neq̄ destructa est. Hæc dñō dicente, statim suā propheta per propriā personā, pro bona voluntate adhortationē subiūgit, quærite (inquiens) dñm & viuite, ne forte succendant vt ignis domus Ioseph, q̄ deo propter Hieroboam, q̄ de tribu Ephraim, & de domo fuit Ioseph, decē tribus Iens tire debemus, q̄ appellabant Israel, & ex maiore populi parte nomē pristinū possidebāt, Duæ autē tribus, q̄ regebant a stirpe Dauid, qui de tribu Iuda fuit, vocatæ sunt Iudas, & possidebāt Hierusalem, in qua erat templū dei. Cūq̄ successa fuerit domus Ioseph, deo rabit atq̄ cōsumet Bethel, & nō erit q̄ extinguat, cū a regibus suis fuerit successa. ¶ Hæc omnia sic dicta sunt, vt cū in superficie literæ, vel vocis propheticæ ipis tūc instantis captiuitate denūtiat, qua decē tribus in Assyrios postmodū transferendæ erant, nihilominus subtiliter inspecta Iudæorū captiuitate, q̄ nunc vsq̄ dispersa manet, conueniant. Quod vt intellectui planius fiat, prius dicendū, quia Bethel domus dei, Galgala volutabrū, Bersabee puteus iuramētī interpretat. Quis autē illā nesciat quondā domū dei, de qua vane gloriabant Iudæi cōfidentes verbis mendaciū & dicentes, templū dñi, templū dñi, templū dñi est. Porro volutabrū illorū, cærimoniarū carnales erant, imo sunt, ex q̄ Christum crucifixerunt: volutabrum inquam, ita vt Apostolus pro detrimto illos habeat, & arbitretur vt stercora, nō sine autoritate prophetica. Nā in Malachia: Ecce ego (inquit dñs) proiciā vobis brachiū, & dispergā super vultū vestrū stercus solennitatum vestrarum. Puteus autem iuramētī erat illis profunda cupiditas auri & argenti, & in tantū puteus iuramētī vti ramentū in auro nimie p̄ferrent iuramēto q̄d iurātū esset in altari, siue in tēplo, vnde dñs, Væ vobis (inquit) duces cæci qui dicitis quicunq̄ iurauerit per templū, nihil est: qui autē iurauerit in dono q̄d est super illud, debet, igitur q̄rite me & viuetis (ait Chrūs qui vera vita est) & nolite quærere in Bethel. i. in illa domo dei q̄ cum debuisset esse domus orationis, facta est spelunca latronū: quia sicut per prophetā p̄dixerā. Reliqui domū meam, dñi mīsi hæreditatē meā, facta est mihi hæreditatio mea quasi spelunca hyenæ. Nolite me quærere illic, q̄ sum ibi, ex q̄ volentibus illis me lapidare, abscondi me & exiui de tēplo. Et in Galgala nolite intrare, id est volutabrū veteræ cærimoniarū cōtemnite, & habete iam pro stercore, vt ne saltē circūcidamini illa carnis circūcidamini, qua Iosue populum circūcidat in Galgalis: quia si circūcidamini, Chrūs vobis nihil prodest. Et in Bersabee, nō transibitis, id est avaritiæ pharisaicæ profunditatē, quā periuria cōsequunt, nō sc̄labimini. Tota prædicābus Apostolis Christi post passionē eius, quē illi audire noluerūt, futuræ erat q̄d sequit, quia Galgala captiua ducef, & Bethel erit inutilis: simulq̄ & quod subiūgit, q̄rite dñm & viuite, ne forte cōburatur, vt ignis domus Ioseph, & deuorabit, & nō erit qui extinguat Bethel. Illa nāq̄ Bethel, q̄ debuit eē domus dei siue Christi, cuius typū tenuit Ioseph, nō solū inutilis facta, vix etiam propter inutilitatē igni cōbusta est, & deuorauit eē ignis, & nō fuit qui extingueret, quin etiam inuisibiliter quocūq̄ nūc ardet vsq̄ ad infernum uisissima, ignis qui in furore dñi succensus est, & illa iam nō vere Iudæa, sed Galgala supra dicto modo dicenda, in oēs gētes captiua ducta est. Sequit. Qui cōuertitis in absynthiū iudiciū, & iustitiā relinquitis in terra, & facientē arcturū & orionē, & cōuertentē in mane tenebras, & diē nocte mutātē, qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciē terræ, dñs nomen est eius. Qui subridet vastitatē super robustū, & vastitatē super potentē affert. Hic subaudiendū est, vobis dico loquor, qui conuertitis in absynthium iudiciū. Grandis culpa, magna dānationis causa, cōuertere dulcedinē iudicij in absynthiū siue amaritudinē iniquitatis, & pulchritudinē siue suauitatē iustitiæ in horrorē clamoris. Hoc ipsum apud Esaiam verbis alijs per figuram vineæ conqueritur dicens: Et expectaui vt faceret vinas, & fecit labruscas, & exponens quid diceret, & expectaui (inquit) vt faceret iudiciū & ecce iniquitas: & iustitiā, & ecce clamor. Vere infelices qui tam longū iniquitatis & clamoris traxerūt funiculū, vt vsq̄ ad ipsum peruenirēt Christū, in quo iudicio & clamore condēnandum, clamādo, reus est mortis, clamando, crucifige crucifige, clamādo, sanguis eius super nos, & sup filios nostros. Debemus em̄ sic illa, quæ p̄sentia vel infātia tūc erāt tēporaria respicere, vt nō dubitemus sp̄m̄ propheticum potius futuræ tēpus prospexisse, quo filij pessimi

pessimi occidēdo Christū, impleturi erāt mēsuram patrū suorū. Nam & illa potissima prophetia pars in isto & in cæteris prophetis & abscondita siue aperta est: propterea nō mirū operta est, q̄ crudeles atq̄ rebelles illi patres, nō solūmodo prophetas aut scribētes, occiderēt, q̄d fecerūt: verū etiā scripturas incenderēt & perderēt, si tale sacramentum in obscura litera nō fuisset absconditū. Proinde q̄d sequit. Et facientē Arcturū & Orionem, & cōuertentē in mane tenebras, & diē nocte mutātē, qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciē terræ, dñs est nomē eius. Oportunū de eodē Chfo testimoniū esse nō dubitemus, quia videlicet persona hæc magis q̄ psona patris, opus habebat propter nos defendi scripturæ testimonijs, q̄ sit factōr Iudæorū, noctisq̄ & diē, imo & oīm q̄ facta sūt quia sine ipso factum est nihil. Quare autē cū oīm factōr sit, p̄senti loco tantūmodo dicitur factōr Arcturi & Orionis, diei & noctis, & pluuia super terram effundēdæ: videlicet vt cum potētia creatoris gratiam q̄q̄ mystice cōmēdet eiusdē saluatoris. Arcturus nāq̄ qui in cœli axe constitutus, septē stellarū radijs fulget, semp̄ versat, & nunq̄ mergit, imo & diū versatur, erigit. Orion autē in ipso pondere tpis hyemalis oritur: suoq̄ ortu tēpestates excitat: & maria terrasq̄ perturbat. Vnde apud beatū Iob, vbi dicit, qui facit Arcturū & Orionem & Hyadas & interiora austris: per Arcturū qui (vt iā dictū est) semp̄ versat, & nunquā mergitur (exponēte beato Gregorio) sanctū intelligimus ecclesiā, q̄ septiformi sp̄u stabili, p̄secutiones iniquorū sine cessatiōe tolerat: sed tamē vsq̄ ad mūdi terminū sine defectu perdurat. Per Orionē vero sanctos martyres, qui p̄odus persequeūtū, molestiāq̄ passuri, ad cœli faciē quasi in hyeme venerūt. ¶ At vero qm̄ antiquā noui hominis Chfi diuinitatem istis vel his similibus testimonijs cōfirmare & cōfirmatam esse cupimus, dulcius & delectabilius esse arbitramur, si intra vniuersitatē eiusdē sanctæ ecclesiæ psonas illas quasi digito demōstreremus, quæ propter similitudinē cōpetēt hic Arcturū & Orionē fecisse dicat, q̄ personis illis posterior est hō natus. Itaq̄ per Arcturū, q̄ (vt iā dictum est) septem stellis fulget, pristinos intelligimus patres, ex qbus Chrūs secundū carnē scilicet Abrahamā Isaac & Iacob, eorūq̄ cōiuges Sarā & Rebeccā, Rachel & Liam. Istæ nāq̄ septē psonæ, veluti Arcturus septē stellis fulgibat, semp̄ versabant, & nunq̄ mergebant, id est, p̄ omne vitā suā, propter fidē dei peregrinādo, de loco ad locū proficiscebant, neq̄ diffidētes vnq̄ in terrā pristinæ natiuitatis suæ reuertebant. Nunq̄ Abrahamā in Chaldæā reuersus est, cū tot in locis & interdū fame vrgente peregrinaret: quin etiam ad seruū suū, caue (inquit) ne quādo filiū meū reducas illuc, cū de Mesopotamia loqueret, vbi habitabat cognatio ei, ex quo tpe Thare pater eius de Chaldæa fuerat egressus. Quanto magis hæc vetuisset, ne in Chaldæā filius suus reduceret: Igit̄ cum dicit, facientē Arcturū, perpulchrum est intelligi de deo & hoīe Christo, q̄ ante q̄ nasceret, & in cœlo factōr stellarum, & in terra factōr extitit patrū & matrū suarū, velut septē stellarū fulgentiū Abrahamā & Sarā, Isaac & Rebeccā, Iacob & Rachelis atq̄ Liæ. ¶ Per Orionē vero Mosē intelligimus, q̄ nimis sicut Orion in ortu suo (vt iam dictū est) tempestates excitat, & maria terrasq̄ perturbat, ita vt in aduētū suo decē plagarū tēpestatibus Aegyptū quassauit, maria diuisit, & Pharaonē cū cypribus & equitibus eius submersit. Hoc vero multū ad cōmendandā maiestatem diuinitatis hominis Iesu Christi, q̄ talē Orionē fecerit, quē tantopere aduersarij eius p̄ferēbant ei, dicētes: Nos scimus, q̄a Mosi loquutus est deus: hūc autē nescimus vnde sit. Hoc ip̄m, q̄ videlicet illū Orionē fecerit, pulchre & sapienter ipse innuit, qm̄ illis dicētibz, in lege autē Mosēs mandauit nobis hmōi lapidare, inclinans se deorsum digito scribebat in terra, significans seipsum esse, cuius digito scriptæ fuissent tabulæ quas Mosēs accepit, cuius sibi infidiose obijciebat autoritas. ¶ Post illū Arcturū & Orionē fecit & illud quod mirabiliter significat dicēdo, & cōuertentē in mane tenebras, & diē nocte mutantem. Etenim qm̄ fecit talē Arcturū, & talē Orionē, id est, qm̄ cōdidit patres supradictos, & Mosi dedit legē, gentes tenebræ fuerūt, quia dei notitiā non habuerūt, sed quando factus est homo, tenebras illas in mane cōuertit, quia gentes euangelica p̄dicatione illuminauit. Contra, diē nocte mutauit, quia Iudæā in qua prius notus erat deus, cuius notitia deus est, propter perfidiam in cæcitate reliquit. ¶ Post hæc etiā & illud mirabile fecit, q̄ doctores ex gentilitate assumpt̄, quorū doctrina mundū oēm repleuit. Hoc significat subiūgēdo, q̄ vocat aquas maris & effundit eas super faciē terræ. Secundū literā istud fere quidē est,

Arcturū & Orionem.

Gene. 24.

Mosēs uelut Orionem.

Iohan. 9.

Ibidem. 8.

Doctores ex gentibus uelut plus uia ex maria.

Aquas enim maris amarissimas, æther eo colore suspensas excolat & eliquat in dulcē pluuiarū sapore, instar medicinalis cucurbitæ, quæ calore superioris gyri humorē & sanguinem sursum trahit. Ex q̄ discimus vnde sunt pluuiæ. Nimirum iuxta hanc similitudinem q̄ multos de profunditate seculi, de falsis & amaris gurgitibus gētilitati liberalibus & philosophicis redundantes studijs, superna gratia vocauit, eorūq̄ aquaticā scientiā in dulcedine cœlestis sapiētiae cōuertit, eisq̄ & ore loquētibus, & calamo scribētibus, faciē terræ, fidē ecclesiæ, plurimis libris, tractatibus copiosis, quasi cōpluendo sufficienter inebriauit. Hinc Psalmista dicit: *Visitasti terrā & inebriasti eā. Item pluuiā volūtariā segregabis deus hæreditati tuæ.* Quod dicit voluntariā, hoc est, volūtariē, nullisq̄ p̄cedentibus meritis datam. Dñs inquit nomē est eius. Cōstanter vere & fiducialiter cōsistendū est coram hominibus, coram regibus & corā ducibus, siue iudicibus corā cūctis gentibus, & cōtra Iudeos inimicos eius, quia talis & tantus talia & tanta faciens dñs est, & hoc est nomen eius, quāuis ad tēpus fuerit despectus, quamuis ad horā fuerit crucifixus, & in sepulchro iacuerit, mortuus. ¶ Sed perseuerauerūt negare illū inimici eius, dicētes: *Nolumus hunc dñm esse nolumus hunc regnare super nos.* Quid ergo sequitur? Qui subridet vastitatem super robustum & depopulationē super potentē affert. Quis vastitatē & depopulationē non aus diuit illius populi robusti & potētis? Robustus nāq̄ & potēs p̄senti loco mirabiliter dicit, videlicet pro eo, q̄ cū robusto superbia, cū potente audacia cōtra istū, cuius (vt iam dictū est) nomē est dñs, populus infelix cōsurrexit, nō vt vere fortis cōtra infirmū, sed vt vere freneticus cōtra medicum: & male robustus eiecit, male potens occidit, male robustus & male potens post resurrectionē eius Apostolos eius persecutus est, & eiecit & reppulit ipsum q̄ volebant illis loqui verbū dei. Idcirco vastitatē super talē robustū, & depopulationem super talē potentē attulit, in hoc ipsum seruientibus Romanis, multo plusq̄ fecerat famulantibus Assyrjs obsequētibus iudicio eius Babylonis, vt & decē tribus in Assyrios irreuocabiliter, & Iuda, & Babyloniam tēpore statuto reuocandus transmigraret. Hoc maxime, q̄ quasi per Romanos passus est, ille robustus & potens fecit, hic dñs non parcēdo ante cōpatiēdo, sed quasi subridēdo, propter illud q̄ dixerāt tanq̄ cauti & protuli, ne forte veniant Romani & tollant nostrū & locū & gentē, subridendo in quā iuxta quod in persona eius sapientia dicit. Ego q̄q̄ in interitu vestro ridebo, & subsannabo cū vobis q̄d timebatis aduenerit. Propriæ subrisonē possumus appellare, q̄n quis irascitur, & apertis paululū labijs ridere se simulat, vt iræ magnitudinē ostēdat. Talibus verbis cetera dñm q̄ nullos motus patit, idcirco scriptura vitur, vt satis quātū potest affirmet, q̄ dñs, quāuis natura sit clemens, nullatenus tamen robusto & potenti, id est in pctō superbiēti, misereatur, sed sicut item dicit scriptura, Potētes potenter tormenta patient, exiguo autē cōcedetur misericordia. Eum qui talis & tantus est qui talia & tanta potest, cōuertitis (ait) in abinthiū, vt cū sit natura dulcissimus, cūctā suā naturā cōtineat dulcedinem, & totius iræ quasi subridēdo super vos effundat amaritudinē. Nūc quasi q̄reret aliquis, quō vel q̄d agendo tam dulcem in abinthium sibi cōuētere potuerint, cōuertitur ad interrogantē & dicit. *Loderunt corripientē in porta, & loquentē perfecte abominati sunt.* ¶ Vigilianter hic animaduertendū est, vt nō in incertū vel per coniecturam diffiniamus robustū illū & potentē, cuius vastitatē siue depopulationē iuste subrideat dulcis dñs, conuersus in abinthium. Nō dicit peccauerunt, siue admiserūt quippiā q̄d in porta in est in iudicijs, q̄ in porta ciuitatis agi solebāt, esset corripientē neq̄ dixit imperfectæ locuti sunt, sed corripientem (inquit) oderūt, loquentē perfectæ abominati sunt. Hoc est irremissibile pctm hæc robustior est atq̄ potentū, nō per ignorantia siue per infirmitatē peccare, sed peccatum superbia defendēdo, corde impenitētū corripientem q̄q̄ odisse & abominari illū, q̄ ante diat loqui p̄fectæ. i. nō sibi placētia, sed malis actibus repugnātia: Quis autē in porta corripuit, vel q̄ p̄fectæ loquutus est. Corripuit q̄d eos David, & plerāq̄ p̄fectæ loquutus ē, in filo laici: & istū q̄q̄, q̄ hæc ipsa loquit, & cæteros prophetas oderūt & abominati sunt. Verūtamē sicut cætera, ita & istud in vno Ch̄so iuste corripiente, & p̄fectæ loquēte veraciter & indubitātē adimplētū. Ipse em̄ loquit in Psal. *Aduersum me loquebant q̄ sedebāt i porta. Itē, Cū his q̄ oderūt pacē, erā pacificus, cū loquebar illis ipugnabāt me gratis.* Vnde

Psal. 64

Psal. 67

Luc. 19
Male robusti Iudæi.

Iohan. 11
Prouer. 1
Subrissio.

Sap. 9

Pctm irremissibile.

3. Reg. 12
Christi p
oibus ode
rūt gratis.
Psal. 119.

Vnde memor ipse cū abominaret eū & propter hæc diceret, qui me oderunt & patrem meū oderūt, & deinde nūc autē & viderūt & oderūt & me & patrē meū, cōtinuo subiūxit. Sed vt adimpleat sermo q̄ in lege eorū scriptus est, q̄ odio habuerūt me gratis. Christum ergo præ oibus etiā hic intelligimus, quē oderūt corripientē in porta. i. in aperto situ in publico, quē admodū ipse dixit: *Ego palā loquutus sum mudo: & in occulto loquutus sum nihil.* Et recte taliter in porta, id est nō in occulto corripiebat, qui semetipsum portam siue ostiū dicebat, & eos q̄ clauas portarū scientiæ tulerāt de iniustitia redarguebant. ¶ Ipsum solū p̄fectæ loquentē veraciter dicamus q̄ pctm nō fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Et pro ista quidē parte, pro isto modo p̄fectionis, q̄ nō est inuentus dolus in ore eius, perfecte loquēs recte dicatur: sed nihilominus in sapientia siue doctrina solus hic est perfecte loquutus, p̄fecte (inquā) & tā mirabiliter, vt dicerēt ministri principū & pharisæorū, qui missi fuerāt vt apprehenderēt eū. Nunq̄ sic loquutus est hō sicut hic homo. ¶ Sequit. *Idcirco pro eo q̄ diripiebatis pauperē, & prædā electā tollebatis ab eo, domos quadro lapide ædificabitis, & nō habitabitis in eis. Vineas amantissimas plantabitis, & nō bibetis vinū earū, quia cognoui multa scelera vestra, & fortia pctā vestra. Hostes iusti accipientes munus, & pauperes deprimentes in porta. Ideo prudēs in tpe illo tacebit, q̄ tēpus malū est.* ¶ Hic manifestus indicat, q̄ quāuis verbis p̄teriti tps vtatur, dicēdo, odio habuerūt in porta, corripientē, & loquentē perfecte abominati sunt diripiebatis pauperē & prædā electā tollebatis ab eo: de futuro tñ prophetiā textit, & in verō pauperē, Christū tendit, dum subiungit, prudēs in tēpore illo tacebit. At ille pauper nihil in hoc mundo possedit. Quō ergo illū diripuerūt, vel quā prædā electā ab eo tulerūt? Nimirum quā crucifixerūt eū, diuiserūt sibi vestimēta eius, & super vestē eius miserūt sortē: & hæc quidē p̄da magna fuit pro quātitate sacrilegij, nō pro quātitate supellectilis, sed altius intuentibus p̄da illa occurrit, quā per parabolā euangelicā ipse significauit, in qua agricolæ videntes filium patris familias, dixerūt intra se. *Hic ē hæres, venite occidamus eū, & habebimus hæreditatē eius.* Pauperē ergo illū, de quo in psalmo legit: *Beatus qui intelligit sup egenum & pauperē.* Itēq̄: *Et persecutus est hoīem in opē & mendicū & cōpunctū corde mortificare.* Pauperē (inquā) id est, humilē Christū diripuerūt, & p̄dā electā ab eo tulerūt, q̄n plebem ab illo auerterūt, implētes mēsurā patrū suorū regū Israel, q̄s imitati sunt. Sicut enim illi decē tribus sciderūt à domo David, & a tēplo dñi, & fecerūt eos adorare simulachra vituli, q̄d iam factū fuerat, q̄n texebatur hæc propheta: *sic isti plebē auerterūt a filio David, filio dei, & fecerūt eos credere suis mēdacijs magis q̄ veritati dei.* Idcirco (inquit) domos quadro lapide ædificabitis, & nō habitabitis in eis, vineas amantissimas plantabitis, & nō bibetis vinū earū. Vides quale experimentū hic iam ponit supradictæ cōuersionis, de qua dixit, qui conuertitis in abinthium iudiciū? Nam in lege clemens dñs, exeuntibus ad bellum audiente exercitu taliter proclamandū esse iudicauit. *Quis est homo qui ædificauit domū nouā, & nō dedicauit eā? Vadat & reuertatur in domum suam, ne forte moriatur in bello, & alius dedicet eam? Quis est homo qui plantauit vineam, & necdū eā fecit esse cōmunem, & de qua vesci oibus liceat? Vadat & reuertatur in domū suam, ne forte moriatur in bello, & alius eius fungatur officio.* Hoc nimirum pro sua dulcedine tūc iudicauit: nunc autē cōuerso in abinthiū iudicio cōtraria decernit. *Domos (inquiens) quadro lapide ædificabitis, & non habitabitis in eis, neq̄ em̄ captiuator tale quid indulgebat, sed & domos diruens atq̄ succedēs, & vineas succidens, ædificatores atq̄ plantatores, quos gladio nō occidet, in captiuitatē properare cōpeller, atq̄ ita neq̄ domos dedicabitis, quas pulchras faciētis, neq̄ bibetis vinū de vineis amantissimis, quas ordine concitas diligenter coluitis.* Quare? Quia cognoui (inquit) multa scelera vestra nō solū multa, verū etiam (quod peius est & venia indignū) fortia cognoui peccata vestra. Nā peccata vestra nō de infirmitate siue de ignorantia, sed de superbia fortitudine de forti prodeunt superbia, iuxta illud in psalmo: *Ideo tenuit eos superbia operitū sunt iniquitate & impietate sua, prodijt quasi ex adipe iniquitas eorū.* Illam vestrā iniquitatē in proximū, impietatem in deū, quæ non ex infirmitate, sed ex adipe prodijt, o male fortes in peccatis, ecce breuiter depromo vobis, Hostes iusti, accipientes munus, & pauperes in porta deprimentes, Nam cum hostis ab obstitendo dicatur, subiungendo hostes iusti, accipientes munus, & pauperes in porta

Iohan. 19

Iohan. 18;
Luc. 11;
Esa. 53

Solus Christus perfectus locutus est.

Iohan. 7

Præda quæ a Ch̄so tulerūt iudæi

Matth. 21
Psal. 49
Psal. 108

Deuter. 20

Peccata fortia.

Psal. 72

Hostes iusti.

deprimētes, non incōgruas reddidit causas cur dixerit, & fortia cognoui peccata vēstra, Vere hostes iusti, maxime illi, qui mensurā patrū suorū in eo impleuerūt, vt non solū mu- nus acciperent aduersus pauperes in porta. i. in iudicio deprimendos, quod sēpe fecerūt tam ipsi q̄ patres eorū: verumetiam vt sibi traderet iustus, munus, id est, triginta argentea sponderūt & dederunt. Ideo (inquit) quia taliter fortes sunt & hostes iusti, prudens in tēpore illo tacebit: quia tempus malū est. Reuera & in isto sermone valde veracē istū pro- phetam suū iustus ac prudens ille fecit, quando corā iudicibus iniquis, quia tēpus malum erat, tacuit, sicut euangelica narrat historia. Cum em̄ dixisset Euāgelista, quia iurgēs prin- cept sacerdotum ait illi, nihil respōdes ad ea quæ isti aduersum te testificantur. Iesus autē (inquit) tacebat, & vere tanq̄ prudens tacebat, sciens, quia quicquid responderet insidiantibus, in calumniam sibi verteretur. Vnde & secundū aliū Euāgelistā dixit: Si vobis dixer- ro, nō credetis mihi. Si autē & interrogauero, nō respondebitis mihi, neq; dimittetis. Porro illa taciturnitas aliam vtiq; significabat, qua nūc tacet illis, mādando nubibus suis, ne pluuiā super vineam illam imbrem. i. prohibendo suos, vt ab illis contineant euangeliū p̄dicationem, quia tempus malū, iuxta qd̄ sapientia loquitur, Ne effundas sanguinē vbi nō est au- ditus. Nam inde malū est ibi tēpus, quia non est ibi auditus: his dictis de certa condemna- tione hostium iusti, quia possunt esse inter eos aliqui, licet paucissimi, qui errore peccāt & non odio iusti, cōuertitur ad eos sermo propheticus & dicit. **Q**uærite bonū & non ma- lum vt viuatis, & erit dñs deus exercituum vobiscū, sicut dixisti. **O**ditē malum & dilige- te bonum, & constituite in porta iudiciū, si forte miseretur dñs deus reliquijs Ioseph. **H**uius nimirum adhortationis fructus nō omnino perijt, quia videlicet & tunc temporis aliqui bonū quæsierunt, ita vt diceret dñs ad Helīā, Reliqui mihi septē milia virorū, qui nō curauerunt genua coram Baal, & in tēpore euāgelicæ gratiæ similiter factū est. Sic em̄ inquit Apostolus: Et in hoc tempore reliquiae secundū electionem gratiæ saluæ factæ sunt. **P**ulchre nimis nūc meminit Ioseph, dicendo, si forte miseret dñs deus reliquijs Ioseph. Hieroboam nāq; qui peccare fecit Israel, de tribu fuit Ephraim, qui filius fuit Ioseph: cuius vita, sicut in semetipsa laudabilis extitit, sic in his quæ gessit vel pertulit typū dñi nostri Iesu Christi prætulit, in quo reliquiae saluæ factæ sunt. Verum ista pars quam dicit, & constituite in porta iudiciū, nō habuit effectū. Nunquam em̄ vel tunc ex q̄ vitio- los fecit Hieroboam, publicū celebrauerunt iudiciū, vt vitulos desererent, & vt redirent ad Dauid regē suum, nunq̄ hoc tpe, quo Christū crucifixerunt, ita cōstituerunt in porta iudicium, vt paterent sibi publica p̄dicatione demonstrari de scripturis q̄libet veritatis Christi testimonium. Sequitur. **P**ropterea hæc dicit dñs deus exercituum dominator, in omnibus plateis planctus, & in cunctis quæ foris sunt, dicitur væ væ, & vocabunt agricu- colam ad luctum, & ad planctū eos qui sciunt plangere, & in omnibus vñs erit planctus quia pertransibo in medio tui, dicit dñs. **H**oc expositione non indiget, quia res nota & manifesta est. Nam vt de captiuitate decem tribuum in Assyrios, de transmigatione Iuda- da taceamus in Babylonios, quibus in plateis planctus, quibus in vñs non fuit luctus, & in quibus nō fuit dictū væ væ, quādo illi hostes iusti scilicet, Christi Romana circūdati sunt obsidione? Miræ & illud fuit, & hoc loco non prætereundū videtur, q̄ priusq̄ pro re ab omnibus diceretur væ væ, mirabili prodigio quidam (vt refert Iosephus) in cunctis pla- teis, & in oibus vñs clamauit væ væ. Iesus (inquit) filius Anai plebeius & rusticus, quadri- ennium priusq̄ bellum gereretur in summa ciuitatis pace atq; opulētia, cum ad festū diem venisset repente exclamare cepit. Vox ab oriente, vox ab occidente, vox a quatuor ven- tis, vox in Hierusalē & templū, vox in maritos, nouasq; nuptias, vox in omnem hunc po- pulum. Atq; hæc interdū noctuq; per oēs ciuitatis vicus clamitans circuibat. Propter hoc plagis ad ossa vsq; laceratus, ad singulos ictus respondebat: Væ væ Hierosolymis. Interroganti p̄fecto tunc temporis Albino, quis esset vel vnde ortus, aut cur ista diceret, nihil aliud retulit, sed velut orationē quandā meditatū, væ væ Hierosolymis quærebatur. Id per annos septē & quinq; menses continue fecit, donec obsidionis tēpore paululū requiescens, & deinde supra murū circuiēs, iterum, væ væ ciuitati, magna voce clamauit. Cum autē ad extremum addidisset, væ etiam mihi, lapis tormento emissus statim per emis- sū. **Q**uod tadem subiungitur, quia pertransibo in medio tui dicit dñs, iram sonat magnam & dei

Math. 26.

Luc. 22.

Ecci. 32.

3. Reg. 19
Roma. 11

Ioseph ty-
pus Christi.

Verba Iosephi.

Transitus dñi ad Hierusalem.

& desertionē illā, quā in euāgelio significatā eē animaduertimus, vbi cum duxissent illum vsq; ad supercilium montis, supra quē ciuitas illoꝝ erat ædificata, vt p̄cipitarent eum, ipse autē (inquit Euāgelista) transiens per mediū illoꝝ ibat. Sic nāq; transeundo & eundo, si- gnificabat factū, illud sine dubio futurū, qd̄ pauloante in mysterio cōminatus fuerat illis dicendo. In veritate dico vobis, multæ viduæ erāt in diebus Helīæ in Israel, quādo clau- sum est cælū annis tribus & mēsisbus sex, cū facta esset fames magna in omni terra, & ad nullam illarū missus est Helias, nisi in Sarephtho Sydoniæ ad mulierē viduam. Et multi le- prosi erant in Israel sub Helisæo propheta, & nemo eorū mundatus est, nisi Naaman Sy- rus. Terribiliter nāq; quasi cum interpositione iuramenti, in veritate, innuebat illis q̄ ni- miam famem verbi dei forent passuri, quā pertranseundo relinqueret eis. Hydria farinae & lechito olei qd̄ est euangelica doctrina & gratia spūs sancti apud gentilitatem quandā viduam nō deficient: Helia. i. deo dño scilicet Iesu Christo p̄sente: & q̄ in lepra peccati sui morituri essent, curato Syro Naaman. i. gentili populo per Helisæi. i. Iesu Christi lauacrum. Helisæus nāq; dei mei salus interpretat, q̄ videlicet salus nobis est, dñs Iesus Chri- stus. Illud tandē nō p̄tereundū, q̄ in tali pertrāsitiōe dñi dicunt vocare agricolā ad luctū. Arbitramur nāq; hoc mira cū reprehensione esse dictū. Quid em̄? Nunq; agricolæ ve- raciter sicut oportet, sciunt lugere? Aut quē æstimare debemus eē agricolā, nisi illū q̄ ita rusticus est, vt lugendi nō habet scientiā? Vere nāq; scientia lugentes facit. Et idcirco sicut in ordine sp̄m a spū timoris dñi, sursum tertius est spūs scientiæ: ita in ordine beatitudi- num, tertio loco beatitudinē lugentiū ponit dñs: Beati qui lugent, qm̄ ipsi consolabūtur. Stulti igitur, qui per transeunte dño agricolā vocant ad luctū, & non potius vrbānū siue ecclesiasticū in sancta scientia bene exercitatum. i. qui temporalis tantūmodo & nō sp̄i- ritualium damna bonorū, qui corporū tantūmodo, & nō potius mortuæ funera lugēt a- nimarū. Deniq; q̄ cū dixisset & vocabūt agricolam ad luctū, subiunxit, & ad planctū eos qui sciunt plangere, nō pro suo iudicio, sed pro vana illorum dixit æstimatione.

Luc. 4.

Vocare a-
gricolā ad
luctum.

Esa. 11.

Math. 9.

FINIS LIBRI SECVNDI IN AMOS.

RUPER TI ABBATIS
TVITIENSIS IN AMOS PROPHETAM,
Commentariorum liber tertius.

Tota pulchra es amica mea, dicit sponsus in Canticis. Et notū est q̄ sp̄s ille Chrūs, & amica eius sancta prophetica atq; aposto- lica ecclesia sit. Quæ autē illius amicæ pulchritudo maior esse potest, q̄ sensus veritatis & scientiæ dei quæ in sacris literis latet: Si- cut enim ex colloquutione dei splendida facta est exterior facies Mosi, sic & Mosi & prophetarū & Apostolorū fideles anīe in terriori facie sancto scientiæ spū illustratæ splenduerūt, pulchrum & fulgidum habētes sensum veritatis. Itē sicut oportuit Mosē velare faciē suā quando loquebat ad populū, vidētes em̄ Aaron & filij eius claritatē vultus eius, timuerūt prope accedere: sic & Mosē & pphetas oportuit grossiori subtegere sensus intimi claritatē, q̄ videlicet illius t̄pis hoies Iudæi siue filij Israel nullatenus sustinerēt, si sacramēta Chrī & ecclesiæ, q̄ nouerāt, planis & apertis vo- cibus p̄dicarēt. Quō em̄ tūc sustinerēt, quō scripturas saluas eē vellēt rebelles & increduli, cū nūc q̄q; ad videndū vel audiendū q̄ppiam sp̄iale minus impatiētes sint? Hæc idcirco dicimus, ne nobis miræ videat, q̄ hic Amos & prophetæ cæteri tā obscure locuti sunt, iuxta illud Psalms: Tenebrosa aqua in nubibus aeris. i. occulta sciētia in prophetis. Nā hoc sp̄m q̄ quasi tenebrose locuti sunt, oculo fecerūt simplici, & nullā habēte partē tenebrarū, id est, non propter inuidentiā, sed propter cautelā: non inuidendo legentibus intelli- gentiam,

Cant. 4.

Exod. 34.

Cur prop-
hetæ lo-
quuti sunt
tā obscure

Psal. 17.

Matth. 7
Cant. 4

Psal. 67

Psal. 113

Philipp.

Prouer. 20

Sublanna
tio Iudaeo
rum cora
prophetas

3. Reg. VI.

Esa. 28

Sensus
teralis de
leone &
vrsio.

gentiam, sed praecauendo legentium malitiam, quibus non omnia credenda sunt: sicut margaritae ante perculum mittendae non sunt. ¶ Igitur cum audimus dilectum dicentem: Tota pulchra est amica mea, & macula non est in te, & deinde: surge propera amica mea, veni de Libano, veni coronaberis: arbitremur Christum desiderare, ut appareat pulchritudo sanctae scripturae, pulchritudo veritatis propheticae, pulchritudo colubae, cuius (ut Psalmista dicit) pennae deargentatae, & posteriora dorsum eius in pallore auri. Et quia non decet, adducatur siue veniat illa per alios, nisi per illos qui diligunt munditiam cordis. Veni (inquit) de Libano, veni, quod idem est ac si dicat. Illi te tractent, qui secundum nomen Libani, quod interpretatur candidatio, id est mundi essent. Huiusce laboris, si digne fiat, primum breuiter exprimit, dicendo, coronaberis. Hoc satis debet esse amatori sapientiae, quae vera pulchritudo est sanctae ecclesiae, quae ipsa videlicet sapientia coronetur. In quo enim sapientia nisi in sapiente coronabitur? Proinde sicut in psalmo dicitur: Non nobis domine non nobis, sed nomen tuum da gloria: ita & nunc in clamantes, non nobis domine non nobis, sed verbo tuo, sapientiae tuae, scripturae veritatis tuae, praeparata coronam. Conceptum peragamus studium cursum. Postquam notans dixit propheta, siue in propheta dicitur. Querite me & viuetis, querite dominum & viuete, quod rite bonum & non malum ut viuatis &c., repente terribiliter in clamat & dicit. L. Vae desideratibus diem domini, ad quid est vobis? Dies domini ista tenebrae & lux. Quomodo si fugiat vir a facie leonis, & versus occurrat ei, ingrediatur domum & innitatur manu super parietem, & mordeat eum coluber. Nunquid non tenebrae dies domini, & non lux? & caligo, & non splendor in ea? Magna exclamatio, mira inuentio dicitur: Vae desiderantibus diem domini. Non adeo mirum videretur, si ita diceretur. Vae non timentibus diem domini. Nam non timere, est omnino malorum siue impiorum hominum: desiderare autem potest esse bonorum, adeo ut apostolus dicat: Cupio dissolui & cum Christo esse. Denique talium quod desiderium non sine quodam timore est. Quis enim glorietur in se habere cor? Verum timor ille non seruilis, sed filialis est: non poenitentiam habet, quia magna illi in spe consolatio est. Cum ergo dicitur, vae desiderantibus diem domini, quid nisi audaciam illorum percutit, qui in se confidunt tanquam iusti? Non dubium quin valde fatigatus illorum insania, qui erant eiusmodi, taliter in clamauerit. Quid enim prophetis resistendo & contradicendo dicere cuncti fuerint, qualiter sublatae & irridere, suamque confidentiam ostentare consueverint: ex alijs colligimus scripturae locis. Exempli gratia, cum dixisset Esaias, vae qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quasi vinculum plaustrum peccatorum, subiunxit atque ait: Qui dicitis, festinet cito veniat opus eius, ut videamus & appropiet, & veniat consilium sancti Israel, & scimus illud. Nimirum haec dicere est male & proterue desiderantium, male & stulte audientium. Et quis habitum male confidentis, & audacis animi satis in talibus mirari possit: qualium vnus Sedechias percussit Micheam in maxillam, & dixit: Me ne ergo dimisit spiritus domini & loquutus est tibi? Sed & illud meminisse nunc ad rem pertinet, quod prophetis insultabant, iuxta illud, quod cantantes & ludentes dicunt apud Esaiam: Manda remanda, manda remanda, expecta reexpecta, expecta reexpecta, modicum ibi, modicum ibi. Sic namque cantabant quasi desiderantes, & velut morae impatientes, tanquam non concedentes veracem debere prophetam videri, eo quod non cito res consequerentur verba prophetantis, siue domini mandatis, & post verba nimium expectantis. Sentire ergo possumus, qualiter vel a qualibus defatigatus siue exasperatus iste sic exclamauerit. Vae desiderantibus diem domini. Ad quid eam vobis? Dies domini, ista tenebrae & non lux. Laborat clamans, clamans laborans ut illius diei domini, antequam veniat, sentire & effugere possimus angustiam. Nam ibi angustiae periculis erunt vndique, quos si fugiat (inquit) versus a facie leonis, & versus occurrat ei, ingrediatur domum & innitatur manu super parietem, & mordeat eum coluber. Multa sunt quae ex istis similitudinibus conici possunt. Nam iuxta historiam & secundum Iudaeorum opinionem iste sensus videtur: Fugientibus a facie Nebuchodonosor leonis, occurrit Assuerus, sub quo Hester narratur historia: siue destructio Assyriorum & Chaldaeorum imperio, Mædi, Persarum, & ceterorum, cum regnante Syro reuerentis reuerentis, & precipiente Dario coeperitis aedificare domum domini, & omnem fiduciam habueritis in templo, ita ut requiescatis in eo, & lassas manus super parietes inclinatis, tunc veniet Alexander, rex Macedonum, siue Antiochus cognomine Epyphanes, qui moretur in templo, & vos instar colubri mordeat, nequaquam foris in Babylone & in Susis, sed intra terminos terrae sanctae. Haec Hebraeorum opinio nimis angusta est & tenuis, nec altitudinem attingit diei domini, sed neque ad tempora Romani pertingit imperii, sub quo multo magis valesuit quod sub Assyriorum siue Chaldaeorum, Persarum & Macedonum atque Macedonum regnis. Res feramus ergo cuncta haec ad diem domini, ad aduentum domini. Nam terror maiestatis eius leoni & vrsio non incongrue potest assimilari, praesertim cum Hieremias in lamentationibus praemisit: sed & cum clamauerit & rogauerit, exclusit orationem meam, conclusit vias meas lapidibus quadris, semitam meam subuertit, continuo subiunxerat. Versus insidians factus est mihi, leo in absconditis. Itaque cum dicit, quomodo si fugiat vir a facie leonis, & versus occurrat ei, in utraque similitudine diem intelligimus domini, primum & secundum aduentum domini. Nam in primo aduentu suo tanquam leo super illos venit. Denique occisus quidem est velut agnus, & non aperuit os suum, sed tanquam leo resurrexit, & in omnem terram rugitum dedit: vnde & in exordio hic idem propheta dicit. Dominus de Sion rugiet, & de Hierusalem dabit vocem suam. A facie leonis huius tunc quidem fugerunt, sed non effugerunt: nam fugere volentibus occurrit siue occurrit versus, id est, inevitabilis terror secundi aduentus, & merito talis versus illis occurrit, quoniam fugerunt a facie leonis. Debuerant namque potius coram illo leone prostrari, id est, agere poenitentiam ad praedicationem euangelii Christi. Sicut enim leo prostrato parcere dicitur homini, sic parcat Christus peccatori poenitentiam agentem. Fugerunt ab eo tanquam rebelles & increduli, & fugiendo exierunt de domo domini, de ecclesia sanctorum, de illo insequente, & vindictam exigente eius, qui effusus est super terram, omnis sanguinis iusti, sicut significauit eis, quando factio flagello de funiculis vendentes & ementes omnes de templo eiecit. Ita fugientes ille leo insequutus est, & versus occurrit, dum & sicut praenuntiauerat dicens: Erat enim pressura magna super terram & ira populo huic, venientibus Romanis ceciderunt in ore gladii, & in omnes gentes ducti sunt captiui, & quod futurum est, videbunt in quem transfixerunt, & de angustia auolare non poterunt. Interea dum ita inter leonem & vrsium, id est, inter iram primi & iram secundi coartantur aduentus, siue diei domini, ingrediuntur domum, & innituntur manu super parietem, confidendo in carimonis carnalibus, & patronum se putantes habere Moysen. Nam super illum quasi super parietem manu innituntur, dum circūcidendo & sabbatizando in Mose gloriantur, sicut antibus nostris eos iactantes frequenter audimus. Hoc sciens dominus, est qui accuset vos (ait) Moses, in quo vos speratis. Nimirum spes illa non vera spes sed diaboli deceptio est. iccirco cum dixisset, ingrediatur domum & innitatur manu super parietem, addidit, & mordeat eum coluber. Ita namque presumes & Antichristus hoc seculo seducet, & in futuro diabolus cruciare non desinet. His dictis protinus in clamando percunctatur & dicit. Nunquid non tenebrae dies domini & non lux, & caligo & non splendor in ea? Acriter interrogat, distincte percunctatur, sciens quia negari non potest quod praedixerat, dies domini ista tenebrae & non lux. Sciens (inquam) confusionem esse tenebrosam, caliginemque confusam, nullamque splendore consilii lucem, ubi dum leo fugitur, versus occurrit, & dum uterque declinat, adeo mordens coluber. Et bene percunctationis acrimoniam vimque geminauit, verbis paululum diuersis, dicendo, Tenebrae & non lux, caligo & non splendor. ¶ Nunc (sicut iam ante diximus) dies domini, non vnus, sed duos siue aduentus domini non vnus tantum sunt, sed duo: alter qui iam venit, alter sine dubio quo venturus est. Uterque Iudaeis incredulis prouenit in iudicii damnationis, in damnationem caecitatis. Nam de primo, in iudicio (inquit) ego veni in hunc mundum, ut qui non videt, videant: & qui vident, caeci fiant. Et apostolus: Caecitas (ait) contigit in Israel & dedit illis spiritum compunctionis, oculos ut non videant, & aures ut non audiant. Et in Esaias: Excaca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claudet. Item: Misit vobis dominus spiritum saporis, & claudet oculos vestros, prophetas & principes vestros qui vident visiones, operiet. Et multa his similia. Porro de secundo aduentu post multa dicit. Et suspiciet sursum, & ad terram intuebitur, & ecce tribulatio & tenebrae, diffusio, angustiae, & caligo persequens, & non poterit auolare de angustia sua. Recte igitur non contentus fuit, semel dixisse. Nunquid non tenebrae dies domini & non lux: sed repetiuit, & caligo & non splendor in ea: quae videlicet in utroque die siue aduentu domini, cum exteriori angustia tribulationis, intus habet tenebras confusionis, & in utroque obscurant oculi eorum ne videant, in utroque fit via illorum tenebrae & lubricum. Sequitur. Lodi & proieci festiuitates vestras, & non

Thren. 3

Leo prostrati homini parcat.

Iohan. 7

Luce. 21
Zachariae
Esa. 8.

Iohan. 8

Duo aduentus domini, Iudaeis reprobus uterque in damnationem, Ioh. 9
Romae. 11
Esa. 6
Ibidem. 29.

Ibidem. 8

& nō capiam odorē cœtuum vestrorū. Quod si attuleritis holocaustomata & munera vēstra nō suscipiam, & vota pinguiū vestrorū nō respiciam. Aufer a me tumultū carminū tuorū, & cantica lyræ tuæ nō audiam. Et reuelabit quasi aqua iudiciū & iustitiā quasi torrēs fortis. ¶ Sequendū sensum quē a pariete paulo ante habuimus. Vbi dixit, q̄ innitentē manu mordeat eū coluber, ista satis cōgrue subiunguntur: Nam sicut illic diximus, paries, cui innituntur carnales cœrimoniae sunt. Quō autē staret siue innitentem super se portaret paries festiuitatē quas deus odisset: Odi em̄ (inquit) & nō solū odi, veretiā proiecī festiuitates vestras. ¶ Recte ergo & nō sine magno mysterio Paulus, cū staret in concilio Iudeorum pro se rōnem reddēs, & princeps sacerdotū Ananias p̄ciperet astātibus sibi, percutere os eius, tunc dixit ad eū. Percutiat te deus paries dealbate. Cūq; qui astabāt dicerent, summū sacerdotē dei maledicēs: Nesciebā (inquit) fratres, quia princeps sacerdotum est. Vere em̄ nesciebat, neq; scire volebat aut debebat, q̄ princeps ille sacerdotum esset, cuius sacerdotiū secundū prophetiā hanc odisset & proiecisset, eo q̄ esset paries, sup quē q̄ inniteretur manu, morderet eū coluber. Necdū vero percussus erat, stabatq; adhuc paries illius sacerdoti dealbatus: vtpote stante templo pulcherrimo, solitacq; religione turbis locum frequentantibus atq; cōcelebrantibus, sed postmodū futurū erat, vt per arma Romanorū percuter et atq; deleter eū deus. Ita paries ille percussus ex tūc neq; dealbatus, neque superinductus est, vt gloriā pristinā recuperaret. Vnde postmodū hic idem propheta dicit. Hæc ostēdit mihi, & ecce dñs stabat sup murū litū, & in manu eius trulla cemetarij. Et dixit dñs ad me. Quid tu vides Amos? Et dixi, trullā cemetarij. Et dixit dñs ad me. Ecce ponā trullam in medio populi mei Israel, non adijciam vltra super inducere eū. Cuncta hæc q̄ nūc reprobāt dicēs. Odi & proiecī festiuitates vestras, & nō capiam odorem cœtuum vestrorū, holocaustomata & munera vestra nō suscipiam, & vota pinguiū vestrorū nō respiciam, aufer a me tumultum carminū tuorū, & cantica lyræ tuæ nō audiam: cūcūcū (inquam) hæc, dum adhuc starent & celebrarent, paries superinductus erat & dealbatus nunc autē palam est, quia profecit ea deus. Odisse autē & proijcere & non adorari, humana dicitur similitudine, vt nos effectū dei nostris sermonibus cognoscamus. ¶ Notandū in terra qualiter dixerit, q̄ si attuleritis mihi holocaustomata vestra & munera vestra, non suscipiam. Mihi dixit: Nō vitulis, quibus sacrificabant in Bethel & in Dan. Hoc aduersus Iudaicā dicimus defensionē, qm̄ illi dicunt, idcirco sic deū loqui & dicere, odi & proiecī festiuitates vestras, &c. quia tunc tēporis sacrificabant vitulis quos fecerat Hieroboa. Et pulchre dicit: Aufer a me tumultum carminū tuorū, & cantica lyræ tuæ nō audiam, videlicet cantica leuitay, quibus laudabant dñm, tumultum vocās, sonitumq; confusum, quia nō est pulchra laudatio in ore pctōris. ¶ His dictis quibus reprobationē manifeste denuntiat illius populi siue carnalis Iudaismi, nō ab re continuo subiungit, reuelabit quasi aqua iudiciū, & iustitia quasi torrēs fortis. Veraciter nāq; reuelatione indiget, nec ab alio intelligi potest profunditas huius iudicij, q̄ sic indicatū & sic factū est, vt fractis (sicut iam supra diximus) naturalibus ramis, infererent aliq̄ bonæ radicis: nō (inquā) ab alio pōt intelligi, nisi ab illo cui deus per sp̄m suum reuelare dignatus sit. Vnde Apostolus, cum de hæc re diu disputasset, tandē sic exclamauit: O altitudo diuitiarū sapientiæ & sciētiae dei, q̄ incōprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Nō ab re ergo (vt iam dictū est) Et reuelabit, inquit, quasi aqua iudiciū, & iustitia quasi torrēs fortis, quia videlicet sicut aqua latente quidē habet originē, sed cursum manifestū & cōspicibile: sic profunditas iudiciorū dei incōprehensibilis quidē est, sed ex multis rebus apparentibus cognoscitur, q̄ iudiciū eius omne iustum est. Et bene cū dixisset, reuelabit quasi aqua iudiciū, addidit, & iustitia quasi torrēs fortis: hæc videlicet innuēs, quod iustitiæ siue iusto iudicio dei nullus resistere, nullus saltem respondere possit: quēadmodum idem Apostolus de hac ipsa re concertans, cū præmississet: Dicitis itaq; mihi, quid ergo adhuc quæritur, voluntati em̄ eius quis resistit? repente iusta cum indignatiōe inelamauit: O homo, tu quis es qui respōdeas deo? Nunqd dicit figmentū ei qui se finxit, quid me fecisti sic? An nō habet potestatem figulus lutū, ex eadē massa facere aliud quidē vas in honorē, aliud vero in cōtumentiam? Recte igitur vtrūq; dixit. Et reuelabit quasi aqua iudiciū, & iustitia quasi torrēs fortis, quia videlicet sanctæ scripturæ auctoritas, quæ vbiq; iustitiam dei defendit, & procalcem in

Sacerdos Iudæorū proiecī, Acto. 23

Paries dealbatus,

Infra. 7

Profectio Iudaicay cœrimonia rum,

Ecci. 19

Roma. 11

Roma. 9

cem inquisitorē proterue respondentē fortiter repellit, & humilē auditorem aliquantūla reuelatione suauiter instruit, quēadmodū idē ap̄sus, vbi reppulit hominē proteruū, dicēdo. O homo tu qs es q̄ respōdes deo: cōuersus ad humilē auditore, blandius loquit illi dicens. Quod si volens deus ostēdere iram, & notā facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ apta in interitū, &c. Nimirū ad eandē iudicij vel iustitiæ reuelationē pertinet id qd sequit in isto propheta, cū deus ipse percunctat & dicit. ¶ Nunqd hostias & sacrificiū obtulistis mihi in deserto quadraginta annis domus Israel? ¶ Statimq; subiūgit. Et portastis tabernaculū Moloch vestro & imaginē idolorū vestrorū, sydus dei vestri, quæ fecistis vobis. Et migrare vos faciā trans Damascū, dixit dñs deus exercitū vōrum eius. ¶ Hoc (inquam) ad reuelationē pertinet iudicij vel iustitiæ dei. Per hæc namq; multū excusat de, q̄ nō iniuste populū illū proiecerit, vel q̄ nō mutabilitate animi vsus sit, & nouo consilio in eo q̄ taliter gentem reliquerit, quā olim bonis exigentibus meritis sibi peculiarem eligerit. Nunq̄ em̄ cor illoꝝ cū eo rectū fuit (ait psalmus) nec fideles habiti sunt in testamēto eius. Inde illos cōuincit sub interrogatione dicendo. Nunqd hostias & sacrificiū obtulistis mihi in deserto quadraginta annis, &c. ¶ Ergo nobis q̄q; iudiciū & iustitiā dei in hac seueritate, qua naturalibus (vt superius iam dictū est) ramis nō pepercit. recurramus apertis oculis ad illa tempora, ad q̄ nos per præsentia dicta remittit. Egressi sunt terra Aegypti, transiit mari rubro, statim fecerūt caput vituli conflatilis, & ei prius altare fecerūt, q̄ deo, prius holocausta & hostias pacificas illi obtulerūt q̄ dño. Adhuc em̄ Moses in monte cum deo loquens, de tabernaculi constructione, & cōstituendo sacrificiorū ritu instruebat, & inter moras illas fecerunt hoc scelus: & tunc quidem Moses, quasi vlla dictam aliquam fecit, dicendo, ponat vir gladiū super fœmur suum, ceciderūtq; in die illa quasi viginti tria milia hominū: sed illa nō fuit vindicta vel sententia dñi, neq; em̄ dñs hæc fieri iussit, sed Moses bono zelo districte pius, pie districtus iram dei præuenire accelerauit, vindictam dei penitus auertere conatus est. At ille sciens, q̄ nō cessarēt ab huiuscemodi peccatis: illa, quam fecit Moses, vindicta cōtentus esse noluit, sed dixit. Ego autē in die vltionis visitabo & hoc peccatū eorū. Itē: Populus duræ cervicis es, semel ascendā in me, dio tui, & delebo te. Cum ergo præmissis, & reuelabit quasi aqua iudiciū & iustitia quasi torrēs fortis, subiungit. Nunquid hostias & sacrificiū obtulistis mihi in deserto quadraginta annis? Satis excusatum se esse vult, q̄ non nouis pro causis mutato animo nouā sententiam quæsierit vel dederit in reiectione illius populi. Et vt competenter sermo sequēs coniungat, cū dicit. Nunquid hostias & sacrificia obtulistis mihi, subaudiendū est, nō, sed vitulo quem fecistis: ac forte legendum. Sed portastis tabernaculum Moloch vestro, & imaginem idolorum vestrorum, sydus dei vestri, quem fecistis vobis. Et est sensus. Moses quidem arripiens vitulum quem fecistis, combussit & contriuit vsq; ad puluerem, sed vos in cultu idololatriæ perseuerastis, & illas vobis figuras proposuistis, quas confringere, vel celestes esse negare non posset, id est sydera cœli. Hoc respiciēs Stephanus prothomartyr, cum dixisset, & vitulū fecerūt in illis diebus, & obtulerunt hostiā simulachro & lætabantur in operibus manuum suarum, continuo subiunxit. Conuertit autē deus, & tradidit eos seruire militiæ cœli, sicut scriptū est in libro prophetarum. Nunquid victimas & hostias obtulistis mihi, &c. Qualis autem illa conuersio fuit, qua deus illos ita conuertit? Nunquid hæc tota fuit intentio dei vel Mosi vitulum confringentis, vt non formam vituli, sed potius militiam adorarent vel sydera cœli? Nam cum dixisset hic, & portastis tabernaculum Moloch vestro, & imaginem idolorum vestrorū, quæ sit ipsa imago vel idolum, sequenti sermone demonstrat, dicendo, sydus dei vestri, in est luciferi, quē huc vsq; venerantur Sarraceni. Qualis ergo illa conuersio fuit? Nimirum dolenda & longe diuersa ab eo quod deus intendebat. Idem enim est ac si dicat, Deus quidē vel Moses, confringendo vitulum, hoc intendit vt potius conuerterentur ad adorādū sydera cœli, ad portandum non tabernaculum dei, quod Moses fecit ex præcepto dei, sed tabernaculum Moloch, id est, regis sui, scilicet luciferi, quem honorabant vt deum, nuncupantes eū regem suum. Ex eo tempore omnia quæ fecerūt, non deo, sed idolis fecisse monstratur. Nam quod postq̄ vitulū fecerūt, quædam domino legimus eos obtulisse, non volūtate, sed pœnay metu fecerunt: & eorum interfectiōe, qui propter idola corruerūt, Reuelatū est ergo

Exod. 19

Psal. 77

Vetus Iudæorū idololatria in deserto.

Exod. 32

Exod. 33

Acto. 7

tionis adduxistis, occidistis iustū, & non restitit vobis. ¶ Cætera quæ sequuntur, qui cantu
 tis ad vocē psalterij, sicut David putauerunt se habere vasa cantici, bibentes in phialis vi
 num, & optimo vnguento delibuti & nihil patiebantur super cōtritione Ioseph, tā graui
 ter q̄ veraciter eisdē congruit: quippe de quibus (vt ipse dñs testatus est) bene propheta
 uit Esaias: Populus hic labijs me honorat, cor autē eorū non honorat, & dicitur falso pu
 tauerunt se habere vasa cantici, sicut habuit David, quamlibet clare vel alte canerēt ad vo
 cem psalterij labijs suis. Et quis illos dubitet illa nocte, qua dñm comprehendēdū, bibisse
 vinū vsq; ad vomitū, cum esset paschalis vespera illoꝝ? Idcirco recte & hic redarguuntur
 dicendo, bibentes in phialis vinū. Et in psalmo, cum ex persona ipsius propheta loquens
 Aduersum me (inquit) loquebantur qui sedebant in porta, & in me psallebant qui bibe
 bant vinū. ¶ Quam maxime autē & illud verum est quod tandem infert, & nihil patieban
 tur super contritione Ioseph, siquidem rite perpendas, q̄ ipse pulcherrime censeat nomi
 ne Ioseph, cuius typum prætulit, in seruum venundatus est Ioseph, & humiliatus in com
 pedibus & afflicti, ita vt ferrum pertransiret animā eius. Et deinde princeps Aegypti fa
 ctus. Etenim dum contritus in cruce penderet dñs, nihil patiebatur super cōtritione eius.
 Deniq; vt taceam, q̄ pendentem iridebant, q̄ prætereuntes blasphemabant eum, insul
 tantes & mouentes capita sua & dicentes: Vah, qui destruit templum dei, & in triduo il
 lud reedificat, salua temetipsum. Vt (inquam) hæc taceam. Illud satis indicat q̄ vere nihil
 paterentur super contritione eius, quod cū diceret: sitio, spongiam plenā aceto, hyssopo
 circumponētes, obtulerunt ori eius. Quis em̄ non miretur, q̄ longe a cōpassione eius fue
 rint, qui tali in hora, tanta in angustia, tali in siti, dicētem: sitio, potauerūt aceto? Magna igit
 tur & subtili statera ponderandū est, q̄ dicit, Et nihil patiebatur super contritione Ioseph.
 Dicat itaq; istis impijs dormientibus & lasciuientibus, comedētibus & bibentibus, come
 dendo & bibendo canentibus, & nihil super contritione Ioseph patientibus. Transite in
 Calamne & videte, & ite in Emath magnā, & descendite in Geth Palestinoꝝ, & ad opti
 ma quæq; regna hoꝝ: si latior terminus eorū termino vestro est. Et quidē satis scitis, q̄ re
 gnorū omnium vniuersitas termino vestro, i. terra repromissionis, latior sit, sed alter scire
 habetis, sed oculis vestris videbitis, inuiti & longa ad videndū captiuitate detēti. Hæc irri
 sio talis est, ac si cū quis proicitur in caminū ignis, dicatur ei: Vade & vide vtrū caleat, aut
 si illi, qui in mare proiciendus est, dicatur: Vade & vide vtrū profundū sit, Calamne ciui
 tatem Perfidis. Et Emath magnam, quæ nunc Antiochia nominatur, magnā videlicet ad
 distinctionem minoris Emath, quæ appellatur Epiphania, & Geth Palestinoꝝ & opti
 ma quæq; regna horum, satis est dixisse pro cunctis gestibus, ad quas ducendi erāt capti
 ui, de qua videlicet captiuitate & protinus subiungit, L. Quapropter nunc migrabunt in
 capite transmigrantiū, & auferetur factio lasciuientū. ¶ Quid em̄ est dicere, in capite trā
 migrantium nunc transmigrabunt, nisi ac si diceret: mirabilis, imo miserabilis, & maior
 cū spectaculo totius orbis migrabūt, quā migrauerūt vnquā homines alijs siue populi quā
 cunq; transmigrauerunt siue transmigraturi sunt? Siquidē multi victi, alijs vincentibus, de
 suis sedibus migrauerunt, & captiui ducti sunt, sed isti ita caput fuere & sunt omniū trā
 migrantū, vt nullus vnquā transmigrationis tale fuerit vel esse poterit miraculū. Quod
 ipse Iosephus perpendens, cū excidium illoꝝ miserabile meritisq; illoꝝ miseras describe
 ret: singillatim quidem (ait) iniquitates eorū narrare non potero, vt autē breuiter dicam, neq;
 aliam ciuitatē vnquā talia perpessam esse puto, neq; vllam nationē post memoriā homi
 num malitiæ ferociorē fuisse. Itaq; (inquit) in capite transmigrantiū nunc migrabunt, i. pro
 qualitate & quātitate transmigrationis, omniū transmigrantiū siue captiuoꝝ eminentissimi
 & notissimi erunt. Et quidem, qm̄ dicit, nūc migrabunt de captiuitate, quæ tunc instabat,
 decē tribuū recte intelligitur dictū: sed nihilominus, imo multo amplius de ista postrema
 captiuitate est sentiendū, qua Iudæi ducuntibus Romanis captiui & dispersi sunt. Neq;
 em̄ ista larebat spiritum propheticum, cum tora sine dubio prophetica speculatiōis intent
 tio maxime spectaret in Christi aduentū. Et auferetur (ait) factio lasciuientū. Factio, cō
 iuratio vel cōsensus est maloꝝ. Coniurasse autem vel consensisse illos in Christi necē, no
 tum est, agentibus pontificibus, & senioribus qui turbis persuaserunt, & hoc cū nimia
 misq; crudeli lasciuia, siue lasciuia crudelitate, qua illū nocte illa illuserūt, colaphizantes, a
 pu

Matth. 17
Esa. 29

Psal. 68.
Ioseph ty
pus Christi
in cruce
Psal. 104

Matth. 27

Iohan. 19

Tranmis
grantiū ca
put, Iudæi.

Factio las
ciuientū.

pis cædentes, cōspuentes, genas illius vellentes, spinis coronantes, & ad vltimū crucifigen
 tes. Ergo qd̄ ait, auferetur factio lasciuientium, magnam denunciat futuram imbecillitatē
 illoꝝ qui fecerunt ea quæ iam dicta sunt. Videlicet in eo, q̄ (sicut nunc videmus) factiosi
 esse nequeant, conspirare siue coniurare nō valeant, vt quenq; illoꝝ qui inuocant Christū
 interficiant. ¶ Et quidē tempore, quo Christū interfecerunt, iam ita diminuti capitis erant,
 vt de semetipsis iudices nō haberent. Vnde & Pilato dicente: Accipite eum vos, & secū
 dum legem vestrā iudicate. Responderunt: Nobis nō licet interficere quenq; vestꝝ: tamen
 adhuc ita factiosi erant & esse poterant, vt concilium colligerent, & coram Romanæ po
 testatis præside petendo illum crucifigi, tumultū facere auderent: & deinde quosdam ex
 illis sapientibus & prophetis, quos post resurrectionē suā misit ad illos, occidere, crucifige
 re, in synagogis suis flagellare, & de ciuitate in ciuitatem persequi auderent. At vero post
 annos quadragintaduos migrauerunt (sicut iam dictū est) in capite transmigrantiū, & ex
 tunc sic eorū ablata est factio, vt iam fremere siue aduersus dñm & aduersus Christū eius
 palam assistere nō audeant, videntes publice cōtra se & circa se adorari Christum, & esse
 dñm, iuxta illud: Dñare in medio inimicoꝝ tuorū. Sequitur. L. Iurauit dñs deus in anima
 sua, dicit dñs deus exercituum. Detestor ego superbiam Iacob, & domū eius odi, & tradam
 ciuitatem cū habitatoribus suis. ¶ Mirum dictū est, q̄ iurauit dñs, & hoc in anima sua: nō
 q̄ deus animam habeat, sed quo humanis loquitur affectibus, quid iurauit dominus deus
 in anima sua? Videlicet q̄ detestor superbiam Iacob & domū eius odio habeat, sicut & in
 Esaiā dicit: Neomenias & sabbata vestra & dies festos odiuit anima mea: & q̄ tradat ciui
 tatem cū habitatoribus suis. ¶ Quod dixit, detestor ego superbiam Iacob, repetiuit, &
 quæ fuerit superbia Iacob, exposuit dicēdo, & domū eius odi, domū eius. i. templū quod
 singulare tunc erat, superbiam eius fuisse dicit. Hoc ita esse ex alijs eiusdem dñi dei verbis
 apud Ezechielē comprobatur: Ecce ego (inquit) polluā sanctuariū meū, superbiam impe
 riū vestri. Nimirū hoc vel illud nō diceret dñs deus, nisi superbiam intolerabilē deprehen
 disse illos habere propter templū illud. Gloriabantur em̄ in templo dei gloriatiōne per
 uersa, dum nō quærerēt, aut curarent, vt in templo suo glorificaretur deus, & in respectū
 omniū gentiū spiritus illoꝝ erigebatur propter templum illud, propter nomē illud quod
 apud illos deus verus nominaretur, licet nō honoraretur. ¶ Hanc superbiam detestari se
 & odisse iurauit dñs deus in anima sua. i. in semetipso, qm̄ neminē (vt ait Apostolus) ha
 buit, per quē iuraret, maiorem. Homines em̄ per maiore se iurant, & oēs controuersiæ eo
 rum finis ad cōfirmationē est iuramentū. Poterat autē credi verbo eius, etiā si non iurasset.
 At ipse abundatius voluit ostēdere immutabilitatē cōsiliū sui, & idcirco interposuit iuramē
 tū, vt per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri deū, fortissimū solatiū habeas
 mus. Firmissimā igitur fidem teneamus de reprobatione (vt ait Apostolus) pcedentis mā
 dati siue sacerdotij vel templi veteris, & de introductione melioris spei, q̄ videlicet illud
 deus cum odio reprobauerit: fidem autē euangelicam cum dilectione approbauerit. Sub
 eodem iuramēto confirmatur id quod subiungit, & tradam ciuitatem cum habitatoribus
 suis. Nec vtiq; leuis aut parua debuit esse traditio, quam ita comminatus est nō sine inter
 positione iuramenti. Sed & cætera quæ sequunt sub eodē iuramēto denunciant. L. Quod
 si reliqui fuerint decē viri in domo vna, & ipsi morientur. Et tollet eū propinquus suus &
 comburet eū, vt esset ossa de domo, & dicit ei qui in penetralibus domus est: Nunquid
 adhuc est apud te? Et respondebit: Finis est. Et dicit ei: Tace, & non recorderis dixisse
 dñi. Quia ecce dominus mandauit, & percutiet domū maiorem ruinis, & domū minorē
 scissionibus. ¶ Memoriter tenendū est, q̄ supra dixit, Subverti vos sicut subuertit deus So
 domam & Gomorram, & nō redistis ad me. Ecce hic in subuersione aliquid est seuerita
 tis plus q̄ illic. Vbi em̄ de faciēda subuersione Sodomoꝝ sermo erat, cū ad vltimū dixisset
 set Abraham: Quid si inuenti fuerint decem iusti? nō delebo (ait dñs) propter decē. Nūc
 autē hic dicit, quia si reliqui fuerint decem viri in domo vna, & ipsi morientur. Reliquos
 hic intelligimus iustos, sicut & superius vbi dictū est, Vrbs de qua egrediebantur mille, re
 linquentur in ea centū: & de qua egrediebantur centū, relinquentur in ea decē. Nimirum
 verbis istis, cū dicitur reliqui fuerint decem viri in domo vna, & ipsi morientur. Hoc de
 nunciat, q̄ nullam iustorum & iniustorū discretionem in ira sua foret habiturus: sed iustos

Iohan. 18

Matth. 23

Psal. 109

Esa. 1.
Superbia
Iudæorū
erat tēplū
quod has
bebant.
Ezech. 44

Iuramē
tum dei.
Hebr. 6

Hebr. 7

Supra 4

Gene. 18

Supra 7

pariter & iniustos Iudæos vna mortis sententia damnaturus. Hoc ipsum in Ezechiele ver-
 bis manifestioribus comprobatur, vbi dicit dñs deus: Ecce ego ad te, & etiam gladiū meū
 de vagina sua, & occidam in te iustum & impium. ¶ Quid igitur? Num suæ deus oblitus
 est iustitiæ, cuius illum memorem esse volens Abraham, stetit coram domino & appro-
 pinquans. Nunquid (ait) perdes iustū cum impio? Itemq; ait: Si fuerint quinquaginta ius-
 ti in ciuitate, peribunt simul: & nō parces loco illi propter quinquaginta iustos si fuerint
 in eo? Absit a te vt rem hanc facias & occidas iustū cum impio, fiatq; iustus sicut impius.
 Non est hoc tuum qui iudicas omnē terram. Annuit dñs, & dimittā (inquit) omni in loco
 propter quinquaginta, nō delebo si inuenero ibi quadragintaquinq; nō percutiam pro-
 pter quadraginta, non faciam si inuenero ibi triginta, nō interficiam propter viginti, nō de-
 lebo propter decem. Num (inquā) tantæ suæ propitiationis oblitus est, cū dicit, q; si reliq;
 qui fuerint decem viri, & ipsi morientur, non in ciuitate, sed in domo vna? Non vtq; sed
 iusti illi nimium sunt iniusti. Reliqui illius iuste sunt relictī, quia taliter iusti sunt, vt suam ius-
 titiam statuerent volentes, iustitiæ dei non sint subiecti, sicut Apostolus dicit: Testimonium
 enim perhibeo illis, q; æmulationē dei habent, sed non secundum scientiam. Ignorantes
 enī dei iustitiam, & suam quærentes statuere, iustitiæ dei non sunt subiecti. Quænam sit il-
 la iustitia dei, manifestans continuo subiungit, Finis enim legis Christus ad iustitiam omni-
 credenti. Iustitiam hanc q; rebelli, q; pertinaci odio forent concepturi. s. Christum, cuius
 ex fide iustificati sunt omnes sancti & iusti, miro modo insinuat, cū dicit: Et tollet eū pro-
 pinquus suus & comburet eū, vt efferat osā de domo, & dicit ei qui in penetrabilibus do-
 mus est, Nunquid adhuc est apud te? & respondebit, finis est. Et dicit ei, Tace, & non re-
 corderis nominis domini. ¶ Legat qui vult historiam Iosephi, vbi excidium Hierosoly-
 morum describit, & sciet q; veraciter pro re p̄dictum fuerit malū illud sermonibus huius
 comodi. Tollit eum propinquus suus, & cōburet, & dicit: Nunquid adhuc est apud te?
 Et r̄debit: Finis est. Neq; enī modus aut numerus erat intus morientū, & fame pereun-
 tum, nec sufficere poterāt viuū mortuis efferendis. Cum autē scire possint nec distimulare
 valeant. Hoc illis accidisse propter sanguinē Iesu Christi, mirum valde est, q; indomabili
 corde & tunc dixerunt, & nūc vsq; finguli ad altera, tace & nō recorderis nominis
 dñi, nominis eiusdē Iesu Christi, quē deū & dñm esse publica cōfessione cōfiterentur Chris-
 tiani. Malunt dānati esse, & damnationē æternā expectare, q; cōfiteri vel audire nomen
 huius dñi, suffusi mirabiliter felle amaritudinis, odiumq; spirantes implacabile cōtra nomē
 domini nostri Iesu Christi, gentiumq; inuidentes salutē. ¶ Attamen iusti sibi esse videntur
 nōnulli ex eis, obseruando iustitias carnis, & profitendo p̄cepta decalogi, quæ sunt, nō ha-
 bere deos alienos, non facere sculptile, nō assumere nomē dñi inuani, sab bata custodire,
 patrē & matrem honorare, nō occidere, non mœchari, nō furtū facere, nō loqui falsum te-
 stimoniū, non cōcupiscere. Sed qualis est hæc iustitia illoꝝ cū illū oderint, per quē vnum
 & solū iustificatur oēs, quicūq; veraciter iusti sunt: Illū vnū quærit deus vbi sit vel apud
 quos cōmoretur, vt parcat illis, & quia nō est apud illos, idcirco super eos indignationem
 suā effudit, quemadmodū apud Ezechielē ipse dicit: Et quæsiui de eis virum, qui interpo-
 neret sepem, & staret oppositus cōtra me: propterea ne dissiparē eos, & nō inueni, & effusi
 di super eos indignationē meā, & in igne iræ meę cōsumpsi eos. Igitur morientur (ait) eū
 iusti, siue (vt apud eundē Ezechielē) & occidā, inquit, in te iustū & impium, etiam si in do-
 mo vna reliqui fuerint viri decē. Morientur (inquā) quia ecce dñs mandauit, id est, per pro-
 phetas locutus est, & sermonē suū cōplens, percutiet domū maiorē ruinis & domū mino-
 rem scissionibus. Maiorē domū decē tribus, quæ appellabātur tribus Israel, domū mino-
 rem duas tribus dicit, q; regebantur a stirpe Dauid. Et hoc in percussione domus vtriusq;
 notandū, q; maiorē ruinis, minorē vero scissionibus percutiendā fore dicit. Nā Israel, q;
 maiora peccauerat, feritur ruinis: domus autē Iuda, in qua erat templū, & quæ minora pec-
 cauerat, nō ruinis percutitur, sed scissionibus, dū septuaginta annoꝝ captiuitate retinetur.
 ¶ Sed econtra potest dici, quia domus Iuda maiora peccauit. Nā & apud Ezechielē cum
 p̄mississet dñs: Filii hominis notas fac Hierusalē abominatiōes suas. Deinde inter cætera di-
 cit: Et Samaria dimidiū peccatoꝝ tuoz; nō peccauit, sed vicisti eā sceleribus tuis, & iustiti-
 casti forores tuas, Sodomā videlicet & Samariā, in oibus abominatiōibus tuis, q; opata es.
 Ergo

Ezech. 21
Questio.

Gene. 18

Responsio
Roma, 10

Implacabi-
le Iudæoz;
odiū cōtra
Christum,

Iustitiæ
carnis,

Ezech. 22

Ibidem, 21.

Domus ma-
ior & do-
mus minor

Ezech. 16

Ergo & scissiones domus Iuda maiores intelligi conuenit ruinis domus Israel. Quod vt
 liquido clarescat, non illam tantū captiuitatem septuaginta annoꝝ, sed illam potius atten-
 damus, qua nunc in omnes gentes Iudæi Romano excidio dispersi sunt. Tunc nanq; do-
 mus Iuda nec scissionibus tantū, nec solummodo ruinis, sed & scissionibus & ruinis per-
 cussa est, quia ciuitas Hierusalē vt rueret, primū in semetipsa scissionibus percussa est. Ti-
 to nanq; vt refert Iosephus, adhuc apud Alexandriam imperiū disponente, contigit etiā
 seditionem, quæ apud Hierosolymā erat, auctam trifariam diuidi, ducibus Eleazarō, Iohanne
 hane & Simone, quoz; Eleazarus superiora, Simon autē inferiora ciuitatis loca, Iohannes
 vero media tenebat. His ducibus a seditione nunq; quiescentibus, quā miserabilibus do-
 mus Iuda scissionibus percussa fuerit, qui plenius nosse cupit, narrationē iam dicti legat hi-
 storiographi. Porro iustitiam quoz; iudicij dei, quæ domum illam tantis scissionibus per-
 cussit, scire desideranti prius animaduertendū est, in quo domus hæc minor, id est, domus
 Iuda, domū maiorē, scilicet domū Israel, peccando superauit, sicut supra diximus cum te-
 stimonio prophetæ dicentis ad Hierusalē, & Samaria dimidiū peccatoꝝ tuoz; non pec-
 cauit, sed vicisti eam sceleribus tuis. ¶ Peccata siue scelera vtriusq; confitenda & compa-
 randa sunt, vt appareat q; veraciter dictū sit. Et Samaria dimidiū peccatoꝝ tuoz; non pec-
 cauit. Nimirū peccata Samariæ fuerunt, q; decem tribus, quoz; Samaria metropolis exten-
 dit, sciderunt sese a domo Dauid, & negauerūt eum dicētes: quæ pars nobis in Dauid, vel
 quæ hæreditas in filio Iſai, & sicut Dauid negauerunt, ita deū quoz; relinquentes, vitulos
 aureos pro deo coluerunt. At vero peccata Hierusalē ista fuerunt, quod Christum filiū
 dei verū Dauid, & secundum carnē filium Dauid, & secundū diuinitatem dñm Dauid,
 Christū (inquā) deū & hominē, regē & saluatorē, non solummodo dixerūt, non est nobis
 pars in isto filio dei, filio Dauid, siue nō habemus regem nisi Cæsarē, verum etiam pro illo
 dimitti sibi petierūt Barrabam seditionis authorem. Ista si rite cōsiderentur, reuera dimidiū
 Samaria nō peccauit, quia videlicet quāto iste deus & homo filius Dauid maior eodē pa-
 tre Dauid, tanto peccatū quod in eum admissum est maius debet æstimari, p̄sertim cum
 Hierusalē non solummodo negauerit hunc, sicut Samaria negauit, verū etiam occiderūt, &
 pro eo Barnabā (sicut iam dictū est) seditionis authore dimitti sibi petierit. Idcirco qm̄ ta-
 liter se scidit a regno Iesu Christi filij Dauid, nimirū valde iusto iudicio scissionibus per-
 cussa est ita vt in malum suū sese a regno Romanoz; scindendo victores orbis terraz; con-
 tra se concitaret: & quod valde mirū fuit, foris obfessa, intus trifariam (vt iam dictum est)
 scissa magis seditionibus q; obfisione deperiret. Sequitur. Nunquid currere queunt in
 petris equi, aut arari potest in bubalis. Quoniam cōuertistis in amaritudinē iudicium, &
 fructū iustitiæ in absinthium. Qui lætaminī in nihili, qui dicitis: Nunquid nō in fortitudi-
 ne nostra assumpsimus nobis cornua? Ad quid istas similitudines equoz; & bubaloz; in-
 duxerit, ipse pene exposuit, dicendo: qui lætaminī in nihili, qui dicitis: Nunquid nō est in
 fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua? Vanitatē atq; superbiam miro hic modo per-
 cutit, interrogādo de equis & bubalis. Irridet illos sapientia dei, qui cōsidunt in curribus &
 in equis, sicut eo tēpore cōsidebat Ephraim, & qui superbiæ cornubus arreētis steterūt cō-
 tra fortitudinē cœli, sicut in psalmo testatur iste Christus per os prophetæ: Circuderūt
 me vituli multi, tauri pingues obfederūt me. Irrisio grauissima sonat in verbis huiusce-
 modi. Idem enī est ac si dicat sapientia spūs prophetici. Vos quidē, prædicente me, q; ma-
 ior domus ruinis, & minor scissionibus percutienda sit, nihilominus equitando cōtenditis
 esse similes Aegyptiis atq; Assyrijs, sed vos bene scitis q; equi currere possunt in petris.
 Hoc dixisse satis est, subaudiri enī potest id, qd longe superius dixit, quia fuga a veloce pe-
 rbit, & nō poteritis effugere. Multis aduersitatum præpediti offendiculis, sicut equi vestri
 nō queunt currere in petris. Habetq; talis dictio mixtū cum se veritate iocū, cū dicitur: Læ-
 tantibus in equis, vos reuera lætaminī in nihili, quia vestri equi nō queunt currere in petris
 i. fallaces ad salutē erunt vobis in tēpore angustiaz, quando ruinis & scissionibus feriemini
 ni. ¶ Item q; dicit, aut nunquid arari potest in bubalis, si respicias qd subsequitur, qui dicitis:
 Nunquid nō in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua, nihilominus iocū in verbis
 habet amarū, & ad illum pertinentē risum, de quo sapientia: Ego quoq; (inquit) in interitu
 vestro ridebo, idem est ac si dicat: Quoniā estis superbi, quapropter (sicut supra dictū est)
 R 3 iurau

Hierusalē
a scissioni-
bus & mis-
eris percussa.

Gravius pec-
cauit Hieru-
salem q; Sa-
maria.
3. Reg. 12

Plat. 21

Supra, 8

Bubali, sup-
bi Iudæi.

Prouer. 1

curati in anima mea, dicens: Detestor ego superbiam Iacob, & domū eius odī: quoniam
 (inquam) in fortitudine vestra cornua vos assumpsisse dicitis, eritis ergo mihi sicut bubali,
 qui tam indomiti sunt, ut iugum ceruicibus non recipiant, & cum syluestres boues sint,
 nolint propter feritatem vomere scindere terrā. Ita vos mihi eritis vtiq; inutiles operi vel
 regno dei, vobisc; euagantibus atq; dispersis, adhibebo mihi boues alios, boues domitos,
 dicamq; illis: tollite iugum meū super vos, & regno dei fructum operabuntur, iuxta illud:
 Amen dico vobis, quia auferetur a vobis regnū dei, & dabitur genti facienti fructus eius,
 Reuera dicent isti bubali, Nunquid non in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua,
 dum quarentes suā statuere iustitiam, iustitiæ dei non sunt subiecti, & pro hac feritate cō-
 uertunt sibi in amaritudinē iudicium, & fructū iustitiæ in absinthium, quæ herba amarissi-
 ma est. Nam quia suā (vt iam dictū est) statuere volentes iustitiam, proiciunt a semetipsis
 Christi iugum, merito amara, id est, sine misericordia ferunt iudicium, & quia dulcedinem
 iustitiæ dei non quærunt, iustitiæ suæ metunt absinthium, vt nec saltem in isto seculo re-
 quietem habeant, vel in terra sua commanere valeant. Vnde & sequitur. Lece ego iustitiam
 tabo super vos domus Israel, dicit dominus deus exercituum, gentem, & conteret vos ab
 introitu Emath, vsq; ad torrentem deserti. Hæc est amaritudo iudicij quam biberunt, q; in
 isto quoq; seculo contriti atq; subuersi sunt, a principio vsq; ad finem, a capite vsq; ad
 caudam, a terminis terræ suæ, qui solem respiciunt vsq; ad torrentem deserti, quod occi-
 dentem respicit, id est, ab Emath (quæ & ab Epiphania dicitur ab Antiocho cognomen-
 tum Epiphanes nomen sortita) vsq; ad rinocuram, inter quam & Pelusium, riuus Nilus
 ue torrens de heremo veniens, mare ingreditur. Sicut dictum, ita & factum est, quia de
 cunctis terminis suis contritus atq; subuersus est Israel. Primum decem tribus ab Assy-
 rijs, Deinde Iudam & Benjamin a Chaldæis atq; Romanis. Illa cornutorum siue iugum
 ferre recusantium bubalorum contritio siue subuersio, qualiter futura, qualibus vel quan-
 tis incrementis ad consummationem peruentura foret, sequentia prophetæ dicta præsi-
 gnant, Ait enim. Hæc ostendit mihi dominus deus, Et ecce fisor locustæ in principio
 germinantium ferotini imbris, & ecce ferotinus post fisonem gregis. Et factū est, cum
 consummasset comedere herbam terræ, & dixit: Domine deus propitius esto obsecro.
 Quis suscitabit Iacob quia paruulus est? Misertus est autē dñs super hoc, sed & istud non
 erit dixit dñs deus. Hæc ostendit mihi dñs deus, & ecce vocabat iudicium ad ignē dñs de-
 us, & deuorabit abyssum multā & comedit simul partē, & dixit: Dñe deus quiesce obsecro.
 Quis suscitabit Iacob, quia paruulus est? Misertus est dominus super hoc, sed & istud non
 erit, dixit dñs deus. Hæc ostendit mihi, & ecce dñs stans super murum litum, & in manu eius
 trulla cementarij, & dixit dominus ad me: Quid tu vides Amos? Et dixit: Trullam cemen-
 tarij. Et dixit dñs ad me: Ecce ego ponā trullam in medio populi mei Israel. Non adijciā
 vltra superinducere eū, & demolientur excelsa idoli, & sanctificationes Israel desolabunt.
 Tres istæ ostensiones siue visiones agnoscendæ sunt, & idcirco totū præsens capitulū po-
 suimus, vt p̄sentior sit intellectus reꝝ, q̄ futuræ p̄monstrabantur, i. triū incrementorū mali
 siue cōtritionis atq; subuersionis iam dictæ, quæ de sacris historijs nota habentur. Illa nūc
 incrementa prius cōmemoranda sunt, & tunc demū p̄sentis literæ calcanda vestigia. P̄
 mū fuit, q̄ ascendit rex Assyriorū, & transfudit Israel in Assyrios, nec multo interiecto tē-
 pora ascendit ad vniuersas ciuitates Iuda munitas, & vsq; ad Hierusalē peruenit, sed nō p̄-
 ualuit, dicēte dño ad Esaiā: Ponā circulū in naribus tuis, & hamū in labijs tuis, & reducā te
 in viā per quā venisti. Venit em̄ angelus dñi in nocte illa & percussit castra Assyriorū cen-
 tū octogintaquinq; millia. Secundū fuit, qñ venit Nabuchodonosor rex Babylonis ipse,
 & oīs exercitus eius in Hierusalē & cæpit eā, & succendit Nabuzardā princeps exercitus
 domū dñi, & domū regis, & murū in circuitu destruxit oīs exercitus Chaldæorū. Tertiu
 fuit, q̄ venerūt Romani, & tulerūt locū & gentē, templū & ciuitatē, ita vt nō relinquerēt
 lapis sup lapidē. Horū futurorū miræ imaginēs huic prophetæ tribus istis ostensionibus p̄-
 monstratæ sunt. Cū em̄ dicit: Hæc ostēdit mihi dñs deus. Et ecce fisor locustæ, ventu-
 rū intelligit & intelligi vult exercitū Assyriorū pro multitudine simul & vanitate breuis &
 trāsiliens vitæ locustis cōparabilem, nihilominus & pro depopulatione cū dicit: nascens
 quā facturi erant in morē locustarū. Huius nimis locustæ fisor est dñs, fisor inquam
 creator

Matth. 11.
Ibidem. 21.
Roma. 10

CAP. VII.

Tria incre-
menta ma-
li Iudæorū.
4. Regū. 17
18. 19.
4. Reg. vlc.

Hiere. vlc.

Matth. 24
Luc. 19.

Fisor locustæ.

creator est idem qui magnorū, id est, sanctorū siue electorum hominum conditor & deus.
 Nec vero indigne fisor præfenti loco dicitur, quia videlicet talium exiguitas hominum, q
 æternam gloriam non querentes varietatem huius seculi breui saltu pertransierunt, talium
 (inquam) paruitas siue exilitas hoc meret, vt eorū non conditor, sed fisor dicat deus. Hinc
 apud Esaiam legimus: Qui sedet super gyrum terræ, & habitatores eius sunt quasi locustæ
 sse. Et cur vel q̄ recte hoc dixerit, post aliqua breuiter aperit dicēs: Iste autē, cui p̄locutus fue-
 rat, & tu Israel serue meus Iacob quem elegi, semen Abraham amici mei in quo apprehēdi
 te ab extremis terræ. Ventilabis eos & ventus tollet, & turbo disperget eos. Nam qui le-
 ni euentu, & in breui multitudo hominum vanitatem sequentium tollit, & perit memoria
 eorū, sicut nonnunq; flante vēto locustā arreptā, & in mare, iube te dño, proieciā legimus,
 recte & Assyrii, & quilibet eiusmodi homines locustarū nomine designant. Quod autē
 cum dicit, ecce fisor locustæ, in principio germinantiū ferotini imbris, tempus indicat,
 quo illa locusta venerit, id est, quādo cuncta virent, & parturit omnis ager, & diuersarū ar-
 borum flores in sui generis poma rumpunt, cunctarūq; abundantia reꝝ flores arborū,
 atq; herbæ segetum pollicent. Nimis illo tpe deuari quasi tonderi est, vt ablata pulchri-
 tudine reꝝ, nuda inopia velut manifestum in fronte pareat caluitium. Idcirco quā post ean-
 dem depopulationē sufficiens vbertas reddita est, siue tunc tps dñs Ezechie per Esaiā lo-
 quens: tibi autē (inqt) erit hoc signū, comede hoc anno quæ sponre nascunt, & in anno se-
 cundo pomis vescere, in anno autē tertio seminare, & metite, & plantate vineas & comedite
 te fructū eorū. Idcirco (inquā) cū dixisset in principio germinantiū ferotini imbris, subiicit:
 Et ecce ferotinus post tonsorem gregis, subaudit Sennacherib. Nam q̄ dictū est, in anno
 autē tertio seminare & metite, supplementū quidem sed ferotini fuit, & hoc post tonsurā
 gregis, id est, post deuastationē Sennacherib. Hunc tonsorem siue tonsurā Esaias acutā no-
 uaculā vocat, quæ pilos omnes & capillos israelitici corporis raserit. In die illa (inqt) raderet
 dñs in nouacula conducta, in his q̄ trans flumen sunt in rege Assyriorū caput, & pilos pe-
 dum, & barbā vniuersam. Iam cuncta vastauerat, iam vniuersas ciuitates Iuda munitas
 cæperat, & Hierusalem quæ sola erat residua tonsor ille obsidebat, vt post tonsuram si-
 ue raserā caput quoq; præcideret, cum (sicut scriptura refert) orauerunt Ezechias rex &
 Esaias filius Amos propheta aduersus blasphemias eius, ac vociferati sunt vsq; ad cælum
 hoc est quod protinus ait: Et factum est, cū consummasset comedere herbā terræ, & dixit:
 Dñe deus propitius esto obsecro. Iuxta metaphorā locustæ dixit: cū cōsummasset co-
 medere herbā terræ, i. cū iam omnia deuastasset, & terrā operiēs exercitus multitudinis. Quā
 se dixisse narrat: Dñe deus propitius esto obsecro. Futurū erat vt dicerent Ezechias rex,
 & Esaias propheta, orātes (vt iam dictum est) & vociferātes vsq; ad cælū. Item, q̄ hic ait:
 Misertus est dñs super hoc, sed & istud non erit, dixit dñs, futurū erat vt fieret, i. vt miser-
 ret, & sic loqueret dñs. Illic etē ita scriptū est: Quā ob rem hæc dicit dñs de rege Assy-
 riorū, Non ingrediet vrbem hanc, nec mittet in eā sagittā, nec occupabit eam clypeus, nec
 circumdabit eam munito. Per viam qua venit, reuertet, & ciuitatem hanc non egrediet, di-
 cit dñs, protegamq; vrbem hanc, & saluabo eam propter me, & propter Dauid seruu me-
 um. Itaq; cum dicit, sed & istud non erit, sensus hic est: Erit qdem vt cæteras ciuitates Iu-
 da capiat, & cuncta in circuitu Hierl'm deuastet ille tonsor siue tonsura gregis, id est, exer-
 citus Sennacherib, sed non istud etiam erit, vt vrbem hanc ingrediat. Porro, q̄ cum dixisset
 Propheta: Dñe deus propitius esto obsecro, subiunxit atq; ait: Quis suscitabit Iacob
 quia paruulus est, quis digne possit exprimere quali discussioe dominum excitet atq; per-
 cellat, vt memor sit misericordie suæ? Cum em̄ dicit: Quis suscitabit, quodammodo con-
 surgere videtur ac percellere deum, percunctando ipsum, quisnam ille fuerit qui toties Ia-
 cob de angustijs, & de cæde vastantium liberauit, & vtrum ipse a semetipso demeratus sit
 oblitusq; naturæ suæ, cui proprium fuerat misereri. Subiungit etiam causam, propter quā
 toties Iacob suscitasset, & adhuc suscitare de periculo deberet, dicendo: quia paruulus est.
 Paruulus (inquā) id est, humilis. Quod si humilitas & cōtritio cordis causa extitit, propter
 quā deus toties illū suscitauit, nimis & tūc suscitare illū dignū fuit, quia semetipsum & suos
 Ezechias rex corā dño humiliavit, sicut scriptū est: Et factū est cū audisset Ezechias verba
 Rapsacis, scidit vestimenta sua, & obuolutus est sacco, & intrauit in domū domini, & misit
 R 4 Helia;

Esa. 40.

Exod. 10.

Tonfor Iſ-
rael, rex Sē-
nacherib
4. Regū. 19
Esa. 37

Esa. 7

4 Regū. 17
Esa. 37

Vbi supra

Iacob paru-
ulus id est
humilis

Vbi supra

Heliachim, q erat super domū, & Sennam scribā & seniores de sacerdotibus opertos facy cis ad Elaiā: Nec vero solummodo habitu tūc iacob puulū sese oñdit, verētia verbis testat us est, secundū hęc verba regis eiusdē dicitis ad Elaiā: Leua ergo ofonē pro reliquijs q̄ repertæ sunt. Iam em̄ decē tribus in Assyrios trāstata fuerāt, & idcirco paruulus iacob nō tam gētem q̄ reliquias gentis se esse memorauit. ¶ Cum deinde dicit: Hęc ostendit mihi dñs deus: Et ecce vocabat iudiciū ad ignem dñs deus, & deuorauit abyssum multā, & comedit: simul partē intelligit vel intelligi vult, q̄ Nabuchodonosor regē Babylonis vocat, turus foret dñs, vt veniret contra iudā & Hierlm̄, tēplumq̄ & Hierlm̄ igne succenderet, quod erat vocare iudiciū ad ignē. i. iudicare vsq̄ ad ignē. Non em̄ sic dicendū erat de Nabuchodonosor, sicut dicitū fuerat de Sennacherib, & vrbē hęc nō ingrediet. Iusto nāq̄ in iudicio tradēda erat ciuitas in manus regis Babylonis & seruoꝝ eius, vt igni succēderet. Multa abyssus. i. vniuersitas iudææ, siue ip̄a ciuitas que propter profundā auaritiā, abyssus multa dici merebat, in tm̄ vt domū quoq̄ dñi speluncā latronū fecissent, sicut in Hieremia conquestus est dñs deus. Cumq̄ subiungit: Et comedit simul patrē, subaudiēdū est dei, q̄a videlicet templū ip̄sum pars dei esse debuerat, qd̄ propter profunditatē auaritiæ abyssus multa, siue spelunca latronū dici poterat. Quod deinde sequit. Et dixi dñe deus, quiesce obsecro, q̄s suscitabit iacob, q̄a paruulus est, futuꝝ erat, vt dicerent Daniel & socij eius post illud iudiciū ignis in Babylone captiui. Exempli gr̄a: In anno primo Darj filij Astueris ego Daniel (inqt) intellexi in libris numeꝝ annoꝝ, de quo factus est sermo dñi ad Hieremiam prophētā vt compleret desolationis Hierlm̄ septuaginta anni, & posui faciē meā ad dñm deum meū, rogare & deprecari in ieiunijs, sacco, & cinere &c. Orare nāq̄ vt solueret captiuitas post p̄nunciatos septuaginta annos, hoc erat dicere, dñe deus quiesce obsecro. Non hic ita dictum est, vt supra: Dñe deus propicius esto, sed dictum est dñe deus quiesce obsecro. Futuꝝ nāq̄ erat, non vt propitio dño repelleret Nabuchodonosor, sicut repulsus fuerat Sennacherib, sed vt saltem post vindictā quiesceret cœlestis iræ commotio. ¶ De eo quod iteꝝ ait: Quis suscitabit iacob, q̄a paruulus est, itidem sentiendū est (vt supra diximus) quia videlicet qui p̄cipitare, & de angustijs liberare consueuerat iacob propter humilitatem eius, qua dicit paruulus, ipse consequenter de Babylonia captiuitate illum suscitare debuit, qm̄ captiui humiliter deprecabant, exempli gr̄a, cum in oratione supra memorata diceret Daniel: Propter peccata em̄ nostra & iniquitates patrum nostrorū Hierusalem & populus tuus in opprobrium sunt oibus per circuitum nostrum. Itē Quia imminuti sumus plus q̄ omnes gentes, sumusq̄ humiles in vniuersa terra hodie propter p̄ctā nostrā, & non est in tpe hoc princeps, & propheta, & dux, neq̄ holocaustum, neq̄ sacrificium, neq̄ oblatio, neq̄ incensum, neque locus primitiæ coram te, vt possimus inuenire misericordiā, sed in animo contrito, & spū humilitatis suscipiamur. Sic paruulus iacob sæpe suscitatus, adhuc suscitāndus erat, & idcirco nūc dicit: Quis suscitabit iacob pro eo q̄a est paruulus, vt respondente dño, ego sum q̄ illum sæpe suscitauit, pro causa huiusmodi quodāmodo concludant à dicentē: Ergo tu idem de Babylonia captiuitate nunc illum suscita, q̄a paruulus ē adhuc, id est, humilis. Quāmdū paruulus & non impcēnitens fuerit, tam diu illum suscitare debebis. ¶ Cum deinde dicit, hęc ostendit mihi, & ecce dñs super murum litum, & in manu eius trulla cementarij, valde notādum est, q̄a percunctator nēm dñi subinfert, dicens: Quid tu vides Amos? Hoc in p̄missis ostēnsionibus dictum, vel factum non est. Nam vbi dixit, hęc ostendit mihi dñs deus: Et ecce fictor locustæ, nō dictum est. Et dixit dñs ad me, qd̄ tu vides Amos? Item, vbi dixit: Hęc ostendit mihi dñs deus, & ecce vocabit iudiciū ad ignem, non dictum est. Et dixit dñs ad me: Quid tu vides Amos? Grauiissima res denunciā per trullam cementarij ponendā in medio populi. Et idcirco vt attentus sit inspector propheta, dicit eis: Quid tu vides Amos? Item, & illud vigi lanter animaduertendū, q̄a cū dixisset dñs: ecce ponā trullam in medio populi mei Israel, nō ad hęc vltra superinducere eū, & demolient excelsā idoli, & sanctificatiōes Israel desolabunt, non fuit vltra spūs in propheta, vt diceret, vel sicut primo dixerat: dñe deus propitius esto obsecro, vel sicut secūdo dixerat, dñe deus quiesce obsecro. Hoc (inquam) valde notādum & diligenter animaduertendū est, q̄a nimis non ab re taliter demonstratum, & taliter depositum est. Extrema nāq̄ & irrecuperabilis destructio hac offensione tertia propheta

Abyssus multa, aua ritie scilicet Hierē. 7. 12

Danie, 9

Humilitas iudgorum in captiuitate Babylonia,

Propheta ostensa est, quæ accedit ad vltionem sanguinis Iesu Christi, quæ per manus Romanorū facta est. Quo ex tempore iam non est propheta, qui pro gente illa intercedat, quatenus propitius sit, & quiescat, quemadmodum Elaias deplorans: Non est (ait) qui inuocet nomen tuum, qui confurgat & teneat te. Sigdem & quando Sennacherib rex Assyriorum vsq̄ ad Hierusalem venit, tunc & Ezechias rex & Elaias propheta dixerat: Dñe deus propitius esto obsecro: Et quando in Babyloniā transmigrauerant filij Iuda, Daniel & socij eius dixerunt: Dñe deus quiesce obsecro, nunc autē pro tēplo illo vt restituat, siue pro sacrificijs illis, vt iteꝝ celebrent, non est qui intercedat, non est qui intercedere debeat. Hac igitur obseruat a diuersitate tam literæ q̄ intelligētia, nunc demū ccepta scripturæ vestigia diligētius percurramus. Et ecce (inqt) dñs super murū litum, & in manus eius trulla cementarij. Murū litum ita dixit, ac si diceret parietem dealbatum. Quid autem paries dealbatus, siue murus litus significare existimandus sit. Paulus apostolus mirabiliter innuit, dum stans in concilio, principe sacerdotum Anania p̄cipiente astantibus sibi, percutere os eius, dixit: Percutiet te deus paries dealbate. Igitur murus siue paries dealbatus sacerdotium illud extitit, quem videlicet murū siue parietem tam diu dñs induxit siue dealbavit. Habens in manu trullam cementarij, q̄ diu carnalem Iudaismū permisit gloriosum videri, stante templo & florente religione in carnalibus c̄rimonijs. Sed ecce ponam (inqt) trullam in medio populi mei Israel, non ad hęc iam vltra superinducere eum. Nudus erat Israel, nudus & indecorus atq̄ infirmus, qui solebat a me superinduci & solidari, sicut superinducit, & confirmat paries cum trulla cementarij, & non solum pulchritudine, sed & contra iniuriam imbrium & creberrimas tempestates fortitudinem accepit. Et quidem semetip̄os arbitrantur esse cementarios, suumq̄ parietem proprio superinducere gestiunt ingenio, sed neque superinductio pulchra est, quæ ex deo non est, neque paries stare potest. Vnde & apud Ezechielem, cum de hac ipsa re loqueretur, ait idem dominus: Dic ad eos qui liniunt parietem absque temperatura, quod casurus sit. Erit enim imber inundans, & dabo lapides præ grandes desuper irruentes, & ventum procellæ dissipantem. Siquidem ecce cecidit paries. Nunquid non dices vobis, vbi est litura quam liuistis? &c. Vere vt ait illic: Ecce cecidit paries, nec ad hęc dominus superinducere eum. Quod illic dicit: Ecce cecidit paries, hoc idem in isto loquitur: Et demolientur excelsā idoli, & sanctificationes Israel desolabuntur. Et quidem cum in Ezechiele loqueretur, iam non solum in decem tribubus ceciderat paries: verum etiam Iuda partem in Babyloniā transmigrauerat, & ipse Ezechiel vnus de captiuis erat, sed adhuc futuꝝ erat, vt iterum in Iuda caderet paries irrecuperabiliter, quod post passionem domini factum est. Idcirco cum p̄terito tempore dixisset, illic siquidem ecce cecidit paries: subinde futuri temporis verbis subiunxit. Propterea erumpere faciam spiritum tepestatum in indignatione mea, & imber inundans in furore meo erit, & lapides grandes iræ in consumptionem, & destruaui parietem quem leuistis absque temperamēto, & adæquabo eum terræ, & reuelabitur fundamentum eius: Ruinam hanc siue destrutionem parietis, & desolationem sanctificationum Iudaicarum, Danieli loquens angelus Gabriel, luce clarius exprimit his verbis: Et post hebdomadas sexagintaduos, occidetur Christus, & non erit eius populus, qui eum negaturus est, & ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis eius vastitas: & post finem belli statuta desolatio. Et deficiet hostia, & sacrificium, & in templo erit desolationis abominatio, & vsq̄ ad consumptionem & finem p̄seuerabit desolatio. His dictis, quibus vtique communitia totius gentis mala p̄nunciata sunt, confestim propria quarundam personarum maiora terribiliter subiungit, scilicet, Hieroboam regis, & Amasæ sacerdotis illius temporis. ¶ Sequitur: Et conlurgam super domum Hieroboam in gladio. Et misit Amasæ sacerdos Bethel ad Hieroboam regem Israel, dicens: Rebellaui contra te Amos in medio domus Israel, nō poterit sustinere terra vniuersos sermones eius. Hęc enim dicit Amos: In gladio morietur Hieroboam, & Israel captiuus migrabit de terra sua. Et dixit Amasæ ad Amos: Qui vides gradere, fuge in terram Iuda, & comede ibi panem, & ibi propheetabis, & in Bethel non ad hęc vltra vt propheta, quia sanctificatio regis & domus regni est. Et r̄ndit Amos, & dixit ad Amasæ: Nō sum p̄pheta, & nō sum filius p̄pheta, sed armatus ego sum, vellicās sycomoros. Et tulit me dñs deus, cū sequeret grege, & dixit ad me dñs

Murus litus seu paries dealbatus Acto. 23

Ezech. 13

Danie. 9

Vade

Est. 64.

Vade & propheta ad populū meum Israel. Et nunc audi verbum dñi: Tu dicis, non propheta super Israel, & non stillabis super domū idoli, propter hoc hæc dicit dñs: Vxor tua in ciuitate fornicabitur, & filij tui & filia tua in gladio cadent, & humus tua funiculo metietur. Et tu in terra polluta morieris, & Israel captiuus migrabit de terra sua. J Sicut ita dictum est, regis illius temporis, qui erat Hieroboam, & sacerdotis Amasæ mala propria vaticinatur hæc prophetæ pars. Et hoc ad laudem iudicij dei considerandum est, quia quilibet quis eorum quanto maior in crimine, tanto amplius percucitur distractione vindicis sententia. Consurgam (inquit) super domum Hieroboam in gladio. Zacharias filius Hieroboam filij Ioas, filij Iohan, filij Iehu gladio percuteus additur, quod & factum est. Coniurauit enim contra illum, videlicet Zachariam, Sellum filius labe, percussitq; eum palam & interfecit, regnavitq; pro eo iuxta verbum, quod locutus fuerat dominus ad Iehu: Quia studiosi fecisti omnia, quæ erant in corde meo contra domum Achab, filij tui vsque ad quartam generationem sedebunt super thronum Israel. Vnde notandum quod non dixit, consurgam super Hieroboam, sed super domum Hieroboam in gladio. Porro, Amasias dum prophetæ rebellionis crimen impingere nititur accusando illum, noluit purum eius referre sermonem, sed auxit de suo quippiam adiiciens, in quo maius videretur crimen. Videlicet parum illi videbatur ad excitandum regis furorē, quod dixerat ex ore domini, & consurgam super domum Hieroboam in gladio. Posset enim hoc intelligi, quod non diceret Hieroboam esse ferendum gladio, sed post mortem eius posterorū (quod & factum est) & idcirco deprauauit dictum testis mendax & falsus accusator, dicendo, rebel lauit contra te Amos. Hæc cum dicit in gladio morietur Hieroboam. Hoc agendo facta indicat, quæ nequissima intentione ori eius eatenus insidiatus fuerit, vt inueniret vnde accusaret eum. Sacerdos aurei vituli, & exinde diues, imo vacca pinguis, sicut superius hic idem propheta dixit: Audite hoc verbum vacca pingues, quæ estis in monte Samaritæ. Sacerdotes intelligi volunt, quorū vnus vel maximus erat iste. Tandem inuenit vnde accusaret eum vbi regem nominauit, & (sicut iam dictum est) ne paruum videretur crimen, quod de domo regis propheta dixerat, in ipsam regis personam detorsit, corrumpens puritatem sententia. Idcirco miranda retributio sæueritatis vel iustitiæ dei, dum fornicatio sacerdoti cui vitulis aureis fornicanti, & in eadem fornicatione populū detinenti dicitur, propter diuini vel prophetici sermonis corruptionem, vxor tua in ciuitate fornicabitur, & filij tui & filia tua in gladio cadent, & humus tua funiculo metietur, & tu in terra polluta morieris. Nimirum quia rege ipso maior erat in scelere, maior etiam esse debuit in vltione, vt videlicet rex Hieroboam non in seipso, sed in domo vindictam corporalem reciperet, id est in succedente filio, quatenus percuteretur gladio. Hic autem & in semetipso mortem, & in vxore propria fornicationis cladem, & in filijs ac filiabus suis gladij reciperet vltionem. Hæc de prope ventura citoq; complenda erant, vt in præsentia completa fidem ceteris facerent, quæ longius erant differenda vt propheta, quem ille falsum efficere nitebat, fidelis, & verax haberetur ex ipsis aduersarij sui malis, quæ prophetasset, cito comprobatus, quod non ex corde proprio, sed ex ore dñi cuncta esset locutus. Quo autem dicit, vel dicere audeat: Qui vides gradere, fuge in terrā Iuda, & comede ibi panē, & ibi prophetabis, & in Bethel non adijcies vltra vt prophetes, quia sanctificatio regis est, & domus regni. Non enim parce loquitur, non leniter sese aduersus deum erigit cornutus bubalus, vibrans superbia cornu, nec recipiens iugum domini, iuxta veritatem eiusdē supra dicentis: Nunquid arari potest in bubalis. Videntē, id est, prophetā illum appellat, dicendo, qui vides, & tamen se potest & regem suum audiri imperat quod deum, cuius voluntatem videt, & a quo iustus est vt prophetaret. Quid hic econtra? Non sum (inquit propheta, nec filius prophetæ, sed armentarius ego sum, vellicanus Sycomoros, & tulit me dominus deus, cum sequeretur grege meum, & dixit ad me: Vade & propheta populo meo Israel. Quid aliud iste loquitur? nisi illud idem quod apostoli dicentes: Obedire oportet deo magis quā hominibus. Quantam putas in corde suo sæueritatem gerebat iuste indignatus homo propheticæ authoritatis. Et sancto nobilitatus spiritu, dum cælo tonante & imperante vt prophetaret, ranam econtra in limo coaxantem audiret, & dicentem, non adijcies vltra vt prophetes? Dignam igitur viliissimi hominis superbiæ pœnam de oraculo pectoris huius spiritus sanctus protulit, dicendo

Amasias falsus accusator.

Sup. 4

Sup. 6

Act. 7.

dicendo illi: Et nunc audi verbum dñi. Tu dicis, non prophetabis super Israel, & non stillabis super domū idoli, ego autem non solummodo non desinā prophetare super Israel, & stillare super domū idoli, verumetiam prophetabo tibi. Propriam prophetæ tuam partem nunc audi. Vxor tua in ciuitate fornicabit & c. ut supra. Quod vero hæc dicturus in spiritu fortitudinis præmittit, dicens: Non sum propheta, & non sum filius prophetæ, sed armentarius ego sum vellicans Sycomoros, & tulit me dñs deus cum sequeretur grege meum. Vade, & propheta populo meo Israel, magnū est testimoniū sanctæ humilitatis, & bene cōpositæ mentis, quod videlicet non turbato animo vel cū rancore talia prolatus sit, vxor tua in ciuitate fornicabit, & filij tui & filia tua in gladio cadent & c. Præmittit humiliter quod fuerit, & quod factus sit gratia, non meritis, quod videlicet non hereditario iure propheticū ministerium assumpserit, vel de corde proprio prophetare cœperit, sed necessitatem habens obediendi, grām aspirantis imperijq; mittentis domini executus sit. Reuera qui beneuolus hæc cæterosq; prophetas aspicit oculis, intelligit, quam sine presumptione quāto in timore prophetauerint, sicut dicit vnus ex illis. Si occidit in sanctuario domini propheta & sacerdos, formido & laqueus facta est nobis vaticinatio & contritio. Quid idem est, ac si dicat: Pro eo quod occidunt prophetæ & sacerdotes corripientes peccatū populū, nec saltem cui sanctuario dñi queunt esse tuti, non absq; formidine vaticinamur, siue prophetamus: sed ipsam formidinem mortis siue contritionis superat terror, & imperium dñi, & angustia nobis vndiq; sunt, quia si prophetauerimus, occidimur: si non prophetauerimus, vix nobis est, quia dispensatio nobis a deo credita est. Cum igitur dicenti sibi idololatæ sacerdoti, non adijcies vltra vt prophetes in Bethel, quia sanctificatio regis est, & domus regni, responderet: Et nunc audi verbum dñi, propter hoc vxor tua in ciuitate fornicabit, & filij tui & filia tua in gladio cadent, & humus tua funiculo metietur, & tu in terra polluta morieris, & Israel captiuus migrabit de terra sua, concedendū veritati & compatiendū est necessitati, quia videlicet non impatientis motus animi, sed iudicantis est verbum dñi, cuius auctoritas necessitatem prophetæ facit, licet voluntas non desit obsequendi. Et in hac sæueritate quanta iustitia sit, vt rite perpendas, considera quis prior ista dixerit, & Israel captiuus migrabit de terra sua. Si superiora cuncta respicias, nusquam istud prophetā dixisse reperies ad verbum licet verba eius eundē habeant sensum. Calumniator eius iste sacerdos, vt contra illū augeret inuidiā præripiedo detulit accusationē tota intentione librata. Hæc (inquit) dicit Amos, in gladio morietur Hieroboam, & Israel captiuus migrabit de terra sua. De prima partis falsitate qua dixit, in gladio morietur Hieroboam, iam superius diximus. Porro de hac parte, & Israel captiuus migrabit de terra sua, dicendū est, quia verum quod dem erat, licet non eadē verba dixisset propheta: nam de verbis eius animaduerti poterat, sed in eodē veritate valde notabilis atq; dānabilis est, accusatoris calumnia. Quid enim? Nunquid non & illud de verbis eius animaduertere potuisset, quod eadem captiuitatē cōdolens prædiceret, prædicendo cōdoleret? Nonne de proximo & illud prophetā dicentē audierat. Et factū est, cū consummasset comedere herbā terræ, dixit: Dñe deus propitius esto obsecro. Itemq; Domine deus quiesce obsecro. Vere ergo calumniosus accusator & testis, quā tantū illa, de quibus poterat inuidiā conflare detulit, & amarum vocibus expressit, quæ autē digne possent mereri grām, omnino reticuit. Proinde & in sententia cōdemnati sacerdotis laudabilis est iustitia dei, & in propheta prædicanda est fortitudo veritatis, quod loquēte in se deo confortatus & quod senserat confessus est, & non negauit, & quod nondū dixerat superadiceit, meritā dictando iram impio sacerdoti. In quem quādo vel quō præscripte sententiæ completæ sint, scriptura non refert, sed in congerie malorū latet. Nunc enim sanctæ scripturæ vocauit cuncta denarrare, quæ singulis acciderunt personis vilioribus & obscuris. Sic & illud quod Michæas Sedechias percurientem se in maxilla, & dicenti, Me ne ergo dimisit spiritus dñi, & locutus est tibi? Confestim respondit: Visurus es in die illa, quādo ingredieris cubiculum, intra cubiculum vt abscondaris, singulari relatione dignum non fuit referre, qualiter completū sit, quia (sicut iam dictum est) non ita se deprimit sanctæ scripturæ maiestas, vt cuncta deo narret vilius ab re immerando personis.

Humilitas & timor prophetarum Thren. 30.

Ars calumniatoris

Non omnia enarrat scriptura Reg. vlti.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN AMOS PROPHE,

tam commentariorum liber quartus.

Epilogus
ostentationū

Esa. 7.

Auaritia
ximi ludgi

CAP. VII

Infra. 9.
Vncinū po
morū auar
ritiam desi
gnat

Bona tem
poralia si
sunt pomū.

Psal. 78
Iob. 2

Emoriter tenendum est, quas vel quales sibi factas ostensiones propheta iam narrauerit. Prima est hæc: *Ostēdit mihi dñs deus & ecce fictor locustæ in principio germinantium serotini imbris, & ecce serotinus post tonsurā regis & cætera per quem intelligimus Assyrios qui transiatis decē tribubus vsq; Hierusalē aduersus Iudæos erant venturi, & cuncta vastaturi in modum tonsoris, siue nouatæ caput & pilos pedū barbāq; vniuersam radentis, sicut Esaias quoque prædixit. Secunda est hæc: ostendit mihi dñs, & ecce vocabat iudicium ad ignem dñs dñs. per quæ intelligimus Babylonios, qui erant venturi, & ciuitatem Hierusalē pariterq; domū domini igne confuturati. Tertia est hæc: Ostendit mihi dominus, & ecce dominus stans super murum iherusalem, & in manu eius trulla cementarij &c. per quæ intelligimus desolationem vltimam, quam fecerunt Romani, quæ nunquam recuperanda sit secundum verba dicentis domini. Ecce ego ponam trullam in medio populi mei Israel, non adijciam vltra superinducere eum. ¶ Post istas malorum ostensiones principalem quoque malorum eorūdem causam ostendi, dignum erat ostensione siue imagine propria. Hæc autem causa auaritia est, radicem omnium malorum qua infecti maxime Iudæi ad omne scelus prouentus tandem ad hoc peruenerunt vt dominum gloriæ crucifigerent, ob istam maxime causam, quia dispulerunt contra auaritiam ipsorum, comprobans illius generationis esse homines, qui domum patris, quæ debuerat esse domus orationis, fecissent speluncam latronum, iuxta Hieremiam vaticinium. Sequitur ergo: L. Hæc ostendit mihi dominus, & ecce vncinus pomorum. Et dixit: Quid tu vides Amos? Et dixit: Vncinum pomorum. Et dixit dominus ad me, venit finis super populum meum Israel, non adijciam vltra, vt pertranseam eum. Et studebunt cardines templi in die illa dicit dominus deus, multi morientur, omni loco proijcietur silentium. ¶ Nimirum dum ostensio vncino pomorum dicit dominus, venit finis super populum meum Israel, subaudiendum est, propter vncinū istum siue propter illud quod significat vncinus iste pomorum. Hanc autem esse auaritiam (sicut iam dictum est) sequentia declarat. Sequitur em̄: L. Audite hoc q; cõteritis pauperes, & deficere facitis egenos terræ, dicētes, qñ trālibit messis, & venundabimus merces & sabbatū, & aperiemus frumentū, vt imminuamus mēsurā, & augeamus syclū & supponamus stateras dolosas, vt possideamus in argēto egenos, & pauperes pro calciamētis, & quisq; sias frumētū venūdemus? ¶ Item post aliqua: Vidi (inqt) dñm stantē super altare, & dixit: Percute cardinē, & cōmoueat supliminaria. Auaritia em̄ in capite oīm. ¶ Igit dū causam malorū, quæ vltura erāt, esse auaritiam avaritiam crimē, mira & mirabiliter cōgrua similitudine illā denorat, p̄ostendens vncinū pomorū. Vncinum, quo arboris rami attrahi solent ad carpēda poma, quæ manu attingi non possunt. Vncina profecto est auaritiæ manus, nec vnq; nisi ad accipiendum extenditur. Porro, homines aliquid habentes, veluti rami sunt poma candida siue rubicunda, visq; pulchra, & ad vescendum delectabilia gerentes. Talibus auaritia callidē insidiatur, cuiuslibet artis vncinū innectens, crebroq; conuoluens silenter dum timet audiri, vt & dānum fiat pomo detracto, & tñ possessor non percipiat, donec iam saturato fure, dānum suū tate reperit gemat. Vera & conueniēs in hac ostensioe similitudo, dum & auaritiæ dolosa vncino, & bona t̄palia, circa quæ laborat auaritia, pomis assimilant. Pomū quippe res leuis est, maximeq; pueros mulcet, viris autē, & maxime sanis pro minimo est. Sic nimis bona præsentis seculi leuia sunt, & eos qdem qui sensu paruuli sunt, nimis oblectant, sapientibus autem qui cœlestia sapiunt contemptibilia sunt. Quoties autē Ecclesiastici viri animā terrena homines attentauerint, vt sibi conformē faciāt, recte conquerendo, de illo dicas illud Dauidicum: Posuerunt Hierusalē in pomorū custodia. Et alibi: Sanctus vir, respiciens, & enumerās vacuos mētes suos. Dies mei (inqt) velociores fuerūt curfore, fugerūt, & nō*

IN AMOS PROPHE. CAP. VIII.

Fo. CIII.

viderunt bonū, pertranferunt quasi naues poma portantes. Ad summū vt perpendas bona omnia temporalia, quæ sibi vncus auaritiæ sitienter attrahit, recte ob vilitatem nomine pomorū denotari, sciendū est, quia primus homo cupiditatis crimen, per quod perit, non per aurū neq; p argentū, sed per exiguū pomū admisit. Nunc ceptā persequamur literam. Quid (inqt) tu vides Amos? Vncinum pomorū. Paruam vtiq; rem, sed magni vides mali signū. Significat namq; (vt iam dictū est) auaritiæ malum, propter quod venturus erat finis super illū populū. Hoc em̄ protinus ait, Venit finis super populū meum Israel. Quis vel qualis finis? Profecto malus finis & q̄ malus vel quali nomine sit cēfendus, apud Danielem reperimus his verbis, & post hebdomadas sexagintaduas occiditur Christus, & nō erit eius populus, qui eū negaturus est. Et ciuitatē & sanctuariū dissipabit populus cū duce venturo, & finis eius vastitas, & post finem belli statuta desolatio, & deficit hostia & sacrificiū, & in templo erit abominatio desolationis, & vsq; ad cōsumptionē & finem perseuerabit desolatio. Recte ergo cū dixisset, venit finis super populū meum Israel, non adijciam vltra vt pertranseam eū, continuo subiunxit. Et stridebunt cardines templi in die illa dicit dñs deus. Quis em̄ non audiuit stridorē cardinū illius tēpli, id est, subuerzionē ciuitatis & sanctuarij factā vincenibus Romanis? Porro q̄ pro illo auditu siue fama tanti excidiū stridorē posuit cardinū templi, quid decoris quantū habet gratuitatis? Quod vero addit, multi morientur, q̄ verū sit, testis est Iosephus, qui tragœdiam illam describēs, morū multitudinē refert pene incredibilē. Deinde q̄ ait, in omni loco proijcietur silentium, idē est ac si dicat. Et qui superferunt ex eis, ducti in oēs gentes captiui, abiecti & siles lentes erunt, autoritatē loquendi nō habebunt: Christū, quē confiteri nolunt, palā blasphemare nō audebunt. ¶ At vero quod interposuit, nō adijciam vltra vt pertranseam eū videlicet populū meū, breuiter satis innuit, nihil iam prodesse illis ritū paschæ sui, siue imolationē paschalis agni, cuius sanguine postes suos signare cōsueuerāt. Olim hic idē dominus ita dixit: Erit autē sanguis vobis in signū in ædibus, in quibus eritis, & videbo sanguinem, ac transibo vos, nec erit in vobis plaga disperdēs, quando percussero terrā Aegypti. Nunc autē dicit, super eundē populū, nō adijciam, vt pertranseam eū. Etenim ex quo sanguis est ab eis sanguis agni dei, sanguis Christi filij dei, iam nō recipitur apud deum sanguis agni illoꝝ bruti pecoris, sed quæ signatæ sunt signo sanguinis Christi, signaculo crucis filij dei, illæ sunt domus Israel: ille autē populus, qui prius dicebatur Israel, inter Aegyptios reputat, quia nō habet hoc signū, & propterea nō adijciā (inqt) vt pertranseā eū, & subaudiendū est, sed percutiā sicut olim terrā Aegypti, ita & nunc omnē animā hominis in credulū & malū operātis tam Iudæi, q̄ Græci, imo prius & durius Iudæi q̄ Græci. Hæc intelligēs propheta in illo quē viderat vncino pomorū, & in his audierat verbis dicētis, venit finis super populū meū, annunciat protinus & dicit. ¶ Audite hæc qui cõteritis pauperes, & deficere facitis egenos terræ, dicentes, Quādo transibit messis, & venundabimus merces: & sabbatū, & aperiemus frumentū, vt imminuamus mēsurā, & augeamus syclū & supponamus stateras dolosas, vt possideamus in argēto egenos, & pauperes pro calciamētis, & quisq; sias frumentū vendamus? Hoc (inqt) audite qd locutus est dñs ad me, ostendēs mihi vncinū pomorū. De vobis em̄ sermo est qui estis auari, q̄ hæc talia facitis, q̄ pauperes diripitis in dolo, sicut vncinus ob carpēda poma ramusciculos attrahit. Dum em̄ inhiante desideratis, vt trāseunt, id est, cōsumpta messe, quæ pauperibus paruula est portio, sitis merces carius venundare, dū desideratis sabbatū a desse, id est, septimū annū, quo secundum legē sabbatizatur, nec licet seminare aut metere, vt tunc demū repositū aperientes frumentū pro libitu vestro vendatis, minuētes mēsurā, & augentes syclū, id est, precii cōpullo paupere per inopiam, vt ipsas quoq; frumētū vestri emat quisq; sias, & in mercimonio tam infelici stateras quoq; supponatis dolosas, dum in quā taliter efficitis, vt in argēto possideatis egenos fratres vestros, vendunt em̄ sese vobis necessitate cōpulsis: & pauperes factos possidetis pro calciamētis, id est, pro precio modico & leui, quāto vix calciamenta possunt comparari, nimis vncino doloso poma carpitis, & idcirco venit super vos finis q̄ dicitur vastitas, sicut Daniel ait. Hæc em̄ agendo, nō cessabitis donec Christum occidatis propter auaritiam vestrā, quia contra illam ipse disputabit, & extunc erit super vos finis, extunc in quā vsq; ad cōsumptionē & finem desolatio perseuerabit. Vos in quā qui tales

Gene. 3.

Finis malus
populi Is
rael.
Danic. 2

Vetus pas
cha iustice.
Exod. 12

Roma. 2.

Auaritia Iu
dæorū diu
tum cōtra
pauperes.

Leui. 25

Danic. 2

S estis,

estis & talia facitis, audite hæc. Quid audiemus? Nimirū & illud quod iam dixi, quia in hi vncinum pomorū dominus ostendit, in quo sermo est de vobis, & hoc quod protinus dicitur sum. Quid est illud? Iuravit dominus in superbia Iacob. Si oblitus fuero in fine in finem omnia opera eorum. Nunquid super isto non commouebitur terra & iugebit omnis habitator eius? Et ascendet quasi fluuius vniuersus, & efficietur, & defluet quasi riuus Aegypti. Et erit in die illa dicit dominus, occidet sol in meridie, & tenebescere faciā terram in die luminis. Et conuertam festiuitates vestras in luctum, & omnia cantica vestra in planctum, & inducam super omne dorsum vestrum saccum, & super omne caput caluitium, & ponam eam quasi luctum vniogeniti, & nouissima eius quasi diem amarū. Ecce dies veniunt dicit dominus, & emittam famem in terrā, non famem panis neq; sitim aquæ, sed audiendi verbum domini. Et commouebūt a mari vsq; ad mare, & ab aquilone vsq; ad orientem circuibunt quærentes verbū domini, & non inuenient. Hoc totum audite vos auari & rapaces, non in attractione pomorū, de qualibus iam dictū est, vobismetipsa complacentes. Iuravit dominus. Hoc iam tertio dixi, quia iuravit dñs. Primo dixi, quia iuravit dñs deus in sancto suo. Secundo dixi, quia iuravit dñs deus in anima sua. Et ecce nunc tertio dico, quia iuravit dominus in superbia Iacob. Trina iuramēti repetitio, valida vestre condemnationis est confirmatio. Quale autē est hoc iuramentū, iurare dñm in superbia Iacob? Siquidē iuravit dominus in sancto suo, idem est ac si dicat, iuravit per animā suam, id est, per semetipsum. Porro, q̄ nunc ait, iuravit dominus in superbia Iacob, nō recte sic intelligitur, ac si dicat, iuravit p̄ superbiam Iacob. Quale est enī iurare deū per cuiusq; superbiam? Deniq; nec hominē iurare decet, imo nec licet, per causam suæ rem indignā & scitanti contrariam. Est ergo sic intelligendū, iuravit dominus in superbia Iacob, ac si dicat, iuravit propter superbiam Iacob. Sic & in psalmo cū dicit, Quadraginta annis offensus fui generationi illi, & dixi, semper hi errant corde; & isti non cognouerunt vias meas quibus iuravi in ira mea. Intelligendum est ac si diceret, iuravi propter iram meam: propterea quia me prouocauerunt ad iracundiam, non intrabant in requiem meā. Sic (inquam) p̄ finitū loco cū dicit, iuravit dominus in superbia Iacob, si oblitus fuero vsq; in finē omnia opera eorū intelligendum est ac si dicat, iuravit dominus propter superbiam Iacob, nō obliuiscar vsq; in finem omnia opera eorū. Reuera namq; superbia causa est, cur domini iuret, cur sententiam super peccatore iuramento firmet, cuius simplex sermo veritas est. Exacerbat enim superbiendo peccator dominū vt iuret, iuxta illud in psalmo: Exacerbauit do minus peccator, secundū multitudinem iræ suæ non quæret. Quamdiu per ignorantiam quis peccat, quamdiu per iuuentutem suæ per infirmitatem quis delinquit, ingemiscens, eo q̄ videat aliam legem in membris suis repugnantem legi mentis suæ, & captiuū se ducentem in lege peccati, quæ est in membris suis: nondum dominū exacerbauit, nondum dominus sententiam super illum iuramento firmavit. Idcirco Psalmista spem habens, dicit: Delicta iuuentutis meæ & ignorantias meas ne memineris domine. Sola superbia est, cuius delicta dominus non vult obliſci, propter quam exacerbatus non quærit secundum multitudinem iræ suæ, id est, non requireret peccatorem, quia multum iratus est illi. Notandum vero qualiter dicat, iuravit dñs in superbia Iacob. Scimus namq; quia Iacob ille pariter archa, cuius secundum carnem erant vel sunt isti filij, magnæ fuit humilitatis, superbia vero non habuit. Alioquin, quomodo putamus illum potuisse cum deo luctari & inualuisse cum angelo, nisi per magnæ humilitatis virtutem, quæ vera est fortitudo? Moses quoq; quomodo deum tenere potuisset, dicentem: Dimitte me, nisi quia virtute humilitatis confortabatur, stans (sicut Psalmista dicit) in contractione, id est, in nimia mentis humilitate in conspectu eius? Iacob ergo non superbia, sed humilitas fuit, & inde cum deo valde luctari potuit. Notandus igitur (vt iam dictum est) modus dictionis, dum non dicit, iuravit dominus in superbia populi, de quo dixerat: Venit finis super populum meum, sed iuravit dominus (inquit) in superbia Iacob. Breuiter namq; innuit, valde esse incongruam, magnāq; animaduersione dignam superbiam in filiis hominis pauperis, qui tota vita sua fuit humilis, qui suo fratri Esau longe dissimilis, cum ille fortis venaretur, simplex domi habitauit, qui ad imperium patris & matris vt vxorē acciperet, peregre profectus in baculo suo Iordanem transiuit, qui non in lecto eburneo, sed nuda humo decubans, lapidemq; habens

Sup. 4
Supra. 6

Quid est iurare in superbia Iacob.

Psal. 94

Supbia deum exacerbatur, nō in infirmitate. Psal. 9

Roma. 7.

Psal. 24.

Gene. 32. Osee. 12. Exod. 32

Psal. 105. Deestabilis in filiis Iacob superbia.

Gen. 27. 28

bens suppositum capiti, visionem magnā, scilicet scalam ccelos tangentē, & dñm scalæ nixum vidit, qui pro vxore semel & iterū seruiuit annis septenis, & pro mercede de ouibus sumēda, sex annis soceri gregē paut, quicq; deinde cū duabusturris regredirens, ciuitatemq; hic manentē non habes, sed futurā inquirens, peregrinus & aduena super terrā de loco in locū iuit, fixis ac refixis tentorijs, tandemq; in Aegyptū cū omni domo sua deueniens, stansq; in conspectu Pharaonis, peregrinationē suam confiteri non erubuit, dies (inquiens) peregrinationis vitæ meæ centum triginta annorū sunt parui & mali, & pastores quorum sumus serui tui, & nos & patres nostri. In filijs in quā patres eiusmodi, qui tam humiliter vixit, superbia est valde reprehensibilis, imo & execrabilis. Et idcirco satis congrue iuravit dominus (inquit) in superbia Iacob: breuiter innuens, q̄ grauitē dominus tulerit, q̄ a patre tam humili tam longe superbiendo degenerassent filij. Et quid iuravit? Si oblitus fuero (inquit) id est, nullo modo obliuiscar omnia opera eorū, subauditur quæcunq; fecerunt ex quo egressi ex Aegypto vitalū formauerūt, & adorauerunt. Nam licet tūc Moses tenuerit dominū, & placatus fuerit ne faceret malū, quod locutus fuerat aduersus populum suū: tamen postmodū dixit, Ego autē in die vltionis visitabo & hoc peccatū eorū. Extunc omnia quæcunq; fecerunt non obliuiscar opera eorū: imo & a sanguine Abel iusti omnia venient super impiam generationem eorum. Ita iuramento p̄missio, quasi quæres qualiter opeorū illoꝝ memor eris, quæ iurasti te nō debere obliuisci, adhuc in ipso seruore quo iuravit, interrogat, & dicit: Nunquid sup isto non commouebitur terra, & iugebit omnis habitator eius? Ac si dicat, Nunquid opeorū illoꝝ recordatio leuis est adhibenda? Nonquid huic populi talia facienti parua debetur ira? Nonne merito reuelabūt cœli iniquitatem eius, & terra aduersus eū cōsurgat? Vtiq; sic fiet, quia sic fieri iustū est, iuravit & immutabilis est sententia vt super isto vel pro causa ista, q̄ superbus factus est Iacob, cōmoueat terra, cōmoueat caput terræ Romanū imperiū & aduersus eū cōsurgat, & ita cōmota terra, vbi mouebitur tantū imperij terrena potestas, iugebit omnis habitator eius, vnde dicit, quia finxit sibi timorē q̄ non posset habitare terrā, nisi vnus homo moretetur. Idcirco iugerunt eū, si dimittimus eū sic, venient Romani, & tollent nostrū & locū & gentē. Idcirco iugebit omnis habitator eius, subauditur terræ, qd & factū est in illa obsidione, vbi confluxerāt multitudine incredibili, diuino illos ad pœnā iudicio trahente. Vnde & congrue mox subditur, Et ascendet quasi fluuius vniuersus, & efficietur & defluet quasi riuus Aegypti. Mirū namq; hoc fuit, q̄ venturis Romanis ad obsidendā Hierusalē, instante iam solennitate paschali, tantū in illo multitudine confluit, fiducia habens in magna firmitate amplæ ciuitatis, vt recte dicat, & ascendet quasi fluuius vniuersus, subauditur habitator eius. Abundanter enī quasi fluuius venit & muros ciuitatis confluyendo impleuit. Quia vero futurus erat, vt post innumerabile mortuorū congeriem, ruptis & patefactis muris, reliqui caperentur, & in omnes gentes ducerentur captiui: recte subiungit, Et efficietur & defluet quasi riuus Aegypti. Eiecti sunt enī residui (sicut iam dictū est) & per totū orbem defluerunt, qui quasi fluuius confluerant, putantes se intus posse tutos contineri. Et quomodo defluerunt? Quasi riuus Aegypti inquit. Miro modo dictū, mirumq; innuit mysteriū. Noluit dicere, quasi Iordanis, q̄ fluuius erat terræ illius populi, & obsessis indeq; in captiuitatē ducendis, multo vicinior, q̄ aliquis riuus terræ Aegypti. Quare? Videlicet quia noluit ille populus esse sicut Iordanis, noluit suscipere sacramentū baptismi Christi, qui baptizatus est in fluento Iordanis. Idcirco defluxit sicut riuus Aegypti, nā ecce reuera Iudæi & apud deū & apud homines reputantur & sunt sicut Aegyptij, imo & vere Aegyptij, id est tenebroſi, quia corde sunt excæcati. Vnde & protinus subiungit, Et erit in die illa dicit dñs, occidet sol in meridie, & tenebescere faciā terrā in die luminis. Quis enī est iste sol, nisi sol iustitiæ Christi, sol verus & æternus, qui in ista die, in isto tempore mundū vniuersum illuminauit, & quando cepit iste dies luminis, nisi quādo visitauit nos oriens ex alto, sol iste, quē miro modo Maria, id est, maris stella peperit: Nox erat & stella cōsurgens de spiritu creatoris sui concepit, cū paruula esset magnū solem peperit, & exinde est dies luminis: merides autem, ex quo idem sol exaltatus est a terra, & resurgens a mortuis, cœli ascendit. In isto meridie siue die luminis, dominus terram, id est, Iudæam tenebescere fecit, vt iam non dicatur aut sint Iudæi, sed Aegyptij, id est, tenebroſi & cæci, quia

Gene. 46

Exod. 32
March. 23

Iohan. 11

Iudæi nūc vt Aegyptij sunt.

Sol Christus in die luminis.

Festa iudaeorum in iudaeis.

Lug. 2.

Placitum vni geniti in consolabilis.

Zacharia.

Nouissima quasi dies amarus.

Sopho. 1.

Iohan. 6.

Matth. 7.

sol Christus illis occidit, eo q non credant q mortuus resurrexerit. Huius obscuratio
 & caecitatis cordiu illoz signu illud fuit, q meridie, id est, hora sexta du crucifixissent illi,
 iste diuinus siue quotidianus sol obscuratus est, & tenebrae super terram factae sunt. ¶ Tunc
 tum scelus in festiuitate sua, quae dicitur pascha, id est, pascha commiserunt. Sequitur ergo
 dicit firmiter sub eode firmamento secundu iustu iudiciu. Et conuertam festiuitates vestras
 in luctu, & omnia cantica vestra in planctu, & inducam super omne dorsum vestru
 faccu, & super omne caput caluitu. Hoc ita planu & notu est, vt expositione no indigeat
 quia festiuitates illoz in luctu conuersae sunt, eo q in paschali festiuitate sua Christu occi
 cidendo, Christi discipulos & matrem eius (iuxta quod pdixerat Simeon, Et tuu ipsius ani
 mam pertransibit gladius) lugere fecerunt. Idcirco imminete (vt iam dictu est) paschali fe
 stiuitate obsessi lugere ceperunt, cum scilicet festiuitates annuo lugubres habuerunt, & om
 nia cantica illoz, in planctu conuersa sunt. Tanta vtiq tunc miseria fuit, vt nunq mellone
 causam habuerint induendi faccu super dorsum suu, & decaluandi caput suu, quod face
 re consuetu erat in luctu, ob magni doloris indicu. ¶ Quod deinde subiungit, Et ponam
 quasi luctu vni geniti, & nouissima eius quasi diem amarum, insanabile fore denunciat dolor
 re, irrecuperabile desolatione. Qualis est em planctu vni geniti? Vtiq inconsolabilis, quia
 cosolatio no est alterius filij illi cuius vni genitus mortuus fuerit. Vni genitus aut Christus
 est, no solu deo patri, veru etiam synagogae, cuius de carne carne assumpsit. Mortuus est
 illi, ipsa namq mater crudelis eu occidit, nec vult audire q resurrexerit, imo nec vult scire
 q ille Chrs sit vni genitus dei. Porro deus aliu vni genitu non habet, nec aliu mittet, q ille
 vni genitus est. Idcirco luctus synagogae, quae vni genitu occidit, in aeternu inconsolabilis
 erit, quemadmodu & in Zacharia ipse dicit: Et aspicient ad me que confixerunt, & plangent
 eu quasi vni genitu, & dolebit sicut doleri solet in morte primogeniti. Et nunc quide sup
 eu lugere nolunt, sed futuru est in nouissimo vt lugeant. ¶ Idcirco cum dixisset, & ponam
 quasi luctu vni geniti, continuo subiunxit, & nouissima eius quasi diem amarum. Nouissima
 namq sunt ea quae sequuntur, plens seculu. In illis nouissimis promittit illis luctu, & ea lo
 re quasi diem amarum, id est, vere diem amarum, quemadmodu econtra, cu dicent sancti, fa
 cti sumus sicut consolati, id est, esse constat ac si dicat vere cosolati. Etenim ille dies in quo
 (vt iam dictu est) videbunt in que confixerunt siue aspicient ad eum que confixerunt, ve
 re illis amarus erit, sicut alius propheta dicit: Vox diei domini amara, & tribulabitur ibi for
 tis. Tunc dissimulare no poterunt luctu vni geniti, que nunc dissimulant dicentes ad alteru
 utrum in malis suis, Tace & no recorderis nominis dni. Interim miseri sunt vbiq terraru,
 neq vlu merentur reperire consolationis verbu, sicut olim in Aegypto & in Babylonia
 vel quoties afflicti sunt, cosolatione inueniebant clamantes ad dominu. Hoc est quod co
 tinuo dicit, Ecce dies venient dicit dominus, & mittam famem in terram, no fame panis, neq
 sitim aquae, sed audiendi verbu domini. Et commouebuntur a mari vsq ad mare, & ab aqui
 lone vsq ad oriente circuibit, quaretes verbu domini, & non inuenient. Hoc miru est,
 & miserabile, quid ipsi, quoz de terra panem scripturae nos aduenae messuimus & comedu
 mus, fame patiuntur & siti pereunt, esuriunt & no comedunt, sitiunt & non bibunt. Etenim
 qd amplius mirandu est, ipsi panem hunc nobis deferunt, & circuferunt, & tn non inueniunt,
 sicut in euangelio mystice significatu est, vbi maxima multitudinē veniente ad dnm, cu vult
 let illis dare ad manducandu, erat ibi puer vnus habes quinque panes ordeaceos, & duos pu
 ces. Habebat & no madaucabat, portabat & no esuriebat, sed accepit ab illo Iesus & fregit,
 deditq illis quos reficere volebat. Sic deniq Iudaei, quonia sunt sensu puerili, nescientes
 quid ferunt, panem ferunt verbu dei, mente ieiuni, & secundu animam aridi, quia dnm inueniunt
 eis fame audiendi verbu dni. Hoc inquam miru & miseru est, q onusti verbo dni circueunt
 a mari Athlantico vsq ad mare Britanicu, id est, a meridie ad occidentem, & ab aquilone vsq
 ad orientem (quae orbis terraz quatuor plagae sunt) quarentes verbu domini & non inue
 niunt. Videlicet quia caeci sunt, idcirco idipsum quod portant videre no possunt. Excce
 cauit em illos malitia ipsoz. ¶ Quomodo aut contigit eis, vt quarent, & no inueniant, cu
 dns dicat, quarete & inuenietis, itemq & qui quarete, inueniet? Quomodo istud conuenit,
 si quia no quarete sicut est quarendu, quia no illo quarete in quo est quarendu. In Chro
 qui quarete, inuenit qd comedat vt no esuriant, inuenit qd bibat vt non sitiat. Ideo dicit: Qui
 venit

venit ad me non esuriet: & qui credit in me, non sitiet vnquam. Item: Si quis sitit, veniat ad
 me & bibat. At illi Christu oderunt cōsortiu nullu cum Christo habere volunt. Quomo
 do ergo inuenient, qui miro modo sine verbo dei (qd Christus est) verbu dei quarent?
 Mira quarentiu dementia, du ita quarent verbu dni, vt velint exurgere sibi aliquo pro
 pheta, dolentes, q no aliqua habeant in homine gloria, qui signa faciat, & ventura pdicit,
 ad satis faciendu cupiditati ipsoz, vt itez congregentur, & in illa terrenā Hierusalē redeat
 no iam lapidea, sed aureola atq gemmata, secundu vanā nimisq auaram spem suā. Taliter
 esurientes nunq comedent, taliter sitientes nunq bibent, taliter quarentes verbu dni nunq
 quā inuenient, sed pro verbo dni spm recipiunt erroris, pro Christo Antichristu sunt re
 cepturi. Sequitur. In die illa deficient virgines pulchrae & adolescentes in siti, qui iurant
 in delicto Samariae, & dicunt, viuit deus tuus Dan, & viuit via Bersabee, & cadet, & no sur
 gent vltra. ¶ Quāuis paulo ante pmissio, & emittā famē in terrā, statim subiunxerit, non fa
 mem panis neq sitim aquae, sed audiendi verbu dni dicit, in illa die deficient vir
 gines pulchrae & adolescentes in siti, recte vtrūq intelligitur, scilicet tā fames panis & sitis
 aquae, q fames & sitis audiendi verbu dni. Nā etu nunc Iudaei, quāuis captiui, panem habet
 & aqua, tunc vtiq no habuerunt, quādo (sicut iam supra dictu est) ab hostibus circumdati
 sunt in vindictā sanguinis Christi. Tunc (inquā) corporaliter quoz defecerunt virgines
 adolescētes in siti, tāta tamq mira defectio, vt miru sit si quisq calamitatē illam absq hor
 rore animi perlegere possit. ¶ Veru quia fames & sitis corporalis comparatione famis &
 sitis audiendi verbu domini, quae fames vel sitis animae est, pro leui reputari debet, idcirco
 cu dixisset, Et emittā famem in terrā, ne putaretur hanc parua vindictam famis corporeae
 rependere illoz auaritia, Non famem (inquit) panis, neq sitim aquae, sed audiendi verbu
 dni, vt sit sensus, Non primu famem panis & sitim aquae immitto illis, sed prima erit vindi
 cta fames audiendi verbu domini: fames aut panis & sitis aquae superadhicetur eis. Nar
 rar aut vetus historia, tam Latina q Graeca, & omnium gentium Barbaraz, nihil fame du
 rius, quae saepe compellit obsessos humanis vesci carnibus & in suam scuire naturā, ita vt
 nec parentes parcant paruulis liberis, sicut nec illa infelix Maria pepercit, quae in illa obs
 done paruulorum suu coxit & comedit. Quid igitur de fame dicendum est animarum, que
 post vitam praesentem procul dubio sentitur, si hoc facit fames corporum? Vtraq tunc
 oppressit populum Iudaeoz, & nunc vsq opprimit illa quae deterior est fames & sitis ver
 bi dni. Quae vel quales sunt virgines & qui adolescētes ita deficientes? At: Qui iurant in de
 licto Samariae, & dicunt, viuit deus tuus Dan, & viuit via Bersabee. In illo tēpore quando
 haec prophetabatur, vitulus aureus colabatur in Dan, qui terminus est terrae Iudaeae, &
 ibant illuc per viā Bersabee, longo videlicet itinere propter reges Iudae declinātes eos: quin
 & idcirco vitulos illos fecerat Hieroboā, ne ascenderēt decem tribus ad orandū in Hieru
 salem, reputans ne conuerteretur cor populi ad dnm suu regē Iuda. In tantā aut venera
 tionem venerat illis talis factura, scilicet facies vitulina, vt quomodo solitu fuerat iurari, vi
 uit dñs deus, Verbi gfa, veluti cu Ionathas dixit, Viuit dñs, & viuit anima tua rex si noui, si
 ue Helias, viuit dñs deus, in cuius conspectu sto, ita vulgo iurantes iam dicerēt, Viuit dñs
 deus Dan, & viuit via Bersabee, per quā itur in Dan. Aureus erat ille vitulus, & inde faci
 le persuaderi poterat populo q esset deus. Quare? Nimiru quia mentes eoz obtinuerant
 auaritiae sps, & idcirco apud cogitationes eoz non parua res erat aurū, multoq plus pla
 cebat aspectus eoz tale metallum, q mentibus deus eoz. Ergo deus illoz erat aurum, de
 us illoz erat Mammon. Nunquid a tali scelere queunt immunes existimari scribae & pha
 risaei temporis illius, quo passus est dñs noster, in que sanctorū prophetaz tota intētio ten
 dit? Nonne illoz mentes maxime obtinuerat Mammon, & per eundē deū iurabant, per
 que & illi, dicentes: Viuit deus tuus Dan? Vae vobis (ait ipse dñs) duces caeci, qui dicitis,
 Quicūq iurauerit p templū, nihil est: qui aut iurauerit in auro tēpli, debet. Nonne isti deo
 praeferebant aurū? Qui em iurat in tēplo, praeferebat aurū, in illo & in eo qui habitat in ipso. Er
 go sicut tēplo, ita & illi qui habitat in tēplo, praeferebat aurū, dicendo, quicūq iurauerit
 p templū nihil est, qui aut iurauerit in auro tēpli, debet. Igitur cu dicit, qui iurant in deli
 cto Samariae, & dicunt, Viuit deus tuus Dan, non omittamus illos, qui in auro iurare doce
 bant, quia videlicet multo cupidius isti aurum coluerunt q illi patres eorum. Illi namq id
 circo

Fames corporalis, quia qd est, sed leuior multo, q est fames animae.

Iurare in deo Dan,

3. Regū. 12

1. Reg. 17 3. Regū. 17

Iudaeorum deus, aurū.

Matth. 23

circo colebant aurum, ne ascendendo adorare in Hierusalem discerent. Reverti ad David regem suum, isti autem ut licentius possiderent aurum, per quod docebant esse iurandum magis q̄ per deum vel per dei templum, occiderunt verum David, filiumq; David, filium dei regem suum. Talis eorū deus est deus Dan, quod interpretatur iudicium: traxit enim illos ad iudicium aeternum. Item talis illoꝝ via est via Bersabee, quod interpretatur puteus iuramenti siue puteus facieratis, quia iurabant in auro, quo volebant quidē, sed non poterant faciri. ¶ Proinde cadent (inquit) & non surgent ultra, consumpti fame supradicta, fame audiendi verbum dei, sicut comperimus ex his qui supersunt ex illis. Deniq; maxime his convenit, quod sanctus Iob dicit: Egestate & fame steriles, qui rodebant in solitudine squalentes calamitate & miseria, & mandebant herbas & arborum cortices, & radices iuniperorum erat cibus eorum. Qui de conuallibus ista rapientes, cum singula reperissent, ad ea cū clamore currebant. Nimirū herbis & arboribus & radicibus iuniperorū comparare possumus fabulas & genealogias eorum. Quoties cum illis sermonem conferimus si qua de fabulis ac genealogiis occasio incidit, ibi clamosi atq; disertissimi sunt, & veluti quippiam herbarū siue corticum aut radicū iuniperi, de conuallibus rapientes ad singula cum clamore currunt dum aliquid nugarū retexentes declamant, suorumq; arbitrato magistris sunt. Porro ad enucleandum scripturā sensum, ita egestate & fame steriles, ita squalentes & miseri sunt, ut non solum dolere, verum etiam admirari possimus imbecillitatem puerilis sensus eorum. Sequitur. L Vidi dominum stantem super altare, & dixit: Percute cardinem & commoveantur superliminaria. Avaritia enim in capite omnium, & novissimum eorū in gladio interficiam. Non erit fuga eius, fugiet & non saluabitur ex eis qui fugerit. Adhuc deponitur & magis ac magis declaratur sententia vindicte contra supradictam superbiam Iacob, cum dicit: Avaritia enim in capite omnium. Nam cum avaritia de superbia quoque tractari testis est sapiens vir, qui cum dixisset, Avaro nihil est scelestius, continuo subiunxit, Quid superbis terra & cinis? Diuitiarum nāq; comes superbia est. Idcirco Apostolus Diuitibus (inquit) huius mundi præcipite, non superbe sapere. Sed iam admirandæ huius visionis sacramentum ingredientibus, literæ ordinem prosequamur. ¶ Vidi (inquit) dominum stantem super altare. Magna vere visio, & magnæ rei significatio extitit. Prophetico spiritu vidit, & reuera futurum erat, quod illi talis visio præostendit. Quærimus ergo, ubi vel quando factum sit tale quid, cuius in signum stans dñs super altare videri debuerit. Quærentibus aut in toto Christi euangelio, vel in omni euangelicæ gratiæ sacramento, nihil est magnū, nihil tam euidentē, secundū huius visionis proprietatē nobis occurrit, q̄ schæma vel habitus dñi nostri Iesu Christi crucifixi. Crucifixus nāq; & sacrificium pro nobis factus, super altare crucis stetit, statione difficili, statione laboriosa sibi. Diligenter animaduertendum, nec vnquā oculis mentis nostræ debet abesse stationis illius spectaculum. Pendebat & stabat manibus ad crucis cornua confixis, pedibus ligno suppedaneo per clauorū fixurā coherentibus in modū stantis. Taliter stans ipse hostia, crux vero altare erat. ¶ Propter talem eius stationē futurū erat, ut destrueretur illud Iudaicæ superbiæ templū, iuste profecto, quia taliter stanti crudeles insultantes dicebāt: Vah qui destruis templū & in triduo illud reedificas. Dixit ergo ita stans: Percute cardinē & commoveant superliminaria. Cuiusmodi dixerit siue videntū hæc prophetæ siue angelo, nimirū illa in visione percussio cardinis & commotio superliminariū certissime assurgere significabat templi exterminii tanta percussione, tanta commotione, ut hodieq; admiretur orbis terrarum. ¶ Quam ab causam? Avaritia enim (inquit) in capite omnium, cui videlicet avaritiæ crudelissimæ fructus fuit avaris & impijs scelus istud, quod taliter dñm super altare crucis stare fecerunt. Nam cū quotidie dñs putaret cōtra avaritiā illoꝝ, illud maxime cōcitatuerat eos, quod diutius nō ferens pertinaciam avaritiæ, propter quā domū patris domū orationis, speluncā fecerūt latronū, scripturā impleuit dicentē: Zelus domus tuæ comedit me, mēsas nūmularioꝝ, cathedrasq; vendentiū columbas cōuertens, factioq; de resticulis, quasi flagello cūctos ericiens. Avaritia ergo in capite. i. in summa intentione omnium, & idcirco percussio cardine & motis superliminaribus. i. destructo summo sacerdotio, summis scribarū pharisæorūq; ordinibus, novissimū quoq; eorū, id est plebeiū, in gladio interficiā. Nō erit fuga eius. Circūdati namq; erunt & coangustati vndiq;. Quod etiam fugerit, non saluabitur q̄ fugiet ex eis. L Si descenderit

Job. 10

Fabulæ & genealogie Iudaeorum

CAP. IX.

Ecci. 10

1. Timo. 6

Dñs stans sup altare, Chrūs est stans in cruce.

Matth. 27

Avaritia in capite omnium.

Plal. 68
Matth. 21

vsque ad infernum, inde manus mea educet eos. Et si ascenderit vsque ad cœlum, inde detrahā eos. Et si absconditi fuerint in vertice Carmeli, inde scrutans auferam eos. Et si celauerint se ab oculis meis in profundo maris, ibi mandabo serpenti, & mordebit eos. Et si abierint in captiuitatem coram inimicis suis, ibi mandabo gladio, & occidet eos. Et ponā oculos meos super eos in malum. Mirabiliter dominus, qui super altare crucis stare habebat (ut iam dictum est) simul cum præostensione stationis illius omnipotentiam suam depromit, mira declamatiōe asserit, quod manus suas nullus inimicorum eius effugere possit. Nunc ut verba hæc melius pendere queamus, simul recordemur illud quod idem homo factus, iamq; passurus, siue super aram crucis staturus dixit: Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me. Hoc illis dixit, qui iam illum in crucem leuare cogitauerant. Et quidem si solius gratiæ attractionem cogites, cum dicit, omnia traham ad me, subaudie dum est ytiq; electa. Si autem hoc attendas, quod per illam in cruce exaltationem filij hominis iudiciariam super viuos & mortuos accepit potestatem, accepit enim secundum humanitatem, cui nihil deerat secundum diuinitatem, cum dicat, omnia traham ad me, subintelligendum est attractione potentiæ, ut manus meas nullus vestrū possit effugere. Hæbens enim potestatem iudicium facere, sedebat super sedem maiestatis meæ, atque omnes gentes congregabantur ante me, & omnia electa statuam ad dexteram, reproba vero ad sinistram meam. Nimirum quod illic idipsum intelligendum est, & hic, videlicet quod nullus effugere possit manus huius domini, qui super altare crucis taliter tamq; dolendo habitando stetit, stando pedendit. ¶ Si descenderit (inquit) vsq; ad infernum & c. Ista quoque dixit, quorum tria quidem impossibilia erant fieri, vnum impossibile non fieri, item que vnum possibile fieri. Etenim ut angustiam fugiens homo viuens, ad infernum descēdat, ibiq; uiuat vitam incolumi, impossibile est. Attamen dicit: Si descenderit vsq; ad infernū inde manus mea educet eos. Item, impossibile est, ut homo pennas volucris assumat, & in cœlum volet. Attamen dicit: Et si ascenderit vsq; ad cœlum, inde detrahā eos. Item, impossibile est, ut homo in piscem mutetur, & profundum maris subintret. Attamen dicit: Et si celauerint se oculis meis in profundo maris, ibi mandabo serpenti, & mordebit eos. Quid igitur per ista quæ impossibilia sunt, contendit, nisi quod manus suas homo nullquā effugere possit, cum inde quoque detrahere, vel illum vsque persequi possit, quo nullus viuens profugere potest? Vnum eorū quæ dixit, possibile est (ut iam diximus) fieri. scilicet ascendere in verticem Carmeli, sed vide quanta cum irrisione dicat, si absconditi fuerint in vertice Carmeli. Valles enim & defossa terrarum potius q̄ vertices montium captare solet, & capit abscondi, ciuitas autem vel aliud quid in monte positum non potest abscondi. ¶ Est tamen modus quidam in infernum descendendi, quo possit homo descendere, refuga vultus domini, scilicet cum desperans a deo diabolo sese maligno cœdere tradit. Nonnullos eiusmodi fuisse in populo. Esaias insinuat, cum dicit: Dixistis enim: Percussimus scœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. Flagellum inundans, cum transferit, non veniet super nos, quia posuimus mendacium spem nostram, & mendacio protecti sumus. ¶ Item, modo quodam quasi in cœlum ascenditur, cum quis superbiæ pennas ultra semetipsum eleuatur. Et modo quodam in profundum maris intratur, videlicet sectando curiosa, nimiasq; subeundo curas seculi huius. Quocunq; modo siue illum ad inferna descensum, siue illum ascensum ad cœlum, siue demersionem illam in profundum maris intelligas, illud Davidicum semper decantandum est: Quo ibo a spiritu tuo, & a quæ facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum tu illic es, si descendero ad infernum ades. Si sumpergo pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris. Etenim illic manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. ¶ Est etiam quidam abscondendi modus in vertice Carmeli, videlicet secundum nomen ipsum Carmeli, quod interpretatur scientia circuncisionis. Cum enim inimici Christi quasi scienter disputant, & contendunt de circuncisione carnis, ut videantur, rationabiliter repellere a se fidem euangelij, ecce absconditi sunt in vertice Carmeli, sed inde scrutans auferit eos Christus, dum scrutado scripturas nos. Christiani falsos illo esse cōuincimus. ¶ Vltimū eorū quæ dicta sunt: Et si abierint in captiuitatem coram inimicis suis, impossibile erat non fieri, nec enim ipsi dimittere poterant, quin abierint ducti in omnes gentes captiui, ibi (inquit) mandabo gladio, & occidet eos. Hoc sæpe factum est, ut ex his

Johan. 12
Omnia traham ad me.

Matth. 6

Esa. 23

Plal. 138

Duplex mors Iudaeorum in caes.

Roma. 13
 Qui dispersi sunt Iudæis cædes plurima fieret, dñs vtiq; mandate gladio, cuius in arbitrio gladius ois est, qd nō est potestas, nisi a deo. Quod deinde subiungit, & ponā oculos meos super eos in malum, & nō in bonū, modis duobus iam dictis pfcit, dum mādāt serpēti & mordet eos inuisibiliter morfu malo, q æterna mors animæ est, dum mādāt gladio & occidit eos occisione visibili, quæ corporalis mors est. Vtrūq; hoc intelligimus, & in psalmo, dum dicit: Tradent in manus gladii Romanorū: & secundū animā partes vulpiū, id est, ma lignorū spiritūū sunt. Et secundū aiām qdem omēs, qm impēnentes sunt, morfu serpentis moriunt, & partes vulpiū sunt, secundū corpus vero nō de oibus gladio mandatum est vt occidat eos, qd præter hoc, quod reliquæ saluadæ sunt etiā memoriæ & honori Chrii prodest vita & dispersio illoꝝ, quemadmodū ipse dicit in psalmo: Deus ostendit mihi sup inimicos meos, ne occidas eos, ne quādo obliuiscant populi mei. Disperge illos in virtute tua. Multū em Chrm colētibz cōfert hoc, qd Chrii inimici Iudæi inter eos viuunt. Secū nanq; libros baiulant, in gbus inueniunt cuncta, de gbus confirmamus fidem Chriianam, nec dicere potest quis, quod noua doctrina sit, dum antiqūa proferimus auctoritatē ex libris quos habent illi. Sequitur: Et dñs deus exercituum, q tangit terrā, & tabescit, & lugent bunt omnes habitantes in ea. Et ascendet sicut riuus ois, & defluet sicut fluuius Aegypti. Qui ædificat in cælo ascensionē suā, & fasciculū suū sup terrā fundauit. Qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciem terræ, dñs nomen eius. J Quia dixerat ibi mandabo gladio, & occidet eos valde conuenienter de illo propheta subiunxit, & dñs deus exercituum, subauditur, ipse est, qui hoc se facturū dicit, quia profecto mandare potest gladio, qui dñs exercituum est, q non vnum tantum, sed multos exercitus habet, q videlicet Assyriorū, atq; Chaldæorū, præsertim & Mædorū, Græcorū, atq; Romanorū, & omnīū gentium exercitus seruiunt, & seruiunt ei, quamuis posticentes, vt videlicet regnum aliud alio superueniente destruat, iusto eius iudicio, sicut postmodū dicturus est, ecce oculi dñi dei super regnum peccā, & conteram illud a facie terræ. Cum ergo dicit, & dñs deus exercituum, subdit ipse est, mirari te non vult, quod dixerit se gladio mādare, qui quādo stetit (vt iam dictum est) super altare, i. patibulū crucis, gladiū nullum ostēdit, nec saltē patrem rogare voluit, vt quod facere poterat plus q̄ duodecim legiones angelorum exhiberet sibi. ¶ Quod protinus subiungit, q tangit terrā & tabescit, in vtrāq; partem. i. in bonam & in malā intelligi potest, qd post q̄ a terra exaltatus est, aliq̄ tangentes illum salui facti sunt, aliq̄ perierunt. Sigdem tangentes illi pauci ex Iudæis, multi ex gentibus tabescentes, & compuncti corpe de poeniam egerint, itemq; multi, tam Iudæi q̄ gentiles, male tabescentes & inuidetes, euāgelio Chrii tangente, id est, percutiente illo tam in anima, q̄ in corpore perierunt & perierūt. Etem tabescere tam in bona q̄ in mala significatione poni non est dubium. In bona vt illic, tabescere me fecit zelus meus, qd oblitū sunt verba tua inimici mei. In mala vt alibi: Peccator videbit, & irascet, dentibus suis fremet & tabescet. ¶ Item quod sequitur, & lugent bunt oēs habitātes in ea, similiter in vtrāq; partē recte intelligit. Nam qd cōpuncti corde poeniam egerunt, bonū luctū habuerunt, iuxta illud: Beati q̄ lugent, qm ipsi consolabunt. Qui vero poeniam non egerūt, maxime Iudæi, malū luctū habuerūt, videlicet de quo superius dictum est: Et conuertā festiuitates vestras in luctū, & oīa cantica vestra in plāctum. ¶ Item quod sequit, & ascendet sicut riuus omīs, & defluet sicut fluuius Aegypti, in vtrāq; partē diuidendum est. Nam ascendere bonum, defluere malum est. In his q̄ poeniam egerunt, fides euāgelij, gratia spūs sancti de fonte Chrii procurrit, sicut riuus ascendit: in his, q̄ impēnentes fuerunt vel sunt, maxime in Iudæis, cuncta carnalium cerimoniarū vanitas & inutilitas defluit, & est vbicq; cōtēpibilis nullusq; iam verus dei cultor illas suscipit. D estuit (inquā) sicut fluuius Aegypti, qd videlicet nō vtiq; cōtemnunt cerimonie carnalis Iudæismi, sed ita, vt quocūq; illas exercet, reputent, & sint velut Aegypti, i. tenebrorū, & oīno rubri maris, qd est baptisma Chrii, transitu indigni. In his quoq; q ex gētibus crediderūt istæ prophetiæ versiculus sic implet, vt qd valde timēdum est, multi vocati, pauci vero sint electi. Nam qd pauci electi sunt, recte dicit, & ascēdet sicut riuus omīs, q videlicet riuus minor est q̄ fluuius, & qd multi sunt vocati, q non pertingunt ad electiōnis ascensum recte subiungitur, & defluet sicut fluuius Aegypti. ¶ Ex ipis qui ascendunt sicut riuus (vt iam dictum est) completum propositum dei in ædificationē ecclesiæ Chrii, qd est corpus eius, plenitudo eius, cuius ipse caput est, sicut Aplus dicit. ¶ Recte ergo subiungit, q ædificant in cælo ascensionē suā. Ascensio nāq; riuus oēs. i. electi oēs, spūalem ex ipso grām habentis ascensio ipsius est. Quod em illuc ascēderūt tribus tribus dñi, nō ascēdētium facultas, sed gratia vocātis agit. Et nemo ascēdit in cælū, nisi q̄ descēdit de cælo filius hoīs q̄ est in cælo. Et Aplus cum dixisset, q̄ descēdit ipse est, & q̄ ascēdit super omēs cælos, vt implet oīa, & ipse dedit qdem quosdā aplos, quosdā autē prophetas, alios vero euāgelistas, alios autē pastores & doctores, ita sententiā cōpleuit ad cōsummationē sanctorū in opus ministerij, in ædificationē corporis Chrii. Pulchre ergo dictum est, q ædificat ascensionē suā in cælo, qd videlicet ascensus sanctorū corporis Chrii ædificatio est, & q̄ membra sequuntur ascendendo, gfa capitis est præuentis, quod solum propria virtute ascēdit. ¶ Et fasciculū suū (inqt) sup terrā fundauit. Nimirū quādo Chrus in cælū ascēdit, paruum apostolorū numerū in terra reliq̄, & eosdē misit sancto dilectionis spū, quasi in fasciculū ligauit, vinculo charitatis, & vnitate fidei, & eiusmodi fasciculū fundauit, id est, in fundamentō posuit, & super illum ecclesiā suā ædificauit. ¶ Deinde & de gētibus nōnullos tāta impleuit vbertate cœlestis græ & verbo doctrinæ, vt secundum apostolorū imitationem possent ecclesiā Chrii instruere. Hinc protinus subiungit: Qui vocata aquas maris, & effundit eas super faciem terræ. Maris nāq; nomine interdū gētilitas significat, vt illic, Propterea nō timebimus, dū turbabit terra, & transferunt montes in cor maris. Hoc em hunc habet sensum: Non timebimus tribulationes futuras q̄ tūc erunt, quādo turbatis & repellentibus verbū dñi Iudæis q̄ bus primū oportebat prædicari euāgelium, trāsferent apostoli in mediū gētiū. Itaq; q̄ vocata aquas maris, & effundit eas super faciem terræ, idem est ac si dicat, q̄ hoies gentiles saluas, & insipidas habētes aquas secularis sciæ sursum vocat, & cœlestia facit sapere, constituitq; doctores, vt tam loquendo q̄ scribendo compluant terrā ecclesiæ. Quis hæc tanta & talia facit: Dñs (inqt) nomē eius, qd reuera nō posset talia facere, nō posset de mortuis resurgēs in cælo ascensionem suam ædificare, nisi esset dñs. Idcirco & David cum dixisset: Ite facie te ei, qui ascendit super occasum, continuo subiunxit, dñs nomen illi. Hoc Iudæi multum grauitate tulerunt, quod gentiles vocati, & recepti sunt, inuidetes saluti illoꝝ. Ex ampligrātia, vt Petro dicerēt: Quare introisti ad viros præputium habentes? Et multa his similia. Recte ergo sequitur: Nunquid non vt filij Aethyopum vos estis mihi filij Israēl, ait dñs: Nunquid nō Israēl ascendere feci de terra Aegypti, & Palestinos in Cappadocia, & Syros de Cyrene. Ecce oculi dñi dei super regnum peccā, & cōterā illud a facie terræ. J Ac si dicat: Quid gloriāmini vos Iudæi de proprietate dei, & gentibus derogatis? An Iudæorū deus tantum? Nonne & gentium? Imo & gentium sicut Aethyopes, ita & vos mihi estis, nec magis aut minus propinquus, quia sicut Iudæos, ita & Aethyopes ego creauī. Quod si in hoc gloriāmini, & propter hoc vos potius q̄ alias gentes ad me pertinere iactatis, quia feci vos ascendere de terra Aegypti. Nunquid propter hoc alterius naturæ siue conditionis q̄ ceteri homines estis? Nempe & Palestinos de Cappadocia, & Syros ascendere feci de Cyrene. Non ergo erigamini in superbiam, q̄ vos de Aegypto eduxerim, & quasi peculiarem ppriam meū, Pharaoni seruire non passus sim, neq; arbitramini, qd propter hoc solis vobis debeat regnū dei, quia videlicet & in hoc seculo Aethyopes, Palestinos, Syros, atq; Iudæos, distātes locis atq; corporibus, mortalitatis lege sociāui, & pro arbitrio meos seruos meos huc illucq; committo, & in vniuersas prouincias transfero, & in illa cēlesti Syon, cuius fundamenta sunt in montibus sanctis, similiter oēs siue ex omnibus gentibus q̄cūq; fides cōmēdauerit, cōgruis māsōibus collocet, sicut p̄ Psalmistā dicit: Memor ero Raab & Babylonis, scientē me. Ecce alienigenæ & Tyrus, & Populus Aethyopum, hi fuerūt illic. Ecōtra, quæ æquali cōditiōe omēs sunt facti, ita quicūq; peccauerint, æquali iudicij mei sententia punient, & oīa absque discretionē per sonarū impia regna subuertant. Nam ecce (inquā) oculi dñi super regnum peccā, & conterā illud a facie terræ. Quod autem vel cuius gētis regnū tm̄ peccauit, q̄ illius quæ prophetas occidit, & ipm̄ prophetarū dñm crucifixit: Ne ergo in superbiam erecti, peccatores ex gentibus ad fidem venientes, repellendos esse censeatis, quia Iudæi non minus q̄ Græci, imo primū siue magis q̄ Græci, etiam & indignationem, tribulationem, & angustiam sunt recepturi, quicunque non acquiescūt veritati, ita vt regnū quoq; illoꝝ tēporale destruat, etem a facie terræ cōterā illud.

Coloss. 1
 Psal. 129
 Iohann. 5
 Ephes. 4

Psal. 47

Psal. 67

Acto. 17

Roma. 8

Psal. 88

Roma. 8

L Verunt

Veruntū contere nō contera domū Iacob dicit dñs: Ecce em mādabo, & cocutiam in oibus gentibus domū Iſrael, ſicut cocutiam in cribro, & non cader lapillus ſuper terram. In gladio morient omēs peccatores populi mei q dicunt, non appropinquabit, & non veniet ſuper nos malum. Certā & quā falli non poſſit ſua deus cōmendat providentiā, dū pramiſſo, ecce oculi dñi dei ſuper regnū peccās, & cōtera illud à facie terræ, ſubiigit, vep contere nō contera domū Iacob. Idē em eſt ac ſi dicat: Contera quidē domū Iacob in reprobis, ſed nō contera in electis. Impoſſibile nāq eſt dum contere regnū Iudaicū contritione Romanæ virtutis, dū occidunt, dū diſpergunt in oēs gentes captivi, perire deo quēq ex illis quos præſciuit & p̄deſtinavit. Non em regnū vel gentē illā ſic cōtrivit, vt nullum ex illa ſaluū eſſe velit. Hinc Aplūs dicit: Nunq d reppulit deus populū ſuū. Abſit. Nam fundans de tribu Beniamin. Non reppulit deus plebē ſuā & ego Iſraelita ſum ex ſemine Abraham de tribu Beniamin. Non reppulit deus plebē ſuā quā præſciuit &c. Pulchra valde ſimilitudine ipm myſteriū innuit, de quo Aplūs: Nolo em (inqt) vos ignorare frēs myſteriū hoc, vt nō ſitis vobis ipſis ſapiētes, q cæcitas ex parte cōtrigit in Iſrael, donec plenitudo gentiū intraret. Pulchra (inquā) ſimilitudine idipm propheta hic dicēdo: Ecce em mādabo, & concutiā in oibus gentibus domū Iſrael, ſicut concutiſ in cribro, & nō cadit lapillus ſup terrā. Cuncta tribulatio ſive anguſtia, qua coanguſtati & cōtribulati Iudæi, in oēs gētes ſunt euētilati ac diſperſi, velut cōcuſſio cribri exitit, quō ſi puluerulēta collapſi muri cribro cōgeſta cōcutiant, vt puluere in terrā cadēte ſoli remaneat lapilli in opus reſtauratiōis cōferendi. Vnde p̄miſſo in gladio morient omēs pctōres populi mei, q dicūt, nō appropinquabit, & nō veniet ſup eos malū, cōtinuo ſubiungit: In die illo ſuſcitabo tabernaculū Dauid quod cecidit, & reedificabo aperturas murorū eius, & ea q corruerāt inſtaurabo, & reedificabo eū ſicut in diebus antiq, vt poſſideat reliquias Idumææ, & oēs natiōes, eo q inuocatu ſit ſup eos nomē meū dicit dñs faciēs hec. Quē em ſenſum hæc habeat apli probāt, vbi quæſtione ſuſcitata, cur hoies ex gētibz Paulus & Barnabas abſq circūciſione & obſeruatiā ſabbati ſuſcepſerunt. Petrus r̄ſpondit vt debu- it: Cuius ſenſum probās, Iacobus hæc locutus eſt: Viri frēs audite me, Symō n̄ſtauit, quē admodū primū deus viſitabit ſumere ex gentibus p̄p̄m noie ſuo, & huic cōcordat verba prophetaz, ſicut ſcriptū eſt. Poſt hæc reuertar, & reedificabo tabernaculū Dauid, quod cecidit, & diruta eius reedificabo, & erigā illud vt requirāt cæteri hoim dñm, & oēs gētes ſup quas inuocatu eſt nomē meū, dicit dñs, faciēs hec: Notū aſeculo eſt dño opus ſuum. Igit domus Iſrael quæ concutiſ in cribro ruinoſa domus, & collapſum tabernaculū eſt, quā dñs ſtans ſuper altare, i. in ara crucis appenſus, ab illis (ſicut iam ſuperius dictū eſt) percuti iuſſit cardinē, vt cōmouerent ſuperliminaria, & lapilli reſidui, quoz nullus cecidit ſup terrā, reliquiaz ſunt, de quibz Apoſtolus cum præmiſiſſet, ſed quid dicit Heliaz reſpoſum diuinū. Reliqui mihi ſeptē milia viroz, q non curauerunt genua ante Baal, ſic ergo (inqt) & in hoc tpe reliquiaz ſecundū electionē gratiæ ſaluz factæ ſunt. Porro, pctōres eiufdem populi oēs in eo ſunt pctōres, quod dicūt, nō appropinquabit, & nō veniet ſup nos malū, & idcirco in gladio morientur inq. Ergo non parui criminis eſt dicere, nō appropinquabit, & nō veniet ſup nos malū. cū deus vel ſpūs ſanctus dicat p os pphetaz, appropinquabit & veniet ſup vos malū. Veraciter crimē hoc eſſe magnū antiquo & nimis dolēdo ex- emplo eſt comprobatū. Nam deus dixit: In quocūq die comederis ex eo, morte morieris. Ecōtra ſerpēs: Nequaq (inqt) morte moriemini. Itaq q per ſerpentē dixit, nequaq moriemini, cū deus dixiſſet, moriemini: idē ſpūs malignus p os pſeudopphetaz dicebat, nō appropinquabit & nō veniet, cum ſpūs ſanctus p prophetas ſuos diceret, appropinquabit & veniet ſup vos malū. Proinde ipſi qdem pſeudopphetaz ſerpētī ſiles, & maledictione digni ſunt, pctōres aut, q magis credunt pſeudopphetis q prophetis dñi, tam iuſte in gladio moriunt, q iuſte Adā ſive mulier eius, pro eo quod ſerpenti magis q deo credidit, ſententiā excepit, vt de paradifo expelleret. Gladiū aut hic nō ſolum Romanoz intelligim, qui pcutit interiora ois impcnenitētis animæ, quē Pſalmiſta metuēs. De gladio (inqt) maligno erue me. Ecce in die iſto, q dies ſalutis eſt, & tempus acceptabile, ſuſcitā illud tabernaculum Iacob quod cecidit, quia pro Iudæis incredulis inuentur gentiles creduli, tanq lapides viui ſuper fundamentum viuorum apoſtolorum & prophetaz, & hoc modo reedificat

Roma, 11

Vbi supra

Acto, 13

Domus Iſrael nunc ruinoſa eſt 3. Reg. 19 Roma, 11

Gene. 3

Duplex gladius

Eſa. 143

4. Petr. 2

edificator verus Dauid, lapis angularis ſicut in diebus antiquis, id eſt, non ex operibus legis, ſive cerimonis carnis, ſed ex fide, per quam Abraham iuſtificatus eſt, per quam Noe complacuit, per quā Abel plurimā deo hoſtiā obtulit, & poſſident nunc poſteri huius Dauid reliquias Idumææ & omēs nationes, ſine acceptione perſonaz, eo q inuocet nomen dñi ſuper eos. Vbi em inuocatio nominis dñi, nulla eſt diſtinctio Iudæi & Græci. Et vt ſcias, qa quicquid auſiſti ſtabile & ratum eſt, nec infectum remanere poteſt, non alius ſed ipſe, dicit dñs, faciēs hæc. Quæ ſunt hæc? Quænam nobis oſtendis, dicendo, faciēs hec? Nimiz ſtans ſuper altare, & percutiens cardinē, & ſuper liminaria cōmouens, in gladio interficiens omnes, quoz in capite auaritia eſt, tangehs terrā vt tabeſcat, & lugere faciēs omēs habitantes in ea, ædificans in celo acceſſionem ſuā, & ſacculum ſuū ſuper terram fundans, vocās aquas maris, & eſtundens eas ſuper faciem terræ, & contere regnū peccās & concutiens in oibus gentibus domum Iſrael, ſuſcitās tabernaculum Dauid, id eſt, eccleſiam ſuam (ipſe eſt em verus Dauid) & reliquias Idumææ poſſidens, id eſt, de terrenis, & terrena ſapientibus hominibus cœleſtes faciēs, cuius dixiſſe feciſſe eſt. Sequitur: L. Ecce dies veniunt, dicit dñs, & comprehendet arator meſſorem, & calcator vuz mittentem ſemen. Et ſtillabunt montes dulcedinē, & omēs colles culti erūt. Et conuertat captiuū, & tate ppli mei Iſrael, & ædificabit ciuitates deſertas, & habitabūt in eis, & plātabūt vineas & bibent vinum eaz. Et facient hortos, & comedent fructus eoz. Et plantabo eos ſuper humum ſuam, & non euellam eos vltra de terra ſua, quā dedi eis, dicit dñs deus tuus. Ecce ſu- nis loquendi in hoc propheta vide qualis ſit. Si ſolū reſpicias literæ corticē, vile eſt & exitu quū, qd à glorioſo & magno deo promittit, quia bonis & malis commune eſt, & bonis qdem non magnopere curādum, non magna ſolicitudine quærendū, malis autem concupiſcibile, quoz deus venter eſt, de qualibus Apoſtolus: Eſca (inqt) ventri, & venter eſcis, deus autē & hunc & illā deſtruet. Si autē corticem diſcutias, quemadmodū hic idem propheta ſycomoros velliebat, & ſub vilitate literæ ſcioſum, i. ſpūalem ſenſum requiras: glorioſum eſt, & præclaz quod deus gloriæ promittit in hac ſermonis conſummatione ſperātibz in ſe, quod oculus non vidit, & calcator vuz mittentem ſemen, quod in cor hominis non acceſſit. Dicit aliq: Quæ ſunt neceſſitas, vt maxime in calce ſermonis talis promeret iſa, quæ maxime carnales mulceat? Videlicet qa ſic expediebat, vt pueros illos, apd quos ſeruāda erat ſancta ſcriptura, ſeduceret ſeductione bona, propter eos qbus proficere habebāt myſteria, quæ continent in prophetis ſuo tpe reuelanda. Eſt em ſeductio bona, qua non ſolum reprobis, vep etiā probis aliq, neſciens diuinis conſilijs obſequium præſtat, in tantum, vt Hieremias dicat: Seduxiſti me dñe, & ſeductus ſum, fortior me fuiſti, & inualuiſti. Idē em eſt ac ſi dicat: Propoſuerā ego tacere de huiusmodi, tu autem, vt tacere non poſſem, motum quaſi impatientis animi, id eſt, zelum bonum & fortem impegiſti. Sequit nāq poſtmodum & dicit. Et dixi: Non recordabor eius, neq loquar in nomine illius. Et factus eſt in corde meo quaſi ignis exæſtuans, clauſusq in oſſibus meis, & defeci ferre non ſuſtinēs. Contra pueris & carnalibus iſtis dicamus, q ſcripturas ſanctas nunq cuſtodiffent, ſi vim illaz intellexiffent. Seduxit vos dñs, & ſeducti eſtis, fortior vobis fuit & inualuit. Si em ita locutus fuiſſet in prophetis, vt nihil boni ſonare videret litera vobis peſſimis, i. aſceremini contra ſp̄m propheticum, quemadmodum iratus eſt rex veſter Achab contra Michæam prophetam, dicens, ac Ioſaphat regem Iuda: Nunquid non dixi tibi, quia non propheta mihi bonum, ſed ſemper malum eſt? Ita irati ſanctam ſcripturam ſuccenderetis, ſicut fecit rex Sedechias, qui cum legeretur ſibi verba Hieremiaz, lectis iam tribus pagellis aut quatuor, ſcidit volumen ſcalpello ſcribæ, & proiecit in ignem q erat ſuper arulam, donec conſumeret omne volumē igni q erat in Arula. Bonū ergo fuit vos ſeducitanq pueros, & ſicre promitti ſpūalibus ſpūalia, vt putaretis vobis carnalibus promitti carnalia, qualia ſunt hæc, vt arator meſſorē, & calcator vuz mittentē ſemen comprehendat, ſicut per bonā tempeſtate fieri ſolet, dū ſtatim poſt meſſem impletis horreis ad ſufficiētiā præſentis anni, ſubſequens arator ſemen iaciat in ſpem futuri, nec mora vlla intercedēte vindemiæ tempus ſit, quā non ſinat vuz maturitas vltra differri. Hæc em carnaliter intelligentes, vobis metiſtis blandimini, dicentes: Vobis ipſis poſt aduerſa ruſus proſpera promitti cum impcnenitē ſitis. Et per hanc quidem occaſionem ſcriptura ſancta penes vos hæcenus ſeruata eſt, & ſer

Eph. 2 Heb. 11

1. Cor. 6

Eſa. 64

Duplex ſeductio bona, i. & mala Hierc. 20

Iudæi vobis lebāt ſibi pphetari bona carnalia

3. Reg. 16 Hierc. 36

& seruator. Vos autem interea captiui, & dispersi estis, & in peccato vestro moriemini. Nunc tandem literam hanc discutientes sensum queramus, q̄ intrinsecus latet. Ecce (inquit) dies veniunt dicit dominus, & comprehendet arator messem, & calcator vix mitentem semen. Isti dies iam venerunt, sicut testatus est ipse dominus ad discipulos suos loquens & dicens: Ecce dico vobis, leuate oculos vestros, & videte regiones, q̄ abbas sunt iam ad messem, & qui metit, mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam. Ut & qui seminat simul gaudeat & qui metit. In hoc enim est verbum verum, quia alius est qui seminat, & alius qui metit. Ego misi vos metere, quod non seminastis. Alii laborauerunt, & vos in labores eorum introistis. Breuiter dicendum, quia qui laborauerunt, & seminauerunt patriarchæ & prophetae, qui autem in labores illorum introuerunt, apostoli sunt. Patriarchæ namq̄ laborando, id est, peregrinando, & de genere in gētem, & de regno ad populum alterum pertransiēdo, seminauerunt, id est, promissiones beati seminis futuri (quod est Christus) accipere meruerunt, ipsum autem oculis suis non viderunt, tantummodo spe inhiantes, & per hoc seruientes in modum arantium & seminantium. Apostoli autem, præsentē Christum eundem beatis oculis viderunt, & receperunt eum in modum metentium. Propterea dixit illis: Beati oculi qui vident, quæ vos videris. Dico enim vobis, q̄ multi prophetae & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt. Igitur quod nunc ait, & comprehendit arator messem, idem est, ac si dicat, patriarchæ simul & apostoli gaudebunt in semine Abrahamæ quod est Christus, in quo promissam pariter accipiant benedictionem, ut quemadmodum dicit & qui seminat simul gaudeat & qui metit. Neq̄ em̄ sic apostoli in labores eorū introierunt, vt eos excluderent, sed ecce simul gaudent, & illi q̄ ante aduentum eius seminauerunt, & isti qui in aduentu eius messuerunt. ¶ Porro, calcator vix, qui comprehendit mittentem semen, idem est qui & mesor, & mittens semen, idem est qui & arator. Nam (sicut iam dictū est) anteriores patres sancti, & arantes & mittentes semen fuerunt. Apostoli vero & mesores & calcatores vix sunt, mesores quia præsens Christus maturum fuit illis fructum, calcatores vix, quia mustum sancti spiritus de illo sumpserunt, vel quia passioni eius præsentialiter communicantes, calicem eius biberunt. ¶ Et stillabunt (inquit) montes dulcedinem, & omnes colles culti erunt. Montes idem apostoli sunt, propter excellentiā meritum, qui per totum mundum dulcedinem pacis, & remissionem peccatorum stillauerunt: prædicando in nomine Iesu Christi poenitentiam & remissionem peccatorum. Illi autem audientes, & audiendo iustificati, tanquam colles bene culti, fructum bonum reddiderunt. Et conuertam (ait) captiuitatē populi mei Israel, id est, soluam vincula peccatorum, & diruam erroris, & ignorantiaē carcerem, quæ vera captiuitas erat, in qua detinebamur nos qui nunc dicimur & sumus Israel. ¶ Quod deinde subiungit: Et ædificabunt ciuitates desertas, & habitabunt in eis, & plantabunt vineas, & bibent vinum eorum, expositione iam non indiget, cum videamus vbicq̄ terrarum per desertū gentilitatis, quæ prius a deo deserta fuerat, surrexisse prophetas, & ciuitates propter fidē firmitatem & vineæ propter sp̄i, quæ non confundit, hilaritatem, & horti propter charitatis delicias recte dicuntur, in quibus habitant qui verbo illas ædificauerunt, vnde bibunt vinum lætitiæ, qui præceptis illas informauerunt, vnde comedunt fructus, qui consilijs prouexerunt, q̄ sicut qui metit, ita & qui ædificat huiusmodi ciuitates, & qui plantat huiusmodi vineas, & qui facit eiusmodi hortos, mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam. Vnde & sequitur: Et plantabo eos super humum suam, & non euellam eos vltra de terra sua quam dedi eis. Humus namq̄ quam dedit sanctis suis paradisi deliciarum est, in quo primum hominem posuit, quia ergo in Adam omnes humum sue terram illam perdidērunt, & exortes facti sunt regni caeloz, per aduentum autem Christi ita recuperauerunt, vt amplius non perdant, recte cum dixisset, & plantabo eos super humum suam, protinus addidit, non euellam eos vltra de terra sua quam dedi eis, veritq̄ se ad aurem cuiuslibet nostrum gratulabundus dicendo, dicit dominus deus tuus.

Iohan. 4
Aratores,
patriarchæ
mesores
postoli

Psal. 104

Luc. 10

Calcator
vix

Ecclesie christi
dicitur,
ciuitates,
vineæ, &
horti.

FINIS LIBRI QUARTI ET VLTIMI
IN AMOS PROPHETAM.

Prologus

PROLOGVS RUPERI IN ABDIAM PROPHE-
TAM.

Vartus in ordine duodecim prophetarū Abdias est. Hic ille esse perhibetur qui in libro Regū loquitur ad Heliam, Et nūc dicitis mihi: Vade, dic dño tuo, ad est Helias. Cūq̄ recessero a te, sp̄s dñi asportabit te in locū quē ignoro, & ingressus nūctabo Achab, & nō inuenies te, interficiet me. Seruus autē tuus timet dñm ab infantia sua. Nunqd nō indicatū est tibi dño meo qd fecerim cū interficeret Iezabel prophetas dñi, q̄ absconderim de prophetis dñi centū viros quinq̄, quagenos, & quinquagenos in spelūcis & pauerim eos pane & aqua? Dicitur etiā hic fuisse tertius ille princeps quinq̄genarius, cui peperit Helias dicens: Hō dei, noli despiciere animā meā, & animā seruoz tuoz q̄ mecū sunt. Ecce descēdit ignis de caelo, & deuorauit duos principes quinq̄genarios primos, & quinq̄genos q̄ cū eis erant. Sed nūc obsecro vt miseraris aīæ meæ. Postmodū relicto Ochoziæ regis ministerio, factus Helias discipulus prophetauit, qui etiā morte propria obiit, sepultus cū patribus suis in Sebaſte ciuitate, vbi & Heliasz propheta, & Iohannes Baptista venerabiliter quiescūt. Igitur q̄ centū prophetas auerat, accepit grām prophetalē, & de duce exercitus dux ecclesie factus est. Vn de recte & probabiliter in euāgelio suo loquit dñs noster: Et q̄ recipit prophetā in noīe prophetae, mercedē prophetę accipiet. Etenim q̄ vere dicat p̄cedēs in isto exēplū, probat, q̄ pro eo q̄ paruū prophetarū gregē tūc pauerat in Samaria, factus & ipse propheta, nūc in toto orbe Christi pascit ecclesias. Et hoc notādū, q̄ sicut in actibus ap̄loz, q̄ primus martyrio coronandus erat, diuino quodā p̄sagio vocatus est Stephanus, qd interpretat coronatus, ita isti, q̄ taliter dño seruire talēq̄ seruitutis mercedē recipere habebat, vocatus est Abdias, qd interpretat seruus dñi. Accedamus ad hunc seruū dñi, & audiamus qd per eū dicat ipse, q̄ per sanctos prophetas locutus est, sp̄s dñi, nō dubitātes, q̄ quāuis versuum supputatiōe paruulus propheta sit, sensibus tamen sit magnus, id est, totus spiritualis.

Abdias fuit
tempore He-
liae.
3, Regū, 18

4, Reg. 1

Math. 10

Abdias ser-
uus dñi.

RUPERI ABBATIS

TVITIENSIS IN ABDIAM PRO-
phetam commentariorum liber vnicus.

Isto Abdias. Quæ visio dicitur Abdias, visio est dei, i. quā deus Abdias ostēdit. Vnde & Ezechiel: Aperti sunt (ingit) caeli, & vidi visiones dei. Propterea q̄ nūc prophetae dicunt, olim dicebant vidētes, eo q̄ viderēt dei visiones. Nā in libro Reg. ita legimus: Olim in Israel sic loquebat, vnusquisq̄ vadēs cōsulere deū. Venite & ea mus ad videntē. Qui em̄ propheta dicitur hodie, vocabat olim videntē. Visiones autē hæc differūt, q̄ alibi monstrāte deo, significati uæ vident imagines, quales maxime viderūt ita dicitur Ezechiel & Daniel, alibi sine imaginibus diuinæ suo mō vident & percipiunt locutiones, quæ admodū hic de semetipso dicit: Visio Abdias, & tñ nullā se similitudinē sine imaginē narrat vidisse. Et de ista quidē visionis qualitate nō dubiū est, sanctos prophetae certū habuisse visum suæ intellectū, sp̄i sancto in ipsis loquentes de illa vero qualitate vidēdi, quā p̄ monstrabant imagines, illud sciendū, q̄ nō statim intellectus sequebatur visum, sicut de semetipso testat Daniel. Cū em̄ vidisset quatuor bestias grandes de mari ascēdentes, accessit (ingit) ad vnū de assistētibus, & veritatē quæ rebā ab eo de oibus his. Itē, cū vidisset arietē cornibus ventillantē cōtra occidentē & cōtra aquilonē & contra meridiē & aduersus eū currentē hircū, qui habebat cornu in signe inter oculos suos, postmodū subiū-

Ezech. 40

1, Reg. 9

Duplices
visiones.

Danie. 7, 8

T xit.

ait: Cū viderē ego Daniel visionē & quærerē intelligentiā, ecce stetit in conspectu meo quasi species viri, & audiui vocē viri inter Vlai & clamauit & ait: Gabriel fac intelligere istā visionē. L. Hæc dicit dñs deus ad Edom. Auditu audiuius a dño, & legatū ad gentes misit. Surgite & cōsurgamus aduersus eū in plū. J. Edom ipse est Esau, q̄ & alio noie dicitur Seir. Cur autē vocatus sit Edom, historia prodit dicēs: Coxit autē Iacob pulmētū. Ad quē cū venisset Esau de agro lassus, ait: Da mihi de coctione hac rufā, quā ob causam vocatū est nomē eius Edom. Edom quippe interpretatur rufus, & est nomē hoc gulæ eius monimentū, eo q̄ pro coctione rufā vendiderit primogenita sua. Atramen idē colore q̄ rufus erat, cuius scriptū est: Qui primus egressus est, rufus erat, & totus in morē pellis hīpidus. Vnde notandū q̄ nō naturæ accidēs color reprehensibilis iudicatus est, vt propter hoc tali vocabulo denotaret & diceret Edom, p̄sertim cū & sanctus Dauid rufus fuerit, sed animi vitii & immoderatus rufæ coctionis appetitus meruit, vt nois eiusmodi hereditate fortiret. ¶ Quid autē genus illius Edom tūc tēporis agebat, vel in quo merebat, vt cōtra illū visio tā dura prophetæ siue sermo dñi demonstraretur? Valde nāq; dura est, sicut ex tota serie lectiois huius manifestū est. Si tēporē illoꝝ gesta reuoluimus, cōstat q̄ scēdētas erat Israeli Edom, in tantū vt cū Iorā filio Achab, sub q̄ iste Abdias pauerat prophetas dñi, pergeret ad plū cōtra Moab. Quid igitur sup hoc animaduertēdū, nisi q̄ verba visionis huius, cū non hoīs, sed spūs sancti verba sint, spūaliter p̄sanda sunt? Edom quippe (q̄ interpretat rufus, siue sanguinolētus) nō solus iste homo fuit Isaac & Rebecca filius, sed oīs quicūq; vitii eius imitatur, scēdō gulā, & fraternū gerēdo odium, sicut ille fecisse nō ignorat. Si hoc ita nō esset, Ap̄lus nequāq; diceret his, q̄ vtiq; secundū carnē, q̄ ex Esau qui & Edom, sed ex Iacob geniti fuerāt. Contemplātes ne quis desit gratiæ dei, ne quāra dix amaritudinis rursus germinās impediāt & per illā inquinētur multi, ne quis fornicator, aut profanus vt Esau, qui propter vnā escām vendidit primogenita sua. ¶ Itaq; si verba visionis rite perpendas, q̄ nulla testatur historia digne, & sicut prophetica cōdeceat tuā bā, cōpleta esse in illo Edom, itēq; recolas, qualis fuerit reꝝ status in Israel, quo tēpore prophetauit hic Abdias, dubitare nō debes, quin sub noie Edom visio sit contra carnalē Israēl. Tunc enim regnante Achab & impia Iezabel cœperūt occidi prophetæ dñi, ita vt diceret Helias: Dñe dereliquerunt pactū tuum filiū Israel. Altaria tua destruxerūt & prophetas tuos occiderūt gladio, & relictus sum ego solus & quærūt animā meā. Nimirū qui occidebant, & ipse Helias qui fugiebat, cæteriq; de quibus ait dñs, Reliqui mihi septem milia viros, quorū genua nō sunt curuata ante Baal, ipsi sunt Iacob & Israelitæ, qui autē occidebant eos, ipsi erāt Edom, vtpote opere perpetrātes odiū quod mēte cōceperat ille, cuius propter imitationē filii sunt, dicēs in corde suo: Venient dies luctus patris mei, vt occidam Iacob fratrem meū. Alioquin quomodo stabit illud, qd̄ in hoc propheta, cū p̄missum esset vt intereat vir de monte Esau, subiunctū est, propter interfectionē, & propter iniquitatē in fratre tuū Iacob? Nam ille Esau siue Edom quē Rebecca peperit, oderat quidem semp Iacob pro benedictione qua benedixerat ei pater, sed nō interfecit eū. Hi autē qui ex Iacob secundū carnē geniti, odium imitati sunt Esau, fratres suos interfecerūt, nec desisterūt interficiendo, donec ipsi interficerēt Christū. ¶ Quod si quæraa, q̄ fuerit necessitas vt significarentur noie Edom, cū possent manifestius exprimi nominibus alijs q̄ propria viderētur Iudaicæ siue Israeliticæ gentis, nos ad hæc dicimus, q̄ nimis incauti & indiscreti fuisset hominis, nudo sermone proprijsq; vocabulis declamare perditionē gentis, apud quā solā oportebat interim propheticas visiones & in oēs sanctas scripturas cōseruari, donec glorificato Iesu & dato spiritu per totū mundū diffunderent, per linguas omnium gentium, & claresceret aperto credenti sensu ad intelligēdū. Nunc iā textū visionis huius ingrediamur. Præmissō, hæc dicit dñs ad Edom, statim subiungit, Auditu audiuius a dño, & legatū ad gentes misit. Hæc ex sua cæterorūq; prophetarū persona interloquitur, priusq; narrare incipiat, quā nā sint ea quæ dicit dñs ad Edom. Sic Lucas in actibus apostolorum p̄missō, exurgēs Petrus in medio fratru dixit, priusq; ea narrare incipiat, quæ Petrus dixit, ipse ex sua persona interposuit. Erat autem turba hominū simul fere centū viginti. Itaq; quæ quæreret, quis tu, q̄ nō vel vnde scis, quid dicat dñs ad Edom? A dño (inquit) audiui mus auditū nos prophetæ, qui fere oēs loquimur contra Edom. Et ipse misit, i. certissime missus

Edō, Esau, & Seir, tria nomia, res vna. Gene. 27.

1. Regū. 16.

Quæstio

3 Reg. vlt.

Responso.

Heb. 12

Carnalis Israel dicitur Edom.

3. Reg. 19

Gen. 27.

Curobscure scripte propheta.

Acto. 1.

missus est legatū ad gentes, qui dicat: Surgite, & cōsurgamus aduersus eū in prælium, legatus iste Christus est missus ad gentes & desideratus gentibus, sicut in Aggeo scriptū est: Mouebo oēs gētes & veniet desideratus cūctis gentibus. Legatus iste nō sic ad gētes missus dicitur, vt p̄ suā ipse personā ad gentes venierit, aut venire debuerit, quippe q̄ in Iuda cōsummatu est, & peragendū ad gentes suæ legationis officiū, suis apostolis impo sit, sicut vnus ex eis Paulus dicit. Pro Ch̄so ergo legatione fungimur, tanq̄ deo exorāte p̄ nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini deo. Legati huius verba sunt hæc, O vos gentes, surgite & cōsurgamus aduersus Edom in præliū. Nimirū hoc & corporaliter factū est, quādo ex Romano imperio cōsurrexerūt gentes ad excidiū Iudæorū, & nūc vsq; fit, dum credētes ex gentibus cōtra illos verbo veritatis dimicant, tela sumentes ex armario scripturæ sanctæ. Hunc auditū nos a dño audiuius qui legatū illū expectamus & recipimus, Edom autē, qui illum nō recipit, imo qui illum occidit, sicut & ante & post illū prophetas & sapientes & scribas interfecit, quos ille misit, audiat alia quæ dñs ad eum dicit. Quæ sunt illa? L. Ecce paruulum dedi te in gentibus, cōtemptibilis tu es valde. ¶ Quale institum eorū, qui dicuntur ad istū Edom. Paruulū (inquit) dedi te in gentibus. Potest quidem paruulus in bono interdū accipi, sed nō hic. Sequitur em̄, Contemptibilis tu es valde. Ergo paruulū dedi te. I. inuidū esse ostēdit, de quo recte dixerit alia scriptura, paruulum occidit inuidia. Inuides em̄ gentibus, quia videlicet cōparatione tui magnæ effectæ sunt gentes Christi suscipientes, & ob hoc in fide patris Abraham recte gloriantes. Hinc est illud, Ego ad æmulationē vos adducā in nō gentē, in gentē insipientē, in irā vos mittā. Aemularis em̄ & inuides gentibus videns impletū esse in eis illud propheticū: Inuentus sum a nō quærētibus me, palā apparui his qui me nō interrogabāt. Cū ita sis paruulus, cōsequenter & recte cōtemptibilis tu es valde, subauditur, propter interfectionē & propter iniquitatē & fratē tuū Iacob, quam postmodū dicturus sum, q̄ videlicet inuidisti vt paruulus, occidisti vt inuidus. Idcirco nāq; ita cōtemptibilis es, vt sis veluti Cain vagus & profugus sup terrā, eiectus a facie dñi, quia sicut ille fratē suū Abel, sic & tu Christū & prophetas eius p̄ inuidiā occidisti. Idcirco (inquā) tu cōtemptibilis es valde, nō solū deo, verū etiā hominibus, inter quos captiuus & dispersus teneris, notā habēs tui sceleris ipsam cōp̄tuitatē ac dispersionē, quæ tuā iniquitatē latere nō sinit. Nimirū vt ita cōtemptibilis fieres, p̄cedens culpa superbiæ causa extitit. Dico ergo, L. Superbia cordis tui extulit te, habitantē in scissuris petre exaltantē solū suū, qui dicis in corde tuo, quis detrahet me in terrā. Si exaltatus fueris vt aquila, & si inter sydera posueris nidū tuū, inde te detrahet dicit dominus. ¶ Et quidē ille alter Edom, cuius odiū tu imitarit, qui secundū carnē diceris Iacob, ita vt litera sonat in petris habitat. Nā omnis australis regio Idumæorū de Eleutheropopolim vsq; ad petrā & Zailam (hæc est em̄ possessio Esau) in specubus habitat, sed tu qui oia quæ de Esau dicunt, in peius imitaris, in alia petra gloriaris, in alterius petre habitas scissuris. Quæ est illa petra? Tuus secundū carnē pater Abraham. Hinc nāq; Esaias: Attendite (inquit) ad petrā vnde excisi estis, & ad cavernā laci de qua p̄cisi estis: Abraham & Saram vos lens intelligi. Subiungit em̄ protinus & dicit: Attendite ad Abraham patrē vestrum, & ad Saram, quæ peperit vos. In scissuris illius petre tu habitas, & inde superbia te extulit, Verbi gratia dum dicis, Semen Abraham sumus, pater noster Abraham est. Hæc & huiusmodi superbia te extollente dicis, scilicet superbiendo cōtra petrā illam, quæ in fundamēto posita & Abraham & cæteros oēs sanctos, qui petre siue lapides viuī, propter fidē dici merentur, portat. ¶ Nec vero dixi aut dico, te in petra, sed in scissuris petre habitantē extolli. Scidisti nāq; petrā illam, id est, carnē Abraham scissuris irreparabilibus, & tunc quādo decem tribus sciēdente Hieroboram scissæ sunt a domo David, qui possidebat hæreditatē benedictionis, quo post Abraham & Isaac, simplex Iacob benedicti meruit, vt de semine eius Christus nasceretur, & hinc quādo negasti filiū David, filiū dei dicens, nō habemus regem nisi Cæsarem. ¶ Sic habitans in scissuris petre, exaltasti solū tuū, magis eligens nominari sup te regnū Romanū, siue nomē Cæsarem q̄ regnū siue nomen pauperis Christi, cuius regnum nō de hoc mūdo, sed de cælo est. Nimirum frustra decipieris, dicēs in corde tuo, quis detrahet me in terrā. Deniq; si exaltatus fueris vt aquila, & si inter sydera posueris nidum tuū, inde te detraham dicit dñs, Exaltare nunc vt aquila, & inter sydera pone nidum tuum.

Legatus missus ad gētes, Christus est. Aggei. 2

1. Cor. 8

Paruulus hic, id est, inuidus. Iob. 7

Gene. 4

Petra Iudeorum, caro Abraham. Iohan. 8.

Scissuræ filius petre. Gene. 27

Iohan. 19

Iohan. 8

irrisio.

Psal. 46.

Iacob & gētes q̄sto dīcunt fures.

Gene. 27.

Apoca. 3

Roma. 11.

Latrones, scribæ & pharisæi.

Matth. 21

Iohan. 11

tuum, Verbi gratia, dicendo, Nos ex fornicatione nō sumus nati, vnum patrem habemus deū, qui volatus animi superbientis nimis est altus, ego vero inde te detraham, falsum cōprobando & cōuincendo, q̄ non deus pater tuus sit, sed ex patre diabolo tu sis, cuius desideria facere voluisti. Sequitur, L Si fures introissent ad te, si latrones per noctē, quomodo conticuisse? Nonne furati essent sufficientia sibi? Si vindemiares introissent ad te, Nunquid non saltem racemos reliquissent tibi? Quomodo scrutati sunt Esau, inuestigauerunt abscondita eius? Grauisima irrisio, dicere illi, cuius omnia fures scrutati sunt, & abscondita quoq; inuestigauerunt, si fures introissent ad te, q̄o conticuisse? Quisnam ita debet irrideri, nisi is qui valde est cōtempnibilis, ita vanus, vt cum a furibus dormiens omnino spoliatu sit, hoc ipsum adhuc nesciēs quia dormiuit, iactitet q̄ prouidus sit: & furis aduentū toto prius mense olfacere possit? Vt manifestior sit huiusce irrisionis modus, exemplum vndecunq; sumamus. Ethnicus in fabula Therētiana, dū contra fratrem Romachatur, eo q̄ filiū perdat, sinendo illū amoribus vacare, taliter a seruo irridetur. Tu (inquit) quantus quātus, nihil nisi sapientia es. Ille futilis somnūs, Sineres vero illū tu tuum faceret hęc: Ille respondēs ait: Sinerē illū? An uō sex totis mēribus prius olfecissem q̄ ille quicq; inciperet? Et seruus pertinaciter deludēs, vigilantia (inquit) tuā tu mihi narras: Tanq̄ diceret. Nō opus est vt mihi narres, noui em̄ quia filius a te vigilanter custoditus est hactenus ne amaret. At ille videlicet filius, quē pater vanus tātopere se custodisse iactitabat, amoris cuiusdā paltrix totus deditus erat, sed amoris famā alius in se transtulerat. Sed omnis iā nugacibus exēplis, veniamus ad rem, ac demonstramus, qui fures quive latrones ad istū Edom introierunt. In psalmo, gentes omnes iussæ plaudere manibus, & iubilare deo in voce exultationis, elegit nobis (aiunt) hęc editatem suā, speciem Iacob quē dilexit. Hęc dicendo spūs sanctus ad historā mittit nos. Sicut em̄ Esau siue Edom, qui prior natus erat, a deo reprobatus est, & Iacob dilectus: sic Israeliticus populus, qui prius quadā familiaritate deo acceptus erat, postmodum reiectus est. Gentes vero quę nullā eius cognitionē prius habuerāt, eius benedictionē receperunt. Nimirū illic Iacob, & hic gentes recte fures dicuntur, nō pro suo vitio, sed pro illius siue illorum improprio, quibus in mortifera negligentia dormientibus primitiua sublata sunt. Quis em̄, vt interim secundū historiam dicamus, Rebeccam & Iacob fures in illo facto dicere dubitet, præsertim cū dicat ipse Isaac pater, venit germanus tuus fraudulenter, & accepit benedictionem tuam? Eadem ratione Iacob dicatur fur, qua dicitur fraudulenter. Amplius dicimus quia dominus ipse furi se assimilāt, dicendo: Si ergo non vigilaueris, veniam ad te cito tanquam fur & nescies qua hora veniam ad te. Norum utiq; est, quia sic dicitur, nō in reprehensionem venientis, sed in subannationem dormientis. Itaq; & quādo (sicut iam dictum est) venit germanus fraudulenter, & accepit benedictionem, conscia & cooperante matre Rebecca, tunc fures introierunt ad Edom: & quando contingente in Israel cæcitate, subintrans plenitudo gentium tulit neglectā a Iudæis benedictionē, id est Christū, nihilominus, imo per amplius fures introierunt, imo introire nō desinūt ad Edom. Diximus de furibus, de latronibus qd dicemus? Siquidē vtrunq; dixit: si fures introissent ad te, et si latrones per noctē. Nomen latronis nusquam in scripturis recolimus similitudinem gerere alicuius boni. Nam furi qui dem (vt iam dictum est) dominus sese assimilauit, latroni autē nūquam vel ipse vel plus alius assimilari debuit, cum sit nomen crudelitatis. Ergo gentes in Christū credentes, & credendo incredulum & crudelem Edom, scilicet Iudaicum populū supplantātes, fures fuerunt sicut Iacob, qui vt benedictionem acciperet, fraudulenter venit, latrones autē scribæ & pharisæi, qui latrocinando suam exercentes auaritiam, animas trucidauerunt eiudē populi. Nam reuera si latrones nō fuissent, nequaquā dominus præmissio, quia scriptum est: Domus mea domus orationis vocabitur, diceret in eos: vos autē fecistis eam speluncā latronū. Nonne illic præ latrocinando in templo & agendo prædā de populo, ad hoc peruennerunt, vt animas illorum trucidarent, suadendo, vt Christum interficerent? Nonne hoc suadendo, introierunt latrones per noctem? Obdixerunt enim miseris nimiam deceptionis caliginem, ita vt cum essent latrones, viderentur esse consultores. Dixerūt etenim, Si dimittimus eum sic, omnes credent in eū. Et venient Romani, & tollent nostrum locū & gētem. Ad hęc vnus ex ip̄is, Caiphas, pontifex illius annis: Vos, inquit, nescitis quicq;

hec cogitatis, quia expedit vobis, vt vnus moriatur homo, & nō tota gens pereat. O sua missimū consultorem, crudelissimū latronē. Ad hęc conticuit ille Edom, id est, acquieuit sequens crudele consiliū. Nā ab illo die cogitauerunt vt interficerent dñm Iesum. Recte igitur cū irrisione, & ioco amarissimo dicitur in eū, Si fures introissent ad te, si latrones per noctē, quomodo conticuisse? Hoc em̄ amarius dicitur, & acerbius sonat, q̄ si diceretur admirando, dum fures introissent ad te, dū latrones per noctē, quomodo conticuisse? Item quod sequitur, nonne furati essent sufficientia sibi, multo vehementius eundē Edom percutit, q̄ si ita diceretur, furati sunt sufficientia sibi. Hoc de gentibus supradictis Iudæos supplantantibus, secundū typū qui in Iacob præcessit, Recte dicat spūs propheticus, quia furati sunt sufficientia sibi, id est, ea tantū tulerunt Iudæis, quæ ad salutē sufficientia sibi. Neq; em̄ holocaustomata arietum, & adipem pinguium, & sanguinē vitulorū & agnorū & hircorū, neq; neomeniam & sabbatum, & festiuitates alias, & Kalendas, cæterasq; carnales caerimonias fures isti furati dignati sunt, imo respuerunt & arbitrati sunt vt stercorea, sufficere sibi credentes fidem & iustitiam, secundum quod sancti apostoli scripserunt eis: Vltimū est enim spiritus sancto & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris q̄ hęc necessaria, vt ab immolatis simulachrorū, & sanguine & sufficatio & fornicatione, & ea quę vobis fieri non vultis, alij ne feceritis. A quibus custodientes vos bene ageris. Nimirū tale hoc est quale est, vineam introire, & racemos diligenter colligendo, sola folia relinquere. Idcirco conuenienter adhuc proloquens, si vindemiares (inquit) introissent ad te, nunquid non saltē racemum reliquissent tibi? Deniq; vineam domini fuisse Israeliticam gentem passim scriptura concinit, Exempli gratia illud in Esaiā: Cantabo dilecto meo canticū patris mei vineæ suæ. Vineā facta est dilecto in cornu, filio olei, & sepiuit eam, & lapides elegit ex ea, & plantauit eam electam, & cætera vsq; vinea enim domini exercituum domus Israel est. Nunquam sic a vindemiares demessa fuit alicuius hominis vinea in sensibilibus, quomodo ista domini vinea viuens & sensibilis despoliata est a furibus istis. Vindemiares quippe quāuis diligentes sint, nonnunquā saltem racemum inter folia latentē relinquunt. At vero fures isti sæpediti, scilicet gentes ad fidem vocati, & vineam legis & prophetarum ingressi, totum rapuerunt, nihilq; præter folia literæ occidentis reliquerunt illitacenti & dormiente Edom. Nullum omnino iam habent reliquum viuificantis spiritus racemum. Inde admirando percunctans, & percunctando admirans dicit: Quomodo perscrutati sunt Esau, inuestigauerunt abscondita eius, subauditur, fures isti qui ad eum introierunt? Quæ autem erant abscondita illius, videlicet Iudaici populi, qui (vt sæpe iam dictum est) nomine & operibus præfiguratus est Edom siue Esau? Quæ (in quā) erant illius abscondita, nisi spiritualia legis & prophetarum sacramenta, qualia congrue significari potuerūt vestibus Esau valde bonis, quas apud se Rebecca domi habebat? Multum scrutati sunt, miro modo abscondita Esau fures isti inuestigauerunt, quando legem & prophetas spiritualiter intelligentes, pelliculis quoq; hædorum manus & colli nuda protexerunt, id est priorum operum veterisq; superbiæ manifestam confessionem facientes penitentiam egerunt. Ista sunt abscondita Esau, ista sunt valde bona vestimenta eius, quæ Apostolus commemorans, quorum (inquit) adoptio est filiorum & gloria & testamentum & legiflatio & obsequium & promissa, quorum patres ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula. Hęc omnia scrutati sunt & inuestigauerunt, & ad semetipsos transtulerunt. Sequitur, L vsq; ad terminum emiserunt te omnes viri fœdatis tui, illuserunt tibi, inualuerunt aduersum te viri pacis tuæ, qui comedunt tecum, ponent insidias super te. Grandis reatus exitit huic Edom, q̄ multos fœderatos habuit, grandis offensio carnali Israeli, quod toties cum profanis gentibus fœdus pepigit, prohibente domino in lege, ac dicente: Non inibis fœdus cum eis, neque sociabis cum eis coniugia, quia seducent filium tuum ne sequatur me, & vt magis seruiat dñs alienis, irasceturq; furor meus, & delebit te cito, ita factum est. Commixti sunt inter gentes & didicerūt pera eorum, & seruierunt sculptilibus eorum, & factum est illis in scandalum. Hoc faciendo & perseuerando, ad hoc vsq; peruenerunt, vt Romanæ gentis imperio nimis vltro ne se ingerentes atq; dicentes: non habemus regem, nisi Cæsarem Christum dei filium regem suum crucifigerent. Multi per diuersa temporum curricula

Furati sunt sufficientia sibi.

Philp. 3

Acto. 19

Esa. 5

Iudæis in vinea solia folia reliqua sunt.

Abscondita Esau.

Roma. 9

Exod. 32 Danie. 7 Psal. 107

Confidentes, in monte superbiz caput atollentes, nec iam dici merent viri, sed potius mulieres, iuxta quod in Esaia dicit idem dñs: Populum meū exactores sui spoliauerūt, & mulieres dñate sunt eius. Peccatū huius Esau manifestius sermo propheticus exprimit, cū protinus dicit: Propter interfectionē & iniquitatem in fratrem suū Iacob, & peribis in aeternum. Si ad illas tantūmodo duas respicimus personas, q̄ proprijs noībus istis priores nunc cupatæ sunt Iacob & Esau, ista non stabit, q̄ videlicet Esau fratrē suū Iacob odio q̄dem habuit, sed non etiā interfecit. At vero de carnalibus filijs Israel siue Iudæis notum nimis est, q̄ fratres suos prophetas dñi, & ip̄m dñm secūdm carnē fratrē suū interfecerūt, & propter hoc confusio operuit eos, & peremit in aeternū. Non tātm q̄ interfecerunt, sed q̄ insurgētē credere noluerūt. Valde q̄ppe notādum est, q̄ nō dixit hoc solum propter interfectionem, sed addidit & propter iniquitatem in fratrem suū. Nulli deniq̄ nocuisset scilicet interfectionis, si nō perseverasset & iniquitas incredulitatis. Igit̄ (vt sæpe dictum est) hoc nomen Esau, siue Edom cunctos significat imitatores illius primi, & nomē Iacob cunctos illius sequaces, quem ille odio habuit. Cuncta quæ in istū crudelem Edom hæc propheta declamat v̄tura, cōcedit Psalmista vt fiat, q̄ iustus est, dum voce imprecātis dicit: Memor esto dñe filiorū Edom in die Hierusalem, q̄ dicunt, exinanite exinanite, vsq̄ ad fundamentum in ea, id est, q̄ semetipsos inuicem cohortātes atq̄ inflammatēs in odiū eorū, q̄ coelestia sapiūt, dicūt: Euacuate & auferete illa quæ sunt nobis, vel moribus nostris cōtraria, & hoc vsq̄ ad fundamentum, id est, vsq̄ ad finem, vt omnes cedāt in morem nostrū. Hoc est, quod illi impropere sermo præsens, cum protinus subdit: In die cum stares aduersum eum, quando capiebāt alieni exercitum eius, & extranei ingrediebant portas eius, & super Hierusalem mittebāt sortem, tu quoq̄ eras quasi vnus ex eis. Regnābus Achab in Samaria, & Iosaphat in Hierusalem, puo tempore hic Abdias absconditos prophetas dñi pauerat, tale quid fecisse legitur hunc Edom: Congregati nanq̄ sunt filij Edom cum filijs Moab, & filijs Ammon, vt pugnarent contra Iosaphat, Veruntamē tunc neq̄ ceperunt exercitum eius vt voluerūt, neq̄ ingressi sunt portas Hierusalem. Nanq̄ orāte Iosaphat, ac dicentes: Nunc igitur dñe ecce filij Ammon & Moab, & mons Seyr nitunt̄ eijcere nos de possessione, quā tradidisti nobis, factōq̄ sermone dñi super Iahziel filium Zacharie leuita dicētem: O Iuda & Hierusalem nolite timere, crās ingrediemini, & dñs erit vobiscū, filij Ammon & Moab confuturerūt aduersum habitatores montis Seyr, vt interficerēt, & deleerēt eos. Cumq̄ hoc opere perpetrassent etiā in semetipsos versis mutuis concidere vulneribus, Itaq̄ veraciter q̄dem, quādo capiebāt alieni exercitū Hierusalem, siue capere volebāt, alieni (inquā) & extranei, s. filij Moab & Ammon, Edom q̄ Seyr erat, q̄ vnus ex eis, sed (sicut iam dictum est) neque ceperunt, neque ingressi sunt portas Hierusalem. Proinde totā visionē hāc prophetiā qm̄ spūalis est, spūaliter (vt ceptum est) persequamur, q̄ (sicut sæpe iam dictū est) carnalis Israel spūalem persequens fratrē suū Israel, & prophetas dñi occidēs, ipse est Edom. Et reueca quādoq̄ ceperūt alieni exercitū eorū q̄ veraciter Israelitæ fuerūt vel sunt, quādoq̄ extranei ingressi portā super Hierusalem mittebāt sortē, ipse Israel carnalis erat quasi vnus ex eis, imo peior atq̄ infestior q̄ vnus q̄ libet ex eis. Primū circa ipsa tpa, q̄bus iste prophetauit, alieni, s. Syri præliabant aduersus Israel, regibus Benadab & Azael, sed multo sceleratius agebāt intra ip̄m Israel ip̄i q̄ spūaliter dici merent̄ filij Edom. Dñe (inqt̄ Helias) prophetas tuos occiderunt, & altaria tua destruxerunt, & relictus sum ego solus, & quærent aiam meam. Deinde vsq̄ ad euangelica tempora, quotiescūq̄ alieni siue extranei ceperūt, siue ingressi sunt portas Hierlm, videlicet quādo venerūt Babylonij, & post illos Antiochus, & portas eius nō solū ingressi sunt, verum etiā propter testamētum dei perseverātes, multos occiderūt, viri iniqui ex ip̄o Isra el extiterūt, qui amplius q̄ gentes perniciosi fratribus fuerūt. Testis est tribulatio Hieremij, quæ Babylonij seruauerūt, & sup̄ gētis hoīes tribulauerūt, testis Machabæorū afflictio, qui bus viri iniqui ex Israel etiamq̄ impius Alchimus amplius q̄ Græcorū aliquis nocuerūt. Post hæc tā sacra euāgelia, q̄ ap̄loꝝ actus testant̄, q̄ verissime dictū sit cōtra istū Edom, s. carnalē Iudæū, tu quoq̄ eras quasi vnus ex eis, s. alienis siue extraneis gētibus, quibus & Ch̄m tradidit ad illudē dū & flagellandū & crucifigēdum, & Ch̄i discipulos vbiq̄ odiosos facere contēdit, seditiones concitādo, & turbas inflammādo, quocūq̄ ibāt prædicans Ch̄i

Esai. 3. Iudæi imitatorum Esau.

Psal. 136.

3. Regū. 18.

2. Para. 20.

Carnalis Israel spiritumalem semp̄ vt extraneus persecutus est.

2. Regū. 19.

Hier. 38. 39.

1. Mach. 7.

2. Mach. 14.

Acto. 13.

Ch̄i euangelium. Fecerunt etem hoc Iudæi tādū, q̄ diu licuit eis, q̄ diu gens & locus eorū stetit. At vero diuinitas prouida (sicut alibi scriptum est) præcauens in futurū deleuit eos, & exterminauit per excidium Romanorū, & desolatae sunt ciuitates eorū absque habitatore, & domus sine homine, & terra derelicta est deserta, vt auferret eis vocandū & sciendū facultas, q̄bus esset pertinax & insatiabilis voluntas. Hoc certissimū habens in isto propheta spūs veritatis, protinus constantissime dicit: L. Et non despicias in die fratris tui, in die peregrinationis eius. Et non lætaberis super filios Iuda, in die perditionis eorum, & non magnificabis os tuum, in die angustiae, neq̄ ingredieris portam populi mei, in die ruinae eorū, neq̄ despicias, & tu in malis eius, in die vastitatis illius, & non emitteris aduersum exercitum eius in die vastitatis illius, neq̄ stabis in exitibus vt interficias eos, q̄ fugerint, & non claudes reliquos eius in die tribulationis. Ad illud quod pauloante dixerat, propter interfectionem, & propter iniquitatem in fratrem tuum Iacob, operiet te confusio, & peribis in aeternum, coniungit, & non despicias in die fratris tui. Miro autem modo hæc omnia, quæ nequissima sunt, iste Edom fecisse affirmat, cum facturus esse negat. Quid em̄ nequius, peregrinum, non qualemcūq̄, sed peregrinum fratrem suum displicere in die peregrinationis eius. Læteri in perditione sui, magnificare omnes in angustia eius, ingredi portas eius subiliendo in ruinas eius, despicer eum in malis eius, stare in exitibus vt fugientē interficiat, siue claudat reliquos eius. Cum sapiat̄ sit & dictum, super inimici siue odientis tui non esse gaudendum, q̄ non videat̄ q̄ veraciter supra sit dictum, non est prudētia in eo qui talem contra fratrem gerit animū. Igit̄ versa vice in sulter illi is, q̄ in prophetis loquit̄ spūs sanctus, irideat eum, & subsannet q̄ habitat in cœlis dñs, dicens: Et non despicias, nō lætaberis, non magnificabis os tuum &c. Quem em̄ despicer e potest hic Edom, id est, terrenus, s. Iudæus, q̄ tam despiciabilis est in toto orbe, sicut eidem supra dictum est, ecce paruum te dedi in gentibus, contemptibilis tu es valde. Perdidit locum & gentem, quem si nō perdidisset despicer e, & os suum magnificare, imo & interficere nō desisteret, sed vtq̄ captiuus est. Nunc diligenter animaduertendum, quot vel quantis nominibus, cum dixit̄ Septem dies in die fratris tui, diem eundem descripsit & illustrauit. Septem quippe dies vni diei diei subordinauit, dum præmissio non despicias in die fratris tui, subiungit, in die peregrinationis eius, in die perditionis, in die angustiae, in die ruinae, in die vastitatis, in die vastitatis, in die tribulationis. Nimirum septenario numero multitudinem cunctarum significat miseriarum siue tribulationum, quas sustinet frater ille simplex, & lenis, siue mitis, & humilis corde, quocūq̄ viuūt secundum exemplum Ch̄i, quocūq̄ viuūt in hoc die vel tempore peregrinus in præsentī seculo, quod septem diebus voluitur. Hunc eundem numerum tribulationum apud beatum Iob legitur: In sex (inqt̄) tribulationibus liberabit te, & in septima tanget te malum. Septenario quippe (vt iam dictum est) numero tribulationum significatur vniuersitas, quas in hoc seculo sancti patiuntur, quarum septima, id est vltima, cuiusque electi tribulatio certam consolationē habet, sicut in conditione seculi septimus dies vespertam non habet. Diem igitur fratris quem Edom persequitur, septiformiter distinctum legitur, q̄ non frustra factum arbitremur, q̄ ciuitatem hic manentem, non habens peregrinatum, q̄ aiam suam perdit propter deum, siue propter Ch̄m, vt inueniat eam, q̄ angustiatu spem habens, q̄ stabit in magna constantia aduersus eos, q̄ se angustiauerunt, q̄ ruinam patiens præsentium bonorū, patienter sustinet, propter spem futuroꝝ, q̄ despiciabilis videtur, in vastitate sua errando, in solitudinibus, in montibus, & in speluncis, & in cauernis terræ vt testimonio fidei probatus inueniatur, q̄ item vastitate quadam desertus videtur, dum occiditur, & respiciens ad dexteram siue ad sinistram, & non inuenit a quo defendatur, q̄ fugit, & non inuenit q̄ occurrat, vel apud quem possit latere securus. Poterat dicere, sed & talis dies fratris tui, dies peregrinationis eius, dies perditionis, quæ vera tibi videt̄ perditio, dñs perdit aiam suā, vt inueniat eam, nō diu permanebis. Hoc (inquam) dicere poterat, & quibus non dixerit, tamen subaudiendum est. Sequitur em̄: L. Quia iuxta est dies dñi super omnes gentes. Hic quoq̄ cum dicit, super omnes gentes, subaudiendum est, & primū super te. Nam protinus sequitur: L. Sicut fecisti, sic fiet tibi, retributionem tuam conuertet in caput tuum. Ac si dicat: Interim antequam finiatur dies peregrinationis fratris tui, antequam veniat super omnes gentes ille magnus dies domini, scilicet dies iudicij, tu hic in isto seculo vindic

Nequissimā Edom, contra fratrem suum

Proter, 24.

Septem dies vni diei diei

Iob. 8.

Heb. 12. Iohan. 12. Sapia. 8.

vindicta

vindictam recipies publicam, audientibus, videntibus, atq; admirantibus gentibus cunctis vt despiciere iam non possis, imo despiciabilis sis, & omni populo Christiano peregrinante, & angustiam patiente, licet claudatur & interficiatur, valde contemptibilior sis. Post hanc priuatam atque propriam portionem tuam, communem sortieris vindictam cum gentibus cæteris in illa (quæ iuxta est) die domini, die iudicij, die amara, die tribulationis & angustia, die calamitatis & miseræ, die tenebrarum & caliginis, die nebulæ & turbinis, die tubæ & clangoris, sicut propheta Sophonias dicit: Quibus sex enuntiationibus illius diei tam terrificis, si præcedentem coniungas, qua dicit, vox diei domini amara, tribulabitur ibi fortis, ecce totidem vicibus, id est, septies declamata habes diem vindicis domini in consolationem huius fratris, cuius diem, in quo tribulatur, septies iste declamauit. Quapropter quoniam iste, de quo loquimur, Edom & primam singularem, siue priuatam perpeffurus erat vltionem a gentibus Romanis, & deinde vniuersalem cum cæteris gentibus in die iudicij, pulchre sic dictum est, sicut fecisti, sic fiet tibi: & deinde repetitum, retributionem tuam coouertet in caput tuum. Quid enim est dicere, sicut fecisti sic fiet tibi: nisi secundum merita tua retribuetur tibi: At tamen addidit retributionem tuam, conuertet in caput tuum, quia videlicet huius Edom terreni & sanguinolenti, qui Christum & Christi prophetas occidit, duplex est retributio, duplex contritio, secundum & alium prophetam, qui cum dixisset: Induc super eos formidinem, subauditur, qua formidauerunt, dicentes, ne forte veniant, Romani, & tollant nostrum & locum & gentem, vt fiat eis sicut formidauerunt, non contentus hac sola retributione, & æternam adhuc intendens eis demercedulis, atq; impænitentibus, & duplici (inquit) contritione conterere eos domine deus meus. Hoc dicto ad istum Edom, conuertitur ad eos, de quibus & propter quos loquebatur, qui primò ab isto, & deinde a cæteris gentibus tribulantur, & dicit eis, confirmando quod dixerat in consolatione eorum, quoniam iuxta est dies domini super omnes gentes. L. Quomodo enim bibisti super montem sanctum meum, bibent omnes gentes iugiter, & bibent, & absorbebunt, & erunt quasi non sint. Hæc si adhuc ad ipsum Edom dicuntur, hunc sensum habent. Sicut enim super montem sanctum meum Syon bibisti, atque in perditione, siue ruina filiorum Iuda lætatus es: sic omnes gentes versæ contra te bibent, & de malis tuis satiabuntur. Si autem ad ipsos, qui (vt supra dictum est) tribulantur ab impijs in hoc seculo in consolationem ipsorum dicta intelligere malumus, sensui nostro succurrit illud ex Esaiâ: Eleuare (inquit) eleuare, confurge Hierusalem, quæ bibisti de manu domini calicem iræ eius, & vsque ad fundum calicem soporis bibisti, & potasti vsq; ad fæces. Et subinde: Ecce tuli de manu tua calicem soporis fundum calicis indignationis meæ. Non addiscies, vt bibas illum vltra, & non ponam illum in manu eorum, qui te humiliauerunt. Igitur quò bibistis vos oēs, quorū de perditione inimici lætati sunt, siue tu frater q; despiceris q; & diceris Hierusalem, Hæc est vniuersa generatio quærentium dominum, quomodo (inquam) bibisti, permittente deo affligi, sic bibent omnes gentes persecutrices: æquam, imo duplam computationis vicissitudinem recipientes, sicut in Apocalypsi pronunciat contra Babylonem, quæ istarum gentiū vniuersitas est: Reddite illi sicut ipse reddidit vobis, & duplicate duplicia secundum opera eius, in poculo quo miscuit vobis, miscete illi duplum. Bene ergo cum dixisset hic, quomodo bibistis super montem sanctum meum, id est, persequutionem passi estis propter nomen meum bibent omnes gentes, addidit iugiter, quia videlicet non tam de retributione temporali, q; de æterna sermo est, & hoc ipsum repetitur atque amplificatur, dicendo, bibent, & absorbebunt, & erunt quasi non sint. Duplum enim (vt iam dictum est) miscbitur illis, quia videlicet durum & amarum sancti populum miscuerunt, veruntamen tantum corpus occiderunt. Ipsi autem ita miscbitur, vt & corpus, & anima mittantur in gehennam. Ita non quomodocumq; bibent, sed totū damnationis iudicium (quod est in calice iræ domini) ore patulo & gradi absorbebunt vsq; ad fundum. Cum hoc euenerit, tunc erunt quasi non sint. Erunt enim per substantiam quædam, sed non erunt per vllam possibilitatem. Nam persequi vltra non poterunt, regno dei nullum facient scandalum. Contra, sanctorum vera & felix erit essentia. Vnde protinus sequitur: Et in monte Syon erit saluatio, & erit sanctus. Mons Syon illa gloriosa est ciuitas Hierusalem cœlestis, de qua Dauid, Fundamēta (inquit) in montibus sanctis, gloria dicta

Soph. 1

Duplex retributio & contritio: Super deis debet fieri. 17

Esa. 51

Apoca. 18

dicta sunt de te ciuitas dei. In illa Syon erit saluatio, & erit sanctus, ipse videlicet Christus, q; est salus & saluator eius. Quomodo erit in ea iste sanctus? Multum bene, multum feliciter q; permanebis in sempiternum particeps naturæ eius, q; est conditor siue fundator eius, sicut in psalmo memorato scriptū est: Et homo natus est in ea. Et ipse fundauit eam altissimus. Illud esse saluationis Syon eius incommutabilis erit, q; videlicet & de ipsa ciuitate dicit: Ego sum q; sum. Aduersa nimis hæc est oppositio, q; gentes sic erunt quasi nō sint. Sanctus autem erit, & saluatio ciuitas eius erit, tali essentia quæ nullis casibus subiacet, nullum finem habebit. Et possidebit domus Iacob eos, q; se possederat, & erit domus Iacob ignis, & domus Ioseph flamma, & domus Esau stipula, & succendent in eis, & deuorabunt eos, & non erit reliquæ domus Esau, q; dñs locutus est. Mira inuentione sermo propheticus nomen Esau, q; Edom, persequitur. Prius contra illum loquebat, & pauper super cæterarū quoq; pronunciata damnatione gentium, rursus nunc in illum inuehit. Mirum nimis memoriæ est in scripturis sanctis hoc nomen Edom plus q; aliquid cæterarū gentium. Exempli gratia, in psalmo cum dicit Dauid: Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus per Babylonem gentes omnes volens intelligi, quæ in medio omnes sancti ciues regni dei, dum in corpore viuunt, tenent captiui, quid tibi acerbius sonare videt, vtrum illud quod vniuersaliter de Babylone, an id quod singulariter de Edom conqueruntur? Deniq; de Babylone siue ad ipsam Babylonem in mitior sermo est: Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus. Itemq;: Filia Babylonis misera, beatus q; retribuet tibi retributionem tuam quam retribuisti nobis. At vero de isto Edom non ita parce aut suauiter cōspici quæritio deprompta est. Saucius animus dolore suum acerrimū non ferens, suspensū de profundo suscitatur, vocemq; altius in cœlum subleuat ad eum, q; solus laborem & dolorem considerat. Memor esto (inquens) dñe filiorū Edom in die Hierusalem. Acerbius nāq; fert vulnus, quod à fratre (vnde consolatio contra cæteros sperari debuerat) infligit. Sic Iacob quādo illum in persona sua persequēbat Germanus suus Edom: sic Ioseph quādo a fratribus suis venditus est, sic sancti prophete & apostoli quādo a contribulibus suis Iudæis persecutione passi, & occisi sunt, sic Christiani catholici, qñ ab hæreticis, falsis vtiq; fratribus, tribulantur amarior atq; acerbior patiuntur, q; cum ab exteris gentibus, cum quibus nullam gentem aut professionem habent communionem, infestant. Hinc est illud: Quoniam si impius maledixisset mihi, sustinuissem vti que. Et si is q; oderat me, super me magna locutus fuisset abscondissem me forsitā ab eo: Tu vero homo vnanimis &c. Nunc ordinē prosequamur. Et possidebit (inquit) domus Iacob eos q; se possederant. Ista possessio non in bonum intelligitur eorū qui possident. Sequit enim: Et erit domus Iacob ignis, & domus Ioseph flamma, & domus Esau stipula, & succendentur in eis, & deuorabit eos. Malo ergo suo possidentur, videlicet quomodo stipulam possident ignis & flamma. Talis possidentium emptionis potestas iudiciaria est. Deniq; in iudicio persecutores suos fratres falsos consumēt sancti omnes, quorū exemplaria prima fuerūt patriarcha Iacob, & filius eius Ioseph, in eò quod alter eorū persecutionem passus est ab ipso fratre, q; nomine & re fuit Esau, alter vero a fratribus suis, q; non qdem nomine, sed & re & imitatione fuerunt Esau. Quomodo isti possederunt Iacob, id est, dei seruos: isti (inquam) scilicet persecutores, falsi fratres, quorū primus vt iam dictum est) exemplaria fuerunt, ille Rebecce primogenitus Esau & illi fratres Ioseph. Videlicet crudelis inuasiōe possederunt eos, suo tempore Iudæi, & suo tempore hæretici. Habendo potestate occidendi, & de ciuitate in ciuitate persequendi eos. Possident ergo eos domus Iacob, i. seruos dei vniuersitas, possessione condigna, nō vt eis vant, sed vt illi confundant, & ad iudicium oris eorū igni perpetuo tradant. Hoc est enim quod ait: Et erit domus Iacob ignis, & domus Ioseph flamma, & domus Esau stipula, quæ nimis valde congrua confirmatio est. Nam quia ignis flammam generat, Iacob qui generauit ignis, & Ioseph, qui ab illo generatus est, flamma dicitur, ipse autem Esau, qui in terra radicatus est, secundum infimam partem benedictionis, dicente patre, in pinguedine terræ, & in rore cœli desuper erit benedictio tua, stipulæ comparatur, cuius viror omnis pertransit, & species emarcuit, & ad nihil vtilis est, nisi vt tradatur igni. Sicut omnes sancti veteris testamenti recte dicantur ignis, & omnes sancti noui testamenti, ex quo venit Christus

Psal. 85

Psal. 121
Exod. 3

Edom non habet in scripturis

Gen. 27. 37

Hæretici falsi fratres

Psal. 54

Domus 12

Gene. 27

Christus, cuius figurā Ioseph tenuit, recte vocent flamma, nam persecutores eorum, similes Esau erunt stipula, & succendent in eis, & deuorant eos, & non erunt reliquae domus Esau, quia dominus locutus est: Ob magnā sententia firmamentū ita conclusit, quia dominus locutus est ut subaudiatur, cuius locutio vel sermo veritas est, & quod loquitur, in seculo esse non potest, quoniam admodum ait ipse, futurę pręnunciās iudiciū. Cęlū & terra trāsibūt, verba autē mea non trāsibunt. Sequitur: Et hæreditabunt hi qui ad austrum montem Esau, & qui in campestribus Philistinim, & possidebunt regionem Ephraim, & regionem Samarię, & Benjamin possidebit Galaad, & transmigratio exercitus huius filiorum Israel omnia Chananaeorum vsque ad Sarepham, & transmigratio exercitus huius Hierusalem, quę in Bosphoro est, possidebit ciuitates austri. Et ascendent saluatores in montē Syon, iudicare montem Esau, & erit dominus regnū. Cuncta hæc iuxta literam adimpleta esse, nulla testat historia, videlicet quod carnalis Israel, siue Iudęus post hanc prophetiam possederit montem Esau, sed nec vel istud vel cętera quę sequuntur tanta esse potuerunt (si tamen vnquā acciderunt) ut dignatus fuerit spiritus sanctus ea pręnunciādo, prophetiam implere tubam toto orbe audiendam. Maxime de eo quod ait, & transmigratio exercitus huius filiorum Israel possidebit omnia Chananaeorum vsque ad Sarepham, si simplicem sequamur literam stare non potest, quia videlicet certum est quod nunquā acciderit, neque accidere debuerit, ut captiuitas decem tribuum, quę tunc imminebat, qua in Assyrios transmigrauerunt, reuocaretur & omnia Chananaeorum possiderent. Neque enim contrarius sibi esse poterat spiritus propheticus, ut in isto promitteret, quod in alio denegasset. I. in Osee dicendo, voca nomen eius absque misericordia, quia non addam vltra misereri domui Israel, sed obliuione obliuiscar eorum, & domui Iuda miserabor, id est, filios Iuda de Babylonia captiuitate post annos septuaginta reuocabo. Sed nec transmigratio in Hierusalē in Bosphoro vsquā fuisse legitur, quę regio est maris septentrionalis, vt secundum literā, & transmigratio Hierusalē, quę in Bosphoro est, possidebit ciuitates Austri.

¶ Cuncta ergo, quę spūalia sunt, spūaliter examinantes, promissionū istarū primo numerum consideremus, quia septem sunt. Prima est, & hæreditabunt hi qui ad austrum montem Esau. Secunda, & qui in campestribus Philistinim. Tertia, & possidebunt regionem Ephraim, & regionem Samarię. Quarta, & Benjamin possidebit Galaad, & transmigratio exercitus huius filiorum Israel omnia Chananaeorum vsque ad Sarepham. Sexta, & transmigratio Hierusalem, quę in Bosphoro est, possidebit ciuitates Austri. Septima, & ascendent saluatores in montem Syon, iudicare montem Esau. Istę septem saluatores, atque consolatorie promissiones laudem domini complent, dicendo, & erit dominus regnū. Erant autem superius totidem, id est, septem dies miserię, conscriptę aduersus hunc sepe dictum persecutorem fratris Edom vbi pręmissio, & non despicias in die fratris tui, subiuncta est septiformis descriptio diei eius, dicendo, in die peregrinationis eius, in die peregrinationis, in die angustię in die ruinę, in die vastitatis, in die tribulationis eius, quia videlicet descriptio diei taliter cōpleta est, quoniam iuxta est dies domini. Igitur quemadmodum illic in septenaria repetitione diei, id est, temporis, quo sancti in hoc mundo peregrinant, vniuersitatem intelligimus malorum, quę patiuntur, ita & hic in septem istis promissionibus vniuersitatē perpendimus consolationum, quibus a domino inter omnes vel post omnes pressuras consolantur. Et istę promissiones fiunt aduersus eundem Edom, id est, Iudaicum populum, interfectorem fratris, scilicet domini & sanctorum prophetarum.

¶ Ille namque propter causas multiples, quamuis confimiles, dicitur hic, & Esau, & Philistinim, & Ephraim, siue Samaria, & Galaad, & Chanaan. Ipsi autem sancti similiter, propter causas multiples, id est, gratiarum diuisiones, & habitare ad austrum dicuntur, & esse in campestribus, & nominatur Benjamin, & exercitus filiorum Israel, & Hierusalem, cuius transmigratio fit Bosphoro, & saluatores, quibus pro re nomen suum communicet Iesus Christus, summus & vnicus saluator. Dicamus ergo, & hæreditabit (inquit) qui ad austrum montem Esau versus Iacob, id est, supplantator Iudaici populi, qui dicitur Edom, siue Esau ad austrum, quem sancti spiritus gratiam intelligimus, habitat. Ille autem in monte se subrigit, id est, iustitiā suam volens statuere, iustitię dei non est subiectus, secundū similitudinem Germanorum illoꝝ, quoz alter videlicet Iacob, domi cum Rebecca matre habitabat, quę sancti spiritus gratiam significat, alter vero, scilicet Esau, in montibus & salibus se exercebat, vir gnatuus & mandū, & homo agricola. Quomodo ille cum matre habitans, benedictionem hæreditabit &

Marth. 24.

Sec. 1

Septē promissiones

Roma. 10

Gene. 27

bit & primogenita fratris, ita Christi discipuli sancti spiritus secuti gratiā hæreditauerunt ablati Iudęis regnū dei, vt facerēt fructus eius, sicut in euangelio prędixit eis ipse dominus. ¶ Proinde ad austrum habitare dicuntur, id est, ad meridiē, per quę sapia clara lux intelligit. Sequitur: Et qui habitare in campestribus Philistinim, subaudiatur, hæreditabūt. Ipsi qui in nomine Esau denotant, & in monte supbia sunt, volēdo iustitiā suā statuere, sicut iā diximus, recte & Philistinim dicuntur pro eo quod a gratia exciderūt dū ex operibus legis & sine fide Christi sese iustificari arbitrant. Philistinim namque potione cadentes interpretantur: Dominus enim miscuit illis, videlicet Iudęis, spiritum vertiginis. Dādo illis (vt Apollus meminit) spiritum cōpunctiōis, oculos vt non videat, & aures vt non audiāt, & facta est mēla eorum corā ipsis in laqueū & in scādalum. ¶ Porro in campestribus habitātes hi sunt humiles, quibus pro humilitatis gratia datus est intellectus vt intelligāt scripturas, & spūaliter intelligendo non de sua, sed de dei cōsistant iustitia. Ipsi ex fide iustificati obtinēt Philistinim secundā mysticā victoriā David, qui Philistinim percussit, mittēdo vnū de quinq; lapidibus in frontē eius, per quē videlicet vnū lapidē, vna fides Iesu Christi figurat, in qua sola iustificamur, quę & in quinq; libris Moysi mystice & figuratiue p̄dicat. ¶ Et possidebunt, ait, regionem Ephraim & regionē Samarię. Ephraim, ex qua tribu Hieroboā scidit Israel a domo David, & vitulos aureos pro deo colēdos instituit. Hoc etiā loco scribatur & pharisęorum cętes recte intelligat, qui populū aduersus verū David Christū filiū dei cōcitauerūt, & mendaciū suū cōtra veritatē euangelicę fidei excogitare non destiterūt. Similiter Samaria, quoniam ab eodē Hieroboā in partem illud seducta regnū habuit diuisum, cōtra regnū Davidicū: Diuisum significat a Christo populū Iudaicū, sic a senioribus & principibus sacerdotū seductū: quō seduxit Samariā ille de tribu Ephraim rex Hieroboā. Regionē igitur Ephraim & regionē Samarię possidebūt, id est, malitiā tā principum quę populū superabūt habētes sanctū cōsiliū spiritus, ad destruendā cōsilia quę cōtra dominum cogitauerūt, & eodē in die iudicij cōdemnabūt. Et Benjamin possidebit Galaad. Galaad mōs ad quē septimo die profectiois et Charris Iacob pfugus venit, a quo mōte & ciuitas in ea cōdita vocabulū sortita ē. In illa maxime idololatria regnabat. Vñ & in Osee scriptū est Galaad ciuitas operatiū idoli supplantata sanguine, & quasi fauces viroꝝ latronū. Porro Bęiamin interpretat filius dextrę. Igitur Benjamin possidebit Galaad, id est, habētes spiritum fortitudinis non solū Iudaicā p̄ficiā, sed & cūctos idololatrast iudicabūt, cōtra quos fortiter vsque ad mortē certauerūt. Et transmigratio exercitus huius filiorum Israel oīa Chananaeorum vsque ad Sarephā. Filij Israel filij promissionis omnes electi sunt illi prioris populi, quę Israel patriarcha, quę & Iacob scđm carnem p̄ exitit, quę Apostoli fuerūt optimi Chananaei vero, scđm hoc ipsum nomen quod est Chanaan, & interpretat motus eorum, hi sunt qui moto pede p̄supbia ceciderūt, etiā si ex eadē carne orti sunt, testate domini cō dicit in prophetā: P̄ tuus Amorrhęus & m̄ tua Cęthea. Amorrhęus namque & Cętheus filij Chanaan fuerūt: Iudęi autē scđm carnē filij Israel sunt, & tñ Iudęo p̄ prophetā illud improperat. Porro Sarepta oppidū ē Sydonioꝝ, quę & ipsi Chananaei sunt in via publica sitū, vbi quondā vidua paup̄ Helia. Cuius vez viduę mysteriū in schola ecclesię Christi notum est, in eo quod ait: En colligo duo ligna vt ingrediar & faciā panē mihi & filio meo. Itaq; trās migratio (inquit) exercitus huius filioꝝ Israel, id est, Ap̄lī Christi veraciter filij Israel, populū suū, populū Iudaicū se repellētē relinquētes, & ad gētes trās migrātes Chananaeos quę dicūt Iudęos cōdemnabūt, & eoz iudices erūt: gētib; autē salutē administrabūt, ita vt impleat per eos illud quod in illa vidua Sarephana fuit p̄figuratū, sicut & dominus terribilē innuens, ore proprio locutus ē. In veritate dico vobis: multę viduę erāt in diebus Helie in Israel quādo clausum ē cęlū annis tribus & mēsis sex, & ad nullā illarū missus ē Helias, nisi in Sarepta Sydonię ad mulierē viduā. Ecce & nūc & vsque ad finē seculi Helias, quod interpretat meus, id est, dominus Iesus Christus, apud istā viduā pascit & pascit hydriā farinę eius, id est, modicū scię quod p̄ naturā habere poterat gētilitatis, multiplicādo p̄ spiritum scię spūalis, & coquendo p̄ mysteriū crucis, cuius sacm meditat, p̄fecto duo ligna colligit, & vitale de scripturis panē facit. ¶ Et trās migratio Hierusalē, quę in Bosphoro ē, possidebit ciuitates austri. Hierusalē in scripturis non ignotū ē significare ecclesiā, quę est ciuitas cęlestis. Huius nimis maxia portio fuit a vero sole remota in errore gētilitatis aī aduētū saluatoris, & idcirco recte intelligitur p̄ trās migrationē quę in Bosphoro ē, Bosphorus enim (sicut iā supius dictū est) regio ē

Matth. 27

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

Ad austrum

maris septentrionalis: q̄ trāsmigrationē terrene Hierusalē fuisse abductā nulla scriptura m̄
minit: Possidebit ergo ciuitates austrī. i. meridiei, q̄d nūc videmus fieri, q̄d plenitudinē ve
ri luminis & caloris possidet, q̄ prius erāt absq; notitia dei, obscuri & frigidit: q̄d tale est, ac
si de septentrione trāsferant hoies ad meridiē ciuitates lucidas habitaturi p̄pitio deo, q̄ sola
gfa, & pietate sua gētes visitauit. ¶ Et ascēdēt saluatores in mōtē Sion, iudicare montem
Esaui: Saluatores recte dicunt, hi p̄ q̄z ministeriū cōuersi p̄ctōres saluant, iuxta q̄d A. plu
Saluatores
Apostoli.
Iaco. 5
Hoc maxime post Christū Apli fecerūt, p̄ q̄z p̄dicationē gētes ab errore viae suae con
uersae sunt. Saluatores igitur sunt & ipsi ascēdēt in mōtē Sion, iudicare mōtem Esaui. sedes
būt sup sedes duodecim, iudicātes duodecim tribus Israel, q̄ videlicet carnalis Israel (ut
Matth. 19
pe diximus), p̄pter hoc ip̄m q̄d infidelis & p̄secutor est fratris, dicit & est Esaui: Illorum
mōs, in quē ascēdēt Sion dī, & eminētia virtutū ē. Huius autē Esaui mōs supbiae tumor ē.
Illius expectatio iudicij plena timoris est. Et erit dño regnū: dño (inquā) cuius hęc oia do
na sunt: q̄d sancti sic hāreditabūt, sic possidebūt, sic iudicabūt, & post iudicabūt, & post iu
Luc. 22
diciū in regno aeternae mēsa eius participes erūt, iuxta illud fidele eius p̄missum. Et ego
dispono vobis, sicut disposui mihi p̄f meus, vt edatis & bibatis sup mēsam meā in regno
(meo).
ABDIAE LIBRI FINIS.

PROLOGVS RUPERI IN IO
NAM PROPHETAM.

Cant. 8

Nima quae Christū q̄rit, intētionem suā cur illū quærat hac voce depro
mit. Quis mihi det te fratrem meū, sugentem vbera matris meae, vt intētiā
foris & deosculer, & iā me nemo despiciat: Magnae em̄ despectiōis sibi cō
scia, suoq; iudicio multū despicibilis ac despecta p̄ hūc solū se nobilē & in
clytā fieri cōfidit, si talē dilectū inuenire, apprehēdere, & deosculari me
rit, non tantū intus in secreto cōscientiae cubiculo, verū etiam foris. i. ita vt ad amicos q̄z
dilecti illius perueniat, q̄ illū viderit, q̄ agnouerit, q̄d in eū crediderit, q̄d eū dilexerit. De
niq; iam tūc despicibilis esse nō pōt in oculis dei patris, in cōspectu amīcōz, videlicet an
geloz & hominū sanctoz. Vbi autem vel illa quærit, aut quærere debet, vbi ille inueni
aut inuenire potest, nisi in scripturā maximeq; propheticā, quae vtiq; verbum dñi est: ubi
quæritur & inuenit, quia profecto, qualis sit ille dilectus, Prophetæ testant. ¶ Et in alijs
quidē citius, in alijs difficilius inuenitur. In Iona vero quē nunc ingredi cupimus manite
stissime claret, quod miraculū in illo celebratum fuerit p̄conium eius. Ipse em̄ ore pro
prio dixit, & totus orbis audiuit. Sicut fuit Iona in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terrae tribus diebus & tribus noctibus. ¶ Igitur &
hunc prophetam tanto alacrius ingrediamur, quanto clarius atq; pulchrius in eo Christi
testimoniū nouimus, quē in scripturis legis & prophetarū quærere propositū habemus.
Obscruantes, vt q̄ typus est saluatoris, & tribus diebus ac noctibus in ventre ceti moratus
p̄figurauit dñi resurrectionē: nobis q̄z seruoze obtineat sanctiq; spūs gratiā secundum
hoc ipsū nomē suū, quod est Iona: interpretatur em̄ colōba. Et q̄s nesciat saepe in scet
pturis per columbā sancti spūs gratiā significari: maxime quia super dñm nostrum idem
spūs sanctus in specie colōbae apparuit. ¶ Ceterū totū hunc prophetā ad intelligentiam
referre saluatoris, quod fugerit, quod nauim ascendens nauulum dederit, quod dormierit,
laboriosum, & vt ante nos dictū est, sudoris est maximi. Verū tamē quāto difficilius, tāto
& pulchrius fieri posse speramus, cooperante secundum beneplacitum suum digito del.
Labor attentus splendida de obscuris mysteria Christi proferre tentabit.

In scripturis & prophetis de inuenitur.

Iona typus saluatoris. Matth. 12

Luc. 2 In tētio au ghoris.

Ruperi

RUPERI ABBATIS

TVITIENSIS IN IONAM PROPHETAM,
Commentariorum liber primus.

Ita factū est verbū domini ad Ionā filiū Amathi, dicēs: Surge & vade in Niniuen ciuitatē magnā, & p̄dica in ea, q̄a ascēdit clamor malitiæ eius corā me. ¶ Mirentur fortasse grāmatici, quod p̄ coniuñtionem sic incipit: Et factū est verbum domini, cū de litera nihil p̄cesserit. Nos autē si causam attēdimus, cur Iona ad gētes missus sit p̄dicare illis, non miramur. Nam non solū bene, verum etiam mirabiliter & grāuissime sonat auribus nostris inuitū huiusmodi. Quae em̄ causa extitit? Illā nimis, quia filij Israel p̄phetas dñi non audierunt. Tot p̄phetæ missi sunt, tot mirabilia facta sunt, toties p̄nuntiata est illis captiuitas propter multitudinē peccatoz, nec vnq; penitentiam egerunt. Neq; em̄ saltē vnus regis tempore vitulos aureos colere cessauerūt, & ne vnus quidem ex omnibus regibus decem tribuum recessit à peccatis Hieroboam, qui peccare fecit Israel. Vt de ceteris taceā, Helias missus in sermone & spū domini multa fecit, & nequaquā effecit vt relinquerent vituli illi, licet propter signa tandē hoc obtinuerit vt sciret populus q̄ Baal nō esset deus, clamaretq;: Dñs ipse est deus, dñs ipse est deus. Successit illi discipulus Helisæus, qui & pro hac intentione vt populum retiocaret plura q̄ ille fecerat volens signa facere. Obsecro (inquit) vt fiat spūs tuus duplex in me, factumq; est quod petiuit. Nam si rite numeres, Helias quidē octo, Helisæus vero sedecim signa fecit, & hoc duplum fuit. Post hęc mortuus est, & sicut ante mortē, ita & post mortem eius vituloz cultus in Israel perseuerauit. Mirabatur autem dominus, & tēdebat eū super Israel, sciens quod si ad gentes mitteret, multo faciliores ad credendum eas inueniret. Vnde ad quendam illorum taliter loquutus est: Fili hominis vade ad domum Israel, & loqueris verba mea ad eos. Nō em̄ ad populum profundū sermonis & difficilis linguæ tu mitteris ad domū Israel, neq; ad populos multos, & profundū sermonis & ignota linguæ, quoz nō possis audire sermones, & si ad illos mitterem te ipsi audiret te: Domus autē Israel nolūt audire te, quia nolūt audire me. Experimento illud cōprobari decebat, q̄d taliter dominus in vituperationē Israelis gētes de facilitate audiret & credendi p̄ferrebat. Ad huius experimenti ministerium electus est hic Iona, cuius post mortē Helisæi, taliter scriptura libri regum mentionē fecit. Ipse videlicet Hieroboam filius Ioas filij Iehu regis Israel restituit terminos Israel ab introitu Hemath vsq; ad mare solitudinis, iuxta sermōnem domini dei Israel, quē loquutus est per seruum suū Ionam filium Amathi propheta. Igitur dum per coniuñtionem incipit, dicendo: Et factū est verbum dñi ad Ionā: ad ea nos mittit q̄ iā diximus, vt sit sensus: Filij Israel non audierūt quae p̄ceperat dominus, mittens ad eos in manu seruoꝝ suoꝝ prophetarū, sed indurauerunt ceruicem suam, & tradiderunt se vt facerent malum coram domino & irritarent eū, & idcirco factū est verbū domini ad Ionam. Surge (inquiens) & vade in Niniuen ciuitatem magnā, & p̄dica in ea, quatenus in cōparatione gentiū damnabilis Israel amplius ostenderetur. Et idcirco iudicium domini tradentis vel tradituri illos in captiuitatem irreprehensibile comprobaretur Niniuitis penitentiam agentibus, filijs autem Israel impenitentia persistētibz. ¶ Hic Iona dicitur filius Amathi. i. veritatis. Tradūt em̄ Hebræi hūc esse filium videri Sareptanæ, quē Helias propheta mortuū suscitauit, matre postea dicēte ad eū. Nūc cognoui qm̄ vir dei es tu, & verbū domini in ore tuo verū est. Et ob hanc causam etiam ipsum puerum sic vocatum filium Amathi. Amathi em̄ in nostram linguā veritatis sonat. Et ex eo quod verū Helias loquutus est, ille qui suscitatus est filius esse dicitur veritatis. ¶ Porro q̄d ait dñs: Quia ascendit clamor malitiæ eius corā me, hoc ip̄m est q̄d in Genesi dicit: Clamor Sodomæ & Gomorrhæ multiplicatus est. Et ad Cain: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. ¶ Nunc iam qm̄ Iona iste missus ad Niniuen typus est saluatoris mittendi ad gentes, dicendū est, quādo vbi vel quomodo factū sit ad eū verbū domini, qui vtiq; ipse secundū diuinitatem vocatur, & est verbum domini, Si quæris vbi

Cura cōstituitur incipit.

Propter duritiā Israelis Iona ad gētes missus.

3 Regū 12: 3, Re. 17. 18.

4, Regū. 2.

Ezech. 3.

4, Regū. 4.

3, Regū. 17.

Verbū q̄ modo ad Christū factū sit.

V i nimis

nimis ad fluenta Iordanis. Si quæris quâdo, videlicet prædicâre Iohanne, & baptizantē
 baptisimū poenitentiæ. Si quis quō, utiq; apertis coelis, & descendēte in eū spū sancto in spe
 cie colūbæ, simulq; personante voce patris. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene
 cōplacuit. Tunc (inquā) & taliter factū est ad eū verbū dñi, quæadmodū & ipse ore pro
 prio cōfirmavit. Veniens quippe Nazareth ubi erat nutritus intrauit secundū cōsuetudī
 nem suā die sabbati in synagogā, & surrexit legere, & traditus est illi liber Esaiæ prophete
 ræ. Et ut reuoluit librū, inuenit locū ubi erat scriptū. Spūs dñi super me, propter qd̄ vn
 xit me, euangelizare pauperibus misit me, p̄dicare captiuīs remissionē, prædicare annum
 dñi acceptū: & hæc scriptura (inquit) hodie impleta est in auribus vestris. Vnde q̄ spiritū
 dñi sanctū super eū in specie colūbæ descendit: pulchre ipso q̄q; nomine figurauit eū Ioa
 nas: Interpretatur em̄ columba (vt iam dictū est) interpretatur etiam dolens. Quæ nimis
 interpretatio & ipsa nihilominus ad mysteriū pertinet, quia ipse est quē Esaias viz. dolo
 rum prænuntiavit, & scientem infirmitatē, subiungens: Vere languores nostros ipse tulit
 & dolores nostros ipse portauit. Ab ipso baptisimo poenitentiæ quē susceperat Ieiunium
 ingrediens, & deinde p̄dicando, & persecutiones sustinēdo poenitentiā continuās, & pro
 nobis dolens, & dolores nostros vsq; ad patibulū crucis portans. ¶ Nunquid aut̄ nescie
 bat, quibus pauperibus euangelizare, quibus captiuīs remissionem mitteretur prædicare?
 Nunquid nescire poterat qd̄ ad gentes pertineret suæ prædicationis officium quod scire &
 prænuntiare prophete potuerint: & nouissimus ille Symeon, qui dixit eum salutare dor
 mini paratū ante faciem omniū populorū. Lumen ad reuelationē gentiū. Attamen ad gē
 tes tūc ire noluit imo & discipulos ne irent, prohibuit dicēs: In viam gentiū ne abieritis.
 Et mulieri Chananeæ clamanti post se non cito respondit, sed tantummodo Iudæis fā
 cuit, excepto quod in Samaria duos dies māsit. Sequitur ergo. L. Et surrexit Ionas vt su
 geret in Tharsis a facie domini. L. Dure quidem sonat, neq; saluatori cōuenire videtur qd̄
 dicitur, vt fugeret Ionas a facie domini. Sed si fugientis intentionem cōsideres, nec in ipso
 propheta valde est fuga reprehensibilis, quia nō eam infidelitas sed pietas fecit. Cōdolo
 bat enim pio affectu, suæ, id est, Hebrææ genti, eo quod in cōdemnationem eius mitter
 retur ad prædicandum Niniuīs, vt in cōparatione Israelis iustificarent Assyriū, & in cō
 paratione Assyriorū cōdemnatus Israel perpetuæ traderetur captiuitati. Non gentium
 salutem oderat, sed suæ gentis damnationem timebat, atq; idcirco fugiens nō multū deo
 displicebat, imo propter pietatis magnitudinē valde complacebat. Magis displicere pos
 uisset si non doleret, sicut Moyses nō displicuit dicendo: Aut dimitte eis hæc noxiā, aut si
 non facis, dele me de libro quē scripsisti. Nec Apostolus optando esse anathema a Chri
 sto, pro fratribus suis, sic & iste taliter fugiendo nō displicuit, quod maxime rerum exitus
 comprobauit. Quis em̄ omniū prophetarū tāto glorificatus est miraculo, tā mirabili Chri
 sti morte atq; resurrectione præsignauit exemplor? Igitur quod illis nō valde vituperā
 biliter fecit fugiendo a facie domini, Christum dominū laudabiliter fecisse aliquo modo
 res manifesta inuuit. Nā hic nō quidem per inobedientiam vnq; fugit, sed pietatis affectu
 cōdemnationē suæ gētis ad tēpus refugit. Testes sunt illæ lachrymæ quas fudit, videns
 ciuitatē & flens super illam, atq; dicens: Quia si cognouisses & tu, &c. Testis (inquā) ille ē
 fletus, q̄ veraciter iudiciū diuinitatis quod suæ genti imminēbat, refugere voluisset huma
 nitatis affectu. ¶ Nouit em̄ & nosse debet Christiana fides, quod in vno eodēq; Christo
 sicut duæ sunt naturæ, altera diuinitatis, altera humanitatis: ita & duæ erant volūtates siue
 operationes. Voluntas diuinitatis erat relinquere Iudæam, & tradere Hierusalem in ma
 nus hostium. Voluntas erat humanitatis vt liberaretur sua gens vel ciuitas Hierusalē, &
 tam miserabile nō pateretur excidiū. Illa iusta, hæc volūtas erat pia. Porro diuinitatis vol
 untate præcedere, humanitatis aut̄ subsequi cōueniebat. Obedienter ergo concedens, cū
 dixisset: Mi pater si possibile est, transeat a me calix iste, nolens gentem suā propter mor
 tis suæ scelus interire, subiunxit protinus. Verūtamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Et
 itere: Pater mi, si nō potest hic calix trāsire, nisi bibam illū, fiat voluntas tua. ¶ Igitur Ionas
 iustus prædicare in Ninie, fugit in Tharsis, id est, in mare Tharsis. Nanq; generaliter ma
 re dicitur, vt illic: In spiritu vehemēti conteres naues Tharsis. Christus autem ad hoc na
 tus, & cū deus esset homo factus, vt esset ipse expectatio gentiū, & saluator eorū, Iudæorū
 finctū

Luc. 4

Esa. 53

Math. 4.

Lucæ. 2

March. 10

March. 17

Iohan. 4.

Fuga Iona

propheta & pla

ccs deo.

Exodi. 32

Roma. 9

Luc. 9.

Christus ex

duabus na

turis duas

etiā habuit

volūtates.

March. 27.

Tharsis ma

re dicitur ge

neraliter.

Psal. 47.

fluctibus se tradidit, qui propter crebras seditionum tempestates, amplius q̄ vlla gēs ma
 ri similes poterat reputari. Neuter eorū. I. neq; Ionas, neq; Christus salutem gentibus in
 vidit, sed vterq; gentis suæ cōdemnationem imminere condoluit. L. Et descendit in Iop
 pen, & inuenit nauim euntem in Tharsis, & dedit nauulum eius, & descendit in eam, vt iret
 cum eis in Tharsis a facie domini. L. Ioppen portum esse Iudææ in Regum quocq; & Pa
 ralisipomenon in libris legitimus: ad quem Hyram rex Tyri ligna de Libano ratibus transfe
 rebat, quæ Hierusalem terrestri itinere perueherentur. Iuxta regionis naturam, de mon
 tanis & arduis ad Ioppen & campestria veniens, recte descendisse dicitur: & notanda su
 gitū & timidi festinatio. Non locū fugæ otiose elegit, neq; em̄ ad certum fugere cupie
 bat locū, sed primam arripit occasiōem nauigandi quolibet ire festinans. Secundū hanc
 similitudinē dñs noster synagogā introiens quondā speciosam. Hoc em̄ nomen Ioppe
 interpretatur speciosa, nauim sibi. i. euangelicæ prædicationis sc̄ holam instituit. Illius na
 uiculæ remiges duodecim Apostoli fuerunt, quibus & dedit nauulū. i. dona gratiarum. s.
 vrietem & potestātē super omnia dæmonia & vt languores curarent: promissitq; regnū
 cœlorū, vt ingressi mare. i. in quantum populū Iudæorū, per ciuitates & castella circueūdo,
 & euangelizando fortiter remigarent. Illud quoq; ad hoc mysterium pulchre alludit, qd̄
 plerūq; illos quibus eiusmodi nauulum dedit de puppibus vocauit. Erant em̄ piscatores
 & ad hoc vocauit eos, vt mutato remigio de piscatoribus piscium faceret piscatores ho
 minum. Igitur passibilibus adhuc & infirma caro nondū fortiter obediebat, quia voluntatē
 diuinitatis de repellenda Iudæa gentibusq; assumendis exequi tardabat, & sicut iam dictū
 est super ciuitatem iururam flebat. Sed didicit (ait Apostolus) ex his quæ passus est obe
 dientiam. Nā per passionē cōsummatas, talis effectus est, vt fortiter obediret, nullūq; iam
 dolorē siue cōpationem extūctis solis poenitentibus impendere potest, quippe cū ante
 passionē suā super impoenitentes fleuerit, nūc impios in inferno ardentes siccis oculis vi
 det. Qualia pati, vel qualiter ex his quæ patere obedientiā discere haberet, præsens mys
 tice præsignauit historia. L. Dominus aut̄ misit ventū magnum in mare, & facta est tem
 pestas magna in mari, & nauis periclitabatur conteri. Et timuerunt nauitæ & clamauerūt
 ad deum, & miserūt vasa quæ erant in naui in mare, vt alleuaretur ab eis. Et Ionas descē
 dit ad interiora nauis, & dormiebat sopore graui. L. Quantum ad historiam, & omnipotentia
 dñi, quo aduersante nihil securus ē, & nauitæ timiditas, & prophete magnanimitas descri
 bitur, qui nō tēpestate nō periculis cōturbatur, eundē & in tranquillo & imminente nau
 fragio animum gerens. Deniq; alij clamāt ad deos suos, vasa proijciunt, nititur vnusq; sū
 quod potest, iste tā quietus est & securus animiq; tranquillū, vt ad nauis interiora descen
 dens, somno placido perfruatur. Verūtamen quod dormit, non securitatis est sed cœ
 roris. Nām & Apostolos legitimus in passione domini præ tristitia magnitudine somno
 fuisse depressos. ¶ Porro, iuxta cceptū mysterium turbatio maris siue magnitudo tēpe
 statis & periclitatio maris, Iudæicæ sunt seditiones & persecutiones, & vniuersæ domini
 passiones. Timor nauitæ, timor est Apostolorū & dormitio Ionæ, magna est tranquilli
 tas diuinitatis in Christo patientiæ, qua semetipsam continens fortitudo maiestatis, humani
 tatem suā suosq; discipulos periculis eximerē distulit. Quod vt amplius perpendere de
 lectet, simul ad memoriā reuocandū est, quia ipse dominus deus noster in sua persona q̄
 dam tempore nauiculam ascendit, & secuti sunt eū discipuli eius, & motus magnus factus
 est in mari, & timuerūt discipuli, ipse vero dormiebat. Et hic & illic motus maris vim p̄
 secutionis, & dormitio taciturnitatē patiētiæ eius significauit, quam nō ferentes, in nostra
 tribulatione dicimus: Exurge, quare obdormis domine. A libi quoq; cum itidem nauicu
 la iactaretur fluctibus: legitimus eū ad discipulos venisse ambulando supra mare, quod mi
 raculo significabat, quod potenter superaret easdem passiones suas. Nunc rem secundū
 ordinem literæ persequamur. ¶ Dominus (inquit) misit ventum magnum in mare, & fa
 cta est tempestas magna in mari. Quis ille ventus fuit qui turbas Iudæorū quasi mare tur
 bauit, nisi spūs seductionis, qui illos in odium domini nostri concitauit? Ille intus eos per
 flauit, vt aduersus eū fremerēt, & semetipsos seditionibus turbarent. Sed quomodo eius
 modi ventum dominus misit? Iusto videlicet iudicio, quia suo illos sancto spiritui semper
 resistisse cognouit. Nonne propter eandem causam ad decipiendum Achab regē Israel
 V 3 misit

Ioppe
3. Regū. 22
2. Para. 2

Lucæ. 9

Luc. 19

Heb. 18

Sōnis Iō

nas ex mas

gno mero

re obrephe

March. 26

March. 8.

Psal. 47.

March. 14

Vetus in

mar.

3. Regū. 22 misit spiritum mendacij: Dixit em̄: Quis decipiet Achab regem Israel, vt ascendat in Ramoth Galaad? Et dixit vnus verba eiuſcemodi, & alius aliter. Egreſſus est igitur spūs, & stetit coram domino, & ait: Ego decipiam illū, Cui loquutus est dominus. In quorū ille ait: Egrediar, & ero spūs dominus in ore omnium prophetarum eius. Et dixit dominus: Decipies & præualebis. Egredere & fac ita. Quomodo tunc misit spiritum mendacij ad decipiendum illum, qui cum vxore sua Iezabel occiderat prophetas domini, sic spiritum malum misit quo concitarentur Iudæi. Sicut mare vëto solet moueri, vt aduersus dominum fremeret, & mensuram patrum suorum implet, dicit aliquis: ¶ Ergo ne Iudæos dominus tam malos esse fecit, aut tam malos esse voluit vt occiderent Christum filiū dei? Non vtiq; malos illos fecit, aut malos esse voluit, sed cum mali essent, facultatem malitiæ complendæ illis permisit. Sic & de Pharaone oportet intelligi. Non enim illum deus malum esse fecit, sed cum malus esset in regem illum excitauit, vt in ipſo ostenderet fortitudinem suam, id est, vt de nota persona daret exemplum quā bene posset deſcere hominum superbiam. Itaque sicut quærenti: Cur deus Pharaonem cum esset malus excitauerit in regem, recte respondetur. Idcirco vt in ipſo ostēderet fortitudinem suam. Ita quærenti: Cur Iudæos cum essent mali permisit habere potestatem occidendi Christum, recte respondetur, vt in illorum scelere terminaret iram suam vlciscendo super genus Iuz manum in Christo, in quo posuerat iniquitates omnium nostrum. Igitur vëtus magnus quem misit dominus in illud mare, id est, in illum populū amarum & profundæ malitiæ ille immundus spiritus est, de quo ait Christus eodem loco, vbi tētantibus & signū quærentibus, respondens non esse signum illis dandum nisi signum huius Ionæ, hæc interlocutus est. Cum immundus spiritus exierit ab homine ambulat per loca inaquosa quæres requiem, & non inueniens, dicit, Reuertar in domum meam vnde exiui. Exierat enim de populo illo, quando in monte Synai legem accepit, reuerſus est in eum, quando videns filium dei dæmonia eijcientem blasphemauit, dicens: In Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia. Idcirco tunc dixit, Cum immundus spiritus exierit ab homine, &c. Illa reuēſio dicitur: Reuertar in domū meam vnde exiui. Talis missio fuit domini, qualis loco vel tempore supra memorato, quando spiritui mendacij dicens: Ego decipiam Achab sic, & sic ipse respondit. Decipies & præualebis. Egredere & fac ita. Eodem inquam modo dicens, Reuertar in domum meam, vnde exiui, & faciam nouissima illius periora prioribus. Dixit iustus iudex dominus. Reuertaris & præualebis, siue, Reuertere & fac ita. Nam eo quod veritatem carnis non receperunt vt salui fierent, idcirco misit in mare illud ventum eiuſmodi, idcirco misit & mittet illis deus operationem erroris (vt Apostolus ait) vt credant mendacio, & iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed cōsenſerunt iniquitati. ¶ Et facta est inquit tempeſtas magna in mari, & nauis periclitabatur conteri, Propter nauigationem Ionæ facta est in mari tempeſtas magna. Propter prædicationem Christi facta est in populo Iudæorum cōmotio magna. Hinc est accusatio illa tumultuantium atq; dicentium. Commouit populū docēs per vniuersam Iudæam, incipiens a Galilæa vsq; huc. Nauis periclitabatur conteri, & nauæ timuerunt. Euangelica doctrina à contradicentibus & blasphemantibus sæpe impetita est & Apostoli in timore fuerunt. Et illi quidem deum verum adhuc nescientes, ad deum suum clamauerūt: Apostoli autem in ipsa periclitatione inter blasphemias Iudæorum Christum filium dei confessi sunt. Et interim idem nauæ mittebant vasa quæ erant in naui in mare, vt alleuiaretur ab eis, id est, omnia quæ in hoc seculo haberi possunt vel concupiscibilia sunt, negligebat contemnebant atq; abiiciebant, vt magis essent liberi atq; expediti secundū consilium dicentis: Nolite portare sacculum, neque peram, neque calceamenta, neque duas tunicas habeatis. At ipse dormiebat, quia cum esset omnipotens, suam omnipotentiam continebat, neque Iudaicæ tempeſtatis vlcisceretur iniurias. Sequitur ergo. ¶ Et Ionas descendit ad interiora nauis, & dormiebat sopore graui. Quomodo em̄ in tanta inquietudine quietus dormire potuisset, nisi quia in figura cōtingebat illi, & dei nutu agebat vt dormiret. Deniq; futurum erat (vt sicut iam dictum est) inter tempeſtates Iudaicas dominus nosset cum esset fortissimus deus valde patieter sese haberet, quod dormire quodammodo est. Ille sopor recte dicitur grauis, quia nimirum graue fuit. Apostolis, graue est & nobis, illi qui cui

Quæſtio. Solutio.

Exod. 7

Esa. 37.

Luce. 11

Exod. 19
Math. 12

3. Regū. 22

Roma. 1.
Tempetas magna in mari.

Luc. 23.

Luc. 10

Dormire sopore graui.

qui custos Israel est dormire in aduersa, dum tam blasphemias illatas nomini suo, q̄ presuras, quas in hoc mundo habent eius, non citius compeſcit. L. Et accessit ad eum gubernator, & dixit ei: Quid tu sopore deprimeris? Surge, inuoca deum tuum, si forte recogitet deus de nobis, & non pereamus. ¶ Gubernator vt naturale est vnumquēq; in suo periculo de alio plus sperare, cū deberet vctores timidos consolari, cernēs discriminis magnitudinem excitat dormientem, & arguit improvidæ securitatis, commonetq; vt ipse q̄q; pro virili portione deprecetur deum suum. Hic Petri Apostoli typus est. Ille em̄ dicēte domino: Quem dicunt homines esse filium hominis? Itemq; Vos autem quem me esse dicitis? Respondens ante cæteros, vel primus inter cæteros, Tu es (inquit) Christus filius dei viui. Et pro hoc merito sic inter cæteros Apostolos in ecclesia, quomodo inter cæteros nautas gubernator, siue propheta præminet in nauicula. At ille talis designatus a domino dicitur: Beatus es Simon Bar Iona, &c. Cum protinus idē dominus cōſpiceret ostēdere discipulis suis, quia oporteret eum ire Hierosolymam, & multa pati à senioribus, & scribis, & principibus sacerdotum, & occidi, & die tertia resurgere, assumens eum cœpit increpare illum, dicens: Absit a te domine propitius esto tibi, non erit tibi hoc. Hæc nimirum dicens, quasi gubernator Ionæ cur dormiret, increpabat, quia dominum pati prohibebat, suadens vt sua potius virtute tanquā vigilans verteretur, vtpote dei filius potens & fortissimus. Sequitur. L. Et dixit vir ad Collegam suum: Venite, & mittamus sortes, vt sciamus, quare hoc malum sit nobis, & miserunt sortes, & cecidit fors super Ionam. ¶ Non uerant illi naturam maris, & tanto tempore nauigantes, sciebant tempeſtatem ventorūq; rationes. Et vtiq; si solitos, & quos aliquando experiri fuerant, fluctus vidissent consurgere, non cum sorte authorem naufragij quærerent, & per rem incertam certum cuperent deuitare discrimen. Nec statim debemus sub hoc exemplo fortibus credere vel illud de actibus Apostolorum huic testimonio copulare, vbi forte Matthias in Apostolatū eligitur, cum priuilegia singulorum nō possint legem facere commūnem. ¶ At vero iuxta ceptam tropologiam, quotiens aduersus Christi nauiculam Christiſq; discipulos, mundanorum confurgit tempeſtas fluctuum, talis fors & taliter mittēda est, vt sciat vnusq; quæ causa malum illud sit, vel quæ sibi causa sit patienda. Potest enim esse vt in persecutione Christiani nominis non tam ipse Christus q̄ aliud quid in intentione vel consciētia repositum sit. Propter quod patiatuſ homo qui Christianus dicitur, & vndāibus fluctuet aduersis. Quod si ita non esset, nequāq; Paulus diceret. Et si tradidero corpus meum vt ardeat charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Potest etiam euenire vt in Christū credens, quis pro suo malefacto patiatuſ quid ab infideli. Hinc Petrus ait: Melius est beneficientes si velle voluntas dei pati q̄ malefacientes. Item: Nemo vestrum patiatuſ quasi homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorū appetitor. Beata illa consciētia, in qua testimoniū habet quæ quod patiatuſ vt Christianus, q̄ patienda vel passionis causa sit ei Chrūs. Tūc reuera cadit fors super Christū, sicut cecidit super Ionam, q̄ ipse seuientium esset causa fluctuū. Talē consciētia sancti habebat Apostoli inter Iudæos procellosos. Exempli causa. Quando dixit Thomas ad cōdiscipulos: Eamus, & nos moriemur cum illo. L. Et dixerunt ad eum, Indica nobis, cuius causa malum istud nobis sit. Quod est opus tuum? quæ terra tua? & quo vadis? vel ex quo populo estuſ? ¶ Notanda breuitas, q̄ apud insignem Poetam placere solet verbis istis. Iuuenes quæ causa subegit. Ignotas tentare vias? quo tenditis? inquit. Qui genus? vnde domo, pacem ne huc fertis an arma? In terrogatur persona, regio, iter, ciuitas, vt ex his cognoscere, & causa discriminis. Indica (inquit) nobis, cuius causa malū istud sit? quid operis agis? De qua terra? de q̄ populo proficiscaris, quo abire festinas? ¶ Porro dominū nostrū non solū sui nauæ, id est, Apostoli sui secretis percunctationibus sciscitabantur, vt scirent, verumetiā publicis tumultibus aduersarij eius eadem percunctati sunt, vt viderent quis esset, quid operis ageret, vnde eēt, quo tenderet. Cum em̄ diceret eis: Si non credideritis, quia ego sum, moriemini in peccato vestro. Dicebant eis: Tu quis es? item cum diceret. Adhuc modicum tempus vobis est, cum sum, & vado ad eū qui misit me. Quæretis me & nō inuenietis, & vbi sum ego vos non potestis venire. Dixerūt ad semetipsos. Quo hic iturus est, quia non inueniemus eū. Nūquid in dispersione gentium siturus est, & dociturus gentes? Sed & genus eius proterne

Gubernator Petri typū gerit Matth. 10

Math. 10

Sortib; nō credendum Aſto. 1. Sors. qm̄ & q̄liter mitterēda Christiānis.

1. Cor. 13

1. Petri. 3
1. Petri. 4

Luc. 11

Christi de oibus illis de quibus & Ionas iu terrogatus Ioh. 8.

quæserit, cum eo dicentes: Et testimonium perhibet de me qui misit me pater, dixerunt
Iohan. 7. Vbi est pater tuus? Nihilominus quæserit. Quod esset opus eius cum eo dicentes: Hoc
Iohan. 6. est, opus dei ut credatis in eum quem misit ille, dixerunt. Quod ergo tu facis signum, ut vis
Iohan. 19. deamus & credamus tibi? quid operaris? Sed & Pilatus audito sermone dicentium: Nos
 legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium dei se fecit. Ingressus piræ-
 torum, iterum dixit ad eum: Vnde es tu? Attamen ante interrogauerat & audierat quod
 de Herodis potestate, id est, homo Galilæus esset. Si ergo illi quos mystice per tumentes
Marc. 4 maris fluctus intelligimus, interrogauerunt eum quis esset, quod opus eius, quæ terra eius
Hebrgi ap quo iret, vel quo iturus esset: quomodo magis hæc interrogasse constat. Apostolos familia-
ius nome res & collaborantes illi in remigio siue nauigatione euangelij, quibus, ut euangelij refer-
hic q̄ iudg seorsum loquebatur de regno dei. Sequitur ergo. **L. Et dixit ad eos: Hebræus ego sum,**
aut israelis & dominum deum ego timeo, qui fecit mare & aridam. Multum quippe ad mysteri-
3. Regū. 12. pertinet, quod non dixit: Iudæus aut Israelita sum ego, quæ nomina scilicet Iudæi & Is-
Iohan. 6. raelitæ discordia diuiserat, quæ per Hieroboam scindentem decem tribus a domo David
Iohā. 18. acciderat, sed dixit: Hebræus ego sum. Hebræus namq̄ transitor interpretatur. Et hoc no-
Eia. 31. men, valde Christo congruit, qui nō venit in hūc mundū ad manendum, siue ad regnan-
Lucæ. 12 dum, sed ad pertransiendum tanq̄ viator, non habens hic manentem ciuitatē aut regnū,
 ut transiret, & transeundo salutis opus ministraret, quemadmodum de semetipso tanquā
Iohā. 13. de alio dicit, & transiens ministrabit illis. Et Euāgelista: Sciens (inquit) quia venit hora eius,
 ut transeat ex hoc mundo ad patrem. Et deinde dicit: Et dominum deū cæli timeo, ni-
 hilominus humanitati eius congruit, quia ipse est de quo propheta prædixit: Et replebit
 eum spiritus timoris domini. Vere timore sancto timoratus & reuerentissimus existit, ni-
 more qui & vere humilitas debet dici & æstimari. Huius timoris, id est, humilitatis ma-
Eia. 11. gisterium proficitur ipse dicens: Discite a me, qui mitis sum & humilis corde. Simul
Matth. 11. notandū in propheta, qd̄ non dixerit: Et dominum deum cæli ego fugio, sed ego timeo.
Fugere do Licet em̄ fugere a facie domini, nequaquā tamen deū fugit aut fugere voluit. Aliud namq̄
minū, & a est fugere dominū, aut fugere a facie domini. Semper malum est velle fugere dominum
facie dñi & eorū est maxime, qui illū oderūt, licet effugere nō possint sicut scriptū est: **Dextera tua**
differit inueniat omnes qui te oderunt, fugere autem a facie domini, id est, refugere sententiā vel
Plal. 20. tremendum propositum dei, potest interdū qui deum diligit, quemadmodū iste, qui res
 fugiebat ad ministrare prophetale officij ad cōdemnationē suæ gentis. Quo aut̄ peruenit
 tali in articulo dicere, qui fecit mare & aridam: præsertim illū qui a facie domini fugiens,
 ferat in mare, relinquens aridam: nisi vt ostenderet se certam secundum rationem de om-
 nipotentia creatoris habere fidem vel sententiā, quamuis secundum carnis affectum su-
 gitans declinare tentasset impendentē suæ genti pro meritis iram. Sic & dominus nollet
 sine dubio rationalē habēs animā secundū ipsam rationē, sciebat insitæ sibi diuinitatis lux-
 stam esse sententiā quæ saluari gētes, & derelinqui censebat Iudæā, quibus per humanitatis
 affectū gentes differens æmularet Iudæam, ita vt fleret super eā. Et ille quidem fluctibus
 circūdatus, & illa tēpestate correptus: dominū deum (inquit) ego timeo, ipse aut̄ Christus ex
 his quæ patiebatur, discens obedientiam, sicut mandatū dedit mihi pater (inquit) ita facio,
 subiungēs protinus, surgite eamus, quod idē erat ac si diceret (vtipotē cœlestibus semper
Heb. 14 mysterijs intentus) quā sic est volūtas patris, Iudæa relicta ad gentes transeamus. **L. Et dixit**
Iohan. 14 muerunt viri timore magno, & dixerunt ad eum. Quid hoc fecisti. Cognouerant em̄ qd̄
 a facie domini fugeret, quia indicauerat eis Ionas. **L. Historiæ ordo præposterus est: Quia**
em̄ poterat dici, nulla causa timoris fuit, ex eo quod eis confessus est, dicens: Hebræus ego
sum, & dominū deum cæli ego timeo, qui fecit mare & aridam, statim quod idcirco tim-
uerunt, quia indicauerat eis se domini fugere conspectum, & eius non fecisse præcepta
causantur & dicūt. Quid hoc fecisti? id est, si times dominum, cur fugis? Si tantæ præ-
caus potentia quæ colis, quomodo putas te eū posse euadere? Sic & Apostoli Christi non
ex hoc timere habebant, quia dicebat: Quis nā ipse esset, nisi etiam dixisset eis, qd̄ venisset
dare animā suā redemptionē pro multis, quasi qui fugisset a facie dñi, quod ipse quidē in
sua persona, nunq̄ (vt superius iam dictum est) inobedienter fecit, sed fecerūt illi, quorum
 ipse super se peccata tulit, propter quos oportebat eum pati vel mori. Cum em̄ audissent
 Adam

Adam & vxor eius vocem domini dei deambulantis in paradiso ad auram post meri-
 diem absconderunt se a facie domini dei in medio ligni paradisi. In Adam (inquit) Apo-
 stolus omnes peccauerunt, & idcirco recte dicas, quia omnes in eodem a facie domini se
 absconderunt: Christus autem non quidem in anima peccauit, aut sese abscondit, sed eo-
 rum qui in illo peccauerunt, & in illo sese absconderunt a facie domini, super se (vt iā di-
 ctum est) peccata tulit. Hoc Apostolis suis indicauit, quod oporteret ipsum mori, & ani-
 mam suam dare redemptionem pro illis, & idcirco timuerūt, tam propter semetipsos, q̄
 propter eum, quia cum essent adhuc infirmi, non erant ad moriendum pro illo parati. Se-
 quitur ergo. **L. Et dixerunt ad eum: Quid faciemus tibi, & cessabit mare a nobis? Quia ma-**
re ibat & intumescibat. Et dixit ad eos: Tollite me, & mittite me in mare, & cessabit ma-
re a vobis. Scio enim, quia propter me tempestas hæc grandis est super vos: Et remiga-
uerunt viri vt reuerterentur ad aridam & non valebant, quia mare ibat & intumescibat sup-
er eos. Secundum hanc enim similitudinem nauarum, sic timentium & talia dicentium, qu-
non videat, pios egisse aut dixisse Apostolos, quando mare ibat & intumescibat sup
eos, id est, quando turba impacabiliter seditiosa dominum quærens circumdabat illos? Viden-
tes enim ait Lucas, quod futurum erat, domine inquit, si percutimur in gladio? Et per-
cussit vnus ex illis seruum pontificis, & amputauit auriculam eius dextram, videlicet Pe-
trus, cuius hic in nauclero similitudinem intelligimus. Respondens autem Iesus ait: Sinite
huc vsq̄. Et apud alium euangelistam: Conuerte (inquit) gladium tuum in locum suum.
An putas, quia non possum rogare patrem meū, & exhibebit mihi plus q̄ duodecim le-
giones angelorum? Quomodo ergo implebunt scripturæ? Sed & pauloante dixerat: Ec-
ce venit hora, & iam venit, vt dispergamini vnusquisque in propria, & me solum relin-
quatis. Nimirum hæc & cætera huiusmodi similia sunt sermoni, quæ hic Ionas mira ma-
gnitudine dixit: Tollite me, & mittite me in mare, & cessabit mare a vobis. At illi remiga-
uerunt, vt reuerterentur ad aridam: nam etiam in gladio (sicut iam dictum est) percutere cœ-
perant, vt cum ipso domino simul euaderent turbam illam, & non valebant, quia mare ibat,
& intumescibat super eos. Paucis enim fortiores erant qui persequebantur eos, præser-
tim ipso propter quem tempestas grandis erat, sponte patientiam exhibente, quia neces-
saria mundo erat eius passio vel mors. Et clamauerūt ad dominū, & dixerunt: Quæsumus
domine ne pereamus in anima viri istius, & ne des super nos sanguinem innocentē,
quia tu domine quemadmodum voluisti, fecisti. Et tulerunt Ionam, & miserūt in mare,
& stetit mare a feruore suo. Et timuerunt viri timore magno, & immolauerūt hostias do-
mino, & vota vouerunt. Clamor iste nauarum, dolor sitis luctus & fletus est discipu-
lorum, quando necessario tulerunt Ionam, & in mare miserunt, tunc clamauerunt, quia
quando consummata sunt omnia, & corpus eius permixtum suscipientes sepelierunt, do-
loris sui voces emiserunt, primo centurione (sicut Euangelium refert) dicente: Vere hic
homo iustus erat, & vere homo hic filius dei erat, omnesq̄ noti eius qui stabant a longe
& mulieres quæ secutæ eum erant a Galilæa, omnesq̄ turba eorum qui percutientes pe-
ccata sua reuertebantur, hæc quodammodo dicebant. Quæsumus domine, ne pereamus
in anima viri istius, & cætera. Sed & in eo, quod relicto eo, discipuli omnes fugerunt, do-
minum in mare miserunt, quia dimiserūt, quia solum reliquerūt. Quod ita dimiserunt in-
firmis: quod autem sepelierunt, fuit officij. Vt olibet modo completum intelligis, cō-
grua similitudo istorum, videlicet Apostolorum in illis nauigantibus præcessit, qui labo-
rauerunt quantum potuerunt, remigauerunt, quantum valuerunt. Et quia nihil proficie-
bant, tandem tristes & gementes, prophetam in mare miserunt. Et mare quidem stetit a
feruore suo, sed viri timuerunt timore magno, id est, satiatu Iudæi, scelere suo, cessauerunt
persequi discipulos. At illi propter magistrum & dominū suū, fuerūt in dolore maximo
Et immolauerūt (inquit) hostias domino, & vota vouerunt. Hostias immolauerūt Apo-
stoli, hostias pœnitentiæ & confessionis cum luctu & lachrymis, & ipsi hostiæ sunt facti
viuentes, præcipueq̄ Petrus, qui illum negauerat, deslendo ipsam negationem. Hostiam
immolauit in euāgelio (quod scribitur secundū Hebræos) Iacobus frater ipsius dñi, quā
do deuouisse fertur se nō manducaturū panē, nisi prius videret eū a mortuis resurgētē.
L. Et præparauit dominus piscem grandem, vt deglutiret Ionam, Et erat Ionas in ventre
 ccti

Gene. 3

Roma. 7

Luc. 22

Matth. 26

Ibidem. 29

Luc. 23

Euāgelij
 secundum
 Hebræos,
 CAP. II.

Matth. 12 ceti tribus diebus, & tribus noctibus. Piscis iste siue venter piscis huius, auctore domini no cor terræ, id est, sepulchrum significat. Dixit enim: Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ita erit filius hominis in corde terræ, tribus diebus & tribus noctibus. Quamuis ergo dicat ipse Ionas in oratione sua. De ventre inferi clamauit, & exaudivit vocem meam. Sic inde intelligimus, & sic intelligendum est, quod non infernum quo anima descendit, sed sepulchrum quo corpus reconditum est, venter piscis significet. Quod si per cor terræ infernum quis intelligendū esse contendat, eo quod profunda, siue inferiora terræ cre datur inferius esse, iuxta quod de Dathan & Abyron, quos terra sorbuit ibidem scriptū est: Descenderuntque viui in infernum, operi humo, respōdeat: Quomodo anima domini ni, tribus diebus & tribus noctibus in inferno fuisse credenda sit, cum potius eadē die, qua de corpore emissa est, contracto inferno, paradisum introierit: iuxta quod ipse latroni cōfiteenti dixit: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Igitur præparavit dominus piscem grādem, ut deglutiret Ionam, id est, prouidit, ut dominicum corpus in terra, quæ grandi ventre morientes cunctos suscipit homines, paratam haberet sepulturā. Quomodo vel quando præparavit? Equidem inspirando Ioseph iustū, quatenus eum sepeliret, hoc præparavit. Sed est aliud præclarus, in quo huius rei præparationem admireris, videlicet decretum, siue autoritas sanctæ ac mysticæ legis. Quando (inquit) peccauerit homo, quod morte plectendum est, & ad iudicatus morti appensus fuerit in patibulo, non permanebit cadaver eius in ligno, sed in eadem die sepelietur: quia maledictus a deo est, qui pendet in ligno, & nequaquam cōtaminabis terram tuam quam dominus deus tuus dedit tibi in possessionem. Prouidentiam dei taliter decernentis, satis digne non possumus admirari. Per hoc enim legis decretum scribæ & pharisæi miro modo decepti sunt in sua malitia, ut dominum nostrum vere & singulariter benedictum, putarent maledictū fieri pro tali genere mortis, & capti sunt, ut vellent nollent, sepultura non careret ipse quem insatiabili odio sunt persequuti. Decepti, inquam, sunt quia legentes maledictus a deo qui pendet in ligno, non attendunt quod præmissum est, quando peccauerit homo, quod morte plectendum est. Hoc enim præmittendo sacra & iusta lex maledictum astruit, non ex pœna esse, sed ex causa siue culpa. Ipsi autem æstimari voluerunt, quod maledictum faceret talis pœna. Quæ autem poscebat causa siue vitilitas ut taliter deus filio suo Iesu Christo sepulturam prouideret? Illa nimirum ut sicut anima eius ad inferos descendēdo, animas omnium electorum eriperet, ita corpus eius in terra sepultum, corporibusque per sepulturam sociatum, resurrectionis gratiam illis asserret, resurgendo in primis, ut cetera corpora sequerentur, quod futurum est. Magno itaque & venerando consilio de sepelien dis omnibus crucifixis data est lex, dicendo hæc quæ prædicta sunt, ut dum omnes sepelirentur, vnus crucifixus sepultura non careret. Sed in eadem (inquit) die sepeliet. Quæ ob causam? Quia maledictus (inquit) a deo est, qui pendet in ligno. Dure quidem sonat, enuntiatio maledicti, ut ipse qui venit benedictus in nomine domini, maledictus dicatur cum præscripto legis, sed si rite perpendas quod additum est a deo, magna suauitas latet in verbo aspero. Longe enim aliud est esse maledictum a deo, & aliud esse maledictum a suo peccato. Nam quicumque damnatione maledicti sunt, non a deo maledicti sunt, sed cet eos deus ipse aliquando maledictos esse prænuñtauerit, sicut Cain, cui dixit quidem Nunc igitur maledictus eris super terram, sed non dixit: maledictus es a me, siue ego maledico te. Talium nanque maledictio, peccatum ipsorum est. Peccatum autem non est a deo. Vnus ergo & solus dominus noster Iesus Christus maledictus a deo fuit, quia maledictus, id est, peccata omnium nostrum super se tulit, & hoc a deo: Dominus enim (inquit Esaias) posuit in eo iniquitates omnium nostrum.

Quare ergo (inquit) in lectione Apostoli sic habemus: Christus nos redemit de maledictio legis, factus pro nobis maledictus, quia scriptus est: Maledictus omnis qui pēdet in ligno? Vbi scriptus hoc esse meminit, non habetur omnis, & econtrario quod illic habetur a deo est, in Apostolo non inuenis. Sed est sciendum, quia non secundū Hebraicā veritatem, sed secundū vulgatam tunc apud Græcos septuaginta interpretū translationem testimo nium posuit, & hoc necessario, quia videlicet nimis importunū fuisset demonstrare, nisi

Veteri in se vi cor terre

Nume. 16

Luc. 23

Lex de pe dente in ligno

Vitilitas sepulchre Christi.

Maledictus a deo, solum Christus est.

Gene. 4

Esa. 53. Quæstio Galat. 3

Responsio.

aliquid corrigendum esse scripturis, quādo veritatē dei græcis incipiebat commendare de scripturis, & gratiam Christi, qui ut in gentibus benedictionē daret, maledicti opinio nem sustinuit apud Iudæos, male intelligentes decreta bonæ & sanctæ legis. Igitur (inquit) in eadē die sepelietur eū, & non cōtaminabis terram tuā quam dñs deus tuus dederit tibi in possessionē. Quæ est illa terra, quam dñs deus nobis in possessionem dedit, nisi caro Christi, quæ (ut iā dictū est) sepeliri sanctæ legis author spūs curauit. Nā terra quā calcamus, quō magis sepulto, & in suo sinu suscepto, quā in sepulchro crucifixi cadauere cōtaminata retur. Illud potius corpus cōtaminatur. i. pro cōtaminatione & immūditia sua abijcti, cui merito contingit, ut nō sepeliatur, sicut de quodam pro parte vindictæ dictū est sepultus non a se sepelietur. Hæc idcirco prolixius dicta sunt, ut præparatā legis autoritate sepul turā Dño nostro monstrarem, secundum illam præparationem mysticam, siue figuratiam, de qua sic dictū est: Et præparavit dominus piscem grandem, ut deuoraret Ionā. Illa præparatio, id est, decretum legis, viam fecit alteri præparationi, cuius Ioseph vir iustus minister esse meruit, de qua videlicet præparatione sic Euangelia referūt. Erat autē in loco, vbi crucifixus est, ortus, & in orto monumentum nouum, in quo nondum quisquam positus fuerat. Et erat Ionas in ventre piscis tribus diebus, & tribus noctibus. Hoc quæritur, quomodo secundū hunc typum tres dies & tres noctes dominus in corde terræ fuerit, cum hora nona diei parascæus emissio spūs sepultus, prima sabbati media nocte surrexerit. Ad quod dicendum idē est quod a sanctis patribus est iam dictum: quia totum a parte intelligimus, ita vt ex eo quod in parascæe mortuus est vnā diem suppetemus & noctem & sabbati alteram: tertiam vero noctem, quæ diei dominicæ mancipatur, ad alterius diei referamus exordium. Nec vero incōgrue secundum tropum qui dicitur sy necdoche, in tali re totum a parte intelligimus. Dixit em̄ adhuc viuens, mortalis cū mor talibus: Et iam nō sum in mundo, & hi in mundo sunt, & ego ad te venio. Cum essem cum eis, ego seruabam eos in noīe tuo. Quamcūq; causam dicas, siue intelligas propter quā veraciter dixerit, quia iam in mūdo nō erat, propter eandem causam consequenter intelligis: quia iam in ventre ceti erat. Erat autem iam vespera, siue nox illum diem præcedens, qua crucifixus, mortuus & sepultus est. Recte ergo totus ille dies parascæus cum præeunte nocte sepulchræ deputatur, quia videlicet ab illa vespera, siue hora, qua factus in agonia siue cum morte agonizans, traditus & comprehensus est, quicquid de illo vel circa illum actum est, quicquid passus est, descendere fuit in ventre ceti, ire in cor terræ, & quippe cum secūdum cor suum de illo faceret, illi qui intendebant non cœlo sed terræ, nō cessaturi donec occisus traderetur terræ. De sabbato & præeunte ipsius nocte, nulla est quæstio quin toto die illo quienerit in sepulchro. Tertij diei media nocte surrexit, sed non sicut creditum quod resurrexisset vsq; ad vesperam eiusdem tertij diei, quādo stās in medio discipulorū suorum dixit eis, pax vobis. Proinde & ille dies cōnumeratur duobus cæteris, ut tres dies sint, & verum est, quod de semetipsa veritas dixit. Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus, ita erit filius hominis in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus. Hic illud quoque non prætere libet, quia si ab ore qua spiritū tradidit computes vsq; ad horam qua surrexit, id est, vsq; ad medium noctis inuenies quia tam in quantitate horarū, quā in quantitate dieꝝ, ternarius fulget numerus sacer & venerabilis. Nona quippe hora spūs tradidit, & restabant horæ tres eiusdem diei. Quæ coniunctæ noctis & diei sequentis horis vigintiquatuor & illius qua surrexit, non estis medio, id est horis sex, nimis faciunt trigintatres, qui in numero ambo sunt ternarij, alter decenus, alter vero singularis. Item in annis eodē modo, idem numerus considerandus est: quia videlicet is in quō passus est, annus eius tricesimus tertius erat, anno ætatis suæ tricesimo baptizatus est, anno p̄dicationis suæ tertio passus ē. Quid sibi vult talis vel tanta obseruatio numeri ternarij, in disp̄satione sanctæ eius humanitatis? Triginta namq; annis, qui numerus (vt iam dictum est) ternarius decenus est, secretus vixit, & tertio, suæ prædicationis anno passus est, triginta tribus horis exanimis iacuit, & tertia die resurrexit. Veneratur tēporū obseruatione ineffe nō dubitātes mysterij dignitatē, qd & si torum, vt est cōprehēdere nō possumus, illud tñ occurrit, qd nō minime delectamur, quia videlicet sanctæ trinitati patri, & filio, & spiritui sc̄o, quæ offendit Adā primū, semetipsū ad satisfaciendū p nobis

Hiere. 23

Iohani. 19 Quæstio de tribus diebus Christi in sepulchro.

Iohani. 19

Ibidē. 20

Mysterij numeri. 3 triginta tres.

nobis offerebat iste Adam secundus. Ille namq; factus cooperante simulq; quodammodo
 P&Am Adae studium venerabiliter adhibente omnipotentia totius trinitatis ad gloriam suam, secundum
 haec verba, faciamus hominem ad imaginem & similitudinē nostram, sic offendit, ut pro
 positam dei contemneret et similitudinē, perdendo fidem, amittendo spem, non habendo
 Genes. 3. charitatem. Fidem quippe perdidit, qui serpenti magis q̄ deo credidit, serpenti dicens, me
 qua q̄ morte moriemini, magis attendit q̄ deo dicenti, in quocunq; die comederitis ex eo
 morte moriemini. Spem amisit qui peccati conscius ad latebras confugit, ut absconderet
 se a facie domini. Charitatem nō habuit, qui requirentem se, & arguentem deum a se su
 perba defensione reppulit, Sic ille offendit sanctam trinitatem, & dei perdidit similitudinē
 hic autē ad hoc venerat, ad hoc homo natus erat, ut suscepta a deo humanitas, homini fan
 ctam placaret trinitatem, & in hominibus reformaret dei similitudinē. Delectet ergo
 quod satisfaciens diuinitati in omnibus supradictis ternariū nūmēq; obseruauit. Adde
 q̄ adhuc pulcherrimum est, quia tribus idem dominus noster passionibus est cōsumma
 tus, & flagellis cæsus, crucifixus, lancea transfixus, inter duos latrones ipse tertius pro la
 trone Barraba commutatus. Merito ergo placata trinitas suam confestim generi huma
 no faciem cepit ostendere, eductis omnibus de regione tenebrarum qui venturi habitū
 fidem habentes ex hac vita migrauerant, & prædicari voluit nobis refiduis vt baptizati
 mur in nomine patris, & filij, & spūs sancti. Nunc cætera persequamur. L Et orauit Ionas
 de ventre piscis ad dominum deum suum, & dixit: Clamaui, de tribulatione mea ad dñm
 & exaudivit me. L Quod dixit & orauit Ionas ad dominum deum suum de vtero piscis,
 & dixit: Intelligimus eum post q̄ in vtero piscis sospitem se esse senserit, nō de perasse de
 domini misericordia, & totum ad obsecrationem esse conuersum. Deus enim qui dicitur
 de iusto, cum ipso sum in tribulatione, & cum inuocauerit me dicam ad eum, adsum, adfui
 et. Et dicere potest: quia exauditus est, in tribulatione dilatasti me & orauit (inquit) Ionas,
 Si Ionas domini typos est, & ex eo, qd̄ tribus diebus & tribus noctibus in vtero ceti fuit,
 passionem eius indicat, debet & oratio illius typos esse dominicæ orationis. Proinde pri
 mo secundum ipsius Ionæ, deinde secundum personam saluatoris hanc orationē pen
 ctemus. Clamaui de tribulatione mea ad dñm, & exaudivit me. L De vtre inferi clamaui
 & exaudivisti vocem meā. L Non dixit, clamo, sed clamaui: nec de futuro precatur, sed de
 præterito gratias agit, indicans quod eo tempore quo præcipitatus in mare vidit cetum,
 & tantā corporis molem, & immanē rictus aperto ore se sorbere, domini recordatus fuit,
 & clamauerit vel aquis cedentibus, & clamore inueniente locum, vel toto cordis affectu,
 qui vtiq; in auribus dei clamor est magnus, clamauerit ei, qui solus nouit corda hominū,
 qui loquitur ad Moysen, quid clamas ad me, cum vtiq; nil ante hunc vocē clamasse Mo
 Exod. 4. sen scriptura cōmmoret. De huius mundi clamore & Apostolus: clamantes (inquit) in cor
 Roma. 8. dibus vestris abba pater. Ventrē inferi, aluū ceti præ magnitudine eius dicit. L Et proie
 cisti me in profundum, in cor maris, & flumen circumdedit me. L Coniunctionis per qua
 sic dicit, & proiecisti me, hic est sensus. Me clamāte exaudivisti vocē meā, & cū exaudires,
 nihilominus proiecisti me in profundū, subauditur, vt ad maiorē virtutis tuæ gloriā eti
 peres me: quia rursus videbo templū sanctū tuū. Proiecisti me in profundū, & nō solum
 in profundū, quod potuisset fieri, vel esse propē littora, vel non longe ab arida, sed in cor
 maris, id est, in medio maris. Nā cor animalis in medio est: & idcirco per metaphorā cor
 Cor maris intelligimus mediū maris. Et flumen (ait) circumdedit me, id est, inundatio maris flui
 ens ac refluxus vndiq; vallauit me. Hoc ipsum repetēs, dicit. L Omnes gurgites tui, & flu
 ctus tui super me transierūt. L Tuos autē gurgites, & tuos fluctus dico, non solū quia tu se
 cisti eos, sicut supra dixerā, & dñm deū ego timeo, qui fecit mare & aridā, verū etiam qui
 nec eos mouisti propter me, nec intumescere iussisti sup me. L Et ego dixi: Abiectus sum
 a conspectu oculorū tuorū, verū tamen rursus videbo templū sanctū tuum. L Notā
 dum quod non tunc primum dicit, sed dixisse se asserit, abiectus sum a conspectu oculi
 lorū tuorū, verū tamen rursus videbo templū sanctū tuū. Constat ergo quod quādo in
 mare mittebatur, in illa tribulatione secundum multitudinē dolorū eius, & consolatiōes dñi
 lætificauerunt animā eius, prophetica illi gratia sese infundente abundātius atq; element
 tius, vt sciret qm̄ de tam profunda abiectione adhuc mirabiliter subleuaretur, & adhuc vi
 uent

gens inter viuentes veniret ad templum dñi cum hostijs & muneribus, competentes gra
 tias mirabili deo relaturus. Quod in illa se dixisse asserit, cōfirmat in ventre ceti his verbis.
 L Circūdederunt me aquæ vsq; ad animā meā, abyssus vallauit me, pelagus cooperuit ca
 put meū. Ad extrema montū descendi, terræ vctes concluderunt me in aternū. Et sub
 leuabis de corruptione vitam meam, dñe deus meus. L Cunctis istis declamationibus, qui
 bus rem verissimam veraciter astruit: Circūdederunt me aquæ vsq; animā meam, aby
 sus vallauit me, pelagus operuit caput meū, Ad extrema montium descendi, terræ vctes
 concluderūt me. Cunctis, inquit, istis declamationibus subiungendo, Et subleuabis de cor
 ruptione vitam meam: competenter altissimo deo dat gloriā, plenissime sciens, & fideliter
 astruens, quia quæcūq; vult ille, potens est & facere, & quia possibile est apud eum quod
 apud homines impossibile erat in aternū. Nam propter impossibilitatē hominū, cū dixis
 set, & terræ vctes circūdederunt me, addidit, in aternū: & propter possibilitatem dei
 subiunxit: Et subleuabis de corruptione vitam meā, pariterq; addens cū blandientis affectu,
 domine deus meus. Corruptionē, de qua subleuari sperat animā suam, vterū ceti dicit, in
 quo naufragia dirigebantur, inter quæ potuisset hominē seruare, magna est gloria diuinæ
 omnipotentiae. Quemadmodū & illud, q̄ tres pueri missi in caminū aestuantis incendiū, in
 tantū illæsi fuerūt, vt ne vestimenta quidē eorū odor ignis attingeret, & multa alia quæ su
 pra naturā, a dño naturæ facta sunt. Quam dulce, q̄ salubre est homini qui post cōtinentis
 vite tranquillitatē, tentationū fluctus incidit, & fortassis pudicitiae naufragiū passus, opus
 peccati tanq̄ rictus vel in virem ceti incidit, prophetica huius orationis reminisci, vt eadē
 fide, simili cordis contritione, tam humili pietatis affectu, dño deo suo blanditur, qui solus
 aquas cōsiderat circūdantes, & vsq; ad animā intrantes, aquas passionū carnaliū & huma
 ni cordis abyssum, pelagus concupiscentiae, vicij, seuentis & bullientis naturæ, & angu
 stias animæ siue conscientiae, quæ cum infirma sit, per semetipsam non potest euadere,
 vt respicit & resumat aures salubres castitatis & pudicitiae, cupiditatis, vel prauis amo
 ribus cōclusa velut quibusdā vctibus terræ. Sequitur. L Cum angustiaretur in me anima
 mea, dñi recordatus sum, vt veniat ad te oratio mea, ad templū sanctū tuū. L Hoc quod
 iam supra diximus plane hic astruit, q̄ videlicet hora vel momēto, quo mittebat in mare,
 dixerit, aspiratus gratia spūs prophetici, abiectus sum ab oculis tuis, verū tamē rursus vide
 bo templū sanctū tuū. Hoc namq; est, quod nūc ait: cum angustiaretur in me anima mea,
 domini recordatus sum, vt veniat ad te oratio mea, ad templū sanctū tuū. Et consideran
 dum q̄ nouo genere oratio fiat pro oratione, dū precatur vt oratio sua conscendat ad tem
 plum dei. Et in hoc magnæ fidei firmitas animaduertenda est. Circūdatus aquis, vallatus
 abyssu, cooperatus pelago, cōclusus vctibus terræ, non dubitat aut interrogat vtrum ora
 tionem suam possit deus audire, vtrum auris eius illic possit adesse, & de ventre ceti, quid si
 bi dicat, auditu percipere, sed certū habēs apud se, quia dū nihil vsquā latere potest, orat si
 deliter, vt orationi deū tantis tamq; profundis angustijs ad se erumpere gestiēt, viam ipse
 faciat, venientē ipse suscipiat. Magna hæc fides, magnū meritū habet, coram deo honora
 bilis est, quia docta siue erudita est sanctamq; scientiam habet. Quid etiā? Nonne oratio fi
 delis de boni verbi radice procedit? Vbi autē verbū radicātū, siue vnde natū est nisi de cor
 de dei patris, qui, vt fides catholica firmiter tenet, verbi boni genitor est, verbi aterni. Qd̄
 & ipsum deus est? Vbi cunq; ergo cōclusus homo siue hominis spūs, vbi cūq; fuerit coan
 gustatus, siue inferni, siue terræ vctibus, si apud se habet verbū fidei, dum orat, nō potest
 necitri, quinimo ipso fidei verbo viscera dei cor patris altissimi fortiter tangit, vnde est ori
 go verbi boni. Nos ergo ex eo quod ait, cū angustiaretur in me anima mea, dñi recorda
 tus sum, hęc eruditionē capiamus, vt nouerimus eo tēpore, quo deficit anima nostra, & a
 corporis compage diuellitur, nō nos debere alio cogitationē vertere, nisi ad eū qui & in
 corpore, & extra corpus noster est dñs, quia sic nostra oratio perueniet ad templū sanctū
 eius, ad ipsam altitudinē cœli, cuius immensitas magna domus, & sanctū est templū eius.
 Hoc facere possunt, hęc fidē penes se in illo mortis articulo illi habere vel retinere queūt,
 qui in corpore viuētes veritatē dilexerūt. Contra qui mendaciū diligūt, in illa hora ma
 gnitudine horroris p̄focati, verbum bonū inuenire non possunt. Vnde & protinus sequi
 tur. L Qui custodiunt vanitates, frustra misericordiam suam derelinquunt. L Non dixit qui
 faciunt

Psal. 90
Esa. 38
Oratio
Ionæ.

Exod. 4
Roma. 8

Cor maris

Danie. 3

Fidei firmi
tas in Iona

Verbum fi
dei, verbū
bonum.

Eccl. 1
Custodire
vanitates.

faciunt vanitates: vanitas quippe vanitatu, & omnia vanitas, ne damnare videretur vniu-
sos, & cuncto generi humano denegare misericordiam, sed qui custodiunt vanitates sine
mendaciu, qui transferunt in affectu cordis, qui vanitates non solum faciunt, sed ita custodiunt,
quasi diligant & putent se inuenisse thesauru. Misericordiam (ingit) suam derelinquunt. Licet of-
fensa sit misericordia, quam nos ipsum possumus intelligere deum, deus enim meus misericordia
mea, inquit Psalmista, nisi eos qui custodiunt vanitates non derelinquit, non detestatur, sed exa-
peccat ut redeant, illi vero stantem misericordiam, & vltro se offerentem sponte propria derelin-
quunt. L Ego autem cum voce laudis immolabo tibi quaecumque voui, reddam pro salute mea do-
mino. Sensus iste est, Ego autem & si vanitatem feci, non custodio illam, sed potius votum voueo,
tibi, votum corrigendi, votum obediendi & pergendi quocumque iusseris, & hanc obedientiam im-
molabo tibi in voce laudis, haec vota pro salute mea domino. Vanitas quippe fuit, quod te precipi-
ente, ut irem in Niniuem ciuitatem magnam, & predicarem in ea, preoccupaui ut fugerem a facie tua
in Tharhis, metuens ne condemnaretur Israel impoenites, penitentiam agente Ninive, &
affectu gemitus meae preterens voluntati tuae, sed hanc ipsam vanitatem non custodiam, id est, in hac
intentione non persistam, praesenti vexatione commotus, quod tua voluntas sequenda sit magis
quam carnis affectus. Infelix Israel tunc tam crebris malis flagellatus, adhuc vanitates custodit
pertinaciter, colendo vitulos aureos, quos Hieroboam fecit aegiptifex vanitatis, nullius quippe re-
gis sui, tunc aliquo a peccatis suis recessit, & hoc agendo misericordiam suam dereliquit. Ego autem
adhuc illi condolens, vanum habui consilium, ut a facie tua fugerem, sed nunc in tribulatione hac,
vanitatem illam non custodio, intentione huiusmodi abscio. Quod si non facerem misericordiam
meam, frustra derelinquerem: frustra, inquam, quia nullum exinde fructum consequerem, neque is, pro-
pter quem fugia facie tua, refugio dei sui Israel. Igitur misericordiam meam consequerem me non
derelinquat, quam ego misericordiam non derelinquo, quod non nisi derelinquentes se derelinquer-
e consequuntur, & non, nisi impoenitentibus vnquam se abscondit. L Et dixit dominus pisci, & euomuit
lonam in aridam. Magnam hoc opus, & testimonium euidentis bonitatis, & omnipotentiae dei, qui
autem suam illuc vsque inclinauit, & quod in ventre ceti ageretur, quod fides loqueretur, quod oratio mo-
liretur, audiuit & appedit, dixitque & dicere potuit pisci, ut euomeret lonam, & hoc vtiq; non
in aqua, vbi periclitaretur, sed in arida, vbi seruaretur. Dixit hoc plane non motis labijs, quod non
habuit, neque voce elemetari, sed illo verbo, per quod & ceti, & ipsum mare fecit. Illius verbi
virtute pressus venter beluae, prophetam reddidit, quomodo & vbi ipsum verbum voluit. ¶ Nunc
iam ad dominum nostri Iesu Christi personam, iuxta propositum, reuertentes, hanc ipsam orationem, se-
cundum ipsum reuoluamus, quia (sicut iam diximus) haec oratio prophetae, orationis eius ty-
pus est. Clamaui de tribulatione mea ad dominum, & exaudiuit me. A postulo in primis loque-
rem audiamus: Qui in diebus (inquit) carnis suae preces supplicationesque ad eum qui possit
saluum facere a morte, clamore valido & lachrymis offerens, exauditus est pro sua reueren-
tia. Dicat ergo Christus, clamaui, quia reuera clamore valido cum lachrymis clamaui. Vnde
clamaui: De tribulatione mea (ingit) de ventre inferi. Duo dixit, de tribulatione & de ven-
tre inferi. Tribulatio fuit illi angustia passionis, & de qua clamaui ita vt euangelista refert,
quod positus genibus, factus in agonia, prolixius orauit, & factus est sudor eius sicut guttae san-
guinis decurrerent in terram. Ab illa hora vsque dixit clamans voce magna spiritum tradederet, clamo-
re valido clamaui. Venter inferi, descensus eius ad inferos fuit, totaque abscondito sine depresso
suo corporis eius quod diu in sepulchro iacuit. Equidem de tribulatione quod clamauerit, ab homi-
nibus sensentialiter auditum est. Dixit enim inter alia quae audita sunt ex ore clamantis: Heli, he-
li, lamazabatani, hoc est, Deus meus, deus meus, vt quid dereliquisti me? Et in commendatione
tribulationis clamans dixit: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Porro de ventre
inferi quid clamauerit, auditum non potuit a quocumque mortali, sed antequam ipse in hunc mundum ve-
niret, spiritus eius sanctus in sancta scriptura praedixit, quod clamaturus esset, sicut & illa quae (sicut
iam diximus) clamans auditus est: deus meus, deus meus, vt quid dereliquisti me? &, pater,
in manus tuas commendo spiritum meum. Denique psalmus ille: Domine deus salutis meae in die
clamaui & nocte coram te, Intret in conspectu tuo oratio mea, &c. vsque ad finem eiusdem psal-
mi, verba sunt clamoris eius de ventre inferi, postulatam celebris glorificationem resurrectionis
suae, quod sine dubio prudens lector aduertit. Igitur de tribulatione mea (ingit) clamaui ad do-
minum, subauditur, pro transgressoribus exorans, vt non periret. Et exaudiuit me, vt videlicet
propter

Correctio
& coelestis
lonae.

Oratio Chri-
sti, oratione
lonae praes-
figurata.
Heb. 9.

Luc. 22.

Matth. 27.

Luc. 23.

Psal. 87.

propter passionem meam solueretur peccatum puaricationis Adae, & omnia delentur peccata
credentium in me. De ventre inferi clamaui, & exaudisti vocem meam, subauditur, vt non derel-
linqueres in inferno animam meam, nec dares sanctum tuum videre corruptionem. Et proiecisti me
in profundum in cor maris, & flumen circumdedit me. Oes gurgites tui, & fluctus tui super me
transierunt. Sensus iste est, Secundum rei veritatem exaudisti me, & secundum estimationem ho-
minum proiecisti me, iuxta psalmum praememoratum, estimatus sum cum descendentibus in lacum,
& iuxta alterius psalmi vericulum: Tu vero repulisti, & despectisti, distulisti Christum tuum.
Hoc enim videbatur illis, qui insultantes & capita sua mouentes dicebant: Condidit in deo,
liberet eum nunc si vult. Itaque secundum estimationem illoque proiecisti me in profundum, in cor
maris, id est, in omne quod voluerit de me facere seditiois Iudaei similes mari, & flumen
circumdedit me, videlicet affluens tribulatio, qua non parcentes affligerunt me. Illi oes gurgi-
tes tui, illi oes fluctus tui, quos passus sum, super me transierunt, id est, sine dubio transibunt,
neque enim permanebunt, sed celerem finem habebunt. Tui namque fuerunt gurgites, tui fluctus, quia
videlicet non in ipsorum qui me affligerunt, sed in tua potestate erat, quousque inundarent super
me fluctuantibus insaniam illoque. Et ego dixi, Abiectus sum a conspectu oculorum tuorum, verum
tamen rursus videbo templum sanctum tuum. Sicut iam dixi, quia proiecisti me in profundum, ita
nunc repertus, & ego dixi inquit, Abiectus sum a conspectu oculorum tuorum, subauditur, se-
cundum estimationem illoque, sed secundum rei veritatem, rursus videbo templum sanctum tuum, id est
ego anima quae descendi ad inferos, rursus ingrediar & resumam corpus meum, quod est templum san-
ctum tuum, iuxta illud: Soluite templum hoc, & tribus diebus excitabo illud. Hoc autem inquit
euangelista, dicebat de templo corporis sui. Videmus factum, credimus, propter quod & loquitur
mur, adimpletum, quia gurgites tui deus, gurgites mortalitatis, & omnia fluctus miseriarum, quas
cumque induxisti super nos, propter puaricationis Adae peccatum, super eum transierunt, & finem
habent, & ipse rursus vidit templum sanctum tuum, id est, resumpsit corpus, quod principaliter
est templum sanctum tuum, & nunc in medio ecclesiae est, quod & ipsa secundarie dicitur, & est tem-
plum sanctum tuum, & nunc in gaudio videt illud templum sanctum tuum. Quemadmodum dixerat,
Ite rursus autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum. Vbi autem vel in quo dixerit, quod nunc se
dixisse memorat his verbis, & ego dixi, Abiectus sum a conspectu oculorum tuorum. Psalmi-
stam ante hunc lonam, in quo idem Christus loquitur, praedixerat in persona ipsius: Ego
autem dixi in excessu mentis meae, proiectus sum a facie oculorum tuorum. Nam quod ait, ego di-
xi in excessu mentis meae, idem est ac si dicat, ego puidi in profunditate intellectus, qui ex-
cedit intelligentiam omnis creaturae, subiungens, ideo exaudisti vocem orationis meae, dum cla-
mare ad te, quod & in isto praemissum est, de ventre inferi clamaui, & exaudisti vocem meam, sicut
clamaui de tribulatione mea ad dominum, & exaudiuit me. ¶ Interea considerare perpetuum est
quomodo in alio dicat ipse: In die tribulationis meae clamaui ad te, quia exaudisti me. Maiore
quippe habet vim in sensu talis dictio, clamaui ad te quia exaudisti me, quam si ita dictum esset,
exaudisti me quia clamaui ad te. Denique oes sancti idcirco exauditi sunt, quia clamauerunt.
Iste autem sanctus sanctorum solus est qui veraciter dicat, clamaui quia exaudisti me. Ipse est enim
electus ex millibus, qui solus idcirco venit in hunc mundum clamare pro omnibus, quia sci-
uit quod pro sua reuerentia foret exaudiendus. Hoc ipse in psalmo innuens per os prophetae lo-
quitur: Holocaustum & pro peccato non postulasti, tunc dixi, ecce venio. Et est sensus, Cum
ego intelligerem quod illa de brutis animantibus sacrificia nolles, quod nullus ex omnibus iustis de
peccato ad plenum satisfaceret, tunc dixi, ecce venio, sciens sine dubio futurum esse quod sacrificium
tem pro omnibus & clamantem exaudires me. Hinc est quod clamans magna voce ad inonu-
mentum Lazari, non orat exaudiri se, sed: pater, inquit, gratias ago tibi quoniam exaudisti me, ego
autem sciebam quia semper me amasti, me audis. Breuiter autem concludendum est, quia solus iste est
qui dicat, clamaui ad te, quia exaudisti me, sanctus autem quilibet dicat, quia clamaui ad te, ex-
audisti me. Sequitur, Circumdederunt me aquae vsque ad animam meam, abyssi vallis vallauit
me, & pelagus cooperuit caput meum, ad extrema montium descendit, terra vestes coluit
serunt me in aeternum, & subleuabis de corruptione vitam meam domine deus meus. Quo-
niam in typo Christi propheta eius, & passus est & precem fugit, perpetuum est singu-
las voces istas ostendere prolatas, secundum ordinem passionis Christi, sicut actum passio-
nis eiusdem ordo processit. Circumdederunt me, inquit, aquae vsque ad animam meam. Nimirum
X. 2 quando

Psal. 117.
Exod. 87
Psal. 88.
Matth. 27
Corp Christi
sui, templum
sanctum dei,
Iohan. 2.
Iohan. 16
Psal. 30
Psal. 87
Solutus Chri-
stus vere
dicit.
Iohan. 11
Psal. 39
Iohan. 11

Ibidem, quando collegerunt pontifices & pharisæi consilium dicentes: Quid facimus, quia hic hodie
 mo multa signa facit, &c. atq; ab illo die cogitauerunt ut interficerent eum, tunc circumdederunt
 eum aquæ usq; ad animam, quia mortis eius quasi iudiciariam præfuerunt sententiam.
 Iohan. 12. Abysus (inquit) vallauit me, ludas enim qui tradebat eum cum accepisset cohortem, & a
 pontificibus & pharisæis ministros, venit cum lateribus & facibus & armis, tunc utiq; domi-
 num nostrum abysus vallauit, abysus videlicet iniquitatis, tenebrosus machinans secretum,
 secundum quod & ipse iudicans dicit: Sed hæc est hora vestra & potestas tenebrarum & pela-
 gus cooperuit caput meum. Profecto quando principe sacerdotum diceret: A diuro te per-
 dit viuum, ut dicas nobis, si tu es Christus filius dei? Respondit, tu dixisti. Et propter hoc
 cõclamauerunt dicentes: Reus est mortis, & expuerunt in facie eius, & colaphis eum cæcide-
 runt, & palmas ei in facie dederunt, tunc pelagus caput eius operuit. Ad extrema montium
 descendit, Veraciter quãdo ad petitionem dicentium: Tolle tolle, crucifige eum, & nõ hunc di-
 mittas nobis, sed Barrabam, & inter sceleratos reputatus est, & medius duorum latronum cru-
 cifixus est, tunc ad extrema siue nouissima montium descendit, ita ut veraciter de illo prophe-
 ta prædixerit: Non est species ei neq; decor, & vidimus eum, & non erat aspectus, & deside-
 rauimus eum despectum & nouissimum viroꝝ. Terræ vices concluderunt me in æternum. Reue-
 ra quãdo conuenerunt principes sacerdotum & pharisæi ad Pilatum dicentes: Lube ergo custo-
 diri sepulchrum eius usq; ad diem tertium, ne forte veniant discipuli eius & furentur eum, & illo
 dicent: Habetis custodiam, ite custodite sicut scitis, illi abeuntes munierunt sepulchrum huius, signa-
 tes lapide cum custodibus, tunc terræ vices cõcluserunt eum in æternum secundum æstimationem
 nem illorum, qui gaudium sunt super eo, nõ putantes quod resurgeret, sed quod periret nomen eius in
 æternum. Hoc erat falsum gaudium, & vana spes illorum. Porro secundum rei veritatem futurum
 erat, ut non videret caro eius corruptionem. Ait ergo: Et subleuabis de corruptione vitam
 meam dñe deus meus. i. conclusum viciibus terræ, oppressum signato lapide resurgere
 facies me tu qui es dñs & deus meus, cuius ego seruus & creatura sum secundum formam ser-
 ui, secundum humanitatem, cuius exanime corpus viciibus terræ cõcludi potuit. Sequitur.
 Cum angustiaretur in me anima mea, dñi recordatus sum, ut veniat ad te oratio mea ad
 templum sanctum tuum. Angustiam animæ suæ verbis patentibus ipse indicauit dicens: Tri-
 stis est anima mea usq; ad mortem. Amplius autem sudor eius angustiam animæ eius patefecit,
 qui (iuxta alium euangelistam) factus in agonia, dum prolixius oraret, sudorem emisit, &
 factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. Tunc, inquit, dñi recordatus
 sum, in eo videlicet, ut consilio siue proposito diuinitatis postponerem sensum, vel asse-
 ctum carnis dicendo, veruntamen nõ mea voluntas, sed tua fiat. Quæ nam illa voluntas erat?
 Ut veniat, inquit, ad te oratio mea, ad templum sanctum tuum. Hoc volebas tu, ut per passio-
 nem meam gentes saluarem, quemadmodum in persona mea spūs sanctus per os David
 plocutus est dicens: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te, Postula a
 me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuos terminos terræ. Hoc erat be-
 neplacitum coram te ut taliter postularem, imo ego ipse & sacrificium, & oratio pro gentibus
 moriendo fierem. Iudæos autem quamuis cognatos siue contribules meos pro humanitatis
 affectu illis non præferrem, imo relinquerem. Quare? Nimirum quia gentibus penitentiam agen-
 tibus, isti impenitentes permanent, & hoc est quod continuo sequitur. Qui custodiunt va-
 nitates, frustra misericordiam suam derelinquunt. Quomodo Iudæi vanitates custodierunt?
 Vere multo labore, & mira obstinatione, cuius cum indicia multa sint, hæc duo tantum
 pro testimonio commemorare, ad præsentem pertinet locum. Postquam illum occiderunt,
 solliciti fuerunt munire sepulchrum, signantes lapidem cum custodibus, causam istam fingentes
 ne forte veniant discipuli eius & furentur eum. Veraciter autem hoc intendentes, quod etiam
 post tres dies reuiuisceret, sicut recordabantur eum prædixisse, nõ possent prodire lapide op-
 pressus, & sicut hic habemus, viciibus terræ conclusus. Deinde quam quidam de custodibus
 venissent in ciuitatem & nunciaissent principibus sacerdotum, omnia quæ facta fuerant,
 illi congregati cum senioribus consilio accepto, pecuniam copiosam dederunt militibus,
 dicentes: Dicite quia discipuli eius venerunt nocte, & furati sunt eum nobis dormientibus.
 Ita laborauerunt custodire vanitatem suam, ut etiam pecuniam darent copiosam, propter va-
 nitatem custodiendam, ut in mediatio detinere possent veritatem dei. Quæ vanitas magna
 est,

est & maior, quæ ut verbis eam quis possit consequi. Hoc ergo facientes, misericordiam suam
 am reliquerunt, id est, gratiam remissionis peccatorum sperauerunt. Unde notandum, quia
 non dixi, qui non faciunt vanitates, frustra misericordiam suam derelinquent. Neque enim ad-
 tum misericordiam perdidissim, pro eo quod occidendo Christum, vanitatem fecerunt, nisi etiam
 permanendo in incredulitate, suamque perfidiam, ponendo contra fidem euangelii, vanitates
 custodissent. Proinde multo melius dictum est, misericordiam suam derelinquerunt, quæ si dicas,
 misericordia sua illos derelinquit, quia videlicet misericordia nullum derelinquit, sed eam de-
 relinquant omnes custodes vanitatis, omnes defensores perpetratae iniquitatis. Illud quoque
 nõ prætereundum, quod dicendo, derelinquent misericordiam, addit suam, quia videlicet propheta
 ticus (ut iam tractauimus de Iudæis) sermo est, quorum Christus primum misericordia est.
 Eorum enim adoptio est filiorum, ut ait Apostolus, & gloria & testamentum & legislatio, & ob
 sequium & promissa, quorum patres & ex quibus Christus secundum carnem, qui est super
 omnia deus benedictus in secula amen. Igitur Iudæi vanitates custodiendo, idem verbum
 dei repellendo, & indignos vitam æternam semetipsos iudicando, misericordiam suam dereli-
 querunt, & misericordiam non derelinquentem, imo visitantem eos repulerunt, tempus visitatio-
 nis suæ cognoscere nolentes, nõ misericordiam sempiternam, sed gloriam temporalem quaeren-
 tes. Sed vide adhuc quia dicitur, misericordiam suam derelinquent, primum frustra. Neque
 enim saltem hoc seruare potuerunt, quod occidendo Christum, sibi met reservare putauerunt,
 scilicet locum & gentem, imo & Ierosolimam templi vel sacerdotum sui privilegium, pro quo contra
 omnes gentes spiritu superbiae nimis elati, nomen magnum & grande emolumentum tanquam peculia-
 ris vnius dei populus capiebant de toto orbe terrarum. Non est factum secundum spem illorum,
 sed sicut ipsum verbum dei repellendo, ut iam dictum est, indignos vitam æternam semetipsos iudi-
 cauerunt, ita etiam felicitate presentis vite indigni iudicati sunt, ut caderent in ore gladii, & am-
 iso loco ducerentur in omnes gentes captiui. Ego autem in voce laudis immolabo tibi, quæcunque
 voui reddam pro salute mea domino. Illi autem misericordiam suam derelinquunt, sed propter eos mi-
 sericordiam laus & gloria minor non erit. Nam ego in voce laudis immolabo tibi, linguas alias
 pro linguis eorum acquiram, ut cantent tibi, sicut alibi scriptum est: Propterea cõstebor tibi in po-
 pulis, & psalmum dicam tibi in gentibus. Quæcunque voui reddam pro salute mea domino, id est, ita
 gentes notitia tui nominis instrua, ita tuæ dilectionis igne accendam, ut vota multo plura
 quam vnquam Iudæi vouerunt, pro salute sua voueant & reddant. Hæc ita dicit ut obediens
 quippe ut Apostolus ait, didicit ex his quæ passus est obedientiam. Siquidem passionibus & ipsa
 morte eruditus est ad impassibilitatem, qui eatenus passibilis pro carnis affectu fleuerat super
 gentem suam, sicque immutatus est cunctis affectibus eiusmodi depositis, ut paratam voluntatem ha-
 beret, relinquere illis domum suam desertam, & conuerti ad gentes. Eius taliter eruditi vox illa
 per Psalmistam deprompta est: Paratum cor meum deus, paratum cor meum, cantabo & psallam in
 gloria mea. Nam quod protinus sequitur: Exurge gloria mea, exurge psalterium & cithara,
 vox est patris siue diuinitatis, carne de sepulchro suscitans. Unde & in hoc propheta in ty-
 pu eius continuo subiunctum est: Et dixit dominus pisci, & euomuit Ionam in aridam. Dixit enim
 dominus terræ & morti, & hunc dominum nostrum Iesum Christum qui erat mortuus, reddidit ad vi-
 tam solutus inferni doloribus, iuxta quod impossibile erat teneri illum ab illo.

Finis libri primi in Ionam prophetam.

RVPERTI ABBATIS

TVTITIENSIS IN IONAM PRO-
 phetam commentariorum liber secundus.

Am in typum domini nostri Iesu Christi, qui (ut supra memorauimus) secundum
 dum Apostolum didicit ex his quæ passus est obedientiam, Ionas quoque do-
 ctus erat per tribulationis magnitudinem obedientiam esse imperio cœlesti,
 & ad hoc promptam gerebat voluntatem, voto astrictus in ventre ceti, sicut
 & ipse indicat, dicendo: Quæcunque voui, reddam pro salute mea domino.
 Hoc votum prospiciens dixerat dominus pisci, & euomuit Ionam in aridam. His enarratis
 sequitur

X 3 sequitur

CAP. III. sequitur scriptura & dicit. **L** Et factum est verbum domini ad Ionam secundo, dicens: Surge & vade in Niniuen civitatem magnam, & prædica in ea prædicationem quam ego loquar ad te. Magna instantia clemens deus Niniuitarum quærebat pœnitentiam, quam utiq; sciebat, tanquam deus omnia sciens, audita prædicatione non defuturam. ¶ Sed dicit aliquis: Quare dominus nō solum Niniuitarum, sed omnium gentium deus, magis de Niniuitis, q̄ de cæteris gentibus curavit. Poterat em̄ fieri, vt aliæ quoq; gentes converterentur ad pœnitentiam, si prædicatores misisset illis, deus, sicut per semetipsum testatur ipse dei filius: Væ tibi, inquit, Corozaim, væ tibi Bethsaida, quia si in Tyro & Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœnitentiâ egissent. Item quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in Capharnaû, permansissent forsitan vsq; in hanc diem. Quare ergo Tyro & Sidoni, Sodomis quoq; prædicatores, aut prophetas nullum misit, sicut hunc Ionam tantopere ad Niniuitas ire cogit, cū & illas gentes sicut & Niniuitas ad pœnitentiam conuerti posse præscierit? Nunquid illos saluos fieri noluit, & idcirco nullum ad eos misit? Videtur nanq; hoc conseq; quod eos saluos esse noluerit, quoniam testimonium perhibet illis, quod pœnitentiam fuissent acturi, si prædicatores misisset eis, quod non fecit. Sed econtra dicit A postolus, quia vult omnes homines saluos fieri. Formosa quæstio, quæ & nostris maxime temporibus sollicitavit q̄ plurimos. Proinde præsentī loco paulisper immorandum est. Primo dicendum, quia cum dicit dominus de illis, quia si factæ fuissent virtutes in eis, olim in cinere & cilicio pœnitentiâ egissent, quibus utiq; non procurauit, vt fierent virtutes eiusmodi, non est conseq; quens, vt dicas, quia noluit illos saluos fieri, sed hoc tantum, quia de pœnitentiâ illorum non curauit. Esset quidem conseq; quens, si omnis pœnitentiâ ad salutem sufficiens esset, nunc autem non ita est, ille nanq; solummodo pœnitentiâ tenor ad salutem perducit, cū idcirco quis pœnitentiâ agit, quia iudicium vniuersale & cœlorum regnum futuræ esse credit, a quo excludendi sunt, & in gehennam mittendi peccatores. Cum ergo quis idcirco pœnitentiâ agit, vt mala æterna euadat, & bona consequatur sempiterna, fidelis iudicatur, & per fidem agendo pœnitentiâ, saluatur. Nulli ex omnibus, quos ad talem pœnitentiâ conuerti posse præsciuit, deus vnquam prædicatores mittere seu notitiâ veritatis ostendere neglexit. Est alia pœnitentiâ siue pœnitendi intentio, cum quis idcirco pœnitentiâ agit, vt præsentia tantū siue præsentis seculi mala effugiat, bona retineat, fidē aut curam non habens futurorū atq; æternorū bonorū siue malorum. Si exempla requiras talis pœnitentiâ fuit Achab, qui solummodo de sanguine Nabath, quem interfecerat ipse & Iezabel vxor sua pœnitentiâ egit, quia pro illo comminatus fuerat illi dominus per Heliam dicens: Ecce ego inducam super te malum, & demetam posteriora tua, & dabo domum tuam, sicut domum Hieroboam filij Naboth filij Achia. Propter hoc scidit vestem suâ, & operuit cilicio carnem suam, ieiunauitq; & dormiuit in sacco, & ambulauit dei misso capite. Idcirco sic egit, ne regno priuaretur temporali. Huius intentionis pœnitentiâ si multum studiosa sit, adipisci meretur quod intendit, sicut prædictus Achab, de quo tunc dñs ad Heliam dixit: Nonne vidisti Achab humiliatū coram me? Quia ergo humiliatus est mei causa, nō inducam malum in diebus eius, sed in diebus filij sui inferam malū domui eius. Quod si segnior sit, & a summis (vt ita dixerim) labijs proferat, peccauit, nil proficit, quemadmodū Saul dixit quidem ad Samuelem, peccauit, quia præuaricatus sum sermonē domini, sed nunc porta quæso peccatum meū, & reuertere mecum vt adorem dominum, sed nō obtinuit. Ait em̄ Samuel: Non reuertar tecū, quia proiecisti sermonē dñi, & proiecit te dñs ne sis rex super Israel. ¶ Porro prior ille & melior pœnitentiâ modus, quo nō propter tēporalia bona, sed propter ipsum deū, & futuri seculi fidē de peccato quia cōpungitur, interdū absq; magno opere siue labore, in prima confessione suscipitur. Exēplū grā, vt David, qui cū dixisset ad Nathan, peccauit dño, statim audiuit, Dñs quoq; transiit peccatū tuum, nō morieris. ¶ Igitur cū de Tyro & Sidone, Sodomis quoq; dicit dñs, quia si factæ fuissent virtutes in illis, olim pœnitentiâ egissent in cilicio & cinere, siue permansissent forsitan vsq; hodie, ne aliquē suspitio perturbet, q̄ eos saluari noluerit, & idcirco virtutes in illis non fecerit, sciendū est duplicem esse modū, siue intentionem pœnitendi, id est, aliud esse cum pro metu mali temporalis siue præsentis, aliud cū pro fide regni dei pœnitentiam

Resolutio huius quæstionis.

Quæ pœnitentiâ ad salutē sufficit.

Responsio.

Math. II.

Quæstio.

CAP. III.

intentionem q̄s agat. Et iniusti q̄dem sunt vel fuerunt, q̄ pœnitentiâ egissent non nisi pro emolumento temporali, sicut egissent (vt ait dñs) Tyrii vel Sidoni. Iniustissimi autem q̄ neq; propter temporalia, neq; propter æterna mala euitāda pœnitentiâ egerunt, quales erant Iudæi, quibus & gehennā ignis æterni & excidium quod facturi erant Romani comminabatur dñs, & pro neutro ad pœnitentiâ conuertebant. Idcirco Tyrii atq; Sydoni, Sodomitæ quoq; veraciter q̄dem iniusti, sed comparatione illoꝝ iustificati, ita dūtaxat, vt non saluentur, sed vt fit eis remissio. Quid tādē de istis, id est, de Niniuitis dicemus, q̄bus hunc propheta tam dñs ad prædicandū tātopere mittere curauit? Nunquid pro fide regni dei pœnitentiâ erant acturi? Non utique, sed pro metu temporalis excidij. Vnde & in primo tempore ad hanc prædicationem pœnitentiâ egerunt, & veniam consecuti sunt. Postea vero mala securitate recepta, in pristinis vitijs perseverantes dei in se prouocauerunt sententiam, & Astiaxa rege Mædoꝝ regnante, apud Iudæos Iosia, subuersi sunt. Quod sciens Tobias ait ad filium suum: Prope erit interitus Niniue, non em̄ excidet verbum dñi, quod locutus est Ionas propheta. Et subinde: Video em̄ quia iniquitas eius finem dabit ei. Proinde excepto mysterio, quo in pœnitentiâ Niniuitarū recte plurimū delectamur: Signū quippe fuit pœnitentiæ genitium secundum deum, valens ad consequendum regnum cœlorum. Excepto (inquam) hoc mysterio, nihil est in quo cæteris gentibus Niniuitas pœnitentes præferamus, aut præferre debeamus. Nam cæteræ quoq; gentes similiter, id est, pro temporalium rerum intentione, pœnitentiâ agere potuissent testē dñs, q̄ de Tyro & Sidone prædictā sententiā locutus est. ¶ Quod si querit adhuc cur eiusmodi experimentum cōtra impœnitentiā Israel, de Niniuitis potius q̄ de cæteris gentibus dare complacitum est deo, & ostendere, quod in cōparatione Israelis iustificati essent, quippe q̄ neq; pro temporalium, neq; pro æternorū metu malorū pœnitentiâ ageret, vitulosq; aureos dederet, breuiter dicendum est, Niniue ciuitas magna metropolis Assyriorū erat. Intendebat autē dei iustitia tradere Israel in manus Assyriorū, quod & factum est anno nono Ozeæ. Cœpit em̄ Samanasar rex Assyriorū Samaria, & trāstulit Israel in Assyrios. Trāstatusq; est Israel (ait scriptura) de terra sua in Assyrios, vsq; in diem hanc. Præmonstratum ergo erat comparatiōe Israelis iustificatos esse Assyrios, ne videret deus supplantare iudicium, tradendo in manus illoꝝ Israelē, q̄ se pro se habebat peculiare esse dei populum. Iniustū nāq; calūniatoribus videret, vt Assyrijs in terra sua potēter cōstitētibus, Israel dei populus de terra sua trāfferret, & in ciuitatibus Assyriorū perpetua captiuitate detineret. Causa igitur rationabilis data est, q̄. f. Assyrijs, saltē pro amore terræ ad pœnitentiâ conuerti possent, quod de Israele diu frustra tentatū fuerat, & huius causæ experimentū, per ministeriū Ionæ quæsitū, & inuentum est. Porro, ad fidē futuri regni dei suscipiendā, tam isti q̄ illi nimis erant imparati, & idcirco neq; manifeste Israeli siue Iudæis, neq; vilo modo Assyrijs cæterisve gētibus tunc illud oportebat p̄dicari. ¶ Nunc ad ordinē prophetiæ reuertamur, sacramentum dñicæ resurrectionis in sequentibus præ oculis habentes, cuius in antecedentibus passionis mysterium spectabamus. Et factum est verbum dñi ad Ionam secundo, dicens: Surge, & vade in Niniuen ciuitatem magnā, & prædica in ea prædicationem, quam ego loquar ad te. Non dicitur prophetæ, quare non fecisti quod tibi fuerat imperatum, sed sufficit ei naufragij & deuotionis sola correptio, vt q̄ imperatē non senserat deum, intelligeret liberatē. De dño nostro homine Iesu Christo in quo cū sit deus, humanitas laborauit, illud notū esse debet, q̄ cum post mortis laborē in sepulchro quiesceret, secundo, verbū dñi ad eum factū est, vt ad prædicandū surgeret. Prius nāq; (vt superius tractauimus) verbum dñi ad eum factū fuerat, dum baptizaret a Iohanne, quādo visus est super eum spūs sanctus in specie columbæ, & impletum est illud Esaiæ: Spūs dñi sup me, eo q̄ vnxit me dñs, ad euāgelizandū pauperibus misit me, &c. Et illud q̄dem ipse de semetipso testatus est, dicendo, quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris. Illud autem, quod ad eum in sepulchro quiescentem, factum vel dictū est verbum, non ipse eodem modo recitauit, sed nihilominus notum est ex psalmo iam supra memorato, vbi vox patris taliter dicit: Exurge gloria mea, exurge psalterij & citara, subaudi ad cōfidentū mihi in populis, ad psallēdū mihi in nationibus. Nā protinus persona filij secundū corpus in sepulchro iacētis r̄dens, exurgā (inquit) diluculo, subiūgitq; cōfitebor tibi in populis, & psallā tibi in nationibus, quod nimis est prædicare in Niniue ciuitate

Iudæi om̄i inuultissimi

Niniuitæ

Tob. 14.

Niniuitæ ritores q̄ israel carnalis

4. Regū. 17

Mysterium resurrectionis Christi

Verbū dñi ad Christū

Math. 3. Esa. 61. Luca. 4. Psal. 107.

magna. Prædicationem quam loquitur diuinitas, antiquum habens consilium de saluandis populis siue rationibus sanctæ scripturæ testatur. Et surrexit Ionas, & abiit ad Ninium ciuitatem magnam, iuxta verbum domini. Et Ninie erat ciuitas magna, itinere trium dierum. Et cœpit Ionas introire in ciuitatem itinere diei vnus, & clamauit, & dixit: Adhuc quadraginta dies, & Ninie subuertetur. Iuxta literam, Ninie ciuitas magna erat, & tantum ambitus, vt vix trium dierum posset itinere circumiri. At ille præcepti & superioris naufragij memor, viam trium dierum vnus diei festinatione compleuit, quanquã ita possit intelligi, quod in tertia tantum parte vrbs prædicauerit, & ad reliquos confestim prædicationis sermo perueniret. Quod ex eo maxime perpendi potest, quod protinus subiungitur: Et crediderunt viri Ninuitæ in domino, & prædicauerunt ieiunium, & vestiti sunt saccis, a maiore vsq; ad minorem peruenit verbum ad regem Ninie. Non dixit, & peruenit Ionas, sed peruenit verbum ad regem Ninie. Et qs super hoc dubitet quod fama tantæ rei pedibus prophetæ velocior fuerit, præsertim cum ille toto die ingrediens clamaret, & clamado vtiq; paucis in ipso primo introitu innotesceret? Videt ergo facilitas Ninuitarum ad peniam in eo commendari, quod antequam Ionas perueniret ad regem Ninie præueniente fama verbi dñi, ille crediderit. In mysterio quoq; amplius sensus, iste placebit.

Ninietypus mundi. ¶ Ninie quoq; ciuitas magna itinere trium dierum, mundus iste est, siue orbis notissimæ trium partium, scilicet Asiæ, Europæ, & Africæ. Hunc orbem terrarum trifidum Christus Iesus post passionem & resurrectionem suam, introiit itinere diei vnus, id est, illustrauit illustratione dei vnus, vt gentes quæ multa falsorum portenta deorum sectabant vnum deum cognoscerent, ab errore suo liberarent. Nō quod in psona sua ad gentes profectus ē, sed in ap'is suis in quibus ipse vtiq; loquitur, quos cum mitteret dicens: Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spūs sancti, hoc quoque dixit: Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Igitur ipse ad Ninie, id est, ad gentes venit, quia veraciter cum illis est, & in ipsis loquitur, quos ipse misit. ¶ Adhuc (inquit) quadraginta dies, & Ninie subuertetur. Et est sensus: Adhuc tempus penitentiæ vobis gentibus datum est, & hoc tempus in sua potestate posuit deus, quod impletum fuerit, consummabitur mundus, & per ignem iudicabit. Numerus quippe quadragenarius penitentiæ talis est, Nam & Moyses quadraginta diebus in monte Syna, & Helias fugiens Iezabel, quadraginta diebus ieiunauit, & ipse dñs verus Ionas, missus ad prædicationem mundi quadraginta diebus ieiunans, hæreditatem nobis ieiunij quadragenarij reliquit, vt per singulos annos sacramentum eius paschale celebraturi, ad esum corporis & potus sanguinis eius per tot dies præparemur. Itaq; adhuc quadraginta dies & Ninie subuertet, id est, adhuc tempus penitentiæ breue datum est gentibus, post quod iam non erit tempus, sicut & Apocalypsi sua Iohannes angelum forte de cælo descendentem, q est Christus, ipse dei filius, cum iuramento firmasse testat, & angelus (inquit) quem vidi stantem super mare, & super terram, leuauit manū suā ad cælum, & iurauit per viuentem in secula seculorū, qd tempus amplius non erit, sed in diebus vocis septimi angeli cum cœperit tuba canere, consummabitur mysterium dei, sicut euāgelizauit per seruos suos prophetas. Mysterium dei consummabitur, Ninie subuertet, mundus per ignem iudicabit, homines impij cum diabolo & angelis eius in ignem æternum mittent, tempus penitentiæ non erit amplius. Talis vel tantæ rei prædicationis clamor vtiq; est, & fragor omni aures habenti terribilis, ita vt nihil sit terribilius hoc auditu, quemadmodum & ille senserat, qui ita loquitur. Reuelatur etiam ira dei de cælo super omnem impietatem, & in iustitia hominum, eorum qui veritate dei in iniustitia detinent. Bene ergo & hoc ad mysterium pertinet, quod Ionas introiens ciuitatem clamasse dicitur, quia Ninie subuertetur. Et crediderunt viri Ninuitæ in domino, & prædicauerunt ieiunium, & vestiti sunt saccis a maiore vsq; ad minimum. Et peruenit verbum vsq; ad regem Ninie. Et surrexit de solio suo, & abiicit vestimentum suum a se, & indutus est sacco, & sedit in cinere, & dixit: In Ninie ex ore regis & principum eius, dicens: Homines, & iumenta, & boues, & pecora non gustent quicquam, nec pascantur, & aquam non bibant, & operiant saccis homines, & clament ad dominum in fortitudine, & conuertatur vir a sua via mala, & ab iniquitate, quæ est in manibus eorum. Quis scilicet conuertatur, & ignoscat deus, & reuertatur a furore iræ suæ, & non pereamus.

Ninietypus mundi.

Matth. vi.

Dies quadraginta dies penitentiæ.

Exo. 24. 18. Regū. 19. Matth. 1.

Apoca. 10.

Terror ex tremi iudicij Romæ.

Rea

Res gesta valde memorabilis expositioe nō indiget, sed hoc semp memoriter tenendū est, qm cōdemnationē Israelis hoc prouenit, q Ninuitæ peniam tam cito tamq; studiose egerūt pro metu malorū temporalium, Israel autē toties correptus per prophetas cōmonitus, neq; pro temporalium, neq; pro æternorū timore malorū peniam egit, vt recederet a peccatis Hieroboam, & aureorū cultū desereret vitulorū. ¶ Porro, in mysterio multo delectabilius est quod crediderūt viri Ninuitæ in dñm. i. quod Iudæis contradicētib; & blasphemātib; gentes Christi receperūt euāgelium, & gauisæ sunt, & glorificauerūt deum. Nam prædicauerunt qdem ieiunij, & faccis vestiti sunt, id est, omni moda humilitatis compositione ad tantā grām sese comparauerūt, sed hoc cū gaudio fecerūt, præ oculis habētes iucūdum p'sentis tristitiæ fructum. scilicet remissionem, & apertū sibi regnum cælorū. Et peruenit (inquit) verbum ad regem Ninie. Si totus mundus Ninie, qd nisi Romanū imperiū intelligimus per regem Ninie? Deniq; Romanū imperiū sic terrore & potentia cunctis regnis præeminebat, quō ducibus siue satrapis in quolibet regno præeminet regia potestas. Ad huiusmodi regem Ninie verbum priusq; ipse Ionas peruenit, q videlicet Roma caput mundi, priusq; videret apostolos Christi, euāgelium eius audiuit, & sapienter appendēs fidelem, & acceptione dignū sermonē iudicauit, magnumq; cæteris gētibus fuit exemplum credēdi. Neq; em̄ contēndū putarēt, quod sapia Romana rationabile esse sua credulitate comprobaret. Vnde gratulās Apostolus, primū quidē ait: Grās ago deo meo semper per le Romanū Christum pro oibus vobis, qd fides vestra annunciat in vniuerso mūdo, obsecrans, si quō tandem aliquādo prope iter habeam in voluntate dei, veniendi ad vos. Nondū ergo ad eos ueherat, sicut adhuc amplius subiungēdo manifestat. Nolo eū vos ignorare fratres, qd saepe proposui venire ad vos, & prohibitus sum vsq; adhuc & c. Præueniēte igitur verbo ad eūmodi regem Ninie, ille surrexit de solio suo & c. vt supra. Vique adeo profectus ait verbi, & paulatim inualuit, vt de altitudine glorię secularis demitteret, & subtus se curuaret genua verticemq; inclinaret tāti imperij baptizato Imperatore Cōstātinio p beatū Syluestrū pontificē ap'icæ sedis. Nā in illo, quātum euāgelio Christi terrena ptās assurrexerit, licet satis notū sit, paulisper tñ cōmemorādū est ex priuilegio sanctæ Romanæ ecclesię, qd idē Cōstātinus imperator cōstituit. In quo inter cætera sic dicit: Decreuimus qdē & hoc, vt idē venerabilis p'fessor Syluester summus pōtiffex, vel eius successores oēs pōtiffices diademate, videlicet corona quā ex capite nro illi cōcessimus ex auro purissimo, & gemis p'ciosis vti debeāt, & eorū caput ad laudē dei & aūi nostri pro B. Petri ap'li gestare, ipse vero beatissimus papa sup coronā clericatus, quā gerit ad gloriā B. Petri ap'li, oīno ipsa ex auro nō est, passus vti corona. Frigiū vero cādidi nitoris, splendidā resurrectionē dñicam designās eius sacratissimo vertici manibus nris imposuimus, & tenētes frenū equi ipsius pro reuerētia B. Petri apostoli, stratoris officium illi exhibuimus, statuētes eodē Frigio oēs successores eius singulariter vti in processibus ad imitationē imperij nri. Vnde vt nō pontifficis apex vilescat, sed magis amplius q terreni imperij dignitas & gloria potētiae decoret. Ecce tā palatiū nrm, vt plātū est, quāq; Romanæ vrbs, & oēs Italia seu occidentaliū regionū prouincias, loca & ciuitates, p'fato beatissimo pōtiffici patri nro Syluestro vniuersali papæ tradētes atq; relinquētes ei, & successoribus ipsius pōtifficatus, a quorū præte & ditione per hanc nostrā diualem & sacrā pragmaticā cōstitutionē decernimus disponēda, atq; iurā sanctæ Romanæ ecclesię cōcedimus pmanēda. Vnde cōgruū prospeximus nrm imperiū & regni potestātē oriētalibus trāsferrī ac trāsmutari regionibus, & in Byzantiā prouincia, in optimo loco, nomini nro ciuitatē ædificari, & nrm illic cōstitui imperiū, qm vbi principatus sacerdotū, & Christianæ religionis caput, ab imperatori cœlestiū cōstitutū est in hūi non est, vtilic Imperator terrenus habeat potestātē. ¶ Nimis cū hæc iam dictus Cōstātinus dixit & fecit, tunc rex Ninie de solio suo surrexit, tunc Romanū imperiū verbo dñi assurrexit, & abiicit vestimentū suū a se, id ē, illas qbus inuolutus fuerat, religiones phanaticas reliquit, suscepta Christiana religione, & induit sacco, & sedit in cinere, vt videlicet ordinare post asperitatē penitentiæ circūdarēt delectamento iustitiæ, dicēs cum Psalmistā: Condidit sacco meū, & circumdediti me latitia. Religiosus nāq; mos & ordinata est traditio professionis euangelicę, vt prius de pristinis erroribus penitentiā suscepta catechizetur quisq; sacramēto passionis dñicę, & deinde Christo conseruat in sacro baptismate, gaudēs de primæ

Mysterium rei gestæ

Roma

Cōstātinus magnus

Decretum donatistis eius.

Psal. 22.

Romanae
desia caput
omniū eccl
desiasum
Christi

resurrectione. i. peccatorum remissione. ¶ Huius sacramenti & omnis ecclesiarum religiois lex
& ordo multimodis iam antedictae Romae munit ac roborat decretis, eo qd beati principis
apostolorum Petri sedes facta sit, eiusdem & consortis eius Pauli, sicut praedicatione illustra-
ta, ita & martyrio coronata, cunctis ecclesiis caput altius extulerit, latiusq; dominet per oēs
gentes sacra pontificii eius lingua, q̄ dominata fuerit Caesarij siue Augustorū purpura. Be-
ne ergo & hoc mysterio congruit quod rex Ninive clamavit, & dixit, in Ninive ex ore re-
gis & principū eius dicens: Homines & iumenta & boues & pecora non gustēt quicq; &c.
Sicut enim tunc secundum edictū regis Ninive fieri oportuit, ita secundum fidē & traditionē
eūm oportet obseruari. ¶ Sane homines & iumenta facis opera, & clamātia ad deum ra-
tionabiles & irrationabiles, siue prudentes ac simplices intelligere debemus ad praedicatione
nem euāgelij, p̄cniām agētes, iuxta quod alibi dicitur, homines & iumenta saluos facies
dñe. Dicendo autē, q̄s fecit si conuertit, & ignoscet deus, ambiguum ponitur & incertum, ut
dum hōēs dubij sunt de salute, non tamē desperēt, imo fortius agāt p̄cniām, & magis de-
um prouocent ad misericordiā. L. Et vidit deus opera eorū, q̄ conuersi sunt de via sua mala,
la, & miseris est deus super malitia quā locutus fuerat, ut faceret eis, & non fecit. ¶ Non
tunc primū vidit, quādo sic operati sunt, non (inquā) tunc primū vidit saccos eorū, quādo
se illis vesterunt, sed iam dudum viderat, priusq; mittere illuc prophetam, quādo prophe-
tas occidebat Israel praedīcētes instantem sibi captiuitatem, & non incertus praedīcēter,
quod si longē ad gentes mitteret prophetas, tale quid nunciādo, illi audirent, & p̄cniām
agerent. Vidit ergo, id est, videre fecit per hoc experimentum, q̄ damnabilis esset Israel, in
comparatione gētium, ut non solum prophetae, sed & totus orbis terrarū audiret, iustum
comprobaret esse iudicium in eo, quod gētibus deus misereret, Israeli non misereret, eo qd
conuenerent de via sua mala, Israel autem perseueraret absq; p̄cniā. Maliciam hic pro ali-
flictione accepimus, id est, pro subuersione Ninive, quā fuerat locutus, quā per prophetā
fuerat comminatus. Nec vero mutabilitatis est, quod quasi p̄cnitens deus sepe dimittit, qd
fuerat comminatus, imo maxime stabilitatis, & animi est incōmutabilis, q̄ videlicet illa inie-
tionē, ut p̄cniām agāt, solet comminari peccatoribus. Proinde & hic cū dicit, adhuc qua-
draginta dies & Ninive subuertet. Et in lege dicit, q̄ fecerit, hoc vel hoc morte morietur.
Sed & in euāgelio cum loquit, omnes em̄ qui acceperint gladium, gladio peribunt, prudēs
lector subaudi debet, nisi conuersus fuerit, nisi p̄cniām egerit, iuxta illud: Nisi conuersi
fueritis, gladium suū vibrabit. i. qualis p̄cna vel sententia peccatum consequat, iam p̄p-
scripsit, quā profecto tunc adimplebit, nisi conuersi fueritis: L. Et afflicus est Ionas affli-
ctioe magna, & iratus est, & orauit ad dñm, & dixit: Obscuro dñe, nunquid non hoc est
verbum, cum adhuc essem in terra meat? Propter hoc praecupai ut fugerē in Tharsis.
Scio em̄ quia tu deus meus clemens, & misericors, patiens & multae miserationis, ignoscēs
super malitia. Et nunc dñe, quāso, tolle animam meam, q̄ melior est mihi mors q̄ vita. ¶
Afflictionem & iram prophetae, sed & verba eius dicentis, & nūc dñe, tolle quāso animā
meā a me &c. ut rite perpendamus, afflictionem quoq; Moisi & iram eius, & verba eius,
praec oculis habere debemus, q̄ videlicet & ille afflictione magna afflicus est, & iratus fuit
& dolenter locutus est, q̄ peccauit populus. Nam afflictionem suā ipse denarrās. Cumq;
vidisset (ait) vos peccasse dño deo nostro, & fecisse vobis vitulum conflatile, proci di ante
dñm sicut prius, quadraginta diebus & noctibus panē nō comedēs, & aquā non bibēs &c.
Iram suā in eadē causa foris patefecit, dum stans in porta castrorū ait: Si quis est dñi, iungat
Exod. 32
mihī, cōgregatisq; ad eū om̄ibus filijs Levi, ponat (ingr) vir gladiū sup fœmur suū. Ite, & pro-
xitimū suum. Feceruntq; ita, cecideruntq; in illo die quasi viginti tria milia hominū. Porro,
verba eius nimis dolentis, & afflicti ista sunt. Obscuro autē, dimitte eis hanc noxam, aut si
non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti. Itaq; & huius afflictionē & irā & verba di-
cētis: Tolle quāso animā meā, eo dē sensu ponderemus, q̄ videlicet inde afflicus est affli-
ctioe magna, quod Israel iudicio diuino cadebat, & in cōparatione eius iustificabat Nini-
ue Assyriorū ciuitas, credēdo & p̄cniām agēdo, nec refragari poterat, quin recta esset sen-
tentia, & iusta incumberet suae genti captiuitas. Afflixit se Moyses pro populo, ut exau-
dret

Plal. 37

Malicia p
subuersione

Match. 26.
Prae. 7.
CAP. III.

Afflictio &
ira Moysi.
Deute. 9

Exod. 32

Afflictio &
ira Ione

dirigit, afflicus est iste afflictione magna, eo qd non exaudiretur. Iratus est Moses ira iu-
sta & zelo bono, dicendo: Ponat vir gladium super fœmur suum, cecideruntq; viginti tria
milia, iste aut iratus qd est, sed non potuit irā suā actu adimplere, ut auerteret irā dñi a po-
pulo puniēdo. i. autores siue sacerdotes vitulorū, sicut Helias qd occiderat sacerdotes Baal
quadringētos qnquaginta viros. Tadio ergo habēs vitam suam, non dilexit cum condi-
tione vt Moses, aut dimitte eis hanc noxam, aut si nō facis, dele me libro tuo quem scripsi-
sti, sed absolute: Tolle (ingr) quāso animā meam, quia melior est mihi mors q̄ vita, subaudi-
tur, quia timor, quem timebam, euenit mihi, & quod verebar, accidit, hoc timebam & hoc
verebar, quia tu deus clemens & misericors, patiens & multae miserationis, parares igno-
scere, & veniam dare p̄cnitentibus Ninuitis, & in illo p̄cnitentia demonstrare q̄ dam-
nabilis esset impcnitens Israel, & qd damnationem eius non tua inclementia, sed ipsius fa-
ceret impcnitentia. Propter hoc praecupai vt fugerem in Tharsis, videlicet non qd ve-
niām Ninuitis, vel p̄cnitentiā inuiderem, sed qd gētem meam quondam praeceteris gē-
tibus electam, nūc ceteris peiorē, & plus durā cervicis inueniri timerem. ¶ Porro, cum
Ionas typus Christi sit, quomodo Christo cōuenit affligi & irasci, postq; resurrexit a mor-
tuis, sicut Ionas cum sic affligeretur, & sic irasceret, exierat de ventre cetis. Nam ante re-
surrectionem suam, afflicus qdem fuisse, & iratus de suae gētis perditione legitur, quando
videns ciuitatem, fleuit super illam, & ingressus templum, vendentes & ementes in illo ter-
ribiliter eiecit. Sed postq; resurrexit a mortuis, sicut iam nō moritur, ita etiam non affligit.
Ergo sicut non per suam personam ad gentes venit, & tamen recte venisse dicitur, videli-
cet per Apostolos suos, in quibus ipse loquit, sic nihilominus in eisdem affligi recte dicitur,
qui afflicti & contristati sunt, licet in sua persona iam non affligatur. Afflictorum vnus, in
quo sine dubio Christo loquitur, ita dicit Paulus apostolus: Veritatem dico in Christo,
non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in spiritu sancto, quoniam tri-
stitia mihi est magna, & cōtinuus dolor cordi meo. Optabam em̄ ego ipse anathema esse a
Christo pro fratribus meis &c. L. Et dixit dñs ad Ionā: Putas ne bene irasceris tu? Quod
ad vnum Ionam dicit dñs hoc ad omnes dicit, qui pro officio suo de hominibus curantes,
irascuntur. In ipsa namq; ira sua reuocandi sunt intus, vt causam siue intentionem suā respici-
ant, & attempta dīcētione perpendant, vtrum bene irascant, an non. Nam si non hominibus,
sed hominum peccatis irascunt, si nō homines, sed hominū vitia oderūt, & persequunt, bene
irascunt, & bonus est in eis zelus. Si aut non peccatis, sed hominibus irascūt, si non vitia,
sed homines oderunt, & persequuntur, male irascūt, & malus est in eis zelus. Hoc igit
vigilanter attendendum & discernendū est oibus, dum vni dicit: Putas ne bene irasceris tu?
L. Et egressus est Ionas de ciuitate, & sedit contra orientem ciuitatis, & fecit sibi met ibi vmbra
braculum, & sedebat subter illud in vmbra, donec videret quid accideret ciuitati. Et praep-
parauit dominus deus hederam, & ascendit super caput Ionae, vt esset vmbra super caput
eius, & protegeret eum, laborauerat enim: Et laetatus est Ionas super hederam, laetitia ma-
gna. Et praeparauit deus vermēm ascensione diluculi in crastinum, & percussit hederam,
& exaruit. Et cum ortus fuisset sol, p̄cepit dñs vento calido, & vrenti & percussit sol super
caput Ionae, & aestuabat, & petiuit animā suā vt moreretur, & dixit: Melius est mihi mo-
ri q̄ viuere. ¶ Afflicto & irato prophetae amplius impenditur, vnde magis ac magis ad-
fligatur & irascatur, quia videlicet per hanc similitudinem hederae, tam cito exortae, & tam
cito arefactae propheticō spiritu intelligere poterat ante quam fieret, id quod intelligimus
nos, quia factum est videlicet, quod non solum tunc instanti tempore decem tribus, Assy-
rijs tanquam iustioribus vt pote impcnitentes ad p̄cnitentiā pronis. Verum & ipsa
Hierusalem, & tota gente relicta, quandoq; ad gentes transitoria foret salus. Et secundum
historiam quidem haec quae nunc dicuntur, Et egressus est Ionas de ciuitate &c. postero
ra sunt praecedentibus secundum mysterium autem anteriora siue priora sunt. Nam quod
egressus est Ionas de ciuitate, & sedit contra orientem ciuitatis, illud mystice nobis in finis
huius facti
et Ionae
et, quod dominus siue verbum domini, totius mundi gentes in initio reliquit, vt Aposto-
lus ait: Vias suas ingredi permittit. Fecitq; sibi met vmbra culum. i. patres Abraham, Isaac, &
Iacob assumendo, & genus illoꝝ eligendo, q̄ requiē sibi met inuenit in fide illoꝝ. Hoc
est namq; quod ait: Et sedebat subter illud in vmbra donec videret qd accideret ciuitati.
Sic

Reg. 18

Afflictio et
ira Chri

Luc. 19

Roma. 8

Quae est ira
bona

Mysterium
huius facti
et Ionae

Hedera le-
gis litera

2. Reg. 6

Vermis ro-
ma imper.

Acto. 6

Sic em̄ intra generationē illorū sese continuit, donec veniret tēpus recōsiliationis gentiū
iple p̄ficiuit. Quod deinde subiūgit, & p̄parauit dñs deus hēderam, & ascendit super ca-
put Ionā, vt esset vmbra super caput eius, & protegeret eum, laborauerat em̄, illud my-
ce intelligimus, quod post suauē vmbra culum fidei patrū legē dedit, & religionē sacerdo-
talem per Moysen instituit, vt sub illa contegeret verbum dñi, siue spūs veritatis, ad operum
figuris, & vilitate literæ, quæ congrue significat per vilitatē suæ hēderæ, siue vt quādam
volunt cucurbitæ. Deniq; cucurbita & hēdera huius naturæ sunt, vt per terrā reptent, illa
ta habentes folia, in modū pāpini, & absq; furcis vel adminiculis, qbus innitant altiora nō
appetant. Sic nimisq; litera legis cunctarumq; c̄rimoniarū lata est, & vmbra densissima, vt
metipsam obscurat. Et nisi spūalis intelligentiæ adminiculis subleuetur, neq; alta, neq; p̄u-
ciosa ē. Et lætatus est (ait) Ionas super hēderā lætitia magna, quā videlicet verbū dñi, quod
est Ch̄sus, in prophetis & sanctis hoibus habitans, priusq; incarnaret, sub illa interim ser-
uabatur, & honorabat etiam ab ignorātib; qbus pro ratione temporis celabat, & celatū
uortebat quod sub vmbra culum literæ contineret. Nec vero incongrue lætitia magna in
eiusmodi lætatus post laborē fuisse dicit, quia nimisq; pro parte illoꝝ, q inter illas c̄rimoni-
as complacuerūt lætabat, qui per fidē suā illum lætificauerūt, imo & ipsius lætitia fuit læti-
tia ipsoꝝ, quādo illi lætabant in ipso, exempli gratia, vt Dauid quādo reducens arcā dñi
debat corā dño in oibus lignis fabrefactis, & citharis, & lyris, & tympanis, & sistris, & cy-
balis, & sublebat, atq; saltabat, & ludā (inquit) & vilior fiam plus q̄ factus sum, & ero hu-
milis in oculis meis. In eiusmodi noster Ionas. i. Ch̄sus siue verbū dñi, necdū incarnatū, re-
uera tunc lætitia magna lætabat, & requiescebat, laborauerunt em̄, videlicet mores populi
illius in deserto sustinendo, nec lætari desit, donec inde carnē assumeret, & deus homo fieri
ret. At vero vbi Ch̄sus passus est, & resurrexit, p̄dicari c̄cepit Nininitis. i. cunctis gen-
tibus p̄cētia, & remissio oīm peccatoꝝ in nomine eius. Tunc omne illud vmbra culum liter-
gis & c̄rimoniarū dissipatū est, ita vt & ciuitas Hierusalē, & ipsum templū oīmno destrue-
ret, sicut toti orbi notum est. Exaruit ergo hēdera à verme percussa in ascensu diluulū,
in reuelatione resurrectionis dñi nostri, q diluulo resurrexit. Vermis hic reēte Romanū
imperū intelligit, sicut & in Tohel per erucā, locustā, bruchum atq; rubiginē, quatuor prin-
cipalia regna intelligunt, quoꝝ vltimū Romanū fuit. Nam primū Babylonicū fuit, secundū
Persicū, tertium Macedonicū extitit, à qbus locus & gens illa diuersis temporibus lacerata,
tādē a Roma, imperio irrecuperabiliter est destructa, quā in discipulis suis Ch̄sus p̄para-
uerat, iuxta quod hic dicitur, quā vermē parauit dñs. Itaq; sicut per p̄cētia Nininitarū
conuersio gentium, sic per ariditatem hēderæ significata est desertio Iudæoꝝ. Quod de-
inde sequitur: Et cum ortus fuisset sol, p̄cepit dñs v̄to calido & vrenti, & percussit foliū
per caput Ionæ, & æstiuabat, illā significat tribulationē, quā in discipulis suis Ch̄sus p̄parauit
lit, ab ipsis Iudæis interim dum parabat vermē ad percutiendā hēderā. i. dū differret Roma-
noꝝ aduentus ad subuertendā Iudæam, etiā priusq; ab hoibus subuertere, iam corā deo
subuersam, & ex quo Ch̄si sanguinem fudit oīmno arefactā. Inde fuit illa grādis afflictio
& ira Ionæ, de qua supra dictū est, quā afflictione magna afflictus & iratus est. Tristitia nō
q̄ magna fuit Apostolis, ceterisq; discipulis, ex ea gente, tam ex spū charitatis, q̄ ex asser-
ctu consanguinitatis, ita vt illis tanq; fratribus afflicto corde condolerent, & tanquā ore læ-
uero increparēt. Exempli grā, vt prohōmartyr Stephanus, q magna charitate cōp̄atiēs cla-
mauit, dicens: Dñe ne statuas illis hoc p̄ctū, & magna s̄aueritate re darguēs: Dura (inquit) et
uice, & incircūcisī cordibus, & auribus, vos semp̄ spūi sancto resistitis sicut p̄es vestri etc.
Et dixit dñs ad Ionā: Putas ne bene irasceris tu super hēderā? Et dixit: Bene irascor ego
vsq; ad mortem. Et dixit dñs: Tu doles sup̄ hēderam, in qua non laborasti, neq; fecisti, vt
cresceret, quæ sub vna nocte nata est, & sub vna nocte perit. Et ego non parcam Nininitis
ciuitati magnæ, in qua sunt plus q̄ centum viginti millia hominū, q nesciunt quid sit in-
ter dexteram & sinistram suam, & iumenta multa. Manifeste hic tanq; argumentum a ma-
giore factum est, ad constringendum prophetā, vt consentiat, & consentiendum esse cō-
sear misericordie circa p̄cētia Nininitarū. Nam sine vlla contradictione maius est ho-
mo vnus, imo & iumentū vnū anima & sensu vigēs, q̄ centū viginti millia hēderæ, siue cu-
curbitæ, quæ & aliqua qualicūq; vita viuunt, nullius tñ hnt sensus officii. At ille super

ariditate vnus hederæ siue cucurbitæ magis irascebat, q̄ super euerfionē doleret, si eueni-
set secundū suā prophetiā centū viginti millia hoim multoꝝq; iumētoꝝ, & q irascebat
nō seruari sibi hederā in qua ipse nō laborauerat, æ quānimit̄ tullisset, vt subuerteret deus
tot hoies, totq; iumēta q̄ creauerat. ¶ Sed obijci potest, quā tanq; propheta spū p̄fago p̄-
uidēbat, qd illa p̄signaret cucurbitæ ariditas Ninive seruata, scilicet q̄ sua gens israelitica in
cōparatione gentiū, multo dānabilior esset iumēto, & ob hoc irascebat, & humano affectu
propinquitati suæ cōdolebat. Ad hoc itaq; scienter dicendū, quā tota illa propinquitas, ois
debat, & ob hoc in captiuitatē ducēda erat, iuste corā oculis dñi reputabat tanq; hēdera si-
ue cucurbita. Nā in alio propheta vocē audiuim⁹ dicētis: Clama. Et illo dicēte, qd clama-
bor: Omnis caro scēnū & ois gloria eius quāsi flos scēni, & exiccātū est scēnum & cecidit
flos: verbū autē dñi manet in æternū. Ergo & Israel qm̄ nō recipiebat verbū dñi manēs in
æternū, scēnū erat, & idcirco cōgrua similitudine monstratū est Ionæ, quāsi æstimari de-
beret illa carnalis propinquitas sua pro qua æmulabat contra Ninuitas, tanq; si diceret illi
dñs: Israel sic mihi est tanq; hēdera siue scēnū, quia nō manet in eo verbū dñi. Ninuitē autē
q̄o hederā sensu carentē, superat iumēta, q̄ viuunt & sentiunt, siue hoies qui viuunt, sen-
siunt atq; discernūt. Adde & hoc q̄ tot hoies viuētēs nesciunt qd sit inter dextrā & sinis-
trā suā, Israel autē habens legē & prophetas, excusationē habere de ignorantia nō potest.
Si ergo dolor admittit rationē, correptos propheta sine dubio fatetur, zelo hois iustiorē
esse dei clementiā. Vt tandē & hoc ipm̄ ad Christi personā in mysterio referamus, primū
illud reminiscamur, qd agonizās in passione suat: Tristis est, inq; anima mea vsq; ad mortē.
Deinde subiungēs: Spūs quidē promptus est, caro autē infirma. Cōstristabat em̄ pro futu-
ra euerfione ciuitatis, & cultus tēpli speciosus, quasi hēdera pro parui haberi debuit in cōspe-
ctu diuinitatis, pro qua vtiq; noster Ionas. i. colūba siue dolēs Ch̄sus nō laborauit. Neq; em̄
idcirco deus hō factus est, laborēq; subiit passionis, vt in tali tēplo, siue in illis gloriaret̄ aut
requiesceret carnalibus tēpli c̄rimonijs, sed idcirco vt saluaret Ninive, vt passiōe sua redi-
meret mundū, secundū illā dei patris prophetica vocē: Postula a me, & dabo tibi gētes hē-
reditatē tuā, & possessionē tuā terminos terræ. Sed nec fecisti, inq; vt cresceret herba, id
est, nec exegisti vt tibi offerrent eiusmodi victimæ & holocausta, iuxta illud Hieremias:
Nō sum locutus, ait, cū patribus vestris, & nō p̄cepi eis in die qua eduxi eos de terra Aeg-
gypti, de verbo holocaustomatū & victimarū, sed hoc p̄cepi eis dicēs: Audite vocē meā,
& ero vobis deus, &c. Eiusmodi hēdera sub vna nocte nata est, & sub vna nocte perit, quā
videlicet cito legē populus ille recepit, dicendo: oia q̄ locutus est dñs, faciemus, & erimus
obediētes. Cito deseruit primū sequēdo Hieroboā, & dicēdo: Non est pars nobis in Dra-
uid, atq; seruiedo aureis vitulis, & deinde secundū persuasionē pōtificū denegādo & cruci-
figendo Christū filiū dei. Dicat ergo (vt iā p̄fati sumus) spūs promptus infirmæ carni: Tu
doles sup̄ hederā, id est, sup̄ propinqua tuā gēte Iudæa, & ego nō parcam Ninive ciuitati ma-
gnæ, nō prouidebo salutē gentiū in toto orbe q̄ ignorāt & errāt. Multa nāq; sunt in genti-
bus millia hominū, q̄ ad simulachra muta prout ducunt, eunt, nō per malitiā, sed p̄ ignorā-
tiā, & sine dubio vias suas corrigerēt, si haberēt veritatis notitiā, si ostēsum fuerit illis qd sit
inter dextrā & sinistram suā. i. inter dei veritatē, & hominū mendaciū. Quod quia nondum
sciunt, similes sunt puerulis, q̄ p̄ræ imbecillitate infantie nesciunt qd sit inter dextrā & sinis-
trā suā. i. quæ manus, vtrūq; dextera an sinistra valeat, & vtrūq; cuiuslibet aptior sit, quā nondū
sunt experti, & qualiter em̄ adhuc pro tēpore, quia nuper de vulua prodierunt vtrūq; bra-
chiorū, vtrūq; manus omnino imbecillis est. Taliū plusq; centū viginti millia erāt in illa Ni-
nive, vtpote ciuitate magna. Nam cū esset ampliatrum dieꝝ itinere, nō incredibile est tan-
tam in ea fuisse multitudinē, solūmodo paruuloꝝ & lactantiū, qui (sicut iam dictū est) nul-
lam dexteræ & sinistræ suæ, quæ nā amplius valerēt, cceperāt experimentum.

Finis libri secundi & vltimi in Ionam prophetam.

Y. Proloꝝ

Israel vt he-
dera & sce-
num.

Esa. 40.

Mysterium
doloris su-
per hederā

Matth. 26

Psal. 2

Hiere. 7.

Exod. 24.

3. Regū. 12.

Qui nesciūt
quid sit dex-
ter dex., &
sinist.

PROLOGVS RVPERTI ABBATIS TVI-
nensis in Micheam prophetam.

Micheas sextus in ordine duodecim prophetarum secundum nomen suum, quod interpretatur humilitas, in oculis suis fuisse humilia credendus est, Mysterium namque venturi Christi filii dei, quod non superbis, sed humilibus ab initio reuelatum fuit, iuxta quod ipse super ore proprio pronuncians: Confiteor, inquit, tibi pater domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis: ita huic reuelatum est, ut non solum quod venturus vel nasciturus esset, verum etiam locum natiuitatis eius presciret & scilicet ret. Ait enim: Et tu Bethlehem Ephrata, paruula es in millibus Iuda, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel, & egressus eius ab initio a diebus æternitatis. Hoc de dominatore Christo, & de natiuitatis eius loco dictum esse per hunc huiusmodi militem, nec superbi dubitare poterunt, qui Herodi sciscitanti ab ipsi ubi Christus natus esset, respondentes, in Bethlehem Iudæe debere nasci, testimonio presentis vsi sunt. Hoc plus cæteris prophetis hic accepisse videtur, ut locum quoque designaret natiuitatis eius præter sanctum Dauid, qui magna cum afflictione & vigilijs atque oratione se hoc ipsum quærisse & inuenisse commemorat, cum dicit: Memento domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius. Sicut iurauit domino, votum vouit deo Iacob, Si introiero in tabernaculum domus mee, si ascendero in lectum strati mei, Si dedero somnum oculis meis, & p. m. d. & r. t. m. d. i. h. d. t. d. i. His namque verbis iuxta literalem sensum, declarat se cum accepisset promissiones Christi de semine suo nascituro, locum quoque scire voluisse ubi nasceretur, & pro hoc desiderio nouisse quod nullam suo corpori requiem indulgeret, nisi prius desiderata rei notitiam conserueretur. Etenim dum protinus subiungit, ecce audiuius eam in Ephrata, oranti sibi reuelatum esse clara voce pronunciat natiuitatem eius futuram in Bethlehem ciuitate sua, quia videlicet Ephrata ipse est Bethlehem. Quod ergo Dauid tanta cum instantia supplicanti reuelatum est, non parua gratia percepit, & hic secundum nomen suum humilis natus de Morasthi, quod interpretatur hæreditas, & erat viculus haud grandis. Cuius videlicet vocabuli mysterium eidem nihilominus congruit, quemadmodum & cæteris omnibus, quorum hæreditas est verbum domini, & dicere possunt cum Dauid: Hæreditate acquisisti testimonia tua in æternum, quia exaltatio cordis mei sunt. Hic (ut iam dictum est) sextus sit in ordine duodecim prophetarum, nimirum quasi in corde voluminis positus, profunda mysteria continet, & in perscrutando difficultas est. Cui ergo & difficile sit, & temerarium possit iudicari, post magnorum studia patrum, nos extremos subsequentes aliquid in huiusmodi profunditatibus scrutari, iam cessandum putarem ab intentione scribendi, sed talis interim mentis nostræ debilitas sese aperit, ut ex ipsius consideratione commoiti, illius recordemur versiculti: Dormitauit anima mea præ tædio, confirma me in verbis tuis. Tædium namque in ocio patitur ut tæ presentis, & quasi dormitando viam facimus vanis cogitationum phantasij, nec est aliud præter hominum studium, quod animi nostri statum confirmare possit, utpote in opis atque inertiæ secundum similitudinem serui, qui neque quinque talenta neque duo, sed unum tantum accepit. Vnum talentum est intellectus, quo nostra prauitas sese sentit esse muneratam, & propterea fugiens dum est sibi exemplum serui nequam, qui fodiendo in terram talentum abscondit, & nullam salutem alicuius boni sermonis reportauit usuram. Qualitercumque autem alij de nostra intentione iudicent, hoc intendere nos profitemur, ut meditando atque scribendo presentis vite reueluemus tædium, consolemur exilium, & hæreditate acquiramus testimonia Christi filii dei in æternum. Illum ergo attendentes, qui omnibus seruis suis dicit: Negociamini dum venio, lucrum aliquod conquiramus, etiam de propheta isto.

Finis prologi.

Rupert

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN MICHEAM PRO-
phetam commentariorum liber primus.

Verbum domini quod factum est ad Micheam prophetam Morasthitem, in diebus Ioathan, Achaz, Ezechiae regum Iuda, quod vidit super Samariam & Hierusalem. Verbum domini quod descendere cõsuevit ad prophetas, descendit ad Micheam quoque, quod (ut iam dictum est) interpretatur humilitas, qui de Morasthi loco, videlicet humili & viculo non grandi ortus erat, quod nomen in nostra lingua hæc dem sonat, unde etiam supra dictum est. Huius verbi domini, verbi prophetici, summa intentio est, sicut & in cæteris prophetis declarare ruinas imminentes Israelitico populo, quas de multitudine gentium instaurari oporteat per aduentum Christi. Ruinæ autem eiusdem Israel duplices sunt, dum & interius a gratia dei, vel vita æterna cadunt, & exterius de terra, quam dominus dederat possidendam, captiui ducuntur per manus hostium. Vtraque hæc mala, tam iste, quam cæteri prophetæ prænunciantes ingemiscunt, & in Christo venturo, quæ annunciant, consolationem recipiunt. Libet ergo in primis prophetiam hanc per partes suas distinguere, quia si rite animaduertimus, tertio repetita sunt in hoc propheta ea quæ diximus, scilicet conquestio sine deploratio cadentium Israelitarum, qui tanquam naturales rami de bona radice producti, per infidelitatem fracti sunt, & consolatio de aduentu Christi, per cuius gratiam de gentibus, tanquam de oleastro rami non naturales inserti sunt. Primum in exordio, intentione ad audiendum excisurata, quod sic se habet: Audite omnes populi, & attendat terra & plenitudo eius, Reiectio nem illius gentis, & causas reiectionis sic incipit: In scelere Iacob omne istud, & in peccatis domus Israel. Quod scelus Iacob? Nonne Samaria? Et quæ excelsa Iudææ? Nonne Hierusalem? Ita incipiens & declamans vsque ad id, Vtinam essem vir non habens spiritum, & mendacium potius loquerer, stillabo tibi vinum & ebrietatem, & erit super quem stillatur populus iste, continuo fidem patrum super carnalium filiorum amissione consolatur in Christo, per quem damna illorum de gentibus recuperantur. Ait enim: Congregatione congregabo Iacob, totum in unum conducam, reliquias Israel partem ponam illum quasi gregem in ouili, quasi pecus in medio caularum, tumultu abuntur a multitudine hominum. Ascendet enim pandens iter ante eos, diuidet, & transiet portam, & egredientur per eam, & transibit rex eorum coram eis, & dominus in capite eorum. Deinde tertio repetens ac dicens: Audite principes Iacob, & duces domus Israel, nunquid non vestrum est scire iudicium, qui odio habetis dominum & diligitis malum, & cætera vsque ad id, propter hoc causa vestri. Sion quasi ager arabitur, & Hierusalem quasi aceruus lapidum erit, & mons templi in excelsa sylvarum, continuo consolationem iam dictam in Christo repromittens dicit: Et erit in nouissimo dierum præparatus mons domus domini in vertice montium, & sublimis erit super colles, & fluent ad eum populi, & prophetabunt gentes multæ, & c. inter quæ locum quoque natiuitatis eiusdem Christi prænunciat his verbis: Et tu Bethlehem Ephrata, paruula es in millibus Iuda, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel. Deinde tertio repetens ac dicens: Audite domine dñs loquitur, surge contende iudicio aduersum montes, & audiant colles vocem tuam, & cætera vsque ad id, quia filius contumeliam facit patri, filia cõsurgit aduersus matrem suam, nurus contra socrum suam, inimici hominis domestici eius, quibus utique verbis cõdemnatio Iudæicæ sine Israeliticæ gentis propter incredulitatem declamatur protinus per os eiusdem prophete, taliter electio gentium semetipsam in Christo consolatur. Ego autem ad dominum aspiciam, & expecto deum saluatorem meum, & cætera vsque in hunc finem. Reuertetur & miseretur nostri. Deponet iniquitates nostras, & proiciet in profundum maris omnia peccata nostra. Dabis veritatem Iacob, misericordiam Abraham, quæ iurasti patribus nostris a diebus antiquis. His animaduersis, tenebras, de quibus in psalmo scriptum est: Tenebrosa aqua in nubibus aeris, id est, occulta scientia in prophetis, illuminatas esse arbitramur, quia a canelabro isto, quod est Christus, illuminatur propheta, dum ruinas seminis Abrahamæ siue gentis Israeliticæ, quæ diuersis temporibus variisque casibus acciderunt & prædicat & deplorat.

Ruinæ Isra-
el duplices

Diuisio hu-
ius prophete
in partes
suas,
Roma, 16

Infra, 20

Infra, 30

Infra, 40

Infra, 50

Infra, 60

Infra, 70

Psal, 17

Matth. 11.

Michea, 6.

Soli Dauid
& Micheæ
reuelatus
est locus na-
tiuitatis
Christi.
Psal, 131.

Gene, 29

Psal, 118

Rupertus hu-
militas in
studio.

Ibidem.

Matth. 27.
Luc. 19

plorat, & restaurationem ex gentibus per Christū futuram praevidens spiritualiter exci-
 tat. Igitur verbū domini scriptura haec, id est, prophetica est testificatio de aduentu Chris-
 sti, qui est verbum domini. Quod videlicet verbum factum est ad Micheam Morasthi-
 ten in diebus Ioathan, Achaz, Ezechiae regum Iuda, eisdem nimirum temporibus, vel sub
 eisdem regibus sub quibus prophetauerunt, Osee, Esaias excepto vno Ozia, sub quo ille
 nō prophetauit. Quod vidit super Samariā & Hierusalē, plus hic habet in titulo q̄ aliqua
 Super Sa-
 mariam &
 Hierusalē.
 ceterorū. De nullo namq̄ scriptū est vtrūq̄ hoc super Samariam & Hierusalem, sed aut
 super Iudam & Hierusalem, aut super Israel, id est, super decem tribus quae a diebus Hie-
 roboam scissae fuerant a domo David, & a Iuda, cuius metropolis erat Hierusalem. Hic
 vnus Micheas Morasthites secundum nomen suum humilis, & paruo de viculo natus,
 hæres verbi illius, quod non in vrbe regia, neq̄ in aureo principū lectulo, sed in parua
 Bethlehem & in praesepi collocandum erat, de pauperula virgine incarnatum, magnam
 de spiritu fortitudinis virtutem, vt videat & sententias detonet super vtrumq̄
 regnū, imo super vtrūq̄ vnus regni siue gentis diuisionem, id est, super Samariam & Hie-
 rusalem. Hoc ex subsequentibus manifestum est. Exempli gratia, cum dicit, Et ponā Sa-
 mariam quasi acervum lapidum, in agro cum plantatur vinea, &c. Item, Propter hoc cau-
 sa vestri, Sion quasi ager arabitur, & Hierusalem quasi acervus lapidum erit. Nunc iam
 ordinem prophetici sermonis ingrediamur. Audite populi omnes, & attendat terra, &
 plenitudo eius, & sit dominus deus vobis in testem, dominus de templo sancto suo, quia
 ecce dominus egredietur de loco sancto suo, & descendet & calcabit super excelsa terrae,
 & consumentur montes subter eū, & colles scindentur sicut cæra a facie ignis, sicut aquae
 quae decurrāt in praecipites. Quid sibi vult tale exordium? Cur omnes populos excitat ad
 audiendum? Cuius rei testem illis optat esse dominū deum? Quærimus & scire desidera-
 mus prophetae sollicitudinē, pro qua te sollicitus sit, vnde maxima cura sit illi. Iam profecto
 persentiscere nos arbitramur, pro qua re angatur fidelis & pius, ac diuini nominis amator
 animus. Nouit deniq̄ leuitatem populorū, ignorantiam dei habentium, & hoc veretur ne
 hoc apud illos in opprobrium diuini nominis redundet, quod deum facturū esse praevidit
 in gente Israelitica, in gēte cum qua foedus pepigerat, cuius deus erat, in qua notus fuerat.
 Hoc, inquam, veretur, ne quando dicāt gentes, vbi est deus eorū, aut certe vbi est fide-
 litas, siue potentia dei eorum? Huiusmodi sollicitudo veraciter hominē deo fidelem com-
 probat, qualem & sanctū Moſen primum habuisse legimus, qui in omni domo eius fide-
 lis erat. Cum enim iratus dominus propter vitulum quem fecerant, diceret: Cerno quod
 Exodi. 32
 populus iste duræ ceruicis sit, dimitte me, vt irascatur furor meus cōtra eos, & deleam eos
 faciamq̄ te in gentem magnā, ille orans dominū deum suum, ne quæso, inquit, dicat Aeg-
 ypti, callide eduxit eos vt interficeret in montibus, & deleat e terra, quiescat ira tua, &
 esto placabilis super nequitia populi tui. Item & alibi, cū detraxissent terræ, quam explora-
 tores inspexerant, dicente domino: Feriam igitur eos pestilentia atq̄ consumā. Ille econ-
 tra, vt audiant, inquit, Aegypti, de quorum medio eduxisti populum istum, quod occide-
 ris tantam multitudinem quasi vnū hominem, & dicant: non potuit introducere populū
 Iosue. 7.
 istum in terram pro qua iurauerat, idcirco occidit eos in solitudine. Iosue quoq̄ dū praui-
 nus coram arca domini cadēs clamaret: Mi domine deus, quid dicam videns Israelē ho-
 stibus suis terga vertentē, istud quoq̄ quasi maximū post cætera subiunxit: Et quid facies
 magno nomini tuo? Itaq̄ & istum hac sollicitudine taliter proclamare sentimus, vt quonia
 reuocari iam sententia non potest, neq̄ placari ira domini, quin Israel de terra sua migret,
 & in captiuitatem ducatur. Sciant saltem populi causas, & non blasphement nomē domi-
 ni. Quia quod Israel relinquitur, nō mutabilitatis, sed veritatis dei est, non infidelitatis, sed
 iudicij, non potentiae, sed iustitiae, & cognoscant omnes, quia quamuis populum illum re-
 linquerit, cui vel pro quo patribus iurauit, nihilominus tamen fidelis dominus est in om-
 nibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Maxime autem propter Philistæos
 sollicitus erat, quæ gens & ante omnes inimicæ extitit Israel, ab ipso exitu de terra Aegypti,
 & plus illi molesta fuit iā habitati in terra promissionis. Et de ipsa gēte Philistim acerbio-
 res inimici erant Gethæi propter Goliath, ceterosq̄ filios Arapha siue Orpha qui cecide-
 rant in manu David, & seruos eius, sicut in libro Regum legimus. Propterea postmodū
 dicit.

dicit: In Geth nolite nunciare, lachrymis ne ploretis, subauditur, quia sine dubio non con-
 dolebunt, sed insultabunt vobis & subannabunt nomen dñi. Igitur, inquit, audite popu-
 li omnes & attendat terra & plenitudo eius, videlicet vt sciatis iudicium dñi, propter quas
 causas in hostem sit conuersus illis, super quos inuocātū nomen eius fuit, quorū patres in
 amicitiam recepit, quibus & iurauit dare terrā, de qua nunc filios eorū migrare facit. Malo-
 rum istorū causas audite, & sit dñs deus vobis in testem, videlicet pro semetipso testificans
 & semetipsum defendens, quod nō ex parte sui, sed ex parte populi irritū factū sit pactū
 quod cū eis pepigit. Siquidē malū hoc anteq̄ super eos induceret, ipse per prophetas su-
 os non prædiceret, causas vt scriberet, non mirū o populi, q̄ videretur vobis deus repre-
 hensibilis, nec em̄ esset vnde apud vos iudicium vel iustitia eius adeo posset defendi. Cūq̄
 aliquādo vobis diceretur, cōuertimini ad hunc viū & verum deū, qui deus scribitur He-
 braeorū, & de quo psalmus loquitur: Notus in Iudæa deus, in Israel magnū nomen eius
 Psal. 77
 forte esset vobis suspectus tanq̄ deus nō fidelis, qui nō fuerit cognitus, & nunc absconde-
 ret faciē suā, fieretq̄ incognitus, relinquendo illos quos aliquā suscepit, sine causa & fortui-
 ta mutabilitate animi, & idcirco nō apponeretis cor ad illū neq̄ vosmetipsos crederetis il-
 li. Sit ergo vobis in testē ipse dñs deus, dñs de templo sancto suo, scilicet de habitaculo pe-
 ctōrū fidelū prophetarū suorum, qui templū eius sunt, quos per fidē inhabitat, & per os
 nostrū pro semetipso loquatur, & de semetipso testificetur quod nō sit suæ voluntatis, qd
 Hierusalem relinquit, q̄q̄ illam nō relinqueret, nisi ab illo prior ipse relictus fuisset, & di-
 cat ipse qd contra se populus fecerit, q̄o recesserit, q̄o reuocantē audire cōtempserit, vt
 necessario facere debuerit ipse deus id qd protinus sequitur. Quid est illud? quia ecce dñs
 egredietur de loco suo, & descendet, & calcabit super excelsa terrae, & consumentur mon-
 tes subter eū, & colles scindentur sicut cæra a facie ignis, sicut aquae quae decurrūt in præ-
 cepts. Sensus iste est, Quia ecce dñs recedet, & omne auxilium suū auferet a populo quon-
 dam suo, vbi vel in quo ita notus erat, sicut quilibet in loco suo, inde egredietur, & palam
 stet ex ipso malorū euentū ac perpetuæ captiuitatis, q̄ de illo tali loco suo veraciter egres-
 sus sit & recesserit. Quod autē dicit, & descendet, sic accipiendū est, vt illud, clamor Sodo-
 morū & Gomorræ multus est, & peccatū eorū aggrauatū est nimis, descendā & videbo,
 Gen. 18
 vtrū clamorē qui venit ad me opere compleuerint, an nō est ita, vt sciam. Descēdet itaq̄,
 subauditur, nō bono illoꝝ, sed sicut descēdit visitare siue vlcisci peccata Sodomorū, qm̄ &
 Esa. 3
 isti, testate alio propheta, peccatū suū sicut Sodoma prædicauerūt, nec absconderūt, & calca-
 bit sup excelsa terræ propter hoc ipsum q̄ excelsi sunt. I. q̄ superbiendo peccāt, & peccā-
 do superbiūt, & qd valde dānabile est, æstimatione sua extollunt, cū conditione terrā sint.
 Quid em̄ superbit terra & cinis? Calcabit ergo & cōcalcabit eos propter superbiam ipsoꝝ,
 & cōsummentur montes, id est, ipsi peccatores superbi apud semetipsos alti, quorū super-
 bia primū in eo manifestū fuit, quod Hieroboam sibi pponentes, contempserūt humilem
 Dauid, dicendo: Quæ nobis pars in Dauid, vel quæ hæreditas in filio Isai? Isti montes, id
 est, summi principes, & colles, id est, mediocres cōsumentur & scindentur sicut cæra a fa-
 cie ignis subter eū cuius ira non potest portari, & sicut aquae quae decurrunt in praecipites,
 fursum nō reuertuntur, sic ipsi per captiuitatem in Assyrios semel delapsi nō reuocabun-
 tur. Etenim Iudæa transmigratio in Babylonios ad tempus quidē reuocanda, sed postmo-
 dū sub Romanis omnino erat dispergenda, decem autē tribuum captiuitas in Assyrios fa-
 cta, nunq̄ erat vel est reducenda. Cum taliter de loco suo dñs deus egressus fuerit, nolite
 existimare o populi q̄ mutabilitate vsus sit, vel q̄ in eo culpa sit. Sed quid? In scelere Iac-
 cob omne istud, & in peccatis domus Israel. Omnis culpa ex Iacob est, omnis causa ex
 Israel est. Iacob per omne scelus præuaricatus est, Israel per multa peccata foedus dñi tras-
 gressus est. Deus autē fidelis, ait Moſes, & absq̄ vlla iniquitate iustus. Quod & Psalmita
 dicit: Quoniam rectus dñs deus noster & non est iniquitas in eo. Quod scelus Iacob?
 nonne Samaria? Quæ excelsa Iudææ? nonne Hierusalem? Ac sic dicat, Non indiget ostē-
 sione scelus Iacob. i. decem tribuum, quia videlicet notum & publicum est. Ipsa Samaria
 Deute. 32
 scelus est, quia in omni regno, cuius Samaria metropolis est, vituli aurei publice pro deo
 Psal. 91.
 coluntur, & Baal ceteraq̄ portatē deorū, & ibi prophetae dñi interfecti sunt, quorū pluri-
 mos Iezabel interfecit, Similiter Hierusalem metropolis Iudææ, & templum illud quondā
 domini

2. Para. 21. domini quoddam excelsum idoli factum est, maxime ex quo Otholia filia Iezabel regnavit illic, & idololatricæ fluxum illic introduxit vel auxit. L. Et ponam Samariam quasi acerum lapidum in agro cum plantatur vinea & detrahā in vallē lapides eius, & fundamenta eius reuelabo, & omnia sculptilia eius concident, & oēs mercedes eius comburentur igni, & omnia idola eius ponā in perditionē, quia de mercedibus meretricis congregata sunt, & vsq; ad mercedē meretricis reuertētur. ¶ Per coniunctionē, & ponā Samariā, paulo ante scriptū cōtinuatur, vbi dixerat, Et valles scindētur sicut cæra a facie ignis, sicut aquæ q̄ decurrunt in præceps. Cōgrua valde assimilatio est, Samariā poni quasi aceruū lapidū in agro, cum plantatur vinea, q̄ videlicet congestio lapidū, nimis est infirma structura, eo q̄ sine cemento sit, & lapis lapidū nō hæreat. Samaria nāq; semper dissensiones habuit, maxime in regibus suis, toties demutatis, alijs percussis, & succedētib; imo irruentibus alijs, atq; ita factū est, vt vsq; ad diem extremæ captiuitatis nunq̄ sibi cohærerēt, aduersus semetipsos scissū, qui semetipsos sciderāt, tam a deo, q̄ a domo David. Porro illa quæ dicitur vinea, tūc plātabatur, videlicet tot palmis, quot fuerūt electi hoies gētis illius, ex quo de Aegypto translata, & eiectis gentibus plantata est, erantq; palmes eius qui dicit, ego sum vitis, videlicet habētes fidē eius adhuc futuri, sicut & nos credēdo, quia venit, & manēdo in eo palmes sumus eiusdē vitis. Tantū Samaria, tantūq; omnis multitudo carnis Israeliticæ scissa & non permanens in ea fide vel promissione, quodammodo differebat iam dicta electio, ne, quantum differt lapidū aceruus a vinea quæ plātat, qui videlicet aceruus nō est vinea, quāuis propter plantatā vineā congregatur. Conueniens ergo similitudo est, cū dicitur ponā Samariam quasi aceruū lapidū in agro cū plantatur vinea, subiungens, & detrahā in vallē lapides eius, & fundamenta eius reuelabo, quod idē ac si dicat: Tradā decē tribus in captiuitatem, & captiuitatis eiusdem causas manifestabo. Quod deinceps subiungit, Et omnia sculptilia eius concident, & omnes mercedes eius comburentur igni, & omnia idola eius ponā in perditionē, ad eandē fundamentorū eius pertinet reuelationē, quia videlicet sculptilia siue idola penes se habuisse tale est, ac si domū vitiosis constat innixam fuisse fundamentis, & idcirco stare non potuisse. Quia de mercedibus (ait) meretricis congregata sunt, & vsq; ad mercedē meretricis reuertentur. Et est sensus, Quia Samaria tanq̄ meretrix, quæ de turpi mercimonio corporis sui plurima congerit, ita aurū & argentū sibi congregauit, testante dño, cū in alio propheta dicit: Quia fornicata est mater eorū, consueta est quæ concepit eos, quia dixit: Vadam post amatores meos, qui dant panes mihi & aquas meas, lanā meam & linū meum, oleum meū, & potum meum, & nesciuit quia ego dedi ei frumentū & vinum & oleum & argentū multiplicauit ei, & aurum, quæ fecerunt Baal, & cætera, quæ ita concludit. De quibus dixit: Mercedes hæ meæ sunt, quas dederūt mihi amatores mei. Quamuis ergo dominus ipse aurum & argentū multiplicauerit illi, de quibus sibi idola fabricata est, tamen quoniam hoc illa nesciuit, magisq; amatoribus suis reputauit, & eorum mercedes esse dixit, recte nunc dicit, quia de mercedibus meretricis cōgregata sunt, statimq; subiungit, & vsq; ad mercedē meretricis reuertētur. Vsq; ad mercedē meretricis testante scriptura quæ dicit, quia precii scorti vix vnus panis est. Et falso quidē illa mercedes amatorum suorum esse dixit, ea quæ deus dederat illi, sed reuera meretrix fuit, quia sicut historia libri Regū testatur, metropolis eadem, scilicet Samaria quasi per fornicationē nata, id est, condita fuerat, & statim vt condita fuit, prostituta est Baal. Si quidē ita scriptū est: Emittitq; Amri montem Samariæ a Somer duobus talentis argenti, & ædificauit eū, & vocauit nomen ciuitatis quam extruxerat nomine Somer domini montis Samariæ. Quo post sex annos mortuo, rursus scriptū est: Et regnavit Achab filius Amri super Israel in Samaria viginti & duobus annis. Et fecit Achab filius Amri malū in conspectu domini, super omnes qui fuerūt ante eum, nec suffecit ei vt ambularet in peccatis Hieroboam filij Naboth, insuper duxit vxorem Iezabel filiam Ethbaal regis Sydoniorū. Et abiit & seruauit Baal, & adorauit eū, & posuit arā in templo Baal, quod ædificauerat in Samaria, & plātauit lucum. ¶ Perfecto em̄ & anima conditoris Amri meretrix fuit, vt cæterorū regum fornicantium cū vitulis aureis, & Iezabel meretricis dæmonum fuit, cum qua & anima vitigius Achab, & vniuersa nouæ ciuitatis plebs statim cepit meretricari cū Baal. Vere ergo Samaria

Samaria quasi aceruus lapidū in vinea,

Plal. 79 Iohann. 17.

Osee, 2.

Vsq; ad mercedem meretricis Prouer. 6

3. Regū, 16

Vere meretrix Samaria,

Samaria meretrix. Hæc omnia sic vaticinatur propheta, vt doleat verum esse & imperfeq; dum remanere nō posse, quod loq̄tur. Vnde protinus seq̄tur: L. Super hoc plangam & ulabo, vadam spoliatus & nudus, faciam planctum velut draconum, & luctum quasi strutionum, quia desperata est plaga eius, quia venit vsq; ad Iudam, tetigit portam populi mei vsq; ad Hierusalem. ¶ Hoc sicut litera sonat, recte intelligitur, quod videlicet plangens, & ululans propter instantem populi sui captiuitatem, vestimentis quoq; spoliatus & nudus incesserit, internum animi dolorem, habitu quoq; corporis indicans, siue captiuandorū miseriam, quod ad Esaiā quoq; fecisse legimus ex præcepto dñi, dicentis: Vade & solue sacculum de lumbis tuis, & calciamentum tuum tolle de pedibus tuis, ac deinceps, sicut ambulauit seruus meus Esaias, nudus & discalciatus, trium annorū signum & portentū erit super Aegyptum, & super Aethiopiā, sic minabit rex Assyriorū captiuitatem Aegypti, & trās migrationem Aethiopiæ. ¶ Quod deinde subiungit, faciam planctum velut draconum, & luctum quasi strutionum, valde dolenter pronunciat, quod luctus & planctus suus pro populo illo nequaquam sit profuturus siue exaudiendus. Quis em̄ draconibus terribili sibi lo perfonantibus, quando vincunt, aliqua miseratione compatitur? Quis strutionibus oua sua in puluere dereliquentibus misereatur, cum ipse sibi met, vel naturæ suæ non misereatur? Quod autem populus ille dignus fuerit huiusmodi similitudine, aliæ quoq; scripturæ testantur. Nam Hieremias in lamentationibus: Filia (ingit) populi mei crudelis quasi strutio in deserto. Et Iohannes Baptista: Genimina viperarum, quæ ostendit vobis fugere a ventura ira? Igitur faciā planctum velut draconum, & luctum quasi strutionum, id est, plangam nulla commiseratione dignum, & luctum nulla consolatione delinendum. Nam & si dolent dracones, non pium habent gemitum q̄ compassionem prouocet, sed iræ ardentis tumultum, & quem caueri oportet. Similiter & si mœrent strutiones, crudelitas inanimata permanet, nec ad naturalem curam siue diligentiam posteritatis inanis stultitia flecti potest. ¶ Quare hoc dicit: Quia desperata (ait) plaga eius, quia venit vsq; ad Iudam, tetigit portam populi mei vsq; ad Hierusalem. Idcirco sic loquor, quia spes misericordiæ a dño, siue soluentis captiuitatis decem tribuum nulla est, dicente ipso per alium prophetam. Quia non ad Iudam ultra misereri domui Israel. Vsq; ad Iudam venit, & tetigit portam populi mei vsque ad Hierusalem, quod factum esse, & regum & Esaiæ libri testant. Assyrius quippe vastata Samaria, venit etiam in Hierusalem, eo tempore quo Rapsaces missus est insultans. Et tūc quidem non desperata fuit plaga Iuda, siue Hierusalem, sicut plaga Israel, siue Samaria. Nam egressus angelus dñi, percussit in castris Sennacherib, centum octogintagregū milia, sed postmodum a Chaldæis & Hierusalem subuersa, & populus eius in Babylonem ductus est. Amplius autem posterius in manibus Romanoꝝ plaga eiusdem Hierusalem desperata est, & magis plagati sunt Iudæi, ducti in oēs gentes captiui, quidē decem tribus tunc Assyrius abduxit. Seq̄tur: L. In Geth nolite nunciare, lachrymis ne ploretis. In domo pulueris puluere vos conspergite. ¶ Ac si dicat: Hoc ad cumulum miseriarum vobis accidit, quod patientibus nullus compatitur, cum offenso deo, cunctis quoq; gentibus sitis o dios. Propterea dixit: Faciam planctum quasi draconum, quia sicuti quādo dracones siue ab elephantis siue ab hominibus vincunt, & ob hoc ingenti sibilo perfonant, nullus hominū accurrit ad hoc, vt de nece illorum doleat. Habent etem̄ dracones & hoies naturales inter se inimicitias. Ita dum vos ab hostibus capieminī, nulla ex vicinis gētibus erit quæ condoleat nulla quin de malis vestris gaudeat. Amplius autem gaudebit Geth Palestine vrbs, vnde fuit Gollath & fratres eius, q̄ ceciderunt in manu David & seruoꝝ eius, & idcirco plus cæteris in miseria vestra gaudento semetipsam consolabitur. Nolite ergo nunciare in Geth, imo optate, quod impossibile est, ne audiat illa vestras clades, neq; lachrymis ploretis, quia vester fletus gaudium & risus eius erit. Dissimulate fletum, nec in singultus dolor erumpat ne aduersarij gratulent. Nolite foras exire, sed in domo pulueris puluere vos aspergite. In domo ruente, cinere ruinæ vosmet asperfos tantum vos ipsi conspiciate. Hæc quidem tanq̄ consulendo dicit, veruntamen verba hæc non rationis sunt, sed doloris, q̄ sæpe rōnem non admittit. Nam quātumcūq; dissimulēt, lachrymasq; teneant captiui, impossibile est vt calamitas eorū aduersarijs maxime vicinis, vt erāt Philistij, ignota sit. Nec moratur iudex, scilicet diuinitas, certā de pectore & ore prophetæ dare sententiā, quæ hoc modo denotat.

Esa. 20

Threno. 4 Lucæ, 5

Osee, 1

4. Regū, 18 Esa. 36. 4. Regū, 19

2. Reg. 21

Habitatio pulchra Samaria

L Transite vobis habitatio pulchra, confusa ignominia. Habitacionem pulchra Samaria appellat, quippe que in pulcherrimo atq; vberissimo Iudæa loco sita est. Dixit ergo ad eos: O tu quæ habitas in regione vberissima, quæ cõfusa es ignominia, trãsi, & in captiuitatem ducere, iudicium portas ignominia tuæ, confestimq; ad nos conuertit, & dicit: L Non est egressa quæ habitat in exitu. Quod vtrum de eadem habitacione pulchra, i. de Samaria, an certe de Hierusalem dicat, de qua versu sequenti manifeste loquit, incertum est. Sed si de Samaria dicit, hic sensus est: Non est egressa quæ habitat in exitu, i. ipsa Assyrie captiuitatis foribus sita est. Et statim vt mota fuerit de finibus suis, hostilem terrã ingrediit. Vnde quãtũcũq; vicina sit, non satis liquet, quõ ipsa quæ trãfrire iubet, & trãsit, congrue dicit, qd non egressa sit. Si autem de Hierusalem hoc dictum placet intelligi, sensus iste est: Vnde trãfrite iam habitatores habitacionis pulchrae, s. Samariae, Hierusalem autem hac vice non egredit, quæ tamẽ habitat in exitu, i. cuius egressio siue trãsmigratio iam qdem parat, sed paululum differit, videlicet Ezechia, simulq; Esaiã propheta, deo supplicãtibus, suisq; precibus eã retinentibus, dictumq; est hoc scdm similitudinẽ alicuius egressuri iamq; in ostio stãtis cuius egressio certa est, sed retardatã aliquibus ex causis. Clarum hoc est respicienti, qd tunc qdem Hierusalem liberata est de manu Assyriõr, qd decem tribus captiuauerant, sed postmodũ Chaldæis tradita, & in Babylonem ducta est. De qua videlicet Hierusalẽ protinus sequit: L Placitum vicina domus accipiet à vobis quæ stetit sibi met, qd infirmata est in bonum, quæ habitat in amaritudinibus, qd descendit malum a dño in portã Hierusalem, tumultus quadrigæ stuporis habitãtis Lachis. Nam illa quæ interim stetit sibi met, Hierusalem est, quæ vt iam diximus, tunc egressa nõ est, domus autẽ vicina, imo cognata eius Israel erat, i. decẽ tribus, cuius placitum accepit a vobis o habitatio pulchra, cui dictum est: Trãfite vobis, i. abite captiui. Accepit, in quã placitum, & ad suũ traxit instrumentũ vt infirmaret, i. corã deo humiliaret, & idcirco stetit, qd infirmata est in bonũ quæ habitat in amaritudinibus. Quã infirmitatẽ bono ipsius habitã, & has amaritudines eius scriptura libri Regum, siue Esaiã prophetae manifeste testant. Cum em̃ trãslatis decẽ tribus, Sennacherib rex Assyriõr ascendisset sup omnes ciuitates Iudæ munitas, & cepisset eas, mississetq; Rapsacem de Lachis in Hierusalem ad blasphemandũ deũ viuentem, & exprobrãdũ clamoribus vocibus. Audiens Ezechias p nuncios ingrediẽtes ad se scissis vestibus, scidit & ipse vestimẽta sua, & obuolutus est sacco, & intrauit in domũ dñi. Et misit Eliachim, qd erat sup domũ, & Sobnã scribã, & seniores de sacerdotibus apertos saccis ad Esaiã filium Amos propheta, & dixerũt ad eũ: Hæc dicit Ezechias: Dies tribulatiõis & correptiõis & blasphemie dies hæc, qd venerũt filij vsq; ad partũ, & virtus nõ est parturiẽti &c. Taliter infirmata est & adeo habitauit in amaritudinibus, vt assimilaret parietĩ, virtutẽ in partu nõ habẽti pro eo qd descendit malũ a dño in portã ipsius Hierusalẽ. Et tumultus quadrigæ stuporis habitati Lachis, quæ ciuitas erat in tribu Iudæ, quã & cepit Sennacherib, vnde & seruos suos misit ad Ezechia, cuius quadrigæ tam multæ erãt, vt recte dicant, quadrigæ stuporis. Malum illud a dño descendisse dicit, qd videlicet nõ venisset Sennacherib, nisi iudicio vel permissiõne dñi. Quod ipse quoq; scire gestiens, eademq; scientia nimium abutens, non parũ de suo mendaciter adiecit. Dixit em̃: Nunquid sine dñi voluntate ascendi ad locum istũ, vt demolirer eum. Dñs dixit mihi: Ascende ad terrã hæc, & demolite eã. Descendisse autẽ illud malum in portã Hierusalẽ congrue dicit, qd nunciũ Sennacherib per quos talia madauerat, venientes Hierusalem steterũt iuxta aquæ ductũ, piscinã superioris, quæ est in via agri fullonis, vocauerũtq; regem. Egressus est autẽ ad eos Eliachim filius Helchiae præpositus domus, & Sobnã scriba, & Ioã filius Asaph a commentarijs. Sed non est egressa (inqt hic propheta) quæ habitat in exitu, subaudit, quamuis clamaret Rapsaces. Hæc dicit rex magnus rex Assyriõr, facite mecum quod vobis est vtile, facite mecum benedictionem, & egredimini ad me, &c. Habitat qdem in exitu (vt iam dictum est) qd vicina erat Babylonia captiuitas, sed tunc egressa non est, nec ipse ingredi permissus est, dicente domino per Esaiã: Non ingredietur vrbem hanc, nec mittet in eam sagittã, nec occupabit eã clypeus, non circũdabit eam munitio &c. Sequit: L Principium peccati est filia Syon, quia inuenta sunt in te scelera Israel. Propterea dabit emissarios super hæreditatem Geth, domum mendacij in deceptionem regibus Israel. Adhuc hæredem adducam tibi, quæ habitat

4. Reg. 19. Ela. 37

Hierusalẽ infirmata in bonum. 4. Reg. 19. Ela. 36

Lachis

Vbi supra

Vbi supra

tas in Marefa, vsq; Adollam veniet gloria Israel. Nomina hæc sunt ciuitatum in tribu Iudæ: Lachis, Marefa, & Adolla. Porro, Geth Palestina (vt iam dictum est) vrbis vocabulum est. Veruntamen totus hic locus obscurus est, propterea, quia nihil rerum gestarum ex eis scripturã refert in illo aduentu Assyriõr, nisi quod cum cæteris vrbibus commune est quia ascendit rex Assyriõr ad vniuersas ciuitates Iudæ munitas, & cepit eas, excepto qd de Lachis Rapsacem misisse legitur in Hierusalem ad regem Ezechiam, cum manu graui, itaq; quia nihil suffragatur de scripturis, qd locum hũc splendidiorem reddere possit, nihil est amplius quod lector exigere possit, qd ipsa beati Hieronymi dicta dubie pertractatis & quasi nauicula, vt fatetur ipse inter saxa, & acutissimos scopulos pro posse regentis, Vniuersi igitur (inqt) o Lachis vrbis idolis dedita, & ad te quadrigæ & equites Assyriõr, quia & in te inuenta sunt scelera Israel, & tu fuisisti principium Idololatriæ in Iudæ. Per te em̃ quasi per portam impietas decem tribuum migravit Hierusalem. Nõ solum autem per Lachis tumultus veniet quadrigæ, sed & super Geth metropolim Palestinæ (de qua supra dixerã) in Geth nolite annunciare. Mittet em̃ Assyrios latrunculos suos, quos vocat emissarios, & possidebit domũ Idololatriæ vrbemq; mendacij, quæ in supplantationem fuit regibus Israel. Quod autem sequit: Adhuc hæredem adducam tibi, quæ habitat in Marefa, pulchre alludit ad nomen. Quia em̃ Marefa hæreditas dicit, aduentum in eam hostium pro hereditibus appellauit, & vsq; Adollam vrbem Iudæ veniet Marefa, i. hæreditas, quæ gloriose est in vrbibus Israel, vt vbi dicit, gloriæ, genitiuus casus sit numeri singularis huius gloriæ, & non nominatiuus pluralis hæ gloriæ. Vel certe ita intelligamus: Captiuitas Israel quæ euenit Lachis, & Geth, & Marefa, vsq; Adollam quoq; veniet expressiusq; legendũ est gloria Israel, vt per antiphrasin ignominia, vel vastitas sentiat. Nunc idem quod paulo ante dixerat, trãfite vobis, habitatio pulchra confusa ignominia verbis alijs rursus edicit. L Decaluare & tondere super filios delicia tuarũ, dilata caluitium tuum sicut aquila, qm captiui ducti sunt ex te. Et illic transite, cum dicit, hoc est sine dubio transibitis, & hic, deo caluare & tondere, & dilata caluitium tuum, idem est ac si dicat: Decaluaberis & tondeberis, & caluitium tuum dilatabis. Veruntamen cũ dicit, sicut aquila breuiter alios pro alijs filijs restituendos significat, vt vel ipse propheta, vel quilibet alius spũaliter intelligens, in ipsa pro qua dolere poterat decaluatione & tonsione Israelis consolatione non careat. Quomodo em̃ vel ad quid decaluat, siue caluitium dilatata aquila? Nimis certo tempore cũ senuescit, veteres pennas amittit, & remanet in plumis, sed nouis renascentibus, ipsa iuuenescit. Vnde & Psalmista: Renouabitur (ait) sicut aquila iuuentus tua. Ergo spũ illud prophetiæ eius mystice innuit, quod pro filijs deliciaerũ, i. pro filijs carnalis Israel, qd a fide exciderũt, & de terra sua captiui mox traducendi erant, aliq nõ filij carnis, sed filij promissionis, & fidei subrogãdi forent, atq; ita rursus iuuenescens Israel tanq; aquila renouata, plumis ac pennis floridis ornata in cælum volaret, quod nũc fit, & vsq; in finẽ seculi fieri nõ desinit, renascentibus ex oĩbus gentibus fidelibus, tanq; nouis plumis, & carnalibus filijs, tanq; veteribus plumis in omnes gentes perpetua captiuitate dispersis. Sequit: L Vx qd cogitatis inutile, & operamini malum in cubilibus vestris. In luce matutina faciunt illud, qm contra dñm est manus eorũ. Et concupierunt agros, & violenter tulerunt, domosq; rapuerunt, & calumniaerantur virum & domũ eius, virum & hæreditatem eius. Idcirco hæc dicit dñs: Ecce ego cogito super familiã istã malum, vnde non auferetis colla vestra, & non ambulabitis superbi, qm tempus pessimũ est. Hactenus dixerat, qd propter scelus Iacob, & propter peccata domus Israel tradenda esset Samaria, malumq; descendit a dño in portam Hierusalem, & omnes populos terrarũq; plenitudinem eius scire optauerat iustitiã dñi, sic in populo quondã suũ vindicãtis, sed nõ dixerit modũ sceleris siue peccatorũ, i. vtrũ taliter peccassent, vt irã tantã merito sustinere deberẽt. Vt ergo amplius iustitia dei manifestet, & ipsi esse inexcusabiles cognoscant: Vx (inqt) qui cogitatis inutile, & operamini malum in cubilibus vestris, statimq; ad auditores conuersus, in luce (ait) matutina faciunt illud, qm contra dñm est manus eorũ, &c. Modum peccati illoꝝ in eo maxime exprimit quod ait. In luce matutina faciunt illud, quoniam contra dñm est manus eorũ. Quid em̃ est in luce matutina, nisi ac si dicat, non in ignorantia? Et quid est, quoniã contra dominum manus eorum, nisi ac si dicat, non ex infirmitate, sed ex superbia, vel (sicut Psalmista dicit) qua ex adipe

Caluitium aquilæ Psal. 102.

CAP. II.

pro?

Psal. 72 prodijt iniquitas eorū. Hic nāq; modus peccati est deterrimus, cum q̄s nō per ignorantiam, nō per infirmitatē, sed scienter per superbiā peccare cognoscit. Deniq; si per ignorantiam quis peccat, si per infirmitatem delinquit, adhuc venia proxima est illi. Vnde Psalmista firmiter tenens anchorā spei: Delicta (in q̄t) iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris. Iuuentutem pro infirmitate posuit, q̄a videlicet iuuentus ipsa magna carnis infirmitas est. Porro, peccator superbus dñm exacerbat, & dñs (sicut ait idem) secundum multitudine iræ suæ non queret. i. pereuntem non requirit, veniā illi non offert, q̄a multum iratus est. Væ igitur tibi o Hieroboam, de cuius peccatis nunc maxime agit, vbi præmissum est, in scelere iacob omne istud & in peccatis domus Israel. Tu enim peccare fecisti Israel, & idcirco tu solus sufficis, vt (exempli gratia) venias ad medium pro omnibus, q̄busve mis natur, q̄a cogitant inutile, & operant malum in cubilibus suis, in luce matutina, id est, scienter, vel cum consilio & quasi sapienter faciunt illud, qm̄ contra dñm est manus eorū. De tenaq; sic manifeste scriptura testatur. Dixitq; Hieroboam in corde suo: Nunc reuertetur regnum ad domum David, si ascēderit populus iste vt faciat sacrificia in domo domini in Hierusalem, & conuertet cor populi huius ad dñm suum Roboam regem Iuda, interficiēteq; me, & reuertent ad eum. Et excogitato consilio fecit duos vitulos aureos, & dixit eis: Nolite vltra ascendere in Hierusalem. Ecce dii tui Israel, q̄ eduxerūt te de terra Aegypti. Hoc inutile cogitasti. Inutile (inquam) q̄a non profuit tibi, imo pernioxium, q̄a plurimū nocuit tibi. Nisi em̄ istud cogitasset, melius & diutius regnare potuisses, q̄a sic per prophetam dixerat dñs ad te. Si igit̄ audieris om̄ia quæ præceperō tibi, & ambulaueris in vijs meis, & ero tecum, & ædificabo tibi domū fidelem, quā ædificauit David, & tradā tibi Israel. Quia vero cogitasti hoc, non solum cogitādo, & faciendo, non confirmasti regnum tibi, verumetiā nimis infeliciter te & thronū tuū deturbasti, secundū verba eiusdē dñi per eundem prophetā dicentis, q̄a sic fecisti: Ecce ego inducā mala super domū Hieroboam, & percutiam de Hieroboam mingentem ad parietem, & clausum, & nouissimū in Israele, & mundabo reliquias domus Hieroboam, sicut mundari solet fimus vsq; ad pupē. Qui mors tui fuerint de Hieroboam in ciuitate, comedent eos canes, q̄ autem mortui fuerint in agro vorabunt eos aues cœli, q̄a dñs locutus est. Ergo nimis inutile fuit, quod cogitasti, & idcirco oīm illoꝝ exemplū merito fieri debuisti, q̄ similiter inutile cogitant, & operant malum in cubilibus suis. Quinam sunt illi? Nimiq; omnes q̄ eiusmodi sunt, vt non ab aliquo inducant, sed proprio de corde malum confingunt, & adinueniunt de semetipsis, vt pote maliciofi, quod te fecisse scriptura manifeste redarguit, dum dicit: Dixitq; Hieroboam in corde suo & c. Vnde & alius propheta cū de vitulo tuo loqueret̄: Ex Israel (in q̄t) ipse est, antefex fecit illum. Tu es ille artifex notissimus inter om̄es artifices, q̄ malum operant, vel operati sunt in cubilibus suis, i. adinueniunt de cordibus suis, q̄ in luce matutina, i. cum deliberatione non ignoranter, sed scienter (vt iam dictum est) faciūt illud, quod ex eo maxime probat, qm̄ contra dñm est manus eorū, id est, qm̄ peccatum suum, dum redarguunt, fortiter defendunt quod fecisti tu, q̄ redargutus per prophetam extendisti manum tuam contra dñm, sicut scriptum est. Cumq; audisset rex sermonem hominis dei, quem in clamauerat contra altare in Bethel, extendit manum suam de altari, dicens: Apprehendite eum, & exaruit manus eius, quā extenderat contra eū, nec valuit retrahere eā ad se. ¶ Huiusmodi vt contra dñm, ita & contra fratres & proximos, q̄bus præualent impie fortes, & fortiter impij sunt. Vnde & protinus subiungit. Et concupierunt agros, & violenter tulerunt, domosq; rapuerunt, & calumniabant virum & domū eius, virū & hæreditatē eius. Talium quoq; quod væ illis sit, vnus pro exemplo satis est, videlicet Achab rex Israel, q̄ concupiuit vineā Naboth, & q̄ noluit eam dare, calumniatus est cum vxore sua virū eundem & hæreditatem eius. Calumnia fuit eiusmodi: Sumite (in q̄t) duos viros filios Belial contra eum, & falsum testimoniū dicāt: Benedixit Naboth deum & regē, & ducite eū, & lapidate, sicq; moriat̄, & ita factū est. Talia fuerūt scelera Iacob, & talia peccata domus Israel, cuius inter reges isti duo Hieroboā & Achab, cū vxore sua Iezabel notissimi in sceleribus sunt, quorū à peccatis, neq; reges neq; populares recesserūt, imo vsque adeo tandē in peius progressi sunt, vt cōtra ipsum dñm Chrm cogitarent inutile, & operarent malū, ita virum eiusmodi calumniarentur & hæreditatem eum, dicētes cum vidissent eum: Hic est hæres occidi

occidamus eum, & nostra erit hæreditas. Væ igitur illis. Nam idcirco hæc dicit dñs: Ecce cogito super familiam istam malum, vnde non auferetis colla vestra, & non ambulabitis superbi, qm̄ tempus pessimū est. Videmus ita factum, q̄a videlicet decem tribus iugum Assyriæ potestatis subierunt, de quo auferre colla sua, nec potuerunt, nec possunt, tribus autem Iuda in Babylonem ducta, rursus q̄dem de illa captiuitate collum suum abstulit, sed rursus captiuantibus Romanis collum suum iam erigere, vel superbi ambulare non possunt, sunt em̄ contemptibiles coram omnibus hominibus, tempusq; passionum est illis, maxime pro ciuitate qua sunt excæcati. Sequitur: In die illa sumetur super vos parabola, & cantabitur canticum cum suauitate dicentium: Depopulatione vastati sumus pars populi mei commurata est. Quomodo recedit à me, cum reuertatur, qui regiones nostras diuidat? Propter hoc non erit tibi mittens funiculum fortis in cœtu domini. ¶ Sensum scripturarum sensum verum querere, & indagare cupientes, syluaticarum venationum recordamur, quarum in vsu quinam canes veraciter venatici sint, comprobantur. Nam qui eius nature, vel sagacitatis non sunt, vt venationis infatigabili dilectione trahantur, mox vt spinetis, aut paludibus, aut scopulis, vel rupibus offensi fuerint, fugientem capream, aut hinnulum ceruorū segnes obliuiscuntur, & ad domestica cubilia vacui reuertunt. Qui autem canes ingenui vel naturaliter sunt venatici, nullius difficultatis offensione superantur, sed quant perniciter per aspera, per inuia, quo semel aspectæ venationis delectabili odore trahuntur, quasi morituri nisi capiant, miserabiliter gemebundi, nisi apprehendant. Si canes dñi sumus, sensus veritatis in sanctarū scripturarū sylua densissima venatio nobis est. Curri mus vt comprehendamus, & tunc læti sumus, tunc coram illo lætari gestimus, si inter oēs literæ difficultates perseuerāter intenti, sensum bonum & vtilem, q̄ lectorem ædificet, & velut conuiuiam oblectet, reportamus. Capitulum præsens secundum saltum iam dictā similitudinem, difficile est adeo, vt propter difficultatem eius dicat beatus Hieronymus, & studiosus sensum tractator, & fidelis literæ interpres. Si q̄s autem in lege dñi die ac nocte meditatus, maius habuit studium, maius ingenium, ocium, grām q̄ potest de præsentis capitulo probabilius aliqd̄ dicere, non sperno, non inuideo, quin potius cupio ab eo discere, quod ignoro, & libenter me discipulum profitebor, dummodo doceat, & non detrahat. Nihil em̄ tam facile, q̄ ociosum & dormientem de aliorū labore, & vigilijs disputare. Hęc ille pro difficultate dixit præsentis capituli quo sic per hunc prophetam, dictum est. In die illa sumetur super vos parabola, & cantabitur canticum cum suauitate dicentium: Depopulatione vastati sumus & c. vt supra. Reddiderat autem huc sensum. Sicut enim mala operati sunt contra dñm, sic mala captiuitatis perpetua sustinebunt, & in tantam venient angustiam, vt omnia eorū cantica, & psalmi vertantur in luctum, nihilq; aliud nouerit loqui populus, nisi hoc depopulatione vastati sumus, siue misera miseri facti sumus. Terram quippe repositionis, quæ prius duabus & semis tribubus sorte diuisa fuerat, trans Iordanē Moyses mittente funiculum, & postea ab Iesu Nauæ tribubus reliquis dispersita. Hęc gentibus Romano mensore diuisa est. Et nemo fuit q̄ prohiberet, quin potius cum vniuersas obtineant nationes, nullus est in Iudæis qui antiquum pristina libertate possideat statum, Hęc ergo cum dicit, & cum plura similia diuersis in locis, hiantem atque latrantem canem audiorem reddat, vt sicut in pleriq; sic & in præsentis loco seipsum adhuc subesse sentiens, quā tumuis fugientem velut capream aut ceruorū hinnulum nō cesset insequi. ¶ Dicimus itaq; quia dies illa, siue tempus pessimū, in quo parabolam super illos sumendam, canticumq; cū suauitate cātandū prædixit, ips̄s præsens est. Nunc em̄ sup̄ illos parabolam sumpsimus, vt dicitur, ex quo Apostolus sic præscripsit, vt diceret: Hęc aut̄ om̄ia in figura contingebāt illis. Nimiq; quod & corpora illoꝝ in deserto prostrata sunt, qui rubrum mare transierant, & in Moysē baptizati fuerāt in nube & in mari, & illud quod decē tribus a domo David scissæ sunt, & in Assyrios captiuitate abierūt & illud q̄ Hierosm ciuitas sc̄ta Chaldaico igne confragata est, & Iuda in Babylonem transmigravit, parabola magna, parabola sup̄ omes illos sumpta nobis est. ¶ Deniq; secundum horū similitudinē damna ecclesiæ, quæ de multitudine credentium, siue nomine tenus Christianorū frequenter acciderunt, mater ecclesiæ considerat, & ad correctionem siue ad cōsolationē filioꝝ parabolas eiusmodi sæpius recitat, siue cum salis fratres q̄ eandem profiteri fidem vident, propter malos mores æternæ promissio

Exempla a canibus venaticis

Difficultas huius capituli

Cantica Iudeorum in luctu versa

Nume. 39 Iosue. 14

1. Cor. 10.

Vituli autem
rei haereticorum

Psal. 136

Pars populi
mei commutata est
Romana

Gene. 27

Roma. II

Gene. 27

Responsio
nes Iudaeorum
construunt
Iohan. 3

promissionis terra digni aestimant, quasi in deserto prosternuntur, siue cum manifeste haereticis fidei veritatem abdicantes, veraciter sese scindunt a domo David, & impio dogmatum vitulos fabricant, quasi aureo fulgore nitidi sermonis, ad simplices decipiendos intenti. Quid de Babylonica captiuitate dicam? Nunquid solummodo parabola nobis est & non etiam suauis canticum? Denique quoties catamus: Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Syon &c. canticum cantat super illos sumptum, & nobis congruum, quod reuelatos in Christo habentes oculos in illa captiuitate, quae tunc per Nabuchodonosor vni populo accidit, vniuersalem intelligimus captiuitatem humani generis quae per diabolum euenit in transgressionem primi hominis. Et taliter cantare, est dicere, depopulatione vastati sumus, quod verum est, ita ut etiam veraciter dicamus: morte mortui sumus, Nam in Adam omnes moriuntur. Quod autem subiungit, pars populi mei commutata est, propius ad quempiam de gente illa electum & sanctum, verbi gratia, ad Apostolum pertinet, cuius populus secundum carnem Iudaicus populus est. Nam illius populi sui quae pars fuerit exprimit his verbis: Quorum adoptio est filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa, quorum patres & ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula, Amen, Dicat ergo siue idem Apostolus, siue quilibet alius ex illo populo sanctus & verus, pars populi mei commutata, id est, tota dignitas Iudaeis ablata, & gentibus data est. Quod dum dicit, & fit, sumit super eos etiam in illa parabola, de duobus fratribus, Iacob & Esau, quae videlicet secundum rem illorum corporaliter gesta, fit hoc spirituale mysterium, dum spiritualia primogenita Iudaeorum commutata, id est, supplantatori populo gentium data sunt. Nimirum talis assumptio parabola vel canticum, digna est presenti, praecognito spiritu prophetici, quae magna est, & ad illam pertinet assumptionem, de qua cum loqueretur Apostolus: Quae (inquit) assumptio, nisi vita ex mortuis? Dicit autem homo parabola cum suauitate dicentium: Vere namque suauis est homo canticum, eis datur taxat quae dicunt, & dicere sciunt. Nam e contra illis super quos dicit, secundum eiusmodi parabola, nimis amara est tormentum. Vbi autem dicit, commutata est pars populi mei, ut sequens versiculus cohaereat, subaudiendum est etiam tuis, atque dicentibus: Quo recedet a me, cum reuertat qui regiones nostras diuidat? Sicut enim praedictus Esau, magno clamore irruens, & euulato magno flens, iuste (inquit) vocatum est nomen eius Iacob, supplantauit enim me in altera vice, primogenita mea ante tulit, & nunc fecit mihi benedictionem meam. Sic populus Iudaicus credentem ex gentibus populum, iam altera vice contra se reuersum esse, & non desistere, videns dolet & torquet, dicitque: Quo recedet a me cetera ueritat, quae regiones nostras diuidat? Regiones namque Iudaeorum in eo reuertentes diuidimus, quae gentes stata ducedine primogenitorum quae ante tulimus. id est, predicatorem euangelium, quam susceperimus, legem succingimur, & omnes scripturas eorum, legem & prophetas, & psalmos inuadimus, Christus regionem istam metiente ac diuicente. id est, sensum nobis aperiente, ut intelligamus, optaret nos Iudaeos recedere saltem contentos primogenitis. id est, verbo euangelium, quod oportebat illi primum loqui, sed non desistimus, nisi omnes (ut iam dictum est) scripturas rapietes, spoliatos illos, & ab omni veritate nudos esse ostendamus. Cum igitur sciam eiusmodi parabola populus iste sit Esau, quae ante primogenita & secundo vniuersas aeternae benedictionis regiones perdidit, recte mox dicit illi: Propter hoc non erit tibi mittens funiculum sortis in ceterum dei. Et est sensus: Quoniam tu o popule carnalis, quae te semel Iacob existimas, talis effectus es, ut recte de te talis parabola sumpta sit. & canticum quo decantaris, quod sis Esau, quod sit multitudo incredula, quae quis mare transierit, prostrata est in deserto, nec terram promissionis intravit, quod sis illa turba, quae scidit se a domo David, & vitulos aureos fecit, propter hoc nullus de tuo cetero computabit inter eos, quod vocati sunt a domino ut primo missionem acciperent aeternae hereditatis. Sequitur: Ne loquamini loquentes, non stillabit super istos, non comprehendet confusio, dicit dominus domus Iacob: Nunquid abbreviatus est spiritus domini, aut tales sunt cogitationes eius? Ordo verborum est: O domus Iacob, dominus dicit: Ne loquamini loquentes, non stillabit super istos, non comprehendet eos confusio. Ne loquamini loquentes, nunquid abbreviatus est spiritus domini, aut tales sunt cogitationes eius? Porro, quod sensus sit quotidiano experti merito fere prodoceri possumus. Quoties namque illis loquimur dicentes, condemnari omnem hominem in Christo non credentem, nec Iudaeum pertinere ad salutem Christi incredulum, iuxta illud, quod ait: Incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira dei manet in eo, quanto magis quod de scripturis antiquioribus istud comprobari nitimur. Tanto bellicosius scutum contra arripitur, scutum cordis sibi facit magnitudo

magnitudinem patrum suorum, dicentes, impossibile esse, ut condemnetur genus illorum, & istud quoque dicunt: Nunquid mendax est deus, aut mutabilis est deus? Nunquid sicut homo diuersis voluntatibus variatur, ut olim circuncisionem, nunc autem baptismum subire debeamus, ut olim firmauerit nobiscum pactum & cum patribus nostris, & nunc ad inimicitias conuersus sit? Nimirum sicut nunc de iudicio futuro, ita & tunc quando praenunciabant prophetae aduentum Assyriorum, siue Chaldaeorum, & in captiuitatem iurum esse propter peccata populi illum, totum quod dicebatur repellent, & incredibile esse volebant, impossibile esse decertant taliter derelinqui, qui sanctum populum, & sanctam progeniem patrum sanctorum, locum sanctum, templum pulchrum & gloriosum. Dicebat ergo secundum uerba haec: non stillabit super istos, & non comprehendet eos confusio. Nunquid abbreviatus est spiritus domini, aut tales sunt cogitationes eius? dicebant (inquam) mendaces & blasphemos esse prophetas, imo nec prophetas, sed audaces dici debere lycophantas, qui auderent dicere, quod stillare deberet ira de caelo super Abraham filios, super genus Isaac, ac super stirpem Iacob, quod gentem sic magnificatam & honoratam comprehenderet confusio, quod tam breuis diceretur esse spiritus domini, ut tam cito poeniteret eum super bonis quae promiserat illis, & quod tales, id est, tam mutabiles dicerentur habere cogitationes deus, qui est incommutabilis. Siquidem aiebant, homines isti non quaerunt pacem populi huius, sed malum. Haec ergo intuens propheta, imo per prophetam dominum, inquit: loquamini, loquentes uerba huiusmodi. Quid enim? Nonne uerba mea bona sunt, cum eo qui recte graditur? Et e contrario, populus meus in aduersarium confurrexit. Ac si dicat: Ut quid talia loquamini, & quasi pro me aemulamini, declamando quod ego sim deus fidelis, deus patiens & longanimis, quod non essem, si stillaret a me malum super vos, si comprehenderet vos confusio? Nonne & cum istud uobis fecero, nihilominus uerba mea, cum quo esse debent, cum eo sunt bona & prospera. Et quis ille est, nisi is qui recte graditur? Nimirum e contrario debet esse dura & aduersa cum eo qui non recte graditur, qui in contrarium confurrexit, quod fecit populus meus. Consultate ipsam, quam suscepistis legem, & ipsa respondebit uobis quales inter me & uos conditiones fuerint. Exempli gratia, Custodi ergo precepta, & caerimonias, atque iudicia, quae ego mando tibi hodie ut facias. Si custodieritis & feceritis ea, custodiet dominus deus tibi pactum & misericordiam quam iurauit patribus tuis: En (inquit) propono in conspectu uestro hodie benedictionem & maledictionem: benedictionem, si obedieritis mandatis domini dei uestrae maledictionem, si non audieritis mandata domini dei uestri. Ecce autem populus meus mandata mea non custodiuit, sed in contrarium confurrexit. Nunc ergo exigere potest aut debet, ut cum eo uerba mea bona sint, ut esse debet cum eo qui recte graditur, & non potius maledictionem subire, sicut in conditionalis legis decreto continetur? Ad haec tanquam si quaereret populus in quo mandatis domini non obedierit, sed potius in aduersarium confurrexit, protinus subsequitur, & dicit: Desuper tunicam pallium sustulistis, & eos qui transierunt, protinus conuertistis in bellum. Mulieres populi mei eiecistis de domo deliciarum suarum, a paruulis eorum tulistis laudem meam in perpetuum: Surgite & ite, quia non habetis hic requiem. Propter immunditiam eius corrumpetur purre dine pessima. Causas reddidit, ex quibus conuincitur populus, quod in aduersarium confurrexit. Oportebat autem causas esse uniuersales, id est, ad uniuersum populum pertinentes, quoniam non de uno homine, quod in aduersarium confurrexit, sed de uniuerso populo dictum est, per apostropham ad uniuersum populum desuper tunicam pallium sustulistis, & caetera omnia uerbis praeteriti temporis, quod non uideretur adeo esse conueniens, si tantummodo de quotidianis loqueretur iniuriis siue rapinis. Igitur ubi, quando, & quo populus domini ita in aduersarium confurrexit, ut desuper tunicam pallium sustulerit, & caetera haec faceret de sanctae scripturae rationibus proferendum est, & nihilominus quis ille fuerit cuius desuper tunicam pallium sustulerunt. Hoc facere cupientes, primum quaerimus, quid rationis fuerit, quod Achias propheta loquens cum Hieroboam in sermone domini de regno, pallio nouo quo indutus erat, rem ipsam taliter significauit, ut scimus: Et illud in duodecim partibus: tolle (inquit) tibi decem scissuras. Haec enim dicit dominus deus Israel: Ecce ego scindam regnum Salomonis de manu eius, & dabo tibi decem tribus. Profecto per pallium suum regnum Israel satis manifeste significauit, atque idcirco factum illud hic in presenti loco cum dicitur, desuper tunicam pallium sustulistis, nos animaduertere facit, quia coelestis gratia puero suo David, quasi pallium super tunicam dederat Israel & Iudae, ut super

Deuter. 7

Ibidem. 11

3 Reg. 11

Tunica regni Iudae, pallium regni Israel.

2. Regū. 7

utrumq; regnaret. Prius quasi tunica induerat illum, quando regnum dedit ei priusquam super Iudam solū. Septem quippe annis regnavit in Hebron super domū Iuda, priusq; regnaret super omnē Israel. Quando vero venerunt vniuersæ tribus ad David in Hebron & vnixerunt eum regē super se, cum iam septē annis (vt diximus) regnasset super domum Iuda, tunc dñs eidem David, super tunicā palliū quoq; addidit. Et congrue sicut per Israelem palliū, sic & per tunicam domus Iuda intelligitur, quia videlicet sicut tunica propius hæret corpori q̄ palliū, sic tribus Iuda propinquior q̄ cæteræ tribus fuit ipsi David, nā ipse ex illa tribu extitit. Igitur o popule meus si queritis cur dixerim, & econtrario populus meus in aduersariū cōsurrexit, ecce dico vobis, quia desuper tunicā palliū sustulistis, id est, vosmetipfos semini David ademistis, vos ipsæ decē tribus ab ipso recessistis, vt a me quoq; recederitis sicut & fecistis. Nam relicto altari & templo meo, spretis promissionibus seminis quod est Christus, quæ dictæ sunt ad David, vitulos aureos, quos fecit Hieroboam, coluistis, & colere nō desististis. Hoc agentes siue agere iam dudū intendētes, eos qui trābant simpliciter conuertistis in bellū. Quinam erāt illi? Nimis ipse David & viri eius, viri fortes, imo fortissimi, & quantū fortes, tantū simplices. i. bona fide & simplici corde cum deo & hominibus ambulātes. Illos (inquā) conuertistis in bellū, constituentes sup vos regem Abalon aduersus patrem suū, & illo mortuo, rursus sequentes Seba filium Bochi, iam tunc pene desuper tunicā palliū modo iam dicto sustulistis, quia videlicet buccinante Seba & dicente, Nō est nobis pars in David, neq; hæreditas in filio Isai, separatus est omnis Israel a David, & ita sine pallio parumper remansit in sola tunica, quia soli adhæserunt ei cōtribus sui viri Iuda. Peccauerat namq; in Vriam, & idcirco laborabat, subtrahēte domino ad breue tempus pacē vestrā, non tamē auxiliū sui gratiā, quia citius illo propitio, ita recepit pallium sicut & tunicā. i. Israelem sicut & Iudam. At vbi peccauit filius eius Salomon, nō in vnū hominē, sicut ipse David in Vriam, sed in ipm deū, colendo deos alienos propter mulierē concupiscentiā, tunc infirmata est domus David, & vos p̄ualuistis tolles re illi pallium, nec em̄ vobis resistere potuit. Quare? A me em̄ (inquit dñs) factū est verbum hoc, id est, iudiciū hoc, videlicet vt nō posset resistere domus David exigētibus peccatis, vt dimitterem vos secundū desideria cordis vestri. Notanda proprietas dictionis, quæ sic est dictū, vt eos qui trābant simpliciter, conuertistis in bellū. Trānsire namq; sanctoꝝ & electoꝝ est, qui manentem hic ciuitatem nō habent, sed futurā inquirunt secundū nomen Hebræoꝝ, de quibus David tam fide q̄ carne ortus est. Hebræi namq; latine dicuntur trānsitores. Eiusmodi fuerunt David, & Ezechias, & Iosias, & cætera domus David fide lis, intra quā & domū Hieroboam, sicut scriptura refert, semper bellū fuit. Iuxta quā similitudinem nunc vsq; semper bellū est, & erit vsq; in finem seculi, inter eos qui in p̄sentis seculo animū figunt, & eas qui ad æterna futuri seculi bona trānsire fatagūt. Igitur & eos inquit, qui trābant simpliciter conuertistis in bellū, & in illo bello malū obtinistis retinēphū. Quomodo? Mulieres, inquit, populi mei eiecistis de domo deliciaꝝ suarū, & paruulis earū tulistis laudē meam in perpetuum. Quænam erant mulieres populi mei, nisi homines infirmiores in vobis, qui populus meus esse debuistis? Quæ autē erat domus deliciaꝝ eiusmodi mulierū, nisi domus mea in Hierusalē, domus orationis in qua inuocabat nomen meum. De illa domo vos mulieres illas eiecistis, id est, infirmiores & pauperes, quibus p̄ualuistis, sicut mulieribus solent viri p̄ualere. Eiecistis, inquā, videlicet tenendo

2. Regū. 15. Ibdē. 20.

Scissio regni ppter peccatum David & Salomōis.

Heb. 13.

3. Regū. 14.

3. Regū. 12.

Trina distinctio peccantium.

& teneri cogendo illud editū Hieroboam: Nolite vltra ascendere in Hierusalē, sed ite ad adorandū vitulū vsq; in Dan. Ita eñciendo mulieres a paruulis earū, tulistis laudem meam in perpetuum, id est, ignorantē & errantem multitudinem, fecistis in malo perseverare, vt nunq; recederent a peccatis Hieroboam. ¶ Notanda hic trina distinctio peccantium, quam in sanctis scripturis animaduertere solemus, ita vt eoꝝ qui per ignorantia & eoꝝ qui per infirmitatem, & eoꝝ qui per superbiam peccant. Nam qui per superbiam peccat, ipsi sunt cōtra quos maxime inuehitur, sic incipiēdo, & econtrario, populus meus in aduersariū cōsurrexit. Qui autem per infirmitatem peccatis cōsentiant, ipsi sequenti loco denotantur, dicendo: Mulieres populi mei eiecistis de domo deliciaꝝ suarū. Porro qui per ignorantia deo linquunt, ipsi sunt de quibus ait: A paruulis earū tulistis laudē meam in perpetuum. Omnes pariter inexcusabiles sunt, & illi fortes viri simpliciū debellatores, q̄ fortiter despoliauerūt, & illa

& illæ mulieres quæ cum viri esse deberent, effeminatas tali in periculo animos habuerunt, timendo homines plus q̄ deum, & illi paruuli sensu qui scientiā dei non habuerūt, & omnes pariter vna sententia feriuntur, quā protinus depromit, dicens: Surgite, & ites quia nō habetis hic requiem. Quod cū dicit, subaudiendū est illud, quod notissimū est & esse debet propter peccata Hieroboam, vel quia nō recessistis a peccatis Hieroboam, qui peccare fecit Israel, vt sequens versiculus propter immunditiam eius, neq; p̄sens est nō minatiuus casus quē requirit, hoc tertiæ personæ verbū corrumpetur. Non vtiq; accidit hoc per imperitiam siue incuriam eloquentis, sed per naturam & seueram indignationem prophetici spiritus infamē nomen execrantis, & superfluum esse iudicātis, in libro suo scribere vocabulū, quod toties historia sacra denotauit, dicendo de singulis regibus Israel, nō recessistis a peccatis Hieroboam, qui peccare fecit Israel. Itaq; propter immunditiam eius, subauditur Hieroboam, quem tu o lector quō ignorare potes: eius, inquam, qui peccare fecit Israel, putredine pessima corrumpetur, ipse qui in immunditiā eius suscepit Israel: Vi de ergo vt sanctæ scripturæ sis familiaris ac domesticus, & tunc animaduertis, q̄ familiariter ad te conuersus spūs propheticus qui dixerat, fugite & ite, quia nō habetis hic requiem, dicit tibi propter immunditiam Hieroboam, corrumpetur Israel putredine pessima. Quā propter immunditiam? Nimirum propter vituloꝝ cultū, qui magna est immunditia eius qui fecit eos. Si em̄ de vno vitulo quē fecerant in deserto veraciter dictū est. Videns ergo Moses populū q̄ esset nudatus, spolauerat em̄ eū Aaron propter ignorantia sordis, quantum magis de duobus recte dicitur propter immunditiā eius qui illos fecit. Igitur propter immunditiā eius, propter non dños, sed vitulos eius, quæ factus est immūsus, Israel corrūpetur, nō qualicumq; sed pessima putredine. i. nō sola corporū quæ nō imminet captiuitate sed animarū quoq; abiectione, & irrecuperabili damnatiōe, quia p̄nitentiā noluerit agere. His dictis ex imperio dñi, statim ex affectu proprio subiungit. L. Vtinā nō essem vir habens spm̄, & mendaciū potius loquerer. ¶ Non em̄ absq; dolore, sine misericordia, sine cōpallio circa genus suū esse poterat homo dei, q̄ quis cōtra eos inueheretur in sermone dñi zelo tam vehemēti, sicut nec Apostolus cū aduersus idipm genus suū vehemēter inueheretur, declamādo cæcitate eius, ita p̄locutus est, Veritate dico in Christo, non mentior, testimoniu mihi perhibente cōscientia mea in spiritu sancto, quā tristitia est mihi magna, & cōtinuus dolor cordi meo. Nā quo pondere statim ibidē subiungit: optabam em̄ ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis qui sunt cognati mei secundū carnē meā, qui sunt Israelitæ. Eodē & iste: vtinā (inquit) nō essem vir habens spm̄, & mendaciū potius loquerer. Nempe qui facit hoc, anathema est a deo, vt pote pseudopropheta loquēs de corde suo, non qd̄ deus inspirat, sed qd̄ mendaciū pater diabolus serpens antiquus insibilat. Ad hæc dñs respondet. L. Stillabo tibi vinū in ebrietatē, & erit, super quem stillatur populus iste. ¶ Ac si dicat, Non erit ita, vt tu nūc optabas, sed tibi stillabo vt nunc vsq; stillant, non aquā mendaciū sicut pseudopropheta, sed vinū veritatis sicut vitibus sanctis, & hoc vsq; in ebrietatē, & vsq; quo tu inebrieris, & tacere nō possis, sed loquaris ex abundantia cordis, & sup quem stillatur veræ prophetiæ pluuia, populus est iste pro quo tu doles, & quantumis doleas iste est, iste (inquā) putredine pessima, sicut prophetasti, corrūpi habet. Huiusmodi dolor cōsolatione dñi dignus est. Sequitur ergo, dicitq; & ipsi & p̄ ipsum cæteris humilī seruoꝝ suoꝝ consolator dñs, L. Congregatione cōgregabo Iacob, totū te in vnū conducā, reliquias Israel pariter ponā illum quasi gregē in ouili, quasi pecus in medio caularū tumultuabitur a multitudine hominū. Ascendet em̄ pandens iter ante eos, diuident & trāsbunt portā, & egredientur per eā, & trāsbunt rex eoꝝ coram eis, at dñs in capite eoꝝ. ¶ Profecto liquet verba consolatoriā hæc esse, vt nō doleat Iacob siue Israel, i. quicumq; de illo patriarcha sancto secundū carnē natus, secundū fidē quoq; filius eius, quem admodū iste propheta dolens dixerat, vtinā mendacium loquerer. i. vtinā nequaquā secundum prophetiā meā tanta Israeliticæ multitudinis amissio fieret. Vtinam cæcitas in Israel nō contingeret. In eodem istū spūs consolator, in quo & Apostolus, qui dū loco supra memorato dixisset, quia cæcitas ex parte contigit in Israel, subiunxit, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Illa plenitudo gentium hic dicitur Iacob. i. sup plantator, dicēdo, congregatione congregabo Iacob, totū est. Nā reliquias Israel, q̄ vt idē

Immunditia Israel, vitulorum cultus. Exod. 32

Roma. 9

Roma. 11

Apostolus ait, secundū electionē gratiæ saluæ factæ sunt, manifeste hic sequentibus ver-
bis exprimentur, in vnū conducam reliquias Israel. Et est sensus, Iacob, id est, supplantatorem
ex gentibus populū congregās, & reliquias Israel cōducens, vnū efficiam cœtum,
vt in vnitāte sint habendo vnā fidē, & vnū spiritū, vt nulla sit distinctio pro carnis origine
sed oēs tam Iudæi, q̄ Græci filij sint Israel, & filij Abraham, & indifferenter reputentur in
femine. Hoc est, q̄d adhuc repetens pulchra exornat similitudine. Pariter (inquit) ponam
illū quasi gregem in ouili, quasi pecus in medio caulay. Idem videtur esse quasi gregem
in ouili, & quasi pecus in medio caulay, sed nō sine causa repetiuit, quia videlicet nūc qui
dem est vnus grex & vnū ouile, sed aliunde grex Iudaici, & aliunde venit grex gentilis
populi. Nam, ipse pastor omnīū dixit: Et alias oues habeo, quæ nō sunt ex hoc ouili, & illas
oportet me adducere, & vocē meā audient, & fiet vnū ouile & vnus pastor. Igitur &
reliquias Israel quasi gregē in ouili, & plenitudinē gentiū, quasi pecus in medio caulay: pa-
riter vnā: & pariter (in quā) id est, habetēs vnā fidē, & vnū sp̄m, ita simpliciter obedien-
tes vnā regulæ veritatis, sicut mansuetæ oues subditæ sunt pastori. Nec vero parua mul-
tudo erit, sed tumultuabūt ait a multitudine hominū, quia videlicet oues istæ homines
sunt, & homines hi tam multi erūt, vt magnū & publicū per orbē terrarū faciant diuinæ
laudis tumultū, cū magno tumultu cœlū herbidūq; pascendo cōpleant paradīsum. Quod
cū factū fuerit, nec tu Michea, nec aliquis prophetarū siue apostolorū dolorē aut tristitiam
habebit de amissione filiorū Israel carnaliū. Talis vel tanta cōgregatio, quō vel per quā sa-
cienda foret exponens: ascendit em̄ (inquit) pandens iter ante eos, diuident, transibunt por-
tam, & egredientur per eā, transibit rex eorū corā eis, & dñs in capite eorū. Iste pandēs iter,
iste rex & dñs transiens corā eis, ipse est, qui loco iā prælibato in euāgelio dicit: Ego sum
pastor bonus. Quō iste ascendit, pandens iter ante eos: Cū, inquit, proprias oues emiserit,
ante eas vadit, & oues illū sequunt, quia sciunt vocē eius. Quō ante eas, nisi patiēdo proi-
lis, relinquēs exemplū patiēdi, & aperiens aditū paradīsi: Ascendet ergo, inquit, subaudi-
tur in quæ exaltabitur a terra bonus pastor, ponēdo animā suā pro ouibus suis, acē-
det super occasum, i. super mortē, resurgēdo mortem quippe calcabit, & ascendet super
cœlos cœlorū, & sedebit ad dexterā patris, pandēs iter ante eos, videlicet vt eo perueniat
humilitas gregis, quo p̄cessit celsitudo pastoris. Sic illo pandēte iter, extunc diuident &
transibunt portā, & egredientur per eam, illā videlicet portā, de qua Psalmista. Hæc, inquit,
porta dñi, iusti intrabunt per eam. Quæ nā hæc est porta, nisi ipsa eadē passio Christi, extra
quā nulla est porta, nulla est via, qua in vitā quis possit ingredi: Portā illam quā fecit in la-
tere crucifixi lancea militis inundationē illam sanguinis & aquæ, quæ inde profluxit: diui-
dent, ait, & transibūt & egredientur per eā: nimis secundū diuisionē maris rubri, per quā
transierunt filij Israel, merso Pharaone cum curribus & equitibus suis. Hanc ita diuidere
oportet, vt vnū eundemq; Christū, cuius in morte baptizati sumus, deū & hominem cre-
dētēs, & naturā virāq; certa discretione dīnoscētēs, impassibilē quidē ex diuinitate: passum
autē semel ex humanitate cōfiteamur, firmiterq; teneamus. Ita diuidentibus & transibuntibus:
transibit, inquit, rex eorū coram eis, quod iam factū est: transiuit em̄ ex hoc mundo ad
patrem, & dñs in capite eorū, quia videlicet dñs nomen est illi, & ipse caput: ipsi autē mem-
bra sunt, ille rex & isti populus: ille pastor, & isti oues pascuæ eius. De isto transitu atque
egressu per portā hanc, ipse loco iam dicto loquitur: Per me si quis introierit, saluabitur, &
ingredietur & egredietur, & pascua inueniet. Ingriditur em̄ quis, dum fidē suscipiendo sit
ouis huius pastoris, & ingreditur dū vitā p̄sentē finit, & tunc pascua inuenit vitæ æternæ
immarcescibilis. Sed & hoc ibidē dicit: Oēs quotquot venerūt, fures sunt & latrones. Itē,
fur nō venit nisi vt furet, & mactet, & perdat. Hoc est q̄d propheta dicit: Illū certissimē
me esse sentiens, quasi iam dixerit, protinus ait. L. Et dixit, audite principes Iacob & duces
domus Israel: Nunquid non vestrū est scire iudicium, & odio habetis bonum, & diligitis
malū? Qui violenter tulistis pelles eorū desuper eis, & carnem eorū desuper ossibus eorū,
qui comederunt carnē populī mei, & pellem eorū desuper excoriarunt, & ossa eorum
cōfregērunt & conciderunt, sicut in lebete, & quasi carnē in medio ollæ. Post q̄ decem
tribuum peccata declamauit, & detrimentum carnis Iacob, q̄d contigit in illis tam anima
perditis, q̄ corpore in captiuitatē irruocabilē, abductis, cōsolatus est ex promissione regiæ
& domi

Iohan. 10

Pandēs iter
Christi est.

Iohan. 10.

Psal. 117

Exod. 14

Iohā. 10.

CAP. III.

& domini nostri, de quo nobis nunc sermo fuit, rursus ab altero exordio incipiens, peccata
Iudæ & Hierusalem depromit, & p̄enam prædicat, quam simili sine concludit, sicut se
quens scripturæ series ostendit. Præmissio nāq; propter hoc causā vestri, Sion quasi ager
arabitur, & Hierusalem quasi acervus lapidum erit, protinus de Christo subiungit: Et erit
in nouissimo die, erit mons domus domini præparatus in vertice montium &c. Igitur
dum præmissio, pariter ponam illum quasi gregem in ouili, & quasi pecus in medio caulay
rum, domini ascendentem & iter pandentem dixisse, & subiungit: Audite principes Iacob,
& duces domus Israel, subintelligendum est, falso principes, & falso duces, nam ves-
træ fures, & latrones. Nam & illud quod sequitur, nunquid non vestrum est scire iudici-
um, qui odio habetis bonum & diligitis malum, melius daret quanti vel q̄ grauissimi sit
ponderis, si ad eiusdem sermonis respiciamus initium, quod tale est. In iudicium ego veni
in hunc mundum, vt qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiant. Sic incepti sermo-
nis causa erat, quod pharisei, quos ipse interdum duces cæcos appellauit, illū a natiuitate
cæcum, quem ipse illuminauerat propter testimonium veritatis, foras eiecerant, & extra
synagogam esse fecerant. Cum ergo sic incepisset, in iudiciū ego veni in hunc mundū, vt
qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiant, illis contradicentibus: Nunquid & nos
cæci sumus, verbis subsequenter dignos esse illos cæcitate comprobauit, & nondū qui,
dem videri sibiismetipsis q̄ essent cæci, sed mox futurū esse, vt eorū tanq̄ furū & latronū
emerentur oculi. Sequitur em̄: Amen amen dico vobis, qui nō intrat per ostium in ouile
ouili, sed ascendit aliunde, ille fur est & latro &c. Igitur o falsi principes, & falsi duces domus
Israel, veri fures & veri latrones, qui non intrastis per ostium ouile ouium, sed ascendistis
aliunde, neque enim intrastis per verum verbum dei, sed vestrum mendacium, sectantes
turpe lucrum, qui odio habetis bonum & diligitis malum, eicitis enim videntem & illū
minatum, & omne pecus vultis esse cæcum, audite hoc: Nunquid vestrum est scire iudici-
um, subauditur, & non misericordiam? Misericordia nāq; longe facta est a vobis: iudici-
um autem scietis, iudicantis s̄ueritatem experiemini, vt videlicet efficiamini, quem ad-
modum dixi, quia in iudicium veni, vt qui non vident videant: & qui vident, cæci fiant.
Hoc vestrum est, hæc pars vestra vobisq; reposita est. Quare? Quia facitis quod furis est
qui non venit nisi vt furet, & mactet, & perdat. Vos, inquam, hoc facitis quod furis est
nec ad aliud venistis, nisi ad hoc, vt furemini & mactetis, & perdatis, quippe qui violenter
tulistis pelles eorum desuper eis, & carnem eorū desuper ossibus eorū. Hæc dicendo, cœ-
ptam seruat metaphoram ouium, quas fur idcirco furatur vt mactet, & pellibus detractis,
carnes earum deuoret. Sic enim illi fures & latrones qui sibi videbantur principes & du-
ces, prædam de populo faciebant, & substantias eorum deuorabant. Sed parum erat res
eorum corrosisse vel sorbuisse auaritia profunda, & insatiabili cupiditate, nisi seductas quo-
q; animas eorum perpetuæ traderent gehennæ. Itaq; quod minus dixerat sequenti versu
culo supplet. Conuersus ad auditores, vt declamationis atq; conuersionis vis acrius so-
net, Qui comederunt (inquit) carnem populī mei & pellem eorum desuper excoriarunt,
& ossa eorum confregērunt, & conciderunt in lebete, & quasi carnem in medio ollæ. Ve-
re ergo fures, vere latrones. Vere, inquam, fures, qui & furati sunt & mactauerunt, & per-
diderunt. Mactauerunt enim corporaliter eos, qui non consenserunt, nolentes audire vo-
cem alienorum, & perdidērunt eos qui sibi consenserunt, occidentibus pastorem & episc-
opum animarum suarum. Vtrobique fures, utrobique latrones. Comederunt (ait) carnem, id
est, peccata populī mei, sicut per prophetam alium dictum est, peccata populī mei come-
derunt. Nam per carnem & sanguinem peccata designari solent, vt illic: Caro & sanguis reg-
num dei non possidebunt. Comederunt autem substantias eorum quibus fauebant ad
peccandum, non tantum vltro oblatas, verum & per dolum, & per vim detractas. Hoc
pulchre per ordinem eiusdem metaphoræ cœlestis eloquentia figurauit, dicendo: Et pel-
lem eorū desuper excoriarunt, & ossa eorū confregērūt, videlicet vt fieri solet in macta-
tione & deuoratione ouium. Primum quippe pelles arte lanistarum desuper excoriant, de
inde ossa, quia pro sua duritia dentibus & cultro resistūt, cōfringuntur, vt ad medullæ pin-
guedinem perueniatur, de eo quod medium est, id est, de carnibus, ille nāq; inter pellē &
ossa sitæ sunt, Nouissime dicit, & conciderūt sicut in lebete, vel hoc solum, quasi carnē in
medio

Principes
& duces Iacob,
fures &
latrones.

Iohan. 9.
Mat. 17. 27

Iohā. 9.

Ibid. 10.

Osee. 4.

1. Cor. 15.

Lebes & olla in quo differunt.

Hiere. 17
Psal. 52.

Psal. 13.

2. Cor. 3.

Prophetæ
Iudæorum
Annas &
Caiphas,
Iohan. 11.

medio ollæ. Verum, quia non frustra putandus est vtrumq; dixisse, quærimus vtrumq; concisionem, vtrumq; pœnalis officinæ instrumentum, lebetem & ollam. ¶ Primum hoc animaduertendum, quia lebes & olla hoc differunt, q̄ lebes os latum habet superius, olla, oris angustias habens, ventre dilatatur. Et de lebete quidem bulliente difficile quid manu educitur, de olla vero difficilium. Vtrumq; ergo angustiam infelicium hic intelligimus, quarum causa illis, id est, principes & duces extiterunt, scilicet & eam quam a Romanis, feruentissima obsidione, & eam quam a malignis spiritibus perpeffuri erant gehennali igne. Duplici namq; (iuxta prophetiam) contritione conterendi erant, quod & Psalmista clarius distinguens: Tradentur in manus gladij, partes vulpium erunt. Et de Romana quidem obsidione quasi de lebete nonnulli, quamuis difficile superferunt: de gehennæ autem angustijs quasi de ollæ interioribus, aut euadant difficilium, imo omnino impossibile est. Multum dissimilia, quinimo & valde contraria sunt. Hæc superscriptis illis, quæ a bo, no pastore dicta sunt, pariter ponam illum quasi gregem in ouili, quasi pecus in medio caulorum, Qui illa dixit, ipse pascit: qui ista faciunt, ipsi occidunt. De quibus adhuc subiungitur. L Tunc clamabunt ad dominum, & non exaudiet eos, & abscondet faciem suam ab eis, in illo tempore, sicut nequiter egerunt in adinventionibus suis. ¶ Tunc, inquit, q̄ ponam illos quasi gregem in ouili, & quasi pecus in medio caulorum, quando alias oues, quas habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, adducam: quia vocem meam audiverunt, & fiet vnum ouile, & vnus pastor, nulla distinctione habita Iudæi & Græci, tunc & illis fures & latrones, & isti oues insipientes, imo hæc di magis quam oues, siue oues errantes, quæ audiverunt vocem alienorum, clamabunt ad dominum, & non exaudiet eos. Et nō solum non exaudiet eos, verumetiam abscondet faciem suam ab eis in tempore illo, sicut nequiter egerunt in adinventionibus suis, id est, sicut meruerunt non ignoranter, sed nequiter malum operati, non casu vel imprudenter in peccatum lapsi, sed ad malum intenti, non ad deuitandum, sed ad concionandum omne quod iniquum est toto animo dediti & male studiosi, sicut Psalmista cum dixisset: Corrupti sunt & abominabiles facti sunt, ad didit, in studijs suis. Et ista profecto superioribus ex aduerso respondet, vbi cum dixissent, ponam illos quasi gregem in ouili, quasi pecus in medio caulorum sequutus est, & ait: Tu multuabuntur à multitudine hominum, ascendet enim pandens iter ante eos, & transibit rex eorum coram eis, & dominus in capite eorum. Illi tumultuabuntur à multitudine hominum, & dominus ascendet, pandens iter ante eos. Isti clamabunt ad dominum, & non exaudiet eos. Coram illis transibit rex eorum, & dominus in capite eorum. Coram illis non solum non transibit dominus, & non solum in capite eorum non erit, verumetiam abscondet faciem suam ab eis, quod proculdubio nunc factum est, & sit, posito insuper velamine super cor eorum, vt videre non possint. Sequitur. L Hæc dicit dominus super prophetas, qui seducunt populum meum, qui mordent dentibus suis, & prædicant pacem, & si quis non dederit in ore eorum quippiam, sanctificat super eum prælium. Propterea nox vobis pro visione erit, & tenebræ vobis pro diuinatione. Et occumbet sol super prophetas, & obtenebrabit super eos dies. Visio & diuinatione hoc differunt, quod diuinatione nunq̄ in scripturis in bonam partem accipitur. Non erit (ait) auguriū, in iacob, neq; diuinatione in Israel. Cumq; hoc vtrumq; tollit, siue effectum non habere denunciat, dicens: Nox vobis pro visione erit, & tenebræ pro diuinatione, sic intelligendū est. Vos nescientes siue scire nolentes, aliud esse prophetiam, aliud esse diuinationem, videmini vobis esse prophetæ vt vultis, vt æstimemini visiones dei videre, cū sitis potius quasi augures & diuini siue arioli, pro eo quod vbi quid ad mordendum accipitis, ibi pacem prædicatis, & si qs non dederit in ore vestro quippiam, super eum prælium sanctificatis. Sed siue visionem velitis nuncupare, quid loquimini, vestra visio nox erit, siue diuinationem dicatis, non ibi lux, sed tenebræ sunt, tenebræ falsitatis, & nox mendacij, quia videlicet super nos sol occubuit, & dies obtenebratus est. Quis ille sol, nisi de quo scriptum est: Vos autem timetis mundum nomen meum, oriatur sol iustitiæ? Et quis ille dies, nisi ipse qui dicit: Ego sum lux mundi qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ. ¶ Videmus ita factum, quæ ex quo iam dictus Caiphas sanguineam prophetavit prophetia propheta crudelis, & tendens ad sanguinē. Nihil est ibi visio aut veritatis. Et sicut regalis dignitas interijt, & autoritas sacerdotij decidit, sic omnis quoq; ab illis propheticæ græ deo cessit. Diuinauerūt aliquoties & adhuc diuinare nituntur infelices, prospera sibi promittendo.

Principes ac duces cæteri. Hæc ergo dicit dñs super prophetas q̄ seducunt populum meum, q̄ mordent dentibus suis, & prædicant pacem. Non dubium qn propheta illi seduxerint populum plus q̄ seduxerāt vnquam propheta Baal, quales temporibus Achab & Iezabel extiterunt. Nam illi seduxerunt populum in tantum vt dereliquerent dñm & colebant Baal. Isti in tantum seduxerunt vt crucifigerent dominum, & eligerent Barrabam. ¶ Quod autem subiungit, q̄ mordent dentibus suis, adeo verum est, vt iuxta Psalmistam: Dentis eorum arma fuerint & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. Itaq; cum tam mordaces fuerint homicidæ, q̄ sic tã prædicauerunt pacem, cum multa indicia sint, illud admirationē facit, q̄ dñs nos ter per pacis osculum traditus est illis. Et si qs (ait) non dederit in ore eorum quippiam, sanctificat super eum prælium. Breuis q̄ dem sed alta nimis & vehemens de clamatio auaritiæ illoꝝ. Et q̄ dem de multitudine valet intelligi, q̄ de multis verum est, q̄ eos sibi hostes reputauerint, q̄ non dederunt, & amicos quādo dederunt in ore eorum. Sed de dño nostro præ omnibus intelligendum est, quod idcirco sanctificauerunt super eum prælium, q̄ non dedit quippiam in ore eorum, imo disputabat contra auaritiā illoꝝ. Deniq; si talis venisset iste Messias, id est, Christus q̄ per prophetas promissus erat, vt terreno suffultus regno ampliaret domos, & augeter diuitias eorum, tunc placuisset eis, tūc pacem suā obtulisset ei. Quia vero pauper & contemptor diuitiarū venit, q̄ non diuites, sed pauperes beatos fore prædicauit, & sicut iam dictum est, contra illorum auaritiā disputauit, sanctificauerunt super eum prælium, id est, quoad potuerunt sanctum videri, & peritens ad obsequium dei benedicti, elaborauerunt si interficerent illum. Hoc adeo verum est de prophetis eiusmodi, vt de pluribus quoq; certo experimento compertum est. Quādo enim quippiam dedit in ore eorum, quādo de quinq; panibus hordeaceis, & duobus piscibus saturauit quinq; milia hominū, tunc voluerūt eum rapere, & facere regem, sicut scriptum est. Iesus ergo cum cognouisset, quia venturi essent vt caperēt eum, & facerēt eum regem, fugit iterum in mōtem ipe solus. Vbi autem persenserunt, q̄ nollet amplius quippiam, vel quomodo vellet dare in ore eorum, dicente illo: Amen amen dico vobis quære tis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, & saturati estis. Operamini nō cibum q̄ perit, sed q̄ permanet in vitā æternā &c. Cœperunt super eum sanctificare præliū murmurādo, & dicendo: Nonne hic est Iesus filius Ioseph, cuius nouimus patrem & matrem? Quomodo ergo dicit hic, q̄ de cœlo descendit? Si de popularibus ita est, qd putas de prophetis illis cupidis & profundis amatoribus diuitiarū, quando is qui prædicabatur Christus non solum non promittebat eis, sicut vellent thesauros orbis terrarū, sed etiam disputabat contra auaritiā eorum? Nimirum desperauerunt de illo, dicentes: Quod non daret quippiam in ore eorum, & idcirco sanctificauerunt super eum prælium, sanctum esse iudicātes, si crucifigerent eum, tanq̄ seductorem & magum. Quid dicit dñs super huiusmodi prophetas? Propterea nox vobis pro visione erit, & tenebræ vobis pro diuinatione. Et occumbet sol super prophetas, & obtenebrabit super eos dies. Visio & diuinatione hoc differunt, quod diuinatione nunq̄ in scripturis in bonam partem accipitur. Non erit (ait) auguriū, in iacob, neq; diuinatione in Israel. Cumq; hoc vtrumq; tollit, siue effectum non habere denunciat, dicens: Nox vobis pro visione erit, & tenebræ pro diuinatione, sic intelligendū est. Vos nescientes siue scire nolentes, aliud esse prophetiam, aliud esse diuinationem, videmini vobis esse prophetæ vt vultis, vt æstimemini visiones dei videre, cū sitis potius quasi augures & diuini siue arioli, pro eo quod vbi quid ad mordendum accipitis, ibi pacem prædicatis, & si qs non dederit in ore vestro quippiam, super eum prælium sanctificatis. Sed siue visionem velitis nuncupare, quid loquimini, vestra visio nox erit, siue diuinationem dicatis, non ibi lux, sed tenebræ sunt, tenebræ falsitatis, & nox mendacij, quia videlicet super nos sol occubuit, & dies obtenebratus est. Quis ille sol, nisi de quo scriptum est: Vos autem timetis mundum nomen meum, oriatur sol iustitiæ? Et quis ille dies, nisi ipse qui dicit: Ego sum lux mundi qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ. ¶ Videmus ita factum, quæ ex quo iam dictus Caiphas sanguineam prophetavit prophetia propheta crudelis, & tendens ad sanguinē. Nihil est ibi visio aut veritatis. Et sicut regalis dignitas interijt, & autoritas sacerdotij decidit, sic omnis quoq; ab illis propheticæ græ deo cessit. Diuinauerūt aliquoties & adhuc diuinare nituntur infelices, prospera sibi promittendo.

Psal. 50.
Dentes eorum

Auaritia eorum

Iohan. 6.

Villo & diuinatione, in quo differunt
Deuter. 18.

Malacti 4.
Iohan. 8.
Sanguinea prophetia
Caiphas

post finem malorum quae nunc patiuntur, dispersi, & captiuitatis iugum portantes quasi ipsos quoque Romanos versa vice possessuri sint in seruos, iuxta illud: Et possidebit domus Iacob eos quae se possederant. Sed huiusmodi diuinationes tenebrae sunt, & non lux, nox & non visio diei. Contigit enim eis illud quod per Psalmistam iuxta concessionem dictum est: Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributiones, & in scandalum, obsecrent oculi eorum ne videant. Si quidem occubuit super eos, & obtenebratus est ille sol, & in ipso occubitu suo noctem & tenebras, de quibus hic sermo est, per tenebras illas significauit, quae tunc factae sunt super terram vniuersam ab hora sexta usque in horam nonam. Et reuera quamuis ille resurrexerit, recte dicitur, quia super eos occubuit, non enim credunt eum resurrexisse a mortuis, & perinde iugiter in nocte sunt & in tenebris. In eo gloriatur illi, qui minati omnes quae credunt, illi autem non credentes confusi sunt, claritate solis huius sese ingerentem, non ferentes, sicut quondam ferre non poterant claritatem vultus Moysi, sed fugiebant vultibus avertis & cordibus. Hoc innuens hic, & confundentur, ait, qui vident vultus, & confundentur diuini, & operient vultus suos omnes, quia non est responsum dei, Rebus enim apparentibus conuincuntur mendaces, qui videbant, id est, qui se vidisse fingebant visiones, quia quicquid loquuntur, aut locuti sunt, non erat responsum dei, sed prophetauerunt de cordibus suis, & nunc vultus operient vultus suos, velamen malitiae positum habentes super cor. His dictis super prophetas seductores atque mendaces, quorum deterrimi fuerunt Annas & Caiphas (vt iam dictum est) continuo de semetipso dicit: Verum tamen ego repletus sum fortitudine spiritus domini, iudicio & veritate vt annunciem Iacob scelus suum, & Israel peccatum suum. Hoc plane non frustra, nec absque rationis pondere opposuit. Poterant enim obuiare illi, quibus moris erat prophetas domini contemnere, huius etiam irridere, & fortassis iam rapuerant verbum de ore eius, vt dicerent: Quoniam nox (vt tu dicis) pro visione, & tenebrae pro diuinatione sunt prophetis, iam nec de tua visione curamus, quia non est responsum dei, sed diuinatione quam finxisti. Sic namque ad Hieremiam dixerunt: Mendacium tu loqueris: Non misit te dominus deus noster, dicens: Ne ingrediamini Aegyptum, vt habitetis illic, sed Baruch filius Neriae incitat te aduersum nos. Amplius autem eiusmodi prophetarum de qualibus iste dicebat. Propterea nox vobis pro visione erit, & tenebrae pro diuinatione non dubium quoniam aduersus istum insanierint, quae admodum insanierunt aduersus alium prophetam eius nominis, videlicet Michaeam filium Iembla. Nam cum ille diceret ad Achab: Nunc igitur ecce dedit dominus spiritum mendacium in ore omnium prophetarum tuorum quae hic sunt, & dominus locutus est contra te malum, accessit Sedechias filius Chanaan, & percussit Michaeam in maxilla, & dixit: Me ne ergo dimisit spiritus domini, & locutus est tibi? Itaque hic cum dixisset, super prophetas ea quae praemissa sunt, non ab re de semetipso taliter edixit. Veruntamen ego repletus sum fortitudine spiritus domini, iudicio & veritate & c. ac si diceret: Prophetarum quae praedictae sunt & dicunt: Pax pax, ipsi confundentur, quia responsum eorum, non est responsum dei, sed ego repletus sum fortitudine spiritus domini, qui annuntio quod verum est, & facio quod iudicantis est. In eo quod annuncio Iacob scelus suum, & Israel peccatum suum. Nec vilius militi certior post deum testis est, quam ipsa conscientia Iacob, siue Israel, vtrum verum dicam, an non. Suum enim scelus & suum peccatum est, neque conscientiam eius latet, & inde cognoscit, vtrum de corde meo loquor, an fortitudo iudicium, & veritatis in meo sermone consistat. Audite haec principes domus Iacob, & iudices domus Israel, qui abominamini iudicium, & omnia recta peruertitis, qui aedificatis Syon in sanguinibus, & Hierusalem in iniquitate. Principes eius in muneribus iudicabant, & sacerdotes eius in mercede docebant, & prophetarum eius in pecunia diuinabant, & super dominum quiescebant, dicentes: Nunquid non dominus in medio vestrum? Non venient super vos mala. Propter hoc causa vestri Syon, quasi ager arabitur, & Hierusalem quasi aceruus lapidum erit & mons templi in excelsa sylvae. Hoc vere tanquam fortis, velut iudex, sicut verax declamauit iste, repletus fortitudine spiritus domini, principibus & iudicibus, sacerdotibus & prophetis. Singulis namque scelus peccatum suum annunciauit, principibus quod in muneribus iudicarent, sacerdotibus, quod in mercede docerent. Prophetis quod in pecunia diuinarent, quodque muneribus increpant mercedibus impinguati, pecunia dilatati, super dominum tanquam crassae boues, super praesepe suum regerent, dicerent: In medio sui euidenter esse dominum, quoniam nihil deesset ventribus eorum, ac si ipsos confortarent aduersus prophetas domini, dicendo, non venient super nos mala, dominus bonus est prophetae loquuntur falsa. Iam supra dixerat super principes & duces, tunc clamabunt ad dominum, & non exaudiet, dixerat super prophetas, propterea nox vobis pro visione erit, & licet grandis vindicta sit in vtriusque sententijs, nondum tetigerat aures eorum iste fragor vltimus, quem dissimulare non possunt. Propter hoc causa vestri Syon, quasi ager arabitur, Hierusalem quasi aceruus lapidum erit, & mons templi in excelsa sylvae. Hoc ita factum est, sicut totus orbis audivit, quia postquam talium principum ac iudicum, talium sacerdotum & prophetarum filij mensuram patrum suorum impleuerunt, crucifigendo Christum filium dei, Syon siue Hierusalem deserta facta est, nec remanet ciuitas, aut templi lapis super lapidem, quod non destrueretur. De hac prophetia taliter in Hieremia mentio facta est. Surrexerunt ergo viri de senioribus terrae, & dixerunt ad omnem cetum populi loquentes, Michaeas demonstrati sunt propheta in diebus Ezechiae regis Iuda, & ait ad omnem populum, dicens: Haec dicit dominus exercituum: Syon quasi ager arabitur, & Hierusalem in aceruum lapidum erit & mons domus in excelsa sylvae. Nunquid morte condemnauit eum Ezechias rex Iuda, & omnis Iuda? Nunquid non timuerunt dominum & deprecati sunt faciem domini, & poenituit dominum mali, quod locutus fuerat aduersus eos? Hoc idcirco meminerim, quia visum est illis poenituisse dominum, eo quod non cito in diebus eorum euenisset, quod fuerat prophetatum. At ille propheta siue spiritus domini, cuius in fortitudine prophetauit, cuius iudicio & veritate repletum se esse sciebat non praesentia regis Ezechiae tempora, sed nec Babyloniam captiuitatem attendebat, quia Syon siue Hierusalem capta quidem, sed non ita funditus euersa, vt non remaneret lapis super lapidem. Tempus illud aspiciebat, quo ille prophetarum dominus crucifigendus erat a principibus in muneribus iudicantibus, a sacerdotibus in mercede docentibus, a prophetis in pecunia diuinantibus, quae iudicium abominati sunt, & omnia recta peruerterunt, intantum vt dicerent: In Beelzebub principe daemoniorum efficit daemonia, & hoc dixit Possum destruere templum dei, & in tribus diebus reaedificare illud, quae aedificauerunt Syon in sanguinibus & Hierusalem in iniquitate, vt merito deberet venire super eos omnis sanguis iustus, quae effusus est super terram a sanguine Abel iusti. Non igitur vt putauerunt illi, poenituit dominum mali, quod locutus fuerat aduersum eos, quia videlicet sermo domini vindex siue poenitentiae non fleuit, neque enim homo est, vt agat poenitentiam. Non pepercit, neque poenitudine flexus est, quia videlicet principes in muneribus iudicare, sacerdotes in mercede docere, prophetarum in pecunia diuinare non cessauerunt, intantum vt domum patris, quae domus orationis erat, vel esse debebat, facerent speluncam latronum. Vnde animaduertendum, quod qui taliter per istum praedixit, propter hoc Syon causa vestri quasi ager arabitur, & Hierusalem quasi aceruus lapidum erit, & mons templi in excelsa sylvae, ipse cum fleuisset super eadem ciuitate, dicens: quia dies veniet in te, & circudabunt te inimici tui vallo, & ad terram prosternent te, & non relinquent in te lapidem super lapidem, protinus ingressus templum, coepit eijcere vendentes & ementes in illo, per hoc indicans euerisionem ciuitatis & templi, maxime pro culpa sacerdotum futuram, qui in templo illo facti erant principes latronum.

Adia. 1.

Psal. 68.

Matth. 27

Exod. 34
2. Cor. 3

Hier. 43

2 Reg. 14.
Verax propheta Michaeas.

confortarent aduersus prophetas domini, dicendo, non venient super nos mala, dominus bonus est prophetae loquuntur falsa. Iam supra dixerat super principes & duces, tunc clamabunt ad dominum, & non exaudiet, dixerat super prophetas, propterea nox vobis pro visione erit, & licet grandis vindicta sit in vtriusque sententijs, nondum tetigerat aures eorum iste fragor vltimus, quem dissimulare non possunt. Propter hoc causa vestri Syon, quasi ager arabitur, Hierusalem quasi aceruus lapidum erit, & mons templi in excelsa sylvae. Hoc ita factum est, sicut totus orbis audivit, quia postquam talium principum ac iudicum, talium sacerdotum & prophetarum filij mensuram patrum suorum impleuerunt, crucifigendo Christum filium dei, Syon siue Hierusalem deserta facta est, nec remanet ciuitas, aut templi lapis super lapidem, quod non destrueretur. De hac prophetia taliter in Hieremia mentio facta est. Surrexerunt ergo viri de senioribus terrae, & dixerunt ad omnem cetum populi loquentes, Michaeas demonstrati sunt propheta in diebus Ezechiae regis Iuda, & ait ad omnem populum, dicens: Haec dicit dominus exercituum: Syon quasi ager arabitur, & Hierusalem in aceruum lapidum erit & mons domus in excelsa sylvae. Nunquid morte condemnauit eum Ezechias rex Iuda, & omnis Iuda? Nunquid non timuerunt dominum & deprecati sunt faciem domini, & poenituit dominum mali, quod locutus fuerat aduersus eos? Hoc idcirco meminerim, quia visum est illis poenituisse dominum, eo quod non cito in diebus eorum euenisset, quod fuerat prophetatum. At ille propheta siue spiritus domini, cuius in fortitudine prophetauit, cuius iudicio & veritate repletum se esse sciebat non praesentia regis Ezechiae tempora, sed nec Babyloniam captiuitatem attendebat, quia Syon siue Hierusalem capta quidem, sed non ita funditus euersa, vt non remaneret lapis super lapidem. Tempus illud aspiciebat, quo ille prophetarum dominus crucifigendus erat a principibus in muneribus iudicantibus, a sacerdotibus in mercede docentibus, a prophetis in pecunia diuinantibus, quae iudicium abominati sunt, & omnia recta peruerterunt, intantum vt dicerent: In Beelzebub principe daemoniorum efficit daemonia, & hoc dixit Possum destruere templum dei, & in tribus diebus reaedificare illud, quae aedificauerunt Syon in sanguinibus & Hierusalem in iniquitate, vt merito deberet venire super eos omnis sanguis iustus, quae effusus est super terram a sanguine Abel iusti. Non igitur vt putauerunt illi, poenituit dominum mali, quod locutus fuerat aduersum eos, quia videlicet sermo domini vindex siue poenitentiae non fleuit, neque enim homo est, vt agat poenitentiam. Non pepercit, neque poenitudine flexus est, quia videlicet principes in muneribus iudicare, sacerdotes in mercede docere, prophetarum in pecunia diuinare non cessauerunt, intantum vt domum patris, quae domus orationis erat, vel esse debebat, facerent speluncam latronum. Vnde animaduertendum, quod qui taliter per istum praedixit, propter hoc Syon causa vestri quasi ager arabitur, & Hierusalem quasi aceruus lapidum erit, & mons templi in excelsa sylvae, ipse cum fleuisset super eadem ciuitate, dicens: quia dies veniet in te, & circudabunt te inimici tui vallo, & ad terram prosternent te, & non relinquent in te lapidem super lapidem, protinus ingressus templum, coepit eijcere vendentes & ementes in illo, per hoc indicans euerisionem ciuitatis & templi, maxime pro culpa sacerdotum futuram, qui in templo illo facti erant principes latronum.

Matth. 23

Luc. 19

Hier. 26

Propheta

Michaeas

modo intel

ligi debet.

Matth. 12

Ibidem, 28

1. Reg. 15

Luc. 19

Matth. 21

Luc. 19

LIBRI PRIMI IN MICHAEM FINIS.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN MICHEAM PROPHETAM COMMENTARIORUM LIBER SECUNDUS.

Memoriter tenendum quod iam diximus, summam intentionis prophetarum in hoc esse, vt detrimentum Israeliticae gentis, quod per infidelitatem contigit, ita declararent, quatenus supplementum electionis de plenitudine gentium, per fidem in Christo futuram annunciet. In hoc isto, iam secundo insistens, cum praemississet audite principes Iacob & duces domus Israel, quod odio habetis bonum, & diligitis malum & carere

CA P. III

Supra. 3

Christus mons domus dñi

Danie. 2

Esa. 2 Nouissimi dies iudgorum plenitudo temporis est nobis

Matth. 12

Galat. 4

Christus mons in vertice montium. Plal. 67.

& cætera quæ ita compleuit, propter hoc causa vestri, Syon quasi ager arabitur, & Hierusalem quasi acervus lapidum erit, & mons templi in excelsa syluarum, confestim ita subibit. **L. Et erit in nouissimo dierum, erit mons domus dñi præparatus in vertice montium, & sublimis erit super colles, & fluent ad eum populi, & ibunt gentes multæ, & dicent: Venite, ascendamus ad montem dñi, & ad domum dei Iacob, & docebit nos vias suas, & ibimus in semitis eius, quia de Syon egredietur lex, & verbum dñi de Hierusalem. Et iudicabit inter populos multos, & corripiet gentes fortes usque in longinquum. Et coincident gladios suos in vomeres, & hastas suas in ligones, non sumet gens aduersus gentem gladium, & non discent ultra belligerari, & sedebit vir subtus vineam suam, & subtus ficum suam, & non erit qui deus terreat eum, quia os dñi exercituum locutum est, quia omnes populi ambulabunt, unusquisque in nomine dei sui, nos autem ambulabimus in nomine dei nostri in æternum & ultra.**

Manifesta hæc de plenitudine gentium prophetia, quæ nunc intrat, dum cæcitas contigit in Israel, dum sicut in isto supra scriptum est, nox illis pro visione est, & tenebræ pro diuinatione. Et occubuit sol super prophetas, & obtenebratus est super eos dies, & præterea Hierusalem, redacta in acervum lapidum, & ex eis gladio superfuerunt, captiui ducti sunt in omnes gentes, & ipsa quædam gentes, quarum salus prænunciatur, manifestis nominibus exprimitur, dicendo: & fluent ad eum populi, & properabunt gentes multæ & cætera, Christus autem ad quem fluunt populi, & properant gentes, non manifesto vel proprio, sed mystico significatur vocabulo, dum dicitur, mons domus domini præparatur in vertice montium. Nam quod Christus nomine montis digne debeat intelligi, cum ex multis scripturarum locis, tum maxime ex illa claret visione apud Daniele, ubi sic scriptum est: Lapis autem qui percussit statuat, factus est mons magnus, & impleuit vniuersam terram. Miranda ergo & veneranda diligentia, spiritus prophetici, quæ tali in loco Christum nuncupauit montem domus domini, ubi dixerat: & erit mons templi in excelsa syluarum. Quid enim? Nunquid parum offenderat, aut offendere poterat rebellionem aurium popularium, id quod dixerat: & erit mons templi in excelsa syluarum? Quos ergo exasperauit triste nuncium de morte templi, mitiget eosdem dulce oraculum de monte domus domini, salubriter errantes in æquiocatione montis, ut putet sermonem vtriusque esse de re vnius eiusdemque montis, quod error illoꝝ multum profuit, in hoc quod non properauerit eum percute tantum durum medicum fortes phrenetici, & in hoc quod scripturam prophetiæ seruauerunt, nec igni tradiderunt, multis deinde profuturam seculis. Nunc diligenter istas animaduertamus, quas libenter audimus promissiones spiritus sancti de nobis gentibus. Et erit in nouissimo dierum. Quid hic dicit nouissimo dierum? Esaias dicit in nouissimis diebus. Nouissimos autem dies siue nouissima tempora illius populi, contra quem sermo hæc emissa fuerat, illa recte intelligimus, de quibus saluator in euangelio, cum dixisset: Cum immundus spiritus exierit ab homine &c. ita conclusit. Et sint nouissima hominis illius peiora prioribus. Ergo non aliud, sed ipsum tempus quo implenda erant illa, quæ ante hæc dixit, & sic finiunt, & Hierusalem quasi acervus lapidum erit, & mons templi in excelsa syluarum, nouissimus est dierum, nouissimi dies, & nouissima tempora peiora prioribus in populo sunt. Cæteris eis quod Christum recipiunt plenitudo temporis est, quemadmodum Apostolus dicit: At ubi venit plenitudo temporis, misit deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret. Igitur in nouissimo dierum, id est eodem tempore, quo Hierusalem quasi acervus lapidum, & mons templi erit in excelsa syluarum, erit mons domus dñi, præparatus in vertice montium, & sublimis super colles. Quod idem est, ac si diceret: Christus tunc in omni mundo innotescet, quod omnium sanctorum altitudo & dignitas est. Nam domus dñi, ecclesia dñi, mons autem eiusdem domus Christus est. Psalmista vtriusque præuidens, & domum & montem, cum præmisisset rex virtutum, dilecti dilecti, protinus ait, & speciei domus diuidere spolia, dum discernit cælestes reges super eam niue dealbabuntur in Selmon mons dei, mons pinguis, mons coagulatus. Alta namque & sublimis persona est, quippe quod deus & homo est, rex & pontifex, rex regum, & pontifex manens in æternum. Mons ergo est præparatus in vertice montium, & sublimis super colles, quia patriarchis & prophetis, regibus, & sacerdotibus cunctis, & sanctis omnibus præcellior est, qui & super illam domum domini, reges ut in scripto Psalmi versiculo dictum est, Reges (inquam) & prophetas

phetas discernit & ordinat, quemadmodum & ipsi fatentur, dicendo, & de plenitudine eius nos omnes accepimus. Quousque vero sublimitas eius pertingit? Nimis usque ad dexteram patris, quæ nullus montium, id est, angelorum, nullus collium, id est, hominum sanctorum attingit. Ad quem enim angelorum (ait Apostolus) dixit aliquando: Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Vere ergo præparatus super verticem montium, & sublimis super colles dum sedet ad dexteram maiestatis in excelsis, tanto melior angelis est, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit, dicente deo: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Dicit etiam, ut iam præmisimus, rex virtutum dilecti dilecti, id est, rex virtutum suarum, & singulariter est dilectus, dei patris dicentis: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, & rex diuidere, id est, ad diuidendum spolia, speciei domus ad dandum dona hominibus, de illa sede maiestatis, quæ videlicet dona sic recte dici possunt spolia, sicut & illæ vestes Esau bonæ, quibus iunioris filii sui Iacob induit Rebecca. Nam secundum typum illius spoliati sunt, & priores erant Iudæi cælestibus donis, quæ collata sunt speciei domus dñi, id est, pulchritudini ecclesiæ de gentibus per diuinam gratiam spiritus sancti, ex quo (sicut iam dictum est) præparatus in vertice montium, & sublimis super colles factus est sedens, ad dexteram patris, iste mons domus dñi, mons pinguis, mons coagulatus, id est, deus & homo factus, homo in deum assumptus, in quo omnes niue dealbabuntur, dum remissionem peccatorum accepimus, eo quod ipse sit omnimoda sanctitate candidus, quod per nomen ipsius montis Selmon illic intelligitur. Ad istam gloriam, ad istam sublimitatem præparatus dicitur, id est, ante omnia secula paratus, quod & ipse innuens, si ergo (inquit) videritis filium hominis ascendentem ubi erat prius. Nam licet secundum humanitatem & omnibus angelis & multis hominibus seculi ætatibus iunior Christus, profecto secundum diuinitatem omnibus & angelis & hominibus, cæloque & terra longe antiquior esse non dubitat. Cum igitur tanta sit altitudo istius montis domus dñi, ut supra illum nihil sit, quomodo fundamentum est domus dñi? Nam in prophetâ: Ecce ego mittam, dicit dñs, in fundamentis Syon lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum in fundamento fundatum quod videlicet lapis absque dubio Christus est. Et in apostolo: Fundamentum (inquit) aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Si ad ædificationem vulgarem siue terrenam respicimus palam est, quod fundamentum totius ædificationis vnum atque infirmum est. Ergo in hoc maxime similitudo deficiat, quæ terrenæ quædam ædificatiõis fundamentum in imo positum, structura supra se subrigit, huius autem spiritualis domus dñi, fundamentum sursum est ubi est Christus, in dextera dei sedens, structura vero sic suspensa est, eadem fundamento inhærens, ut dicant adhuc in isto seculo siue mortali corpore commorantes, nostra enim cõuersatio in cælis est. Quod deinde sequitur, & fluent ad eum populi, & properabunt gentes multæ, & dicent: Venite, ascendamus ad montem dñi, & ad domum dei Iacob, & docebit nos de viis suis, & ibimus in semitis eius, extunc factum est, & sit, & usque ad finem seculi fieri non desinit. Fluxerunt namque ad illum montem Christum, & fluere non desinunt gentes & populi cum sacro flumine baptismi, ex quo dando regulam baptizandi. Eunt (inquit) docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filii, & spiritus sancti. Illi quibus hoc præsentia dicitur, videlicet Apostoli, & qui per eos inuitati atque instructi sunt, vel post illos in euangelica fide succreuerunt, prædicare & mutuo cohortari non desinunt, & vniuersæ prædicationis siue exhortationis eorum summa hæc est: Venite ascendamus ad montem dñi, & ad domum dei Iacob, subaudi, ut ipsius & vnicæ ecclesiæ eius vnicam fidem teneamus, & docebit nos de viis suis, & ibimus in semitis eius, quia videlicet non sufficit credere, nisi etiam secundum præcepta eius operemur, & per semitas eius, id est, per artam & angustam viam quæ ducit ad vitam, intrare contendamus. Idcirco hic cum baptizaret: Docete omnes gentes, baptizantes eos, in nomine patris, & filii, & spiritus sancti, addidit, docentes eos seruate omnia quæcunque mandauimus vobis. Quodque hic adiungit: quia de Syon egredietur lex, & verbum dñi de Hierusalem. Itæ, ipse in euangelio confirmat, dicens: Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere a mortuis die tertia, & prædicari in nomine eius pœniam & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem: L. Et iudicabit inter populos multos, & corripiet gentes fortes usque in longinquum. Iudicabit, subauditur, verbum dñi, quia videlicet, in hoc quoque seculo sermo dei verus iudex est. Vnde Apostolus: Viuus est enim (inquit) sermo dei, & effi

Iohan. 1

Hebr. 2

Rex virtutum dilecti dilecti Matth. 3, 17

Gene. 27

Iohan. 37 Questio de fundamentis, quod in superno est Esa. 28 1. Cor. 3 Responsio

Philip. 3

Matth. 16

Fides sine operibus non sufficit

Luc. 24

Hebr. 4 & effi

Quomodo
verbū do-
mini iudi-
cat

Match. 10

Plal. 18

Sacerdoti-
bus nunc
pugnare
non licet
ut antea

Exodi. 32

Nume. 27

Math. 26

1. Timo. 9

& efficax, & penetrabilior omni gladio accipiti, & pertingens vsque ad diuisionem animae ac spūs, compagum quoq; & medullarū, & discretor cogitationum & intentionum cordū & non est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius. Mira efficacia, mira viuacitas sermonū dñi iudicantis, populos & gentes corripientis, q cogitationes & intentiones cordis latere non sinit. Quocūq; accedit, vbicūq; prædicatur, tale iudicium fit, talisq; discretio populorū, siue gentium vt domestici quoq; id est, q in vna domo commorant, contra semetipsos diuidant, sicutq; manifesti, q probati & q improbi sunt, id est, q pertineant, & nō pertineat ad deum. Quod intuens ipsum verbum incarnatum, nolite (inqt) arbitrari, qa venerim pacem mittere in terram. Non veni mittere pacem sed gladium. Statimq; testimonium subiungit fortasse de isto propheta sumptū. Veni em̄ separare hominem aduersus patrem suum, & nurum aduersus socrum suam, & inimici hominis domestici eius. Hoc modo iam iudicauit, & iudicat verbū dñi inter populos multos. & hoc modo gentes fortes corripit, dum & pater filium, & filius patrem, mater filiam & filia matrem, socrus nurum, & nurus socrum suam redarguendo in fide vel euangelio Chri, excusatum siue excusabilem esse non sinit, ne forte quis in futuro vniuersali iudicio dicat, nesciui, non audiui, non fuit nunciatum mihi. Gentes autem (inqt) non qualescunq; sed fortes. s. Græcos & Romanos quoque corripit, addens adhuc vsq; in longinquum, id est, ad solis ortu vsque ad occasum, sicut de huiusmodi in Psalmo scriptum est: In omnem terram exiuit sonus eorū, & in fines orbis terræ verba eorum. Item: A summo cælo egressio eius, & occurus eius vsque ad summum eius, nec est q se abscondat a calore eius. Quod nimirum idem est, ac si diceret: qa de ignorantia nemo satis erit excusatus. His dictis protinus de illis quos non contradicturos preuidet iudicāti & corripienti verbo dñi, sed acturos pœnitiam, acquiescendo veritati, ita subiungit: Et concident gladios suos in vomeres, & hastas suas in ligones. Non sumet gens aduersus gentem gladium, & non discent vltra belligerare. Nonne istud choruscanti Chri euangelio passim per populos & gentes factum esse legitimus, & fieri videmus, dum viri prius inquieti & bellicosi, depositis armis bellicis, & ipso schemate, vel habitu immutato insignia fuerūt euangelicæ pacis, aliq ad cœnobialē, aliq ad heremiticā vitā cōuersi? Veruntamen de cæteris quomodocunq; sit, nonne sacerdotalis cunctusq; sacri altaris ministerialis ordo, sic & gladios & lanceas concidit, vt ne saltem manibus attrahere licitum sit? Non sic erat antequam innotuisset iste mons domus dñi. Deniq; ante aduentum Chri sacerdotibus æque vt cætero populo licitum erat armis accingi, & ad præliū exerceri. Quinimo & propter hoc maxime tribus Leuitica sacerdotium meruit, qa gladijs vtens, nec fratribus suis pepercit, sicut scriptum est: Si qs est dñi, iungatur mihi, ait Moyses: Congregatiq; sunt ad eum omnes filij Leui. Quibus ait: Ponat vir gladium super fœmur suam. Ite, & redite de porta vsq; ad portā per medium castrorū & occidat vnusq; frēm suū, & amicum & proximū suū. Fecerūtq; ita, cecideruntq; quasi vigintitria milia hoim. Et ait Moyses: Consecraſtis manus vestras dño hodie, vnusq; in filio & fratre suo, vt detur vobis benedictio. Itē, Phinees Eleazari filius, filij Aaron sacerdotis, pro eo quod ingressus est post virum Israëlitē in lupanar, & perdidit ambos simul, virum, s. & mulierē, idcirco sic de illo dñs locutus est: Ecce do ei pacem fœderis mei, & erit tam ipsi q; semini illius pactum sacerdotij sempiternū. Nunc ita non est, neq; em̄ sacerdotibus occidere, aut de illis q; occiderunt sacerdotes fieri licitum est, ex quo euāgelici sacerdotij principes hic ipse Chrus dixit: Petro gladium educenti, cum percussisset seruum principis sacerdotū, & amputasset auriculam eius. Conuerte gladium tuum in vaginam, omnes enim q acceperint gladium, gladio peribunt. Igitur quicquid de alijs sit, qui cum sint laici, voluntario proposito arma deponunt, sacerdotibus cunctisq; altaris Chri ministris decretum est necessario seruandum, vt concidant gladios suos in vomeres, & hastes suas in ligones, & non discant vltra belligerare quod licitum erat prius (vt iam dictum.) Quod deinde sequitur: Et sedebit vir subtus vineam suam, & non erit q detereat eum. Sic adimpletur v. Apostolus ait: Habentes vinctum & vestitum, his contentis. Is em̄ recte dicitur, federe subtus vineam suam, & subtus ficum suam, q proprijs vel concessis contentus, rem non concupiscit, aut inuadit alienā. Profecto, nec in hac parte antiquus ille populus iustificari potest, quia videlicet, nisi dominus vineas & ficus alienas promississet, ac dedisset, nequaquā legem eius tā facile suscepisset. At vt

At vero septē mulieres quæ vix vnū apprehenderūt panē inquit, nostrū comedemus & vestimētis nostris operiemur, tātūmodo inuocetur nomē tuū sup nos, aufer opprobrium nostrū, id est, vniuersæ gentes, de quibus hic sermo est, per septiformē spm̄ ad Christum cōuersæ, nequaquā pro susceptæ fidei mercede hoc expetūt, vt det illis regiones arborum, & labores alienos possideat, sed suis cōtentæ, quæ ante Christi Euangelij posse derant, Hoc tantum expetūt, vt inuocetur nomen eius super eas, & remissione percepta, careant opprobrio peccatorum. Et quia non sufficit ad perfectionem quod dixerat: & sedebit vir subter vineam suā, & subter ficū suā iungit, qd perfectū est, & nō erit qui detur terre est. Quod q; verū sit, innumera probāt milia martyrum, q; persecutores deterrere nō potuerūt, tollendo non solū ficus & vineas, verū etiam & animas, tradētib; illis corpora sua propter deum ad supplicia. Hæc propheta vera est, L. Quia os dñi exercitū loquutus est, quia omnes populi ambulabunt in noīe dñi vnusquisq; nos aut ambulabimus in nomine domini nostri in æternū & vltra. Bona & firma ratio, confirmās qd nō fit qui detereat eiusmodi, quia videlicet oēs populi, subauditur, illi dñtaxat, qui non cōfluxerūt ad illum montē domini, q; Christus deus nō est, ambulabūt in noīe dei sui. i. in cura ventris sui, qui videlicet vter eorū deus est, & idcirco potuerūt deterreri, nos aut nō sic. Nos em̄ deti alium habemus sicut scriptum est: Non em̄ est deus noster vt deus eorū, quia videlicet transitorius eorū deus venter est, secundū quem ambulat tēporaliter, noster autē deus iste mons domus domini Chrus est, cuius in nomine ambulabimus in æternū & vltra, quia nobiscū est, & erit vsq; ad consummationē seculi & vltra. Sequitur: In die illa dicit dñs, congregabo claudicantē, & eam quam eieceram colligam, & quam affixeram & ponam claudicantē in reliquias, & eam quæ laborauerat in gentē robustam, & regnabit dñs super eos in monte Sion, ex hoc nūc vsq; in seculum. Quæ hæcenus dicta sunt ab eo quod ait, & fluent ad eū populi, & properabunt gentes multæ, vsq; ad præsentem versiculū promissio & tantum de electione gētium, præsens autem versiculus electionē & societatem prædicat vtrorūq; iudæorū scilicet & gentium. Nam congregabo, inquit, claudicantem, subauditur Israeliticam gentem & eam quam eieceram & affixeram, colligam scilicet aliam gentem, imo gentilitatem. Et recte gens Israelitica claudicans, & gētilitas eiecta dicitur & affixta, quia videlicet Israel non penitus eiectus a deo fuerat, neq; omnino cum deo ambulabat, sed in duas partes claudicabat, partim dominū deū, partim Baal colendo & cætera deorū portenta, gentilitas autē penitus eiecta, continuo per omnes generationes, errore fuerat affixta. Amplius autem & deterius gens Iudaica, in illa die, de qua nunc sermo est, claudicans apparuit, secundū typū vel figuram quæ in parte eius Iacob præcessit, quando cum angelo luctatus est, & vicit, & ille tetigit neruum fœmoris eius. Cuius rei mysterium paulisper nūc attingere libet. Iacob cū deo luctatus est, & vitor benedictionem extorsit, quasi inuito & nolenti ac dicentis dimitte me, iam em̄ ascendit aurora, quia videlicet sic futurum erat, vt cōminaretur deus sese, a semine eius, recedere propter peccata gentis eiusdem rebellis & incredulæ. Quod vt primū loquutus est ad Moſen his verbis propter vitulum quē fecerant. Dimitte me vt irascatur furor meus contra eos, & deleam eos, faciāmq; te in gentē magnā, ille cōsurrexit in contractione. i. in nimia mentis humilitate, stans in conspectu eius, deumq; reluctantem, homo colluctans tenuit ne hoc faceret. Ex hoc longo reluctamine detentus est deus, q̄ies ab illa gente propter peccata est auerſus, q̄ nullo tempore defuerunt fideles in populo illo, in quibus tā secundū fidem, q̄ secundū carnem esset pater Iacob, quorū meritis & precibus vehemētissimis fuit obstrictus, nec ante dimissus donec benediceret Iacob, donec impleret benedictiones suas legislator, dando benedictionē illam in qua benedicerentur oēs gentes, sic ut ad Abraham loquutus est, quæ videlicet benedictio in semine eius, gratia sancti spūs est, per passionē Christi effusa in omnes nationes. Tunc enim reuera deus Iacob benedixit in sanctis Apostolis omni benedictione spūali, neruus aut fœmoris eius emarcuit, qa quicquid carnaliter agere vel sacrificare solebant, reprobaturum est. Omnes etiam genealogiæ pro fabulis extunc reputatæ sunt, quoniam venit hic qui solus texendæ causa fuerat generationū. Sola fides prædicatur, & de carne eius filetur. Et quia in Apostolis, & alijs quamlibet paucis fides comprobata est, tanq̄ firmus pes, in multis autē carnis sola gloria

Esa. 4.

1. Cor. 8

Isra el claudicans, gentilitas eiecta dicitur

Gene. 32

Exodi. 32

Gene. 28

tio est, utiq; tanq; pes infirmus recte nunc Jacob in posteritate sua claudicare dicitur. Igitur in die illa dicit dñs, congregabo claudicantē, & eam quam eieceram colligam, & quam afflixeram, id est, sic vtrūq; assumam, vt nullam ludæi & Græci distinctionem faciā. ¶ Et quasi quæres quomodo congregare se dicat claudicantē, & quomodo colligere electā siue afflictā: ponam, inquit, claudicantē in reliquias, & eam quæ laborauerat in gentem robustam. Vt dictū ita & factū est, quia claudicantem Israel, euangelica gratia nō plenarie collegit, sed in reliquias posuit, id est, de illo reliquias assumpsit, de quibus & Apostolus seipsum esse contestatur his verbis: Nunquid repulit deus populū suū? Absit. Nam & ego Israelita sum, ex femine Abraham, de tribu Benjamin. Et subinde: Quid dicit Heliæ diuinum responsum? Reliqui mihi septem milia viros, qui non curauerūt genua aī Baal. Sic ergo & in hoc tempore reliquias secundū electionem gratiæ saluæ factæ sunt. Item: Esaias autē, inquit, clamat pro Israel. Si fuerit numerus filiorū Israel tanq; arena maris, reliquias ponam ait, illam autē quæ laborauerat non vtrūq; refocillabo, sed ponā in gentem robustam. i. collectam de gentibus ecclesiam, sic spū fortitudinis induam, vt sicut multitudine fecunda, sic & victorijs sit gloriosa, fiat res admirationis digna, vt dicat de illa: Quæ est ista quæ ascendit sicut aurora conuergēs, pulchra vt luna, electa vt sol, terribilis vt castrorum acies ordinata? Vere robusta, vere vt castrorū acies ordinata. Nam (vt de cæteris taceam) quorum tota spiritalis est pugna contra hostes inuisibiles, & contra carnis vitia. Quis milites eius, eos duntaxat quos martyres suos vel Christi nuncupat, dinumerare queat? Nouimus reliquias illas, scimus istam gentem robustam, totum quod sunt, esse gratiæ non debiti, vnde & gratias agentes dicunt in Apocalypsi: Quoniam occisus es & redemisti nos deo in sanguine tuo ex omni tribu & lingua, & populo, & natione, & fecisti nos deo nostro regnū & sacerdotes, & regnabunt super terrā. Ergo dominus, de quo hic tandem dicitur: & regnabit dñs super eos in monte Sion, ex hoc nūc & vsq; in æternum. Veraciter nominatur rex regum & dominus dominantium, quia quorū est rex, ipsi omnes reges & sacerdotes sunt, & in æternū regnabūt. Quod autē hic dñs regnans super eos in monte Sion, propria sit filiū persona, ipse in psalmo testis est dicēs: Ego autē constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius prædicās præceptū eius, dominus dixit ad me: filius meus es tu. ¶ Mons autē Sion non dubium, quin sit cælestis ecclesia, iuxta iuxta Apostoli: Et accessistis, inquit, ad Sion montē & ciuitatem dei viuētis, Hierusalem cælestem, & multorū miliū angelorū frequentiam, & ecclesiam primitiuorū qui inscripti sunt in cælis. Nec vero reptere opus est, q̄ vtiliter nūc Christus, nūc Christi ecclesia cælestis montis Sion, siue montis domus domini appellatio in præsentī prophetia significetur, videlicet propter illud quod præmissum fuerat, Sion causa vestri, quasi ager arabitur, & mons templi erit in excelsa sylvarum, vt offensio, vel odium, quod cōtra prophetas his auditis magis effervescere poterat, sapienter mitigetur, dū de rebus alijs sub eiusdē nominibus gloriosa dicūtur. ¶ Si tanta & tam gloriosa merito dicūtur de gentibus ad istū montē dñi confluentibus, & de reliquijs claudicantis. i. Iudaici populi, quæ in idipsum cōgregandæ præuidebātur. Quid de primitijs eiusdem populi, i. de primitiua ecclesia, vel ad primitiuā ecclesiā patriarcharū & prophetarū, & oīm electorū dici debuit, qui Christi aduentū præcesserūt & expectauerūt, & nō acceptis promissioribus oēs defuncti sunt, ex quibus ipse Chrūs secundū carnē? Nā de illa parte, siue ad illā partē tā bonam, nihil proprie cōueniens præsentis prophetiæ textus hæcenus est elocutus, sed nimis ad illā dicitur ea q̄ cōtinuo sequunt. ¶ Et tu turris gregis nebulosa filia Sion, vsq; ad te veniet, & veniet potestas prima regnū filia Hierusalem. Nunc quare mærore cōtraheris? Nūquid rex non est tibi, aut consiliarius tuus perijt, quia cōprehendit te dolor sicut parturientem? ¶ Filia nāq; Sion, siue filia Hierusalem præsentī loco ipsa est primitiua ecclesia, patriarcharum & prophetarū, cæterorūq; sanctorū, quæ mærore cōtraheretur, dū ab ea Christus expectaretur, quasi regē non habens, aut cōsiliariū, cū in promissione & spe teneret eū. Dicit autē nūc idcirco filia Sion, siue filia Hierusalem, quia videlicet dū in hoc seculo peregrinaretur, mente pendebat ad illam Sion ciuitatem dei viuētis Hierusalem cælestē, & multorū miliū angelorū frequentiam, vt Apostolus ait, quorū ministerio fruens supernis visibus, & crebris, promissionibus, quasi materno lacte filia dulcis lactabat, nutrebat, & beata spe cōsolata cōfortabat. Tali filia nūc dicit: & tu turris gregis nebulosa, subaudit cōsolare, & habeto claritatē letitiæ, quia veniet potestas prima vsq; ad te. ¶ Turris idcirco nūc vocatur quia & visibiliter & inuisibiliter tanq; forte præsidium firmauerat illam deus visibiliter templo & altari, de q̄ Esaias: & ædificauit, inquit, turrim in medio eius, inuisibiliter autē angelorum agminibus. Sed & in Cantico canticorū ad eā dicitur: Sicut turris David collū tuum quæ ædificata est cū propugnaculis. Mille clypei pendēt ex ea omnis armatura fortium. Hoc em̄ si rite ppendimus tā pulchre q̄ vere ad illā dicitur, de qua omnē armaturā, id est, oīm canonicā scripturā accepimus, qua armati sumus, sine qua inermes essemus, nos oēs quicūq; de gētibus ad Christi militiā vocati quippiā fortiter loquimur aut agimus. Totū quippe vetus, totum nouū testamentū ex illa est. Recte ergo dicit turris, & turris gregis, quia videlicet nos qui grex dñi sumus, nos populus eius, & oves pascuæ eius in illa protegemur & defendimus. Et hæc quædam turris nebulosa dicit, nimis propter crebras aduersitates, & propter mærore q̄ contrahebatur, eo qd nondū venisset suus qui federat in eadem turri rex, & propter despectionē, quas sæpe ab inimicis insultantibus despecta est, sed nihilominus lucida erat & est. Nā alibi cū sedero, inquit, in tenebris, dñs lux mea est. Iram dñi portabo, qm̄ peccaui ei, donec iudicet causam meam, & faciat iudicium. Educet me in lucē, videbo iustitias eius. Siue etiā idcirco nebulosa, quia in credulorū multitudo semper inuenta est in illa, sicut pfiguratu est & in tēplo, quondā a Salomone ædificatū est, & in monte Sina, quando lex data est. Nā & illic montē nubes densissima operuit, & illic nebula impleuit domum dñi, & non poterant sacerdotes stare, & ministrare propter nebulam. Quid tibi dicā o talis filia Sion? Vsq; ad te veniet, & veniet potestas prima regnum filia Hierusalem. Quia patet videbatur esse quod dixerat: vsq; ad te veniet, subauditur ipse qui regnabit dominus, meliorauit bonū nūtiū repetēdo ac dicēdo: Et veniet potestas prima, veniet regnū tibi primū filia Hierusalem. Sic nāq; futurū erat, & sic factū est. Venit em̄ potestas in aduentu regis & dñi, videlicet illa magna & miranda potestas, quā tā breuibus verbis Euāgelista pulchre exprimit dicēdo: quotq̄ autē receperunt eū, dedit eis potestatem filios dei fieri, & illud regnū, de q̄ ait, puenientia agite, appropinquabit enim regnum cælorum. Hoc regnū tibi filia Hierusalem, hæc potestas o filia Sion vsq; ad te veniet prima, id est, primū tibi danda. Nā licet Apostolus dicat distinctionē non esse Iudæi & Græci, & non esse personarū acceptionē apud deū, tñ idem dicit primū Iudæo & deinde Græco item: Quid ergo, inquit, amplius est Iudæo aut q̄ vtilitas circūcisionis? Multū per omnē modum. Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia dei. Quid em̄ si quidam illos non crediderūt? Nūquid incredulitas illos fidē dei euacuauit? Absit. Est autē deus verax &c. Igitur tibi potestas prima veniet, o filia Sion, & primū regnum, quia videlicet vos sancti patriarcharū & prophetarū, vos sancti apostoli, & cæteri de illo populo sancti, recte primū in regno & potestate filiorū dei, possidetis locū. Cū ita sit o filia Sion, siue filia Hierusalem: nunc quare mærore cōtraheris? Nunquid rex nō est tibi, aut consiliarius tuus perijt, quia cōprehendit te dolor sicut parturientem? Deniq; tunc tēporis, & ex eo qd ad Abraham nis qd est Christus, repromissio facta est, ita Sion siue Hierusalem. i. multorū animarū sanctorū patriarcharū & prophetarū, regū & omnium iustorū mærore contrahebant, cupientes videre promissionis effectū: & cōprehendit eos dolor velut parturientium, sicut mirabili signo significat in Apocal. cū dicit: Et signū magnū apparuit in cælo, mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarū duodecim & in vtero habēs, & clamabat parturiēs, & cruciabat vt pariat. Ista Sion, hæc ipsa Hierusalem erat, illa mulier amicta sole, & luna sub pedibus. i. Christū habēs in promissione, & abundās atq; præemittens bonis tēporalibus, & in capite eius corona stellarū duodecim. i. in initio gētis filij Iacob, patres tribuū duodecim & in vtero habēs scilicet promissionis fidē, & spem in corde retinēs clamabat parturiens, & cruciabat vt pareret, quia videlicet magno desiderio videre desiderabat rem cuius habebat spem, sicut mulier desiderat videre natū, quæ portat cōceptum. Nūc dolorē miro modo spūs sanctus, sanctorū omnium cōsolator & arguit & excitat. Arguit em̄ dicēdo: nūc quare mærore cōtraheris? Nūquid rex nō est tibi, aut consiliarius tuus perijt, quia cōprehendit te dolor sicut parturientē, excitat subiungēdo cōfessionibus, & crebris, promissionibus, quasi materno lacte filia dulcis lactabat, nutrebat, & beata spe cōsolata cōfortabat. Tali filia nūc dicit: & tu turris gregis nebulosa, subaudit cōsolare, & habeto claritatē letitiæ, quia veniet potestas prima vsq; ad te. ¶ Turris idcirco nūc vocatur quia & visibiliter & inuisibiliter tanq; forte præsidium firmauerat illam deus visibiliter templo & altari, de q̄ Esaias: & ædificauit, inquit, turrim in medio eius, inuisibiliter autē angelorum agminibus. Sed & in Cantico canticorū ad eā dicitur: Sicut turris David collū tuum quæ ædificata est cū propugnaculis. Mille clypei pendēt ex ea omnis armatura fortium. Hoc em̄ si rite ppendimus tā pulchre q̄ vere ad illā dicitur, de qua omnē armaturā, id est, oīm canonicā scripturā accepimus, qua armati sumus, sine qua inermes essemus, nos oēs quicūq; de gētibus ad Christi militiā vocati quippiā fortiter loquimur aut agimus. Totū quippe vetus, totum nouū testamentū ex illa est. Recte ergo dicit turris, & turris gregis, quia videlicet nos qui grex dñi sumus, nos populus eius, & oves pascuæ eius in illa protegemur & defendimus. Et hæc quædam turris nebulosa dicit, nimis propter crebras aduersitates, & propter mærore q̄ contrahebatur, eo qd nondū venisset suus qui federat in eadem turri rex, & propter despectionē, quas sæpe ab inimicis insultantibus despecta est, sed nihilominus lucida erat & est. Nā alibi cū sedero, inquit, in tenebris, dñs lux mea est. Iram dñi portabo, qm̄ peccaui ei, donec iudicet causam meam, & faciat iudicium. Educet me in lucē, videbo iustitias eius. Siue etiā idcirco nebulosa, quia in credulorū multitudo semper inuenta est in illa, sicut pfiguratu est & in tēplo, quondā a Salomone ædificatū est, & in monte Sina, quando lex data est. Nā & illic montē nubes densissima operuit, & illic nebula impleuit domum dñi, & non poterant sacerdotes stare, & ministrare propter nebulam. Quid tibi dicā o talis filia Sion? Vsq; ad te veniet, & veniet potestas prima regnum filia Hierusalem. Quia patet videbatur esse quod dixerat: vsq; ad te veniet, subauditur ipse qui regnabit dominus, meliorauit bonū nūtiū repetēdo ac dicēdo: Et veniet potestas prima, veniet regnū tibi primū filia Hierusalem. Sic nāq; futurū erat, & sic factū est. Venit em̄ potestas in aduentu regis & dñi, videlicet illa magna & miranda potestas, quā tā breuibus verbis Euāgelista pulchre exprimit dicēdo: quotq̄ autē receperunt eū, dedit eis potestatem filios dei fieri, & illud regnū, de q̄ ait, puenientia agite, appropinquabit enim regnum cælorum. Hoc regnū tibi filia Hierusalem, hæc potestas o filia Sion vsq; ad te veniet prima, id est, primū tibi danda. Nā licet Apostolus dicat distinctionē non esse Iudæi & Græci, & non esse personarū acceptionē apud deū, tñ idem dicit primū Iudæo & deinde Græco item: Quid ergo, inquit, amplius est Iudæo aut q̄ vtilitas circūcisionis? Multū per omnē modum. Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia dei. Quid em̄ si quidam illos non crediderūt? Nūquid incredulitas illos fidē dei euacuauit? Absit. Est autē deus verax &c. Igitur tibi potestas prima veniet, o filia Sion, & primū regnum, quia videlicet vos sancti patriarcharū & prophetarū, vos sancti apostoli, & cæteri de illo populo sancti, recte primū in regno & potestate filiorū dei, possidetis locū. Cū ita sit o filia Sion, siue filia Hierusalem: nunc quare mærore cōtraheris? Nunquid rex nō est tibi, aut consiliarius tuus perijt, quia cōprehendit te dolor sicut parturientem? Deniq; tunc tēporis, & ex eo qd ad Abraham nis qd est Christus, repromissio facta est, ita Sion siue Hierusalem. i. multorū animarū sanctorū patriarcharū & prophetarū, regū & omnium iustorū mærore contrahebant, cupientes videre promissionis effectū: & cōprehendit eos dolor velut parturientium, sicut mirabili signo significat in Apocal. cū dicit: Et signū magnū apparuit in cælo, mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarū duodecim & in vtero habēs, & clamabat parturiēs, & cruciabat vt pariat. Ista Sion, hæc ipsa Hierusalem erat, illa mulier amicta sole, & luna sub pedibus. i. Christū habēs in promissione, & abundās atq; præemittens bonis tēporalibus, & in capite eius corona stellarū duodecim. i. in initio gētis filij Iacob, patres tribuū duodecim & in vtero habēs scilicet promissionis fidē, & spem in corde retinēs clamabat parturiens, & cruciabat vt pareret, quia videlicet magno desiderio videre desiderabat rem cuius habebat spem, sicut mulier desiderat videre natū, quæ portat cōceptum. Nūc dolorē miro modo spūs sanctus, sanctorū omnium cōsolator & arguit & excitat. Arguit em̄ dicēdo: nūc quare mærore cōtraheris? Nūquid rex nō est tibi, aut consiliarius tuus perijt, quia cōprehendit te dolor sicut parturientē, excitat subiungēdo cōfessionibus

Rom. 11

Esa. 10
Eiecta in gentem robustam ponitur.

Cant. 6

Apo. 1

Dominus rex regum

Psal. 2

Sup. 3

Filia Sion primitiua ecclesia dicitur.

Heb. 12

hibus, & crebris, promissionibus, quasi materno lacte filia dulcis lactabat, nutrebat, & beata spe cōsolata cōfortabat. Tali filia nūc dicit: & tu turris gregis nebulosa, subaudit cōsolare, & habeto claritatē letitiæ, quia veniet potestas prima vsq; ad te. ¶ Turris idcirco nūc vocatur quia & visibiliter & inuisibiliter tanq; forte præsidium firmauerat illam deus visibiliter templo & altari, de q̄ Esaias: & ædificauit, inquit, turrim in medio eius, inuisibiliter autē angelorum agminibus. Sed & in Cantico canticorū ad eā dicitur: Sicut turris David collū tuum quæ ædificata est cū propugnaculis. Mille clypei pendēt ex ea omnis armatura fortium. Hoc em̄ si rite ppendimus tā pulchre q̄ vere ad illā dicitur, de qua omnē armaturā, id est, oīm canonicā scripturā accepimus, qua armati sumus, sine qua inermes essemus, nos oēs quicūq; de gētibus ad Christi militiā vocati quippiā fortiter loquimur aut agimus. Totū quippe vetus, totum nouū testamentū ex illa est. Recte ergo dicit turris, & turris gregis, quia videlicet nos qui grex dñi sumus, nos populus eius, & oves pascuæ eius in illa protegemur & defendimus. Et hæc quædam turris nebulosa dicit, nimis propter crebras aduersitates, & propter mærore q̄ contrahebatur, eo qd nondū venisset suus qui federat in eadem turri rex, & propter despectionē, quas sæpe ab inimicis insultantibus despecta est, sed nihilominus lucida erat & est. Nā alibi cū sedero, inquit, in tenebris, dñs lux mea est. Iram dñi portabo, qm̄ peccaui ei, donec iudicet causam meam, & faciat iudicium. Educet me in lucē, videbo iustitias eius. Siue etiā idcirco nebulosa, quia in credulorū multitudo semper inuenta est in illa, sicut pfiguratu est & in tēplo, quondā a Salomone ædificatū est, & in monte Sina, quando lex data est. Nā & illic montē nubes densissima operuit, & illic nebula impleuit domum dñi, & non poterant sacerdotes stare, & ministrare propter nebulam. Quid tibi dicā o talis filia Sion? Vsq; ad te veniet, & veniet potestas prima regnum filia Hierusalem. Quia patet videbatur esse quod dixerat: vsq; ad te veniet, subauditur ipse qui regnabit dominus, meliorauit bonū nūtiū repetēdo ac dicēdo: Et veniet potestas prima, veniet regnū tibi primū filia Hierusalem. Sic nāq; futurū erat, & sic factū est. Venit em̄ potestas in aduentu regis & dñi, videlicet illa magna & miranda potestas, quā tā breuibus verbis Euāgelista pulchre exprimit dicēdo: quotq̄ autē receperunt eū, dedit eis potestatem filios dei fieri, & illud regnū, de q̄ ait, puenientia agite, appropinquabit enim regnum cælorum. Hoc regnū tibi filia Hierusalem, hæc potestas o filia Sion vsq; ad te veniet prima, id est, primū tibi danda. Nā licet Apostolus dicat distinctionē non esse Iudæi & Græci, & non esse personarū acceptionē apud deū, tñ idem dicit primū Iudæo & deinde Græco item: Quid ergo, inquit, amplius est Iudæo aut q̄ vtilitas circūcisionis? Multū per omnē modum. Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia dei. Quid em̄ si quidam illos non crediderūt? Nūquid incredulitas illos fidē dei euacuauit? Absit. Est autē deus verax &c. Igitur tibi potestas prima veniet, o filia Sion, & primū regnum, quia videlicet vos sancti patriarcharū & prophetarū, vos sancti apostoli, & cæteri de illo populo sancti, recte primū in regno & potestate filiorū dei, possidetis locū. Cū ita sit o filia Sion, siue filia Hierusalem: nunc quare mærore cōtraheris? Nunquid rex nō est tibi, aut consiliarius tuus perijt, quia cōprehendit te dolor sicut parturientem? Deniq; tunc tēporis, & ex eo qd ad Abraham nis qd est Christus, repromissio facta est, ita Sion siue Hierusalem. i. multorū animarū sanctorū patriarcharū & prophetarū, regū & omnium iustorū mærore contrahebant, cupientes videre promissionis effectū: & cōprehendit eos dolor velut parturientium, sicut mirabili signo significat in Apocal. cū dicit: Et signū magnū apparuit in cælo, mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarū duodecim & in vtero habēs, & clamabat parturiēs, & cruciabat vt pariat. Ista Sion, hæc ipsa Hierusalem erat, illa mulier amicta sole, & luna sub pedibus. i. Christū habēs in promissione, & abundās atq; præemittens bonis tēporalibus, & in capite eius corona stellarū duodecim. i. in initio gētis filij Iacob, patres tribuū duodecim & in vtero habēs scilicet promissionis fidē, & spem in corde retinēs clamabat parturiens, & cruciabat vt pareret, quia videlicet magno desiderio videre desiderabat rem cuius habebat spem, sicut mulier desiderat videre natū, quæ portat cōceptum. Nūc dolorē miro modo spūs sanctus, sanctorū omnium cōsolator & arguit & excitat. Arguit em̄ dicēdo: nūc quare mærore cōtraheris? Nūquid rex nō est tibi, aut consiliarius tuus perijt, quia cōprehendit te dolor sicut parturientē, excitat subiungēdo cōfessionibus

Turris gregis. Esa. 1. Cant. 4

Infra. 7

3. Reg. 8. Exod. 29

Iohan. 1. Matth. 4

Roma. 3. 10

Mærore filia Sion.

Apo. 12

1. Reg. 4
Gene. 37.
2. Cor. 7
Iohan. 16.
Gene. 37
Acto. 24
Gene. 4
Psal. 78.

L Dole & satage filia Sion, quasi parturiens. Sciendū ergo quia dolentiū in partu magna distātia est. Alicuius em̄ anima in partu prae dolore egredit, & si dicat ei: ne timeas quia filiū peperisti, siue ut alibi legimus: noli timere, quia & hūc habebis filiū, nō respondet neq; animaduertet. Secundū hōi similitudinē: Spūs sanctus ecclesiā vēturi Christi matrem dolere noluit. Quāuis em̄ prius morerent sancti quā viderent illū Christū dñi, tñ habere debebāt & habebāt fidē resurrectionis & futuri seculi, qd videlicet quis expectantē morerent, nihilominus tñ illū & extra carnē, & in carne sua postmodū visuri essent. Igitur cū dicit, nunqd rex nō est tibi, aut cōsiliarius tuus perit, quia cōprehēdit te dolor sicut parturientē, ab eodē hortat sanctos oēs, vt nō contristent sicut & ceteri q spem nō habēt, cū aut protinus subiungit: dole & satage quasi parturiens. Ad hoc hortat, vt cōtristentur secundū deū, id est, vt in tristitia siue dolore, nō amittāt spei fiduciā, & fidei rationē. Vnde notandum, quod non dicit hic tantummodo dole quasi parturiens, sed dole, inq; & satage. i. in dolore spem firmā tene, additq; quasi parturiens, quā videlicet sicut parturiens idē dem doloris sui videt fructū, & iā nō meminit p̄surae propter gaudiū, quā natus est hō in mundū, ita tu videbis liberantē & redimentē te dñm, & dolor tuus cōuertit in gaudium. Hoc intelligendū est per id qd sequit. L Quia nunc egredieris de ciuitate, & habitabis in regione, & venies vsq; ad Babylonē, & ibi liberaberis, ibi redimet te dñs de manu inimicōr tuorū. Quātū ad exteriorem literæ textum istā intelligimus Iudæorū captiuitatē notissimā, quā in Babylonem ducendi, & de qua post annos septuaginta erāt reducendi. At vero spūaliter aliā nouimus Babylonem, sicut Sion istā scimus siue Hierusalē, de qua nunc loquimur, viuētis dei ciuitatem, id est, vniuersalem sanctorū & electorū omnium ciuitatem, cuius rex & cōsiliarius Chr̄s est, qui in p̄senti loco per prophetā p̄sentat. Vniuersalem ergo huius Sion captiuitatem, quā in Adā accidit, prae oculis habentes, dignius ac locupletius verba hęc intelligimus, dū p̄missio. Dole ac satage filia Sion quasi parturiens, subiungit, quā nūc egredieris de ciuitate & habitabis in regione, & venies vsq; ad Babylonem, ibi liberaberis, ibi redimet te dominus de manu inimicōr tuorum. Nunc inquit, id est, ante illud nouissimum diē, in q̄ fiunt illa quæ p̄dixi manifestato monte domus dñi qui Chr̄s est, interim dū morā facit, & nondum venit qui venturus est, tu egredieris de ciuitate & habitabis in regione, & venies vsq; ad Babylonem, id est, p̄iudicata in Adam p̄sceris extra paradysum, vnde ille expulsus est, vnde ille expulsum, cuius in lumbis eras, & manebis in p̄senti seculi captiuitate, & post habitationem huiusce regionis venies vsq; in Babylonem scilicet moriendo, & per mortē descendendo ad tenebrarū infernalium cōfusione, q̄ & sancti descenderunt patres tui, sicut vnus ex maximis illorum dicit: Descendā ad filiū meum, lugens in infernū. Ibi liberaberis, ibi redimet te dñs de manu inimicōr tuorū. Descēdet enim illuc deus & dñs dei filius, liberator & redēptor tuus propter te homo factus, & passus, crucifixus, mortuus, & sepultus, & deinde suscitatus a mortuis solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo. Hoc modo redimet te de manu inimicōr tuorum, scilicet malignorum spiritū, pretiū dādo pro te sanguinem suum, vt nihil iuris habeāt in te propter originale peccatū. Hoc de illa spūali Babylone, & de inuisibilibus inimicis tuis dñs dixit: Nunc demum de visibilibus inimicis tuis audi quid idem ipse dicat. L Et nunc congregatæ sunt gentes multæ, quæ dicunt, lapidet, & aspiciat in Sion oculus noster. Ipsi vero non cognouerunt cogitationes dñi, & non intellexerunt consilium eius, quia congregauit eos quasi scœnum aræ. Surge & tritura filia Sion, quia cornu tuum ponam ferreum, & vngulas tuas ponam æreas, & comminues populos multos, & interficies domino rapinas eorum, & fortitudinem eorū domino vniuersæ terræ. Quis hoc nesciat quod super istam Sion gentes multæ congregatæ sunt ab initio seculi, ex quo Cain funestus primus ciuem ciuitatis huius fratrem suū Abel interfecit: Pleni sunt sacri libri lachrymabilibus historijs, & passim per omnem ferre paginam diuinam gemitus huius Sion audiuntur, dum veniunt gentes & ponant morticina seruorum tuorum deus escas volatilibus cœli, carnes sanctorum tuorum bestijs terræ, dum effundunt sanguinem ipsorum tuorum tanquam aquam in circuitu Hierusalem, & non est qui sepeliat. At illi nulla miseratione gementi Sion compatiuntur, sed p̄tinaci crudelitate semetipsos cohortantur dicentes: Lapidetur ista Sion, i. nullus ei parcat, Et optando dicunt:

dicunt: Aspiciat in Sion oculus noster. Quo dicto vehemens innuitur odiū & inuidia, q̄ non leuiter exaturari possit, nisi multaq; aspectu miseriæ. Quo cū potiti fuerint, maligno visu soluunt, & crudeli plausu tripudiant, dilatantes os suū sicut scriptum est atq; dicentes: Surge euge viderunt oculi nostri, subaudi mala huius q̄ desiderauimus, & hoc bene conigit nobis. Ipsi aut, inquit, nō cognouerunt cogitationes dñi, & non intellexerunt consilium eius, quia cōgregauit eos quasi scœnum aræ. Et est sensus. Cōgregatæ sunt gentes super te, & in sua gloriatē multitudine, p̄sencia tātum & manifesta potuerūt videre, scilicet & tuā calamitatē, & suā in hoc mūdo prosperitatē, sed hoc nō cognouerunt neq; intellexerunt, qd in futuro dñs cogitauerit, & quale super te & super illos consilium inierit. Sed ecce consiliū, & cogitationes eius dico tibi, quia congregauit eos quasi scœnum aræ, subauditur, vt congregatis illis dicat tibi. Surge & tritura filia Sion, quia cornu tuum ponam ferreū, & vngulas tuas ponam æreas, & comminues populos multos, & interficies dño rapinas eorū, & fortitudinem domino deo vniuersæ terræ. Et est sensus: Quāuis fortes & robustos esse arbitrentur, nimiq; cum sint caro, sic sunt quasi scœnū, quia ois caro vt scœnum, & ois gloria eius tanq; flos agri. Et vere scœnū est populus. Itaq; sicut scœnū in agro ad ipsū viret, & in tēpore aridū deportat ad aream, ibiq; ferris dētatis siue plaustris ferreis trituratur, ac tritico recondito, stipula & paleæ proiectæ igni traduntur, sic tu o Sion oēs gentes quæ cōgregatæ sunt, super te superbientes atq; luxuriatē, velut viride scœnū in iudiciū dñi triturabis atq; comminues, ita dūtaxat, vt quicunq; ex illis sese in humilitate deposuerint, eos tanq; triticum dño, vniuersæ terræ consecres, interficiendo quicq; in eis vitiosum erat, quicunq; aut p̄tinaci superbiæ vento sese subleuauerint, eos velut stipulam & paleam perpetuæ igni trades. Neq; enim resistere tibi poterūt cornu ferreum, & areas vngulas habenti, quod videlicet cornu tuū insuperabilis rex & magnificus triumphator Christus est, quæ vngulæ tuæ Apostoli de tua carne geniti sunt, fide solidi, verbo tinnuli velut æs, qd metallum valde sonorū est. Nam in omnem terram exiuit sonus eorū, & in finibus orbis terræ verba eorū, & non sunt loquelæ neq; sermones, q̄ non audiantur voces eorū. Hactenus ad illā quæ vera est Sion & vera Hierusalem sermo est sic incipiens, & tu muris gregis nebulosa filia Sion. Nā de illa Hierusalem terrena quæ occidit prophetas, & lapidauit eos qui ad se missi fuerunt, audi quid dicatur. L Nūc vastaberis filia latronis. Obsidionē posuerunt super nos, in virga percutient maxillā iudicis Israel. Cuius vel quanti iudicis: Nimirum eius qui & magnus deus est, & humilis apparuit, qd multū cauere sicut eo tēpore opus erat, sequentibus verbis p̄dicatur. L Et tu Bethleem Ephrata, parua es in milibus Iuda, ex te mihi egredierur, qui sit dominator in Israel, & egredierur ab initio a diebus æternitatis. Propter hoc dabit eos vsq; ad tempus in quo parturiens pariet, reliquæ fratrum eius conuertent ad filios Israel. Sicut iam dictū est ad illam, & de illa Hierusalē quæ prophetas occidit, sermo est. Nūc (inquit) vastaberis o tu non vere filia Sion, sed vere filia latronis, videlicet quæ virgā homicidam & latronem Barraban tibi dimitti petisti, autorem vero vitæ interfecisti. Nunc in quā vastaberis, nunc circundabunt te inimici tui vallo, & circundabunt te & coangustabūt te vndiq; & ad terrā p̄sternerent te & filios tuos qui in te sunt. Quam ob causam sic vastaberis, & cur prosternerent filij tui? Obsidionē (inquit) posuerunt super nos, in virga percutient maxillam iudicis Israel. Super nos prophetas & sapientes & scribas obsidionem posuerunt, id est, ex nobis occiderunt & crucifixerunt, & ex nobis flagellauerunt in synagogis suis, & de ciuitate in ciuitate p̄secuti sunt. Nam hoc totum fuit obsidionem ponere super nos, quia sic voluerūt claudere ora nostra, ne doceremus in nomine iudicis Israel, cuius maxillam in virga percuterūt, in virga in quā, id est in arundine qua percutiebant eū spinis coronatum, sibi in potestate concessa quemadmodū ait, sed hæc est hora vestra & potestas tenebræ. Per partem totā, id est, per maxillæ percussione, totam eius significabat passionē. Pulchre nimiq; quia passionis eius hoc fuit initium, quod vnus assistens ministrorū, dedit illi alapam dicens: Sic respondes pontifici: Proterua crudelitas, crudelis proterua lictoris & scurræ, qui dū adularatur dño suo pontifici, & ei placere vult, affiliēs coram percutit in maxillā iudicem Israel, nec solus Israel, sed & omnium hominū, quia ipse est qui constitutus est à deo iudex visorū & mortuorū. Et vt amplius perhorrescas remeritatem nebulonis, qui percussit, ille

Psal. 34.

Esa. 40.

Chr̄s vt cornu ferreum, apo stoli, vt vniuersæ terræ

Hierusalē terrena, dicitur filia latronis.

CAP. V.

Math. 23 Luc. 19.

Math. 23.

Iohan. 18.

Actoꝝ. 10. Iudex non tantū homo, sed & deus est. Hoc enim verbis sequētibz testatur. Et tu Bethleem Ephrata, paruulus es in milibus Iuda, ex te mihi egrediet, qui sit dominator in Israel & egressus eius ab initio à diebus æternitatis. Quid enim est qđ & egrediet ex te o Bethleem, & nihilomin⁹ egressus eius ab initio à diebus æternitatis, nisi qđ a duæ sunt eius egressiones. i. natiuitates, altera secundū carnem, qua egrediet ex te o Bethleem ex semine Dauid, altera secundū diuinitatē, qua non egredietur, sed egressus eius, inquit, iam dudū exastus est, non ex mūdo, sed ab initio, non in diebus temporalitatis, sed à diebus æternitatis. Nam in principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum: hoc erat in principio apud deum. Igitur & deum & hominem testatur hic esse illum iudicem Israel, sed hoc raliſter edici, vt vulgo intelligeretur tunc temporis non expediebat. Quo em̄ auđire paterentur, quod qui deus Israel erat homo futurus, & in maxilla percutiendus esset. Cautē ergo & prudenter propheticus sermo dispensatur, dum à facie filie latronis, cui loquebatur dicens, nunc vastaberis filia latronis, &c. sese repente auertit, & ad aliam, id est, Bethleem sese conuertit & eidem sic loquitur, vt & veritatē vtriusq; naturæ, scilicet diuinæ & humanæ in Christo testificetur, & eandem testificationē, talibus verbis enuntiet, vt non ab illis qui surdi sunt vel erant, & aures audiendi non habebāt, tunc temporis factū perciperetur. ¶ Quod autē Bethleem & Ephrata vnus eiusdēq; ciuitatis David, siue castelli, vbi erat David, vocabula sint, habemus ex scriptura dicente: Mortua est ergo Rachel, & sepulta in via, quæ ducit Ephratā, hæc est Bethleem. Porro cū dicit: Et tu Bethleem Ephrata, paruula es in milibus Iuda, subaudiendum est apud homines, quoz in oculis vix paruus viculus es, qui non cœlestem, sed terrenā quantitātē attendūt, sed profectō apud deum non minima es. Alioquin nisi cū eadem affirmatione qua dicit paruula es, & ex opposito ista negatio in prophete sensu intelligatur, sed non apud deū minima es, sicut quam si dicat: Paruula siue minima videris, sed non minima es, dissonatē testimoniū hic in Euangelio sumptum videbitur, vbi principes sacerdotum & scribas sciscitanti Hierodisc respondisse narratur. Et tu Bethleem terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda. Cū em̄ hic dicat paruula es, & illic scriptū sit, nequaquam minima es: perspicua lura dissonat, sed in sensu clara consonantia est, vt cū propheta dicit, paruula es, subaudias in oculis omnium hominum, & cum Euangelistū dicit, nequaquam minima es, subintelligat apud deum. ¶ Quod deinde subiungitur, propter hoc dabit eos vsque ad tempus in quo parturiens pariet, & reliquæ fratrum eius conuertentur ad filios Israel, manifeste cōpletum, atq; adhuc complendū est. Nam quia tanti iudicis Israel maxillā percusserūt, qui secundū carnem de Bethleem ex semine David egressus est, & cuius egressus secundū diuinitatem, à diebus æternitatis est, idcirco dedit eos idem iudex subaudiūt, in manus gladii, & in captiuitatem in omnes gentes, & in partes vulpiū, id est, malignoz spiritūū. Vbi quoque sic dabit eos: Vsq; ad tēpus (inquit) in quo parturiens pariet. Parturiens dicitur, non ista filia latronis, id est, terrena Hierusalem, quæ deo sterilis est, sed illa spūalis Hierusalem, siue Sion, cui supra dixerat: Dole & satage filia Sion quasi parturiens. Illa nāq; mater pariet, subauditur Iudæoz, siue Israelis reliquias iuxta illud. Si fuerit numerus filioꝝ Israel quasi arena maris, reliquæ conuertent ex eis. Nam hoc est, qđ hic protinus subiungit. Reliquæ fratru eius cōuertent ad filios Israel. Cuius eius? Nimirū ipsius iudicis Israel, quia fratres eius secundū carnem ipsi Iudæi sunt, qui maxillam eius percusserunt. Tēpus quo istud fiat tunc erit, cum plenitudo gentium intrauerit. Sequitur: L. Et stabit & pascet vsq; ad terminos orbis terræ. I. Iudex Israel sicut iam dictum est propter hoc dabit eos, quia percusserūt maxillam eius, & ipse surgens à mortuis stabit, subauditur à dextris dei fortis & sublimis, iuxta quod in Actibus apostoloꝝ scriptum est: Cum autē esset Stephanus nut plenus spū sancto intendēs in cœlū, vidit gloriam dei, & Iesum stantem à dextris dei & ait: Ecce video cœlos apertos, & filium hominis stantem à dextris virtutis dei. Stabit ergo, id est, pro suis morientibus, pugnabit ipse victor mortis, & pascet subauditur populum suum, vtpote diues & p̄potens rex in fortitudine domini, in sublimitate nominis domini dei sui, id est, sicut fortis deus habens nomen sublime, quod est super omne nomen, videlicet quale nomen habet pater, qui propter assumptam humanitatē dicitur & est deus deus

Duplex Christi egressus.

Iohan. 1.

Bethleem & Ephrata vnus op̄ p̄di voca bula.

Gene. 35

Math. 2.

Psal. 62.

Esa. 10.

Acto. 7.

deus eius. Nā & ipse loquitur: Ascendo ad patrē meū & patrem vestrum, deū meum, & deum vestrum. Et conuertent ait, quia nunc magnificabitur vsq; ad terminos terræ. Hoc ipsum quod hic dicit: & pascet, & cōuertent, &c. manifestius in psalmo expressum habemus. Ait em̄: Edent pauperes & saturabunt, & laudabunt dñm, qui requirunt eū, viuent corda eoz in seculū seculi. Remiscent & conuertētur ad dominū vnuerſi fines terræ. Pascet ergo scilicet terminos terræ, quoad vsq; magnificabitur, non qualicūq; edulio, sed corporis & sanguinis sui sacramēto, qđ edentes & bibētes, pauperes saturabunt, nā corda eoz, id est, animæ viuent in seculū seculi, quemadmodū ipse dicit: Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum, & panis quem ego dabo, caro mea est pro mūdi vita, &c. ¶ Et erit iste pax Assyrius cum venerit in terrā nostram, & quando calcauerit in domibus nostris. I. In nonnullis codicibus legitur Assyrijs, & ordinatio litera videt. Si em̄ legendum est Assyrius, cur p̄postere & dicere maluit Assyrius cum venerit, qđ diceretur cum Assyrius venerit? Itaq; secundū vtrāq; literā exponendū est, & primum secundū hanc literaturā, & erit iste pax, Assyrius cum venerit in terram nostrā. Quādo venerit diabolus, ait beatus Hieronymus, qui dicitur Assur super terram regionemq; credentium, & eoz quos pascet dominus in fortitudine & in sublimitate nominis domini dei sui & calcauerit eos tribulationibus varijs, & dāmos animaz nostraz, id est, corpora quasi sui perbus ascenderit atq; depresserit, & tamē nos nihil separauerit a charitate Christi, tunc Christi pax siue ipse Christus erit in nobis, & dicetur de sancto, nihī proficiet inimicus in eo. ¶ Nunc vt secundū aliam literā structuram dicamus, scilicet ita legendo, & erit iste pax Assyrijs, cum venerit in terram nostram, primo sciendū, quia quod dicitur, cum venerit in terram nostram, & quando calcauerit in domibus nostris, siue vt rursus post pauca habemus, & cū calcauerit in monte nostro, recte de ipso domino intelligitur, p̄sertim cū in exordio sermonis hic idē propheta dixerit: Quia ecce dominus egredietur de loco suo & calcauerit eos tribulationibus varijs, &c. vsq; ad id quod ait: Quæ excelsa Iudæ, nō ne Hierusalem? Eritq; hic sensus, Et erit iste, videlicet dominus magnificus vsq; ad terminos terræ, pax Assyrijs, id est, cunctis gentibus, quarum eo tēpore potentissimi erāt Assyrii, vnde & pro cunctis gentibus recte possunt hic accipi. Erit inquam iste pax Assyrijs, id est, loquetur pacem gentibus, euangelizabit pacem eis, qui prius erant inimici, cū venerit in terram nostrā, id est, cum nos visitauerit, & cū calcauerit in domibus nostris, subauditur, eo qđ non cognouisti tempus visitationis tuæ, o supra dicta filia latronis. Nam idcirco calcabit in domibus nostris, idcirco conculcabit templum & ciuitatem, ita vt nō remaneat lapis super lapidem. Nam quod dominus calcet & conculcet, testatur ipse dicens in alio propheta: Calcaui eos in furore meo, & conculcaui eos in ira mea. Væ ergo tibi, qđ tibi Barrabam latronem donari petisti, & proinde recte diceris filia latronis, & cuius seditiones hæreditate possidisti, væ tibi, quia tu conculcaris quæ diceris Israel, pax autē tua Assyrijs, id est, gentibus pœnitentiam agētibus, sicut significatum est, vbi ad p̄dicatioem non Ionæ Ninive magna ciuitas Assyrioz pœnitentiā egit. Sequitur. L. Et suscitabimus super eum septem pastores, & octo primates homines, & pascet terram Assur in gladio, & tertiam Nemroth in lanceis eius, & liberabit ab Assur, cum venerit in terram nostrā, & cum calcauerit in monte nostro. I. Quorum in persona supra dixerat, obſidionē posuerunt super nos eorundem vox ista est, & suscitabimus super eum septem pastores & octo primates homines, vox scilicet prophetarum, sapientum & scribarū, quos ecce ego mitto ad vos, ait ille iudex Israel ad eos, qui maxillam ipsius percusserunt. Ipsi loquuntur etiam hæc, & suscitabimus super eum septem pastores & octo primates homines. Sup quem quem dicunt, suscitabimus eum. Nimirū super eundem sæpe dictum iudicē Israel. Profectō non vile obsequium, non paruum honorificentie portionem de studio suo promittunt, ad clarificandū illum tantum iudicem, quē filij illius filia latronis sic inhonorauerūt, vt maxillam eius p̄citerent. ¶ Querendū est diligenter, qui nā sint septē pastores & octo primates hoies, & deinde quid sit suscitari illos sup hunc iudicem Israel, & tunc patebit, quā nō leuis aut incerta hæc pollicitatio est. Septem fide claros & meritis insignes de sanctis scripturis nouimus, similiter & octo primates hoies, quos, licet hæcenus nouerimus, necdum tamen numez, & proprias eoz causas animus adeo perpenderit, priusq; loci p̄sentis diligentia

Iohan. 20 Plat. 21.

Iohan. 6.

Assyrius, s̄ diabolus

Psal. 82 Pax Assyrijs. i. cunctis gentibus

Sup. 16

Luc. 19.

Esa. 63

Ionæ. 3.

Septē pastores & octo primates hoies.

Septē pa-
stores
Gene. 4
Ibidē. 47
Ibidem. 13.
Ibidem. 26
Abel.
Abraham.
Ibidem. 18
Isaac.
Ibidem. 22
Iacob.
Ibidem. 27
Ioseph
Ibidem. 37
Ibidē. 46
Moses
Exod. 3.
Dauid.
4. Regū. 17
Ocho pri-
mates
Iosue.
Nume. 27
Caleph.
Ibid. 14.
Othoniel
Iudic. 3.
Aoth
Ibidem.
Barach.
Ibidem. 4.
Gedeon
Ibidē. 6. 7.
Iepthe
Ibidem. 11

diligentia nos excitasset. Primū ergo septē pastores, deinde per ordinē recolamus octo primates hoies. Primus pastor fuit Abel, de quo scriptū est. Fuit autē Abel pastor ouium & obtulit dño munera de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorū, & respexit dñs ad Abel & ad munera eius. Secundus pastor fuit Abraham: Tertius Isaac: Quartus Iacob, qui stans corā Pharaone cū filijs suis, interrogante illo, quid habetis operis, pastores ouium sumus, inquit, serui tui, & nos & patres nostri. Erant autē patres eius Abraham & Isaac, q̄ profecto curam habuerunt alendorū gregū, ita vt nō possēt eos capere terra prae multitudine gregū, vnde & facta est rixa inter pastores gregū Abraham & Loh, & fuit iurgiu pastorum Gerare aduersus pastores Isaac. Veruntamen non pro multitudine vel cura gregum, sed pro eo q̄ circa res hoīū pastorales, diuina sese commendauit auctoritas, septem istos pastores excellentissimos numeramus. Igitur (vt dicere iam cœpimus) hoīū primus fuit Abel, qui de primogenitis gregum dño munera obtulit, quae suo respectu dñs digna duxit, Secundus Abraham, qui de armento suo vitulū tenerimum tollēs, & optimū inclytis hospitibus scilicet tribus angelis, venientibus in figura sanctae trinitatis, memorabile conuiuium fecit. Tertius Isaac, qui velut aries ad immolādum ductus est, & pro quo arietem Abraham inter vepres harentem cornibus, hiolocauitum obtulit. Quartus Iacob, qui de grege duos afferens hœdos in cibū patri benedictionem accepit, & deinde societates greges pacēs, auctus est benedictione domini. Quintus fuit Ioseph, qui cum sedecim eet annorū, pascebat gregē cum fratribus suis, & inde venditus fuerat, factusq̄ princeps Aegypti, professione istā non erubuit, quīs detestarent Aegyptij oēs pastores ouium, dicta ad patrem & ad fratres suos. Cū vocauerit vos Pharaon, & dixerit, quod opus est vestrū respondebitis. Viri pastores sumus serui tui ab infantia nostra vsque in praesens, & nos & patres nostri. Sextus fuit Moses, qui pascebat oues Ietro sacerdotis Madian, & inter pasendum, cum minasset gregē ad interiora deserti, venit ad montē dei Oreb, apparuitq̄ ei dñs in flamma ignis de medio rubi. Septimus fuit Dauid, qui de semetipso propheta loquens ad Saul, pascebat (inquit) seruus tuus patris sui gregē, & veniebat leo & vrsus, tollebatq̄ arietem de medio & sequebar eos, & percutiebam eruebatq̄ de ore eorū. Et illi cōsurgēbat aduersum me, & apprehendebā mentū eorū, & suffocabā, interficiebatq̄ eos. Nā & leonē & aduersum interfeci ego seruus tuus. Erit ergo & Philistaeus hic incircūcisus, quasi vnus ex eis, qui ausus est maledicere exercitui dei viuentis. Ecce isti sunt septem pastores inclyti, quos, scriptura teste, auctoritas diuina cōmendauit. Porro octo primates hoies hii sunt: Primus Iosue filius Nun. Secundus Caleph filius Iephone. Tertius Othoniel filius Canez. Quartus Aoth filius Gera filij gemini. Quintus Barach filius Abinoem de Cades Neptalim. Sextus Gedeon, Septimus Iepthe Galaadites, Octauus Sāson. Isti octo idcirco dici merentur primates hoies, quia auctoritate diuina praecunte, & induente illos spū dñi, constituti iudices liberauerunt populum suum, vnde & meruerunt appellari saluatores Israel. Primus horum Iosue & secundus Caleph, introduxerunt populum in terram promissionis, dicente domino ad Moysen: Tolle Iosue filiū Nun, virū in quo est spūs domini, & pone manum tuā super eum, &c. De Caleph vero ait: Seruum meū Caleph, qui plenus alio spū, secutus est me, inducā in terram hanc quā circūiuit, & semē eius possidebit eam. Primatū eius hoc diuinum testimonium cōmendat, & p̄ter hoc alia quae p̄sententi loco inserere longū est. Tertius Othoniel filius Canez liberavit Israel de manu Camsarathaim regis Mesopotamiae, cui seruiert octo annis scriptura dicente: Et clamauerunt ad dominum, qui suscitauit eis saluatorem & liberavit eos Othoniel, videlicet filius Canez, fuitq̄ in eo spūs domini, & iudicauit Israel, &c. Quartus Aoth liberavit Israel de manu Eglon regis Moab, cui seruiert decem & octo annis, scriptura dicente: Et clamauerunt filij Israel ad dominum, & suscitauit eis saluatorem Aoth filiū Gera, &c. Quintus Barach filius Abinoem liberavit Israel de manu Iabin regis Canaan, qui per viginti annos vehementer opprēsserat eos, & ipse auctoritate diuina suscitatus per Deboram propheten vxorem Lapidoth. Sextus Gedeon liberavit Israel de manu Madian cui seruiert septē annis, praecipiente angelo, q̄ apparuit ei. Septimus Iepthe Galaadites liberavit Israel de manu filiorum Ammon, q̄ cum Philistinij vehementer opprēsserat eos per decē annos & octo. De isto scriptū est: Factus est super Iepthe spūs dñi, transiitq̄ ad filios

ad filios Ammon, vt pugnaret cōtra eos. Quos tradidit dñs in manū eius, percussitq̄ eos plaga magna nimis, humilitatq̄ sunt filij Ammon a filijs Israel. Octauus Samson per angelum dñi praenūtiatus est matri sterili: & hic erit (inquit) Nazareus ab infantia sua, & ex matris vtero, & ipse incipiet liberare Israel de manu Philistinorū. Isti sunt octo primates hoies, q̄ miro modo septē pastoribus ita inserunt, & ita inter sextū pastore, qui est Moses, & septimū, qui est Dauid, furax erūt, vt filios Israel, q̄s Moses sextus pastor (vt iā dictum est) de Aegypto eduxit, primus hominū primatū Iosue cū Caleph introduceret in terrā repromissionis, & liberationem de manu Philistinij, quā octauus primas Samson incepit, p̄ficeret septimus pastor Dauid. ¶ Habemus igitur & septē pastores & octo primates hoies ex proprijs causis notos & insignes, q̄s suscitabimus (inquit propheta) super eū, videlicet saepe dictū iudicē Israel, cuius maxilla percussa est. Quō illos suscitabimus super eum? Videlicet eo modo, vt quae p̄ illos corporaliter gesta sunt, doceamus spūaliter fieri vel impleri p̄ ipm. Doceamus (inquā) quia quae rex in illis p̄cessit figura, in isto succellit veritas. Hoc facientes suscitabimus illos super eū, nos propheta & sapientes, & scribae, ex quibus ego sum. Nā & si secundū tēpus corpe absens, spū cū illis praesens sum, q̄ spūali studio fit, vt in lectione talium pastorum, & primatum nihil mortuū remaneat, aut otiosum, dū omnia referunt ad Christū. Itaq̄ & isti cū illo viuunt, & illi qui tunc erūt ex istis proficiunt. Vnde cū dixisset: Et suscitabimus super eū septē pastores, & octo primates hoīum, cōfestim subiunxit: Et pascēt terrā Assur in gladio, & terrā in Nemroth in lanceis eius. Quod est dicere, & oēs gētes quae nūc sine deo sunt, neq̄ verbi dei pabulū habēt vel lum, tunc ex mysticis istorū exēplis, legēdo proficiunt, quae videlicet gentium Assur & Nemroth. i. Assyrii & Babylonij maximi deorū magis aduersi tūc erāt. Principiū nāq̄ regni Nemroth Babylon fuit in terra Sennaar, & de illa terra egressus est Assur, & ad ista sicauit Ninuē. Nec vero dubiū vel incognitū est, quin Assyrii postmodū decē tribus transtulerint, Babylonij vero, pro quibus hic ponitur Nemroth, duas reliquas, Iudam & Beniamin. Magnifice ergo reconciliatio gentiū promittit, dum de illis, qui tūc erāt infestissimi, talis propheta texitur, & pascent terrā Assur & terrā Nemroth, & hoc non sine armis, sed in gladio & in lanceis eius, id est, in sermone dei, q̄ est viuus & efficax & penetrabilior omni gladio accipit, Et in sententijs veritatis, quae sunt lanceae siue sagittae eius, suo gladio & illis lanceis diabolū, qui prius terrā obtinuerat, debellabit, & liberabit humanum genus. Hoc est quod ait, Et liberabit ab Assur cū venerit in terram nostram, & cum calcauerit in monte nostro. Ac si dicat: Eodem tempore quādo veniet in terrā secundum praesentem prophetiā, & conculcabit Iudaeos subuersā ciuitate & templo, liberabit à diabolis gentes, quae haecenus erāt terra Assur, & terra Nemroth, quod interpretat tētatio, qui p̄ hoc ipm quod de illo scriptū est, erat robustus venator corā dño, significat diabolū qui possidebat gentes tanq̄ fortis armatus custodiens atriū suū. Sequit. L. Et erūt reliquiae Iacob in medio populorū multorū quasi ros a domino, & quasi stillae super herbam, quae non expectant virum, & non exoptolantur filios hominum. ¶ Reliquiae Iacob credētes ex Iudaeis sunt, quorū vnus ex optimis Apostolus cum dixisset, Nunquid repulit deus populū suū? subiunxit atq̄ ait, Absit. Nam & ego Israelita sum ex semine Abraham, de tribu Beniamin. Etenim, licet illi, qui in futuro tēpore credituri sunt, cū plenitudo gentiū intrauerit, reliquiae dicātur, nihilominus tamē & hi recte dicuntur reliquiae, quae tūc crederunt pauci, multitudine in incredulitate pmanēte, testante eodem, cum p̄missio ex eum plo de Helia, cui dixit responsum diuinū, Reliqui mihi septē milia viros, qui non curauerunt genua ante Baal, sic ergo (inquit) & in hoc tēpore reliquiae secundū electionē gratiae saluae factae sunt. Ergo reliquiae Iacob erunt (inquit) in medio populorum multorum quasi ros a domino, & quasi stillae super herbam, id est, apostoli Christi, siue ministriales iudicis eiusdem, de quo haecenus sermo fuit, sanctam & diuinam de caelesti conuersatione sua sumptam, stillabunt vel depluent gentibus scientiam. Ros enim suauiter cadens, & stillae sensim decedentes super herbam, euangelicam vel apostolicam significant doctrinam a domino datam, & pro capacitate audientium discrete annuntiatam, & dupliciter valentem nobis, scilicet ad refrigerandum & sanctificandum. Terra quippe nostra calore vitiorum erat exusta, & a maligno spiritu quasi vento vrēte percussa, ita vt cor hominis

Samson
Ibidē. 13

Gene. 11

4. Reg. 17
Ibidem. 26

Heb. 4

Gene. 11
Lucā. 11

Roma. 11

Reliquiae
Iacob ap̄t
Ioli.

nis Ba

Danie. 3 nis Babyloniarum fornaci non incongrue posset simile dici. Tunc autem coepit dominus mittere quasi ventum roris flantem, quando ad amorem celestium nos excitavit per apostolorum praedicationem. Item manus nostrae vacantes ab operibus bonis, sic erant quasi herba macra & sterilis, sed tunc quasi stillae a domino super herbam ceciderunt, quando eadem doctrina nos ad dilectionem proximi reflorescere fecit, & in porrigendo elemosynam facies nostras exhalavit. Et bene de isto rore & de huiusmodi stillis ait: quia non expectat virum, & non praestolatur filios hominum, sed signanter cum dixisset, quasi ros, addidit, a domino, quia vis delicti Evangelium suae doctrinae, quae per apostolos administrata est, non per instructionem vel magistrum hominum venit aliquando, sed coelitus data est, docete illos inuisibilitate ter spiritu sancto, absque mora & momento, ita ut qui fuerant homines sine literis & idiotae, repente fierent literati, periti, & potentes in omni sermone. ¶ Hoc idem de prophetis sentiendum est, & primum de Mose. Nam ille quidem humanam scientiam per homines didicit, & erat (ut ait Stephanus protomartyr) eruditus omni sapientia Aegyptiorum, & potes in verbis, sed scientiam rerum divinarum ut pentateuchum suum conscriberet, non per hominem sed per solum deum didicit, qui illi in rubo apparuit. Sic & de David caeterisque prophetis, & de Christi apostolis omnino sentiendum est, quos omnes & solos ecclesia Christi in canonico apice suscipit. Vnde & Petrus in epistola sua dicit: Hoc primum intelligentes, quod prophetica scriptura propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti dei homines. Et de caeteris quidem apostolis, qui fuerunt illic, ubi spiritus sanctus in igneis linguis apparuit, sed itaque supra singulos eos, certum est, quia non ab homine, neque per hominem, sed per revelationem Iesu Christi didicerunt. De Paulo autem, qui tunc non erat illic, sed postea vocatus est, dubium voluerunt esse quidam aduersarii eius pseudopostoli, dum vellet corrumpere veritatem euangelii, quam ex ore eius multi suscipiebant populi, ob hoc derogantes illi, & auctoritatem eius diminuere volentes, quia domini nostri Iesu Christi, dum adhuc cum hominibus conuersaretur, discipulus non fuit. Hac pro necessitate plerisque in locis apostolatum suum defendit, maxime autem in epistola ad Galatas cum sic dicit: Notum enim vobis facio euangelium fratres, quod euangelizatum est a me, quia non est secundum hominem, neque enim ego ab homine accepi illud neque didici, sed per revelationem Iesu Christi. Bene ergo cum dixisset de reliquiis Iacob, Et erunt in medio populorum multorum quasi ros a domino, & quasi stillae super herbam, addidit, quae non expectant virum, & non praestolantur filios hominum. Ac si dicat. Et erunt apostoli Iesu Christi sapientes, & eloquentes, totum salutari doctrina imbuentes mundum, quam videlicet doctrinam non a magistris hominibus accipiunt, non studij vel ingenij proprii labore acquirunt, sed occulta gratiae coelestis aspiratione percipiunt. ¶ De reliquiis (inquam) Iacob, id est, de apostolis, ita dicitur: quae ut de prophetis, qui & carne & fide sunt filij Iacob, hoc dicere verum est. Caeterum de alijs magistris ecclesiarum, quicunque ex gentilitate surrexerunt, non eadem sententia est vel esse potest, quia videlicet sunt quidem & ipsi quasi ros a domino, & quasi stillae super herbam, scripturas propheticas atque apostolicas tractando dulciter, & exponendo vtiliter, sed singuli horum ut hoc facere possent, expectauerunt viros, & praestolati sunt filios hominum. Multos enim post deum cathayetas vel magistros subierunt. Vnde quicquid dixerunt, non idcirco ratum habet ecclesia Christi, quia sic ipsi dixerunt vel senserunt, sed quia dicta vel sensus suos prophetis atque apostolicis testimonij, vel aliqua probabili ratione confirmare potuerunt. Sequitur. ¶ Et erunt reliquiae Iacob in gentibus in medio populorum multorum, quasi leo in iumentis sylvarum, & quasi catulus leonis rugiens in gregibus pecorum, qui dum transierit & conculcauerit & ceperit, non est qui eruat. ¶ Quam diuersarum, quae longe dissimilium rerum similitudines eiusdem reliquiis Iacob hic ascriptae sunt. Dixerat & erunt reliquiae Iacob quasi ros a domino, & quasi stillae super herbam, & continuo nunc dicit, & erunt reliquiae Iacob quasi leo in iumentis sylvarum, & quasi catulus leonis rugiens in gregibus pecorum. Quid magis dissimile quam suauitas roris a feritate leonis? Quid magis diuersum, quam lenitas stillarum stillantium super herbam, a feruita vel impetu catuli leonis rugientis in gregibus pecorum? Attamen eiusdem reliquiis Iacob, & suauitas roris, siue lenitas stillarum, & feritas leonis, siue impetus catuli leonis aequae per similitudinem ascribitur hic. Quare? Videlicet, quia magistri populo-

Acto. 4
Ibidem. 7

2. Petri 1

Acto. 21

Galat. 1

Reliqui doctores ecclesiae

Diuersae similitudines.

puloꝝ siue gentium Apostoli Christi, & lenes & feroci sunt, lenes in docendo siue exhortando, feroci in corripiendo & vlciscendo. Exepli gratia: Paulus ubi docet inter caetera sic loquitur. Quoniam quidem deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, & posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam deo exhortate per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini deo. Quid isto rore dilectionis suauis, quod hac stilla vere & germanae pietatis lenius? Caetera quoque usque ad id, os nostrum patet ad vos o Corinthij cor nostrum dilatatum est, talia sunt stillicidia vel talis ros, ut nemo qui dubitet quod sit a domino patre misericordiarum & totius consolationis deo. At vero idem post plurima dicit: Ecce tertio hoc venio ad vos. In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum. Praedixi enim & praedico ut praesens vobis & nunc absens istis qui ante peccauerunt & caeteris omnibus, quoniam si venero iterum non parcam. An experimentum quaeritis eius, qui in me loquitur Christus? Ecce seueritas magistrum tanquam leonis rugitus super iumenta sylvarum & tanquam catuli leonis super gregem pecorum. ¶ Nam iumenta sylvarum recte illos aestimamus, quos redarguebat super immunditiam & fornicatione, & impudicitiam quam gesserunt. Nonne super huiusmodi, quasi leo fuit? Ait enim: Et vos inflati estis, & non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum, quod hoc opus fecit. i. qui vxorē parisi habuit. Ego quidem absens corpore, praesens autem spiritu iam iudicavi ut praesens eum, qui sic operatus est in nomine domini nostri Iesu Christi, congregatis vobis & meo spiritu cum virtute domini Iesu, tradere huiusmodi satanae in interitum carnis, ut spiritus saluus sit in die domini. ¶ Porro quasi greges pecorum eiusmodi fuerunt, quibus veluti conterritis ad rugitum catuli leonis gratulatur & dicit: Quoniam si contristati vos in epistola, non me poenitet. Et si ad horam vos contristati, nunc gaudeo, non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad poenitentiam, contristati enim estis secundum deum, &c. Haec vero quasi de austeriori Paulo exempla posuisse potestis, quasi caeteris Apostolis hunc amplius sauitiam leonis exercuisse dicamus. Nam ut plura sermo praetereat, nonne Petrus quoque quasi leo siue catulus leonis in gregibus pecorum rugit, quando in conuentu discipulorum Ananiam primum, & deinde Saphiram vxorem eius increpauit, & illi ceciderunt & expirauerunt, quia spiritu sancto fuerant mentiti. Vere igitur quasi leo reliquiae Iacob, quasi catulus leonis, quod cum transierit, subauditur ad nullius pauens occursum, & conculcauerit videlicet rebellantes, & ceperit subauditur mendaces, ut capti & deprehensi sunt iam dicti Ananias & Saphira, spiritui sancto mentientes, non est qui eruat. ¶ His dictis de reliquiis Iacob, protinus ad illum conuertitur sermo propheticus iudicem Israel, de quo supra dixerat, in virga percussit maxillam iudicis Israel, & dicit: Exaltabitur manus tua super hostes tuos, & omnes inimici tui interibunt. ¶ Hostes publici siue inimici domini illi maiestatis adiudicantur, qui non solum peccatores, verum etiam impij sunt odiendo nomen eius, quales maxime illi fuerunt, de quibus ipse in Evangelio loquitur: Nunc autem & viderunt & oderunt & me & patrem meum. Sed ut impleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est, quia odio habuerunt me gratis. Super eiusmodi hostes exaltabitur (inquit) manus mea, subauditur, ut non videant gloriam tuam, imo ut videant & confundantur, quemadmodum alius propheta, cum sub interrogatione dixisset & non videbit impius gloriam domini, protinus duplicem responsionem hoc modo ipse reddidit. Domine exaltetur manus tua ut non videant, videant & confundantur zelantes populi, & ignis hostes tuos deuoret. Denique & per iustam increpationem dicit: Domine exaltetur manus tua, & non videant gloriam tuam, & subaudiendum est, ita ut in gloria tua partem habeant nullam, & per saeuam nimisque acerbam concessionem, ait protinus, videant & confundantur. Quodque hoc dicit, & omnes inimici tui interibunt, illic similiter concedit, ut fiat dicere, & ignis hostes tuos deuoret. Nam ubi exaltabitur manus tua domine, quoniam apparebit sedens in sede maiestatis tuae rex & iudex Israel, statutus ouibus ad dexteram, hoc dicitur autem ad sinistram tuam, tunc omnes inimici tui interibunt, diabolus videlicet & angeli eius, tunc hostes tuos videlicet tam diabolum & angelos eius, quam & homines impios sequaces eius, ignis deuorabit te dicent: Ite maledicti in ignem aeternum, qui praeparatus est diabolo & angelis eius. ¶ Hoc nihilominus ad ecclesiam vniuersam referri potest, cuius caput est ille iudex: exaltabitur manus tua super hostes tuos, & omnes inimici tui interibunt, quia videlicet qui capitis, id est, hostes vel inimici sunt corporis, quod est ecclesia eius

Apostoli lenes & feroci. 2. Cor. 1

Ibidem. 6. Ibidem. 13.

Quasi iumenta sylvarum, 1. Cor. 1

Quasi greges pecorum

2. Cor. 7

Acto. 16

Iohan. 15

Esa. 26

Matth. 23

Hostes ecclesiae, Christi quique hostes sunt.

eius, & ubi caput, ibi nimis exaltabitur & corpus. Recte ergo & ad ipsam dictū hoc re-
ge intelligitur, præsertim quia & supra illi dicebatur: Surge & tritura filia Sion, &c. & hic
protinus eidem dicitur. L. Et erit in die illa dicit dominus, auferam equos tuos de medio tui, &
dispergam quadrigas tuas, & perdam ciuitates terræ tuæ, & destruaam oēs munitiones, &
auferam maleficia de manu tua, & diuinationes non erunt in te. Et perire faciā sculptilia tua,
& statuas de medio tui, & conteram ciuitates tuas, & faciam in furore & indignatione vlti-
mationem in omnibus gentibus, quæ non audierūt. Magnifice in verbis istis consoletur se
ecclesia dei, considerando vitæ æternæ statū, qualis futurus sit ex die illa, quæ oēs sui interiu-
bunt inimici. Sigdem hoc promittitur in his verbis, quod non solū mala oia, verum etiam
ipsa quoque, quæ in hoc seculo videntur, & sunt quædam bona, quæuis non vera vel sufficientia, pe-
nitus non erunt illic. Quis enim nescit maleficia, diuinationes, sculptilia, & statuas atque adora-
tiones manuum operæ, & lucos ad sacrificandū dæmonis electos siue sacros, vera esse ma-
la? Quis itē neget equos, quadrigas, ciuitates atque munitiones, falsa esse bona? Fallax equus
ad salutē, ait Psalmista, & hi in curribus, & hi in equis, nos autē in nomine domini dei nostri
uocabimus. Possunt quidē prodesse equi & quadrigæ, imo & necessaria sunt ad subuectio-
nem tardis & infirmis corporibus, vel etiā sanctis ad fugiendū de ciuitate in ciuitatem, si ve-
gente persecutore fugiendum est citius, sed eiusmodi vltus, non tam verū bonum quā veræ
infirmitatis est solatiū, sæpe nimis habens fallax experimentū, quia (sicut iam dictum est)
fallax equus ad salutē, ad quod succinere possis, sed non fallax ad fatigationē. O quanto me-
lius est grauiā ut nūc sunt, corpora immutari, & velocitate angelorum perfrui, quā grauidine
corporis equis vel quadrigis vegetando fallaciter cōsolari. Igitur magnæ beatitudinis est
promissio in verbis istis cū dicit, & erit in die illa, dicit dominus, auferam equos tuos de medio
tui, & dispergam quadrigas tuas, &c. Præmiserat enim, & omnes inimici tui interibūt,
idem est ac si dicat: In die illa faciā illud, pro quo nūc clamas ad me, dicens, de necessitate
vires meis erue me. Primum est quod equos tuos auferā, & quadrigas tuas dispergam, id est, quod
terreni corporis tantā velocitatē efficiam, ut sit quocumque velis, quod fieri non posset cū equis
& quadrigis. Tūc enim hoies æquales erunt angelis, ait ipse dominus, & filij sunt dei, cū sint filij
resurrectionis. Quod si æquales, nimirum & æque veloces, æque ut angeli erūt, equis
& quadrigis non indigentes. Quid porro de ciuitatibus & munitionibus dicam, cū dicit: &
perdam ciuitates terræ tuæ, & destruaā oēs munitiones? Notū est quia Cain fratrem suum
Abel per inuidiā occidit, & hic primus ædificauit ciuitatem, vocauitque eā ex nomine filij sui
Enoch. Porro & Abel & cæteri sancti oēs hic manentē ciuitatē non habēt, sed futurā in-
quirūt. Perdā igitur (ait) ciuitates terræ tuæ, & destruaā oēs munitiones, non solum spūales,
verum etiam manufactas & materiales, sine dubio subintelligendū, & omnes ciuitatū atque
munitionū seditiones atque cupiditates, & vniuersas, quas eisdē Cain mortalibus intulit cla-
des, & malas solitudines, quæ vniuersitas dicitur, & est Babylon, cum qua, ut audimus
in Apocalypsi vocē de cælo dicentē, fornicati sunt reges terræ, & in delicijs viserūt. Et
de qua ibidem ita scriptū est: Et sustulit vnus angelus fortis lapidē molare magnum, &
misit in mare dicens: Hoc impetu mittetur Babylon magna ciuitas illa, & vltra non inue-
nietur. Magna igitur requies sanctæ Sion, i. ecclesiæ in perditioe ciuitatū, vel munitionū
terræ promittitur, quia videlicet cū perditione illarū, perditio quoque cōsequenter subintelligit,
res omnium cōcupiscibiliū, quæ in ciuitatibus sunt (quæ ex intuitu sancti ciues regni dei pere-
grinantes in hoc mūdo, tentati & fatigati sunt) videlicet auri, & argenti, & lapidis pretiosi,
& margaritarum, & byssi, & purpuræ, & serici, & marmoris, & cynamomi, & amomi, &
odoramentorum, & vnguenti, & thuris, & vini, & olei, & similia, & tritici, & iumentorum, & ovium
& equorum, & redarū, & mancipiorū, & cæterorum omnium, de quibus recte Sapiēs dicit: Vanitas
vanitatum & oia vanitas, qualitū cupidi mercatores, nūc diuites facti, pauperibus insulsi
filij suis o sancta Sion. Sed tunc illis flentibus atque lugentibus & dicentibus. Væ væ, sicut
exultabūt & libeter videbūt, pariter perire suas quoque munitiones, & quas hic pro necessitate
te habuerūt, non ut alios impugnarēt, sed ut impugnatibus alijs aliqd refrigeriū haberent.
& Et auferā (inquit) maleficia de manu tua. Et hic subintelligendū est, vt amplius mali quicquid
non facias. Impossibile nāque erit ex die illa, vt sancta electorum societas mali quicquid faciat vel
admittat, & erit firma & incorruptibilis innocētia, Neque enim erit vltra serpētantiū facultas

Qualla bo-
na equi &
quadrigæ,
Psal. 32,
Psal. 119

Psal. 24

Lucæ. 20.

Reges Sio
in pditioe
ciuitatum
terræ.
Gene. 4
Heb. 13

Apoca. 17
Ibidem, 18

Eccli. 12

siue licentia vt sibilet quicquam, vel mali aliquid alicui sanctorum suadeat, sicut fecit quan-
do mulieri suasi, vt vetitum comederet, & viro suo porrigeret, quo maleficio totum exim
de genus humanum venenatum est. Vt breuiter dicam, sic auferet dominus de manu ele-
ctorum suorum maleficia, vt quibus dedit nunc malefacere nolle, tūc det, quod amplius
& perfectius est, scilicet malefacere non posse. Et diuinationes non erunt in te. Diuinationo
propheta mendax est. Hæc sine dubio feliciter tunc deerit, quando præsentia vel plena
cognitio dei præsensque facies veritatis cunctos illustrabit, & nihil incertum vel incognitū
sit. Hanc perfectionem in hac vita sancti non valent consequi, sed ex parte (inquunt) cog-
noscamus, & ex parte prophetamus. Cum autem venerit quod perfectum est, euacua-
bitur quod ex parte est. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad
faciem. Et perire faciā sculptilia tua, & statuas de medio tui, & non adorabis vltra ope-
ra manuum tuarum. Hoc etiam ante diem illam prouidendum est, vt opera manuum sua-
rum, scilicet sculptilia & statuas adoret, quæcumque anima deum verum colit, vel nomen
eius inuocat, veritatem magna pars populi dei, populi electi vnus deum colentis, per-
fectionem huius rei non attingit, dum corpore viuūt. Nam & si manus exterius vacat, vt
visibilem sibi statuam non faciat, nonne animus celerrimus artifex formam sibi aliquam
per sæpe fingit, dum recordatur creatoris sui, & eum contemplari cupit, cui dicit in oratio-
ne: Pater noster qui es in caelis. Velociter namque sibi proponit, aut velociter sibi occurrit
te delectabiliter excipit, quasi aliquem venerabilis formæ senem speciosum & magnum,
magno consilio residentem, & fortassis ita putat esse in re, sicut legit vel audit, in illa Danie-
lis visione. Quia throni positi sunt, & antiquus dierum sedit, vestimentum eius quasi nix
candidum, & capilli eius quasi lana munda, & cætera quæ quasi localem loquuntur deum
cum ipse localis non sit. Equidem sic simpliciter errare veniale est, sed errorem eundem
pernitenter defendere damnabile, quia hæreticum est. Vnde & Humaniformij dicuntur
hæretici, qui deum forma humana membrisque distinctum asserere conati sunt. Quod igitur
nunc dicit, & perire faciā sculptilia tua, & statuas de medio tui, & non adorabis vltra
opera manuum tuarum, sic in illa die perfici credendum est, vt circa diuinam substantiam
nemo taliter erret, videntibus cunctis qualis sit. Vnde Iohannes Scimus (inquit) quia cum
apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est. Quod deinde sequitur: Et
euellam lucos tuos de medio tui, & conteram ciuitates tuas, idem in die illa perfecte im-
plebitur, quod nunc ex parte impletum est vel implendū est. Non enim iam in hoc perse-
ctio est quod verū colentes deum, non lucos frequentant, nec latebras vel tenebras quæ
runt ad sacrificandum principibus tenebrarum, neque ciuitates suas claudunt, id est, conscien-
tias non occultant, sed opportune peccata sua confitendo aperiant, non (inquam) perse-
ctio iam in hoc, sed inchoatio beatitudinis est, quia multa sunt adhuc non solum male eru-
bescenda, verum etiam bona veneranda quæ abscondūt & abscondere volunt in his quæ
reprehensibilia sunt, metuentes verecundiam, in his quæ laudabilia sunt, fugientes inanem
gloriam. At vero tunc nihil erit, quod velint esse occultū, neque inuitis illis fiet illud quod
Apostolus ait, quia veniet dominus & illuminabit abscondita tenebrarum & manifesta-
bit consilia cordium. Nam de malis vbi certa remissio erit, non habebunt cur erubescant,
imo multum habebunt quod gaudeant, scilicet magnam, & sine fine magnificandum re-
missoris gratiam & gloriam. Porro de bonis vt abscondant illa nequaquam inanem opus
erit fugere gloriam, quia talis ventus illic flare non poterit, vbi vera & stabilis gloria dei su-
per omnes abundans cuncta superabit, vniuersosque & angelorum & hominum ordines
in fundamento suæ visionis cum dulci tremore continebit. Igitur & lucorum euulsio,
& ciuitatum contritio tunc ad plenum perfecta erit, quia nullus erit, qui occulte quicquā
gerere, vel conscientiam suam ne videatur aliquo modo circumseptam esse velit. Tunc
contra tribunt impij in supplicium & in opprobrium sempiternum, & hoc est, quod hic
in calce sermonis enuncians: & faciam, inquit, in furore & indignatione vltionem in om-
nibus gentibus quæ non audierunt.

Gene. 3.

Diuinationo
mendax.
1. Cor. 13

Imaginatio
simplicium
de deo.
Danic. 7

1. Iohan. 3

1. Cor. 4

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN MICHEAM PROPHETAM COMMENTARIORUM LIBER TERTIUS.

Supra. 1.

Supra. 3.

Supra. 4.

CAP. VI.

Samaria.

Hierusalem.

2. Para. 33.

Danie. 3. 6.

Orum quæ hæcenus in hoc propheta, vel propter hunc prophetam dicta sunt, duo principia vehementer nostris auribus illisa sunt, dicendo videlicet in primo, audite populi omnes & attendat terra & plenitudo eius: in secundo aut, audite principes Iacob, & duces domus Israel. Et prima quidem prophetici sermonis inuentione Samaria. i. decem tribus condemnantur, earumque detrimentum recuperandum ex gentibus, per Christum his verbis promittitur: ascendet enim pandens iter ante eos, diuidet & transibit portam, & egredietur per eam, & transibit rex eorum coram eis, in secunda Hierusalem, vel tribus Iuda seuerius arguitur, dicendo ad principes eius, ad sacerdotes eius, & ad prophetas eius, propter hoc causa vestri, Sion quasi ager arabitur, & Hierusalem quasi aceruus lapidus erit, quibus verbis illa manifeste desolatio prænunciatur, quæ facta a Romanis eadem filii latronis vastantibus, eo quod percussit maxillam iudicis Israel, sicut manifeste sermonis eiusdem sequentia vaticinantur, itemque detrimentum Iudæorum, de salute gentium restaurandum, secundum hæc verba promittitur. Et fluent ad montem domini populi & properabunt gentes multæ. Et rursus: Et erunt reliquæ Iacob in medio populorum multorum, quasi ros a domino, & quasi stillæ super herbam, &c. ¶ Ecce nunc tertio sermo propheticus quasi tubam vocem suam exaltans, neque solum Samariam, vt prima, neque solum Hierusalem, vt secunda inuentione conuenerat, sed ambas partes simul conueniens inchoat. Laudate quæ dominus loquitur: Surge, contende iudicio aduersum montes, & audiant colles vocem tuam. Audiant montes iudicium domini, & fortia fundamenta terræ, quia iudicium domini cum populo suo, & cum Israel diiudicabitur. Populus meus, quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi? Responde mihi, quia eduxi te de terra Aegypti, & de domo seruitutis liberaui te, & misi ante faciem tuam Moysen & Aaron & Mariam, Populus meus memento quæso, quid cogitauerit Balach rex Moab, & quid responderit ei Balaam filius Beor de Sethin usque ad Galgala, vt cognosceret iustitias domini. ¶ Huiusmodi verbis iudicium domini de magnis rebus agi incipit, & sicut iam dictum est, ambæ partes, scilicet Samaria & Hierusalem pariter conueniunt, & quodammodo assistunt tanquam duo rei, diuersas secundum merita iudicij atque misericordiarum sententias expecturi. Sunt enim isti dissimiles sibi, veluti alter etiam sub iudicio rebellans, alter coram iudice prostratus, & veniam postulans. Etenim Samaria quæ se in perpetuo schismate detinuit a domo David & templo domini, cuius ex regibus nullus recessit a peccatis Hieroboam, id est, a colendis vitulis, quos ille fecit, nec saltem comminante deo iudice captiuitatem instantem penitentiam egit reus ille est, qui etiam in iudicio per contumaciam magis ac magis prouocat iram iudicis, Hierusalem vero, quæ tunc temporis nondum penitentiam egit, cuius reges aliqui ad penitentiam conuersi sunt, vt Manasses: alio qui iusti fuerunt & sancti, vt David & Ezechias & Iosias, nam præter istos omnes in idolis peccauerunt. Reus ille est, qui coram iudice prostratus, fatetur culpam, poscit & meretur veniam. Neque enim de decem tribubus translatis in Assyrios aliquem penitentem, & deo satisfacientem legimus, sed de filiis Iuda ductis in Babyloniam, multum est quod miremur, & compatiamur dum & Daniel in lacu leonum, & focij eius in fornace Babylonica prostrati, misericordem iudicem deum deprecantur. Igitur dum proposito iudicio ex persona domini, dicentis: Popule meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi, responde mihi, &c. repente sese persona offert, dicens: Quid dignum offeram domino, curuare deo genua excelso. Hanc arbitremur esse Hierusalem, quæ (vt iam dictum est) illo tempore penitentiam erat actura: cætera vero quæ repetito clamore subsequuntur, inter quæ iudex proloquens, & custodisti, inquit, præcepta Amri, & omne opus Achab, contra Samariam dicta esse non dubitemus, quæ veluti reus rebellis veniam a iudice, nec postulat, nec meretur. Nunc per ordinem dicta sequamur. ¶ Audite, inquit, quæ dominus loquitur. Hoc in persona sua propheta clamat, videlicet tanquam prece iudicis sedenti obsequens

quens, vt paret silentium, & ad audiendum attentam faciam multitudinem. Hoc ergo præmissis sequuntur ea quæ dominus loquitur: Surge contende iudicio aduersum montes & audiant colles vocem tuam. De montibus & collibus istis aduersum quos iudicio contendere iubetur, diuersi expostores diuersa senserunt. Nam alij angelos intelligunt, quibus rebus humanarum commissa est procuratio, quibus (vt Apostolus ait) administratorij sunt spiritus, missi in ministeria propter eos qui hæreditatem capiunt, & inde aduersus eos iudicio contendere volunt, si non egerint cuncta quæ ad suum pertinebant officium: Alij vero Abraham, Isaac, & Iacob, & patriarchas reliquos interpretantur, quibus quasi auditoribus & ad iudicium conuocatis, populi Israel negotium ventilandum est. Verum neutra sententia libere habet cursum, aut manifestis scripturæ vocibus comprobatur, præsertim cum Abraham, Isaac & Iacob sancti atque amici dei sunt, & sancti angeli præterito iam iudicio diuini a malis angelis de salute sua securi, & in beatitudine sint firmati. Quomodo ergo vel aduersus istos, vel aduersus illos montes & colles libere affirmari, quod fiat contentio iudicij diuini? Vt igitur expeditior sit sensus, illud sequamur, quo manifeste nos presens litera ducit, dum in initio contentionis statim dicitur: Populus meus quid feci tibi? Denique populus Israel cuius ambas partes, videlicet Samariam & Hierusalem, paulo ante diximus ad iudicium conuocari, sub nominibus montium & collium corripitur in his verbis: Nec vero incongrue per montes figuratur, quia pars vtraque in montibus regnabat & superbiebat decem tribus in monte Samariæ, & duæ reliquæ Iuda & Beniamin in monte Sion. Vnde & per alium prophetam idem dominus: Væ igitur qui opulenti estis in Sion, & cõsiditis in monte Samariæ. Igitur aduersus montes, id est, aduersus Samariam & Hierusalem in montibus habitantibus, & in montibus confidentes: surge, inquit, & contende iudicio, & colles, id est, vrbes minores, illarum subappendices audiant vocem tuam. Ad hoc edictum domini iudicij proponetis, idem præco, id est, propheta, qui prælocutus fuerat, dicens. Audite quæ dominus loquitur: rursus pro officio suo magis ac magis attentam volens esse plebis multitudinem sine montium, id est, principum altitudinem clamat, & dicit: Audiant montes iudicium, & fortia fundamenta terræ, quia iudicium domini cum populo suo, & cum Israel diiudicabitur. Montes (vt iam dictum est) Samaria & Hierusalem dicuntur, quæ vtraque metropolis in monte sita est. Porro fortia fundamenta terræ, non incongrue partis, vtriusque reges intelligimus. Regia namque potestas quodammodo terræ, id est, populi fundamentum est. Vnde & greco sermone rex Basileis, id est, basis populi dicitur, eo quod regibus suis populi vel cæteræ dignitates immutantur, veluti columnarum bases. Igitur & fortia fundamenta terræ tumidæ, terræ montuosæ, id est, reges male fortes, reges in vestris viribus & opibus confidentes, qui sub uehitis Samariam & Hierusalem, quæ in montibus sitæ sunt, & quod peius est, in montibus confidentes: audite, inquit, iudicium domini, quia quod valde timendum est, iudicium domini cum populo suo, & cum Israel diiudicabitur: Vere enim sensato homini hoc valde timendum est, ne cum illo deus diiudicetur: sit enim, quia non poterit illi respondere vnus pro mille, ideoque prostratus postulat, dicens: Non intres in iudicium cum seruo tuo domino, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Hæc interlocutio propheta protinus non ipse propheta, cui dictum esse videbatur: surge & contende iudicio, sed ipse dominus in sua persona, hoc modo iudicio contendere incipit. ¶ Populus meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi? Responde mihi, quia eduxi te de terra Aegypti, de domo seruitutis liberaui te, & misi ante faciem tuam Moysen & Aaron & Mariam. Quis hic loquitur iudicio contentens, nisi dominus? Quis autem dixerat, surge & iudicio contende, nisi dominus? Ergo ne & iubet & obedit vna eademque persona, aut vnus idemque est, & ille qui dicit, & ille cui dicitur? Hæc idcirco subtiliter percunctamur & quaerimus, quia valde nobis optabile est, vt etiam hic appareat, qui per sepe in scripturis deus deo, dominus domino, pater filio loquitur, & multa sunt quæ inter has personas dicta inuenimus, quorum dulcissimum atque clarissimum est illud, quod David in spiritu audiuit, nobisque retulit dicens. Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis. Sit igitur persona patris quæ dicitur: surge contende iudicio, sit persona filij, quæ dicitur obaudiens, iudicio contendit & dicit: Populus meus quid feci tibi, aut quod molestus fui tibi? Responde mihi, Quid enim? Nunquid quia de virgine Maria nondum natus erat, idcirco de iudicio contendere nesciebat? Imo & pdari & spolia detrahare iam poterat

Montes & colles qui sunt. Heb. 1.

Amos. 6.

Fortia fundamenta terræ, regia potestas est.

Iohan. 2. Psal. 42.

Deus pater & deus filius hic intro ducuntur loqueres.

Psal. 109.

Etas

Ibid. 7

Hinc est em̄ quod de illo ad alium prophetam dicitur: Voca nomen eius, accelera spolia detrahare, festina prædari. Quam ob causam? Quia anteq̄, inquit, sciat puer vocare patrem suum & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ, quæ videlicet Damascus & Samaria tunc cunctis viribus Iudæ oppugnabāt. Quod est dicere, Idcirco voca nomen pueri, quæ supra vocandū esse prædixi, Emanuel, accelera spolia detrahare, festina prædari, quia priusq̄ nascatur in mūdo patremq̄ habeat & matrē: patrem quidē optatum, videlicet Ioseph, matrem autem naturalem, scilicet Mariam: liberat & hæc enus li beravit ab hostibus suis Iudam & Hierusalē. Mira acceleratio & inaudita festinatio. Nun quam fuit aliquis ita festinus, vt quippiam faceret antequā nasceretur vel conciperetur, præter istum solum, qui prius erat deus, de deo patre genitus, q̄ fieret homo ipse de mu liere natus. Igitur sicut vocari iustus est, accelera spolia detrahare, festina prædari, ita & festinatio præsentem causam vocari poterat, accelera iudicio contendere, festina cum Israel dijudicari: quia videlicet, in quo & toties iudicatus est, vt traderetur hostibus, & toties li beratus est ab hostibus Israel vnū idēq̄ est verbū domini, vnus idemq̄ filius dei, verus de us iudicans iuste, antequā fieret homo iudicandus iniuste. ¶ Nunc itaq̄ iudicio contendē tis, quæstiones & rationes audiamus: Populus meus, quid feci tibi aut quid molestus fuit? Responde mihi. Hac percunctatione præmissa, ne vacet populo molestias referre, quas passus est in eo q̄ toties tradidit eū in manus gentiū, & dominati sunt eius, qui oderūt eū. Causam quoq̄ suā istam proponit, per quā ostendat sese priorē fuisse in beneficijs, & ma la recepisse pro bonis, dū dicit: Quia eduxi te de terra Aegypti, & de domo seruentiū li beravi te, & mihi ante faciē tuā Moſen & Aaron & Mariā, Nec vero illos tantū qui erāt fratres tui, verū etiā alienigenā videlicet Balam filiū Beor, qui non erat de gente tua, mihi ante faciē tuā ad benedicendū tibi. Hoc est quod cōtinuo subiungit, Populus meus me mento quæro, quid cogitauerit Balach rex Moab, & quid responderit ei Balaam filius Be or de Sethim vsq̄ ad Galgalam, vt cognosceres iustitias dñi. Et est festinus, Num in eo mo lestus fui tibi, q̄ hæc beneficia præstiti tibi? Quod dicit, de Sethim vsq̄ ad Galgalā, sic in telligitur, ac si dicat, de loco ad locū pergens, mutansq̄ loca, vt totū exercitū Israel iustitias rent oculis quasi ego non possē, cū pergente pergere, & cū transeunte transire. Et hoc feci, vt misericordie meæ & iustitiæ notæ essent tibi. Cum itaq̄ pmissio quid feci tibi, aut quid molestus fui, statim subiungit, quia eduxi te de terra Aegypti per Moſen & Aaron, & deinde meminisse rogat, quomodo Balaam filiū Beor a maledicendo cohibuerit, quæ vtraq̄ populo nō molesta, sed valde fuere iucunda: simul meminisse oportet, quæ illa popu lo econtra fecerit, vt causis cōparatis appareat in iudicio propositio, q̄ iustus deus, & q̄ ini iustus Israel sit. Quid em̄ deo populus fecit? Nonne ipse potius molestus fuit? Vbi illū de us de Aegypto eduxit, ille vitulū cōstitit fecit, etq̄ hostias immolauit, Moſen & Aaron ante faciē populi deus misit, populus eisdem acerbe affligēs, pene lapidauit. Vbi Balaam deus cohibuit ne malediceret populo, & populus cōtinuo fornicatus est cū filiabus Ma dian, & initiatus est Beelphegor. Cætera percurramus, quāuis in p̄senti iudicio nō ea com memorauerit dñs, pauca cōmemorasse cōtentus, & in oibus iniquā ex populo vicissitudi nē reperiemus. Vbi deus populū in terrā quā promiserat, introduxit: populus terræ eisdē gentibus peiora fecit, inter quas cōmixtus, deos eorū coluit. Dedit deus populo Dauid regem secundū cor suū, populus a domo Dauid sese rescindēs, & a tēplo dei vitulos aureos coluit. Tandē quod maximū est, deus homo factus de semine Abraham promissioes quas promiserat illi, adimpleuit, & populo se p̄sentauit, populus illū negans, crucē ei parauit, & lancea latus eius perforauit. Non vane ergo iudiciū dñi cum populo suo, & cū Israel vult dijudicari, quia magna sunt & multa quæ veniunt in quæstionem ex iniquā parte populi quorū quædā prophetiam hanc præcesserant, quæ dā sequutura erant. ¶ Nec vero quisq̄ nostrū ab eiusmodi dijudicatione libere se putet, quia nos quoq̄ sumus Israel, quos domi nus eduxit de Aegypto huius seculi, id est, de ignorantie tenebris, & misit ante faciē no strā Moſen & Aaron & Mariā, faciendo nos reuelata facie contēplari quæ per illos facta sunt, quia in figura cōtigerunt, & qualē vicissitudinē quiscq̄ nostrū deo reddiderit cōscien tia cuiusq̄ nouit. Cum igitur audimus deū dicentē homini, quid feci tibi aut qd molestus fui tibi, nō sit in nobis cor durū & indomabile, & ferrea ceruix, q̄ ad hoc se taliter apponit & tali

Causa dei iusta, hois in ulta. Exod. 32. Nume 11. Ibidem. 29. Iuoc. 2.

9. Regū. 12.

Iohan. 19.

& taliter loquitur altissimus deus misero homini, vt saltē propter humilitatem dei cōpun gatur, dicit homo, peccauit dño, secundū exemplū Dauid, cū quod deus taliter dignatus est dijudicari, cū ille peccasset in Bethsabee, Ego (inqt) vnxi te in regē sup Israel, & ego erui te de manu Saul, & dedi tibi domū Israel & Iuda, & si parua sunt ista, adhiā tibi multa ma iora. Taliter p̄loquēdo mollire studuit, & per pietatē efficere teneq̄ cor, vt melius & pro fundius vulnerare posset, protinus inferēdo. Quare ergo cōtempisti verbū dñi vt face res malā in cōspectu meo? & c. Quisquis ille similiter cōpunctus & in iudicio salubriter victus, loquitur ea quæ protinus hic in propheta sequuntur. L. Quid dignū offerā domi no? Curuem genua deo excelso? Nunquid offerā ei holocaustomata & vitulos anniculos? Nunquid placari potest dñs in millibus arietum aut in multis millibus hircorū pinguiū? Nunquid dabo primogenitū meum pro scelere meo, fructū ventris mei pro peccato ani mæ meæ? Ad singula horū præter illud qd ait, curuem genua deo excelso, subaudien dū est, non, quia videlicet deus holocaustomatibus, vitulis anniculis, arietibus & hircis pin guibus nō delectatur, & etiā si talibus delectaretur, nō esset condignū precii, vel æquæ de mptio, vt pro peccato rationalis animæ brutū pecus tanto iudici offerretur. Multo ma gis offerre primogenitū vel fructū ventris sui pro scelere suo longe a ratione dissentit, præ fertim cū hoc ip̄m facere scelus sit crudelissimæ gentilitatis, licet Iepthe vir fortis immola tione filie temerariū votū soluerit. In singulis quidē & eorū qui ante nos ad pœnitentiā cōpuncti fuerunt, vnus idemq̄ spūs talia tractat, quid dignū offeram dño, & c. iuxta quod ap̄tus loquit: Nā quid oremus sicut oportet, nescimus, sed ipse spūs postulat pro nobis ge mitibus inenarrabilibus. Verūtamē vt certū ordinem retineamus, & a superibus nō deuei mus, Vbi Samariā & Hierusalem tanq̄ duos discreuimus reos, quorū alter etiam sub iudi cio perseuerat in culpa, alter fatagit pro venia. Nimirū persona hæc quæ audito iudicio di cit, quid dignū offerā dño, & c. Hierusalem est. Illa nāq̄ taliter peccata sua cōfitemdo eme ruit, vt captiuitas sua post annos septuaginta solueretur detentis in perpetua captiuitate de cem tribubus, iudice deo per aliū quorū prophetā, sic p̄locuto, Quia nō addā ultra misere ri domui Israel, sed obliuione obliuiscar eorū, & domui Iuda miserebor, & saluabo eos in dño deo suo. Vbi captiuū Iudam siue vapulantē Hierusalē piam de suo scelere habuisse legimus sollicitudinē, secundū verba hæc, nunquid placari potest dñs in millibus arietū, aut in multis millibus hircorū pinguiū? Nimirū in illa oratione apud Danielelem: Peccaui mus dñe, inique fecimus, impię egimus, & recessimus, & declinauimus a mandatis tuis & iudi cijs. Et alibi, Et non est in tempore hoc princeps & propheta, & dñx, neq̄ holocaustū, ne q̄ sacrificiū, neq̄ oblatio, neq̄ incensum, neq̄ locus primitiæ: corā te, vt possimus inuenire misericordiā, sed in anima cōtrita & spiritu humilitatis suscipiamur sicut in holocaustū arie tum, & tauro, & sicut in millibus agnorū pinguiū. Quid tandē dicit huic diuinū respon sū? Indicabo tibi o homo quid sit bonū, & quid dominus quærat a te. Vtiq̄ facere iudicium, diligere misericordiam, & sollicitū ambulare cum deo tuo. ¶ Ne ergo sis anxius de holocaustomatibus, & vitulis anniculis, de millibus agnorū & hircorū pinguiū, neq̄ de vi sili omnino rebus quæcunq̄ extra te sunt, quia nō quærit tua deus, sed tēplum, nō rem tuā sed spiritū tuum, non arietem vel hircū tuū, sed cor tuum. Illud offer, nam hoc est bonum offer (in quā) iudiciū faciendo, misericordiam diligendo, & ambulando solcite cū deo tuo. ¶ Quid est iudiciū facere, nisi iudiciū dei præuenire? Præuenis aut iudiciū dei, si te metipsum prior iudicas in cōspectu dei, ne a deo iudicaris. Nam si nosip̄os iudicare emus ait Apostolus, non vtiq̄ iudicaremur. Iam quidē hoc interest inter duos reos istos, quorū alter Samaria, alter dicitur Hierusalem, quod Samaria iudicio resistit, nunq̄ recedendo a vitulis suis, & idcirco nō addam illi (ait dñs) ultra misere ri, Hierusalem autem iudicio con cedit, veniamq̄ poscit, & idcirco, sed domui (inquit) Iuda miserebor & saluabo eos in dño deo suo. Bonū ergo quidē est sequi iudiciū, optimū autem facere iudiciū. s. priusq̄ iudicet deus iudicando semetipsum. Et deinde diligere, id est, diligenter quærere misericor diam, quod est esse misericordem, vt ipse misericordiam cōsequatur. Exempli gratia, sicut eo tempore fuerunt, maxime Daniel & Neemias, quorū alter videlicet Daniel comple tis annis septuaginta desolationis Hierusalem, multū compatiens desolatæ suæ genti, & posuit (inquit) faciem meā ad dominū deum meū, rogare & deprecari, in ieiunijs, & sacco,

7. Reg. 12

Iud. 11

Roma. 2

Osec. 11

Danic. 6

Ibidem. 3

Iudiciū

facere qd

est.

1. Cor. 16

Osec. 11

Diligere mi

sericordiam

Danic. 9

Et cinere, alter videlicet Neemias, cumq; audisset, ait, verba dicētis, & murus Hierusalem dissipatus est, & portæ eius combustæ sunt igni, sedi & fleui, & luxi dies multos, & teituna bam, & orabam ante faciem dei cœli, &c. ¶ Quod deinde dicitur hic in propheta, & solitum ambulare cum deo tuo, idem est ac si dicat: & deinceps cauere a peccato. Eiusmodi sollicitudo tanta Danieli & socijs eius in eadem captiuitate extitit, vt ne quidem de mensa regis, & de vino potus eius pollui paterentur. His dictis ad personam quæ percunctata fuerat, dicendo: Quid dignum offeram domino, &c. confessum quasi quæreret, cum igitur fecero hæc vt indicasti mihi, quid consequetur, subiunxit atq; ait. L. Vox domini ad ciuitatem clamat, erit salus timentibus nomen meum. ¶ Personam expressit manifestus, quam supra diximus esse Hierusalem, veluti reum sub iudicio consistentem atq; pœnitentem, altero in malis perseverante, scilicet Samaria, id est, decem tribubus, contra quas protinus nequaquam remisso clamore taliter inuehitur. L. Audite tribus. Et quis approbabit illud? Adhuc ignis in domo impij, thesauri iniquitatis, & mensura minor iræ plena. Num iustificabo stateram impiam, & saccelli pondera dolosa, in quibus diuites eius repleti sunt iniquitate, & habitantes in ea loquebantur mendacium, & lingua eorum fraudulenta in ore ipsorum? Et ego ergo cœpi percutere te, perditione super peccatis tuis. Tu comedes & non saturaberis, & humiliatio tua in medio tui. Apprehendes & non saluabis, & quos saluaueris, in gladium dabo. Tu feminabis & non metes, tu calcabis oliuâ & non vngeris oleo, & mustum, & non bibes vinum. Et custodisti præcepta Amri & omne opus domus Achab, & ambulasti in voluntatibus eorum, vt darem te in perditionem, & habitantes in ea in sibilum, & opprobrium populi portabitis. ¶ Manifeste diuisus est clamor domini, verba consolatoria denuncians ciuitati scilicet Hierusalem, quod sit salus timentibus nomen domini, filijs eius de captiuitate reuersuris. Decem vero tribubus qualia merentur. Audite (inquit) tribus, subauditur opus vestrum, quod nunc in iudicio domini arguitur. Et quis approbabit illud? Videlicet nemo probus, nemo nisi improbus, cuius & si cupiditas approbat, ratio tamen improbat. Veruntamen in iudicio, dum res ostenditur nuda, mirum est si vel improbus approbare audeat pertinaci impudentia. Quid est illud? Adhuc ignis in domo impij, thesauri iniquitatis, mensura minor iræ plena. Quasi vnum crimen decem tribuum in iudicio adducit, sed per illud vnum, cætera quoq; simul omnia comprehendit. Et recte, nam radix omnium malorum avaritia. ¶ Ipsam avaritiam conuenienter nomine ignis denotat. Sunt enim hæc similia. Deniq; ignis nunquam dicit, sufficit, ait sapientia, & avarus non implebitur pecunia, igitur adhuc ignis in domo impij, i. adhuc avaritia, quæ est simulachrorum seruitus, adeo regnat in Samaria, vt aurum colat tanquam deum colit enim aurea simulachra vitulorum. Quod dicit, adhuc, longiturnitatem, perseverantiam peccati significat, quia videlicet ex quo Hieroboam illos fecit vitulos per tot annos vel tæpora, tot succendentibus vel demutatis regibus, tot signis & prodigijs per Heliseum & Heliam exhibitis, cultus eorundem vitulorum perseverauerat, & nullus omnino regum a peccatis Hieroboam recesserat, vsq; ad vltimum Osee filium Hela, qui regnare cœpit in Samaria anno duodecimo regis Iuda Achaz, sub quo ipse prophetauit. Igitur adhuc ignis in domo impij, nimis diu perseverauit insatiabilis avaritia in vobis o decem tribus, quæ estis domus impij, scilicet Hieroboam, qui vos peccare fecit, cui vos tanq; dño domus ad malum deseruistis, cum deberetis esse domus dñi dei. Quod nomine ignis (vt iam dictum est) avaritia debeat intelligi, sequens litera satis innuit. Cum enim dixisset, adhuc ignis in domo impij, statim subiunxit, thesauri iniquitatis, & mensura minor iræ plena. Num iustificabo stateram impiam & saccelli pondera dolosa, in quibus diuites eius repleti sunt iniquitate, & habitantes in ea loquebantur mendacium, & lingua eorum fraudulenta in ore ipsorum. Mensura minor quam lex domini interdicit, & dolosa, id est, non æqua pondera dñi in alio pœdere venduntur, in alio emuntur. Marcimonía profecto avaritiæ instrumenta sunt. Et vere hic est ignis, qui cuncta bona destruit & nunq; dicit, sufficit. Num (inquit) hæc ego iustificabo? Non vtiq; sed cõdemnabo. Minor mensura, minorq; capiens venalem substantiam, maiorem vitæ iram in sinum vestrum refundendum. Siquidem pauperes hoc facerent, poterat inopia scelus necessitate defendere, nunc vero diuites (ait) in eis repleti sunt iniquitate, id est, diuitijs iniquis, quæ congregantur ex iniquitate, & habitantes in ea, subauditur, domo

1. Timot. 6
Avaritia
cur ignis.
Prover. 30
Eccl. 5
Coloss. 3

4. Reg. 17

imo impij: loquebantur (ait) mendacium, & lingua eorum fraudulenta in ore eorum, quæ videlicet congregationem diuitiarum sequit mendacium, & manus assuetæ thesauros cõdere fraudulentam linguam possidet. Veritas paupertatem parit. Et ego (inquit) cœpi percutere te perditione super peccatis tuis, subauditur, & percutere non desinam vsq; ad consummatam perditionem, quæ perseveras in peccatis. Ac si dicat: Propterea iam sæpe misi contra regem Assyriorum, & quæ tu in peccatis perseveras, mittam illum iterum, Nam quia iste in diebus Iothan, Achaz, & Ezechia: prophetauit, opportune nunc historia: scribitur a memoria redit, pro eo quod ait: Et ego ergo cœpi percutere te perditione super peccatis tuis. ¶ Deniq; anno duodecimo Achaz regnavit Osee in Samaria super Israel, ascenditq; contra eum Salmanasar rex Assyriorum, & factus est ei Osee seruus, reddebatq; ei tributa. Hæc sunt inceptio percussiois, de qua nunc dicit: Et ego ergo cœpi percutere te perditione. Sequit autem: Cum autem deprehendisset rex Assyriorum Osee, quod rebellare nitens, misisset nuncios ad sua regem Aegypti, ne præstaret tributa regi Assyriorum, sicut singulis annis solitus erat, obsecit eum, & vincitum eum misit in carcerem, pervagatusq; est omnem terram, & ascendens Samariam, obsedit eam tribus annis. Anno autem nono Osee cœpit rex Assyriorum Samariam & transtulit Israel in Assyrios, posuitq; eos in Ayla, & in Abor, iuxta fluvium Gozam in ciuitatibus Mæcedorum. Hic annus erat sextus Ezechia:, nonus autem eiusdem Osee, qui regnare cœperat anno duodecimo Achaz. Nam vt illic infra scriptum est, post annos tres anno sexto Ezechia:, id est, nono anno Osee regis Israel, capta est Samaria, & transtulit rex Assyriorum Israel in Assyrios. Igitur cum dicit: Et ego ergo cœpi percutere te perditione super peccatis tuis, statimq; subiungit: Tu comedes & non saturaberis, & humiliatio tua in medio tui, apprehendes & non saluabis, & quos saluaueris in gladium dabo: tu feminabis, & non metes: tu calcabis oliuam, & non vngeris oleo: & mustum, & non bibes vinum. Cum (inquam) & illa de præterito, & ista de futuro tempore dicit, hoc datur intelligi, quod inter vtrunq; ascensum Assyriorum iste propheta verit hunc sermonem, qui sic incipit: Populus meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi, & de primo quidem illorum ascensu dixerit dominus: & ego cœpi percutere te. In eo quod hostibus tributarius es factus, de secundo autem, tu comedes & non saturaberis, & humiliatio tua in medio tui, &c. videlicet quia & tu Israel captiuus migrabis, & rex tuus Osee vincitum mittetur in carcerem. Quod dicit, & humiliatio tua in medio tui, quæ videlicet humiliatio tam carcer Osee regis, q; captiuitas totius populi valet intelligi, talis dictio est, qualis & illa: sanguis tuus super caput tuum erit, i. perditio tua de semetipso erit, nec imputabit alij rectius q; tibi dum recipis qd mereris, nec ignorare potes quin iustus sit. Quod deinde subiungit, apprehendes & non saluabis, & quod saluaueris in gladium dabo, hoc impropere videtur Osee regi, quod non potius ad deum conuersus est, sed misit nuncios (vt iam supra dictum est) ad regem Aegypti, vt apprehederet eum, quasi paxillum sive baculum cui posset inniti. Hoc factum utiq; nec suos, nec semetipsum saluabit, subauditur, a tributis regis Assyriorum soluendis, imo quos ita saluare putauit, eos dñs in gladium dedit, quæ maxime propter hoc rex Assyriorum iratus ascēdit, & cœpit eos non sine voluntate & iudicio dñi. ¶ Dum tandē dicit, tu feminabis, & non metes: tu calcabis oliuam, & non vngeris oleo: & mustum, & non bibes vinum. Per singula dicta magnum illis facit tormētū, quoq; cor oīno rebus eiusmodi erat deditum. Tanta cupiditate vel avaritia, quanta præcedentia verba denotauerunt. Nam quāto quisq; maiore laborat morbo avaritiæ, tāto magis cruciatu audiendo vel videndo alium metere quod ipse seminauit, vngi oleo, & bibere vinum, quod ipse vsq; ad calcatorium elaborauit, & in apothecam recondidit. ¶ Quod vero per coniunctionē apponit, dicit: Et custodisti præcepta Amri, illi priori versiculo copulat. Adhuc ignis in domo impij, thesauri iniquitatis, & mensura minor iræ plena. Fuit autē Amri pater Achab & hic Samaria ædificauit, sicut scriptum est: Et regnavit Amri super Israel duodecim annis. In Chersa regnavit sex annis, emittq; montem Samariæ a Somer duobus talentis argenti, & ædificauit eam, & vocauit nomen ciuitatis quæ extruxerat ex nomine Somer, dñi montis Samariæ. Fecit autē Amri malum in conspectu dñi, & operatus est negter sup oēs q; fuerāt ante eum. In hoc denotatur præcepta eiusdē Amri, quæ custodisti (inquit) quæ videlicet præcepta Hieroboam, quæ dederat formati vitulis, dicit: Nolite vltra descendere in Hierusalem.

Historia tras
migratiois
decem tribu
bus israel.

2. Reg. 11
Osee. 13

4. Reg. 17

Præcepta
Amri regis
3. Reg. 16

Ecce dñi tui Israel, q te eduxerunt de terra Aegypti, iste confirmavit & edificando aliam metropolim, s. Samaria aduersus antiqua & legitima metropolim Hierusalem ciuitatem Dauid. Et iste qdem precepta Hieroboam taliter confirmado, sua precepta esse fecit, Achab autem filius eius ampliauit. Idcirco cum dixisset, & custodisti precepta Amri, addidit & omne opus domus Achab. Quod em fuit opus domus Achab? Regnavit in Samaria viginti & duobus annis, & fecit malum in conspectu dñi, super omnes q fuerunt ante eu. Nec suffecit ei vt ambularet in peccatis Hieroboam, insuper duxit vxore lezabel filia Eihbaal regis Sydonior, & abijt, & seruiuit Baal in templo, quod edificauerat in Samaria, & plantauit lucu. Deinde & hoc, domus eius, i. ipsius & vxoris eius lezabel opus fuit quod occiderunt prophetas dñi, intantia vt diceret Helias, putas solu se esse relictu. Dñe altaria tua destruxerut, & prophetas tuos occiderut gladio, & derelictus sum ego solus, & quærut anima mea vt auferat ea. Illos talia precepta & opera tu custodisti. Nunq em a peccatis eorum recessisti tu Israel, siue tu Ozee rex Israel, cuius in diebus tecu punit Israel, & ambulasti in vanitatibus eorum prouocans me intatum, vt darẽ te in perditione, quod iustu est, & habitates in ea, subaudi domo Achab, quæ est Samaria. In sibilu, i. in derisione, & opprobriu populi portabitis, videlicet vos reges impia q vestru scelus, vestrumq deliquamentu est q cogit patitur Israel, siue vt conuerlo dictu sit torum patit Israel q cogit vos derastis. Sequitur. CAP. VII. LVæ mihi qa factus sum sicut q colligit in autumno racemos vindemiæ. Non est botrus ad comedendum, præmaturus sicut desiderauit anima mea. Perijt sanctus de terra, & relictus in hominibus non est. Omnes in sanguine insidiant, vir frẽm suum venatur ad mortẽ, malum manuũ suarũ dicit bonũ. Princeps postulat, & iudex in reddendo est. Et magnus locutus est desideriu animæ suæ, & conturbauerit eũ. Qui optimus est in eis quasi palmarus, & q rectus quasi spina de sepe. Dicit hæc de fonte pietatis manant, qa profectio zelus bonus quo sancti scire vident, nunq sine pietate est. Irascunt peccatis, peccatoribus compatitur. Sic Moyses contra peccata scirens, & forti zelo accinctus. Ponat (ing) vir gladiũ super scœmur suũ, & ceciderunt in illa die, quasi vigintitria milia, & peccatoribus cõpatiens, ait ad dñm: Aut dimitte eis hæc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo, quẽ scripsisti. Sic & ceteri sancti fecisse noscuntur q plures, quorũ exempla pcurrere nimis longum est. Vt de isto nõ prætereamus, qd fortius, qd vehementius inuentione, qua longe superius ita finierat, & omnia idola Samariæ ponã in perditione, quia de mercedibus meretricis congregata sunt, & vsq ad mercedes meretricis reuertent. Quid vero clemẽtius dici potest, q id quod protinus subiungit: Super hoc plangã & ululabo, vadam spoliatus & nudus. Sic & in præfenti loco cum thesauros iniquitatis, & mensurã minorẽ, si atera impiam & pondera dolosa fortiter coarguisset, & velut aduersarius vindicem sententiã ex iudicio dñi protulisset, continuo vulneratus vera compassiõẽ, Væ mihi (ing) qa factus sum sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ, &c. Nimis quid optaret vera & competenti similitudine melius expressit, q si nudis ipsam rem eloqueret verbis. Vinea em dñi exercituum, ait ipse dñs in Esaiã, domus Israel est. Et Psalmista: Vinea (ing) de Aegypto trãstulisti, eiecisti gentes, & plantasti eã. At illa cũ expectaret, vt faceret vvas, fecit labruscas. Hoc iste expertus est, neq em eo prophetate vel cæteris, q dñs misit, quisq ex regibus Israel pœniam egit. Congrua ergo similitudine vtens, factus sum, ait, sicut q colligit in autumno racemos vindemiæ. Statimq subiugit: Non est botrus ad comedendum, i. q facit pœniam fructum. Omnes em impœnitentes deum offendunt, sicut vva acerba, quæ come di non possunt, pœnitentes vero quasi vva vel ficus matura, dulces & suaves sunt, quas desiderauit anima mea, ingt, sed non inueni. Nam hoc est quod sequit: Perijt sanctus de terra, & relictus in hoibus non est. De terra, i. de Samaria, perijt sanctus, q esset mihi quasi botrus ad comedendum, & in hominibus, i. decem tribubus non est relictus, q esset mihi quasi præmatura ficus. Quis em fuit de cunctis regibus Samariæ vel decẽ tribuum, de quo scriptum nõ sit, fecitq malũ in conspectu dñi? At vero de regibus Hierusalẽ nõ est ita, quæ & supra dixit, quid dignum offeram domino, & postmodum dictura est, ego autẽ ad dominũ aspiciam, & expectabo deum saluatorem meum. Nam & David & Ezechias, & Iosias botri ad comedendum boni, id est, homines sancti fuerunt, & de cæteris nonnulli quamuis in primis acerbi fuerint, postea per pœnitentiã commutati, dulces & recti facti sunt. Audi

Ibid. 10.

CAP. VII

Qualis ira sanctorum Exo. 32.

Supra. 1.

Esa. 7. Plal. 79

Audite nunc reges Samariæ vel decem tribuum, q acerbi & insuaves fuerint. Omnes (ing) in sanguine insidiant, vir frẽm suum venat ad mortẽ. Profectio dira & longa tragœdia regnu Israel breuibus verbis insinuat. Nam fere omnes post illum vel ab illo, q primus erat Hieroboam, in sanguine insidiati, & alterutros ad mortẽ venati sunt. Iam dicto Hieroboã, filius suus Nadab successerat, & insidiatus ei Baasa, percussitq eũ, & regnavit pro eo, & percussit omnẽ domũ Hieroboam. Eidẽ Baasa successerat filius suus, Hela rebellauitq contra eũ seruus suus Zambri, & occidit eũ, regnavitq pro eo, & percussit oẽm domũ Baasa. Regnavit idẽ Zambri septẽ diebus, & ascẽdit cõtra eũ Amri, & ille vidẽs qd expugnaret ciuitas, succedit secum domum regiã, & mortuus est. Tunc media pars populi sequeret Tege, & media pars Amri. Præualuit autem & regnavit Amri, mortuusq est Tege. Post hunc videlicet Amri regnavit filius eius Achab, cuius filium Ioram interfecit Iehu filius Mani, & regnavit pro eo, & percussit oẽs q erãt de domo Achab, & notos eius vniversos, & Aaziam regẽ Iuda, & frẽs eius, erãt em de gñe Achab. Regnavitq Hieu & filij eius vsq ad quartã generationẽ. Factumq est post hæc Sellũ filius Iabes, percussit Zafaria filium Hieroboam, filij Ioas, filij Ioachas, filij Hieu, & regnavit pro eo mense vno. Et hic percussit Manaen de Therfa, & interfecit eũ, regnavitq pro eo. Huius filiu Phacã iam percussit Phacã filius Romeliã, & regnavit pro eo. Coniurauit cõtra hũc, & insidias tetedit Isee filius Hela, & percussit eũ, & interfecit, regnavitq pro eo, cuius nono anno Israel captiuus ductus est, vbi tanta fuit tamq cruentarẽgũ diuisio, quãta potuit esse regni desolatio & eorum, q partibus sauebãt, cõturbatio. Non ergo abs re dixit, omnes in sanguine insidiant, vir frẽm suũ ad mortẽ venat. Porro, cũ omnes ita reprohi fuerint reges Israel, vt recti dixerint hic, Perijt sanctus de terra, & relictus in hoibus non est, tres ex illis magis infames scriptura denotauit, videlicet priorẽ Hieroboam q vitulos fecit & Amri, q Samariã condidit, & Achab, q Baal coluit, & cum vxore sua lezabel prophetas dñi interfecit, quorũ & hic propheta paulo aũ meminit, dicẽdo: & custodisti precepta Amri, & omne opus domus Achab. Horum triũ malã memoriã hic rursus tagere videt tribus sententijs, quas hoc ordine subnectit. Malum manuũ suarũ dicit bonũ, & princeps postulat, & iudex in reddendo est, & magnus locutus est desideriu animæ suæ, & cõturbauerit eũ. Nam q malũ manuũ suarũ dixit bonũ, Hieroboam fuit, simulq sacerdotes, quos ipse sibi de extremis populi instituit, q formati vitulis dixerunt: Ecce dñi tui Israel, Principem q postulauit, & iudex in reddendo fuit intelligimus Amri, q vt cõtra Hierusalẽ metropolim Iuda, in qua erat templũ dñi, faceret suã metropolim, emit montẽ Samariæ à Somer, q erat dñs montis, quãto pretio voluit. I. duobus talentis argenti, pro arbitrio suo indicã de pretio, qa princeps fuit. Magnũ q locutus est desideriu animæ suæ, Achab licet intelligi, qa proijciens se in lectũ suũ, & auertens facie suã ad parietẽ, & interrogatus ab lezabel, quare non comedis panẽ, locutus sum (ait) Naboth lezrahelita, & dixit ei: Da mihi vineã tuã accepta pecunia, aut si tibi placet, dabo tibi vineã aliã pro ea, & ille ait: Non dabo tibi vineã meã. Sic locutus est magnus ille desideriu animæ suæ nimietatẽ cupiditatis suæ. Vt autẽ magnus voceẽ tali in re, mira & iracunda facit irrisio vxoris suæ, quæ ad hæc taliter cũ ironia respõdit. Gradis autoritatis es, & bene regis regnu Israel. Surge & comedẽ, ego tibi dabo vineã Naboth lezrahelita, & conturbauerunt eũ, ingt: Qui conturbauerunt, & quẽ conturbauerunt? Nimirum ipse Achab & vxor sua lezabel conturbauerunt Naboth, submittẽdo contra illum falsũ testimoniũ dicentiũ: Benedixit deũ & regẽ, & lapidauerunt eũ, sicq mortuus est. Bene ergo cũ dixisset, magnus locutus est desideriu animæ suæ, subiunxit, & conturbauerunt eũ pronome relatiuã ad illũ, cuius nõ posuerat nomẽ propriũ, videlicet volẽs iustu Naboth optime esse notũ, ita vt quodãmodo necessariũ nõ sit nominatim exprimi illũ, q semp debeat esse in memoria oim, cũ sanguis eius semp clamet, & semp accuset impiorũ sacrilegiũ. Vis adhuc audire, q reprobi reges illi oẽs fuerunt? Ait: Qui optimus in eis est quasi palmarus, & q rectus quasi spina de sepe. Optimus in regibus Israel fuit Iehu, qppe q solus ex oibus illis vnctus fuisse legit in regẽ per manu Heliã, fundẽtis oleũ super caput eius, atq dicẽtis: Vnxit te in regẽ super populum dñi Israel, & percuties domũ Achab dñi tui &c. quæ ille strẽnue impleuit. Deseuit em domum Achab, & præcipitauit lezabel, quã & comederunt canes, & percussit in ore gladiũ cõctos sacerdotes Baal, & destruxit ædem Baal, & fe

Reges Isra hel insidias ti fuciu san guine. 5. Reg. 18.

Ibid. 16

4. Reg. 9

als, Ochoz ziam Ibid. 17

Ibid. 16

Tres reges pessimi in Israel

3. Reg. 12

Ibid. 16

Ibid. 21

Optimũ regem Israel fuit Iehu. Ibid. 9. 10

& fecit pro eo latrinas, & ita deleuit Baal de Israel. Optimus itaq; in eis Iehu, videlicet pro hac parte quā diximus. At idem à peccatis Hieroboam nō recessit, sicut de illo quoq; scri- ptum est. Veruntamē a peccatis Hieroboam filij Nabath, q peccare fecit Israel, non recessit, nec dereliquit vitulos aureos q erāt in Bethel & in Dan. Igit optimus iste reuera quā si paliurus, videlicet herba spinis armatura, pungens ac retinens & vulnerās appropinquā- tem, & adunco dēte comprehendēs. Nam in hoc ipso quod deleuit domū Achab & lez- zabel, iubente dño in vltionē sanguinis prophetaz, & sanguinis oim seruoꝝ eius, nō tam dilectione dei, q̄ propriā satisficere curauit ambitioni, vnca cupiditate regnum sibi attrax- hens, & ob hoc sagittis pungens, gladio vulnerās. ¶ Porro, rectus in eis Ozee rex vltimus intelligit, de quo sic scriptum est: Fecitq; malum corā dño, sed non sicut reges, q ante eū fuerant. Dicitur em̄ licentiam dedisse volentibus ascendere, vt facerent sacrificia in domo dñi in Hierusalem, quod anteriores reges non fecerāt, perseuerātes in peccatis Hierobo- am, q prohibuerat, dicens: Nolite ascendere in Hierusalem. Fortassis vt hanc licentiam da- ret Ozee delinabat aliqua gratia regis Iuda, cui nimis nō insuauē esse poterat illud quod idem Ozee Phacee filium Romeliæ interfecerat, & pro eo regnabat. Sigdem hostis fuerat Iudæ Phacee filius Romeliæ, quippe q cū Rašin rege Syriæ ascendit in Hierusalē ad prep- liandū. Vnde & necessitate compulsus Achas misit nuncios ad Teglatfallar regē Assy- riorū, dicens: Ascende & saluum me fac de manu regis Syriæ, & de manu regis Israel, qui consurrexerunt aduersum me. Veruntamē quomodocūq; qualicūq; pro causa minus fecerit malum q̄ reges q ante eū fuerunt, constat, qā fecit malum corā dño, qā scriptura tes- tis est. Igitur & q̄ rectus est, subaudit Ozee, quasi spina de sepe. Nam sicut in spinosa sepe dum putatur auxilium, dolor inuenit, sic Ozee dum mittit ad regem Aegypti, & eius aux- ilio vult seipre Hierusalem, per hoc ipsum parat Israeli captiuitatis occasionē. Idcirco nō mirum quod questuit racemos vindemiæ, & non est botrus ad comedendū, quod prama- ras ficus desiderauit anima mea, & nō inueni. Neq; em̄ de spinis colligent ficus, neq; de ru- bo, siue de paliuro vindemiāt vūā. Sequit: L Dies speculationis tuæ, visitatio tua venit, non erit vastitas eoꝝ. Nolite credere amico, & nolite confidere in duce, ab ea quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui, qā filius cōtumeliā facit patri, filia consurgit aduersus matrem suam, nurus cōtra socrum suam, inimici hominis domestici eius. Ego autem ad dñm aspiciam, & expectabo deum saluatorem meum. Audiet me dñs deus meus. ¶ Siue ad Sa- mariam cui supra dixerat, custodisti præcepta Amri, & omne opus domus Achab, & ambulaisti in voluntatibus eoꝝ, siue ad Hierusalem dicta hæc intelligas, secundum vtrūq; in- tellectū res manifesta est. Nam vtriusq; .i. & Samariæ & Hierusalem captiuitas, quæ hic visitatio siue dies speculationis dicit, tunc veniebat & prope erat. Melius tamen ad Hierusa- lem dicta intelligi placet, qm̄ ipsa est quæ respondet, & cui respondere conuenit, ego au- tem ad dñm aspiciam, & expectabo deum saluatorem meum, nimis eadem & humilitate, qua superius dixit: Quod dignum est offeram dño &c. De ipsiꝝ quoq; contra quos dixerat, q̄ optimus in eis est quasi paliurus, & q̄ rectus quasi spina de sepe. .i. de regibus vel prin- cipibus Samariæ, sermo ad Hierusalem fieri per hoc maxime intelligit, quod cum præmi- sisset, dies speculationis tuæ visitatio tua venit, statim subiunxit: Et hæc nunc erit vastitas eoꝝ. Quoꝝ em̄ eoꝝ, nisi hoim, in qbus (vt supra cōquæstus est) rectus non erat, intantū, vt q̄ optimus in eis erat, esset quasi paliurus, & q̄ rectus quasi spina de sepe. Eorum nimis tunc instabat vastitas, id est, irreuocabilis decem tribuum captiuitas: Iudæ autem vel Hieru- salem non ita. Nam vterusq; qdem erit rex Assyriorū vsq; ad ipsam, vnde & postmodum hic dicit ei, & vsq; ad te nō veniet Assur, sed nō vastaturus est, dicente dño per Esaiā pro- phetā: Non ingrediet vrbem hæc, neq; occupabit eā. Item tradēda qdem erat Babylonijs eadem ciuitas, sed præfinito tempore restitūda. .i. post annos septuaginta. Vnde & post- modum dicitur ei: Dies vt ædificent maceræ tuæ, subaudit, statuta est. ¶ Igitur quod de- inde sequitur: Nolite credere amico, & nolite confidere in duce, ab ea quæ dormit in sinu tuo custodi claustra oris tui, quia filius contumeliā facit patri, filia cōsurgit aduersus ma- trem suam, nurus cōtra socrū suā, inimici hominis domestici eius. Magnitudinē calamitat- tis eoꝝ exprimit, de qbus dixerat: Et nunc erit vastitas eoꝝ, vt recogitet auditor, & ppeti- dat, quāta fuerit vel esse poterit inordinatio rerum, & confusio hominū popularium siue mediocriū, vbi regnū decem tribuum scissum a domo David, tantis & tam crebris scissis- ris diuidebat in seipsum, sicut supra perstrinximus, regibus interfectis, & succedentibus eoꝝ iam interfectoꝝ. Ibi fictus amicus non defuisse credendus quem temporis oportu- nitas, & occasio iniuriæ manifestū faceret, quales ante tempora illa regi David fuit Achi- tophele. Nam qā insidijs vitur maxime amicus fraudulentus, non immerito pro eiusmodi computent, & Baasa filius Achia de domo Isachab, & Ozee filius Hela regum Israel vl- timus, quoꝝ alter insidiatus est Nadab filio Hieroboam, & percussit eum, regnauitq; pro eo. Item inter eos propter quoꝝ exemplum ait: & nolite confidere in duce, recte compu- tetur Zambri q cum esset dux Mœdiæ partis equitum, & seruus Ela filij Baasa rebellauit contra eum, percussitq; & occidit eum, regnauit pro eo. Sunt itaq; isti in exemplum omni mundo, qd non sit omni amico credendū, neq; in omni duce confidendū, Propheta dicit: Nolite credere amico, nolite cōfidere in duce, id est, nolite spem vestrā ponere in homini- bus eā consideratione, qā sunt duces, quia dicuntur amici multi em̄ duces insidi, multi ami- ci insidiosi, sicut experimento claruit temporibus istis. Ab ea quæ dormit in sinu tuo cu- stodit (inquit) claustra oris tui. Ante tempora illa grande exemplum credendum, in huius- modi præcessit in Dalila quæ Samson decepit, sed multo magis tpibus eisdem in Iezabel, quæ virum suum Achab perdidit, dicendo illi iacenti in lectulo: surge & comede panem, & aquo esto animo, ego dabo tibi vineam Naboth Iezraelitæ. A peruerat enim illi clau- stra oris sui, narrando pro qua causa esset tristis, & omnino commiserat ei claustra vniuersi animi sui, tam in illa re q̄ in cæteris, testante scriptura, cum postmodum dicit. Igitur non fuit talis alter vt Achab qui venundatus est, vt faceret malum in conspectu domini, con- citauit enim eum Iezabel vxor sua, & abominabilis factus est, intantum vt sequeretur idola quæ fecerant Amorraei, quos consumpserat dominus a facie filiorum Israel. Quamuis au- tem pauca taliū exempla certis ex personis scripta sint, multa tñ tūc euenisse talia nemo ē, qui ambigat. ¶ Similiter & de eo quod protinus sequitur, quia filius contumeliā facit pa- tri, quamuis duo tantum exempla scripta sint, alterum vbi Ruben cubile patris ascendit, al- terum vbi Abalon cōdauit patrem suum David, qui ante tempora illa fuerat. Multa tamen eisdem temporibus similia gessisse non dubitandum est (testante alio propheta) cū dicit inter cætera scelera Israel. .i. decē tribuum, & filius ac pater eius introierunt ad puellā, vt violarent nomen sanctum meum. Fœminarum res gestæ conscriptæ in sacris codici- bus non sunt, exceptis illis, quæ tanta fecerunt, vt absque illarum commemoratione non potuerint conscribi memorabilia gesta virorum. Nam idcirco quæ Iezabel & Athalia fi- lia eius gesserunt mala in Israel & in Iuda conscripta sunt, quia maxime fuerunt causæ tem- pestatum fœminæ illæ, in quibus viri naufragauerunt. Itaque de eo quod sequitur, filia consurgit aduersus matrem suam, & nurus contra socrum suam. Superfluum est quæ- re historiam temporum, cum constet omni tempore fœminas esse vel fuisse prouiores & ardentiores viris ad omne flagitium. Et quis dubitet in illa tempestate filiam aduersus ma- trem, & nurum contra socrum suam consurrexisse cum & nunc tanta sint exempla vitæ quotidianæ, vt magis loquerer quod tanta sint, q̄ querere debeamus. ¶ Sicut quod ait: Inimici hominis domestici eius, ita certum est, vt & eisdem temporibus nonnulli quoque regū Iuda a coniurantibus seruis interfecti esse leguntur, & nunc plura sunt exempla q̄ vt testi- monijs indigeamus. Hæc vltima sententia, inimici hominis domestici eius, cæteras omnes affinitates comprehendit quæ longinquoeres sunt, & idcirco in inimicijs minus habent miraculi, licet non minus periculi, vt sunt nepotes, vel consobrini. ¶ Quare autem gene- rum prætermisit, qui de nuru non tacuit, dicens: Et nurus contra socrum suam, cum ge- ner & nurus in eodem affinitatis gradu sint? Similiter & dominus noster in euangelio cum cæcilem affinitates ita vt hic aduersum se diuidendas propter euangelium prædicens, etiam reciprocauerit hoc modo. Erunt enim ex hoc quinq; in domo vna diuisi, tres in duos, & duo in tres diuidentur, pater in filium, & filius in patrem suum, mater in filiā, & filia in ma- trē suā, socrus in nurū, & nurus in socrū suā. Notādum quod de genero tacuit. Quod si di- xisset, socer in generū, & gener in socerū suum, non iam tres tm̄ in duos, & duos in tres, sed quatuor in duos, & duos in quatuor separasset, & nihilominus veꝝ dixisset. Nā sã pe qui dem factum est, vt contra duos, .i. contra patrem & matrē tres diuiderent, videlicet, filius & filia

mediocriū, vbi regnū decem tribuum scissum a domo David, tantis & tam crebris scissis- ris diuidebat in seipsum, sicut supra perstrinximus, regibus interfectis, & succedentibus eoꝝ iam interfectoꝝ. Ibi fictus amicus non defuisse credendus quem temporis oportu- nitas, & occasio iniuriæ manifestū faceret, quales ante tempora illa regi David fuit Achi- tophele. Nam qā insidijs vitur maxime amicus fraudulentus, non immerito pro eiusmodi computent, & Baasa filius Achia de domo Isachab, & Ozee filius Hela regum Israel vl- timus, quoꝝ alter insidiatus est Nadab filio Hieroboam, & percussit eum, regnauitq; pro eo. Item inter eos propter quoꝝ exemplum ait: & nolite confidere in duce, recte compu- tetur Zambri q cum esset dux Mœdiæ partis equitum, & seruus Ela filij Baasa rebellauit contra eum, percussitq; & occidit eum, regnauit pro eo. Sunt itaq; isti in exemplum omni mundo, qd non sit omni amico credendū, neq; in omni duce confidendū, Propheta dicit: Nolite credere amico, nolite cōfidere in duce, id est, nolite spem vestrā ponere in homini- bus eā consideratione, qā sunt duces, quia dicuntur amici multi em̄ duces insidi, multi ami- ci insidiosi, sicut experimento claruit temporibus istis. Ab ea quæ dormit in sinu tuo cu- stodit (inquit) claustra oris tui. Ante tempora illa grande exemplum credendum, in huius- modi præcessit in Dalila quæ Samson decepit, sed multo magis tpibus eisdem in Iezabel, quæ virum suum Achab perdidit, dicendo illi iacenti in lectulo: surge & comede panem, & aquo esto animo, ego dabo tibi vineam Naboth Iezraelitæ. A peruerat enim illi clau- stra oris sui, narrando pro qua causa esset tristis, & omnino commiserat ei claustra vniuersi animi sui, tam in illa re q̄ in cæteris, testante scriptura, cum postmodum dicit. Igitur non fuit talis alter vt Achab qui venundatus est, vt faceret malum in conspectu domini, con- citauit enim eum Iezabel vxor sua, & abominabilis factus est, intantum vt sequeretur idola quæ fecerant Amorraei, quos consumpserat dominus a facie filiorum Israel. Quamuis au- tem pauca taliū exempla certis ex personis scripta sint, multa tñ tūc euenisse talia nemo ē, qui ambigat. ¶ Similiter & de eo quod protinus sequitur, quia filius contumeliā facit pa- tri, quamuis duo tantum exempla scripta sint, alterum vbi Ruben cubile patris ascendit, al- terum vbi Abalon cōdauit patrem suum David, qui ante tempora illa fuerat. Multa tamen eisdem temporibus similia gessisse non dubitandum est (testante alio propheta) cū dicit inter cætera scelera Israel. .i. decē tribuum, & filius ac pater eius introierunt ad puellā, vt violarent nomen sanctum meum. Fœminarum res gestæ conscriptæ in sacris codici- bus non sunt, exceptis illis, quæ tanta fecerunt, vt absque illarum commemoratione non potuerint conscribi memorabilia gesta virorum. Nam idcirco quæ Iezabel & Athalia fi- lia eius gesserunt mala in Israel & in Iuda conscripta sunt, quia maxime fuerunt causæ tem- pestatum fœminæ illæ, in quibus viri naufragauerunt. Itaque de eo quod sequitur, filia consurgit aduersus matrem suam, & nurus contra socrum suam. Superfluum est quæ- re historiam temporum, cum constet omni tempore fœminas esse vel fuisse prouiores & ardentiores viris ad omne flagitium. Et quis dubitet in illa tempestate filiam aduersus ma- trem, & nurum contra socrum suam consurrexisse cum & nunc tanta sint exempla vitæ quotidianæ, vt magis loquerer quod tanta sint, q̄ querere debeamus. ¶ Sicut quod ait: Inimici hominis domestici eius, ita certum est, vt & eisdem temporibus nonnulli quoque regū Iuda a coniurantibus seruis interfecti esse leguntur, & nunc plura sunt exempla q̄ vt testi- monijs indigeamus. Hæc vltima sententia, inimici hominis domestici eius, cæteras omnes affinitates comprehendit quæ longinquoeres sunt, & idcirco in inimicijs minus habent miraculi, licet non minus periculi, vt sunt nepotes, vel consobrini. ¶ Quare autem gene- rum prætermisit, qui de nuru non tacuit, dicens: Et nurus contra socrum suam, cum ge- ner & nurus in eodem affinitatis gradu sint? Similiter & dominus noster in euangelio cum cæcilem affinitates ita vt hic aduersum se diuidendas propter euangelium prædicens, etiam reciprocauerit hoc modo. Erunt enim ex hoc quinq; in domo vna diuisi, tres in duos, & duo in tres diuidentur, pater in filium, & filius in patrem suum, mater in filiā, & filia in ma- trē suā, socrus in nurū, & nurus in socrū suā. Notādum quod de genero tacuit. Quod si di- xisset, socer in generū, & gener in socerū suum, non iam tres tm̄ in duos, & duos in tres, sed quatuor in duos, & duos in quatuor separasset, & nihilominus veꝝ dixisset. Nā sã pe qui dem factum est, vt contra duos, .i. contra patrem & matrē tres diuiderent, videlicet, filius & filia

Ficti amici

3. Reg. 15
Ibidem, 16

Iud. 6.
3. Reg. 21

Gen. 38
2. Reg. 18

Amos. 2
Fœminarū
res gestæ
raro scribū-
tur.

Quæstio.

Matth. 10
Luc. 12

& filia & nurus, sapius autem accidit, & pene in usu est, vt gener contra focerum, & focer contra genere separetur. Cum ergo de genere tacuit, si qa non adeo mirum vel rarum est idcirco de genere tacuit, cur de nuru non tacuit, cum etiam nurum focru esse inuisam fere vfitatum sit intantum, vt dicat Comicus, qd est hoc, omnes focrus oderunt nurus: Ad hec scitandum, quia superbia vel contouersia generi non tantum facit, vel habet inordinationis quia videlicet nurus, ne contra focrum confurgeret, viri sui, cui secundum legem subie, cta est, metu & reuerentia debuit coerceri, gener autem, & si vxori affectum debet, tamen subiectionem non debet, & idcirco, si contra focerum & focrum suam coniugis parentes sese erigit, non adeo mirum vel turpe est. ¶ Apud Matthæum dñs ipsi propheta huius verbis, sententiam magis edicit: Nolite (inquiens) arbitrari, qa venerim pacem mittere in terram. Non veni pacem mittere, sed gladium. Veni em separare hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus focrum suam, & inimici hominis domestici eius, Quid igitur? Nunquid saluator hoc in hoibus facere venit, quod ante aduentum suum per prophetam in hoibus reprehendit? Absit hoc. Aliud est hominum odio peccati, atq; aliud odio hominum separari. Illud odium, quo odimus peccata hominum bonum, imo perfectum est, quod prædicat in illo psalmi versiculo: Nonne q oderunt te dñe oderam, & super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos. Illius odij gladium & separationem saluator mittere vel facere venit, vt q discipulus eius esse cupit, ne minem aspiciat, quamlibet propinquum aduersantē sibi in via dei. Porro, illud odium quo sanguis querit hominum, vel bonis inuidet, homicidaz est. Illius odij separationem per hunc prophetā idem dñs reprehendit qa videlicet pro eo, quod separauerāt se à domo David tradit fuerāt spiritui discordiæ & seditionis, sicut & ante illa tēpora contigit, qñ constituerunt super se ducē Abimelech filium Hieroal q omnes frēs suos septuaginta viros inter fecit. Vnde scriptū est: Misitq; dñs ipsi pessimū inter Abimelech & habitatores Sichem q cœperunt eū detestari. Sequitur: Ego autem ad dñm aspiciam, & expectabo deum salutatorum meum. Audiet me deus meus: Ne læteris inimica mea super me, qa cecidi, conuersam. Cum sedero in tenebris, dñs lux mea est. Iram dñi portabo, qm̄ peccauit ei, donec inducat causam meam, & faciet iudicium. Eductet me in lucem, videbo iustitias eius, & aspiciat inimica mea, & operiet confusione quæ dicit ad me: Vbi est dominus deus tuus? Oculi mei videbunt in eam, nunc erit in conculcationē vt lutum plateaz. ¶ Manifeste hæc verba sunt confitentis & sperantis, & prolata sunt per prophetam in persona tribus Iudæ, siue Hierusalem, quæ in Babylonem ducenda erat captiua, translatis prius in Assyrios decem tribubus, contra quas pcedens deprompta est sententia. Meminisse nanque oportet iudicium esse domini, & Samariam & Hierusalem dñi iudicari ab eo loco, quo ait: Audiant montes iudicium domini, & fortia fundamenta terræ, quia iudicium domini cum populo suo, & cum Israhel dñi iudicabitur: Populus meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi, responde mihi &c. Sub hoc iudicio tanquam duos reos adductos esse diximus: Israhel & Iudam, siue Samariam impœnitentem, & Hierusalem pœnitæ voces emittentem, & supra vbi sic incepit. Quid dignum offeram: & hic rursus, ego autem ad dominum (inquit) aspiciam &c. Sic omnino futurū erat, & sic factū ē, vt hæc verba prophetica suorum esse prænunciabant. Datis nanque sententijs & decem tribubus in Assyrios, filijs autem Iudæ in Babylonem ductis, illa captiuitas ad dominum per pœnitiam non aspexit, hæc tuit contra Babylonem, quæ eā captiuauerat. Ne læteris inimica mea super me, qa cecidi, confurgā. Et quid verius eo quod ait: Cum sedero in tenebris, dñs lux mea est? Vbi nanq; filij Iudæ captiuitatis & mœroris tenebras subierunt, humiles & contemptibiles facti in conspectu Babylonioꝝ, ecce dñs lux eoz fuit, lux illuminās lucernā per grām propheticam, quam poneret super candelabrum, vt luceret omnibus, & regis Nabuchodonosor, & omnibus qui in regno ipsius erant, aduersarijs qdem eoz ad confusionē & opprobriū, ipsi autē ad consolationē & gaudiū. Danielē loquimur & socios eius, quoz illuminationis hoc initium fuit, quod somniū regis & interpretationē eius ipsis orātibz, Danieli reuelauit, quæ prima causa illis extitit consolationis & honoris, intantum vt rex Nabuchodonosor caderet in faciem suam, & Danielem adoraret, qui & hostias & incensum præcepit afferri, vt lā

Responso.

Gene. 31. Eph. 5.

Matth. 10.

Duplex odium. Psal. 138.

Iudic. 9.

Supra. 6.

Pœnitens Iuda in captiui. Baby lonica.

Danie. 2.

vt sacrificaretur ei. Tunc in sublime illū extulit, & munera magna & multa dedit ei, & constituit eū principē super oēs prouincias Babylonis, & præfectū magistratū super cunctos sapientes Babylonis. Daniel autē postulauit a rege, & constituit super opera prouincie Babylonis, Sidrach, Misach, & Abdenago, qui postmodū missi in fornacē ignis ardentis, & illi ambulantes in medio ignis, Nabuchodonosor dicente: Ecce ego video viros quatuor solutos ambulantes in medio ignis, & nihil in eis corruptionis est, & species quartus similis est filio dei, profectio alia diuinæ claritatis lucē profuderunt ad consolationē suimet, & concaptiuoz fratru suoz Iudæoz. Cætera quoq; deinde circa illos maxime per Danielem celebrata mirabilia tanta tamq; p̄clara fuerūt, & visiones quas vidit, tā magnæ tāq; splendide extiterūt, vt dubitare nō oporteat illuc pertinere qd ait: Cū sedero in tenebris, dñs lux mea. ¶ Quod deinde sequitur. Irā dñi portabo, qm̄ peccauit ei, donec iudicet causam meā, & faciat iudicium, confessio est, & magna laus iustitiæ dei, quia reuera multū ipsa, cuius hæc verba sunt, Hierusalē peccauit, & multis peccatis iram dñi meruit, nō minus q̄ Samaria, tñ hoc excepto, qd de regibus quoq; Hierusalē nōnulli fuerē iusti, & pœnitentes aliqui. Debit ergo portare iram dñi, maxime propter peccata Manasse, licet ille tandem pœnitentiā egerit. Nā de peccatis illius, qd maxime propter illū ira venerit, scriptura dicit. Factū est autē hoc per verbū dñi contra Iudā, vt auferret eū corā se propter peccata Manasse vniuersa q̄ fecit, & propter innoxiiū sanguinē, quē effudit & impleuit Hierusalē creore innocentiū, & ob hanc rem noluit dñs propitiari. Portabo igitur (inquit) irā dñi, cōfiteens iustitiæ, qm̄ peccauit ei, donec iudicet causam meā, & faciat iudiciū. Quomodo? Eductet me (ait) in lucē, videbo iustitias eius, & aspiciet inimica mea, & operietur confusione, quæ dicit ad me: vbi est deus tuus. Hoc iā fieri tunc cœptū est, qñ & pueri tres educti sunt de camino ignis, & Daniel de lacu leonū, videntibus gloriā eoz, imo dei p̄ eos, Babylonis & confusione operitis q illos accusauerūt. Peractum est autē qñ Babylon a Persis & Medis subuersa vidit p̄ alios solui captiuitatē & reādicari Hierusalē, quā succenderat igni. Nā subuersionē inimicæ illius, scilicet Babylonis, p̄uidens subiungit, adhuc propheta in persona Hierusalē: Oculi mei videbūt in eā, nunc erit in cōculcationē vt lutū plateaz. Conculcata enī est a Medis & Persis, videntibus oculis Danielis, q vnus erat ex captiuis illis, qui de Hierusalē adducti, nondū cluserāt oculos suos morte p̄uenti. Nam idē Daniel scripturā quoq; vidit oculis suis, quam & interpretatus est Balthasar regi. Mane, Tezel, Phares, id est, numerauit & cōpleuit & diuisit regnum tuum, & dedit illud Medis & Persis, & ea de nocte interfecit us est Balthasar rex Chaldeus, & successit in regnū Darius Medus. His dictis protinus subiungitur. L Dies vt ædificentur maceriæ tuæ, ¶ Nimirū ea q̄ ex persona Hierusalē spem habētis in dño dixerat prophetæ p̄sona, imo p̄ prophetā dñs cōfirmat, dicendo eidē Hierusalē: Dies, vt ædificentur maceriæ tuæ, subauditur, apud deū p̄finiti sunt. Et per aliū prophetā, s. per Hieremiā, p̄scribentur hoc modo: Et seruiet oēs gentes istæ regi Babylonis septuaginta annis. Cūq; impleti fuerint septuaginta anni, visitabo sup regē Babylonis, & sup gentē illā dicit dñs, omnē iniquitatē eoz, &c. Etenī post finē annoꝝ illorū suscitauit dñs spiritū Cyri regis Persaz, & trāsdixit vocē in vniuerso regno suo, etiā per scripturā dicens: Quis est in vobis de vniuerso populo dñi dei cœlis? Sit deus illius cū ipso. Ascendat in Hierusalē, q̄ est in Iudæa, & ædificet domū dei Israhel. Ipse est deus qui est in Hierusalē. Tunc post aduersitatis noctē dies illuxit, qa videlicet ædificatio maceriæ vniuitatis vel tēpli qd destructū fuerat, pro die cōputari potuit: die (inquā) tā diutina, q̄ diu reparatiōis illius lux perdurauerat. At illi qui deinde suborti sunt Iudæi, illa die sua male cœperūt vt, derelinquendo legem dñi, donec itez fieret desolatio irreparabilis. Sequitur ergo. ¶ In die illa longe fiet lex, in die illa vsq; ad te veniet Assur, & vsq; ad ciuitates munitas, & a ciuitatibus munitis vsq; ad flumen, & ad mare de mari, & ad montem de monte. ¶ Erit terra in desolationē propter habitatores suos, & propter fructū cogitationū eoz. ¶ Hoc deniq; historie tempoz testantur, & maxime libri Machabæoz, qd longe facta sit lex in die illa, id est, in tempore illo, de quo nunc sermo est. Exierunt em̄ de Israhel filij ini qui, & iusserunt multis, dicentes: Eamus & disponamus testamentum cū gentibus, quæ circa nos sunt. Et ædificauerunt gymnasium in Hierosolymis secundū leges nationum, & fecerunt sibi præputia, & decederunt a testamento sancto, & iuncti sunt nationibus, Hoc

Danie. 5.

2. Para. 33. 4. Regū. 21.

Danie. 3. 6. 2. Para. 6.

Danie. 7.

Hiere. 27.

1. Esd. 1.

1. Machab. 1.

Hoc

Hoc deniq; erat longe fieri legē decertantibus, & eam retentare volentibus, Machabæis fratribus, Iuda & Ionatha & Simeone Matathia filijs, & post eos Iohanne filio Simonis, qui cognominatus est Hircanus. Omnes decesserūt prosperati quidē aliquoties ad retinendā legē, sed nihilominus de die in diem longius atq; longius fiebat lex, & nō erat rex, Iam dicti Iohannis posterī de regno & sacerdotio nimis cruenta & impie contenderunt, donec se interposuit Romana potestas, regemq; imposuit, nō de gente illa, videlicet Hærodem natū patre Idumæo & matre Arabica. Facta sunt igitur, & longe lex, & cōtra legem alienigena rex, & deinde desolatio successit gentis quæ nunc vsq; permanet, de qua hic subiungit: In die illa & vsq; ad te veniet Assur, videlicet noie Assur vniuersas cōsignificans nationes, per quas illa & gentis eiusdē metropolis Hierusalē destructa est. Primus itaq; Assur ante Babylonios cōtra Hierusalē ascendit regnante Ezechia, sub quo iste prophetauit, sed repulsus est, percussus in castris eius ab angelo dñi centū octogintaquinque milibus. Recte ergo pro omnibus Assyrijs, Babylonijs, Græcis atq; Romanis ponitur Assur, quia cōtra Hierusalē fuit omnū primus. Cū dicitur, In die illa & vsq; ad te veniet Assur, Quid autē est, vsq; ad te veniet, nisi ac si dicitur, nunc quidē repelletur a te Assur siue rex Assyrioz; Sennacherib, sed non semper ita repellentur hostes tui? Quod deinde dicitur & veniet vsq; ad ciuitates munitas, & a ciuitatibus munitis vsq; ad flumen & ad mare de mari, & ad montē de monte, plenariā atq; vniuersalē vehementer exprimit cōmotionem totius orbis, ad destructionē & desolationem terræ vnius, de qua & protinus dicit: Et erit terra in desolationē propter habitatores suos, & propter fructū cogitationū eoz;. Nec mirum in iusto propheta tam cito post cōsolationē, qua dictū erat, dies vt ædificētur mœriæ tuæ, tam repēte, tam magnā prophetari desolationē eiusdem terræ, cū & apud Danielem similiter cū oraret ille intelligens in libris numez; annoz;, de quo factus est sermo dñi ad Hieremiam prophetā, vt cōplerentur desolationes Hierusalē septuaginta annis, taliter ibidem cōcludatur visio. Et ciuitatē & sanctuariū dissipabit populus cū duce venturo, & finis eius vastitas, & post finem belli statuta desolatio, & deficiet hostia & sacrificium, & vsq; ad cōsummationē & finem perseverabit desolatio. Quod extunc factū est, & fit, ille sequētibus verbis orando prophetat, & prophetando orat. I. Pasce populū tuū in virga tua, gregem hæreditatis tuæ, habitantes solos in salu. In medio Carmeli pascentur Basan & Galaad, iuxta dies antiquos secundum dies egressionis tuæ de terra Aegypti. Cui enim hoc dicitur, pasce populū tuū, gregem hæreditatis tuæ, nisi illi qui hoc ipsum se fecerit, & huius officij ministrū se esse testatur, dicēs: Ego sum pastor bonus, ego sum ostiū ouium, per me si quis introierit, saluabitur, & ingredietur & egrediet, & pascua inueniet. Eratis em̄ (inquit Petrus) aliqñ sicut oues errantes. Nam & qd dicit, Habitates solos in salu, hoc est, errantes & pastore non habētes, & lupoz; faucibus expositæ, quia non erat qui requireret, vspq; cū & lex longe facta esset, vt supra iam dictū est, asseit prauis pastoribus, pascedo legē nō custodientes. Vnde & per alium prophetā loquitur cōtra eos, id ipse cui dicitur in isto, Pasce populū tuū in virga tua, gregē hæreditatis tuæ, habitantes solos in salu: Væ pastoribus Israel qui pascebant semetipsos. Dispersæ sunt oues meæ, eo q; non esset pastor, & factæ sunt in deuorationē omnīū bestiaz; agri, & dispersæ sunt. Errauerūt greges mei, & dispersi sunt, & non erat qui requireret, nō erat (inquit) qui requireret. Ecce ego ipse requirā oues meas, & visitabo eas, sicut visitat pastor gregē suum quādo fuerit in medio ouium suaz; dissipataz;. Ego pascā oues meas, & ego accubare eas faciā dicit dñs. Huic ergo, quē tale propositū habere spūs propheticus nō ignorabat, recte & constanter dicitur, vt pascat in virga sua, id est, in iustitia sua. Respondet ille & dicit. I. In medio Carmeli pascentur Basan & Galaad, iuxta dies antiquos, secundū dies egressionis tuæ de Aegyptio. Ostendā ei mirabilia. Magnū est quod in verbis istis pastor bonus promittit, in medio Carmeli pascētur Basan & Galaad, nimis eodē sensu quo in alio propheta iā prælibato, & pascā eas (inquit) in mōtibus Israel, in riuīs, & in cūctis sedibus terræ, in pascuis vberimis pascā eas, & in mōtibus excelsis erūt pascuæ eaz;. Ibi quiescēt in herbis virētibz;, & in pascuis pinguibz; pascent. Carmelū quippe & Basan & Galaad regiones aptas fuisse alendis gregibus scriptura testatur. De Carmelo vnde fuerit Nabal cōstat illud, q; ibi oues pauperis insignis pastor Dauid, typum gerens boni pastoris Christi, Scriptū est em̄: Cum ergo

Assur pro cunctis nationib; hic ponitur. 1. Reg. 19

Desolatio totius terræ Iudæ.

Danie.

Pastor ouium Christi. Iohan. 10 1. Pet. 2

Ezech. 34

Tria loca valde pascuosa. Ibidem.

1. Reg. 19

ergo audisset Dauid q; tonderet Nabal gregē suū: ascendite, ait pueris suis in Carmelū, & venietis ad Nabal. Et post pauca: Nunq; eis molesti fuimus, nec aliquādo defuit eis quicq; de grege omni tēpore, quo fuerit nobiscū in Carmelo. Porro Basan & Galaad regiones q; pascuosæ fuerint, illud satis innuit, q; eas petierunt a Mose prece instāissima filij Ruben & Gad, eo q; haberēt pecora multa, essetq; illis infinita substantia. Interpretatur autē Carmelus scientia circuncisionis, Basan cōfusio, Galaad transmigrationis testimonij. Igitur tā rebus q; vocabulis suis Carmelus & Basan, & Galaad, illas significauit pascuas ouīū Christi vberissimas vbi pascunt & impingunt, in sacris nūc epulando scripturis, & postmodū paradisi delictijs habētes primū scientiā veræ & spūalis circūcisionis, & deinde salubrē facientes cōfessionē de peccatis pristinis, & deinde cōsequētes perfectionē fidei taliter, vt eandē fidē cōfirmare & defendere valeant legis & prophetaz; testimonijs. Quod deinde subiungitur, iuxta dies antiquos, secundū dies egressionis tuæ de Aegypto, ostendā ei mirabilia, tūc demū recte intelligimus, sed nō obliuiscimur q; Apūl respiciens & cōmemorās illos dies antiquos, illos dies egressionis tuæ, o antiqua ecclesia de Aegypto, & mirabilia q; in illis diebus ostēdit dñs, hæc autē (inquit) oia in figura facta sunt nostri. Nōne ois ecclesiasticus ordo legēdo & scribēdo p̄dicat atq; cōcinit, q; nos populus dñi & oues pascuæ, siue grex hæreditatis eius, secundū dies egressionis tuæ, o antiqua ecclesia de Aegypto huius seculi, i. de ignorantia tenebris exiimus si gnatis frontibus nris signo passionis Chri, q; & agnus verus & pastor bonus est, & transfui mus mare baptismi, & ecce spirituale escā manducauimus, & spūalem potū bibimus, s. corpus & sanguinē eiusdē pastoris & agni? Hæc & cætera mirabilia ostendā ei, inquit, subaudi tur omni credēti, siue populo meo gregi hæreditatis meæ, quē pascere proposui in virga mea, i. in iustitia mea, vel potestate mea, quam tūc significabat illa virga Mose, in qua si gnata fecit. Sequit. L. Videbūt gentes & cōfundent sup omni fortitudine sua. Ponēt manus sup os, aures eoz; surdæ erūt, lingent puluē sicut serpēs, V el ut reptilia terræ perturbētur de aedibus suis. Dñm deū nostrū formidabūt, & timebūt te. Et hoc iuxta dies antiquos, secundū dies egressionis de Aegypto, futuræ erat, & factū est. Sicut em̄ illis diebus viderūt gētes, vel cōfusæ vel cōturbatæ sunt, ascenderūtq; populi & irati sunt, dolores obtinuerūt habitatores Philistijm, & tūc cōturbati sunt principes Edom, robustos Moab obtinuit tremor, obriguerūt oēs habitatores Chanaan, ita pastore isto pascedēte populū suū, gregē hæreditatis suæ, pro quo mori dignatus est, & quē acquisiuit sanguine suo, dū ostēderet mirabilia q; per apostolos & martyres eius facta sunt innumerabilia, viderūt gētes, & gentium imperatores, viderūt Iudæz; atq; gētilēs, & cōfusi sunt sup omni fortitudine sua, quia videlicet fortitudo illoz;, q; putabatur magna, legibus & armis suffulta, nō poterat euincere virtutes quas faciebat in populo vel grege suo pastor bonus in virga sua, in potētia sua, p̄ infirmos & cōtemptibiles hoies, non solū per grandæuas personas, sed sæpe p̄ pueros atq; puellas. Cōfundebātur ergo sup omni fortitudine sua, q; solūmodo poterat frangere vasa fictilia, thesaur; nō valēs tollere q; in illis erat. Quid autē dicā de gentiū earundē sapiētia. Nihilominus & sup ea confusæ sunt. Hoc est qd protinus ait, Ponent manus super os. Nā in cōparatiōe cœlestis sapiētiæ, q; per illos locuta est, & linguas eoz; fecit difertas, muta fuit & est omnis secularis eloquētia, ponitq; manū super os suū, conuictā & cōfusam se esse suo met testans silentio. Et hoc nimis factū est secundū illos dies antiquos, dies egressionis de Aegypto. Tunc em̄ dicēt Mose: Obsecro dñe, non sum eloquēs ab heri & nudius tertius impeditioris & tardioris linguæ sum, quis (inquit dñs) fecit os hominis, aut quis fabricatus est os surdū & mutū, nonne ego? Et rursum cū diceret ille, en incircūcisus labijs ego sum, quō audiet me Pharaō; ecce, inquit, constituit deum Pharaonis, & Aaron frater tuus erūt propheta tuus. Quod deinde sequitur, aures eoz; surdæ erunt, tam de Iudæis intelligitur, q; de gentibus incredulis maxime autē de Iudæis, quoz; aures detestabilis surdæ dicuntur & sunt, quia prius illis hoc annunciātū, & legē & prophetas acceperūt. Spoliauerūt em̄ aures suas auditu bono, & hoc secundū eodē dies antiquos, dies egressionis de Aegypto, qñ tulerūt in aures aureas de vxoz; filiorūq; & filiaz; suaz; auribus, & attulerūt eas ad Aaron, fecerūtq; ex eis vitulū conflātē, & adorauerūt. Nā & propter cætera peccata, & maxime propter illud, nūc aures eoz; surdæ sunt, dicētē dñs: Ego autē in die vltionis visitabo

Nume. 36

1. Cor. 10

Exod. 17

Ponēt manus sup os.

Exo. 4

Exo. 32

dio, quo (vt tibi visum est) tractauerat sex prophetas anteriores, tractarem & posteriores, utiq; per hoc significas simpliciter te habere oculum, & partem nullam habentem tenebras, quales parantur nonnulli, q nulla lucerna, quauis clare lucent, videre possunt, inuidendo alijs qd ipsi assequuti non sunt. Causa haec est, cur opus illud intermissi, qd videlicet difficultas qua si de presumptione redargueris, animu defessum reddidit, & interim Cuno reuerentius qua cœnobij Sygebergensis, putas me opus illud vsq; ad finem perduxisse, & idcirco oclari, occasione de mutua collatione accepta: Scribe, ait, mihi librum de victoria verbi dei. Haec dicens & sapius repetens non desistit, donec animu quo volebat intendi, & ecce. XIII. libellos deo adiuuante, consummaui illud opusculu de victoria verbi dei vix euaginaueram, vix ad portu cõsummatiõis perueneram, & ecce admonitiõis tuæ memor, diligens animus iam dictos sex posteriores prophetas, quos omiseram, respexit, & amore illoꝝ incaluit, & sciens vel sperans qd meditatio sapientiæ illoꝝ mercede non carebit. Ipsi naq; fundamētũ posuerunt, & quicunq; super hoc fundamentu auri, argentu, lapides preciosos superedificauerit, mercedẽ propriã accipiet, Apłus ait. Dicet aliquis, Ergo ne sensus tui auri sunt, & sermones tui, tua estimatiõne, argetei sunt? Nõ ego dico, sed tuu facit iudiciu & multoꝝ, qui, vt tu, beneuolus sunt, quibus etiã vix credo, qd sensus nostri, sermones nostri, sensibus atq; sermonibus illoꝝ similes sint, quibus in psalmo spūs sanctus dicit: Si dormiatis inter meros clericos pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora dorsu eius in pallore auri. Et est sensus, si fueritis studentes in libris veteris ac noui testamētũ, qui mediũ sunt, qui cõmuniter de vtroq; testamēto a fidelibus eliguntur & in autoritate habentur, & si (inquã) fueritis studetes in illis, si per se uerueritis in illis vsq; ad dormitiõem mortis, tunc apparebit vobis, & per vos innotescet alijs, qd pennæ columbæ deargentatæ sint, & posteriora dorsu eius in pallore auri, id est, qd sanctæ scripturæ sermo exterior, qui nescientibus videtur vili, ipsæ super omnẽ eloquentiam secularẽ præclarus sit, velut argentu igne examinatu, & mysticus qui sub verbis latet sensus, sicut sub pennis dorsum, ipse p̄clarior sit velut aurũ. Igitur quoniã & tu commones, & spes mercedis in deo est, iste quoq; vnus de filijs captiuitatis super fundamentu hoc, vt cœpit superedificet quod potest. Olim sic fuit dictũ, subannando filijs transmigrationis edificantibus muros Hierusalẽ. Aedificent, si ascenderit vulpes, transiliet murũ eoz lapidẽ, & illi ecõtra: Audi deus, quia facti sumus despectui. Cõuertit opprobrium super caput eoz. Nunquid iuxta opprobriu illoꝝ ascendit vulpes, & transiluit murũ, & quod sperantes in dño edificauerunt? Imo cõuersum est opprobriu in caput eoz, & magna erit gloria ciuitatis vel domus istius nouissimæ plus q̄ primæ, dicit dñs exercitũ. Et in loco isto dabo pacẽ, dicit dñs exercitũ. Vnde nobis suo loco plenius erit dicendũ.

Cur opus biennio in terminum

1. Cor. 3. Quid penne columbæ deargentatæ: Psal. 67.

Neh. 4.

Aggel. 7.

Superedificare in scripturis.

Verba Reginaldi.

Cant. 1.

Cuno exator opis.

Cant. 8.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN NAVM PROPHE

tam commentariorum liber primus.

Nus Ninive liber visionis Naum Helchæsi. Iram & indignationem, tribulationẽ, & angustia, quã & Apłus declamat in oẽm animã hois operãtis malum denũciat onus a superna maiestate superpositu Niniuæ. Quã ob causam qbus culpis præcedentibus cõmiserit Ninive, vt irã declamaret super illã spūs propheticus absq; vlla cõmiseratiõẽ. Nam si totũ onus rite perpendas, si totũ textũ prophetiæ diligenter cõsideres, nõ cõmiserit aut de pœnia consulẽs, imo insultabũdus, & quasi de certissima vindiãta plaudẽs fere cõcta loquitur, exceptis paucis que interserit in cõsolationem populi dei, scdm nomẽ suũ, quod est Naum. Interpretat em cõsolator. Exem p̄lgrã: Vox flagelli & vox impetus rotæ, & equi fermentis, & quadrigæ feruentis & equi ascendẽtis, & micatũ gladij, & fulgurãtis hastæ, & multitudinis interfecit, & grauis ruina, & finis nõ est cadaueꝝ. Itẽ: Custodes tui qua locustæ, & paruuli tui quasi locustæ locutus, quæ cõsũdũ in sarpibus in die frigoris. Sed ortus est, & auolauit, & nõ cognitus locus eaz vbi fuerint. Pauca hæc pro exẽplo posita sunt, qd talis est totus fere prophetiæ textus, vt misericors iridere videt ipse, q natura misericors est. loquẽs in prophetis spūs sanctus. Quã ergo ob causam vel qbus meritis sic in eos inuehit, Agnoscat & dei iustitia, ac proinde magis ipsa pulchritudo prophetiæ p̄sentis illuceat. Quod em obscura videt & clausa, hoc maxime facit causa nondũ intellecta. Dicamus ergo, Ninive ciuitas magna, metropolis erat Assyriõꝝ. Porro, Assyriũ tũc præ cæteris gentibus regnabat, easq; dñatione premebat, qd primus sacre cepit. Ninus rex Assyriõꝝ, a quo & ciuitas Ninive cõdita vel denũciata est. Propterea p̄ Esaiã sic loquit dñs: Vx Assyrii virga furoris mei & baculus ipse in manu eius indignatio mea. Nã sicut virga furoris, velut baculus indignationis dñi, gẽtes cecidit, & regnã cõfregit, & iugo suo pressit annis ferme mille trecentis. Super cætera mala illud summũ fuit sacrilegiũ superbiz, & cordis eius magnifici, qd captiuitatis decẽ tribubus sup Iudã quoq; & Hierosolim inundauit, vbi erat verbum promissiõis, vnde oportebat salutẽ venire. i. Chm nasci iuxta veritatẽ dei, de semine David, inde est ille prophete dolor, illa dolẽtis exclamatio. Et erit extẽsiõ alaz eius impleã latitudinẽ terræ tuæ o Emanuel. Et est sensus ad hoc tẽdet supbia eius, & ista erit intẽsiõ dia boli, cui militat supbia eius, vt nõ fiat qd iurauit deus tuũ nobis aduẽtum promittẽs, audite inquit domus David: Ecce virgo cõcipiet & vocabit nomẽ eius Emanuel. Nõ parua ista causa est: Reuocet ad memoriã signũ illud magnũ & mirabile de Apocalypsi, qd apparuit in celo. Mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellas. XII & in vtero (inqt) habẽs, & clamabat parturiẽs, & cruciat vt pariat, & draco magnus rufus hñs capita septẽ, & cornua decẽ, stetit añ mulierẽ, q erat paritura, vt cũ peperisset, filiũ eius deuoraret. Mysteriũ hoc recte p̄spectũ palã facit, qd reuera grãde onus sup se leuauerit, magnũ sup se iudiciũ sumplerit Ninive. i. regnũ Assyriõꝝ, & cætera regna singula suis t̄pibus locũ & gentẽ impugnãtia, q videlicet gẽs p̄ illã mulierẽ in vtero habetẽ figurat, qd de ipsa Chrus erat nasciturus, sicut ecõtra regna ipsa p̄ septẽ draconis capita recte intelligunt. Nã ex quo mulier in vtero habere cepit. i. est ex quo ad Abrahã factũ est verbũ promissiõis de semine eius qd est Chrus, vt in ipso oẽs gẽtes bñdicerent, extẽsẽ septẽ regna numerãtis, per quæ instãter agere conatus est diabolus, vt eadẽ promissiõ nõ impleret, vt salus nõ veniret, vt Chrus non nasceret. Scilicet regnũ Aegyptiõꝝ, qd pueros Hebræoz masculos necari iussit, & regnũ decem tribuũ carnaliumq; Iudæoz, quod Achab & Iezabel incipitibus prophetas dñi occidit, regnũ Assyriõꝝ atq; Babylonioꝝ, qui pro vno capite compuntantur, quia venientes ab eodem clymate, isti decem tribus, isti Iudam captiuauerunt, & deinde regnum Persarum & Macedorum, sub quo voluit Amã delere vnũtũm genus Iudæorum, deinde regnum Macedonum siue Græcorum, sub quo Machabæi laborauerunt, deinde regnum Romanorum, sub quo ipse Chrus & martyres eius passi sunt.

Roma. 8

Questio fit per asperitatem prophetiæ

Responso

Esa. 10.

1. Regũ. 18

Esa. 8.

Ibidẽ. 7

Apoc. 7

Septem regna contra

lemẽ Abrahã.

Gene. 27

Exodi. 1

3. Regũ. 18

4. Regũ. 17

Hester. 3

Caput septimū erit Antichri regnū. Quo iniqui omnes membra diaboli dicunt & sunt sic eade regna draconis iā dicta capita fuerūt, quoz singula suis tpbus cōtra mulierē in vtero habentē. i. cōtra ecclesiā in verbo promissiois speratē, alibolico spū exagitata steterūt, plurimumq; sanguinē fuderūt. Hinc illud nrm opusculū est, cuius supra in prologo mentionē feci, qd intitulat de victoria verbi dei. ¶ Nunc igit velut ostio sermonis aperto, in altissimā prophetiā huius seriē ingrediendū est. L Onus Ninive, liber visionis Naum Helchesei. ¶ Naum sicut iam dictū est, cōsolator interpretat. Porro, Ninive hoc loco totus mūdus est, mūdus dānatus. i. reprobos; oim totū corpus, & mūdus q electos dei persequit, nō solum propter interpretationē nois, qā Ninive speciosa interpretat, & mundus Græce Kosmos, i. speciosus siue ornatus dī, veq; & qā tunc Ninive mūdi erat caput, & regnū Assyrioz sup cætera regna principatum obtinens, contra dñm, sicut apud Esaiam legimus, gloriabatur, ¶ Nōne iste igit cuius nomē qd est Naum, ita de Hebraico, sicut paracletus de Græco, vertit in cōsolator em, & nūc inquā, iste cōsolator sub noie Ninive arguēs mundū, illius & nō men gerit, & officū agit, de quo saluator in Euāgelio Cū (inqt) venerit paracletus, ille arguet mundū de pctō, & de iustitia, & de iudicio. Et qd de pctō iā tūc arguebat mundū, nūc de eo qd nō solū nō sperauerūt in te Assyrii, qz (vt iā dictū ē) metropolis erat Ninive, verumetia impugnaverūt te, sicutq; extēsiō alaz; eoz implēs latitudinē terræ tuæ o Emanuel. Cuius de iustitia mundū arguebat, nisi de illa quā exoptabat Dauid, iustitia dei dicēs: Misere mei, vt iustificeris in sermonibus tuis: De illa nimiz iustitia iam tūc arguebat spūs sanctus, tū in isto q̄ in cæteris prophetis singula capita draconis hiātia, crudeliter ad perniciē supradictæ mulieris in vtero habētis, ne illi nasceretur filius masculus, q perueniret ad dēi & ad thronū eius, quē ad modū dicit ipse: Quia ad patrē vado, & iā nō videbitis me. In hoc deniq; est iustitia dei, in hoc iustificatus est deus in sermōibus suis, qā sicut promisit, sic iura vitā Dauid, ita de fructu vētris eius sup sedē suā posuit, & de hac iustitia redargebat in prophetis, redarguitur in euāgelio mūdus, qā laborabat, ne ita deus in sermonibus suis iustificaret, qā laboravit amplius coruscate euāgelio, ne ita deus in sermonibus suis eē iustificatus p̄dicaret. Porro, de iudicio qd iam tūc mūdus arguebat: Nondū em̄ princeps huius mūdi erat iudicatus, nondū erat illud iudiciū mūdi, de quo saluator dicebat: Nunc princeps huius mūdi enīcī foras: Quō ergo de iudicio mūdi arguebat, nisi qā mūdo vidēte & admittēte singula draconis capita, ita condēnabat, vt in quādā similitudinē iudicādi principis mūdi Pharaonē obrueret mare, canes comederēt lezabel, Nabuchodonosor quasi bos fieret, Aman in patibulo qd alteri parauerat ipse pēderet. Antiochus Epiphanes sine manu intritus interiret. Ita nimiz de iudicio mūdus iam tunc arguebat, qā vidēs prodigiosas impiorum vindictas, tū ab impietate nō recedēs scdm exemplū eoz, locū & gētem infestare nō desinebat vnde salus vētura erat. ¶ Tandē & illud nō prætereūdum, qā sicut aliq̄ sunt, in qbus spūs veritatis arguit mūdum, & aliq̄ qbus ipse est paracletus, ita titulus iste in aliud atq; aliud diuiditur onus Ninive, liber visiois Naum, qā profectio aliq̄ sunt qbus propheta hac onus est dānatiois, & aliq̄ qbus liber est cōsolatoriaz visionis, nō ab re qd in negotio vel officio tā grādi Helcheseum se dicit, auiculo Helchesei ad modū paruo, suā nimiz paruitatē humiliter agnoscēs, vt in magna grā p̄seueraret mētis humilitas, qā dñs deus noster q in altis habitat, ipse humilia respicit in cælo & in terra. Oneris pōdus siue pressura iā ex initio h̄bri sentiri p̄t, cū dicit: L Deus æmulator, & vlciscēs dñs, & habēs furorē. Vlciscēs dñs in aduersarios suos, & irascēs ipse inimicis suis. ¶ Qd deus æmulator sit, qd q; eius emulatio sanctis imitāda sit, nouerat ille q dicit: Æmulor em̄ vos dei æmulationē, desipōdi em̄ vos vni vtro virginē castā exhibere Ch̄so. Cū multa sint in scripturis exēpla siue documēta æmulationis dei, magis hoc testimonio libuit vti, qā magis ad nram intētionē accedit, dū intēdimus, qd ad possibile est, demonstrare in quo vel circa qd & cōtra quē æmulatio dei sit vel fuerit. Intelligimus qpe circa ecclesiā æmulationē dei semp fuisse vel esse, & maxime ex quo ecclesia verbo promissionis ex ipso imprægnata est, credēte Abraham sibi promittētū, & hāc fidē genti suæ relinquēte, qd in semine eius qd est Ch̄sus vniuersæ gētes benedicerent. In quo circa dilectam eiusmodi extunc fuit æmulatio dei: In eo videlicet, vt eā virginē castam exhiberet sibi, vt non fornicaret cum dñs alienis, paritura filium sibi, paritura mundūq; authorē salutis, cōtra quē erat hæc talis æmulatio dei, Nimiz contra hūc supradictum draconē

Ninive p mundo pō nifur.

Esa. 10

Naum, ty pus spirit sancti Iohan. 16. Psalm. 70

Iohan. 16. Psalm. 131

Iohan. 14.

Duplex titulus huius prophetiæ

2. Cor. 11. Æmulatio dei

tonem q habēs capita septē, stetit ante illā mulierē, verbū promissiois in vtero habentē, vt eā aut corrūperet aut interficeret. i. hñs regna septē, quæ supra iā memorata sunt, stetit & egit cōtra Iudaicā gentē, aduersus Dauidicā stirpē, vt eā aut in ania per cultū idololatriæ adulteraret, aut in corpe funditus occideret atq; deleret. ¶ Igit æmulator. i. vehemens amator deus, & vlciscēs dñs, qā videlicet in ipsā æmulatione pctā gētis ipsius sapius est vltus. Exēpli grā: Qñ gentē illā æmulatus ē, in Aegyptiaca seruitute dñs alienis seruiētē, & de se dicit liberare eā in manu potētī, & brachio excelso, protinus eoz murmuratioēs sic vltus est, vt oēs q numerati fuerāt a viginti annis, & supra prostraret in deserto. Dein ceptus ergo, p succedētia tpa, q̄ies peccauerūt, tradidit eos in manus gētū, & dñati sunt eoz q oderūt eos. Sed & in qbusdā eoz corpali vltipali vltiōe nō contentus, in aia q̄q; est vltus. Vñ & res petit vlciscēs dñs, additq; & hñs furorē. De talibus alius propheta diuinā cōcedēs iustitię dicit: Induc sup eos diē afflictiois, & duplici cōtritiōe cōtere eos dñe deus meus. Et in Deu vtero, dñs dicit: Ignis succēsus est in furore meo, & ardebit vsq; ad inferni nouissima. Quæ hæc tenus dicta sunt, de illo pplo cōstat, q se amicū dei & pplm confitebat. Sequit de illis, q manifeste inimici sunt, vlt hostes eius, q̄ ipse nō æmulat, scis q cōtra ipm sint, ita vt ne ore qdē ipm cōfiteant, imo & nomē ipm in cōfessorib; eius p̄se qnt. Vlciscēs dñs in hostes suos & irascēs ipse inimicis suis. Hoc nepe iste versiculus a p̄cedēte differt, qd in illo & æmulator & vlciscēs dñs dī, & in eos q ex illo pplo eius reprobi fuerūt vel sunt, & vlciscēs esse, & furorē habere asserit, quē Psalmista pauescēs: Dñe (inqt) ne in furore tuo arguas me, in isto autē, de æmulationē siue æmulatoris noie oīno tacet, tātumq; vlciscēs, & irascēs dī dñs & in quos vlciscit, q bus irascit, hostes & inimici manifeste pronūciant, qualis erat Pharao, qualis fuit lezabel, qualis extitit Nabuchodonosor, qñ dixit: & q̄ est deus q eripiat vos de manu mea, quales sunt vel fuerūt oēs q tetēderūt aduersus deū manū suā, & cōtra oipotētā robōrati sunt, q cucurrerūt aduersus eū erecto collo, & pingui seruice armati sunt. Nō eos æmulatus, imo cōtra eos æmulatus est æmulator deus semē Abraham qd erat apprehēsurus, æmulatus inquā & vltus est vlciscēs dñs. Æmulatus defendēdo & liberādo, vltus virga inq; tates eoz, & in verberibus peccata eoz visitādo. ¶ Nec ante desit pro gēte illa æmulari & pctā misericorditer vlcisci, donec ex ipsa carnē assumpsit. Quo factō, desit emulari, qā gēs eadē in cōtrariū surrexit, futurus hic quasi p̄teritū in Ezechiele edixit: Zelus meus recessus a te, & vltra nō irascar tibi. Veruntū in deū nulla passio cadit, nec more hois irascit, aut furorē habet, nec vllō mō passibilis est, sed q cqd his vocibus significat, agit impassibiliter. Vñ cū dixisset, dñs hñs furorē, & irascēs ipse inimicis suis, statim subiūxit. L Dñs patiens & magnus fortitudine, & mūdās nō faciet innocentē. ¶ Cū dicit dñs patiens, talē asserit dñm, q furoris vel iræ suæ impatiētiaz nullā vnq; habet passionē. Silt cū dicit, magnus fortitudine talē illum p̄dicat, q nulla frāgat doloris infirmitate. Sed dicit aliq;: Quō ergo misericors ē, aut quō, q in ipso vel ex ipso ē spūs pietatis, secundus in ordine septē spirituum, a spū timoris dñi? Ad hæc inquā: Nos illā pietatē nō dicimus eē passionē, imo virtutē, vt verā charitatē. Passim legimus quatuor passioēs animi hūani, gaudiū & dolorē, timorē & spē. Sed profectio quatuor sunt eorū dē noim nō passioēs, sed magnæ virtutes in diuinis scripturis, q̄ breuib; discernimus vel determinamus differētis. Etem gaudiū seculi passio ē, gaudiū in spū sc̄to vel gaudere in dño virtus ē. Dolor vel tristitia seculi passio ē, quæ scdm deū tristitia ē, & salutē opatur, virtus est. Timor seculi, timor q p̄cāna habet, iuxta quē timidus q̄ dē passio est: Timor dñi sc̄tus p̄manēs in seculū seculi, iuxta quē timoratus reuerēs aut religiosus q̄ dē, virtus est. Silt spes seculi, dū sperat q̄ in seculo siue in principibus seculi, passio est. Spes quæ in deo est, æque vt fides & charitas, virtus est. Hæc idcirco dicta sunt, vt dū in deo negamus quatuor passioēs, nō negemus in eo quatuor eorū dē noim virtutes, quas n̄h ex deo, nisi ex spū dei nullus h̄re p̄t. ¶ Igit dñs patiens inq; t. i. cū trāgillitate iudicās & magnus fortitudine, & mūdās nō faciet innocentē, & magnus fortitudine & patiens, idē est oratio doctus, q & in illo psalmi versiculo. Deus iudex iustus, fortis, & patiens. Nā mūdādo nō facere innocentē, hoc est, iustus esse iudicē, & magnus fortitudine, & patiens, idē est qd fortis & patiens. Hæc tria illi cōueniūt sedētī super thronū, qui iudicat æquitatē, vt sit iustus & fortis, & patiens. Iustus in eo vt mūdās nō faciat innocentē. i. vt quæcūq; mala, vel nocetia sunt, auferēs, nullā accipiat p̄sonā, sed solam respiciat causam, & eum, quem culpa facit nocentem

Vlciscēs dominus

Nume. 14

Psalm. 107.

Hier. 18. Deuter. 32

Psalm. 66

Hostes dei Danic. 5.

Zelus dei a iudicis recessit Ezechiel.

Nulla i deo passio ante mi.

Psalm. 7. Deus iudex iustus

Pfal. 14

Luc. 19

Iohan. 7

2. Theff. 2.

Via dñi

Zacha. 11

Nebulae in vijs dñi. Psal. 77.

Ecc. 2: Septem vltiones dei

nocentē, & si ille sit, q simul secum dulces capiebat cibos, homo vnanimis dux suus, & notus suus, nō per propriū favorē dimittat impunitū velut innocentē. Hæc consideratio valet in multis eiusmodi, quale illud fuit qd dñs vidēs ciuitatē Hierlm, fleuit sup illā, & tñ nō liberauit eā, vt nō circūdarē eā inimici eius vallo, vt nō coangustarēt eā vndiq, & fillos eius, q in ipsa erāt, & ad terrā prosternerēt, ita vt nō relinquerēt lapidē sup lapidē. Impossibile nāq est, eū iniuste qd agere, iniuste misereri vel parcere, nisi præeūte pccnīe humilitate. Nō (inqt) possum ego a meipso facere qcq, videlicet vt faciūt iniusti iudices, q dicit bonum malū, & malū bonū, propriā voluntatē sequētes, nō merita reos, sed sicut audio, iudicō, & proinde iudiciū meū verū est. Porro, in eo fortis est, q nocēs qd est, vt causa eius se habet, pncē adiudicatus, estugere, vel manū eius resistere nō pōt, sicut postmodū hic idem propheta dicit: Ante faciē indignatiōis eius qs stabit, & qs resistet in ira furoris eius? subaudi nullus, neq homo, neq angelus, neq diabolus, neq Antichrūs, quē dñs Iesus Chrs (ait Aplūs) interficiet spū oris sui, i. tā facile, vt tu sufflādo ore tuo, puluere exiguū dispergis, Patiens in eo est, q peccantē ad pccniam expectat, & anteq iudiciū proferat, ad misericordiā prouocat, interdū etiā illū quē impenitentē esse nō ignorat, vt oīs pccnites id qd saluat, debere se sciat expectātis patētīe, & nullus impccnites in dānatōe sua derogare valeat, quasi festinātis impatiētīe, legunt: L Dñs in tempestate & turbine viæ eius, & nebulae puluis pedū ei? I Viq dñi sunt supradictæ æmulatiōes & vltiōes eius. Vltiōes quasi hntes furorē ad tollēdos siue puniēdos hostes eius, inimicos ei? Porro, tēpestate & turbo maris siue aeris solē subtegūt, p sentemq mortē minant, & nebulae terrā tegētes, prospectū oculorum impediūt, vt in die fere sicut in nocte terra mariq, progrediētibus anceps persepe fiat periculū. Iuxta hōz similitudinē supradictæ viæ dñi, oculis vel sensibus hoim dubitē fuerunt vel sunt, eo q illæ vltiones dñi iustos vt iniustos inuoluunt, sicut figurata locutione p metaphorā protinus subiunctū est: L Incepās mare, & exiccās illud, & oīs flumina ad desertū deducēs. Infirmas est Basan, & Carmelus, & flos Libani elanguit. Montes cōmoti sunt ab eo, & colles desolati sunt, & contremuit terra a facie eius orbis & habitātes in eo. Per tā diuersas res mare & flumina, Basan & Carmelū, atq Libanum, montes & colles, & terrā siue orbē diuersas habitātium in orbe terræ causas intelligimus, qa propter diuersas eoz causas pene similibus vltionibus vltus est in eos, & vlciscit æmulator deus, & vlciscit dñs. Exempli grā: Libanus quo noie nōnunq templū vnicū dñi qd erat in Hierosolymis intelligit, vt illic: Aperi Libane portas tuas, & comedat ignis cedros tuas. Libanus in quā, locus & gens, vbi notus erat deus, vbi magnū erat nomē eius, nunqd tunc tps minus aduersa pertulit, minus cōmotus, vel desolatus est cæteris gētibus, qbus nō erat notus, à quibus non adorabāt viuis & verus deus? Imo & sæuerius vltus est in illum locū vlciscēs, & æmulator deus, qa pluribus malis obritus nō solū Israel in Assyrios, i. decē tribus, sed & iuda in Babylonē, ciuitate & tēplo ignibus dato, captiuus ē trāsitus. Ibi sine dubio viq dñi in tempestate & turbine, & nebulae puluis pedū eius, ibi sicut cæteræ gētes onera sua, ita & locus ille sanctus, imo & sæuerius coercitus, suū portabat onus, & cū pctōribus pariter iustī captiui ducebant, quoz fuere notissimi Daniel & socij eius. Multi peccatores & sine deo hoīes pacem habebāt, & illi flagellabant. Sicut in nebula, sicut in tēpestate & turbine sol subtegūt, & dies obscurat, ita pulchritudo iustitiæ dei non videbat, prouidentia dei ab infirmis nulla esse putabat, qualium in psona Psalmistā loquitur: Mei autē pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei, qa zelau super iniquos pacem peccatoz vidēs. Ac dein cepit. Ergo sine causa iustificau cor meum, & laui inter innocentes manus meas, & sui flagellatus tota die &c. Ad summū, mare pariter increpātē dño exiccāt. i. iuxta sniam dñi propter pctā Adæ vniuersū genus humanū sub eadē mortis cōditione tenet, iusti & iniusti oīes moriunt. Multæ & hac viā dñi sunt nebulae, & multi pene scandalizant, quodā modo irruente in oculos eoz puluere pedum eius. Moritur doctus, ait Ecclesiastes, similititer vt indoctus, & idcirco tædūt me vitæ meæ. Notādum interea septē verbis, quo numero plerunq significatur vniuersitas, cunctas præsentī loco æmulatoris dei, siue vlciscētis dñi vltiones esse declamatas. Mare increpante illo exiccāt, flumina ad desertum perduntur, Basan & Carmelus in firmant, & flos Libani elanguit, montes ab eo sunt cōmoti & colles sunt desolati, terra vel orbis cōtremuit. Et reuera si rite ppēdas, sicut fuerūt septē capita

capita draconis iam supra memorati, id est, septē principalia regna mundi in ligno positi, quæ steterūt cōtra mulierē in vtero habentē, ex quo factū est ad Abrahā verbū promissiois, ita fuerūt septē vltiones, singulæ in singula capita eiusdē draconis, Prima fuit vltio, vbi increpātē dño, exiccātū est mediū maris, filijs qdē Israel peruitū fuit, Pharaonē autē, & currus exercituū eius operuit. Scda, vbi decem tribus propter cultum vituloz, & necesse prophetæ, tanq flumina defluētia ad captiuitatis desertū irruocabiliter perducta sunt, & Assyrioz, q eos captiuauerāt, & iudā captiuare volebāt, centū octogintagncq milia nocte vna cæsa sunt. Tertia, vbi succēsa ciuitate, & tēplo dñi, Nabuchodonosor quasi in bouem demutatus est, & Babylon subuersa est à Mædis & Persis. Quarta, vbi ille hostis superbiſſimus Aman, & cæteri hostes iudæoz in regno Assueri, ita infirmati sunt, vt ipse Amā in patibulo appēderet, & septuagintaquincq milia occisoz impleret. Quinta, vbi Machabæis multa iam passis superbus Antiochus Epiphanes, & cæteri montes. i. Syriæ reges, magna (vt legimus) per auxiliū dñi cōmonitiōe in malū suū cōmoti sunt. Sexta, vbi post passionē dñi colles maligni. i. homicidæ iudæi oīno sunt desolati, ita vt caderēt in ore gladij, & in oīes gētes ducerent captiui. Septima, quæ futura est, qsi interfecti Antichristo, & veniente ad iudiciū dño, reuera contremiscēt orbis, & cōtremiscēt habitātes in eo, ita vt trepidi resurgant mortui. ¶ Cum igit fortitudine tā magnus sit dñs, & qd restat, nisi vt subpotenti manu eius humiliemur? Hoc intendēs, cōtinuo percunctat. L Ante faciē indignationis eius qs stabit, & qs resistet in ira furoris eius? Indignatio eius effusa est, vt ignis, & petra dissolutæ sunt ab eo. Ante faciē indignationis dñi stare, est de iustitia sua quempia considerare posse, & propter opoz abundantiam seu virtutū consciam, misericordiam non indigere. Sed qs in hoc sufficiens est? Ne (inqt Psalmita) in iudicium intres cum seruo tuo, qa non iustificabit in conspectu tuo oīs viuens. Et in Iob veraciter dictum est: Ecce q seruiant ei, non sunt stabiles, & in angelis suis reperit prauitatem. Quāto magis hi q habitant domos luteas, q terrenū habent fundamentū, consumment velut a tineæ. Moyses quoq inuocās nomen dñi: Dominator (inqt) dñe deus, misericors & clemens, patiens & multæ miserationis, ac verax q custodis misericordiā in milia, q auersus iniquitatem, & scelera, & peccata, nullusq apud te per se innocens est. Ex abundanti est, nunc astruere, quod nulli merita propria sufficiencia sint, & quod non saluemur, nisi gratia dei, qa iam dudum hoc ex snis declaratū est scripturis, & vera sententia est Apostoli, qa oīes peccauerunt, & egent gloria dei. Et recte in causa hmōi nominat indignatio dei dicendū: Ante faciē indignationis eius qs stabit? quia videlicet ille indignationē meret, qui de suis confidit operibus, & iuste accidit ei, vt cadat, dñe se stare existimat. Porro, resistere deo, est ipsam iniquitatem suā defendere, & in pctō suo superbire quales illi sunt. Qui dixerunt (ait Psalmita) linguā nostram magnificabimus, labia nra a nobis sunt, qs noster dñs est? Talis erat Pharaos, cū diceret, nescio dñm, & Israel non dimittam. Cui dñs inter cetera per Moysen: Vique quo (ait) non vis subijci mihi? Dimitte populum meum mihi. Sin autem resistis, & non vis dimittere eum &c. Contrarij sunt hi duo superbiæ modi, cum alius de iustitia sua præsumit, scq in iudicio stare cum deo, & iustificari confidit, alius aut ipsam iniustitiā suā defendit, & ad satisfaciendū deo nō vult subijci. Et ille qdem iustitiæ præsumptor, hoibus qdem stare in terdū videt, sed deo cecidit. Ille autē iniustitiæ defensor, & si resistere ad horā dimittit, non diu pacē habere potest, sed mox vbi ira furoris dñi se exerit, in sua desolatione sentit, q inuvalidus ad resistendū est. Nā indignatio eius effusa est (inqt) vt ignis, subaudit in eum, q psumit, qd ante faciē eius tanq iustus stare possit, & petra. i. resistēs dura ceruice, & rebelles deo, mētes dissolutæ sunt ab eo, videlicet vt ille Pharaos, cui? cor vt petra duratū, vt cetera fluxit ab igne furoris dñi. Restat igit vt is q nō tā fortē q bonū dñm experiri desiderat, in neutra partē sese erigat. i. sicut defendēdo iniquitatē suā nō rebellet, ita de iustitia sua nō psumat, sed spem suā in deo ponat, & si in tribulatione est, pctā suā confitens, de dei misericordia nunq desperet. Nam sequit: L Bonus dñs & confortās in die tribulatiōis, & sciens sperātes in se, & in diluio prætereunte consummationem faciet loci eius, & inimicos eius persequentur tenebræ. Hactenus secundū propositionem quā proposuerat primo dicens: Onus Ninive, multa & grauiā locutus est de magna æmulatoris dei fortitudine, nūc scdm bonū suū, quod est Naum, cōsolat eos, q in hoc mūdo sub pressura sunt, & tribulationem patiantur

Exod. 14
4. Regū. 12
4. Regū. 19

Danic. 4
Hester. 4

Macha. 8

Nemini corā deo sua
sufficit iustitia.
Psal. 142
Iob. 4

Exo. 34

Roma. 7

Psal. 118
Exo. 7.
1. Esd. 10
Duo superbiæ modi
contra deū

patiant ab hominibus, q sine deo sunt, quales erāt nōnulli in illis diebus, rege Ezechia, dum Hierusalē obsideret rex Assyrioz, quales erāt Daniel & socij eius in Babylone, nō oblitū dñi patrū suoz. Nam vel ab alijs experimēto claret, q̄ veraciter dicat iste bonus dñs, & cōfortās in die tribulatiōis, & sciens sperātes in se & c. Nā vere bonus dñs illis extitit, & bene cōfortās in die tribulatiōis, manifestis & gloriofis probati iudicijs, q̄ sciret sperātes in se, q̄a misit angelū suū, & rore suo refrigeravit Babylonicā fornacis incendiū, misit angelum suū, & conclusit ora leonū, vt nō cōtingerēt Danielem, quē sciebat sperātem in se, Quod deinde sequitur: Et in diluuiū prātereunte cōsummatōne faciet loci eius, de eiusdem tēporis experimēto cōprobat. Nam in diluuiū nō permanēte, sed prātereunte corripit eos, & deinde consummatōne fecit loci eius, subaudiū diluuiū. Quod fuit diluuiū illius tēporis, & q̄s locus diluuij, & quō loci eius dñs cōsummatōne fecit: Diluuiū illius tēporis multitudo Assyrioz atq; Babyloniōz fuit, quemadmodū Esaiās dicit de illis: Ecce dñs adducet aquas fluminis fortes & multas, regem Assyrioz, & omnē gloriā eius, & ascensū dēt super omēs riuos eius, & super vniuersas ripas eius, & ibi per Iudā inundās, & transiens vsq; ad collum veniet. Ergo quoddā diluuiū inundauit, quādo tāta multitudine cōgregati sunt populi, sed diluuiū illud prāterit, q̄a multitudo illa disperit. Porro, locus diluuij Ninive exiit, Assyrioz metropolis, locus diluuij Babylonia fuit, vnde super eādem terrā inundauerunt Chaldei, Vtriusq; loci cōsummatōne dñs fecit, q̄a volente dño, & Ninive Chaldæi & Babyloniā subuerterūt Persæ & Mæcedi. ¶ Et notādum, q̄ nequāq; vt dixerat in diluuiū p̄tereūdam, ita & dixit cōsummatōne loci eius prātereūte. Nā aduentus q̄ dem, quā propter disciplinā suis deus electis superinducit tēporalis est, & prāterit. Vltima autē, qua vlciscit in hostes suos idē deus æmulator, nō prāterit, sed fundata pmanet, & super eos requiescit. i. hic incipit, & in æternū nō finit. A voce em̄ dñi (inqt Esaiās) pauebit Assur virga percussus, & trāsitus virgæ fundatus, quā requiescere faciet dñs super eum. Ecōtra, Psalmista de iustis dicit: Quia nō reliquit dñs virgā p̄tōribus super iustos, vt nō extendāt iusti ad iniquatē manus suas. i. p̄tatem, quā permittit p̄tōribus super iustos ppter eoz correctionē siue probationē, nō dimittit diuturniorē eē, q̄ possunt ipsi sustinere, & ne afflictionis nimia vis cōpellat eos, p̄tōribus in quo volunt cōlentire. Summa fundationis virgæ, qua percussit Assur, cōsistit in hac breui dictiōe, quæ protinus in isto subigitur, & inimicos eius persequēt tenebræ. Hoc sine dubio verū est, de cunctis dei hostibus, q̄ cū præsente vitā male finierint, nequāq; vltiones gbus in eos vlciscit dñs, in mortis carne finiunt, sed persequunt animas eoz, & cōprehendūt maligni spūs, q̄ tenebræ sunt, & nō lux. Econtra, de electis vel pro electis, quos illi afflixerunt ad tempus, audi qd contemp̄nuo dicat cōsolator spūs: L. Quid cogitatis cōtra dñm, qd cōsummatōne ip̄e faciat? Nō cōsurgēt duplex tribulatio. ¶ Ad eos conuersus, de gbus loquebatur, acri inuectiōne malignam eoz percussit intentionem, dicendo: Quid cogitatis contra dñm, quod consummatōnem ip̄e faciet. Respiciamus illius statum temporis, & inuestigemus de scripturis, q̄ma lignē contra dñm cogitauerunt inimi dñi. Nec vero solum modo Assyrios siue Chaldæos ante vel circa huius prophetiæ tempora fuisse putemus inimicos dñi & cogitasse cogitationem eiusmodi, propter quam sic in eos inuehitur spūs dñi, verum & Syriam & alias gentes, maximeq; decem tribus, quæ scissæ fuerant à domo Dauid. Quod vt competentibus comprobēt testimonijs, iubente dño loquit Esaiās ad Achaz: Noli timere, & cor tuum ne formidet, a duabus caudis titionum fumigātium istoꝝ in ira furoris Rasir, & Syriæ, & filij Romeliæ, eo qd consiliū inierit cōtra te Syria in malum, & Ephraim, & filius Romeliæ, dicentes: Ascendamus ad Iudā, & suscitemus, & euellamus eū ad nos, & ponamus regem in medio eius filij Tabeei. Interea dicitis prophetis confirmabāt, domui Dauid quod deus promiserat, & iurauerat Dauid, Ch̄m de semine eius nasci, vt ibidē cum inter cætera dicit: Audite ergo domus Dauid, dñs ip̄e dabit vobis signū: Ecce virgo cōcipiet & pariet filium, & vocabit nomen eius Emanuel. ¶ Non dubiū esse debet, qn inter cæteros hostes maxime decē tribus inuidētes fuerint tribui Iudā, & domui Dauid, eo qd spem habētes in verbo promissionis de domo illa vel tribu adimplendā, gloriari interdū soliti fuerint, dicēdo aliter qua hmōi ad reges Samariæ, & omnē Israhel, vt Abia rex Iudā quondā dixit: Num ignoꝝ ratis, quod dominus deus Israhel regnum dederit Dauid super Israhel in sempiternum, ipsi

& filij eius in pactū solis? Ac deinceps: Nūc ergo vos dicitis, qd resistere possitis regno dñi, qd possidet per filios Dauid? Hæc idcirco dicta sint, vt nō ignotū sit q̄ magnā, & vñ magnā inuidiā draco diabolus, ex cæteris gentibus immiserat contra Iudā & domū Dauid, vt ipsoꝝ q̄q; cognata decē tribus maxime inuiderint, & cōcato cōsilio, cū Syrijs auellere Iudā, & transferre ad se, regēq; externū in medio eoz ponere voluerint. Contra eiusmodi cōsilia vel cogitationes gentibus immissas a diabolo intendente, vt gens illa non subsisteret, ex qua Ch̄s nasciturus esset, grauissima inuectiōe dictū hoc accipiendū est. Quid cogitas cōtra dñm, quā cōsummatōnem ip̄e faciet? O q̄ mala consummatō si sublatā Iuda, si auulsā domo Dauid, nō esset vñ impleret illa beati seminis promissio. Tūc vere super filios Dauid consurrexisset duplex tribulatio. At ille fidelis promissor sic promiserat, sic iurauerat. Visitabo in virga iniquitates eoz, & in verberibus p̄cā eoz, scilicet filioꝝ Dauid, misericordiā autē meā nō dispēgā ab eo. Vt dictū, ita & factū est. Nā virgā super Hierlm leuare, & filios Dauid quādoq; verberare potuerūt, ita vt incēsa ciuitate & tēplo ducerēt eos in captiuitatē, q̄ fuit vna & simplex, eadēq; tp̄alis tribulatio, sed nō cōsurrexit alia, quā intēdebat diabolus, vt fieret duplex tribulatio, & sic oīno exterminaret gēs, quatenus non superesset vnde impleret illa promissio. ¶ Oēs qui eiusmodi cōsummatōnem desiderabāt, qui & anteq; Ch̄s veniret, & post q̄ venit, ad hoc laborauerūt, vt mētio nominis eius non esset, nusq; ecclesia eius subsisteret, odit spūs sanctus, qui in Psalmo loquit: Memēto dñe filioꝝ Edom in die Hierusalē, qui dicit: exinanite, exinanite vsq; ad fundamentū in ea, Hierusalē vniuersitas eoz est, q̄ venturū Ch̄m expectauerunt, & q̄ venientem susceperūt & suscipiunt, filij Edom. i. filij terrenitatis, vniuersi sunt vel fuerunt, q̄ illos psequunt vel persequuti sunt, & exinanitio; quā dicunt: Exinanite exinanite vsque ad fundamentum in ea, ista cōsummatō est, quā, vt propheta iste subrogāt, dñs nō fecit, neq; faciet. ¶ Num parua est ista consolatio, quā dicit, Non consurgēt duplex tribulatio? Oēs qui pie viuere voluerūt & volūt in Ch̄o, siue in deo, psecutionē patiunt & passi sunt, vt suo tpe Ezechias, qn Assyriū super Iudā & Hierusalē inundauerūt, vt suo tpe Daniel & socij eius, suo tpe Machabæi, suo tpe oēs Christiani vel catholici, q̄ multæ tribulationes in hac vita fuerūt vel sunt, & hæc est vna & simplex tribulatio, q̄libet lōga vel n̄ ultplex vnus p̄terit vitæ afflictio. A it autē hic: Non cōsurgēt duplex tribulatio. Non igit tribulabuntur in futuro seculo, & subaudiendum est, vbi sine dubio tribulabunt, qui tribulauerunt, vel tribulāt eos. Esto nunc vt illi qui tribulauerūt iustos, tribulationē nō habuerint, vel habeant in p̄senti seculo, q̄uis multos, imo innumeros fuisse nouerimus, qui post p̄terita in sanctos crudelitate scelerata, p̄sentem vitam cū amara tribulatione finientes, tranierunt ad tribulationē æternā, vt Antiochus Epiphanes, vt impius Herodes, vt Iudæi qui Christum occiderūt, & ob hoc circūdati a Romanis duplici iuxta prophetā cōtritione cōtriti sunt, quia sicut in Psalmista p̄dixerat, & secundū corpus traditi sunt in manus gladij, & secundū animam partes vulpiū sunt. i. malignoz spirituum. Quemlibet ex impijs eius modi, q̄ vitam p̄sentem in pace sua finierit, cōser pio cuilibet, qui vitam in tribulatione finierit, quis p̄tōr fuerit, de qualiū peccatis scriptum est: Et oīm p̄cā hominum in tribulatione dimittis. Ecce & huius simplex, & illius simplex tribulatio est, sed in hoc differunt, quod huius tēporalis siue momētanea, illius autē tribulatio sempiterna est. Num igit ista consolatio per Naum. i. consolatorē de p̄opta, parua est? imo magna, & lætitiæ plena, vt audientes dicant isti, quicūq; sunt eis beneuoli, audientes in quā, eos dicere siue canere: Factus sum sicut consolati, respōdeāt atq; succināt: magnificauit dñs facere cum eis. Adde vt cōpaterent ista pioꝝ simplex tribulatio, & multoz impioꝝ duplex tribulatio, qualis fuit supradictus Herodes & oēs q̄ p̄cā sustinentes, & p̄cāe spm non habentes, abierunt in locū suum, & de temporalī tormēto ad tormentum æternū. Qualis ista cōparatio est? Res oīno sunt incōparabiles. Dicāt ergo isti suā, ipsi suā cōsolationem, admirātes & dicere non desinēt: magnificauit dñs facere nobiscū, facti sumus lætātes. Sequitur. L. Quia quasi stipula ariditate plena. ¶ Pauloante dixerat de inimico domini loquens, & inimicos eius persequuntur tenebræ, & in medio sermonis non cōtentus de ipsis verba facere, respēdit ad eos conuersus, & iusto vehementis motu animi in eos inuectus, exclamauerat,

4. Regū. 19 Dani. 3

Diluuium exercit. 19 At syriorum Esa. 8

Duplex vltio vna trās iens, altera permanēs, Esa. 30

Psal. 124

Cogitantes cōtra dñm

Esa. 7

Inuidiā decem tribuum contra Iudam

Psal. 88

Psal. 136

Filij Edom

Nō cōsurgēt duplex tribulatio. 1. Timot. 2

Hiere. 17 Psal. 62

Tob. 3

Psal. 124

d quid

Spinæ se in uicē cōplectentes qui sunt

Matth. 14.

Psal. 68

Danie. 5.

1. Mach. 1. 2. Mach. 4.

Ariditas i diuitijs.

1. Mach. 1.

Tribulatio nē pcedit malitia cōgitationū cōtra dōminum.

Gen. 37

quid cogitatis cōtra dñm, q̄ consummationē ipse faciet; non confurget duplex tribulatio, subaudiť, electis eius, vt vestrū q̄ pluribus, nūc rursus quasi sedato motu animi ad nos conuersus, tranquillius de ip̄s, de q̄bus cōceperat, perloquit, causamq̄ reddit, cur inimicos dñi tenebrā persequant, cur triplex tribulatio, dum in sanctis denegat, vt q̄sdam impioꝝ principes surrexisse vel surrecturos esse subaudiat. Hęc (inquit) est causa, quia sicut spinę sese inuicē complectuntur, sic conuiuū eoz̄ pariter potatiū. Quale est vbi spinę sese inuicē complectunt; Nimis insuauē & intractabile, quia si manibus attraherent, pungūt, laccerant, scindunt, & si iactū intra eas ceciderit semē, vbi cōceperit oriri, suffocat, vt ipse dñs meminit; Tales fuerunt & sunt inimici dñi. Insuauē sunt & intractabiles sunt, & si q̄s eoz̄ attrahere voluerit, si quis incepta eoz̄ opera, vel rapinas arguerit in sermone dñi, non vti cunq̄ pungūt, non vti cunq̄ laccerant aut scindūt, sed ferreis interdū armati aculeis sanguinē effundūt, corpa occidūt, aias nō possunt, sed vñ viuere debēt aīa, verbi dei semē creescere nō sinūt. Tales fuerūt inimici dñi, sese inuicē cōplectētes. i. in malū semetip̄s cōplacētes.

¶ Et notandū quia non dixit sicut spinę sese inuicē complectunt, sic ip̄s sunt, sed dixit q̄d amplius est, sic conuiuū eoz̄ pariter potantiū. Nā in conuiuū & inter potationes abundantiori loquacitate sese inuicē amare, & incitare cōsueuerūt ad necē sanctoz̄. Exēpla q̄ sufficere possunt p̄sto sunt. In conuiuio & inter potandū Herodes & Herodias vere spinę & sese inuicē complectētes male adiuncta saltatrice sua Iohannē pupugerūt, Iohannē decollauerunt. In conuiuio & inter potandū ludæoz̄ pontifices iā temulenti, vt pote nocte paschali, cohortē & ministros ad cōprehendēdum dñm n̄m miserūt, vnde & p̄ scius sp̄s eius in psal. cōquerēs inter cetera, & in me (ait) p̄lalebant q̄ bibeāt vinū. Et ne oīno superiora prophetaz̄ tēpora sermo p̄tereat. In captiuitate Babylonica, q̄ populo dei tribulatio fuit, iā temulētus Balthasar p̄cepit afferri vasa aurea & argētea tēpli dñi & bibeabant in eis, rex, & optimates eius, vxōres eius & concubinę eius bibeabant vinū, & laudabant deos suos argēteos & aureos, æreos & ferreos, ligneosq̄ & lapideos. In tribulatiōe qua sub Antiocho Machabæi tribulati sunt, tēplum luxuria & comessationibus erat plenum, & scortantiū cū meretricibus, sacratisq̄ ædibus mulieres se vltro ingerebāt intro serentes ea q̄ nō licebant. Recte igit, & vt debuit, dictū, sic conuiuū eoz̄ pariter potantiū. Quo tandē digna, & ip̄s competēs tribulatio consurgere habebat. Cōsumment ait, q̄ si stipula ariditate plena. Vere digna tribulatio, vt qm̄ sicut stipula ita suffocauerunt, quantum in ip̄s fuit, semē bonū, & oderūt frumētū granū, ip̄s tales inueniant vt stipula oīni grano viduę consummant igni vt stipula ariditate plena. ¶ Mice dictum, ariditate plena. Quid em̄ est ariditas nisi vacuitas; ergo stipula dñi hic eē auaritię plena. Nō abs re, nō absq̄ sensus graui pondere sic dixit, sciens sp̄s, q̄ mundū arguit, diuitiū huius mūdi falsam plenitudinem verā eē maciem, & sceni eiusmodi virorē (oīs em̄ caro scenū) verā eē ariditatē. Sequitur.

¶ Ex te exhibit cogitans contra dominū malitiā, mēte p̄tractans p̄uaricationē. ¶ Hic lamellariter se accommodat, & loquit ad cor Hierlm̄, q̄ non est intractabilis, vt eiusmodi spinę fuerunt vel sunt, q̄ non repellit arguentē, nec in peccatis assumit excusationē, & infirmat illi, vnde vel in q̄ sit iusta circa illam seueritas dei, p̄mittens illam tribulari, siue ab Assyrijs, siue à Chaldeis, siue à quibuscūq̄ hostibus & inimicis dei. Ex te, inquit, exhibit cogitans cōtra dominū malitiā, mēte p̄tractans p̄uaricationē, non vnus qlibet homo tantū, sed multitudo hoīm p̄uaricatoꝝ, sicut q̄dam loco habemus ita scriptū. In diebus illis exierūt ex Israel viri iniqui, & suaserūt multis dicētes, Eamus & disponam⁹ testamētum cū gētib⁹ q̄ circa nos sunt, q̄ ex q̄ recessimus ab eis, inuenerūt nos multa mala, & bonus visus est sermo in oculis eoz̄, &c. Hoc fuit initiū doloꝝ, Nec vero illo tm̄ tpe, de q̄ hęc scripta sunt, putemus taliter accidisse initiū doloꝝ, sed in oīni tribulatiōe q̄ accidit gēti illi siue ecclesię dei, palā comprobari pōt hoc fuisse initiū, q̄ ex ea exiuit cogitans contra dñm malitiā mēte p̄tractans p̄uaricationē. Ecce prima tribulatio, q̄ in Aegypto extrema & misera seruitute seruierūt. Nōne p̄cesserat eiusmodi causat Nonne ex te o Iacob siue Israel exierat inimica fraternitas, p̄uaricās & trāsgrediēs ius morale, ius naturale, & cogitās contra dñm malitiā, mēte p̄tractās, q̄tenus nō fieret q̄d dñs decreuerat, q̄d dñs significauerat, i. vt frat̄ri suo Ioseph nihil p̄desent somnia sua; Similiter de oīni tribulatione, qua domus Iacob siue domus Israel tribulata est, extunc vlcq̄ ad Christi aduentū sentiendum est, quia tribulationis

tionis hoc fuit initiū, q̄d inde exiuit cogitās cōtra dñm malitiā, mēte p̄tractās p̄uaricationē. De singulis certa possemus proferre testimonia, nisi vitāda eēt nimia, q̄ fastidiū solet parere, prolixitas. De tribulatione, qua tribulata est Hierlm̄, siue Iuda circa prophetā huius sp̄s. i. de eo q̄d primo rex Assyrioz̄ superūdauit & deinde Hierusalē obsedit, & deinde rex Babylonię ciuitatē obsedit, & Iudā captiuauit non p̄tereundū qualiter vt sic eueñiret, exierit ex ea cogitans, cōtra dñm malitiā, mēte p̄tractans p̄uaricationē. Nōne fuit hoc exire de gente, vel radice sancta, q̄d reges Iuda susceperūt, & in templo dñi conuerūt Baal, & q̄d post mortē Ioiadæ pōtificis ingressi sunt principes Iuda & adorauerūt regem Ioa, & ille delinitus obsequijs eoz̄, acquieuit eis. Et dereliquerunt, ait, templū dñi dei patrum suoz̄, seruiuerūtq̄ lucis & sculptilibus, & facta est ira contra Iudā & Hierlm̄, propter hoc p̄ctm̄. Nā & Zachariā filiū Ioiadæ sacerdotis interfecerūt, & nō est recordatus rex Ioa misericordię quā fecerat Ioiada p̄ illius secū, sed interfecit filium eius. Post hęc Amasias allatos deos filioꝝ Seyr statues sibi deos, & adorans eos, p̄phetę dicente sibi: cur adoras illos; nū ingt, cōsiliarius regis est; Quiesce ne interficiā te. Post hunc Oas, q̄ dñi sacerdotale vlturpat officiū, lepra in fronte percussus est, & post hęc Iothan, & post hęc Achab qui ambulauit in vñs regū Israel, insuper & statuas infudit Baalim. Post hunc Ezechias, q̄ regnāte venerūt Assyrii in Iudā, & ciuitatē obsederūt, exiuitq̄ ad eos Rapsaces fili⁹ Elaię prophetę, vt Hebręi volunt, de illo dictū existimātes, exhibit cogitās cōtra dñm malitiā, mēte p̄tractans p̄uaricationē. Sed exile videt, hoc sentire de vno, de q̄ manifeste nō ē ex scripturis cōprobatū cū nota sit malitia siue p̄uaricatio regū vel principū fere cunctoz̄ quia p̄ter David, & hunc Ezechiā & Iosia oēs peccauerunt. Igit ad cor Hierlm̄ loquit & conscientiam eius cōuenit, ne nesciat vel nō imputet sibi causam tribulationis q̄cunq̄ super eam confuraxit, vt tunc qñ sup eam inundauerunt Assyrii, sed p̄tinus adiungit consolator & dicit. Hęc dicit dñs: Si perfecti fuerint, & ita plures, sic q̄q̄ attendent & p̄trantur sibi. ¶ Dictum vtiq̄ de Assyrijs & de rege eoz̄ Sennacherib q̄d futurū esset, & ita factū est, q̄ facile crines forcipe succidit, tā facile nocte vna succidente angelo dñi, succisa sunt Assyrioz̄ centū octogintaquinḡ milia, & Sennacherib mane surgens tanta multitudine prostrata, velut attonitus & abrafus egressus est & abijt recepto sicut egerat, quia p̄mittente iusto iudice deo, Iudā ipse raserat. i. ascenderat sup oēs ciuitates Iuda munitas, & ceperat eas. Hinc illud erat dictū cōtra Acham. In die illa radet dñs nouacula conducta in his q̄ trans flumen sunt in rege Assyrioz̄, caput & pilos pedum & barbā vniuersam. Quādiu stetit Hierlm̄ & templū quantacūq̄ vastauerint in circuitu Assyrii, velut q̄dam ratura fuit, vbi aut ipsa ciuitas exusta & templū succensum fuit Chaldaico igni plus q̄ ratura fuit, vt cōgrue p̄ Ezech. ita p̄dicta sint sub noīe Oolibæ meretricis. Nasum tuū & aures p̄ciderēt, & q̄ remāserint gladio occident. Quid aut sibi vult q̄d ita p̄misit, si p̄fecti fuerint, & ita plures, & tunc demū subiunxit, sic q̄q̄ attendent & p̄trantur sibi. ¶ Quæ est illa p̄fectio q̄ Assyrijs cæterisve hoīb⁹, & si adesse potuit, p̄desse non potuit. Pōt q̄dem sic intelligi, ac si diceret, etiā si p̄fecte robusti vel in robore p̄fecti fuerint Assyrii, & fortitudo eoz̄ cunctaz̄ gentiū nūero aucta fuerit. Verunt qm̄ ita dixerat ad Hierusalem: Ex te exhibit cogitans cōtra dominū malitiā, mēte p̄tractās p̄uaricationē, p̄ q̄d magna im̄ perfectio iustitię suę demonstrat ipsi Hierusalē, non absurde intelligimus, in eo q̄d ait, si p̄fecti fuerint, quādā Assyrioz̄ putatiuę iustitię perfectionē. Quod nimis dictū, siue nouū videat, scire debemus quod Assyrii siue cæterę gētes Iudæis inuidētes bonū deū, & legē sanctā se habere dicētib⁹, quies aliq̄ ex ip̄s audiebāt malitiā multū hostiliter inultabant, seq̄ in cōparationē illoꝝ magnifice iustificabāt, insuper deū ip̄soꝝ blasphemasbant. Hinc est quod apud Esa. legimus: Dominatores eius, subaudiť Hierlm̄, siue populi mei inique agūt dicit dñs, & iugiter nomē meū blasphemāt in gētib⁹. Et ad David cum dixisset, peccauit dñs, q̄a peccauerat i Vriā & theum, dixit Nathan: Dñs q̄q̄ trāstulit peccatum tuū, nō morieris. Veruntē blasphemare fecisti inimicos dñi propter verbum hoc, &c. Hęc idcirco dicimus vt liquido constet ecclesię dei, tūc ita vt nunc spectaculū fuisse hoīb⁹ seculi, gētesq̄ semper suā impietatē, clausis imo cæcis, cultoz̄ aut dei p̄uaricatioē patētib⁹ vidisse oculis. Nonne hodieq̄ videmus, q̄d si qlibet sanctę professionis persoꝝ, de p̄uaricationis cuiuspiā crimine distametur, statim à secularibus, non illi tm̄ personę

4. Regū. 21 2. Para. 24

2. Para. 25

2. Para. 26 4. Regū. 18

4. Regū. 19

Esa. 7

Ezech. 23

Qualis p̄fectio Assyriorum.

Esa. 52 2. Regū. 21

sed toti professioni derogat, non tñ volūt, vt si qlibet ex eoz coniugibus in adulterio deprehendit, dicamus nos tales eē alias oēs, qualis illa vna cōiungitur? Sed ad nra redcamus Ex te qdē (ait dñs) exhibit, & iā dudū exire cōsuevit cogitans contra dñm malitia, mēte ptractans puaricationē, & tanta diffamabil malitia, tanta persēpe puaricatio declamabit, vt etiā dicant, nunq̄ sic auditū vel visum fuisse inter gentes, & vt Sodoma q̄q; & Gomora rha putent fuisse iustiores. ¶ Videbunt Assyrii iusti, cōparatione tui, vt sunt vel videtur esse multi gentiles, secundū quandā iustitiā seculi priuiores multis, q̄ vnus die cultū sunt professi, & in domo eius sub lege eius educati, parētibus honorē deferēdo, nō occidēdo, non mœchando, nō furtū faciendo, non loquendo cōtra proximi fallum testimoniū, & multa faciendo q̄ apud fideles illius iustitiā, q̄ ex deo est vera insignia sunt. Sed hæc dicit dñs, q̄a etiā si fuerint Assyrioz aliqui, secundū hæc opa perfecti, & ita fuerit ex eis nō pauci, sed plures perfecti, sic q̄q; attendent, id est, simul vna nocte percutient, & percussio centū octoginta quinq; milibus, pertrāsbūt Sennacherib tonsus & abrasus, pertrāsbūt(inquit) a filiis suis in domo dei sui interfectus, qd̄ vtiq; pertransire est, ita vt non inueniat locus eius. ¶ Nec vero sola morte corporis detonsi morient, sed & duplici cōtributione, i. corporis simul & aīe morte morient, quantū uis perfecti, quantū uis iustificati in cōparatione sanctorū, q̄ p̄ctōres mei sunt. Quare videlicet, q̄a passer nō inuenit sibi domū, & turtur nidum, vbi reponat pullos suos, i. neq; cor eoz multa sapienter cogitando subditū est deo, neq; caro illoz bona quælibet operādo mercedē ex deo sperat in futuro, sed sibi metē vanitatem cōgregat in p̄senti seculo. Propterea sicut a Sapiente dictū est, melior est iniquitas viri, q̄ benefaciens mulier, & iuxta sensum qui in hoc dicto latet, multo melius, multo vilius est cū paucis operibus habere fidem, q̄ multa facere opera, & non habere fidem. Nā de fide scriptū est, qd̄ sine illa impossibile est placere deo, de operibus autē quamuis & ipsa necessaria sint, nunquā scriptū est, qd̄ sine illis impossibile sit placere deo. Sequit: L Affixi te, & non affligā te vltra. ¶ Ac si dicat Te o Hierusalē ex qua exiuit cogitans cōtra dñm malitiā, mēte ptractans puaricationē, impunitatē non dimisit, sed affixi, & sicut supra dictum est, non confurget duplex tribulatio, ita nūc dico, non affligam te vltra. Affixi te in p̄senti vita, non affligam te in futura. Magna in hoc est inter te & gentes quæ sine deo sunt, afflictionis distantia, qd̄ & multi ex eis affligunt in p̄senti seculo, oēs autē affligentur in futuro, & ibi non tēporalis, sed æterna erit afflictio. Quid valet qd̄ nonnulli ex eis receperūt bona in vita sua, & vsq; ad finē vitæ præsentis licet eis explere voluptates suas? Tunc cruciabantur, qñ tu consolaberis, qui similiter mala receperūt in vita tua. Sic abique omni scrupulo recte intelligit dictū, affixi te & non affligam te vltra, ac si diceret, affixi te in p̄senti, & non affligam te in futura vita. Sed adhuc parū est consolationis in hoc dicto, propter infirmitatem illoz, qui adhuc imperfecti, & adhuc nutriendi sunt, & si hęc ipsa vitæ p̄sentis afflictio continua sit, cito deficiunt, & prope in desperationē cadūt. Subiungit ergo & supplet qd̄ minus erat dictū in vtroq; & superiori & in p̄senti loco, vbi dixerat, non confurget duplex tribulatio, & vbi dicit, affixi te & non affligā te vltra. Quid subiungit, & quō qd̄ deerat supplet cōsolator. L Et nūc cōterā virgā eius de dorso tuo, & vincula dirumpam. ¶ Et nūc, inquit, i. etiā in p̄senti, priuorū vitā istā finias, finietur tribulatio ista, vt viuens in corpe vltionē de inimico Sennacherib videas, q̄a ponā circūlō in naribus eius, & frenum in labijs eius, & reducam eum in viam per quam venit, & amplius non reuertet huc. Notandum quod verba ista, conterā virgā eius de dorso tuo, & vincula dirumpam, ita solutionem siue liberationem ciuitatis Hierusalē sonāt, vt pariter iram in gentē, super hostē proprijs & valde congruis vocibus significant. Nō em̄ contentus fuit dicere, virgā cōstringam, & vincula soluā, sed virgā (inquit) conterā & vincula dirumpam. Maioris naq; indignationis est pedibus contere, q̄ manibus confringere, maioris itidem animaduersionis repente vinculū dirūpere, q̄ paulatim vel aliqua mora dissoluere. Ipe ergo modus locutionis magnitudinem indicat indignationis, in eos qui potestate sibi pmissa in feruos dei pro arbitrio vel ratione arcani iudicij pascunt eoz supplicijs, & in superbia dent cōtra deū gloriari, vt ille Assur siue Sennacherib in fortitudine, in quiete, manus mœ feci, & in sapientia mea intellexi, & cætera huiusmodi. Quid igitur p̄ hæc dicta cōsolatoris cōfectū est, nisi vt dū audis illud supra dictū ex ore arguētis, qd̄ cogitatis cōtra dominum quod

Qualis iusticia gentium

4. Reg. 19 Duplex tribulatio reprobis.

Pfal. 85. Ecc. 42. Hebr. 11

Duplex afflictio

4. Reg. 19.

quod cōsumationē ipse faciet, nō cōsurget duplex tribulatio, iam scias cōclamare illi & dicere, imo cōsurget duplex cōsolatio. ¶ Et reuera sicut vtz erat & est, qd̄ sup nullū eleo: dei, cōsurget duplex tribulatio, ita de multis vtz erat dicere, q̄a cōsurget duplex cōsolatio, qualiū notissimus nobis est beatus Iob, cuius nouissimis post tentationē benedixit dñs, magis q̄ principio eius, & addidit ad oīa, q̄ erant illius, duplicia, in p̄senti vita, sine dubio recepturo multo plura, multoq; meliora in futura vita. Veruntū q̄ eiusmodi sunt ipsi in talibus cōsolari renuūt, & si hmōi cōsolatiōes affluūt, cor apponere nolūt, vt ille qui dicebat, cū diues eēt & potēs, & gloriosus in terra: Renuit cōsolari aīa mea. Et qm̄ si aliqui quæret, vbi vel in q̄ renuit cōsolari, & in q̄ cōsentit cōsolari aīa mea, imo (inquit) res trāsitorie pro consolatione mihi sunt, sed memor fui dei, & delectatus sum. De rege illius tpsis Ezechia non p̄tereundū, qd̄ recte pro cōsolatione duplici recipere debuit illud, qd̄ ad eum dicitur a dño p̄ Esaiā prophētā: Audiui orationē tuā, & vidi lachrymā tuā. Et ego adiciā sup dies tuos quindecim annos, & de manu regis eruā te, & ciuitatē istā, & protegam te: Nā p̄ter illā cōem cōsolationē q̄ illi cū oibus electis in futuro reposita erat seculo magna in p̄senti fuit ista q̄q; cōsolatio, qd̄ adiecit dñs super dies eius quindecim annos, q̄a videlicet per hoc factū est illi, vt locū vel nomē haberet in libro generatiōis Iesu Christi in Iudæa. Nō dū em̄ filiū habuerat, & ad hoc reseruatus ē, vt generaret, & sicut dictū est in serie generatiōis Christi, p̄ cū patribus resideret. ¶ Ecōtra nōnullos fuisse vel esse ipioz pessimos, sup q̄s merito cōsurget duplex tribulatio, iā supra dictū est, & hic Sennacherib pro exēplo sufficere p̄t, in quē cōtinuo cōuersus sermo, p̄pheticus taliter inuehit, durū vtiq; duplicis tribulatiōis nūcius. L Et p̄cipiet cōtra te dñs, nō seminabit ex noīe tuo amplius, de domo dei tui disperdā sculptile & cōflatile, ponā sepulchrū tuū, q̄a in honoratus es. ¶ Quid em̄, vel cui p̄cipiet dñs cōtra te, nisi angelo percutient, vt egressus percutiat in castris tuis nocte vna centū octoginta quinq; milia, & deinde temetipsum adorantē in tēplo deū tuū Nefrath, percutiant gladio filij tui, Adramalech, & Sarasar, sicq; fiat qd̄ dicitur: nō seminabit ex noīe tuo amplius? De illa tribulatione, q̄ magna tibi fuit in p̄senti seculo, translatus es, vt tribularis in alio seculo, sepultus in inferno. ¶ Vnde & hic dictum est: ponam sepulchrū tuū, q̄a in honoratus es, Quod deus nonno, stat immobiliter, mutari vel remoueri nō pōt, Ponit autē sepulchrū tuū, subaudit in inferno, vbi nō solū ille diues de Euangelio possidet sepulchrū, sed etiā oēs qui similes eius sunt vel fuerūt, & maxime tu Assur, de q̄ apud Ezechielē scriptū est, Ibi Assur & om̄is multitudo eius in circūitu illius, sepulchra eius, & om̄es interfecti, & qui ceciderunt gladio, q̄z data sunt sepulchra in nouissimis lacis, & facta est multitudo eius per gyz: sepulchri eius, vnuerſi interfecti cadē teq; gladio qui dederant quondā formidinē in terra viuentiū. Quā ob causam ponā illic sepulchrū tuū? Quia in honoratus es, In honoratus, i. superbus, Supbia naq; in honoratio est, quantū quisq; superbus, tm̄ est in honoratus. Vnde idē dñs cū dixisset ad Edom, cōtempitibilis tu es valde, statim causam hanc subiunxit: Supbia cordis tui extulit te. Igitur iste ex illis est, super q̄s merito cōsurget duplex tribulatio, sicut ecōtra Ezechias ex illis, q̄z vt supra diximus) duplex est cōsolatio. ¶ Quod interpositum est, de domo dei tui disperdā sculptile & cōflatile, deuastationē denūtiat subsequaturā totius Ninie à Chaldæis subuertendæ. Vbi em̄ non parciē sculptilibus & cōflatilibus, i. deoz simulachris, qualia verebant & colebāt tā Chaldæi q̄ Assyrii, qualis est casus domoz cōmuniū, vel fori, totiusq; ciuitatis? Vastata est Ninie, dicitur est hic idē postmodū insultabundus, & ego, dicit dñs exercitū, reuelabo pudēda tua in faciē tuā, & ostēdā gētibus nuditatē tuā. Quā eius nuditatē, iā hic reuiter p̄signat, dū iudiciū intendit magnæ illius superbiæ, de domo (inquit) dei tui disperdā sculptile & cōflatile, vbi cōstat hoibus non eē parcēdū, dū hostes nec ipsi parciūt reuertēz deoz, clamando mutua cohortatione: diripite aurz, diripite argentū. Et recte insultat superbiæ, q̄ tanta fuit, vt superbiæ diaboli passim assimilēt in sanctis ac prophetis scripturis. Sane ipsa quidē ciuitas Ninie mūdus, rex autē eius diabolus in prophetis intelligitur, propter altitudinē magnifici cordis, & oculoꝝ eius, exēpli ḡra, vt apud Ezechielē dñs loquit: Ecce Assur quasi cedrus in Libano pulcher ramis, & frōdibus nemorosus excelsusq; altitudine. Cedri non fuerūt altiores illo in paradiso dei, om̄e lignū paradisi dei non est assimilatum illi, &c. ¶ Vnde autē hoc memoriale Assur meruit,

Duplex cōsolatio eius

Iob. 42. Psal. 76

Ibidē, Ezechias Esai. 38

4. Reg. 19. Sepulchrū in inferno

Lucæ. 16.

Ezech. 34

Inhonoratus, i. superbus Abdæ. 1

Deuastatio Ninie

Infra. 35

Ezech. 39

Cur Affur pro diabolo ponitur

Plal. 31

vt nomen eius ita frequentel in rone vel iudicio danationis diabolici Videlicet ex eo qd inter caetera suae tyranoidis molimina psumptuosa, qbus gētes afflixit, adiecit & illud, vt delere conaret Hierlm, vbi repositū erat verbū promissionis, & domū Dauid, vnde oportebat Christū nasci, secundū promissionē & iuramentū dñi ad ipm Dauid. Proinde de angustijs Iudæe latius sermonē extendere cupimus, & sic deinceps prophetiā persequi, vt ea potius attendamus, qz similitudinē siue typū fuisse non dubiū sit, in omnibus, q pro Iuda & Hierusalē cōtra Niniuē propheta vaticinatur. ¶ In Naum libri primi finis,

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN NAVM PROPHETAM,
Commentariorum liber secundus.

Nume. 27.

ostes vos sentiant Madianitæ, ait dñs ad Moſen, & percutite eos, qz ipſi hoſtiliter egerūt cōtra vos, & decepte infidijs per idolū Phogē, & Cozbi filiam ducis Madian fororē suā. Nunquid quia de solis Madianitis scriptū est, qd contra eos dñs loquutus sit, & taliter p̄ceperit, de solis Madianitis putandū est, qd iure seruos dñi, vt erat Moſes, hoſtes sentire debuerūt. Imo & de cunctis gentibus, q̄cunq; vt Madian hoſtiliter egerūt contra Israel, hoc indubitanter sciendū est, qz eis & Moſen & cunctos Moſi sp̄m habētes, hoſtes esse voluerit, & euſmo di vltionē optare de illis, quam ipſe imperans Moſi, vlciscere prius (ait) filios Israel de Madianitis, & sic colligeris ad populum tuū. Quā ob causam? Nonne oēs sancti siue perfecti qui non alium, q̄ illum habent spiritū, quē & illi habebant, iubentur cū Petro recondere gladium in vaginam? Quam igitur ob causam ita iussi tūc gladiū ſæuere debant, aut ſæuere debebant? Nimis propter Christum eundē tūc ſæuere debebāt, propter quē nūc ſæuientibus in nos Christi hoſtibus, inermē debemus habere patiētiam. Tunc enim in periculo erant res, quia poſſibile erat deleri gentē illam, de qua Chrūs expectabat natiurus, niſi modis omnibus defendereſ contra gētes, qbus diabolus ad auferendā ſpem mundi, q̄ Chrūs eſt, pertinaciter vtebatur. Nunc autē res eadē in tuto eſt, quia Chrīſtus natus eſt, & ſi tota generationis reſtor; arbor bona corporaliter ſuccidat, nullū ſalutis hominū detrimentū eſt quia totus arboris bonæ fructus iā in cœlū aſſumptus eſt. Hæc idcirco dicta, & ſæpius dicenda, ſemperq; memoriter tenēda ſunt, quatenus iuſtiſſima cognoſcat melius ſanctor; hoſtilis vehemētia, qui & quoad poterant cū auxilio dei de hoſtibus ſuis, hoſtibus dei gētibus imp̄ijs, vindictam & a deo quærebant, & manu exercebāt, & habita ſiue aſpecta vltione adhuc hoſtiliter inſultabant, vt iſte qui contra Aſſur, imo contra omnē hominem hoſtiliter (vt ſupra dictū eſt) agentē, tam lætam contextit prophetiam, vt quodammodo triumphalē perſultare videat cantilenā, ita proſequens. Lece ſuper montes pedes euāgelizantis & annuntiantis pacē. Celebra Iuda feſtiuitates tuas, & redde vota tua, quia non adijciēt vltra, vt pertranſeat in te Belial, vniuerſus interiēt. Aſcendit qui diſpergat in facie tua, cuſtodiens obſidionem. Contemplantare viam, conforta lumbos, robora virtutē valde, qm̄ ſicut reddidit dñs ſuperbiæ in Iacob, ſic reddet ſuperbiæ Israel, quia vaſtatores diſſipauerunt eos, & propagineſ eor; corruerunt. ¶ Hæc, & caetera, q̄ ſequūtur vſq; in finem, magnū gaudiū, magnū & triumphale reſonant tripudiū, & totius lætitiæ cauſa hæc eſt, qm̄ ſicut reddidit dñs ſuperbiæ in Iacob, ſic reddet ſuperbiæ in Israel. Nō ergo parua res eſt, q̄ ſub verbis iſtis latet, ſicut reddidit dñs ſuperbiæ in Iacob, qm̄ totius cōſolationis vel gaudiū cauſa ſiue materia in ipſis poſita eſt. ¶ Quid igitur eſt, vel quē ſenſum habet, qm̄ ſicut reddidit dñs ſuperbiæ in Iacob, ſic reddet ſuperbiæ in Israel. Vnus nanq; & idē ſicut pater Iacob, q̄ & Israel, vnus & idē populus Iacob, q̄ & Israel. Siqdē ita diſcret, qm̄ ſicut reddidit dñs ſuperbiæ in Iudā, ſic reddet ſuperbiæ in Israel, ſenſus iſte abſq; impedimento vel ſcrupulo ſeſe accommodaret, qd ſicut vltus eſt dñs Iudam & Hieruſalē de rege Sennacherib, & exercitu eius, ſic vlciscetur decem tribus, q̄ appellabantur Israel, de Ninie ſiue Aſſyrijs, quod regnante Salmanaſar captiuauerat eaſdem decem tribus. Nunc autē

Nume. 31.

Luc. 22

CAP. II.

autē quāuis & iſte ſenſus rationabilis ſit, & pro Iuda Iacob cōuenienter poſſit accipi, libet adhuc intuitū mentis extēdere latius, vt ſub iſtis nominibus Iacob & Israel oēs, tā antiqui quā noui, tā illi qui præceſſerūt, q̄ illi qui ſubſequūtur Christi aduentū, electi intelligantur. Iacob nanq; patrē ſecundū carnē, duodecim filioz, totidēq; tribuū Israel, libenter hic accipimus, Chriſtū patrē ſecundū ſp̄m duodecim apoſtolor; & omnium qui per eos in ipſum crediderūt vel credūt. Erit igitur ſenſus ampliffimus, & oino planus in iſtis verbis idē qui in illis apoſtoli, cū de priore loqueret, oia in figura cōtingebant illis. Nimir; ſicut illa, de quibus nominatim metionem ſecerat A p̄lus, beneficia dei in figura cōtingebant illis & veraciter implem̄ in euangelio Chriſti, ſic illa vltio de Aſſyrijs, in figura cōſigit illis, qz ipſibus accidit, & veraciter implem̄ in euangelio Chriſti. ¶ Magna plane cauſa & digna, propter quā ſic exclamet ſp̄s ſanctus in propheta: Ecce ſuper montes pedes euāgelizantis & annuntiantis pacem, propter quam congratulet; & dicat: Celebra Iuda feſtiuitates tuas, & redde vota tua, propter quam excitet in gaudiū atq; confidentiā, dicēdo: Contemplantare viā, cōforta lumbos, robora virtutem valde, &c. Vt (innuit) & hoc facias, & non id ſolū attendas, quod taliter reddidit dñs ſuperbiæ Aſſyrioz, quā exercuerunt in Iacob, qd ciuitatem hanc Sennacherib non introiuit, nec iecit in eam ſagittā, nec occupauit eam clypeus, ſed occiſis ab angelo dñi centū octogintaquin; milibus, reuerſus eſt in viam ſuā, per quā venerat, & occiſus eſt, & Ninie ſubuerſa eſt. Non (inquā) hoc ſolū attendas, ſed ſimul attende, quia ſicut dñs reddidit ſuperbiæ in Iacob, vt Aſſyri; exciderēt, ſicut reddidit ſuperbiæ in Iacob, vt Pharaō cū curribus & equitibus ſuis in mari mergeretur, ſicut reddidit ſuperbiæ in Iacob, vt à Perſis & Mædijs Babylonia ſubuerteretur, ſicut reddidit ſuperbiæ in Iacob, vt Aman, hoſtis Iudæoz, in patibulo, quod Mardocheo parauerat, appenderet, ſicut reddidit ſuperbiæ in Iacob, vt Antiochus Epiphaneſ ſine manu contereretur. Si reddet ſuperbiæ in Israel, populū nouellum euangelica fide renatū, cuius generatio ſecundū ſp̄m Chriſti eſt patrē duodecim apoſtolor;, cuius in typū præceſſit ille Iacob pater ſecundū carnē duodecim filioz. Quid reddet ſuperbiæ habitæ contra iſtū Israel, ſecundū ſimilitudinē eor;, quæ reddidit ſuperbiæ habitæ cōtra illum Iacob? Nimir; vt princeps huius mūdi diabolus, auſus venire ad iſtū Israel, in quo non habet quicq; ita ſanguine & aqua de latere eius emanātibus enecet, ſicut ille carneus Pharaō cū ſuis oibus ſubmerſus eſt in aquis vehemētibus, & ita ligno crucis tranſfiguratur, ſicut fuit Aman ille tranſfixus, & ſicut contritus eſt Antiochus, tandēq; ita & ipſe diabolus, & oīs illi cōſentientis mūdus extra iudicio dānetur, ſicut ille venieſ cōtra Iudā & Hieruſalē ſuperatus eſt, q̄ ſibi videbat inſuperabilis Aſſur, & ſubuerſa eſt Ninie caput ſuperbiæ ei;. ¶ Ecce o Iuda, ſuper montes ecce pedes. i. prædicatores, oēm ſeculi altitudinē ſupergreſſentes, pedes euāgelizantis & annuntiantis pacē, prædicatores dantis p̄nitentiā & reſmiſſionem peccatoz, deſtructo peccato, conſummata iuſtitia, principe huius mūdi iā iudicato. Secundū ſimilitudinē plagæ, quæ facta eſt in parte idē in Aſſyrijs factū eſt, idem ſine dubio fiet in toto, ſcilicet hoc mundo, & in principe huius mundi. ¶ Celebra igitur o Iuda. i. conſeſſor propheticæ & euangelicæ fidei, celebra feſtiuitates tuas, & redde vota tua. i. a malis operibus vaca, & in bonis operibus perſeuera. Feſtiuitates quæ dudū celebrabantur, in figura, nunc in veritate celebra. Exempli gratia, vt agnū, quē dudum comedebas in vmbra, quē comedēdo tranſitū maris, & demerſionē carnei Pharaonis celebrabas agni Chriſti ſignum fuiſſe ſcias, & caetera feſta legis, euangelicæ gloriæ noueris extitiffe exemplaria. Sed quid prodeſt qualeſcūq; feſtiuitates celebrare deforis, niſi feſtiuitas contemplationis in mente fuerit? Proinde cū dico celebra Iuda feſtiuitates tuas, & redde vota tua, Pſalmiſtā interroga, & ipſe tibi dicet, quō facere debeas. Qm̄ (inquit) cogitatio hominis confitebitur tibi, & reliquæ cogitationis diem feſtum agēt tibi. Vouete & reddite dño deo veſtro omnes qui in circuiſu eius aſſertis mūnera. Iſtæ ſunt tuæ feſtiuitates o Iuda, vt cogitatio tua deo conſequatur, & ſi non omnis cogitatio feſtiua eſſe pōt & ſplēdida, ſaltem reliquæ cogitationis diē feſtum agant. i. ſaltem aliquādo poſt inſeſtationes malæ cogitationū, locū mētis obtineāt cogitationes bonæ, iuxta illud: peccaſti, quieſce. Cū huiusmodi feſto die redde vota tua, qz videlicet votoz ſummum vel optimū eſt, calicē ſacrificii (iuxta Pſalmiſtā) accipere. i. imitari mortē ſaluatoris, q̄ moriēdo pacē inter deum & hoies

1. Corin. 10

Iacob præ Iudæis, Iſrael p̄ Chriſtianiſ hic ponitur. 4. Reg. 19. Exo. 14

Celebra feſtiuitate o Iudæ

Plal. 77

Gene. 7 Plal. 119

hotes fecit ipsamq; euāgelizauit & annūtiavit pedibus, vt iā dictū est. i. p̄dicatoribus sūe
ap̄st̄is p̄ mundū vniuersum missis, & sup̄ mōtes incedētib; i. super oēm altitudinē secult,
¶ Profecto nō vana festiuitas ita celebrare, & causam hāc festiuitatis habere, q̄a nō ad h̄c
et vltra vt pertranseat in te Belial, vniuersus interiit, videlicet secundū similitudinē. Affur
siue Sennacherib, q̄ reuersus in via, per quā venit, iā vltra in te pertranfire non poterit. Ita
nāq; Belial, q̄d interpretat̄ absq; iugo, scilicet diabolus, ab initio rebellis deo, ex q̄ tibi o luda
da, Chr̄s moriēdo ac resurgēdo festiuitates tuas dedicauit, vltra iā in re prāfire nō pote
rit: Nā ex tūc vniuersus interiit. Nō q̄ substantia eius eē desierit, sed q̄d mors gr̄is hūan̄,
quā per inuidiā eius in hūc mūdū introiuit, mors (inquā) vniuersi, mors gemina, tam aiā
q̄ corpis oīno interiit. Vbi vel q̄ iste Belial interiit? Vbi mortua est mors, quam intulit,
vnde & appellat̄ & ip̄e mors? Videlicet vbi mortuus est Chr̄s, ibi nāq; mortua ē mors
aiāq; & vbi resurrexit Chr̄s, ibi nostrorū interiit mors corpō. Celebrādo ergo festiui
tates tuas o luda, memēto, q̄ ille sit ipsa festiuitas tua, de q̄ dicis, q̄ morte nostrā moriēdo
deuicit, & vitā resurgēdo reparauit, & hinc eē q̄d dicit: nō ad h̄ciet vltra vt pertranseat in te
Belial, vniuersus interiit, Nā si illud solū respicias, q̄d Sennacherib nō reuersus ab h̄c, &
interiit, nō est vix proinde dicere: Belial vniuersus interiit, q̄ videlicet post illū plurim̄
Belial, qualis ille fuit, in te pertranfit, q̄ multo amplius nocuit. ¶ Forte dicis o luda: Quā
diu stat Ninive, quō mihi dicis: quia Belial vniuersus interiit? Quamdiu stat mūdus: quō
consolabor de mortis interitū? Ecce em̄ Nero sc̄uit, Decius insanit, Maximianus morte
armatus vesanit, & p̄ter istos filij Belial multi, q̄z Antichr̄s deterrimus erit. Quō ergo
iam dicis, q̄a Belial vniuersus interiit? Ad hāc in quā, Ascēdit q̄ dispergat in facie tua, cu
stodiēs obfidionē. Quis est ille q̄ ascēdit? Ad illā ḡppe Ninive ascēdit Nabuchodono
sor rex Babylonis, & in facie tua o luda, qui tunc tēporis in mūdō eras. i. te presente vel
sciente disp̄it Niniven illā, circa illā custodiēs obfidionē, donec illā caperet, sed in hoc p̄
ua, imo fere nulla cōsolatio. Peior nāq; tibi Nabuchodono sor postmodū extitit, q̄ siue
rit Sennacherib, Quis igit̄ ille est q̄ ascēdit, quiq; in facie tua sic disperget mūdū istū, ma
gnā vtiq; Niniven vt p̄fectā habeas cōsolationē? Profecto q̄ descēdit Chr̄s, ip̄e ascēdit,
& sicut ascēdit, ita veniet Ninivē disperurus. i. mūdū in facie tua iudicaturus. Qd̄ interim
facit Nero siue Diocletianus, imo ip̄e diabolus, siue Antichr̄s nihil veritatis dimittit, quin
veraciter dicas: Belial vniuersus interiit, foras missus ē princeps huius mundi. Nō hic agit
nec agit, quin mors, vtraq; mors, aiā & corpis absorpta sit in victoria istī? ascēdit foris cor
li. Quid em̄ si adhuc hostis corpō occidit in mēbris? Deniq; aiā nō p̄t occidere viuificā
capitis. i. Chr̄i morte, & de ip̄a morte corpis tā certū est, q̄ interitura sit in mēbris, vt veni
citer vel secure iā dicas, q̄a interiit, p̄fertim q̄a caput Chr̄s resurrexit & mēbra nōnulla. i.
multi cū eo sancti. ¶ Olim hoc intēdebat, hoc sperabat draco diabolus q̄d efficere posset, vt
de illa muliere, q̄ erat gēs illa, q̄ sc̄dm carnē d̄q; dicit̄ luda siue Iudæa, nō nasceret masculus
filius q̄ reclusus eēt gētes in virga ferrea, & idcirco illā delere conabat̄ septē capitibus
matus, sed hoc iā sperare nō p̄t, q̄a iā natus est ille filius, & iā raptus est ad deū & ad thro
nū eius. Hoc tm̄ deinceps intēdit p̄ Neronē & q̄scūq; similes illi, vt nō expectet̄ reditū,
sed tu firmiter tene, q̄a sicut ascēdit ita rediturus ē, vt in facie tua dispergat Niniven, vte
vidēte iudicet mūdū nō credētē, tēq; persecutētē, ita custodiēs obfidionē, vt neq; ab orientē
te neq; ab occidentē, neq; a deferris mōtib; pateat cuiquā locus effugij, qm̄ deus ip̄e iudex
est, q̄ oīa cōcludit, cuius de manu nemo est qui eruerē possit. ¶ Hoc futurū sciens, ad hoc
illū reditū credēs, fac q̄d nūc dico. Cōtēplare viā, cōforta lumbos, roborā virtutē valde.
Hęc (inquā) age, sic viue, quia nō hoc aliud est, q̄ q̄d ip̄e in euāgelio dixit, anteq̄ ascēde
ret. Sint lumbi vestri p̄cincti, & lucernæ ardētēs, & vos similes hoībus expectātibus dñm
suū, qm̄ reuertat̄ a nuptijs. Quidnā aliud est vigilare secūdū similitudinē hominū expectā
tium dñm suū, q̄ cōtemplari viā, cū solitudine expectare illū, qui & venturus est & ip̄e
via est. Et quid aliud est cōfortare lumbos, q̄ succinctos habere lumbos. i. contra libidinē
sue luxuriā, q̄ in lumbis est, castigatū habere corpus, & castū cor? Porro virtutē valde ro
borare, id sine dubio est lucernas ardētēs habere. i. cū honore castitatis opera bona exer
cere, & in ipsis perseverare. Quō aut̄ vel vnde virtus eiusmodi valde roboratur? quod est
virtutis huiusce validū rohur? Reuera humilitas, i. non fallax, sed omnino verax infirmi

Belial dia
bolus, quō
vniuersus
interiit.

Iohā. 12

Draconis
intentio
Apo. 12

Psalm. 74
Contempla
ri viam
Luc. 12.

Roborare
virtutē.

tais cōscientia. Etem in ea virtus oīs roborat, nā virtus (ingit̄ Ap̄ostolus) in infirmitate p̄
ficatur. Nō hoc dicimus, q̄ infirmitas ipsa sit humilitas, q̄ nobis est necessaria, sed q̄d ad hu
militatē proficitur, velut instrumētū q̄dā, cōsiderata, seu propriā fragilitatis, seu cōmunis
cōditionis infirmitas. Propriā fragilitatis, vt in Ap̄lo, dicētes: Ne magnitudo reuelationū
extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satanæ. Cōis cōditionis, vt i lob
dicētes: Memēto q̄so, q̄ sicut lutū feceris me, & in puluerē reduces me, &c. Quod si expe
rimētū quærit de humilitate, q̄ oīs virtus ex ea valde roborat, ecce & Iacob cum angelo
luctari, & nō vinci, & Moses deū dicentē, dimitte me, tenere potuit. Quod vtriusq; tanta
virtus ex humilitate roborata fuerit, euidētib; cōprobat̄ testimonijs. Nā de Iacob in Osee
vbi p̄missum ē, & in fortitudine sua directus est cū angelo, & inualuit ad angelū, & con
fortatus est, statim subiunctū est, fleuit & rogauit eū. De Mose vero Ps̄almista cum dice
ret, & dixit, subaudit̄ deus vt disperderet eos, statim subiūxit. Si nō Moses electus eius fice
uisset in cōfractiōe in cōspectu eius. Quid em̄ est in cōfractiōe nisi in nimia mētis humilita
tate? Iā ita p̄fecto, q̄d dicit, roborā virtutē valde, sensum rōnabilē habere pōt, id q̄d seq̄t,
sicut in pleriq; codicibus habet, & à. LXX. nō discrepat interpretibus. Qm̄ sicut reddidit
dñs dñs sup̄bia Iacob, sic reddet sup̄bia Iacob veteres & nouos. i. & illos q̄ sub lege fue
runt, & eos q̄ in euāgelio credūt, ita intelligimus, vt superius iā dictū est. ¶ Quæ fuit sup̄
bia Iacob, & quō reddidit dñs sup̄bia Iacob? Sine dubio sup̄bia Iacob fuit, vbi Chore, Da
than & Abyron de sacerdotio cōtēdentes, cū oīni cœtu suo contra dñm steterūt, & ita
reddidit dñs illi sup̄bia, vt disperderet eos, statim subiūxit. Si nō Moses electus eius fice
uisset in cōfractiōe in cōspectu eius. Quid em̄ est in cōfractiōe nisi in nimia mētis humilita
tate? Iā ita p̄fecto, q̄d dicit, roborā virtutē valde, sensum rōnabilē habere pōt, id q̄d seq̄t,
sicut in pleriq; codicibus habet, & à. LXX. nō discrepat interpretibus. Qm̄ sicut reddidit
dñs dñs sup̄bia Iacob, sic reddet sup̄bia Iacob veteres & nouos. i. & illos q̄ sub lege fue
runt, & eos q̄ in euāgelio credūt, ita intelligimus, vt superius iā dictū est. ¶ Quæ fuit sup̄
bia Iacob, & quō reddidit dñs sup̄bia Iacob? Sine dubio sup̄bia Iacob fuit, vbi Chore, Da
than & Abyron de sacerdotio cōtēdentes, cū oīni cœtu suo contra dñm steterūt, & ita
reddidit dñs illi sup̄bia, vt disperderet eos, statim subiūxit. Si nō Moses electus eius fice
uisset in cōfractiōe in cōspectu eius. Quid em̄ est in cōfractiōe nisi in nimia mētis humilita
tate? Iā ita p̄fecto, q̄d dicit, roborā virtutē valde, sensum rōnabilē habere pōt, id q̄d seq̄t,
sicut in pleriq; codicibus habet, & à. LXX. nō discrepat interpretibus. Qm̄ sicut reddidit
dñs dñs sup̄bia Iacob, sic reddet sup̄bia Iacob veteres & nouos. i. & illos q̄ sub lege fue
runt, & eos q̄ in euāgelio credūt, ita intelligimus, vt superius iā dictū est. ¶ Quæ fuit sup̄
bia Iacob, & quō reddidit dñs sup̄bia Iacob? Sine dubio sup̄bia Iacob fuit, vbi Chore, Da
than & Abyron de sacerdotio cōtēdentes, cū oīni cœtu suo contra dñm steterūt, & ita
reddidit dñs illi sup̄bia, vt disperderet eos, statim subiūxit. Si nō Moses electus eius fice
uisset in cōfractiōe in cōspectu eius. Quid em̄ est in cōfractiōe nisi in nimia mētis humilita
tate? Iā ita p̄fecto, q̄d dicit, roborā virtutē valde, sensum rōnabilē habere pōt, id q̄d seq̄t,
sicut in pleriq; codicibus habet, & à. LXX. nō discrepat interpretibus. Qm̄ sicut reddidit
dñs dñs sup̄bia Iacob, sic reddet sup̄bia Iacob veteres & nouos. i. & illos q̄ sub lege fue
runt, & eos q̄ in euāgelio credūt, ita intelligimus, vt superius iā dictū est. ¶ Quæ fuit sup̄
bia Iacob, & quō reddidit dñs sup̄bia Iacob? Sine dubio sup̄bia Iacob fuit, vbi Chore, Da
than & Abyron de sacerdotio cōtēdentes, cū oīni cœtu suo contra dñm steterūt, & ita
reddidit dñs illi sup̄bia, vt disperderet eos, statim subiūxit. Si nō Moses electus eius fice
uisset in cōfractiōe in cōspectu eius. Quid em̄ est in cōfractiōe nisi in nimia mētis humilita
tate? Iā ita p̄fecto, q̄d dicit, roborā virtutē valde, sensum rōnabilē habere pōt, id q̄d seq̄t,
sicut in pleriq; codicibus habet, & à. LXX. nō discrepat interpretibus. Qm̄ sicut reddidit
dñs dñs sup̄bia Iacob, sic reddet sup̄bia Iacob veteres & nouos. i. & illos q̄ sub lege fue
runt, & eos q̄ in euāgelio credūt, ita intelligimus, vt superius iā dictū est. ¶ Quæ fuit sup̄
bia Iacob, & quō reddidit dñs sup̄bia Iacob? Sine dubio sup̄bia Iacob fuit, vbi Chore, Da
than & Abyron de sacerdotio cōtēdentes, cū oīni cœtu suo contra dñm steterūt, & ita
reddidit dñs illi sup̄bia, vt disperderet eos, statim subiūxit. Si nō Moses electus eius fice
uisset in cōfractiōe in cōspectu eius. Quid em̄ est in cōfractiōe nisi in nimia mētis humilita
tate? Iā ita p̄fecto, q̄d dicit, roborā virtutē valde, sensum rōnabilē habere pōt, id q̄d seq̄t,
sicut in pleriq; codicibus habet, & à. LXX. nō discrepat interpretibus. Qm̄ sicut reddidit
dñs dñs sup̄bia Iacob, sic reddet sup̄bia Iacob veteres & nouos. i. & illos q̄ sub lege fue
runt, & eos q̄ in euāgelio credūt, ita intelligimus, vt superius iā dictū est. ¶ Quæ fuit sup̄
bia Iacob, & quō reddidit dñs sup̄bia Iacob? Sine dubio sup̄bia Iacob fuit, vbi Chore, Da
than & Abyron de sacerdotio cōtēdentes, cū oīni cœtu suo contra dñm steterūt, & ita
reddidit dñs illi sup̄bia, vt disperderet eos, statim subiūxit. Si nō Moses electus eius fice
uisset in cōfractiōe in cōspectu eius. Quid em̄ est in cōfractiōe nisi in nimia mētis humilita
tate? Iā ita p̄fecto, q̄d dicit, roborā virtutē valde, sensum rōnabilē habere pōt, id q̄d seq̄t,
sicut in pleriq; codicibus habet, & à. LXX. nō discrepat interpretibus. Qm̄ sicut reddidit
dñs dñs sup̄bia Iacob, sic reddet sup̄bia Iacob veteres & nouos. i. & illos q̄ sub lege fue
runt, & eos q̄ in euāgelio credūt, ita intelligimus, vt superius iā dictū est. ¶ Quæ fuit sup̄
bia Iacob, & quō reddidit dñs sup̄bia Iacob? Sine dubio sup̄bia Iacob fuit, vbi Chore, Da
than & Abyron de sacerdotio cōtēdentes, cū oīni cœtu suo contra dñm steterūt, & ita
reddidit dñs illi sup̄bia, vt disperderet eos, statim subiūxit. Si nō Moses electus eius fice
uisset in cōfractiōe in cōspectu eius. Quid em̄ est in cōfractiōe nisi in nimia mētis humilita
tate? Iā ita p̄fecto, q̄d dicit, roborā virtutē valde, sensum rōnabilē habere pōt, id q̄d seq̄t,
sicut in pleriq; codicibus habet, & à. LXX. nō discrepat interpretibus. Qm̄ sicut reddidit
dñs dñs sup̄bia Iacob, sic reddet sup̄bia Iacob veteres & nouos. i. & illos q̄ sub lege fue
runt, & eos q̄ in euāgelio credūt, ita intelligimus, vt superius iā dictū est. ¶ Quæ fuit sup̄
bia Iacob, & quō reddidit dñs sup̄bia Iacob? Sine dubio sup̄bia Iacob fuit, vbi Chore, Da
than & Abyron de sacerdotio cōtēdentes, cū oīni cœtu suo contra dñm steterūt, & ita
reddidit dñs illi sup̄bia, vt disperderet eos, statim subiūxit. Si nō Moses electus eius fice
uisset in cōfractiōe in cōspectu eius. Quid em̄ est in cōfractiōe nisi in nimia mētis humilita
tate? Iā ita p̄fecto, q̄d dicit, roborā virtutē valde, sensum rōnabilē habere pōt, id q̄d seq̄t,
sicut in pleriq; codicibus habet, & à. LXX. nō discrepat interpretibus. Qm̄ sicut reddidit
dñs dñs sup̄bia Iacob, sic reddet sup̄bia Iacob veteres & nouos. i. & illos q̄ sub lege fue
runt, & eos q̄ in euāgelio credūt, ita intelligimus, vt superius iā dictū est. ¶ Quæ fuit sup̄
bia Iacob, & quō reddidit dñs sup̄bia Iacob? Sine dubio sup̄bia Iacob fuit, vbi Chore, Da
than & Abyron de sacerdotio cōtēdentes, cū oīni cœtu suo contra dñm steterūt, & ita
reddidit dñs illi sup̄bia, vt disperderet eos, statim subiūxit. Si nō Moses electus eius fice
uisset in cōfractiōe in cōspectu eius. Quid em̄ est in cōfractiōe nisi in nimia mētis humilita
tate? Iā ita p̄fecto, q̄d dicit, roborā virtutē valde, sensum rōnabilē habere pōt, id q̄d seq̄t,
sicut in pleriq; codicibus habet, & à. LXX. nō discrepat interpretibus. Qm̄ sicut reddidit
dñs dñs sup̄bia Iacob, sic reddet sup̄bia Iacob veteres & nouos. i. & illos q̄ sub lege fue
runt, & eos q̄ in euāgelio credūt, ita intelligimus, vt superius iā dictū est. ¶ Quæ fuit sup̄
bia Iacob, & quō reddidit dñs sup̄bia Iacob? Sine dubio sup̄bia Iacob fuit, vbi Chore, Da
than & Abyron de sacerdotio cōtēdentes, cū oīni cœtu suo contra dñm steterūt, & ita
reddidit dñs illi sup̄bia, vt disperderet eos, statim subiūxit. Si nō Moses electus eius fice
uisset in cōfractiōe in cōspectu eius. Quid em̄ est in cōfractiōe nisi in nimia mētis humilita
tate? Iā ita p̄fecto, q̄d dicit, roborā virtutē valde, sensum rōnabilē habere pōt, id q̄d seq̄t,
sicut in pleriq; codicibus habet, & à. LXX. nō discrepat interpretibus. Qm̄ sicut reddidit
dñs dñs sup̄bia Iacob, sic reddet sup̄bia Iacob veteres & nouos. i. & illos q̄ sub lege fue
runt, & eos q̄ in euāgelio credūt, ita intelligimus, vt superius iā dictū est. ¶ Quæ fuit sup̄
bia Iacob, & quō reddidit dñs sup̄bia Iacob? Sine dubio sup̄bia Iacob fuit, vbi Chore, Da
than & Abyron de sacerdotio cōtēdentes, cū oīni cœtu suo contra dñm steterūt, & ita
reddidit dñs illi sup̄bia, vt disperderet eos, statim subiūxit. Si nō Moses electus eius fice
uisset in cōfractiōe in cōspectu eius. Quid em̄ est in cōfractiōe nisi in nimia mētis humilita
tate? Iā ita p̄fecto, q̄d dicit, roborā virtutē valde, sensum rōnabilē habere pōt, id q̄d seq̄t,
sicut in pleriq; codicibus habet, & à. LXX. nō discrepat interpretibus. Qm̄ sicut reddidit
dñs dñs sup̄bia Iacob, sic reddet sup̄bia Iacob veteres & nouos. i. & illos q̄ sub lege fue
runt, & eos q̄ in euāgelio credūt, ita intelligimus, vt superius iā dictū est. ¶ Quæ fuit sup̄
bia Iacob, & quō reddidit dñs sup̄bia Iacob? Sine dubio sup̄bia Iacob fuit, vbi Chore, Da
than & Abyron de sacerdotio cōtēdentes, cū oīni cœtu suo contra dñm steterūt, & ita
reddidit dñs illi sup̄bia, vt disperderet eos, statim subiūxit. Si nō Moses electus eius fice
uisset in cōfractiōe in cōspectu eius. Quid em̄ est in cōfractiōe nisi in nimia mētis humilita
tate? Iā ita p̄fecto, q̄d dicit, roborā virtutē valde, sensum rōnabilē habere pōt, id q̄d seq̄t,
sicut in pleriq; codicibus habet, & à. LXX. nō discrepat interpretibus. Qm̄ sicut reddidit
dñs dñs sup̄bia Iacob, sic reddet sup̄bia Iacob veteres & nouos. i. & illos q̄ sub lege fue
runt, & eos q̄ in euāgelio credūt, ita intelligimus, vt superius iā dictū est. ¶ Quæ fuit sup̄
bia Iacob, & quō reddidit dñs sup̄bia Iacob? Sine dubio sup̄bia Iacob fuit, vbi Chore, Da
than & Abyron de sacerdotio cōtēdentes, cū oīni cœtu suo contra dñm steterūt, & ita
reddidit dñs illi sup̄bia, vt disperderet eos, statim subiūxit. Si nō Moses electus eius fice
uisset in cōfractiōe in cōspectu eius. Quid em̄ est in cōfractiōe nisi in nimia mētis humilita
tate? Iā ita p̄fecto, q̄d dicit, roborā virtutē valde, sensum rōnabilē habere pōt, id q̄d seq̄t,
sicut in pleriq; codicibus habet, & à. LXX. nō discrepat interpretibus. Qm̄ sicut reddidit
dñs dñs sup̄bia Iacob, sic reddet sup̄bia Iacob veteres & nouos. i. & illos q̄ sub lege fue
runt, & eos q̄ in euāgelio credūt, ita intelligimus, vt superius iā dictū est. ¶ Quæ fuit sup̄
bia Iacob, & quō reddidit dñs sup̄bia Iacob? Sine dubio sup̄bia Iacob fuit, vbi Chore, Da
than & Abyron de sacerdotio cōtēdentes, cū oīni cœtu suo contra dñm steterūt, & ita
reddidit dñs illi sup̄bia, vt disperderet eos, statim subiūxit. Si nō Moses electus eius fice
uisset in cōfractiōe in cōspectu eius. Quid em̄ est in cōfractiōe nisi in nimia mētis humilita
tate? Iā ita p̄fecto, q̄d dicit, roborā virtutē valde, sensum rōnabilē habere pōt, id q̄d seq̄t,
sicut in pleriq; codicibus habet, & à. LXX. nō discrepat interpretibus. Qm̄ sicut reddidit
dñs dñs sup̄bia Iacob, sic reddet sup̄bia Iacob veteres & nouos. i. & illos q̄ sub lege fue
runt, & eos q̄ in euāgelio credūt, ita intelligimus, vt superius iā dictū est. ¶ Quæ fuit sup̄
bia Iacob, & quō reddidit dñs sup̄bia Iacob? Sine dubio sup̄bia Iacob fuit, vbi Chore, Da
than & Abyron de sacerdotio cōtēdentes, cū oīni cœtu suo contra dñm steterūt, & ita
reddidit dñs illi sup̄bia, vt disperderet eos, statim subiūxit. Si nō Moses electus eius fice
uisset in cōfractiōe in cōspectu eius. Quid em̄ est in cōfractiōe nisi in nimia mētis humilita
tate? Iā ita p̄fecto, q̄d dicit, roborā virtutē valde, sensum rōnabilē habere pōt, id q̄d seq̄t,
sicut in pleriq; codicibus habet, & à. LXX. nō discrepat interpretibus. Qm̄ sicut reddidit
dñs dñs sup̄bia Iacob, sic reddet sup̄bia Iacob veteres & nouos. i. & illos q̄ sub lege fue
runt, & eos q̄ in euāgelio credūt, ita intelligimus, vt superius iā dictū est. ¶ Quæ fuit sup̄
bia Iacob, & quō reddidit dñs sup̄bia Iacob? Sine dubio sup̄bia Iacob fuit, vbi Chore, Da
than & Abyron de sacerdotio cōtēdentes, cū oīni cœtu suo contra dñm steterūt, & ita
reddidit dñs illi sup̄bia, vt disperderet eos, statim subiūxit. Si nō Moses electus eius fice
uisset in cōfractiōe in cōspectu eius. Quid em̄ est in cōfractiōe nisi in nimia mētis humilita
tate? Iā ita p̄fecto, q̄d dicit, roborā virtutē valde, sensum rōnabilē habere pōt, id q̄d seq̄t,
sicut in pleriq; codicibus habet, & à. LXX. nō discrepat interpretibus. Qm̄ sicut reddidit
dñs dñs sup̄bia Iacob, sic reddet sup̄bia Iacob veteres & nouos. i. & illos q̄ sub lege fue
runt, & eos q̄ in euāgelio credūt, ita intelligimus, vt superius iā dictū est. ¶ Quæ fuit sup̄
bia Iacob, & quō reddidit dñs sup̄bia Iacob? Sine dubio sup̄bia Iacob fuit, vbi Chore, Da
than & Abyron de sacerdotio cōtēdentes, cū oīni cœtu suo contra dñm steterūt, & ita
reddidit dñs illi sup̄bia, vt disperderet eos, statim subiūxit. Si nō Moses electus eius fice
uisset in cōfractiōe in cōspectu eius. Quid em̄ est in cōfractiōe nisi in nimia mētis humilita
tate? Iā ita p̄fecto, q̄d dicit, roborā virtutē valde, sensum rōnabilē habere pōt, id q̄d seq̄t,
sicut in pleriq; codicibus habet, & à. LXX. nō discrepat interpretibus. Qm̄ sicut reddidit
dñs dñs sup̄bia Iacob, sic reddet sup̄bia Iacob veteres & nouos. i. & illos q̄ sub lege fue
runt, & eos q̄ in euāgelio credūt, ita intelligimus, vt superius iā dictū est. ¶ Quæ fuit sup̄
bia Iacob, & quō reddidit dñs sup̄bia Iacob? Sine dubio sup̄bia Iacob fuit, vbi Chore, Da
than & Abyron de sacerdotio cōtēdentes, cū oīni cœtu suo contra dñm steterūt, & ita
reddidit dñs illi sup̄bia, vt disperderet eos, statim subiūxit. Si nō Moses electus eius fice
uisset in cōfractiōe in cōspectu eius. Quid em̄ est in cōfractiōe nisi in nimia mētis humilita
tate? Iā ita p̄fecto, q̄d dicit, roborā virtutē valde, sensum rōnabilē habere pōt, id q̄d seq̄t,
sicut in pleriq; codicibus habet, & à. LXX. nō discrepat interpretibus. Qm̄ sicut reddidit
dñs dñs sup̄bia Iacob, sic reddet sup̄bia Iacob veteres & nouos. i. & illos q̄ sub lege fue
runt, & eos q̄ in euāgelio credūt, ita intelligimus, vt superius iā dictū est. ¶ Quæ fuit sup̄
bia Iacob, & quō reddidit dñs sup̄bia Iacob? Sine dubio sup̄bia Iacob fuit, vbi Chore, Da
than & Abyron de sacerdotio cōtēdentes, cū oīni cœtu suo contra dñm steterūt, & ita
reddidit dñs illi sup̄bia, vt disperderet eos, statim subiūxit. Si nō Moses electus eius fice
uisset in cōfractiōe in cōspectu eius. Quid em̄ est in cōfractiōe nisi in nimia mētis humilita
tate? Iā ita p̄fecto, q̄d dicit, roborā virtutē valde, sensum rōnabilē habere pōt, id q̄d seq̄t,
sicut in pleriq; codicibus habet, & à. LXX. nō discrepat interpretibus. Qm̄ sicut reddidit
dñs dñs sup̄bia Iacob, sic reddet sup̄bia Iacob veteres & nouos. i. & illos q̄ sub lege fue
runt, & eos q̄ in euāgelio credūt, ita intelligimus, vt superius iā dictū est. ¶ Quæ fuit sup̄
bia Iacob, & quō reddidit dñs sup̄bia Iacob? Sine dubio sup̄bia Iacob fuit, vbi Chore, Da
than & Abyron de sacerdotio cōtēdentes, cū oīni cœtu suo contra dñm steterūt, & ita
reddidit dñs illi sup̄bia, vt disperderet eos, statim subiūxit. Si nō Moses electus eius fice
uisset in cōfractiōe in cōspectu eius. Quid em̄ est in cōfractiōe nisi in nimia mētis humilita
tate? Iā ita p̄fecto, q̄d dicit, roborā virtutē valde, sensum rōnabilē habere pōt, id q̄d seq̄t,
sicut in pleriq; codicibus habet, & à. LXX. nō discrepat interpretibus. Qm̄ sicut reddidit
dñs dñs sup̄bia Iacob, sic reddet sup̄bia Iacob veteres & nouos. i. & illos q̄ sub lege fue
runt, & eos q̄ in euāgelio credūt, ita intelligimus, vt superius iā dictū est. ¶ Quæ fuit sup̄
bia Iacob, & quō reddidit dñs sup̄bia Iacob? Sine dubio sup̄bia Iacob fuit, vbi Chore, Da
than & Abyron de sacerdotio cōtēdentes, cū oīni cœtu suo contra dñm steterūt, & ita
reddidit dñs illi sup̄bia, vt disperderet eos, statim subiūxit. Si nō Moses electus eius fice
uisset in cōfractiōe in cōspectu eius. Quid em̄ est in cōfractiōe nisi in nimia mētis humilita
tate? Iā ita p̄fecto, q̄d dicit, roborā virtutē valde, sensum rōnabilē habere pōt, id q̄d seq̄t,
sicut in pleriq; codicibus habet, & à. LXX. nō discrepat interpretibus. Qm̄ sicut reddidit
dñs dñs sup̄bia Iacob, sic reddet sup̄bia Iacob veteres & nouos. i. & illos q̄ sub lege fue
runt, & eos q̄ in euāgelio credūt, ita intelligimus, vt superius iā dictū est. ¶ Quæ fuit sup̄
bia Iacob, & quō reddidit dñs sup̄bia Iacob? Sine dubio sup̄bia Iacob fuit, vbi Chore, Da
than & Abyron de sacerdotio cōtēdentes, cū oīni cœtu suo contra dñm steterūt, & ita
reddidit dñs illi sup̄bia, vt disperderet eos, statim subiūxit. Si nō Moses electus eius fice
uisset in cōfractiōe in cōspectu eius. Quid em̄ est in cōfractiōe nisi in nimia mētis humilita
tate? Iā ita p̄fecto, q̄d dicit, roborā virtutē valde, sensum rōnabilē habere pōt, id q̄d seq̄t,
sicut in pleriq; codicibus habet, & à. LXX. nō discrepat interpretibus. Qm̄ sicut reddidit
dñs dñs sup̄bia Iacob, sic reddet sup̄bia Iacob veteres & nouos. i. & illos q̄ sub lege fue
runt, & eos q̄ in euāgelio credūt, ita intelligimus, vt superius iā dictū est. ¶ Quæ fuit sup̄
bia Iacob, & quō reddidit dñs sup̄bia Iacob? Sine dubio sup̄bia Iacob fuit, vbi Chore, Da
than & Abyron de sacerdotio cōtēdentes, cū oīni cœtu suo contra dñm steterūt, & ita
reddidit dñs illi sup̄bia, vt disperderet eos, statim subiūxit. Si nō Moses electus eius fice
uisset in cōfractiōe in cōspectu eius. Quid em̄ est in cōfractiōe nisi in nimia mētis humilita
tate? Iā ita p̄fecto, q̄d dicit, roborā virtutē valde, sensum rōnabilē habere pōt, id q̄d seq̄t,
sicut in pleriq; codicibus habet, & à. LXX. nō discrepat interpretibus. Qm̄ sicut reddidit
dñs dñs sup̄bia Iacob, sic reddet sup̄bia Iacob veteres & nouos. i. & illos q̄ sub lege fue
runt, & eos q̄ in euāgelio credūt, ita intelligimus, vt superius iā dictū est. ¶ Quæ fuit sup̄
bia Iacob, & quō reddidit dñs sup̄bia Iacob? Sine dubio sup̄bia Iacob fuit, vbi Chore, Da
than & Abyron de sacerdotio cōtēdentes, cū oīni cœtu suo contra dñm steterūt, & ita
reddidit dñs illi sup̄bia, vt disperderet eos, statim subiūxit. Si nō Moses electus eius fice
uisset in cōfractiōe in cōspectu eius. Quid em̄ est in cōfractiōe nisi in nimia mētis humilita
tate? Iā ita p̄fecto, q̄d dicit, roborā virtutē valde, sensum rōnabilē habere pōt, id q̄d seq̄t,
sicut in pleriq; codicibus habet, & à. LXX. nō discrepat interpretibus. Qm̄ sicut reddidit
dñs dñs sup̄bia Iacob, sic reddet sup̄bia Iacob veteres & nouos. i. & illos q̄ sub lege fue
runt, & eos q̄ in euāgelio credūt, ita intelligimus, vt superius iā dictū est. ¶ Quæ fuit sup̄
bia Iacob, & quō reddidit dñs sup̄bia Iacob? Sine dubio sup̄bia Iacob fuit, vbi Chore, Da
than & Abyron de sacerdotio cōtēdentes, cū oīni cœtu suo contra dñm steterūt, & ita
reddidit dñs illi sup̄bia, vt disperderet eos, statim subiūxit. Si nō Moses electus eius fice
uisset in cōfractiōe in cōspectu eius. Quid em̄ est in cōfractiōe nisi in nimia mētis humilita
tate? Iā ita p̄fecto, q̄d dicit, roborā virtutē valde, sensum rōnabilē habere pōt, id q̄d seq̄t,
sicut in pleriq; codicibus habet, & à. LXX. nō discrepat interpretibus. Qm̄ sicut reddidit
dñs dñs sup̄bia Iacob, sic reddet sup̄bia Iacob veteres & nouos. i. & illos q̄ sub lege fue
runt, & eos q̄ in euāgelio credūt, ita intelligimus, vt superius iā dictū est. ¶ Quæ fuit sup̄
bia Iacob, & quō reddidit dñs sup̄bia Iacob? Sine dubio sup̄bia Iacob fuit, vbi Chore, Da
than & Abyron de sacerdotio cōtēdentes, cū oīni cœtu suo contra dñm steterūt, & ita
reddidit dñs illi sup̄bia, vt disperderet eos, statim subiūxit. Si nō Moses electus eius fice
uisset in cōfractiōe in cōspectu eius. Quid em̄ est in cōfractiōe nisi in nimia mētis humilita
tate? Iā ita p̄fecto, q̄d dicit, roborā virtutē valde, sensum rōnabilē habere pōt, id q̄d seq̄t,
sicut in pleriq; codicibus habet, & à. LXX. nō discrepat interpretibus. Qm̄ sicut reddidit
dñs dñs sup̄bia Iacob, sic reddet sup̄bia Iacob veteres & nouos. i. & illos q̄ sub lege fue
runt, & eos q̄ in euāgelio credūt, ita intelligimus, vt superius iā dictū est. ¶ Quæ fuit sup̄
bia Iacob, & quō reddidit dñs sup̄bia Iacob? Sine dubio sup̄bia Iacob fuit, vbi Chore, Da
than & Abyron de sacerdotio cōtēdentes, cū oīni cœtu suo contra dñm steterūt, & ita
reddidit dñs illi sup̄bia, vt disperderet eos, statim subiūxit. Si nō Moses electus eius fice
uisset in cōfractiōe in cōspectu eius. Quid em̄ est in cōfractiōe nisi in nimia mētis humilita
tate? Iā ita p̄fecto, q̄d dicit, roborā virtutē valde, sensum rōnabilē habere pōt, id q̄d seq̄t,
sicut in pleriq; codicibus habet, & à. LXX. nō discrepat interpretibus.

nugas aut vanitates eiusmodi, clypeos & currus, aut currus habenas, & currentes quadrigas, vestitus coccineos, & aspectus viros, fulgidos rutilopere declamare, & superuentus seculis, quibus scriptura prophetica persequere volebat, notificare dignatus sit. Spiritus igitur quicunque vadit, pro posse sequamur, & quia verba spiritus sancti sunt, spiritualia potius in verbis mysteria requiramus. Fortius eius (ut supra dictum est) ascendit in caelum, Niniuen dispersus, id est, mundum iudicaturus: fortius inquam eius clypeus ignitus est, & viri exercitus eius in coccineis, & igneae habent currus in die preparationis eius. Quae sit preparatio, in die preparationis eius, & quid preparatur primo quod est, & deinde caetera melius clarescet, quod magna in se sensuum spiritualium contineant maiestatem. Quid ergo preparatur, nisi ut mundus iudicet. Et quod est huius rei preparatio, nisi evangelii praedicatione? Et quis est dies preparationis? nisi totum hoc tempus, usque ad consummationem seculi? Denique quantacumque diuturnitas, quantum numerus annorum sit, sicut tempus, ita & dies recte dicitur, testante domino ipso, cum in propheta dicitur: Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te. Apertus namque succinit: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Igitur vnus idemque dies, qui credenti mundo est dies salutis, non credenti mundo est dies preparationis, & intra hunc diem preparationis inuenire debemus, & igneos fortium eius clypeos, & vestitus viros, eius coccineos, & habenas currus igneas, & quadrigas in plateis collisae, & aspectus fulgureos, & caetera bellici apparatus insignia quae declamando ita inculcat, ut palam sit vel esse debeat, quia magna agit feria. Fortes eius illos hic accipimus, quae de multitudine duo in initio preparationis huiusce, quoniam ille ascendit cum intuerent euntem illum in caelum apostoli, steterunt iuxta illos in vestibus albis, quae & dixerunt. Viri Galilaei, quid statis aspicientes in caelum? Hic Iesus quae assumptus est a vobis in caelum, sic veniet, quem admodum vidistis eum euntem in caelum. Sic inquam veniet dispersurus Niniuen, iudicaturus hunc mundum. Fortius illorum de principibus videtur est Michael, de quo in Apocalypsi ubi ascendit, ubi raptus est filius beatae mulieris ad deum, & ad thronum eius ita scriptum est: Et factus est plium magnum in caelo, Michael & angelus praestabant cum dracone, &c. Huius fortium clypeus verbi dei, verbum deus est, & clypeus utique ignitus, quia scriptum est: Ignitum eloquium tuum vehementer. Itemque ad Salomonem dictum est: Ois sermo dei clypeus ignitus est. Contra quos ignitus est talis iste clypeus, nisi contra draconem & angelos eius. Intolerabilis est illis iste ignitorum clypeorum ignis, unde & exprobrat illi apud Ezechiel, ubi sub nominibus nouae lapidum dicit, in eum de noue ordinibus angelorum. Et eiecit te de monte dei, & perdidit te o Cherub protegens de medio lapidum ignitorum. Porro viros de quibus ait, viri exercitus eius in coccineis, illos intelligimus, quae adiuantibus fortibus siue cooperantibus illis, semper inuisibiliter, aliquando autem etiam visibiliter, vicerunt illum draconem, sicut ibidem scriptum est. Et ipsi vicerunt illum propter sanguinem agni, & lauerunt stolas suas in sanguine agni. Deinde igneas habenas currus, praeparatos siue rectores ecclesiarum intelligimus, quae videlicet sicut habenas regunt currum, ita regulae siue monita horum, illum regunt currum, de quo in Psalmo scriptum est: Currus dei decem millibus multum plex mille laetantium. Sunt autem habent igneae, quae videlicet dicta vel facta, seu omne regnum eius non est aut esse debet sine magno boni zeli feruore. Illi fortes cum ignitis clypeis, illi viri exercitus eius in coccineis, istae igneae currus habent in die preparationis eius, subaudiunt, nunquam deficient, & ois actio eorum preparatio est, extunc usque ad finem seculi, preparatio dispersionis quae dispergenda est Niniue, iudicium quod iudicandus est mundus iste. Interim namque per eos spiritus sanctus arguit mundum de peccato & de iustitia, & eo arguente, fugiunt multum perituros hi qui credunt, & qui credere non vult, sit inexcusabilis mundus, haec est preparatio eius. Et agitatorum (inquit) consopiti sunt. Agitatores plane non eius, caetera sunt eius, fortes quorum clypeus est ignitus, dicuntur & sunt eius, viri exercitus in coccineis, dicuntur & sunt eius, currus cum igneis habentibus, & tota preparatio dicitur & est eius, agitatorum vero, nec dicuntur, nec sunt eius. Agitatores quippe qui sunt, nisi quieti infesti, iniuriosi & contumeliosi, siue superbi: Tales iste non habet, tales non ex deo, sed ex maligno sunt, ex mundo damnato, ex mundo in maligno posito. Primus eo tempore, quid egit ille sepe dicitur. Assur, unde sic notaretur, unde agitator ipse & quicunque similes illi agitatorum recte dicantur. Apud Esaiam, ubi aduentus eius prophetica voce denunciatur, inter caetera sic de illo dicitur: Et cum est, transferunt currum, scilicet Assurum contra Hierusalem properantes, & de perditione

Mysticus hic sensus regrendus est.

Dies praeparationis

Esa. 49. 2. Cor. 6

Fortes eius angeli sunt. Acto. 1

Apoc. 12

Clypeus ignitus sermo dei. Psal. 118. Prouer. 30. Ezech. 28

Apoc. 12 Habent currus platei sunt. Psal. 67

Iohan. 16

Agitatores non sunt eius.

Esa. 10

ditione eius quasi iam perpetrata, nimis certi, nimisque confidentes, & agitabit (inquit) manum suam super montem filiae Sion, & collē Hierusalem. Quia sic hostiliter agitavit manum suam ille Assur siue Sennacherib sibi arides, loco sancto irridens, in se tumide gliscens, contra deum improvide ludens, recte nimis notauit eum spiritus sanctus, ut agitator ipse, & quicunque similes illi agitatores noiant. Similes illi in die preparationis huiusce, de qua secundum hunc prophetam loquimur, dum preparatur ut Niniue, i. mundus iudicet, similes inquam, agitatores fuere Nero, Diocletianus, Maximilianus, & caeteri quicumque contra euangelium preparationis huius, semetipsos agitauerunt, pleni diabolico spiritu, & ecce consopiti sunt. Quid est consopiti? Mortui sunt. Nonne & illi viri pulchri, viri exercitus ascensoris caeli, qui vicerunt draconem (ut supra dictum est), propter sanguinem agni, & propter verbum testimonii sui, & idcirco sunt in coccineis, nonne inquit, & illi sicut mortui sunt? Sunt quidem mortui, sed non consopiti. Nam & si mundo mortui sunt, deo viuunt, & in caeteris regis sui, regis viuunt nunc quos militat, non minus qui viuunt in carne militauerunt. Plene atque indubitater miro modo cum (deposita carne) sint in alio seculo, praesentes nobis sunt, & meritis regunt, virtutibus augent residuum exercitus peregrinantem adhuc in hoc seculo. At illi agitatores, & deo mortui sunt, & huic seculo iam non viuunt, viuētibusque nec obesse nec posse posse possunt aut poterunt, & idcirco verum est dicere, quae consopiti sunt, i. profundo somno mortis sepulti sunt, unde (donec caelum atterat) non euigilabunt, nullumque deinceps fortibus illis, viris illis supradictis, currui, vel habentibus domini faciet obstaculum siue impedimentum. Consopiti inquam sunt inter agendum, siue dum agit id quod sequitur. In itineribus conturbati sunt, quadrigae collisae sunt in plateis, aspectus earum quasi lampades, & quasi fulgura discurrunt. Fuerit, ut iam dictum est, exercitus ille Chaldaicus, contra Niniuen tam velocis, tam perperans, tamque propositus, quadrigis concurrentibus tam multis, ut pro multitudine viam inuenire non possent, atque inter se colliderent in plateis, & aspectus Babyloniensium ita fulgurei, aut nescio quomodo lumine luminosi, ut ante visum aduersarios terrerent, quam mucrone prosternerent, nobis tamen ex abundanti danti est, ut huic sensui literali immoremur, potius spiritum sequamur, & post ipsum curramus. In hac die preparationis iudicii, quod iudicandus mundus est, cuius illa Niniue, & pars fuit, & typhus pergesse, in hac inquam die preparationis conturbati sunt viri Niniuite, diuersa conturbatoe in itineribus & in plateis, quadrigis collisae. Quibus in itineribus, vel quibus in plateis? Nimis in illis, in quibus euangelica voce clamat, sicut habemus in parabolis: Sapia foris praedica, in plateis dat vocem suam, in capite turbarum clamat, in foribus portarum verba profert verba sua. Ite: Nunquam sapia non clamat, & prudentia dat vocem suam? In summis excelsisque verticibus super viam in medijs semitis, stans iuxta portas ciuitatis in ipsis foribus loquitur, dicens: O viri ad vos clamito ego. Ergo non in oculis, sed in itineribus, non in angulis, sed in plateis conturbati sunt, audita sapientiae voce, audito euangelio, in quo reuelat, ait Apertus, ita dei de caelo, super omnem impietatem & iniustitiam eorum, qui veritatem dei in iniustitia detinent. Conturbati & commoti sunt, tremor apprehendit eos, audiētes aliam & meliorem esse ciuitatem, quam suam Niniuen, aliud seculum esse, quam seculum praesens, & hoc iudicandum esse per ignem. Ibi dolores ut parturientis, ibi inquam, id est, in illa conturbatione, in illo tremore, dolor non sine fructu, sicut non sine fructu dolor est parturientis. Multi enim audientes, quid praeparat Niniue, i. mundo huic, ita conturbati sunt, ut conturbarent ad poenitentiam, & ita tremuerunt, ut cito quererent, quomodo possent fugere a futura ita, & euadere illum iudicium. Alii autem qui increduli fuerunt, ita conturbati sunt, & ita commoti sunt, ut irati seipsos dirigerent & exagitarēt, contra hoc magnam praeparationis euangelium, unde & paulo ante agitatores noati sunt. Quae porro vel cuius quae quadrigae collisae sunt in plateis? Vtique quadrigae Aminadab, quod interpretatur spontaneus pulli mei, iste Aminadab Christus est, & huius quadrigae collisae sunt in plateis, occurrentes occurrentibus sibi quadrigis, superbi huius seculi, de quibus in Zacharia dicitur: Ipse pauper, & ascendens super asinam, & pullum filium asinae, & dispergā quadrigam ex Ephraim, & equum de Hierusalem, & dissipabitur arcus belli. Quadrigae Aminadab, quatuor sunt Euangetia, de quibus nobis contra Niniuen, quatuor magna praedicantur sacramenta, incarnatio ipsius Aminadab, cuius facies, facies est hominis: passio eiusdem, quae facies est viruli: resurrexio ipse, quae facies est leonis: ascensio eiusdem, quae facies est aquile volantis. Magna ibi conturbatio, quia magna quadrigarum collisio. Qui bene conturbati sunt, qui ad poenitentiam iam contristati sunt, per collisionem quadrigarum consistunt, & satisfaciunt, quod in illa collisione

Qui mortui, dicuntur consopiti

Nota, contra errorem de sanctis

Euangelica praedicatione in plateis. Prouer. 10. Ibidem.

Roma. 1.

Psal. 47

Quadrigae collisae.

Zacha. 9

Quadrigae Aminadab.

fiore fuerunt, nō per malitiā, sed per ignorantia. Dicit em̄ quilibet illoꝝ, puta Saulus, siue
 quispiā alius, prius aduersarius, postea correctus & fidelis quadrigaꝝ socius. Nesciunt aut
 ma mea cōturbauit me propter quadrigas Aminadab. Nesciunt, & ignorans feci, ignorā
 in incredulitate obtulit, cū repente vidissem quadrigas Aminadab, nūc autē cōsiderata ob
 gnitate quadrigaꝝ eius, cōturbauit me aīa mea, sana cōtritiones eius o Aminadab. Quā
 phlchra quadrigaꝝ, q̄ splēdida auriga. Aspectus (inquit) eoz̄ quasi lampades, & quasi
 fulgura discurrentia. Et apud Ezechielem similiter habes, & aspectus eoz̄ quasi carbonū
 ignis ardentis, quasi aspectus lampadaꝝ. Hæc erat visio discurrens in medio animalium,
 splendor ignis, & de igne fulgur egrediens. Vbi quadrigaꝝ collisæ sunt, ibi facies siue as
 pectus eoz̄, scilicet euāgelioꝝ siue euāgelizantiū quasi lampades, & quasi fulgura disci
 currentia. Lampades illumināt, fulgura terrent. Sic isti habēt virtutes, siue virtutū opera
 tionem habentes, sicut in psalmo scriptū est: Dñs dabit verbum euāgelizantibus virtutes
 multas, dū prædicāt vbiq̄, dño cooperante, & sermone confirmante sequentibus signis,
 mentes hoīm & de cognitiōe veritatis illumināt, & de miraculis ad audiendū atq̄ credē
 dum magis excitāt, & recte fulgura dixit discurrentia, q̄ nō in vna tñ mūdi parte, sed per
 mundū vniuersum visa & audita sunt p̄dicatiōis euāgelicæ miracula. Sequit̄. L Recordat̄
 bitur fortū suoz̄. Quis recordabit fortū suoz̄? Recordabit Ninie, recordabit mūdus,
 & verbi gratia, Roma, q̄ tūc erat mūdi caput, q̄ primū quadrigaꝝ huiuscemodi collisio,
 siue collisionis fragor in plateis ē auditus. Fortes eius multi fuerāt, vtp̄ta Torquati, Cor
 uini, Cornelij, Scipiones, siue Africani, Cæsares, siue Augusti. Eiusmodi fortū recordat̄
 bitur (inquit) & sic factū est. Nā in derogationē Ch̄stianæ pacis, in contemptum euāgelicæ
 gratiæ, quæ cōmemorati sunt fortū suoz̄ multiplices triūphi, de toto mūdo, de Europa
 Africa atq̄ Asia cōcelebrati, propitijs (vt aiebāt) dñs suis, q̄ opitulatiōe, qm̄ florebat
 religio cultusq̄ in tēplis, proclata & dilatata ē magnitudo Romani imperij. Nūc autē au
 ebant, & in plateis q̄ruli declamabāt, pluuia desit, causa Ch̄stiani. Irati sunt dñi, propterea
 insurgūt Britones siue Dani repugnāt, imo impugnāt Germani, iussa contempnūt Alani.
 Eiusmodi recordatiōe mūdus recordabit (ait) fortū suoz̄, q̄ vcz fortes fuerunt, nō habē
 tes deū Ch̄stū, aut nomē Ch̄stianū, & si fuissent hodie fortes illi, nō auderet quisq̄ in
 ferre nomē istud auribus eoz̄. Sed audi q̄d sequitur: L Et ruent in itinibus suis. Vne
 recordabit eo modo fortū suoz̄ mundus, nā quisq̄ sic recordati fuerint, ruent in itinē
 bus suis, ruent vt mēdaces, & veritate oppressi. ¶ Nā ec̄tra fortū suoz̄ recordabit & ip̄e
 ascensor cœli, & efficaciter eoz̄ recordabit, vt eoz̄ recordatio multū proficiat. Postq̄ fortis
 sui p̄sentia vta excesserint, postq̄ occisi, & in sepulchro cōiecti fuerūt. A postoli siue mar
 tyres, vtiq̄ fortes sui, ita recordabit eoz̄, vt faciat eos vinētibus cooperari, & sermone eoz̄
 rum cōfirmare sequentibus signis. Eiusmodi recordatio, vt lectōr amplius delectet, fiet
 secundū mysticū exēplum illius Samson fortissimi. Cū Philistinū vociferātes occurrē
 sent ei, irruente in se spū dñi, inuentā maxillā. i. mandibulā asini, quæ facebat, arripens, in
 terfecit in ea mille viros, & cū sitiret valde, aperuit dñs molarem dentem in maxilla asini,
 quā de manu proiecerat, & egressæ sunt ex eo aquæ, q̄bus haustis refocillauit spū, & vi
 res recepit. Secundū hanc similitudinem recordatus est iste fortū suoz̄, q̄ & secundum
 carnē infirmi & ignobiles, at secundū spū fortes & nobiles fuerūt, & ita fortes in manu
 Ch̄sti fortissimi, vt cū paucis illis ita cōminueret fortitudinē seculi, sicut ille Samson dele
 uit mille viros in mādibulā asini. Vbi illos proiecit, aut proiecisse visus est, q̄a p̄misit occi
 di, quasi eura illoꝝ negligeret, tūc valde sitiuit ip̄e. i. ecclesia, q̄ est corpus eius, & timuit
 incidere in manus inimicoꝝ. i. infidelium, cōtra q̄s illi dum viuerent, verbo & opere ma
 gnū erāt firmamētum. Sic aperuit dñs sepulchra eoz̄, vt crebra prodiret fluenta miracu
 loꝝ, vnde ecclesia spū refocillauit, & vires recepit, vt constanter dicere possit, Ch̄stum
 deū suū, deū nō esse mortuoz̄, sed viuoz̄, & q̄a fortes sui oēs illi viuunt, tūc & melius, q̄m
 mundo mortui sunt. Ruent igitur (ait) in itineribus suis illi fortium suorum recordati, quia
 recordabitur & iste fortium suorum, recordatione bona & efficaci, vt probet quod illoꝝ
 vana fuerit, & istorum vera fortitudo sit, cum quibus Ninie, id est mundū, ip̄e iudica
 bit secundum veritatem, præeuntis huius sæpeditæ præparationis. Ita fiet quod sequi
 tur. L Velociter ascendent muros eius, & præparabitur vmbraclum. Portæ fluuioꝝ
 aperte

Cant. 6
1. Tim. 4.

Ezech. 1.

Psalm. 67.
Matth. 11.

Roma for
tium suoꝝ
rum recor
data.

Quo Ch̄s
fortū suoꝝ
rum recor
datus

Iudic. 15

Matth. 22

apertæ sunt, & templum ad solum dirutum est, & miles captiuus abductus est, & ancillæ
 eius minabantur, gementes vt columbæ, & murmurantes in cordibus suis. L Literalis sen
 sus de subuersione illius Ninie manifestus est, q̄ velociter muros eius Chaldæi ascende
 rit, & propter obfidionē longissimā ad depellendos æstus vmbraclum sibi p̄parauerunt &
 quod apertis portis Ninie, quæ instar fluminū habebat ciuium multitudinem ingressus
 hostis, vt forum aut ædes forenses ita diruerit & templum, & quod miles captiuus abdu
 ctus sit in Babylonem, & quod ancillæ. i. per metaphoram minores vrbes, vel certe capti
 uæ mulieres minatæ sunt ante ora victoz̄, tantusq̄ terror fuerit, vt ne in singultus quidem
 & vultatum erumperet dolor, sed intra se tacite gement, & obscuro murmure deuora
 rent lachrymas in morem muscitantium columbæ. Sed in bello hominum, vt erant Ba
 bylonij contra Assyrios, postq̄ velociter ascenderunt muros. Ad quid illis præparari vmbraclū
 Nā qui obfiderent, tam diu necessariū habent ad depellendos æstus vmbraclū
 sibi cōparari donec muros siue ascendo, siue iruendo inuadere possunt. ¶ Ergo viri si
 ue exercitus ascensores cœli: viri qui (vt supra dictū est) eunt in coccineis, ip̄i sunt qui
 lociter muros Ninie ascenderunt, & post eos nobis præparatum est vmbraclum. Ma
 nifestius dicendū, Martyres sancti, apostoli sancti: Martyres (inquā) sancti, sanctoz̄ apo
 stolorum filij ip̄i sunt qui velociter ascenderunt muros Ninie, quādo nondū erant aper
 tæ fluuioꝝ portæ, quod factū est postmodū, sicut protinus sequitur. Portæ fluuioꝝ aper
 tæ sunt. Clauis erant portæ fluuioꝝ, portæ populoz̄, portæ quas posuerant, quas clausit
 huius mūdi principes, reges & tyranni, Cæsares atq̄ Imperatores, vt fluuioꝝ, id est, po
 puli, ad vias euāgelij quadrigas, quæ collidebantur in plateis, exire non liceret. Edicta
 pendebant, leges & proscriptiōnes in tabulis publicis propositæ erant, vt si quis ad euā
 gelicam fidem exiret, nomenq̄ Ch̄stianum susciperet, capitalē aut aliam quālibet subiret
 mortis sententiam. Hæc erat clausura fluuioꝝ. i. populoz̄, hæc portæ nō apertæ, & hi fer
 re vetes portæ. Non expectauerūt viri exercitus dñi, viri nominati & inclyti vt
 fluuioꝝ sese aperirent, vt principes populoz̄ confitendi vel annunciandi Ch̄stū licentiā
 darent. Velociter muros Ninie ascenderunt, cōstanter principū seculi leges supergressi
 sunt, & Ch̄sti nomen vltro intulerunt, nō ignorantes negocium istud corporibus suis fo
 re periculosum, imo præoptantes cū dispendio corpoꝝ facere lucrum animaz̄. Ascendē
 tes cōprehensi sunt, tenti sunt, ante reges & iudices adducti steterunt, accusati nō negate
 runt, interrogati Ch̄stū confessi sunt, diuersis pœnis afflictī, diuersis mortibus addicti, nō
 nulli etiam alij gratias egerūt. Magni ibi solis æstus, sed & p̄parabitur inquit vmbra
 clum. Compositis nāq̄ (vt supra iam dictū est) agitatoribus illis, interdū refrigerabat æstus
 persecutiōis. Exēpli gr̄a, vt cōtigit Diocletiano, de regno eiecto, & Maximiano mortuo.
 Annuncio vobis (ait) moriens martyr insignis pacē ecclesiæ Ch̄sti redditā, Diocletiano
 de regno eiecto, & Maximiano hodie mortuo. Hoc erat p̄parari vmbraclū, quod non
 dimittebat eos tentari supra id quod poterant, vel diutius q̄ poterant, sed faciebat etiam cū
 tentatione prouentū, vt possent sustinere. Quid multas Imperatē spiritu sancto, ac dicētes
 Tollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ, tan
 dem portæ fluuioꝝ apertæ sunt, & templū ad solum dirutum est. Portæ (inquā) fluuioꝝ
 apertæ sunt. i. leges principū deletæ sunt, mortuis principibus, qui illas cōtra nomen Ch̄
 stianū scripserunt, & eleuatae sunt portæ æternales, portæ bonæ, iustæ leges, per quas rex
 gloriæ Ch̄stus introiret, priorū principū leges, Ch̄stianoz̄ Imperatoꝝ sanctiones. Ita
 q̄ templū ad solum dirutum est, idololatriæ cultus destructus est. Portis em̄ apertis eruperūt
 fluuij, malis legibus remotis, melioribusq̄ datis, quæ nō prohiberent, imo p̄dicarēt Ch̄
 stum coli, cœratimq̄ ad fidē cōfluxerunt populi, & ita desertus est adulter Iuppiter cū Iu
 none & Venere & omni sua turpi progenie, & templa destructa aut in Ch̄sti ecclesias
 cōuersa sunt. Tunc miles captiuus abductus est, abductione bona, captiuitate beata, vt qui
 liber iustitiæ fuerat, & huic Ninie. i. huic mundo, imo & diabolo militauerat, seruus iusti
 tæ fieret, & deo creatori suo militaret. Et ancillæ eius minabantur. i. humiles siue ignobil
 es seculi, ante currū supra dictū boni captiuatoris Ch̄sti ducebātur. De quibus Apo
 stolus: Quæ (inquit) stulta sunt mundi elegit deus, & quæ nō sunt, vt ea quæ sunt, destrue
 ret. Nō hoc dicitur, quod ita elegerit ignobiles, vt nōellet eligere nobiles, nam & miles ca
 ptiuus

Ninie a
Chaldæis
capta.

Sensus my
sticus huius
historiæ.

Martyrū
victoria.

1. Cor. 10

Psalm. 22

Roma. 6

1. Cor. 15

ptius abductus est, & ancillae eius minabantur. i. nobiles pariter atq; ignobiles absq; accipione personarum, victoris Christi seruitio subiiciebantur, sed hoc dicit Apulus, q; in initio euangelij nō prius nobilia, sed ignobilia deus elegit. Cur hoc? Vt nō gloriē omnis caro in cōspectu eius, qd vtiq; futurū erat, si nobiles prius vocati, & per eos ignobiles ad Christi fidem fuissent adducti. ¶ Quod protinus subiungit, gemetes vt columbae, murmurantes in cordibus suis, tā de milite, q; de ancillis. i. tam de nobilibus, q; de ignobilibus debet intelligi. Quid aut gemetes, vnde murmurātes? Non vtiq; captiui abducti sunt vel q; minetur ante currū triumphatoris hmōi, sed inde gemetes, q; ab isto dño sibi incognito liberi, & Ninive, hoc est, mūdi huius serui fuerūt, & sup hoc murmurātes in cordibus suis. i. semetipfos reprehendētes in cōscientijs suis. Murmurare nāq; interdū in bono accipit, vt illic ipso dispergent ad māducandū, si vero nō fuerint saturati, & murmurabūt. Quod est dicitur, Ipsi qui cōuersi erunt, disperget ad māducandū. i. alios p̄dicatione sua sibi incorporandū, & si nō fuerint saturati, hoc est, si p̄dicatio eorū nō fructificauerit, cōquerent, & dolebit. Itaq; & hic cū dicitur gemetes vt columbae, murmurātes in cordibus suis, sic recte intelligitur, ac si diceret, cōquerentes ac dolētes de peccatis p̄teritis, & semetipfos (vt dictū est) reprehendētes in cōscientijs suis. Nam licet gratia victoris & triumphatoris ducētis eos nō ignorent se esse saluatos, nō tamē obliuiscunt, quales fuerint, & super hoc dolere & conqueri nō desinunt in cordibus suis. Exēpli gratia, vt ille qui dixit, imo hodieq; cōfitebitur dicit: Ego sum minimus apostolorum, qui nō sum dignus vocari apostolus, qm̄ persecutus sum ecclesiam dei. Item, Qui prius fui blasphemus, & persecutor, & cōtumeliosus, sed miser ricordia cōsecutus sum, quia ignorās feci in incredulitate. Pro hmōi recte dicunt gemetes, nō vt cūq; sed gemetes vt columbae. Colūba nāq; gemitu pro cantu habet, & istis ita gemere valde dulce est, ita vt & qn̄ canūt quippiā in laudē captiuatoris sui. Verbi gratia, vt illud: Ascendisti in altū cepisti captiuitatē, siue iuxta aliā translationē, ascendēs in altum, captiuā duxit captiuitatē: qn̄ (inquā) tale qd canūt, tunc demū se legitime cecinisse sciunt, qn̄ voces canentū singultus animae violētī, nimisq; vltroq; crebro intercipiunt, & de oculis lachrymas eliciūt. Ibi sunt gemitus similes gemitibus colūbae, q; nescit nisi gemēdo canere, vel canēdo gemere, tāq; dulce est hoc & suauē, vt Psalmista testat: Fuerūt (inquit) mihi lachrymae meae panes die ac nocte. Vbi talis vel taliter captiuitas abducta est, qualis remanet Ninive? At. L. Et Ninive quasi piscina aquarū, inquit, ipsi vero fugerūt. State, state, & nō est qui reuertat. Diripite aurū, diripite argentū, & nō est finis diuitiarū prae oibus vasis desiderabilibus. ¶ Haec & cetera q; sequunt, q; cōtra Niniuem dicunt, talia sunt, vt recte dicitur cū intelligas in titulo prophetiae onus Ninive. Onus quippe est Ninive. i. condemnatio multitudinis vniuersae, multitudinis innumerāe, cuius quātūvis comparatione pauci sunt, qui supradicto modo de Ninive exierūt vel exeunt, qui mundū dānatū, & extremo iudicio dānandū reliquerūt aut relinquunt. Qualis est, qualis remanet, qualis inuenienda & indicanda est ista Ninive? Quasi piscina aquarū, inquit, A quarū nomine quantū populi solēt intelligi, tamen qm̄ sequit, & nō est finis diuitiarū, cōmodius hic intelligit affluentia rerū. Culpatur Ninive, culpa mūdi, & Ninive cupiditatis arguit dū dicitur, quasi piscina aquarū. i. insatiabile receptaculū diuitiarū, propter quas cōtempnit deū. A quae (inquit) eius. Quid aquae eius? Eclipsim. i. defectionē dictionis fecisse videt. Eclipsim nāq; dicit grāmaticū de factū dictionis in q; necessaria verba desunt, vt cui pharetra de auro. Deest em̄ erat. Haec in diuinis sermonibus nō inusitata est, vt in psalmo: Quia neq; ab oriente, neq; ab occidentē, neq; a desertis montibus. Deest em̄, patet locus effugij, & in euangelio: Si ergo videritis filiiū hoīs ascendentē, vbi erat prius. Ita & hic, cū dicit, aquae eius, necessaria verba desunt, q; eiusmodi esse debeat, colligit ex eo qd sequitur, Ipsi vero fugerūt, p hoc nāq; datur intelligi, q; hoc dicere velit, quia aquae Ninive, i. diuitiae impiorū, & gloria siue voluptates eorū, omne qd in mūdo est, cōcupiscētia carnis, & cōcupiscētia oculorū, cuncta q; sub sole sunt, hic remanēt, & nō eos morietes sequunt, iuxta illud: Qm̄ cū interierit diues homo, non suū met oīa, neq; descēdet cū eo gloria eius. Hic, inquā, remanet, ipsi vero fugerūt. Quid est, fugerunt? Cito mortui sunt. Stulte (inquit deus) hac nocte repetit animā tuā abs te, quae adū pparati cuius erunt? Eleganter breuitatē vitae hominis, sanctus scripturae spūs fugā nō minare cōsuevit, vt illic: Qui videlicet homo qm̄ flos egredit & cōteritur, & fugit velut vmbra.

Gementes vt colūbae.

Murmur bonum.

Psal. 78.

1. Cor. 15. 1. Timo. 1.

Psal. 67.

Psal. 41.

Aquae Ninive diuitiarū dicunt.

Psal. 74 Iohan. 6.

Psal. 48.

Luce. 12.

Iob. 13.

bra. Item: Dies mei velociore fuerūt curfore, fugerunt & nō viderunt bonū. Multū erit go aquae Ninive infideles sunt, quae nō sequuntur amatorē suū. Contra de aquis bonis q; non piscinarū siue cisterne, sed fontū viuetes aquae sunt. Nimirū constat, q; fideles sunt siquidē possessore siue amatorē suū nō relinquūt morientē, sed cū eo vadūt & sequuntur eū ad excellā, & ibi transeunt. Iste (inquit alius propheta) in excelsis habitabit, munita saxorū sublimitas eius, panis ei datus est, aquae eius fideles sunt. ¶ Miro autē modo quia dixerat, ipse vero fugerūt. i. velociter nudi, & nihil secū portantes, de hac vita transeunt; miro (inquā) modo & cū hostili irrisione inelamat eis dicēs: State state, diripite aurū, diripite argentū. Quanta em̄ & q; hostilis irrisio est taliter fugientibus, quos turbo mortis nimis inuitos abripit, inelamaret state state, & quāto acerbius diceret diripite aurū, diripite argentū, q; dicere, diripistis aurū, diripistis argentū. Licet hoc etiā satis acerbū sit dicere in tali fuga eorū. State state, inquit, statimq; subiungit. Et nō est q; reuertat. Diripite (ait) aurū, diripite argentū, statimq; annectit. Et non est finis diuitiarū prae oibus vasis desiderabilibus, q; bus verbis insatiabilis eorū fuisse auaritia declamat. Multū vehemēs & omne rhetorū seculariū grandiloquū excedēs, est ista redargutio, qua sub noīe Ninive spūs sanctus sanctorū paracletus in isto sui nominis propheta redarguit mūdū de peccato, adhuc addēs. Dissipata & scissa & dilacerata, & cor tabescēs, & dissolutio genuū, & defectio in cūctis renibus, & facies oīm sicut nigredo ollae. ¶ Paucis erat arguere de solo auaritia p̄ctō, nisi & de vniuersitate malorū argueret, quorū vtiq; auaritia radix est. Septē nāq; dictionibus grandisonis, quo videlicet numero vniuersitas designari solet, mala oīa quae auaritia cōsequuntur & quorū ipsa radix est, vehemētē declamat. Primo dicit eā dissipatā, secūdo scissam, tertio dilaceratā, quarto cor tabescens, quinto dissolutionem genuum, sexto defectionem in cūctis renibus, septimo facies oīm esse sicut nigredinē ollae. Dissipata em̄ est in cōstanti actione, scissa tā sectarū q; odiorū cōtrarietate dilacerata rapinarū, & caediū mutuarū assiduitate, & cor tabescēs mēore inuidia dissoluta habēs genua dissolutione distidentia, defectionē in renibus cūctis, ita vt nulla sit virtus cōtinētia. Quantū em̄ in superbia tumuit, tū in libidine fluxit. Quod vltimū posuit, & facies oīm sicut nigredo ollae, idē est ac si diceret, oēs diabolo similes existere. Nā ad Hieremiā loquit dñs: Quid tu videris? Et dixi, inquit, Ollā succensam ego video, & faciem eius a facie aquilonis. Et dixit dñs ad me: Ab aquilone pandet malū sup oēs habitatores terrae. Olla succēsa ab ipso incendio iugē retinet nigredinē, longe nimirūq; dissimili auro vel argēto, qd ex incendio maiorē & magis lucidā reperat puritatē. Ita diabolus & tota ciuitas eius, totus hic mundus in maligno positus, de ipsa malis suis peior efficit, multū dissimili ciuitati dei, q; tunc pulchrior apparet, qn̄ excoquit igne tribulationis instar auri vel argēti, qd (vt iā dictū est) probatū per ignē amplius enitescit. Quis dinumerare possit calamitates mūdi miseri, quas istī, paucis. i. septē dictionibus declarauit? Sunt historiae, libri legunt diuini & seculares, mala haec recē sentes, malorūq; causas quatuor animi passionēs, dolorē siue tristitiā, timorē, gaudiū, spem. Ex istis quatuor passionibus, vt ipsi quoq; seculares sentiunt, mala huius mūdi oriunt, quas videlicet passionēs cōgruis hic descriptionibus insinuari, dum p̄missis malis dicēdo: dissipata & scissa & dilacerata, subiungit quatuor haec, & cor tabescēs, & dissolutio genuū, & defectio in cūctis renibus, & facies oīm sicut nigredo ollae. Nam cor tabescēs quid aliud est q; tristitia, siue dolor aut inuidia? Porro dissolutio genuū, timor huius seculi est, & qui timorē illū habet, sine dubio ad omne opus virtutis genibus dissolutus est. Gaudiū seculi maxime in renibus est, & proinde defectionē in cūctis renibus voluptates inexplēbiles intelligimus. Spes mundi nō mūdo, sed in dæmonibus fuit, & dæmonū thecis. i. simulachris, de quibus quia scriptū est: Similes illis fiant qui faciūt ea, & oīs qui cōfident in eis, recte & hic dictū intelligimus, & facies oīm sicut nigredo ollae. i. similes illi sunt in quo sperāt, in quo cōfidūt diabolo denigrato, & tenebrarū principi. Quis illas legens historias, imo tragedias truces & sanguineas nō exhorrescat, atq; admiret, quomodo mundus substat? Adhuc malū quod dicitur huius mundi, quod nondū dixit: malū peius oibus malis, malū quod reū hunc mundū conuicit, & exculationē tollit de oibus malis. Quod est illud malū? Nimirū quia veniēte ad se saluatore filium dei nō recipit. Malū istud enunciatū spūs sanctus, miro modo vocem suā mutat, quia malum istud ceteris malis dissimile est, & idcirco voce mutata, tanquā iudiciali actione, cū iudiciali maiestate exclamādo percūctatur, percūctādo exclamā-

Ibidē. Aquae bonae & fideles.

Esa. 33.

Hostilis irrisio.

Mala quae auaritia se quāntur.

Here. 1. Olla succēsa.

Quatuor animi passionēs, imo malorum caula.

Psal. 113.

Mundi peccatū inexcusable.

mat. L Vbi est habitaculum leonum & pascua catulorum leonum. Ad quam iuit leo, ut ingrederetur illuc catulus leonis, & non est qui exterreat. Leo cepit sufficienter catulis suis, & necavit leonem suum, & implevit pascua speluncas suas, & cubile suum rapina. Iuxta literam de Ninive dicitur, quod habitaculum regum fuerit, & aula nobilium, ad quam perrexit leo rex Babylonis. I. Nabuchodonosor, & catulus leonis subreguli quique eius, & non fuit quies resistere. Secundum analogiam gogen de leone, qui ad istum mundum venit, quod sentimus scrupulose dicimus, quia videlicet cum leone hunc diabolum nostri maiores intellexerunt, nos illum leonem, nos illum catulum leonis intelligi oportet, de quo patriarcha Iacob: Catulus (inquit) leonis Iuda, ad pascua filii mei ascendisti. Requiescens accubisti leo, & quasi leona. Quis suscitabit eum? Nam iste forlus reuera ille leo est, quem non est qui exterreat, & iste implevit pascua speluncas suas, & cubile suum rapina, quia ad pascua, inquit, filii mei ascendisti, & ipse de semetipso. Ego, inquit, si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum. Igitur quoniam haec tenet sub nomine Ninive arguatur mundus de peccato, dicens: & Ninive quasi piscina aquarum, &c. pulchrum nobis est intelligere, quod mox arguat de iustitia dicens ad quam iuit leo, ut ingrederetur illuc, ubi subaudiendum est, & a Ninive, i. ab hoc mundo non est susceptus. Nam in hoc est iustitia dei, quod iuxta veritatem suam promissionis, quae ad patres facta est, Christus in hunc mundum venit, quo factum verax deus iustificatus est in sermonibus suis, & de hac iustitia mundus arguitur, quod eam non suscepit. Nam per ordinem dicta sequamur. Vbi est, inquit, habitaculum leonum, & pascua catulorum leonum. Cum multa sint vel fuerint habitacula Ninive, i. multae civitates huius mundi, quae & leonum & catulorum leonum & visorum & pardorum, omniumque ferarum seu bestiarum habitacula sine pascua meruerint dici, vnum tamen nominatim libere hic inquiri intelligimus habitaculum leonum, & vnam pascua catulorum leonum, ita ut & ipsum habitaculum certum sit nominatum, & ipsa leones sine catulis leonum quid egerint, & qui vel quoniam fuerint, non sit incognitum. Arbitramur namque quod ipsa fuerit Hierusalem, eadem ob causam recte dicta vel dicens Ninive, ob quam dicitur Sodoma & Aegyptus, sicut in Apocalypsi habemus. Et corpora, inquit, eorum ponent in platea civitatis magna, quae vocatur spiritualiter Sodoma & Aegyptus, ubi & dominus crucifixus est. Eandem, inquam, ob causam vocatur Ninive, & enim ipsa erat mundus, qui crucifixus dominus est gaudens, quemadmodum dixit discipulis suis: quia plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit. Quando iuit ad eam leo sine catulis leonis, ut ingrederetur illuc? Nimirum quoniam descendit de caelis & de gente illa incarnatus est verbum dei, videlicet leo & catulus leonis, i. deus fortissimus, & filius dei fortissimi, ut ingrederetur illuc, quod videlicet ipsa noluit, unde & ille dicit eis: Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluit. Leonis eiusdem sine catulis leonis quod vere sit vel fuerit fortitudo magna, breviter praedicatur, cum dicitur, & non est qui exterreat. Solus enim iste dicere potuit: Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Quomodo iste leo cepit sufficienter catulis suis, & necavit leonem suum? Quomodo implevit pascua speluncas suas, & cubile suum rapina? Ad pascua, inquit, filii mei ascendisti, i. exaltatus es in cruce, infernum confregisti, & expoliasti, atque atrium illius fortis armati, tu fortior invadisti universa arma eius, in quibus confidebat, diripuisti, & spolia distribuisti. Cepit igitur leo sufficienter catulis suis, i. dicit Christus apostolis vel praedicatoribus suis, quibus ipse moriendo, & spiritu sanctum tribuendo, virtutem dedit, & viam fecit, quatenus per mundum universum ministerium expleteret eiusdem direptionis suae sine expoliationis. Cepit, inquam, sufficienter, quia nullus eorum defuit aut deerit, qui secundum propositum vocati sunt sancti, nullus oino deest, quin eosdem, quos praesciuit & praedestinavit conformes fieri sibi, vocet, iustificet atque magnificet. Quo autem & necavit leonem suum, vel quibus leonem suum? Nimirum vna leona, & multae eius leonae, vna est eius ecclesia, & multae quae per orbem sunt particulares ecclesiae, quibus quicquid incorporant, eo modo necantur, quae significat spiritus Petro dicebat: Surge Petre, occide & munda. Haec est pascua quae speluncas suas implevit, & haec rapina quae cubile suum implevit: speluncas, inquam, suas, i. mansiones quae in domo patris eius multae sunt, & cubile suum, i. paradysum delicias. Illic pascua suam deposuit, illic rapinam suam collocavit, pascua vtrumque iustam, & rapinam cum iudicio rapit, quia non aliena praedatus est aut diripuit, sed sua iniuste adempta, recte sibi restituit. Quis scilicet sit, latis ut dignum est, ut sese res habet acrimoniam per cunctationis huiusmodi per sentit, cum propter causam huiusmodi proclamans: Vbi est (inquit) habitaculum leonum, & pascua catulorum leonum eius. Quae intentione hic dictum putamus, ubi est? Duobus autem modis dicitur, ubi est. Alias

Leo Chrs. Gene. 49

Iohan. 12.

Quo Hier. v. 17 dicit Ninive. Apo. 11. Iohan. 16.

Match. 23.

Iohan. 12.

Luc. 11.

Roma. 9

Actos. 10.

Quaestio, ubi est, dicitur scilicet sit.

Alias quidem dum quis requiritur ut arguatur, velut cum Adā requirens dominus ait: ubi es, alias autem cum iudicio requiritur, ut iam non esse ostendat, quemadmodum in Iob dicitur: Si ascenderit visus in caelum superbia eius, videlicet impij, & caput eius nubes tetigerit, quasi sterquilinum in fine perdet, & qui eum viderant dicent: Vbi est? Velut somnium auolans non inueniet. Vtro libet horum modo hic dicat, nunc ubi est habitaculum leonum? Multum ad causam, quam praemisimus attinet. Veruntamen quoniam iam diximus Naum interpretari consolatorē & paracletum spiritum sanctum in hoc stare, ut arguat mundum de peccato & de iustitia & de iudicio, & delectat magis hoc sentire, quod dicendorum ubi est, iudicio requirat illud habitaculum leonum, & illa pascua catulorum leonum, pro eo quod leonem iam dictum venientem, ut ingrederetur illuc, leonem de tribu Iuda Chrs. cum videret eum quasi agnum, male susceperunt, tanquam leones & catuli leonum. Susceperunt me (ait) sicut leo paratus ad praedam, & sicut catulus leonis habitans in abditis. Leones illi pontifices, & catuli leonum pharisaei fuerunt. Habitaculum leonum civitas Hierusalem, pascua leonum templum opulentum. Ibi namque praedam de populo faciebant, & ob eandem causam ita pascua catulorum leonum, sicut recte dicta est, & erat illa domus spelunca latronum, & reuera ubi arguitur mundus, recte ipsa redargutio ab illa tali leonum habitaculo incipitur, quia veniens ad hunc mundum leo, de quo iam diximus: leo de tribu Iuda Chrs. suam illi habitaculo presentiam corporalem exhibuit, ut primum ingrederetur illuc, & deinde in omnes gentes poenitentia & remissio peccatorum praedicaretur in nomine eius. Fatui leones, & stulti catuli leonum, qui propositum illius avertere putaverunt, occidit illum, nam ille moriendo cepit sufficienter catulis suis, unde iam dictum est & de ipso quod habitaculo leonum tam sufficienter cepit, ut nullus deesset de omnibus quae habere voluit. Etenim crediderunt, inquit Lucas, quotquot praedinati erant ad vitam aeternam, igitur primo (ut iam dictum est) arguendum erat illud habitaculum leonum, & ita ut perditionis mundi sine iudicio, quo mundus iudicandus est per ignem, fieret exemplum. Hoc est quod cōfestim requisito, & quasi astante reo illo leonum habitaculo, talē edicit sententiam. Ecce ego ad te dicit dominus exercituum, & succendā visum ad fumum quadrigas tuas & catulos tuos comedet gladius. Exterminabo de terra praedam tuam, & non audietur ultra vox nuntiorum tuorum. Sententia haec iam dictum super illud habitaculum venit, & eventum eius totus orbis audiit. Ecce, inquit, ad te dicit dominus exercituum, quia ille dominus exercituum haec dicit, nisi ille leo, qui (ut iam dictum est) iuit ad eam, cui haec dicit: Nam ipse est dominus exercituum, & cōpetenter nunc seipsum nominavit dominum exercituum, dum dicit: ecce ego ad te, subauditur, venio cum exercitu Romanorum. Mei namque non solum exercitus angelorum, verum etiam exercitus hominum, exercitus cunctarum gentium mihi militans, etiam dum nesciunt, meaque voluntate faciunt, dum gens in gentem, & regnum cōsurgit aduersus regnum, miroque modo iustis iudicijs meis, non iusta, sed valde iniuste intentione sua feruunt. Ecce ego, inquam, ad te, non iam ut agnus, sicut prius in multitudine misericordiae, sed tanquam leo cum exercitibus suis, cum exercitibus Romanis, in ira & iusto furore. Talis ecce ego veniam ad te, & succendā visum ad fumum quadrigas tuas, & catulos tuos comedet gladius. Hoc ego faciam per manus exercituum meorum, per manus Romanorum. Quadrigas tuas, i. superbiam tuam, civitates tuas & omnia superbiae tuae instrumenta, ipsumque templum elationis tuae currum praecipuum succendā visum ad fumum, i. non ita ut extingatur, & remaneat semivivum, ut fieri solet, quando cōcurrentibus auxilijs, antequam cuncta deuoret, extinguitur incendium, sed ita ut omnibus cōsumptis, & materia deficiente morientis ignis, reliquiae cōuertantur in fauillam, & fumum videlicet secundum Sodomorum exemplum, de quibus ita scriptum est: Abraham autem cōsurgens mane, ubi steterat prius cum domino, intuitus est Sodomam & Gomorram, & vniuersam terram regionis illius, videlicet ascendit, tem fauillam de terra, quasi fornacis fumum. Sicut nullus fuit, qui extingueret Sodomam, vel propter quem deberet deus parcere illi regioni, egresso Loth cum suis, ita nullus erit, qui me succendere extinguat te, ad quam iui, & a qua recessi, & visum ad fauillam & fumum ardebis, & tunc catulos tuos, i. filios qui in te sunt, comedet gladius, i. cadent in ore gladii, & qui superferuerint, captiui ducentur in omnes gentes. Exterminabo de terra praedam tuam. Quam praedam tuam, nisi domum tuam, domum quondam meam, quam cum deberet vocari vel esse domum orationis, tu speluncam latronum fecisti. Illam talem praedam tuam ita exterminabo, ut non sit, ut non remaneat lapis super lapidem, qui non destruat. Et non audietur (ait) ultra vox nuntiorum tuorum. Nuntios, quos graece dicimus angelos, sacerdotes intelligimus, iuxta illud in Malachia: Labia sacerdotum custodiunt scientiam, & legem requirunt ex ore eius, quia ante

Hierusalem habitaculum leonum. Iohan. 16

Psal. 16.

Actos. 13

Dns exercituum, Chrs.

Gene. 19

Nuncij sacerdotes, & angeli. Malach. 2

gelus dñi exercituum est. Eiusmodi nuncijs siue angeloz quondã vox audiebatur, quia videlicet sacerdotes hostias immolâtes pro populo orabât & exaudiebâtur, sed vtra(in) quâ vox eoz nō exaudiet, & neq̄ p̄ces, neq̄ sacrificia de manibus eoz suscipiuntur. Hinc est qd̄ in Esaiã loquitur: Et cū extenderitis manus vestras, auertã oculos meos a vobis, & cū multiplicaueritis orationē, nō exaudia: manus em̄ vestrae plenae sunt sanguine. Proinde cū dicit, vox nuncijs tuoz, pariter intelligendū est, & nō iã meoz. Olim quippe sacer dotes illi sicut & prophetae, dicebant & erāt nuncijs dñi. De sacerdotibus iam ante di ctū est exēplū: labia sacerdotis, &c. Porro de prophetis illud exēplū siue testimoniū est. Et dixit Aggeus nuncijs dñi de nuncijs dñi, &c. Olim (inquã) erat, vt dicerent illius tēpli sacerdotes siue prophetae, angeli siue nuncijs dñi, sed ex quo ciuitas vel gens illa Christum negauit ante faciē Pilati, iam nō sunt nuncijs dñi, & idcirco vox nuncijs signat tuoz di xit, & non iam meoz debet subintelligi.

Esa. 1.

Aggel. 1.

Libri secundi finis.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN NAVM PROPHE,
tam commentariorum liber tertius.

Roma. 1.

Ibidem. 2.

Vangelio Christi, in quo revelatur (ait Apostolus) ira dei de ce lo super omnem impietatem & iniustitiam hominū, eorum qui veritatem in iniustitia detinent, quoz in hoc propheta sub nomi ne Ninive intelligimus vniuersitatē, magnū & euidēs est veritatis testimonium, id quod (sicut in antedictis ostendimus) manifestū eiusdem irae primi Iudaei subierunt iudicium. Verax Christus, & veridicus Christi Apostolus, in quo Christus iam dudū loque batur: His (inquens) qui ex contentione, & qui nō acquiescunt veritati, credunt autē iniquitati, ira & indignatio, tribulatio & angu

stia in omnē animā hominis operātis malū, statimq; subiungēs, Iudaei primū & Graeci. Si cut p̄dixerat, sicut p̄scriperat, Iudaei primū, ita factū est, quia cum Iudaeus & Graecus, siue Iudaeus & gentilis malū operās, ipse sit mūdus damnatus & dānandus, primus iā damna tio nis partē subiit Iudaeus, ita vt dubiū iam nō sit, vel esse debeat, quin subiturus sit & Graecus qñ pariter in fine seculi ambo iudicabunt. Plurimū hoc valere arbitramur ad elucidationē prophetiae huius, vt in caeteris q̄q; q̄ deinceps sequūtur, sine dubio p̄dicantia irae & indigna tionē, tribulationē & angustia, in omnē animā hominis operantis malū, semp̄ illud memo riter teneamus, Iudaei primū & Graeci. Sequitur. L. Vae ciuitas sanguinū, vniuersa mēdaci

Ciuitas san guinū, Hie rusalem,

Matth. 23.

Roma. 1.

Mendaciū dilaceratio ne plena.

ciū dilaceratione plena, nō recedet a te rapina. O ciuitas sanguinū, ciuitas diaboli, cōtraria ciuitati dei. O omnis anima hominis operātis malū, Iudaei primū & Graeci. Vae tibi propter hoc ipsum, q̄ es ciuitas sanguinū, quia videlicet sanguinē effudisti, & in sanguinibus edifi cata es. Tu primū o omnis anima Iudaei malū operantis, ciuitas sanguinū es, plus q̄ omnis anima Graeci, ex quo Christū occidendo, patrum tuoz, qui prophetas & iustos occide runt, mensurā impleuisti, vt veniret super te omnis sanguis iustus, qui effusus est a sangui ne Abel iusti. Vae tibi, quia tu es ciuitas sanguinū (vt iā dictū est) nō tantū eo modo q̄ ani ma Graeci siue gentilis, sed abundantius, quia Graecus siue gentilis, qui martyrū sangui nem fudit, legem nō habuit, promissiones ignorauit. Tu lege habēs, promissiones audisti, & prophetas & ipsum dominū prophetaz occidisti. Et vniuersa quidē ciuitas mēdaciū di laceratiōe plena, sed tu anima Iudaei abundantius q̄ anima Graeci, quia Graeci quidē anima in pluribus veritatē dei in iniustitia detinuit, siue in mendaciū cōmutauit, & cū cognouisset deū, non sicut deū glorificauit, aut gratias egit. Tu autē ipsam veritatem de carne tua ortam, & vidisti & odisti & mendacijs circūdedisti, & mēdaci occasione ad mortē tradidisti. Nō dico ciuitas mendacio plena, sed dico, qd̄ plus est, mendaciū dilaceratione plena, quia neq̄ ois Graecus vno modo mentis, si ipm̄ mēdaciū in pluribus apud eū sectas scindit & dilacera tur, neq̄ omnis Iudaeus vno modo de sanctis scripturis mentis, sed nunc aliud, & nūc aliud cōfingit, vt effugiat, quoties illū quispiā veritatis, quē Christus est, miles fixgnus insequit.

Vae tibi, quia non recedet a te rapina. i. remittet tibi rapacitatis vel auaritia culpa, quae tibi maloz oim radix extitit, & causa homicidaz, propter quae tu ciuitas sanguinū vocaberis, & vere es. L. V. vox flagelli, & vox impetus rotae, & equi frementis, & quadrigae feruentis, & egre ascendētis, & micantis gladii, & fulgurātis hastae, & multitudinis interfectae, & grauis ruinae, & finis non est cadauer. I. Tam pulchra (inqt̄ beatus Hieronymus) iuxta Hebraicū & picturā similis, ad praelium se praeparatis exercitus, descriptio est, vt ois sermo meus sit vltior. Qualiscūq; fuerit, quātumcūq; terribilis extiterit ille exercitus Babylonis, q̄ Nini uen in tēpore illo subuertit, nullā pōt habere comparationē ad magnitudinē fortitudinis, irae & indignatiōis, angustiae & tribulatiōis, quae superueniet vniuerso orbi in die iudicij, vniuersalis, quo tendentem prophetiae spiritum, nostri conat̄ sequi praesentis intētio ser monis. Vox (inqt̄) flagelli vox impetus rotae. Vbi vocē, quā dicit, audierat iste? Nimirum intus audiuit, in interiore homine audiuit, vbi sunt vel esse debent aures audiēdi mysteria regni dei, quales dñs req̄rebat, clamās ad turbas. Qui habet aures audiēdi audiat. Sunt au tem de victrici parte voces septē. Vox flagelli, & vox impetus rotae, vox equi frementis, vox quadrigae feruentis, vox equitis ascendētis, & vox micantis gladii, & vox fulgurātis hastae. Nam quod sequit̄: Et multitudinis interfectae, & grauis ruinae, & finis cadauer nō est, afflictiae partis miseriae sunt. Per hunc septenariū numez, vocum vniuersitatē intelligi mus cōmotiōnū, quae magnē Niniae. i. mundi huius percurrent excidium, scdm̄ hęc ver ba veritatis, quae trāsire non possunt: Et erunt signa in sole, & luna, & stellis &c. vique, nā Luc. 21. virtutes caeloz mouebunt. Et qm̄ iam diximus scdm̄ Ap̄lm̄, venturā esse iram, in omnē Hiero. 2. animā operātis malum, Iudaei primū & Graeci, opportune nunc ad memoriā redit, quia si Ioseph⁹ de bel. Iuda. 1. bro. 1. ca. 17. cut Iosephus refert, toties voces Iudaeus audiuit, quādo accepturus erat primitias dānatio nis. i. quando in excidium Hierosolymoz venturi erant Romani. Iesus (inqt̄) filius Arian plebeus & rusticus, cum ad festum diem venisset quadrienniū prius q̄ bellum gereret, re pente exclamare cepit, vox ab oriente, vox ab occidente, vox a quatuor ventis, vox in Hierusalē & tēplū, vox in maritos nouos, nouasq; nuptas, vox in oēm hunc pplm̄. Septis ma vox erat magis cōtinua, vae vae Hierosolymis. Quocunq; spū ille attonitus, voces illas declamauerit, nos & illaz & istaz septenario numero vocū designatā intelligimus, illic pri mum Iudaeo, hic Iudaeo pariter & Graeco, maloz siue miseriae vniuersitatem quae tunc vniuerso orbi superuenient. Non qdem equis & quadrigis, caeterisq; rebus bellicis, quae hic declamant ad iudicādum hūc mundū, deus vref, sed sicut iustū est, vt per quas res pec cauit hic mundus superbunt ac sanguineus, earundē rez nobis terrores illi praedicent, cū quibus est iudicādus. Iuxta hunc sensum, & illud dictū accipimus: Omnes em̄ qui acceperint gladium, gladio peribunt. Sili nāq; dici cōuenit. Omnes, q̄ abutentes potētia flagellauit, & impetū rotae, & equū frementē, & quadrigā feruentē, & equitē ascendētē, & mi cātem gladiū, & fulgurātem hastā agitauerint, siue vibrauerint, maxime super eos q̄ dñi dei sunt, & flagello inundate, & rotā impetete, & equo fremete, & quadriga feruete, & egre ascendente, & gladio micante, & hasta fulgurāte peribunt, & ipsi interfecti, & graui ruina preffi iacebunt, nec erit finis cadauer, quia in sempiternū cadauera erunt, quia morte sempiterna mortui, vera vita, quae deus est, sine sine carebunt. Sequit̄ L. Et corruent in corporibus suis, propter multitudinē fornicationum meretricis speciosae, & gratae, & habētis maleficia, quae vendidit gr̄tes in fornicatiōis suis, & familias in maleficijs suis. Corruent (inqt̄) in corporibus suis. i. in ira tremendi iudicis, ad cuius aduētum omnes hoies resurget & habēt cum corporibus suis, & in infernū corruere, omēs impij cum ipsis, in qbus peccauerūt, cor poribus suis. Quam ob causam? Propter multitudinē (inqt̄) fornicationum meretricis spe ciosae, & gratae, & habētis maleficia. Quae est illa meretrix? Cupiditas. Quae em̄ alia mere Meretrix trix dici pōt, vel cogitari, cum qua mundus iste a creatoris suo recedēs fornicatus sit? Ipsa cupiditas est, quae adornata multis, & pulchris creaturaz instrumentis, mundū in felice per concu piscentiā carnis, & concupiscentiā oculoꝝ multipliciter decepit, ita vt seruire faceret eum creaturae potius q̄ creatori. Speciosa nanq; videt, & grata est oculis eoz corruptis, & anie mis ambitiosis, qui attendere nolūt vel perpendere, quāto speciosior esse possit deus, oim creator & dñs. I. habet & maleficia meretrix ista. i. immixta suae voluptati malignoꝝ spiri tuum insidias, verbi gratia, dum auro vel argento, quae pulchra sunt, ita sese adhibent spūs e 4 maligni

Quat⁹ tēp⁹
ror in nō
ultimo iu
dicio

Matth 15
Voces septē
tem in par
te victrici

Luc. 21.
Hiero. 2.
Ioseph⁹ de
bel. Iuda. 1.
bro. 1. ca. 17.

Matth. 26

Meretrix

maligni, vt delitescetes in simulachris, dada respōsa, mundum opinione repleuerint, quōd opa manuū hoīm. s. aurea vel argētea simulachra, dñi sunt. Ita vendidit ista meretrix. gētes in fornicatiōibus suis, & familias in maleficijs suis, ga videlicet p ebrietatē cupiditatis accēdit qd animā hoīm, aurī & argēti pulchritudine intrū delectatae sunt, vt se prostituerēt: firmu lachris. Nō tm gētes, vtz & familias vēdidit, in eiusmodi fornicatiōibus vel maleficijs suis. i. nō tm illos q ignorabāt deū, neq; p scripturā aliquā nomē eius audierāt, vtz etiā eos, q le gem acceperāt, vnde & de creatori qdāmodo familiars erāt, pēssime secū fecit fornicari, sicut passim fere oēs testant libri diuini. L Ecce ego ad te dicit dñs exercitū, & reuelabo tibi pudēda tua in facie tuā, & oñdā gētibus nuditatē tuā, & regnis ignominia tuā, & proñciā sup te abominatiōes tuas, & cōtumelijs te afficiā, & ponā te in exemplū, & erit oīs q viderit te, resiliat a te, & dicet: Vastata Niniue. J Supra dixerat: Ecce ego ad te, dicit dñs exercitū, & succendā vsq; ad fumū quadrigas tuas, & nūc dicit dñs: Ecce ego ad te, & reuelabo pudēda tua in facie tuā. Illic superbiā, hic mūdī huius arguit luxuriā, quā duo mala sunt p̄cipua in puerione totius hoies, ga videlicet supbia spm̄ erigit, luxuria carnē cōstrum pit. Reuelabo (ingt) pudēda tua in facie tuā. Hoc ipm̄ in Psalmo sic dicit: Arguā te, & statim cōtra facie tuā. Nunc em̄ per mētis supbiā videre dedignaris vel scire, qualē vel quantā habeas turpitudinis maculā, nec pudet te, quod insatiabilē luxuriā & libidinē sequaris passi uā, & si vides, nō tibi est pudori, imo lētariis, cū malefeceris, & exultas in rebus pessimis, & p̄ctm̄ tuū sicut Sodoma p̄dicās, nec abscondis. Tum nimis qm̄ tibi prae magnitudine tribulatiōis & angustiae sic superbire, sic lētari, & sic exultare nō vacabit, nuda turpitudinis consciētia, melius parebit in facie tuā, in oculis tuis, iugi memoria, quasi libro semp apto, vt semp per legere cogaris, quācūq; fecisti, dixisti, aut mēte tractasti. Nec soli tibi o quācūq; ania hoīs operātis malū Iudaei siue Græci, nō (inquā) soli tibi reuelabo pudēda tua, mō quo iā dixi, sed & ostēdā gētibus nuditatē tuā, & regnis ignominia tuā. Quibus gētibus & regnijs vel ad qd ostendā illis nuditatē & ignominia tuā? Nimis oibus gētibus, quascūq; feci, de quibus Psalmita: Veniēt (ingt) & adorabunt corā te, & glorificabūt nomē tuū, ad hoc ostēdam, vt vidētes dānationis tuae causam, sciāt etiā laudē iudicij, vel iudicātis iustitiā & scientiam, dicāt Magna & mirabilia opa tua dñe de opotēs, iustitiae & verē viae tuae, rex seculorū. Quis non timebit te dñe, & magnificabit nomen tuum? Quia tu solus pius, qm̄ oēs gentes veniēt, & adorabunt in conspectu tuo, qm̄ iudicia tua manifesta sunt. Item: Salus & gloria, & virtus deo nostro, ga vera & iusta iudicia eius sunt, ga iudicauit de meretrice magna, quē corrupte terram in prostitutione magna. Vt hoc dicant, vel dicēt scient ostendā illis nuditatem tuā, & proñciā super te abominationes tuas, & contumelijs, subaudit tuis, te afficiam, & ponam te in exemplum, vt videlicet de te capiāt diuinā laudis materiā suae documentū, semperq; iustae saeuertatis vel saeuere iustitiae dei in re sciant experimentū. Quo modo autem oīs q viderit te, resiliat a te, & resiliendo dicet: Vastata es Niniue. Videlicet eo modo, vt magnum chaos firmatum sit inter te, & omne q nō tenebit tecū in tua p̄ditione, & multum lētus erit, quod poterit resiliat a te, nec saltē ad horā cupiet transire ad te pro vlla cōsolatione. Nā cum dixeris Vastata est Niniue, nihil addet amplius loqui, aut adiungere se tibi aliquo verbo vel gestu cōsolantis. Sequitur em̄: L Quis cōmouebit super te caput? Vnde quærā cōsolatorē tibi. J Cōmotio capitis aliquādo pro insultatiōe, aliquādo pro cōsolatiōe solet intelligi. Pro insultatiōe, vt illic: Opprobriū factus inimicis meis, p̄derāt me, & mouerūt capita sua. Itē: Deriserūt me, locuti sunt labijs, & mouerūt caput. Hęc nāq; p̄dicta de eo sunt, qd crucifixo dño p̄tereuntes blasphemabāt eū, mouētes capita sua. Pro cōsolatione vero, vt in Iob: Venerūt autē ad eū oēs frēs sui, & vniuersae sorores suae, & cūcti q nouerunt eū prius, & comederūt cū eo, & mouerūt sup eū caput, & cōsolati sunt eum. Circūstātia discernūt cōmonitionē capitis vtrū cōsolantiū, an deridentium sit. Cūm dixisset hic, qs cōmouebit sup te caput suum? statim subiunxit: Vñ quærā cōsolatorē tibi? Ergo qs cōmouebit sup te caput, idē est, ac si dicat: Quis tibi compatiē, qs te cōsolabit, & subaudiet dum est nullus. Itē cnm̄ dicit: Vnde quærā cōsolatorē tibi? oportune ad memoriā redit illud, qd Abrahā r̄ndit ardētī diuiti. Nam quod vni dixit, oibus dictum debet intelligi. Vnde tibi aditum quærām; vt Lazarum mittam, qui refrigeret linguam tuam. In omnibus inter nos & vos chaos magnum firmatum est, vt qui volunt hinc transire ad

Psal. 49
Prouerb. 2
Esa. 7.
Psal. 87
Apocal. 18
Ibidem. 19
Duplex motio capitis. Psal. 108
Psal. 21
Iob. 42
Luc. 19

vos non possint, neq; inde huc trāsmearē. Ergo non est vnde quærā cōsolatorē tibi, tempus tuę cōsolatiōis omne praterit. Recepisti bona, recepisti cōsolationē in vita tua. Sequitur: L Nunqd melior es ab Alexādrīa populorū, q habitāt in fluminibus, aqua in circuitu eius, cuius diuitiā mare, aquae muri eius, Aethiopia fortitudo eius, & Aegyptus, Afrīca & Lybies fortitudo eius, auxilio tibi fuerūt. Sed & in ipsa transmigratione ducet in captiuitatem. Paruuli eius elisi sunt in capite omniū viarū, & super inclitos eius mittet fortē, & oīes optimates eius affigent compedibus. J Quo tpe hęc prophētia scripta est, quā nūc vocatur Alexādrīa dicebat No, & longe post tpe ab Alexādro magno Macedone nomē accepit. Alexādrīa semperq; sub noīe primo. i. No Aegypti metropolis fuit, & abūdatissima populis. Deniq; Aegypti, & hi q res gestas Alexādrīae memoriae tradiderūt principē eā fuisse autumāt. Dicit itaq; ad Niniue, nunqd populosior es, aut potētior Alexādrīae? Et describit situs Alexādrīae qd super Nilum & mare posita, hinc inde aquis & fluminibus ambiat. Quod autē Aethiopia, Aegyptus, & Afrīca in p̄sidio eius sunt, ipse situs provinciāz & vr̄bis ostēdit. Hęc quoq; (ingt) prophēta capiet a rege Babylonis, & in captiuitatē ducet. Paruuli eius allident in capite oīm viarū, & incliti eius siue nobiles cōpedibus diuident forte vlti or̄. Nunqd tu melior es illa? Non & tu ergo inebriaberis, & eris despecta, & tu qres auxiliū ab inimico, subaudit, aeque vt illa iusto iudicio. J Luxta hęc similitudinē Niniue atq; Alexādrīae collationem siue cōparationē fieri suggerit prophēta sp̄s, eorū qui manifeste deo cōtrarij sunt. Illes illo tpe Assyrii fuerūt, & eorū q cū negotijs seculi sunt impliciti, qles maxime Alexādrini fuerunt nō tm̄ professionis voce blasphemāt deū, imo & profitent se nosse deum. Et cōgrue per Alexādrīa populi p̄nt intelligi, q nec tā impij sunt, vt possint ab ecclesia iudicari, tanq; apud deū iam condēnati, nec ita religioni quā profitent intētī, vt Iuda siue Hierusalē mereant nuncupari. Igit si conuerat in extremo iudicio Niniue, i. mūdus dānatus su per sententiā suae dānationis, nunqd ait, tu melior es ab Alexādrīa populorū. Et sit sensus: Nunqd tu impiorū vniuersitas iustite euaderes impunita, cū etiā multitudo quē nihil egit te cum cōtra deū, multitudo inulterē qdem viuētū verūtū veritatē dei per vim nō impugnatū, dignū pro meritis portauerit, aut portet iudiciū, pro eo q fluctuosus seculi negotijs nimis intēdit, secūdm̄ similitudinē Alexādrīae, quā tā negotiosa q̄ populosa est, habitās in fluminibus, aquas habēs in circuitu, quā sunt pro muris ad munimentū eius, vnde & ab Aethiopia & ab Aegypto, atq; ab Afrīca, multae diuitiāz cōmodius ad eā conuehant, ita vt mare dici possint diuitiāz eius. Hm̄ōi intra terminos eius, quā dicit Hierusalē, q plurimi continent, & q̄uis ibi sint vel fuerint pro suis quicq; meritis, aliq; sp̄aliter, aliqui etiā aeternaliter puniunt scdm̄ similitudinē Alexādrīae populorū, quorū paruulos in capite oīm viarū elisos, & inclitos siue optimates ait cōpedibus esse afflictos. Hinc illud est, & ad hęc sensum p̄tinet, quod Petrus ap̄tus cum dixisset: Qm̄ tēpus est vt incipiat iudiciū de domo i. Petri. J dei cōtinuo subiunxit. Si autē primū a nobis, qs finis illorū, q non credūt dei euāgelio? Cū illo pariter dicamus, scdm̄ prae sentē huius prophētae locū. Si iudicio dei p̄saepē violentia p̄secutiōis sup domū dñi incubuit, pro eo q̄ cū deberēt sp̄alibus esse intētī, magis carnalia sunt secuti, & seculares effecti, & propter nomen fidei, per oia fere siles Alexādrinis quā stuosis, qs eorū finis, q oīno non credunt, & tā verbo q̄ opere cōtradictū euāgelio dei, per oia similes Assyrijs superbis & impijs. Et qm̄ iam supra meminimus diuitis purpurati, & Lazari mendici, q duo pro exemplo omni humano generi sunt appositi. Si Lazarus ex no mime deo notus, impunitus nō est dimissus, sed recepit mala in vita sua, qs finis tuus debet esse o diues, q & deo p nomē ignotus es, & recepisti bona in vita tua? Nunqd tu Lazarus melior, aut iustior es, vt Lazarus nunc vna, & simplici cōsolatione consolet, ga dum viuet, non habuit cōsolationē vitae illius, tu duplici cōsolatiōe consoletur sis. i. vt & tu pura indutus & bysso epulatus fueris quotidie splendide & nunc de intincto in aqua digito Lazari capias refrigeriū linguā tuā? Non sic se habet ordo vel ratio iustitiāz iudicij dei. J Ergo & tu inebriaberis. J O Niniue, cuius exemplū ē diues ille, & inebriaberis (ingt) ab inimico & felle. L Et eris despecta, & tu quærēs auxiliū tuū ab inimico. J Videlicet sicut quærē fuit ille auxiliū a Lazaro, quē tibi fecerat inimicum. Lazarus primū quærerat auxiliū ab inimico, iacēdo ad ianuā diuitis, & cupiēdo saturari de micis, quā cadebāt de mēsa diuitis, vltq; inimici, ga vel micas nolebat largiri versa vice postmodum diues auxiliū q̄ fuit a Lazaro

Mysterium huius cōparationis
Luc. 16

Lazaro, iuste nō amico, & nō obtinuit, iuxta horū exemplū o Ninive, o mūdus, q totus ea deditus auaritiæ atq; supbiæ, cū multi q portadi sunt in sinū Abrahæ p sepe qrit, & q fuerit auxiliū abs te in aliqua necessitate, & nō solum nō obtinuerit auxiliū, verū etiā inueniunt apud te supplicū. Et plane cōstat, qā quæ fierūt auxiliū ab inimico, i. à te q odisti eos, & ad uerfaris deo. Reddet tibi vicissitudo, vt & tu quæras auxiliū ab inimico, i. ab omni quē inimicū tibi fecisti iniuste psequēdo, & nō obtinebis, sed dicet tibi Recordare, qā recepisti bona in vita tua, & iste vel ille sibi mala. L Nunc ergo hic cōsolat, tu vero cruciaris. L Omnes munitiones tuæ, sicut ficus cū grossis suis, si cōculsæ fuerint, cadent in os comedētis. L Si ad illa, quā subuertit Nabuchodonosor, Niniuē respicias, locutio est hyperbolica. Neq; em munitiōes, aut muri siue turres, vel oppida Niniuē, tā facile cesserūt Babylonijs, vt in casu suo ficis possint cōparari primitiuis, quæ si cōculsæ fuerūt leui tactu, in os cadēt deuorātis. Porro, de toto mūdo isto, sicut dī, vel sicut lsa sonat, ita fiet. Facillime & sicut eiu(modi) sici fruētus leui motu decurrit, & nō in terrā, ne saltē paruus labor sit comedētis, sed statim in os cadit deuorantis, sic in die iudicij: qm manifeste veniet deus noster, & nō silebit, qm ignis in cōspectu eius exardescit, & in circuitu eius tēpestas valida, magno terrā motu cadēt munitiōes totius orbis quātēcūq; vel qualescūq; tā spūales q̄ materiales, pnt intelligi, & ille quorum primus fructor fuit Cain, & illæ quas cōtra veritatē extruxit, oēs spūs erroris, cadent in os deuorātis inferni, glutietis abyssi, gehēnalis incēdij. Sequit: L Ecce populus tuus, mulieres in medio tui. L Et hoc vt ipsa sonat lsa, veraciter de Assyrijs sentiendū est. Cum enim prius fuerint viri fortes atq; terribiles, postremo facti sunt quasi mulieres, maxime q; Assyriorū reges, quos maxime viros esse oportuisset. Postremo apud eos, vt refert Pompeius Trogus regnauit Sardanapalus vir muliere corruptior. Ad hūc videndū, qd cum nemini ante eū pmissum fuerat, pfectus ipsius, Medis ppositus, noīe Arbaces, cū admitti magna ambitioe ægre obtinisset, inuenit eū inter scortorū greges purpurā colentem, & cū mulieribus habitū, cū malitia corporis, & oculoꝝ lascinia, omnes scēminas antēret, pensa inter virgines partientis. Hæc prima tūc tps destructiōis impio Assyriorū causa fuit. Ecce ergo, inquit, populus tuus mulieres in medio tui. Statimq; subiūgit: L Inimicis tuis ad apertionē, pādent portæ tuæ deuorabit ignis vectes tuos. L De mūdo hoc probrosē cōstat edici, ex opposito illius laudatiōis, qua superius ascēforis cœli viros collaudauit. Clypeus (in)q; fortitū eius ignitus, viri exercitus eius in coccineis igneæ habenæ curus eius. Isti viri sunt, & istis ad apertionē pādent portæ huius Niniuē, dño cū senioribus populi sui ad iudiciū veniet, & populis eis, mulieres in medio eius capient, & in aternā captiuitatē deuoluent. Tunc deuorabit ignis vectes tuos, o Niniuē, qā iudicabit seculū per ignē, & nō poterit resistere. Sequit: L Aquā propter obsidionē hauri tibi, extrue munitiōes intra lutū, & calca subigēs, tene laterē, ibi comedet te ignis, peribis gladio, deuorabit te bruchus. Congregare vt bruchus, multiplicare vt locusta. Plures fecisti negotiationes tuas q̄ stellæ sunt cœli. L Ad illa, Niniuē iuxta literā, sic intelligendū est: Prope est obsidio, hauri igit aquā, & cura ne potus desit obsessæ. Muni turres, lateres cōfice, vt interrupta muroꝝ struas. Et cū hæc oīa feceris, vt a brucho humus, ita gladio deuoraberis. Sed cū multiplicata fueris vt bruchus, & vt locusta in vnū pariter cōgregata, & cōgregaueris sicut altra cœli diuitias tuas, sicut locustæ & bruchus & parua genimina locustarū, quæ vocant atelebus sole incalescēte auolat, nec reperiuot, sic tu dispgeris, & fugies. Natura em hæc locustarū ē, vt in frigore torpētes, p calorē volitēt. Porro, atelebus parua locusta ē, inter locustā & bruchū, & modicis pēnis reptās potius q̄ volās, semperq; subiliēs, & ob quā cām, vbicūq; orta fuerint, vsq; ad puluē cūcta cōsumit, qā donec crescāt pēnæ, abire nō p̄t. Hęc haftenus: Ego aut p̄ns capim mētē ptractās, & intus prospiciēs, primū fateor, vim dictorū expauesco, sensumq; parē p oercurrētē p̄ pōdere ipsius ferre vix valeo, ac deinde btōs illos eē dico, q nō gnauerūt, metmor pariter ipsius dñi dicētis, qm ecce veniet dies, in qbus dicēt, beatæ steriles & vētres, q nō genuerūt, & vbera q̄ nō lactauerūt. Tāta est insania mūdi, q̄ p̄nti loco arguit, tāta grauitas eius q arguit sc̄tūs spūs, vt diu sermo cūctē, nesciēs qua erūpet admiratiōe p̄uētus. Totū ergo capim nūc rursus recitare libet. Aquā (in)q; propter obsidionē hauri tibi, extrue munitiōes, intra in lutū, & calca subigēs, tene laterē, ibi comedet te ignis, pibis gladio, deuorabit te bruchus, Cōgregare vt bruchus, multiplicare vt locusta. Plures fecisti negotiatiōes tuas q̄

Psal. 49

Gene. 4

Verba Iulij
stini libr. 1.
ex Trogo,

Atelebꝝ p̄
ualocusta,

Luc. 23

tuas q̄ stellæ sint cœli. Vnde sermonis erit initiū? qua ex parte quæremus explanationis adiū? Libet primū ingredi ab hac parte qua dicit: plures fecisti negotiatiōes tuas, q̄ stellæ sint cœli. Nam post partis huius ingressum, melius cætera patebunt. Quid ergo est, plures fecisti negotiatiōes tuas o Niniuē, o mūdus (cuius quasi caput tūc erat Niniuē) q̄ stellæ cœli, nisi plures fecisti generatiōes tuas, q̄ destinati vnq; fuerint, q vocarent sancti secundū propōitū dei, q omnes stellæ sunt cœli. Vere plures fecisti negotiatiōes tuas, negotiatiōes carnis, negotiatiō negotiatiōe infelici, vnde cōgregarēris vt bruchus, multiplicarēris vt locusta, cuius videlicet bruchi siue locustæ exiguitas nō minimū a stellarū cœli dignitate distat. Numerus & ordo t̄mmodo stellarū cœli sunt in propōito creatoris, benedicētis primis masculo & scēminæ, atq; dicētis: Crescite & multiplicamini, & replete terrā, & subijcite eā. Cōgregatio siue multiplicatio, qua cōgregaris vt bruchus, multiplicaris vt locusta, nō de gra est illius benedicētis, sed de ira & infelicitate peccati, de ira eiusdē creatoris dicēris ad mulierē post effectū peccati, pro reatu p̄uaricatiōis. Multiplicabo aērinas tuas, & cōceptus tuos. Et qd ē multiplicabo, nisi pmittā multiplicari iusto iudicio? Tu em o Niniuē nō mihi generare desiderās, tu (inquā) mūdus nō mihi filios facere cupiēs, nō mihi de carne tua stellæ cœli fabricare intēdens, sed tuis voluptatibus incubens, & t̄m in terra multiplicari ambis, intras & p̄tinaciter atq; intēperūter intrabis in lutū, calcas atq; calcabis subigēs, & tenebis laterē. Fac quod facis, intra in lutū, & calca subigēs, tene laterē. Dum te in pendia ad coitū, veraciter intras in lutū, dum cito turbine libidinis desuper ageris, tui met impotēs, nimis calcas subigens, dum cōplexu stringis & stringeris, sine dubio tenes laterē. Hæc est pars tua, pars sordida, magna infelicitas. Cui seruis hoc agēs? Cui generas, ita faciens? Ibi comedet te ignis, peribis gladio, deuorabit te bruchus. Comedet te ignis, q non extinguet, & peribis gladio, quo iam dudū percussus est diabolus, deuorabit te bruchus, id est, vermis q non morit. Bruchus namq; vermis est, volatilis qd em interdū, sed suo pondere prægrauatus, quia pennulis non satis iuuatur, detrahitur, & lasso in terra cadit volatu. Sunt igitur illæ eiu(modi) sententiæ, intra in lutum, & calca subigens, tene laterem, quales gramatici si uerhetores, concessas appellant, pachro locutionis modo ita se habentes, vt & in compulsionē prohibeāt, & in prohibitionē compellāt. Quæ tamē ne non intellectæ persuasiōes esse videant, p̄mixta sunt aliqua verba quæ manifeste repugnāt, ne quod dicit audientes impari vel p̄suaderi putēt, Ita hic ē manifestū est. Nam cū dixisset, intra in lutum & calca subigēs, tene laterē, continuo subiunxit. Ibi comedet te ignis, peribis gladio, deuorabit te bruchus. Vbi dixit, congregare, mox apposuit vt bruchus, vbi dixit, multiplicare, statim addidit, vt locusta. Continuo sciam vere gradinosam inuexit, habētē plurimū vituperationis, plures (inquēs) fecisti negotiatiōes tuas, q̄ stellæ sint cœli. Nonne h̄mōi in tali re cōcessio, magna de supernis est irrissio. Est em in cœlis nonnulla irrissio, dicēte Psalmista: Qui habitat in cœlis iridebit eos. Et q̄ vnq; sensatus rem vidit vel audiuit, quæ superna sit irrissio dignior, q̄ fuit vel est mūdi huius studiū in generādo, vel vnū pro exemplo siue exp̄t̄mōto istud accipe. Gentes insanae, & ipsi q sibi sapiētes videbant Romani, proletarios decreuerunt in vrbibus esse, proletarios ab eo dictos, q̄ nullā habētes occupationē, tantum modo sufficiēdæ proli vacarēt, infelices ac miserī, ad qd sufficiēdæ proli. Nimis ad occidē dum, vt nō deesset diabolo, vnde quotidianū fere possēt habere sanguinis humani ludibriū, quotidianū spectaculū, qm educebant dietim morturæ legiones in præliū, vbi velut arida stipula cēdebant, ne dicā milia hoīm, potius miriades legionū. Quis non audiuit, imo q̄s audire sufficit, cui legere vel audire vacauit a cōstitutione mūdi cōtinuas mortes hoīm ferro, fame atq; pestilētia pereuntiu? Taceo de mortis cōditioe cōi quā iustitia, imo miserī cordis cœlestis omī generi humano indixit, dicēdo: qā puluis es, & in puluē reuertēris, ne videlicet in animā mortuus, vita carnis homo in aternū uiueret, rapiēdus ad iudiciū, nō interueniēte morte, vt dæmones, qbus non moriētibus iudiciū aternæ mortis repositū est. Inde nūc sermo est, qd hoies mortē naturalē nō expectātes, toties tā multis in p̄lis, tantis milibus sese collegerūt atq; cōuenerūt, ruētēs in ferrū vt cētenaria militū moriētū, mireris q̄s ex historijs numerare velis, satis admirari possit. Ad hoc negotiū inter cæteras insanas, proletarios quoq; (vt iam dictum est) sibi in vrbibus collocauerūt, ne deessent aliq̄ occisus alijs, substituerentur ad occidēdū. Nonne igitur vel pro hac stultitia dignū se fecit

Quid plūtes negotiatiōes tuas, quā sunt stellæ cœli, numerus reproborum.

Gene. 3

Snæ conuelliæ

Supra irrissio contra generatiōnes mūdi, Psalm. 2

Gene. 3

man

mundus, vt ille q habitat in cœlis irrideret eum, dicens: Intra in lutum, & calca subigens te ne laterem &c. vsque ad id, plures fecisti negotiationes tuas, q stellæ sunt cœli, id est, sicut iâ diximus, plures morti & inferno generasti, q sint vel esse debeant omnes electi, propter quos vt nascerentur, deus masculum & foeminam fecit, & benedixit eis. ¶ At vero ipsæ stellæ cœli, id est, electi dei, filij benedictionis sub hac irrisione plorant, & semetipsos deflent, recolentes illud lutum suæ originis initium, de quo hoc dictum intelligimus: Intra in lutum, & semetipsos confitentur lutum esse, & plorantes dicunt: Et nunc domine pater noster tu es, nos vero lutum & fictor noster, & opera manuum tuarum omnes nos, Item, & quilibet eorum dicit: Memento (quæso) quod sicut lutū feceris me, & in puluerē reduces me, Nonne sicut lac mulsisti me? Hæc dicendo vtiq; præoccupant, siue pueniunt faciem eius in confessione. Nam quasi oblitus deus sit, de q fragili, q vili illos materia fecerit, de quibus cœlestem fortitudinem exigit, vt fortes sint, & in cœlum fortiter ascendere velint, & stationes habere, quarum similitudinē quandam præferunt visibiles stellæ cœli, de quibus mentionem præsentis loco fecit, dicendo mundo huic: Plures fecisti negotiationes tuas q stellæ sunt cœli: reducant illi, videlicet creatori, siue plasmatori ad memoriam, vnde eos fecerit, siue plasmaverit. Nunquid ergo his qui eiusmodi sunt, dicere nouit deusta le qddam, intra in lutum, & non potius operi manuum suarū porrigere dexterā, vt non intrent in lutum? Sed & si intrat ordinato introitu, id est, secundum legem, quā ipse posuit, q masculum & foeminam creauit, & benedixit; non pertinet ad eum irrisio hæc eius, q habitata in cœlis? Quare? Videlicet, q causam non habet eadem, quā hic præmisit scriptura, dicens, propter obsequionem. Quænam causa est, quæ significat, dicendo: propter obsequionem, nisi illa propter quā reprobatur a deo filij huius seculi, q volunt habere hic manerem ciuitatem? Propter istā causam, quasi necessario, quasi rationabiliter ruebant gentes in libidinē, & vterq; sexus quasi aquā fundebat, atq; hauriebat immoderatā carnis voluptatē. ¶ Vnde notādum, q proprijs partibus cuiq; exprobrat sexui. Fœmineo videlicet, dum dicitur: aquā hauri tibi, virili, dum dicitur, intra in lutum. Nam quod aquam haurire, hoc fit mulieri, intemperanter virum subire, de illa sapientis sententia constat, qua dicit: Sicut viator sitiens ad fontem os suum aperiet, & ab omni aqua proxima bibet. Itaq; hoc modo extruere munitiones, s. muliere hauriente aquam, viro intrante in lutum, hoc est, propter causam supra memoratam, certatim morituras supplerē legiones. Taceo de illa parte extrema turpitudinis, quam Apostolus merito horrescens terribiliter percutit, q fœminæ eorum immutauerunt naturalem vsu, in eum vsu q est contra naturam, similiter & masculi, relicto naturali vsu fœminæ, exarserunt in desiderijs suis, inuicem masculi in masculos turpitudinem operantes. Sufficit ad præsentis scripturæ intentionem, exprobrare illud quod aliquam habere videbatur rationem, s. quod multos faceret filios propter obsequionem, propter vendicādam terræ habitationem, siue quamlibet ciuitatem. Non (inquam) pertinet ad eos irrisio hæc, dicens: intra in lutum, & cætera, neq; ibi, siue propter illud comedet eos ignis, aut peribunt gladio, aut deporabit eos bruchus; veruntamen hoc tempore beatores sunt, q permanent secundum Apostoli consiliū, vt videlicet, q solutus est ab vxore, nolit querere vxorem, & q habent vxores, tanquā non habentes sint: illud quoq; inter cæteras tribulationes carnes reputātes, ne forte quod generat, veniat ad numerū stellarum cœli, quoniā hic ita dictum est: Plures fecisti negotiationes tuas, q stellæ sunt cœli.

Deniq; & patriarchis, quorū primo Abraham dixerat deus: Suspice cœlum, & muna stellarū, si potes. Ac deinceps: Sic (in)q; erit semen tuum. Iphis (in) quā) patriarchis contigit plures facere negotiationes, q stellæ sunt cœli, id est, vt non omnes quos ipsi generauerunt pertinerēt ad numerū stellarū eiusmodi. Nonne frater Esau era Iacob (ait dñs) & dilexisti Iacob, Esau autem odio habuit? Sequitur: L. Bruchus expansus est, & auolauit. Custodes tui quasi locustæ, & paruuli tui quasi locustæ locustarū, quæ confidit in sepibus in die sitis, & gors. Sol ortus est, & auolauerunt, & non est cognitus locus earum, vbi fuerint. ¶ Quia dixerat, congregare vt bruchus, multiplicare vt locusta, immoderatam atque superfluam volens intelligi generationem, atque conceptum infelicium abundantiam, quæ velut pennati vermiculi de carne huius mundi quotidie nascendo scaturiunt, permanens in metaphora, grande vanitatis eorum ridiculum pandit, sic incipiens: Bruchus expansus est, & auo

Stellæ cœli, filij benedictionis

Esa. 64.

Iob. 10.

Psal. 94.

Ecc. 26.

Roma. 1.

Consiliū Apostoli. 1. Cor. 7.

Gen. 17.

Malach. 1.

& auolauit. Quanti em æstimat exaltationē siue dilationē filiorū huius seculi, cōparādo illos bruchus expanso, & auolantē? Collaudatio in oibus sancto spiritui, quia cōgruā illis si militatōne inuenit. Exēpli gratia, Alexander magnus, cuius regnū apud prophetā Iohel per bruchū intelligimus, q̄ fere vsq; ad fines terræ sese magnificauit, natus (vt fertur) de incestu, ex Olympiade vxore Philippi Macedonis, nōne bruchus vermis expansus fuit? At ille expansus auolauit, i. velociter decessit. s. ætatis suæ anno tricesimo primo, regni autē duodecimo. Quid si quis alius aliquot mēibus vel annis sese expandēdo diutius durauit? Nam diuturna expansio cuiusq; debet æstimari, quantorūlibet annorū fuerit? Nimis q̄ pluribus annis viuēs in hoc seculo sese dilatauit, breui expansione sese expandit, & cito decessit. Illū decessisse, bruchū auolasse est, & pulchre, nō dictū est: expansus est, & volauit, sed expansus est, & auolauit. i. non rediturus recessit. Quam leue est huius vite momētum q̄ adhuc ipse qui habitat in cœlis, irridens. Custodes, inquit, tui quasi locustæ, & paruuli tui quasi locustæ locustarū. Quinā sunt tui o Ninivæ custodes, nisi seculi principes, non in deo, sed in seculo potētes? Isti igitur vidētur esse gigātes, sed ecce quasi locustæ sunt. Substant in curribus, volitēt in equis, & in tibijs suis gloriant iuuenuli, nā interim spectās eos desuper sapiētia, ridet & dicit: Fors erit amigdalu, impinguabitur locusta. Quidnā est im impinguabitur locusta, nisi intumescēt, & tumore suo grauabunt, si ad citā senectā peruenerint, q̄ nunc saluunt crura iuuenilia? Infelix floritio, misera impinguitio, cū præ ariditate se neccia canicis florescit, & contra præ humore inutili, crus aut tibia pinguescit. ¶ Qui Locustæ: lo poro sunt paruuli, de gbus dicit, Et paruuli tui sicut locustæ locustarū, nisi vulgus exile, si cultarum. ne populares, aut plebei, quorū æstimatiōe dū adulant potētiorib; ipsi potētes quasi gigātes sunt? Vtiq; quātūlibet adulādo nō efficiunt, vt ipsi potētes quasi elephāti, & q̄ sub eis quasi boues sint, aut q̄si bubuli, sed quasi locustæ locustarū, i. minimi, portātes imperia paruorū. Quam vero decēter subiungit, Quæ confidunt in sepibus in die frigidis, sol ortus est, & auolauerūt, & nō est cognitus locus earū, vbi fuerint, videlicet secūdū naturā locustarū, q̄ eiusmodi est, vt in frigore torpētēs, per calorē volitent. Quid per diē frigidis, nisi tēpus intelligimus aduersitatis, q̄n cauis exigentibus, iustū est gentē quālibet aut regnū tribulāre? Tunc effusæ multitudines exercituum tanq; locustæ in vrbibus, aut circa vrbes confidunt, & tā in vicis q̄ in agris cuncta cōsumunt, Exēpli gratia, vt Assyrii tunc tēporis alcē derunt ad vniuersas ciuitates Iuda munitas, & cæperunt eas, & obsederūt Hierusalē. Dies frigidis erat, i. afflictionē propter sua merebatur peccata. Sed ortus est sol, & locustæ auolauerunt, q̄a propitius factus est dñs, & vna nocte deleta sunt castra Assyriorū centū octoginta quinq; millia hominum. Nōne velociter auolauerunt locustæ eiusmodi, & nō est cognitus locus earū, vbi fuerint. Sic oīs multiplicitas siue cōgregatio, quā dixerat, cōgregare vt bruchus, multiplicare vt locusta, velociter transit, & pertransibit, permanebunt autē stellæ cœli fixæ in altitudine firmamētī, de gbus dixit: Plures fecisti negotiationes tuas, q̄ stellæ sunt cœli, q̄ multi reprobi, pauci sunt electi. Sequitur. L. Dormitauerunt pastores tui rex Assur, sepelient principes tui. Dispersus est populus tuus sup montes, nō est qui congreget, nō est obscura contritio tua, pessima est plaga tua. Oēs qui audierunt auditionem tuā, cōpresserunt manum super te. Quia super quē non transiuit malitia tua semper? ¶ Ecce in verbis istis iudicium illud audimus, de quo mundū arguit spūs sanctus, q̄a princeps mundi huius iudicatus est. Nā rex Assur ipse est princeps mundi huius, hactenus sermo rex Assur, erat cōtra Niniuem, i. contra hunc mundū, & sub noie Ninivæ arguebatur mundus de pec diabolo. ¶ Sed de iustitia, sicut in initio diximus, nunc sub nomine regis Assur, & ipse princeps mundi huius iudicatus esse ostenditur, ita vt ex hoc loco manifestum fieri possit, q̄ de iudicio recte arguat mundum spūs paraclētus, qui in isto propheta loquitur, secundum nos ipse, quia Naum ex Hebrgo cōsolator interpretatur. Dormitauerunt (ait) pastores tui rex Assur. Pastores regis Assur hi sunt, qui (vt supra dictum est) intrando in lutū, cal Pastores re cōgregati sunt vt bruchus, multiplicati sunt vt locustæ. In quo sunt vel fuerunt illi pa Pastores regis Assur? In eo videlicet, q̄ pauerunt vel pascunt oues regis Assur, oues occisio n. hominum multitudinē superfluam, qui (vt canimus in psalmo) sicut oues in inferno pascunt, mors depascet eos. O pastores infelices, qui generauerunt quos pauerunt, pauerunt quos generauerunt regi Assur, de quibus infernus impleatur, quos depascendo mors

Alexander mag. tanq; bruchus, Iohel. 1.

Ecc. 12.

Locustæ: lo poro sunt paruuli, de gbus dicit, Et paruuli tui sicut locustæ locustarū, nisi vulgus exile, si cultarum.

4. Reg. 18.

Rex Assur, erat cōtra Niniuem, i. contra hunc mundū, & sub noie Ninivæ arguebatur mundus de pec diabolo.

Pastores regis Assur, hi sunt, qui (vt supra dictum est) intrando in lutū, cal Pastores re cōgregati sunt vt bruchus, multiplicati sunt vt locustæ.

mors

mors saturaretur. Pastores eiusmodi dormitauerunt, ait. Quid est dormitauerunt? Mortui sunt, & inde laus deo, q̄ sic dormitatio pascere vel generare regi Assur cessauerunt. Quid em̄ est, nisi sic dormitauerunt, & generare desissent? Cum adeo cōgregatus sit bruchus, & in tantū multiplicata locusta, in ista pastore h̄mōi vita, cū hodieq̄ moribundæ carnis tāta luxuria, tāta sit luxuria, vt multitudines nascentiū persæpe pestilentia, fame, bestijs & gladio succidi oportuerit, & p̄terea quotidie passim demeret eos mors naturalis, & adhuc mūdus plenus sit, quid putas fieri potuisset, si nō dormitauerunt, aut dormitarēt isti pastores. i. si non morerētur hoies, ex quo facti sunt trāsgressores regi Assur obtēperantes. Laus igitur deo q̄ dixit: Nunc ergo ne forte mittat manū suā, & sumat etiā de ligno vitæ, & viuat in æternū, quia videlicet, si vsq̄ ad diem iudicij viuerēt hoies, vt viuūt dæmones, & generarēt, q̄ nō faciunt dæmones q̄ male fuisset, cogitet qui potest. Misericorditer deus homini mortuo morte aiæ, mortē carnis imposuit, nec vtiq̄q̄ mortale, sed breuissimæ vitæ voluit esse hominē. Nā dies annoꝝ nostrorū in ip̄is septuaginta anni. Si aut̄ in potētatibus, i. in valētioribus, qui diutius durāt, octoginta anni, amplius eoꝝ labor & dolor. Nō ita ante diluuiū sed viuebāt, aliq̄ nongētenis, aliq̄ octingētenis, vel septingētenis annis. Quia vero p̄pter illū vitæ quātulamcūq̄ diuturnitatē tā superbi, tāq̄ luxuriosi fuerūt hoies, vt scriptura innuit, dicēs: Gigantes aut̄ erāt super terrā in diebus illis, & vidētes filij dei filias hominū q̄ essent pulchre, & c. recte & opportune pro ip̄is experimentū voluit deus notū esse, q̄ vultus hominē anima mortuū, carne voluerit esse mortale, confirmando sententiā quā posuerat, dicēs: ne sumat de ligno vitæ, & viuat in æternū, confirmando in q̄ & dicēdo: Non pernebit sp̄s meus in hoie in æternū. Porro hæc dormitatio, i. carnis per mortē dissolutio, nō solum pastores regis Assur, verum etiā supradictis stellis cœli, i. his qui secundū prop̄ositū vocati sunt sancti, cōmuniter imposita est. Sed vide q̄d sequitur. Sepelientur principes tui. Vbi sepelient, nisi in inferno? Mortuus est diues (ait dñs) & sepultus est in inferno. Et apud Ezechielem ipse loquitur: Ibi Assur & omnis multitudo eius, in circuitu illius sepulchra eius, oēs interfecit, & qui ceciderunt gladio, quoꝝ data sunt sepulchra in nouissimis lacis. Hoc plus habēt pastores vel principes tui rex Assur, q̄ oēs quidē hoies, tam boni q̄ mali, dormitauerūt dormitione corporeæ mortis, soli aut̄ mali sepelient in inferno, propter hoc, quia sunt pastores vel principes tui. Et nunquid aliq̄ inde huc reuocadi erunt? Dispersus est (ait) populus tuus super mōtes, nō est qui cōgret. Quod dicit, dispersus est populus tuus, hoc est q̄d supra dixerat, bruchus expāsus est, & auolauit, sol ortus est, & locustæ locustæ auolauerūt. Et q̄ dicit, nō est qui congregat, hoc est q̄d dixerat, & nō est cognitus locus earū, vbi fuerint. Causa tantæ perditionis, & irreuocabilis iudicij, superbia est, idcirco cū dixisset: Dispersus est populus tuus, addidit sup montes. Nā per montes altitudo illa intelligenda est, quæ eidē regi Assur apud Esaiā his verbis exprobrat. Exerit cū compleuerit dñs cūcta opera sua in monte Sion & in Hierusalē, visitabo super fructū magnifici cordis regis Assur, & sup gloriā altitudinis oculorū eius. Igitur sup montes, i. propter superbiam populus tuus dispersus est, quia populus tuus filij sunt superbiæ, quoꝝ tu es rex Assur, sicut ad beatū Iob dictū est de te: Omne sublime videt, & ipse est rex super oīs filios superbiæ. Nō ita dispersus est populus tuus, nō ita dispersi sunt pastores vel principes tui, quō dispersitur populus dū fugit, sed ita vt fugere nō possint, & vt sua quidē iniucem sepulchra sulphure & igne ardentia videre queant, sed alter alteri prodesse vel adesse non valeant. Sane in dispersione populi huius regis Assur, latere nos nō debet dispersio populi Iudaici, neq̄ obliuisci, aut ignorare debemus, q̄ ipse sit populus regis Assur, imo ille populus maxime est populus regis Assur, & interpretatione q̄q̄ nominis huius, maxime Iudaici denotant. Assyri nāq̄ dirigētes interpretant. Et qui sunt dirigētes, nisi hi q̄ semel ipsos dirigunt? Qui aut̄ hoies magis semetipsos dirigūt, q̄ Iudaici, qui suā quæretes statuere iustitiā, iustitiæ dei nō sunt subiecti. Igitur inter pastores & principes tuos o rex Assur, in medio populi tui, qui super montes, i. propter altitudinē superbiæ dispersus est o princeps mūdi huius. Maxime isti cōsiderandi sunt, quoꝝ dispersionē ipse cū antiquo cōsilio, q̄ iam dudū antiquus sp̄s eius loquebatur: Deus ostendit mihi sup inimicos meos, ne occidas eos, ne q̄n obliuiscant populi mei. Disperge illos in virtute tua. Factū est secundū illius us antiquæ ostēnsionis cōsiliū, quia videlicet primū, illi pastores vel principes tui, quos denotauit, vt diceret, quia ecce cæperunt animā meā, irruerūt in me fortes, dormitauerunt & sepul-

Gene. 3
Misericors
deus infer
redonobis
mortem.

Psal. 89.

Gene. 5

Gene. 6

Luc. 16
Ezech. 25

Esa. 10.

Iob. 41

Iudaici q̄q̄
sunt popu
lus regis
Assur.

Roma. 10

Psal. 89

& sepulti sunt, circūdati a Romanis, mortui sunt, & in inferno sepulti sunt, & qui super fuit infelix populus dispersus, & in oēs gentes ductus est captiuus, & nō est qui cōgret, q̄ solus cōgregat, & cōgregata restaurat Christus, illis ablatus, & abijt ad gentes, & stabile fecit esse, q̄d sibi ostensum est. Nec occidas eos, disperge illos in virtute tua, i. ne penitus eos euellas a terra, sed vbiq̄ terrarum disperge illos in virtute tua, in potentia tua. Cur hoc? Ne q̄n obliuiscant populi mei. Vnde notandū Iudæorū dispersionem ideo factam esse, vt nō tantū in vno loco, sed in omni terra fidē gentiū cōfirmarēt, dū eum a parētibus suis crucifixū fuisse assererēt, & scripturas in quibus nobis p̄dictus est, se habere non denearent atq̄ ita dū viuere permitterent, eoꝝ etiā testimonio fides gentiū certior haberetur. Tandē aduersum te o rex Assur causam dicit paracletus, cur vel quo de iudicio mūdum arguere debuerit, quia tu iudicatus es. Non est (ait) obscura contritio tua, pessima est plaga tua, contritio qua cōtritus es, illa est qua cōtriuit mulier caput tuū, iuxta dñi iudicij edictū, q̄ duxit sup te in initio, dicēs ad serpentē: Inimicitias ponā inter te & mulierē, & semen tuū & semē illius, ipsa conteret caput tuū, & tu insidiaberis calcaneo eius. Insidiaberis calcaneo beate mulieris, beate Mariæ virginis, imo & calcaneo seminis eius, q̄d est Christus. Quod ipse nō ignorās dicebat: Venit em̄ princeps mūdi huius, & nō habet in me quicq̄. Propter hoc ip̄m q̄ tu in illo quicq̄ nō habuisti, & tñ ad eū venisti, querēs q̄si debitū peccati, exigēs p̄cenā mortis, cōtritus es calcaneo eius, victus es sine, i. passione vel mortē eius. Quis istā cōtritionē tuā nō audiuit? In omnē terrā exiuit sonus eoꝝ, & in fines orbis terræ verba eoꝝ, i. cœlorū, q̄ istā gloriā filij dei enarrauerūt vel annūciauerūt q̄ ipse mortē docētriuisset caput tuū. Nō igitur est obscura cōtritio tua, quia videlicet clare in omnem terrā est enarrata, clare in fines orbis terræ est annunciata. Proinde paracletus recte arguit mundū de iudicio, quia excusare se nō potest, quin audierit iudiciū, quo iudicatus es, siue contritio qua cōtritus es. Quis itidē nō audiuit, quia pessima est plaga tua? Eodē nāq̄ euāgelio quo enarrat vel annūciatur, iā dicta cōtritio tua, pariter enarrat pessima plaga tua, quia in cœlo plagatus es, ita vt caderes vidente dño te o Satan, sicut fulgur de cœlo cadentē. Plaga illa, plaga est gladij, plaga pessima, sed nō pessime, imo optime illata. Plaga pessima est, quia in sanabilis est, sed optime illata est, quia tu iustissime dānatus siue percussus es. Iustissime, in quā, quia tu nō vtiq̄q̄, sed superbe peccasti, homicida ab initio, qui in veritate non stetiisti, in quo veritas nō est, qui cū loqueris mē daciū, ex proprijs loqueris, quia mendax es, & pater mē daciū. Ita maligne peccasti, & ob hoc pessimā, i. insanabilem excepisti plagā gladij, & mirū q̄ cū plaga tua tā pessima sit, tu adhuc viuus. Nō quidē vere viuus, sed viuere te mētritis, & quasi te viuē defendis. Hinc est illa admiratio in Apocalypsi, de bestia, quæ habet plagā gladij, & vixit, vel cuius plaga mortis sanata est, iuxta mendaciū tuū plaga mortis tuæ sanata est, & tu habēs plagā gladij viuus, sed iuxta veritatē dei, tā pessima est plaga tua, vt in æternū insanabilis sit, & tu ita mortuus es, vt nunq̄ vilo modo ad vitam respirare possis. Super hoc iudicio mundus arguitur, mūdus tibi cōcederatus, teq̄ in templis vel simulachris, vt deū & quasi viuū veneratus, quia postq̄ iudiciū tuū in euangelio Christi reuelatū est, iustius arguitur quisquis ate nō est separatus. Omnes qui audierunt auditiōne tuā, compresserunt manū super te. Auditiōne audire, plus est q̄ simpliciter quippā auoīre, sicut aures audiendi habere, plus est q̄ simpliciter aures habere. Vbi nāq̄ huiusmodi verba siue vocabula geminantur, duplex auditus scilicet corporis & cordis exigitur, siue intelligitur. Ergo oēs qui audierunt auditiōne tuā, id est, audientes crediderūt cōtritionē tuā, siue pessimā plagā tuā compresserūt (ait) manū supra te, i. q̄ deuotas egerūt gratias ei, qui cōtriuit te, qui plaga pessima plagauit. Solent em̄ fideles & deuoti homines, cū prius mūm audierint bonū nunciū, de operibus siue beneficijs dei, citato pietatis affectu, oculos manusq̄ compressas subleuare, & cū istis fidei signis sedentē super thronū dñi altissimū laudare & glorificare. Itaq̄ hoc dicto compresserunt manū super te, magna significat abundantia gratulationis & lætitiæ, iuxta cōsiderationē iusti iudicij, iustæ vindictæ. Quia sup quē non transiit malitia tua semper? Interrogando super quē non transiit malitia tua semper, vehementius affirmat, q̄ super omnes transierit malitia eius semper, ex quo em̄ per sepe tem malignus, & malitiosus mentitus est, dicēs: nequaquā morte moriemini, comedite, & eritis sicut dñs semp & incessanter, ex vno & per vnū in oēs homines malitia eius pertrāsit quædamodū A postolus dicit: Quia per vnū hominē in hunc mundū peccatū intrauit, &

Iudæorū
disperio.

Rex Assur
contritus a
muliere &
semine eius

Iohan. 20

Psal. 105

Luc. 10

Iohan. 8

Apoca. 15

Iohan. 15

Cōprime
re manus,
cōgratula
ri est deo.

Gene. 3

Roma. 9

COMMENT. RVPERTI ABBATIS. LIB. I.

Psal. 70

per peccatū mors. & ira in oēs hoies mors pertrāsūt, in quo oēs peccauerūt. Super quē er go malitia eius nō pertrāsūt. Quis nō in iniquitatibus cōceptus est? & quem nō in peccata cōcepit mater sua? Igitur causa hęc, causa magna est, cur sup te manū cōpresserint, oēs qui audierūt auditiōē tuā, quia te quidē cuius malitia sup oēs per vnū pertrāsūt, vnus homo qui solus sine pctō exiuit, dānauit atq; cōtriuuit, ipsos autē de malitia liberauit atq; iustificauit qui audiētes gauisū sunt, & gaudētes atq; credētes sup te manū cōpresserunt. Finis.

PROLOGVS RVPERTI ABBATIS IN ABACVC PROPHE TAM.

Psal. 118.

March 13

2. Cor. 11.

Prover. 30

Ctauum prophetarū Abucuc iam dudū ingredi ardebat animus, dū adhuc in pcedēte. s. Naum, totus teneret. intētus. Adhuc em circa fines illius, videlicet Naum, meditatione fere cōtinua versabatur, & iā quasi de propinquo loco aliquo, illa huius vociferatio grandis audiebat. Vsq; quo dñe clamabo, & nō exaudies, vociferabor ad te vim patiens, & nō saluabis. Tema Dñe audiuisti auditiōē tuā, & timui. Fateor quia vim clamoris huiuscemodi nō sine quodā diuino horrore audiebat auris interioris hois, nam quilibet ingredi cupiebat, memor illius versiculi. Laboro ego super elo quia tua, sicut q inuenit spolia multa. Sentiebā aliqd de cupiditate hois negotiatoris, bona margaritas quærētis, q tunc demū vnā se inuenisse p̄ciosam margaritā, non vane arbitrat, cū fidē vel iustitiā, quæ Chrs est, inuenit in lege & prophetis, per q̄s sine dubio locutus est spūs sanctus. Nouit ipse Chrs cordis paterni, cordis aurei margarita p̄ciosa, quasi scrutādo scripturas, scrutādo prophetas, ipm quærēt, ista scrutātis aīa sanctū inuocans spm, qui locutus est p prophetas, vt pulchritudinē talis margaritæ, iā hic p hoc speculū in isto propheti ci sermonis ænigmate sic postēdit, quatenus eandē in futuro seculo semp possidere, & sic cuti est videre, cōcedat. Dicit autē Ap̄tus, quia gloria nra hęc est, testimoniū cōscientiæ nostræ, q in simplicitate & sinceritate dei, & nō in sapiētia carnali, sed in gr̄a dei cōuersati sumus. Cū hoc exēplo, & illud ad consolationē accedit, q̄ volō o viri ecclesiastici & religiosi, beneuoli & spūales amici, q̄s in procēmio explanationis Naū p̄nomināui, paruitatē meam bona spe cōsolamini fructus percipiendi, his & huiuscemodi verbis. Insiſte igitur bonē vitæ & viriliter age, & cōfortet cor tuū, vt delicijs quas in hac peregrinatiōe summātim p̄libes, tandē pleno ore in regno dei sup mensām eius edens & bibēs perfruaris. Nō igitur q̄n su pra modū grauatus detractionē cuiusq; ita vereat fidelis animus, vt a bono studio decidat, & torpeat remissis manibus, imo stelliōnis memor sit, q pennas nō habēs, manibus vitatur, & moratur in ædibus regū, & galli succincti lumbos & arietis, nec est rex qui resistat eis.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN ABACVC PROPHE tam commentariorum liber primus.

Danic. 14

Nus qd vidit Abacuc propheta. Quo tēpore fuerit Abacuc, ex Daniele docemur, ad quē in lacum leonū cū prandio missus legitur, ait beatus Hieronimus, quanq; apud Hebræos illa historia nō legatur. Siue quis recipit scripturā illā, siue non recipit, hic tanq; propheta scribit, q̄ ventura cognoscit. Et q̄o prior propheta Naū, quē hic sequit, vaticiniū habuit cōtra Niniuen & Assyrios q vastauerūt decē tribus, q̄ vocant Israel, ita iste onus vidit. i. rē grauē & ponderis laborisq; plenam, aduersus Babylonem & Nabuchodonosor, a quibus Iuda & Hierusalē,

Hierusalē templumq; subuersa sunt. Vsq; quo dñe clamabo, & nō exaudies, vociferabor ad te vim patiens, & nō saluabis. Quare ostendisti mihi iniquitatē & laborē videre, & p̄dam & iniustitiā contra me. Recte hic propheta nomen Abacuc sortitus est, qd in repretatur amplexio, siue luctator, quia videlicet quodāmodo in certamē & luctamē, & (vt ita dicā) in amplexū more luctantis cū deo cōgreditur, ausus eū ad disceptationē iustitiæ prouocare, & dicere ei cur in rebus humanis tāta veres iniquitas, & iniustitia cōtra iū stū p̄ualeat. Vsq; quo dñe (inquit) clamabo, & nō exaudies, vociferabor ad te vim patiens, & nō saluabis. Quare ostendisti mihi iniquitatē & laborē videre, prap̄dā & iniustitiā cōtra me & factū est iudiciū, & cōtradictio potētior. Propter hoc lacerata est lex, & non peruenit vsq; ad finē iudiciū, quia impius p̄ualeat aduersus iustū, propterea egreditur iudiciū peruersum. De suo statū tēpore loqui videtur, quia impius Nabuchodonosor p̄ualuit aduersus iustū Iudā, & hanc esse causam, q̄ dixerit iudiciū non peruenisse ad finē, quia iniquū sit & peruersum, vt Iosias rex iustus a rege iniusto trucidet, vt Daniel, Ananias, Azarias, Misael seruāt, & imperet Babylonius imperator, & inter scorta & cōcubinas suas Bal thasar potet in phialis dei. Sed nunquid ad propheticā perfectionē valet, vidisset illa sui tēporis mala, q̄ alius quiuis ignorare nō potuit? Vt quid ergo sic in titulo p̄misit, onus qd vidit Abacuc propheta? Simul cōsiderandū, quia qd protinus sequit, aspiciate in gentibus, & videte, admiramini & obstupescite, quia opus factū est in diebus vestris, qd nemo credit, cū enarrabitur, ad euāgelicā spectare tēpora, Paulus intellexit apostolus, imo qui Paulum assumpserat spūs sanctus. Nā vbi dixit spūs sanctus, segregate mihi Barnabā & Paulū in opus, quo assumpsi eos, postmodū ita legimus, quia Paulus & qui cū eo erāt venerūt Antiochiā Psidiæ. Et ingressi synagogā Iudæorū die sabbatorū, sederūt. Surgens autē Paulus, sermone exhortationis habuit ad plebē, quē ita cōclusit. Videte ergo ne superueniat vobis qd dictū est in prophetis. Videte cōtemptores & respicite, & admiramini & disperdimini, q̄a opus operior ego in diebus vestris, opus qd nō credetis si quis enarrauerit vobis. Litera paululū diuersa est, videlicet secundū septuaginta interpretes. Quod si illud repugnare videtur, ne ad euāgelicā gratiæ tēpora Apostolū sequentes, respiciamus qd protinus sequitur, quia ecce ego suscitabo Chaldæos gentē amarā & velocē, hoc em non futurū, sed iam dudū fuerat factū, tēporibus apostolorū, nos similiter dicimus, quia qn hęc scripsit Abacuc, iā fuerat factū, iā suscitauerat dñs Chaldæos, & gentiū tabernacula possidebāt, iamq; Iudā in captiuitate duxerāt. Igitur prophetiæ textū ingredientes, quantum possimus mysticorū maiestātē sensuū magnificemus, & eū qui locutus est per prophetas ducē sequentē spm sanctū, ipsum in isto propheta nō dubitemus loqui Christum Iesum crucifixū. Vsq; quo dñe clamabo, & nō exaudies, vociferabor ad te vim patiens, & non saluabis. Nunquid em hoc nō illi par aut simile est, qd iam dudū apud Psalmistā dicebat Deus meus respice in me, quare me dereliquisti, deus meus clamabo p̄ diem, & non exaudies. Si reuera David illud nō in sua, sed in Christi dixit persona, cur nō & iste in persona eiusdē dicat hęc similia? Veraciter hoc dignū est, & spm sanctū decet, vt verba q̄ per prophetas locutus est, illi ascribantur personæ, de qua iure illi cura est, qui vere iustus extitit, quia peccatū nō fecit, & idcirco dū pateret tanq; peccator, dū p̄ualeret aduersus eū iustus, atq; clamaret, & nō exaudiret ad tēpus, iudiciū quærere poterat secturus, sicut manifeste in pleribus dictis habemus. Nā vt erat fortis luctator, deū vocat in ius & dicit: Vsq; quo dñe clamabo, & nō exaudies. Clamabat autē clamore valido, & exauditus est, quis & hic & in psalmo dicat, clamabo & nō exaudies. De hoc Ap̄tus: Qui in diebus carnis suæ p̄ces supplicationesq; ad eū, qui posset saluū illū facere, a mortuis cū clamore valido & lachrymis offerēs, exauditus est pro sua reuerētia. Non quasi ignorās quærīt vt discat, vsq; quo vel qd diu illū oporteat clamare & vociferari, & exauditionē siue salutē eius differri, quāuis ibidē continuo dicat Ap̄tus. Et quidē cū esset filius, didicit ex his, q̄ passus est, obedientiā. Sciebat nāq; sed nondū experimento sciebat obedientiæ laborē, & scientiam eius nō latebat, q̄ oportet illū clamare & vociferari vsq; ad mortē, mortē autē crucis, & ante illā obedientiæ cōsummatōē non debere audiri, nō oportere saluari. Delectat valde ita, vt dictū est, huius clamātis in propheta personam intelligere. Nec hoc ita dicimus, q̄ ipse propheta clamoris siue vociferationis eiusdem expertus fuerit, sed hoc veraciter dicimus, quia quicquid iste vel alius dignum auditu dei clamauit ad vociferatus est, clamor & vociferatio

Abacue luctator.

2. Par. 35 Danie. 1. ibide. r.

A. 10. 13

Verba prophete in glosa Chri.

Psal. 118.

Hebr. 1

Chrius clamauit in prophetis.

Elia ratio fuit eius, cuius spiritus in illis, vt loquebatur, ita & clamabat & vociferabatur. Vnde sicut quodam loco vocari iustus est, accelera spolia detrahere, festina praedari, pro eo qd an tequa vocare sciret anteq in seculo haberet matrem, & adoptiuu patrem, saepe Hierusalem de hostibus liberauit, ita nihil vetat illum vocari, accelera clamare, festina vociferari, quia videlicet anteq nasceretur de matre, & in assumpto homine laboraret, ipse clamabat, & vociferabatur in sanctis fide habentibus promissionis & aduentus sui, sine cuius fide no de cebar quenq exaudiri. Equidem in multis exauditi sunt propter eu, sed no ita vt consummaretur purgatio; & sine acciperet peccatu, & deleret iniquitas, & adduceretur iustitia sempiterna. Non ita Chrs habebat exaudiri, donec ipsemet in sua persona consummaret obeyerationis. Quod dicit, vociferabor vim patiens, sensum habet venerabile, si recolas qd alibi dicit, q non rapui, tunc exoleuiba. i. qua non merui mortem sustineba. Vnde confestim quodammodo queritur, dicens: Quare ostendisti mihi iniquitate, & labore videre, praeda & iniustitia contra me? Quod dicit, ostendisti mihi, hunc sensum habet, ac si diceret, imposuisti mihi vt laborare propter iniquitate, non mea, sed aliena. Na & hinc Esaias loquitur: Et dñs posuit in eo iniquitate omnium nostru, & dñs voluit contere eum in infirmitate, & pro eo q laborauit anima eius videbit & saturabitur. Ostendit ei etiã praeda, sicut protinus apud eundẽ Esaiã: Disperitã ei (inquit) plurimos, & fortium diuidet spolia, pro eo q tradidit in mortẽ animã suã. Audiendũ diligẽter est, qd cũ dixisset, praeda, addidit, & iniustitiã contra me. Nam tu deus pdam illi pdam iustã ostendisti, vt forte armatu. i. diabolũ iuste pdaretur, qui fuerat iniuste pdatus. At ille qui maxime debuissent eũ recipere, vt e cederet in partem pdã, repulerunt eũ nimis iniuste. Hoc recte intelligitur, vbi cũ dixisset, ostendisti mihi pdã, addidit, & iniustitiã cõtra me. Quod modo iã dicto, ostendit illi iniquitate, & labore & pdã, non fuit cõtra ipm, quia sponte in oibus subijt obedientiã. Hæc aut iniustitiã qua repulerunt eũ, non fuit cõtra ipsum, quia no fuit ex deo, licet vt hoc faceret, excecãt & aggravãt fuerint per iustũ dei iudiciũ. Nõ aut quasi ignorãs dicit, quare mihi hæc ostendisti, sicut & illud in psalmo, Quare me dereliquisti, sed huiusmodi qstionẽ ideo ponit ita, vt soluat sic, Longe a salute mea, verba delictorũ meorũ. i. qã te a salute mea longẽ fieri exposulãt delicta meorũ. Sequitur, L. Et factũ est iudiciũ, & cõtradictio potentior. Factũ est iudiciũ, subauditur peruersum. Sequitur enim, L. Propter hoc lacerata est lex, & nõ peruenit vsq ad finẽ iudiciũ, qã impius pualet aduersus iustũ, propterea egreditur iudiciũ peruersum. Et qd est iudiciũ peruersum, nisi iudiciũ cõtradictentiũ? Premisso naq; & factũ est iudiciũ, subiunxit, & cõtradictio potentior, & qd est cõtradictio, nisi legis laceratio? statim naq; intulit, propterea lacerata est lex, &c. Iam nunc vt ad sensum intimũ expeditior aditus pateat, Primo notandũ est, qd nõ ita dixit, propterea impius pualet aduersus iustũ, qã lacerata est lex, & nõ peruenit vsq ad finẽ iudiciũ, propterea impius pualet aduersus iustũ, qã egreditur iudiciũ peruersum, sed eõuerso, propter hoc (inquit) lacerata est lex, & nõ peruenit ad finẽ iudiciũ, qã impius pualet aduersus iustũ. Nõ em hic de illo agitur iudicio peruerso quo saepe iudices iniusti pro muneribus iustificãt impiũ, cõdemnãtes iustũ, sed de illo quo hoies ipm psumũt iudicare deũ veluti iniustũ, quoties aduersitatibus fatigari iustũ, & prosperari viderint impiũ. Talibus Malachias propheta loquitur: Laborare fecistis dñm in sermõnibus vestris, & dixistis: In q eũ fecimus laborare? In eo cũ diceretis, Ois qui facit malũ bonus est in cõspectu dñi, & tales ei placet. Aut certe vbi est deus iudicij, hoc pnotato, iã nunc ad p̄libata prophetiã verba recurramus. Et factũ est (inquit) iudiciũ & cõtradictio potentior. Vbi tu dñe ostendisti mihi iniquitate & labore videre, praeda & iniustitiã cõtra me. Vbi ego clamaba, & nõ exaudiebas, vociferabar ad te vim patiens, & non saluabas ibi & in similibus euẽtibũ. i. propter similes euẽtus factũ est iudiciũ, subauditur peruersum, & cõtra dictio potentior, subauditur dictione illoz, qui qd verũ est dicũt, vt puta iustus es dñe, & rectũ iudiciũ tuũ. Potẽtior (inquã) eorũ dictione, de qbus itidẽ scriptũ est, q bonus Israel deus, q qui recto sunt corde. Cõtradictio illoz est, q dicũt, qui facit malum, bonus est in cõspectu dñi, & tales ei placet, aut certe vbi est deus iudicij? Suã naq; cõtradictionẽ roborãt argumentis quasi reẽ eidentiu, quia videlicet pacẽ peccatorũ videt, qã nõ est respectus morti eorũ, & in labore hoim nõ sunt, & cũ hoibus nõ flagellabunt, imo & abũdãtes in seculo diuitias obtinuer

obtinuerunt, & ecõtra iusti flagellati fuerũt tota die & castigatio eorũ in matutinis, & ego q omnũ iustissimus erã vel sum p oibus flagellatus & castigatus, derisus sui, & morti tuõ p̄ssimã addidit, & oẽs q videbãt me, deriserunt me, locuti sunt labijs, & mouerũt caput, me clamãte, me vociferãte: deus deus meus, vt qd dereliquisti me? Quia sic ipius pualet aduersus iustũ potentior cõtradictio eõ, vt pote p̄ntib; argumẽtis muniẽs se, legẽ lacerãs, legisq; deũ ac dñm blasphemãs, aduersus eos q recto sunt corde, resistẽt illis potẽtius, scq; oppoñẽs, dicẽtibũ, q bonus Israel deus. Lacerat hoc mõ lex, & nõ puenit vsq ad finẽ iudiciũ. i. nõ cõcedit verũ habẽtibus iudiciũ, deũ esse bonũ, deũ esse iustũ, deũ curare de rebus hoim imo egredit iudiciũ peruersum, i. oẽm q facit malum, bonũ esse in cõspectu dñi, & tales ei placet. Sed nunq impius semp pualet aduersus iustũ? Nunq ille impius, i. p̄ssus Iudaicus, q tũc pualet aduersus iustũ crucifixit eũ, & lacerauit eũ, mouẽs caput, & dicens: Separauit in dño, eripiat eũ, saluum faciat eũ, qm vult eũ, siue illud: Vah q destruit tẽplum dei, & in triduo illud reedificat, salua temetipm, & his similia. Nunq (inquã) ille impius semp validus, & iustus ille semp inualidus? Nõ vtiq; Sed qd cõtinuo mutata voce loquitur. Aspiciẽte in gẽtibũ, & videte, & admiramini, & obstupescite, qã opus factum est in diebus vestris, qd nemo credit cum enarrabit. Quia ecce ego suscitabo Chaldaeos, gẽtẽ amarã & velocẽ, ambulãtẽ sup latitudinẽ terrã, vt possideat tabernacula nõ sua, horribilis & terribilis est, ex semetipso iudiciũ, & onus eius egrediet. Leuiore pardis equi eius & velociores lupis vespertinis, & diffundent equites eius. Quãta vocis mutatio, nõ mutata persona. Vnus idẽmẽ quãta prius loquebãt in infirmitate, & q magna nunc loquit in virtute, iam supra praelibauimus, huius loci mimisse Paulum in actibus Ap̄loz, vbi apud Antiochiã ingressus synagoga Iudaorũ, habitũ sermonẽ exhortatiõis ad plebẽ, ita concluõit. Videte ergo, ne superueniat vobis, qd dictum est in prophetis: Videte contẽptores, & admiramini, & disperdimini, qã opus operor ego in diebus vestris, opus qd non creditis, si quã enarrauerit vobis. Horrẽdẽ dixit, terribilẽ pronunciauit: videte ergo, ne superueniat vobis, horrẽdũ namq; & terribile est, nõ credere opus, qd ego operor in diebus vestris, ait dñs, propter illud quod cõtinuo sequit. Quia ecce ego suscitabo Chaldaeos & c. Nisi apostolicũ sensum sequamur, & in illis diebus intẽdamus, de qbus ipse sentit dictũ hoc esse in prophetis, quõ stabit, aut verũ erit, qã opus operor, qd nõ creditis, si quã enarrauerit vobis, qã ecce ego suscitabo Chaldaeos? Nunq illud opus, qd olim suscitauit Chaldaeos, & reogẽ Nabuchodonosor, vt ambulãret sup latitudinẽ terrã, nõ crediderũt Iudæi, aut nõ crederet, si narraret eis? imo qd opus fuit enarrari illis, p̄sertim captiuũ in Babylonia succẽsa ciuitate, & tẽplo Chaldaico igni? Quis em illoz hoc ignorare potuit? Adde, qd (sicut superioris dictũ est) t̄pibus ap̄loz, imo & t̄pe, quo prophetauit Abacuc, nõ futũ, sed iam erat factum, id qd litera sonare videt p̄senti loco, qã ecce ego suscitabo Chaldaeos. Igitã aspiciẽte in gẽtibũ, & videte, & admiramini, siue iuxta septuaginta interpretes, videte contẽptores, & admiramini, & disperdimini &c. verba sint, vt vere sunt, nõ iam iudicaturi, sed iam iudicati iusti, aduersus quẽ impius Iudaicus populus pualuit, vt diceret: Vsq; quo dñe clamabo, & nõ exaudies, vociferabor ad te, vim patiens, & nõ saluabis, siue, deus meus, vt quid dereliquisti me? Aspiciẽte (inquit) videte (ait) & admiramini, o vos contẽptores Iudæi, & in omnes gẽtes disperdimini. Quã ob causã? Quia opus factum est in diebus vestris, qd nemo credit cum enarrabit. Quod est illud opus? Quia ecce ego suscitabo Chaldaeos, genẽtẽ amarã & velocẽ &c. Reuera hoc opus nõ crediderũt Iudæi, tunc cum enarrãt ap̄lũ, nõ credunt nunc cum enarrãt successores ap̄loz Chrsiani, q ego ipse qui in cruce mories, tanq derelictus clamaui, q mortuus & sepultus fui, ego ipse (inquã) nũc viuũ, nũc resurrexerim, & adhuc o deus pater tecum sim, & post paucos, ex quo mortuus fui annos, suscitabem Chaldaeos. i. gẽtem amarã & velocẽ, sicut Chaldæis, si sem in quã. i. quã verã nimirũq; perfectã iteret similitudinẽ eorũ, quã olim gesserũt in vos illi hoies, gentili nõie Chaldæi, itã vt eodem mense, imo & eodem die anni succensa ciuitate, succendant & templum vestrum, quo illud olim succenderant illi Chaldæi. Nam & hoc Iosephus, nõ negligẽdum, imo admirandũ arbitratũ, itã scripsit. Titus autem discessit in Atroniã, decreto post triduum mane cum omni exercitu aggredi, templumq; obsidere. Sed id plane dei sententia iã ductum igne damnauerat, euolutisq; temporibus aderat fatalis dies, qui erat decimus mensis

Pal. 68.

Elia. 13.

Iudicium peruersum

Malach. 2.

Pal. 75.

Psal. 27. Mach. 2.

Acto. 17.

Verba ad Christum referenda

Suscitabo Chaldaeos id e, Romã nos

Ioseph. de bel. Iuda. lib. 7. ca. 14.

Augusti, quo etiā prius a rege Babyloniorū fuerat cōcrematū. Itē post eiusdē incē dñi narra-
tionē. Mirabit autē (ait) q̄s in eo etiā circūacti t̄pis fidē. Nā & mēsem (vt dictū est) eū, diemq̄
seruauit, quo primū a Babylonīs tēplum erat incēsum. Nec vero solummodo propter hū
iūmodi similitudinē, illud excidiū arbitramur cōgrue dictū esse suscitationē Chaldæorū,
verum etiā propter inuisibile impetū, q̄ profecto simul adērit, spiritūū malignorū, q̄bus si
ne dubio Iudæi scdm animā & corpus traditi sunt, & quos Chaldæi noīe, & re significa-
uerūt. Noīe, q̄ Chaldæi feroces interpretant, re autē, q̄ pplm dei de terra sua captiuū du-
xerūt, sicut opatiōe malignorū spiritūū in Adā sub pctō captiuati, oēs electi in huius mōdi
exiliū deuenerūt. Magna res, magnū malum, & tā grāde, vt dignū se dixerit spūs sanctus
per os Apostoli, videte contēptores, ne supueniat. Commonuit eos, sed nō profuit eis, q̄
nō viderunt, nō sibi prouiderunt, ne supueniret eis. Oportebat ergo ita fieri, necessariū erat
impleri veritatē iudicij, & ita factū est: Suscitauit ille, suscitauit a mortuis, alios Chaldæus,
alterā Babylonīā, i. Romā. Nam salutat vos (ait Petrus ap̄lus ecclesie, quæ est in Babylō)

Apostolus

Romā tropice Babylonia dicitur. Petrus

Nemo credit. i. paucissimi

Matth. 24
Luc. 21.

Dæmones in Romanis sicut felices in egypto

Matth. 4.

Esaie. 1.

Gene. 7.

Matth. 23

ne collecta, Romā tropice percūtēs. i. ipsam iuxta omnē rē similitudinē volens intelligi
Babylōnē. Cur nō eadē ratione Chaldæos hic intelligimus Romanos? Hoc est opus, qd
nemo (inqt) credit, cum enarrabit. Credunt qd dem Iudæi, imo bene sciunt, & nimis bene
nouerunt, q̄ uenerunt Romani, & familia Chaldæis, imo peiora fecerunt eis, q̄ Chaldæi,
sed non credunt narrātibus, non credunt prædicātibus, qd ille hoc opus fecerit, aut facere
potuerit, q̄ ab ip̄s crucifixus est, q̄ mortuus & sepultus est, quod resurrexerit, in celos ascē-
derit, & omnē habēs potestātē in cælo & in terra, hoc illis facere potuerit. Nemo credit, i.
qui credunt, sunt paucissimi. Nam q̄ crederēt ex Iudæis, fuerunt qd em aliqui, sed in com-
paratione non credentium, fuerunt & sunt paucissimi, ita vt recte dicas, nemo credit, sicut
apud Esaia eadem veritas: Iustus (inqt) perit, & nemo recogitat, siue percipit corde, & uir
iusti tollunt, & nemo considerat. Veruntū primo spūs malignos hic intelligimus Chal-
dæos secundarie Romanos, hoc solummodo in hoc mysterio differentes, quo ab equis differ-
unt equites, qm̄ hoc dictum est: Leuiore paradisi equi eius & c. Igitur iam ipsa diligētius ver-
ba consulamus: Ecce (inqt) ego suscitabo Chaldæos, gētem amarā, & velocē ambulātem
super latitudinē terræ, vt possideat tabernacula nō sua. Hoc est onus quod uidit Abacuc
propheta, hæc est illa, quæ passionem Chri filij dei secuta est, ira & pressura, quæ admodū
ipse dixit: Erit em̄ pressura magna super terrā, & ira p̄lo huic, & cadēt in ore gladij, & car-
pitui ducent in omēs gētes. Chaldæos feroces, Chaldæos hostes uisibiles pariter & inuisi-
biles suscitauit, quādo Romanos adduxit, simulq̄ malignis spiritibus ip̄iū, q̄ præualuerat
aduersus iustum, tradidit, & q̄s gētem illā, gētem nesciat amarā, gētem velocē. Quām ama-
rū humano generi sunt spūs maligni, & q̄ veloces ad persequēdum & cōsequēdum omnē
animā, quæcūq̄ hyeme vel sabbato fugit, i. quæ deprehendit in frigore infidelitatis, & tūc
primum salutis suæ meminit, quādo sicut nō est tēpus operādi, ita nō est licētia fugendi.
Quāu velociter gens ista consecuta est ip̄iū illū sibi traditū ab illo iusto, q̄ hæc loquit, qm̄
iniuste præualuerat aduersus eum. ¶ Quod deinde dicit ambulāntē super latitudinē terræ,
vt possideat tabernacula nō sua, & subinde leuiore paradisi equi eius, & velociore lupis ve-
spertinis, admiratione magis q̄ expositiōe indiget, si recolas, quō Romana potētia sup̄ lati-
tudinē terræ ambulauerit, quāta egerit. Nō utiq̄ p̄ orbē terræ, tm̄ iudicet sanguis, tā sui q̄
alieni, nisi dorso eius tanq̄ equo gens amara & velox insedisset, gens inuisibilis, de qua iam
dictū est. Quod deinde dicit, vt possideat tabernacula nō sua, tā equos q̄ equites culpat, q̄
videlicet & Romani nimis cupide possederūt aliena, & malignus spūs, cum in euāgelio di-
cit. Regna orbis terræ oīa mihi tradita sunt, & cui volo, do illa, profecto possidere p̄sumit
tabernacula non sua. Verum nos nunc de illis potissimum agimus tabernaculis, in quibus
olim iustitia habitabat (ait Esaia) nunc autem homicidæ. Ciuitas Syon, siue Hierusalem &
templum, tabernacula erāt, quæ gens ista non possidebat, nec erāt sua, q̄ diu iustitia in eis
habitabat, iustitia fidei & spei, quæ illic reposita fuerat, in promissione aduentus Chri, in qua
credidit Abrahā, & reputatum est illi ad iustitiam. Non (inquā) possidebat, quāuis illa dei
uastaret ad tempus, vt prius illi fecere Chalædi, quādo Nabuchodonosor, concremata ciui-
tate & templo, duxit habitatores in Babyloniā captiuos. Ex quo de illis tabernaculis mali
agricolæ eiecerunt, & occiderunt filium, dñm vineæ, ex eo gens ista possidet eadem taber-
nacu

nacula, quondā non sua, nec em̄ extunc vlla in cõrmonijs illorū tabernaculoꝝ habitat, vel
habitare p̄r iustitia. Qualis ista gēs? Horribilis (ait) & terribilis est, ex semetipsa iudicium &
onus eius egredietur. Leuiore paradisi equi eius, & velociore lupis vespertinis, & diffusi-
dent egres eius. Duo de gēte ista prædicauit, horribilis & terribilis, eamq̄ in duo. i. in eq̄s,
& equites distinxit. Equos hoīes, egres intellige dæmones, hoīm malos agitatores, & tam
equos q̄ equites, tam hoīes q̄ dæmones, nimis Chaldæos, i. feroces, equos in quā, i. hoīes
terribiles, egres, i. dæmones horribiles. Igitur gens horribilis atq̄ terribilis. Nunq̄ autē de-
us hoc fecit, quod est horribilis, quod est terribilis? Non utique, ait ipse dñs, sed ex semet-
ipsa iudicij, & onus eius egredietur. Quid est iudicij, nisi dānatio? & qd domus, nisi propri-
cordis induratio siue aggrauatio? Nimis (vt breuiter dicā) cum q̄s sciēter peccat, ita vt de-
illo veraciter dicas, q̄ a subuersus fuerit & delinquit, cum sit proprio iudicio condēnatus, vix
est de illo dicere, q̄ ex semetipso iudicij eius egredietur. Et cum q̄s gladium accipit, non vt
minister dei, nō vt sit vindex in irā ei q̄ male agit, sed vt voluntati, vel inuidiæ proprię mo-
rem gerat, aut etiā ad male agēdum cōpellat, vt fecit Antiochus, & quicq̄ similes eius, vñ
num est dicere, q̄ ex semetipso onus eius egredietur. Sic est oī ista gens Chaldæorū, vniuer-
sitas malignorū spiritūū & impiorū hoīm, q̄a & proprio iudicio condēnati sunt, extollēdo
se cōtra creatōrē suū, & in omī pressura, quā faciūt feroces atq̄ superbi, inuidiæ vel volūtati
proprię seruiūt. Inde se iustificat & excusat, mali nullius author deus, nullā creaturā ma-
lam esse faciēs creator bonus, dum de gēte ista dicit ex semetipsa iudicij & onus eius egre-
dies. Quō ergo gētem eiusmodi suscitare se dicit. Ait em̄, q̄a ecce ego suscitabo Chaldæos
gētem amarā & c. Ad hæc cita respōsio patet, q̄ aliud est gētem amarā facere, aliud gē-
tem amarā suscitare, siue gētem amarā potestātē dare, qd interdū potest ordo iustitiæ. Expli-
gat Pharonē deus malū esse nō fecit, sed cū malus esset, in regiā potestātē suscitauit, q̄ sic
expediebat, & interdū expedit p̄lo dei, vt q̄ malus ē, fiat etiā potēs, sitq̄ in manu dei
furoris, & baculus indignatiōis, & inde cōmoda illa proueniūt, quæ Salomon loquit in pa-
rabolis. Pestilēte flagellato, stultus sapiētiōs erit, si autē corripueris sapiētem, intelliget disci-
plinam. Igitur onus gētis huius amaræ, gētis horribilis atq̄ terribilis, ex semetipsa (inqt) egre-
dies, i. spontanea cor eius impietate grauiabit, & totus in malū erit conatus eius, vnde deus
non erit culpandus, velut author amaritudinis eius, imo laudāndus, q̄ amaritudine eius bene-
uet, vt dum pestilētes flagellant, aliq̄ stultus ad sapiām proficiat, eorū exemplo territis, &
qui sapiētes fuerint, vt olim Daniel & socij eius, eodē flagello correpti, melius intelligant
disciplinā. ¶ Qui porro sunt vel fuerunt paridi, & lupi vespertini, q̄bus leuiore & velociore
res dicunt equi huius gētis? Pardos libet Græcos intelligi, q̄ videlicet apud Danielē per
paridū regnū Græcorū cōstat in visione significari. Lupos vespertinos arbitramur Persas
& Mædos, videlicet, Amā hostē Iudæorū, & cōplices eius, q̄ utiq̄ Perse & Mædi p̄ vr-
sum in eadē visione intelligunt. Illi nāq̄ tanq̄ lupi vespertini, lupi famelici, nihil in mane re-
linquere volebāt, sed totū deuorare, vniuersum genus Iudæorū, vñ Chrus nasceret, delere
cogitabāt. Lupis illis & pardis iā dictis leuiore atq̄ velociore fuerūt equi Chaldæici, equi
Babyloni, siue illā priorē Babyloniā intelligas, vbi regnauit Nabuchodonosor, siue secun-
dā Babyloniā, i. Romā, de qua iam superius dictū est, q̄ salutat vos (ait Petrus ap̄lus) eccle-
sia, quæ est in Babylone collecta. Babyloniā nāq̄ Romā dicit, propter effusionē multipli-
cis idoloratariæ. Tēpore em̄ Claudij Cæsaris Romæ illā ep̄lam scripsit, prius q̄ Alexandriā
mitteret Marcū, cui⁹ ibidē meminit, dicēdo: Et Marcus filius meus, in quo tandē equi isti
leuiore fuerē paridi illis, velociore lupis illis? In eo videlicet, q̄ illuc vsq̄ peruenierunt q̄
intēderūt, & qd insequebant assecuti sunt. Nā utiq̄ Babyloni ciuitatē & tēplū succēde-
rūt, & pplm captiuū duxerūt. Et priores qdē Babyloni pplm intra se captiuū tenuerūt, q̄a
sic voluerūt, posteriores autē vēdiderūt, & in oēs gētes captiuos diffraxerūt, q̄ sic voluerūt
At vero paridi illi, lupi illi, nō tā veloces fuerūt, vt assequerent, qd voluerūt. Nā lupos qdā. i.
Amā & cōplices eius, regina Hester, & Mardocheus velociore sapiēter p̄uenērūt par-
dos at. i. Græcos cū Antiocho Epiphane, Iudas Machabeus & socij eius fortiter ab ince-
rūt, q̄ intēderūt, p̄fecerūt qd voluerūt, vsq̄ ad ignē, vsq̄ ad fumū, vsq̄ ad ciuitatis & tēpli, ir-
recuperabile exterminij. Adde qd sequit: Et diffundent egres eius. Egres malignos spūs,
equos

Chaldæi, q̄ mōes sunt & Romani

Tit. 9

Deus non facit, sed suscitac genē amarā Esa. 10.

Prover. 19

Pardi, Græci, Lupi vespertini, Persæ & Mædi Dani. 7.

Petr. 8

Hester: 2

Mach. 4

equos aut eoz hoies iam diximus. Pax erat ad vindictā, q̄ ceciderunt in ore gladij corp
hoim, nisi etiā malignis spiritibus in p̄dā cederēt animiq̄ illoz. Diffundent ergo (ait) equites
eius, i. oia cōplebūt maligni spūs, nullis obfistētibus bonis spiritibus, q̄ p̄pe q̄ iam abierant,
dicētes (vt refert Ioseph^o) migremus ex his sedibus. Falso (inqt) die que Pētecostē vocāt,
nocte sacerdotēs intīmū tēplum more suo, ad diuinas res celebrādas ingressi, primū quidē
motum quēdā strepitumq̄ senserunt, postea vero subitā vocē audierūt, quā diceret, mi-
gremus hinc. Profecto res quā subsecuta est, satis astruit, migrasse illinc om̄e p̄sidiū bo-
noz spiritūū, & in locū desertū diffusam fuisse multitudinē spiritūū maloz, q̄s hic dicim^o.
Equites inuisibiles equoz visibiliū, i. bellicosoz hoim duros agitatos. Vnde adhuc sequitur,
Equites nāq̄ eius de longe venient, volabūt quasi aquila festinās ad comedēdū. Om̄es
ad prādā venient, facies eoz venient vrens. Reuera de longe venerunt equites eius, quā
videlicet natura siue conditione, longe a quocunq̄ hoie sunt maligni spūs. Proinde gens
eiusmodi horribilis supra dicit, quia nimis, & ab humano ḡne natura longe sunt, & con-
tra humanū genus immani odio ferunt. Et q̄a veloces sunt, vtpote spūs, parum fuit dixi-
se, venient, addiditq̄ volabunt. Congruē per hoc verbum volabunt, quod est auium, na-
turalem expressit velocitatē immanium spirituum. Nec vero quomodocunq̄ volabunt,
sed sicut aquila (inqt) festinās ad comedēdum. Aquila rex auium, aues tamen ab auiditate
comestionis dicitur, siue ab eo q̄ vias certas non habeat, sed per auia quozq̄ discurrat.
Simul sciendum quod aquila figura signum erat in vexillo Romanoꝝ. Cum ergo dicit,
quasi aquila festinās ad comedēdum mira similitudinis aptitudine velocitatem atq̄ auidita-
tem simulq̄ potestatem, vimq̄ magnā declamat eiusmodi equitum, i. malignoz spiritūū pro-
peratūū cū illis Chaldæis siue Babylonis. I. hoibus Romanis suis (vt iam dictū est) ego ad
ad permissiā sibi deuotionem animaz. Om̄es (ait) ad prādā veniēt, facies eoz venient
vrens. Cum dicit oēs, simul equos & egtes, i. hoies intelligere pariter & dæmones. De eq-
tibus, i. dæmonibus ex abundāti est dicere, q̄ auidi ad effere das anias venerint p̄dones De
hoibus vero, q̄ intenti ad prādā fuerint, & cupiditatis q̄ odibilis, cum multa in historis
experimenta sint, vnū hic nimis horredum nō praterire libuit. Quidā (ait Iosephus) apud
Syros ex trāsflugis deprehēdit e simo ventris aureos colligens. Transglutientes em̄ eos
veniebāt, q̄a cunctos seditios scrutabant, & maxima vis auri fuerat in ciuitate. Hac arte dete-
cta, totis castris fama percurrebūt, quod auro trāsflugæ pleni venirent. Arabum em̄ multu-
tudo, & Syri scissas ventres supplicum rimabant, & hac ego clade (inqt ille) credo seculor-
um contigisse Iudæis. Vna deniq̄ nocte duoz milium patefacta sunt viscera. Veraciter
igit om̄es (ait) ad prādā venient, statimq̄ subiungit: Facies eoz vētus vrens. Et reuera sic
accidit, q̄a cōpletū est, q̄d ad Moysen prādictū fuerat, ignis succēsus est in furore meo, &
ardebit vsq̄ ad inferni nouissima. Hostes visibiles ignē succēderūt visibilibz vrentē, & ille
ignis in furore dñi succēsus est, hostes aut inuisibiles aiaz p̄dā deuexerūt ad ignē inuisibile,
ignē inextinguibile vrentē, & hic ardet, & ardebit vsq̄ ad inferni nouissima, i. vsq̄ in finē,
vel sine fine, q̄a sicut regni dei nullus erit finis, ita nulla inferni erunt nouissima. Sequitur,
Et congregabit quasi harenā captiuitatē. De regibus ipse triumphabit, & tyrāni ridiculi
eius erunt. Ipse super omnem munitionē ridebit, & cōportabit aggerē, & capiet eā. Tunc
mutabit spūs, & pertrāsibit, & corruet. Hæc est fortitudo eius dei sui. In quē hæc dicunt
dubiū esse nō debet, q̄n ipse sit diabolus, rex equoz & equitū, de quibus ante loquebat, rex
Chaldæoz, i. ferocium oim supbiaz filioꝝ, tam malignoz spiritūū, q̄ impioꝝ hominum.
Cū de equis & de eqtibus eius sermo haberet, repēte ad ipm̄ trāsit, q̄ est eoz caput. Nam
ne dubites, q̄n de ipso sermo sit, sic illū denotauit, & designauit. Hæc est fortitudo eius dei
sui. Nō dixit, hæc est fortitudo dei eius, diabolus em̄ nō habet deū, nec habere vult, sed ita
dixit, hæc est fortitudo eius, qui ipse suus est deus, factor suus, q̄d videlicet ipse dicere sinit
ausus, vnde & apud Ezechielem illis verbis sub nomine Pharaonis arguit. Ecce ego ad te
Pharao, rex Aegypti, draco magne, q̄ cubas in medio fluminū tuoz & dicis, meus ē flumis
us, & ego feci memetipm̄. Et alibi: Et dixisti (ait) dñs contra ipsum, deus ego sum, & in ca-
thedra dei sedi. Non ergo dubium q̄n in quē hæc dicunt, ipse diabolus sit, quæ ita conclud-
unt. Hæc est fortitudo eius dei sui. Nunc ipsa verba per ordinem sequamur. Et congre-
gabit quasi harenā captiuitatem, & de regibus ipse triumphabit, & cætera. Non igno-
ro ple

Ioseph^o de
bel. Iuda. li
br. 7. ca. 17

Volabunt
quasi aq̄la.

L. 7. ca. 27

Deuter. 32

Diabolus
rex equoz
& equitum

Ezech. 29.

Ibidem. 28

ro plerazq̄ hoꝝ quæ hic dicunt, vel ante dicta sunt, super Nabuchodonosor intelligi posse,
sed q̄a apostolicā semel sequi auctoritatē libuit, sigdem Ap̄tus Paulus (vt supra dictū est)
huius prophetiæ meminit, dicēdo Iudæis, videte ne superueniat vobis, q̄d dictum est in
prophetis &c. Fateor, nō libeter recurrit animus ad illū carneū Nabuchodonosor, præfer-
im cū iste Abacuc legat alicubi fuisse Danielis contemporaneus, quo tpe nō futura, sed fa-
cta erat, quæ de eodem Nabuchodonosor legimus. Veruntū siue ante siue post, q̄ Nabu-
chodonosor ille Iudā in captiuitatē cōgregauit, hæc prophetia cōtexta sit, illud nemo est
q̄ nescire debeat illū gessisse typū diaboli, & q̄d ita sub noie eius diabolus in sanctis scriptu-
ris cōdemnet, sicut sub noie Pharaonis, & sub noie Astar, suis locis vel t̄pibus. Igit & con-
gregabit, inq̄t, i. cōgregare nō cessabit, quasi harenā captiuitatē, captiuator generis huma-
ni diabolus, q̄ diu in hoc seculo subfistit humanū genus. Congregare cœpit in Adā, & ex
eo cōgregare nō desinit, aut desinet vsq̄ in finē seculi, quasi harenā captiuitatē, i. innume-
rabile captiuitatē. Quis em̄ dinumerare possit captiuitatē generis humani quā congrega-
uit, & cōgregabit etiā nunc liberatis per Chri fidem his, quos præscituit deus, & p̄destina-
uit cōformes fieri (magis eiusdē fili) sui. Et si de cætera multitudinē hoim minus curan-
dum, attē prophetiæ de sua gēte pro humano affectu erat dolendū. Nā & ipse dñs videns
captiuitatē, fleuit sup̄ illā, videlicet cōsiderās iuste superuenturā illi duplicē mortē, duplicē ani-
mæ & corpoz captiuitatē. Sili & de risu eius super oem munitionē, & de eo q̄ tyranni
(inqt) ridiculi eius erunt, idem sentiendū si rite perpendimus, id q̄d iam ante dictū est, quia
Paulus ap̄tus cōtra cōtēptores Iudæos ad præsentē locū respexit, videte ergo (inquiens)
ne superueniat vobis, quod dictū est in prophetis &c. Ita & illū intellexisse, ita Chm̄ qui
ipso loquebat voluisse libeter accipimus, ac si diceret: Videte ne superueniat vobis, vt diabo-
lus per manus Chaldæoz, i. Romanoꝝ, qm̄ tunc Roma altera erat Babylonia, cōgreget de-
vos quasi harenā captiuitatē, ne superueniat vobis, vt dum de regibus ipse triumphat, ve-
stri quoq̄ tyrāni, vestri principes seditios & nequissimi, ridiculi eius sunt, ne superueniat vo-
bis, vt super oem munitionē vestrā, super Antonā, & super Phaselum, & super Mariāne,
& super Hippidicon, super Macheronta, & super Masadā, & super cæteras om̄es muni-
tiones vestras, super tēplū, & super ciuitatē risu suo, risu fellito, & amaro ioco rideat, & cō-
portet aggerē, & capiet eā, per oia ridēs, vtpote grāde & mix mortis, qua pascit spectacu-
lum præ oculis habēs, quātum vel quale in nulla gēte vel natione habuisse legis, si cunctas
gētium historias siue tragædias recēseamus. Legamus Iosephū vsq̄ ad munitionis vltimē
excidiū, quod vocabat Masada, & manifestū est, q̄a diabolus ibi habuit vnde rideret. Illud
em̄ suit vltimū, quo cōportato aggerē, dum caperet, sicarij q̄ intus erāt numero nongenti
simul, & sexaginta cū mulieribus simul ac pueris, cōsiliū secuti sui principis Eleazari, tanq̄
beatitudinis æternæ p̄miū assecuturi, si semetip̄os trucidarēt, potius q̄ viuos capi sinerent,
hoc mō egerūt. Sorte ex numero suo decē lectis oim p̄cussoribus cū vniuersi etiā propter
cōiuges ac liberos prostratos cōpositi eosq̄ amplexi manibus iacuisent, parato animo se
mactados præbebāt, infelicissimū illud exhibētibus ministeriū. Nouissimū p̄cussorēs ip̄i cū
essent decē, vni nouē se occidēdos supposuerūt, isq̄ nouissimus circūspecta multitudinē
mortuoz, ne q̄s forte in multa cæde supellet, q̄ suæ manus egeret, vbi cognouit oēs p̄mi-
ptos, ignē q̄dē immittit regiæ, vehemētī vero manu toto p̄ se trāscto gladio, iuxta suos oc-
cubuit. Latuerūt duæ tr̄ mulieres, & q̄nq̄ pueri p̄ cuniculos, remiq̄ ex his vt gēsta fuerat,
Romani cognoscētes admirati sunt. Nouissima hæc, sed nō sola fuit Iudæicæ mortis insania
Quāto putas risu diabol^o risit in talibus, & si in ceteris q̄q̄ gētibus habuit, vñ rideret hoc vnū
cū fuit ludibriū nulli si le, vbi ipse nimis in Romanis agēs cōportauit aggerē, & cœpit ciui-
tatē illā Hierlm̄, atq̄ inde captiua abduxit animaz multitudinē. Nā (vt Iosephus q̄q̄ testat)
contigit ciuitatē illam ad summū felicitatis gradū profectā ad vltimos calus deponi. De-
niq̄ oim post condita secula res aduersas, si cū Iudæoz calamitatibus conferant, superaci-
ti nō ambigo. Sequit: T̄ sic mutabit spūs, & pertrāsibit, & corruet. Hæc est fortitudo eius
dei sui. Ne hoiem esse putes in quē loquebat, spm̄ appellat eum, sine dubio volēs intelligi
diabolū. Non em̄ dixit, tunc mutabit spūs eius, quod congrue de hoie aliquo loqueret, sed
tunc (ait) mutabitur spiritus, scilicet ille de quo loquor, q̄ non caro, sed spiritus. Quid est
tem dicere, tunc mutabitur spiritus, nisi ac si diceret, tunc non erit deus ille spūs. Hoc nā
p̄t

Actoz

Dani^o

Quomodo
congregat
diabolus

Roma. 8

Lucæ. 19

Munitioes
Iudæorum

Ioseph^o de
bel. Iuda. li
br. 7. ca. 46

Tunc mutabitur spiritus, quia non est verus deus. **præcipue differt falsus deus, ab eo, q. solus est verus deus, q. ille mutabilis est, & multa var**
rial acciditibus: verus autē deus, incommutabilis est, & nullis subiacet acciditibus. Pulcherrim
ergo p. hoc verbū, tūc mutabit, deus esse denegat ille spūs. Et quāobrem, vel intuitu des
esse ille denegat, dicēdo tūc, i. illo tpe mutabit. Nimirū ob rē certā, ob rem magnā, q. vā
delicet olim ille spūs deus esse sua psumptione existimabat, vnde & hic protinus cū impro
perio dī deus suus, his verbis: Hæc est fortitudo eius dei sui, i. illius q. ipse suus est deus, di
cēdo: Ergo memetipm feci, sicut iam supra cū propheticō testimonio memorauimus. Qm̄
hæc propheta cōdebat, tūc iste spūs & dæmonia eius pro eo colebant, in simulachris ado
rabant, & tunc reuera stultus sibi erat deus, imo & extollit supra om̄e qd dī deus, aut quod
colit, ait Ap̄tus: Futurū em̄ erat, vt statim post risum, quo risit sup tēplum illud, sup ciuitatē
tem & munitiōis eius, sup Iudæā, in quā sola notus eatenus fuerat deus, dum ipse in genti
bus quasi deus haberet, statim (inquā) ipse vanitatis arguit, tātāq. mutatio fieret circa ipsū
vt cognosceret esse nō deus, sed diabolus, sum̄q. amitteret atrium illud maximū, i. Roma
num imperiū. Et ecōtra deus, siue dei filius, Ch̄rus, pro vno tēplo, super qd ille fecit risum
iuste pmissus, & pro vna gnese Iudæā, in qua debuerat esse notus, innumera p orbē terrarū
haberet tēpla, & a cūctis coleret gētibus expulso illo, tā de tēplis, q. de ip̄saz gētium cordi
bus. Tunc ergo (inqt) mutabit spūs nimirū magna mutatiōe, vt appareat mutabilis diabolus
q. putabat esse, & volebat videri incommutabilis deus. Hæc mutatio cōtinget ei secundū
similitudinē illius Chaldaei, siue regis Chaldaici, q. dum eodē spū inflatus, diceret: Nonne
hæc est Babylonia magna, quā ego ædificauit in domū regni, in robore fortitudinis meæ &
in gloria decoris mei, statim demutatus est in amētīā bouis? Fœnū (inqt supra vox) quasi
bos comedes, & septem tpa mutabunt super te. Scdm̄ illā (inquā) similitudinē mutabit (ait)
spūs, vt videlicet, & ipse scēnum vt bos comedet, sicut ad beatum Iob de ipso dictum est:
Ecce Behemoth, quē feci tecum, scēnū quasi bos comedet. Nec vero sic solum mutabit,
verētīā & pertrānsibit (ait) corruet. Ergo nō bona mutatio hæc, cuius finis hic est, quod per
transibit & corruet, Peruersa mutatio hæc, qm̄ non fecit ille, q. solus incommutabilis est.
Eteim̄ præter ipsum om̄e quod est, mutabile est, sed alioz qd em̄ mutationē ille fecit, alioz
rum autē non fecit. Mutationē bonoz fecit in bonum, vt puta cœloz, i. sanctorū, de quibz
bus in Psalmo scriptum est: Initio tu dñe terrā fundasti, & opera manuum tuaz sunt cœli.
Ipsi peribunt, tu autē permanes, & om̄es sicut vestimētum veterascent. Et sicut oportu
rium mutabit eos, & mutabunt, tu autē idē ipse es, & anni tui nō deficiēt. Hæc mutatio cœ
loz bona est, & hæc facit immutabilis deus, qualē & nos speramus, qm̄ mortui resurgēt
incorrupti. Ait qdam ex ip̄s cœlis, Paulus apostolus: Et nos immutabimur, i. impassibil
les efficiemur. Hinc est illud in titulo psalmi quadragesimi quarti, in finē pro his, q. cōmū
tabunt, subaudit, perfecta cōmutatione, quæ in futuro erit, qd de tristitia in gaudium, de im
perfecto ad perfectum cōuertent, quātumcūq. despiciabiles, & contēptibiles in hoc mō
do videant. Non illis impropere, aut impropere est, imo promittit, & in lætitia prædī
cat, q. mutabunt, quoz dñs deus est, sed huic, q. suus deus est, impropere, q. mutabit, ad
diturq. & pertransibit, & corruet. ¶ Quod si qs obicit de cœlis iam dictis, q. & ipsi per
trāsibunt, q. sic dictū est: Ipsi peribūt, tu autē pmanes, scire debet, qm̄ perire illoz, hoc scdm̄
carne ed tēpus interire est. Simulq. videat ordinē dictoz, q. spūs iste primū mutat, & de
inde pertrāsibit, & corruet, cœli autē illi primū peribūt, & deinde tu dñe mutabis eos, & mu
bunt. Finis huius corruere est, q. vitio suo mutatus est, finis illoz mutari est, q. virtus, i.
spes eoz in cœlis reposita est. ¶ Quozq. tādem pertrāsibit, vel qd pertrāsibit? Numerū su
um pertrāsibit, quozq. expleat suū numerū, pertrāsibit. Habet em̄ numerū suū, & hic sapiē
tia ē, dicit in Apocalyp. Qui habet intellectuū, cōputet numerū bestiaz. Numerus em̄ homi
nis est, & numerus eius sexcenti sexaginta sex. Numerus hominis senarius est, q. sexta die
homo factus est. Porro, numerus septenarius quodāmodo numerus est dei, q. die septi
mo requieuit. Om̄is hominis numerus, q. ad requiē dñi non peruenit, qualibus iurauit (inqt)
in ira mea, si introibunt in requiē meā, om̄ (inquā) q. creatura dei, vel semetipsi abutuntur,
& dilectionem creatoris non habent, vel qui creaturæ potius q. creatori seruiunt numerus
senarius est. At vero ipsi diabolo numerus iste triplicatus, imo ter decuplatus est, quia nu
merus sexcenti sexaginta sex. Quam ob causam? Nimirum quia iudicium eius est triplex,

tertio

tertio iudicatus est, ita vt super illum sic loqui deceat maiestatem supernam. Ter iurauit in
ira mea, si introibunt in requiem meā. Olim quippe de cœlo proiectus est propter superbiam,
quia contra deum se extulit. Deinde iudicium maledictionis accepit in serpente, per quē
hominem decept. Tertio iudicij siue damnationis incremento ferendus est in illo quem
ingressurus est homine peccati, filio perditionis. Illud vsq. pertransibit, & tunc demū ex
pleto numero suo, corruet ait, videlicet sicut ad beatum Iob loquitur dñs, quia videntibus
cunctis p̄cipitabatur. ¶ Hæc est (inquit) fortitudo eius dei sui, & hoc exprobrantis elogiū
est, hæc est fortitudo, i. talis est fortitudo eius, utiq. fallax fortitudo, vana fortitudo. Nun
quid em̄ vera fortitudo est equitare, captiuitatē quasi hominū congregare, de regibus tri
umphare, & tyrannos ei ridiculos esse super omnē munitionem ridere, confortando ag
gerem, & capiēdo eā, & tunc mutari, ac pertransire & corruere. Non est hæc fortitudo
vera, imo arrogātia cæca, non alta omnipotētia, imo tumida impotentia. Attamē ille inte
rim, anteq. corruat vel p̄cipitetur (vt iam dictū est) in ignem æternum, qui paratus est ei &
angelis eius, fortis sibi videtur, quia quippiā posse putatur: fortis (inquā) & deus extollens
se supra omne, quod dicitur deus, aut q. colitur deus (vt iam supra dictū est) suus, & vt di
cit ipse a semetipso factus. Quapropter iudex verbū dei nouissima illū dictione irridendo
denotauit. Cum em̄ dixisset, Hæc est fortitudo eius, subiunxit, dei sui, hoc est, qui semet
ipsum fecit, sicut sibi arrogare p̄sumpsit. Sed id iā superius ex propheta Ezechiele demon
stratū est. Iam ergo his pertractis, audiamus quid sequatur. L. Nunquid nō tu a principio
dñe deus meus, sancte meus, & nō moriemur? Domine in iudiciū posuisti eum, & fortē
vt corriperes fundasti eū. ¶ Hæc & cætera vsq. ad id, Super custodiam meā fiabo, & figā
gradū super munitionem & contemplanor, vt videam quid dicatur mihi, & quid respon
deam ad arguentē me. Propheta in suimet persona loquitur, statim quippe subiungit, &
respondit ad me dñs, & dixit: Scribe visum & explana eū super tabulas, & percurrat, qui le
gerit eū, quia adhuc visus procul, & apparebit in finē, nō mentietur. Si moram fecerit, ex
pecta eum, quia veniens veniet, & nō tardabit. Hæc ergo, nunquid nō tu a principio dñe
deus meus, & nō moriemur, dñe in iudiciū posuisti eum, & fortem vt corriperes, fundasti
eum, Hæc (inquam) reddidit ad ea quæ audierat intus, quæ audierat in spū. Audierat per
sonā Christi filij hominis, filij dei, primū ex infirmitate, in qua dereliquit eū deus, dicentē:
Vsq. quo dñe clamabo, & nō exaudies, &c. vsq. ad id, tunc mutabitur spūs, & pertransi
bit, & corruet. Hæc est fortitudo eius dei sui. Ad illa duo, quoz aliez infirmitatis, hæc
duo reddidit propheta fidelis. ¶ Nam q. ait, Nunquid nō tu a principio dñe deus meus, fessio de
sancte meus, & nō moriemur, pulchre hic intelligitur, vt sit vox fidei & cōfessionis, vox
pietatis & animi cōpatiētis, animi inclinati & proni ad agoniā, filius filij hominis in passio
ne agonizātis, vbi & apparuit illi angelus de cœlo cōfortās eū, & prolixius orantē, factusq.
erat sudor eius, sicut guttæ sanguinis decurrentis in terrā. Loquitur ergo ad eum taliter, vt
quemq. nostrū loqui vult ipse, qui per eū loquitur spūs sanctus, quoties agonizā siue passio
nis illius cōmemorationē facimus, eumq. propter nos in cruce pendente memori mente
cōtemplamur. Est nāq. in his verbis confessio veritatis, nō quocūq. sed cōfessio cū admī
ratione, admiratio cū confessione. Nunquid (ait) non tu eras a principio dñe deus meus san
cte meus? Nonne tu es verbū, qd eras in principio apud deū, & deus verbū, & verbū caro
factū, & propter hoc q. tu mortuus es, fiet nobis, q. nō moriemur? Vere a principio, nam
& alia scriptura dicit, cuius q. Apostolus ad Hebræos pro tua persona meminit. Et tu
(inquiens) in principio dñe terrā fundasti, & opera manuum tuaz sunt cœli. Ipsi peribūt, tu
autē pmanes, & oēs sicut vestimētum veterascent, & velut amictū mutabis eos, & mutabun
tur, tu autē idem ipse es, & anni tui non deficient. Confortare igitur dñe meus, sancte me
us, quia non ad insipientiā tibi, q. videtur te dereliquisse deus, imo ad magnā sapientiā, ma
gnū em̄ erit mortis tuæ fructus, quia nō moriemur, quia & si peribūt cœli, i. sancti morte
carnis, tu primus resumpta carne permanebis eosq. veterascentes sicut vestimētū, pro cō
ditione mortalitatis, tu velut amictū mutabis vera resurrectione eiusdē carnis, & mutabun
tur, ita vt iam ex eo semper in æternū incorruptibiles & impassibiles sint. ¶ Porro hoc alte
rū, qd cōtinuo subiūgit, Dñe in iudiciū posuisti eū, & fortē vt corriperes, fūdisti eū, viuēt
ex virtute dei digne dicit eidē Christo dño, Cuius infirmitas ex nobis sumpta pertransi
g Nam

Esa. 14
Gene. 3
2. Thell. 2
Job. 40
Fortitudo
diaboli nō
vera,
Matth. 25
2. Thell. 2
Ezech. 29
Vera con
fessio
Christo.
Lucæ. 22
Psal. 101
Hebr. 11
Dñe in iud
diciū po
sisti eum.

Nam in iudicium posuisti eum, forte vt corripere fundasti eum, que putamus, nisi illum risore diabolū, de quo nunc dicentē audiebat eundē dñm. De regibus ipse triumphabit & tyranni ridiculi eius erunt, ipse super omnē munitionē ridebit & cōportabit aggerē, & ca piet eā, tunc mutabitur spūs, & pertransibit, & corruet, hæc est fortitudo eius dei sui. Eum (inquit) dñe in iudiciū posuisti eū vt corripere, forte fundasti, videlicet secundū similitudinem Pharaonis, cui dixisti, Idcirco autē posuisti te, vt ostendā in te fortitudinē meā, & narret nomen meū in omni terra. Ergo nō solum eū, sed maxime eum dñe posuisti in iudiciū, vt ostēderes in eū fortitudinē tuā, & vt cognoscere nomen tuū, nō tantū in omni terra, verū & in omni cælo & in omni terra. Vbi posuisti, vel in quo fundasti eū? Non em̄ suspicam, dū nobis est, q̄ tuū ponere, hoc sit malū facere, q̄ tuū fundare, hoc sit velle superbū esse, Non ita posuisti eū, non ita forte fundasti eū, sed nec quempiā malorū siue fortū hominū, Vtiq; non Pharaonē, nō Asur, siue Nabuchodonosor, nō Aman superbissimū, nō Antiochū, siue Herodē fecisti malū, vel voluisti esse superbū, sed cū essent mali atq; superbi, posuisti illos in sublimi, & hoc in iudiciū fundasti eos fortes, & hoc ad corripiendū. Oportet em̄ notū esse, qui ad hoc corripitur, vt eius exemplo cæteri corrigant siue erudiantur, Vbi ergo posuisti eum in iudiciū, vbi forte fundasti eum ad corripiendū? In monte sancto dei, quē admodum apud Ezechielē ipse dicitis: Tu Cherub extensus & protegēs, & posuisti te in monte sancto dei. In medio lapidū ignitorū ambulasti, perfectus in vīs tuis, a die conditiois tuæ donec inuenta est iniquitas in te. Sciebas qualis esset, & quia sciebas q̄ corripere volebas, idcirco illic eū ponebas, vt primū fieret notus, nō Aman demū corripere, nisi em̄ fuisset notus, nō tam multi exemplo eius erudirent, quē admodū & de Pharaone dicit cōuenit, quia nisi in regnū fuisset eleuatus, nos hodie neq; ipm̄ neq; corptionē, qua corripus est, tam bene sciremus. ¶ Ibi posuisti eū in suū ipsius iudiciū, ibi forte fundasti eū, forte (inquā) quasi cedrū, validū habentē radicē suā fundamentū. Nō solūmodo forte, verum etiā pulchrū & magnū. Nam itidē apud Ezechielē dicit de illo, dñe deus, ecce Asur quasi cedrus in Libano, pulcher ramis & frondibus nemorosus, excelsusq; altitudine, & inter cōdenlas frondes eleuatus est cacumē eius. Omne lignū paradisi dei nō est assimilātū illi, & pulchritudini eius, qm̄ speciosum feci eū. Nō igitur reprehendendū, imo laude dignū, quia iustum est, qd̄ nunc dicitis, tunc mutabitur spūs, & pertransibit, & corruet. Sed nec illud reprehendere ausim, qd̄ inter cætera suæ tyrānidis opera, q̄ agēdo in hoc mundo tyrannizat, & super omnē munitionē ridet maxime super munitionē meā, super gentem meā, super tēplum & ciuitatē Hierosolymā ridebit, & cōportabit aggerē, & capiet eam. Nec illud (inquā) reprehendo, imo hoc dico. ¶ Mundi sunt oculi tui, ne videas malum, & respicere ad iniquitatē non poteris. ¶ Econtra, immundi sunt oculi iudicum peruersorū, & idcirco vā illis, quia vident malum, & ad iniquitatē respiciunt, dum dicunt malū bonū, & bonū malum. Ista ratio vel sola sufficiens est, si querā ego, si querat alius quis, cur illum tu super munitionē, siue ciuitatē illā ridere, & eam capere permiseris, cum gens tua sit & locus tibi dicatus fuerit, cumq; tu natura clemens sis, p̄sertim cum tu videns ciuitatē illam, & illum diaboli r̄sum prospiciens imminere, fleueris super illam. Si quis (inquā) querat, cur ita sit, ista ratio siue responsio sufficiens est, vel mihi, vel cuilibet alij. Exempli gratia. Apoſtolo Paulo dicenti: Veritatem dico in Christo, non mentor, testimoniū mihi perhibens te conscientia mea, in spiritu sancto, quoniā tristitia est mihi magna, & cōtinuus dolor cor di meo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundū carnē, qui sunt Israelitæ & cæteri. Rationē huiusmodi debet admittere dolor, vt dicat, Mundi sunt oculi tui, ne videas malum, & respicere ad iniquitatē non poteris, quod est dicere, Non poteris fauere facientibus malum, facientibus iniquitatē, quāuis cognati tui sint secundū carnē, sicut & nostri cognati sunt cognati prophetarū & apostolorū, tristitiam magnā & dolorē cōtinuū pro illis habentium. Quod dicimus hic respicere ad iniquitatē non poteris, tu cōfirmas in euangelio, cū dicitis, Nō possum ego a meipso facere quicq; sed sicut audio iudico. Premiseras namq; in iudicio tuo, nullam esse acceptionē personæ, dicendo: Et procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt in resurrectionem iudicij, & subaudiendum est, absq; distinctione Iudæi & Græci.

FINIS LIBRI PRIMI.

Rupet

Luendo nihil iniustū extorquere voluit, imo esuriēs & sitiens iustitiā, benedictionē flagitabat, qua sperabat iustificari. Sic Moses deū dicentem: Dimitte me, tenere potuit, quia non exibat ab eo, quod iniustū esset, quatenus impunitos dimitteret auctores peccati in reatu vituli, sed vt ita iudicaret vel puniret illos, quatenus ipse nihilominus verax permaneret & iustus, in eo q̄ Abrahæ promisit, & repromittendo iurauit. Sic & iste secundum nomē Abacuc, qd̄ interpretat luctator, luctari potest cū deo, & loqui velut arguendo, quia non defendit impios vel iniustos super quoscuq; videbat risum esse, permissum esse diabolo, sed iustū esse cōcedens sup̄ illos iudiciū, iuxta quod nouissime dixit: Mundi sunt oculi tui ne videas malū, & respicere ad iniquitatē nō poteris, id solū in ratione cū deo ponit, q̄ dū in hoc seculo puniunt iniusti, sicut per manū Romanorū puniti sunt impj Iudæi, multa etiā patiunt iusti tanq̄ iniusti, agitante potētes huius seculi hoies eodē illo spū, de quo ipse dñs supra locutus, hoc ita incipit. ¶ Quare nō respicis super iniqua agentes, & taces deuorante impio iustiorē se. ¶ Hæc & cætera q̄ sequuntur, ita tractare ingredimur, vt præ oculis habere velimus illud sanctorū, quorū hic vnus est desiderij desiderantium eius, qui venturus est, & cui hic loquitur, aduentū secundū, qui cū venerit iā & iniquo iniqua agere, & impio iustiorē se deuorare nō licebit. Quid em̄ aliud iste dicit & clamat, q̄ dicunt & clamant subitus altare animæ intersector, & propter verbū dei, & propter testimoniū quod habet, clamantes voce magna, & dicētes: Vsq; quo dñe, sanctus & verus nō iudicas & vindicās sanguinē nostrū, de his, qui habitāt in terrarū Deniq; id qd̄ dictum est illis, vt requiescerent adhuc tēpus modicū, donec impleantur cōserui eorū & fratres eorū, nōne simile est ei, quod ad responsionē est huic: Apparebit in finē, & non mentietur, si moram fecerit, expecta eū, quia veniens veniet, & nō tardabit. Igitur qm̄ propheta est, non dubium quin de regibus longe post futuris proloquitur, ad Chri venturi respiciens tēpora, sic istā querelā, quare nō respicis super iniqua agentes, &c. perpendere dignū est, tanq̄ ingemiscētis, propter illas quas sancti & iusti passi sunt persecutiones siue pressuras, per idē illud bestiale imperiū, sub quo & ipse Christus passus est, & in vindictā sanguinis eius accidit famosum illud exciditū Hierosolymorū. Quare (inquit) non respicis super iniqua agentes, subauditur impiorū principes, per totū orbem leges impias, & iniquitatis edicta ponentes, & quare taces dñe deuorante impio iustiorē se? Quos em̄ impius quilibet in hoc mundo princeps, diabolus satellites, vt fuit Nero, & post illum q̄ plures, quos inquā non potuit pietate nudare, siq; confirmare, illos secundū corpus proposita morte absorbit, & hoc fuit impio deuora te iustiorē se, te tacente, te vindictā differente, cū clamet quotidie eorū sanguis ad te. ¶ Et facies hominis quasi piscis maris, & quasi reptile nō habēs principē. ¶ Subaudiendum hic est, quare ita facies, quare ita fieri permittes? & quasi quis interroget, in quo fecerit homines quasi pisces maris, & quasi reptile non habens principē, continuo subiunxit. ¶ Totū in hamino subleuauit, traxit illum in sagena sua, & congregauit in rete suā. ¶ Et est sensus, Quis pisces siue reptilia maris principē non habēt, ita videntur hoies nullam ex te habere prouisionē, nec per tuā regi prouidentiam, quia sicut hamus totū subleuat, sicut sagena, sicut rete totū circumdat vel cōgregat tam illud qd̄ bonum q̄ illud qd̄ in genere piscium est malum, sic ille impius in suā potestatem totum redigit, & qd̄ bonum & qd̄ est in humano

Nihil iniustum a deo petendum
Gene. 18
Gene. 32
Exo. 38
Cur sancti tantopere desiderant secundum Christi aduentum.
Apo. 6
Obiecto corā dei prouidentiam.

Exod. 9

Ezech. 28

Qualē creauit deus diabolum
Ezech. 31

Esa. 7

Luc. 19

Roma. 9

Iohan. 5

Plal. 78.

genere malū, te tacēte, te illum permittēte in homines iustos defāuire, ita vt putent deū nō habere. Et hoc mīx cū te habeant & sciant deū, & quotidie ad te clament, dicentes: Ex propitijs esto peccatis nostris propter nomen tuū. Ne forte dicāt in gentibus, vbi est deus tuus. Vltio sanguinis seruos tuos: qui effusus est, introeat in cōspectu tuo gemitus cōpeditos. Tu interim taces, & illi impio totū in hamo subleuare, totū in sagena sua trahere, totū in rete suā congregare licet, & cū sit impius, super oēs tam iustos q̄ iniustos imperiū obtinet, & deuorandi siue occidēdi potestātē habet. L Super hoc lætabitur & exultabit, & propterea immolabit sagenæ suæ, & sacrificabit reti suo, q̄a in ipsis incrasata est pars eius, & cibus eius electus. ¶ Non dubium aut ignotū est, quin impius in magno imperio multū lætatus fuerit, & sperans in multitudine diuitiarū suarū, multū exultauerit, ita vt etiam dedignatus humanā conditionē, deū se appellari maluerit & iusserit, quod exempli gratia de Gaio dicere possumus, vt Iosephus scribit: Procedēte (inquit) tēpore multitudinē dignitatis eleuatus, humanū perdidit intellectū, & sese volebat diuinitati videri cōsimilē, diuinitatē quæ vera est in honorans. Nā simulachrum suum iussit erigi Hierosolymis in templo dei renitentibus ludæis, eosq̄ volentes pugna superatos cogi. Igitur super hoc (inquit) lætabitur & exultabit. Nimirū lætitia inepta, exultatione fallaci. Equidē nō omnis impius eiusmodi sic lætabitur, aut tantum exultabit, vt sibi videatur deus, aut pro deo velit haberi, sed faciet q̄d sequitur. Propterea immolabit sagenæ suæ, & sacrificabit reti suo. Quid est sagena impī, & q̄d rete eius? Nimirū cū & aliud quid possit intelligi, maxime aurū & argentū sagena est & rete eius. Nā de nulla re magis impius superat, q̄ si aurū & argentum copiosum habet. Eiusmodi sagena libenter includuntur, & ad eiusmodi rete volentes cupidī hoīes congregantur, & beatū dicunt impium, cuius hæc sunt, & eum vltro sequunt, eiusq̄ imperium subiectis manibus amplectunt. Hoc sciens quidā ex eiusmodi Antonius ex Cleopatra male famosus, cū Aetium sibi vt classem constituerat, aduenisset, & prope tertiam partē remigum fame absumptā offendisset, nihil motus. Remi (inquit) modo salui sint. Nam remiges nō deerunt, quo adusq̄ Græcia hoīes habuerit. Cæperat em̄ Artabaten Armenia regē, quē & argētea catena vincitū ad cōfessionē thesaurorū regioꝝ coegerat. Quibus ablati, nimirum quasi sagena grandi & reti magno instructus, orientem partēter & occidentem, totū deniq̄ Romanum imperium includere, & ad se trahere properauit, captus ipse sagena diaboli. I. amoribus iam dictæ Cleopatrarū reginæ Aegypti. Itaq̄ q̄a & vera est sapientis sententiā dicētis: Pecuniæ obediunt oīa, recte dixerim, quia sagena & rete impī aurū & argentum ipsius est. ¶ Porro de auro & de argento. nonne sibi deos fecit, nōne simulachra operatus est, & ipsis sacrificauit? Imo & subditos sibi populos ad sacrificandū inuitauit, adorare coegit, & nolentem hoc facere, solus creatoris adoratorem occidit, atq̄ ita iuxta querelam huius iustiorē se impius deuorauit. Igitur reuera sagenæ suæ immolauit, & reti suo sacrificauit. Quā ob causam? Quia in ipso (inquit) incrasata est pars eius, & cibus eius electus. In auro nancq̄ & in argento (sicut iam dictū est) omnino sperauit & fecit de hoībus quod voluit, & inter homines gloriam acquisiuit, potentiā obtinuit, honorem assecutus est, voluptates suas expleuit, quibus rebus affluere, vtiq̄ fuit partē eius in crassari. Multos etiam ex eis qui religiosi esse videbantur, eadē sagena sua, vel eodem reti suo irretiuuit, sibiq̄ conformes fecit, quosq̄ vel qualium respectu nimirū recte nunc dicitur, Et cibus eius electus. L Propter hoc ergo expandit sagenam suam, & semper interficere gentes non cessat. ¶ Idem videtur repetendo dixisse, expandit sagenā suam, quod ante dixerat, traxit illud in sagena sua. Veruntamē illud palam constat, quia duas impius habuit vel habet sagenas, alteram qua volentes cepit populos & gentes, hæc est aurum & argentum (sicut iam dictum est), alteram, qua inuitos quoq̄ constrinxit, & hæc est omne iniquarum legum eius edictum, quod per totum orbem expandit, præcipiendo cunctos interficere, qui nollent sacrificare sagenæ & reti eius, argento & auro eius, aureis & argenteis simulariis eius, vt iam dictum est. Vnde protinus sequitur. Et semper interficere gentes non cessat. Deniq̄ hæc summa est querelæ huius causa, quod iustorū sanguinem impius fundendo, iustiorē se deuorat. Primus ita fecisse legitur Nabuchodonosor. Nam ante illū, & si fuerunt qui auro & argēto sacrificarēt, nullus tamē fuisse legitur qui taliter expanderet sagenā suā, vt de interficiēdis gentibus daret legē qui sacrificare nollēt. Ille taliter expandit.

Iosephus an ciqu. lib. 18 cap. 16

Exod. 10.

Reti suo sacrificauit.

Duae sunt sagene in p̄.

Primū idō solariæ edictum.

Vobis

Vobis dicitur populis, tribubus & linguis. In hora qua audieritis sonitū tubæ & fistulæ & citharæ, sambucæ, psalterij & symphoniarū, & vniuersi generis musicorū, cadentes adorare statum auream, quā constituit Nabuchodonosor rex. Si quis autē non prostratus adorauerit, eadē hora mittatur in fornacem ignis ardentis. Equidē ibi tacere visus est dñs deuorante impio iustiorē se, sed nō viquequaq̄. Nam permittit quidē mitti in ignem tres pueros, vtiq̄ iustiores illo impio, sed cū tres fuissent immissi, quatuor deambulabant soluti per mediū ignis, & species quartā, ait ipse qui vidit, similis est filio dei, sed quāta extunc suata erat, & facta est pro eadē causā deuoratio iustorū, interfectio gentiū. Proinde non solus iste clamat ad deū, dicens: quare nō respicis, & cætera quæ hæc enus dicta sunt, sed & oēs sancti, omnes iusti, taliter deuorati clamāt, & dicunt voce magna: Vsq̄uequo dñe sanctus verus non iudicas & vindicas sanguinē nostrū, de his qui habitāt in terra. Nec solus clamāt illosq̄ animæ in illo seculo, verū & cum illis & propter illos ad ipsum clamāt ecclesie viuētū in presenti seculo desiderans iudicis & saluatoris aduentū, qui iustum de omnibus facturus est iudiciū. Sequitur. L Super custodiam meā stabo, & figam gradum super munitionē, & contemplanor vt videam quid dicatur mihi, & quid respondeam ad arguentem me. ¶ Tale quid & Esaias loquitur: Super speculam dñi ego sum, iugiter stans per diem & super custodiā meā ego sum stans totis noctibus. Et reuera qui ad deū loquitur, & rationē postulat de iudicijs eius, oportet vt supra custodiā suā stet, & gradū figat super munitionē, ne forte labatur in sermone spūs eius, aut supra q̄ expedit, quippiā loquat. Ne temere (inquit Ecclesiastes) quid loquaris, neq̄ cor tuū sit velox ad proferendū sermonē corā deo. Deus em̄ in cælo, & tu super terrā, idcirco sint pauci sermones tui. Stabo ergo (inquit) super custodiā meā, & figam gradū super munitionē. Quæ autē illa custodiā, vel quid est illa munition? Nimirum vera mentis humilitas. Illa nāq̄ virtus munitione firma, virtutūq̄ omnium fida est custodia. Nec facit quis locū alium, petramve aliā reperire potuerit, de quo Moyses saltē posteriora dei dignus videre fuerit dicētis sibi: Ecce est apud me locus, stabis supra petrā. Cūq̄ transibit gloria mea, ponā te in foramine petræ, &c. Deniq̄ locū illū non quidē illic nominatū inuenis, sed eiusdē dei spūs eum apud Psalmistam pulchre & magnifice nominauit. i. nimitū mentis humilitatē. Ait em̄: Et dixit vt disperderet eos, si nō Moyses electus eius stetit in cōfractione in cōspectu eius. Nunc talē locū. i. cōfractionē nimitū (vt iam dictū est) mentis humilitatē esse apud se testatur ipse dū dicit: Diligite a me, quia mitis sum & humilis corde. Sciens igitur & iste tutā esse firmitatē eiusmodi loci, & quod exinde optimū sit cum deo luctari, super custodiam (inquit) meā stabo & figam gradū super munitionē, & contemplanor, vt videā quid dicatur mihi, & quid respondeam ad arguentem me. Quemadmodū iam dictus Moyses eodē loco posteriora dei contemplanus est, vt videret quid diceret sibi, & quid rēderet ad arguentē se & dicentē, vade, descēde, peccauit populus tuus, quē eduxisti de terra Aegypti, &c. Deniq̄ & iste contemplanus est fortiter fixo gradu, ne veniret sibi pes superbiæ, & vidit quid diceret sibi, & quid rēderet ad arguentē se. i. timore sancto, timore bono & necessario p̄mentē se. Sequit em̄. L Et respondit ad me dñs & dixit: Scribe visum, & explana eū super tabulas, & percurrat qui legerit eū, quia adhuc visus procul, & apparebit in finē, & nō mentietur, si morā fecerit, expecta eū, quia veniens veniet, & non tardabit. ¶ Hæc & cætera quæ sequuntur dicta sunt ei, veluti attendebat, dicēs: Et contemplanor vt videā quid dicatur mihi. Post hæc semet inuenisse ostēdit, quid rēderet ad arguentē se: Dñe (inquiens) audiui auditionē tuā & contemplanobat. Ait em̄: Et respondit ad me dñs. i. ostendit mihi & vidit oculo prophetali, quis finis futurus esset iniqua agentis, & quō haberet loqui & iudicare ipse, qui nunc videtur tacere, deuorāte impio iustiorē se. Et deinde vt alij quoq̄ sperare scirent, dixit mihi, scribe visum. i. scribe quod vidisti, scribe q̄d respondi tibi: scribe (inquā) visum, & nō in obscuro siue occulto, sed explana eum super tabulas. i. plano sermone & manifesto, vt percurrat qui legerit eum, nihilo eius offendente intellectu, hoc modo: Quia adhuc visus procul, & apparebit in finem, & non mentietur, si moram fecerit expecta eum, quia veniens veniet, & non tardabit. Quid em̄ hic non planū & apertū ad intelligendum? Adhuc (inquit) procul est visus. i. non statim veniet ipse in terra visus, & cū hominibus conuersatus abijt procul.

Apo. 6

CAP. II.

Esaie. 21.

Eccles. 5

Humilitas est custodia virtutum.

Exod. 33

Psal. 109

Matth. 14

Baruch. 3

Acto. 11

Lucæ 21.
Matth. 26

Philipp. 1.
Marc. vi.

Roma. 1.

Hebr. 11

Iohan. 7

Quid est
superbus.

Reliqui vo
cant iusti.
Elaig 40.
Ibidem, 37

ascendit in cœlum, dicentibus angelis: sic veniet quemadmodū vidistis eum ascendentem in cœlum. Procul est adhuc, procul abh̄t, quia acceptus est in cœlum. Apparebit aut̄ in finem, & nō mentitur, subauditur de omnibus quæ locutus est, dum cum hominibus conuersaretur. Ex impli gratia, Virtutes (ait) cœloḡ mouebuntur, & tunc videbunt filium hominis venientē in nube cum potestate magna & maiestare, siue & videbitis filium hominis sedentē a dextris virtutis, & venientē in nubibus cœli, & his similia. Ita venientē quisquis eum videre desiderat, & p̄sentem quoq; vitam fastidit, in qua non potest eū videre, dicitur cum Apostolo, cupio dissolui & esse cum Christo. Quisquis ille est hoc audiat, & hoc sibi dictum esse sciat. Si morā fecerit, expecta eum, quia veniens veniet. i. certissime veniet, & cum venerit non tanq̄ tardus aderit, sed totum præteritū tempus videbitur fuisse, vt vere est, nimis breuitatis. Interim donec appareat in finem, prædicabitur euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, Qui vero non crediderit, condemnabitur. Hoc est, quod continuo sequitur. Ecce qui incredulus est, non erit recta anima eius in semetipso, iustus aut̄ in fide sua viuet. Ecce apparebit. i. cito apparebit, & qui nō credit euangelio eius, etiā si multū operetur, nō erit recta. i. cōdemnabitur anima eius, sicut vera & manifesta ratione testatur Apostolus, hoc breui testimonio taliter. Iustitia etiā dei in eo videlicet euangelio reuelatur, ex fide in fidē, sicut scriptū est, iustus aut̄ ex fide viuuit. Et alibi: Sine fide, inquit, impossibile est placere deo. Et quis est incredulus, nisi superbus? Superbia nāq; incredulitatis causa efficiēs est. Vnde & protinus subdit. Et quō vniū tantem decipit, sic erit vir superbus, & nō decorabitur, qui dilatauit quasi infernus animam suā, & ipse quasi mors non adimplebitur, & congregabit ad se omnes gentes, & coaceruat bit ad se omnes populos. Ergo superbia magna est, ebrietas, & ita mentē subuertit, vniū omnē debilitat sensus atq; rationis, vt quod audit discernere non possit. Hoc ipsum dñs in euangelio confirmat verbis hm̄ōi: Quō potestis vos credere, qui gloriā ab inuicem accipitis, & gloriā quæ a solo deo est nō queritis. Qui gloriā ab inuicē dixit accipitis, pro eo vt diceret, qui superbi estis. Pulcherrimē asperitatē dictionis euitauit, & sensum nō præterit uit. Vnde si quis requisitis, quid sit superbiere, respondeam gloriā ab inuicem accipere, nimirū vera & pulchra atq; irrefragabili vltus est diffinitione. Porro sensus dicti huius, qd est gloriā accipere, verbis amplificatur p̄sentibus, q dilatauit quasi infernus animā suā, videlicet semper maiora ambigēs, & ipse quasi mors nō adimplet, subauditur pecunijs, & cōgregabit ad se oēs gentes, & coaceruat bit ad se oēs populos, vt fecit suo tēpore Nabuchodonosor, suo tēpore magnus Alexander, suo tēpore Roma, q̄ (vt superius dictū est) altera fuit Babylonia. Omnes regnōz illoz cupidi & ambitiosi hoies, nōne gloriā ab inuicē accipiebant, & pro acceptiōe gloriæ, vt alter alteri gloriā raperet, in inuicē ruebāt? Reuera quō vt nū potantē decipit, sic eiusmodi hoies spū superbiæ decepti fuerūt & sunt, nec ornamento fidei decorati sunt, sed nudi sunt, humilitatē crucis adhorretes, vt pote cōtrariā spū superbiæ, quo inebriati vel decepti sunt. Quis erit de illis, qñ iste in finē apparebit? Imo vt singulari numero propositū sequamur capitulū, quō iudicabitur vir superbus, & quomodo nō decorabitur? Ait. Nunquid non oēs isti super eū parabolā sument, & loquelā ænigmatum eius? Et dicitur: Væ ei qui multiplicat nō sua vsquequo, & aggrauat cōtra se densum lutū. Nunquid nō repente consurgent qui mordeant te, & suscitabunt te, lacerantes te, & eris in rapinā eius? Quia tu spoliasti gentes multas, & spoliabunt te omnes qui reliqui fuerint ex populis, propter sanguinem hominis & iniquitatem terræ ciuitatis & omnium habitantium in ea. Interrogando acrius affirmat dum dicit: Nunquid nō omnes isti, subauditur populi siue reliqui de oibus populis, super eū parabolā sumēt, & c. Solet aut̄ scriptura sacra reliquos siue residuos appellare iustos siue electos vt illic, Et erit omnis qui relictus fuerit in Sion, & residuus in Hierusalē, sanctus vocabitur, omnis qui scriptus est in vitā in Hierusalē. Et alibi: Et mittet id quod saluatum fuerit de domo Iuda, & qd reliquum est de Israel, radicem deorsum faciet, & fructum faciet sursum, quia de Hierusalem exibunt reliquie, & saluatio de monte Sion, Ergo & hic omnes istos, de quibus dicit, quia tu spoliasti gentes multas spoliabūt te omnes, qui reliqui fuerint de populis, recte sanctos vel iustos intelligimus, q̄ super fuerunt vel supersunt, quos supradictus vir superbus, dilatata habens animā suam quasi infernum, & quasi mortē deorare, id est, ad cōsensum animæ vel

volunt,

voluntatis suæ pertrahere non potuit, quis igne, ferro, fame, bestijs, & oim tormētōz genere ad hoc certauerit, & laborauerit, qd (vt superius iā dictū est) primus ille Nabuchodonosor inchoauit, qñ populis, tribubus, & linguis, quas ad se congregauerat, atq; coaceruauerat, p̄cēnā edixit. Si q̄s (inquiēs) non prostratus adorauerit statuā eadē hora mittet in fornacem ignis ardentis. Quāta similia, imo maiora fecit, maior vtiq; alterius Babylonię, i. Romę potentia? Quomodo gentes omnes ad se congregauit, & populos omnes ad se coaceruauit, & quantis mortibus propositis exterminare voluit hunc visum de memoria hominum, de quo nunc dicit: Et apparebit in finem, & non mentietur? Equidem vir superbus, vtputa Nero, siue Decius, aut certe ipse diabolus, qui per eos ministerium iniquitatis operabatur, quasi mors, & quasi infernus dilatatus, omnes omnino gentes, quantum in se fuit, deuorauit, sed reliqui sunt, & erunt aliqui, qui & admirantes euentus sui felicitatem, euasione suæ batitudinem, & respicientes vnde euaserint, exclamant, & dicunt vniuersi: Nisi quā dñs erat in nobis, dicit nunc Israel, nisi quā dñs erat in nobis. Cum exurgerent homines in nos, forsitan viuos deglutissent nos &c. Nunquid non omnes isti super eum. i. virum superbum, imo super ipsum diabolum, & super vniuersitatem omnium, quoz ipse caput est superbiæ filioz parabolam sument, & loquelam ænigmatum eius? Iudicabunt em̄ sancti nationes, & dominabunt populis, siue vt alibi scriptum est: Stabant in magna constantia, aduersus eos qui se angustiauerunt, & qui abstulerunt labores illoz. Quomodo isti sumēt parabolam, & loquelam ænigmatum eius, vel qd est ista parabola, & qd ænigmata eius? Parabola sancta prophetica, siue legalis scriptura est, quia videlicet tota fere, vel ex maxima parte parabolica & ænigmatica locutionibus plena est. Parabola nāq; comparatio est ex rebus dissimilibus. Verbi gratia: Cum sermo dei vel sententia iudicialis gladio materiali comparat, vt in psalmo, cum de istis reliquis, id est, de omnibus sanctis canimus: Exultationes dei in gutture eoz, & gladij ancipites in manibus eoz, &c. vsque: Vt faciāt in eis iudicium conscriptum. Porro, ænigma propositio est obscura, que non facile intelligit, nisi apertur, vt est illud: De comedente exiuit cibus, & de forte egressa est dulcedo. Et hm̄ōi locutiones passim in scripturis inueniunt, & valent, non solum ad occultandas porcis margaritas, verum & ad hoc, vt in eorum difficultatibus bona exerceant ingenia. Audiens em̄ sapiens sapientior erit, & interpres gubernacula possidebit. Animaduertit parabolam, & interpretationem, verba sapientium, & ænigmata eoz. Igitur sument sup eum (ait) parabolā & loquelam ænigmatum eius, id est, adimplebunt scripturam, & manifestas facient obscuritates eius, q̄ difficile & a paucis vix intelligunt, nisi prius eueniant ea, quæ in ipsis significatur, atq; ita reze euentu dicta, quæ obscura erāt, aperiant. Ac si quereres, cuiusmodi sit illa locutio, quam parabolam vocet statim subiungit: Et dicit: Væ ei q̄ multiplicat non sua vsquequo, & aggrauat contra se densum lutum. Hoc nāq; parabolicum est, quod multiplicatas diuitias densum lutum appellauit. Idem & illud, quod subiungit: Nunqđ non repente consurgēt, q̄ mordeāt te, & suscitabunt lacerātes te, & eris in rapinā eis, parabolica siue ænigmatica sunt, quia videlicet isti reliqui, de quibus nunc sermo, i. omnes sancti vel iusti, nequaquā vt litera sonat, dentibus mordere aut lacerare, ac manibus rapere consueuerūt. Sciendum quoq; quia dicitur quidē tunc, sed non incipiet dici, tunc tale qd, qñ apparebit in finem, qñ veniens veniet iudicaturus, q̄ hinc abh̄t iudicat. Iam em̄ dici ceptū est, ex quo ille abh̄t, iubens euāgelium omni creaturæ prædicari. Dicit ceptum est: Væ ei, q̄ multiplicat non sua, vsquequo aggrauat contra se densum lutum, ab initio prædicationis euāgelij in quo reuelabitur (ait) Apostolus) ira dei de cœlo super omnem impietatē & iniustitiā hominū, dicitur tunc in finē eidem vix, taliter vt eat in ignē æternū. Iudē fieri ceptū est per euāgelium, vt repente isti reliqui consurgerēt, & morderēt impium, & suscitarentur lacerantes eum, essetq; eis in rapinā, taliter vt multos ab illo separarent, quod est mordere & māducare, iuxta quod Petro dictum est: Macta, & māduca. Fiet autem in finem taliter, vt gladius exeat de ore illorum, vt sint gladij ancipites in manibus eoz, ad faciendam in eo vindictam siue iudicium conscriptum. Nam quod multos ab impietate conuerterē, hic sit corpus impij mordere & lacerare, ex eo quoq; comprobatur, quod ad beatum Iob dñs loquitur: Concordet eū amici, diuidet illum negotiatores, & nunqđ implebis sagenas pelle eius, & gurgustium piscium capite illius, subauditur, vt ego. Hoc fit nunc in bonum illoz,

Danie. 3

Psal. 123

Sap. 3
Ibidem, 8

Parabola
sancta scri
pta dicit

Psal. 143
Iud. 14

Prover. 2

Densum lu
tum mult
tas diuitias

Roma. 1
Quomodo
morden &
lacerat san
cti.

Acto. 10
Psal. 143

Iob. 40

Cant. 4

Spoliatio
pellima
Exo. 32

Ciuitas dei

Psal. 47

1. Petr. 5
Iudæi max
ime spoli
ati ppter
sanguinem
Christi

Roma. 2.

Ibidem. 2.

Gene. 27.

Roma. 3

Ibidem.
Psal. 13

quos dentes isti, quales demonstrant in Canticis, dicendo ad amicā. s. ecclesiā. Dentes tui, sicut grex tonstrax, quæ ascenderunt de laucro, quos (inquā) dentes. i. apostoli, siue prædicatores, q hic reliqui dicunt, quasi manducādo in corpus suū traducūt, tunc autem id qd sequitur, fiet in malum eiusdem impij, q malo suo repulit appetitū dentium istoz. Quia tu spoliasti gentes multas, spoliabunt te omnes, q reliqui fuerint de populis. ¶ Cum spoliatio nes multis modis fiat, ille modus oim pessimus est, quo gens aut populus, siue homo q, libet vnius dei creatoris sui honore spoliat, & tunc vere est nudus. Hinc est illud in Exo. 2. Videns ergo Moses populum, quod esset nudatus, spoliauerat em eum Aaron propter ignominiam fordis, & inter hostes nudum constituerat. Ignominia fordis, reatum dicit vituli, quem fecerat, & quo facto auxilio, & gratia dei nudati erant. Hoc modo quot gentes, quot populos spoliavit hic impius, in quem hæc dicitur: Igitur qa spoliasti gentes multas, i. tam inqis peruersationibus separasti a creatoris gra, spoliabunt te isti reliqui ex eis iudicando, vt tu, sicut tuo creatore ornare noluiti, ita nec in ipsa, quā præoptasti vteriqz gloriari possis creatura dei. Ad diciturq; adhuc: Propter sanguinem hois, & iniquitatem terre ciuitatis, & oim habitantium in ea, Sanguis hois homicidium est, & hoc profecto iniquitas est. Terra vero, cui possit iniquitas imputari, nimis non aliud, q homo e. Ciuitatis quoq; nō aliud est, q habitantium in ea, qa videlicet nō muroz, aut ædificioz, siue lapidum ciuitatis, sed hoim habitatum in ciuitate est vel esse p̄t iniquitas. Videt ergo hic eē tropus, q a gramma ticus græce tantologia, latine quoq; eloquiū dicit, dum res vna plurimis verbis significat, ad hoc, vt veritas siue magnitudo rei splendidius producat. Veruntū & illud dicitur quia cū omne homicidiū sit vel fuerit iniquitas huius impij, maxie sanguis ciuitatis ad dei iniquitatē reputat ei. Ciuitas (inquā) dei, quod olim erat illa Hierusalē, in qua sola erat templū dñi, & nunc est ecclesia catholica per orbem terraz, de qua Psalmista dicit: Fluminis impetus lætificat ciuitatē dei. Illius ciuitatis sanguinis fudit impius Nabuchodonosor rex primæ Babylonis, latus autē funderē cepit impius Nero Imperator alterius Babylonis, de qua Petrus in epi sola sua: Salutet vos (inquit) ecclesia, quæ est in Babylone electa. Vna ex vtraq; secundū s̄ dem & electionē ciuitatis facta est, & sanguis huius ciuitatis dei, iniquitas est terræ Babylonice ciuitatis diaboli. ¶ Inter oim sanguinē summa causa est sanguis hois vnius Iesu Christi, quē recte hic intelligimus, dum dicit: propter sanguinē hois & Iudæi, q fuderūt illū, para fuerūt & sunt corporis impij, cui dñi, spoliabunt te oēs q reliqui fuerint de populis. Deniq; & isti maxime sunt spoliati & spoliati, maxime (inquā) & in primis, quæ admodum & apostolus dicit: Ira & indignatio, tribulatio & angustia in oim animā hois operantis malum. Iudæi primū & Græci. In quo primū isti iam spoliati sunt: Nimis in eo, q perdidit non solum locum & gentē, veretia adoptionē filioz, & gloriā, & testamēta, & legislationē, & obsequium, & promissā, quæ ipsorū erāt, & ipsum Christum, q ex ipsis est scdm carnē, qui est super omnia deus benedictus in secula, Amen. Omibus bonis iam spoliauerunt eos, omnes qui reliqui sunt de populis, secundum speciem Iacob, quem deus dilexit, q primogenitum Esau spoliatum vestibus, valde bonis, quas Rebecca apud se dum habebat, & induit eas. Sic iuste spoliati sunt, qui pars (vt iam dictum est) fuerunt & sunt corporis impij, q gentes multas spoliavit, maxime cultu vel cognitione creatoris, & isti quantum in ipsis fuit, multo nequius spoliauerunt, qa Christum, expectationem gentium, vt periret nomen eius, & neque ipsi, neq; gentes eum haberent, interfecerunt. Igitur qm & hoc Apostolus dicit: Scimus, qa quæcunq; lex loquitur, his qui in lege sunt, loquitur. Præmiserat autem testimonium nō de Mose, sed de Psalmis, non dubitemus, & ista, quæ hic loquitur lex, i. scriptura sacra, his qui in lege sunt, eam loqui, & declamare in omnē animā hois operantis malum, primū Iudæi, deinde Græci, siue Gentilis, L Væ q congregat auaritiā malā domui suæ, vt sit in excelso nidus eius, & liberari se putat de manu mali. ¶ Quisnam ille est, q cōgregat vel congregauit auaritiā malā domui suæ, magis q populus Iudaicus, coetus pharisæicus? Omnes (inquit Apostolus) declinauerunt, simul inutiles facti sunt, de Psalmo testimoniu hoc assumens, statimq; subiungit id quod ante diximus. Scimus autē qm quæcunq; lex loquit, his qui in lege sunt, loquit. Igitur & istud primū ei, q in lege est vel erat, dictum hoc nō dubitemus: Væ qui congregat auaritiā malā domui suæ, vt sit in excelso nidus eius. Nam vt re hoc fecit Iudæus. Equidē ois impius auaritiā congregauit, & ob hoc væ ei, & Iudæus autem

autem auaritiā, non qualemcūq; sed auaritiā malā congregauit, & idcirco primū væ ei. Nam qd rogo est quod dicit, auaritiā malā? Quis vnq; audiuit in scripturis, auaritiā bonā, vt ex illius oppositi hic oportuerit dari vel apponi differentiā hmoi, dicendo: auaritiā malā? Qualis ergo auaritia fuit, vel est Iudæi, vt recte dicat mala, & adieciō nō sit superflua? Nimis talis, vt totus orbis audiuit, qa domum dei, quæ domus erat vel esse debebat, osonis fecit speluncā latronum, & ipsum propterea qa disputabat contra auaritiā filioz eā de interfecit domus dñi. Quam mala fuit hæc auaritia, præsertim eoz, q erant filij peccatorum, q pauperes spū patres habuerunt. Equidem auaritia nūquā bona, sed ibi excellens & nimis mala. Et cui vel quali domui suæ congregauit auaritiā tam malā? Nimis illi, quæ fuerat domus dñi, qa per cōgregationē auaritiæ malæ, suā fecit illam domū, imo speluncam suā, speluncā latronum, & superbie suæ malum, quā denotauit protinus, subiungēdo vti sit nidus eius in excelso. Auaritia namq; sine superbia non est. Vnde sapia cum dixisset: Auaro nihil esse scelestius, statim subiunxit: Quid superbit terra & cinis? Bene ergo dixit: vt sit in excelso nidus eius, domum superbientis subsannans, vt nidum volucris, & libera- (inquit) se putat de manu mali, subauditur, pro altitudine illius nidi excelsi. Quid propheta alius prospiciens: Nolite (ait) cōfidere in verbis mendacij, dicentes: Templum dñi, templum dñi, templum ē dñi & c. Itemq; alius cum dixisset: Principes eius, videlicet Syon, siue Hierosolima, in muneribus iudicabāt, & sacerdotes eius in mercede docebāt, & prophetæ eius in pecunia diuinabāt, protinus addidit: Et super dñm requiescebāt, dicentes: Nunquid non dñs in medio nostrum? Non venient super nos mala. Hoc nimis idē est quod hic ait: Et liberari se putat de manu mali. Mox conuersus ad eum, de quo loquebat, taliter in eū inue- nit. Cogitasti domui tuæ confusionē, concidisti populos multos, & peccauit anima tua, qa lapis de pariete clamabit, & lignum, quod inter iuncturas est ædificioz, respondebit. ¶ Reuera ois auaritiā, acquisiuit domui suæ confusionem, quæ confusio quanta sit, manifeste est supra memorato sapie loco datur intelligi, vbi cum dixisset: Auaro nihil eē scelestius, qd superbit terra & cinis & c. Ita demū intulit: Cum enim moriet homo, hæreditabit serpentes, & bestias, & vermes. Porro Iudæus, qui (vt iam dictum est) auaritiā tam malā congregauit, dupliciter domui suæ confusionem cogitauit, i. acquisiuit. Primo illam, quā apud Prophetā alium .i. Michæam audire potuerat. Ille em cum dixisset id quod ante memorauimus, & super dñm requiescebāt, dicentes: Nunquid non dñs in medio nostrum, non venient super nos mala, statim intulit: Propter hoc causa vestri Syon quasi ager arabitur, & Hierusalē quasi aceruus lapidum erit, & mons templi in excelsa syluaz. Profecto hmoi confusionem illi domui maxime Caiphas ille cogitauit, qui prophetauit, dicens: Vos nescitis quicquā, nec cogitatis, qa expedit, vt vnus moriat homo pro populo, & non tota gens pereat. Hoc nāq; dicendo, timore ibi trepidauit, vbi non erat timor, sociorumq; callide adauxit pauorem, imo pauoris fictionem dicentium: si dimiserimus eum sic, venient Romāni, & tollent nostrum & locum & gentem. Ita cogitādo, concidisti (ait) populos multos, i. causa fuiti, vt cōciderent populi multi. Occisoz nāq; (vt re- fert Iosephus) per omne tempus occisionis, fuere vndecies centum milia, & hoiz (ait) plebs gentiles fuerūt, sed nō indigenæ. A totis em regionibus ad azymoz diem festū cōgre- gati, bello subito circūfusi sunt, vt primo quidē illis pestifera lues ex loci angustia nasceret, deinde citius fames. Concidisti ergo (ait) populos multos, & peccauit aia tua. i. nequā intē- tio tua. Nam p̄ctm tuum non ex ignorantia, sed ex cogitationis tuæ venit malitia. Væ tibi, quia lapis de pariete clamabit, & lignū, & qd inter iuncturas est ædificioz, rñ debet: Quis em iste ē lapis, nisi ille qui seipsum per parabolā vinee significas, extra portā ciuitatis eijcendū esse, & crucifigendū, vbi parabolā edixit, & iudiciū a pharisæis audiuit, de malis agrico- lis, qui erāt ipsi. Nunq; (ait) legis in scripturis: Lapidē quē reprobauerūt ædificantes, hic factus est in caput anguli, a dño factū est istud, & est mirabile in oculis nostris? Et quod est lignū inter iuncturas ædificioz, nisi lignū crucis, per quod ædificia duo prius diuisa erāt qd tu erāt inimicitia inter homines ac deum, dominumq; angelorum, sed per crucem pa- cificata vel coniuncta sunt? Ita recte intelligitur dictum lignum, quod est inter iuncturas ædificiorum. Siue hominum, quod in terris vel de terra ē ædificioz, de duobus parietibus constat, qui sunt antiqua ante Christi aduentū synagoga, & noua post eius aduentū ecclesia, quos

Auaritia mala quid
Matth. 23
Iohan. 8

Eccle. 10

Hier. 7

Mich. 3

Eccle. 10
Duplex cō
fusio do
mū Iudæ
orum
Mich. 3
Iohan. 16

Psal. 137

Lib. 7. c. 27

Lapis Christi
Matth. 23
Psal. 117

Lignum crucis.
Coloss. 1

quos videlicet parietes, q̄a cōiungit in semetipso, lapis angularis dicit & est. Hinc alibi idē.
 Ephē. 2. Ap̄lus: Ipse ē em̄ pax n̄ra, q̄ fecit v̄traq; vnū & c̄. Lapis igit̄ de pariete (ingt) clamabit, sub̄
 audif, cōtra te, & lignum quod inter iuncturas est a d̄ificioꝝ, iñdebit, nimir̄ aduerſum te.
 Mich. 3. Quid lapis clamabit, & qd lignum respondebit? Nimir̄ id quod sequit̄: LV a q̄ a d̄ificat
 ciuitatem in sanguinibus, & p̄parat vrbē in iniquitate. Ne dubium sit, cui v̄z istud incla
 mat lapis ille, aut lignum illud, alius Propheta. s. Mich̄as dicit: Qui a d̄ificatis Syon in san
 guinibus, & Hier̄m in iniquitate. Ergo cui v̄z q̄ a d̄ificat ciuitatem in sanguinibus, & p̄pa
 rat vrbem in iniquitate, populus est Iudaicus, cœtus est pharisæicus, q̄ implet mensuras
 patrum suor̄, quia patres qdem eius prophetas occiderunt, ipse autem prophetas d̄m̄,
 Math. 23. vt veniret super eum ois sanguis iustus, q̄ effusus est super terram. Nunqd̄ autem reuera
 taliter ciuitatem a d̄ificauit, aut in tāta iniquitate vrbem p̄parauit? Nequaquā. Sed stultissi
 mus ita putauit, Dixit em̄, occidam̄ eum, & nostra erit h̄ereditas. Idcirco locū & gentē
 perdidit, q̄a sanguinē fundere, hoc putauit esse a d̄ificationem ciuitatis, & iniquitatem pepe
 trare, hoc putauit fore sibi p̄parationem semper possidendæ vrbis. ¶ Alias autem & ve
 re ciuitatem a d̄ificauit in sanguinibus, & veraciter p̄parauit vrbem in iniquitate, non sibi,
 sed deo viuenti, nō illam vrbē aut ciuitatem terrenam Hierusalem, sed ciuitatem dei viuē
 tis celestem Hierusalem. Quantos em̄ prophetas occidit, quot sapientes & scribas interfe
 cit, crucifixit, flagellauit in synagogis suis, & persecutus est de ciuitate in ciuitatem, tot lar
 pides viuos quadrauit, de quibus recte concinas magno architecto sancto spiritui, quia
 tonsonibus, & pressuris expoliti suis coaptant locis, per manum artificis disponuntur,
 permansuri sacris a d̄ificijs. Hoc qdam rite perpendens, vbi martyrē, insignem pictoris
 arte, sustibus atq; plumbatis subigi conspexit, hm̄ōi distichon expressit. Cudis æternæ lar
 pis vrbis, gemmāq; Christe. Hæc tua splendidius, pœna famulante politur. In hm̄ōi offi
 cio siue a d̄ificioꝝ populus Iudaicus, & prim⁹ est & notissimus. Lapis (ingt) de pariete clama
 bit, & lignum quod inter iuncturas est a d̄ificioꝝ, vnde iam dictum est. V̄z illi, q̄ ciuitatem sic a d̄ificat, q̄ vrbem sic p̄parat, q̄a bonus qdem effectus, sed intentio est
 maligna. Quando vel vbi secundum veritatem huius prophetiæ lapis ille, lapis angularis,
 Math. 23. v̄z istud clamauit. Nimir̄ quando vel vbi dixit: Ecce ego mitto ad vos prophetas, & sa
 pientes & scribas & c̄. vsq; Amen dico vobis, venient hæc omnia super generationem
 istam. Statim nāq; grauissime intulit: Hierusalem, Hierusalem, quæ occidit prophetas, & sa
 Septies v̄ scribis & pharisæis. lapidas eos, q̄ ad te missi sunt. Qui ibi subaudiendum est, nisi v̄z tibi? Præmiserat namq; se
 pties v̄z, sicut o prudens lector, ibidem. s. apud Matthæum, enumerare poteris, v̄z vobis
 scribæ & pharisæi, v̄z vobis scribæ & pharisæi, v̄z vobis duces cæci, v̄z vobis scribæ &
 pharisæi, v̄z vobis scribæ & pharisæi, v̄z vobis scribæ & pharisæi, v̄z vobis scribæ & pha
 risæi, ad singulas exclamatiōes causis subiunctis, quaz nouissima & septima hæc est, q̄ a d̄i
 ficatis sepulchra prophetaz, vsq; & vos implete mensurā patrū vestror̄, ideo ecce ego
 mitto ad vos prophetas, & sapientes, & scribas & c̄. Nonne iste impius, iste populus, v̄z se
 p̄plici dānatus, ille est Cain, cuius typū dictū est in illū vnū hoīem huius noīs septuplū
 Gen. 4. tio dabitur de Cain, q̄ numerus, q̄a insolubilis est p̄ctm̄ irremissibile significat? Plurā hinc
 dici poterant, sed legentis fastidium vitantes, cetera persequamur. Ait: Nunqd̄ non hæc
 Psal. 117. a d̄ño sunt exercituum? Puta quod dixerit: Nunqd̄ non a d̄ño factū est istud, & est mi
 rabile in oculis nostris? Quid istud nisi quod lapis quē reprobaerunt a d̄ificantes, hic fa
 ctus est in caput anguli, & hic lapis de pariete clamabit, & vt iam dictū est, lignū crucis eius
 quod inter iuncturas est a d̄ificioꝝ, respōdebit? Nunqd̄ (inquā) nō hæc a d̄ño sunt exerc
 Acto 1. itus? Nunqd̄ nō a d̄ño factū est istud? Plane a d̄ño exercitū sunt hæc, plane a d̄ño factū
 est istud, vnde probabimus. Sequit̄: Laborabunt em̄ populi in multo igne, & gentes in
 vacuum vt deficiant. Cū hoc dicto prophetico, recordemur illius in Actibus ap̄lor̄: Et
 n̄c ait Gamaliel: Dico vobis viri Israelitæ: Discedite ab hoibus istis, & finite illos, qm̄ si est
 ex hoibus cōsiliū hoc aut opus, dissoluet̄: si vero ex deo est, non poterimus dissoluere eoa
 ne forte & deo repugnare inueniamur. Hæc ille sapienter elocutus est. In isto autem sp̄
 ritus sanctus p̄dixerat: Laborabunt em̄ populi in multo igne, & gētes inuacuum vt de
 ficiant, & sic factum est. In multo igni, subauditur, inuidiæ laborauerunt. i. Iudæi labora
 runt, gentes, id est, gentiles, vt dissoluerent consilium & opus, quod de isto angulari lapide
 p̄dicit

prædicat, sed laborauerunt inuacuum, & defecerunt, q̄a dissoluere non potuerunt, imo &
 accedentes ad istū lapidē, ad quē accedere bonus casti laboris defectus est, & ipsi tanq̄ lar
 pides viui super a d̄ificati sunt. Nunqd̄ igit̄ nō hæc a d̄ño sunt exercituum? Nunqd̄ non a
 d̄ño factū est istud? Si em̄ nō fuisset a d̄ño cōsiliū hoc vel opus, profecto iā dissolutū esset,
 tot gentibus, & populis ad dissouendū laboratibus, & quæ causā labores illos euacuauit.
 Ait: L. Quia replebit terra, vt cognoscat gloriam d̄ni, quasi aquæ operientes mare. Quid
 isto dicto verius, constātius atq; perfectius? Sp̄s em̄ d̄ni repleuit orbem terraz, & eo re
 plente repleta est terra, vt cognosceret gloriam d̄ni, vt fierent sapientes atq; eloquentes, qui
 erant idiotæ, & sine literis, vt fierent cœlestes q̄ erant terreni, imo qui terra fuerant, fierent
 cœli, cognoscentes gloriam d̄ni, enarrātes gloriam dei, non quocunq; sed quasi aquæ operien
 tes mare. Quid est hoc dicere? q̄ magnæ deberent esse aquæ, quæ multitudine sui operien
 tes mare, vel quaz ad comparationē mare nihil videret esse. Mirum illud esset, & non mi
 nus miraculi haber, quod mare. i. sapia oim̄ superauit, data simplicibus abundantia cœle
 stis sapiæ. Hæc est illuminatio credentium euāgelio Christi, q̄ dicunt: A d̄ño factū est istud
 & est mirabile in oculis nr̄is. Ecce tra cæteri exiccati sunt, videlicet illi q̄ (vt iam dictū est) cō
 siliū hoc vel opus dissoluere cupiebant, de qbus hic ait: Laborabunt em̄ populi in multo
 igni, & gentes inuacuum vt deficiant, quam ob causam excæcati sunt. Sequitur. LV a
 qui potum dat amico suo, mittens fel suum, & inebrians, vt respiciat nuditatem eius. Re
 plētus est ignominia pro gloria. Bibe tu quoq; & consopire, circumdabit te calix dextera
 d̄ni, & vomitus ignominia super gloriam tuam. Hunc locum istud de Psalmo manife
 Psal. 73. stium facit. Et dederunt in escam meā fel & in siti mea potauerunt me aceto. Fiat mensa
 eor̄ coram ipsis in laqueum, & in retributionem & in scandalum. Obscurentur oculi eor̄
 ne videant, & dorsum eor̄ semper incurua. Miro itaq; modo cū dixisset, q̄a replebit ter
 ra, vt cognoscat gloriam d̄ni, quæ gentium illuminatio est, causam contra posuit cæcitatē
 quæ in Israel contigit, dicendo: v̄z q̄ potum dat amico suo. Cæcitas ipsa est v̄z: causa ve
 ro q̄a potum dedit amico suo. Ipse est em̄ amicus, q̄ dicit in Psalmo, & dederūt in escā me
 am fel, & in siti mea potauerūt me aceto. Intr̄ amicus vt frater sit effectus, & nostræ natu
 ræ cōsanguineus, q̄pe q̄ cū deus esset, homo factus est, ac de illo populo incarnatus est.
 Huius amico suo potū dedit, mittēs fel suū, & inebriauit eū amaritudine, vt aspiceret nudita
 tem eius, id est, vt cōprobaret, quod esset a deo derelictus. Dixerūt em̄ impij, Promittit se
 sciam dei habere, filii dei se nominauit. Videamus si sermones illius veri sint, si em̄ est ve
 rus filius dei, liberabit eū de manu cōtrarior̄, contumelia & tormēto interrogemus eū, &
 probemus patientiam eius. Morte turpissima condēnemus eū. Hæc eor̄ nequissimā curiosi
 tate & quasi nuditatis explorationē, Psalmus declamat ex p̄sona ipsius. Et q̄ custodiebāt
 animam meam, consilium fecerunt in vnum. Dicētes, deus reliq̄t eū, p̄sequimini, & cōpres
 hendite eum, q̄a non est q̄ eripiat eū. Explorauit, inuenit, aut aspexisse sibi visus est impius
 nuditatem eius, audiuit em̄ eū dicere: Deus meus deus meus vt qd̄ dereliquisti me, hoc pro
 Psal. 70. fectio statim, ne qd̄ deesset sui fellis ad inebriādū illū, cui totus calix passidōis potus erat ama
 ritudinis, obtulit eius ori & acetū. V̄z igit̄ illi, q̄a taliter potū dedit amico suo & fratri cōsan
 Matthe. 27. guineo suo, vt aspiceret nuditatem eius, infirmitatē eius, ad faciendum siue capiendū experi
 mentum quod non esset dei filius, imo quod esset a deo derelictus. Hoc foris annunciat,
 Iohan. 19. & blasphemat tanq̄ maledictus Cham, q̄ foris annunciauit nuditatem paternam, sed quan
 Cham, imo
 do ista ves illa similitudine maior est. Ille namq; Cham non dedit potum patri suo, non (in
 Cham
 quam) dedit poculum vini delectabilis, vt eum inebriaret, & nuditatem eius aspiceret, sed
 Gen. 9. dedit impius amico suo dedit potū amaritudinis, misit fel suum & inebriauit eum, vt aspiceret
 nuditatem eius, & sicut per Moſen p̄dixerat sp̄s propheticus. De vinea Sodomor̄ vi
 Deuter. 32. uea eor̄, & de suburbanis Gomorrhæ. Vna eor̄ vna fellis, & botrus amarissimus, fel dra
 cum vinum eor̄, & venenum aspidum insanabile. Repletus (ait) ignominia pro gloria.
 Quis repletus est ignominia pro gloria? Ille ne qui amico suo dedit, an ipse amicus, cui das
 tus est potus fellis? Nimirum ipse amicus repletus est ignominia, id est passus est ignomini
 am, sustinuit mortem, mortem autē crucis, quā pro summa ignominia miscuit impius illi
 morte (inquies) turpissima cōdēnemus eū. Tanta ignominia repletus passus ē pro gloria,
 Sapiaz. 8. videlicet, sciēs inde sibi prouentur, vt iā ex eo sederet a dextris virtutis in gloria dei patris.
 Nam

Sup. 2. Acto 4.

Psal. 73

Supra. 2

Psal. 70

Matthe. 27

Iohan. 19.

Ludæi sicut

Cham, imo

peiores, q̄

Cham

Gen. 9

Deuter. 32

Sapiaz. 8

Philip. 2 Nam propter hoc (ait Apostolus) & deus illum exaltauit, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu, omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris. Quomodo autem & quam vehementer, conuersus in eum inuehitur, qui potum suum dedit, qui seipsum misit, qui inebriauit, & dormire fecit amicum suum somno mortis & eo modo ditatem eius aspexit, id est, nudum, & a deo derelictum esse uoluit. Bibe (inquit) tu quoque & consopire, & quid bibes? Circundabit te calix dexteræ domini, & uomitus ignominiae super gloriam tuam. Calix dexteræ domini, id est, ira omnipotentis domini, ita te circundabit, ut sicut in ipso scriptum est: Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributionem, & in scandalum. Quænam est mensa tua, nisi lex tua, scriptura sacra tibi credita, prima tibi ad edendum & bibendum proposta? Ibi calix dexteræ domini, id est ipsa mensa tua, ipsa lex vel scriptura tua te circundabit, quomodo laqueus circundare consueuit, laqueus enim ipsa tibi erit habenti spiritum erroris forbenti siue haurienti retributionem fellis tui, quem amico tuo in potum dedisti. Istud bibe tu, & consopire, ita & nunc obscurantur oculi tui, ne videas & postmodum consoparis, non quomodo ille amicus tuus, qui euacuato felle tuo, ego dormiui (inquit) & soporatus sum, & exurrexi, sed ita ut in æterna morte sepultus iaceas quod uere est consopiri. Quam autem diuersum est, id quod sequitur, & uomitus ignominiae super gloriam tuam, ab eo quod ante dixerat, repletus est ignominia pro gloria. Ignominia qua ille amicus tuus repletus est, pro gloria & ignominia cuius uomitus polluerit super gloriam tuam, non eandem habent rationem. Illi namque ignominia qua repletus est de foris, accessit, nec enim propter sua, sed propter aliorum peccata male tractatus est, & pro futura gloria sustinuit: uomitus autem ignominiae tuae de intus uenit, de teipso processit, sicut uomitus eius, qui seipsum commouit, quia tu temetipsum de corde tuo mendacia uomenda in honorasti, & ille uomitus super tuam præteritam gloriam erumpit. In hoc quoque magna distantia est, quod ille prius ignominiam sustinuit, & deinde gloria successit, ut debuit, tu autem prius gloriatus es, festinanter gloriam accipiendo ab inuicem, sicut ille tibi quodam loco exprobrauit, & deinde uomitus ignominiae successit. Iste ordo notus est superbiae dispositionis, ut impius quidem prius gloriose exaltet: & deinde ignominiose humilietur: prius autem propter hoc ipsum quod pie uiuit prius humilietur, & ignominiam patitur: ac deinde cornu eius in gloria exaltetur. Sequitur: Quia iniquitas Libani operiet te. Hoc ad illud coniungitur quod præmisit, ut qui potum dat amico suo &c. Væ tibi (inquit) quia iniquitas Libani operiet te. i. hypocrisis tua condemnabit te. Libanus namque candidatio interpretatur, & interdum sub hoc nomine templum intelligit, ut in Zacharia. Aperi Libane portas tuas, & comedit ignis cedros tuos. Ergo iniquitas Libani, iniquitas templi, ipsa pulchritudo religionis, cuius ois cador tua est hypocrisis, potissimum operiet te, maximè condemnabit te. Nam quæ magna fuerit religionis illius hypocrisis, ipse dominus satis acerbe innuit, toties sub vno ductu sermonis, dicēdo: Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, loco apud Matthæum, quem supra memorauimus, ubi cum septies uæ super illos detonuert, per singulas uices hypocritæ dixit: excepta una dicitur uice, ubi taliter dixit: uæ uobis duces cæci. Paulus quoque non ignorans iniquitatem huiusce dealbationis, cum staret in medio concilij, & princeps sacerdotum Ananias ois iussisset percuti, dixit ad eos. Percutiet te deus paries dealbate, & quid aliud erat hoc dicere, quod iniquitas Libani operiet te? Et reuera quod uerba dixit, omnibus dixit, uniuerso illi sacerdotio & populo dixit: Facit enim quod dixit, & per percussionem illam totus orbis audiuit. Protinus ab illo (inquit) inuehebatur populo impio, conuersus ad auditores sermo propheticus, ita loquitur: Et uastitas animalium deterrebit eos, de sanguinibus hominis, & iniquitate terræ, ciuitatum & omnium habitantium in ea. Ut dictum ita & factum est: Venerunt enim animalia de sylua, de quibus Psalmista: Exterminauit eam (inquit) scilicet vineam tuam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam, nimis propter scelus, quo cum debuit facere uas & asserre uinum, supradicto amico suo, domino vel possessori, imo & plantatori suo, misit seipsum & amaritudine mortis inebriauit eum. Venit aper, s. Vespasianus, & singularis ferus uidelicet Titus, filius eius, de sylua, id est, de urbe Roma, ubi erat multiplicitas erroris & ferri homines habitabant, sicut feræ in sylua. Florum uastitas animalium deterruit eos de sanguinibus

uibus hominis & iniquitate terræ, ciuitatis & omnium habitantium in ea. Extunc enim perdidit audaciam, qua primi ex omnibus gentibus ausi fuerunt ad se missos prophetas & sapientes & scribas occidere & crucifigere, flagellare in synagogis suis, & de ciuitate in ciuitatem persequi. Nonne ab huiusmodi crudelitate audaci, audacia crudeli, ex eo tempore sunt deteruit? Neminē quippe iam audent occidere, aut saltē flagellare in synagogis suis, præsertim ubique terrarum captiui, & scabellum pedum domini sedentis a dextris domini, & in medio inimicorum suorum dominantis, qui uidelicet inimici eius sunt ipsi. Et si alijs gentibus licuit, ipsis omnino tale quid ipsa captiuitatis eorum lex non concedit. Sequitur: Quid prodest sculpsit, quia sculpsit illud fictor suis: conflatile & imaginem falsam, quia sperauit in figmento fictoris eius, ut faceret simulachra muta? Væ qui dicit ligno, expergiscere: surge, lapidi tacenti. Nunquid ipse docere poterit? Ecce ipse coopertus est auro & argento, & omnis spiritus non est in uisceribus eius. Dominus autem in templo sancto suo, sileat a facie eius omnis terra. Istud uæ iam quintum, sicut & præcedentia scire debemus esse itam illam, quæ (ut superius iam meminimus) reuelatur, ait Apostolus, de celo in euangelio dei in omnibus animam hominis operantis malū, Iudæi primū & Græci. Denique in animā Iudæi primū, & deinde Græci siue gentilis. Ira hæc pro necessitate temporis dicta est in prophetis obscurius, in euangelio autem ita reuelatur, ut ueraciter dicas, sicut audiuius, ita & uidimus. Dicitur namque uæ quater, in animā hominis Iudæi operantis malū, quod ita terminatū est, & uastitas animalium deterrebit eos de sanguine hominis, dū quinto loco iam dicitur: Væ qui dicit ligno, expergiscere: surge, lapidi tacenti, &c. Nonne istud est quod ita uidimus, sicut audiuius? Deterrebit namque Iudæis, ut non audeant euangelij prædicatores occidere, aut persequi, quod factū est per uastitatem animalium, i. per excidium uel per manus Romanorum gentilium, liberius iam aduersus idololatriam per idem euangelium declamatum est, & sculpsit uæ per totum orbem terrarum, in omnem animam hominis Græci siue gentilis, ligno & lapidi, siue auro & argento sese incuruantis. Et notanda series literarum presentis. Non enim in initio dicit, uæ qui dicit ligno, expergiscere, surge, lapidi tacenti. Sed prius suauiter alloquitur, & percunctando excitat hominē ad intuitum rationis. Quid prodest (inquit) sculpsit? Vult intelligi, & responderi nihil, & rationē ostendit cur prodesse nihil possit. Quia sculpsit (ait) illud fictor suis, nimis talis, qui figmento suo spiritum uel vitam dare non possit. Fecit conflatile & imaginem, cuius rei uoluit, aut hominis corruptibilis, aut uolucrum, aut quadrupedum, aut serpentium, imaginē utique falsam, i. omni ueritate substantiæ, cuius uis detur similitudo fraudatam, & idcirco sculpsit illud, quia sperauit in figmento fictoris eius, ita deceptus qui homo rationalis erat, ut faceret simulachra muta, quæ os habent, & non loquuntur: oculos habent, & non uident: nares habent, & non odorantur, neque enim est spiritus in ore ipsorum. Hoc rationabiliter præmonstrato, qui non credit euangelio ueræ deum prædicanti, profecto est inexcusabilis, quia ratio est irrefragabilis. Itaque nunc demum in clamat in clamatione terribili: Væ qui dicit ligno, expergiscere: surge, lapidi tacenti, & qui pollenter ita potest dici: Væ cognoscentibus deū, siue audientibus dei euangelij, & non sicut deū glorificantibus eum, quia sponte mutauerunt gloriam incurribilibus dei in similitudine imaginis corruptibilis hominis. Nunquid ipse docere poterit, qui dicit, expergiscere, surge, cum lapis aut lignum sit? Ecce ipse, subauditur, deus eius, coopertus est auro & argento, & omnis spiritus non est in uisceribus eius, ois (inquā) siue hominis, siue uolucris, siue quadrupedis, siue serpentis, cuiuscumque imago in ligno aut lapide, in auro siue argento simulata sit. Itaque fictor imaginē falsam sculpsit. Ipse autem, quem prædicamus, deus & ois in templo sancto suo, in templo corporis sui est, quod solutum ab impijs, ipse post triduum suscitauit. Sileat a facie eius omnis terra, uidelicet in eo, ut blasphemare siue alium extra ipsum nominare deū non audeat, & in hoc silentij reuerentiam illi exhibeat, ut ab ipso gratiam, i. remissionem peccatorum suppliciter deprecatur. Nā super hac re nunquid uillū ratio aut scriptura ueritatis silentij cōcedit? Imo dicitur nobis, Qui reminiscimini domini, ne taceatis, & ne desitis silentij ei. Breuiter diffiniendum est, quia a facie domini tacere, hoc est, domini timere. Quod & si nondum sit, multi enim contradicunt ei, fiet profecto in die iudicij, sicut Psalmista ueraciter astruit, cum id quod sine dubio futurus est, quasi iam præteritū taliter edicit, De celo autem dicitur fecisti iudicium, terra tremuit & quieuit.

Libi secundi in Abacuc finis.

Rupertus

Matth. 23

Roma. 2

Psalm. 47

Psalm. 115

Roma. 1

Quomodo silendum est deo.

Esa. 62

Psalm. 77

RUPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN ABACVC PROPHE.

tam commentariorum liber tertius.

Ruch. 2

Pfal. 36.

Iohan. 6

Ecc. 12
Quaestio

Responsio.

1. Timot. 1.

Roma. 11

Exod. 4

Esa. 57

Prouer. 30

Ezech. 28.

CAP. III.

Auditio re-
menta de
verbo in
carnatq.

Onscius temeritatis fere in oibus tanq̄ temerariū redargui me ve-
reor ab oibus, eo q̄ p̄ clara sanctorū atq̄ orthodoxoꝝ patrū studia
latitudine ingredi sum ausus agri pleni, cui benedixit dñs. i. sancte
scripturæ, in qua vel ex qua est ois benedictionis odor suauis &
fructus, & quid r̄debo arguetibus? Ruth Moabitidē, Ruth secti-
nantē me in spiritu, pauca intentione imitari credat dicentē ad so-
crū suam: Vadā in agrū & colligā spicas, q̄ metentiū fugerint ma-
nis, vbicunq̄ clemētis in me patrifamilias repererō grām. Sicut
mandauit Booz pro illa pueris suis, vt nemo illi esset molestus, ita

putent omnes qui hęc viderint, quod mander eis Christus ex illa humilitate progenitus,
ne mihi quasi pro p̄sumptione indignentur. Quod & si quis indignari voluerit, paup̄-
cula nihilominus anima pro semetipsa sollicita, famemq̄ venturā p̄cauens, de qua Psal-
mista loquitur: Quia immaculati, quorum dies nouit dñs, non confundentur in tempore
malo, & in diebus famis saturabuntur, ccepto in opere persistet, & ibit ante faciem suam, vt
operetur cibum, qui permanet in vitam æternam.

ORATIO PRO IGNORATIONIBVS.

¶ Titulus iste aureus est, & magni ponderis verbum, de quo veraciter a sapiente dicitur:
Verba sapientis quasi statera ponderantur. Quid est em̄ oratio propheta pro ignorati-
onibus, aut quid sibi vult q̄ orat propheta pro ignorationibus? Si est propheta, imo cū
sit propheta, quomodo se in ignorationibus esse profitetur? Siquidem ante prophetasset,
sue anteq̄ quicq̄ propheticum scripsisset, iste titulus p̄uenisset, putarem us cum sanctum
prophetæ spiritū velle inuocare, & hoc intendere, vt sortiri mereretur vocabulū siue offi-
cium prophetale. Nunc aut̄ non ita est, sed iam prophetauerat, iam prophetica mysteria
conscripterat. Ergo ne prius aut minus est prophetare, prophetiamq̄ scientiam habere,
posterius aut̄ atq̄ perfectius pro ignorationibus orare? Plane ita est. Veruntanē nō istud
quis æstimet, q̄ paria sint hęc, ignorantiam dei habere, & pro ignorationibus orare. Nam
(exempli gratia) Paulus ignorantia dei habens, blasphemus & persecutor & contumeliosus
fuerat, & ecclesiam dei persequebatur, orans aut̄ pro ignorationibus, magnus iam erat
Apostolus, vas electionis, sapientia plenus, dū exclamans ita loqueretur: O altitudo diuitiarū
sapientiæ & scientiæ dei, q̄ incōprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ
eius. Quid multis moror? Omnino perfectior est, & eoz̄ cum quibus deus loquitur, orat̄
re pro ignorationibus, siue hoc ipsū viderē q̄ sint in ignorationibus. Obsecro dñe (ait
Moses) non sum eloquens ab heri & pudistertius, ex quo locutus es ad seruū tuum, im-
peditoris & tardioris linguæ sum. Esaias quoq̄ clamat: Væ mihi, quia tacui, quia vir pol-
lutis labijs ego sum & in medio populi polluta labia habentis ego habito, & regem dñm
exercituum vidi oculis meis. Sed quid opus est singularibus exemplis? Deniq̄ de viuere
fidei eiusmodi sapientia dicit: Visio quā locutus est vir, cū quo est dñs, & qui deo secū morante
confortatus est. Proinde quod vidit, qd̄ audiuit iste confortatus & iudicator fortis Abacuc
iam dudū Christi ecclesia miratur, & nos admirationē eius audientes, vtinam intelligere, &
digne cum ipso admirari queamus, & ipsi nos orare pro ignorationibus. L. Domine audi
ui auditionē tuā, & timui. Dñe opus tuū in medio annoz̄ viuifica illud. In medio annoz̄
notū facies, cū iratus fueris, misericordiatē recordaberis. ¶ Quam vel qualē dñi auditionē
iste audiuit, & timuit? Illam nimis, quam ipse postmodum edicit, Deus (inquiens) ab au-
stro veniet, & sanctus de monte Pharan, cornua in manibus eius, ibi abscondita est fortitu-
do eius, &c. Veraciter em̄i auditionē audiendō, timere siue expauescere fidelis & sapien-
tis animi est. Quantū enim hoc est, q̄ veniens in hunc mundū deus, & dñs oim̄ maiestatis
altissima cunctis virtutibus celoꝝ, timēda & adoranda, carne assumpta, manibus confixis
ad cru-

ad crucis cornua pependit, & vt hoc pateretur, vt tā male tractaretur tantus dñs, cōtumā-
ciū culpa seruoꝝ causa extitit? Quisquis eorundē seruoꝝ hanc auditionē audit, i. sentit vel
intelligit, hoc em̄ est auditionē audire, qd̄ audiuit auris corporis, etiā cordis aure percipere.
Quisq̄s (inquā) eorundē seruoꝝ istud audiuit, & cōsiderauit, q̄no nō timuit, q̄no non expa-
uit? Puta q̄ attonitus dixerit. Heu, qd̄ erit de nobis seruis malis, quoz̄ propter scelus, talē
tantūq̄ dñm tā male tractare oportuit? Noui quendā, deo teste, qui p̄ visum, eleuatis sur-
sum oculis, aspicerē se putauit altitudinē summæ & incircūscriptæ magnitudinis, & miro
atq̄ ineffabili modo, vim sentire illius diuinæ virtutis, & quasi in medio eiusdē altitudinis,
magnitudinis, immensitatis videre stantē, nimis excelsum & ineffabiliter altissimū illū filiū
hois, qui crucifixus est pro nobis. Cūq̄ visus eiusdem magno quidē, sed suauis, vltra q̄ dici
p̄t pondere p̄meret: hęc, quā dixi, cogitatio illi in mentē venit. Heu, qd̄ erit de nobis ser-
uis malis, quoz̄ propter scelus, talē tantūq̄ dñm tā male tractare oportuit? Statimq̄ cogi-
tationi huic, alia cogitatio, q̄i desup̄ ab ipso filio hois emissa, suauissime r̄didit: Nec ego tan-
tus nunc dñs existere, nisi propter seruoꝝ causam tā male tractatus fuissē, & q̄ mihi fuit
causa passiois, eadē est gloriæ & honoris. ¶ Quali acūq̄ sint hęc, illud recte dixerim, q̄ op̄
hoc tā magnū, tāq̄ incōprehensibile est, vt quisq̄ dignus fuit audire auditionē eius, recte ti-
meat, & oret pro ignorationibus. Nā ignorantia quidē huius rei nullus habere debet, sed
ignorationē in cōsideratione eius, q̄ nō habeat, nullus est, quia nullus ad plenū cōsiderare
vel æstimare p̄t. Non tñ timor hm̄oi, timor est seruilis aut p̄nalis, sed timor est sanctus,
permanēs in seculū seculi, in quo maiestatis nō foras mittit, sed intus adducit, in quo maiestatis
æterni dei laudat̄ angeli, adorāt dominationes, tremūt potestates. Hoc ex ipsa re fatis ma-
nifestū est. Nā vbi dixit, audiui auditionē tuā, & timui, nō licet subaudiri, ne fieret qd̄ futu-
rū esse audiui, cū dicat protinus: Dñe opus tuū in medio annoz̄ viuifica illud, hoc ip̄m ci-
uius fieri optauit, & orauit, qd̄ futurū esse audiens timuit. Ergo bonus timor, sanctus timor
de quo alibi Psal. 118: Adorabo (inquit) ad templū sanctū tuū in timore tuo. Dñe (inquit)
& propheta. Quid em̄ est in medio annoz̄? Qui sunt anni, quoz̄ in medio fieri orat, qd̄
audiens futurū esse timuit? Annos istos libet̄ intelligimus, annos vitæ hois, quos Psal. 90:
ita cōputatos habēs. Dies, inquit, annoz̄ nostroz̄ in ipsis septuaginta anni. E quidē nume-
rū hunc excessurūt potentiores, magisq̄ durabiles aliqui, sed si in potentatibus octoginta
anni, & amplius eoz̄ labor & dolor. Ergo anni vitæ hois septuaginta sunt. Futurū autem
erat, vt in medio huius numeri annoz̄ viuificaret dñs opus suū, opus mortificatū, opus qd̄
est genus humanū. Equidē cœli & terra & mare & om̄ia q̄ in eis sunt, opera sunt dñi, sed
homo quoddā opus speciale est dñi, opus manū dñi. Nā dixit deus de cæteris, & facta
sunt: vt aut̄ hominē faceret, assumptū lutū & plasmavit & fecit opus manū. Hinc Esaias:
Et nūc (inquit) dñe pater noster es tu, nos vero lutū, & fictor noster, & opera manū tuæ
oēs nos, Et sanctus Iob: Manus tuæ fecerūt me, & plasmauerūt me totū in circuitu. Ergo
& si cætera dñs operatus est, hō tamen propriū quoddā opus manū dñi est, qd̄ diabolus
p̄ serpentē mortificauit morte aiæ, subsequēte ex iusta dei sententia corporis morte. Hoc
opus ita mortificatū, viuificaturus erat in medio annoz̄ vitæ hois annoz̄ septuaginta. Et
ita factū est. Cū em̄ esset ipse dñs hō factus, paulo minus q̄ in medio quadraginta annoz̄.
¶ Cætatē habēs annoz̄ trigintariū, ipse moriēdo atq̄ resurgēdo viuificauit opus suū gen̄
humanū. Moriēdo mortē destruxit animaz̄ nostraz̄, resurgēdo vitam reparauit corpoz̄
nostraz̄. Igitur miro modo iste timuit q̄ in isto timore hoc ip̄m qd̄ timebat, prophetando
orauit vt citius fieret, orādo prophetauit qd̄ citius faciendū esset. Itē ait: In medio annoz̄
notū facies. Quid notū facies in altero medio annoz̄? Diximus em̄, quia in medio an-
noz̄ vitæ hois opus tuū viuificasti. i. tēplū tuū, templū nō manufactū corporis tui, iudai-
ca impietate solutū suscitasti, & cū ipso generis humani vitā reparasti. Quid facies notū in
altero dimidio annoz̄, nisi hoc ip̄m qd̄ reuera viuificaueris tā dictū opus tuū. Cū em̄ com-
pleti fuerint q̄draginta anni, ex q̄ illud opus tuū, illud tēplū tuū ædificasti de corpore vir-
ginis matris, tā tunc notū factū erit qd̄ opatus sis veniētibus Romanis, & vertiatē tuā im-
p̄mentibus in destructiōe tēpli manufacti, sup̄ quo calūniā sustinisti a dicētibus. Hic dixit
Postum destruerē templū dei, & post tridū reædificat. Itē: Vah, qui destruit tem-
plum dei, & post tridū illud reædificat. Non em̄ remanebit lapis super lapidē qui nō de-
struat.

Enarratio
cuiusdā vi-
sionis, de q̄
plenius li-
cz. in Mat.

Duplex
timor.

Psal. 9

In medio
annoz̄
Psal. 90.

Homo ali-
rer ē opus
dei, q̄ aliæ
creaturæ.

Esa. 64

Iob. 10.

Matth. 26.
Ibidem 27
Ibidem 28

struatur. Mira & pauenda celeritas operis tui dñe, quia in medio annoꝝ nostꝝ, annoꝝ
quadraginta, q vitæ nostræ anni sunt, viuificabis illud, sicut iā dictū est, & in altero eorū
annoꝝ medio sic notū facies, qd egeris, vt eiusdē operis tui gloria æmulatio tēpli Iudaici,
tēpli manufacti, occultare siue obscurare nō possit, quia destruetum erit, magna ira, magna
tunc p̄sura erat populo huic. Sed quid? Cū iratus fueris, misericorditæ recordaberis. Non
erimus sicut Sodoma, nō efficiemur q̄u Gomorra, sed reliquæ saluæ sūt ex nobis. Hinc
Esaías dicit: Nisi dñs exercitū reliquisset nobis semē, quasi Sodoma fuisset, & q̄si Go
morra similes essemus, & est sensus, Nisi dñs p̄ordinasset, vt reliquæ saluæ fiant ex nobis,
& ois Israel saluus sit cū plenitudo gentiū subintrauerit, ita tota gens n̄ra cōsumpta fuisset
absq̄ vllis reliquijs, sicut Sodomitæ oēs igne & sulphure sunt cōsumpti, excepto Loth, q
nō erat ex illis. ¶ Quod apud septuaginta interpretes ita legit, in medio duum animalū cor
gnosceris, nō p̄terire libet, maxime q̄a in cœtu siue in cōuētū ecclesiæ v̄sitatū est. Simplex
quidē interpretatio & opinatio vulgī (ait beatus Hieron.) de saluatore intelligit, q̄ inter duos
latrones crucifixus, agnitus sit, Qui autē melius hoc dicit, q̄ in prima ecclesia, q̄ de circunci
sione fuit, & de p̄putio cōgregata, duobus populis se hinc inde cingētibus, intellectus sit
saluator, & creditus. Sunt q̄ duo animalia, duo intelligant testamētā, nouū & vetus, q̄ ve
re animāta sint, atq̄ vitalia, q̄ spirēt, & in quoz̄ medio dñs cognoscatur. Sequitur. I. Deus
ab austro veniet, & sanctus de monte Pharan. ¶ Semper hactenus admirādo exclamauerat,
nūc rem ipsam latius eloqui incipit, super cuius magnitudine attonitus, exclamationē
p̄miserat. Deus (inqt) veniet, & sanctus veniet. Vnde veniet, ab austro de monte Pharan,
Quod de Christo dei filio scimus vel credimus, propter qd & loquimur, libet̄ in istis pro
phetæ verbis intelligimus, q̄a a deo exiuit, & in hūc mundū venit, homo factus, secundū
operationē spūs sancti. Spūs em̄ sanctus, sicut in multis scripturaz̄ locis, ita & hic redēp
austꝝ intelligit, quia ventus est calidus, & regione calida aquiloni appositus, q̄ significari
solet spūs malignus, spūs sancti cōtrarius. Ipsa autē dei patris persona p̄ montē Pharan, si
ue secundū septuaginta interpretes, p̄ montē vmbrosū & cōdensū cōgrue significat,
q̄a videlicet incōprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius, & immēsa est ali
tudo diuitiaz̄ sapiētiaz̄ & sciētiaz̄ dei, qd innuit (vt supra diximus) titulus ipse, oſo Abacuc
prophetæ pro ignoratiōibus. Porro deus & sanctus ipse est Chrs̄ dei filius, vt q̄ deus ve
rus, hō sanctus, nequaquā in iniquitatibus cōceptus, & q̄ peccatū nō fecit, nec inuētus est do
lus in ore eius. Iste igitur (inqt) ab austro veniet, i. vt veniat iste, hoc spūs sanctus efficiet.
Nā propter charitatē suā magnā veniet, propter charitatē suā magnā mittet eū deus pa
ter. Charitas autē patris mittētis, & filij q̄ missus est, qd est aliud nisi spūs sanctus. Ergo spūs
sanctus veniet, i. vt veniat, sicut iā diximus, spūs sanctus efficiet, & spūs sancti erit operatio,
q̄ cū virgo incorrupta cōcipiet v̄z̄ deū, verūq̄ hominē pariet. Secundū tres istas, vnus
veræ & summæ deitatis personas, tribus distinctionibus canticū hoc prophetiū subdividin
guit. Distinctionū eorūndē signū est semper, qd Hebraice sela, & a Græcis trāstatoribus
interpretatū est diapsalma, de quo sciendū, q̄ non nisi in Psalterio, & in p̄senti loco sit possi
tum. Et puto (ait beatus Hieronymus) musici cuiusdā soni esse signaculū, aut certe perpe
tuitatē eoz̄, quæ p̄dicta sunt, indicari, & vbiq̄q̄ sela, hoc est, diapsalma siue semper appo
nitur, ibi sciamus nō tantū ad p̄sens tempus, v̄z̄ ad æternū, vel quæ sequantur, vel quæ p̄
cesserūt, pertinere. Prima distinctio ab hoc versū incipit, operuit cœlos gloria eius. Secun
da, fluuios scindens terræ. Tertia, maledixisti sceptris eius. Et prima quidē distinctio spe
ctat ad deū dei filium, de quo dixerat, deus ab austro veniet, nā cornua (inqt) in manibus
eius, ibi abscondita est fortitudo eius, &c. Secūda distinctione manifestū est, q̄ aliq̄ perso
næ loquatur, nam egressus es (inqt) in salutē populi tui, in salutē cū Christo, & illa perso
na recte intelligitur spūs sanctus, quē per austꝝ significari accipimus, qui visibilia p̄sentiaz̄
suz̄ signa p̄buit, egrediens cum Christo suo, in salutē populi sui, quod suo loco planius di
cendū erit. Tertia distinctio alia persona est cui loquitur, maledixisti sceptris eius. Post
modum dicens, Ego autē in dño gaudebo, & exultabo in deo Iesu meo, & illam personā
cui loquens, hoc de dño Iesu suo confitetur, patrem gratanter accipimus. Nunc ipsam dis
tinctionem seriem persequamur. Operuit cœlos gloria eius, & laudis eius plena est terra. ¶
Sic loquitur. Hæc & cætera quæ sequuntur, tanquam timore plenus, & illo audita in in
teriore homine attonitus, quem p̄misit, domine (inquens) audiui auditionem tuam &

Esa. 11

Roma. 11
Gene. 19

Mons Pha
ran, deus
pater.

Esa. 53
1. Petri. 2

Tres distin
ctiōes huius
orationis.

timul. Dixerat deus ab austro veniet, & sanctus de monte Pharan, siue de monte vmbro
so & cōdenso. Iam quasi quæres qualis vel quātus deus, quātā sanctitatis sanctus ope
ruit (ait) cœlos gloria eius, & laudis eius plena est terra. Cū dicit, operuit cœlos gloria eius
qd nisi hoc intimare vult, q̄ æque vmbrosus & cōdensus sit, vt ipse mons, i. ipse pater, de
quo venit idē deus. Deniq̄ valde vmbrosū & cōdensū, valde incōprehensibilē illum
esse testatur, cū dicit, operuit cœlos gloria eius, qd idem est, ac si dicat, Incōprehensibilis est
diuinitas eius, etiā cœlis. i. cunctis spiritibus angelicis. Tantus tāq̄ gloriosus est iste deus,
Quam sanctus sit si q̄ras, & laudis eius (ait) plena est terra. Pulchre distinguit gloriam dei,
laudē dei. Nā inde gloriosus q̄a deus, inde laudabilis q̄a sanctus. Et sicut gloria diuinitatis
eius cœlos (vt iā dictū est) operuit ita laude sanctitatis, laude sanctæ humanitatis eius terra
plena est. Nec cœli, i. angeli gloriam diuinæ claritatis eius ad finē p̄spicere possunt, nec
hoies in terra sanctitatē, & humilitatē humanitatis eius, quantū est dignū, laudare sufficiūt.
Nō habet finē deus magnus & excelsus, nō habet æstimationem, deus homo factus, san
ctus & bonus. Quid ergo, si gloria eius cœlos operuit? Vnde cognoscetur si est vmbro
sus atq̄ cōdensus. Ait. L. Splendor eius vt lux erit. ¶ Ac si dicat, Non ita est vmbrosus &
cōdensus, vt nō possit videri, nō ita est incomprehensibilis, vt nō possit agnosci. Splend
bit em̄, & splendor eius vt lux erit. i. creaturā satis illuminabit. Habet quidē lucē inaccessi
bilem, sed tolerabilē nouit emittere splendorē. In ipsum lucis profundū accedere vel pene
trare creatura nō potest, sed ad creaturā lux ipsa tēperatiuo splendore procedere potest.
Splenduit gloria eius ipsis cœlis, quos operuit, & terræ splenduit, vbi homo factus, hoies
latuit, Splendor eius, mirabilū est op̄z̄ effectus. In cœlo & in terra mirabilia fecit, & quo
ties mirabilia fecit, toties splendorem emisit, & huiusmodi splendor eius, vt lux est, & vt
lux erit, quia creaturā suā angelicā siue humanā ad cognoscendū seipsū sufficiens illum
minat, & illuminabit. Quid tandē vmbrosus, quid cōdensus eo qd sequitur. L. Cornua in
manibus eius. Ibi abscondita est fortitudo eius. ¶ Cornua nanq̄ vexilla dicit, & trophea
crucis, cuius brachijs confixæ fuerat manus eius. Cū enim in forma dei esset, non rapinā
arbitratus est, esse se æquale deo, sed semetipsum exinanivit formā accipiens, factus
obediens patri vsq̄ ad mortē, mortē autē crucis. In cruce ergo paulisper abscondita est for
tudo eius, qm̄ dicebat ad patrē: Tristis est anima mea vsq̄ ad mortē. & pater si possibile
est, transeat a me calix iste. & in ipsa cruce, Pater in manus tuas cōmendo spm̄ meū. Quid
tā vmbrosū, tā cōdensū? Nā nos (inqt Ap̄tus) p̄dicamus Iesum Christū crucifixū
Iudæis quidē scandalū, gentibus autē stultitiā. Quō autē vel ad quid ibi abscondita est
tudo eius? Nimis sicut in carne absconditur hamus, i. ferri aculeus, ad hoc vt piscis capia
tur. Nā hoc est qd de Behemot siue Leuiathan ad beatū Iob dñs loquitur: An extrahere
poteris Leuiathan hamo? Subauditur vt ego. Proinde cū dicit, cornua in manibus eius,
non id solum nos attendere vult, q̄ cornibus siue brachijs patibuli confixæ fuerint manus
eius, alioquin magis proprie dixisset, manus eius in cornibus, sicut non sic dicere solemus,
cruis in Christo, sed Christus in cruce fixus, hoc magis nos perpendere vult qd propter
confixionē qua cruci confixus, vel in cruce exaltatus est, ois potestas siue omne regnū qd
per cornu significari solet, datū est in manibus siue in manu eius, sicut ipse p̄dixerat, si exal
tatus fuero a terra, oia trahā ad meipsum, & sicut ait postea, data est mihi om̄is potestas in
cœlo & in terra. Ipse propheta protinus enunciat quid euenturū esset inde, q̄ ibi abscondi
ta est fortitudo eius. Ait em̄. L. Ante faciē eius ibit mors, & egredietur diabolus ante pedes
eius. ¶ Quid em̄ est hoc, nisi ac si diceret, illo q̄si hamo Leuiathan capiet. Sicut em̄ piscis
hamo captus, ante pedes capientis hamūq̄ trahentis de flumine siue de mari egreditur, ita
diabolus egredietur (ait) ante pedes eius, hoc est, veniet in potestate eius, & foras idē prin
ceps mundi eijcietur. Duo dixit, ante faciē eius ibit mors, & egredietur diabolus ante pe
des eius, & hæc sunt quæ nos credimus & loquimur, & credentes speramus, q̄a ante cor
pectū eius mors fugit. Resurrexit em̄, & nobis resurrectionis gloriā donauit, diabolūq̄
authorē peccati & mortis ad p̄dicationē euāgelij sui fecit foras egredi, & ante pedes, i. an
te p̄dicatores suos cōcultur. Sequitur. L. Stetit & mensus est terra. A spexit, & dissoluit gē
tes, & cōtriti sunt montes seculi. Incuruati sunt colles mūdi, ab itineribus æternitatis eius. ¶
Ipsē qui in cruce mortuus fuit, vbi abscondita erat fortitudo eius resurgens a mortuis, nō
mirū iam nō abscondita vel abscondenda, sed deinceps, manifesta fortitudine stetit, subau

Gloria &
laus Chri

Cornua
eius, bra
chia cru
cis.

Philip. 2
Math. 28
Lucæ. 23
1. Cor. 15

Iob. 40

Iohan. 15
Matth. 16

ditur a dextris virtutis dei, ad expugnandas reliquias peccati, ad debellandos hostes eius
 gelij sui. Nā ecce video caelos apertos, ait Stephanus prothomartyr, & filij hominis stan
 tem a dextris virtutis dei. Et Esaias iam dudū fuerat plocutus: Stat ad iudicādū dñs, & stat
 ad iudicādōs populos. Stetit ergo dñs fortis & potēs, dñs potens in plio, diabolū vincitū
 habēs ante pedes suos. Et mēsus est terrā. Qñō mēsus est, nisi tanq̄ iudex viuorū & mortu
 orū. Nempe qđ de Dauid scriptum fuerat, qđ percussit Philistiim, & percussit Moab, &
 mēsus est funiculum coarctans terrā, mēsus est autē duos, vnū ad occidendū & vnū ad vi
 uificandū, hoc de isto manuforti venerabiliter est sentiendū, quia mēsus est terrā, & men
 sus duos funiculos, vnū funiculū misericordiā, & vnū funiculū iudicij: funiculū misericor
 diā ad viuificādū, funiculū iudicij ad occidēdū. Ita metiendū terrā aspexit gētes, misē
 ratus est gētes, funiculū misericordiā ad viuificādū mēsus est sup gentes. Porro iudicij
 funiculū ad occidēdū mēsus est sup Iudaeos, vt excaecati caderēt in ore gladij & captiui
 ducerētur in oēs gentes. Id ipsum qđ dicimus de aspectu misericordiā quo aspexit gētes,
 pulchre innuit hoc dictū, & dissoluit gentes, & qđ subiungit, & cōtriti sunt montes secu
 li, & incuruati sunt colles mundi. Quid em̄ est dissoluit, nisi ad penitentia emolliuit. Econ
 tra de impio dicitur, qđ cor eius indurauit. Et qđ est, cōtriti sunt montes seculi, & incurua
 ti sunt colles mundi, nisi ad penitentia cōtristati sunt principes seculi, maiores qui intelli
 guntur p montes, & minores, qui significantur p colles. Cōmota est & cōtremit terra (ait
 P salmista) & fundamēta montium cōtrubata & commota sunt, qm̄ iratus est eis. Bona cō
 tritio quae fit ab itineribus aeternitatis eius, nā hoc est cor cōtritum & humiliatum, qđ non
 despiciat deus, hoc totū fuit vel est metiri funiculū vnū, funiculū misericordiā ad viuifican
 dum. Porro qđ continuo sequitur. L Pro iniquitate vidi tentoria Aethiopiae, turbabuntur
 pelles terrae Madian. J Mensio est funiculi alterius, funiculi iudicij ad occidēdū. Nā de
 illo Aethiope hic sermo est, qđ non mutabit pellē suā, & de illo Madian, qui semper & per
 tinaciter declinat iudiciū, secundū hoc ipm̄ nomen qđ est Madian. Madian quippe inter
 pretatur declinās iudiciū, & significat eos, qđ non credūt futurū iudiciū. Igitur ipse qđ aspexit
 & dissoluit gētes, aspectu misericordiā, ipse pro iniquitate vidit. i. iniquitate iudicauit om
 nem incredulū, omnē animā hominis incredulū & malū operātis, Iudaei primū & Graeci,
 Siquidē tabernaculū Aethiopiae est omnis anima Iudaei malū operātis, potius q̄ taberna
 culū Libani. i. tēplum ipsum, de cuius candore siue religione solebat gloriari, & dicere, tē
 plum dñi, templū dñi, templū dñi est. Verū dicere licet, qđ ex quo saluatore crucifixo tē
 nebrae circa meridiem factae sunt, & secundū illud praesagiū, caecitas cōtrigit in Israel, & ob
 scurati sunt oculi eorū, & ipsum templū, & omnia sacra Iudaeorū, tabernacula Aethiopiae
 facta sunt. Sicut em̄ Aethiopes ex vicino splendidi solis calore denigrati sunt, ita Iudaei mi
 ro modo de p̄sentia saluatoris per inuidiam suā deteriores facti sunt, & p odium lucis ob
 scurati sunt oculi eorū. Igitur pro iniquitate vidit tentoria Aethiopiae. i. sicut verā & con
 summatā iniquitatē iudicauit, atqđ damnauit cuncta quae prius sibi met habitacula fuerāt, se
 ita vel caerimonias religionis Iudaicae. Deniq̄ turbabuntur (ait) pelles terrae Madian. Et
 iste & alius propheta, videlicet Esaias, qui cum dixisset, iugum em̄ oneris eius, & virgā hu
 meri eius, & sceptrū exactoris eius superasti, statim addidit, sicut in die Madian, ad illū nos
 mittunt sacrae historiae locū, vbi Gedeon dux Israel, miro modo turbauit castra Madian.
 Omnis Madian & Amelech, & orientales populi congregati fuerant simul, & Gedeon
 quaserat signū in vellere, scire volens si saluū fueret dñs per manū eius Israelē, sicut locu
 tus est. Diuisitq̄ trecetos viros, quos de omni Israel secū retinuerat, in tres partes, & dedit
 tubas in manibus eorū, lagenasq̄ vacuas, ac lampadas in medio lagenarū. Cunctq̄ oēs secunt
 dū ducis dictū atqđ exemplū per gyrū castrorū in tribus personarēt locis, & hydrias cōfite
 gissent, tenuerunt sinistris manibus lampadas & dextris sonātes tubas, clamauerūt, gladius
 dñi & Gedeonis. Omnia itaq̄ castra turbata sunt, & fugientes mutua se caede truncabant.
 Secundum illius rei gestae similitudinē turbabuntur (ait) pelles terrae Madian. i. oia sacra
 vel secreta gētilium, declamātium iudicium, nō credētium futurū esse iudicium. Quod Ge
 deon Chri pertulerit typū secundū sui nominis interpretationē. Gedeon nāq̄ interpretat
 circuleus vterq̄, & qđ viri eius treceti martyres Christi significauerint, certantes atqđ moriē
 tes pro fide sanctae trinitatis, & qđ cōfractio hydriarū mortes fragilium corporū, fulgur autē
 lampadarum, gratiam significauerit miraculorū, quae post martyrum caedes splenduerunt,
 vnde

Acto. 7.
Esa. 5

Quo Chri
mensus est
terram.
2. Regū. 8

Exo. 10.

Psal. 17.
Psal. 90

Hiere. 15

Roma. 2

Esa. 9

Iudic. 6. 7

Gedeon ty
pus Chri
sti fuit

vnde superata atqđ cōfusa sunt cuncta fanatica gētiliū, sancti patres latius tractauerūt, quae
 qm̄ suis in locis inueniunt, hic nō perferimus, vitātes legētis fastidij. Igit turbabunt (ait)
 pelles terrae Madian. i. vanitates & insaniae falsae illorū, qđ nō credēt scdm̄ euāgelij praedica
 tionē, futurū esse iudiciū, superabunt atqđ destruent per mira & inaudita praedia martyriū suā
 corpora ad supplicia tradentiū, & moriendo vincentiū. Sequit. L Nunqđ in fluminibus ira
 tus es dñe, aut in fluminibus furor tuus, vel in mari indignatio tua. J Hm̄ōi interrogatio
 nes interdum facere potuerūt & ceteri prophetae, & fecerūt, excepto qđ iste cum maiori
 interrogat admiratiōe. Exempli ḡra: Vbi Daniel vidit in visione, qđ quatuor vēti ceceli pu
 gnabāt in mari rubro, & quatuor bestiae grādes ascende bāt de mari diuersi inter se, & deo
 inde throni positi sunt, & antiquus dieq̄ sedit, & interfecta est iudicio eius bestia illa magna
 aliarum quoq̄ bestiarum potestas ablata, admirari poterat ipse Daniel, & eodem modo, in
 terrogare: Nunquid in leonibus iratus es dñe, aut pardis & vris furor tuus, & in vētis atqđ
 in mari indignatio tua? Nunqđ de talibus tibi est cura, vt propter hęc in iudicio sedeat?
 Et rōne ipsa respondēte, nō conseq̄uebat, vt per illas imagines significarent quae dā alia ma
 iora, quae scire volēs ille, accessit (in q̄) ad vnū de assistētibus, & veritatē q̄rebā ab eo de offi
 bus his. Simili modo & Zacharias de multis quærīt, & dicit: Quid sunt hęc dñe mīr? Iste
 autem magis attonitus & maiori admiratiōe citatus, videbat em̄ & audiebat aure vel oculo
 propheta. vnde timeret, sicut praemisit, dñe audui auditiōnē tuā, & timui, interrogat & di
 cit: Nunqđ in fluminibus iratus es dñe, aut in fluminibus furor tuus, vel in mari indignatio
 tua? Et sine dubio respōsum est ei, nōnullā quippe iram elemēta inanimata meruerūt, & si
 cut Danieli, sicut Zachariae interrogātibus, ita & huic dictū est, qđ essent vel qđ significa
 rēt ea, quae videbant. Nulli tñ ita expositū est aliqd eiusmodi mysteriū, vt cōcederet ei scri
 bere manifeste ad intelligēdū, imo sic p̄cipiebat. Tu autē claude sermones, & signa librū
 vlg ad tps statutū. Quid iste viderit vt diceret, nunqđ in fluminibus iratus es dñe & c. Se
 quētia manifestius sonāt, cū dicit, viderūt te aquae deus, & doluerūt mōtes, gurges aquarū
 trāsiit, dedit abyssus vocē suā & c. Itaq̄ sicut in legalibus dictis, nō alligabis os boui triturāti,
 cū audimus Ap̄m dicentē, nunqđ de bobus cura est deo, scimus rōdere, non, sed de pra
 dicatoribus hoc dicit, lex sp̄ialis: ita in his visionibus propheticis dū dicit, nunqđ in flumi
 nibus iratus es dñe, & ipse vidēs, siue propheta, & nos vidētis sensum h̄re cupientes, rōdere
 sciamus, non, & sub nobis montiū atqđ colliū, equorū atqđ quadrigarū, fluminū siue aquarū
 tum, sagittarū fulgētium, & fulgurātis hastarū, ceterarūq̄ rerū, de qbus aequē vt de bobus
 cura deo nō ē, res illas intelligam, de qbus deo sine dubio cura ē, flumina illa nobis in intelle
 ctu sint, illa, q̄p̄ voces auditae sunt, vel audire potuerūt aquae illae & mare illud, & flumina,
 de qbus in Psalmo scriptū est: Eleuauerūt flumina dñe, eleuauerūt flumina vocem suam,
 Eleuauerunt flumina fluctus suos a voce aquarū multarū. Mirabiles elationes maris, mira
 bilis in altis dñs. Flumina em̄ quae leuauerunt vocē suā, sacra catholicae fidei dogmata sunt
 dñe dicēte: Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquae viue.
 Porro flumina alta flumina contraria, quae eleuauerūt fluctus suos a vocibus aquarū mul
 tarū, illa sunt, de qbus gloriat draco magnus, vt apud Ezechielē dñs loquit: Ecce ego ad
 te Pharao rex Aegypti, draco magne, q cubas in medio fluminū tuorū, & dicis: Meus est
 fluuius, Populi mei sunt inquieti & impetuosī, q eleuauerūt fluctus suos, fluctus p̄secutio
 num atqđ seditionū a vocibus aquarū multarū, i. propter voces Chri discipulorū habētium
 abundantiā cœlestiū ḡrarū. Illud mare totus mūdus est, mūdus impiorū & incredulorū, cuius
 tanq̄ maris elatiōes mirabiles fuerūt, mirabilis aut in altis dñs, q elatiōes illas cōpescuit. Quae
 illicq̄ vocabula sint, tā in his q̄ in ceteris, quae sequunt, illas debemus intelligere res, qui
 bus dñm summe sapiētē, & summe iustū irasci vel indignari a rōne nō discordet. Sequitur
 L Qui ascēdis sup equos tuos, & quadrigae tuae saluatio. Suscitās suscitabis arcū tūm, iura
 mēta tribubus, quae locutus es. J Quia semel interrogauit, nunqđ in fluminibus iratus es
 dñe? & interrogādo, interrogatiōis atqđ respōsionis viā nobis aperuit, interrogemus etiā de
 his. Nunqđ sup equos quadrupes dñe ascēdisti, aut ascēdes, & quadrigis vectaberis,
 vt reges vel cōsules: Nunqđ arcū intēdes, & sagittarius fies, & scapulas hominū trāffigēs
 & pcuties inter pulmonē & stomachū, aut egredieris sagitta p carneū cor eorū? Et respōde
 rimus: Non. Nā ascēdes qdem equos tuos, sed equi tui homines sunt, sponte subeantes
 h 4 obedij

Interrogat
tio per ady
mirationē
Danic. 7

Zacharia

Danic. 6

Deute. 28

1. Cor. 2

Psal. 93

Iohan. 7

Ezech. 29

obedientia tua frenum. Ascēdes qdem quadrigas tuas, sed quadrigæ tuæ quatuor euāgelia tua, siue euāgelij tui quatuor sunt sacra, per totum mundū currētia. Incarnatio tua, passio tua, resurrectio tua, ascēsis tua, quæ sine dubio sunt saluatio nra, quoz sine fide, nulla est saluatio nra. Cū istis egs & quadrigis tuis, suscitās (ait) suscitabis arcū tuū. i. p̄dicans p̄dicabis futurū iudiciū tuū, te, ad iudicādum uiuos & mortuos, venturū, quæ admodū illi testes resurrectiōis & ascēsis tuæ te viderunt euntē in cœlū. Illud n̄q̄ p̄dicare iudiciū quodā modo tale est, vt si q̄s intēdat arcū suum, q̄a sicut arcus delonge ferit, ita de longinquo venit dies iudicij, ita vt anteq̄ feriat, p̄uideri nō possit. Suscitabis, & iuramēta tribubus quæ locutus es. Quæ sunt illa iuramēta? Duobus qdem hoibus iuramēta locutus es. i. Abrahæ & Dauid, dicēs Abrahæ: Per memetip̄m iurauī, q̄a fecistī rem hāc. Et iurās Dauid, sicut scriptura dicit: Iurauit dñs Dauid veritatē. Veruntū & oīa dicta tua, propter firmā & insolubilem veritatē dici p̄nt iuramēta. Tu es em̄ ille angelus, de quo in Apocalyp̄si scriptum est: Et angelus quē vidi supra mare stātem, leuauit manum suā in cœlo, & iurauit per viuētē in secula seculoz, q̄ creauit cœlum, & ea quæ in eo sunt, & terrā & ea quæ in ea sunt, & mare & ea quæ in eo sunt, q̄a ips̄s amplius nō erit &c. Quod cūq̄ locutus es, tā firmā, tamq̄ vera sunt, ac si iuraueris per temetip̄m, siue per beatā trinitatē, viuētē in secula seculoz. Cœli & terra trāsbunt, verba autē mea nō trāsbunt. Ascendēdo super equos & quadrigas tuas, & suscitādo arcum tuum implebis oīa, quæ tanquā iuramēta locutus es, quoz finis erit, dare tribubus tuis terrā veraciter fluentē lac & mel. L Semper. Iam supra dictum est, qd̄ a versiculo illo, deus ab austro veniet, & sanctus de mōte Pharan, siue vmbroso & cōdenso, quo sanctā intelligimus trinitatē, trina distinctiōe distinctū sit hoc cāticum, & singulaz distinctiōnū signū sit, semp̄ pro quo in Græco diapsalma, & in Hebraico sela scriptum est, & vbiq̄q̄ apponit̄ ibi, vel quæ sequant̄, vel quæ p̄cesserint, non tñ ad p̄sens t̄ps pertinere sciāmus. Ea quæ iam dicta sunt, manifestū est, ad p̄sonā pertinere dei, & sancti, q̄ ab aucto terposito, semp̄, quæ sequunt̄ ad p̄sonā dicunt̄ sp̄s sancti, quod maxime ex illo liquet versiculo, Egressus es in salutē populi tui in salutē cum Ch̄so tuo. At itaq̄: L Fluuios scindēs terræ, viderūt te aquæ, & doluerūt montes, gurges aquarū trāsiit. Ne fluuios & aquas, siue aquarū gurgites hic intelligamus vulgariter, vetuit nos interrogatio p̄missa, dicentis: Nunqd̄ in fluminibus iratus es dñe, aut in fluminibus furor tuus, vel in mari indignatio tua? Ergo fluuios terræ. i. oīes sapiētes, siue oīes loquacitates philoſophiarū mundanarū, tu auster bone, tu sp̄s sapiæ scindēs, tu q̄ flumen dei. i. doctrinā euāgelicā, absque scissura currere facies, sequētibus signis. Ad qd̄ illos fluuios scindēs? Nimiq̄ vt minus aut nihil valeāt, per scissuras cōminuti atq̄ attenuati, & transeāt per eos calciati. Nam hoc est quod apud Esaiā taliter dictum est: Et desolabit dñs linguā maris Aegypti, & eleuabit manum suā super flumē, in fortitudine sp̄s sui, & percuet̄ eū in septē riuus, ita vt transeāt per eum calciati. Lingua nāq̄ maris Aegypti loquacitas est sapiētium seculi, quā sp̄s sanctus stultā fecit, quā dum scissa & cōtra semetip̄sam diuisa est, facilius trāsierunt per eā, quicūq̄ fuerunt vel sunt calciati pedes in p̄paratiōe euāgelij pacis. Hoc factū viderunt te (ait) aquæ, & doluerunt mōtes. i. cognouerunt te populi, & doluerunt principes, aliqui dolore p̄ceniæ, aliq̄ dolore inuidiæ, & intumescēt qdem populi multi, quoz q̄do interdū aquæ intumescūt, sed tumoris eoz finis erit, hoc est, quod nūc ait: gurges aquarū trāsiit. Sequit̄: L Dedit abyssus vocē suā, altitudo manus suas leuabit. Sol & luna steterunt in habitaculo suo, in luce sagittarū tuarū ibunt, in splendore fulgurātis hastæ tuæ. Vbi gurges aquarū, hoc est, oīs eoz impetus, & persecutio trāsiit, q̄ vexabāt tunc pplm tuum, tunc abyssus, i. inferi laudauerunt te, tunc etiā superi, i. angeli in plausum suis manibus conreperuerunt, & victorē veluti gestu quodā & tripudio eleuatarū manuum demōstrāt. Sol tuus & luna, & omnis splendor, q̄ prius illuxerat p̄plo, & postea maloz p̄dere, & tenebrarū horrore vniuersa fuerāt coopta, receperūt lumen suum, & pristinū habuerūt fulgorē. Sagittæ tuæ, & fulgurans hasta tua, id est, plagæ tuæ, & eruditio tua, lumen p̄plo tuo p̄buerunt. Deniq̄ in luce sagittarū tuarū, & in splendore hastæ tuæ, quæ eos ad hoc corripuit, vt emēt daret, ambulauit populus tuus, te timens, te diligens, & magnam tui admirationem habens. Hic protinus sequitur: L In fremitu conculcabis terram, in furore obstupescies gentes, & gurges aquarū, nisi profunda & seditiosa malitia iudæorū: Deniq̄ sicut turbas illas q̄ viderūt, quæ trāsiit & laua-

Egressus es in salutē populi tui, in salutē cū Ch̄so tuo. Percussisti caput de domo impij, de nudasti fundamētum vsq̄ ad collum. I Procedere & properare volens animus, adhuc ad ante iam dicta reuocat. Minus em̄, q̄ cupit ipse sibimet dixisse videt. Sigdē de t̄pibus versiboz tacuit oīno, tanq̄ casu, & absq̄ vlla rōne, variata sint in his verbis prophetis. Futuro t̄pe propheta dixerat: Fluuios scindēs terræ, & repēte verbis agere rem cœpit p̄teriti t̄pis. Viderūt te aquæ, & doluerūt mōtes, gurges aquarū trāsiit, & subinde itaq̄ secundum ips̄s futuz. In luce (ait) sagittarū tuarū ibunt, in fremitu cōculcabis terrā, in furore obstupescies gentes, statimq̄ rurſus t̄pe p̄terito. Egressus es (ingr) in salutē populi tui, in salutē cum Ch̄so tuo &c. Nunqd̄ casu, & absq̄ vllius rōnis intuitu, ita in prophetis suoz t̄pa verboz variare consuevit sp̄s sanctus? Non vtiq̄ absq̄ rōne est, quæ & si nobis nō omnino patet, tñ inde persentire aliqd̄, dulce & iucūdum est. Attendētī diligēt̄ illud occurrit, q̄a sermo p̄pheticus, ea quæ quodā certo t̄pe vētura vel faciēda essent, magis p̄teriti t̄pis verbis edixit. Illa vēro, quæ fieri nō definerēt, oīnibus diebus vsq̄ ad finē seculi, verbis futuri t̄pis enunciauit. Sigdem vt p̄dicatores suos in mūdo haberet dñs, & futuz p̄dicaret iudiciū vsq̄ ad finē seculi, nō erat defutuz, & idcirco verbis futuri t̄pis edixit: Ascendes super equos tuos, suscitās suscitabis arcū tuū. Vt autē in infirmitate passionis lateret virtus diuinitatis eius, certo quodā & breui t̄pe futuz erat, & idcirco p̄terito t̄pe dixit: Ibi abscondita est fortitudo eius. Discretio hęc eadē, illic euidentius apparet, ibi de passiōe sua loquēs, p̄terito t̄pe ait: Foderūt manus meas & pedes meos, qd̄ sed semel oportebat fieri. Futuro autē: Narra bo nomē tuū fratribus meis, in medio ecclēsiæ laudabo te, qd̄ sit, & fiet vsq̄ in finē seculi. Quapropter quod ait, ab eo, fluuios scindēs terræ, repete libet, veruntū prius egressum illum, de quo ait: Egressus es in salutē populi tui, in salutē cū Christo tuo, cōsiderare ad rem p̄sentē nō nihil attinet. Egressus es ait, i. p̄titiæ tuæ, vel aduentus tui ad hoīes, signa visibilia dedisti deus inuisibilibus. Ita egressus es cū Christo tuo. Ergo cui hęc dicunt̄, alia est p̄sona, q̄ ipse Ch̄sus. Nec vero persona patris hic intelligēda est, q̄a videlicet p̄sonā illam ex noīe, nulla scripturæ authoritas refert taliter apparuisse hoibus, vt visibilia p̄sentia suę signa p̄beret. Filius dei, deus inuisibilis, homo visibilis factus est, & cū ipso taliter egresso, sp̄s sanctus ita egressus est in salutē populi sui, vt visibile daret signū aduentus sui. Nam & sup̄ ip̄m Ch̄m suum descendit corporali specie, sicut columba. Et sup̄ discipulos Ch̄i sui apparuit, tanq̄ ignis, & supra singulos eoz sedit. Ita egressus est in salutē populi sui, cū Ch̄so suo, i. vt saluaret populū suum, cū Christo suo saluatore nostro. Primo egressu visus est ad aquas Iordanis, vbi baptizabat Ch̄sus eius. Pulchre ergo ab aquarū similitudine incipit opus eiusdē salutis in laudē eius & egressus est in salutē populi sui: Fluuios (ait) scindēs terræ, viderūt te aquæ &c. Verbū, scindere, latius est, & plus significat, q̄ si dixisses, emittes siue aperies. Vno nāq̄ hoc verbo, & maloz desolationē, & bonoz significat fluuiorū diffusionē. De maius cōtrarijs iā supra positū est exēplū: Et desolabit dñs linguā maris Aegypti, & eleuabit manū suā super flumē, in fortitudine sp̄s sui, & percuet̄ eū in septē riuus, ita vt transeāt per eū calciati. De bonis alibi dictū est, q̄a scissæ sunt in deserto aquæ & torrentes in solitudine, & quæ erat arida in stagnum, & sitiēs in fontes aquarū, & mali qdem fluuij sunt fluuij terræ, boni aut fluuij non sunt eiusdē terræ, sed scissi. i. per diuisiū grām dati sunt terræ. Vt rōq̄ fieri cœptū est ab aquis Iordanicis, ab ip̄o egressu, q̄ in specie colūbæ sp̄s sanctus ad aquas Iordanis egressus cū Christo suo in salutē populi sui. Exinde nāq̄ cœpit Iesus Christus eis p̄dicare publica p̄dicatione, & in digito dei dæmonia eiicere. Taliter egressum viderunt te (inquit) aquæ, & doluerunt montes. i. cognouerūt te populi, & inuiderūt principes. Nam turbæ egdem admirabant̄, pharisæi autē dicebāt: In Beelzebub princepe dæmoniorū eiicit dæmonia. Viderūt (inquā) te aquæ, & doluerūt mōtes, q̄a exierunt Christo tuo obuiam turbæ cū ramis palmarū, piū Osanna cōclamātes, & inuiderūt principes sacerdotū, mortem illi machinantes. Videtis, quia nihil proficimus? Ecce mundus totus post eum abiit. De talium quolibet in Psalmo dictū est: Concepit dolorem, & peperit iniquitatē, & aquæ & mōtes pariter viderunt te, quod. i. tu cū illo Christo tuo es, & q̄ ille non in Beelzebub, sed in te multa signa faceret, sed aquæ & viderunt te, & laudauerunt, montes aut viderūt & inuiderūt. Deinde gurges aquarū (ingr) trāsiit. Quid ibi fuit gurges aquarū, nisi profunda & seditiosa malitia iudæorū: Deniq̄ sicut turbas illas q̄ viderūt, quæ trāsiit & laua-

Iuramenta dei
Gene. 22
Psal. 131
Apo. 10.

Math. 24.

Secūda dī
stinctio sp̄i
santis

Fluuij terræ
sapiētes
seculi

Esai. 11

Ephē. 6

Doluerunt
montes.

Cur pphē
ta t̄pa verō
boz variat

Psal. 28

Egressus es
in salutem
populi tui

Math. 3
Act. 2

Esai. 11

Doluerunt
mōtes, pha
risæi

Math. 12
Ibidem. 28
Iohan. 12
Psal. 7

Gurges 24
trāsiit
& laua

Pfal. 68

& laudauerunt, noie aquar. & sicut potifices & pharisaeos noie montiu, ita cocillium qd illi collegerunt, & habitatores Hierlm, recte intelligimus noie gurgitis aquar. Nam hinc est qd idē Cfus tuus iadudū per Psalmitā dicebat, orās: Saluum me fac deus, qm intrauerunt aquae vsq; ad aiām meā. Ille gurgēs aquar. trāsiit, subaudiit, sup Chm tuū. Transit (inquā) id est, venit qdē, sed nō diu māst sup eum. Intrauit vsq; ad aiām eius. i. tādiu, donec ille moreret. Sed qd protinus: Dedit (inq) abyssus vocē suā, altitudo manus suas leuauit. Sol & luna steterunt in habitaculo suo. Post gurgitē aquar. trāseuntē, statim dedit abyssus vocē suā. Quia statim vbi dixit: Cōsummatū est, & emisit spm, statim inferna cotremuerūt, & qd in illa tali abyssio erat sanctor. p. p. l. s. dedit vocē suā, & vocē lachrymabilē, quā nos per fidē tā bene intelleximus, ac si pntes ibi fuissēmus. Illa vox hmōi fuit: Aduenisti desiderabilis quē expectabamus in tenebris, vt educeres hac nocte vinculos de claustris. Post talem abyssi vocē, altitudo quoq; manus suas leuauit: resurrexit enim ille a mortuis, & hō videns oīs multitudinē coceloz, plena felici admiratione plausum fecit, & tripudiādo exultauit. Nec mora deinde sol & luna steterunt in habitaculo suo: nā tuus idē Chrus ascēdit in cocelū, & stetit, vel sedit a dextris virtutis dei, & ecclesia eius sublata de inferis, ipsa quoq; a dextris stetit, sicut psalmus p. dixit: Astitit regina a dextris tuis. Exinde cepit fieri, & fit, & fiet vsq; ad cōsummationē seculi, id qd protinus sequitur: Teporibus mutatis. i. factū trāsiitū de tēp. terito, ad verba tēp. futuri. In luce sagittar. tuar. ibunt in splēdore fulgurātis hastar. tuar. in fremitu coculcabis terrā, in furore obstupescies gētes. Illuminati nāq; sunt apostoli, & p. dicādo emitte re ceperūt lucida verba veritatis. Illa deniq; verba sagittar. sunt tuar, sagittar. lucētes, luce sua viā vitar. demonstrātes, & acumine suo corda p. p. ad p. niam cōpungētes. Hinc videlicet in Psalmo: Sagittar. tuar. acutar. populū sub te cadēt in corda inimicorum regis. Et est sensus: Verba p. dicationis tuar. acuta sunt, vsq; ad aiām ptingētia, & nō homines, sed vitia hominū interimētia, qbus confixi populū, in corde inimicor. regis. i. in corde suo. Qui prius inimicabant regi deo, vel regno dei, cadēt sub te. i. adorabūt te, sub tuū imperium redacti. Nec sola erāt p. dicationis verba, sed sequent & signa terribilia. Bene ergo cū dixisset: In luce sagittar. tuar. addidit: In splēdore fulgurātis hastar. tuar. Fulgurātis hastar. faciēdoz est signor. potētia. In huius splēdore, & in illar. sagittar. luce ibunt (ait) subauditū, tā p. dicator. q. auditor. euangelij, & ita factū est, & fit, & fiet vsq; ad finē seculi. Et sagittar. lux, & splendor hastar. fulgurātis eo vsq; processit, vt Chriana fides obtineret principatum mundi, & super gētes exercet in fortitudine zeli boni faueritatem magistror. religiosi. Dicit ergo sagittar. eiusmodi, talisq; hastar. dño spiritui sancto. In fremitu coculcabis terrā, in furore obstupescies gētes. Vbi em̄ super mores hominū terrena sapientia, magisterium exercet, ibi terra conculcat in fremitu, & vbi gentiliter viuētes, pro modo peccati puniunt, verbi grā, cū tradunt satanar. in interitū carnis, ibi gētes per iustū furorē stupore afficiunt. ¶ Nunc demū diligētius cōsiderādum est, qd dixit hoc modo. Egressus es in salutē coculcāti populū tui, in salutē cū Chro tuo. Nec em̄ vacare putāda est ista repetitio, in salutē coculcāti populū tui, in salutē cū Chro tuo. Deniq; vnus qdem est spūs, & vna est salus populū eius, sed duo leguntur in euāgelio Chri egressus eiusdē, & geminum est eiusdē salutis opus. Primus egressus est in specie columbar. ad aquas Iordanis. Secundus egressus in cocnaculo super aplos, in igne, & linguis dispersit. Hoc iam supra dictū est. Porro, de gemino salutis opere, itidē sciēdum est, qd primū est opus, remissio pctōz, scdm diuīso gratiar. Remissionē pctōz, opus primū & maxime necessariū, a passiōe Chri sui coepit operari. Ille em̄ resurgēs a mortuis, & stās in medio discipulor. insufflauit, & dixit eis: Accipite spm sanctū, & subaudiendū est in remissionē pctōz. Sequit em̄: quoz. remiseritis peccata, remittunt eis. Diuisionē gratiar. scdm salutis opus erat qdem in qbusdā ex parte effectū, ante Chri passiōē, vt haberēt aliq. sermonē sapiar. & sermonē sciar. fidē, prophetiā, opationē virtutū, discretionē spiritū, sed post passiōē eius, die pctecostes, abundātius pactū est, datis insup gñibus linguar. vt exinde salus eadē cūctis gētibus innotesceret. Singulatim cuiq; creditū hoc opus perficit, dum primū ex aqua & spū sancto renascit, & deinde p. manū impositionē, chrisimatis vnctionē cōfirmat. Ita in salutem egressus percussisti (ait) caput de domo impij, denudasti fundamentum vsq; ad collum. Semper impius diabolus est, & domus eius mundus sive omne quod in mūdo est, s. cocupiscētia carnis, & cocupiscētia oculor. & superbia vitar. Quid

Abyssus dicit vocem suam.

Psal. 44.

Lux sagittarum ibidem

Fulgurans hasta.

1. Cor. 9

Duplex egressus spiritus sancti Acto. 2 Duplex opus spiritus sancti Ioh. 20

Iohan. 3 Acto. 19 I. Ioh. 2 Caput de domo ipij

Quid ergo intelligimus caput eiusdē domus, nisi aut ipm diabolū principē mūdi, aut origi male pctm, qd regni vel domus eius caput & principū fuit: Hoc caput percussisti percussisti lapidatū, passiōe Chri, & p. de recte dictū est, qd egressus es in salutē ppli tui. Deinde domus eiusdē denudasti fundamentū vsq; ad collū. i. qcqd erroz, qcqd vitioz erat in mundo, non dimissi incōsummū, tā illud qd latebat, sicut latet domus fundamentū, qd illud qd patebat, sicut patet corpis collum. Illis nāq; linguis igneis qz foris ostēdit in intus terribi & fortes sapiētes facti & eloqntes, nō cessauerūt, donec, p. palaret, mūdi huius sapia, qta eēt stultitia, qd dicebant in tēplis gētū sacra, qnta eēt arillegia. Tertiū est, hoc semp, de qd qd sit, iam seclū, & sedo dictū est. Sequit: Maledixisti sceptris eius, capiti bellator. eius, venientibus vt turbo ad dispergēdū me. Exultatio eoz, sicut eius q deorat pauperē in abscondito. Qm disti, distiōe trina distinctū ē hoc cātū, cuius videlicet distinctiōis signū est, semper, sive dia. psalma, tertio iā appositū, & in antedictis clare discernunt, duar. psonar. filij & spūs sancti, delectat hāc tertiā partē cātici referre ad propriā psonā p. s. vt sit cātū sive laus totius trinitatis. Maledixisti (inq) sceptris eius & c. Ac si dicat: Nō hac vice solum, nō hac vice primū percussus est impius, qm passus est Chrus, sed iadudū dānatus fuerat, & triplex est iudiciū dānationis eius. Primam est, qd maledixisti sceptris eius. Scdm qd maledixisti capiti bellator. eius. Tertiū, qd maledixisti cunctis bellatoribus eius venientibus vt turbo ad dispergēdū me. Tunc maledixisti sceptris eius, qm in cocelo dānasti superbiā eius, volētis tenere scepra coceli diuiniq; imperiū, & seipm facere altissimū. Dicebat em̄ in corde suo, similis ero altissimo. Illis autē sceptris maledixisti. i. propter illā psumptionē irreuerabilē illum dānasti. Tūc vero maledixisti capiti bellator. ei, qm dixisti ad serpētē p. quē decepat hoim, qd fuit initū belli eius, cōtra humanū genus, vnde & idē serpēs recte dī caput bellator. eius. Quia fecisti hāc, maledictus eris inter oīa animātia, & bestias terrar. & c. In serpēte ipse maledicebat, & ex eo vocabulum sumpsit, vt vocet serpens antiquus. Maledictus nunc vsque cunctis bellatoribus eius, venientibus vt turbo ad dispergēdū me, & cunctos similes mei, timens te. Illoz primus fuit Pharaō rex Aegyptius, nouissimus erit Antichrus. Ille nāq; videlicet Pharaō primus post verbum promissionis, velut qdam turbo dispergere me voluit, id est, auferre mihi effectum iuramenti quod ad Abraham iurasti in repromissione beati seminis, id est, Chri, quia vt nullum veniret semen, masculos omnes necari p. cepit. Sed quid illi & ceteris prouenerit, qd nescit: Viam fecisti in mari equis tuis, in luto aquarum multarum. Cumq; ille persequens ausus fuisset post eos ingredi, submersus est cum exercitu suo in mari, & ibi deiecisti eum, & perit cum curribus & equibus suis. Illi primi fuerūt oīm persecutione manifesta, persequentū nomē tuum, ceteri omnes, sicut similes sunt, vel fuerunt, ita silem damnationē acquisierunt & acquirunt, & iuste maledicti sunt bellatores eiusmodi, qm in hoc ipso exultāt, quod vacat eis occidere, & persequi quod est assimilari diabolo sive Antichro. Hoc est quod ait. Exultatio eius sicut q deorat pauperē in abscondito. Quis em̄ est ille q deorat pauperē in abscondito, nisi ille q dum insidiat, vt rapiat pauperē, & rapit quātum p. t. Dicit in corde suo, deus non requirit: Et qdem illud magnū & gloriosum fuit, quod illū carneū Pharaonē, & currus exercitū eius mare operuit, tuis autē equis sive hoibus in eo de mari viā fecisti, sed maius multoq; gloriosius est quod eadē aqua per Chri sacrm credentes in eum trāsmittit ad regnū aeternū, oīa operiēs pctā, quā spūa. huius sunt castra Aegyptioz, & quod in mari huius seculi, vbi erat lutum aquar. multar. i. nimitū carnalis & turbida conuersatio gētium, viam fecisti equis tuis, de qbus supra dixi, q ascendes super equos tuos, & quadrigar. tuar. saluatio. LAudiui & conturbatus est venter meus a voce contremuerunt labia mea. Versiculus iste idē sonat eadēmq; animi rōnem renouat quā in initio p. misit. Dñe (inquē) audiui auditionē tuā & timui. Expōsitū quid audies timuisset, & nunc demū quasi per illā b. ne ordinatē ofonis partē quā r. hetores cōplexionem vocāt, ad primā propositionē rediēs, audiui (inquē) & conturbatus est venter meus a voce contremuerunt labia mea. Conturbatio hāc, sive tremor iste optabilis est, quā vtilis est, magnumq; diuini respectus emolumentum habet. Ait em̄: Ad quē aut respiciam nisi ad pauperculum, & cōtritum spū, & tremētē sermones meos: Conturbato ergo venter, & a voce quam intus audierat contremiscentibus labijs, optat eādē conturbationē, sive tremorē sibi adaugeri, & optādo dicit: Ingrediatur putredo in ossibus meis, & subterme sca

Caput de domo impij

Tertia distinctio ad deum patre

Triplex dānationis iudiciū in dia

Gene. 3

Exod. 1

Ecc. 14

Psal. 9

Sensus mysticus de equis in mari

Tremor & conturbatio bona

me scateat, vt requiescā in die tribulatiōis, & ascēdam ad pplm accinctū nrm. Gratulor
(inqt) qd dicere iam potui, cōturbatus est vter meus, qd dicere ille nō meret, q nō habet te
neritudinē vtrius, imo duritiā cordis tanq duritiā lapidis, cui deus cor nō emolluit, quali
Pharao rex Aegypti nouissimus habet in sanctis scripturis, gratulor (inquā) q opa tua dñe
cōsiderās intremui p spm̄ humilitatis, opto at vt mihi adaugeas humilitatē cordis, vt loqna
ad te dñm meū, magis ac magis agnoscā, qā sum puluis & cinis, moxq futurus putredo &
vermis. Putredo illa, i. putredinis illius memoriā, q postmodū putrescā, ingreditur in ossibus
meis, & subter me scateat, i. humiliet totū qcq d est in me virtutis aut boni opis, & in radice
cordis in profundo conscia magis ac magis accrescat. Taliter em fiet, vt reqescā in die tri
bulatiōis, qd scies Chrus tuus, vbi dixit: Et discite a me, qā mitis sum & humilis corde, sta
tim hoc addidit, & inuenietis requiē aiabus vris. Et q c ille dies tribulatiōis? Nō lōge q
rat, iā hoc tps, in q sumus, in q viuimus, dies tribulatiōis ē. Siue singulariter dicē, siue plr dies
dixeris, dies tribulatiōis ē, dies mali sunt, qā pleni sunt aduersis, pleni peccatis. Btūs hō (inqt
Psal.) quē tu erudieris dñe, & de lege tua docueris eū, vt mitiges eia a diebus malis. Hāc in
tēdēs mitigationē iā dictus Chrus tuus, loco memorato ita incepit: Venite ad me oēs q las
boratis & onerati estis, & ego reficiā vos. Quid em est aliqd, & ego reficiā vos, qm̄ & ego
a diebus malis mitigabo vos. Et ondēs in quo, tollite (ait) iugū meū sup vos, & discite, qā mi
tis sum, & humilis corde, ac demū intulit, & inuenietis requiē aiabus vris. Ergo putredinē
in ossibus admittere, & subter se scateat hīe, i. ppter consciam putredinis, qd tu hō mox fu
turus es: Mitē eē & humilē corde, hoc ē, iā requiescere, nō solū in futuro, verū etiā in pñi
seculo. Quid at sibi vult, q cū dixisset, vt reqescā in die tribulatiōis, addidit, & ascēdam ad
pplm accinctū nrm? Quid nisi q mitē & humilē esse corde, est veraciter amictū esse, & ad
pplm accinctū ascēdere, pplm a quo regnū celoz vim patit, & violenter diripit? Quā em
alia cinctura, nisi hūilitatis spū Mosen accinctū eē putas, vt fortissimū spūituū deū vniuersē
carnis teneret, dicentē, dimitte me, & ad suā voluntatē inflecteret. Indubitātē sciendū est,
qā absq hac cinctura nulla vsquā fortitudo iustitiā ē. Quāuis multoz q spūa fit opes absq
istō iustitiā pñido nullus est, nec ille pplus accinctus pplus eius ē, q accinctis renibus, car
nes agni comedit p mare ascēdit, sicut hic nūc dixerat, viā fecisti in mari eqs tuis, vane syna
goga de oibus cōfidit, qā impossibile ē eos iustificari, q suā volētēs statuere iustitiā, iustitiā
dei nō sunt subiecti. Hoc est qd cōtinuo p metaphorā aptissime dicit: L Ficus em nō flore
bit, & nō erit germē in vineis. Mentē opus oliuaz, & arua nō afferēt cibū. Abscidet de ouī
li pecus, & nō erit armentū in psepibus. Sub isto senario numero, vniuersa reprobata
legis, quā sex diebus opari cōcedit, & idcirco reprobata, qā Iudaeus oparius legis nō intē
dit, vt celebret sabbatū dñi, nō habet fidē & humilitatē, quā cōmēdās, inuenietis (ait) requiē
aiabus vestris. Ficus & vinea, nec dō & oliua p̄senti loco synagoga est, & arua nō affe
rētia cibū Iudaicā cērimonīaz sunt. Pecus & armentū minores & maiores Iudaei, siue pplus
& sacerdotes sunt. Eoz oim, fidē & humilitatē Chri non habētium, opa cūcta reprobant,
& dicēdo, sicut em nō florebit &c. Ac si dicat: Idcirco humilitatis grām tāto pere dēde
ro, qā in opib legis nullus ē iustitiā fructus, nullū germē iustitiā, nullū opus iustitiā, nullū
oino vitas cibū aīe. In q pecus abscissum ē de ouī, & armentū a psepibus fugit: In eo q
Iudaeus nō credit, qd iustitiā dei nō vult subijci, & non audire vocē dñi, siue pastoris boni.
Hinc ille dicit: Sed vos nō creditis, qā nō estis ex ouibus meis. Itē: Propterea vos nō audi
tis, quia ex deo nō estis. Ego aut in dño gaudebo, & exultabo in deo Iesu meo. Deus dñs
fortitudo mea. Qd dicit, hoc ē, idcirco Israel sectādo iustitiā legē in legē iustitiā nō p
uenit, qā nō ex fide, sed quasi ex opibus. Ego aut non quasi ex opibus, sed ex fide credā in
patre, & filiū, & spm̄ factū. Nā dicēdo, in dño gaudebo, cōfiteat patrē, dicēdo: exultabo in
dño Iesu meo, cōfiteat filiū, dicēdo: deus dñs fortitudo mea, cōfiteat spm̄ sanctū. Et ponē
dēde meos quasi ceruoz, & super excelsa mea deducet me victor in psalmis canentem. Sicut em
pedes ceruoz agiles sunt ad dumeta trāsiēda, & alta petenda, sic per hāc fidem
agilis ero, vt in legē iustitiā perueniā, & in lapidē offensionis non offendā, & deducet me
hāc iustitiā fidei super excelsa mea, i. super iustitiā opes, deducet (inquā) me victor, deus
vnus, pater & filius & spūs sanctus, in psalmis canentem victoriam cursus mei, non opetū
bus meis, sed gratiā eius ascribentem, & pro hoc gratias sempiternas agentem. Prolo

Matth. 11.
Dies tribu
lationis

Psal. 93.

Numer. 16
Exo. 32.

Roma. 10

Sensus alle
goricus de
ficu &c.

Iohan. 10.
Ibidem.

Roma. 9

¶ Finis libri tertij in Abacuc.

¶ Prolo

PROLOGVS RVPERTI ABBATIS IN SOPHONIAM PROPHETAM.

Romissum tuū vez est Iesu Chriſte teſtis fidelis, promiſſum tuū vez & ſi
dele eſt, q ſpū paraclētū promittēs, inter cætera dixiſti. Ille me clarificabit,
quia de meo accipiet, & annūtiabit vobis. Omne qd loquuti ſunt prophete,
omne qd ſcriptū eſt in lege & pſalmis, tuū eſt, & oīa q cūq
habet pater, tua ſunt. Proinde in ſcripturis aliud q te nihil qro, tu ſcis, vel in
hac parte filius cupio eē homini ædificātū domū, q fodit in altū, & poſuit fundamēta ſupra
petram. Vbi maior difficultas occurrit te inueniēdi, ibi plerūq te ipſum melius inueni. &
tūc demū in ſingulis prophetaz libris me pueniſſe arbitratus ſum ad petrā, ſupra quā ſun
damēta ponere, qn p meditationis inſtantiā, ſub obſcuritate literæ tuā inueni gloriā deſide
rabile. Nō em ignoro cauſam fuiſſe pphetis, propter q neceſſario debuerint tuæ clarita
tis ſacramēta verbis obtegere cōdēnis, quā vcz cauſam in capite huius operis pro poſſe
latus expoſui. Iā igit nonū in ordine duo decim prophetaz Sophoniā te quæredō pro
ptus ingredi, ſanctū inuoco ſpū, quē dediſti, q ſcripturas q testimoniū perhibent de te, a
periendo, hactenus te clarificauit, & clarificare nō deſinit, vt de isto qq tuo accipiat, & an
nūtiat mihi gloriā tuā. qrētī, ſolūmō in fide & cognitiōe tui, ſpem vitæ æternæ habētī.

Iohan. 16
Luc. 24
Iohan. 17
Solutus Chri
stus in scri
pturis que
rendus.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN SOPHONIAM PROPHETAM, Commentariorum liber primus.

Erbum dñi quod factū est ad Sophoniam filium Chusi, filij Godoliz, filij
Amariaz, filij Ezechiaz, in diebus Iosiaz filij Amon regis Iuda. Præter
hūc & Iohel, q in ordine duodecim prophetaz secundus est, & Zacharias
qui vndecimus est, nullus eoz in titulo paternū nomē habet. Tradit autē
Hebræi, ait B. Hieron. cuiuscūq prophetæ pater aut auus ponat in titulo,
ipſos qq prophetas fuiſſe. Hoc ſi vez est, inqt, Sophonias propheta generatiōe, vt ita di
cam prophetica, & glorioſa maiorū ſuoz ſtirpe generatus eſt. Habuit em patrem Chuſi,
aut Godoliz, proauū Amariaz, attauū Ezechiaz, & talē quadrigā ipſe velut extremus au
riga cōpleuit. Vez qualiſcūq illa traditio ſit, illud magis delectat, qd ſecūdū ſequētis p
phetiaz modū, noīa valde cōgrua ſunt, & ſecūdū interpretationē noīm ſeſe habet quali
tas rez: vel ſenſū, q ab isto vel per ipm cōſcripti ſunt. Deniq ſecūdū nomē Chuſi, qd in
terpretat humilitas, ſiue Aethiops meus, dicturus ē in isto dñs, vltra flumina Aethiopiæ
inde ſupplices mei, & ſecūdum nomē Godoliz, qd interpretat magnitudo dñi, nomenq
Ezechiaz, qd ſonat fortitudinem dñi, magnifice & fortiter dicturus eſt: Luxta eſt dies dñi
magnus, iuxta & velox nimis, vox dei dñi amara, tribulabit ibi fortis, & ſecūdū nomen
Amariaz, qd vertit in ſermonē dñi, poſt acerrimā exclamatiōē magnitudinis atq fortis
tudinis, habiturus eſt ſermonē exhortatiōis, ſic incipiēs: Cōuenite, cōgregamini gēs non
amabilis, anteq veniat ſup vos ira furoris dñi. Porro ſecūdū nomē ſuū Sophoniā, qd ali
ſpeculā, aliq arcanū dñi trāſtulerūt, reuera ſpeculatore magnæ rei, ſcilicet iudicij dñi, qd
vltiq grāde arcanū eſt, qā de illa die & hora, pter deū nemo ſcit. Hic ita incipit. L Cōgre
gās cōgregabo oīa, a facie terræ dicit dñs, cōgregans hoīem & pecus, cōgregans volatile
celi & piſces maris. Proſecto, dominus qui hāc loquit, dei filius eſt, deus ipſe & dñs,
quod ex eo vel maxime liquet, qā lōge inferius ita dicturus eſt, Quapropter expecta me,
filij
i
dicis

Interpreta
tio noīm.

Matth. 24

Verba in
pſona dei

dicat dñs in die resurrectionis meae, in futuro, &c. Nō em̄ quāuis, sed quādā ex tribus personis beatæ trinitatis, certa p̄sona die resurrectionis habitura erat, q̄ non est alia, q̄ dei filius deus & dñs, tūc qd̄ homo futurus, passurus, moriturus atq; resurrecturus, nūc aut̄ iā homo factus, passus, mortuus, sepultus, atq; a mortuis resuscitatus, & adhuc in futuro, die resurrectionis habēs vniuersalis, quē nos, vt ipse iubet, expectamus. Igitur ipse, qui in isto loquatur: Cōgregans cōgregabo oia a facie terræ, cōgregans hoīem & pecus, congregans volatile cœli & pisces maris, ipse est q̄ in euāgelio suo dicit: Et ego si exaltatus fuero a terra, oia trahā ad meip̄m. Et de q̄ Psal̄mista ad deū patrē: Minuisti, inq̄t, eū paulominus ab angelis, gloria & honore coronasti eū, & cōstituisti eū sup̄ opera manū tuarū. Oia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues vniuersas, insuper & pecora cāpi. Volucres cœli & pisces maris. Nunq̄ de bobus & ouibus, de auibus & piscibus cura est deo? An non potius hic intelligunt, aut intelligi debent de om̄i populo & natione, de oim̄ tribuum & linguarū diuersitate, de cūctis hoibus sine gētibus, q̄q; ita mores diuini, studia tā diuersa sunt, vt alij bobus, alij ouibus, alij piscibus siles recte dicant? Hæc oia traxit ad se ip̄m. Hæc (inquā) oia dñe (inq̄t Psal̄mista) subiecisti sub pedibus eius. Futurū (vt Ap̄tus) de q̄ loquimur. Nūc aut̄ necdū videmus oia subiecta ei, subaudi, q̄ multi cōtradict̄ ei. Vez iā factū est qd̄ ait: Et cōstituiisti eū super opera manū tuarū. Iā em̄ propter passionem mortis gloria & honore coronatus est. Et data est mihi (ait) ois potestas in cœlo & in terra. Quō tādē vel in q̄ subijcient ei, q̄ pertinaciter inimici eius sunt, & contradicūt ei. Nimirū ita, vel in eo, qd̄ protinus sequit̄. L. Et ruinæ impiorū erūt, & disperdā hoīes a facie terræ, dicit dñs. I. Hæc euāgelista Mathæus & Iohānes nobis luce clariora fecerūt. Nā, vt hic ait: Cōgregans cōgregabo oia a facie terræ, & regnā impiorū erūt, hoc apud Mat̄ thæū ita dicit dñs oim̄: Cū uenerit filius hominis in maiestate sua, & oēs angeli eius cum eo, tunc sedebit sup̄ sedē maiestatis suæ, & cōgregabunt ante eū oēs gētes, &c. vsq; Et ibūt hi in suppliciu æternū, iusti aut̄ &c. Apud Iohānē aut̄ hoc mō: Amē dico uobis, q̄a uenit hora in qua oēs qui in monumentis sunt, audiet̄ uocē filij dei & procedēt, q̄ boni fuerūt in resurrectionē uitę, q̄ uero mala egerūt in resurrectionē iudicij. Nō igit̄ dubiū vel obscurū est hoc dictū propheti: Cōgregans cōgregabo omnia a facie terrę, dicit dñs. Congregans hominem & pecus, congregans volatile cœli & pisces maris, & ruinā impiorū erunt & disperdā hoīes a facie terræ, dicit dñs, quia uidelicet & hoc & illud, quod postmodū propheta loquit̄: Iuxta est dies dñi magnus, iuxta & uelox nimis, uox diei dñi amara, tribulabit tibi fortis, dies irę dies illa &c. de illo magno & vniuersali iudicio loquit̄ quod futurū esse in nouissimo die oēs audiuimus. Porro post istud inītiū, ante quā illud dicitur: Iuxta est dies dñi magnus, duo iudicia p̄nuntiantur, q̄ tūc futura uel faciēda erant sup̄ Iudā & sup̄ Hierusalē, alterę p̄pter sanguinē prophetarū, quē p̄res fuderūt, alterę p̄pter sanguinē ipsius dñi, quē fundēdo implere habebant filij mensurā patrū suorū. Libet hic iterā p̄scribere vtriusq; uindictę siue iudicij, qd̄ vt iam dictū est, uenturū erat super ciuitatem illā, & iam uenit. Sequit̄. L. Et extendā manū meā super Iudā, & super oēs habitatores Hierusalē, & disperdā de loco hoc reliquias Baal, & noīa ædituorū cū sacerdotibus, & eos qui adorant super tecta militiam cœli, & adorant, & iurant in dño, & iurant in Melchom, & qui auertunt de post tergū dñi, & qui nō q̄sierūt dñm, nec inuestigauerūt eū. I. Hoc vt dictū, ita & factū est postmodū per regē Nabuchodonosor, per exercitū Chaldæorū. Sequitur de eo qd̄ faciendū erat per manus Romanorū: Silete a facie dñi dei, quia iuxta est dies dñi, quia p̄parauit hostiā, sanctificauit uocatos suos &c. vsq; & ædificabunt domos, & nō habitabūt, & plantabūt uineas, & nō bibēt uinū earū, post q̄ statim subingit̄ de illo die magno vniuersalis iudicij, iuxta est dies dñi magnus, iuxta & uelox nimis &c. vsq; quia cōsummationē cū festinationē faciet cūctis habitantibus terrā. Nūc per ordinem dicta tractemus. Et extendā, inquit, manū meā super Iudā, & super oēs habitatores Hierusalē. Hoc ita p̄cedētibus cōtinuatur, vt vbi dixit̄: & ruinā impiorū erunt, subaudiās, Iudæi primū & Græci, iuxta sensum apostoli. Prior nāq; Iudæus quā gētillis mala q̄ meretur recepit, etiā tēporibus suis. Hoc & historię tradunt, & prophetię testantur p̄ diuinam prouidentia fuisse ordinatū. Sume (ait dñs ad Hieremiā) calicē uini furoris huius de manu mea, & propinabis de illo cunctis gētibus, ad quas ego mittā te. Et accepit (inquit ille)

Iohan. 12.
Psal. 8.
1. Corin. 9.
Hebr. 2.
Matth. 24.
Ibidem. 27.
Iohan. 7.
Duo iudicia contra Iudæos.
Roma. 2.
Hierem. 25.

calicē de manu dñi, & propinauit cūctis gētibus, ad q̄s misit me dñs, Hierlm, & cūctis ciuitatibus Iudæ, & regibus eius, & principibus ei, & deinde Pharaoni (inquit) regi Aegypti, & regibus terrę Philistiim, regibus Tyri, & regibus Sidonis, & regibus terrę insularū, & regibus Arabiæ, & regibus occidētis, & regibus Zambri, & regibus Helani, & regibus Mædorum, & cūctis regibus aglonis, & cūctis principibus eorū, & oibus regnis terrę, q̄ sup̄ facie eius sunt, Bibetes aut̄ bibetis. Quia ecce in ciuitate in qua inuocatu est nomē meū, ego incipio affligere, & vos q̄i innocētes imunes eritis? Igit̄ ruinā inq̄t impiorū erūt, & subaudiendū est, primū imp̄i Iudæi, & deinde imp̄i Græci siue Gentilis. Nā & in istis particularibus uindictis q̄ tēporaliter fiunt, gēte in gentē, & regio surgēte aduersus regnum, quod p̄ meū sit iudiciū, in primis extendā manū meā super Iudā & sup̄ oēs habitatores Hierusalē, vcz propter sanguinē prophetarū quē fuderunt, maximeq; propter Manassen, in quē magis hæc scelera redūdabāt, quē cōtinuo propheticus sermo denotat, dicens: Et disperdā de loco hoc reliquias Baal, & noīa ædituorū cū sacerdotibus, & eos q̄ adorāt, & iurāt in dño, & iurant in Melchō, & auertunt de post tergū dñi, & q̄ nō q̄sierūt dñm, nec inuestigauerūt eū. I. In tāta deniq; uenerāt impietate, vt i tēplo dei, iuxta qd̄ scribit Ezechiel, & Regū liber quartus indicat, statuā Baal, quā imaginē zeli dñs uocat, statuauerint, & in eorū dem sanctuario idola pariter & deū uenerati sunt. Vñ signāter idolorū sacerdotes, non facerdotēs, sed ædituos appellauit, & ædituos ergo & sacerdotes quōdā dei, & eos q̄ super tecta ritu gētiliū adorāt militiā cœli, scilicet solē & lunā, & astra reliqua, & q̄ iurāt in noīe dñi, simul & in noīe idoli Ammonitarū Melchō. Disperdā, inq̄t, de loco hoc, maxie (vt iā dictū est) p̄pter pctā Manassen, q̄ amplius in hmōi dñm irritauit, & impleuit Hierusalē sanguine innoxio vsq; ad os. Etem cū de Iofia rege scriptura narraſet. Veruntū, inq̄t, nō ē auersus dñs ab ira furoris sui magni, q̄ iratus ē furor eius cōtra Iudā, p̄pter irritatōes, q̄bus prouocauerat eū Manasses. Septē sunt enuntiatōes, q̄ nūero plerūq; vniuersitas significari solet, quaz̄ prima est: Et disperdā de loco hoc reliquias Baal, Septima: Nec inuestigauerūt dñm, & nō q̄sierunt eū, & auertunt de post tergū dñi, & iurāt in dño, & in Melchō, & adorāt sup̄ tecta militiā cœli, & noīa habēt ædituorū, & colūt Baal, semp̄ malo p̄cedētū, id qd̄ sequit̄, deterius est. Nā nō inuestigasse dñm malū q̄p̄ est, nō q̄sisse aut̄ dum inueniri possit, peius, auerti aut̄ de post tergū domini, i. dominū cōtēnere, & uolūtate eius nolle intelligere, profecto pessimū est in religione. Porro contra religionē iurare in dño, & iurare in Melchom, qd̄ interſtat rex eorū, qd̄ nomē simplicibus haud impiū uideri poterat, malum erat. Adorare aut̄ super tecta militiā cœli, qd̄ & ip̄m rustica simplicitate fieri poterat, peius erat, ædituos uero eē, uel sacerdotes in tēplo dñi, q̄ diu illic erat Baal, profecto pessimū erat. Sūmus oim̄ cumulus malorū, erat ipse Baal. Septē igit̄ enuntiationibus malorū omniū, maiorū atq; minorū declamata ē vniuersitas atq; diuersitas, propter q̄ tunc irā Iudæ & Hierusalē cōmeruit, & sup̄ habitatores eius manū suā extēderet dñs q̄ hæc dicit̄: Erat aut̄ ille q̄ necdū sciebat uocare patrē aut matrē, q̄ ucz nec dñi natus erat, qd̄ postea factū est, ea natiuitate, qua didicit & sciuit uocare patrē aut matrē, patrē utiq; adoptiuū siue nutritum, & matrē uirginē. Recte igit̄ uocari poterat nomē eius: accelera manū tuā extēdere, festina pct̄ oēs de loco suo disperdere, & captiuos in Babyloniā emittere, sicut apud aliu prophetam uocari iustus est, Accelera spolia detrahare, festina p̄dari, pro eo q̄ ante q̄ sciret puer uocare patrē suū & matrē suā, auferēda erat fortitudo Damasci, & spolia Sarraceni, ipso agēte. Sequit̄. L. Silete a facie domini dei, quia iuxta est dies dñi, quia p̄parauit hostiā, sanctificauit uocatos suos, & erit in die hostiæ dñi, uisitato sup̄ principes, & sup̄ filios regis, & super oēs qui induti sunt ueste peregrinā, & uisitato sup̄ oēm qui arrogat̄ in gredit̄ super limen in die illa, qui cōplēt domū domini dei sui in iniquitate & dolo. I. Quid est qd̄ dicit̄, uel q̄s intuens dicit̄: Silete a facie domini dei, quia iuxta ē dies domini? Iā ante dictū est, eum qui sic incipit, congregans congregabo omnia a facie terrę, Christū dei filiū eē, qui exaltatus a terra, deberet omnia trahere ad se, & iudicare uiuos & mortuos in nouissimo die, de q̄ post modū dicit̄: Iuxta est dies domini magnus, iuxta est, & uelox nimis, & qd̄ ante illud ultimū iudiciū duo iudicia facturus erat, super illā terrenam Hierusalē, q̄ iam fecit, alterę per Nabuchodonosor & exercitū Chaldæorū, propter sanguinē prophe-

Vindicta i Iudæos p̄pter sanguinem phetiarum
Ezec. 16. 23
4. Regū. 21
Ibidem. 25
Septē mala a Iudæis p̄parata.
Esa. 8.

tarum, quæ effuderunt: aliter per manus Romanorum, propter ipsum prophetam dominum, quem occiderunt. De primo quod faciendum erat per manus Chaldaeorum, dixerat. Et extendam manum meam super Iudam, & super omnes habitatores Hierusalem &c. Nunc de illo dicitur, quod per manus Romanorum faciendum erat, sic incipit: Silete a facie domini dei, quia iuxta est dies domini. Ad quod ergo, vel quod intuens taliter edicit: Nimirum nihil hic libenter intellexerim, quod illos petulos, infanos, & nocte illa paschali crapulatos & ebrios, quod audieres hunc dominum adiuratum a pontifice, ut diceret si ipse esset Christus filius dei, respondere tu dixisti, & ammodo videbitis filium hominis, sedere a dextris virtutis dei, & venire in nubibus caeli, exclamauerunt: Reus est mortis, & tunc expuerunt in faciem eius, & velauerunt faciem eius, & colaphis eum ceciderunt, & palmas ei in faciem dederunt, dicentes: Prophetiza nobis, quod est quod te percussit? & alius multis modis faciem eius contumaciati sunt. Quale hoc erat in iudicio sancti spiritus per ora prophetarum loquebatur: Oigitur irreuerentes & indisciplinati, male nati, & male educati, quod est quod facitis? Silete a facie domini dei, contumete os vestrum a facie domini dei, hominis pro sua reuerentia tremedi, etiam cunctis virtutibus caeli. Quis vos enim in honorastis? Silete, quia iuxta est dies domini. Et sicut Moyses dixerat, iuxta est dies perditionis, & adesse festinat tempora. Vae vobis in illa die huius domini, & vos silebitis. Silebitis (inquam) etiam ille dies domini vobis erit dies perditionis, quia praeparavit hostiam, sanctificavit vocatos suos, praeparavit inquam, hostiam, id est, semetipsum, & praeparatione ipsa talis hostia sanctificavit vocatos suos, vix ante secula praesciuit & praedestinavit suos fieri, & ipsis suis vocavit per cuncta retro secula, usque in diem illam, qua faciem eius conspueritis, velastis atque exalpastis, & contra eandem faciem eius movistis capita vestra, dicentes: Vah, hoc totum quod ipse sustinuit, hostiae praeparatio fuit, & in illa hostia corporis sui, sanguinis sui, sanctificavit vocatos suos, sanctificatione, quod est omnino perfectio remissio. Quid ulterius iam restat, nisi ut relinquatur vobis domus vestra deserta? Nimirum nulla est causa, propter quam districtio vestrae iudicii differat, quam assumptio iam facta est, quam merito modo de vobis mortuis vita est assumpta. Iuxta est illa dies domini, qua istud fiat. Haec ex persona sua propheta inclamavit: Silete inquam a facie domini dei, quia iuxta est dies domini, & non dixit magnus, iuxta & velox nimis. Proinde expeditior currit explanatio, quia nihil observatae nostrae refragat, quod secundum propheticae huius scripturae textum, vel ordine iudiciorum domini, tempora distinximus. Sequitur ex persona ipsius domini, quod antea loquebatur: Et erit, inquit, in die hostiae domini, visitabo super principes, & super filios regis, & super omnes qui induti sunt veste peregrina, & visitabo super omnem qui arroganter ingreditur super limen in die illa, & qui compleret domum domini sui iniquitate & dolo. Dies hostiae domini, tempus est a passione domini, quod videlicet tempore, post quadraginta annos, facta est visitatio haec, quam nunc dicit, sicut totus orbis audivit. Illa visitatio talis maxime ex culpa principum sacerdotum provenit. Unde recte primo loco, visitabo super principes, ait. Qui autem erant filii regis, nisi tantum ipsi, quod caeteri Iudaei, gloriantes quasi de singulari nobilitate generis? Gloriantur sunt namque nimis insolenter, quod loco dicentes: Semet Abraham sumus, & nemini servivimus unquam. Item: Nos ex fornicatione nati non sumus, unquam patrem habemus deum. Propter huiusmodi superbia appellavit eos ipse filios regni, ubi taliter loquutus est: Dico vobis, quod ab oriente & occidente veniet, & recumbet cum Abraham & Isaac & Jacob in regno caelorum, filii autem regni efficiuntur in tenebras exteriores. Quos illic filios regni, hic recte intelligimus filios regis, id est, superbos, & contra omnem genus humanum sese extollentes, de nobilitate singulari, tanquam filios regis dei, maxime quia contra verum & unicuique dei filium cogitantes homicidium, inter caetera dixerunt: Unquam patrem habemus deum. Quid autem in eo propheticum sermo denotat, dicitur: Et super omnes qui induti sunt veste peregrina? Putasne hypocrisis vestis est peregrina? Vtique nimirum peregrina. Quid enim in vestibus magis peregrinum, quam sunt lupis rapacibus vestimenta ovium? Quid inquam magis peregrinum, quam ei qui intus est plenus iniquitate, foris hominibus iustum appareret? Quid magis peregrinum, quam dilatio phylacteriorum & magnificatio sabbatarum, & sessio super cathedram Moysi, praesertim in illis, quibus secundum operam non est faciendum. Tales erant scribae & pharisaei, nimirum propter quod hypocritae septies uno brevi sermone, apud Matthaeum, vae illis inquam inquit visitator iste, quod secundum veritatem huius prophetae, iam debebat super illos visitare. Deinde, & visitabo ait, super omnem, quod arroganter ingreditur super limen in die illa, quod compleret domum domini dei sui iniquitate & dolo. Et quod est de quo verius dicas, quod arroganter ingreditur super limen, quod ille quod non expectat, ut ostentarius illi aperiat, sed

riat, sed violenter intrat in ovile ovium. Tales & hoc tempore multi sunt, & illo tempore Annas & Caiphas pontifices fuerunt, quod infelici commercio coemptu lacerabant summum sacerdotium alterternatim, per annuas vices inter se dividendo pontificium. Et quod de illis dubitet hoc dicitur quod complerint domum dei sui iniquitate & dolo, quod ipse dominus deus ore proprio redarguens. Vos, inquit, patris mei domum, quod debuit esse domus orationis fecistis speluncam latronum? Haec dicit dominus, nonne etiam factum significavit visitationem, quod in his sonat verbis prophetica? Fecit enim quasi flagellum de funiculis, & oves eiecit de templo, per hoc terribiliter innuens eos de regno dei fore protinus exciendos, imo nihil habere in illo templo vel regno, cuius se gloriantur esse filios. Et erit in die illa dicit dominus, vox clamoris a porta piscium, & ululatus a secunda, & contritio magna a collibus. Porta piscium vocabant eam, quod vicinior mari erat inter cunctas vias Hierusalem, de qua & Esdras refert. Porta vero piscium edificaverunt filii Afsana ipsi texerunt eam, & statuerunt valvas eius & seras & vectes. Quod autem ait, & ululatus a secunda, & secundi muri in eodem iustitiam portam significat, de qua in libro Regum scriptum est. Ierunt itaque Helchias sacerdos, & Haican, & Achobor, & Saphan, & Asaya ad Oldam prophetem uxorem Sellu filii Tecuae, filii Araas custodis vestium quod habitabat in secunda. Contritionem autem magnam a collibus, de monte Sion, & excelsum vrbis parte loquit, quia cum aliorum iora & arx civitatis fuerit occupata, facilior est in pronam descensum. Unde quibus ex rebogestis omnino gerendis, sensum propheta concepit, ut exclamationem ita tripartitam dividere, scilicet in vocem clamoris a porta piscium, & vocem ululatus a secunda, & vocem contritionis magnae a collibus. Mirum dicitur & horrendum sensibus, sicut intellectibus, quod secundum istam vocem distinctionem contigisse constat, in illo famosissimo excidio miserae Hierusalem. Nam antequam Romano exercitu cingeret, & toto tempore obsidionis intus triplici seditione nimis atrociter, nimis horribiliter, & supra quod dici vel credi potest, scindebant, lacerabant, concidebant in suis visceribus. Tres erant principes seditionis, Iohannes, Eleazarus, & Symon. Eleazarus cum suis superiora vrbis, & templum occupaverunt, & inferiora Symon, media Iohannes obtinebat. Quis unquam audivit similia his, quod intrinsecus facta sunt. Vere tanta fuerunt, ut propheta explanatio recte digna existiment, & veraciter tunc fuit, vox clamoris a porta piscium, id est, ab inferiori vrbis parte, ubi tyrannizabat Symon, & ululatus a secunda, id est, a media, ubi bestia Iohannes saeviebat, & contritio magna a collibus, id est, a templo & arce civitatis, ubi Eleazarus talis erat dominus, quod aram ipsam templi sanguine imbueret, & mortuis indigenis per atria divina flagnum faceret diuersonum cadauerum sanguinis. Quid tamen passus es o miseram civitatem a Romanis, quantum a tuis & indigenis? Imo quod unquam civitas vel gens talia petulit ab extraneis, qualia tu a propriis? Sed ceteris ois commiseratio, cum tu proprio sis condonata iudicio. Dixisti enim: Sanguis eius super nos & super filios nostros. Sequitur ergo tanta dura quod iusta concessio. Ululate habitatores pilae. Pila hoc loco non per breuem syllabam legenda est, sed per pro ductam, ut de pila sciamus dici, in qua frumeta tundunt, vas coctum & medicorum aptum vsui, in quo proprie typlanae fieri solent. Et pulchre dicitur est, quod habitatis in pila, quod scilicet sicut frumeta in pila dicitur, meta feriente desuper vecte tunduntur, ita de porta piscium, & de secunda, & de collibus protruens in populum decurrat exercitus. Qui calamitatis illius obsidionis & angustias comprehensae civitatis vult atterere, nimirum ipse perdidit quod congrua similitudine vsus sit dicendo, habitatores pilae, sicut enim frumeta in pila ad hoc coegerunt, ut feriente desuper vecte dissilire non valentia tundantur, ita de cunctis Iudaeae civitatibus vel regionibus confluens populus, repleta est obsidione artatus, & praedictorum principum seditionis immani crudelitate deintus magis de foris ab hostibus, gladio fame, & peste inenarrabiliter discruciat, miramur do circumspectus, dei iudicio, ut qui ad hostes pro remedio vellet effugere non posset. Sequitur. Locus sicut ois populus Chanaan, disperierunt omnes involuti argento. Quis est iste Chanaan? Nimirum populus Iudaicus, in quem dicit alius propheta: Pater tuus Amorrhaeus, & mater tua Caetha, & Daniel ad presbyteros senem loquit: Semet Chanaan, & non Iudae, species decepta cepit te. Quare autem praesenti loco nomen hoc assumpsit, & populus Chanaan quod populus Iudaeorum dicere maluit? Nimirum propter regem vel meritoque vera qualitate, & propter formam dicit. Nam & alius propheta, formido inquit & laqueus, facta est nobis vaticinatio & contritio. Occidit enim in sanctuario domini propheta, & sacerdos. Oppotebat falli populum fallacem, quatenus dum de alijs putaret tale quod & alijs prophetarum vivere sineret, & scripturam veteris Threnum, i

Vindicta in Iudaeos propter sanguinem christi. Matth. 26.

Deute. 32

Roma. 8

Dies hostiae domini.

Filii regis & filii regni. Ioh. 8. Ibidem.

Matth. 8

Vestis peregrina.

Matth. 23.

Arrogans ingreditur pontificum.

Matth. 24. Iohan. 2

Porta piscium. 2. Eld. 3.

2. Reg. 23

Tres factio nes & triplex seditio in Hierusalem. Ios. de bel. Iul. 6. c. 10.

Matth. 29

Cur Hierusalem hic dicitur? Ios. de bel. Iul. 6. c. 10.

Ezech. 16. Danic. 15

Cur Iudaei dicitur pro Chanaan.

Thren. 3

ris seculis profutura referuat. Igitur ois populus Chanaa, qd interpretat motus eoz, i. po- pulus iudaeoz, q cōtra dñm caput mouerūt, motis iā pedibus, qā in veritate nō steterūt, conticuit, subaudiē a facie dñi. Debemus em̄ meminisse, q supra incipies ita dixit: Silete a facie dñi dei, q iuxta est dies. Ille populus, ille impioꝝ cœtus, q tunc insultauit, q tūc non siluit, q nō solū nō reueritus ē veꝛ & ore & manibus in honorauit facie dñi, ecce conticuit, ecce auctoritatē loquēdi amisit, & sicut de qdā illoꝝ notissimo dictū est, & episcopatum eius accipiat alter, sic de oim̄ populo illo certū est, qā magister iā non habet, & sicut hic in peius nomē illi cōmutatū ē, nō em̄ dixit propheta, conticuit ois populus iuda, sed oim̄ populus Chanaa, sic & honorē amiserūt, & oem̄ vocē, in vltimā venditū seruitutē, & captiui nō vtcūq, nō vt olim in Babylone, sed ipsa captiuitate dispersi in totum orbē. Ma loꝝ oim̄ totius pditionis causa illis fuit auaritia, vsq; ad pretiū sanguinis dilatata. Sequit̄ er go. Disperierūt oēs inuoluti argēto. Causa huius exemplū oim̄ populo illi Chanaa fuit ille ludas proditor. Sicut em̄ ille cupiditate argēti inuolut⁹, triginta argēteis sanguinē dñi vēdidit illis & idcirco male perijt, sic ois ille populus maxime ex eo fuit intractabilis, qā retribus erat inuolutus argēti, & maxime propter hoc ipm̄ dñm oderūt, qā disputabat cōtra auaritiā eoz. Secundū numeꝝ argēteoz, qbus & ille vēdidit, & illi sanguinē dñi er auarunt triginta maledictiōibus, tā vēditor q̄ emptores inuoluti sunt, quaz; in psal. cxiij. Prima est, cōstitue super eū pctōrē. Vltima & operians sicut diploide cōfusione sua. Imo dicitōis vis est, qā nō dixit, disperierūt oēs habētes argētū, sed disperierūt oēs inuoluti argēto. Longe aliud est habere argētū, q̄ argēto esse inuolutū. Siquidē & Abrahā & Da uid, multiq; alij sancti & iusti argētū habuerūt, in auro & argēto diuites fuerūt, & tñ non disperierūt. Quare? Vcz qā pecunias tanq; dñi possiderūt, nō tanq; serui pecuniaz in pec unijs argēti sperauerūt. Qui in argēto sperāt vel confidit, ipsi argēto inuoluti sunt, & tales oēs disperit. Discretōe hac opus ē, vbi dñs loq; discipulis suis. Quā difficile, q pecunias habēt, introibūt in regnū dei. Poterāt em̄ obstupere discipuli, & obstupescerāt ait Euan gelista Marcus in verbis eius. At Iesus rursus rōdens, ait illis: Filioli, q̄ difficile ē cōfideꝛe in pecunijs introire in regnū dei & tūc demū ita dixit: Facilius est camelū p̄ foramē acus trāsire, quā diuitē introire in regnū dei. Igit̄ illos excepit diuites, q̄ quis habeant pecunias, nō tñ sunt cōfideꝛes in pecunijs, & eōs tñ diuites illa sentētia p̄mit, qui p̄ hoc qd cōfidit in pecunijs, sunt etiā, & ab hoc propheta dicunt argēto inuoluti, & eadem inuolutiōe ita grosse facti, vt nimis difficile sit eos introire i regnū dei. Sequit̄: Et erit in tpe illo, scruta bor Hierusalē in lucernis, & visitabo super viros defixos in fecibus suis, qui dicūt in cori dibus suis, nō faciet dñs bene, & nō faciet male. Quā vltroina spūs sanctus dignatiōe occurrit, ne vel propheta vel alius qs, sollicitaret ea sollicitudine, q̄ beatus senex Abraham sollicitus, audito, qd dominus de Sodōmis ait: Nunquid perdes iustū cū impio? Abit a te, vt rē hāc facias, & occidas iustū cū impio, fiatq; iustus sicut impius. Non est hoc tuū, q iudicas oem̄ terrā. Cōcessit illi dominus, cōcedit et huic, qd nō sit suū, occidere cū impio iustū. Iustus autē qdā modo dici poterat, quisquis in ipm̄ dominū ignorāter peccauerat & audita vel cognita veritate, p̄eniam acturus erat, sicut fecerūt ad pdicationem Petri, vna die ex ipsis tria milia. Iustus (inquā) vtcūq; tā dici poterat, quisqs eiusmodi erat sicut de ser metipso Abimelech, dñe (inqt) nū gentē ignorātē interficies? Iulera nāq; vxorē Abra hā ignorāter. Igit̄ & in isto dñs ab eiusmodi sollicitudine, vel ipm̄ propheta, vel quēlibet aliū liberat, cū dicit: Et erit in tpe illo, scrutabor Hierusalē in lucernis, &c. Ac si dicat, An teq; pueniat ille dies visitatiōis, dies clamoris, & vlulatus, & magnæ cōtritiōis, faciā qd mu lier sapiēs facit, q̄ cū perdidit drachmā vnā, accēdit lucernā, & euertit domū, & q̄rit di ligēter donec inueniat: Nō tñ vnā, sed plures lucernas ego accēdam, id ē, apostolos, spūs sancto & virtute ex alto induā, vt sint mihi testes vsq; ad vltimum terræ, incipientibus ab Hierusalē, & ab oim̄ iudæa & Samaria. Nimis hoc erit scrutari Hierusalē in lucernis & vbiq; fuerit drachma, q̄ perdita ē, latere nō poterit. i. quicūq; ex deo erit, dignusq; Hier usalē ciuitate cœlesti, in culpa p̄fidie nō remanebit. Sicut em̄ drachma perdita drachma aurea, dū quærūt cū lucernis ad lumē lucernaz; relucet de tehebris, & inuenit: sic oēs igno rātes & iusti, qualē se Abimelech iā dicit⁹ fuisse testabat, audita veritate dicitōꝝ, & vltā cla ritate signoz; erūpēt in vocē cōfessiōis, cōpūcti corde, atq; dicētes, qd faciemus viri frēs, & pcc

Psal. 108

Anatifa iudaeoz.

Triginta maledicti ones in iudaeos

Luc. 12 Marc. 10.

Gene. 12

Acto. 2. Gene. 20

Luc. 19

Luc. vi. Acto. 1.

Acto. 3

& p̄nitentia suscepta baptizati saluabunt. Ita scrutando Hierusalē, tā diu donec credat, quotiq; p̄ordinati sunt ad vitā æternā, tunc demum visitabo super viros defixos in fecibus suis, nō faciet dñs bene, & nō faciet male. Erūt nāq; proprio iudicio condemnati, odiētes lucernas meas, & amādo feces suas, & sicut illi q volutāt in fecibus libidinis, dū in oculis no scortatur, dū polluant & polluantur, nolūt se requiri cū lucernis, imo oderūt lucernas & abhorrent eas: ita illi nequā & inuidū cōtra veritatē habētes oculū, odientes & me & patrē meū, amātes sua pctā, & odientes iustitiā, habētes amorē prætēntis seculi, odiū futu ri, nō cupiēt audire verba dei q̄ proferent, cum signoz; testimonijs, imo ex eis, q̄s mittēt ad eos, prophetis, & sapientibus, & scribis, occidēt & crucifigent, & flagellabūt & persequēt de ciuitate in ciuitate, & dicēt, falsum est qd dicūt isti. Nō faciet dñs bene bonis, & nō fa ciet male malis. i. nō erit dies iudicij, aut certe iste, quē dicūt dñm, quē crucifiximus, nul lus est, nō talis fuit aut erit, vt nobis bene vel male facere possit. Idcirco visitabo sup̄ eos, ita vt veniat super eos omnis sanguis iustus, q̄ effusus est super terrā a sanguine Abel usq; nū. Dicamq; eis: Ecce relinquet vobis domus vestra deserta, hoc est qd cōtinue sequitur, Et erit fortitudo eoz in direptionē, & domus eoz in desertū, & ædificabūt domus & non habitabūt, & plantabunt vineas, & nō bibēt vinum eoz. Quid horū effectū manū Fortitudo eoz, qua primo cōtra deū, deinde cōtra hoies male fortes fuerunt, fa cta est in direptionē. Quō fortes fuerūt cōtra dñm? Nimis sicut phreneticus, cōtra meo dicunt. Nō em̄ vera erat, aut vera est fortitudo illoꝝ, iustitiā suā statuere volentiū, sed fal sa est omnino & fallax, sicut fortitudo phrenetici, cū percutit medicum. Deinde mix, & miri dei iudicio factū, qd contra hoies ita de fortitudine p̄sumpserunt, vt bellū impula bile susciperent cōtra Romanos, victores qim̄ gentiū. Talis direptio nō est audita vsquā gentium, qualis fuerit direptio fortitudinis eoz. Domus eoz quō facta est in desertum? Nimis ita, vt desereretur templū illud ab omni p̄sidio cœlestiū spiritūū dicitōꝝ: Trāsmis gremus ex his fecit, qd Iosephus palam auditū fuisse testatur. Aedificiū domus illius. i. templi, valde fuerat recentiori tpe auctū, turribusq; atq; porticibus valdē venustatū: Ipsa ciuitas domibus pulchris ornata, opibusq; referta, regio vndiq; vinetis arboribusq; diuer sigenis, mire cōstita atq; vberima. Sed cuncta excisa, cuncta diruta, & igni concremata, in desertum redacta sunt, & qui gladio superfuerunt ex eis, in oēs gentes captiui ducti sunt, & hoc modo veritas apparuit dicentis, & ædificabunt domos & non habitabūt, & plantabūt vineas, & nō bibēt vinū eaz. His p̄missis, qd protinus clamet, quid cōtinuo de excelsa specula dicat, & annūtiat speculator iste, attonitis auribus audiamus, q nos dormi nō patitur. Ait: Luxta est dies dñi magnus, iuxta est & velox nimis. Vox diei domi ni amara tribulatiōe ibi fortis. Dies iræ dies illa, dies tribulatiōis & angustiaz, dies calamita tis & miseriaz, dies tenebrarū & caliginis, dies nebulæ & turbinis, dies tubæ & clāgoris, su per ciuitates munitas, & super angulos excelsos. Et tribulabo hoies & ambulabūt vt cæci, quia dño peccauerunt. Et effundet sanguis eoz sicut humus, & cōrpa eoz sicut stercoꝛa. Sed & argētū eoz & aurū nō poterit eos liberare in die iræ domini. In igne zeli eius de vorabit ois terra, qā cōsumptionē cū festinatione faciet cunctis habitantibus terram. Quātus clamor & exclamatio, q̄ vehemēs omni homini, nisi ei qui surdus est, q nō ha bet aures audiendi. Quid erit quod videbat, q ita clamabat? Qualis erat visio mētis, cuius tāta est acrimonia vocis? Beatus papa Gregorius recte ad vim clamoris huius attonitus: Penstate (inqt) fratres charissimi, ad conspectū tanti iudicis, q̄s in illo die terror erit, quādo tā in p̄cena remediū nō erit, q̄ illa cōfusio, cui reatu suo exigēte cōtingit in cōuentu oim̄ hominū, angelorūq; erubescere: qui pauor eū, quē tranquillū mens humana capere non valet, & iratū videre. Quem diē propheta intuens, ait: Dies iræ, dies illa, dies tribulatiōis & angustiaz, dies calamitatis & miseriaz, dies tenebrarū & caliginis, dies nebulæ & turbinis dies tubæ & clāgoris. Penstate ergo fratres extremi iudicij diē, sup corda rep̄oboz, qua aperitate p̄pheta vidit amarefcere, quē tot appellatiōibus nō valet explicare. Quid opor tuitus obseruare potuit de officio boni oratoris iuxta cōsideratiōē rei, q̄ hoc, vt attentus fieret auditor, i exordio sermōis, imo declamatiōis? Quo autē vbo, q̄li dicto attētiōē spe culator melius excitaret, q̄ dicēdo, iuxta ē. Cōtēplatus ē diligēter, m̄sto & claro intuitu & vidit, qā iuxta ē id qd p̄p̄is & cæcutientibus lōge eē videt, & dicūt, in tpa lōga fiet istud.

Matth. 23

Ios. de beth iud. 7. c. 17

Terror eꝝ tremi iudicij.

Ezech. 12
Psalm. 89

Nec femel cōtentus dixisse, iuxta est dies dñi, repetiuit iuxta est, & velox nimis, & vere se
cundū magnitudinē periculi, iuxta & velox nimis, & hoc nō vane videt homini habē
quippiam de sensu dei, cuius ante oculos mille anni sic sunt, tanq̄ dies hesteria q̄ præter
rūt, aut certe q̄d breuius ē, tanq̄ custodia in nocte. i. vna de quatuor vigilijs vnus noctis
Imo quæ pro nihilo habent eorū anni erunt, i. inter ea reputabunt. Ille dies erit magnus,
quātus, ex q̄ dies eē cēperūt, nō fuit, nec erit amplius. Quā autē vocē attēdit cōtinuo dices,
vox diei dñi amara, tribulabit ibi fortis, quā aliā putamus, nisi illā, Ite maledicti in ignem
æternū, q̄ paratus est diabolo & angelis eius. Vere amara vox, ibi (inquit) id est, in illa vo
ce, tribulabit fortis, & quis fortis, nisi superbus, fortis diabolus, fortis angeli eius, fortes
hoies sequaces eius ibi tribulabunt, in illa voce tribulabunt. Ergo ne veraciter fortis, q̄ in
voce tribulabit. Imo falso fortis, vere inualidus. Fortis em̄ dicit, non q̄ ita sit, sed q̄ ita sibi
videat. Tunc autē nō ita sibi videbit, sed nec negare poterit, q̄ sit inualidus, q̄ vna voce
fortis ille fortū rex vidētibus cunctis, p̄cipitabitur. ¶ Quanto impetu, q̄ magno spū illius
diei magnitudinē describere gestiēs, dies (inquit) iræ, dies tribulationis & angustie, dies cala
mitatis & miserie, dies tenebræ & caliginis, dies nebulæ & turbinis, dies tubæ & clāgor
ris. Diem vnā eandēq̄ sex vicibus cū adiectionibus terrificis declamauit, & septimā vicē
non addidit. Cur hoc? Existimo nimis, quia de septima die nihil ibi erit, nihil de sabbato
domini, sed sine requie, sine vlla quietionis spe tribulabitur ibi fortis. Nam hoc totū q̄d
tantis nominibus declamauit, erit super ciuitates munitas, & super angelos excelsos, sup
homines impios, & super angelos superbos. Nā ciuitates cū dicit munitas, subaudiendū
est citra dñm, & angelos cū dicit excelsos, intelligēda est celsitudo principū, cōtra verū &
solū excellum dñm sese extollētium. Istæ sunt ciuitates munitæ, & isti excelsi anguli, q̄
Apostolus manifestius exprimit, vt in euangelio fieri debuit, in quo reuelatur hæc ira
ue dies iræ dei. Nā præmissio, reuelatur em̄ ira dei de celo, secutus est dices, super omne
impieratē & iniustitiā hominū, qui veritatem dei in iniustitia detinēt, &c. Nōn talibus
congruit, & iusto iudicio repositū est id, quod cōtinuo post verba prophete ex sua
persona dñs iudex dicit, & tribulabo (ait) homines & ambulabūt vt cæci. Et propheta sta
tim cōprobans iudiciū causam reddidit, quia domino peccauerūt. Recte etem illic ambula
bunt vt cæci, qui hic oculos volūtariē contra veritatē clauerunt, quia cum cognouissent
deū, non sicut deū glorificauerūt, aut gratias egerunt, sed euauerūt in cogitationibus suis
& voluntarie obscuratū est inspicēs cor eorū, & dicentes se esse sapientes, & reuera pleriq̄
illoꝝ inuisibilia dei a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspicientes, nihil
ominus, imo & amplius stulti facti sunt, & mutauerūt gloriā incorruptibilis dei, in similitu
dinē imaginis corruptibilis hominis, & volucrū & quadrupedū & serpentū. Vere igi
tur causa est, q̄a domino peccauerunt. Quia vero propter hoc ipsum, & tradidit illos deus
in desideria cordis eorū, in immunditiam, vt cōtumelijs afficiant corpora sua in semetipsis,
& tradidit illos in passionē ignominie, vt tā foemina q̄ viri immutarent naturalē vsum,
in eum vsum, qui est cōtra naturam, & tradidit illos in reprohū sensum, vt faciant ea quæ
non cōueniunt, Recta & iusta est sententiā hæc, abiectionis eorū plenissima, & effundetur
sanguis eorū sicut humus, & corpora eorū sicut stercora. Quod deinde subiungit, sed & ar
gentum eorū & aurū non poterit liberare eos in die iræ dñi, hoc iam in isto tempore asser
tione nō indiget, imo & notū & certū est, quia nec aurū nec argentū cum eis qui posside
runt, ad illud veniet, quippe cū scriptum sit alibi, quia cū interierit, non sumet omnia, neq̄
descendat cū eo gloria eius. Amplius vero id quod sequitur, Omne destruit auxiliū auri,
& argentū, in igne (inquit) zeli eius deuorabitur omnis terra, quia cōsummationē, cū festi
natione faciet cūctis habitantibus terrā. Si em̄ illo igne, quo iudicabitur seculum, deuora
bitur omnis terrā, quod verū est, sicut alibi dicit, cælum & terra transibunt, verba autē mea
non transibunt, aurū & argentū vbi parebit, quod vtiq̄ terra est. Sed & si placeret, nunqd
eorū esse deberet? Nihil intulerūt in hunc mundū, & propterea peccatores nihil præter
peccata tunc habebūt, & idcirco iustus ille ignis, iustissimi zeli domini, cōsummationem
faciet festinanter, cunctis eis habitantibus terram, propter hoc ipsum quod cælum, de
perantes, tota mente habitauerunt terram. Sequitur, L. Conuenite cōgregamini gens nō
amabilis, priusq̄ pariat iussio, quasi puluerem transeuntem diem, antequam veniat super

Vox ama
ra.
Marth. 25.

Iob. 40.

Angulos
excelsi.

Roma. 1

Ibidē.

Psal. 48

Matth. 24.

1. Timoc. 6

CAP. II.

vos ira furoris domini. ¶ Hoc officium & hic mos est speculatoris fidi, legati fidelis, vt
non cōtentus sit clamasse q̄d viderit vel nūciasse, cui rei legationē susceperit, verū etiā su
perimpendat spontaneū quippiā sermonis hortatorij, per q̄d auditorē faciēdo beneuolū
ad cautelam necessariam properet excitare, quæ magna pars est boni adiutorij. Hoc apo
stolus de semetipso pulchre ostēdit, cum præmissio ad Corinthios, qm̄ quidē deus erat in
Christo mundū recōcilians sibi, & posuit in nobis verbū reconciliatiōis pro Christo, pro
quo legatione fungimur, deinde subiungit. A diuantes autē exhortamur, ne in vacuum
gratiam de recipiatis. Sic iste vbi speculatoris more prophetico ore clamauit, quæ vidis
set mala vētura, primum in partibus, deinde in vniuersitate mūdi, quasi demissa paululum
declamationis vehemētia, suauis incipit, & hortatur his verbis. Cōuenite, congregami
ni, subauditur, conuentu, congregatione, qua deo creatori coniungi possumus & con
iungi debemus, quod quicunq̄, non faciunt, ipsi sunt tanq̄ puluis, quem proicit ventus a
facie terræ. Hinc est quod dicit, priusq̄ pariat iussio, quasi puluerē transeuntem diem, ante q̄
veniat super vos ira furoris dñi. Nam inde puluis mobilis est, & vētus dum flauerit, disper
git eum & proicit a facie terræ, quia non conuenit, nō congregatus est in vnū, rorē sus
cepto, per quē poterat sibi coherere. Cum autē ventus illū proiecerit, vbi parebit, aut
vnde conuenire vel congregari rursus poterit? Ita nimis, inde omnipotentis iussio pariet
super impios & incredulos diem transeuntem, & eos transire facientem, quasi puluerem,
quia non conueniunt, non cōgregati sunt ad deum & dominū per gratiæ eius rorē salu
tiferum, per aquam & spiritū, per quem omnes quicunq̄ non pereunt vnū cum illo capite
corpus effecti sunt. Hoc Petrus sciens, eodē sensu quo & ipse dicebat. Saluamini a gene
ratione ista praua. Sciebat em̄, quia super generationem illam primo paritura foret iussio,
quasi puluerē transeuntem diē, vt captiui dispergerent in oēs gentes, & deinde cōmuniter
cū cæteris gētibus impijs, vētura esset super eos ira furoris domini, die vniuersalis iudicij
Verbū huiusmodi priusquā pariat iussio, pro re satis cōgruit illi, qui apud alium prophetā dicit
Tacui, semper filij, patiens fui, sicut parturiens loquar. Illam nāq̄ iram furoris sui diu
cōtinuit & distulit, sed tandem tanto durius declarabit, quāto patientius sustinuit, sicut in
vero habēs, diu quidē vocem continet & continere pot̄, sed cum venerit hora, non sine
clamore & gemitu depromit, quod apud se non nihil habuerit. Talis q̄q̄ cōpellatio gens
nō amabilis, sensum eundē habet, licet minus aspere sonet, quā illud dictū a Iohanne Ba
ptista: Generatio (inquit) praua atq̄ peruersa signū quærit, & Petrus (vt supra iam dictū est) sal
uamini (ait) a generatione ista praua. Neq̄ hic neq̄ illic dictū est, ita sine iudicio legis. Pri
mus nāq̄. Moyses dixit: Generatio praua atq̄ peruersa, hæccine reddis domino, & de vi
ne Sodomorū vinea eorū, &c. Segl. L. Quærite dominū deū nostrū oēs māfueti terræ, q̄
iudiciū eius estis operati. Quærite iustū, quærite mansuetū, si quō abscondamini in die fu
roris domini, quia Gaza destructa erit, & Ascalon in desertū, Azotum in meridia eijs
eiicient, & Accaron eradicabitur. ¶ Sicut vbi reuelari per euangeliū cœpit ira dei de cœ
lo super oēm impietatē hominū, primū oportebat Iudæis loqui verbū dei, & deinde cō
uerſi ad gentes, sic in isto spū propheticus vbi præntiauit iram siue diem iræ & furoris
domini iuxta esse, & velox nimis, primo gentē non amabilem, gentē Iudaicam exhortā
do cōpellauit dices: Conuenite & congregamini, & deinde omnes gentes alloquitur dī
cendo: Quærite dominū deū nostrū omnes mansueti terræ, & hoc ipsum verbū, quæri
te, tertio repetit, quærite dominum deum nostrū, quærite iustum, quærite māfuetū, quod
non aliud esse arbitror, q̄ credite in patrē, credite in filiū, credite in spiritum sanctum. Qui
huiusmodi adhortationē receperunt vel recipiunt recte dicuntur māfueti & operati iudi
cium dei, sicut ecōtra Iudæi qui repulerunt verbū, & indignos se iudicauerūt æternæ vi
tæ, dicuntur gens non amabilis. Et reuera omnes mansueti, per hoc ipsum q̄d sunt māfueti
& tractabiles verbo dei, iudiciū operati sunt, & operantur domini, iudicando semetipsos,
vt non iudicent, cuius videlicet iudicij principū est semetipsos vt p̄ctōres & reos mortis
addicere patibulo domini. i. baptizare in morte eius, & conspeliiri in illo per baptismū in
mortē, perfectio autē eiusdē iudicij vel iustitiæ est, ita de cætero in nouitate ambulare, quō
ille surrexit a mortuis per gloriam patris. Mirum quod talibus dicit, si quomodo abscon
damini

2. Cor. 8

Acto. 2

Esa. 42

Matth. 5

Ibidem. 16

Acto. 2

Deuter. 32

Roma. 1

Acto. 19

1. Cor. 15

Roma. 6

1. Petr. 4. damini in die furoris dñi. Ergo ne & ipsi vix abscondentur in die furoris dñi? An nō & hoc Petrus apostolus dicit? Ait em̄: Si autem primum à nobis, quis finis eorum, qui non credūt dei Evangelio? Et si iustus vix saluabitur, impius & peccator vbi parebunt? Igitur quāuis māfuetus quis quāuis iudicium sit operatus domini, semper sibi met suspectus sit, nec se comprehendisse arbitretur, quia nec iustus quisquam saluari poterit, si absq; misericordia iudicetur. Impius & peccator omnis, sub nominibus recte intelligitur vrbium Philistinim, Gaze, & Acalon, Azoti & Accaron, duplicem, vt reor, ob causam. Prima causa est, quia gens Philistinim primo loco denotatur inter omnes gentes, quæ inuiderunt gloria domini, & mansuetis terræ scilicet Moyfi & ceteris ascendētibus de terra Aegypti. Ascenderunt em̄ (ait) populi & irati sunt, dolores obtinuerunt habitatores Philistinim, sic conturbati sunt principes Edom &c. Primos nominavit habitatores Philistinim, quia primis doluerūt, & primi ad impugnantū ascendentem Israelē fuere preparati. Scriptum est em̄. Igitur cum emisisset Pharaon populum, non eos duxit dominus per viā terræ Philistinorum, quæ vicina est, reputans ne forte pœniteret eū, si videret aduersum se bella con surgere. Alia causa est, quia sub interpretationibus eorundem nominum omnium illoꝝ perueritas denotatur, qui secundum similitudinem Philistinim, pios omnes ad eum fugiētes, & hoc seculum nequam relinquētes, odio habent & persequuntur. Gaza namq; fortitudo eius. Acalon ponderata, vel ignis homicida Azotus ignis generatiōis, Accaron eradicatio vel sterilitas interpretatur. Et est sensus, Omnes qui sibi applaudunt in fortitudine corporis, & in potentia seculari, & dicunt cū diabolo: In fortitudine manus meæ feci, diripiuntur, & ad nihilum dirigentur in die iræ domini. Similiter qui arsit ad effundendum sanguinem, & multas scandalizauit animas sceleris sui mēsuram recipiet, & eodem q̄ operatus est pondere, deprimetur, & implebitur in eo, viz; sanguinū & dolum abominabitur dñs, dum gehennæ ignibus cum diabolo cremabitur. Itidem qui arsit libidine & generationis incendio debachatus est. (Omnes enim adulterantes, quasi Clibanus corda eorū) non in tenebris, non in occulto iudicio, sed in meridie, hoc est, quando sancti plenā recipient claritatem, proijcietur in tenebras, & sanctorū consortium non habebit. Itē qui non solum nullos fructus habuit, sed & perueritate doctrinæ suæ plurimos eradicauit, ipse quoq; eradicabitur. Proinde quærite dñm omnes mansueti terræ, & ne sitis sicut Gaza, id est sicut male fortes, & non mansueti, qui suam quærētes statuere iustitiam, iustitiæ dei non sunt subiecti, quia talis Gaza destructa erit. Quærite dominū omnes mansueti, & ne sitis sicut Accaron, id est, ardētes igne homicidij, quorū manus sanguine plenæ sunt, quia deserta erit talis Accaron, sicut dixit veritas. Ecce reliquetur vobis domus vestra deserta. Quærite dominū omnes mansueti, & nolite esse sicut Azotus, id est, sicut hi, qui geniuam voluptatē vltro exasperantes, verterunt in furorem, & cōflauerunt sibi ignē viretem, quia talis Azotus in meridie eiicitur, id est, manifesto iudicio condemnabit, talis in quā Azotus iudiciū portabit Sodomoꝝ & Gomorrhæ, iuxta prophetā aliū dicentem. Audite verbū domini principes Sodomoꝝ, percipite auribus legē mei populus Gomorrhæ. Quærite dñm, & ne sitis sicut Accaron, id est, sicut sterilis vinea dñi sabbaoth, domus Israel, quæ cum debuisset facere vvas iudicij & iustitiæ fecit labruscas iniquitatis & clamoris, quia talis Accaron, talis sterilitas eradicabitur. Omnibus quidē reposita est ira furoris domini, gentibus incredulis, sed maxime, & præ omnibus gēti illi, quæ prima resistit, & persecutionē excitauit Evangelio Christi, vel sacramento baptismatis, secundum similitudinē Philistinim, quæ gens, vt supra dictū est, prima inuidit & obistere bellūq; in ferre prompta fuit Israeli ascendenti de terra Aegypti, in transitu maris rubri. Sequit ergo: LVæ qui habitatis funiculum maris, gens perditorum. I Gens habitans funiculum maris, i. vicina baptismo Christi, sicut gens Philistinim, vicina erat mari, per qd Israel transitus moriens condidit, apud quam aqua & sanguinem de suo latere fudit, apud quā dato spū sancto, claruit multis signis & prodigijs, quod dux esset ipse dominus in misericordia populo quē redemit, gradientibus in fronte, in transitu maris rubri, tribus milibus hominū quia ipsa die Pentecostes baptizati sunt in noīe patris, & filij, & spūs sancti. Væ tibi gens perditōꝝ, væ tibi talter habitanti funiculum maris, quia cum possēs trahere ad te funiculum

Iudæi habitates funiculum maris. Acto, 2

culum eiusmodi, funiculū distributionis, in qua sorte diuiditur terra regni dei, nō solū nō atraxisti, verū etiā subeūtibus & trahētibus inuidisti. LV verbū dñi super vos Chanaan terra Philistinorū, & disperdā te, ita vt non sit habitator. Quod terra Philistinim terra sit Chanaan, nulli dubiū est, & q̄ p̄senti loco Chanaan Iudæus sit, iam dictū ē, & multis scripturaz testimonijs cōprobari solet. Itaq; super vos o Chanaan, & o terra Philistinim super vos, o nō Iudæi, sed Chananæi, o non terra Hierosolymoz, sed terra Philistinorū. i. portione cadentiū, verbū domini super vos est, qd ego loquor non in bono, sed in malo, nō in gratia, sed in ira, nō in misericordia, sed in vindicta. Sequit em̄: Et disperdā te ita, vt nō sit habitator. L Et erit funiculus maris, requies pastoz, & caulæ ouium, & erit funiculus eis qui remanserint de domo Iuda, ibi pascent in domibus Acalonis, ad vesperā requiescent, ga visitabit eos dñs deus eoz, & auertet captiuitatem eoz. Vtrū ita factū sit, vt litera sonat, q̄ terra Philistinorū deserta & absq; vllō habitatore fuerit, deus viderit. Disperdā te (in q̄) ita, vt nullus sit habitator, & in tantam venies vastitatē, vt omnes tuæ vrbes munitissimæ in ouilia sint pastoz. Quomodo cumq; terræ illi, q̄ proprie dicta est terra Philistinorū, cōtigerit, & terræ Moab & terræ filioꝝ Ammon, de quibus postmodum dicturus est, Nos qui scimus signatū fuisse librū, & clausas visiones prophetaz, sicut nō nullis eoz legimus imperatū. Dubitare non debemus sacramenta rez spūalem sub rez corporalitū recondita esse nominibus, & cūcta ad Christū applicanda, habentē clauim, vt in Apocalypsi legimus, qui & aperit, & nemo claudit, claudit & nemo aperit, quia cūcta in eo reserant. Igitur super vos o terra Chanaan, terra Philistinorū. i. super vos o Iudæi, verbū domini est, qui iam semen Chanaan & nō Iudæ, & terra estis Philistinorū. i. portio cadentiū, ex q̄ Christo dei filio dedistis in escam suā fel, & in siti sua potastis eū aceto, vnde & facta est coram vobis mēsa vestra in laqueū & in retributionē & in scandalū. Te o terra eiusmodi disperdā (ait) ita, vt non sit habitator. Iuxta qd & Psalmista: Fiat (in q̄) habitatio eoz deserta, & in tabernaculis eoz non sit qui inhabitet. Ita nāq; factū est, Nō est ex vobis qui habitet in illa terra vestra, vel domine in ea. Quid porro fiet de funiculo maris, de quo paulo ante dictū est: Væ qui habitatis funiculū maris? Requies erit pastoz, & caulæ pecoz. Qui sunt pastores, & quæ pecora, siue oues? Nimirū pastores illi, q̄z princeps ille bonus pastor est, qui posuit animam suā pro ouibus suis. Et ille oues sunt, de quibus idē ait. Et alias oues habeo, quæ non sunt de hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocē meā audiet, & fiet vnū ouile, & vnus pastor. Funiculus maris, quæ vos habitatis o Iudæ. i. omne qd habere, vel qd vicini videbamini eē sacramento baptismatis Christi, qd inimicos nostros Pharaonē spūalem, & exercitum eius operuit, scilicet lex & prophetæ, cūcta quæ credita sunt vobis eloquia dei, requies erūt pastoribus istis, & etunt caulæ pecorum sicut ouiu, quā dominus adduxit. Nonne ita est o Iudæi, imo Chananæi siue Philistinim? Oues istæ & pastores eoz. i. Christiani & doctores eoz, in illo tali funiculo quondam vestro nūc requiescūt, quia legē & prophetas vestros scienter legunt. Ille vester funiculus hebraico quidē sermone cōfertus, deinde in græcū ductus, & in latinū reductus, ampla fecit spacia cūctis gētibus, & ecce in spacijs eius requiescimus, & caulæ pecoz. i. lectiones siue meditationes nostræ sunt. Mirz quod vos ipsi caulæ nobis ouibus Christi, ne veterascant, aut vetustate infirmet & labascant, iugiter cōfirmatis, & ad confirmandū nobis materiā validam vbq; terraz subministratis, dū captiui in oēs gētes libros vestros, imo iā nostros circūfertis, vt quicquid de Christo p̄dicatur, Græcis & latinis siue barbaris, p̄sentes vos cū scriptis vestris palam testificemini, qd nō sit nouū siue confictū quicquid auribus eoz quasi noua refert vox, euangelicæ p̄dicatiois. Quod deinde subiungitur: & erit funiculus eis, qui remanserint de domo Iuda, cum p̄cedenti dicto bene perscriptum, coniunctionē satis euidenter indicat aliaz & aliaz ouium in ouile vnum. Qui em̄ sunt qui remanserunt de domo Iuda, vel quid est remanere de domo Iuda? Nimirū remanere de domo Iuda, hoc est saluari de eadem gente perditōꝝ, gēte Iudaica, & qui hoc modo remanserūt vel remanebūt, primū apostoli fuerūt, & qui post ipsos vel p̄ ipsos crediderūt, & illæ erūt reliquæ, quæ saluæ sient, post q̄ subintrauerit plenitudo gentium. Pulchre ergo ita distinctum, & erit funiculus maris requies pastozum & caulæ pecorum, quod recte intelligitur de pastoribus & pecoribus plenitudinis gentiū, ac demū, Et erit funiculus eis qui re

Daniel. 12

Apoc. 3

Psal. 68. Ibidem

Iohan. 10

Eric funiculus maris requies pastozum.

Remanere de domo Iuda, qd ē

Roma. 11

qui remiserint de domo Iuda, qd nihilominus recte intelligit de illis reliquijs q̄ sup̄ sunt & superūt de Israel, in q̄ cōtigit cæcitas. Simul de vtriscq̄, de ouibus siue pastoribus partium vtriusq̄ illud intelligēdū qd subiunctū est. Ibi pascent in domibus A scalonis ad vesperā requiescēt. Quid est ibi pascent, nisi in funiculo illo possidebunt? Funiculus nāq̄ possessio est, iuxta illud: Pars aut̄ dñi populus eius, Iacob funiculus hereditatis eius. Aut certe funiculus dimēsiō possessiōis est, iuxta illud: Et eiecit a facie eorū gētes, & sorte diuisit eis terrā in funiculo distributiōis. Quolibet mō accipias, sensus totius summa est: Ibi pascent in domibus A scalonis, ad vesperā requiescēt, ac si diceret: In sorte dñi computabunt, in sinibus Abrahæ, Isaac & Iacob collocabunt, in celestibus mansionibus, quas A scolon. i. ignis horum micida. s. Iudaica impietas suas eē domos gloriae. At illi filij regni erūcent in tenebras exterioriores, isti aut̄ veniētes ab oriēte & occidēte, recūbēt in sinibus Abrahæ, Isaac & Iacob. Vñ hoc: Quia visitabit (ingr) eos dñs deus eorū, & auertet captiuitatē eorū. Quis ille dñs qui visitabit, nisi ipse q̄ dixit de his, & de semetipso, Et fiet vñ ouile & vnus pastor? Ipse nāq̄ de visitatiōe hac dicit in alio ppheta: Ecce ego regrā oues meas, & visitabo eas sicut visitat pastor gregē suū, in die qñ fuerit i medio ouiu suarū dissipatarū, & c. vsq̄: Ecce ego iudico inter pecus & pecus, arietē & hircū, inter pecus pingue & pecus macilentū. Duo dicta sunt in illo, Visitabo oues meas. Et: Iudicabo inter pecus & pecus, duo nihilominus in isto, q̄ visitabit eos dominus deus eorū, & auertet captiuitatem eorū. Visitabit, subaudit, primo aduētū suo, vt sit ipse pastor, & ouē perditā ad gregē suo reportet humero. Auertet captiuitatē eorū, secūdo aduētū suo, qñ iudicabit vtiq̄ inter pecus & pecus, & separabit oues ab hædis, dicitq̄ ouibus a dextris: Venite benedicti patris mei, possidete paratū vobis regnum, & hædis a sinistris. Discedite a me maledicti in ignem æternum.

¶ Finis libri primi in Sophoniam.

Deuter. 32
Psal. 77
Mt. 23. 8.
Iohan. 10.
Ezech. 34
Luca. 15.
Math. 27.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN SOPHONIAM PROPHE-
tam, Commentariorum liber secundus.

Triplex
recte fidei
aduerlarj.

Nō literā,
sed spm̄ &
mysterium
hic sequi
oportet
Danic. 12

Duersariorū seu veritati contradicentiū vniuersitas trifariam diuisa est. Alia est diuisio Iudæorū, & alia hæreticorū, alia paganorū. Super oēs diuisiones istas verbū domini est, eo ordine quo nūc a nobis nominatæ sunt. Siquidē super Iudæos iam prolātū est verbum, & ipsi designati sunt sub nominibus Chanaan & terræ Philistinorū, dicendo: Verbum domini super vos Chanaan terra Philistinorū, hæretici protinus distinguūt sub nominibus Moab & filiorum Ammon, dicendo: Audiui opprobriū Moab & blasphemias filiorū Ammon, q̄ exprobrauerunt populo meo, & magnificati sunt super terminos eorū. Subinde paganorum impietas sub noie condemnatur Aethiopū, cū dicit: Sed & vos Aethiopes interfecisti gladio meo eritis. Protinus & ipse, qui est omnium inimicorū caput, diabolus, perditus atque perdendus designatur sub noie Assur, dicendo: Extēdet manū suam super A quilonem, & perdet Assur. Deniq̄ sub istis nominibus debere hmōi sensus suscipi satis probabile ē, p̄sertim quia p̄ceptū fuisse scimus prophetis, nō omnia manifeste loqui, imo claudere sermōnē, & signare librū, & ligare testimoniū, & signare legē discipulis domini, cū pollicitatione ista. Quia pertransibunt plurimi, & multiplex erit scientia. Præterea & illud nobiscū facit, quia nec rez̄ præsentū, nec historiæ, q̄ de rebus gestis conscriptæ sunt, aliqd̄ sustinatur experimētū siue testimoniū, ei q̄ simpliciter, & vt vulgo nota sunt, accipit noia hac Chanaan siue Philistinorū, Moab & filiorū Ammon atq̄ Aethiopū. Nā & si nō immutabiles fuere malorū, quæ in mūdo facta sunt vel fiunt, nihil tamen vsquā legitur tale vel tā magnū, vt p̄sentis prophetiæ litera sonat, simpliciter audiētibus. Verbi gratia, cū protinus ita loquit. Vivo ego dicit dñs exercitūū, de⁹ Israel, q̄ Moab vt Sodoma erit, & filij Ammon quasi Gomorra, siccitas spinarū, & acerui salis, & desertū vsq̄ in æternū, Sistr̄ de terra Philisti

Philistinorū. Quando em̄ factum est quod dicit: Et erit requies pastorum & caulae pecorum? Quando nullus in ea fuit habitator, & in tantā venit vastitatē, quæ lætatur in euerione Iudææ, vt omnes vrbes eius munitissimæ essent, in ouilia pastorū atq̄ ita inculta & sic vepribus atq̄ vriticis operta, vt pastores de reliquijs Iudæorū in A scalone post meridiē requiescerent, & in vrbe quondam nobili greges suos accubare facerent. Proinde ceptū iter securi pergamus, & spiritus sancti verba spiritualiter intellexisse contenti simus. Lau diui opprobriū Moab & blasphemias filiorū Ammon, quæ exprobrauerunt populo meo, & magnificati sunt super terminos eorū. Propterea vivo ego dicit dñs exercitūū, de⁹ Israel, quia Moab vt Sodoma erit, & filij Ammon quasi Gomorra, siccitas spinarū, & acerui salis, & desertum vsq̄ in æternū. Reliquiæ populi mei diripient eos, & residui gentis eorū possidebunt illos. Hoc eis eueniet pro superbia sua, quia blasphemauerunt & magnificati sunt supra populum dñi exercituum. Causa pro posse dicenda est, cur his nominibus hæretici designati sunt, vel ob quā similitudinem vocentur Moab & filij Ammon. De Iudæis supra dictū est, q̄ recte vocentur Philistim, videlicet quia sicut vbi accesserunt filij Israel de terra Aegypti per mare rubrum, Philistim qui vicini erant mari, primi doluerunt, & primi bellum inferre parati fuerunt, ita vbi conditū est baptismi sacramentū, Iudæi, penes quos conditū est, primi viderunt & inuiderunt, & primi contra fidē euangelicam persecutionē exercuerunt, mala potione, s. spiritu erroris inebriati, & insanientes secundū nomen Philistim, quod interpretatur potione cadentes. De hæreticis nunc dicendum, q̄ recte vocentur Moab & filij Ammon. Quia sicut Moab & filij Ammon, de cō sanguinitate Abrahæ descenderunt, & tamen genus Abrahæ semper oderunt, ita hæretici in Christū se credere dicunt, & tamē Christianorū catholicā fidem subuerrere semper conati sunt. Et quis hoc nefciat, q̄ de consanguinitate Abrahæ per incestū nati sunt Moab & filij Ammon? Dormierūt enim filia Loth nepotis Abrahæ cū patre suo, & maior quidē filia Moab, minor aut̄ peperit Ammon. Et Moab quidē ex patre Ammon populus turbidus interpretatur. Quis aut̄ populus magis turbidus q̄ hæreticorū cœtus, qui alios turbida & cenulenta potant doctrina, velut turbida aqua? Sunt etiā hæretici ex patre diabolo æque vt Iudæi, qbus ipse dñs: Vos (inquit) ex patre diabolo estis. Igitur vt Philistim ita Moab & filij Ammon. i. sicut Iudæi ita & hæretici in desertū erunt vsq̄ in æternum, quippe qui deserentes deū, & a deo deserti, absq̄ dubio peribūt in sempiternū. Audiui em̄ (ait) Moab opprobriū & blasphemias filiorū Ammon, s. hæreticorū, qui nimis exprobrauerūt populo meo, populo Christiano secundū exemplum Moab, & magnificati super terminos eorū secundū exemplum filiorū Ammon. ¶ Quod fuit exemplū Moab? Illud nimirū, q̄ fornicatus est populus cū filiabus Moab, quæ secundū suggestionē Balaam vocauerunt eos ad sacrificia sua, & comederunt & adorauerunt deos earū, initiatusq̄ est Israel Beelphegor. Magnū fuit illud opprobriū Moab, & vsq̄ p̄sentem diem (ait Phinees) macula huius sceleris in nobis permanet, multiq̄ de pp̄lo corruerūt. Secūdu illius opprobrii vel maculae exemplū fuit & est opprobriū hæreticorū siue hæresiarum, quales Marcion, Cherinthus, Ebion & Arrius, aliq̄ q̄ plures extiterunt. In quos? In eo videlicet, q̄ non per ignorantiam errauerunt, sed sicut ille Moab scienter & præeunte consilio, quatenus auxilio dei destitutū redderet Hierusalem effecit, vt initiaretur Beelphegor, ita & isti scienter, quatenus populū ecclesiasticum omni veritatis honore nudarent, & in perditionem traherent, turpia & probrosa singuli suorū dogmatum simulachra propalauerunt. Quod aut̄ vel quale fuit exemplum filiorū Ammon? In quo illi priores super terminos filij Ammon magnificati sunt? Tulit Israel, ait rex filiorū Ammon terrā meam, quando ascendit moab de Aegypto. Econtra Iepthe dux Israel. Non tulit Israel terram Moab, nec terrā filiorū Ammon, sed dominus deus subuertit Amorraeum, pugnans contra illum, pro populo Iudæi suo Israel, & tu nunc vis possidere terram eius? Nōne ea q̄ possedit Chamos deus tuus, tibi iure debentur. Quæ aut̄ dñs deus noster victor obtinuit, in nostram cedent possessionē. Disceptatio tūc fuit vehemens cōtra filios Ammon, eo modo significates se super terminos Israel. Sed & ante hoc copulati regi Moab percusserāt Israel, atq̄ possiderant vrbem palmarū. Secūdu illius disceptationis exemplū fugē atq̄ pertinacē hæretici contra catholicam ecclesiā disceptationē habuerunt, & super terminos eius magnificati sunt super terminos Ammon.

Cur hæretici dicunt Moab & filij Ammon.

Gene. 19

Ioh. 8

Nume. 25

Iosue. 22

Filij Ammon

Iud. 11

Iud. 3

In quo hæretici sicut sunt filij

Ammon.

Apo. 22 minos fidei quos patres nostri prophetae & apostoli posuerunt, ad hunc deo aliquid super positionem, vel diminuendo quippiam depositione illos, non timentes illud quod in Apoc. scriptum est: Siquis adiecerit supra haec, adhaeret deus supra illas plagas quae scriptae sunt in libro hoc & si quis diminuerit de verbis libri prophetiae huius, auferet deus partem eius de ligno vitae & de ciuitate sancta. Nonne & in psalmo scriptum est: Postula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terrarum: At illi cum essent in partibus terrarum, alij in Asia, alij in Europa, alij in Africa contra semetipsos diuisi & contra catholicam ecclesiam coniuncti, singuli suas partes construere pro catholica ecclesia contendentes, non parum ecclesiam terminos, quantum in ipsis fuit diminuerunt, claudere volentes in parte possessione Christi praesentia usque ad terminos terrarum. Ita super terminos populi domini magnificati sunt, & exprobrauerunt & blasphemauerunt. Propterea uiuo ego dicit dominus exercituum, deus Israel, quia Moab ut Sodoma erit, & filij Ammon quasi Gomorra. Quid erit Moab ut Sodoma, & quid erit filij Ammon quasi Gomorra: Siccitas spinarum, & acerui salis, & desertum usque in aeternum. Ad quid valet siccitas spinarum, nisi ut mittantur in ignem, vel submittantur ignis ut ardeant? Et ad quid valet aceruus salis, praesertim infatuati, nisi ut mittatur foras & conculcetur? Igitur quod dicit, hoc est, quoniam ipsi sunt spinarum, de quibus non colliguntur ficus, & rubus de quo non uinum dematur, uua, traditur igni ut Sodoma, & quasi Gomorra, imo tolerabilis erit terra Sodomo: & Gomorroeorum in die iudicij, quoniam illis qui non receperunt uos, ait dominus, neque audierunt sermones uestrorum. Quod si illis ita erit, qui non receperunt neque audierunt, quanto magis haereticis qui insidiosae recipiunt & insidiosae audiunt, ut dum praesentem partem, possint subuertere totam, licet igitur & desertum, inquit, erit usque in aeternum, id est peccatum eorum non remittet eis, neque in hoc seculo neque in futuro, quod uere est esse desertum, quia uidelicet extra domum dei, quae est ecclesia dei unde ipsi exierunt, nihil est nisi desertum. An & lex hoc ipsum non dicit: Ammonites, inquit, & Moabites etiam post decimam generationem non intrabunt ecclesiam domini in aeternum. Quod & si quid aliqui lapidum locuti sunt aut scripserunt, quoniam & acerui salis fore dicitur sunt, reliquiae inquit, populi mei diripient illos, & residui gentis meae possidebunt eos. Nec mirum, si inter mortuorum & morientium haereticorum monimenta quippiam reperitur quo uelut sale uiri catholici bene utantur, dum in typum illorum uxor Loth, quae uia fuit istorum filiorum Moab & filiorum Ammon, ita mortua fuerit, ut mortua uerteret in statuam salis. Est quidem salis natura ad omne esse necessaria, pulmentis enim saporis dat, aueritatē excitat. Quin etiam pecudes, arma & iumenta sale maxime prouocantur ad pastum, multo largiores lacte, multo quoque gratiores casei dote. Sed & illa uersa in statuam salis, pecudibus, armamentis siue iumentis lingentibus eo modo proficere poruit, nunquid & sibimet sapuit? Sic nimis, quid siue uilius historiarum, siue moralium doctrinarum, siue allegoricarum expositionum scripserunt, nihil eis proderit, sed reliquiae populi domini diripient illos, residui, id est non perdituri pueri, gentis domini, uiri ecclesiastici, sacerdotes & auditores catholici possidebunt eos, legent eos, ut legunt Iudaei cuiuspiam opus grande uel paruū, ut puta Iosephi, uel cuiuslibet ceterorum. Hoc, inquit, eis eueniet pro superbia sua, quia blasphemauerunt, & magnificati sunt super populum domini exercituum. Cum multa sint peccata, quoddam peccatum certum, propter quod haereticis desertum fuerunt, ut supra iam dictum est, in aeternum. Hoc est superbire, & non per ignorantiam, sed per superbiam, seu per inuidiam contra ueritatem dei uerba proferre. Nam omne peccatum, ait dominus, & blasphemiam remittetur hominibus, spiritus autem blasphemiae non remittetur. Et quicumque dixerit uerbum contra filium hominis, remittetur ei, qui autem dixerit contra spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro. Tanti huius peccati reus ille addicitur, qui sciens ueritatem dei, totis ingenij uiribus e contra nititur, & tunc demum uerbum dicere contra spiritum sanctum conuincitur, quando uerba scripturae, quae uisus uerba sunt spiritus sancti intelligens, imo intelligere nolens contraria loquitur. Quid igitur aliud astruit hic sermo propheticus, dicendo: Hoc eis eueniet pro superbia sua, quia blasphemauerunt, nisi quod in euangelio suo confirmat ipsum uerbum incarnatum? Sequitur. Locus horribilis dominus super eos, & attenuabit omnes deos terrarum, & adorabunt eum uiri de loco suo, omnes insulae gentium. Vere infelices super quos dominus horribilis est. Unde etiam hoc: Nonne deus natura dulcis & suauis est, & ad uidentium serenus & desiderabilis: ut pote in quem desiderant angeli prospicere, mirro atque ineffabili modo semper prospicientes, & semper

& semper prospicere desiderantes. Ergo infelices nimis, quibus pro conscientia contigit horrere faciem pietatis, & sic perire a facie dei, sicut fuit cara a facie ignis. Iam in ista uita miser horrore illud sentiunt, & nescio quam in consolatione doloris sui negant esse quod esse sciunt, tanquam hoc destruat uel destrueri possit ueritatem, quae eam ipsam in mendaciam dei tenent. Et attenuabit, inquit, omnes deos terrarum. Hic subaudiendum uel subintelligendum, qui semetipsos deos fecerunt. Sicut enim dii terrarum, super quos non est horribilis, & quos non tenuabit dominus, uidelicet illi de quibus Psalmista cum dixisset, Principes populorum congregati sunt cum deo Abraham, subiunxit, quoniam dii fortes terrarum uehementer eleuati sunt. Et est sensus, quoniam praedicatores, qui in primis erant terra, facti dii & filij excelsi, facti fortes per fidem & per bona opera, uehementer eleuati sunt per miracula, & ita factum est, ut multi ad fidem generentur, multi de principibus quoque, id est regibus aliisque pontificibus cum deo Abraham creando congregarentur. Igitur de illis solimodo hic agitur, qui semetipsos deos fecerunt, quia praesentem est de superbia eorum, & magnificati sunt super populum domini exercituum, & eodem modo hic dicuntur dii, quo in Canticis canticorum sodales dei, & domini nostri Iesu Christi: Indica mihi quem diligis anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie, ne uagari incipiam post greges sodalium tuorum. Ibi dii isti sodales domini, qui nisi haeretici sunt, de quibus hic sermo est sub nominibus Moab & filiorum Ammon. Super eos plane horribilis dominus, & attenuauit magnificentiā illorum, quia etsi in breui magnificati sunt super populum domini exercituum, quasi sterquiliniū in fine perditū, & talis cuiusque messis, si qua fuit, comedit famelicus, & ipsum caput armatus. Illi attenuatis adorabunt (inquit) dominum uiri de loco suo omnes insulae gentium. Dicitur hoc, & dicendum cum subnatione aduersus eiusmodi deos, qui iam non habent locum suum, imo quos iam non intuebitur locus eorum, uel cognoscat amplius, sicut per B. Tob dicitur: quia sicut consumitur nubes & pertransit, sic qui descenderit ad inferos, non ascendet nec reuertetur ultra in domum suam, neque cognoscat eam amplius locus eius. Uiri isti, qui non deseruerunt locum suum, omnes insulae gentium, id est omnes ecclesiae, quae consistunt in medio gentium sicut insulae, quae in marinis fluctibus uadit tundantur, stant, & locum suum non deserunt, adorabunt de loco suo dominum, & hunc crucifixum deum & hominem Iesum Christum. Locus eorum apud ipsum deum est, sicut ipse ad Moysen: Ecce, inquit, est locus apud me, & stabis supra petram, & c. Locus ille humilitas est, sicut Psalmista testatur dicens: Si non Moyses electus eius stetit in confessione, id est in nimia mentis humilitate in conspectu eius. Locum hunc haeretici non inuenisse arguuntur, quibus hoc quod haecenus dictum est, eueniet, inquit, pro superbia sua, quia blasphemauerunt & magnificati sunt super populum domini exercituum. Sequitur. Locus & uos Aethiopes interfecit gladio meo eritis. Iam superius dictum est, triplices esse ecclesiae hostes, id est Iudaeos, haereticos atque paganos, & Iudaeos sub nominibus Chanaan & Philistinorum: haereticos autem sub nominibus Moab & filiorum Ammon, paganos uero hic designari sub nomine Aethiopiae. Cur paganos sub nomine Aethiopiae? Quia uidelicet sicut pellis Aethiopiae magis quam ceterarum gentium nigra est, ita paganorum magis quam Iudaeorum, aut haereticorum impietas nota est. Siquidem Iudaei atque haeretici quodam diuini nominis candore, utcumque se palliauerunt, pagani non ueniunt deum, sed multa daemonia publico errore coluerunt. Igitur non solum Chanaan & Philistinorum, & Moab & filij Ammon, sed & uos, inquit, Aethiopes interfecit gladio meo eritis, id est non solum Iudaei atque haeretici, qui legem acceperunt, sed & uos pagani siue gentiles, eiusmodi legem non habentes, iudicio meo condemnabimini. Non enim est distinctio apud deum. Quicumque enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt, & quicumque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Sequitur adhuc. Locus extendet manum suam super aquilonem, & perdet Assur. Non tunc est in sanctis prophetis scripturis, nomine Assur, diabolus significari. Assur dicitur ipse autem, id est diabolus, inimicorum caput est, & sicut caput membrorum, ita cunctis praeminet inimicis, super quos euaginatus est gladius domini, de quo & nunc hic dictum est. Et uos Aethiopes interfecit gladio meo eritis, statimque subiunctum, Extendet manum suam super aquilonem & perdet Assur. Et in cantico Deuteronomio, praesentem: Si acuerit uel fulgur gladium meum, & arripuerit iudicium manus mea, reddam ultionem hostibus meis, & his qui oderunt retribuam. Inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus deuorabit carnes, ita demum subditum est, de cruore occisorum, & de manu inimicorum capitis, ita hic & illic, uerbis quidem diuersis, sed eodem sensu omnium impiorum, & ipsius diaboli damnatio, certa & inuitabilis denunciat. Fuit quidem carnes Assur, id est

Peccatum haereticorum irremissibile,

Matth. 12.

4. Petr. 1.

Psalm. 137
Dij terrarum
Psalm. 46
Dij terrarum mali.
Cant. 1.
Job. 7
Insulae gentium ecclesiae Christi,
Exod. 33
Psalm. 107
Assur dicitur
Deuter. 32
k 2 gens

gens Assyriorum, quae circa huius prophetiae tempora soluta est imperium, & Ninive metropolis eiusdem imperii, quam subuerterunt Chaldaei, de qua & protinus dicit. Et ponet speciosam in solitudine, & in inuitu quasi desertum, & accubabit in medio eius greges, oves bestiarum, & Onocrotalus, & Ericius in liminibus eius morabuntur. Vox cantantis in fenestra, & coruus in superliminari, quoniam attenuabo robur eius. Haec est ciuitas gloriosa habitans in cossitudine, quae dicebat in corde suo: Ego sum, & extra me non est alia amplius. Quomodo facta est in deserto cubile bestiarum? Omnis qui transit per eam, sibilabit & mouebit manum suam. Fugerit in quae, & ille carneus Assur, & ciuitas Ninive, quae hic appellata speciosa, & facta a Babilonis tanta eius vastitas, ut ex istis verbis datur intelligi, Onocrotalus & Ericius in liminibus eius morabuntur, vox cantantis in fenestra, coruus in superliminari, quae indicia sunt solitudinis. Veruntamen res, quae in parte gesta est, intelligentiam eorum, quae in toto futura sunt, non destruit, imo magis asruit, cum per experientia magna: vrbium quae destructae sunt, copellitur audiens credere euangelicam veritati, quia praeterit figura huius mundi, & quia secundum similitudinem, scilicet Ninive & Babilonis, totum quoque mundum dominus in fine iudicabit. Iam quia de subuersione Ninive, quae fuerint exempla totius mundi, perituri alias dicitur & a sanctis doctoribus, affatim est declamatum. Nos ad caetera properantes, illud tantum dicere libet, quid sit huic speciose dicere in corde suo. Ego sum, & extra me non est alia amplius, & quomodo ois qui transit per eam, sibilabit, & mouebit manum suam. Nimis hoc dicere, ego sum, & extra me non est alia amplius, superbiere est, & tantummodo in presentibus considerare, nullamque post hanc aliam vitam credere vel sperare. Impiorum est ita existimare, qui (ut sapia prohibet) dixerunt apud se, cogitantes non recte. Exiguus & cum taedio est tempus vitae nostrae, & non est refrigerium in fine huius, & non est, qui agnitus sit reuersus ab inferis, quae ex nihilo nati sumus & post hoc erimus, tanquam si non fuerimus. Venite ergo, & fruamur bonis quae sunt, & vbique relinquamus signa laetitiae, quoniam haec est pars nostra, & haec est fors. Cum haec & his similia dicit in corde suo impior: vniuersitas, quid nisi speciosa ista ciuitas Assur, vniuersa cupiditas mundi huius loquitur: Ego sum, & extra me non est alia amplius. At vero ois qui transit per eam, qui cum Abraham & Isaac & Iacob patribus sanctis constituitur, quae peregrinatus sit & aduena super terram, & non vult hic habere manentem ciuitatem, sed futuram inquiri, cum viderit quod Onocrotalus Ericius & coruus possidebant speciosam hanc, non iam speciosam ut nunc videtur, sed desertam, vbi praeterit figura huius mundi, sibilabit & mouebit manum suam. nec allocutione, ne dicam consolatione dignam iudicam, solo nutu, vel gestu oris & manus suae despiciet, & subsannabit eam. Sequitur. L. V. prouocatrix, & redempta ciuitas. Columba non audiuit vocem, & non suscepit disciplinam, in domino non est cossita. Ad dominum deum suum non appropinquauit. Principes eius in medio eius, quasi leones rugientes. Iudices eius quasi lupi vespere, non reliquiebant in mane. Prophetarum eius vesani, viri infideles. Sacerdotes eius polluerunt sanctum in iuste egerunt contra legem. Super quam cepit intentio iudicij dicendo, Et extendam manum meam super Iudam, & super oves habitatores Hierusalem, super eandem ciuitatem, & consummam, dicens: V. prouocatrix, & redempta ciuitas. Quae enim alia ciuitas a deo prouocatrix, quam passim, & fere vbique sancta scriptura dominum prouocasse arguit? Ipsa prouocatrix, ipsa redempta, & tanto damnabilior prouocatrix, quanto pluribus redempta beneficij. Prouocationem eius magna cum admiratione hic denarratur, cum in primis columba ipsa nominatur, & deinde leonum seuitia, luporum ferocitate, vel habuisse, vel habere declamat. Columba, inquit, non audiuit vocem, & non suscepit disciplinam, hoc dicere est, mansueta quondam ciuitas vel gens rebellis facta est, incorrigibilis perseuerat. Quid enim mansuetus Abraham, Isaac & Iacob, caeterisque patribus, Moyses & Dauid, caeterisque sanctis & prophetis vel iustis hominibus? Si illos & vniuersam familiam gentis vel ciuitatis electione consideres, recte nimis: ciuitas columba dicta est. Ecce contra filios attedas, quae prophetas & iustos homines occiderunt, qui dominum dereliquerunt, & Baal, caeteraque portenta coluerunt, & alia sacrilegia commiserunt, veraciter dicas, quae non audiuit vocem, & non suscepit disciplinam, in domino non est cossita, ad dominum deum suum non appropinquauit. Itaque si attendas, quod in ipsum dominum eadem ciuitas egerit, quomodo generatio mala & adultera illum occidendo mensuram patrum suorum impleuerit, recte dicitur aduertens, Principes eius in medio eius quasi leones rugientes, iudices eius lupi vespere, non reliquiebant in mane, prophetarum eius vesani, viri infideles, sacerdotes eius polluerunt sanctum, iniuste egerunt contra legem. Quis non miretur haec de ea quae fuit

1. Corin. 7

Vox impior, qui non credunt aliam post hanc vitam. Supra, 2

Hebr. 13

CAP. III.

Prouocatrix ac redempta ciuitas Hierusalem, quae olim columba,

vel esse debuit colubae? Quomodo leones colubae genuit? quomodo lupos enutrit? quomodo vesanos fouit? quomodo infideles educavit? quomodo de pullis suis tales sacerdotes edidit, qui polluerunt sanctum, qui quasi secundum legem maledictum faceret sanctum? Dixerunt enim: Ecce lex dicit, quia maledictus a deo est ois qui pedet in ligno. Hic autem dicit, quod sit sanctus, quod sit ipse benedictus, de quo psalmus dicit: Benedictus qui venit in nomine domini. Appendamus ergo eum in patibulo, & erit non benedictus, sed maledictus: erit non sanctus, sed pollutus tanquam leprosus. Hoc modo polluerunt sanctum: & ita polluentes sanctum: nimirum iniuste contra legem egerunt. Lex enim ita dixit, ita praemisit, quoniam peccauerit homo, quod morte plectendum est, demum ita subiunxit, & adiudicatus morti suspensus fuerit in patibulo. At ille homo non peccauerat, quod morte plectendum esset, imo sanctus erat, & sanctus est. Ergo polluendo sanctum, suo iudicio constituido maledictum, quod constat esse benedictum, iniuste egerunt contra legem, dum volunt in pietatis suae patronam facere legem. Dominus iustus in medio eius, non faciet iniquitatem. Mane iudicij sui dabit in luce, & non abscondetur. Illi nimis iniuste egerunt, illo modo pollutentes sanctum, & eum qui benedictus est, volentes constanter esse maledictum, sed dominus iustus in medio eius non faciet iniquitatem, neque enim iniustus est, aut esse potest, sed dominus iustus in medio eius non faciet iniquitatem, si maledictum esse concederet hominem, ex sui patibuli poena, non precedente patibuli causa? Non faciet, nec fecit hoc non sequet tale sacerdotum iudicium, neque dedit sacerdotibus tale legis decretum. Praemisit causam, quoniam peccauerit homo, quod morte plectendum est, & deinde subiunxit, & adiudicatus morti suspensus fuerit in patibulo, quod a iustitia vel a quietate non discrepat, & deinde quod miseratiois est, non inquit permanebit cadaver eius in ligno, sed in eadem die sepeliet, semper quippe moriturus sepeliri vel sepultura non carere obrabile fuit, miraque causam huius ceterarum subdidit, quae maledictus a deo est, ois qui pendet in ligno, & nequaquam cōtaminabis terram tuam, quae dominus deus tuus dedit tibi in possessionem. Miro modo o sacerdotum dum sanctum polluere tentatis lex contra quoniam iniuste egeritis, vos in astutia sua comprehedit, ita ut & illum facere maledictum non possitis, nec insepultum relinque do cōtaminare terram corporis sancti, imo & omni mundo, vobis nescientibus, per vos prouocatus fuit, sepeliendo resurrecturus: principem & authorem resurrectionis. Non igitur faciet iniquitatem dominus iustus, non consentiet vobis lex domini iusti, non erit vestri similis, sicut vos existimatis iniqui. Sed quid? Mane mane iudicij sui dabit in luce, & non abscondet. Vos iudicij vestri dedistis in nocte super sanctum, clamando quod esset reus mortis, pro eo quod non negauit se esse sanctum dei, quod vobis interrogatibus confessus est, de illo sancto quale sit, & hoc in luce, ita ut non abscondat. Dicit enim illi: Exurge gloria mea, exurge psalterium & cithara, atque ille respondit, exurgam diluculo, & ita fiet. Ita iudicij sui dabit mane, & dabit in luce, & non abscondetur, imo in omnem terram exiit sonus, & in fines orbis terrae audiet, quod longe aliter & dissimuliter a vobis iniustus, de illo sancto suo iudicet dominus iustus, in medio vestrum vobis videtibus & audientibus, & pro iniusto iudicio poenas exoluētibus. Nesciuit autem iniquus confusio? nesciuit. Et hoc admiratione dictum est, & reuera miranda est impudetia, non erubescere vel cōfundi, manifesto in tanta clara luce iudicio dei de causa illius sancti, iuxta quod cecinit Psalmista: Iudica me deus, & discerne causam de gente non sancta. Eodem modo hic dictum est, nesciuit iniquus confusione, cui apud Hieremiam dominus ait: Frons mulieris meretricis facta est tibi, erubescere noluit. Ita ac si queras, quomodo vel quid agedo deus dedisti in luce iudicij tuum, ita subiungit. L. Disperdidisti gentes, & dissipati sunt anguli eorum. Desertas feci vias eius, eo quod non sit qui transeat. Desolatae sunt ciuitates eorum, non remanete viro nec villo habitatore. Hoc inquit est iudicij meum propter sanctum quod polluerunt, & ita manifestum, ut iam nemo sit qui interroget, scientibus & videtibus cunctis, quae disperdidisti illos qui tam iniuste egerunt, & non paucos, sed tanta multitudinem, ut recte dixerim gentes, quae primam ciuitates oves & subiectos pagos, tribus oves, diuersa cossinia, tandemque ipsam metropolim Hierusalem disperdidisti. Hoc est quod ait, disperdidisti gentes, & dissipati sunt anguli. i. principes earum, imo leones earum, lupi earum, sicut iam dictum est. Olim celeberrima ciuitas & templum, quo nihil erat in toto mundo augustius, quomodo frequentabatur? quomodo viae eius confluentibus turbis populorum stipabantur? At nunc desertas se cit illas, eo quod non sit qui transeat, & sicut in vero iudicio dixit: Ecce relinquet vobis domus vestra deserta, ita in vero iudicio feci, quod desolatae sunt ciuitates, non remanete viro, nec villo habitatore, Nunquid autem hoc nimis properater egi, & patientiam nullam exhibui? imo tacui, diu

Quo polluerunt sanctum, Deut. 21. Psalm. 117

Lex de sub patibulo.

Matth. 26

Psal. 107

Psal. 42

Hierc. 3

Matth. 23

Esa. 42

filii patiens fui. Dixit Attamen timebis me, suscipies disciplinam, & non peribit habitaculum eius propter omnia in quibus visitauit eam. Veruntamen diluculo surgentes, corruperunt omnes cogitationes suas. Sensus hic est, Misi prophetas meos confurgens diluculo, & ad penitentiam prouocans, dixitq; feci quidē tibi hęc omnia Hierusalem, sed feci ut timeres me, & susciperes disciplinā, & non periret habitaculum tuū, hoc est, templū, propter omnia scelera quę gesseras. At e contrario habitatores Hierusalē, me eos ad penitentiam prouocāte, quasi de industria & ex contentione diluculo surrexerunt, ut festinatione qua ad me redire debuerāt, compleret omnes cogitationes suas, & opere demonstrarent quod mente conceperāt. Itaq; quod ait, dixi, attamen timebis me, suscipies disciplinā, quā nō est factū quod dixit, cū significatione dubitantis intelligendū est, ac si diceret: Dixi, forsitan timebis me, forsitan suscipies disciplinā, mandauit prophetis meis, dicens: loquimini ad eū verba mea, forsitan audiet & timebit vel quiescet & non peribit habitaculū eius, quod futurū est, nisi timuerit me, nisi susceperit disciplinam. Solet em̄ deus interdū loqui cum significatione dubitantis cum apud eū nihil dubium sit. Fili hominis, ait ipse ad Ezechielē, dices ad filios Israel, hęc dicit dñs deus, si forte vel ipsi audiant, vel si forte quiescant quā domus exasperans est. Item: Loqueris ergo verba mea ad eos, si forte audiant & timeant vel quiescant, quā irritatores sunt. Quod autē ita, quasi dubius loquitur, cōdescensio est ad eos vel propter eos, qui dubij sunt vel esse possunt, nisi experiantur nec iudicia dei iusta venerantur, nisi experimēto didicerint, incorrigibiles eos fuisse, quos spreuit, aut iudicauit deus. Sequitur, L Quapropter expecta me, dicit dñs in die tribulationis meę in futuro, quā iudicium meū, ut cōgregem gentes, & colligā regna. Et effundam super eos indignationem meam, & omnem iram furoris mei. In igne em̄ zeli mei deuorabitur omnis terra, quā tunc reddam populis labium electum, ut inuocent omnes nomen dñi, & seruiant ei humeris vno. Postq; super impios & peccatores & illam quę prouocatrix merebat dici Hierusalē, feruitatē iusti iudicij declamauit, nunc tandē ad eam cōuertitur quę habet aurē filij dei, & ea quę sunt gratię, quę sunt misericordię, familiariter insinuat illi, quā vocat & filiam Sion nūcupat Israel, nominat filiam Hierusalē: lauda (inquiens) filia Sion, iubila Israel, lætare & exulta in omni corde filia Hierusalē, & cetera vsq; in finē, quę ita cōcludit, da bo em̄ vos in laudē, & in nomen oibus populis terrę, cū conuerterō captiuitatē vestram oculis vestris dicit dñs. Quapropter (inquit) quā sicut in initio dixi, cōgregans cōgregabo oīa a facie terrę, i. oīa trahā ad me ipsum. In die resurrectionis meę, postq; fuero exaltatus a terra, & hęc oīa quę dicta sunt, faciā super eos qui me nō expectāt, qui in mendacredunt, tu expecta me, tu crede & spera in me, in die resurrectionis meę in futuro. i. ex q; die resurgā a mortuis vsq; in diem nouissimū, quia tunc faciam iudiciū, & hoc erit iudiciū meū, ut congregē gentes, & colligā regna. Tunc em̄ sedebit filius hominis in sede maiestatis suę & venient oēs angeli cum eo, & cōgregabuntur ante eum oēs gentes. Expecta me in die resurrectionis meę, illuminatos habens oculos clara & certa fide resurrectionis meę, quā qui nō credit, non est in die, sed in nocte. Expecta me, memor illius dicti angelorū testium meorū, sic veniet, quēadmodū vidistis eū euntē in cœlū. Cū dicit, ut cōgregē gentes, & colligā regna, subauditur a sinistris. Sequitur em̄, Et effundā sup eos indignationem meā, & omnē iram furoris mei, videlicet dum dicam eis: Disceditē a me maledicti in ignē aternū, qui paratus est diabolo & angelis eius. In igne em̄ zeli mei deuorabitur omnis terra. i. oēs impij qui cœlū nō respiciētes, cuncta terrena gesserūt opera tū qui sine lege, qui in lege peccauerūt. Quicunq; em̄ sine lege peccauerūt, sine lege peribunt, & quicunq; in lege peccauerūt, per legē iudicabunt. Tu autē a dextris eris, cū hoc auditu venite benedicti patris mei possidete paratū vobis regnū a constitutione mundi, & tu eris tunc illa regina, de qua dicebatur mihi: Assidet regina a dextris tuis. Quia tunc reddā populis labium electū, tunc retribuā populis fructum labiorū nomini meo cōfitentium, quā videlicet nomini meo confiteri, hoc est, habere labium electū labium mundū vitę aternę & cantici sempiterni retributione dignū. In quo reddā illis: In eo ut inuocent oēs nomen dñi, & seruiant ei humeris vno. Num parua est ista reductio? Aut nunq; dā pax est illis inuocare nomē domini, & seruire domino. Imo magnū atq; magnificū, & omne exuperās desiderium, illic est inuocationis & seruitij bonū. Hoc Psalmita sciens cū dixisset, Illuc em̄ ascenderūt tribus tribus dñi, testimonij Israel, hoc subiunxit, ad cōfitemdum nomini dñi, & magnificentię dicere

Ezech. 2

Iohan. 12

Matth. 27

Acto. 1

Matth. 27

Roma. 2

Psal. 44
Labij electi

Psal. 124

dicere non potuit, & in Apocalypsi vnus de senioribus dicit Iohāni, hi sunt q; venerūt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni, ideo sunt ante thronū dei, & seruiū ei die ac nocte in tēplo eius. Igit nō vt ibidē litera sonat, regnū illud vel ciuitatē dei viuētis Hierusalem cœlestē, Christianus vel spūalis homo existimet, aut exultimare debet auro stratā, gēmisq; aut margaritis pstratā, quā videlicet nō in auro aut lapidibus pretiosis, sed in confessione nois dñi, & in seruitio eius est regnū dei. Seruiū autē illic seruitio perfecto, quod mira breuitate propheta hic innuit, cū dicit humeris vno. Quidnā est humeris vno, nisi corde indiuiso. Non ita hic in isto exilio, vbi dispositi sumus ad seruiū dum eidē dño. Multę nāq; sunt huius mūdi varietates, & animus mortalium, quibus iustorū atq; perfectorū, vix vna hora secū totus est. Non ergo aut esse pot hęc, quod promittit illic. Sciēdum est aut, & manifestū dicēdū, quā causa faciat, vt possit illic seruiū, humeris vno, humeris indiuiso. Quā nā illa est? Videlicet, quā ciuitatis illius regni illius rex & dñs, vnus & solus est, vnus deus pater & filius & spūs sanctus est indiuisus, & inseparabilis Imperij rex, & hic idē ipse est, idem permanet incōmutabilis substantię, & inuariabilis animi est, & vna semp triū personarū vnus dei voluntas est. Hinc indiuisum imperij habet, quā indiuisus & inuariabilis ipse est, iuxta illud ab ipso dictū: Ego sum qui sum. Proinde quod hic dicit, vt inuocēt omēs nomē dñi, & seruiant ei humeris vno, nihil aliud esse arbitror, q; quod fuerat in psalmo dictū, cōmutato dñtaxat ordine sententię. Cuius participatio eius in idipsum: Illuc em̄ ascenderūt tribus tribus dñi testimonij Israel, ad cōfitemdum nomen dñi. Nam inuocare nomē dñi, quod aliud est, nisi confiteri nomini dñi. Et huic domino humeris vno seruire, quod aliud est, nisi participatio eius in idipsum. Sequit: L Ultra flumina Aethiopię inde supplices mei filij dispersorū meorū deferent munus mihi. Si ita dixisset: Quia tunc reddam populo meo labium electū, vt inuocent nomē dñi, putaret vt contēderet Iudeus de se tantūmodo esse dictū, vt contēdere solet, quasi Iudeorū sit deus tm̄, & non etiā gentium. Nunc autē cū dicit, reddā populis negare nō potest, quā & de alijs cura deo sit, quod etiā aliunde iam dudum prouiderit sibi deus; confessores nois sui, & ita est. Nam ultra (inquit) flumina Aethiopię, id est, in fines orbis terrę, subaudit, exibat sonus prædicationis euāgelicę, & inde o filia cui loquor, cui dico, expecta me, & cui protinus diuersus sum: lauda filia Syon, lætare & exulta in omni corde filia Hierusalem: deinde (inquā) de finibus terrę supplices mei. i. apostoli, deferent mihi munus dispersorū meorū, id est, dispersos meos cōgregabunt in vnum, quod mihi vitę erit munus magnū, hoc sciens Euāgelista, cum esset in Caiphas pontifex annis filios prophetauit, quā Iesus moriturus erat pro gente, & non tantum pro gente, sed vt filius dei, q; erant dispersi, congregaret in vnum. Hoc o tibi filia pro magna consolatione dictum est, quia si ex te exierunt, q; tui esse debuerunt, filij scelera, tū, semen nequam, nihilominus multiplicaberis, & in filijs lætaberis, q; profectio veniet de Iōge, quod magnifice significat, dicendo, ultra flumina Aethiopię, non quod de sola debent Aethiopia venire, cum per alium prophetam dixerim: Ecce isti de longe venient, & ecce isti ab aquilone & mari, & isti de terra australi, sed quod vniuersitas gētium propter te nebras, in quibus erant ignorantia, & propter persecutionem principum vel tyrannorū reuertere significetur, per impetus fluminum, & per nigredinem Aethiopię. Simul & plurimū laudis dat supplicibus suis quod trāsmear e debeāt flumina Aethiopię, & deinde sibi dispersorū suorum munus deferre, id est, oīm persequentium tyrannorū seruitiam exuperare, & ecclesiam sibi de gentibus adducere, secundū typum q; in eo præcessit quod regina Saba venit a finibus terrę audire & sapientiam Salomonis. Nunquid autem o filia semper nigri erunt illi Aethiopes supplices mei, aut tu semper Aethiopiſſa eris, vt fit semper vnde exbere possis? Imo audi quod sequitur: L In die illa non confunderis super cunctis aduentioibus tuis, quibus præuaricata es in me, quia nunc auferam de medio tui magniloquos superbię tuę, & non adiciēs exaltari amplius in monte sancto meo. Magna pmissio, magna consolatio. Nunc interim atequam veniat dies ille, dies resurrectionis meę, confunderis, & non absque re, cum dicis, & confiteris veraci confessione quippiam tale, vt est illud Etsaię: Sicut pannus menstruatae omnes iustitię nostrę. At vero in illa die ita nō erit præsertim cum vt fiet, quod nunc promitto tibi in prophetis & in psalmis, quia erit fons patris domui Dauid, & habitantibus Hierusalem in ablutionem peccatoris & mensuratae.

Apoca. 7

Seruire humeris vno

Exod. 9

Psal. 124

Roma. 3

Iohani. 8

Etsai. 1

Etsai. 49

3. Regū. 108

Etsai. 64
Zacha. 13

Psal. 90.
Psal. 39

Roma. 6

Psal. 89

Numer. 27

Psal. 98.

Apoc. 2
Roma. 10
Iohan. 8

1. Cor. 13
Psal. 142
Roma. 3

Quis est populus pauper & egenus

Roman. 4.
Matth. 8

Roma. 11

Magna ac beata remuneratio.

Trinitatem hic sepe innuat propheta.

Vnde & David, bona spe exultas in spu sancto: A sperges me (inquit) hyssopo, & mundabor laurabis me, & super niuem dealbabor. Eodem quis & alibi dicat: Accedite ad eu, & illumi namini, & facies vestrae non confundent, tamen in presenti vita, quis vitit mortali conditio ne, & nondum plenus est in te dies ille resurrectionis meae, erubescis modo quoda, iuxta illud, quem ergo fructu habuistis. Tunc in quibus erubescitis nunc, sed ista confusio gloria adducit, & ipsa oino succedente gloria pertransibit. Cum enim venerit plenitudo illius diei, plenitudo meae resurrectionis, cu resurrexerint membra, sicut caput resurrexit, nunquid res cordatio praeteritae nigredinis quicquid afferet confusiois. Imo locupletissima erit materia cantationis ipsa miseriae recordatio, iuxta illud: Misericordias domini, in aeternum cantabo. Nunquid vel alius quis impropere poterit tibi, quod tu Aethiopiis fueris, vel mihi, quod Aethiopiisam uxorem duxerim? Iam Maria operuit cadens lepratanque nix, & extra castra manet septem diebus, pro eo quod murmuravit contra Moysen, propter uxorem eius Aethiopiisam, Et ut manifestus dicat iam synagogam immunditia suae iniquitatis, omino seculo nota fecit, pro etiam non solum sciam animam de regno dei, verum etiam sciam corpus de ciuitate & templo quondam dei, & foris manet, mente & corpore dispersa sciam illud: Disperge illos in virtute tua, & donec pertransierit septem dies, i. donec plenitudo gentium subintroeat, non recabit in castra haec, pro eo quod impropere tibi vel supplicibus tuis, quod Aethiopes fuerint, & mihi de talibus ergo ecclesiam coniunxerim. Quanto magis in plenitudine illius diei in resurrectione vniuersali ome os obstructum erit: Praedico tibi, quia tunc auferam de medio tui magniloquos superbiae tuae. Cistos qui se dicunt Iudaeos esse, & non sunt, sed sunt in synagoga satanae, vere magniloqui & superbi, in eo maxime, quod suam querentes stant, re iustitiam, iustitiae dei non sunt subiecti, quae videlicet superbia, sic tua superbia dicit esse, quomodo illi dicunt esse filii tui vel filii Abraham, & se vnum patrem deum dicunt habere Hoc facto non adicies altari amplius in monte sancto meo, sed stabis in magno & aeterno sanctae humilitatis firmamento, sciens & perfecte cognoscens, quod nunc ex parte cognoscis, & veraciter confiteris, quia de suis operibus nullus vnquam potuit vel poterit in conspectu dei iustificari. Imo omnes peccauerunt, & egent gloria dei, & quod tunc probatione non indigebit, quia res manifesta erit. Auferentur magniloqui, & qui relinquentur ibi: Ait: Et derelinquam in medio tui populum pauperem & egenum, & sperabunt in noie domini reliqua Israel. Sic magniloqui veraciter dicunt & sunt, qui in semetipsis tanquam iusti confidunt, & de operibus legis praesumunt, ita pauperes & egeni recte dicunt & sunt, qui se peccatores esse cognoscunt, & non nisi per fidem Iesu Christi iustificari se sentiunt. Talem populum ita pauperem, ita egenum, pauperem spiritu, scientem se egere vel eguisse gloriae dei, quae est iustificari gratis per fidem Iesu Christi, derelinquam (ait) in medio tui, vt venientes ab oriente & occidente, recumbant in sinu Abraham, magniloquis illis filiis regni in tenebras exteriores eiecit. Fiet tamen quoadque vt sperent in noie domini reliqua Israel, scilicet cu plenitudo gentium subintroeerit. Quid erit illis sperare in noie domini, nisi deponere pertinaciam, qua se iustificari arbitrantur ex operibus suis, & omnem iustificationem credere in solo noie domini, in fide Iesu Christi? Sequitur: Non facient iniquitatem, nec loquentur mendacium, & non inuenietur in ore eius lingua dolosa, quoniam ipsi pascentur, & accubabunt, & non erit quod extereat. Felix ille dies resurrectionis, in cuius plenitudine nec verbo nec ope quisquam peccabit. Magna & beata remuneratio omni animae vel omni homini, qui nunc & si iniquitatem fecit, & mendacium, locutus est, iam ulterius iniquitatem facere, & mendacium loqui non vult. Magna (inquam) & beata remuneratio, quia nunc accipiet stabilitatem hanc, vt iniquitatem facere, vel mendacium loqui iam non possit, quippe ubi iam malam voluntatem habere non poterit beata anima dei creatori suo sociata vel coniuncta, inseparabiliter per spiritum amoris aeterni. Lauda filia Syon, iubila Israel, laetare & exulta in omni corde filia Hierusalem. Subaudiatur hanc promissionem habens. Lauda deum patrem, & iubila deo filio, laetare & exulta in deo spiritu sancto, quae sancta trinitas vnus deus est, vnde accepisti, quod es filia Syon, quod es Israel, quod es filia Hierusalem, filia Syon per fidem, Israel per spem, filia Hierusalem per charitatem. Abstulit dominus iudicium tuum, auertit inimicos tuos rex Israel dominus in medio tui, non timebis malum ultra. Vere pulchra, sed admodum occultata praedictio sanctae & indiuiduae trinitatis, Dominus deus pater iudicium tuum abstulit, Rex

Rex Israel dei filius inimicos tuos auertit, dominus spiritus sanctus in medio tui est, & idcirco non timebis malum ultra, quia quem nunc vides per speculum in aenigmate, tunc videbit facie ad faciem, & mors ultra non erit, quae fuit iudicium tuum super omne genus humanum Adam peccante prolatum: Neque luctus, neque clamor, neque dolor ultra erit vltra, quae prima abierunt. In illa die dicitur Hierusalem: Noli timere Syon, non dissoluentur manus tuae, dominus deus tuus in medio tui fortis, ipse saluabit: Gaudebit super te in laetitia, silebit in dilectione tua, exultabit super te in laude. Quam laetus trinitatis amator animus hoc attendit, quod hic spiritus sanctus per os prophetae indubitabili veritate loquens quasi tinnulam fidei tripudiat cantilenam, & iucunditatis suos modululos triplicat, vt excitata audientis anima, iam per haec verba meditando gustare, vel speculari incipiat, quod deus suus sancta sit trinitas, quam videlicet trinitatem, quia tunc mundus nomen eius, quod est pater, & filius, & spiritus sanctus, portare non poterat, idcirco quaerendum non est hic, cur non ita propheta distinxit, sicut ipse in euangelio suo dominus deprompsit, dicendo: In nomine patris, & filii, & spiritus sancti. Ecce quatuor modis opus decantauit, quod circa nos agit, vel actura est indiuisa vnitas trinitatis. Primo modo ita sonat, vox exultationis & reuera sonus epulantis. Lauda filia Syon, iubila Israel, laetare & exulta in omni corde filia Hierusalem. Secundo autem sic: Abstulit dominus iudicium tuum, auertit inimicos tuos, rex Israel, dominus in medio tui. Tertio vero ita: In die illa dicitur Hierusalem, noli timere. Syon non dissoluantur manus tuae, dominus deus in medio tui fortis ipse saluabit. Quarto autem sic: Gaudebit super te in laetitia, silebit in dilectione tua, exultabit super te in laude. Quam pulchre quatuor his modis variatur vox vnus eiusdemque laudis, trinis per singulos modos distincta clausulis. Quam pulchre (inquam) si consideres, quia quatuor sunt quae in vno Christo pro maxima propter nos operata est vnitas trinitatis, quae nescire non licet vili animae, quae & Syon, & Israel, & Hierusalem sit digna nuncupari. Quae sunt illae? In carnatio, passio, resurrectio, & ascensio. Incarnatio, trinitatis opus est, quia vt incarnaretur filius, pater illum misit, ipse virginis uterum ingressus est. Spiritus sanctus illi verum corpus, veram carnem de carne virginis condidit, & cum anima rationabili carnem nostram verum hominem vt indueret, ipse fecit. Passio, trinitatis opus est, quia calicem illum, quem pater dedit, filius bibit, & per spiritum sanctum (ait apostolus) sese hostiam obtulit, vt emuneret conscientiam nostram ab operibus mortuis. Resurrectio, trinitatis opus est, quia pater: Exurge gloria mea dixit, filius exurgam diluculo respondit, spiritus sanctus eadem die ex ore eius in remissionem peccatorum processit insufflantis & dicentis: Accipite spiritum sanctum, quorum remisistis peccata, remittuntur eis. Ascensio, trinitatis opus est, quia dixit pater: Sede a dextris meis, filius ascendit, & sedit, spiritus sanctus de illo confessu super discipulos veniens, diuisiones gratiarum illis distribuit. Itaque pro eo, quia deus homo factus est. Lauda Syon, iubila Israel, laetare & exulta in omni corde filia Hierusalem, quia inde tu filia cum dei filio, dei verbo, in vniam personam assumpta, reuera cum deo directa est secundum nomen Israel, inde tu filia Hierusalem, quia per eandem diuinam & humanam naturam coniunctionem, tu quae de terra eras, ecclestibus in pace sociata es, & iam quidem per hoc ipsum, quod propter te passus est, iudicium tuum, iudicium mortis abstulit, inimicos tuos auertit. In malignos spiritus, & ipsum principem mundi, quem foras misit, & illo foras misso, dominus in medio est tui, & malum illud praearicationis antiquae, transgressionis paternae, non timebis. Veruntamen est adhuc aliquid quod times, dum in corpore viuus, scilicet, mors carnis & passiones corporis. Sed certum tibi est & esse debet, quia in illa die resurrectionis vnitas trinitatis sancta, quem mors ultra non erit, non dissoluantur manus tuae, quia immutata, & impassibilis facta eris. Porro, gaudium quo gaudebit super te in laetitia, silentium quo silebit, in dilectione tua, exultatio qua exultabit super te in laude trinitas sancta, oculis non vidit, auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit. Sequitur: Nugas qui a lege recesserant, congregabo, quia ex te erant, vt non vltra habeas super eos opprobrium. Nugas dixit nugaces homines, videlicet, qui dominum ipsum, de quo hic sermo est, sicut sapientia testatur, calumniatur, dicentes: Quoniam dissimilis est alijs vita illius, & immutatae sunt viae illius. Tanquam nugaces aestimati sumus ab illo, & ab

1. Cor. 13
Apoc. 21

Matth. 28

Quatuor
Christi sacra
opa vnus
trinitatis

Incarnatio

Passio
Heb. 9

Resurrectio
Psal. 107

Iohan. 20
Ascensio

Psal. 108
Act. 2

Esaie. 61
1. Cor. 2

Sap. 25

& ab

Pfal. 2. & abstinet se à vijs nostris, tanq̄ ab immundicijs. Eiusmodi nugæ (inquit) illos nugæ, qui à lege recesserant, dicentes: Aduersus dñm, & aduersus Christum eius. Dirumpamus vincula eorū, & proiciamus a nobis iugum ipsorū. Congregabo, quia ex te erant, id est, in fasciculos ad comburendum alligabo, & maius iudicium portabunt, propter hoc ipsum, quia ex te erāt, q̄ legem acceperāt, quia semen Abrahæ erāt, q̄ Israelitæ erāt, q̄ ministri Christi erāt, vnde & opprobrio tibi fuerunt, & propter eos blasphematum est nomen meum. Congregabo eos, vt non vltra habeas super eis opprobrium, vt non vltra in comparatione tui iustificet se Sodoma siue Gomorrhæ, neq̄ dicat mare, vt Syon erubescat, quod nimirum dicit, quoties manifesta gentilitas tibi propter aliquos, q̄ in te gentiliter viuunt, insultant. **L. Ecce ego interficiam omnes, q̄ affixerunt te in tempore illo.** Non eos tātum, qui ex te erāt, & ex te exierunt, imo ex te non erāt, sicut q̄ dam tuorum dicit: Ex nobis exierunt, sed non erāt ex nobis: Non (inquam) illos tātum, sed & omnes, q̄ te affixerunt, siue in lege siue sine lege peccauerunt, in tempore illo, eos q̄ in lege peccauerunt, per legem iudicādo, & eos qui sine lege peccauerunt, sine lege perditioni dādo. **L. Et saluabo claudicātem, & eam quæ eiecta erat, congregabo, & ponam eos in laudem, & in nomen, in omni terra confusionis eorū in tempore illo, quo adducam vos, & in tempore, quo congregabo vos.** Magna dignatio, quā omnes nouimus, exelsi dñi, q̄ iuxta illud **Psal. 137. Qm̄ excelsus dñs & humilia respicit, & alta a longe cognoscit, & fecit & facit.** Nam vide te (inquit) vocationem vestram fratres, q̄ non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, sed quæ stulta sunt mundi, elegit deus, vt confundat sapientes, & infirma mundi elegit deus, vt confundat fortia, & ignobilia mundi & contemptibilia elegit deus, & quæ non sunt, vt ea quæ sunt, destrueret. Quid aliud hic placet, dum dicit: **Et saluabo claudicātem, & eā quæ eiecta erat, congregabo.** Nam per claudicātem & eiectam cuncta infirma siue impotentia cuncta stulta & ignobilia & contemptibilia, recte propheticus sermo designat. **Saluabo (inquit) & congregabo huiusmodi, & ponam eos in laudem, & in nomen in omni terra confusionis eorum, i. faciā eos laudabiles atq̄ nominatos illic, vbi erāt sine noie, vt videbant illaudabiles, videlicet, confundendo per ipsos, & destruendo sapientes, fortes, atq̄ potentes illos, quos in oculis habebatur ignobiles, & videbatur contemptibiles.** Hoc (inquam) faciā in tempore illo, quo adducā vos, & in tempore quo congregabo vos, i. nō solum in futuro, verum etiā in præsentī seculo faciā nominatos, & inclutos illos de humilitate vocatos principes vestros, ita vt sicut ad Moſen dixit: **Ecce constitui te deum Pharaonis, ita & isti dñi terræ dicatur, & sint iuxta illud Dauidicum: Principes populorū congregati sunt cum deo. Abrahā, qm̄ dñi fortes terræ vehemēter eleuati sunt.** **L. Dabo em̄ vos in nom̄ men, & in laudem omnibus populis terræ, cum conuertero captiuitatem vestrā corā oculis vestris, dicit dñs.** Omnes populos terræ hic intelligimus electos de omnibus populis terræ, q̄ dicunt in Apocalypsi, & redemisti nos deo, ex omni tribu & lingua, & populo, & natione. Quos istos vel quod ob meritum, datum se promittit, eos in nomen & in laudem, cum conuerterit captiuitatem ipsorū corā oculis eorū. Nimirum illos quos iam diximus Principes populorū, quorū labore & industria, cooperāte eis dei gratia, factū est & sit, hoc ipsum quod conuertitur, & conuertetur captiuitas eorum corā oculis eorū, quæ videlicet, conuersio captiuitatis nunc inchoata, tunc perfecta erit, quādo resurgent mortui, & conuersio dextris, mox percepturi regnum, quod paratum est eis ab origine mundi. **Magnam cōuersæ captiuitatis spectaculum ipsorū, quondā captiuorū, & magna præsentis admiratio felicitatis apud ipsos, recolentes magnitudinem trāfactæ miserix præteritæ captiuitatis. Proinde cum dixisset, cum conuertero captiuitatem vestrā, magnifice addit coram oculis vestris. Tunc isti principes, vel patres, siue apostoli, & quicūq̄ cōuertendæ huius captiuitatis adiutores fuerunt vel sunt, in nomē & in laudem, i. nominati & laudabiles eisdem erunt, quos audierūt, vt cōuertetur captiuitas eorum, & valde iusto ordine principes vel patres, imo & saluatores post deum illos se habere gaudebunt. Hęc omnia dicit dñs, subauditur, qui non mentitur, & cuius omnia dicta necessario implebuntur: **Cœlum enim (inquit) & terra transibunt, verba autem mea non transibunt.****

LIBRI II. IN SOPHONIAM PROPHE. FINIS.

¶ Prologus

PROLOGVS RVPERTI ABBATIS IN
AGGAEVM PROPHE TAM.

Aggæus, decimus est in ordine. XII. prophetarū. Spūs sanctus q̄ per os prophetarū loquebat̄ p̄ sagio signari voluit noie, vt vocaret̄ Aggæus, videlicet, **Aggæus, i. festiuus.** scdm̄ negotiū, de q̄ per os eius erat locuturus. Hoc nāq̄ nomē Aggæus, inter p̄ta festiuus, & magnā vtiq̄ festiuitatē prospiciebat eius oculus, dū ista loqueret̄, quæ nūc habemus in manibus, dū diceret p̄ eū dñs, p̄ p̄tus iste, dicit: **Nondū venit tps̄ domus dñi ædificandæ, & dū iubēte dño interrogaret sacerdotes, dicens: Stulerit hō carnē sanctificatā in ora vestimēti sui, & tetigerit de summitate eius panē, aut pulmentū, aut vinū, aut oleū, aut oīm cibū, nunq̄ sanctificabitur, & si tetigerit pollutus in scribi digna fuerint, profecto magnā & dignā sentit causam huius q̄q̄ nois Aggæi, i. festiui, nec dubitat, qn̄ tale vocabulū sortitus ille fuerit nutu dei, q̄ quos p̄cinit sanctos, & p̄des stinauit illos & vocauit, iustificauit & magnificauit. Nunq̄ em̄ festiuitas alia nō erat in corde prophetali, nisi læticia, qualē habebat vel habere poterat cū plebe, de illa reædificatione templi manufacti, itēq̄ cōtaminādī, itēq̄ irrecuperabiliter arsurū. Eodem fuerit eiusdē templi reædificatio, quā p̄ns videbat, materia magnæ festiuitatis, veruntā non scdm̄ se vel propter se, sed propter oīm sanctorū, & angelorū, & hoīm festiuitatē Ch̄sm̄, q̄ futuræ erat, vt reædificatio tēplo, muri quoq̄ ciuitatis post modū reædificarent, & rursum ciuitas habitaret, & reædificata ciuitate rursum coalesceret in terra populus, vnde Ch̄sus seruata veritate promissionis, quæ ad Abrahā & ad Dauid facta, & iuramento firmata fuerat, nasceret. Igitur omnia quæ hic loquitur Aggæus, sic adiuuante spū sancto suscipimus, vt eum omnino in Ch̄sm̄ tendere nō dubitemus, & tunc demū nos quoq̄ Aggæi, id est, festiui quodāmodo dici vel esse poterimus, videlicet contemplando idiplum, quod iste contemplaturus, diuino vtiq̄ præſagio vocatus est Aggæus.**

Letitia Aggei in Ch̄sm̄ tendit

RVPERTI ABBATIS
TVITIENSIS IN AGGAEVM PROPHE

tam commentariorum liber vnicus.

In anno secūdo Darij regis, in mense sexto, in die vna mensis, factum est verbum dñi in manu Aggæi prophete, ad Zorobabel filiū Salathiel ducē Iuda, & Iesum filiū Iosedech sacerdotē magnū, dicēs: **Hæc ait dñs exercitū, dicit: P̄plus iste dicit: Nondū venit tps̄ domus dñi ædificandæ. Et factū est verbū dñi in manu Aggæi prophete, dicētis: Nunq̄ tps̄ vobis ē vt habitetis in domibus laqueatis, & domus ista deserta.** Primo illud operatiū est qd̄ sicut Nabucodonosor in sanctis prophetis scripturis diabolo assimilā, vel similis demonstrat, ob eam causam qua populus dei captiuū de Hierlm̄ in Babylonē abduxit scdm̄ similitudinē diaboli, q̄ genus huiusmodi in primis parentibus de paradiso in hūc modum captiuauit. Ita Zorobabel & Iesus filius Iosedech, & ceteri filij trāsmigrationis, q̄ ascendentes de Babylone, templum & ciuitatē dei reædificauerūt, illos significauerūt patres siue patriarchas & populum, nec solū significauerunt, verum etiā pars eorum fuerunt, qui de hoc mundo tendentes ad deū, hoc meruerunt, vt de carne ipsorū nasceret̄ Christus, templum nō manufactum. Nam sicut Hebr. templum illud a filijs captiuitatis ædificatum est, ita Ch̄sus de patribus, cōsistentibus quod perē,

Filij trāsmigratiōis

Iohā. 2

peregrini & hospites essent, sup terrā natus est. Vnde & corpus suū tēplū ipse nūcupauit, Soluite (inquiēs) tēplū hoc, & post tridū excitabo illud. Nā hoc didebat (ait Euāgelista) de templo corpis sui. Cū igitur hic ita dicit: Factū est verbū dñi in manu Aggæi prophete ad Zorobabel filiū Salathiel ducē Iuda, & Iesum filiū Iosedech sacerdotē magnū, dicēs: Hæc ait dñs exercituū, dicēs: Populus iste dicit, nondū venit tēpus domus dñi ædificāda, & hoc dicit o nihil amplius addit, nisi rursus pmissio, & factū ē verbū dñi in manu Aggæi, profecto hoc ipm ppls iste dicit: nondū venit tēpus domus dñi ædificāda. Tale oportet intelligi, q̄ le nō potuisset sciri, nisi p verbū dñi, quale Aggæus scire nō posset, nisi propheta esset, nisi ad eū vel in manu eius verbū dñi factū fuisset. ¶ Et qd̄ illud ē, nisi qd̄ hodieq̄ audim⁹ & videmus? Nā ppls iste notabilis, & publica captiuitate notatus & notus, ppls Iudaicus dicit, q̄a Messias nondū venit, tēpus ædificāda domus dei nōdū venit. Nos autē dicimus, credim⁹, propter qd̄ & loquimur, q̄a tēpus iadudū venit, iadudū tēplum hoc ædificatū est, & in eo habitat ois plenitudo diuinitatis corporaliter, & hoc de carne Mariæ virginis ædificatū est. Non (inquiūt) ille fuit Messias nec est, q̄ de Maria natus est, veniet alius, eū expectamus adhuc, Dum hoc populus iste dicit, nōne sacrilegiū facit? Mēdacē q̄ppe facit p̄riarchā & patrē suūm dicētē: Nō auferet sceptrū de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat q̄ mitrēdus ē. Si vez̄ ille dixit, imo q̄a vez̄ dixit, vbi ablatū est sceptrum de Iuda, regnāte Herode, alienigena, q̄ p̄ Iudæo & m̄se ortus erat Arabica. Iā tunc erat aduētus Messias, qd̄ tēpus (vt iā dicit) erat domus dñi ædificāda, de qua & in parabolis dicitū est: Sapia ædificauit sibi domū, scidit columnas septē. Hoc aduerso cōstat profecto, q̄a nō vane, q̄a nō absq̄ prophetice authoritatis dignitate pmissum est. Factū est verbū dñi in manu Aggæi prophete, Hæc ait dñs exercituū, dicēs: Et tunc demū breuis iste sermo subiunctus est, ppls iste dicit: Nondū venit tēpus domus dñi ædificāda. In paucis q̄ppe verbis, magnū istius populū malū signabat, qd̄ videlicet veniētē Ch̄m nō suscepturus, aliumq̄ foret expectaturus. Vñ & ipse loq̄t: Ego veni in noie p̄ris mei, & nō suscepistis me. Si alius venerit in noie suo, illū suscipietis. ¶ Ecce aliud: Et factum ē verbū dñi in manu Aggæi prophete, dicēs: Nunqd̄ tēpus ē vobis, vt habitetis in domibus laqueatis, & domus ista deserta? Et hoc nimis qd̄ dicit: Nū qd̄ vobis tēpus ē, vt habitetis in domibus laqueatis, & dom⁹ ista deserta, tā magnū ē, & ita magis intelligi debet, vt dignū sit verbo dñi, & ore prophetali, qm̄ ædificatū est pmissa tali enuntiatōe, & factū ē verbū dñi in manu Aggæi prophete. Et reuera magnū & magna est stultitiæ mēdaciū, qd̄ ppls iste, cū dicit: nondū veniēs tēpus ædificāda domus dñi, cōtēdit nihilominus tēpus sibi esse, vt habitet in domibus laqueatis, i. cū Ch̄m neget venisse, nihilominus asserat paradisi vel regni dei mansiones iā a patribus possideri, & sibi hereditatē illā oino deberi. Veritas em̄ ita se habet, qd̄ nulli regni cœloꝝ aditus patere potuisset, nisi p̄ aduētū Ch̄i, & qd̄ nō sit in illo aliquo salus, aut aliud nomē sub cœlo datū hoibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Interroga Iudæū, in quo vel vnde cōfidat saluari, vel paradisi ingredi, si Ch̄s nondū venit. Et r̄ndet tibi, q̄ per Abrahā, vel p̄ iustitiā suā factus sit apus regno dei. Ergo (inqt̄ propheta) domus ista deserta, i. aduētus Ch̄i nulla est gr̄a, nulla est vilitas. Vt qd̄ enim Ch̄s promissus fuit, aut venire debuit, si absq̄ aduentu eius homo per iustitiā suā saluari potuit? Igit̄ vnde apud Prophetā arguit ppls iste, dicēdo: Duo mala fecit ppls meus, me dereliquerūt fontē aquæ viuæ, & foderūt sibi cisternas, quæ non valent aquā continere. Inde & hic arguit ænigmatice, dicēdo: Populus iste dicit: Nondū venit tēpus domus dñi ædificāda, & nunqd̄ vobis tēpus est, vt habitetis in domibus laqueatis, & domus ista deserta? Vnum quippe malum est, negare Ch̄m venisse, aliud domus siue mansiones regni dei sibi vel patribus suis arrogare, & ad hoc, vt in illas mansiones inducerent sancti, aduētum Ch̄i nō necessariū reputare. ¶ Sciēdum autē propter istā domū non manufactam propter incarnationē verbi dei filij dei futurā, reædificationem illius manus factæ domus fuisse necessariā. Si em̄ domus illa & ciuitas reædificata, & gens restituta nō fuisset, vnde promissio vel aduentus Christi, vel propositum eius adimpleret, præsertim cū per alios prophetas dixisset: Quia de Syon exibit lex, & verbum dñi de Hierusalem. Vnde & si tunc p̄s non intelligebant, quæ nunc in istis prophetæ verbis intelligimus, attamē non nihil conferebat ipse carnalis sensus, quo eadem verba intelligētes, ad ædificāda domum illam accendebant. Vnde & in libro Esdræ scriptum est: Et non fiebat opus vsq̄ ad annū

Iudæi male negant Christū aduenisse Coloss. 2

Gen. 49

Prouerb. 9

Iohā. 7

Hebraice in domibus laqueatis

Acto. 2

Duo mala committūt Iudæi Hier. 2

Esā. 2

1. Eld. 1

annum secundū regni Darij regis Persarū, Prophetauerunt autē Aggeus propheta & Zacharias filius Addo, prophetantes ad Iudæos qui erant in Iudæa & Hierusalē, in nomine dei Israel. Tunc surrexerunt Zorobabel filius Salathiel, & Iosue filius Iosedech, & cœperunt ædificare templū dei in Hierusalē, & cū eis prophetæ dei adiuuantes eos. Veruntamen qd̄ populus ille tunc temporis dixerit, nondū venit tēpus domus dñi ædificāda, ex eadē scriptura Esdræ non cōprobatur, imo omnis, inquit, populus vociferabatur clamore magno in laudando dñm, eo qd̄ fundatū esset templum dñi. Hoc tamen quibusdā corū displicebat, & sterū incutebatur, quod minus fiebat q̄ fuerat. Siquidē, vt Iosephus quoque Iose, de anteminit, cū fuissent altitudinis cubitoꝝ centum viginti, reædificatū est in altitudine cubitorum sexaginta ex p̄cepto Darij, quod tandē Herodes in antiquā magnitudinē reformauit. Plurimi, inquit Esdras, de sacerdotibus & leuitis, & principes patrū & seniores, qui viderant templū priusq̄ fundatum esset, & hoc templum in oculis eorū, fiebat voce magna & multi vociferantes in lætitiā eleuabant vocē, nec poterat quisquā agnoscere vocē clamoris lætantiū, & vocē fletus populi. Vnde ergo secundū literam dictum esse constabit, Populus iste dicit, nondum venit tempus domus dñi ædificāda. Igitur quomodo cūq̄ tunc res sese habuerit, nos, vt cœpimus, sic intelligere curemus, tanq̄ verbū domini, tanq̄ prophetiā tendentem quo omnes prophetæ intendunt in tempora vel sacramenta Christi sequitur. L. Et nunc hæc dicit dñs exercituum, Ponite corda vestra super vias vestras. Seminatistis multū, & intulistis parū. Comedistis & nō estis satiati. Bibistis & nō estis inebriati. Operuistis vos & nō estis calefacti. Et qui mercedes congregauit, misit eas in sacculū pertusum. ¶ Et hæc vt litera sonat, non facile probantur ex historijs, quia videlicet quod intermissum est opus, & non fiebat vsq̄ ad annū secundum regni Darij, hoc egerunt hostes Iudæ & Benjamin, quia conduxerunt aduersum eos consiliatores, vt destruerent cōsiliū eorū oibus diebus Cyri regis Persarū. Si inuito populo dei opus intermissum est, quomodo illa intermissio pro crimine reputatur ei, & vindicatur in eum sterilitate terræ, & delectu potus atq̄ ciborum, & calefactionis siue vestium? Itaq̄ sicut iam dictū, quomodo cūq̄ tunc se res habuerit, spiritaliter, vt ceptum est, intelligere curemus verba spiritus sancti. O Iudæi, qui in vtroq̄ peccatis, & in eo quod dicit, nondū est tempus domus dñi ædificāda, quod est dicere, nondū est tempus aduentus Christi. Et in eo quod habetare præsumitis in domibus laqueatis, domus autē ista deserta, quod est confidere in operibus legis, tanq̄ Christi gratia vobis ad salutem non sit necessaria. Ponite corda vestra super vias vestras, considerate diligenter operationes siue actiones vestras. Deniq̄ hoc patet sic vobis contigit, sicut illi qui seminavit multū, & intulit parum, & sicut illi qui comedit, & non est saturatus, sicut illi qui bibit, & non est inebriatus, sicut illi qui operuit se, & nō est calefactus, sicut illi qui mercedes congregauit & misit eas in sacculū pertusum. Seminatistis quippe multā salutem, nam salus ex Iudæis est, sed intulistis parum, quia videlicet quicquid ex patribus habere potuistis, parū est, imo nihil confert non suscipientibus semen beatitudinis Christum. Comedistis & non estis satiati, quia videlicet paleam sectantes litteræ occidentis, non attigistis granū spiritus viuificantis. Bibistis & non estis inebriati, quia Iudæi non intellexistis, nolentes interesse nuptijs dominicæ incarnationis, vbi de aqua viuam sit. Operuistis vos, & non estis calefacti, id est, p̄claris nominibus patrū, & sacerdotio legis adornati, & exteriori religione vestiti, nihilominus q̄ gentes frigidi permansistis, nō habentes dilectionē dei in vobis. Et qui ex vobis mercedes congregauit, i. qui aliqua operatus est secundū præcepta legis, sic perdidit, quomodo qui mercedes misit in sacculū pertusum, quia profecto absq̄ fide Christi, nihil opera profunt. L. Hæc dicit dñs exercituum: Ponite corda vestra super vias vestras, ascendite in montem, portate lignum & ædificate domum, & acceptabilis mihi erit, & glorificabor dicit dñs. ¶ Cum iam domus ista, quā dicimus domus vel templum corporis, in quo corporaliter inhabitat omnis plenitudo diuinitatis, ædificatum sit, quomodo adhuc dicitur vel dicendum est populo isti ex imperio dñi exercituum, ascendite in montem, portate lignū, & ædificate domum? Quomodo, inquam, nisi ac si dicatur, credite venisse Christū, credite in crucifixum, credite illum resurrexisse, & ascendisse in cœlū. Deniq̄ illi quidem primi ædificauerunt hanc domū, qui promissiones acceperūt, & ex quibus ipse Ch̄s est secundū carnē, sed nos quoq̄ posteriores,

1. Eld. 3

Iose, de anteminit, cū fuissent altitudinis cubitoꝝ centum viginti, reædificatū est in altitudine cubitorum sexaginta ex p̄cepto Darij, quod tandē Herodes in antiquā magnitudinē reformauit. Plurimi, inquit Esdras, de sacerdotibus & leuitis, & principes patrū & seniores, qui viderant templū priusq̄ fundatum esset, & hoc templum in oculis eorū, fiebat voce magna & multi vociferantes in lætitiā eleuabant vocē, nec poterat quisquā agnoscere vocē clamoris lætantiū, & vocē fletus populi. Vnde ergo secundū literam dictum esse constabit, Populus iste dicit, nondum venit tempus domus dñi ædificāda. Igitur quomodo cūq̄ tunc res sese habuerit, nos, vt cœpimus, sic intelligere curemus, tanq̄ verbū domini, tanq̄ prophetiā tendentem quo omnes prophetæ intendunt in tempora vel sacramenta Christi sequitur. L. Et nunc hæc dicit dñs exercituum, Ponite corda vestra super vias vestras. Seminatistis multū, & intulistis parū. Comedistis & nō estis satiati. Bibistis & nō estis inebriati. Operuistis vos & nō estis calefacti. Et qui mercedes congregauit, misit eas in sacculū pertusum. ¶ Et hæc vt litera sonat, non facile probantur ex historijs, quia videlicet quod intermissum est opus, & non fiebat vsq̄ ad annū secundum regni Darij, hoc egerunt hostes Iudæ & Benjamin, quia conduxerunt aduersum eos consiliatores, vt destruerent cōsiliū eorū oibus diebus Cyri regis Persarū. Si inuito populo dei opus intermissum est, quomodo illa intermissio pro crimine reputatur ei, & vindicatur in eum sterilitate terræ, & delectu potus atq̄ ciborum, & calefactionis siue vestium? Itaq̄ sicut iam dictū, quomodo cūq̄ tunc se res habuerit, spiritaliter, vt ceptum est, intelligere curemus verba spiritus sancti. O Iudæi, qui in vtroq̄ peccatis, & in eo quod dicit, nondū est tempus domus dñi ædificāda, quod est dicere, nondū est tempus aduentus Christi. Et in eo quod habetare præsumitis in domibus laqueatis, domus autē ista deserta, quod est confidere in operibus legis, tanq̄ Christi gratia vobis ad salutem non sit necessaria. Ponite corda vestra super vias vestras, considerate diligenter operationes siue actiones vestras. Deniq̄ hoc patet sic vobis contigit, sicut illi qui seminavit multū, & intulit parum, & sicut illi qui comedit, & non est saturatus, sicut illi qui bibit, & non est inebriatus, sicut illi qui operuit se, & nō est calefactus, sicut illi qui mercedes congregauit & misit eas in sacculū pertusum. Seminatistis quippe multā salutem, nam salus ex Iudæis est, sed intulistis parum, quia videlicet quicquid ex patribus habere potuistis, parū est, imo nihil confert non suscipientibus semen beatitudinis Christum. Comedistis & non estis satiati, quia videlicet paleam sectantes litteræ occidentis, non attigistis granū spiritus viuificantis. Bibistis & non estis inebriati, quia Iudæi non intellexistis, nolentes interesse nuptijs dominicæ incarnationis, vbi de aqua viuam sit. Operuistis vos, & non estis calefacti, id est, p̄claris nominibus patrū, & sacerdotio legis adornati, & exteriori religione vestiti, nihilominus q̄ gentes frigidi permansistis, nō habentes dilectionē dei in vobis. Et qui ex vobis mercedes congregauit, i. qui aliqua operatus est secundū præcepta legis, sic perdidit, quomodo qui mercedes misit in sacculū pertusum, quia profecto absq̄ fide Christi, nihil opera profunt. L. Hæc dicit dñs exercituum: Ponite corda vestra super vias vestras, ascendite in montem, portate lignum & ædificate domum, & acceptabilis mihi erit, & glorificabor dicit dñs. ¶ Cum iam domus ista, quā dicimus domus vel templum corporis, in quo corporaliter inhabitat omnis plenitudo diuinitatis, ædificatum sit, quomodo adhuc dicitur vel dicendum est populo isti ex imperio dñi exercituum, ascendite in montem, portate lignū, & ædificate domum? Quomodo, inquam, nisi ac si dicatur, credite venisse Christū, credite in crucifixum, credite illum resurrexisse, & ascendisse in cœlū. Deniq̄ illi quidem primi ædificauerunt hanc domū, qui promissiones acceperūt, & ex quibus ipse Ch̄s est secundū carnē, sed nos quoq̄ posteriores,

Mythic⁹ Iose sus hic potius attendi debet q̄ litera

1. Eld. 4

Iohā. 4

2. Cor. 3

Coloss. 2

Roma. 9

quoties

Mons Christi.
Danic. 2

Quotiescunq; pdicamus vel recitamus librū generationis eiusdē Iesu Christi filij David, filij Abraham, & in summo eiusdē generationis vertice Iesum qui de Maria natus est testificamus esse Christū, profecto ascendimus in montē, qui iuxta visionē Danielis impleuit orbem terrarū, & inquantū vel ipsi credendo vel alijs pdicando credentiū facimus crecescere numerū, in tātum portamus lignum, & edificamus domū, & hūmāi edificatio siue domus acceptabilis mihi erit, & glorificabor dicit dñs. L Respexitis ad amplius, & ecce factum est minus, & intulistis in domū, & exufflaui illud. Non factis o Iudaei quod mandauimus vobis, vt optetis iustificari per fidem Iesu Christi, sed respexitis ad amplius, i. voluistis iustificari ex operibus, quasi opus vestrum sit amplius, q̄ fides eius, & ecce factū est minus, qd̄ ex eo satis patet, quia quicquid operis intulistis in domū, exufflaui illud, & dispersum est, sicut exufflante aliquo dispergitur puluis exiguus, & vos quoq; cū operibus vestris eadem exufflatione in omnes gentes dispersi estis. L Quā ob causam dicit dñs exercituum Quia domus mea deserta est, & vos festinatis vnusquisq; in domū suā, propter hoc prohibiti sunt super vos cœli, ne darent rorem, & terra prohibita est ne daret germen suū, & vocaui siccitatem super terrā, & super montes, & super triticū, & super vinū, & super oleum, & quacūq; cūq; profert humus, & super homines, & super iumenta, & super omnē laborē manū. Hæc (vt supra diximus) secundū literā accidisse, difficile ex historijs comprobatur, videlicet q̄ populus dixerit, nondum venit tēpus domus dñi edificandæ, & quod idcirco prohibiti sint cœline darent rorem, & terra ne daret germen suum. Nam vt Esdras memorat & diligenter denarrat, cum alacritate magna opus faciebant simul laudantes dñm, & canticinantes in hymnis & confessione, quoniam bonus, qm̄ in æternū misericordia eius super Israel, donec per accusationē hostium Iudæ & Benjamin actū est, vt opus intermitteretur vt iam supra meminimus. Non ergo causa manifesta est, cur ex die qua opus intermissum est, sterilitas terræ vel siccitas iuste illis accidere debuerit, nisi quod satis credibile est quia prohibiti edificare domū dñi, nimis cito, prohibentibus acquieuerunt, & circa ædificationem domus dñi negligētes atq; socordes effecti sunt, gaudentes, q̄ per hanc occasionem vacaret cuiq; suā domū edificare ad habitandū. Ceterū quomodo tunc actū sit, nos Aggeum prophetā esse scimus vnū de prophetis, per quos vtiq; locutus est spūs sanctus, & idcirco sub verbis, quibus p̄sentes excitabantur & cōfortabantur, mysteria futurorū propheticō more illum signasse nō dubitamus. Cœpto igitur modo persequamur. Quā ob causam dicit dñs exercituum, vobis respicientibus ad amplius, ecce factū est minus, & cum hoc ipsum inferretis in domū, exufflaui illud. Quā ob causam odi & proiecisti festinitates vestras? Videlicet quia domus mea deserta est, & vos festinatis vnusquisq; in domū suā, i. quia vos nō queritis iustificari per Christū, cuius solū corpus iustitiæ domus est, & totius diuinitatis templū, & eius iustitiæ non subiecti, festinatis vnusquisq; statuere iustitiam suā. Propter hoc super vos prohibiti sunt cœli, ne darent rorem, prohibiti sunt apostoli apud vos perdere sermonē, & terra, i. ecclesia per orbē terrarū diffusa prohibita est dare germen suū, prohibita est vobis ingerere euangeliū, non q̄ debeat salutē vestrā cupere, sed qd̄ non valeat nolentibus vobis ad salutē proficere, & vocaui siccitatē. Et sicut per aliū dicit propheta: Nubibus mandaui, ne super vos quondā vneam, quā pluant imbrē. Sequitur. L Et audiuit Zorobabel filius Salathiel, & Iesus filius Iosedech, sacerdos magnus, & omnes reliqui populi, vocem dñi dei sui, & verba Aggei prophetæ, sicut misit eum dñs deus vos, & timuit populus a facie dñi. Et dixit Aggeus nuncius dñi, de nuncijs dñi, populo dicēs: Ego vobiscū dicit dñs. Et suscitauit dominus spm̄ Zorobabel filij Salathiel ducis Iudæ, & spm̄ Iesu, filij Iosedech sacerdotis magni, & spm̄ reliq̄ de omni populo, & ingressi sunt, & faciebant opus in domo domini exercituum dei sui in die viceſimæ quarta & quarta mēsis, in sexto mēse, in anno secundo Darij regis. Manifestus non est immemorandū, Veruntamen hinc non prætereundū, duos homines Zorobabel & Iesum sacerdotē magnū qui templū illud manufactū reedificauerunt quoddā exemplar extitisse omnium, qui tēplū non manufactū, scilicet corporis Christi fidē susceperūt, suscipiūt & suscipiuntur. Deniq; alter illoꝝ, videlicet Zorobabel filius Salathiel, qui filius Iechoniz fuit, de tribu erat regali, Iesus vero filij Iosedech sacerdos de stirpe sacerdotali. Nōne & oēs, q̄ ad spūale tendunt vel pertingunt, templū non manufactū corporis Christi, & sacerdotis & regis

1. Elid. 3

Esa. 1

Coloss. 3
Roma. 10

Cœli apud
stoli, terra
ecclesia.

Esa. 1

& regis, sacerdotes & reges sunt? Vos autē (inquit Petrus) genus electū, regale sacerdotiū. Et in Apoca. gratiarū actionis ipsorū vox ista est: Fecisti em̄ nos deo nostro regnū & sacerdotes. Sed & hoc q̄ in sexto mense ingressi sunt, & faciebant opus in domo dñi, pro ipsa perfectione numeri senarij reminisci nos facit, quod angelus ad Mariam dixit, vbi in grediebatur in vterū virginis verbū deus, sapientia dei, domū de carne eius mox edificaturā sibi: Et hic mēsis est sextus illi, quæ vocatur sterilis. Forte & hic mēsis sextus anni secundarij, quo ingressi sunt, & faciebant opus in domo dñi, & illic mensis sextus a cōceptione Iohānis, quo cōcipiente virgine de spū sancto, inchoatū est templū corporis dñi, cilectorē delectat propter perfectionē (vt iā dictū est) numeri senarij, qui cōstat ex partibus suis. Est em̄ dimidiū eius ternarius, tertia pars binarius, sexta vnitas, q̄ videlicet partes simul sumptæ senariū perficiunt. Eiusmodi numeros, qui valde rari sunt, arithmetici perfectos dicūt. Ex ipso igitur numero cōmoniti, libet hic quoq; pdicamus, q̄ perfectius in re cuncta opera mūdi nihil est tēplo corporis Christi, qd̄ edificatū est in absoluteione captiuitatis generis humani secundū typū tēpli illius manufacti, qd̄ edificatū est in absoluteione captiuitatis populi dei qui de Babylone redijt. Sequitur. L In septimo mēse, viceſima & prima mensis factū est verbū dñi in manu Aggei prophetæ, dicēs: Loquere ad Zorobabel filij Salathiel ducē Iudæ, & ad Iesum filij Iosedech sacerdotē magnū, & ad reliquos populi dicēs: Quis in vobis est derelictus, qui vidit domum istā in gloria sua primā? & quid vos videtis hāc nunc? Nunquid nō ita est, quasi nō sit in oculis vestris? & nunc cōfortare Zorobabel dicit dñs, & confortare Iesu filij Iosedech, sacerdos magne, & cōfortare omnia populi terræ, dicit dñs exercituum. Verbū quod pepigi vobiscū, cum egredere minī de terra Aegypti, & spūs meus erit in medio vestrū. Nolite timere, quia hæc dicit dominus exercituum. Adhuc vnū modicum est, & ego cōmouebo cœlum & terrā, & aridam & mouebo omnes gentes, & veniet desideratus cunctis gentibus, & implebo domū istam gloria, dicit dominus exercituum. Meum est argentū & meum est aurū, dicit dominus exercituum. Magna erit gloria domus istius nouissimæ plus q̄ primæ, dicit dñs exercituum, & in loco isto dabo pacem, dicit dominus exercituum. Totum hoc capitulū simul posuimus, vt quoniam per se satis patet literalis sensus, totius ad delectationē latentis in ea mysterij diligēs pertingat animus. Nimis quādo (vt supra iam dictū) monuimus, fundatum est tēplum dñi. Plurimi (inquit Esdras) etiā de sacerdotibus & leuitis, & principes patrū, & seniores, qui viderāt templū anteq̄ fundatū esset, & hoc in oculis eorū flebāt voce magna, & multi vociferantes, in lætitia eleuabant vocē suā, nec poterat quisquā agnoscere vocem clamoris lætantium, & vocē fetus populi. Causa hæc fuit, vt diceret dominus. Quis in vobis est derelictus, qui vidit domum istā in gloria sua primā? & quid vos videtis hāc nunc? Nunquid nō ita est, quasi nō sit in oculis vestris? Fiebat em̄ fere tēplū, dimidiū minus q̄ fuerat prius. Hoc prospiciens siue intendēs, magna erit gloria domus istius nouissimæ, plus q̄ primæ dicit dñs exercituum, & in loco isto dabo pacē, i. peccatorū remissionē dicit dñs exercituum. Equidē Herodes tēplum illud, qm̄ erat priore minus, deposuit, & in antiquā magnitudinē reformauit, multis & magis ædificijs decorauit, sed hoc nunq̄ dñs exercituum per gloria reputare sit dignatus, q̄ homo funestus, rex impius operatus est ex æquari vel etiā p̄ferri cōtendens regi magne opinionis, & sapientissimo Salomoni. Gloria illa, gloria vera fuit loco vel tēplo illi, q̄ in eo deus homo factus, offerri est dignatus secundū cōsuetudinē legis dicētis: Quia omne masculinū adaperiēs vuluā, sanctū dño vocabitur, & q̄ in illo loco, in ciuitate illa, ante portas vr̄bis pro omni mūdo crucifixus, pacē, i. peccatorū remissionē dedit credētibus, & his q̄ prope erāt Iudeis, & his q̄ longe erāt gentibus. Nunc illud dicere libet, q̄ quorū in oculis domus q̄ fundebatur, sic erat quasi nō esset, qui viderāt illā in gloria sua prima, flebāt voce magna, vociferātibus in lætitia iunioribus, q̄ priore illā nō viderant, nonnullā similitudinē p̄tulerunt eorū, qui tēpore euangelicæ pdicationis credēs, ex circuncisione grandē excitauerūt tumultū, & eos qui crediderūt ex gentibus, turbaerunt, sicut habemus in actibus apostolorū. Domus quippe nouissima sic erat, quasi nō esset in oculis eorū, in cōparatione eius, quā prius viderunt, i. fides Christi, & ritus sacrificij noui, sacrificij veri, cuius ipse Christus author est, sacerdos in æternū, secundū ordinē Melchisedech, non valere ad salutem illis visus est, nisi circunciderentur, & omnem obseruarent morem, quem tradidit Moyses. Sed quid dicit sermo propheticus. Et nunc cōfortare

1. Pet. 2
Apoc. 1
Mysteriū
numeri
senarij.
Lucæ. 1.

CAP. II.

1. Elid. 3

Vide Ioseph
in antiq. lib.
1. ca. fin.

Exo. 34

Lucæ. 2
Ephē. 2

Acto. 13. 44

Psal. 109
Acto. 17.

mortuum experti, victorē esse mortis, ascensōre esse cœli, iudicē esse venturę seculi non accipitis. ¶ Quod deinde subiungit, percussū vos vento vrentē, & aurigine & grandine, omnia opera manū vestrę, & non fuit in vobis, qui reuerteretur ad me, hoc est qđ nōc vsq; videmus, qđ miserabile passi excidiū, cū ceciderunt in ore gladij, ciuitate & templo sua gratis, & qui superauerūt captiui ducti in oēs gentes, veracē ipsū esse sciunt, qui pđixit, fere nullus est qui ad eū reuertī velit, dura ceruice, & corde indomabili. Sequitur. L. Ponite corda vestra ex die ista & in futurę, a die vicefimo & quarta noni mensis, a die qua fundamenta iacta sunt templi domini ponite super cor vestrum. ¶ Quamuis dixerit, & verum dixerit, & non fuit in vobis qui reuerteretur ad me, tamē quia futurę est, vt reliquę conuertantur ex eis, videlicet cū plenitudo gentiū subintroierit, adhuc hortat & dicit, Ponite corda vestra, &c. Porro in eo qđ ita dicit, ex die ista, & in futurę a die vicefima & quarta noni mensis, a die qua fundamenta iacta sunt tēpli dñi, ponite super cor vestrū, nullū diē libentius intellexerim, qđ diē natiuitatis eius, de quo agit, dñi nostri Iesu Christi, tēpli vtiq; dñi, tēpli nō manufacti. Nā die vicefima & quarta noni mensis, s. Decembris, ille em Romanis quidē a Martio decimus est, sed Iudæis nonus, ab Aprili, qui secundū legē primus illis in mēlibus anni est, die (inquā) vicefima & quarta noni mensis, i. Decēbris, Chrs de virgine natus est, scilicet octauo Calendas Ianuarij. Media nocte natus est, & illa nox erat pteritę diei, qđ nō ita vt nunc a resurrectione eiusdē dñi, nox tunc pcedebat diē, sed dies noctē. Igitur diē quā hic dicit diē natiuitatis illius libentissime intellexerim, qđ videlicet dies apud Romanos quidē per oēs annos vicefima quarta est mēsis Decembris, apud ipsos autē Iudæos, quia secundū lunā computat menses, nō per omnes annos, sed tertio decimo dumtaxat annos lunaris cycli, itidē vicefima quarta est eiusdē mensis. Ex die ista (inquit) & in futurum quo Christo nascente fundamenta vtiq; iacta sunt tēpli corporis eius sacrosancti, & inde per succedētes dies & annos ædificatū est, proficiendo sapiētia, ætate & gratia apud deum & hoies. Ponite corda vestra, cōsiderate qđ & quanta facta sint magnalia, quāta vobis non credentibus mala, quanta credentibus prouenerint bona. Quæ sint illa bona, si quasi nescientes quæratis, iam dicam. L. Nunquid iā semen in germine est, & adhuc vinea & ficus, & malogranatū & lignū oliuę nō floruit? Ex die ista benedicā. ¶ Interrogando vehementius affirmat illud, vnde nemo dubitat, quia videlicet mēse nono, mēse Decembris, qui (vt iam dictū est) ab Aprili nonus est Hebræis, semen in germine nō est, nec em hoc tēporis natura fert, nec vinea, nec ficus, nec malogranatū, nec lignum oliuę floreat. Sic nimirū, qđ natus est Christus fere nusquā erat semen in germine iustitię aut flos sanctitatis, ita vt in vinea vel ficu & malogranato, & ligno oliuę, per quæ intelligimus iustos hoies, posset parere. Quomodo illo tēpore anni, quo & Chrs natus est, intrinsecus latet, quicquid viro ris est in germine, vinea, ficu, & malogranato, seu ligno oliuę, frigore cuncta cōstringēte, ita quicquid in paucis hoibus erat, iustitię suppressēbatur, Herode impio regnante, propter quē vel maxime nō erat tutū, vel iam sciretur qđ de spū sancto impregnata fuisset virginitas Marię, quippe cū nec loqui quisq; auderet manifeste de Messia, i. Chro, qđ tēpus aduentus eius existeret, eo qđ regnāte alienigena sceptrū de Iuda & dux de femoribus eius ablatu esset. Igitur prophetalī intuitu in illius diei vel tēporis cōsideratione positus. Nunquid (ait) iā semen in germine est, aut lignū floruit? subauditur non, statimq; subiunxit, Ex die ista benedicā. Ponite corda vestra, itē dico, ponite cor vestrum, & videte quia ita est. Nā ex illa die me benedicite, semē in germine apparuit, vinea, ficus, & malogranatū, & lignū oliuę floruit, i. ois iustitię fructus & decus crescere & proficere cœpit. Primo in paruis innocētibus, qđ sanctus Herodes occidit, quō pietas germinauit, quō lignū oliuę floruit; Per totū orbē quidā paradisi spūalis, illius castitatis & rosis cœpit vernare martyri, tantūq; fructū exuberavit vsq; nunc, & exuberabit vsq; in finē seculi, vt bene decuerit dicere dñm deum ad gloriam suā, ex die ista benedicā. Sequitur. L. Et factū est verbum dñi secundo ad Aggeum in vicefima & quarta noni mensis, dicens: Loquere ad Zorobabel ducem Iuda, dicens: Ego mouebo cœlū pariter & terrā, & subuertā solū regnō, & cōterā rā fortitudinē regni gentiū, & subuertā qđ rigā & ascensōre eius, & descendēt equi & ascēsores eorū vir in gladio fratris sui. ¶ Zorobabel dux filiorū Iuda, qui tēplū reædificauit noie & ope, & in ipso principatu suo similitudinē gessit dñi nostri Iesu Christi, sicut & multi iustorū vel prophetarū, quę admodū ipse dicit: Et in manu prophetarū meorū assimilatus sum.

Nomine

Roma, 11.

Nonus mensis.

Exo, 12.

Lucę, 2.

Matth., 2.

Gene, 29.

Osee, 12.

Nomine, qđ Zorobabel interpretat natus in Babylone. Et qđ in Babylone tā insigniter est natus, qđ ille, qđ cum in forma dei eēt, semetipm exinanīuit, veniēs in hunc mundū qđ vere est Babylone in similitudinē hoim factus, & habitu inuētus vt hō, ob hmōi causam vt solueret captiuitatē nostrā, vt sicut Psalmista cecinerat: Ascēdēs in altum captiua duceret captiuitate. Opere, qđ manus eius fundauerunt domū illā manufactā, & manus eius perfecērunt eā. Et qđ alius, nisi ipse Iesus Chrs fundauit tēplum nō manufactū corporis sui, & nunc vtiq; ecclēsiā, quę est corpus eius, plenitudo eius de viuīs & electis lapidibus perfecit? Principatu suo, qđ princeps & dux fuit filiorū Iuda. Et qđ est Iuda, qđ interpretat cōfessio, nisi vniuersitas cōfiteūti dño. Et qđ nesciat principē cōfessionis nrę esse Iesum? Cum igit audimus factum esse verbum dñi ad Aggeum, vt loqueret ad Zorobabel, videlicet pulchre intelli gimus, qđ totius salutis nrę festiuitas, & omnis prophetię veritas a Chro nascēte de Maria virgine celebrāda atq; implēda, suscepta & in ipm directa est. Quid autē sibi volūt quatuor dicta hęc quę promissio: Ego mouebo cœlū & terrā, ita cōtinuat, & cōuertā solū regnō. & conterā fortitudinē regni gētium, & subuertā quadrigā & ascensōre eius, & descendēt equi & ascēsores eorū. Idē em videt toties repetisse, & hoc est, subuertā solū regnō, qđ est, & conterā fortitudinē regni gētium & c. s. s. Sed reuocemus ad memoriā illā Danielis visionē in qua quatuor bestię grādes ascende bāt de mari. Primā quasi leōna, Secunda similis vrsō, Tertia, quasi pardus, Quarta, terribilis atq; mirabilis, & fortis nimis, dentes ferreos habēs magnos, comedēs atq; cōminuēs, & reliqua pedibus conculcās, & deinde antiquus dieꝝ thronis positus sedit, & venit cum nubibus cœli quasi filius hois, atq; puenit vsq; ad antiquū dieꝝ, & dedit ei prāte, & honorē & regnum, interfecta bestia, alię quoq; bestię prāte ablata. Quod em apud illum, videlicet Danielē, talibus est imaginibus signatum, hoc ipm in isto est verbis repromissum. Iste Zorobabel propter nos (vt iā dictū est) in Babylone natus, ad quem quatuor ista dicunt, ille filius hois est, qbus quatuor bestis interfectis sue sublatis, potestas, honor, & regnum soli datur qđ non corrupēt. Deniq; quatuor regna fuerunt, quę ex istorū prophetarū tpe cōtra deum sese extulerūt & per quę nifus est diabolus destruerē locum & gentē, vnde salutē mundi, Chrm nasci oportebat, scđm qđ iurauit deus Abrahā, idcirco quatuor hic dicta sunt, & subuertā solū regnō, s. solū Babyloniōꝝ, & conterā fortitudinē regni gētium, videlicet, Persarū & Mædoꝝ, & subuertā quadrigā & ascensōre eius, nimis regnum Græcorū, & eum qđ in illo regno contra deum eius magnificatus est, impium Antiochūm, qđ Epiphānes siue illius stris dictus est. Et recte illud regnum quadrigā nominauit, qđ post mortē Alexandri magni quatuor regna diuisum est, sicut significatum fuerat Danieli, quia hircus caprarū, factus ē magnus nimis, cūq; creuisset, fractū ē cornu magnū & orta sunt cornua quatuor subter illud per quatuor ventos cœli. Et descendēt equi & ascensores eorū, s. Romanum Imperiū, cuius equi multi, & equorū ascensores plurimi fuerunt. Quo descendēt? Nimis illuc vbi Daniel vult intelligi dicendo: & vidi qđ interfecta esset bestia, & perisset corpus eius, & traditū eēt ad cōburēdū igni, & de hoc regno maxime notādum, qđ cum dixisset & descendēt, & ascēsores eorū addidit, vir in gladio fratris sui, qđ fere nulli incognitū ē Romanū imperiū ciuilibus, imo plus qđ ciuilibus bellis semetipm persępe lacerauit. Et iam qđ ē particulatim & paulatim subuersa & contrita sunt, & subuertentur, & descendēt regna hęc, tunc astit, qđ faciet quod pręmisit dñs, dicens: Ego mouebo cœlū pariter & terrā, de qđ videlicet motu oēs scripturę loquunt, quo & virtutes cœlorū mouebunt, tunc omnia simul subuertent, & descendēt, videlicet, in infernum, qđ propter hoc (inquit Esaias) dilatauit infernus animam suam, & descendēt sublimes eius, gloriosiq; eius ad eum. Sequitur: ¶ In die illo dicit dñs exercituum, assumam te Zorobabel fili Salathiel serue meus dicit dominus, & ponā te quasi signaculū, qđ te elegi dicit dñs exercituum. ¶ Quō assumā te in illo die, videlicet, oñdā qđ assumpserim te, & qđ regnū tuū sit legitimū, rapina vero fuerit omne solū regnō, omne regnum gentium, quia regnauerunt non ex me, principes extiterūt & ego antiquus dieꝝ non cognoui, & iniuria facta est mihi in republica mea, quia non re spexerunt ad canicē siue antiquitatē meā, & ius meum quātum in ipsis fuit, infringere fuerunt ausi. Nemo quippe in regno meo, in mundo quod totum est, & esse debet iuris mei, quia mundū ego feci, nullus, nisi ex me, regnare debuit. Quicquid homines egerunt noui

Psal. 2. Psal. 67.

Ephē. 6. 1. Petri, 2. Hebr. 3.

Danic. 7.

1. Mach. 1. Danic. 3.

Danic. 7.

Lucę, 21.

Esa. 8.

Omnia regna gentium rapina sunt.

Chriſt⁹ dñs
Zorobabel
 & filius Sa
 lathiel
 Philip. 2

Iohā. 6
Coloſſ. 1
Heb. 1.
Plal. 127

Canti. 1

& heſterni, ego antiquus dieꝝ, faciã quod eſt meũ, ordinabo regnũ meũ, ſtatua ex me regẽ meũ, aſſumẽdo te o Zorobabel ſerue meus, q vnde Zorobabel, inde ſeruus me⁹ es, qa for mã ſerui accipiẽs, in Babylone. i. in mũdo, natus es, & ſili⁹ Salathiel. i. filius petitiõis dei, ſi lius quẽ lãgo. & magno deſiderio ſanctõꝝ vel iuſtoꝝ vnuerſitas a me deo ſuo, vt te mit terẽ, petiuit. Te aſſumã dãdo tibi pãtẽ, & honorẽ, & regnũ, & oẽs ppli, tribus, ac lingua ſeruiẽt tibi, & pãs tua, pãs æterna, quã nõ auferet, & regnũ tuũ qd nõ corrumpet. Aſſu mã te (inqt) & ponã te quaſi ſignaculũ, qd videlicet ſignaculũ pñ ſignauit ait ipſe de ſemete ipſo, & ſanctificauit. A plus q̄q ipſe eſt (inqt) imago dei inuiſibilis, & figura ſubſtãtiã eius, ¶ Dicẽdo quaſi ſignaculũ, nõ minuit veritatẽ ſignaculi, ſicut in pſalmo dicẽdo, facti ſumus ſicut cõſolati, nõ diminuit veritas cõſolatiõis. Nos q̄q vulgari ſermone ſic dicere ſolemus, feciſti quaſi fidelis, ſicut amicus, & ita dicẽdo, vere fidelẽ, vere amicũ p̄clare pronũciamus, Ita q; ſicut ſignaculũ. i. vere ſignaculũ, quo ſicut annulũ, ſue imagine regis cõra ſubiectã, ita ſignat & ſimilitudine decorat, credẽs & fidelis aia. Vbi ponã te? Nimis in cõſpectu meo ad dexterã meã, in gloria mea, in opõtetã mea, vt habeas oẽm pãtẽm in cœlo & in terra, qã te elegi o forma ſerui, vnã eſſe p̄onã cũ forma dei. ¶ In tã breui verſiculo tertio repetitũ, eſſe, dicit dñs exercituũ, nõ debet nobis videri tã diõſum, aut ſuperfluũ, ſed delectabile, & o perofum, qã reuera forma ſerui. Hoc dulciſſimã promiſſiõis eloquiũ, dñs pater dixit, dñs verbum dicit, dñs ſpũs ſc̄ũs dicit, & hoc opus totius eſt trinitatis, qd illa forma ſedeta de xtris dei, talis vt ſponſa eius gratulet, & dicat: Dilectus meus candidus & rubicundus, cle ctus ex milibus. ¶ Finis libri primi & vltimi in Aggæum.

PROLOGVS RVPERTI ABBATIS IN
 ZACHARIAM PROPHETAM.

Apoca. 3

Viſio hui⁹
Rupertii.

Plal. 8

Iohan. 9
Plal. 18

Plal. 80.

Ruper

A Longe ſpectatũ o diligẽs aia, Zachariã nunc ingrederis, q vndecimus eſt in ordine duodecim prophetã. Quis, niſi verus & ſanctus, q habet clauẽ Da uid, aperiet itelligẽtiã oſtiũ, dabitq; ſermonẽ rectũ, & bene ſonãtẽ in os tuũ. Quid eſt qd mẽte retractas, aſſiſtẽs iã, & pulſans ad huius prophetã, imo p̄ pemodũ pulcherrimi Euãgelizã oſtiũ: Vidi p noctẽ, ait: Et ecce vir aſcẽs dens ſup equũ ruſum, atq; hoc dicẽs, reminiſci me facit, q; nescio qualiter ſapiẽs qã acceptu rus ſit, qã vidi p noctẽ, & ecce immẽſtas lucis, & p̄ria liminis dulce rubẽtis, & rubicũdo ſe reno lucẽtis, vltra q̄ dici poſſit, & in ea cãtus ſuauiſ, cãtus multitudinis iugiter canẽtis, & ab q; interruptiõẽ cõſonã laudẽ perſonãtis. Illuc appropinquãti acceſſerũt exinde obuia quõ dã puſioli, & applaudẽtes lætabũdi: iſte (inquit) ille e, q de dño nro ſic & ſic loq; Hęc & talia dicit. Interim illius p̄riã quãdã ſuauiſ inefabilis inundabat ſecretiora vẽtris, & dice bat ſpũs aiaẽ intelligẽti, qd illi concẽtui deberet cõſociari. Nõne hęc infantilia ſunt? Sed tu dñe deus noſter, cuius admirabile eſt nomẽ in vniuerſa terra. Ex ore infantũ & lactẽtium p̄ficiũti laudẽ. Igit quicũq; hęc audit, ſue infantẽ, ſue virum accipere velit, tendẽda chorda ingeniũ, p̄cutiẽda eſt cithara pectoris, tuã Chriſte fidẽ ſpirãtis, at rogãdus eſt ſpũs tuq; chari tatis, quatenus ipſe cõponat p̄õptã modulamina laudis, q iãdudũ hoc inſpirauit, vt de p̄ phetã theſauris nihil aliud ſperẽ, nihil aliud cupiã cõſequi, q̄ teſtimonia tua, teſtimonia ſi delia euãgelizãtũ eſt nobis, qã iſtã ſunt ſcripturã quã teſtimoniũ perhibẽt de te, ſicut dixiſti Iudãis: ſcrutamini ſcripturas, qã in ipſis vos putatis vitã habere, & ille ſunt quã teſtimoniũ perhibẽt de me. Ecce in introitu aſſiſtẽs huius ſcripturã, illud qd vix eſt, decãto, & ſecula mẽte rumino, qã teſtimoniũ dñi fidelẽ, ſapiãm p̄rãtãs paruulis, iuſtitã dñi rectã lætificãtes corda, p̄ceptum dñi lucidum illuminãs oculos. Fit mihi ſc̄dm illud quod dixiſti, tu deus noſter & dominus, dilata os tuum, & implebo illud.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN ZACHARIAM PRO
 phetam commentariorum liber primus.

1. Eld. 8

Dari⁹ quat
tus a Cyro
rex

Zacharias
iu noſe, 19
ps Chriſti
geri.

Qualis ſuã
it illa iracu
dia dñi

Thren. 1
Eph. 2

Plal. 9

me

N mẽſe octauo, in anno ſc̄do Darij regis, factũ eſt verbũ dñi ad Zachariã filiũ Barachia, filij Ado, p̄phetã, dicẽs: Iratus eſt dñs ſup p̄res vfos iracũdia. ¶ Aggæus iſte & Zacharias cõtemporales fuerũt ſimulq; ſub Darij, ſc̄do regni ei⁹ anno, p̄phetauerũt, adiu uãtes Iudãos & cõfortãtes, ſicut in Eſdra ſcriptũ eſt: Tũc ſurrexerũt Zorobabel filius Salathiel & Iosue filius Iofedech, & cõcepẽrũt ædificare tẽplũ dei in Hierſm, & cũ eis, p̄phetẽ dei adiuuãtes eos. Duobus mẽſibus Aggæus prior q̄ Zacharias p̄phetare cõ cepit. Sigdẽ ad iſtũ in mẽſe octauo, ad illũ autẽ in mẽſe ſexto ei⁹dẽ anni, q erat ſc̄dũs Darij regis, factũ eſt verbũ dñi. Idcirco ſicut, p̄phetia tpe, ita & ſcriptu rã iſtũ ille p̄cedit ordine. Porro Dari⁹, cui⁹ anno ſc̄do p̄phetauerũt, filius Iadapſis q̄rto loco poſt Cyro, Mædis & Perſis imperauit. Deniq; Cyro ſili⁹ ei⁹ Cãbyles & Cãbyſe duo frẽs Magi ſucceſſerũt, ei⁹q; interfectis, Darius iſte rex cõſtitutus eſt. A primo anno Cypri re gis, q tẽplũ dño reãdificari iuſſit in Hierſm, & quãquaginta ferme milia captiuõꝝ remiſit in Iudãã. XL. cõputant anni, in qbus altare tñ extructũ fuerat, & iacta tẽpli fundamẽta, vicinis natiõibus eos ex p̄cepto Cãbyſe regis, ne tẽplũ vel ciuitatẽ ædificãrẽt, p̄hibẽtibus. Sc̄dm magnitudinẽ grã vel meriti, q dignus extitit in libro vitã cõſcribi. ¶ Nomẽ quoq; apud hoies iſte fortitus eſt, vt vocãret Zacharias, qd interptat memoria dñi, & filius Bara chia. i. filius bñdictiõis dñi, & ſili⁹ Ado. i. filius teſtimoniũ dñi. Magnã grã p̄dicat noibus iſtis, & ipſa grã cognõſcẽda e, ex ipſo qd ad eũ factũ eſt, verbũ dñi, cuius in ingreſſu nũc aſſumus, qd ſic incipit: Iratus e dñs ſup p̄res vfos iracũdia. ¶ Et dices ad eos: Hęc dicit dñs exercituũ: Cõuertimini ad me, dicit dñs exercituũ, & cõuertar ad vos, dicit dñs exerci tuum. ¶ Sicut in fine Aggæi, ita & in huius initio trina p̄fulget repetitiõ nois dñi. Nunq; caſu vel ſine iuitu rõnis putamus ita dictũ, hęc dicit dñs exercituũ: Cõuertimini ad me, ait dñs exercituũ, & cõuertar ad vos, dicit dñs exercituũ? Non vtiq; caſu, nõ ſine rõnis iuitu, ſed qã propheta erat, & p̄phetali oculo in illud tps acceptabile, in illũ diẽ ſalutis totus tẽ debat, q dicẽdum erat: Eũtes docete oẽs gẽtes baptizãtes eos in noie p̄ris & filij & ſpũs ſc̄i & vt abluerent p̄ciã illã p ſanguinẽ Chri, p̄pter q dñs iracũdia ſup p̄res vfos iratus fuerat. ¶ Quos nãq; ſup p̄res, & quali fuerat iratus iracundia? Nimis anguſtã facimus nobis ſanctã ſcripturã, ſi nullã intelligimus aliã iracũdiã, q captiuitatẽ vnus generatiõis, q ſuo tpe ducta eſt in illã Babyloniã, quãdã mũdi huius p̄ticulã, nullosq; p̄res alios, niſi Iudãos, q in Babylone defuncti ſunt p̄res Iudãõꝝ, q inde reuerſi ſunt. Sed, p̄fecto nõ valde magna erat iracun dia, p̄rãſiſſe de gẽte in gẽte, & de regno ad pplm altẽ. Nõ (inquã) valde magna illi, q ma iorẽ cõſiderat, cui⁹ iſta qdã ſilitudo, tenusq; fuit vmbra, p quã velut imaginẽ, puerilis hoim ſenſus, magnã iracundia, verãq; captiuitatẽ, in quã decidit p Adã, & de qua liberatus eſt p Chãm, paulatim introductus, agnoſcat. Igit iratus e (inqt) dñs ſup p̄res vfos iracundia, ſub audĩt, quã iracũdiã portaliſ & vos, ſicut & alius propheta cõſtitẽs loquit: Patres nri peccauẽt, & nõ ſunt, nos autẽ iniquitatẽ eõꝝ portauimus. Non p̄t illa iracundia ſedari, non p̄t ille pa tres inimicitiaꝝ ſolui, niſi p fidẽ Ieſu Chri, niſi ſignari propteretis in noie p̄ris & filij & ſpũs ſancti. Dices ergo (inqt) ad eos: Hęc dicit domin⁹ exercituũ pater, ait domin⁹ exercituũ fi lius, dicit dominus exercituum ſpũs ſanctus: Cõuertimini ad me, & cõuertar ad vos. i. cre dite in me, & iracundia remota in reconciliatiõẽ ſuſcipiã vos. ¶ Ne ſitis ſicut patres veſtri, ¶ ad quos clamabãt propheta p̄iores, dicẽtes: Hęc dicit dominus exercituũ: Cõuertimini de vijs malis, & cogitat iõibus veſtris peſſimis, & non audierũt, neq; attẽderunt ad me, dicit dominus. ¶ Hoc ſi eſt illi, qd ſpũs ſanctus dicit in David: Hodie ſi vocẽ eius audieritis, nõ liſe obdurare corda veſtra, ſicut in irritatione ſc̄dm diem tẽtationis in deſerto, vbi tentauẽt rursũ me patres veſtri, probauerunt, & viderunt opera mea &c. Quod hic dicit: Ne ſitis ſi cut patres veſtri, hoc eſt, in illo nolite obdurare corda veſtra, ſicut in illa exacerbatione vbi tenuerunt me patres veſtri. Et quod hic dicit: Et non audierunt, neq; attenderunt ad me

deinceps rufus coepit videri equus, sup que vir iste accedit. Etenim quocumq; te verteris inter myrteta hmoi, ingerit se oculis tuis factm passiois huius viri pfiguratu, ta factis q dicitis patriarchaz & prophetaz mysticis. ¶ Et post eu (inqt) equi rufi, varij & albi. Post eu (inquit) & no an eu: na ipse est an oes, & primogenitus in multis fratribus, & oes sancti frs eius, equi vtiq; dñi, aliq martyrio rufi, aliq cadore virginittatis albi, aliq diuersoz charismatu dona, tione varij sequunt eu, sic vt supra ex Apocalypsi dictu est, & exercitus q sunt in celo, seq; bani eu. Oes equi hmoi sflore vnu hnt, deu, & idcirco cocordē faciūt exercitum. Et dixit qui sunt dñe mi? Cui dixerit, vel que interrogauerit, vtrū vix ipm, q stabat inter myrteta, angelū suum. i. sibi deputatū, q loquebat in eo, nō facile dinoscit, sed hoc palā est, q vtrūq; rñdet. Nā prio subiūgit, & dixit ad me angelus dñi, q loquebat in me, ego oñ dā tibi qd sint hęc, ac deinde, & rñdet vir q stabat inter myrteta, & dixit: Isti sunt qs misit dñs, vt pambularēt terrā. Nisi esset propheta is cui sic rñsum est, nō esset rñsio sine demōstratio sufficiens, isti sunt qs misit dñs, vt pambularēt terrā. Sed qa propheta erat, iamq; spūalē habebat intel ligentiā, intelligere potuit, vñ & vltra nō quæsiuit. Quærimus at nos qūo miserit dñs illos quos diximus eqs suos, vt pambularēt terrā, & qd intēdētes rñdeat, & dicat ei, pambularū mus terrā, & ecce ois terra habitat & quiescit: Vt inueniamus primū, adiūgendū est, qd se quit: L. Et rñdit angelus dñi, & dixit: Dñe exercituū vsq; quo nō misereberis Hierlm & vrbiū Iuda, qbus iratus es: Iste iā septuagesimus annus est. Igitur equi dñi, s. hoies sancti, quales fuerūt Abraham, Isaac, & Iacob, & cæteri magna depromiserūt querelā, dicēdo, perambulauimus terrā, & ecce ois terra habitat, & quiescit. Ac si dicerēt: Tu dñe misisti, vt perambularemus terrā, & iussu tuo facti sumus instabiles, fuimusq; peregrini & hospites sup terrā, & hoc cōsidentes, significabamus nos patriā ingre, atq; expectare fundamēta habentē ciuitatē, cuius artifex & cōditor tu es deus. Sigdem illius meminissimus, habebamus vtiq; tps reuertēdi. Nunc aut meliorē appetiuimus. i. cœlestē. Porro, illius cœlestis pparatio nobis esse debuit ista Hierlm terreftris, qa videlicet nō est nobis inuenire ciuitatē cœlestē, quā appetiuimus, nisi hinc promissio ipeat, fiatq; qd scriptū ē, & hō natus est in ea & ipse sum davit eā altissimus. Perambulauimus terrā, pertrāsiuimus de gēte in gēte, & de regno ad populū altex, aliq sponte iussu tuo de terra sua egressi, aliq captiui nō sponte abducti, & ecce ois terra habitat & quiescit, Hierlm aut & terra Iuda non habitat, neq; quiescit, terra cuius habitatio, cuius quies sola est necessaria nostræ spei, nostræ expectationi, nostræ salutis, vt faciat, quod promissum est nobis, vt iustificeris deus in sermonibus tuis, vt nascaris o Christe de semine Abraham, de semine Dauid, vt de Sion exeat lex, & verbū dñi de Hierusalem. Ad istā vere magnā & valde opportunā taliū equoz dñi querelam respondens seq; adiungēs angelus dñi dicit: Dñe exercituū vsquequo tu nō misereberis Hierusalem, & vrbiū Iuda, qbus iratus es: Iste iam septuagesimus annus est: Hic angelus dñi respōdēs, recte intelligit nō ipse vir q stabat in myrteta, cui & loquebant, dicētes: Perambula uimus terrā. Ipse qdem ante angelus dñi dictus est, ita & responderūt angelo q stabat inter myrteta, sed nō ipse est q dicit, dñe exercituū, vsquequo tu nō misereberis & c. Sequit em: L. Et respondit dñs angelo, q loquebatur in me, verba bona, verba consolatoria. ¶ Quilo quebat in propheta, solummodo angelus est, q autem stabat inter myrteta vir siue angelus, ipse est dñs exercituū, sed dicit aliquis: Si vir ille, angelus ille q stabat in myrteta (vir iam dictum est) dominus ipse exercituū est, quomodo dicit vel dicere conuenit illi, isti sunt quos misit dominus? Hoc profecto superflue queritur, cum domini vel dei non tantum persona sit, & vna de duabus, & alia de alia loquatur, vt illic: & nunc dñs misit me, & spū ritus eius, & alibi: Dominus mecum est tanquā bellator fortis. Sequit: L. Et dixit ad me angēlus q loquebat in me: Clama, dicens: Hęc dicit dñs exercituū: Zelatus sum Hierusalē, & Sion zelo magno & ira magna ego irascor sup gētes opulētas, qa ego iratus sum parum, ipi vero addiderūt in malū. Propterea hęc dicit dñs: Reuertar ad Hierlm in misericordijs, domus mea ædificabit in ea ait dñs exercituū, & perpēdiculū extēdet super Hierusalem. ¶ Angelus q loquebatur in propheta, iam hic facit quod pauloante promisit. Dicenti namq; quid sunt isti domine mi? Ita respondit: Ego ostendam tibi quid sint hęc: Clama (inquit) dicens: Hęc dicit dominus exercituū: Zelatus sum Hierusalē & c. Ac si dicat: Quæris de viro stante inter myrteta, cur ascendat super equum, ecce dico tibi, quia magnum est si

Apo. 19

Patriarche perambulauerunt terram,

Hebr. 11

Psal. 86. Psal. 104

Gene. 12

Esa. 2

Esa. 48 Hierem. 10

est signum dñi exercituū, valde irati super gentes, quæ Iudā & Hierusalē affixerunt. Super equū ascendit, & cōtra eas vadit. Quā ob causam? Videlicet quia ego (inquit) tanq; pater, siue tanq; vir coniugē amans, zelatus sum Hierusalē & Sion zelo magno, zelo bono, visitando in virga iniquitates eoz, & in verberibus peccata eoz, quæ videlicet virga nunc fuit potestas Babylonioz, q verbera sunt captiuitas, & tēpli vel ciuitatis incendiū. At vergero gentes, quibus tradidi filios in hoc ipsum, addiderūt siue adiuerunt in malū. Quid addiderunt? Illud nimis efficere voluerūt, q si fuisset effectū, iam nō virgā siue verbera tantū sed plusq; virgā plusq; verbera subirent quippiā, scilicet mortis additamentū. Hoc em age re, & ad hoc illos impellere voluerūt, vt ne dereliquerēt deum suū, & nolentibus cōsentire, dira supplicia mortēq; diuersas intulerunt. Propterea hęc dicit dñs: Reuertar ad Hierusalē in misericordijs, hoc q nunc vidisti virū ascendente super equū rufum, & post eu equos rufos, varios & albos, & dixisti, qui sunt isti, dñe mi, equi rufi, varij & albi, exercitus dñi sunt, & hic ipse dicitur & est dñs exercituū, quia tot equi, & multo plures q vidisti, vadunt post eu, vt tu videns, nō timeas gentes opulētas, & recte dicas, vt quidā alius ad puerū suū dixit: nolui timere, quia plures nobiscū sunt q cum illis. Quod eo dicēte & orante, aperuit dñs oculos pueri, & vidit, & ecce mons plenus equoz & curruū igneoꝝ in conspectu Helisei. Ecce tu q; vidisti equos dñi, & ipsam ascendente super equū suū rufum, cū his verbis, reuertar ad Hierusalē in misericordijs, domus mea ædificabit in ea, & perpēdiculū extēdetur super Hierusalē. Istud clama & cōtestare filijs trāsmigrationis, vt cōfortentur scientes dñm, ad ipsos reuertit in misericordijs, & dicit quia ascendente vidi. L. Ad huc clama dicens, hęc dicit dñs exercituū: Adhuc affluent ciuitates meæ bonis, & cōsuetudo habitur dñs adhuc Sion, & eliget adhuc Hierusalē. ¶ Non, inquit, hoc tantū clames, q domus mea ædificabitur, & perpēdiculū super Hierusalē extendetur, sed sicut interpellatus est ipse dñs a me dicēte, dñe exercituū vsquequo tu nō misereberis Hierusalē, & vrbiū Iuda, qbus prius iratus es, ita responsum accipe meū, & de Hierusalē & de cæteris vrbiū Iuda, quia adhuc, inquit, affluent ciuitates meæ bonis, subauditur tēporalibus, & propterea cōsolatiōe sempiterna cōsolabit dñs adhuc Sion, & electiōe pfecta eliget adhuc Hierusalē ita videlicet, vt sicut apud aliū prophetā dicit, Vocetur ciuitas iusti, mater ciuitatū vrbs si delis, & fiat qd apud eundē locutus est dicēs, quia de Sion exibit lex, & verbū dñi de Hierusalē. L. Et leuaui oculos meos & vidi, & ecce quatuor cornua, & dixi ad angelū qui loquebatur in me, Quid sunt hęc? Et dixit ad me: Hęc sunt cornua quæ ventilauerunt Iudam & Hierusalē, & ostendit mihi dñs quatuor fabros, & dixi: Quid isti ventur facerēt? Qui ait, dicēs: Hęc sunt cornua quæ ventilauerūt Iudā per singulos viros, & nemo eorū leuaui caput suū, & venerunt isti deterrere ea, vt deticiant cornua gentiū, quæ leuaerūt cornu super terrā Iuda, vt dispergerent eā. ¶ Ecce secundū quandā similitudinē exercituū ad bella ediuerso procedentiū, hinc apparuit dñs exercituū, ascendens super equū rufum, & equi rufi, varij & albi post eu, atq; inde quatuor cornua, scilicet exercitus siue reges exercituū. i. gentiū quæ disperferūt (ait) Iudā & Israel & Hierusalē. Nā quatuor gentes quæ in regibus vtiq; superbix cornibus diuinū nomen impugnaverūt, & dei populū obtruerunt Babylonios, Medos atq; Persas, Macedonas ac Romanos esse, & nūc angelus interrogatus a propheta exponit & Daniel plenissime replicat, qui in visione statuat quæ habebat aureū caput & pectus argenteū, & sub vmbilico æreū, & crura ac pedes ferreos ac fideles, has quatuor gentes interpretatus est. Et rursum in alia visione quatuor bestias, leonā & vrsum & pardū, & quartā terribilē bestiam, cui nomen non posuit, easdē gentes sub alia figura monstrauit, Medos & Persas vñ esse regnū post victoriā Cyri, non ambigit, qui & seculares & sacras literas legit. Quid Babylonij, quid Medi atq; Persæ, quid Græci, i. Macedones fecerint, quō Iudā & Israel & Hierusalē, quasi cornibus ventilauerint, quō cornu Romani imperij nō solū Hierusalē illā quæ iā non erat Hierusalē, sed spūaliter Sodoma & Aegyptus, vbi dñs noster crucifixus est, vex & Christi ecclesiā, vex Iudā, vñ Iudā, verāq; Hierusalē eliserit atq; dissipauerit missis per orbē terraz, siue vbiq; gentiū crudelibus edictis legibusq; publicis, qs nescit, quis nō audit? Et eiusmodi cornua simul quidē prophetica visione demonstrata sunt, vex & dei populū non pariter oppresserunt, sed sibi inuicē successerunt Babylonij Medi & Persæ. Persæ regnū Macedonū regno Macedonū imperiū Romanoz. ¶ Similiter de fabris sciendū, q simul quidem pro

Zelus bonus dñi ad Hierusalē. Psalm. 88

4. Reg. 3. 6.

Esa. 1. Ibidem 3

Quatuor cipua regne contra dominū. Danie. 2 Ibidem 2

Apo. 11.

phetæ ostensi sunt, venientes ad deterenda cornua regnoꝝ illorū, sed non vno eodemqꝫ tēpore detruerunt, neqꝫ oēs oia, sed singuli singula certis tēporibus deterētes cōfregērūt, & iniucē contrarij fuerūt, & alter alteri resistērunt. Quinā sunt vel fuerunt quatuor ista bria Nimirū non absurde intelligitur qꝫ fuerint principes. i. angeli illi qui singulis præerat regnis, sicut apud Daniēle declaratur his verbis: Ego (inquit) angelus veni propter sermōnes tuos. Princeps autē regni Persarū restitit mihi viginti & vno diebus. Et infra: Numquid ait, scis quare venerim ad te? Et nunc reuertar vt plerū aduersus principē Persarū. Cū em̄ egrededer, apparuit princeps Græcorū veniēs. Sicut principē Persarū & principē legi mus Græcorū, ita principē quēlibet Babyloniorū, & principē aliquē fuisse nō dubitamus Romanorū. s. angelos qꝫ singulis regnis p̄fuerūt, malos vtiqꝫ angelos, malos principes, ma ligni, in qꝫ mundus positus erat, sicut manifeste testant̄ acta principatus eorū, acta crudelia, gesta sanguinea, quoꝝ narationibus horrifonis libri tā seculares, qꝫ diuini pleni sunt. Vno dei populus bonū angelū, bonū habebat principem. s. Michaelē, vt ibidem angelus qui Daniēli loquebatur: veruntamen, inquit, annuntiabo tibi, quod expressum est in scriptura veritatis, & nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michael princeps vester. Primus istorū quos propheta dñs ostendit, primus fabrorū eiusmodi scilicet angelus qui præerat Babylonis, detruuit cornua gentiū, quæ ventilauerunt Iudā & Israhel, & Hierusalē, in eo vi delicet qꝫ permittente vel disponēte iusto iudice deo, caput regni Assyriorū Niniuē sub uerterunt, multasqꝫ gentes p̄ circuitū, nō valēte aliquo resistere principi Babyloniorū. Nō quidē ille neqꝫ alij fabri, i. principes mali, qꝫ secundus princeps Persarū Babylonici regni cor nu cōtruiuit, tertius princeps regni Græcorū, qui Persas cornu suo mutilauit, quartus prin ceptus Romanorū, qui cornu Græcorū citissime cofregit: non, inquit, isti propterea sic & sic egerunt. Non propterea irati sunt, quia regna illa populū dei vexauerunt, sed cū semper auidi sint sanguinis humani, & videre hominū cades eorū luxuria sit, permissio dei libenter vū sunt, quod videlicet permissum, cum sit iustū & bonū, ipsi semper illo iniuste & male vtuntur, sicut econtra deus malis eorum semper bene vitur. Vnde notandum, qꝫ cum dixisset propheta, quid isti fabri veniunt facere, repetiuit angelus quod iam dixerat. Hæc sunt cornua quæ ventilauerunt Iudā, & adiecit, quod nō dixerat, per singulos viros, & ne me eorū leuauit caput suum, & tunc demū de fabricis ait, & venerunt ipsi detere eā, vt desic ciant cornua gentium, quæ leuauerunt cornū super terram Iudā, vt disperderent eā, & est sensus, Cornua quæ ventilauerunt Iudā. i. reges vel regna, quæ captiuauerunt vel obrui uerunt Iudā: singula suis tēporibus nimis grandia, nimisqꝫ fortia fuerunt, ita vt dum ven tilarent Iudā per singulos viros, nemo eorū leuaret aut leuare deberet caput suū, vtz dum alteꝝ contra alteꝝ consurgit, & alteram fortitudinem, quasi manu fabrilī & ferreo malleo contundit atqꝫ confringit siue detrit, datur inde occasio leuandi caput suum, & resistendi iam detritis cornibus gentium. Verbi gratia, Cornu magnū de quatuor cornibus vnū fuit regnum Græcorū, sed diuisum est contra semetipsum, quia de regno vno, regna quatuor facta sunt, quando Alexandro mortuo, obtinuerunt pueri eius regnū, vnusquisqꝫ in loco suo. Attende nunc, Si regnū illud integrū permansisset & vnū, nunquid contra illud Iudas Machabæus leuasset caput suū? Equidē potuisset hoc fieri per dei auxiliū, sed placuit ne anti. li. 12. ca. 5

Dante, 10 regnis, sicut apud Daniēle declaratur his verbis: Ego (inquit) angelus veni propter sermōnes tuos. Princeps autē regni Persarū restitit mihi viginti & vno diebus. Et infra: Numquid ait, scis quare venerim ad te? Et nunc reuertar vt plerū aduersus principē Persarū. Cū em̄ egrededer, apparuit princeps Græcorū veniēs. Sicut principē Persarū & principē legi mus Græcorū, ita principē quēlibet Babyloniorū, & principē aliquē fuisse nō dubitamus Romanorū. s. angelos qꝫ singulis regnis p̄fuerūt, malos vtiqꝫ angelos, malos principes, ma ligni, in qꝫ mundus positus erat, sicut manifeste testant̄ acta principatus eorū, acta crudelia, gesta sanguinea, quoꝝ narationibus horrifonis libri tā seculares, qꝫ diuini pleni sunt. Vno dei populus bonū angelū, bonū habebat principem. s. Michaelē, vt ibidem angelus qui Daniēli loquebatur: veruntamen, inquit, annuntiabo tibi, quod expressum est in scriptura veritatis, & nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michael princeps vester. Primus istorū quos propheta dñs ostendit, primus fabrorū eiusmodi scilicet angelus qui præerat Babylonis, detruuit cornua gentiū, quæ ventilauerunt Iudā & Israhel, & Hierusalē, in eo vi delicet qꝫ permittente vel disponēte iusto iudice deo, caput regni Assyriorū Niniuē sub uerterunt, multasqꝫ gentes p̄ circuitū, nō valēte aliquo resistere principi Babyloniorū. Nō quidē ille neqꝫ alij fabri, i. principes mali, qꝫ secundus princeps Persarū Babylonici regni cor nu cōtruiuit, tertius princeps regni Græcorū, qui Persas cornu suo mutilauit, quartus prin ceptus Romanorū, qui cornu Græcorū citissime cofregit: non, inquit, isti propterea sic & sic egerunt. Non propterea irati sunt, quia regna illa populū dei vexauerunt, sed cū semper auidi sint sanguinis humani, & videre hominū cades eorū luxuria sit, permissio dei libenter vū sunt, quod videlicet permissum, cum sit iustū & bonū, ipsi semper illo iniuste & male vtuntur, sicut econtra deus malis eorum semper bene vitur. Vnde notandum, qꝫ cum dixisset propheta, quid isti fabri veniunt facere, repetiuit angelus quod iam dixerat. Hæc sunt cornua quæ ventilauerunt Iudā, & adiecit, quod nō dixerat, per singulos viros, & ne me eorū leuauit caput suum, & tunc demū de fabricis ait, & venerunt ipsi detere eā, vt desic ciant cornua gentium, quæ leuauerunt cornū super terram Iudā, vt disperderent eā, & est sensus, Cornua quæ ventilauerunt Iudā. i. reges vel regna, quæ captiuauerunt vel obrui uerunt Iudā: singula suis tēporibus nimis grandia, nimisqꝫ fortia fuerunt, ita vt dum ven tilarent Iudā per singulos viros, nemo eorū leuaret aut leuare deberet caput suū, vtz dum alteꝝ contra alteꝝ consurgit, & alteram fortitudinem, quasi manu fabrilī & ferreo malleo contundit atqꝫ confringit siue detrit, datur inde occasio leuandi caput suum, & resistendi iam detritis cornibus gentium. Verbi gratia, Cornu magnū de quatuor cornibus vnū fuit regnum Græcorū, sed diuisum est contra semetipsum, quia de regno vno, regna quatuor facta sunt, quando Alexandro mortuo, obtinuerunt pueri eius regnū, vnusquisqꝫ in loco suo. Attende nunc, Si regnū illud integrū permansisset & vnū, nunquid contra illud Iudas Machabæus leuasset caput suū? Equidē potuisset hoc fieri per dei auxiliū, sed placuit ne anti. li. 12. ca. 5

Leuare caput.

1. Mach. 1. regnum Græcorū, sed diuisum est contra semetipsum, quia de regno vno, regna quatuor facta sunt, quando Alexandro mortuo, obtinuerunt pueri eius regnū, vnusquisqꝫ in loco suo. Attende nunc, Si regnū illud integrū permansisset & vnū, nunquid contra illud Iudas Machabæus leuasset caput suū? Equidē potuisset hoc fieri per dei auxiliū, sed placuit ne anti. li. 12. ca. 5

Vide Iose. 12. ca. 5 deo tali ordine fieri hoc ipsum, scilicet vt regnū diuisum infirmius existeret, & præterea fa ber ille magnus Romani imperij principatus, eidem superueniret, suocqꝫ illud malleo tunc deret ac detereret. Recensitæ historiæ hoc testantur qꝫ Epiphanes ille Antiochus, contra quē recte & iuste caput suū leuauit Iudas Machabæus, iam dudū crescentis & inualescentis eiusdem Romani imperij viribus terebatur, & legati Romanorum iussu Israhel Aegypto inquam regno suo voluerat adiūgere, vnde fuerat inhoneste reuersus. Laudabilis in istis quoqꝫ providentia dei, quia sicut quando primū Israhel ex Aegypto ascendit rubrum mare, vt transiret, diuisit illi in diuisiones, ita extunc regna gentium, quorum in medio p̄erē grinarut omnis qui ad deū tendit, verus Israhel contra semetipsā diuisit, ita vt illorū dissensio sanctis & electis occasio salutis existeret. L. Et leuauit oculos meus & vidi, & ecce vir, & in manu eius funiculus mensorū, & dixit: Quo tu vadis? Et dixit ad me: Vt metiar Hierusalē & videam, quanta sit latitudo eius, & quanta longitudo eius. Et ecce angelus qui loque batur in me, egrediebatur, & alius angelus egrediebatur in occursum eius, & dixit ad sum: Curre & loquere ad puerum istum dicens: Absqꝫ muro habitabitur Hierusalē

præ multitudinē hominū & iumentorū in medio eius, & ego ero ei (ait dñs) murus, ignis in circuiu, & in gloria ero in medio eius. Magnū gaudiū angelorū, magnū in his verbis istis pro re quæ accidit cœlestibus spiritibus & terrenis hominibus, lætitiæ tripudiū. Nā quia p̄ualuit dñs exercitū, & detritis cornibus regnoꝝ gentiū, propositū dei ad effectum peruenit, vt ædificaretur Hierusalē, & in ea templū nomini dñi. Gaudēt angeli, & hoies nolunt esse participes gaudiū sui. Vere magna gaudendi ratio, sed attendas nō solū templū illud manufactū, quod Zorobabel fundauit & perfecit, nec solū ciuitatē illā, cuius muros Neemias construxit, detrito dūtaxat vno cornu regni Babylonici per fabrū regni Persici, sed templū non manufactū & ciuitatē dei viuētis Hierusalē cœlestē, quæ detritis cunctis quatuor cornibus illis, nunc vsqꝫ ædificatur vt ciuitas (vt ait Psālmista) cuius participatio eius in idipsum, cuius templū iādudū ædificatū est, imo & Iudaica impietate solutū fuit, & post triduū excitatus est. Templū aliud ciuitas illa nō habet, nā templū (ait Iohānes) nō vi di in ea, dñs em̄ omnipotēs templū illius est & agnus. Illuc sine dubio tendit hæc prophe tica visio, & inde gaudent angeli, qꝫ tale cū hominibus templū semper sint habituri, talē cū hominibus ciuitatē semper sint habituri. Quare autē maxime tunc tēporis visio pro hac re demonstrari debuit angelicæ cōgratulatonis, nisi qꝫ ciuitas illa terrena & templū illud ma nufactū, quæ tunc reædificari incipiebāt, quæ dā erant instrumenta siue initia cœlestis illi us ciuitatis. Nā (vt ante iā dictū est) de loco & ciuitate vel gēte illa, iuxta promissiones dei Christū nasci oportebat, & inde iā tunc gaudiū, quia reædificatio tēplo & ciuitate illa san ctorū spes nō peribat, & promissio permanebat. Vnde quō nunc gaudere gestiunt. Ecce, inquit, vir & in manu eius funiculus mēsorū, & funiculus ille alacriter quid ageretur signi ficabat, & vt amplius inquireretur vidētē excitabat. Nec ille moratus: quo, inqt, tu vadis? vt metiar (ait) Hierusalē, & videā quāta sit latitudo eius, & quāta longitudo illius. Breuiter asseruit qꝫ ædificatio nō in incerto esset aut deberet differri. Nunquid autē vir ille cuius est funiculus in manu habere, nō dū sciebat quāta longitudinis Hierusalē, & quāta deberet la titudinis esse? Si de ciuitate illa terrena siue manufacta quæritur, nō magnū erat illi viro sci re vel videre, sed nec vllus prophetarū dignū duxit scripto, ad nostrā notitiā transmittere quāta fuerit latitudo vel longitudo eius. Porro de ciuitate cœlesti, cuius illa ciuitas quod dā exēplar fuit, haud dubiū est quin longitudinis & latitudinis mēsor ille sit vir cuius in ma nu funiculus est, qui oīs diuisionis gratiā, cū patre & æqualē spū sancto potestātē habet, & hmoi dimēssiones ita videt, vt videre faciat, nec quenqꝫ lateat quāta debeat esse longitu do illius, quæ est fides. s. vsqꝫ ad mortē, & quanta latitudo, quæ est dilectio. s. vsqꝫ ad mor tem. Nā esto, inquit, fidelis vsqꝫ ad mortē. Et maiorem hac dilectionē nemo habet, vt ani mā suā ponat quis pro amicis suis, & tanta quidē longitudo, tanta latitudo, tā in isto seculo habēda, vbi pro fide mori quis potest, pro dilectione animā suā ponere potest. Sed in illo seculo quo cū peruenerit, neqꝫ mors, neqꝫ luctus, neqꝫ clamor, neqꝫ dolor erit vltra, qd erit longitudo & quid latitudo, nisi longitudinis & latitudinis huiusce remuneratio? Hoc illi viro videre perfectionē erat ostēdere atqꝫ promittere. Ad hoc dictū illius viri, ecce, inqt, angelus qꝫ loquebatur in me, egrediebatur, forte dimēssiones illas inspecturus. Docēdus autē erat propheta ne humano sensu acciperet id qd de latitudine & longitudine audierat. Ali us ergo, inquit, angelus egrediebatur in occursum eius & dixit ad eū: Curre & loquere ad puerū istū dicens: Absqꝫ muro habitabitur Hierusalē. Quæ causa, putas prophetā hic ange lus p̄uocauit, nisi quia (sicut iā dictū est) docēdus erat? Est em̄ quæ dā sensus pueritia, quæ in isto quidē nondū reprehēnsibilis erat, qꝫ nondū audiendo vel vidēdo talia multum tēpus habebat. Reprehendunt autē in his, qui propter tēpus esse debent, & nō sunt perfe cti siue magistri, qualibus Apostolus: Quī, inquit, imbecilles facti estis, quibus lacte opus sit, non solido cibo. Omnis em̄ qui lactis est particeps, expers est sermonis iustitiæ, paruulus em̄ est. Perfectorū autē est solidus cibus eorū qui pro cōsuetudine exercitatos habent sen sūs. Hæc Apostoli sententiā p̄senti quoqꝫ exemplo clarior sit. Videbat hic oculis eleuatis vir, cuius in manu funiculus mensorū, & audierat eū dicentē, vt metiar Hierusalē, & vide am quāta sit latitudo eius, & quāta longitudo illius. Si nondū aliud quid intelligebat in vi sū illo, nisi terrenæ illius ciuitatis dimēssiones, profecto puer erat, puerilē sensum habebat & interim visio quam videbat, quia de terreno tantū ædificio gaudebat, non solidus ille ci bus, sed quædam erat lactis alimonia. Recte igitur puer dictus est, sed cito in virum profi

2. Eld. 6 Templum non manu factum. Psal. 121.

Apoca. 21

Congratus ratio angelorum.

Apoc. 2

Iohan. 19 Apo. 21

Cur pphe ta hic puer dicitur. Heb. 5

cere habebat pſenti magiſterio cœleſtium ſpirituū dicentium. Abſq̄ muro habitabitur Hieruſalem præ multitudine hominū & iumentorū in medio eius, & ego ero ei (ait dñs) murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio eius. Eſt em̄ ſenſus, Hieruſalē quæ p̄ nos ædificatur, quā per ſemetipſum vir iſte metitur, muro manufacto nō circundatur, ſed tota ſpūalis eſt ædificatio eius. Dñs ipſe murus eius, murus ignis in circuitu, per q̄d ciuitas illa q̄ firma ſit ſatis innuitur. Cū em̄ ſcriptū ſit, Sicut fluit cœra a facie ignis, ſic pereant peccatores a facie dñi. Quis ibi hoſtē timebit? quis de inimico ſollicitus erit? Ergo q̄d in pſalmo de hac ipſa Hieruſalē dictū eſt: Montes in circuitu eius, & dñs in circuitu populi ſui, magnificè præſens locus illuſtrat ei, qui ſenſum exceſſit pueri. Quod deinde vbi dixerat, ego dñs murus ignis in circuitu, ſubiunxit, & in gloria ero in medio eius. Itidē longe ſupra ſenſum pueri eſt, q̄a videlicet, nō ſicut hō localis & terrenus in medio hominū localitū terrenorū, ſed ſicut deus creator ſpirituū in medio erit angelorū & hominū in templis cordiū, in domibus quæ ipſa corpora ſanctorū & animarū præcordia ſunt, quod quale eſt vel erit, oculus non vidit & auris nō audiuit, & in cor hominis nō aſcendit. ¶ Pueri quidā qui nunq̄ proficiūt, pueri centū annorū, iſtud q̄d hic dictū eſt, abſq̄ muro habitabitur Hieruſalē præ multitudine hominū & iumentorū in medio eius, putant carnaliter eſſe venturū, videlicet q̄ Hieruſalē tantā beatitudinē habitura ſit, vt præ multitudine hominū & iumentorū omnī murum habere nō poſſit, ſed dñi deſenſio murus ſit ipſus & illius in medio habitantis gloria perfruatur. Ad puerū huiusmodi, puerū centū annorū qui moritur eſt maledictum, populus em̄ Iudaicus eſt, non currit neq̄ mittitur angelus vt ad eū loquatur, nec em̄ audire aut ſecundū ſenſum ſenū intelligere vult. Nos autē cū iſto puero, qui audiendo & intelligendo proficit in virū, ſic intelligimus q̄ dictū eſt præ multitudine hominū & iumentorū in medio eius, abſq̄ muro habitabitur, vt nunc manifeſte & oculis apertis videmus. Quis em̄ regō aut imperatorū tam magnū ſue tā amplū potuiſſet facere murū, qui cōcluderet orbē terrarū? Niſi autē concluderet orbē terrarū, non poſſet ambire Hieruſalē iſtam ſcilicet eccleſiam, quia videlicet in toto diſfuſa eſt orbe terrarū. In ea dicuntur homines qui ſpūalia ſpūant, iumenta vero qui ſimpliciter ſapiunt, iuuant autē eos qui cū ſint ſpūales, ſua ſpūalia ſeminant illis, & eos carnalia metunt. Et hic quidē in pſenti ſeculo talis Hieruſalē peregrina pars cœleſtis Hieruſalē, idcirco abſq̄ muro habitabitur, quia nō vno in loco, nō in vna gente cōtinetur, ſed (vt iam dictū eſt) per orbem terrarū diſfunditur. In illo autē ſeculo quo hinc quotidie tranſfertur, multo maxime nec eſt nec eſſe debet aut poteſt murus in circuitu eius, niſi dñs qui & in gloria erit in medio eius. Sequitur. LO o fugite de terra aquilonis, dicit dñs, quoniā in quatuor ventos cœli diſperſi vos, dicit dñs. O Sion fuge quæ habitas apud filiā Babylonis, quia hæc dicit dñs exercituū. Poſt gloriā miſit me ad gentes, quæ ſpoliauerūt vos. Qui em̄ tetigerit vos, tanget pupillā oculi mei. Quia ecce ego leuo manū meā ſuper eos, & erūt prædæ his qui ſeruiebāt ſibi & cognoscentis, quia dñs exercituū miſit me. ¶ Quam opportune, q̄ ſapienter ſpūs ſanctus dū ſenibus loquatur, & ſenili auditis animo delectetur, interim puero blanditur, qualis vero tutos tunc erat populus qui de Babylonica captiuitate reuertebatur, cuius ſenſum ſupergradi volebat iſtum, quē appellabat angelus puerū, dicens: curre & loquere ad puerū iſtū. Nā puero centenariū, de quo iam dictū eſt, nequaquā blanditur, ſed dicit ei, quia morietur. Quomodo vel ad quid blanditur illi puero, id eſt, ſimplici populo? Videlicet ita loquendo, vt ſentiat talis puer ſe diuina inuitatione reuocari de Babylone ad reædificandā ciuitatē vel templū, cuius reædificatio (ſicut iam dictū eſt) præparatio erat ſalutis humanæ. Puer erat quiſquis nihil aliud præter reſtitutionē loci & gentis ſperare ſciebat, quenq̄ ſaltē hoc exiguum delectabat. Vir autem, imo & ſenex erat, quiſquis loci illius reſtitutionē non propter ipſum locum, ſed propter eū qui inde venturus erat, ſcilicet Chriſtū deſiderabat. Vocatiū caſum cōgeminas, o o fugite (inquit) de terra aquilonis, itemq̄ tertio, o Sion, fuge quæ habitas apud filiā Babylonis. Fugite de terra aquilonis, idem eſt, q̄ fuge quæ habitas apud filiā Babylonis. Plaga nāq̄ orbis, quas Græci appellant Clymata iuxta ſitū Hieruſalē intelligitur & templū, & iuxta ſitū illius Babylon, apud quam captiuus erat dei populus, in parte eſt aquilonari. Hoc ergo q̄d dicitur, o o fugite, o Sion fuge, ſic intelligitur, ſenſu quidē puerili, ſed nō inutili. Ecce quō pœnitent dñm mali quod fecit nobis, quomodo dolet ſuper ciuitate incluta & tēplo nobili, in qua ſola ciuitate gloriſicabatur, in quo tēplo vnico nomen eius inuocabatur

Dñs murus eius. Pſal. 67 Pſal. 124

Eſaie. 64 Iudæi, pueri centum annorum sunt.

Eſa. 67

Roman. 9.

Eſa. 67

Clymata secundū ſitū Hieruſalē.

bat. Nec mirum, magnū em̄ illic erat nomen eius, magnus honor impēdebatur nomini eius, Cyrus nos illuc redire non cōpuliſt, ſed tantummodo redeundi licentiā dedit. Quis eſt in vobis (ait) de vniuerſo populo dñi cœli? Sit deus illius cum ipſo, & aſcendat Hieruſalem, quæ eſt in Iudæa, & ædificet domum dñi dei ſui Iſrael. Quotopere nos inuitat, vt properanter velimus exire de terra iſta, terra Babylonis immunda, dū dicit, o o fugite de terra aquilonis, o Sion fuge, quæ habitas apud filiā Babylonis, & quantū pœnitent eum de his quæ paſſi ſumus, qui em̄ deinceps tetigerit nos, tanget pupillā oculi eius, & prædæ nobis erunt hi, quibus ſeruiebamus, id eſt, captiuos ducemus eos, qui captiuos duxerunt nos. Iſte ſenſus (vt iam dictū eſt) puerilis quidē eſt, ſed vtilis, quia quomodocūq̄ factū ſit, factū eſt vt reſtrueret locus & gens, vnde ſalutē mūdi Chriſtū oportebat naſci. ¶ Senſus tamen vtilior quāto ſolidius cibis lacte melior exiſtit, in diſcipulis Chriſti eſt. Primo, ipſa quæ hic loquitur perſona, cognoscenda eſt. Vnde cognoscetur? Nimis ex eo q̄ ait dñs exercituū, poſt gloriā miſit me ad gentes q̄ ſpoliauerūt vos, itēq̄ & cognosceſtis quia dñs exercituū miſit me, lauda & letare filia Sion, quia ecce ego venio & habitabo in medio tui, ait dñs. Quis eſt iſte dñs exercituū, quē poſt gloriā miſit dñs exercituū? Quis, inquā, niſi dñs filius dñi patris? Filiū nāq̄ dñm & deū, quod iuſte credimus & fideliter cōſtemur, miſit in hūc mundū poſt gloriā pater deus & dñs. Quā poſt gloriā? Nimirū poſt gloriā diuinitatis longe & infinite poſtq̄ erat in forma dei. Quod nō eſt aliud q̄ in gloria dei. hinc Apoſtolo Philip. 2. Qui cū in forma dei eſſet, nō rapinā arbitratus eſt eſſe ſe æqualē deo, ſe ſemetipſum exinanituit formā ſeui accipientis, &c. Itaq̄ dictū hoc propheticū gratū & gratioſum nobis ſit, quia fidele eſt teſtimoniū dñi noſtri Ieſu Chriſti, nō ſolum quidē, ſed de multis vnum pulcherrimū atq̄ clariffimū. Igitur ab iſto loco illuc ſe intēdat animus, quo poſt detrita (vt Luca. 1. iam dictū eſt) cornua gentiū, victor propoſiti deus, promiſſum ſuū impleuit, & inſurandū quod iurauit ad Abrahā patrē noſtrū, datū ſe nobis, mittendo in hūc mundū filiū ſuæ charitatis propter nimiam charitatē qua deus mundum dilexit. Hic pulcherrimus eſt ordo prophetiæ, quatenus poſt reuerſionē eius ad Hieruſalem in miſericordijs, quibus domus eius ædificata eſt in ea, & poſt detritiōne regnorū quatuor, q̄ per quatuor cornua ſignificata ſunt, & p̄ quæ ſibi accipientis, &c. Itaq̄ dictū hoc propheticū gratū & gratioſum nobis eſt, quia auertere nitebatur, veniſſe, qui promiſſus fuerat cōſideretur, & dicta hæc, o o fugite de terra aquilonis, &c. tanq̄ præſentis eius voces audiāt. Quid em̄ eſt aliud, fugite de terra aquilonis, ſiue fuge Sion quæ habitas apud filiā Babylonis, q̄ hoc initiū eius euangelicæ prædicationis: pœnitentiā agite, appropinquabit em̄ regnū dei. Deniq̄ incredulū eſſe & cordis impenitentis, hoc eſt, permanere in terra aquilonis, venti vtiq̄ frigidi, per quem diabolum ſolet in ſcripturis figurari, & e contra, fugere de terra aquilonis, hoc eſt, credere & pœnitentiā agere cū ſpe perueniendi ad regnū dei. Item, habitare apud filiā Babylonis, hoc eſt, ceſſare ab eiſdem vitijs & concupiſcentijs. Duæ cauſæ quas hic poſuit, qm̄ in quatuor ventis cœli diſperſi vos, quia poſt gloriā miſit me ad gentes quæ ſpoliauerunt vos, vnā rationē faciunt, & illius vnus continens ſenſum, quā euangelista ſcripſit, quia Ieſus moriturus erat, vt filios dei, qui diſperſi erant, congregaret in vnū. Ratio hæc ſic in iſto diuiſa eſt, vt omni habenti aures audiendi, prima parte timorē incutere ſequentē dilectionē inſinuare velit. Dum em̄ p̄miſſo, fugite de terra aquilonis, quod eſt dicere, nolite cordis eſſe impenitentis, ſubiungit, qm̄ in quatuor ventis cœli diſperſi vos, opportuno timore concutitur attentus auditor, ſi tamē intelligit, quō vel ob quā cauſam facta ſit illa diſperſio, qua ſparſim mixtimq̄ inter malos & reprobos electi naſcuntur in hoc mundo, qui ſimul eſſe & ſolui naſci debuiffent in paradifo. Cū item p̄miſſo, o Sion fuge quæ habitas apud filiā Babylonis, ſubiungit, quia poſt gloriā miſit me ad gentes. Magna dilectionis dei offertur occaſio, cōſiderati quod veraciter dictū ſit, q̄ bonus Iſrael deus. Quia videlicet ſic dilexit mundū, vt filium ſuū vnigenitū daret, vt omnis qui credit in ipſum, non pereat, ſed habeat vitam æternā. Et q̄ bonus ſit idē vnigenitus, qui cū in forma dei eſſet, propter nos accepit formā ſerui, atq̄ poſt gloriā claritatis quā habuit apud deū priusq̄ mundus fieret, ſaturatus eſt operibus, dans percipienti maxillam & factus eſt obediens vſq̄ ad mortē, mortem autē crucis & qui miſit, & qui miſſus eſt, dñs exercituū eſt, teſtatur præſens locus ſcripturæ veritatis. Nam ne forte quis non audierit, non contentus fuit ſemel dixiſſe de iſto, qui poſt

Sensus myſticus.

Philip. 2.

Luca. 1.

Ephe. 2.

Fugere de terra aquilonis, e pœnitentiā agere.

Matth. 4.

Iohan. 11.

Iohan. 3.

Philip. 2.

Iohan. 17.

Eſa. 73

gloriam missus est, quod dñs sit, sed tertio repetiuit, dicit dominus. Pauculis dictionibus interiectis, & de illo qui misit secundo asseruit q̄ dominus exercituum sit. Iam quippe se- mel dixit, iste dñs qui missus est, & cognoscetis quia dominus exercituum misit me, & pau- cis interiectis, iterum dicitur est filia Sion, & scies quia dominus exercituum misit me ad te. Interea vide q̄ sapiēter q̄ mira arte sapientia, puerū illū supradictū capit, scilicet popu- lum illius temporis, qui sperare nesciebat tale quid, qui nō posset vefci tam solido cibo tan- tæ promissionis, & idcirco oportebat eum lactari lacte literali, quod est huiusmodi, cū di- xisset, Post gloriam misit me ad gentes, addidit, quæ spoliauerūt vos, & subiunxit, qui em̄ tetigerit vos, tanget pupillam oculi eius, siue oculi mei, quia ecce ego leuo manū meam su- per eos, & erunt prædæ his qui seruibant sibi, hoc em̄ litera sonat, quod talis deberet re- mutatio fieri, vt reuersi de Babylonica captiuitate, multiplicati atq; reprobatī, præsentē cū eis domino irent super Babylōnos & cæteras gentes, a quibus fuerant spoliati, & verā vi- ce spoliarent eos, cederentq; sibi in prædam hi, quibus seruiant ipsi eodē genere vel mo- do prædæ siue seruitij. Bonus nobis error pueri, siue sensus puerilis, & cunctis profuturus seculis, quia videlicet tali spe alacriores effecti, reuersi sunt & ædificauerunt, & scripturam, quæ vtiq; pro nobis gentibus facit quasi contra nos agentem, nobisq; contraria promi- tentem, maiore cum fauore susceperunt & custodierunt tanquam scripturam v̄ vere est diuinæ authoritatis. Deus aut̄ quomodo cogitauit, ita & fecit, leuaui manum suam super gentes, quæ spoliauerunt Iudæos, ornatu ciuitatis & templi & quibus seruiunt & ser- uiunt Iudæi, quarum gentium maxime fuere Romani, & ecce ipsi sunt prædæ Iudæis, sic licet apostolis, qui vtiq; sunt ex Iudæis. Quomodo gentes siue Romani prædæ sunt apo- stolis? Nimirum eo modo quo piscatoribus pisciculi. Sic em̄ quibusdam eorū quando vo- cauit eos, dixit: Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominū. Istei sunt & quicquid miles illis, quos qui tetigerit, tanget pupillam oculi mei, non vt ego cæcus siam, sed vt cæ- ci sint ipsi qui tetigerunt, & ego abscondam faciem meam ab eis, quomodo abscondit & auerit quis, iustum vitans aduersarij insidiantis, pupillam oculi sui. Sequitur. L. Lauda & læ- tare filia Sion, quia ecce venio & habitabo in medio tui, ait dominus. Et applicabuntur gen- tes multæ ad dominum in die illa, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui, & scies quia dominus exercituum misit me ad te. Et possedit dominus Iudam partem suam in terra sanctificata, & elegit adhuc Hierusalem. Sileat omnis caro a facie domini, quia cō- surrexit de habitaculo sancto suo. Sicut iam ante prælibauimus, bis ab ista persona domi- ni exercituum, quæ hic loquitur, dictum est, Dominus exercituum misit me, quia dicitur rus, lauda & lætare filia Sion, sic præcedentia finierat, & cognoscetis quia dominus exer- cituum misit me, & ecce iterum præmissio, & habitabo in medio tui, subiungit, & scies quia dominus exercituum misit me ad te. Pulchrum hoc & consideratione dignū est, quia pro- fecto filium, qui reuera dominus exercituum est, misit pater sine dubio dominus exercitu- um, misit spūs sanctus veraciter dominus exercituum. Duæ personæ patris & spūs sancti vnam personam filij miserunt, sic apud Esaiam ipse loquitur, & nunc dñs misit me, & spūs eius. Nimirū quando beata virgo Mariā, nunciante angelo, cōcepit, nunc filiū dominū ex- ercituū, & pater dominus exercituū misit & spūs sanctus dñs exercituū misit eum in vterū eius, idē virginis. Pater, quēadmodū ipse dicit: Eructauit cor meū verbū bonū. Spūs san- ctus quēadmodū angelus ad Mariā: Spiritus sanctus (ait) superueniet in te, & virtus altissi- mi obumbrabit tibi. Et ad Ioseph: Quod em̄ in ea natū est, de spiritu sancto natum. Super hoc lauda & lætare filia Sion ait dominus ipse qui missus est, deus ex dei patris generatio- ne, & homo ex sancti spūs operatiōe, quia ecce ego venio & habitabo in medio tui. Quid est in medio tui, nisi in cōmunionē naturæ tuæ, cū substantia veræ carnis. Nam verbum caro factū, & habitabit in nobis. Ergo in medio tui, hoc est, præter peccatū omnia suscipi- ens quæ sunt tuæ conditionis: primo nouē mensibus habitans in hospitio ventris femi- ne, deinde in cunabulis, imo in præsepi inuolutus pannis, circūcisus, & ad templū deporta- tus, cū hostia legali, & per annos triginta patiens omnia quæ sunt humanæ fragilitatis, præ- ter peccatū (vt iā dictū est) modis omnibus inuentus est homo, & mortis quoq; experime- to. Vere magna materia laudationis & lætitiæ talis aduentus, & talis domini cohabitatio. Quamobrē & ita præmisit, lauda & lætare filia Sion. Omnis anima quæ tantū bonū per fi- dem speculando mereris dici & esse Sion, Anima Iohānis vere filia Sion, prima lætata est post

post illā lætitiæ matrem, cuius in medio, cuius in vtero iam hic dñs habitabat. Vnde & lau- dabat in lætitiā, lætatur in laude, dicendo: Magnificat anima mea dñm, & exultauit spūs meus in deo salutarī meo. Post eā prima laudauit, & lætata est anima Iohannis: Ecce em̄ (ait) Elisabeth ex quo facta est vox salutationis tuę in auribus meis, exultauit in gaudio in- fans in vtero meo. Vbi tempus loquendi afficit illius lætitiæ, causam pulchra cum laude ta- liter deprompsit. Qui habet sponfam, sponsus est, amicus autem sponsi, q̄ stat & audit eum gaudio gaudet propter vocem eius. Hoc ergo gaudiū meum impletū est, quod deinde di- cit dñs: Et applicabunt gentes multæ ad dñm in die illa, & erunt mihi in populum, manife- stum atq; perspicuum est, quia videlicet ex quo dies ista illuxit, vel tempus aduenit, de quo in Esaiā dñs: In tempore placito (inqt) exaudiui te, & in die salutis adiuui te. A post olus au- tem succinit: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, & ex eo gentes multæ applicabunt ad dñm, & sunt ei in populum. Porro ante diem hāc, notus tantum in Iudæa deus, in Israel magnum nomē eius, & recte aliæ quoq; gentes applicabunt ad dñm, & sunt ei in populum, licet inuideat & indignetur Iudæi, q̄ sibi vident soli esse filia Sion, & non pti- nent ad filiam Sion. Quid em̄ an Iudæos deus tantum? nonne & gentium? imo & genti- um. Et habitabo (inqt) in medio tui, s. secundo aduentu, non quomodo primo aduentu ve- nio, sicut iam dixi, vt habitem in medio tui. Primo nāq; passibilis atq; mortalis atq; iudican- dus. Secundo impassibilis atq; immortalis deus iudicij dñs, habitabo in medio tui. Primæ habitationis in medio tui fructus hic est, vt applicentur gentes multæ ad dñm, sequentis ha- bitationis erit effectus, quem Iohannes dicit: Scimus, quia cum apparuerit, similes ei erimus Iohā. 3 quoniam videbimus eum sicuti est. Illud videre, perfectū erit scire, de quo hic ait: & scies, quia dominus exercituum misit me ad te. Quid porro sibi vult quod cum dixisset, & ap- plicabuntur gentes multæ ad dominum, & erunt mihi in populum, subiungit atq; ait: & possi- debit dominus Iudam partē suam in terra sanctificata & eliget adhuc Hierusalem. Nimirū quia faciendum, & huic erat, quod prophetis alijs iubetur, scilicet claudere sermonem, li- gare testimonium, quia videlicet, sic expediebat, nec enim portare potuissent hoies, si ma- nifeste diceret illis deus, id quod intendebat. Ecce illud quod dixerat, & applicabuntur gen- tes multæ ad dominum, subtegit, dicendo: Et possidebit dominus Iudam partem suam, quo noīe, qm̄ Iuda interpretatur confessio, cum significantur omnes gētes Christum con- fiteutes, putare poterat ille populum Iudæ, qui hæc audiebat, quod qualicumque modo ap- plicandæ forent ad dominum multæ gentes, tamē ipse solus domini pars esse deberet, quæ existimatio nihil proposito dei nocuit aut nocet, imo prodest, quia dum illi beneuoli fue- runt, scriptura nobis custodita est. Sensus hic est, Iudam partem suam, id est, eos qui præ- ordinati sunt ad vitam, qui secundum propositū vocati sunt sancti, quos præsciuit & præ- destinauit conformes fieri imaginis filij sui, qui oīs Iuda, Idem credentes atque confiteutes sunt, & pars domini sunt, possidebit dominus in terra sanctificata, in terra viuentium, vbi quod est, totum sanctum est, & ita possidebit vt nullus desit de numero eorum, & quia nō sufficiunt, qui de ista terrena Hierusalem illic ascendunt, adhuc eliget de alijs quoq; gen- tibus, affument qui sint Hierusalem. Nonne in his quæ dicta sunt, merito confortentur ma- nus dissolutæ, & genua debilia roborentur? Nonne merito dicant pusillanimis, conforta- mini, & nolite timere? Sequitur ergo: L. Sileat omnis caro a facie domini, quia consurrexit de habitaculo sancto suo. Ac si dicat: Sileat quatuor cornua, quæ ventilauerunt Iudam, & Israel, & Hierusalem, sileant omnes qui regnare præsumperunt, domino nesciente, do- mino non probante, quia caro sunt Assyrii cum Babylonijs, Persæ cum Mædijs, Macedones siue Græci, Romani terribiles & vt videbatur ferrei. Sileant (inquam) a facie domi- ni, quia consurrexit de habitaculo sancto suo, quia throni eius positi sunt & iudicium sedit, & iudicatum est interfici bestias cornutas, & auferri potestatem eorum, & dari potestatem, & honorem, & regnum, filio hominis venienti in nubibus cæli, vt suscipiant regnum san- cti dei altissimi, quibus insultabant regnantes bestia, tanquam peregrinis atq; captiuis, & ob- lineant regnum vsque in seculum, & seculum seculorum.

FINIS. LIBRI PRIMI IN ZACHARIA PROPHE. AM.

Luc. 1
Iohan. 3
2. Cor. 13
Psal. 23
Roma. 3
Duplex a d
uetus Chri
Iohā. 3
Danic. 12
Roma. 8
Hebr. 2
Esa. 37
Danic. 7

quod dixit pro beato Iob: Ecce in manu tua est, veruntamen animā illi serua. Similiter pro isto dictū sit ab omni potentia, caro in manu aduersarioꝝ sit, quos tu inflammas, veruntamen animā illius in inferno non detineas, caro in sepulchro corruptionem non videat, hoc dicit dñs, increpet dñs, & increpet dñs, sicq; ab vna persona, duæ personæ dñi ad increpandū inuitantur, quia videlicet victoriam dñicæ passionis, quæ magna est increpatio diaboli trinitas operata est vnus dus. Pater nāq; calicem illum filio dedit, & filius per spm̄ sanctum (ait A postolus) semetipsum obtulit. L Nunqđ non iste torris est erutus de igne? & Iesus erat indutus vestibus sordidis. L Et secundum hanc illius visionis similitudinem dñs Iesus torris erutus de igne fuit, siue qđ in mundo hoc magno vtiq; camino & grandi officina peccati peccatum euasit, peccatum non fecit, neq; ex conceptione contraxit, siue qđ cum descendisset ad infernum, impossibile fuit illum ab eo teneri, & indutus erat qđem vestimentis sordidis, veruntamen non suis, sed alienis. Nam dñs posuit in eo iniquitatem omnū nostrum, & Esaias transfigurans in se (inquā) æstimationem impioꝝ, & nos (inquit) reputauimus eum quasi leprosum & percussum a deo, & humiliatū. Itaq; fuerit qđē Iesus ille hō ipis illius sordidatus peccatis suis, qm̄ vxorem alienam, vel sicut Malachias ait, filiam duxerat dei alieni: Christus autem Iesus, qđ in illa nocte per imaginem significabatur illius Iesu, nō suis, sed alienis peccatis, indutus erat vestibus sordidis. L Et stabat ante faciem angeli, qđ respondit, & ait ad eos, qđ stabant coram se, dicens: Auferte vestimenta sordida ab eo. L Hoc dicit angelus dñi, autoritate vel imperio loquentis in se dñi, licet non interposuerit, quod postmodum interposuit idem angelus dñi, hæc dicit dñs exercituum, si in vñs meis ambulaueritis &c. Qui porro erant qđ stabant ante faciem angeli, imo ante faciem dñi, in angelo siue per angelum loquentis? Non enim qualescunq; erant vel sunt, sed reuera magni, quorum officij est, auferre vestimenta sordida, auferre iniquitates & peccata. Inferius in hac visione duæ oliuæ (inquit) super candelabrum, vna a dextris lampadis, & vna a sinistris eius, & dixit: Quid sunt duæ oliuæ istæ? Et rursus: Quid sunt duæ spicæ oliuæ, quæ sunt iuxta duo vōstra aurea? Ita secundo interrogatus angelus, isti sunt (ait) duo filij olei, qui assistunt dominatori vniuersæ terræ. Eosdem duos filios olei intelligimus hic stare coram angelo loquente vel agente in persona dñi, & de istis, quinam sint, opportuniū in illo loco pro posse dicendum est, hoc tantum in præsentī dixerim, qđ vestimenta sordida, quæ nostræ iniquitates erant, ablatae sunt a domino Iesu in passione sua per spm̄ sanctum, qđ est remissio peccatoꝝ, & diuersarū distributor grātiarū. Vnde & protinus dixit ad eum: L Ecce abstulit a te iniquitatem tuam, & induit te mutatorijs. L Iniquitatem tuam cum dixit, simul attendere conuenit, quod postmodum velut exponens, quid ista significant, cum dixisset: Ecce ego adducam seruum meum orientem &c. Ita conclusit, et auferā iniquitatem terræ illius in die vna. Ergo abstulit a te iniquitatē tuā, id est, iniquitatē terræ tuæ, iniquitatē ecclesiæ tuæ peccatā oim̄ creditū in te, & induit te. i. eosdem tuos mutatorijs, qđ videlicet ab iniquitate tibi emundati, diuersis ornabunt charismatum donis, & quod multum ad dei gloriam spectat, vbi abundauit iniquitas, superabundauit grā. L Et dixit: Ponite cidarim mundā super caput eius, & posuerunt cidarim mundā super caput eius, & induerūt eū vestibus. L Hoc est quod nunc videmus (vt ait Apostolus) dñm Iesum Christum propter passionem mortis gloria & honore coronatum. Cidarim, i. pileus siue mitra pontificalis, cui superponebat lamina in fronte pontificis, habens scriptum tetragrammaton ineffabile nomen dñi cororā, nam significat gloriæ & honoris in capite dñi nostri Iesu Chrī, qui factus est obediens vñs qđ ad mortem crucis, propter quod & deus illum exaltauit, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen. Et vestes de quibus ait: & induerunt eum vestibus, dona illa sunt, de quibus iam dictum est, quæ dantur ecclesiæ eius, quæ est corpus eius. Vnde (sicut iuxta aliā translationē legimus) ascēdēs in altū captiuū duxit captiuitatem, dedit dona hoibus, ita nihilominus veraciter psallimus, accepisti dona in hoibus, quia videlicet propter vnitatem personæ capitis & corporis, ipsius & ecclesiæ, ipse accepit in nobis dona quæcunq; accipimus, cum ipse det vt vere deus. Quæ hæc enus in visione ostensa sunt, propter quod ostensa sunt sequentibus verbis ipse angelus aliquantisper declarabit his ad ipsum Iesum præmissis. L Hic dicit dñs exercituum: Si in vñs meis ambulaueris & custodiam meam custodieris, tu quoq; iudicabis domū meam, & custodies atria mea, & dabo tibi de his ambulantes, qui

Hebr. 20. 9
Chrūs, torris se igne
Acto. 2

Esa. 53
Malach. 2

Intra. 4

Abstulit a te iniquitatem tuam.

Roma. 7

Heb. 2

Philip. 2

Psalm. 77

quod nunc hic assistunt. L Hæc enī ad illū hoīem Iesum esse dicta, recte intelligimus absque ulla significationis vel mysterij clausura, quod ex eo vel maxime constat, quod præmissio, si in vñs meis ambulaueris, ita personā vel causam illius hoīs determinat, tu quoq; iudicabis domū meam, & custodies atria mea. Cum enī dicit tu quoq; satis innuit ea quæ præmissa sunt, & quæ sequentur de alio dicta, propter alium esse facta vel ostensa. Et recte tali homini sub conditione siue conditionali modo locutionis, dicendo: si in vñs meis ambulaueris, promittit iudicare domū dñi, sicut iam dictum est, ducendo alienigenam contra præceptum legis dñi, sacerdos, cuius labioꝝ est custodire scientiam, cuius ex ore legem requirit, eo quod sit angelus dñi exercituum. Et cum dicit: Tu quoq; iudicabis domū meam, subintelligendum est aliter & felicius, siue meliori fine qđ Heli, qui de sella cecidit, & cadendo dignitatem iudiciarij perdidit honoris. Et illius qđem principatus temporalis & custodia transitoria designat, dicendo: & dabo tibi de his ambulantes, qđ nunc hic assistunt. Illius autē de quo vel propter quem præcedentia dicta, & sequentia dicenda sunt. Principatus æternus, & custodia sempiterna est, principatus & custodia præteritoꝝ, & præsentium, atq; futurorū, quem & designat, ita subiungens: L Audi Iesu, sacerdos magne, tu & amici tui qđ habitant coram te, qđ viri portendentes sunt. Ecce enī ego adducam seruum meū orientē. L Ac si dicat: Cum acceperis narrationem visionis eius propheta narrate, Iesu sacerdos magne, tu & amici tui, qđ habitant coram te, quorū imagines videt in nocte, & audit quæ dicuntur in te: audi & cognosce, qđ viri portendentes sunt, id est, qđ visio quam videt circa te & amicostuos, portentum est futuroꝝ, quæ sine dubio magna erunt. Ecce enī ego adducam seruum meū orientem, & illius adductionem portendis, tu in hac visione ostensus, & amici tui tecū. Sicut amici tui in hac visione coram te habitantes, visi sunt, ita coram illo quem adducam oriente seruo meo, multi facti ex inimicis amici habitabunt, quibus ipse dicitur in ipso articulo, quo Satan stabat a dextris eius, & dextris eius, sicut hic portenditur. Iam non dicā vos seruos, sed amicos meos, & maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam suā ponat qđ pro amicis suis, vos amici mei estis. Hic inde oriens dicitur, qđ lux vera est, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: & inde seruus, qđ semetipsum exinanuit formam serui accipiens. Cum hæc diceret: videbatur quoque lapis coram Iesu, & super lapidem vnum septem oculi sunt. Ecce ego dabo sculpturam eius, dicit dominus exercituum, & auferam iniquitatem terræ illius in die vna. L Lapidem esse dominum Iesum Christum lapidem summū angularem electum in fundamento fundatum, & per septem oculos, qđ super hunc vnum lapidem sunt, septem esse spūs dei, qđ super eum quieuerunt, fere nulli esse aut esse debet incognitum. Non enī huic ad mensuram dedit sensum, & in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Hic lapis ab hoibus reprobatus est, a deo autem electus & honorificatus est. Quomodo ab hoibus reprobatus est? Eiectus extra portam in ligno suspensus est, vt maledictum legis existeret, qđ lex dicit maledictus a deo est, qđ pendet in ligno. Hæc erat ædificantium reprobatio. Sed ecce ego (inquit) celabo sculpturam eius, & auferam iniquitatem terræ illius in die vna. Et est sensus: Iltum lapidem clauis crucis, & lancea militis faciam vulnerari, & in illius passione auferam iniquitatem terræ in die vna, de qua scriptum est: Hæc est dies quam fecit dñs, exultemus, lætemur in ea. L In die illa vocabit vir amicum suum subter vineam, & subter ficum. L A tempore enim dominicæ passionis cœpit annunciari euangelium, quod est vocari subter vineam, & spiritualiter lex intelligi, quod est vocari subter ficum, spiritu sancto reuelāte, quod lex & prophetæ Christi euangelio perhibeant testimonium. ¶ Le reuersusest angelus qui loquebatur in me, & suscitauit me quasi virum, qui suscitatur de somno suo. Et dixit ad me: Quid tu vides? Et dixi: Vidi, & ecce candelabrum aureum totum, & lampas eius super caput ipsius, & septem lucernæ eius super illud, & septem infusoria lucernis quæ erāt super caput illius, & duæ oliuæ super illud, vna a dextris lampadis, & vna a sinistris eius, & respūdī, aio ad angelū, qui loquebat in me, dicens: Quid sunt hæc dñe mi? Et respondit angelus, qđ loquebatur in me, & dixit ad me: Nunquid nescis, quid sunt hæc? Et dixi: Non dñe mi. Et respondit, & ait ad me, dicens: Hoc est verbum dñi ad Zorobabel dicēs: Non in exercitu, nec in robore, sed in spū meo dicit dñs exercituum. L Sicut in præcedentibus humilitatem passionis, in qua minoratus fuit paulominus ab angelis, ita in præsentibus

1. Eld. 10

Malach. 2

4. Regū. 46

Iohan. 17

Philip. 2

Christus Iapis super quē septē oculi

Esa. 11

Acto. 4

1. Petr. 2

Hebr. 13

Deute. 21

Psalm. 117

CAP. III.

Iohā. 17.
Chrīus can
delabrū au
reum

Cantl. 3
Iohā. 19
Elaie. 13

Plal. 21
Matth. 27.

Quid lam
pas vna, &
lucernae se
ptem

Iohā. 7

Matth. 26

gloriā intelligimus resurrexerit dñs eiūsdē dñi nostri Iesu Chri, in qua gloria & honore coro
natus est, & cōstitutus sup opa manuū p̄ris, clarificatus claritate apud deū, quā habuit prius
q̄ mūdus esset apud ip̄m. Quid em̄ est cādelabrū aureū totū, & lāpas eius sup caput ipsius,
nisi Chrius ipse, decus & lumē oim angelorū & hoim, lāpade suae diuinitatis, quae ex virtute
suae resurrexerit mūdo innotuit, illuminās, quae in tenebris sunt vel fuerūt? Vnde notū
dum pariter & admirādum, q̄a post q̄ visus est Iesus vestibus sordidis indutus, eisq̄ ablatis,
Ecce (inquit dñs) abstuli iniquitatē tuam, & itēz, de eodē, & auferā iniquitatē terrae illius in die
vna, in die despoñōis eius, in die latitiae cordis eius, q̄n lācea militis patefacto latere eius, ex
iuit sanguis & aqua, vt iā vltra nō essent sordida vestimēta eius, quae fordes erāt iniquitates
oim n̄m (vt supra iā diximus) ipse triduo dormiuit in sepulchro, & tertia die suscitatus est
de somno suo. Vnde signāter propheta dixit: Suscitauit me quasi virgē, q̄ suscitatus ē de so
mno. Sed & reuersio angeli quā dicit, & reuersus est angelus q̄ loq̄bat in me, designat eū ad
t̄ps recessisse, videlicet in signū illi recessiōis quā declamabat vir ille, dū diceret: Deus me
us deus meus, vt qd dereliquisti me. Igit, vidit (inquit) & ecce cādelabrū aureū totū, & nos vide
mus dñm Iesum glorificatū, & mundū gloria resurrexerit eius illuminatū. Et ante passio
nē illius, caput illius dilecti, i. diuinitas eius auget optimū, sed corpus eius, cū passibile &
mortale eēt, nōdum erat auge. Ergo cādelabrū nōdum erat auge totū, q̄ corpus pro condi
tione mortali erat subobscurū, & minus q̄ nūc est gloriosum. ¶ Lāpas eius sup caput ipsi, &
septē lucernae eius sup illud, requiescēs sup ip̄m, est spūs sanctus, ex q̄ resurrexit ipse, magis
in eo manifestus, q̄a videlicet spūs, q̄a vnus est, lāpas vna dicit, & q̄a septiformis est, q̄a se
ptē eius dona sunt, septē lucernae dicunt. Lucernae & infusoria, i. vascula in q̄bus oleū est,
qd infundit in lucernas, eadē significant, septē dona spūs, hac sola differētia, qua id qd effu
dit ab efficiēte distat. Sicut em̄ singula infusoria, singulas alunt lucernas, ita singuli spūs pro
pria quae dā efficiūt opa, de q̄bus hi q̄ spm̄ sc̄m̄ acceperūt sua mēsurā clari sunt, vt videant
hoies, de bono exēplo aedificati, glorificēt deū. ¶ Duae oliuae, oliuē sup cādelabrum vna à
dextris lāpatis, & vna à sinistris quid sunt? Deniq̄ & propheta hoc & c. inquisiuit, & res
spōdi (inquit) & aīo ad angelū, qui loquebat in me, dicens: Quid sunt haec dñe mi? Quicum
respōdisset, & dixisset: Nunquid nescis, quid sunt haec, & ille dixisset: Non dñe mi, & inter
haec paratus ad audiēdum, sine dubio redderet attētor ad intelligēdum, tandē hoc est, ait:
Verbū dñi ad Zorobabel, dicens: Nō in exercitu, nec in robore, sed in spū meo dicit domi
nus exercitū. Et hoc respōso potuit quidē quāuis breue respōsum fuisset, potuit (inquā)
intelligere, qm̄ propheticā ad intelligēdum grām habebat, quid eēt cādelabrū, quid lāpas
eius sup caput ipsius, quid septē lucernae septemq̄ infusoria lucernis, quae erāt super caput
ipsius. Veruntū nondū intellexit qd essent duae oliuae, vna a dextris lāpatis & vna a sinis
tris ipsius. Et quid sibi vult responsum hmōi nō in exercitu, nec in robore, sed in spū meo
dicit dñs? Iam quidē diximus cādelabrum aureū, dñm Iesum esse propter passionē mortis,
gloria resurrexerit glorificatū, septemq̄ lucernas sup illud cū totidē infusorū, eū qui ex
tunc datus est sc̄m̄ septiformē spm̄, qui nimis eatenus modo. I. in remissionē peccōrū non
dabat. Vū em̄ est illud? Nondū erat spūs datus, q̄a Iesus nondum erat glorificatus. ¶ Sed
quid sibi vult taliter ad Zorobabel dicitur: Nō in exercitu, nec in robore, sed in spū meo?
Breue dictū, magnae rei suggerit intellectu. Sēsus em̄ hic est: Antēq̄, iuxta p̄sentē visionē
veniat dominus habitare in medio tui o filia Sion, cuius passioe delectat iniquitas terrae illius
in die vna, sicut significatum est p̄ hoc qd auferri iussa sunt ab Iesu vestimēta sordida, quicq̄
gloria resurrexerit & ascensionis glorificatus, sc̄m̄ septiformē det spm̄, sicut significat per
cādelabrum aureum tot lucernae, antēq̄ veniat (inquā) ille dominus probe & laudabiliter
fecerit, quicq̄ habētes zelum eius cum exercitu, & cum robore ascēderunt, vel ascēsurū
sunt, ex aduerso stare pro domo eius, vt fecerunt iudices Israel, vt fecit fidelis David, vt fa
cturi sunt Machabaei. At vbi venerit idē dominus, & clarificatus fuerit, vbi dixerit oibus,
qd vni diciturus est, cōuerte gladium in locum suum, iā nō in exercitu, nec in robore, sabau
dit, certabitis pro me, nec em̄ erit necesse, dicit dominus. Antēq̄ ego venirē, agere in exerci
citu

itu & in robore, tale fuit, quale defendere arbore ne succidat, de qua fructus speratur vi
tae aeternae. Agebat em̄ diabolus per impios homines quatenus gens illa nō esset, de qua
promissum fuerat patribus qd ego eram accepturus. Natus sum, & idcirco nō iam in ex
ercitu nec in robore: sed in spū meo quia iam non cōtra homines: sed tantūmodo contra
diabolū certamen necessariū est, qui qm̄ spūs est, non in exercitu nec in robore, sed in spū
meo debellandus & superandus est. ¶ Idcirco sub nomine Zorobabel recte ip̄m domi
num intelligimus, sicut in Aggāo plenius de eo dictū est. Nam illo tēpore in aedificādo
exercitu & robore vtebantur. Deniq̄ media pars iuuenū (ait Neemias) faciebāt opus &
media parata erat ad bellum, & lāceae & scuta, & arcus, & loricae, & principes post eos in
omni domo Iuda aedificantiū in muro, & portantium onera, & imponentium vna manu
sua faciebat opus: & altera tenebat gladium, Aedificantiū em̄ vnusquisq̄ gladio accinctus
erat renes, & edificabāt, & clangebāt buccina iuxta me. Haec de muris ciuitatis dicta sunt.
Templū quoq̄ illud manufactū non sine aliquo robore hominū aedificatū est, cum re
gium esset positū huiusmodi decretū. Omnis homo qui hanc mutauerit iussione, tollatur
signū de domo ipsius, & erigatur & configatur in eorū domus aut eius publicetur. ¶ Illud
vnum omnino sine exercitu & sine robore in spū dñi factū est, quod princeps huius mū
di, foras est missus, in quem protinus ita dicitur. ¶ Quis tu mons magne coram Zoroba
bel in planum? ¶ Mons quippe magnus monti domini contrarius, mons importunus,
mons naufragosus diabolus est, qui in hoc mundo principabatur, de quo ipse dñs: Venit
em̄ princeps mundi huius, s. vt mihi aduersetur, secundum quod significatū est supra, vbi
Satan stabat a dextris Iesu vt aduersaretur ei. Hoc est quod nūc dicitur: Quis tu corā Zo
robabel, & dicendo quis tu, omnino nescitur, quia totus reprobus est. Quodq̄ ita subiun
gitur in planum, potest ita intelligi vt subaudiatur sternere, & a tua superbia dericere: nisi
quod ille nunq̄ eo modo in planū descendit, aut descensurus est. Ergo inde potius redar
guitur, qd cōtra planū, id est, contra humilitatem domini nostri quē intelligimus per Zo
robabel (vt iam dictū est) steterit mons magnus & frustra: quia in hoc plano, i. in hoc mi
ti & humili corde est spūs sanctus, cui resistere non potest spūs malignus. Sequitur. ¶ Et
educet lapidē primariū & exequabit gratiam gratiae eius. ¶ Quis nisi spūs meus, de q̄ dicit
educeat ego dñs, non in exercitu nec in robore, sed in spū meo. Quis inquit nisi spūs meus
educet lapidē primariū, i. mediatorē dei & hominum Iesum Christū, lapidē vtiq̄ angula
rem & honorificatū, & exequabit gratiam gratiae eius. Educet eū, i. crescere faciet, vt iux
ta propheticū, quod Daniel exposuit regi, somnium, fiat mons magnus & impleat vnū
uersum orbem terrarū. Gratiam quoq̄ exequabit gratiae eius, ita videlicet vt non sit so
lus, sed sit primogenitus in multis fratribus. Nam haec est gratia quam secundum hominē
accepit dominus Iesus, qd vocatur & est dei filius. Quid em̄ habet qd non accepit, etiam
in vnigenito nostra natura? Ergo gratiam inquit, exequabit spūs sanctus gratiae eius, i.
multos faciet fratres, & cohæredes eius, hinc est illud: Videte qualē gratia donauit nos
deus, vt filij dei nominemur & simus. Veruntamen licet in hoc gratia, quā dedit nobis
deus exequata sit gratiae eius, nō tamen omni modo æquales sumus aut erimus, quia vi
delicet ille solus natura filius: nos autē oēs adoptiōe filij dei nominamur & simus. Magna
quidē distātia est: sed quid dū modo filij & cohæredes vnice & vnigeniti sumus? ¶ Et fa
ctum est verbum domini ad me dicens: Manus Zorobabel fundauerūt domū istā, & ma
nus Zorobabel perficient eam, & scietis quia dominus exercituum misit me ad vos. Quis
em̄ despexit dies paruos, & lætabuntur & videbunt lapidē stanneū in manu Zorobabel.
¶ Septem isti oculi domini qui discurrunt in vniuersam terram. ¶ Nondum de toto ornatu
candelabri responderat angelus interroganti, imo & postmodum interrogauit, sicut post
haec sequitur. Quid sunt duae oliuae istae ad dexteram candelabri, & sinistram eius: itemq̄
secūdo. Quid sunt duae spicae oliuae, q̄ sunt iuxta duo rostra aurea. Ergo & hoc qd nūc
interferitur, & factū est verbum domini, ad rationes eiusdē pertinet candelabri, maxime
quia lapidem stanneum videbūt, vt in manu Zorobabel, statimq̄ subiūgit: Septē isti ocu
li domini, qui discurrunt in vniuersam terram. Deniq̄ & haec & illud quod p̄missum est,
educet lapidem primariū, & exequabit gratia gr̄ae eius, prohibent nos & increpāt ne istud
mediū: manus Zorobabel fundauerunt domū istam, & manus eius perficient eā, eo tan
tummodo

Aggā. 1. &
Necm. 4

1. Et d. 6.

Iohā. 14.

Danie. 2
Roma. 8

1. Cor. 4

1. Iohā. 3.

Sensus literalis de re p[ro]phetice

tummodo sensu accipiamus, quo pueris illius t[em]poris blanditur, quicq[ue] h[um]o[rum] est. Domum ista[m] manufacta[m], qua[m] in metu & cu[m] retardatio[n]e edificare cepistis, impedi[n]tibus aduersarijs in breui co[m]pleta[m] videbitis, ita vt ex ipsa velocitate operis scire debeatis, q[uo]d d[omi]n[us] exercituu[m] miserit me ad vos. Scire (inquam) debebitis, per hoc. Quis em[im] despexit dies paruos? q[uo]d est dicere. Cui no[n] mi[n]us visum est, aliq[ui]n[da]m gra[de] opus fieri intra dies paruos siue paucos? Sunt aut[em] pauci dies, ab anno secundo Darij regis, a vicefima & quarta vndecimi me[n]sis eiusdem anni, qua videlicet die ego loquor vobis in verbo d[omi]ni, vsq[ue] ad tertiu[m] diem mensis Adar, huius anni, s[ed] qui sextus est Darij regis. Nimiru[m] pauci dies ad t[em]p[us] opus, videlicet t[em]p[us] quatuor anni co[m]putant, & tam paucis diebus opus illud co[m]pletu[m] fuisse scriptura Eldrae testatur. Cu[m] em[im] dixisset Seniores aut[em] Iudaeor[um] edificabat & prosperabant iuxta prophetiam Aggae prophete, & Zachariae filij Ado, ita subiunxit: Et co[m]pleueru[n]t domu[m] dei istam vsq[ue] ad die[m] tertiu[m] mensis Adar, q[uo]d est annus sextus Darij regis. Bene ergo cum dixisset: Et scietis quia d[omi]n[us] exercituu[m] misit me ad vos, digna statim r[ati]o[n]em cu[m] acri interrogatio[n]e subiunxit, dicendo: Quis em[im] despexit dies paruos, i. quis tanta[m] velocitate[m] tanti operis no[n] accipiat pro testimonio siue experim[en]to, q[uo]d d[omi]n[us] miserit me ad vos? Ad quid aut[em] illa die[m] paucitate[m] scire nobis valet, nisi ad illud q[uo]d supra puerile sensum est, & senes delectare debet, q[uo]d paruos dies, nec plures q[uam] co[m]is creandi hominis natura postulat in formado[n]e t[em]p[or]is domini corporis no[n] manufacto t[ra]nsisse manifestu[m] e[st] Deniq[ue] & illa domus quatuor annis edificata est & istud propriu[m] dei t[em]p[us] noue[m] me[n]sibus a co[m]ceptio[n]e decursis, nascendo in hanc lucem educu[m] est. No[n] t[ame]n huic co[n]trariu[m] est illud q[uo]d in Euangelio, Iudaei contra d[omi]n[u]m dicunt, quadraginta & sex annis edificatu[m] est templu[m] hoc, q[uo]d videlicet illi rancore ex inuidia saeuientes, quia dixerat: soluite templu[m] hoc, & ego in triduo excitabo illud, non solu[m] t[em]p[us] quo templu[m] edificatu[m] est, sed impedim[en]to[rum] q[ui]b[us] & dilationis annos compu[er]aueru[n]t, q[ui]bus opus, ne fieret ab edicto Cyri regis, vsq[ue] ad secundu[m] Darij annu[m], impeditu[m] & dilatu[m] est. Et vt magis amplectamur q[uo]d dixit: Et scietis, quia dominus exercituu[m] misit me ad vos: quis em[im] despexit dies paruos? sciendu[m] quia non plures q[uam] totide[m], i. noue[m] generationes transiit[ur]e erant inter Zorobabel, cuius t[em]p[or]e prophetauit iste, & Ioseph virum Mariae. Zorobabel quippe genuit Abiud, Abiud genuit Eliachim, Eliachim genuit Azor, Azor genuit Sadoch, Sadoch Achim, Achim Eliud, Eliud Eleazar, Eleazar Mathan, Mathan Iacob: & post huic illa no[n] manufacta domus d[omi]ni fundata est in vtero, & ex vtero virginis habetis, sed no[n] cognoscetis, viz. Ioseph. Quis despexit aut[em] despiciere debuit dies ta[m] paruos, verbi gratia, vt diceret, in ipsa lo[n]ga s[er]ie istud. Tunc vtiq[ue] qui fideles erunt, qui redemptio[n]e[m] Israel expectabu[n]t, scientes experim[en]to, q[uo]d dominus exercituu[m] miserit me, & haec reuera loquutus f[uer]it per me, laetabunt (ait) & videbu[n]t lapidem stanneu[m], in manu Zorobabel, i. Christu[m] natu[m] de stirpe Zorobabel. Quare aut[em] dixit lapidem stanneu[m], & no[n] potius aureu[m] lapide[m] sicut Chrysolitu[m], aut vt supra iam dixit, candelabru[m] aureu[m]? Ad haec, hoc sciendu[m], quia gloria humanitatis Christi vsq[ue] ad passio[n]e[m] mortis longe minor existit quam esse co[m]cepit ex virtute resurrexerit. Erat quide[m] etia[m] ante passionem habitans in illo omnis plenitudo diuinitatis manebatq[ue] & requiescebat super eum sp[irit]us sanctus p[er]iformis. Vnde & ita sup[er] lapide[m] stanneu[m], septē oculos d[omi]ni, sicut sup[er] ca[n]delabru[m] aureu[m], septē lucernas se vidisse dixit, sed quāto p[re]iosius stāno aur[um], quāto lapide stanneo ca[n]delabru[m] aureu[m], tāto glorio[s]ior est post resurrectione[m] q[uo]d fuit ante passio[n]e[m] h[um]anitat[is] eiusde[m] mediatoris dei & hominum. Sequitur. Et respondi, & dixi ad eum: Quid sunt duae oliuae istae ad dexteram candelabri, & sinistram eius? Et respondi secundo, & dixi ad eum: Quid sunt duae sp[irit]us oliuae, q[ui] sunt iuxta duo rostra aurea, in q[ui]bus sunt suspiria ex auro? & ait ad me dicens: Nunquid nescitis, q[uo]d sunt haec? & dixi: No[n] d[omi]ne mi, & dixi, Isti sunt duo filij olei, q[ui] assistu[n]t d[omi]natori vniuersae terrae. Valde attenta & studiosa percunctatio vix breuiem responsio[n]em accepit, quae & si propheta intelligibilis fuit, vtpote ia[m] intelligentiae donum habenti, nihilominus clausum illius temporis hominibus sensum continuit, q[uo]d si nihil responsum fuisset ei. Sed & hodieq[ue] sensus eiusdem responsio[n]is multis dubius & incertus est, ita vt alij duas oliuas Mo[ysi] & Heliam significare velint, alij legem & euangelium in dextera, lex in sinistra sit. Nos aut[em] postremu[m] q[uo]d dicemus si nec illud nec illud sufficit. Nimiru[m] q[ui] in septē lucernis super candelabru[m] aureu[m] significatio[n]is sp[irit]us sancti quem

i. Eld. 6

Sensus mysticus, de Christi corpore no[n] manufacto

Iohan. 2.

Nouae generationes inter Zorobabel, & Ioseph virum Mariae.

Coloss. 2. Esa. 11

Duae oliuae duo data sp[irit]us sancti.

quem cu[m] patre deo filius deus glorificatus, & propter passionem mortis gloria & honore coronatus dedit, & tantae dignitatis duae oliuae sunt, vt stent iuxta duo rostra aurea ca[n]delabri, vna ad dexteram & vna candelabri siue lampadis, arbitramur nihil dignius, nihil intelligi posse conuenientius, q[uam] duo data eiusde[m] sp[irit]us sancti. Bis na[m]q[ue] datus est sp[irit]us. Primo, in remissionem peccato[rum] per passio[n]e[m] d[omi]ni nostri Iesu Christi. Secundo in diuisiones gratiar[um] per gloria[m] eiusde[m] Iesu Christi resurrectione[m] & ascensione[m] glorificati, & sedetis ad dexteram maiestatis in excelsis. Vna oliua a sinistris, & vna a dextris candelabri quia videlicet datu[m] primu[m], quod est in remissionem peccato[rum] ab humilitate passionis, secundu[m] q[uo]d est in diuisiones gratiar[um] a gloria paterni confessus, credentibus in ipsum prouenit. Haec sunt duo rostra aurea videlicet adoranda, passionis humilitas & p[re]dicanda exultationis gloria, iuxta quae vident stantes duae oliuae, quia videlicet vbi passus & mortuus est, ibi expectatibus se remissionem peccato[rum] contulit defunctis & viujs, vnde & mox vbi post mortem in medio discipulo[rum] suor[um] rediit, & dixit eis: Accipite sp[irit]u[m] sanctu[m], quor[um] remissionem peccato[rum] p[er]tinet, remittuntur eis. Et exinde quinquagesimo die vbi sedet ad dexteram patris, inde diuisiones gratiar[um] dedit Apostolis, quas & significabat dispersitae linguae, q[ui] appa[re]uerunt illis tanq[uam] ignis. Ista sunt ergo (inq[ui]t) duo filij olei, i. duo data sp[irit]us sancti, siue duo effectus omnipotentis eius gratiae, q[ui] assistunt dominatori vniuersae terrae, q[uo]d semper promptu[m] & paratu[m] est vni deo patri & filio, & sp[irit]ui sancto, remissionem peccato[rum]. & insuper quales bet diuina gratia dare, & prout vult distribuere. Et conuersus sum, & leuaui oculos meos, & vidi, & ecce volumen volans, & dixit: Quid tu vides? & dixit: Ecce ego video vobis lumen volans. Longitudo eius viginti cubito[rum], & latitudo eius decē cubito[rum], & dixit ad me. Haec est maledictio quae egreditur super facie[m] omnis terrae, q[uo]d omnis fur sicut ibi scriptu[m] est, iudicabitur & omnis iurans ex hoc similiter iudicabitur. Educā illu[m] dicit d[omi]n[us] exercituu[m], & veniet ad domu[m] furis, & ad domu[m] iurantis in nomine meo mendaciter. Et co[m]morabitur in medio domus eius, & consumet eum, & ligna eius & lapides eius. Hoc futurum erat vt post illa quae haecenus in hac visione significata sunt, i. post incarnatione[m], passio[n]e[m], resurrectione[m] & ascensione[m] domini Iesu, dato sp[irit]u, p[re]dicantibus Apostolis Iudaei non crederet, imo & p[re]dicatores euangelij persequerent & occiderent, atq[ue] proinde venirent super eos o[mn]es maledictiones legis, quas Moyses in Deuteronomio scripsit, quae sunt h[um]o[rum]: Maledictus eris in ciuitate, maledictus in agro, maledictu[m] horreu[m] tuu[m], maledicta reliquia tua, maledictus fructus ventris tui, &c. Recte ergo & secundu[m] rege[m] geredarum ordinem. Postq[ue] dixit d[omi]n[us]: ecce venio & habitabo in medio tui. Postq[ue] ablatis vestimētis sordidis Iesus indutus est mutatorijs. Postq[ue] candelabru[m] aureu[m] stetit cu[m] septē lucernis, & duabus oliuis siue oliuae sp[irit]us, q[ui] sunt duo filij olei, i. duo, de q[ui]bus iam dictu[m], data benedictionis cernitur volumen volans, & haec est maledictio inq[ui]t, & educam illud & veniet ad domu[m] furis & ad domu[m] iurantis in no[m]i[n]e meo mendaciter. Dilixit em[im] maledictione[m] & veniet ei, & noluit benedictione[m] & elongabitur ab eo. Volatus voluminis cursum velociter aduenientis significat maledictionis, quia videlicet sicut Psalmista dixerat: In generatione vna deleatur nomē eius, ita futur[us] erat & ita factu[m] est, vt ultra quadraginta annos maledictio, i. vindicta super populu[m] Iudaicu[m] no[n] differretur. Longitudo voluminis, i. maledictionis: aeternitas est d[omi]natio[n]is, & latitudo eius, temporalitas tribulationis. Na[m] & in p[re]senti & futuro seculo damnati sunt increduli Iudaei in vindicta sanguinis d[omi]ni Iesu & propheta[rum] eius. Et latitudo quide[m] maledictionis decē cubito[rum] est, quia videlicet t[em]poralis tribulatio, qua cecideru[n]t in ore gladij, & captiui ducti sunt in o[mn]es gētes: decalogi, quod p[re]uaricati sunt, iuxta vindicta est. Porro longitudo eiusde[m] maledictionis viginti cubito[rum], i. dupla est, quia nimiru[m] aeterna d[omi]natio non solu[m] corpus vt p[re]sens tribulatio continget, sed & corpus & animam gehennali igne p[er]niet. Haec igitur est maledictio (inq[ui]t) quae egreditur super facie[m] omnis terrae, & p[ro]fecto primu[m] terrae Iudaicae, ira em[im] & indignatio, & tribulatio, & angustia in omne[m] animā hominis Iudaei primu[m] & Graeci. Et reuera prophetae p[re]sents ordo postulat, facie[m] o[mn]is terrae hic intelligi vniuersitate[m] terrae Iudaicae quae legē accepit, i. non solam ciuitatem Hierusalem, sed & omnes ciuitates Iudaeae, q[uo]d super o[mn]em terrā illā maledictio aduolauit, & super omnem gētem illam effusa est. Vnde & adhuc subditur: Quia omnis fur, sicut ibi scriptu[m] est, iudicabitur, & omnis iurans ex hoc similiter iudicabitur.

Duo rostra aurea,

Iohan. 20 Acto. 2.

CAP. V.

Deuter. 28

Psal. 108 Ibidem.

Longitudo & latitudo voluminis

Roma. 2 Sup facie[m] o[mn]is terrae, scilicet Iudaicae.

dicabitur. Quomodo ibi scriptum est. In volumine maledictionis. Præmissio, maledictus es ris in ciuitate vsq; maledictus eris ingrediens, & maledictus egrediens. Quæta, q; horri- biles maledictionis sententiæ, nominatim cursu cõtinuo proferantur, volenti legere vel numerare promptum est. Triginta nãq; eiusmodi sententiæ & plerq; ex ipsis declama- tione imprecatoria depromptæ, quæ prima est mittet dñs super te famem & esuriam, trice- sima, ipse erit in caput, & tu eris in caudam. Nã verba siue sententiæ esse maledictionis ipse cõfirmat, ita cõcludens: & venient super te oēs maledictiones istæ, & persequentes apprehendēt te donec intereas. Post hæc & alia similiter ad maledictionē pertinetia de- clamant, non tñ imprecātis modo, sed annūtiantis & loquentis more prophetico. Hæc id circo dixerim: qua reuera non nihil habet cõsideratione, & admiratione dignū, tot scrip- tas fuisse sententiæ maledictionis, quot argenteos daturi erant in pretiū sanguinis dñi. In Psalmo quocq; centesimo octauo, si diligenter computes, maledictiones totidem inuenies, quæ prima: constitue super eū peccatorē, vltima est: & induant sicut diplomē cõfusione sua. Nõne propter hæc magis delectatus animus, numeræ voluminis q; est in longitudi- ne, & numeræ qui est in latitudine recte cõiungit & cõponit, vt sint triginta cubiti magni- tudinis voluminis, sicut sunt triginta sententiæ maledictionis, & triginta argentei fuerūt, q; in pretiū sanguinis dñi fur ille, i. cõtus Iudeorū dedit: Deniq; sicut longitudo & latitudo vnã magnitudinē faciūt, ita & decē qui sunt latitudinis, & viginti cubiti longitudinis rea- recte simul veniunt, & triginta fiunt. Et quis nesciat, q; dubitet euenisse quod ait, q; om- nis fur, sicut ibi scriptum est, iudicabitur: & ois iurans ex hoc similiter iudicabit, educam il- lud & veniet ad domū furis & ad domū iurantis in nomine meo mēdaciter, & cõmorat- bitur in medio domus eius, & consumet eum, & ligna eius & lapides eius: Quis nescit, q; non audit, q; sic omnino factū est: Venit em̄ volumen illud maledictionis ad domum su- ris, ad domū illā quæ cū debuisset esse domus orationis, facta est spelunca latronū, & dor- mus negotiationis, & ille fur qui hoc fecerat, & latrocinia sua in domo illa periurio cum- labat, imo & ipsum dici filiū mēdaciter, & in dolo adiurauerat, proloquēte quodā: Adiu- ro te per deū vey, vt dicas nobis, si tu es Chrūs filius dei benedicti: Omnis eiusmodi fur, & eiusmodi iurans siue adiurans, id est, tam populus q; secerdos iudicatus est, sicut ibi scri- ptum est: omnino sicut scripsit Moyses & consumpsit eum, & ligna eius & lapides eius, ita vt flamma concremarent ligna, & nõ remaneret lapis super lapidē de omni domo illa, & non pertransiuit a populo illo volumē illud qd est maledictio, sed commorabit adhuc in medio eius. Sequitur. L. Et egressus est angelus q; loquebatur in me & dixit ad me: Leua oculos tuos & vide, Quid est hoc quod egreditur? & dixi, Quid nam est? & ait, Hæc est amphora egrediens. Et dixit: Hic est oculus eorum in vniuersa terra. Et ecce talentum plumbi portabatur, & ecce mulier vna sedens in medio amphoræ, & dixit: Hæc est im- pietas. Et projecit eam in medio amphoræ, & misit massam plumbeam in os eius. Et leuauit oculos meos, & vidi, & ecce duæ mulieres egredientes, & spiritus in alis earum & habebant alas quasi alas milui, & leuauerunt amphoram inter terram & cœlum. Et dixi ad angelum, qui loquebatur in me. Quo istæ deferunt amphoram? Et dixit ad me, Vt ædificet ei domus in terra Sennaar, & stabiliatur, & ponatur ibi super basem suam. Pars maxima, pars præcipua Iudaici sceleris, & pœnæ consequentis, miraculo mystico, myste- rio mirabili designatur litera præsentis capituli. Dixerat in præcedentibus furem, dixerat mendaciter iurantem, sed in his duobus dicitis, nondum habes scelerum illorum mensurā siue plenitudinem, quam ipse dominus cognitam, imo præcognitam habens iam dudum & vos ait implete mensuram patrum vestrorum. Mensura illa recte hic intelligitur præ- monstrata per amphoram. Nam leuatis oculis suis ad videndum, & attentus factus ab in- terrogante oculo, quid est hoc quod egreditur, & ipse interrogans qd nam esset, audiuit: hæc est amphora egrediens, & hic est oculus eorum in vniuersa terra. Secundum ordinē hæc tuus in præsentis visione obseruatum, recte, vt iam dictum est, illa intelligitur mensu- ra patrum, qui prophetas occiderunt quam cum impleuissent filij, occidendo ipsum pro- phetarum dominum, lapidando siue occidendo, flagellando in synagogis suis, & perse- quendo de ciuitate in ciuitatem, missos ad se prophetas euangelicos & sapientes, & scri- bas, iustum fuit vt veniret super eos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terrā a san- guine

Deuter. 28

Triginta maledictio- nes.

Mysteriū in trigita.

Domus fur- ris templi Iudæorū. Match. 21 Ibidem. 26 Deute. 29

Match. 23.

guine Abel iusti, quemadmodū ipse dixit, & ita factum est. ¶ Et notandū quod amphi- ram etiam oculum nuncupauit: hic ē (inquis) oculus eorū in vniuersa terra. Cõstat enim, & in vniuersa terra notū est, quia non per ignorantiam, sed per inuidiā Christum occi- dendo, & Apostolos eius persequendo, mensuram illam siue amphoram impleuerunt, Iohan. 8. & oino scienter peccauerūt, & oculū in peccando apertum & videntem habuerunt. Nã si cæci essetis ait, non haberetis peccatū, & alibi: Nunc autē & viderūt & oderūt, & me & patrem meū. Vere igitur hic est (ait) oculus eorū in vniuersa terra, q; videlicet peccatum eorū non effecit error siue ignorantia, sed oculus nequam, id est inuidia, & hoc auditū est in vniuersa terra. ¶ Sed & illud notandū qd dicens: hæc est amphora addidit egrediens, quia profecto illa iniquitatis amphora diu versabatur intus, & in conuenticulis & secretis consultationibus, quō Iesum in sermone caperent, quō illū dolo tenerēt & occiderēt, & quod taliter diu tractauerūt, tandem longo circuitu pertractū, egressum est in publicum, Marc. 14. Hinc est illud Psalmistæ, quod tam de traditore q; de omni inimicorū cœtu, qui dixerūt, Psal. 49 qñ morietur & peribit nomen eius, recte intelligit, cor eius congregauit iniquitatē sibi, egrediebatur foras, & loquebat in idipsum, aduersum me susurrabant oēs inimici mei, ad- uersum me cogitabant mala mihi, verbū iniquum constituerūt aduersum me. Nimirū sic agendo amphora intus versabatur, tunc autē egressa est, quādo diffinito cõsilio, tanquam Iohan. 18. ad latronē exierūt cū gladij & fustibus & seditiosis clamoribus, petierūt atq; effecerunt vt crucifigeretur. Et ecce ait, talentum plumbi portabatur, & ecce mulier vna sedens in medio amphoræ, & dixit: Hæc est impietas, Talentum plumbi pondus est iudicij siue damnationis, magnum utiq; & graue secundū magnitudinem & grauedinem irremissibi- lis delicti, i. cordis impcenitentis. Nã huiusmodi delictū impietas est, cuius perseuerantiam quam hodieq; videmus, sessio mulieris in medio amphoræ cõgrue significat. Sed et nãq; nūc vsq; patres impij in cathedra pestilentie blasphemantes, & filios suos Christū blas- phemare docentes, atq; hoc modo in medio amphoræ siue mensuræ impletæ mulier se- det, dum eis etiam in ore gladij cadentibus, & vbiq; gentium in captiuitatem dispersis, im- pietas sua placet. Proinde qd sequitur: Et projecit eā in medio amphoræ, & misit massam plumbeam in os eius. Hoc post præsentem vitā & sit & fiet. Iam factū est, qd supra signi- ficabatur & dicebatur, vbi volumen volans propheta vidit, & hæc maledictio (inqt ange- lus) & educam illud, dicit dominus exercitū, ad domū furis, & cõsumet eū, & ligna eius & lapides eius. Hoc (inquam) iam factū est, quia templū illud exterminatū, & quæ erat ciuitas destructa est, sed magnitudo amphoræ & impietatis, quæ in medio sedet, exigit, vt hac vindicta simplici, iustitia dei non contenta sit. Ergo & projecit eam in medio am- phoræ, & misit massam plumbeam in os eius, statimq; & leuauit (ait) oculos meos & vidi, & ecce duæ mulieres egredientes, & spūs in alis earū, & leuauerūt amphoram inter terrā & cœlū, &c. Mix. qd & mulier q; est impietas, sedebat in medio amphoræ, & projecit eā in medio amphoræ, vt litera sonat. ¶ Quō poterat proijci in medio amphoræ, q; sedebat in medio amphoræ? Sed pfecto amphora ista nõ manufacta, q; est iplea peccati mēsurā, ali- ter est, q; vcz pctō suo nemo tradit, nisi qui se tradidit vltrone, iuxta illud. Et dimisi eos secundum desideria cordis eorū, & q; nocet noceat adhuc, & qui in sordibus est, fordescat adhuc. Nã proijcere impietate, i. impiā animā, hoc est, nõ cõuertere eā, qd tūc fit, cum ad quartū scelus peruenerit, sicut in Amos dñs dicit, Sup tribus sceleribus Iudæ, & sup qua- tuor siue sup tribus sceleribus Israel, & sup quatuor nõ conuertā eū. Primū nãq; scelus est malā voluntatē habuisse, secundū malū quoq; opus perpetrasse, tertiu, cõsuetudinē malī operis habere, quartum argenti legi siue iustitiæ dei repugnare, & verba proferre blas- phemæ. Qualis vel quāta quarto huic sceleri pœna debeat, significat id qd dictum est, & misit massam plumbæ in os eius, Massa nãq; plumbæ siue talētū plūbi, pōdus (vt iā dictū est) significat dānationis vel iudicij dei, qd videlicet impietas huius amphoræ, i. mēsuræ sepe dicit irremissibilis sit, testante ipso domino, quia qui dixerit verbū contra spiritū sanctū, i. qui scienter de bono dixerit malum, vt tunc Iudæi vel pharisæi, & post hæc resarchæ se- cerūt, nõ remittet ei in hoc seculo neq; in futuro. Quid tandē sunt duæ mulieres, q; por- tando huic tanto ponderi addictæ, quemadmodū dicit: Et leuauerunt amphorā inter ter- rā & cœlū? Duas ex scripturis prophetis mulieres notas habemus, & noīa earū, ait dñs ad Ezeq;

Iohan. 8. Ibidem. 19.

Matth. 22. Marc. 14. Psal. 49.

Iohan. 18.

Psal. 80. Apoca. 22. Amos. 2.

Matth. 12.

ad Ezechielē, Oolla maior, & Ooliba soror eius minor. Item: Porro eaz nomina Samaria Oolla, & Hierusalem Ooliba. Ac deinceps: Filij hominis nō iudicas Oollam & Oolibam, & annūtiās eis scelera eaz, q̄a adulteræ sunt, & sanguis in manibus earum: Hæc & his similia per similitudinē dicta sunt, quia videlicet sicut adultera dicitur & est mulier q̄ relicto viro suo alteri commiscetur viro, ita Oolla & Ooliba relicto deo patrum suoz, coluerūt deos alienos. Et sanguis in manibus eaz, quia missos ad se prophetas occiderunt. Et Ooliba minor plus q̄ Oolla, id est, Hierusalē plus infāntiūt q̄ Samaria. Quomodo q̄a proculdubio cū similia fecerit Hierusalem, quæ & Samaria fecit, occidendo prophetas, & sectando idololatriā, addidit quod maius est, occidendo dominū, & eligendo Barrabā quod fuit implere (vt iam dictum est) mensuram patrū, quæ intelligitur per amphoram, Pulchre ad hunc sensum accedit, quod & apud Oollam, i. Samariā mulier Iezabel prior res prophetas interfecit, & apud Oolibam, i. Hierusalem mulier Herodias nouissimum prophetaz & plus q̄ prophetam Iohannem occidit. Igitur dicitur mulieres, patres & filij sunt patres qui mensurā sanguinis fere dimidiauerūt, & filij qui mensuram impleuerunt, & ita vnā eandem amphoram sibi ad portandū, cum impietatis pondere communē fecerunt. Iste habebant alas quasi miluli, superbiā quasi diaboli, quia videlicet sicut in Psalmo scriptum est: Tenuit eas superbia, opertæ sunt iniquitate & impietate sua, & prosdnt quasi ex adipe iniquitas eoz, dū diceret anterior mulier, non est nobis pars in Dauid, neq̄ hæreditas in filio Isai. Posterior vero dicens Pilato: Regem vestrū crucifigam, clamaret dicens: Non habemus regē nisi Cæsarē. Itaq̄ & spūs (inquit) in alis eaz, spūs vtiq̄ blasphemiaz, vnus idemq̄ in superbia multiez talium, vt illa subannaret patrem & patri archam Dauid, & ista filiū Dauid. Hoc omnino reminisci iuuat, quotiescūq̄ mensuræ illius mentio fit, de qua hic agitur, propter amphoram eiusmodi, quia videlicet abnegatio Dauid, & schisma quod fecerūt patres, scindendo se a domo Dauid, vitulosq̄ colendo, quos Hieroboam fecit, initium fuit impietatis, quam impleuerunt filij negando Christū ante faciem Pilati. Nonne patres dicendo: Non est nobis pars in Dauid, iam negatores extiterūt eiusdē Christi quē negauerūt filij. Promissio nāq̄ facta fuerat ipsi Dauid, Christum de femine eius nasci, & idcirco sicut ad Samuel dixit dñs: Non enim te abiecerunt sed me ne regnem super eos, ita de illis verissime dicas, quia non Dauid, sed Christū negauerunt, ne regnaret super eos, præeligentes filio Dauid Barraban, sicut illi patres eoz ipsi Dauid præelegerūt Hieroboam. Et leuauerūt (ait) amphoram inter terram & cælū. Quid sibi vult huiusmodi dictū, leuauerunt inter terram & cælū. Scimus quidē q̄d est portandū siue deferendum, deferēdo leuatur inter terram & cælum. Sed q̄d sibi vult huiusmodi dictum nisi vt innuat tibi respicere rem cuius erat totum portētum? Quæ nā est illa res? Nimis ipsa sanguinis vindicta, cuius (vt supra dictū) signū erat amphora, & in amphora sedens impietas. Qualis enim est sanguinis siue iniquitatis illius vindicta? Eo ce palam est, & videmus ludæos qui mensuram illam (vt sæpe iam dictum est) impleuerunt, leuatos inter terram & cælū. Quomodo q̄a videlicet nec terra sua capit eos nec cælū admittit eos. Nonne ducti in omnes gentes captiui, terrā suā non contingūt? Multo magis cælum contingere, id est, ad regnum celoꝝ peruenire, cum sint increduli non possunt. Huius rei non istud solum fuit portentum, quod leuauerunt amphoram inter terram, & cælum, verum etiam illud quod sceleris eorum signifer Iudas, perijt inter terram & cælum. Suspensus enim crepuit medius, & vt ait quidam, cælo terræq̄ perosus, inter vtrunq̄ perit, & diffusa sunt omnia viscera eius. Sic nāq̄ ille populus, cælo ac terræ perosus, a terrena Hierusalem abactus, & cælesti Hierusalem indignus, inter vtrāq̄ perijt, & sic reliquæ dispersæ sunt eiusdem populi, sicut pendens inter terram & cælum diffusa sunt iam dicti viscera proditoris. Quanto melius quanto pulchrius, atq̄ dulcius signū siue portentum, quod duo viri ex his qui explorauerant repromissionis terram reuertētes, botrum cum palmite in veſte portauerunt. Confer duos illos viros duabus mulieribus istis, & veſtationem illorum, istarum oneri, si tamen possunt conferri, cū omnino contraria sint. Sicut enī istæ mulieres duæ malos patres, & malos malorum patrum filios, qui impleuerunt mensuram eoz significauerunt, sic econtra, illi duo viri, bonos patres, quoz optimi patriarchæ & prophete fuerunt & bonos bonorum patrum filios, quoz stoli

Ezech. 23

3. Reg. 18

Mat. 23. 14

Psal. 72

3. Reg. 12

Ioh. 19

1. Reg. 8

Judæi diu

na viciosa

leuati in

ter cælum

& terram.

March. 27

Act. 17

Num. 13

stoli optimi sunt, & mystice designauerūt. Et sicut amphora quam inter terram & cælū mulieres leuauerūt, plenæ mensuræ scelez portētū fuit, sic econtra botrus, quē in veſte viri portauerunt pietatis & iustitiæ, quæ in cruce pependit, signum exitit. Nūc sequētia percuramus. Quo (inquit) istæ deferunt amphoram? Vt ædificetur (ait) illi domus in terra Sennaar, & stabilietur ibi super basem suam. Terra Sennaar dicta est terra Babylonis, vbi turrim ædificauerunt superbi, quoz lingua confusa, & ipsi in omnes terras dispersi sunt. Interpretatur autem Sennaar, excussio siue factor dentium, & hoc maxime loco terram significat illam, quam dicit Dauid tenebras, & terrā obliuionis, & lob sanctus terram tenebrosam, & opertam mortis caligine, ille dicendo: Nunquid cognoscitur in te nebris mirabilia tua, & iudicia tua in terra obliuionis, iste autem clamando, dimitte me domine, vt plangam paululum dolorem meum, antequā vadam ad terram tenebrosam, & opertam mortis caligine. In illam terram Sennaar, in illam terram putoris dentium, deferunt (ait) mulieres istæ amphoram suam, mulieres quaz dentes arma & fagittæ & quaz lingua gladius acutus, vt illic ædificetur illi domus & illic super basim stabilietur. Quæ est illa domus? Quæ est illa basis eius? Domus est mortis, basis est perditionis stantis & præmentis. Quia sepulchra eorum (ait Psalmista) domus eoz imperpetuum, & nō est ibi spes sue expectatio transeundi ad aliam domum, transmigrandi ad aliū locum. O ergo quā molum stabilimentum, quod miro modo declamauit, ita pronuntiās, vt ædificetur ei domus in terra Sennaar, & stabilietur & ponatur ibi super basem suam. Sequitur. Et cōuersus sum, & leuaui oculos meos & vidi, & ecce quatuor quadrigæ egredientes de medio duoz montū, & mōtes mōtes arei. In quadriga prima, equi rufi, & in quadriga secunda, equi nigri, & in quadriga tertia, equi albi, & in quadriga quarta, equi varij & fortes. Et respondi & dixi ad angelum, qui loquebatur in me: Quid sunt hæc domine mī? & respondit angelus, & ait ad me: Isti sunt quatuor venti cæli, qui egrediuntur vt stent coram domina tore omnis terræ. In quo erant equi nigri, egrediebantur ad terram Aquilonis, & albi egrediebantur post eos, & varij egressi sunt ad terrā austri. Qui aut erant robustissimi, exierunt & querebant ire & discurrere p̄ omnem terram. Et dixit te & perambulate terrā, & perambulauerunt terram. Et vocauit me, & locutus est ad me, dicens: Ecce qui egrediūtur in terrā aquilonis, requiescere fecerunt spiritū meum in terra aquilonis. Meminisse oportet vnā esse, & vnus noctis visionem, ab eo quod dixit: Vidi per noctem. Et ecce vir ascendens super equum rufum, vsq̄ ad id quod postmodum dicitur est, & factum est in anno quarto Darij regis, secundum regū ordinem quæ tunc gerendæ erant, nūc autem gestæ sunt feræ omnes, præter secundum viri eiusdem, s. domini nostri Iesu Christi aduentum. Consideramus visionis ordinē pulcherrimū, & nō minime delectatus est animus, gloriā talis viri quærens ac diligens, q̄a recto hic ordine inuenit historiā salutis, historiā gratiæ & veritatis, quō deus & verbū siue filius dei, memōr propositi, memōr ad Abraham & Dauid dictæ atq̄ iuratæ promissionis reuersus est ad Hierusalem in misericordijs, & in ea domus eius ædificata est. Et quatuor cornua quæ ventilauerunt Iudam & Hierusalē, id est, quatuor regna, per quæ conatus est diabolus eadem abolere promissionem, detrita sunt, & tūc venit dñs, o filia Sion, & habitauit in medio tui. Verbū enī caro factū est, & habitauit in nobis. Atq̄ idem deus, filius Ioseph, q̄d est filius dñi iustitiæ, mutatorijs indutus, id est, propter passionē mortis, gloria & honore coronatus est, ascendensq̄ in cælū factusq̄ candelabrū magnū, candelabrum aureū septem lucernaz claruit per mundū vniuersum, dādo Apostolis, vel prædicatoribus suis sanctum septiformem spm, & qui lumen tantū extingueret voluerūt, impleta patris noz mensura scelez suæ, sicut nouissime dictū est, amphoram & impietatem blasphemiaz deportandā in terra Sennaar, cum plumbea damnationis massā receperunt. Quid deinde factum est post illoꝝ exitium, quod dignū sit intelligi, p̄ quatuor huiusmodi quadrigas, egredientes de medio duoz montium, quaz in prima sunt equi rufi, in secunda equi nigri, in tertia equi albi, in quarta equi varij fortes: Leuemus cū propheta oculos nostros, & prospectū extendamus p̄ mundū vniuersum. Et ecce mūdus plenus est, & ex quo beati Apostoli de candelabro illo sunt illuminati, ccepit impleri quadrigis feruētibus, & equis currētibus, de quibus & Abacuc decantans dñs: qui ascendes (ait) super equos tuos, & quadrigæ tuæ saluatio.

Gene. 11

Psal. 87

Iob. 10

Psal. 56

Psal. 48

GA. VI

Epilogus

res vnus

visionis

infra. 7

Quatuor

quadrigæ

Abacuc. 3

Quadriga prima in qua erant equi rufi, Apostolorum est & martyrum, quadriga secunda, in qua erant equi nigri poenitentium est, qui ab Apostolorum temporibus incipientes, in his qui sanguinem Christi fuderant, vitam nobis cenobialiter sanxerunt. Vnde vsque hodie per orbem niger tam professione quam habitu perseverat ordo monachorum. Quadriga tertia in qua erant equi albi, ordo est virginum vtriusque sexus, totum candore suo perornans equitatum Iesu Christi domini exercituum. Vnde illud notandum, quia cum dixisset: In quo erant equi nigri, egrediebantur ad terram aquilonis ait, & albi egrediebantur post eos. Illi namque vite ordinem, qui facinorosis erat necessarius, quicquid priores illi susceperunt, ut fructus dignos poenitentiae facerent, subsequuntur qui plurimi, neque homicidii, neque adulterii, siue alterius cuiuslibet criminis rei, imo & plerique corpore incorrupti atque integri, quos beatus Papa Gregorius, quod (inquit) nisi & iustos & poenitentes dixerim? Plane hoc ipsum est egredi ad terram aquilonis, vitam austeriorem exequi, quae tantum distat a vita remissiore multis utente delictis, non tamen illicitis aut lege prohibitis, quantum rigor aquilonis a suavitate austri siue fauonij quantum hyemalis algora a vernis distat blanditijs, Vnde notanda litera, quae sic dicta est, in quo erant equi nigri egrediebantur in terram aquilonis, ut sit sensus, Propter quod erant sibi peccatorum conscii, in propositum se dimiserunt vitae arctioris. Quadriga quarta, in qua erant equi varij fortes, pastorum atque doctorum est, & omnium in quibus eminent illarum gratiarum diuisiones, de quibus Apostolus, alij (inquit) per spiritum datur sermo sapientiae, alij fides, alij genera linguarum, alij gratia sanitatum, &c: Num paruum hoc est aut indignum fuit inter illa magna, quae vetera erant, & de quibus iam dictum atque adhuc dicendum est. Istos ecclesiae gentium ordines prophetica visione demonstrari, imo quis prophetarum de huiusmodi tacuit & gentes saluandas. (Vnde ordines istos diuinitas assumpsit) non declinauit in gaudio spiritus sancti. ¶ Quid porro sunt duo montes illi, quorum de medio quadrigae istae videntur egredi, qui videlicet montes dicuntur aerei. Montes isti duo testamenta sunt. Lex & euangelium, dicunturque montes propter altitudinem siue dignitatem caelestium, quae continent, sacramentorum, quam videlicet altitudinem illud quod significat quod & lex in monte data est. Et Euangelium licum sermonem, dominus in monte sedens atque os suum aperiens, exorsus est. Montes isti montes aerei, videlicet propter sonoritatem atque diuturnitatem tam legis quam Euangelij, quae non potest solui scriptura tam legalis quam euangelica. Nam iota vni siue apex vnus ait dominus, non peribit a lege donec omnia fiant, & caelum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. De medio montium istorum quatuor quadrigae egressae sunt, quae videlicet vtrumque testamentum, quatuor iam dicti ordines ecclesiae recipiunt, & sicut in alia similitudine dictum est, de medio petrarum dabitur vocem, ita hic recte dicas, quia de medio duorum montium, montium aereorum, quadrigae istae procurrent, id est de communi legis & Euangelij sensu siue consensu seruabunt vitae ordinem, scientiae vel doctrinae puritatem. Quid tandem est quod percipiunt prophetae, quod sunt isti domini mei. Respondens angelus isti sunt (ait) quatuor venti caeli qui egrediuntur, ut stent coram dominatore vniuersae terrae: Quid nisi quod sapientia dicit, quia multitudo sapientium sanitas est orbis terrarum? Idcirco nimis quatuor quadrigae istae, quatuor venti caeli dicuntur esse, quae sicut veteri perflando nebulas siue pruinas euertunt, aereque qui per quietem corruptior fieret, inquietando sanior efficiunt. Sic ordines isti, quos diximus singuli in suis officijs stando, & cum tempus postulat discurrendo atque festinando suscitant homines ad cognoscendum deum creatorem suum, qui nisi crebra commotione solliciti redderentur, nec cogitarent quidem corrupti mente, restare quicquam post praesens seculum aut in fine distare quippiam inter hominem & iumentum. Hinc est illud quod Iohannes in Apocalypsi: Vnde ait quatuor angelos stantes super quatuor angulos terrae, tenentes quatuor ventos caeli ne flarent super terram, neque super mare, neque super vllam arborem. Quatuor namque angeli quatuor angulos mali principum, id est angelicarum fortitudines fuere quatuor regnorum principum, Babylonicum, Persicum, Macedonicum atque Romanum, de quibus vno angelus bonorum, quod Danieli loquebatur. Princeps (ait) Persarum restituit mihi viginti & vno diebus. Regnis siue regnorum principibus illis hoc fuit tenere quatuor ventos caeli, cohibere a cultu siue seruitio dei quadrigas istas, id est colentium deum, id est quos diximus ordines & seruitium creatori, sed in clamauit & coepescuit illos alter angelus, quod ascendit ab ortu solis habens signum dei viui. Qui non est alius nisi vir iste qui in initio visus huius super equum rufum ascendit, & post eum equi rufi varij & albi, qui erant san-

Equi varij & fortes 1. Cor. 12

Exo. 20. Matth. 5. Ioh. 10. Matth. 7. Ibidem. 24

Plal. 103

Sap. 6

Apoc. 7

Daniel. 10

App. 7

Et prioris populi veteris testamenti. Nam istae quadrigae, isti quatuor venti caeli, qui abeuntibus illis mulieribus cum amphora sua egressi sunt de medio duorum montium, ut assisterent dominatori vniuersae terrae, sancti sunt iunioris populi, qui (negate Christi synagoga, ut dudum negauerat, dicendo: Non est nobis pars in David, neque haereditas in filio Israhel, mulier altera, scilicet decem tribuum scissura) crediderunt in eum, & assisterunt illi nunc vsque, sicut veraciter dominatori vniuersae terrae. Inter quos ista equorum non praetereunda est distinctio, quod illic nigri non erant equi, tantummodo rufi, varij & albi, hic autem rufi, nigri albi & varij. ¶ Quid hoc nimaduertendum est, nisi quia poenitentiam, quam equorum esse nigredinem iam dictum est, publice illo tempore nemo predicabat. Nam a diebus Iohannis ista nigredo coepit, quod primus baptismum poenitentiae praedicauit subsequente protinus euangelica voce ipsius domini dicentis: poenitentiam agite, appropinquabit enim regnum caelorum. Porro in lege ne saltem poenitentiae nominem arbitrator vsquam reperiri, sed qui fecerit hoc vel illud, morte moriatur, nisi quod post legem multo tempore venientes prophetae, aliquid super poenitentiam clamauerunt regibus & populo, quod communiter derelicto domino, & vitulos aureos quos fecit Hieroboam, & Baal, & Astaroth, caeteraque in Hierusalem quae in Samaria colebant portenta deorum. A diebus (ut iam dictum est) Iohannis regnum caelorum vim pati coepit huiusmodi, ut non diceretur, morte moriantur criminosi, morte moriantur, qui hoc vel illud fecerit aut fecerit, sed poenitentiam agite & facite fructus dignos poenitentiae, poenitentiam agite, appropinquabit enim regnum caelorum poenitentiam agite & baptizetur vnusquisque vestrum, quae primus Iohannes, secundum ipsius dominum, tertium Apostoli domini post passionem eius, ipso iubente praedicauerunt, & extinctis peccatoribus quacumque ex gente vel natione confugientibus, quantumlibet criminosis siue facinorosis, patet poenitentiae asylum, patet eorum violentiae regnum caelorum. ¶ Vnde notandum, quia de his equis (ut iam dictum est) egredientibus ad terram aquilonis, id est de peccatoribus poenitentiam agere se metipso tradentibus vitae arctiori dominus ita dicit: Hi qui egrediuntur ad terram aquilonis, requiescere fecerunt spiritum meum in terra aquilonis. Etenim hic sensus, Hi qui poenitentiam egerunt vel agunt de peccatis suis, quod est egredi ad terram aquilonis, vbi vitroneus labor, tanquam glacialis rigor poenitentiae corpus affigit, per hoc ipsum quod illuc egressi sunt, irae maneat spiritum requiescere, id est cessare fecerunt, ut iam ego non irascer eis, quam ipsimet irati sunt sibi. Sicut enim peccando exacerbauit dominum peccator, sic contra poenitentiam agendo spiritum domini requiescere facit peccator. Sine dubio cum dicit, requiescere fecerunt spiritum meum, intelligendum est spiritus irae, testante Psalmista, qui cum de peccatorum conuersione praemisisset com mota est & contremuit terra, fundamenta montium conturbata sunt & commota sunt & caetera, ita subiunxit. Ab increpatione tua domine ab inspiratione spiritus irae tuae. ¶ Quod si equi nigri egrediendo in terram aquilonis requiescere faciunt spiritum domini, quid putas de his qui egrediuntur post eos equis albis? Et ut manifestius dictum sit, si facinorosi poenitentiam agendo gaudium faciunt deo & angelis dei, secundum illam parabolam centum ouium, & vnus inuentae quae perierat, siue decem drachmarum & vnus inuentae quae perdita fuerat, quid putas de illis, qui nullius criminis rei, vel conscii propositum vel regulam sequuntur constitutam poenitentibus criminosis? Profecto hi spiritum domini non solummodo requiescere faciunt, verum etiam oblectant plurimum, & vnde illi ventum, inde isti coronam consequuntur sempiternam. Dictum est de equis nigris & equis albis, quod egressi fuerint, & non dictum est de equis rufis qui erant primi. Porro de equis varijs qui erant quarti, manifeste dicitur, quod egressi sunt ad terram austri. Sed & protinus sequitur. Qui autem erant fortissimi, exierunt & querant ire & discurre aere per omnem terram. Dixitque dominus ad eos, Ite & perambulate terram. Vnde & arbitrari licet illos, qui primo loco dicti fuerant equi rufi, nunc in nouissimo fortissimos dicit, Non plures enim quam quatuor quadrigae supra numeratae sunt, neque dictum est haecenus quicquam de equis rufis, nec vlllo modo contra rationem est, ut idem equi & rufi dicantur & fortissimi. ¶ Restat igitur dicere, & de istorum egressu. Varij (inquit) egrediebantur ad terram Austri. Iam supra dictum est varios equos domini, illos esse vel dici, quibus diuersa data sunt charismata spiritus sancti, sermo sapientiae, sermo scientiae gratia sanitatum, genera linguarum, interpretatio sermonum, prophetia vel discretio spirituum, & his similia. Porro nomine Austri spiritus sanctus solet designari, & quae terra huius austri, nisi sancta scriptura legalis, prophetica, euangelica, quam vniuersam vti que spiritus sanctus condidit.

Matth. 18. Ibidem. 3. lb dem. 4. Acto. 2.

Poenitentia facit requiescere spiritum furoris domini.

Plal. 91

Plal. 17

Luc. 15

Quid

Quid igitur esset, varios equos egredi ad terram austri, nisi doctae fidei viros iam dictas ditionum gratias habentes, eximere se oibus curis seculi, solisque vacare vel studere scripturis sanctis, & verba tractare spiritus sancti. Talium est enim hominum negotium, propter ipsum quod non solummodo nigri siue alibi sunt, sed varii, id est non solummodo propositi sancti executores vel sanctitate vitae decorati, sed & sancti pariter & eruditi, quosdam habentes facultates sermonis & praecleari ingenii, caeterorumque talium quas non habent multi, quae sunt vitae laudabilis & actio ris, quae sunt istius quia non dedit ipse auster, cuius haec terra est, non dedit spiritus sanctus dimittere huiusmodi dominus, diuidens singulis prout vult. Denique sicut de quodam paulo simplice legis mus, qui in conuentu patrum requisitus fertur, prius ne propheta fuerint an Christus, ita de multis diffiteri non possumus, sanctae vitae ut extitit ille, quod eis plurimum defuerit gratiae illius, quae sanctus & verus qui habet clauem David aperit, & nemo est qui claudat quae apostolis suis iam quidem sanctis, sed eatenus idiotis post resurrectionem suam aperuit sensum ut intelligerent scripturas. Qui erant fortissimi, videlicet quos iam ante rufos dixit quarebant exire & discurrere in omnem terram, quia videlicet spontanea charitate fortissimi milites Christi, pro fide ipsius ad passiones ecurrerunt, spontanea deuotione tradiderunt corpora sua ad supplicia propter deum, hoc expediebatur, & fidei Christianae talis eorum fortitudo necessaria erat, quia profecto multos idololatria defensores habebat, quorum stultitia nihilo melius quam morte vel sanguine martyrum confundi vel superari poterat. Et notandum, quod non prius dictum est equis fortissimis, ite & perambulate terram, & postea quarebant exire & discurrere in vniuersam terram, sed prius quarebant exire, & tunc demum dictum est eis, ite & perambulate terram. Christiano quippe nolenti aut timido non praecipitur, ut semetipsum ingerat passioni vel persecutoribus obiciat, imo licentia datur fugere, ut dicente domino: Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Volentibus ergo atque desiderantibus coronam martyrii, per magnam gratiam concedi designatur, dum fortissimis equis volentibus exire, dicitur: ite & perambulate terram. Exempli gratia: Tunc vnus de equis hominum, equis fortissimis quarebat exire, & dictum est ei: & perambula terram, quomodo beato Laurentio dicenti ad Sixtum papam: Quo progredieris sine filio patris, respondit ei dominus per os illius, quod post triduum esset secutus. Cautela bona, cautela necessaria est oibus equis domini, quibus fortissimis, ut quis multum desideret ad martyrium exire, non exeat nisi expectata, & per orationes quaerita dignatione supernae gratiae, quia periculosum est hominum praesidium, nisi magnus aditus spiritus sancti solatiu, & plerique in negotiis barathrum prolapsi sunt dum se fortiter agere confidentes, vltro se tradiderunt. Quam fortissimis in hoc ordine Petrus apostolus extitit, in quo tam summae sapientiae coplacuit sancire exemplum cauedi nimiam confidentiam in eiusmodi. Cum enim dixisset dominus tecum paratus sum in carcere & in morte ire, animam meam pono pro te, & si oes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor, & si oportuerit me mori tecum, non te negabo, cum ita fortiter cinxisset se adhuc iunior & ambularet vbi volebat, occurrit ei vna ancilla, & tu (inquit) ex illis es, atque hoc audito morte timuit & vitam negauit. Expectandum illi fuerat, ut alius eum cingeret & duceret, quod & factum est postquam seniuit, postquam sapientiam veramque fortitudinem didicit, quia videlicet semilis animi & carnis sensus est scire, quod haec fortitudo non in homine, sed in deo sit. Itaque fortissimis equis & ratio praesens & exemplum in promptu esse debuit, ut volentes exire, expectaret nutum dicentis: ite & perambulate vniuersam terram, quod est dicere, offerte vos ad mortem propter me sustinendam. Nam quia moriturus quispiam dicit, aut legit dixisse, ego ingrediar viam vniuersae terrae, recte & hic exire in vniuersam terram, siue perambulare terram intelligitur, quod sit mortem non timere, ad meliorem vitam festinare. Ad vltimum & hoc non pretereundum, quia congrue quos in ordine quadrigae dixerat equos rufos, hic vbi exire volentibus dictum refert, ite & perambulate terram, non dixit rufos, sed dixit fortissimos, quia videlicet non antequam fundat, sed postquam fuderint sanguinem suum propter dominum, equi domini rufi sunt, & vt manifestius dictum sit, ante passionem suas celsiores equi albi sunt, in passionibus & post passionem versus in sempiternum martires & equi rufi sunt. Post haec omnia quae haecenus dicta & facta sunt, eodem ordine qui in hac visione praemonstrata fuerant, ab eo quod dictum est, vidi per noctem, & ecce vir ascendens super equum rufum, quod restat secundum Christi Euangelium, nisi ut veniat ipse filius hominis sedens in sede maiestatis suae, & coronam regni habens in capite suo, pro eo quod propter nos homo factus, & in

1. Cor. 12

Apoc. 3
Luc. 24.
Equi fortissimi, apoc
stoli & mar
tyres

Matth. 10

Matth. 26
Iohan. 13
Luc. 22.
Iohan. 11.

Perambulare terram
quid est
3. Reg. 2
Equi rufi,
per sanguinis fustionem.

& in ista captiuitate natus, in ista Babylone cum hominibus conuersatus, nostram captiuitatem per passionem suam soluit, & multos filios in gloria adduxit, & reduxit congregatos in vnum qui dispersi fuerant, secundum similitudinem illorum, quae tunc soluta captiuitate de Babylone ascenderunt, & reaedificato templo domini, rursus in Hierusalem habitare coeperunt. Sequitur ergo: Et factum est verbum domini ad me dicens: Sume a transmigatione ab Oldai & a Tobia & ab Idaia, & venies in die illa, & intrabis in domum Iosae filij Sophoniae, qui venerunt de Babylone, & sumes argentum & aures, & facies coronas, & pones in capite Iesu filij Iosae sedech sacerdotis magni, & loqueris ad eum, dicens: Haec dicit dominus exercituum, ecce vir oriens nomen eius, & subter eum orietur, & edificabit templum domino, & ipse portabit gloriam & se debet & dominabitur super solia suo, & consilium pacis erit inter illos. Et coronae erunt Helen & Tobiae, & Idaiae, & Hen filio suo Sophoniae memoriale in templo domini, & qui procul sunt venient, & aedificabunt in templo domini, & scietis, quia dominus exercituum misit me ad vos. Erit autem hoc si auditu auris audieritis vocem domini dei vestri. Hic finis est praeclearae ac pulcherrimae visionis, quae sic incepit: vidi per noctem, & ecce vir ascendens super equum rufum, & ipse stabat inter myrteta. Visionis illius nocturnae finis hic est, facta est salus nostrae propheticae miro modo praesentans historiam, quae hodie credentes videmus & gaudemus esse impletam, quia sicut iam saepe dictum, & semper est sciendum, secundum magnam quod in ea continetur pietatis sacramentum, ad illam, quae tunc Babyloni destruxerat Hierusalem, vir ille dominus exercituum reuersus est in misericordiam, & in ea domus eius aedificata est, & licet illa quatuor cornua regnorum principalium supradictorum Iudam & Hierusalem multum vitilauerint, nihilominus fecit, quod facere deus proposuit, quia promissum fuerat, Christus inde venit, & secundum scripturas iuxta hanc visionem ea quae de ipso erant, iam sine habet, & ut iam ante dictum est, nihil restat, nisi ut ipse qui victor salutis omnium, per passionem consummatus resurrexit, & in caelum ascendit, redeat gloria & honore coronatus, omni modo & angelis & hominibus spectabilis. Vnde quia visio est, & haec omnia per prophetam vidit, non magnopere hic insistendum est sensui literali, dum dicit, sume a transmigatione ab Oldai, &c. Equidem tradunt Hebraei, utpote literae amici, quod Daniel & tres socii eius reuersi de captiuitate, aures & argentum obtulerunt in domo domini, & exinde iusserit dominus, sicut hic sonat litera, coronas fieri, eosque commutatis nominibus designari. scilicet Oldai, Tobiam, Idaiam & Hen, Ananiam esse & Azariam & Misaelem, & Danielē. Porro quod in secundo loco pro Oldai positum est Helen, idcirco factum est, quia Helen interpretatur somnium, & Daniel cum socijs suis apud deum obtinuit, ut somnium quod viderat rex reuelaretur factum. Veruntamen siue in negotiis, siue in visione fuerit ostensum, grande & admirabile conspectum negotium, cuius illud constat extitisse portetum. Supra namque in hac eadem visione taliter dictum est. Audi Iesu sacerdos magnae tu & amici tui qui habitant coram te, quia viri portendentes sunt. Non ibi totum dictum est illi, quod audire iussus est, neque amicis eius illic totum expositum est, quod audire iubebantur, sed nec nomina ipsorum illic scripta sunt, neque expressa propter quae vel in qua portendentes dicti sunt. Ecce nomina eorum semel & iterum expressa sunt, primum dicendo: Sume a transmigatione ab Oldai, & a Tobia, & ab Idaia argentum & aures, & facies coronas: deinde & coronae erunt Helen & Tobiae & Idaiae, & Hen filio Sophoniae memoriale in templo domini. Nimirum & nominibus suis, & auro atque argento, & in eo quod coronae exinde factae ponuntur in capite Iesu filij Iosae sedech, viri isti portendentes sunt. Et recte ibi Iesus indutus erat sordidis vestibus, quae & ablatae sunt ab eo, dictumque est ad eum: audi Iesu sacerdos magne tu & amici tui qui habitant coram te, quia viri portendentes sunt: recte (inquam) illic dilata est haec portenti pars, quia videlicet prius oportebat illa fieri, quae per candelabrum aureum & per cetera quae scripta sunt, versus ad praesentem locum significata esse vni diximus, & demum futurum erat, & fiet illud quod praesenti capitulo significatum est. Ipsos sanctae ecclesiae quatuor ordines, quos in quatuor quadrigis intelligendos esse diximus, in gloria resurrecturos, & ex ipsis siue propter ipsorum saluationem coronandum esse dominum Iesum, quatuor viri isti portendunt Oldai, Tobias, Idaia, & Hen. Oldai namque interpretatur deprecatio domini, quod videlicet nomen congruit quadrigae illi in qua sunt equi nigri, id est, ordinum illi, in quo sicut supra dictum est, peccatores conuersi ad poenitentiam, deprecantur faciem

Narratio ex Hebraeorum traditione,

Danielis

Supra

Quid portendunt hi quatuor viri,

Oldai

Tobias domini. Tobias interpretatur bonus domini, & idcirco cōgruit quadrigæ illi in qua sunt equi albi. i. ordini illi, in quo nullius macula criminis, imo etiã multus in plerisque candor virginialis propositi. Siquidẽ talis ordo siue quispiã huiusce ordinis recte dicitur bonus dñi, ita vt quidã istoz notissimus dicitur, etiã dilectus dñi. **Idaia.** Idaia interpretatur notus dñi. Vnde & bene cōgruit quadrigæ illi in qua sunt equi varii. i. ordini illoz quibus spūs sanctus diuisiones gratiarū distribuit, ita vt alios docendo, regendo atq; confirmando, plus cæteris innotescant domino, ita vt cuilibet eoz dignetur dicere: nouite ex nomine. **Hen** interpretatur gloria. Vnde & nomẽ conuenit equis illis fortissimis qui exierūt, & quærebant ire & discurrere in oẽm terrã. s. glorioso martyz ordini, qui vexillũ diuini nominis foras extulerunt, & contra diabolũ & phalngas eius visibiles atq; inuisibiles exierūt ad pugna, & per vniuersam terram sanguine roseo suo sanctam rigauerūt & decorauerunt ecclesiã hanc fecisse illis gloria maxima est. ¶ Igitur ab istis sumes (ait) argentũ & aurũ & facies coronas, & pones in capite Iesu filij Ioseph sacerdotis magni, quia videlicet per singulas virtutes electoz suoz dominus coronatur, imo in illis omnibus coronatis, saluator in singulis coronã accipit: quia videlicet ipsius gratia, ipse est opus, omnis omnium sanctoz coronã. Non solũ aurũ, neq; solũ argentũ, sed & aurũ sumitur & argentũ ad coronandũ Iesum, quia videlicet non solo sensu scripturarũ, qui intelligit per aurũ & argentũ, clarificamus eum. Locus vero vbi coronæ istæ fiant domus est Iosã. i. saluati filij Sophoniæ. i. visitationis domini, q̄ nomine recte intelligitur ecclesiã, quã dominus vniuersam suã visitatione saluauit, secundũ typũ domus Zachari, quam ipse visitauit: Et hodie salus domui huic facta est inquit, & loqueris ad eum, dicens: Hæc dicit dominus exercitũ, dicens: Ecce vir oriens nomẽ eius, & subter eũ oriatur, &c. Ponedo coronas in capite Iesu filij Ioseph. Iubetur loqui ad eũ & dicere: cuius rei ipse & amici eius viri portendentes sint, ac si dicat: Istud quod agitur hic aliud portendit, alterius rei portendit, quia videlicet iuxta hanc significationem ecce venit, ecce in propinquo est, vir magnus, vir fortis & potẽs, cui non est par alius. Et si vultis scire quis dicatur, vel quõ nominet, oriẽs est nomen eius, q̄ videlicet nomine, nullus viroz præter ipsum iure nominat, quia solus hic semper est in ortu, & nullus vnq; illi est occasus. Cum occidere putabitur, maxime oriatur. i. cum fuerit secundũ carnẽ hunc mundo moriturus, tunc apud inferos timentibus deum oriẽt, moxq; super occasum ascendens, cælo & terræ oriatur viuus, & nunq; moriturus. Hoc omnino est in potestate eius, & idcirco dico vobis: quia hoc ipm nomẽ eius. Oriẽs subter eũ oriatur. i. per eũ in multitudine credentiũ dilatabit, in gloria resurgentiũ clarificabit. Hinc est quod protinus sequit. Et ædificabit templũ dño, & ipse extruet templũ domino. Non em̄ quod semel dixerat, & ædificabit templũ dño superflua repetitione repetiuit, dicẽdo: & ipse extruet templũ domino, sed q̄ vna eadẽq; ecclesiã, & in p̄senti seculo ædificat, dum gentes cõuertunt, & in futuro extruetur, dũ oēs resurgemus, recte nõ cõtentus semel dixisset & ædificauit templũ domino, repetiuit, & ipse extruet templũ domino. Et tũc ipse portabit gloriã, s. quã coronæ istæ significant, quia videlicet magna illi erit gloria, tã multos filios adduxisse in gloriã. Si em̄ cuiuslibet gloria sunt hi, qui p̄ eius ministeriũ crediderūt, quẽ admodũ & Apostolus dicit: Quia gloria vestra nos sumus, sicut & vos nostra, in die dñi nostri Iesu Christi, quãto magis ipsius domini nostri Iesu Christi, gloria est, & gloria erit, quod est ipse salus oim, quẽ admodũ idem Apostolus ait: quia cõplacuit per eũ reconciliari oia in ipso, pacificãs p̄ sanguinẽ crucis eius, siue q̄ in terris, siue q̄ in cælis sunt: Tacito q̄d primũ est, quia in ipso cõdita sunt vniuersa in cælis, & in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominatiões, siue principatus, siue potestates, & oia p̄ ipm & in ipso creata sunt, & ipse est ante oēs, & oia in ipso consistũt, quæ causæ si cum iã dictis cõreguntur, quod putas coronaz glorię est, vnus idẽq; deus & hõ Iesus Christus. Ergo & ipse portabit gloriã, & sedebit (ait) super folio suo, & erit sacerdos super folio suo. Quod q̄ iustũ sit, melius quis cogitare potest q̄ eloqui, vt ille sedeat & dominet oim p̄ quẽ oia cõdita sunt, & sit sacerdos in æternũ, per cuius sanguinem vniuersa pacificata sunt. Dominetur in quã super folio suo, & sit sacerdos super folio suo, q̄d de nullo sanctoz dicere fas est, quã nullius eoz ius est, dicere suũ dominatiõis, vel sacerdotũ solũ, sed huius tm̄ domini & sacerdotũ vnici, cuius maiestas est, & sedes vna eademq; sedes maiestatis dei, quemadmodum dicit:

Gloria Christi.
Hebr. 2.
2. Cor. 1.
Coloss. 1.

Sollũ Christi regis & sacerdotis.

dicit. Cum autẽ venerit filius hominis in maiestate sua, & oēs angeli cũ eo, tunc sedebit super sedẽ maiestatis suæ, &c. Quid & ista sibi vult cõgeminatio, & dominabitur super folio suo, & erit sacerdos super folio suo, nisi quia vnus idẽq; in quẽ hæc dicuntur, futurũ erat vt esset, & nunc est rex atq; sacerdos? Deniq; qui rex idcirco dominabitur (ait) super folio suo, & erit sacerdos super folio suo, satisq; manifestũ est hunc esse sensum, quia in vnã personã conuenient regnũ & sacerdotiũ, & vnus idẽq; geminũ obtinebit regni & sacerdotũ solũ. Vbi statim infertur, & cõsiliũ pacis erit inter illos, subaudiendũ est, dominantẽ & sacerdotẽ, nõ quo Christus diuidatur, sed quo principatus duo, qui fuerãt eatenus diuisi iuncti, altera em̄ erat persona regia, & altera sacerdotalis, imo Christo cõsocietur. Inter illos igitur subaudit principatus, cũ in vno fuerint inseparabiliter cõsociati, consiliũ (inquit) pacis erit, quia videlicet per illã coniunctionẽ pax est nobis, & sicut iã ante ex Apostolo cõmemoratur est, per eũ cõplacuit reconciliari omnia in ipso, & pacificari per sanguinẽ cruẽ, eis eius, siue quæ in terris sunt, siue quæ in cælis. Et coronæ erũt ait Helen & Tobias, & Idaia, & Hen filio Sophoniæ memoriale in templo dñi. Hoc est quod expectamus, quia sanctis omnibus & amicis dñi, quos per istos significari iam diximus, memoriale erũt semper in illo cælesti templo dñi, ipsæ coronæ quæ de auro & argento ipsoz domino Iesu factæ sunt. De sensu & sermone ipsoz quo spūs sanctus eundẽ dñm Iesum clarificauit, & clarificare non desinit, vsq; in finem seculi. Illud quoq; quod sequitur. ¶ Et qui procul sunt venient, & ædificabunt in templo dñi, videmus quia factũ est, & fit & fiet vsq; in finem seculi, & nos maxime qui de gentibus aduenimus cõtinget, quia procul eramus. ¶ Sed meminisse nos vult Apostolus, vbi ad Ephesios loquitur: Propter quod memores estote, te, q̄ vos qui eratis sine Christo, alienati a conuersione Israel, & hospites testamentorum promissionis spem nõ habentes, & sine deo in hoc mundo. Nunc autẽ in Christo Iesu vos qui eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi. Nunc venimus credẽdo, tunc autẽ vbi ponetur coronaz memoriale, veniemus resurgẽdo, & ædificabimus, imo & ædificati tanq; lapides viuũ in tẽplo dñi permanebimus. In fine sermonis ad ipsos de quibus loquebatur familiariter se cõuertit: & sciatis, ait, quia dñs exercitũ misit me ad vos. Erat autẽ hoc, si auditu audieritis vocẽ dñi dei nostri. Et nunc quidẽ scimus q̄ prophetiã in veritate dñs miserit ad nos, & veritatẽ locutus est spūs sanctus per prophetas suos, sed scimus ex parte q̄ nondũ venit q̄d perfectũ est. Per fidẽ em̄ ambulamus & nõ per speciẽ. Tunc autẽ sciemus experimento, cũ apparuerit cũ coronis iam dictis, quã videbimus eũ sicuti est. Et hoc erit (ait) si auditu audieritis vocẽ dñi dei vestri, hoc est, si præcepta eius custodieritis, quia sine operibus ad tantã gloriã promerendã sola fides non sufficit.

Matth. 27.

Coloss. 1.

Gentes erũt procul a deo.

Eph. 2.

Petr. 2.
1. Cor. 13.

1. Joh. 3.

RUPERI ABBATIS
TVITIENSIS IN ZACHARIAM PROPHEtam commentariorum liber tertius.

Vã dulciter in cantico sponsa dilectio canit. Apprehendã te & ducã te in domũ matris meæ, & in cubiculum genetricis meę, ibi me docebis, & q̄ dulce est experimẽto discere vim huiusce modulationis. Quid em̄ est dilectũ apprehẽdere, nisi Christi sensum in scripturis inuenire? Et quid est eũ apprehensum in domũ matris, & in cubiculũ genetricis ducere, nisi ad cõmunẽ ecclesiæ vtilitatem siue instructionem voce aut in scripto proferrẽ? Talis erat anima Pauli, qui nuper regeneratus ecclesiæ sacramentis, Christũ eidem ecclesiæ iam notũ optime cognoscens, de scripturis notiorẽ reddidit, tam voce q̄ literis. Ibi me (ait) docebis, quia videlicet in tali factio meritũ est vicissitudinis, vt qui p̄ceptis ecclesiã docuit, ipse adhuc de pluribus debeat edoceri, iuxta illud: Omni habenti dabitur & abundabit. In hac igitur spe, vt hætenus cucurristi, percurrere anima, gloriã quærens eiũdem dilecti, & tamdiu fructu hoc quod ex parte est, douere veniat.

Matth. 27.

peiora facturi foret, q̄ patres ipsi fecissent, unde & clamantes nō exaudiret, neq; exaudire deberet, qd̄ cunctis gentibus nunc manifestū est. Quā vero acerba est infelicitū fugillatio, dicere, & terra desolata est ab eis, & posuerunt terrā desiderabilē in desertū. Nam vere ino felicissimū est, & infelicitatē desolationis pati, & insuper criminis argui, q̄ ipsi desolationē ipsam fecerint, & q̄ ipsa contra illos terra iuste videatur deslere & conqueri, & dicere illi: Non deus qui hoc fieri iudicauit, nō Nabuchodonosor, qui iudicio dei super me ascēdit, sed vos coloni pessimi, vos fecistis, & ex vobis causa est, q̄ desolata & in desertum posita sum, ego terra desiderabilis. Et multū congrue præsenti loco dominus, cui nulla terra desiderabilis, cui nil terrenū desiderabile est, terrā appellat desiderabilē, quia videlicet cū se ieiunasse & fleuisse dicerent propter terræ desolationē, nimis aperte fatebantur terram sibi fuisse desiderabilē, cœlestem autē non se desiderare promissione, quippe quia dicebant, nunc quid flendū nobis est & ieiunandū, satis sibi existimantes q̄ videbant solutē esse captiuitatem temporālē. Hoc igitur, & posuerunt terrā desiderabilē in desertum, claret q̄ acerbe sit dictū, ab eo quē naturaliter dulcem ipsi sibi exacerbauerunt. Porro qualis causa est ista? eo q̄ non esset transiens & reuertens. Præmisit, & terra desolata est ab eis, & tunc demū subiunxit, eo quod non esset transiens & reuertens. Si ita dixisset, terra desolata est, & non est transiens neq; reuertens, solummodo putaremus modū desolationis expressum, idq; esse, q̄ nullus quod aut redeundo per terrā graderetur. Nunc autē non tā modū exposuisse q̄ causam reddidisse desolationis videtur, dicēdo, eo q̄ non esset transiens & reuertens. Quid ergo sit non fuisse transiuntē & reuertentē, hoc inquirendū est. Confestim occurrit illud in psalmo dictū, spūs vadens & nō rediens, quia sensum hoc & illud habent occilem, sicut sonitū literalē pene eundē. Nā vadens & rediens, quid aliud est q̄ transiens & reuertens? Porro illic spūs vadens & nō rediens, hoc est, in malū cadens, & a malo nō resurgens. Ergo & hic, eo q̄ nō esset transiens & reuertens, hoc est, eo q̄ nō esset de illis transiuntibus in malū, qui reuertentur in bonū, terra desolata est ab eis. Nā cor impoenitēs, qd̄ supra, denotauit dicendo: & cor suū posuerūt adamantem, & auerterūt scapulā recedentē, nonne causa est satis, iustitiā vindicis iræ defendens, & ad defendendū sufficiens? Vere igitur ipse terram suā terrā desiderabilē posuerunt in desertū, & ab eis desolata est, eo q̄ nō esset transiens & reuertens. i. per id q̄ cū omnes transgressores essent, nullus erat aut vix vltus erat transgressor de transgressione sua pœnitentiam agens. Sequitur. L. Hæc dicit dñs exercituum: Zelatus sum Sion zelo magno, & indignatione magna zelatus sum eam. Hæc dicit dñs exercituum: Reuersus sum ad Sion, & habitabo in medio Hierusalē, & vocabitur Hierusalem ciuitas veritatis, & mons dñi exercituum, mons sanctificatus. Hæc dicit dñs exercituum. Adhuc habitabunt senes & anus in plateis Hierusalē, & viri baculus in manu eius præ multitudine dierum. J. Hactenus quasi ridendo & subsannando loquebatur, iuxta quod sapientia talibus dicit: Ego quoq; in interitu vestro ridebo, & subsannabo, cū vobis quod timebatis aduenerit, nunc deposito risu & subsannatione semota, gloriosa dicit de te, o Sion ciuitas dei, cuius pars non vilis aut parua erat illa quæ tunc reedificabatur Hierusalem ter restris, secundum electionem, quæ de gente illa erat assumenda, maximeq; propter implendā promissionem exinde nascituri & regnaturi in te Christi regis æterni. Zelatus sum (ait) Sion zelo magno. Zelus dñi bonus est diligere homines, & odisse hominum vitia. Quo contra, zelus diaboli malus est odisse homines, & amare hominum vitia. Hinc erat illud quod idem dñs, vt iniquitates comperceret, captiuitati tradiderat homines & ciuitas Sion cum templo igne conflagrata est. Magnus hic vtiq; extitit zelus, non parere suo templo & propriæ ciuitati, nō pepercisse genti, apud quam solam erat notitia nominis sui. Et non est (ait) Hieremias) recordatus scabelli pedū suorū in die furoris sui. Zelo zelatus sum (ait) Sion zelo magno. Verum hoc dicere superioribus quoq; temporibus potuit: zelatus sum populū meū zelo meo, quoties (vt ait Psalmista) iratus est furor in populo suo & tradidit eos in manus gentium, & dominati sunt eorū qui oderunt eos, scilicet Mesopotamī & Moabitæ, Chananæi & Madianitæ & filij Ammon & Philistiim. Potuit (inquam) tunc etiā dicere, Zelatus sum zelo magno, quia videlicet sub illis quoq; hostibus vehementer afflixit eos, At vero tēpore illo, de quo hic sermo est, amplius fecerat quia nō in terra sua cōsistentes, seruiuerant Babylonijs, sed desolata & posita in desertū desu-

Querela terræ contra ludæos

Transiens & reuertens. Psalm. 77

CA. VIII.

Proverb. 1.

Zelus dñi bonus.

Threno. 2.

Psalm. 109

desiderabilis, tēti fuerunt per septuaginta annos in Babylone captiui. Recte ergo nō contentus dixisset: Zelatus sum Sion zelo magno, addidit, & indignatione magna zelatus sum eam. Et est sensus, Nō solū taliter zelatus sum, vt eos seruituti subijcerent aduersæ gentes, qd̄ sæpe factū est, sed addita, cū zelo indignatione magna, terrā quoq; & locū nomini meo sanctificatū illis abstuli, & igni Babylónico tradidi, qd̄ hactenus factū non est. Quare: Videlicet, quia nō solū vt olim me derelinquētes, deos alienos coluerūt, verumetiam prophetas occiderūt, & multū sanguinē innocentē effuderunt. Zelus ille magnus & indignatio magna per iustū venit iudiciū. ¶ At nunc idē dñs exercituum hæc dicit, subaudi, nū, q̄ misericordix sunt memor qd̄ iurauit in sancto suo locutus Dauid: Visito in vitiis iniquitates eorū, & in verberibus peccata eorū, misericordiā autē non dispergā ab eo. Reuersus sum ad Sion, videlicet in eo, vt itē reedificetur ipsa ciuitas & templū reedificatum est. Postmodū veniā & habitabo in medio Hierusalē, scilicet homo factus, ita vt ipsa Hierusalē, & omnis qui legē & verbū dñi, qd̄ de ipsa exibat, nō incedulus audierit, dicat & veraciter dicere possit, quia verbū caro factū est, & habitauit in nobis, & vidimus gloriā eius gloriā quasi vnigeniti a patre, plenū gratiæ & veritatis. Perinde & vocabitur (ait) Hierusalem ciuitas veritatis, videlicet pro parte electorū, prophetarū atq; apostolorū & omnium iustorū, q̄ ex illa gēte fuerūt, vel sunt, vel erunt, quoq; de carne homo factus, habitabo in medio Hierusalē, vnde & ipsa vocabitur & erit ciuitas veritatis. i. ciuitas vel terra, vnde veritas oriri dignata sit, iuxta qd̄ Psalmista p̄dixit: Veritas de terra orta est, & iustitia de cœlo prospexit. Recte igitur vocabitur ciuitas veritatis & mons dñi exercituum, mons sanctificatus, de quo videlicet monte multa in prophetis dicta sunt, vt est illud apud Esaiā siue Michā: Venite ascendamus ad montē dñi, & ad domū dei Iacob, &c. ¶ Porro hæc promissa spūalia sunt, & spūalibus cōueniunt, ac desiderabilia sunt, illi autē ad quos sermo fiebat carnales erāt & carnalia desiderabāt, sicut iā demonstratū est ex illa ipsorū interrogatione, nunquid flendū mihi est, vel sanctificare me debeo, sicut feci iam multis annis. Putabāt em̄ nullā sibi iam esse causam fletus vel ieiunij, solo contenti gaudio tēporali, qd̄ videbant soluta captiuitate, terrenā ciuitatē & templū reedificari, Cōdescendēs ergo carnalibus sermo diuinus, & quasi cū pueris, vt eos mulceat balbutiens pater grandæuus. Adhuc (inquit) habitabunt senes & anus in plateis Hierusalē, & viri baculus in manu eius præ multitudine dierū, & plateæ ciuitatis implebuntur infantibus, & puellis ludentibus in plateis eius. Hæc namq; dicta plenā fore & integrā ciuitatis restitutionē, pulchre personāt atq; denunciant, quā illi multū desiderabāt, propter quā multū desiderabāt, propter cuius destitutio nō in ieiunauerāt & fleuerāt. Sequitur. L. Hæc dicit dñs exercituum. Si difficile videbitur in oculis reliquijs populū huius in diebus illis, nunquid in oculis meis difficile erit? ¶ Perspicuum est illos tales fuisse, qualibus oportuerit de terrenis & temporalibus bonis blandiri, qualibus nō iam deberent spūalia vel cœlestia p̄dicari. Nā vt quodā loco ipse dicit: Si terrena dixi vobis & nō creditis, quō si dixero vobis cœlestia credetis. Similiter hic, quoniā difficile videbatur in oculis eorū, vt fieret sicut dixerat: adhuc habitabunt senes & anus in plateis Hierusalē, &c. dicere conuenit ei qui nusquā in cōuenientia dicit. Si difficile videbitur vobis posse fieri hæc terrena, vt habitent senes & anus in plateis Hierusalē, & viri baculus in manu eius, præ multitudine dierū, & plateæ ciuitatis impleantur infantibus & puellis ludentibus, q̄ omnia terrena sunt, quāto magis difficile videbitur si dixero vobis spūalia siue cœlestia, q̄ eadē ciuitate proventura sunt. Veruntamē quodcumq; illud sit qd̄ dixi siue dicā vobis, quāto magis difficile videatur in oculis vestris, in oculis meis nequāq; difficile erit. L. Hæc dicit dñs exercituum. Ecce ego saluabo populū meū de terra orientis & de terra occasus solis, & adducā eos, & habitabunt in medio Hierusalē, & erunt mihi in populus, & ego ero eis in deum, in veritate & iustitia. Hæc dicit dñs exercituum: Confortentur manus vestræ qui auditis in diebus his sermones istos per os prophetarum, in die qua fundata est domus domini exercituum, vt templum reedificaretur. Siquidem ante dies illos, merces hominum non erat, nec merces iumentorum erat, neq; introeunti & exeunti erat pax præ tribulatione, & dimisi homines vnumquēq; contra proximum suum. Nunc autē tēpore nō iuxta priores dies ego faciā reliquijs populū huius, dicit dñs exercituum, sed sermen pacis erit. Vineæ dabit fructum suum, & terra dabit germen suum, & cœli dabitur

Misericoꝝ diadñi erga Hierusalē. Psal. 88.

Psal. 24

Esaiæ. 2 Mich. 4 Carnalia desideria Iudæorū.

Iohan. 5.

rorem suū, & possidere faciam reliquias populi huius vniuersā hęc. Et erit, sicut eratis maledictio in gentibus, domus Iuda & domus Israel sic saluabo vos, & eritis benedictio. Nolite timere, confortentur manus vestre, quia hęc dicit dñs exercitū, sicut cogitavi ut affligerē vos, cū ad iracundiā me prouocassent patres vestri dicit dñs, & nō sum misertus, sic cōuersus cogitavi in diebus istis, ut benefaciam Hierusalē & domui Iuda. Nolite timere. Hęc sunt ergo verba quę facietis: Loquimini veritatē vnusquisq; cū proximo suo. Veritatem & iudiciū pacis iudicate in portis vestris, & vnusquisq; malū contra proximū suū ne cogitetis in cordibus vestris, & iuramentū mēdax ne diligatis. Omnia em̄ hęc sunt que odiui, dicit dñs. Cuncta hęc vt dicuntur, recte simpliciter intelliguntur, ne opus est propter mysticos siue allegoricos sensus digressionē facere ab illius tēporis statu, quo propheta ad populū dño mandate loquebatur. Hoc maxime & ante oīa sciendū est, qd̄ omnis cōsolatio siue exhortatio hęc in Christum tendat, ad Christi aduentū respiciat, nec propter aliud spū sancto, qui hęc sine dubio per os prophetę loquebatur, curę fuerit de reādicanda & rursus habitāda siue implēda terra, & ciuitate illa, nisi propter eundē Christum, quatenus esset vnde nasceretur, iuxta fidele dei promissum. Neq; em̄ aliunde, sed de gēte illa, de semine Abrahę de domo & familia Dauid nasci oportebat illū. Expeditabat igitur promissis & blandimētis cōsolatorijs animari & beneuolū reddi populū ad habitandū in loco illo, ad reādicandū & reformandū terrę vel ciuitatis statū pristinū tēplo iā reādicato, ad qd̄ venturus (iuxta aliū prophetā) esset idē dominator dñs. Verūtamen qd̄ hic de tēplo manufacto in parte, in vna gente, imo in paruis vnus gentis reliquijs dictū est, hoc idē de tēplo nō manufacto dñici corporis in vniuersitate, in toto humano genere veraciter dici potest. Ante dies illos (inqt) ante qd̄ fundaretur domus dñi, merces hoīem non erat, nec merces iumentorū erat, i. omnis labor vester irritus fuit, & tam hoīes q̄ iumenta in agris cultura, in mercimonijs operibusq; diuersis callis conatibus frustabatur. Neq; introeunt (ait) & exeunt erat pax prę tribulatione, & dimisi oēs hoīes, quęq; contra proximū suū, quod est dicere, foris aduersarij, domi erat seditio, & vbiq; tristitia ob bellos frequentiam, & insidias domesticas, dū nec frater fratri exhibet fidem, & oīs est inimica propinquitas. Nonne itidem vey, imo magis vey est, qd̄ ante qd̄ fundaretur templū domini corporis, ante qd̄ deus homo fieret ex vtero virginis, nullū erat preciū generis humani? Reuera neq; hominū, i. Iudæorū, neq; iumentorū, i. gentiliū villū erat preciū. Non em̄ erat pax introeuntis & exeuntis, i. nascenti & morienti prę tribulatione, subauditur peccati, quia cū peccato omnis homo introiens in hūc mundū nascēdo, cū peccato exibat moriēdo, videlicet nō dū pariete inimicitias soluto. Quo em̄ precio redimeret saltē homo, i. Iudæus? Nunquid precio sanguinis hircorū, aut vitulorū? Ergo nō erat pax, nō erat remissio peccatorū, & dimisi (ait) homines, vnumquęq; contra proximū suum, vtpote nō habētēs sēmen & cōcordię spū. Nunc autē nō iuxta priores dies ego faciā. Sed quid? Semē pacis erit, nimirū secundū illud euangeliū: Pacem relinquo vobis, pacē meā do vobis, quę pax nō alia debet intelligi, q̄ reconciliatio dei & hominū, nō alia q̄ remissio peccatorū, quā tunc ipse, dum diceret hęc faciebat, per sanguinē suū, hęc animaduertēs quis, nō leue reputat, qd̄ subinde dicit, & erit, sicut eratis maledictio in gentibus, domus Iuda & domus Israel, sic saluabo vos & eritis benedictio. Nā qui tunc erat maledictio, ita vt diceret, vel dici posset tale quippiā ei, quē perire quis vellet, sic tibi eueniat quō euenit miserabilis populo qui terra sua in desertū redacta, & ciuitate Hierusalē cremata igne captiuus abductus est, ipse idē populus nunc est benedictio per Christū sēmen pacis, vt ante dictū est, quia in ipso benedicentur omnes gentes. Ad hoc ipsum pertinet, hoc quoq; quod protinus dicit, Sicut cogitavi ut affligerem vos cū ad iracundiā prouocassent me patres, dicit dñs exercitū, & nō sum misertus sic cōuersus cogitavi in diebus istis, ut benefaciam Hierusalē & domui Iuda. Nam reuera ad iracundiā prouocauerunt dñm patres nostri, Adam & Eva, nō solū transgrediendo pceptū, verum etiā defendēdo peccatū, & propter hoc cogitavi ut affligeret nos, & modo quodā nō est misertus, quatenus alio modo melius miseretur. Emisit em̄ eos de paradiso mortis & multas misertus sententijs oneratos. Sed sicut cogitavi tunc vt affligerē vos, sic (inqt) cōuersus cogitavi in diebus istis vt benefaciā, scilicet per templū vel propter templum meū nō manufactū, quia sicut illud per mortē solutū, post triduū excitatū est, ita &

Cūcta hęc verba in Christum tendebant

Malach. 3

Mystica expositio.

Ephē. 2 Hebr. 9

Iohan. 14

Gene. 22

vos

vos omnes resurgere faciā. ¶ Nescio qualiter euenit, vt pene mihi inuito accidit, diuēt sum ab eo qd̄ supra dixi. Sigdē de his verbis prophetis dixi, qd̄ cūcta vt dicunt, ita simpliciter recte intelligunt, nec opus est propter mysticos siue allegoricos sensus digressionē facere ab statu illius temporis quo hęc dicebant. Et qdem illud dixi studio vitādī fastidiū, sed mysterioz nota suauitas, cur sum sermonis iprouisum odore suo, intrinsecus traxit, & apud se paulisper detinuit. Qm̄ ergo cetera perstrinxit, cur omittat initiū pręsentis capli, quo dixerat dñs: Ecce ego saluabo populū meū de terra oriētis, & de terra occasus solis, & adducam eos. Et habitabunt in medio Hierusalē, & erunt mihi in populū, & ego ero eis in deū in veritate & iustitia. Deniq; & si tpe illo, vbi templū per manus Zorobabel, & murus ciuitatis per Neemiā restauratus est, pplm̄ suū saluauit dñs, salus illa nō tāta extitit, vt digna eēt posse tātis oris dñi declamationibus. Vey vbi conditū est tēplum iā dictū, tēplū dñici corporis nō manufactū, tunc & ex eo veraciter de terra oriētis, & de terra occasus solis saluati populus dñi. Multi em̄ veniūt ab oriente & ab occidente, & recumbunt in sinu Abrahę, quod vtiq; est adduci, & habitare in medio Hierusalem, & sunt dño in populū, & ipse est & erit eis in deū in veritatē & iustitia. i. in Chřo q est ipsa veritas, & iustitię via, & vita æternā. Sed iam qd̄ tandem de ieiunio interrogatus, post hęc dominus responderit, audiamus. ¶ Et factū est verbū dñi exercitū ad me, dicens: Hęc dicit dñs exercitū: Ieiuniū quarti, & ieiunium quinti, & ieiunium septimi, & ieiunium decimi erit domui Iuda in gaudiū & lætitiā & in solennitates pręclaras. Veritatem tantum & pacem diligite, dicit dñs exercitū. ¶ Ad id qd̄ supra Sarasar & Rogomelech per legatos quærerāt, vtrū in mense qnto ieiunare deberent, an post ædificationē tēpli finire ieiunium, luctumq; deponere, multis in medio positis quę facerēt, quę spererēt, hęc dñs per prophetā, respondit. Et illi qdem de vno interrogauerunt ieiunio mensis qnti, dñs autē respondēs, de ceteris quoq; ieiunijs suā sniam depromptit, de ieiunio quarti, de ieiunio qnti, de ieiunio septimi, de ieiunio decimi. Erat autem ieiunium quarti mensis, q apud Latinos vocat Iulius, die septima decima eiusdē mensis, qñ descendens Moses de monte Sina, tabulas legis abiecit, atq; confregit, & iuxta Hieremiam muri primū rupti sunt ciuitatis. In qnto mense, q apud nos appellat Augustus, cū pplter exploratores terrę sanctę seditio orta esset in pplo, iussi sunt montē non ascendere, sed per quadraginta annos longis à terra sancta circuire dispendijs, vt exceptis duobus, Calephe & Iosue, omnes in solitudine caderent. In hoc mense & a Nabuchodonosor templū Hierosolymis incensum est, atq; destructū, & populus in captiuitatem abductus. In septimo, q apud nos appellat October, occisus est Godolias, & Iudæi tribus ac Hierusalem reliquię dissipatę. Mense decimo, q apud nos Ianuarius dicit, Ezechiel in captiuitate positus, auertit & cunctus populus captiuorū, qnto mense templum esse subuersum, quod plenissimē me in eodem propheta cognoscimus. Hęc igit ieiunia propter causas tristes ac flebiles merito ieiunabant, sed ieiunandi sciam non habebant, quippe q vnum ex his, i. ieiunium qnti iam non obseruādum esse volebant, qm̄ captiuitatem solutam, & templū videbant reādicatam. Porro, dñs non vsquequo templū reādicaret, sed vsquequo deleret peccatum, & sinē acciperet preuaricatio, volebat obseruari ieiunium, hoc est, qd̄ pręmissio, ieiunium quarti, & ieiunium qnti, & ieiunium septimi, & ieiunium decimi erit domui Iuda in gaudiū & lætitiā, & in solennitates pręclaras, continuo subiunxit: Vsq; quo veniet populi, & habitabunt in ciuitatibus multis, & vadent habitatores, vnus in ad alterę, dicentes: Eamus & deprecemur faciē dñi, & quæramus dñm exercituum. Vadā etiā ego, & veniet populi multus, & gentes robustę ad quærendū dñm exercitū in Hierusalē, ad deprecādum faciē dñi hęc dicit dñs exercituum: In diebus illis, in qbus apprehendent decem hoīes ex oibus linguis gentium, & apprehendent simbriā viri Iudæi, dicentes: Ibitus vobiscū. Audiuius em̄, qm̄ deus vobiscum est. ¶ Quid aliud est hoc dicere, nisi vsquequo veniat q mittendus est, & ipse erit expectatio gentium? Neq; em̄ ante, sed quādo ex quo ille venit, venerunt, & veniūt populi, & habitauerūt atq; habitāt in ciuitatibus multis, i. in ecclesijs multis, & ex eo vadunt habitatores ciuitatum eiusmodi, vnus ad alterę dicentes: Eamus & deprecemur faciē domini, & quæramus dominū exercituum, quod dicere nimirū ē annunciare Chři euangelium, & exhortare atq; ædificare alterutrū, atq; hoc modo dum vnus dicit, eamus, & alter respondet: vadam etiā ego, veniunt, & vsq; in finem seculi venire non desinunt,

Suauitas sensus allegorici

Marth. 23 Iohā. 14

Ieiunium qnti in Julio Exod. 32 Hier. 52 Ieiunium quinti Nume. 14 4 Regū. vi Septimi Decimi Hierē 41 Ezech. 24

Gene. 49

populi multi, & gentes robustæ ad quærendū dñm exercitū in Hierlm, ad deprecadā faciē dñi. Ex abundāti est ast ruere siue demonstrare qd in illā quoq; terrenā Hierlm, vbi dñs exercitū in terra visus, & cum hoibus cōuerfatus est, vnde post mortē Chri, atq; resurre⁹ ionē salus processit, sicut alibi scriptum est, qd de Sion exhibit lex, & verbum dñi de Hierlm, in illā (inquā) Hierlm terrenā, vbi est sepulchrum eius gloriosum, vadunt populi multi ad quærendū dñm, ad deprecadū faciē dñi. Illam potius Hierlm hic intelligere placet, quā Psalmista pulchre exprimens: Hierlm (ingr) quæ ædificat vt ciuitas, cuius participatio eius in idipsum. Illuc em̄ ascenderunt tribus tribus dñi testimonium Israel ad confitendum nomini dñi. Vsq; quo istud fiat, vsq; dum istud proueniat. Ieiunium (ait) quati, & ieiunium qnti, & ieiunium septimi, & ieiunium decimi erit domui Iuda in gaudium & lætitiā, & in solennitates præclaras. Quo in gaudium & lætitiā & in solennitates præclaras. Videlicet non ieiunādo cum tristitia, sicut ieiunāt hypocritæ tristes, non (inquā) cum tristitia, sed cum lætitiā, iuxta illud: Tu autem cū ieiunas, vnge caput tuū, & faciē tuā laua, & c. Ibi em̄ est solennitas præclara, vbi est intentio iucunda desiderātis, vt soli dño placeat, hoc ipsū quod ieiunat. Quid ergo inquit? Cum venerit illud tps, de quo dicis, vsquequo venient populi, non erit ieiunādum in mensibus illis? Non vtiq; exiet dñs, imo prohibebit illa ieiunia vetustatis. Nonne hoc ipsū habet veritas euāgelij? Tunc (ingr) accesserunt ad eum discipuli Iohānis, dicentes: Quare nos & pharisæi ieiunamus frequēter, discipuli autē tui non ieiunāt? Et ait illis Iesus: Nunqd possunt filij sponsi lugere, quādiū cū illis est spōsus? Venient autē dies cū auferet ab eis, & tunc ieiunabunt. Itaq; causā ieiunij absentia spōsi est, & vsquequo veniret, vsq; dum nasceret, & præsens adesset, ieiunādum erat, & quādiū plens fuit, ieiunare nō debuerunt discipuli eius, filij sponsi, siue filij nuptiarū, vt alius euāgelista scripsit, & rursus quādo & ex quo ablatus est eis, recte ieiunant vsquequo cū illo sint. Dicit aliq;: Ego Iohānes de filijs sponsi nō erat, qd ieiunabat? Plane & intus sponsi amicus erat, sed vsq; ad tempus illud, cuius euāgelista describens actus: & erat (ingr) Iohānes vestitus camelj pilis, & locustas, & mel syluestre edebat. Sponsus eundē non viderat, & venisse qdem illum nouerat, sed eundē facie nesciebat. Mirū sacrm qd & hic in propheta vbi ieiunādum esset, dixit: vsquequo veniret populi, hæc quoq; subiunxit: In diebus illis, in qbus apprehendēt decē hoies ex oibus linguis gentiū, & apprehendēt fimbriā viri Iudæi, dicētes: Ibi mus vobiscū, audiuimus em̄ qm̄ vobiscū est, & in euāgelio scdm̄ Matthæum vbi dixit, sicut iā memorauimus: Nunqd possunt filij sponsi ieiunare, quādiū cū illis est sponsus & c. hæc illo loquēte, ecce princeps vnus accessit, & adorauit eum, dicēs: Filia mea modo defuncta est, sed veni, impone manū tuā super eā, & viuet, dum furgēs sequeretur eū, & discipuli eius, ecce mulier quæ fluxum sanguinis patiebat annis duodecim, accessit retro, & tetigit fimbriā vestimēti eius, & salua facta est ex illa hora: Quē nō delectet hic vtrūq; & in propheta, & in euāgelio simillima facies vt vnus idemq; sacramēti vim cōtinēs sensus literalis, nō multum dissimilis superficies. Deniq; gētiū multitudo, quæ hic prophetis verbis denunciat, dicentes: Apprehēdent decē hoies ex oibus linguis gentiū fimbriam viri Iudæi, ipsa significat factis mysticis per mulierē, quæ fimbriā vestimēti eius tetigit, vbi vtiq; scdm̄ carnem Iudæi. Et qd est mulierē retro accedere, & fimbriā vestimēti tangere, nisi multitudinē gentium, non ante, sed post ascensionē eius in ipsum credere, & præcepta eius seruare, atq; hoc modo liberari à fluxu sanguinis, liberari ab omni immunditia peccati? Adhuc ea quæ sequunt in eodē euāgelij loco, & quæ in hoc propheta subiuncta sunt, cōsiderare atq; cōferre libet. Tangēdo mulier fimbriā vestimēti dñi, salua facta est, & deinde puella archisynagogi filia, propter quā dñs idē surrexerat, & ibat, resuscitata est. Puella (vt Marcus manifestius exprimit) erat annorū duodecim, & mulier in profluuio sanguinis erat annis duodecim. Ergo quando mulier infirmari cœpit, tunc illa puella nata est, & quādo sanata est mulier, tunc illa puella mortua est. Magnū hic in mysterio patet spectaculum, quā videlicet iuxta hāc similitudinē, quādo gentilitas sanguineo cultu idololatriæ cœpit fluere, tūc synagoga ex patriarchis Abraham & cæteris, ad quos factū est verbū promissionis nata est, & qm̄ gētilitas per euāgelij Chri sanata est, tūc synagoga p̄ inuidiā mortua est. Nunc sequentia prophetæ videamus, quomodo his conferantur: Lonus verbi domini in terra Adrach & Damasci requieci eius. Item in Euangelio protinus sequitur: de duobus

Baruch, 3
Esa, 2
Psal, 121
Ieiunij in gaudium
March, 6
March, 9
March, 2
Ibidem
March, 9
Gētium & Iudæorum cōuersio & hic, & euāgelio præfigurata
March, 9
CAP. IX.

bus cæcis, q clamantes: Miserere nostri fili David, illuminati sunt, & hic in propheta sub iungit: Quia dñs est oculus hois, & omnium tribuum Israel. Per terrā Adrach & terram Damasci, itidem sicut per puellā, quæ mortua est, & per mulierē quæ sanata est, & per hoīem, atq; per omnes tribus Israel, quorū dñs oculus est, itidem sicut per duos cæcos, q illuminati sunt duas intelligimus gentium siue hoīm partes. I. Iudæos atq; Gentiles, & quicq; circa partes easdem, tā per iudiciū q̄ per misericordiā factū est vel fiet. Quæ per iudiciū facta sunt vel fiunt in vtriq; & hic in propheta, per Adrach atq; Damascū, & in euāgelio significatur per puellā mortem, & per mulieris fluxum. Adrach quippe ex duobus integris compositū est. Ad acutum, rach molle tenerumq; significat. Vnde hoc ipsum nomē valde synagoga denotat, habentem in se duo contraria, tenet in ore, acutū in corde, testāte Psalmista: Molliti sunt (ingr) sermones eius super oleum, & ipsi sunt facula. Idcirco puella mortua est. i. idcirco synagoga a deo deserta est, quā videlicet de ieiunio iam dicto, siue de alia qualibet re venisset occasio, loquebant pacē cum proximo suo Iesu Christo, mala autem in cordibus suis. Porro, Damascus eadem, quā & mulier quæ fluxum sanguinis patiebat, gētilitatis tam noie q̄ re significat. Nomine, quā Damascus sanguinē bibens interpretatur. Re, quā is locus esse perhibet, vbi ab impio fratre, pius Abel est interfectus. Porro, qd appositū requieci eius, quā ratione dixerit, protinus innuit, quā dñs ait, est oculus hominis, & oim tribuum Israel. i. illuminatio non minus gentilis, q̄ Israelitici populi, quos ambos significat duo cæci, q̄ illuminationē post mulieris curationē, & puellæ resuscitationē, cōtinuo Mathæus euāgelista subscribit. Inde Damascus requies est dñi, iudæi de gentilitate per si dem requiescit, quā factus est oculus eius, quā illuminauit eā, vt ab hoīe gentili cognosceret, quā prius tantum in Iudæa notus erat deus, tantum in Israel magnum nomen eius. Veniam pollicet sermo incultus, qm̄ ex magnitudine sensuum difficultatē patit, remq; clarissimā, claritatem iucundissimā, versando & eloqui cōnādo, dum intendit sensibus fidelis animus, vocis & linguæ officio fraudat. Nec em̄ verbis ornare per facile est, rem, cuius proprio laboris mentis reuerberat intuitus. Vere adorāda Chri filij dei diuinitas, & prædicāda veritatis sapia, quæ dum de ieiunio quæstionem obiecit accepisset a dicentibus: Quare nos & pharisæi ieiunamus frequēter, discipuli autē tui non ieiunāt, respexit ad hunc locū prophetice veritatis, vbi quæstionem de ieiunio p̄ oppositā acceperat, atq; responderat ipsum verbum dñi. Nihil dulcius amatori, siue inquisitori veritatis, veritatem quæ ipse Chrus est diligenti nihil (inquā) dulcius, nihil iucundius in hac peregrinatione, q̄ claro intuitu scripturæ veteris & nouæ, facies mutuo se respiciētes agnoscere, quæ testimonij (ingr) perhibent de me. Nunc ipsum literæ cursum ac trinitatē breuiter iterare, & attentius cōstruere licet. In diebus illis (ait) in qbus apprehendēt decē hoies ex oibus linguis gentiū, & apprehendēt fimbriā viri Iudæi, dicentes: Ibi mus vobiscū, audiuimus em̄, qm̄ deus vobiscum est. Eclypsin hic sermo patit, & subaudiendū est, iam non celebrabit a populis & gentibus robustis, quæ venient ad quærendū dñm exercituum, non (inquā) celebrabit, aut celebrari debēbit ieiunium pro causis eiusmodi, pro quibus vos celebratis, quæ tabulæ priores fractæ sunt, irato Mose, propter reatum vituli, quem fecit Aaron, quæ exploratorum detractionem, & populū seditionem iratus dñs, non videbunt (ait) terram, pro qua iuravi patribus eorum, & filij vestri (ait) erunt vagi in deserto annis quadraginta, donec consumant cadauera patrum in deserto, quæ Babylonij ciuitatē & templū succenderūt, & populū captiuū duxerūt, quæ Ismahel Godoliā interfecit, & reliquæ populi dispersæ sunt. Pro his & hmoi causis in diebus illis non celebrant ieiunium, q venient ad quærendū dñm. Quare? Quia nemo (ait ipse dñs) immittit commissurā panni rudis in vestimentū vetus. Tollit em̄ plenitudinē eius a vestimēto, & peior scissura fit. Neq; mittunt vinum nouum in vtes veteres, alioquin rumpunt vtes, & vinum effunditur, & vtes pereunt. Deniq; spem habere cœlestium siue æternorum, & flere atq; ieiunare pro præterito detrimento terrenorum siue temporalium, hoc quodāmodo est immittere commissuram panni rudis in vetus vestimentū mittere in vtes veteres vinum nouum. Potius in vtes novos mittatur vinum nouum, id est, noua spes cœlestium bonorū, pro ipsis cœlestibus quādiū differuntur, & nondū ea comprehendit, stetur habeat atq; ieiunium, atq; ita ambo conseruantur, quia & spes non confundetur & ieiunij labor abundantiori saturitate remunerabitur. Eodem modo pannis rudis nouo vestit

Math, 9
Psal, 54
Gene, 4
Psal, 78
Math, 9
Iohā, 8
Exodi, 32
Numer, 14
4. Reg, vii
Hier, 41
Math, 9

vestimento inferatur, ne veteri infertus peiorem scissurā faciat, qd fecit Cherintus, q fidem noui euāgelij miscere voluit legalibus ceterimonijs, & ita neq; vetus neq; nouum iustitiæ vestimentum possidere potuit. De fimbria viri Iudæi, quem apprehendent (ingr) decem viri ex oibus linguis, iam supra dictum est. ¶ Vex cū credentes de gentibus multi & nobis innumerabiles sint, cur dixit decem viri, cum dicere potuisset, multi ex oibus linguis? Ad hæc breuiter dicendum, qd tātis misericordia dei contenta fuisset, & propter tātos, i. propter decem pepercisset, si decem infos in Sodomis inuenisset. Nam vsq; ad hunc numerum miserator descendit, dimittā (inquies) omni loco propter quinquaginta, non delebo si inuenero quatuor draginta quinq; nō percutiā propter quadraginta, nō faciā si inuenero ibi triginta, nō interficiam propter viginti, non delebo propter decem. Vltimus nō descendit. Igitur dicendo, decem hoies apprehendēt fimbriā viri Iudæi, tātos vult intelligi, quātos idem vir Iesus Christus secundū carnem Iudæus, ex oibus linguis gētium vocare, iustificare, & magnificare venit, quātos ante secula p̄sciuit & p̄destinauit deus conformes fieri imaginis filij sui. Iuxta hunc sensum alibi quoq; ois electio, decimatio, & ois electus siue iustus recte dī decimus. Apud Esaiā: Et multiplicabit (ait dñs) quæ derelicta fuerat in medio terræ, & adhuc in ea erit decimatio. Et in libro Machabæorum sc̄do, ita scriptū est: Iudas autē Machabæus q fuerat decimus, secesserat in desertū locū. Quod tādē vel quale est onus qd protinus subiungit: Onus verbi dñi in terra Adrach & Damasci requiei eius. Nam ante iam dictū est, quāobrē hic per Adrach & per Damascū eadē recte intelligant, quæ in euāgelio per puellā mortuā, & per mulierē quæ fluxum sanguinis patiebat. ¶ Ergo quā propter questionē ieiunij factū est hic ad prophetā verbū dñi, nō aliud onus querendum est q onus ieiunij, siue in terra Adrach, siue in terra Damasci, i. siue in populo Iudaico, siue in populo gentili, sed modis longe diuersis. Nā in populo Iudaico ieiunium fames est audiendi verbum dñi, qd fame ieiunat, & mortua est puella iam dicta, i. synagoga idem iubete dare illi māducare, i. quando reliquæ conuertentur eiusdem populi, sicut euangelica veritates mystice signant. Nam cum recusitasset puellam, iussit dari illi manducare. Porro, in populo q ex gentibus credidit, ieiunium est & eē debet esuries & sitis iustitiæ. Vñ loco euāgelij superius memorato, quando mulier accessit fimbriam vestimenti eius tangere dicebat ipse: Venient autē dies cum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt &c. De eo quod protinus ait: Quia dominus est oculus hominis, & omnium tribuum Irahel, iam supra dictum est. Sequitur: Emath quoq; in terminis eius, & Tyrus, & Sidon assumpserāt quippe sapiam. Et adificauit Tyrus munitionem suā, & coaceruauit argentū quasi humū, & aurū vt lutū platearū. ¶ Ecce dñs possidebit eam, & percutiet in mari fortitudinem eius, & hæc igni deuorabitur. ¶ Videbit Afcalon, & timebit Gaza, & dolebit nimis, & Accaron, qd confusa est spes eius, & peribit rex de Gaza, & Accaron, non habitabit, & sedebit separator in Azoto, & disperdam superbiā Philistinorū, & auferā sanguinem eius de ore eius, & abominationes eius de medio dentium eius, & relinquet etiam ipse deo nostro, & erit quasi dux in Iuda, & Accaron, quasi Iebusæus, & circumdabo domum meam ex his qui militant mihi euntes & reuertentes, & non transibit super eos vltra exactor, quia nunc vidi in oculis meis. ¶ Septem hic percurrunt nomina gentium siue vrbium gentilium, Emath, Tyrum, Sidonem, Afcalon, Gazam, Accaron, & Azotum pronuncians esse in terminis domini, propter quod dixerat, qd dñs est oculus hominis, & omnium tribuum Irahel, itemq; paulo ante: apprehendēt (ait) decem homines ex omnibus linguis gentium fimbriam viri Iudæi. Porro numero septenario vniuersitas designari solet. Ergo idem valet, ac si vniuersas gentes in terminis domini esse dixisset, videlicet eodem spū, & eadem intentione, qua Paulus apostolus disceptatibus Iudæis & Gentibus contra Iudæum loquitur: Vbi est gloriatio tua? Exclusa est, an Iudæorum deus tantum? Nonne & Gentium? Imo & Gentium. Quare autem propheta cū eandem haberet intentionem potius q ceteras gentes vel vrbes istas nominauit Emath, Tyrum, Sidonem, Afcalon, Gazā, Accaron, & Azotū? Nimirū: qd loco vel positione terrarū Iudaicæ terræ viciniōres q ceteræ sunt. De Emath quod Ibrailiticæ terræ vicina sit, vel ex eo constat, qd in libro Regum scriptū est: Fecit ergo Salomon in tpe illo seorsuuitatem celebrem, & omnis Irahel cū eo multitudo magna, ab introitu Emath vsq; ad riuum Aegypti. De Tyso & Sidone non dubiū, similiterq; de Afcalon, Gaza, Accaron, & Azoto.

Quæstio

Responsio

Gene. 18

Roma. 8

Esai. 6

z. Mach. 7

Matth. 9

Septenario vniuersitas significat

Roma. 3

1. Regū. 8.

Azoto, vrbibusq; Philistinorū, non incertum qn terræ illis satis vicinae sint. Volens ergo quāsdā pro cunctis ponere gentibus, earumq; vniuersitatem septenario (vt iam dictū est) designare numero, cur longinquoies magis q propinquiores, imo cur non magis vicinas q remotas poneret gentes vel vrbes? Igitur ne qua tribus Irahel aduersus hominem gentilem gloriatur, Emath quoq; (ait) in terminis eius, & Tyrus, & Sydon, Afcalon, Gaza, Accaron, & Azotus, i. non minus gentium q Iudæorum vnus idemq; est deus. Assumpserant quippe sibi sapiam olim vanam, nunc autem veram. Olim deniq; Tyrus, id est, quælibet gens ædificauit munitionem suam, videlicet decepta, & deinceps per inanem philosophiam, ecce autem assumpsit veram sapiam, quando vel ex quo apprehendit (vt iam dictū est) viri Iudæi fimbriam. Olim (inquam) coaceruauit argentum, quasi humū, & aurum vt lutum platearū, ecce autē vt comprobato, quod aurum sapiæ eius lutum, & argentum eloquentiæ eius fuerit humus, dominus possidebit eam, & percutiet in mari fortitudinem eius & hæc igni deuorabitur, id est, quæq; ea prius viuebat, occidet, & destruet baptismus aquæ ac spiritus. Nam per mare aqua baptismi, & per ignem spūs recte intelligitur, per quæ hominis siue gentis fortitudo percuitur, atq; deuoratur, quando deposita superbia vetustū hominis in humilitate noui hominis Iesu Christi, id est, in morte eius baptizatur. Nam quicūq; baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus: Videbit Afcalon, i. quælibet gens, & timebit, & timendo sapiens incipiet fieri. Nam initium sapiæ timor domini. Videbit Gaza, id est, quælibet gēs, & dolebit nimis, i. de peccatis & erroribus suis dolebit (inquam) dolore penitentiæ, q videlicet dolor præparatio est lætitiæ sempiternæ, & Accaron, subauditur, videbit & dolebit nimis, q confusa est spes eius, nimirum illa confusio, de qua Apostolus loquitur: Quæ ergo fructum habuistis tunc in illis, in qbus nunc erubescitis? Et peribit rex de Gaza, subauditur, qui prius illic regnabat, & Accaron, id est, quælibet gens non habitabitur, videlicet, ab illo rege, a quo prius habitabatur, q erat princeps mūdi huius. Et sedebit separator in Azoto, i. in qualibet gente, ille nimirum separator qui idcirco butyrum vel mel comedit, vt sciat reprobare malum, & eligere bonum, & ita sedebit tanq in area sua, iubens eam ventilari ac separari triticum & paleas. Et disperdā superbiā Philistinorū, subauditur his modis, qbus iam dictum est, qd videlicet Afcalon, Gaza, Accaron, & Azotus, ciuitates sunt Philistinorū, qualiū superbia tunc bene dispergit, quādo q erant superbi, humiles efficiunt. ¶ Fere cuncta hæc cum significatione grām, tamen in terra vident sonare iram, quod nimirum spūs propheticus per magnā procurauit sapiam. Iudæos nāq; constat gentiū semper odisse salutem, & idcirco vtile tunc erat verbis obcuris ac dubijs, salutem gentium promissiones inuolui, ne Iudæis ipsa scriptura propter gentes fieret odibilis, apud quos oportebat eā custodiri, profuturā vteris seculis, vt nūc videmus qd custodia ab illis vsq; ad nos peruenit. Et auferā (ingr) sanguinē eius de ore eius & abominationes eius de medio dentium eius & relinquet etiā ipse deo nostro. Cuius de ore sanguinem eius, & cuius de medio dentium auferā abominationes eius. Nimirū cuiusq; credētis, qd cūq; videbit & dolebit nimis, agendo penitentiā de peccatis suis. De ore & de dentibus cuiuslibet eiusmodi auferam sanguinem & abominationes eius, vt iam non recorderis, vel quod sacrificia dæmonis comedit, vel quod etiam martyrum sanguinem fudit. Hinc ē illud: Non congregabo conuenticula eorū de sanguinibus, nec memor ero noim eorū per labia mea. Est em̄ hic sensus: Non congregabo eos q penitentiā egerunt, vt iudicem eos vel vin dicem in eos de peccatis præcedentibus, & nominum eorū q impie gesserunt, pro qbus raptores, homicidæ, adulteri nominati sunt, non recordabor, nec pro his puniam eos. ¶ Cōsidera cūcta hæc noia septē, Emath, Tyrus, Sidon, Afcalon, Gaza, Accaron, & Azotus, valde acerba sunt, & talia, qualiū dñm nō esse memorē, grāde sit beneficiū Emath nāq; indignatio, Tyrus angustia, Sidon venatio, Afcalon ignis ignobilis, Gaza fortis, Accaron sterilis, Azotus ignis generatiōis interpretat. Nōne hæc oia mala sunt, indignatio, & angustia, venatio subaudit diabolica, ignis ignobilis, siue ignis homicida, i. homicidalis ira, fortitudo sine dubio quæ deo repugnat, sterilitas subaudit animæ, & ignis generatiōis, i. luxuria. Sed nō ero (ingr) memor noim taliū, i. conuersum vel penitentē nō puniā pro talibus, qualiū noia hmoi significatiua sunt. Et relinquet (ait) etiam ipse deo nostro. Quam bonum est relinqui deo nostro, vt videlicet malis nominibus abolitis, deo relinquatur homo, & idcirco

Conuersio gentium

Roma. 8

Psal. 110

Roma. 8

Esai. 7 Matth. 5

Cur gētili salus obsecu r̄ponit in scripturis

Psalm. 117

Septē noia vrbium

& ideo vivat residuus homo deo, remaneat humana, quā creavit ipse, substātia bona, nec villa super sint accidētia mala. Nec vacat qd dicit etiam ipse. s. nō minus Gentilis q̄ Iudæus, Emathites, Tyrius & Sydonius, Ascolonites, & Gazæus, Accaronites, & Azoticus, nō minus quā Hierosolymites, aut Ephrateus, aut alia quacūq; ex tribu vel ciuitate Israel denominatus. Et erit dux in Iuda, nimirū idē quasi antistes aut vir apostolicus in sancta cōfessiois Chri ecclesia, & q̄ erat Accaron, i. sterilis, erit Ierusalem. Hierosolymitanus. Hæc em ciuitas tribus noibus appellat, Iebus, Salē, & Hierlm, hoc illi dicto apostoli cōsentit, nō est em distinctio Iudæi & Græci. Et circū dabo (ingt) domū meā, i. ecclesiā ex his q̄ militāt Romano, 3 mihi euntes & reuertētes. Non dixit, circū dabo domū meā ex Iudæis, siue cōgregabo ex Græcis, sed absq; distinctioe siue acceptioe psonarū, circū dabo (ait) ex his q̄ militāt mihi. Romano, 3 Euntes & reuertētes, Romano, 10 Acto 13, 10

Exactor diabolus

Oculi septē

Esa, 11

Gene, 22

Lebuseus

Exactor diabolus

Oculi septē

Esa, 11

Gene, 22

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN ZACHARIAM

Prophetam commentarioꝝ, liber quartus.

Sup, 7

Gene, 21

Matth, 2

X his quæ hæctenus dicta sunt ab eo qd ait: Cnm ieiunaretis, & plangeretis in qnto & septimo per hos septuaginta annos, nunqđ ieiunium ieiunatis mihi vsq; ad id, onus verbi dñi in terra Adrach & Damasci requieit eius. Satis demōstratum est Iesum Chrm dei filium solum & vnicum esse & planctus & ieiunij remedium, propter cuius morā, donec veniret, recte fuerit ieiunādum, propter cuius presentia, qm̄ ablatu est sponſus filijs suis nihilominus recte sit ieiunādū. Recte (inquā) nā ipse est risus sanctoꝝ, vnde cūq; gaudiū angeloꝝ, cuius in typū natus patri Abrahe filius vnicus, iustus est vocari Isaac, quod interpretat risus, dixitq; mater, risum fecit mihi dñs. Eecitq; pater grāde conuiuium in die ablactationis eius. Iam quæ sequunt melius patebunt, si memoria teneat anim' istud risus æterni gaudiūq; sempiterni caplm: L Exulta satis filia Sion, iubila filia Hic, rusalem, ecce rex tuus venit tibi iustus & saluator. Ipse pauper & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ, & disperdam quadrigā ex Ephraim, & equum de Hierusalem & dissipabit arcus belli. Et loquet pacē cum gētibus, & potestas eius a mari vsq; ad mare, & a flumine vsq; ad terminos orbis terræ. De hoc Euāgelista cum dixisset eum ap̄ propio quasset Hierosolymis, & venisset Bethage ad montē oliueti &c. Hoc autem (ingt) totum factum est, vt impleret quod dictū est per prophetā dicentē: Dicit filia Sion, ecce rex tuus venit tibi māsuetus, sedens super asinā, & pullum filium subiugalis. Quod ergo dicit: Exulta satis filia Sion, iubila filia Hierlm, ecce rex tuus venit tibi iustus & saluator, ipse pauper & ascendēs super aqnā, & super pullum filium asinæ, luce clarius est, expositioe nō indiget. Hoc tñ interim tenet nos, quod dicit, exulta, & nō cōtentus dixisse, exulta, addidit, satis, & de verbo qdem exulta, manifesta ratio est, q̄ supra dixerat ieiunioꝝ sollemnitates habē

habendas vsquequo veniret populi & habitaret in ciuitatibus multis, & apprehenderet gentes simbria viri Iudæi, quæ videlicet viri Iudæi, qm̄ venientē & quasi p̄sentem videt oculo propheta pulchre positus in cōtemplatioe p̄sentia eius: exulta (ingt) filia Sion, iuba filia Hierusalem, nimirū iuxta qd hic loquit, nō possunt filij sp̄s lugere qd illi est sp̄s. Porro qd addidit, satis, modū nō qualēcūq; vult esse exultatiois, q̄ videlicet exultatio filioꝝ sponſi iā dicti longe dissimilis exultatioi filioꝝ huius seculi. Filij huius seculi erāt illi, qbus dū loqueret inter cætera dixit: Vos misistis ad Iohannē, & testimoniū perhibuit veritati. Ille erat lucerna ardēs & lucēs: vos autē voluistis ad horā exultare in luce ei'. Hic idcirco meminerim, q̄ exultare ad horā, & exultare satis cōtraria sunt, & ex opposito illius exultatiois, quā ad horā exultare voluerūt illi dictū est: filie Sion exulta satis, Quid em̄ est voluisse exultare ad horā in luce Iohānis, nisi tēporale quæsisse vel sperasse gloriā in p̄dicatione Iohānis. Putātes em̄ illū esse Christū, quæ audierāt fore venturū regem magnū, iā videre volebāt sub tanto rege regnū Iudæoꝝ magnū, & cūctis populis tremendū, quale tūc erat regnū Romanorū, quale suo tēpore regnū Græcoꝝ, suo tpe regnū Persarū & Medoꝝ, suo tpe fuerat regnū Babylonioꝝ, siue Assyrioꝝ. Equidē maius volebāt vel sperabāt regnū fieri Iudæoꝝ, q̄ fuerat qdlibet eorū, verū tamē tēporale & terrenū, q̄ scienā nō habebāt, nec habere volebāt regni Chri, regni dei, qd est cœleste & sempiternū. Ergo exultare volebāt ad horā, sed ita exultare nō est exultare satis. Sigdē exultatio talis, ad verā beatitudinē nō sufficit. Tu igitur o filia Sion, parua respuēs exultationē huius seculi, exulta satis, i. illa exultatioe exulta, quā p̄dicat tibi habitus regis tui, veniētis tibi regis iusti, regis saluatoris tui. Qualis est habitus eius: ipse pauper & ascendens super asinā, & sup pullū filium asinæ. Vere pauper, i. mitis & humilis, sicut dicit ipse: Discite a me, q̄ mitis sum & humilis corde. Vere pauper, q̄ in hoc mundo de omni terra nec passum pedis possedit, aut possidere voluit: & ascendēs (ingt) sup asinā, & sup pullū filium asinæ. Perp̄de de quo tpe hæc fecerit pauper iste, hoc fecit tunc qm̄ veniēt Hierosolymā occurrere illi habebāt turbæ q̄ venerāt ad diē festū cū ramis palmarū, clamātes: Benedictus rex q̄ venit in noie dñi, benedictus dicit qd venit regnū patris nri David, benedictus q̄ venit in noie dñi, rex Israel. Illo in tēpore sup asellū sedere voluit, factio vtiq; protestās id qd postmodū verbis aperuit. Regnū meū (inquies) nō est de hoc mūdo, regnū meū nō est hinc, atq; ita sedēdo satillaciēs insidia toribus suis, calūniantibus sibi de noie regis, & dicere volētibus q̄ se regē faceret, cōtra maifestā Romani imperij. Deniq; satis factum illis esse potuisset, nisi fuissent inimici, & odio magno illū persequētēs, quia videbāt illū nō grandi equo, sed paruo sedentē asello & circa eū nō splendorēs armos, sed odorē & suauitatē oliuarū. Hæc em̄ satis illū exultabāt, q̄ nō vellet vili homini terrenū diripere regnū. Et secundū literā quidē nō super vtrūq; i. sup asinā & super pullū sedebat, sed secundū sp̄ialem sensum fieri poterat & fit, q̄ videlicet super hoies de Iudaico populo tanq̄ super asinā & sup humiles de populo gentiū tanq̄ super pullū sedet regnādo, vtrorūq; rex, vtrorūq; saluator. Igitur exulta satis, i. gloriare nō in honore vel potētia principū huius seculi, sed in humilitate regis tui cui gloria sempiterna succedit. Et disperdā (ait) quadrigā Ephraim, & equū de Hierusalē, & dissipabit arcus belli. Vel pater vel sp̄s sanctus de filio dixerit ad Sion siue Hierusalē, Ecce rex tuus, cui dicere conueniat, & disperdā quadrigā ex Ephraim &c. rursumq; de filio, & loquet pacē p̄ditio. de gētibus. Hierusalē electos de Iudæos, & Ephraim electos significat ex gētibus: qdri ga autē & equus q̄ disperdā inquit superbiā & vanitatē huius seculi. Vnde descendēs humiles & hi in equis, nos autē nomē dñi nri inuocabimus. Simul etiā secundū literā Ephraim & Hierusalē percutit, q̄ videlicet tēporibus illis qdri gas & equos sibi multiplicauerant reges Samariæ, q̄ fuerāt ex tribu Ephraim, & reges Iuda, quorū metropolis erat Hierusalē, & frequēter cōtra inuicē bella gesserāt. Et dissipabit (ait) arcus belli, videlicet in his q̄ non cōtenti p̄cepto regis pacifici, qd est nemini calūniā facere, neminē concutere, & vnūquēq; stipēdij suis contentū esse, sequunt etiā consiliū, vt cū Petro apostolo gladiū suū omnino cōuertant vel recondāt in locū suū, de qualibus & Esaias loquit: Et cōstabūt gladios suos Esaiæ, 2 in vomeres, & lanceas suas in falces, &c. Quod protinus dicit: Et loquet pacē gētibus, hoc est qd Ap̄tus dicit: Et veniens pacē euāgelizauit vobis, q̄ longe fuistis, & pacē his qui pro Philp̄, 2 pe, q̄ videlicet pax reconciliatio est dei & hominum, remissio est peccatoꝝ. Et sicut hic vbi

Matth, 9

Iohan, 9

Exultare ad horā.

Humilitas regis nri. Matth, 11. Acto, 7. Iohan, 12. Matth, 21. Marc, 11. Iohan, 12

Mystica ex

Psalm, 119

Luc, 5

Matth, 23

p dixit

Psal. 17 dixit: & loquetur pacē gentibus, continuo subiunxit, & potestas eius a mari vsq; ad mare, & a flumine vsq; ad terminos orbis terrarū, ita & in psalmo spūs idem cū dixisset: Orietur in diebus eius iustitia, & abundātia pacis, statim subiunxit: Et dominabit a mari vsq; ad mare, & a flumine vsq; ad terminos orbis terrarū. A mari Indico vsq; ad mare Britannicū, vel a mari orientali vsq; ad mare occidentale dominabit, & potestas eius erit, & illa tñ dominatio siue potestas incipiet a flumine vsq; ad terminos orbis terrarū. i. a tpe baptismi & diffunde tur vbicq; terrarū, vel a flumine, subaudit Iordanis, i. a Iudæis, & diffundet in oēs gentes, qd de Sion (ait Esaias) exibit lex, & verbū dñi de Hierusalē, & iudicabit gētes, & arguet populos multos. Nunc ad ipm de quo loquebat apostrophē facit, & dicit. L Tu quoq; in sanguine testamēti tui emisisti vinctos tuos de lacu in quo nō est aqua. Dico tū, qd admirationē nobis facit, quia reuera miræ dignationis est qd nō legatus neq; angelus venisset, tu p te metipsum deus hō factus, ad inferos descēdisti, & hoc in sanguine tuo, quod magnū & mirū est opus dilectionis, quia maiorē hac dilectionē nemo habet, vt animā suam ponat quis pro amicis suis. Sanguinē illū, sanguinem dicimus testamēti tui, quia videlicet testamentū tuū, testamentū aeternæ hæreditatis quod scripsisti hæredibus tuis, tu sanguine tuo, tu morte tua cōfirmasti. In illo sanguine tuo qui de latere tuo lancea militis patefacto cū aqua cucurrit, emisisti vinctos tuos de lacu, in quo nō est aqua, vinctos (inquā) tuos, qui collecti ab origine mundi, per oēs ætates siue generationes vsq; in horā tuæ passionis expectabāt te in lacu inferni, in quo nō est aqua, subauditur, quæ aliquē a peccatis abluit, & idcirco hinc illuc aquā manare, hinc vsq; illuc aquā cū sanguine tuo profluere oportebat, quia illic nō erat, illic acquiri nō poterat. Et hoc mirū, qd hic in ista regione viuentium aqua & sanguis de humano corpore exiuit, & illic emundationē fecit. Vis nāq; illa vis siue virtus diuina quæ hoc efficit, vt & sanguis & aqua exirent de corpore iā exanimi, ipsa hoc efficere potuit, vt mortui statim carerent omni macula peccati, & contageione primæ puaricationis, veluti mari magno inundati, Emisisti illos, subauditur, dicens eis. L Conuertimini ad munitionem vincti spei. Id est, reuertimini in paradysum vincti, non desperati. Munitionē quippe sanguinis testamēti vobis accessibilem fecit, extincto flammeo gladio, quē sententiā vindæ ante paradysum collocauit, & eo paradysum contra puaricatores munivit. Sequitur. L Hodie quoq; annuncians duplicia reddā tibi, quoniam extendi mihi Iudam, quāsi arcū impleui Ephraim, & suscitabo filios tuos Sion, super filios tuos Græcia. Quāq; & aliter possit intelligi, nullo modo tñ libentius intellexerim, qd vt hæc quoq; sit vox patris siue spūs sancti ad eundē filiū cui dixerat: tu quoq; in sanguine testamēti tui, &c. Hodie quoq; hoc est, hoc ipso tēpore siue tertia die passionis vel mortis tuæ, annuncians & dicens. Exurge gloria mea, exurge psalteriū & cithara. Duplicia reddā tibi, videlicet propter quod obediens fuisti vsq; ad mortē, mortē autē crucis. s. vt omnē potestātē in cælo & in terra habeas, in diuina simul & humana natura, quā prius habebas tantum in diuina. Adhuc in eo quoq; duplicia reddā tibi, vt & tui qui mortui fuerāt ab origine mundi, & ad inferos descenderāt, restituantur tibi, & alij non solū de carne Abraham, sed & de cunctis gentibus nascantur tibi, sicut significauit dicēs: Postula me & dabo tibi gentes hæreditatē tuā, & possessionē tuā terminos terræ, & hoc inde fiet, qm extendi mihi Iudā, quāsi arcū impleui Ephraim, i. qm & apostolos de Iudæis, & apostolicos viros de gentibus pparauit, quæ videlicet gentiū multitudo significatur nomine Ephraim, qd interpretat fructificans. Quoniā sagittarius extendit sibi arcū, & pharetrā suā implet sagittis tempore suo proferendis, ita extendi mihi, & impleui viros eiusmodi verbo p̄dicationis, eruntq; verba eorū quæ sagittæ peruenientes ad cor, & pungent vrentes, vrendo pungētes, vt peccatores prius cōpungatur timore, deinde ardeant amore, quemadmodū Psalmista dicit: Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus desolatorijs. Quod est dicere, Sententiæ subtiles illius qui absolute potens est. s. dñi ad modū sagittarū corda hominū penetrant cū auctoritate sanctorū patrū. Quæ videlicet exempla cor cōpunctū ardentia vita deuasit p̄cententis, & idcirco dicūtur carbonēs desolatoriū. In hoc primi sunt apostoli ex Iudæis, loco secundo Græci. Ait ergo, Et suscitabo (ait) filios tuos Sion, super filios tuos Græcia. Sion pro Iudæo posuit, & Græciam pro gentili, Apostolos quoq; vult intelligi, cū dicit: Ira & indignatio in omnē animā operātis malū, Iudæi primū & Græci. Gloria & honor & pax omni operātū bonū, Iudæo primū & Græco. Igitur suscitabo filios tuos Sion, sup filios tuos Græcia

Græcia, id est, cōfortabo apostolos de Iudæa, quatenus ad gentes ire & gentibus p̄dicare nō timeant. Poterat quidē sic diceret: suscitabo filios tuos Sion, super filios Græciæ, sed maius est modo loqui in quo est maior familiaritas, maiorq; sentitur affectus cōgratulationis, pro magnitudine gratiæ vel beneficii, qd is ipse qui loquitur vtriusq; cōtulerit. L Et ponā te quasi gladiū fortium, & dñs deus super eos videbitur, & exibat vt fulgur iaculum eius. Et dñs in tuba canet, & vadet in turbine austri, dñs exercituū proteget eos, & deorabunt & subijcient lapidibus fundæ, & bibentes inebriabuntur quasi a vino, & replebunt vt phialæ, & quasi cornua altaris. Et saluabit eos dñs deus eorū in die illa, vt gregem populi sui, quia lapides sancti eleuantur supra terrā eius. Quid em̄ bonum est, & quid pulchrum eius, nisi frumentū electorū, & vinū germinās virgines? Quam pulchra literæ superficium, quantū intus euangelicæ gratiæ pulchritudinē cōtinet. Nōne hoc est ipsum qd credimus, quod scimus factum esse vsq; ad nos, ex quo tu Christe fili dei in sanguine testamēti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua. i. ex quo mortuus infernū spoliasti, & cum tuis omnibus victor inde ascendisti. Ex eo nāq; filios Sion, i. apostolos tuos suscitauit deus pater, suscitauit spūs sanctus super filios Græciæ, te dicēs: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in noīe patris & filij & spūs sancti, & ex eo posuit te pater deus, posuit te spiritus sanctus quasi gladiū fortium, videlicet vt fieret per te illud qd est fortissimū, qd tu ipse significabas, dicendo: Nō veni pacē mittere, sed gladiū. Veni em̄ separare hominē aduer sui patris suū, & nūq; aduer sui domesticū suū, & inimici hominis domesticū eius. Hoc per misterium filiorū Sion, hoc per p̄dicationē factū est apostolorū tuorū. Vnde illos p̄dicationi tanta vis tantusq; effectus. Et dñs deus ait, super eos videbitur, & exibat vt fulgur iaculū eius. Quod est dicere, Illis proficiscentibus & p̄dicantibus vbicq; dñs cooperabitur, & sermo confirmabit sequentibus signis. Nam exire vt fulgur iaculum eius, hoc est, coruscare miraculis euangelium eius. Et dñs in tuba canet, & vadet in turbine austri. Quid est in tuba canere, nisi futurū iudiciū audiente mundo vniuerso declamare? Exempli gratia, Dū dicit Apostolus: Reuelatur em̄ ira dei de cælo super omnē impietate & iniustitiam hominum, &c. Nonne dñs in tuba canit, & vadit in turbine austri, i. in impetu spūs sancti? Nā secundū similitudinē tubæ canentis & magnæ tempestatis, terruit gentes vocibus huius, cæmodi. Nonne descēdū euangelium Christi, qm̄ est virtus dei, qm̄ in eo reuelatur iustitia dei. Et reuera dñs exercituū ait: proteget eos, videlicet nō vt timeant, non erubescant, dicatq; quilibet eorū: non em̄ erubescō euangeliū, virtus em̄ dei est, &c. Et deorabunt (inquit) & subijcient lapidibus fundæ. Bona deuoratio qua trahuntur in corpus ecclesiæ, & boni lapides fundæ, quæ sunt reuelata illis sacramenta sanctæ scripturæ, quibus auditis siue intellectis, Græcia se subiecit, gentilitas quasi lapidata conticuit, victa acquieuit. Vnde hoc illis vt tam fortes sint ad deuorandum, tam valentes ad faciendum, & lapidibus fundæ subijciendum. Et bibentes (ait) inebriabuntur quasi a vino, & replebuntur vt phialæ, & quasi cornua altaris. Nonne ita factū est? Nonne apostoli biberunt & inebriati sunt? An non ita dixerunt qui eos viderunt? Cum enim accepissent spiritum sanctū, & loquerētur varijs linguis prout spūs sanctus dabat eloqui illis, stupebant & mirabantur dicētes, Quid nam vult hoc esse? Alij irridentes dicebant: Quia musto pleni sunt isti, & vere musto pleni sunt isti, & vere musto pleni, sed non quali musto putabant illi. Nunquid Petrus, quia dixit: non em̄ sicut vos æstimat, hi ebrii sunt, cum sit hora diei tertia, prorsus illos ebrios esse negauit? Non vtiq; prorsus negauit, sed quendā ebrietatis modū remouit, dicēdo: nō sicut vos æstimat. Tanquā diceret: sunt quidem inebriati, sed non sicut vos existimatis. Igitur bibentes inebriabuntur quasi a vino. i. spiritū sanctū accipientes, sic se habebunt, vt dicantur pleni esse musto. Et replebuntur phialæ, i. plenā habebūt facultatē, non solū scientiæ, verumetiā eloquentiæ. Phiala namq; os patulū habet, & idcirco per huius similitudinē recte inuuitur lingua: vniuersitas, tam illis data est, vt & capere vel nosse & eloqui possent omnibus gentibus magnalia dei. ¶ Et quia nō sufficit oris siue linguarū abundātia, nisi adsit & zeli boni fortitudo sancta, cū dixisset: replebuntur vt phialæ, addidit, & quasi cornua altaris. Cornua altaris iussit dñs quatuor fieri, dicēs Moysi: Facies & altare de lignis Sethin, quod habebit quinq; cubitos in longitudine, & totidem in latitudine, i. quadrū, & tres cubitos in altitudine. Cornua autē per quatuor angulos ex ipso erūt. Quō impleta sunt illa cornua altaris? Facies (ait) & vectes altaris de lignis Sethin duos, quos operies laminis

Filiū Sion, apostoli. Marth. vi.

Ibidem. 10

Marc. vi.

In tuba canere. Rom. 1.

Ibidem.

Lapides fundæ.

Act. 17. 2

Repleti Phialæ.

Apostoli quasi cornua altaris. Exo. 21.

terreis, & in hoc per circulos, eruntque ex utroque latere ad portandum. Secundum hanc similitudinem... sunt apostoli scientia utriusque testamenti, quasi duobus vectibus de lignis Sethin per circulos charitatis ad portandum altare, quod est Christus, cuius videlicet altaris apostoli quaedam cornua fuerunt & sunt, videlicet perhibendo illi fortissimum coram regibus & gentibus testimonium. Igitur replebuntur (ait) ut phialae, & quasi cornua altaris. In uno eorum demum spiritus & scientissimi fient, & fortissimi ad portandum, id est euangelizandum cunctis gentibus Christi secundum mysterium illius altaris manufacti, quod ut portari possent, cornua eius circula & vectibus iussa sunt impleri. Et saluabit eos inquit dominus deus eorum in die illa, ut gregem populi sui, quia lapides sancti eleuantur super terram eius. Sensus hic est, Sicut pastor gregem suum, ita saluabit multitudinem credentium, & hoc inde proveniet, quia sicut lapides rotundi facile volui possunt, & citius mouent secundum voluntatem eius qui versus ipsam illos ducere vult, ita illi saluatoris imperium sequuntur, & per infirmitatem quidem carnis teneri, ut ouium grex, sed per patientiam virtutis duri ut lapides, & per obedientiam benevolentiam semper volubiles, & ad iussa peragenda currentes. Quid enim bonum eius est, & quid pulchrum eius, nisi frumentum electorum, & vinum germinans virgines? Hoc ita cum procedentibus continuari potest. Dixi, replebuntur ut phialae, & quasi cornua altaris, & subaudiendum est bonis domini pulcherrimis, id est frumento & vino, quae vere bona domini esse sentit, quisquis frumentum & vinum spiritualiter intelligit. Nam frumentum domini est, est verbum domini, & vinum domini est spiritus domini. Sicut frumento visibili factus expellitur corporis, & vino non solum extinguitur sitis, sed & vegetatur calor naturalis, ita verbo dei anima vivit, & dulcedine spiritus sancti prouocatur mens ad amorem dei. Hoc a tempore praedicationis euangelicae sic abundanter cepit fieri, ut sicut tempore messis solet apparere plenitudo agri frumentarii, Et sicut in abundantia roris vel imbris temporanei & serotini, germe aridum horti bene culti, vernatibus rosis & candidibus lilij, ita per orbem vniuersum passim spectentur, & electis sexus virilis, & virgines sexus foemine. Quid aliud beatam trinitatem magis quam hoc spectaculum in hoc mundo delectet? Dicat ergo: Quid enim bonum eius est, & quid pulchrum eius, nisi frumentum electorum, & vinum germinans virgines? Sequitur.

CAP. X. Petite a domino pluuiam in tempore serotino, & dominus faciet nives & pluuiam imbris, dabit eis singulis herbam in agro, quia simulachra locuta sunt inutile, & diuini viderunt mendacium, & somnatores frustra locuti sunt, vane consolabuntur. Optime sciendum est, & enim scire sapientis est, quia bonum hoc & pulchrum, de quo dixerat, Quid bonum eius, & quid pulchrum eius est, nisi frumentum electorum & vinum germinans virgines, bonum (inquam) & pulchrum, hoc solius dei donum est, & propter hoc ab ipso petendum est. Nam de germine virginum, de frumento verbi dei, quicumque studiosus fuit, non ignorat, sed experimento didicit, quod de terra carnis nostrae surgere non possit, quauis plantet aut riget aliquis, nisi deus incrementum dederit. Qui ergo bonum hoc vel pulchrum ostendit, recte & consilium suggerit potenti illinc vnde potest acquiri. Petite (inquit) a domino pluuiam in tempore serotino, & dominus faciet nives & pluuiam imbris. Ac si dicatur, Vbi desideratur frumentum domini, & vinum germinis virgineae, vbi consilium est castitatis, vel propositum virginum, ibi sentitur magis incendium carnis aduersus spiritum concupiscentis. Sed nolite deficere, nolite desperare. Petite a domino, & dominus dabit nives, & pluuiam imbris. Nives quibus aestum carnis refrigeret ac temperet. Pluuiam imbris quo terra cordis compluta, proferat herbam frumenti, quo vivit homo, quod confirmat cor hominis. Nam nix interdum malum significat, ut illud beati Iob: Qui timent pruina, irruet super eos nix. Interdum vero bonum, ut illud de parabolis Salomonis: Sicut frigus nivis in die messis, ita legatus fidelis ei qui misit eum, animam illius requiescere facit. Petite (ait) a domino in tempore serotino. Magna & vehemens est huiusmodi exhortatio & vniuersumque consilientiam tangit hoc dicto: Quis gloriari potest qui huiusmodi nives aut pluuiam petierit, & impetrauerit tempore nimis maturo? Fere omnis caro prius suo delectatur incendio, quam refrigerium petat a domino. Ergo quasi non ausus dicere, Petite in tempore maturo, petite (inquit) in tempore serotino. Si non mane, petite vel sero. Petite (inquam) & nolite attendere simulachra aut diuinis siue somnatoriis, quia simulachra locuta sunt inutile, & diuini viderunt mendacium, & somnatores frustra locuti sunt, vane consolabuntur. Quid enim dixerunt? O homo qui dicis pulchrum dei esse vinum germinans virgines, ad quid deus in initio masculum & foeminam creauit? Ad quid membra coeundi visibus apta formauit?

Vide

Frumentum vinum spirituale.

1. Cor. 3.

Remedium a domino contra incendium carnis.

Iohan. 6

Prover. 27

Vide ergo ne dum virgines existimas vel praedicas bonum & pulchrum esse dei, contrarius existas constitutioni vel decreto dei. Sunt autem plerique, qui non audetes, sic obliqui, quam potest eis abundantius responderi. Aliter dicunt & nimis misericorditer blandiuntur sibi. Ille vel illa potuit, sanctus ille Apostolus, aut sancta illa quam deus assumpsit, valuit proferre & custodire germen dei, germen virginum, quia tempus bonum fuit, aut complexio frigidioris naturae viuit, tempus nunc fragilium est, nos o soror aut o frater naturae fumus imbecillioris, melius est sic & sic facere quam vri. Illa potuit, tu virginum custodire vel continens esse non poteris. Nec defuerunt qui dicerent nuptas in illo seculo virginibus non impari fore meriti. Cum haec vel his similia audieris, scito, quia simulachra sunt, & inutile loquuntur, diuini sunt, & mendacium vident, somnatores sunt, & frustra loquendo vane consolatur. Idcirco abduci sunt, quasi grex affligentur, quia non est eis pastor. Super pastores iratus est furor meus, & super hircos visitabo, quia visitauit dominus exercituum gregem suum, domum Iuda, & posuit eos quasi equum gloriae suae in bello. Idcirco ait, quia somnatores sunt, & frustra loquuntur, quia diuini sunt, & mendacium viderunt, quia simulachra, id est deceptores sunt & inutile locuti sunt ad subuertendum bonum dei, quod frumentum electorum est, ad destruendum pulchrum dei, quod est vinum germinans virgines, idcirco & ipsi, & qui consenserunt vane consolantibus eis, Idcirco (inquam) abducti sunt in diuersas vias libidinum, & affligentur quasi grex, subauditur hircorum, quod animal nimis est libidinosum. Nam protinus dicit, & super hircos visitabo. Ergo quasi grex hircorum, id est bruti & insensati velut hirci affligent, subauditur multis & diuersis ignominiae passionibus. Nam quia veritatem dei in mendacium commutauerunt, quod est diuinum huiusmodi & somnatorum. Idcirco ait Apostolus: Tradidit illos deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, idcirco tradidit illos deus in passiones ignominiae, idcirco tradidit illos deus in reprobum sensum, ut faciant ea quae non conueniunt. Iuxta hunc sensum cum hic dicit, quod non est eis pastor, pariter subintelligendum est, nec ipsi sunt pastori, videlicet illi qui dicit: Ego sum pastor ouium, ego sum via & veritas, non quod pastor est huiusmodi non audierint, aut viam & veritatem istam non cognouerint, sed quia cum cognouissent pastorem hunc, non sicut pastori obedierunt, vel sicut Apostolus dicit: Cum cognouissent deum, non sicut deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, imo veritatem in mendacium commutauerunt. Idcirco super pastores iratus est furor meus, & super hircos visitabo, id est magistros libidinum, quia putidi pastores sunt, & auditores siue imitatores illorum, quia libidinosi hirci sunt, & que iudicabo, quam proprio iam sunt condemnati iudicio, pastores hirci libidinum vias ostendendo, hirci pastoribus libenter assentiendo. Etenim inde iam inexcusabiles sunt, quia visitauit dominus exercituum domum Iuda, & posuit eos quasi equum gloriae suae in bello. Vocabulo domus Iuda, quod interpretatur confessio, cunctos illis contrarios significat, quam illi (sicut iam dictum est) cum cognouissent deum, non sicut deum glorificauerunt aut gratias egerunt, & idcirco passionibus traditi sunt, & idcirco non liberantur, quia sibi met in ipsis complacent passionibus. Isti autem econtra cognoscentes deum, sicut deum glorificauerunt & gratias egerunt, vnde & domus Iuda, id est domus confessionis & laudis dicti sunt. Huiusmodi gregem suum, grem non hircorum, sed ouium visitauit dominus exercituum. Quomodo visitauit? Posuit eos (ait) quasi equum gloriae suae in bello, id est sicut equus gloriosus in bello exultat audacter, & in occursum pergit armatus, contemnit pauorem, nec caedit gladio, ita isti fortes & constantes sunt intus & foris intus contra omnem impetum libidinis, foris contra gladium persecutoris: hinc illi (ut iam dictum est) inexcusabiles sunt, quia videlicet vel illi, ita & isti homines sunt, caro sunt, & si voluissent illi, & que isti habuissent adiutorem deum. Vnde & protinus sequitur. Ex ipso angulus, ex ipso paxillus, ex ipso arcus praehis, ex ipso egreditur omnis exactor simul. Et erunt quasi fortes, quasi coculcantes lutum viam in praelio. Et bellabunt quia dominus cum eis. Et confundetur accersores equorum, & confortabo domum Iuda, & domum Ioseph saluabo. Bene secundum nomen suum loquitur, & confitetur domus Iuda, bene odorat & sentit, equus gloriae domini. Sic dicitur, hoc nimis est deum omnipotentem glorificare & gratias agere. Ex ipso (inquit) angulus, ex ipso paxillus, ex ipso arcus praehis, ex ipso egreditur omnis exactor simul. Quidnam hoc est? Omne bonum ex ipso procedit. Angulus, id est fides, paxillus, id est spes, arcus praehis, id est charitas, extra quam nulla est scientia, nulla virtus praehis ex ipso est, ipseus donum est. Simul omnis exactor, id est omnis operator quicumque ex conscientia boni operis iuste audeat mercedem exigere, vel ille qui dixit: Bonum certamen certavi, cursum consummaui, fidem seruauimus, de reliquo

Roma. 1

Iohan. 10, 14

Romano. 1

Titu. 3

Domus Iuda quasi equus in bello

2. Timot. 3

p 3 repoi

reposita est mihi corona iustitiae, quam reddet mihi dominus in illi die. Omnis (inquam) talis ex
 auctor ex ipso egreditur, ex ipso accepit hoc ipsum quod est operatus, pro quo mercedem vel
 coronam exigere meretur. Angulum diximus fidem, quia videlicet sicut angulo iunguntur duo
 parietes edificatio venientes, ita per unam eandem fidem coniuncta est electio gentium, electioni quae
 ex Iudaeis est. Paxillum spem, sicut qui lapsus in prona si paxillum firmiter fixum apprehenderit,
 rit, feliciter subsistit, & tenet atque tenetur, ne penitus decidat in ima precipitii, ita quae variis ten-
 rationibus poterat periclitari, & in barathrum devenire desperationis, spe subleuatur, & ad diu-
 nae pietatis arcem refertur. Arcem praesertim charitatem, quia profecto nihil tam forte contra diabolum, ni-
 hil in omni armatura virtutum tam valens, tam efficax contra pugnas libidinum, quam est charitas, per
 quam fides operatur, per quam spes roboratur, & omne animae certamen iam in praesenti quadam mer-
 cede remuneratur, dum huius veri boni suavitatem mens bene conscientia quotidie percipit. Ex
 arcem diximus operarium fidelium, in fide stantem, in spe laborantem, in charitate currentem, & pro-
 pter hoc mercedem aut coronam a deo fideli debitorum exigentem. Haec omnia ex ipso sunt, & hoc
 scire debet electi supradicti, maximeque pulchrum illud dei germen, scilicet virgines scire (inquam)
 haec, & respondere debet contra simulachra loquentia inutile, contra diuinos mendacium videns
 tes, contra somniores frustra loquentes, & vane consolantes, ut supra iam dictum est. Et erunt (ait)
 quasi fortes, quasi concubantes lutum viarum in praesidio, & bellantes, quia dominus factus est eis. Quasi for-
 tes inquit, quasi concubantes, id est vere fortes, vere concubantes, & deinde concubantes, sicut co-
 solati, id est vere consolati. Contra, quid fortes? quid concubantes? fortes contra lutum viarum, concu-
 bantes lutum viarum, siue stercus in medio platearum. Nam mulier fornicaria quasi stercus (ait Sa-
 pientia) concubabit in medio platearum. Duo dixit, quasi fortes, quasi concubantes. Non
 prius concubantes, & deinde fortes, sed prius fortes, & deinde concubantes. Prius enim antequam
 vincant libidines, pugnare oportet ut fortes, & deinde concubare possunt, utpote victores
 ita ut si vel motum vitij sentiant, indignentur, contra quod prius cum labore praesidiabatur. Et notandum
 quia prius tria reddidit, quia dixerat: ex ipso angulus, ex ipso paxillus, & ex ipso arcus filij
 & nunc dicit, Erunt quasi fortes, erunt quasi concubantes, & bellabunt, quia dominus factus est eis. Ergo
 fortes in angulo fidei, concubantes cum paxillo spei, bellantes in arcu praesidij, in fortitudine char-
 ritatis. Sed quid opus erit bellare, postquam licuit concubare? Ad hoc sciendum, quia postquam
 in semetipso quis vicerit, & concubauerit lutum viarum, id est stercus libidinum, restat ut pugnet, &
 pro alijs in arcu praesidij, in fortitudine charitatis, cum feruore zeli boni, arguendo, obsecrando,
 increpando, maxime illos qui sibi sunt commisi, ut solet fieri, quia dignum est, & ita expedit,
 ut regimen animarum, non cuiuslibet, sed probato & merito committatur libidinum victori.
 Et confundentur (ait) ascensores equorum, & confortabo domum Iuda, & domum Ioseph
 saluabo. Manifestum est tam de scripturis quam de exemplis quotidianis, quia elatione men-
 tis sequitur confusio libidinis iusto iudicio dei. Porro elati quo melius atque convenientius vo-
 cabulo denotentur, quam hoc dicto, Ascensores equorum, tanquam diceret, Humiles illa glo-
 ria sequetur, & concubent lutum viarum, superbos illa confusio, ut stercorentur eodem luto via-
 rum. Quid porro sibi vult quod protinus dicit, Et confortabo domum Iuda, & domum Ioseph
 saluabo? De domo quidem Iudae iam supra dictum est, quod ipsi sint confitentes, & deum om-
 nipotentem sicut deum glorificantes, & gratias agentes, & propter hoc ipsum posuerit eos
 dominus quasi equum gloriae suae in bello, & hoc repetitur hic breui sententia, & confor-
 tabo domum Iuda. Sed de Ioseph cur mentionem fecit in praesenti negotio, dicens: & do-
 mum Ioseph saluabo? Ad haec sciendum, quia Ioseph inter victores libidinum notissimus
 atque nobilissimus est, quia noluit acquiescere dominum suam dicentis, Dormi tecum, cum ca-
 ptiuus esset, & propter fidem castitatis, falsa circumuentus accusatione, carceri mancipa-
 tus est. Domum ergo Ioseph cunctos designare illos, qui pro castitate laborant non du-
 bium est, quatenus qui haec audiunt & recordantur laborum eiusdem Ioseph, & quomo-
 do de eiusdem laboribus saluauit eum dominus, prouocentur ad imitandum Ioseph, & ab
 experimento sciant, quia cunctis, qui pro fide & castitate agonizantur, magna merces pa-
 rata, grandis honor apud deum repositus est. Et conuertam eos quia miserebor eorum, &
 erunt sicut fuerunt, quando non proieceram eos. Ego enim dominus eorum, & exaudiam
 eos & erunt quasi fortes Ephraim, & laetabitur cor eorum quasi a vino, & filij eorum vi-
 debunt, & laetabunt, & exultabit cor eorum & in domino. Hoc assertione nostra non indi-
 get, quod ut nunc ait, & conuertam eos quia miserebor eorum conuersionis, quia conuersi su-
 mus.

Angulus, fides.

Paxillum, spes.

Arcus praesidij, charitas.

Exactor, operarius fidelis.

Psal. 129 Ecc. 9

Victor libidinum.

Ascensores equorum, superbi.

Ioseph insignis victor libidinum, Gene. 39

mus causa alia nulla est, nisi gratuita misericordia, siue misericors & miseratrix gratia. Quod
 deinde subiungit: & erunt sicut fuerunt, quando non proieceram eos, quo sensu melius intelli-
 gitur, quam si dixisset: & erunt sicut praedestinatione habui eos. Nam antequam in Adam &
 Eva, quos emisit de paradiso, proiecerat nos, imo & antequam caelum & terra fieret, eramus
 apud eum omnes nos, quod erat iustus, sed ex sola fiet gratia liberatorum, &
 de dicit continuo: Ego enim deus eorum, & exaudiam eos: Mox dicendo: Et erunt quasi
 fortes Ephraim. Ad sacram & mysticam nos mittit historiam, ubi Ephraim, qui natus erat
 iunior, benedicti filio patris commutantis manus, factus est prior. Scio (inquit) fili mi, scio
 quia hic Manasses primogenitus est, sed frater eius iunior, maior illo erit, & semel illius cre-
 scet in gentes, constituitque Ephraim ante Manassen. Erunt ergo (ait) quasi fortes Ephraim
 id est, praeferebantur ex gentibus credentes, & Iudaeis erunt multipliciores atque fortiores sicut
 aut Ephraim, qui natus erat iunior, priori praefatus est, & maior factus quam is qui natus erat pri-
 or Manasses. Et laetabitur (ait) cor eorum quasi a vino, id est, laetitiam habebunt, non foris
 sed intus: nam a seculo persecutionem patietur, sed intus consolatione spiritus sancti re-
 plebuntur. Quod deinde dicit: Et filij eorum videbunt, & laetabuntur, & exultabit cor eorum
 in domino res ipsa hodie veraciter dictum esse comprobatur, quia nos filij sanctorum, Nos filij
 filij martyrum, quibus illi certitudinem fidei Christianae suo sanguine pepererunt, glori- & sanctorum
 am illorum videmus, & laetamur, videntes & laetantes veneramur, & exultat cor nostrum
 in domino, quia tales apud Christum habemus praesentes & patronos. Libilabo eis, & congre-
 gabo illos, quia redemi eos, & multiplicabo eos, sicut antea fuerant multiplicati, & semina-
 bo eos in populis, & de longe recordabuntur mei, & uiuent cum filiis suis. Magis ac ma-
 gis inculcat ac replicat, quod non meriti ipsorum, sed gratiae suae sint omnia quaecumque illis
 dicuntur, vel dici possunt gloriosa. Quid enim est sibilabo eis, nisi occulta inspiratione tra-
 ham illos, quae est quasi sibilus aurae tenuis? Ergo sibilabo eos, id est, quicquid boni est
 eorum vel esse poterit, de meo spiritu erit, & congregabo illos, scilicet, eodem spiritu meo
 in unitatem fidei, quia redemi eos, quia idcirco mortuus sum, idcirco (ut ait Evangelista) Iohannem
 mori me oportebat, ut eos, qui dispersi erant, filios dei congregentur in unum. Et multo
 plicabo eos, sicut antea fuerunt multiplicati, id est, non alij neque pauciores credent, & con-
 uentur, quam fuerunt ante omnia secula praesentis & praedestinati. Quomodo vel quali
 incremento domine multiplicabis eos? Et seminabo (ait) eos in populis, & de longe recor-
 dabuntur mei. Hic illud occurrit, quod ipse in euangelio de semetipso dicit: Nisi granum
 frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet. Si autem mortuum fue-
 rit, multum fructum afferit. Nam principaliter ipse quidem erat granum mortificandum,
 & viuificandum, mortificandum infidelitate Iudaeorum, viuificandum fide populorum, sed
 secundarie singuli quique sanctorum, vel martyrum grana frumenti fuerunt & sunt. Vnde
 superius dictum est bonum & pulchrum dei esse frumentum electorum. Cum ergo in mo-
 dum frumenti sanctificauerint sancti, ita ut per verbum doctoris unius multi eruditi sint,
 & per passionem unius martyris persaepe multi occasionem credendi acceperint, qui a
 deo longe erant remoti, nonne satis liquet, quam veraciter propheticis praeconio dixerit
 hic, & seminabo eos in populis, & de longe recordabuntur mei, & uiuent cum filiis suis,
 & laudabuntur, qui labore ipsorum deo acquisiti, & saluti aeternae nati. Et reuertentur, &
 reducam eos de terra Aegypti, & de Assyrijs congregabo eos, & ad terram Galaad, &
 Libani adducam eos, & non inuenietur eis locus. Aegyptum hunc mundum, Assur dia-
 bolum, & Assyrios daemones, in scripturis significare notum est. Hinc apud Esaiam domi-
 nus dicit: In Aegyptum descendet in principio, ut colorem esset ibi, & Assur
 absque vlla causa calumniatus est eum. Est sensus: Sicut in istam localem Aegyptum de-
 scenderunt filij Iacob, & ibi multiplicati genuerunt sub seruitio, & quasi in Ergastulo: &
 deinde carnes Assur, Sennacherib, & multitudo eius, & Salmanasar itidem rex Assur ca-
 lumniatus est, & captiuum duxit eum sine causa, quia nihil contra eum fecerat, ita in prin-
 cipio quando non erant, nisi duo in paradiso, masculus & femina, Adam & Eva, descen-
 dit in illis duobus ois electorum, & ad vitam praedestinato: populus in tenebras huius seculi,
 ubi deus verum lumen non videt, & diabolus sub tributum mortis redegit eum, inuidens illi,
 & odio

Praedestinati ante mundi creationem

Gene. 48

Nos filij martyrum & sanctorum

3. Reg. 19

Iohan. 12 Granum frumenti

Esa. 52 Exo. 1 Re. 17

& odio habens absq; vlla causa, quia videlicet homo diabolus de celo ruere non fecerat, Porro, terra Galaad & Libani terra est promissionis, interpretaturq; Galaad aceruus tēp-
 stimonij, Libanus autē candidatio, qbus nominibus martyres, i. testes, & omēs cādidae cō-
 fessionis sanctos significare perspicuum est. Igitur reuertent ait: Et reducam eos de terra
 Aegypti, & de Assyrijs congregabo eos, & ad terrā Galaad & Libani adducā eos, & nō
 inueniet eis locus, id est, ad me conuertent, sicut scriptum est: Reminiscēt & conuertentur
 ad dñm omēs fines terræ, & ego de presenti seculo nequam ereptos, de potestate mali-
 gnorū spirituum liberatos, congregabo eos, subaudit in vnum (sicut Euangelista dicit) vt
 filios dei, q dispersi erant, congregaret in vnum, & adducā eos ad terrā viuientium, quæ ter-
 ra est Galaad, & Libani, id est, martyrum & oim sanctorū, & tanta erit multitudo eorum,
 vt æstimatione humana non possit inuenire, q̄s vel quātus sit locus, q̄ sufficere queat illis
 ad habitandum. L Et transibit in maris freto, & percutiet in mari fluctus. Et confundentur
 omnia profunda fluminis, & humiliabitur superbia Assur, & sceptrum Aegypti recedet. ⁊
 Confortabo eos in domino, & in nomine eius ambulabunt dicit dominus. ⁊ Adhuc deti-
 netur in contemplationem mysterij quo miserat nos, dicendo: Et reducam eos de terra
 Aegypti. Non obscura, sed notissima est paruulis quoq; ecclesie filijs, illa spiritualis intel-
 ligentia, quod sicut Israel de Aegypto per mare rubrum, merso Pharaone cum curribus
 & equitibus eius, ascendit ad possidendā terram, quā dñs illi dare decreuerat, quod & fe-
 cit, ita electorū vniuersitas, de presenti seculo ascendens, non aliter q̄ per sacramentum ba-
 ptismi ad illam terrā viuentiū peruenit, dimerso, id est, abnegato diabolo, & vniuersis pom-
 pis eius, in virtute eius sacramenti. Cum ergo dicit: Et transibit in maris freto, subaudit dñs,
 & percutiet in mari fluctus, & confundent omnia profunda fluminis, & humiliabit Assur
 superbia, & sceptrum Aegypti recedet. Pulchre concludit quasi narrationem propheti-
 cam, narrationem opes misericordie & miserationis, quā sic inceperat tu quoq; in sangui-
 ne testamenti tui emisisti vincos tuos de lacu in quo non est aqua. Nā & transibit in ma-
 ris freto, & percutiet in mari fluctus, qd aliud est, nisi & perficiet illud, qd in diuisione ma-
 ris rubri significabat, quando virgā suā, iubente dño, Moses eleuauit super maris fluctus,
 & recessit sceptrum Aegypti, subaudit, percussum virga Mosi neq; potuit filios Israel per-
 sequi: Plura hinc dici poterāt, nisi q̄a sicut iam dictum est, fere omnibus notum est illius sa-
 cri mysterium & qui nota diuinitus tractat, asert legenti fastidiū, ergo cætera persequamur.
 CAP. XI
 L Aperi Libane portas tuas & comedat ignis cedros tuos V lula abies, q̄ cecidit cedr⁹, qm
 magnifici vastati sunt. V lulate quercus Basan, q̄a succisus est saltus munitus. Vox vlula-
 tus pastorū, q̄a vastata est magnificētia eorū. Vox rugitus leonum, qm vastata est super-
 bia Iordanis. ⁊ Vniuersæ viæ dñi (ait Psalmista) misericordia & veritas. Item: Misericor-
 dia & iudiciū cātabo tibi dñe. Secundū hęc duo hic locus prophetie diuidit. Nā ab eo qd
 ait longe superius: Et factū est verbū dñi ad me dicens: Ieiunium quarti & ieiunium qnti,
 & c. vsq; ad id, qd nunc dicit: Aperi Libane portas tuas, cūcta fere promissa misericordie
 fuerunt, quæ nunc opere impleta sunt. & ab eo qd dicit: Aperi Libane portas tuas vsq; ad
 id qd lōge inferius loquit: brachiū eius ariditate siccabit, & oculus eius dexter tenebre fecit
 Supra, 9
 cedinis, quātum suauitatis atq; iocunditatis illic est in hoc dicto: Exulta satis filia Sion, iubi
 la filia Hierlm. Et econtra quātum hic amaritudinis, quātum acerbitatis & calamitatis corū
 iudiciū dei
 i reprobo
 quibus dicit: Aperi Libane portas tuas, & comedat ignis cedros tuos, v lula abies, v lulate
 quercus Basan. Ergo sicut hactenus misericordie in illis, q̄ crediderunt vel credunt, ita ex
 his quæ sequunt, iustū consideremus iudiciū super illos, q̄ non crediderūt. Aperi (inqt) Li-
 bane portas tuas. Libanus quo monte terrā illa, nihil habuit vel habet excelsus, templū p̄
 senti loco significat, quo gēs illa nihil habet angustius. Aperi. i. claudere Romanis vel hor-
 stibus obserare non valeas, sed ingrediant secreta tua, & comedat ignis cedros tuos. i. tabu-
 las cedrinās, tabulas deauratas. Puto ip̄m Libanū, hoc est, tēplū prophetice vocis sensisse
 imperiū, qm (vt Iosephus q̄q; testat) imminete excidio portæ eius apertæ sunt absq; manu
 hoim. Orientalis (inqt) porta interioris tēpli, cū esset ænea atq; grauisima, & post meridi-
 vix a viginti hoibus clauderet, serisq; ferro iunctis obseraret, pessulosq; altos haberet in sa-
 xēū limē demissos, vno p̄petuo lapidē fabricatū, visā est noctis hora sexta sp̄ote patefcere.
 His

His autē curriculo per custodes tēpli magistratui nunciatis, ascēdit ille, vixq; eā potuit clau-
 dere. Nec mirē. Imperabat em̄ hęc vox diuina, vox prophetica: Aperi Libane portas tuas, & tali
 apertione protinus fore aperendas hostibus portas suas significabat. Abies cui
 dicit vlula, & cedrus quæ cecidit, illi principes, illi superbifuerūt, quos apertius exprimit, di-
 cendo: Qm magnifici vastati sunt. Et pulchre sicut noīe Libani tēplū, ita abietis & cedri
 noibus summos Iudæorū, & principes designat sacerdotū, q̄ quō abies & cedrus in Liba-
 no ita se extollebat, & magnificabāt in tēplo illo. Et q̄a p̄ magnitudine malorū non sufficit
 semel dixisse, repetit verbis paululum diuersis: V lulate (inquies) quercus Basan, qm succi-
 sus est saltus munitus. Adhuc autē magis ac magis inculcās, vox (inqt) vlulatus pastorū, q̄a
 vastata est magnificētia eorū, vox rugitus leonum, q̄a vastata est superbia Iordanis. Quos
 abietes, cedros, & quercus dixerat, eos tandem pastores & leones nuncupat, qm pastores
 erāt noīe pro sacerdotali officio, leones opere, q̄a præ dā faciebāt de populo. Nomine sal-
 tus muniti, quē succisum & vocabulo Iordanis, cuius superbiā vastatū esse dicit, multitudi-
 nem atq; cōfidentia designat populi Iudaici, in quo iam dicti principes sacerdotū sic erant
 feroces vt leones, sic rigidi atq; superbi, sine elati, vt quercus cedri atq; abies. Quis eiusmodi
 cedrorū atq; abietum casum, q̄s quercus succisionē nō audiuit? Cuius ad aures vlulatus ille
 nō peruenit. Vsq; ad p̄sentē diem (ait B. Hieronymus) p̄fidi coloni post interfectionē ser-
 uorū, & ad exercitiū filij dei excepto plāctū, prohibent ingredi Hierlm, & vt ruinā eis lice-
 at suæ fere ciuitatis, p̄cio redimūt, vt q̄ quondā emerāt sanguinē Chri, emāt lachrymas su-
 as, & ne fletus qdē eis gratuitus sit. V lulate in die, quo capta est a Romanis, & diruta Hie-
 rusalem, venire p̄plm lugubrē, cōfluere decrepitas mulierculas, & senes p̄anis annisq; obli-
 tos in corporibus, & in habitu suo irā dñi demonstrātes. Profecto q̄ superius dixerat illis,
 q̄ ieiunauerāt & planxerāt p̄ septuaginta annos propter exterminū qd fecerāt Babylonij:
 Nunqd ieiuniū ieiunastis mihi? Idem dñs multo magis, multoq; sæuēius, istorū vlulatum
 contēnit. L Hęc dicit dñs deus meus: Pasce pecora occisionis, quæ q̄ possederāt, occide-
 bant: & nō dolebāt, & vendebāt ea, dicētes: Benedictus dñs, qm ditites facti sumus. Et pas-
 flores eorū nō parcebāt eis, & ego nō parca vltra super habitātes terrā dicit dñs. ⁊ Memo-
 riter tenendū, q̄ ante iam diximus, q̄a sicut ea quæ prius dicta sunt misericordie sonāt re-
 gis Sion, & saluatoris Hierlm, ita hęc iudiciū prædicāt eiusdē regis & iudicis oim. Prophe-
 ta dicit: Hęc dicit dñs deus meus: Pasce pecora occisionis. Paucisq; interiectis dicit dñs:
 Ego nō ponā vltra super habitātes terrā, quod idem est, ac si diceret, ego nō pascā. Intelle-
 ctu hic opus est, quō dñs dicat, pasce, & dñs dicat, non pascam. Nam si paruum est, & si nō
 videtur idem esse, ego non pascam, ac si diceret, ego non pascam, postmodum manifestū
 us dicit: Non pascam vos, Quod moritur, moriatur: & quod succiditur, succidatur. Proin-
 de integram literæ portionem, quam postulat sensus, iam hic perscribere idoneum videt.
 Cum dixisset dominus deus: Pasce pecora occisionis, quæ qui possederant, occidebant, &
 non dolebant, & vendebāt ea, dicentes: Benedictus dominus, ditites facti sumus, & pasto-
 res eorū non parcebāt eis, cum (inquam) hęc dixisset dominus, statim econtra dixit dñs: Et
 ego non pascam vltra supra habitantes terram. L Ecce trado homines vnumquēq; in ma-
 nu proximi sui, & in manu regis sui, & non eruam de manu eorū, & non pascam pecus
 occisionis, & propter hoc o pauperes gregis. Et assumpsit mihi duas virgas, vnam vocaui
 decorem, & alteram vocaui funiculum, & paui gregem. Et succidi tres pastores in mense
 vno, & contracta est anima mea in eis. Si quidem anima eorum variavit in me, & dixit: Nō
 pascam vos. Quod moritur, moriatur: & quod succiditur, succidatur, & reliqui deuorēt
 vnusquisq; carnem proximi sui. ⁊ Intellectu (inquam) vt iam diximus, hic opus est, quia
 dominus deus est, qui dicit, Pasce pecora occisionis, & dominus deus est qui dicit, ego nō
 pascam vltra super habitantes terram. Itemq; dominus est, qui dicit, & pascam pecus oc-
 cisionis, propter hoc o pauperes gregis, & dominus est, qui subinde loquitur, non pascam
 vos, quod moritur, moriatur, & quod succiditur, succidatur. ⁊ Vt ergo intelligentia
 melius paseat ostium, primo illud dicendum, Quia videns dominus ciuitatem Hierusa-
 lem, fleuit super illam, dicens, Quia si cognouisset, & tu, & cætera. Porro, ciuitas illa po-
 pulus ille, pecus erat occisionis, id est, populus destinatus sempiternæ morti, æternæ per-
 ditioni. Quid ergo erat homini Iesū Christo, quem propheta vtique significat, dicens.
 Hęc dicit

Abies & Cedrus p̄ticipes sacerdotum

Edē & pastores & leones dicuntur

Vindicta filia Iudæos, Marc. 24

Supra, 7

Vnde hic hō verbis contrarietas

Luce 19 Pecus occisionis

Hæc dicit dñs deus meus: Quid (in q̄) illi sup ciuitatē vel pplm eiusmodi, nisi dicere: pasce pecora occisionis. Nā qm̄ in vno eodemq; Iesu Ch̄so, sicut duas naturas, ita duas sc̄m̄as esse voluntates, nō dubium, qn̄ sc̄dm̄ naturā humanā voluntatē, qua & sup illos flere potuit, referuari eisdem voluerit. Sed qd̄ esset illos referuare, nisi pascere pecora occisionis? Nam quāto plures scaturirēt de illius multitudinis luxuriosa carne vermiculi, tāto plures puenirēt victimæ morti siue occisioni. Itaq; dicit idē dñs filius, siue dñs pater, siue dñs sp̄s sanctus. Ego nō parā ultra sup habitates terrā. Sed qd̄ Ecce trade (ait) hoies vnumquēq; in manu proximi sui, vt videlicet a semetipsis cedant, & dilacerent seditiōibus intestinis, nimirū sc̄dm̄ electionē Barrabæ latronis & seditiōis, quē dānato principe pacis Iesu Ch̄so, præ elegerunt sibi, & in manu regis sui. s. Cæsaris, q rex eorū fuit, & esse debuit sc̄dm̄ suam ipsorū professionē, dicētium, nō habemus regē, nisi Cæsarē. Iosephus autē volētibus sat̄is facere p̄t, q̄ vere in illa obfidiōe tradiderit eos, vnūquēq; in manu pximi sui, & in manu regis sui, & q̄ vere dixerit: & concidēt terrā, quāq; veraciter addiderit adhuc, & nō erum de manu eorū. At tñ ne oīno voluntatis humanæ, de qua iā dictum est, fletus frustra pro uenerit, qm̄ vidēs ciuitatē sup illā fleuit, & pascā (ait) pecus occisionis. subaudit, quadraginta duobus annis, vt habeat t̄ps p̄ceniæ, q ex illis p̄ceniā agere voluerint. Nā tot anni trāst̄es runt a passione dñi, vsq; ad illud miserabile excidium. Occisionis illius causam in sacerdot̄es siue pontifices, miro modo redundare demōstrat, dum p̄missor pasce pecora occisionis subiungit: Quæ q possederāt, occidebāt, & non dolebāt, & non dolebāt ea, dicētes: Benedictus eius dñs, diuites facti sumus. Et ne dubium sit q̄s tāgāt, continuo subdit: Et pastores eorū non parcebāt eis. Ergo q possederāt, sacerdotes fuerunt auarissimi, & pontifices rapacissimi, & eiusmodi pastores animas occidebāt, & non dolebāt, imo gaudebāt, qm̄ de occisione animarū illorū, aliquod emolūmētum pecuniæ capiebāt, atq; hoc modo v̄debat, infelicem pplm, tanq̄ possessionē suā, præoptates de pereuntibus lucellū aliqd̄ cōtrahere, q̄ de viuētibus, & Ch̄m sequētibus suorū detrimētum sacculorū, qd̄ timebāt incurrere. O q̄ iniqui, q̄ impie deum existimabāt esse silem sibi, dum ita vendētes pecora illa, dicebāt: Benedictus dñs, diuites facti sumus. Talis illorū benedictio, maledicta sit, qm̄ & ipse dñs in alio Prophe ta dicit: Et maledicā benedictionibus vestris, & maledicā illis, qm̄ non posuistis super cor. ¶ Propter hoc o paupes gregis, q propter hoc ip̄m quod pauperes, i. humiles estis, occisionē euasistis, & forte doletis super illa pecora occisionis, sicut quisq; vestrum dolēs, dicit: Veritatem dico in Ch̄so, non, mētor, testimonium mihi perhibēte conscia mea in sp̄s sancto, qm̄ tristitia est mihi magna, & cōtinuus dolor cordi meo. O inq̄ pauperes eiusmodi, subaudit, adhuc attendite, quod vel quomodo cum grege illo egerim, vt melius cognoscatis, q̄ iustum occisionis illorū iudiciū sit. Et assumpsi mihi duas virgas, vnā vocaui decorē, & alterā vocaui funiculum, & pauī gregē. Et succidi tres pastores in mense vno, & c̄. vt supra. Duas virgas assumpsi mihi. i. bis cum hoibus, vt essem deus eorū, sc̄dm̄ p̄cipi. Primo cum Noe, & cum oīnibus hoibus siue gentibus. Secundo, cum Abraham & semini eius. Ad Noe nāq; dixi: Ecce ego statuā pactum meum vobiscum, & cum semine vestro post vos. Ad Abraham vero: Ego sum, & pactum meum tecum. Itemq; Et statuā pactum meum inter me & te, & inter semen tuum post te in generationibus suis sc̄dere sempiterno, vt sim deus tuus, & seminis tui post te. Assumpsi ergo mihi duas virgas. i. p̄imo regimē omnium gētium; q̄ oīm creator sum: deinde regimē seminis Abraham, quoniā am gentes in vias suas abierunt. Vnā virgā vocaui decorē, & alterā vocaui funiculū, q̄ videlicet gētes cæteræ qd̄ dā dec̄ meū, decus & ornatus orbis terrarū fuerūt, semē at̄ Abraham hæc proprius hæreditatis meæ funiculus esse habebat, sicut illi a me dictum est. Et in semine tuo benedicent oīnes gentes. In illa virga quā vocaui funiculum, pauī gregē. i. dedi illis legem, quos sicut oues eduxi de Aegypto in manu Moyfi & Aaron, & succidi tres pastores in mense vno, id est, me sniam dāte in mense vno, mense primo mortui sunt, Maria, Moyses, & Aaron, & contracta est anima mea in eis. i. iratus sum eis, ita vt adiudicāre illos sententiæ mortis. Quā ob causam? Sigdem anima eorū variavit in me. i. non perfecta, vel continua dilectione glorificauerūt me, subaudit, ad aquas contradictionis. Dixitq; eis: Quia nō credidistis mihi, vt sanctificaretis me corā filijs Israel, nō introductis hos p̄pos in terrā quam dabo eis. Sciendum (vt supra iam diximus) cuncta hæc ab eo quod ait: Aperi Libas ne por

In Christo duæ volūgates

Match. 27.

Ioh. 1. 16.

Excidij cā scribæ. & pharisei, sacerdotes, iudæi

Malach. 2.

Roma. 9.

Gene. 9.

Gene. 15. 17.

Gene. 22.

Num. 20.

ne portas tuas, vsq; ad id qd̄ infra dicit: Onus verbi dñi sup Israel, ad ratioēs pertinet iudiciū seu veritatis dñi, cuius vniuersæ viæ sunt misericordia & veritas: & idcirco pertinuisse ad rē vt non omitteret diceret, qd̄ succiderit iudicio se uero illos q̄q; pastores eiusmodi q̄s multū dilexit. Iam si quærās, qd̄ cū alia virga fecerit quā vocaui decorē, q in altera quā vocaui funiculū, pauī gregē. i. gubernauit Israeliticā siue Iudaicā gentē, protinus ait: Et dixi: Non pascā vos. Quod mori moriat, & q succidit, succidat, & reliqui deuorēt vnusq; carnem proximi sui. Et hæc dicēs: L Tulī (ait) virgā meā, quæ vocabat̄ decus, & abscidi eā, vt irritum facerē foedus meū, qd̄ percussī cum oibus populis, & irritum deductū est in die illa. ¶ Vnum (ing) gregē pauī. i. vnā gentē regendā suscepi, cæteris autē gentibus, dicendos. Non pascā vos, abscidi virgā siue abscindēdo virgā: dixi, non pascā vos. Quid em̄ prodest pasci corpora, vbi mortuus esse cōstat animas. Quod mori vel succidit in anima, moriat & succidat in corpore. Hæc vbi dixi, non quieuit mors, nō cessauit gladius, passimq; truncabant gētes, & inuicē trūcabant, & tñ miro modo q morent & succiderent, certatim nascebant tāta insania, vt proletarij q̄q; in vrbibus collocarent. Quod ad qd̄ valuit, nisi vt infernus impleret. Sequit̄: L Et cognouerūt se pauperes gregis, q custodiūt mihi, q̄a verbū dñi est. Et dixi ad eos: Si bonum est in oculis vestris asserere mercedē meā, & si non quiescite. ¶ Pauī peres gregis subaudit, de quo supra dixi, & pauī gregē. i. regendā suscepi Israeliticā gentē, & dedi eis legē. Qui sunt vel fuerunt illius gregis pauperes. Hoies sancti & humiles, quorum nōnulli, & si censu diuites, affectu vel sp̄s fuerūt pauperes, vt ipse David rex. Ipsi pauperes cognouerūt, q̄a verbū dñi est. i. q̄ iustū est iudiciū super gētes. Qm̄ autē vel quō dixit ad eos iste pasces gregē: asserere mercedē meā. Nimirū qm̄ dedit eis regiones gētium, & labores populorū possederūt, tūc dixit illis: Asserere mercedē meā, quā Psalmista protinus exprimes: vt custodiāt (ing) iustificationes eius, & legē eius requirāt. Nā hæc est tota merces pastoris huius, & in hoc bene muneratū se esse gratulat, si grex quē pascit, requat & custodiat legem, & iustificationes eius. Et qm̄ grex rōnalis liberū habet arbitriū, & pastor iste mercedē nō coactam desiderat, sed spontaneā, pulchre dixit: Si bonū est in oculis vestris, asserere, & si non, quiescite. Sed qd̄ illi: Qualem attulerunt mercedem tanto pastoris? Ait: ¶ L Et appēderunt mercedē meā triginta argēteis, & dixit dñs ad me: Proiice illud ad statuarium decoꝝ precii qd̄ appreciatū sum ab eis. ¶ Triginta argēteos dederūt Iudæi siue pōtiffices, & pharisei Iudæi proditori, vt eū traderet illis. Argēteos illos appellat mercedē suā & decoꝝ precium. Quid digne verbis valeat cōsequi modū facti, siue qualitatem tātæ reie Pastor ille q̄ duas habuerat virgas & vna contētus, alterā abscidebat. i. vnū Israeliticū populi gregem curās, cunctasq; gentium tā multū gregē a cura sua reiecerat, & istum vnum gregem tanta cura, tamq; miris modis, vt in scripturis legitimus, pauperat pastor talis ac tātus. s. oīm deus & dñs homo factus, per semetipsum mercedē suā requirit, & talem mercedē appenderūt ei, videlicet triginta argēteos in precii sanguinis eius dederūt proditori. Et hoc appellat decoꝝ precium, nimirū cum ironia grauissima, q̄a non fuit decoꝝ. Quis ergo rem huiusmodi satis appendere, vel digne valeat eloqui? Vere nullus nisi solus statuarium, siue ueplastes deus. Idcirco proieci (ing) illud ad statuarium, & proieci illos in domū dei ad statuarium, subaudit, vt ipse q̄ solus nouit dignum proferre super hoc iudiciū. Proieci. i. vt proiicerent effecti, videlicet qd̄ Iudas p̄ceniā ductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotum & senioribus, dicens: Peccaui, tradens sanguinem iustum, & proieci in argenteis, abiēs, laqueo se suspēdit: q̄s effecit nisi ipse q̄ hic loquit, & proieci illos in domū dei. ¶ Interim in hac litera, qm̄ dñs est q̄ dicit: Et appenderūt mercedē meā, atq; idem ipse loq̄tur, & dixit dñs ad me: Proieci illud ad statuarium, & hunc statuarium siue ueplastem cōstat esse deum perpulchrum est hic attendere, totius trinitatis colloquium, q̄a videlicet res magna est, cuius magnitudinem istud quoq; insinuat, quod contra illam commune diuinitas, non in vna, sed in tribus suæ substantiæ personis edicere molitur iudiciū, & qualis est sententia iudicij. Sequitur. L Et proieci virgam meam secundam, quæ appellatur funiculus vt dissoluerem germanitatem inter Iudam & Israel. ¶ Et est sensus: Sicut absciderat virgā primam, sic præcidi virgā meā secundā. i. sicut olim gentium in idololatria defluentū vnuerso gregi dixerat, non pascam vos, ita & multo acerbius dixi gregi Iudaicæ gētis non pascā vos, atq; ita effectum est, vt dissoluerem germanitatem inter Iudam & Israel, id est, vt compleret̄

Psal. 74.

Pauperes gregis

Psal. 104.

Merces pastoris

Triginta de nari, decoꝝ precii ironice

Statuarium deus ipse Math. 27.

pleret malū illud, cuius p̄lagiū fuit, illa dissolutio qua olim dissoluta est germanitas inter Iudā & Israel, q̄n decē tribus sciderūt se a tribu Iudā, & a domo David, & fecerūt sibi regem Hieroboam de tribu Ephraim, sciderūt se a sancto & legitimo dei tēplo, & aureos pro deo coluerūt vitulos. Sed illud malox̄ inītiū quo dissoluta ē germanitas inter Iudā & Israel, p̄cidi hāc virgā scdam, vt videlicet sicut tūc decē tribus quā vocant Israel, & Iudā cui regnabat domus David nullus itēq; sociare potuit, siqdē nullus vnq; regū Israel recessit a peccatis Hieroboā, i. a cultu vitulox̄. q̄s ille fecit, q̄uis multa magna fierēt p̄ prophetas, maximeq; p̄ Helīā & Helīcā, vt rediret Israel in regnū domus David, ita nemo possit sociare Iudāos cōfessoribus Ch̄i, vel cōuētere vt subīci velint regno filiū David, regno Iesu Ch̄i, a q̄ se absiderūt, negādo illū aī facie Pilati, & crucifigēdo app̄ciatū, (vt iā dictū est) triginta argēteis. Sequit̄: L. Et dixit dñs ad me: Adhuc sume tibi vasa pasto- ris stulti, q̄a ecce suscitabo pastorē in terra, q̄ derelicta nō visitabit, & cōtritū nō saluabit, & id qd stat non enutriet, & carnes pinguiū comedet, & vngulas eorū dissoluet. ¶ Qm̄ (inqt) assumpsi duas virgas, & taliter (vt iā dictū est) euenit, tanq̄ malā mercedē reddiderūt mihi, q̄ gregē panū adhuc vnū est, qd faciā, sicut postulat ordo iustitiā, rō iudiciū. Sume tibi vasa pastoris stulti. i. perā, baculū, fistulā & sibilū. Ad qd hęc? Quia ecce (inqt) ego suscitabo pastorē &c. Quo Esaias, vt captiuitatē populi demonstraret, nudus ambulauit, & Hieremi as iuit ad domū figuli, vt ex dissipacione vasis qd currebat in rota, & in manu fingebat artificis, & interitū Israelis, & dei potētā ostēderet, & Ezechiel vt subuersionē Hierlm̄, & fugā Sedechiā, & onera captiuorū nō solū voce, sed & habitu demonstraret, p̄fudit parietē, & in humeris deportatus ē. Sed & tu habitu pastoris assume, vt stultū annūcies pastorē, q̄ vctūrus ē. Pastor aut̄ stultus & imperitus haud dubiū, qn̄ Antich̄us sit, q̄ in cōsummatiōe mūdi dī eē vcturus, & qualis futurus sit, indicat. Iste pastor ideo sup̄ eos cōsurget, q̄a pastor bonus q̄ pauerat eos, tā iniqua mercede muneratus, tā indecoro ab eis p̄cio app̄ciatus ē. Hinc & in euāgelio dicit: Ego veni in noīe p̄ris mei, & nō suscepistis me. Si alius venerit in noīe suo, illū accipietis, pastorē vtq; stultū. i. sciēt̄ mihi cōtrariū, nō p̄ ignoratiā errātē, sed per malitiā repugnātē. Nā q̄a in Psalmo q̄q; scriptū est, simul insipiēs, & stultus peribūt. Scīē dū, q̄a stultus & insipiēs in hoc differūt, q̄ insipiēs dicat ille q̄ nescit, stultus aut̄ ille q̄ scit, & nihilominus agit cōtra rōnē iustitiē quā scit. Pastor ille nō faciet, qd ego bonus pastor feci. Ego derelicta visitauit, ille derelicta nō visitauit. Ego dispersa quesiui, ille dispersa nō queret. Ego cōtritū sanauit, i. p̄cōrē cōuertit, ille cōtritū nō sanabit. Ego id qd stat, enutrio, dū bo- nū in melius prouehor, ille qd stat, nō enutriet, imo faciet qd cōtra ē. Carnes pinguiū come- det, & vngulas eorū dissoluet. i. multos q̄ videbant eē sapiētes, seductet, & rōnē discretiōis auferet, ita vt si fieri possit, in errores inducant etiā electi. LO pastor & idolū, relinquit̄ gre- gē, gladius sup̄ brachiū eius, & sup̄ oculū eius dextrū. Brachiū eius ariditate siccabit, & oculo eius dexter tenebre sc̄s obscurabit. ¶ Hęc hostilis appellatio, o pastor & idolū, quā cō- grua est, vt pote sicut aduersariū propriū eius q̄ appellat eū. Nā q̄ appellat eū, ipse ē Ch̄us & ille tā proprius Ch̄i ē aduersarius, vt dicat Antich̄us, i. Ch̄s cōtrarius. O ingt pastor & idolū, falso pastor, & vere idolū, falso (inquā) pastor, q̄a relinquit̄ gregē, & vere idolū, quia mēdaciū. Sicut em̄ filius dei veritatis dī ē, ita tu fili diabolī mēdaciū, recte diceris & es. Tu te ostēdes tanq̄ sis deus, sed tu nō dico idoloꝝ cultor imo idolū es, & nō deus. Tu te ipm̄ existimari vis, de q̄ scriptū est: Apud ipm̄ est fortitudo & sapia, sed nō ita est. Imo sup̄ brachiū tuū. i. sup̄ tuā quā iactas fortitudinē, & sup̄ oculū tuū dextrū. i. sup̄ tuā quā tibi ar- rogas sapiam, fortioris & sapiētioris, imo solius fortis, & solius sapiētis euaginatus est gladi- us, ille (inquā) gladius, quō iā dudū in ccelo diabolus pater tuus, & tu cum illo es plagatus, & misq; q̄ plagatus adhuc viuus. i. deū viuētē te dicere p̄sumis, cū plaga tua plaga sit mor- tis. Huius rei admiratio est in Apocalypsi sub his verbis: Et vnum de capitibus quasi occi- sum in mortē, & plaga mortis eius sanata ē. Itē dicēs habitātibus in terra, vt faciāt imaginē bestię, quāe habet plagā gladij, & vixit. Non vere plaga mortis tuā sanata ē, nec vere vi- uis, sed tu insane pastor, & idolū mortuum, ostētatiōe tua sanus es & viuus. Tale brachiū tuum, nō vera fortitudo, sed rebellio cōtra altissimū, ariditate siccabit, & talis oculus tuus tibi dexter deo totus sinister, oculus nō vere sapia, sed veraciter malitiā tenebre sc̄s obscurabit, vt mittaris in profundum inferni mancus & cæcus.

¶ Libri quarti finis. Ruperti

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN ZACHARIAM
Prophetam commentarioꝝ, liber quintus.

O lens deus (inquit) ostendere iram, & notā facere potētā suā, su Roma, 2
stinuit in multa patientia, vasa irā apta in interitū, vt ostenderet di-
uitias gloriā suā, quā p̄parauit in gloriā. Huius sermonis vere
apostolici reminisci p̄sens prophetiā textus nos facit, quia reuera
quales deus esset ostensurus gloriā suā diuitias in vasa misericor-
diā, magnifica oris prophetici gratia, sp̄s sanctus cecinit, cum in
anterioribus, tum maxime ab eo quod ait: Exulta satis filia Sion, Sup, 9
vsq; ad id, Aperi Libane portas tuas, & quantā irā vasa futuri
essent Iudæi increduli, significauit ab eo loco, vsq; ad inelamatio-
nem, super brachium & oculum dextrū pastoris stulti, i. Antichristi. Nimirū congruebat
eidē sancto prophetico spiritui, vt illā quā dicebat vel intendebat exultatiōē filie Sion,
sive iubilatiōē filie Hierusalē, denunciaret in hoc seculo nō fore securā, multis p̄sturis
hoim̄ esse premendā secūdū quorundā titulos psalmoꝝ, q̄ inscribunt, pro torcularibus, i. Psal. 80, 83
pro tribulationibus, qbus sancta in hoc mūdo ecclesia premit, iuxta illud: Oēs qui pie vo- 1. Timo. 2
lunt viuere in Christo, p̄secutionem patiuntur. Sequitur ergo, L. Onus verbū dñi super CAP. XII,
Israel, Dixit dñs, extendens cœlū, & fundans terrā, & fingens sp̄m̄ hominis in eo. Ego po-
nam Hierusalē superliminare crapulæ omnibus populis in circuitu, sed & Iudas erit in ob-
sidionē contra Hierusalē. Et erit in die illa, ponā Hierusalē lapidē oneris cūctis populis.
Omnes qui leuabunt eā, concisione lacerabuntur, & colligentur ad eā omnes gentes ter-
ræ. ¶ Superliminare crapulæ quid est, nisi domus saturitatis? Nimirū hoc de illa terrena Superlimi-
Hierusalē nullatenus veraciter dici potest, aut intelligi, quia postq̄ mercedē supradictam nare crapu-
pastoris sui triginta argenteos appendit, miserabiliter facta est domus famis, nō solummodo 1. ecclesia
do famis audiendi verbū dei, verum etiā corporeæ famis, quæ cogeret matres quocq; car- Christi.
nibus filioꝝ vesci, iuxta maledictionem legis Mosi dicentis: Obsideberis intra portas tuas
as, & comedes fructus vteri tui, & carnes filioꝝ tuorū & filiarū tuarū, quas dederit tibi dñs Deute. 28
deus tuus, in angustia & vastitate, qua opprimit te hostis tuus. Ergo Hierusalē hic, si-
cut & in plerisq; scripturarū locis ecclesiam significat in hoc mundo peregrinātem, quæ
q̄ diu peregrinatur, & si nondū re, tamen spe iam est cœlestis Hierusalē, & ista est quam
posuit dñs, sup̄liminare crapulæ, iuxta illud: In loco pascuæ ibi me collocauit, sup̄ aquā re
fediōnis educauit me. Crapula nanq; non semper p̄dicatur de malo, cū Psalmista dicat: Et excitatus est tanquā dōmiens dominus, tanquā potens crapulatus a vino. Quare autē Psal. 77
pro tota domo hic placet intelligi superliminare, & pro domo saturitatis dictū esse sup̄-
liminare crapulæ? Videlicet quia vbi p̄imum figurata est refectio siue saturitas ecclesiæ,
signum conuiuij iustum est poni in superliminari, & in vtroq; posse, vt videns dominus
sanguinem, transcenderet ostium, & non fineret percussorē ingredi domos Israel & læde-
re. Nempe agnus ille qui intus comedebatur, illud significabat. Vnde Hierusalē, i. do- Exodi. 12
mus siue ecclesia Christi p̄senti loco superliminare crapulæ vocari meretur. Hoc ab om-
nibus populis in circuitu p̄sentitur. Dicit em̄ Apostolus: Quia Christi bonus odor su- 2. Cor. 2
mus deo in omni loco in his qui salui fiunt, & in his qui pereunt. Alijs quidē odor mor-
tis in mortem, alijs aut̄ odor vitæ in vitā. Quibus crapula hęc extitit odor mortis in mor-
tem, ipsi obsederunt Hierusalē. Quid aut̄ est qd continuo dicit, sed & Iudas erit in obsidio-
nem cōtra Hierusalē? Nimirū id ipsum quod Apostolus cū dixisset, periculis ex genere, Per inuidiā
periculis ex gentibus, &c. Intulit etiā istud, periculis in falsis fratribus. Eiusmodi confessio- falli fratres
res qui Christiano nomine censentur, & cōsistentur se nosse deū, factis aut̄ negant, hoc lo- designant.
co per Iudā, qd interpretatur confessio, recte intelliguntur, qm̄ dicuntur esse in obsidionē 2. Corin. 11,
cōtra Hierusalē. At illa videlicet Hierusalē, nō est talis, vt facile possit moueri, & omni v̄ Tit. 1,
to circūferri, hoc est qd ait, Et ponā Hierusalē lapidē oneris cūctis populis, oēs qui leua-
bunt eā, concisione lacerabunt. Similitudinē hanc de cōsuetudine gentium assumpsit, quæ
hmoī erat, vt in viculis, oppidis, & castellis, rotundi ponerent lapides grauissimi ponderis,
ad quos iuuenes se exercere solebāt, & eos pro varietate virium subleuare, aliq; vsq; ad ge-
9 nua.

nua, aliq ad vmbilicū, aliq ad humeros & caput, nonnulli super verticē, erectis iunctisq; manibus, magnitudinē viriū demonstrantes. In arce Atheniensium iuxta simulachrum Minervae: vidi (ait beatus Hieronymus sphaerā aeneam gravissimū ponderis, quā ego proimbecillitate corporisculi mouere vix poterā. Cū quærerē, quidnā sibi vellet, responsum est ab vrbis eius cultoribus, athletaz; in illa massa fortitudinē comprobari, nec prius ad agonem quē descendere, q̄ ex elevatione ponderis sciatur. Sensus ergo iste est, Ponā Hierusalem, i. ecclesiā sicut lapidē oneris, cuius ponderi cunctoz; populoz; seu omnīū gentiū terraz; qui colliguntur aduersus eā, vires non possunt cōparari, quatenus eam agitando, a fide Christi dispellere, & circūferre queant quo voluerit, quinimo ipsi qui conantur eā agitare, cōcidantur, lacerentur, rumpantur, & anhelo spiritu discernantur. L. In illa die dicit dñs, percutiā omnē equū in stuporē, & ascensoreū eius in amentia, & super domū Iuda aperiat oculos meos, & omnē equū populoz; percutiam in cæcitate. Et duces Iuda dicent in corde suo, de suo. Confortentur mihi habitatores Hierusalē in domino exercituum, deo eoz;. Hoc loco domus Iuda non eodem sensu accipitur, quo supra. Nam illic dictū est, sed & Iudae erit in obsidionē, contra Hierusalem. Hic autē dicitur, Et duces Iuda dicent in corde suo, confortentur mihi habitatores Hierusalem in dño, itemq; & super domum Iuda aperiam oculos meos, quæ videlicet oculos aperio, misericordiaz recordatio, gratiaz est effectus. Huius videlicet Iuda duces, quoz; singuli dicent (ait) in corde suo: confortentur habitatores Hierusalem in dño, apostoli fuerunt, & apostolici viri sunt, quibus magnū fuit, & magnum est desiderū, vt habitatores Hierusalem, i. filij ecclesiæ non deficerent, aut deficiat in tribulationibus, quæ ab omni equo & ascensore eius, i. ab omni potestate humana, & ab omni superbiēte in altitudine potestatis inferūt eis. Quos ego percutiam, ait dominus, in stuporē & in amentia, & in cæcitate, & (vt ait Apostolus) primo Iudæum, deinde Græcum, i. gentilem. Primo namq; Iudæi amentia & cæcitate percussī sunt, iuxta prophetiam dicentem: Excæca cor populū huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, &c. Contra, super domū Iuda aperiam oculos meos, i. donis sancti spūs illustrabo duces, i. apostolos meos. Isti duces in die pentecostes ignei facti sunt, dum in specie ignis spūs sanctum acceperunt, sicut scriptum est: Et apparuerunt illis dispartitæ linguæ tanquā ignis, seditq; super singulos eoz;. Sequitur ergo, L. In die illa ponā duces Iuda sicut caminū ignis in lignis, & sicut faciem ignis in scæno, & deuorabunt ad sinistrā & ad dextrā omnes populos in circuitu. Fœnū peccata leuiora, ligna peccata grauiora significant. Eiusmodi fœnū & eiusmodi ligna consumperunt apostoli in his qui cōuersi sunt ad fidem Christi, potestate quā acceperunt ab ipso, dicente illis: Quoz; remiseritis peccata, remittentur eis. Quomodo cōsumperunt vel cōsumunt? Sicut ligna caminus ignis, sicut fœnū consumit facies ignis. Etenim deus noster spūs sanctus, quē acceperunt, ignis consumens est, vnde & congruū signū dedit, apparendo tanq; ignis, & proinde remissio peccatoz;, q̄ nō est ex hominibus, sed ex spū sancto est, recte hic designatur per caminū faciemq; ignis, ligna & fœnū consumentis populos, i. peccata populoz; ad dextrā & ad sinistrā, & in circuitu deuorantis. Ad dextrā Iudæus, ad sinistrā Græcus siue gentilis erat, & euangelizando in vtrāq; partē pdicando remissionē peccatoz; per Chri fidē, circuire oportebat, vnde & Paulū mūdi circuitorem nōnulli dicebant. Quid multa? Factū est id qd protinus sequitur. L. Et habitabitur Hierusalē, rursus in loco suo in Hierusalē, & saluabit dñs tabernacula Iuda sicut in principio, vt non magnifice gloriatur domus Dauid, & gloria habitantium Hierusalem contra Iudam. Quamuis vniuersitas electoz; vna sit Hierusalem, vnus sit Iuda, & vna domus Dauid, tamē hoc loco distinctionē Iudæ & Hierusalē siue domus Dauid, scriptura nos quærere cōpellit, & inuenire vel demonstrare, quādo, vbi, & quō domus Dauid & gloria habitantium Hierusalē, magnifice contra Iudā gloriata sit. Ergo domū Dauid & habitantes Hierusalē eos intelligimus, qui ex Iudæis in Christū crediderūt. Iudā autē eos qui ex gentibus cōuersi sunt. Nimirū in Actibus apostolorū habemus quā & quō credētes ex Iudæis, cōtra illos qui ex gentibus crediderūt, magnifice gloriati sunt. Quare (inquit) introiisti ad viros spū putium habētes, & māducasti cū eis? Intraierat em̄ ad Cornelii, & eos qui cum eo erāt, & quī super eos spūs sanctus ceciderat, iusserat eos baptizari in noīe Iesu Chri. Itemq; descendētes quidā de Iudæa docebāt fratres apud Antiochiam, quia nisi citē succidamini secundū morē Moī, nō potestis salui fieri, facta est seditio nō minima, Paulo & Barz

Duces Iuda apostoli

Roma. 2

Esaia. 6

Acto. 2

Remissio peccatorū spm sanctū, qui est ignis consumens. Iohan. 20 Deute. 4

Domus Dauid contra Iudā quō gloriata est

Acto. 16

Acto. 17

& Barnabæ aduersum illos. Nōne hoc erat domū Dauid, & habitantes Hierusalē cōtra Iudam, id est, credentes ex circumfisione contra credentes ex præputio magnifice gloriari? Paulus apostolus in epistola ad Romanos in eo totus cōstitit, vt excludat eiusmodi glorificationē Iudæi, nō per legē factoz;, sed per legē fidei, & ecce in hoc conflictu, nō domū Dauid, sed Iudæi, i. nō Iudæo credenti, sed Græco fidei iustitia victoriam concessit. Ait ergo, Et saluabit dominus tabernacula Iuda, sicut in principio, id est, ecclesiam confitentiu sibi, saluabit, nō per legē factoz;, videlicet circumfisionis & cærimoniaz, sed per legē fidei, per quā saluatus est & Abraham in principio. Quid em̄ scriptura dicit? Creditit Abraham deo, & reputatū est illi ad iustitiā. Quomodo reputata est illi fides ad iustitiā? In circumfisione an in spū putio? Non in circumfisione, sed in spū putio, nondū em̄ erat circumfissus. Hoc modo fiet qd pmissū: & habitabitur Hierusalē rursus in loco suo in Hierusalē. Hierusalē (inquit) habitabitur in Hierusalē, i. vniuersitas electoz; pacē habebit cū deo, scilicet peccatorū remissionē, quæ pax significatur noīe Hierusalē. Quod autē dicit rursus, nō nihil attinet ad rem, quæ videlicet olim habitare cœperat in illo loco, paradiso deliciaz, videlicet in Adā in quo sicut oēs peccauerunt, ita oēs in eo positi illic, omēs inde in eo proiecti sunt. Vnde apud Esaia dicitur eidē Hierusalē: Filij tui proiecti sunt, dormierūt in capite omnīū viarū, sicut bestia illaqueata, pleni indignatione dñi, increpatione dei tui. L. In die illa proteget domus Dauid quasi domus dei, sicut angelus dñi in conspectu eoz;. Dies quā hic tam sæpe pronunciat, tempus omne est a resurrectione Christi vsq; ad diem iudicij, qui dies erit resurrectionis vniuersalis. Etenim hoc omne tēpus idē dñs apud Esaia vno codicē loco te. Quod Apostolus breuiter exponens: Ecce nunc (inquit) tēpus acceptabile, ecce nunc dies salutis. In hoc tēpore, in ista die protegit dñs habitatores Hierusalē, id est, omnē in se credentiū multitudinē, ita nimirum, vt (sicut Apostolus dicit) nulla sit distinctio Iudæi & Græci. Nā hoc est quod dicit: & erit qui offenderit ex eis in die illa quasi Dauid. Quod ita cōgrue valet intelligi. Gentilis, qui colendo idola offendit, erit quasi Iudæus, qui nō nisi vnum coluit, vnde & sibi confidit, & super gentilem se extollit, in tantū, vt pro lite sedanda, Apostolū fortissime differere, scribēdo epistolam ad Romanos, necesse fuerit. Nec prætereundum qd sensum Apostoli, vbi commemoratis gentiliū peccatis, conuersus ad Iudæum, dicit: In quo iudicas alterū, teipsum condemnas, eadem em̄ agis quæ iudicas, illū (inquam) sensum hic huiusmodi dictio subtiliter innuit, & erit qui offenderit ex eis in die illa quasi Dauid. Nam & Iudæi offendit. Igitur (sicut iam dictū est) vt non magnifice gloriatur domus Dauid, & gloria habitantium Hierusalē contra Iudam, ita & nunc dicendum, qd alter alteri, scilicet Iudæus gentili non possit præferri, quoniam omnes peccauerunt & egent gloria dei, & ita Iudæi peccata sicut gentilis, ita gentilis peccata remittentur, sicut Iudæi per fidem Iesu Christi, & hoc est eum, qui offenderit esse quasi Dauid, Dauid sicut eum qui offendit. Et ne forte dicas, quid magnum est eum qui offendit esse sicut Dauid, id est, gentilem Iudæo per Iesum Christum in gratia cōæquari, protinus dicit: Et domus Dauid quasi domus dei, sicut angelus dñi in conspectu eoz;. Gratulandum igitur est ei qui offendit, qd sit sicut Dauid, i. sicut Iudæus, eiusdem fidei cuius fuit Dauid, quia consequēter ipse æque vt ille est quasi domus dei, sicut angelus dñi, vt videlicet vna & vniuersalis societas angeloz; & hominū, tam gentiliū q̄ Iudæoz; vna sit domus, vna cœlestis Hierusalē, ciuitas dei viuētis, & hoc in conspectu eoz;, id est, in visione quā oēs pariter deū videbunt. L. Et erit in die illa, quæram conterere oēs gentes, quæ veniunt contra Hierusalē. Hoc expositione siue alicuius suauitatis aut leuitatis interpretatione non indiget, quia videlicet, & si verbū hoc interdum misericordiam significare potest, tamen nulli dubium aut ignotū est, quin in illa die iudicij debeat dñs cōterere omnes gētes, quæ veniunt contra Hierusalē, quæ tantū martyriū sanguinem fuderunt & poenitentia non egerunt. Sed ante hoc reliquæ ex Iudæis conuertendæ sunt. Ait ergo, L. Et effundā super domū Dauid & super habitatores Hierusalem spiritum gratiæ & precum. Non quidem modo sunt domus Dauid, siue habitatores Hierusalem, quamdiu increduli sunt, sed effundendo super reliquias eoz; spiritum gratiæ & precum, id est, spiritum remissionis peccatoz;, quod primum & magnum est gratiæ donum, fiet, vt sint domus Dauid, vt sine

Roma. 3. 4

Gene. 15 Romano. 4

Esaia. 5

Dies illa, tē plū gratiæ in quo nos sumus. Esa. 49

2. Cor. 6

Roma. 5

Nō debet Iudæus gloriari cōtra gentilem. Roman. 2

Roma. 5

habitatores Hierusalem. Post hoc erit illa dies iudicij, de qua dixit, In die illa queram con- terere omnes gentes, quae veniunt contra Hierusalem. Vnde protinus sequitur. L. Et aspici- cient ad me quem confixerunt, & planctu plangent eum, quasi super vnigenitum, & dole- bunt super eum vt doleri solet in morte primogeniti. In die illa magnus erit planctus. Adremmon in campo Maggedo, & plangent terrae seorsum, & familiae seorsum. Familiae domus David seorsum, familiae domus Nathan seorsum, & mulieres eorum seorsum, familiae domus Leui seorsum, & mulieres eorum seorsum. Familiae Semei seorsum, & mulie- res eorum seorsum. Et omnes familiae reliquae familiae & familiae seorsum, & mulieres eorum seorsum. At Adremmon vrbs est iuxta Iezrahel, quae hoc olim vocabulo nuncupata est, & hodie vocatur Maximianopolis in campo Maggedo, in quo Iosias rex iustus a Pharaone, cognomento Nechao, vulneratus est, super quo lamentationes scribit Hiere- mias, quae leguntur in ecclesia, & scripsisse eum testatur liber Paralipomenon. Sed nunquid quando fiet quod hic loquitur, & aspicient ad me quem confixerunt, & planctu plangent quasi super vnigenitum, nunquid (inquam) non maior planctus erit, qui fuit pro morte Iosiae regis iusti? Fuerit quidem planctus ille grandis & sapienter dispositus, vt familia domus Da- uid, familia regalis, & familia domus Nathan, qui propheta fuit, & familia domus Leui, ex quo ortu est sacerdotium, & familia domus Semei, ex quo doctores agmina pullularunt & reliquae familiae, quas, quia non habebant aliquod priuilegiu dignitatis, vniuersas absque noie comprehendit plangeret eum viri seorsum & mulieres seorsum, vbi planctus illius magnitudo quantacumque fuerit, nihil ad magnitudinem planctus futuri, quando ille quem con- fixerunt, aspiciendus apparebit. Tantummodo propter aliquantulam similitudinem hic illius planctus meminit, vt solent interdum res maximae, ex minimis, reze assimilatione melius in- telligi. Minimu fuit, quod homines hominem plangentes, modum vel habitum sui planctus ita de- posuerunt, vt singulae familiae seorsum, singularumque familiae viri seorsum, & mulieres eorum seorsum, plangeret seorsum. Maximu autem erit, quod in illo planctu oes tribus terrae, & maxi- me qui illu confixerunt, oes omnino peccatores & impij, qui poenitentiam non egerunt, plan- gent seorsum, quamuis omnes ad vnu congregentur iudicium, omnes ad vnum descen- dant carcerem, id est infernum, omnis animus ab omni animo erit seorsum, multum occu- patus apud semetipsum, nec amicam respiciens nec amicum. Item minimu est quod in hoc se- culo plangit mater super vnigenitum, vel dolet in morte primogeniti, maximum autem erit, quod tunc plangent & dolebunt vere primogenitum, vere vnigenitum. Quid enim o syna- goga mater infelix? Vnigenitus dei filius, qui de carne tua natus est, mortuus est tibi, mor- tuus (inquam) est tibi, non solum pro eo quod tu illum occidisti, verumetiam pro eo quod tu illum resurrexisse non credis, quod sit viuis scire non vis, audire non pateris. Et quidem vtiq; est tolerabile malum, vbi mater in hoc seculo morientem amittit filium, quem habebat vnige- nitum, quamuis nullum speret sibi nasci alium, sed illud edici non valet, satis excogitari non potest, quod sit infelicissimum amisisse saluatorem vnicu & vnigenitum, ita vt iam nec ipsum liceat sperare nec alium. Sequitur. L. In die illa erit fons patens domus David & habitanti- bus Hierusalem, in ablutionem peccatoris & menstruatae. Et erit in die illa dicit dominus exercituum. Disperdam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur vltra. Iteru ad superiora tempora sermo recurrit, qui videlicet recursus recapitulatio dicitur, & fre- quens est in scripturis propheticis. Ab eo quod dixerat, tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinculos tuos de lacu, in quo non est aqua, vsque ad planctu iam dictu sermo proces- sit, eodem ordine quo erant res gerendae, a passione eiusdem dñi vsque ad finem seculi, diemque vniuersalis iudicij. Nunc ad tempus recurrit eiusdem dominicae passionis, & vnde loquatur dicitur: Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinculos tuos de lacu, inde nuc rursus lo- quitur: in die illa erit fons patens domus David. Quis enim est iste fons domus David, nisi baptisimi sacramentu, quod emanauit de latere filij David patefacto lancea militis? Exiit enim sanguis & aqua. Sanguis, vt redimeremur: aqua, vt renasceremur. Extunc vsque ad con- summationem seculi, toto hoc tpe accepto, toto hoc die salutis patens est fons ille domus Da- uid & habitantibus Hierusalem. i. Christianae religio, & oibus qui p fide habitant intra sanctam ecclesiam. In quod opus est illis fons patens: In ablutionem peccatoris & menstruatae, id est, in remissionem peccatorum credentis ex circumcisione, credentis ex gentilitate, quae sanguine flu- xit idololatriae. In omnium ablutionem fons patens est, nulli claudendus est. Et notandum quod tantum

Adremmon vrbs.

2. Para. 37.

Planctus sup Iosia.

At longe maior erit planctus in die iudicij.

CA. XIII.

Recapitula- tio. Supra.

Fons domus David baptisimus est. Iohan. 19

tantummodo domui David & habitantibus Hierusalem fons patens dicitur & est. Nam his qui contra domum David & extra Hierusalem sunt, non habendo fidem, hortus con- clusus est, fons signatus est. Et bene continuo sequitur, In die illa, dicit dñs exercituum, dis- perdam nomina idolorum de terra, quia non memorabuntur vltra, quia videlicet fluxus idolo- latriae, quae est sanguis menstruatae, fonte baptisimi abluitur, ita vt nomina idolorum omnia deleantur, nec vltra in eum, in quem scripta fuerant memorentur, cum fuerit fonte illo fideliter abluta. Hinc apud Ezechielē idem dñs dicit: Et effundā super vos aquā mundā, & mun- dabimini ab omnibus iniquitamentis vestris, & ab vniuersis idolis vestris mundabo vos. L. Et prophetas & spiritū immundū auferā de terra. Et erit cum prophetauerit quispiam vltra, dicent ei pater eius & mater eius qui genuerunt eum: Non viues, quia mendaciu locu- tus es in nomine dñi. Et configent eū pater eius & mater eius genitores eius cum prophe- tauerit. Et erit in die illa, confundentur prophetae, vnusquisque ex visione sua cum prophe- tauerit, nec operientur pallio saccino vt mentiantur, sed dicet, non sum propheta, homo agricola ego sum, quonia Adam exemplū meum ab adolescētia mea. Et dicetur eis: Quid sunt plagae istae in medio manuum tuarum? Et dicet: His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me, framea sulcitate super pastorem meū & super virū coherentē mihi, dicit qui minus exercituum. Percutite pastorem, & dispergentur oves. Pulcherrimā atque splendidissi- mam pientis capituli literā ita tractare Christo intentus cupit animus, vt ei qui tanquam funda- mento non minoris res gestae splendoris superaedificentur. Dixerat & erit in die illa fons patens domui David, & habitantibus Hierusalē, in ablutionem peccatoris & menstruatae, & fontem illum haud dudum de latere suo Christus profudit in sua passione. Ergo quonia & ita terminatur: Percute pastorem & dispergentur oves, quod similiter de passione eius dictu esse ipso auctore certu est. Longius ne abeamus, circa eiusdem passionis sacramentu, haec exponendo cōmoremur. Quos ergo tangit dicēdo: & prophetas & spiritū immundū illis copulat, & qui erant tempore illo prophetae mali habentes spiritū immundū? Nimiru illi qui malā sibi hanc prophetiā de corde suo prophetauerunt. Quid facimus, quia hic ho- mo multa signa facit? Si dimittimus eum sic, oes credent in eum, & venient Romani & tol- lent nostrū & locū & gentem. Nempe excepto quod praemiserunt, si dimittimus eum sic, totū quod dixerunt, in prophetiā reputatū est illis, vt omnes crederent in eum, illis autē non credentibus, venient Romani & tollerent eorum & locum & gentem. Fuerat inter illos vnus Caiphas talium prophetarū maximus, qui cum esset pontifex anni illius, autoritatē habens vt proloqueretur: Vos (inquit) nescitis quicquā neque cogitatis, quia expedit vobis, vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat. Hoc autē (inquit euangeli- sta) semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius prophetauit, quia Iesus mortu- rus erat pro gente, & non tantū pro gente, sed vt filios dei qui erant dispersi congregaret in vnum. Eiusmodi prophetas & spiritū immundū, qui nesciens sacramenta dei, talē eis pro- phetiā inspirat: Auferam (ait) de terra, quia iustu est vt veniant Romani, & secundū ti- morem, quem sibi sinxerunt, illis eueniat. Et erit cum prophetauerit quispiam vltra, &c. Pro- pheta magnus de semetipso vltra prophetauit, quia illi, & praecipue Caiphas prophe- tauerunt, quod expedit eū mori, ipse autē prophetauit quod oporteret eum etiā resurgere a seipso vltra mortuis. Hoc vltra fuit, videlicet vltra prophetiam illorum prophetiā mortis, quia prophe- tavit prophetiam resurrectionis. Dixit enim: Soluite templū hoc, & post triduum excitabo illud. Hoc autē dicebat de templo corporis sui. Cum ergo prophetauerit vltra quispiā, quem nominare nolo, quia non expedit, dicent (inquit) ei pater eius & mater eius qui genuerunt eum: Non viues, quia mendaciu locutus es in noie dñi. Pater eius Iudaicus populus, & ma- ter eius synagoga, qui secundū carnē genuerunt eū, ita dixerunt ei. Cum enim aliud non haberet vnde accusarent eū, nouissime submissis duobus falsis testibus istud protulerunt. Hic dixit: Possim destruere templū dei, & in triduo reaedificare illud. Cumque principii sa- cerdotu diceret: A diuro te per deū viuū, vt dicas nobis si tu es Christus filius dei, respon- dit: tu dixisti, & amodo videbitis filiū hominis sedentē a dextris virtutis, & venientem in nubibus caeli, clamauerunt, reus est mortis. Nonne hoc erat dicere: non viues, quia locutus es in nomine domini? Et configent eum pater & mater eius, qui genuerunt eum cum pro- phetauerit. Vt dictum, ita factum est. Cum prophetauerit, id est, non ante, sed postquam propositum suae praedicationis tempus impleuerit, tunc demū, quia ante non poterunt, cru- cifigent

Fons patens Cant. 4

Ezech. 36

Prophetas mali vt Caiphas. Iohan. 11.

Chrs prophetauit de seipso vltra. Iohan. 2

Matth. 26

disigent eum. Hoc (inquā) factū est, quia crucifixi erūt eū non quia mendaciū locutus est, sed quia dixerunt, mendaciū locutus es in nomine dñi, & idcirco nō viues. Et erit in die illa, confundetur propheta: vnusquisq; ex visione sua cū prophetauerint, & hoc itidem factū est. Propheta illi, de quibus iam dictū est, qui dixerunt: Si dimittimus eū sic, oēs crederent in eum, quoz vnus dixit: Expedit vobis vt vnus moriatur homo pro populo. Ex ipsa visione sua, ex ipso profundo consilio suo cōfusi sunt, quia miro modo cū non sit factū quod cogitauerunt, factū est qd dixerunt. Omnes em credent in eū, & per mortē suā cū quī erāt dispersi cōgregauit in vñ. Et venientes Romani, locū & gentē eoz tulerunt, nō quia dimiserunt eū sic, sed quia nō dimiserunt eū sic. Hinc illis confusio magna, nobis autē creditibus honor. Nec operientur (inquit) pallio sacco vt mentiantur, subauditur, vt tunc operiti fuerunt, qm taliter (vt iam dictū est) prophetauerunt, prophetando mentientes, mentiēdo prophetantes. Quomodo tunc fuerūt operiti pallio sacco? Nimirū sicut hypocritae tristes, imo plus q̄ hypocritae, plus q̄ tristes, quia homicide, quia crudeles. Pavor ille quem corā populo simulauerunt dicendo: Venient Romani, & tollent nostrū & locum & gentē. Dira necessitas illa tam magnū faciendū homicidiū, quam sibi assumpserunt, ad exasperandū populū & concitandū ne dimitterent eū. Pallium fuit sacco, quo iam operiti sunt simulatores & callidi vt viderentur multū inuiti, multumq; coacti, & proinde tristes occidere illum. Sed dicit, Non sum propheta, homo agricola ego sum, quoniam Adam exemplum meum ab adolescentia mea. Et dicitur ei: Quid sunt plagae istae in medio manuū tuarum? & dicit: His plagatus sum in domo eoz, qui diligebāt me. Diligenter permutatio personae animaduertēda est, quia nunc de pluribus prophetis, nunc de vno propheta sermo est. In primis dictū est de pluribus & prophetas, & spū immundū auferā de terra, statimq; de vno subiunctū est: & erit cum prophetauerit quispiam vltra. Item de pluribus dictū est, & erit in die illa confundentur prophetae, nec operientur pallio sacco vt mentiantur, statimq; de vno subiunctū est, sed dicit, non sum propheta, &c. Et hoc sciendū quia plures illos ipsa scriptura redarguit iniquitatis & spūs immundi. Istū autē vñ non scriptura mendaciū redarguit, sed patrē & matrē eius dixisse narrat, mendaciū locutus es in noie dñi. Nunc quid iste dicat, & quid ei dicatur, vigilanter audiamus. Sed dicit, nō sum propheta, & dicitur ei: quid sunt plagae istae in medio manuū tuarū? & dicit, his plagatus sum in domo eoz, qui diligebāt me. Mirū valde, sed nō in cognitū, quod ille dicit: quē confixerūt pater & mater, & dixerunt, nō viues, quod ille dicit, ille loquetur qui mortuus fuit, qd ille dicens siue loquēs, plagas habebit in medio manuū suarū, & dicit, his plagatus sum. Quid hic in litera prophetica deest, nisi qd manifeste dixit ille, confixus & mortuus resurget, & stans in medio discipuloz suorum dicit: Videte manus meas & pedes meos: siue, infer digitū tuum huc, siue manū tuā & cognosce loca clauorum? Nimirū in litera vel tantillum deesse oportebat, nam qui portare posset, quotus tunc erat? Si em apostoli portare non poterant, ante q̄ Iesus glorificatus esset. Vnde dicebat illis: Adhuc multa habeo vobis dicere, sed nō potestis portare modo, quanto minus nisi clauis & signata fuissent haec & similia, portari possent tēpore illo q̄ haec scripta sunt? Vnde miranda & laudanda spūs sancti sapientia, qui quod necessariū erat, quandoq; scribit, taliter locutus est per os prophetaz, vt verba eius nō intelligerentur, quādo non oportebat intelligi. Igitur non operientur (ait) pallio sacco prophetae illi vt mentiantur, sed discooperito capite, sicut adulterae mulieris caput lex sacra iubet denudari, discooperito (inquā) capite illoz, id est, sublata ciuitate & templo siue loco, qui erat ornatus eoz: & pro quo pauore simulando sese operuerunt: dicit ille qui confixus fuit, quiq; post q̄ confixus fuerit, dicere & loqui poterit, quia resurget a mortuis. Nō sum propheta, homo agricola ego sum. Hoc nimirum in sultabundus dicere potest, quoniam ipse est sapientia qui loquitur in parabolis. Ego quoq; in interitu vestro ridebo, & subsannabo, cū vobis quod timebatis aduenerit. Itaq; hoc sensu grauissime dictum, non sum propheta, homo agricola ego sum, qm Adam exemplū meū ab adolescentia mea, subauditur, estimatione vestra quia sic voluistis, sic dixistis falsi. Scrutare scripturas & vide, quia propheta a Galilaea non surget. Item, Quomodo hic literas scit, cū non didicerit? Et nonne hic est fillus fabrice? Dicit ergo: Non sum propheta, homo agricola, siue quod eodem respectu dicere potest, homo faber ego sum, qm Adam exemplum meū, i. homo peccator ego sum sicut Adā

Confusio prophetaz malorum. Iohā. 17.

Operi pallio sacco hypocritae

Cur de resurrectione Christi hic tacuit propheta.

Iohā. 20.

Iohā. 16.

Nume. 17.

Iohan. 7. Ibidem.

Marth. 13.

ab

ab adolescentia mea. i. est ex quo discretionem boni & mali habet natura humana, & itidē talis, ego sum arbitratu vestro, q̄ dixistis quam loco: Da gloriā deo. Nos scimus, q̄ hic homo peccator est. Veruntamen quicq; vos dixeritis, nūc paret, vtrū propheta a Galilaea surgere poterit, saltem ex eo q̄ dixi de vobis, & cadent in ore gladii, & captiui ducentur in omnes gentes, & ita factū. Nunc (inquā) paret, vtrū ego tanq̄ homo agricola, aut faber literas scire non debuerim, cū contra tot prophetas, tot sapiētes fecerim & miserim ad vos & nunc paret vtrū ego peccator fuerim, secundū exemplū Adam, cum vos talem ac tantā propter iustum sanguinem meū receperitis vindictā. Hic ironia grauissima est, id est sententia, per prononciationē cōtrariū habens intellectu, aut etiā Sarcasmos. i. hostilis irrisio, iuxta illud sapiē, quod iam supra memoratū est. Ego quoq; in interitu vestro ridebo, & illud in psalmo: Qui habitat in caelis iridebit eos. ¶ Alias autē & reuera simpliciter, si cur litera sonat, intelligi congrue potest. Si em Iohannes requisitus a dicentibus, propheta es tu, potuit sine mendacio respondere, non, quoniam erat plus q̄ propheta, siquidem propheta est ventura nunciare, non etiā demonstrare. Quanto magis iste q̄ non quomodo, cūq; plus q̄ propheta, sed & propheta, dñs est, & ventura non solum annunciat, aut demonstrat, verum etiā quae nunciavit siue praedixit, ipse effecit. Et homo agricola ipse est. Nimirū agricola talis ac tantus, cuius ager sit mundus? Nam qui seminat (inquit) bonum semen est filius hominis, ager autē est mundus. Bonum vero semen, hi sunt filii regni. Ergo non solum propheta inquit, verum homo agricola ego sum, id est, tanto maior propheta, & omnibus filiis regni, quanto maior agricola, & melior semine est, quod ipse seminavit. ¶ Et vere, quoniam Adam exemplū meum, nimirū, quemadmodū Apostolus, cū dixisset: Regnauit mors ab Adam vsq; ad Moysen, etiā in eos q̄ non peccauerunt in similitudinem praearicationis Adā, protinus addidit, q̄ est forma futuri, & exponens quid dixerit. Si em (inquit) vnus delictū multi mortui sunt, & caetera vsq; sicut em per inobedientiā vnus hominis peccatores constituti multi, ita per vnus obedientiā iusti constituent multi. Igitur non sum propheta (inquit) sed ego sum homo, q̄ deus erat, & sum homo, atq; homo factus & propheta, & omne bonū semen, id est, omnes filios regni, tanq̄ agricola in agro mundi huius seminavi, & seminare non desino vsq; ad consummationē seculi, quoniam Adam exemplū meū, videlicet in eo quod sicut propter pētrm eius, terra carnis, non filios regni, sed spinas & tribulos germinauit ei, ita propter iustitiā meā, terra spūs sancti, de qua scriptū est: Spūs tuus bonus de ducet me in terrā rectā, nō spinas & tribulos, sed filios regni germinet mihi. In hoc est Adā exemplū meū, ab adolescentia mea. i. a natura humana, ex qua vel in qua factus sum visibilis, & visibiliter laborans agricola, cuius tota spūalis est agricultura. ¶ Hęc (inquit) dicit cum fixus fuerit, cū mortuus fuerit, & resurrexerit, & dicit ei: Quid sunt plagae istae in medio manuū tuarū? Quādiu putas, & quō hoc, & a quo vel a quibus dicitur ei? Nimirū in secula seculoz sine cessatione dicit ei, & admirādo admiratione ineffabili dicit & a deo patre, cui factus est obediens vsq; ad mortē, mortē autē crucis, dicitur ei & a sanctis angelis, q̄ in eū desiderāt prospicere, dicit ei, & ab hoibus quos morte sua redemit, dicit ei: Quid sunt plagae istae in medio manuū tuarū? O magnū miraculum, mirum spectaculum, praesertim in dño dominatore omnīū plagas habere in medio manuū suarū & dicit: His plagatus sum in domo eoz, q̄ diligebāt me: O magnū sacrilegium, sacrilegū homicidiū, plagas huiusmodi esse in domo illatas diligentium. Non dicit, his plagatus sum ab his qui diligebant me, sed in domo eoz, qui diligebant me. Nam qui plagas intulerunt, non dilexerunt me, erant autem domus Abraham, Isaac, & Iacob, & Dauid, & caeteroz talium, qui diligebant me, q̄ promissum sibi expectabant me. Veruntamen hoc dicere, nō est respondere ad hanc interrogationē, quid plagae sint istae. Aliud nāq; percunctando dicere, qd sunt plagae istae, & aliud dicere: vbi factae sunt plagae istae? Istud queritur quid sint plagae istae? Ergo ex abundanti dicit, his plagatus sum in domo eoz, qui diligebant me, & tunc demū dicit, qd sint plagae, dicit, calix est quē pater dedit mihi bibere. Nam qd protinus sequitur, & qui pollens est, q̄ vox quā subiungit, patris calicem dātis vox est. Fraxea suscitare super pastorem meum, & super virum cohaerentem mihi, dicit dominus exercituum. Percutit pastorem, & dispergentur oues gregis. Ac si dicat: Queritis, quid sint plagae istae, & ego dico vobis, q̄ testimonia sunt obedientiae, signa voluntatis & iustitias pñae sunt

Iohan. 58

Luc. 28

Prover. 1. Psal. 2

Iohan. 16

Quomodo Chrusagri cola est Matth. 13

Quomodo Adam exempli est Christi Roma. 16

Psal. 142

Phillip. 2. 1. Pet. 1

Matth. 26

Plagae istae signa sunt

Roma. 3 Dominus exercituum deus pater mihi proprio filio suo non peperit, sed pro vobis omni-
 bus tradidit me. Et dixit: Framea fuscitare super pastorem meum, & super virum coherentem
 mihi. Quod est dicere: O mors conualece super filium meum, pastorem meum bonum super vi-
 rum coherentem mihi, id est, in unitate personarum coniunctum verbo, quod consubstantialia
 mihi est. Ad hoc dicitur, ac si framea quaereret, dicens: Quomodo vel inquam fuscita-
 bor super hunc pastorem tuum, ita protinus edicit: Percute pastorem, & dispergent oves. Hinc
 ipse pastor dum percuteret, ita locutus est. Omnes vos scandalum patimini in me in ista
 nocte. Scriptum est enim: Percutia pastorem, & dispergent oves gregis. Igitur dicentibus, quod
 sunt plagae istae in medio manuum tuarum, congrue apponitur vox patris, dicentis: Framea
 fuscitare super pastorem meum, & super virum coherentem mihi, percutite pastorem,
 & dispergentur oves gregis, ut sit sensus: Monumenta sunt paternae charitatis, signa sunt
 obedientiae meae, quia ille mihi proprio filio suo non peperit, & ego factus sum obediens
 illi pro omnibus vobis usque ad mortem, mortem autem crucis. Sequitur: **L** Et conuertam
 manum meam ad paruulos, & erunt in omni terra partes duae, & disperdentur, & deficient,
 & tertia pars relinquetur in ea, & ducam tertiam partem per ignem, & vram eos sicut vritur
 aurum, & probabo sicut probatur argentum. **I** Postquam percussus fuerit pastor, & pas-
 store ipso volente & dicente: Si ergo me quaeritis, finite hos abire, dispersae fuerint oves,
 conuertat (ait) manum meam ad paruulos, id est, reuelabo paruulis sacramentum percussio-
 nis, qua percussus est pastor. Erunt quidem in omni terra praeter paruulos partes duae, vna
 sapientium & prudentium, & vna pars prudentium, id est, vna pars Iudaeorum, & vna pars gentium, in
 prudentium. **I** sua sapientia confidentium, in sua prudentia sibi placetium. Vnde & ipse percussus pastor
 siue pastoris percussio Iudaeis quidem scandalum, gentibus autem stultitia erit. Duae (in-
 quam) partes erunt, vna sapientium, & vna prudentium eiusmodi, sed ego & a sapientia
 bus & a prudentibus abscondam haec, & reuelabo paruulis, id est, humilibus. Quid reuela-
 bo eis? Nimirum pastorem percussum, id est, Christum Iesum crucifixum esse dei virtute, & dei
 sapientiam. Disperdent prudentes Iudaei in omnes gentes, corpore & anima captiui deficient
 sapientes Graeci, contradicendo siue persequendo fatigati, & tertia pars relinquetur in ea,
 pars Christiana, pars paruulorum ad quos (ut iam dixi) conuertam manum meam. Hinc est illa
 confessio eiusdem pastoris. Confiteor tibi domine pater caeli & terrae, qui abscondisti haec a
 sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Equidem sapientes & prudentes iam
 dicti, paruulos affligent, & ex eis flagellabunt, crucifigent & persequent de ciuitate in ciuitate
 tantum, nonnullos quoque ignibus exurent, sed haec omnia paruulis cooperabunt in bonum.
 Item ego per haec quae patientur, vram eos sicut vritur aurum, & probabo eos sicut probatur
 argentum. Secundum hanc similitudinem argenti & auri, quod per ignem probatur, omnia
 haec illis in bonum cooperabuntur. Vnde apud beatum Iob: Ecclesia paruulorum siue vnus
 aliquis eiusmodi paruulorum gaudet, & dicit: Ipse vero scit viam meam, & probabit me quae
 si aurum, quod per ignem transiit. Vestigia eius secutus est pes meus, viam eius custodiu-
 & a mandatis eius non recessi. **L** Ipse vocabit nomen meum, & ego exaudiam eum. **D**icitur
 cum populus meus, & ipse dicit dominus deus meus. Et ecce venient dies domini mei, & diuisa
 dentur spolia in medio tui. **I** Quis ipse vocabit nomen meum, nisi paruulus, siue populus
 paruulorum? Vocabit nomen meum, scilicet deum & patrem domini sui Iesu Christi, patrem misere-
 ricordiarum, & deum totius consolationis, nam hoc est nomen meum, & ego in hoc nomine
 exaudiam eum, & consolabor eum in omni tribulatione sua. Nonne magnum est, quod dicitur
 cam, populus meus es, & ipse dicit: Dominus deus meus? Na beata gens, cuius est dominus deus eius
 populus quem elegit in hereditate sibi. Dicit ergo populus meus es, dicitur ecce venient dies
 domini, & diuisa spolia in medio tui, scilicet diuisiones gratiarum spiritus sancti, reuelationes mysterio-
 rum regni dei, quae preciosa spolia utique sunt. Vnde **P**salmistae: Laxabor ego super eloquia tua
 sicut qui iuuenit spolia multa. Item: Rex virtutum dilecti dilecti, & speciei domus diuides
 re spolia. Sequitur: **L** Et congregabo omnes gentes ad Hierusalem in praedium, & capiet
 ciuitas, & vastabuntur domus, & mulieres violabunt, & egredietur media pars ciuitatis in
 captiuitatem, & reliquum populi non auferetur ex vrbe. Et egredietur dominus, & praedi-
 cabitur contra gentes illas, sicut praediatus est in die certaminis. **V**bi dixit: & conuertam ma-
 num meam ad paruulos, & erunt in omni terra duae partes, & tertia pars relinquetur
 hoc

hoc etiam locutus de duabus partibus, & disperdent & deficient. Nunc quo disperdatur &
 deficient, ita manifeste dicit, sicut factum esse videmus oculis nostris. Nam aduersus Hie-
 rusalem illam terrenam congregatae sunt in praedium omnes gentes, scilicet Romani omnium gen-
 tium principes, & capta est ciuitas, & vastatae sunt domus, & mulieres sine dubio violatae
 sunt, ut solet fieri pro libitu victorum, & media pars ciuitatis, videlicet, quae gladio super fuit,
 in captiuitatem egressa est. Et notandum, quod non dixit media pars multitudinis, sed media pars
 ciuitatis, quod longe minus fuit. Nam qui ceciderunt in ore gladii, qui fame perierunt, intus
 conclusi, multo plures fuerunt, quam qui abducti sunt captiui, sed non omnes fuerunt populus
 ciuitatis. A totis enim regionibus (ut refert Iosephus) ad azyrnorum diem festum congregati
 fuerant, & bello subito circumfusi sunt. Et captiuorum quidem numerus, qui in toto bello copre-
 hensi sunt, nonaginta septem milia collectus est, occisorum vero per omne tempus obsidionis vn-
 decies centum milia. Multitudo quae a tot regionibus conuenerat ad diem festum intus conclu-
 sa, sumptus non habens, quos nec prouidit, nec obsidione prauidit, citius tormento famis
 interius vitam finet miserabilem, populus autem ciuitatis diutius, quam in magna penuria duras
 non totus intus fame interibit, sed media pars ad manus perueniet victoris, & egredietur in
 captiuitatem. Quid de reliqua parte ciuitatis vel populis? Non (inquit) auferet ex vrbe. Quare
 non auferet ex vrbe? Quia victori non erit necesse. Mortua namque erit gladio, fame, igne, cum
 caetera aduentitia multitudinem. Hoc namque modo disperdent Iudaei, qui erant pars vna de par-
 tibus supradictis. Quomodo deficient pars alia, scilicet Paganorum? Et egredietur (ait) dominus, & praediabit
 contra gentes illas, subauditur, in gladio oris sui, in fortitudine spiritus sui, sicut praediatus est in
 die certaminis, id est, secundum similitudinem mysticam praedicti, quo Aegyptios in mare
 merfit. In hoc egredietur illo nimirum egressum, quem Esaias prauidens, quia de Sion exhibit
 lex, & verbum domini de Hierusalem. Factum est, & sicut Pharaon cum curribus & equitibus
 suis in mare submersus est, ita gentes illae, gentiumque illarum principes, reges, caesares, consu-
 les, praefides, sacerdotes templorum, & pontifices cum idolis suis, & omni ritu phanatico
 defecerunt, & ad nihilum redacti sunt, & ecce pars tertia superest, pars Christiana relicta est.
L Et stabunt pedes eius in die illa super montes oliuae, qui est contra Hierusalem ad orientem
 & occidentem, praerupto
 grandi valle. Et separabitur medium montis ad aquilonem, & medium eius ad orientem,
 & fugietis ad vallē montium eorum, quoniam coniungitur vallis montium usque ad proxi-
 mum, & fugietis sicut fugistis a facie terrae motus in diebus Oziae regis Iuda, & veniet do-
 minus deus meus, omnesque sancti cum eo. **I** Pedes domini pedes speciosi, apostoli sunt. Isti pe-
 des (ait) stabunt super montem oliuae, id est, super fidem patriarcharum & prophetarum, & in scri-
 pturis commemorabuntur, & secundum auctoritatem loquentur scripturarum, quae ex illo
 sunt. Et bene de illo monte dicit, qui est contra Hierusalem ad orientem, quia videlicet san-
 cta scriptura patriarcharum & prophetarum omnino est contra illam terrenam Hierusale-
 lem, & omnino intendit ad illum orientem, de quo longe superius in hoc eodem prophe-
 ta. Ecce enim (inquit dominus) ego adducam sertum meum orientem. Ita est contra illam Hie-
 rusalem, ut interdum etiam vocet eam Sodomam siue Gomorrhham, ut illic: Audite verbu
 domini principes Sodomorum, percipite auribus legem dei mei populus Gomorrhhae. Ita est ad
 orientem, id est, ita intendit in Christum, ut a nullo ipse cognosci, vel sensus eius possit in-
 ueniri, nisi ab illo qui legendus vel audiendus respicit ad Christum. Et scindetur (ait) mons
 oliuae ex media parte sui ad orientem & occidentem, praerupto grandi valle. Mons oli-
 uae scissus est ex media parte sui, quia cor patrum a filiis, & cor filiorum a patribus eorum recessit.
 Pars montis ad orientem, & pars ad occidentem, quia videlicet cor patrum ad Christum, & cor
 dei respicit lumen, & cor filiorum ad Antichristum spectans, occiduum patitur caecitatem.
 Rursus ait: Et separabitur medium ad aquilonem, & medium eius ad orientem. Quod se-
 parat ad aquilonem, idem est quod dixerat: scindi ad occidentem, sed propterea repetit, ut
 de reliquijs, quae conuertentur, quando plenitudo gentium subintraverit, inferret: & mediu
 eius ad orientem. Inter patres, quia iam dudum scissi sunt a filiis (ut iam dictum est) ad orientem,
 & filios illos, qui tandem credendo separabuntur ad orientem, valde grande est praeruptu
 grande interuallum, nimirum subintrantium grandem capiens gentium multitudinem. Huic
 sensui veritas apostolica consonat, cum dicit: Aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum
 olea

Media pars
 ciuitatis ad
 hunc captu
 ueratam

Iose. de bel.
 Iul. 7. 6. 28

Esai. 8

Pedes domini
 apostoli sunt

Sup. 3

Esai. 1

Mons oliuae
 riu scissus

Roma. 11

Iudæi tenebras suas amant

oleaster effes, insertus es in illis, & socius pinguedinis oliuæ factus es. Et fugietis (ait) ad vallem montium eorum, quoniam coniungetur vallis montium usque ad proximū. Hodie videmus quia fugiant Iudæi altitudinem montium, ubi veritatis lumen est, & retrudunt se in vallem, quæ sub montibus est, tenebras suas amantes, faciem solis, quæ in montibus patet, odientes, videre non sustinentes, fugietis, ait, quoniam coniungetur vallis montium usque ad proximū, id est, quoniam gentes vos supergredientes, locum vestrum supplebunt, & non erit vacuum præruptum atque ita & anterior mons patrum, & posterior pars filiorum insertis gentibus in medium, fiet vnus mons oliuæ, vnus populus sanctorum. Et vos interim quomodo fugietis? Sicut fugietis (ait) a facie terræ motus in diebus Oziaz regis Iuda, idem significatum est illo terræ motu, tu, quæ factus est in diebus Oziaz regis Iuda, quo ille illicitū sibi sacerdotiū vdicare conatus est in fronte percussus est lepra. Ergo vos o Iudæi leprosi estis, quia secundum hanc assimulationem pro conscientia leprose frontis, vos ad vallem fugitis. Iam amplius sacerdotium vestrum non erit. In domo separata habitabitis secundum humilitudinem (vt iam dictū est) Oziaz regis, & sacerdotium eorum est & erit, quos fugitis omnes frontes inclytæ & lucidæ, iuxta illud: Signatum est super nos lumen vultus tui dñe. Et veniet (inquit) dñs deus meus, omnesque sancti cum eo. Et erit in die illa, non erit lux, sed frigus & gelu, & erit dies vna, quæ nota est dño deo, non dies neque nox. Hic est finis conuictorum. Sic veniet (inquit) deus, quæ nota est dño deo, non dies neque nox. Sic veniet (inquit) deus, minus deus meus, quemadmodū viderunt eum euntem in cælum, & impijs fugientibus quidem, sed effugere non valentibus, omnes sancti venient cum eo, non erubescences, leprosi in fronte non habentes, & idcirco apertione frontis cum lætitia cordis occurrentes, assistentes, circumsedentes. Et erit in die illa vobis o fugaces, illud quod dico eueniet. Nō erit lux, sed frigus & gelu. Quō aut tunc effugietis, quoniam nunc fugitis, si non erit lux, sed frigus & gelu? Quale est fugere in gelu & frigore, & sine luce? Igitur fiet vobis, sicut & in psalmo spūs iusto iudicio concedens, dicit: Fiat via illorum tenebræ & lubricum, & angelus dñi persequentes eos. Econtra, sanctis lux æterna, dies indeficiens erit. Hoc est quod continuo dicit: Et erit dies vna quæ nota est dño deo. Quis enim alius illam diem nouit, nisi dñs deus, Oculum non vidit, auris non audiuit, & in cor hoīs non ascendit, qualem diem sanctis suis præparauerit. Et quid dico diem? Non dies (inquit) neque nox erit. Quod est dicere: Cum dico diem, vulgariter nomen hoc examinat aliq, sed secundū sensum illius non dies neque nox erit. i. non ortus neque occasus solis erit. Sed quid? Et in tempore vespere erit lux. Id est, post omnia secula seculorum, quantacumque numerari vel existimari possunt, lux erit, & lux expectabitur indeficiens. Et erit in die illa, exibunt aquæ viuæ de Hierusalem, medium earum ad mare orientale, & medium earum ad mare nouissimū. In æstate & in hyeme erunt, & erit dñs rex super omnem terram. Credimus propter quod & loquimur, quia dies ista dies est resurrectionis, quam dicit proloquens & repetens, & erit in die illa, & protenditur dies ista à custodia matutina dñicæ resurrectionis usque in resurrectionem vniuersalē & vltra. Exibunt (ait) aquæ viuæ de Hierusalem, Quæ de Hierusalem? Nimirum Hierusalem cælesti, Hierusalem ciuitate dei viuētis, ubi est visio beatæ trinitatis, Inde (inquit) aquæ viuæ exibunt, aquæ (inquam) viuæ, i. aquæ resurrectionis mortuorum. At illa videlicet resurrectio mortuorum gemina est. Est resurrectio animarum, resurrectio prima, quæ est remissio peccatorum, est & resurrectio corporum, resurrectio secunda, qua procedent ad vocē filij dei, omnes qui in monumentis sunt. Bene ergo aquas viuas diuisit mediū (inquens) earum ad mare orientale, quod iam factū est, quod est baptisma in remissionē peccatorum, & hæc est resurrectio animarum, & mediū earum ad mare nouissimū, quod in capite quidem, i. in Christo, iam factum est, sed in corpore, i. in nobis, in nouissimo die fiet, quod est regeneratio oīm, iuxta illud: In regeneratione cum sederit filius hominis &c. & hæc est resurrectio corporum, remuneratio tantarum animarum, quæ corporum. Istæ aquæ viuæ in æstate (inquit) & in hyeme erūt, videlicet in æstate, quæ nunc est, quādo operari & fugere licet, erunt in resurrectionem animarum, in hyeme autē, i. in nouissimo iudicio, quādo nec operari nec fugere licebit, erunt in resurrectione corporum, in remunerationē sanctis tam animarum quæ corporum. Et tunc erit dominus, i. tunc apparebit, quod sit dominus & non alius rex super omnem terram, completo quod dixit illi pater dominus: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum. In die illa erit dominus vnus, & erit nomen eius vnum. Et reuertetur omnis terra usque

Iudæi tenebras suas amant

2. Para. 26

Plal. 4

Acto. 16

Plal. 34

Esa. 64. 1. Corin. 2

2. Corin. 4

Duplex resurrectio, Iohā. 5

Matth. 19

Ibidē. 24

Plal. 109

usque ad desertum de colle Remmon ad austrum Hierusalem, & exaltabit & habitabit in loco suo, a porta Benjamin usque ad locum portæ prioris, usque ad portam angulorum, & a turri re Ananel, usque ad torcularia regis, & habitabunt in ea, & anathema non erit amplius, sed sedebit in Hierusalem securo. Erit (inquit) in die illa dñs vnus, ac si dicatur Nunc qui dem multi, qui dicant dñi, qui dicant dñi. Sed sicut in Psalmo scriptū est: Perijt memoria eorum cum sonitu, & dñs in æternum permanet, ita & hic dico, quia in illa erit dñs vnus, & explosio deorum, & dñorum nominibus, erit & permanebit vnū & solū nomen eius. Et reuertetur omnis terra usque ad desertū. Hæc litera omnis fere usque ad finē voluminis, talis est sine dubio ex industria spūs sancti, vt pueri allicere possit ad fauorē sui, totiusque voluminis prophæti, i. populum Iudaicū sensu puerili, quæ tanta libenter audit, & sic intelligit quod Messias, quādo in Hierusalem aurea atque gemmata sederit regnaturus, cuncta aueret idola, nec erit diuinitatis cultura diuerfa, sed erit dñs vnus, & reuertetur omnis terra usque ad desertum, i. ad antiquum statum, & quod secundū loco hæc vocabula, Hierusalem ædificanda sit, de colle Remmon ad austrū &c. Sciens quippe quales & quātas in hoc volumine congefferit margaritas, claudendā thecam, signadumque vtiliter arbitratus est sacculum, ne porci maligni non solum conculcarent eas verumetiam conuersi, prophetā ipsum eliderēt, quod sine dubio factū fuisset, ita vt nec scripturæ ipse ad nos perueniret. Nihil vtilius dicere possumus quod intentionē istam sciendā eēt in his, & in cæteris quæ post modū sequuntur, quæ huiusmodi di sunt, & omnes qui reliqui fuerint de vniuersis gentibus quæ venerunt contra Hierusalem, ascendent ab anno in annum, vt adorent regem dominū exercituum, & celebrent festiuitatem tabernaculorum &c. Veruntamen ista seductio talis pueri non fallit, sed sensum continent veritatis, quem cognoscere deceat virum, qui euacuauit ea, quæ sunt paruuli. Nam omnis terra, id est, omnis ecclesia, omnis ordo ecclesiasticus, qui nunc locis diuersis, & linguis dissolis disparatur. Omnis (inquam) usque ad desertum, id est, usque ad eos qui in ecclesia magis contemptibiles sunt, minusque spiritualium videntur habere donorum, reuertetur de colle Remmon, quod interpretatur excelsum, ad austrum Hierusalem, id est de altitudine fidei, & propter ipsam fidem perueniet ad plenam supernæ visionis claritatem, vt sit vna ciuitas omnium, & sicut iam dictum est, vnus dñs omnium, & exaltabitur, & habitabit in loco suo, i. in regno sibi ab origine mundi præparato, a porta Benjamin, usque ad locum portæ prioris, quod idem esse videtur, ac si dicatur a fine mundi usque ad originem mundi. Nam porta Benjamin, quod interpretatur filius dexteræ, recte intelligitur illa vocatio, qua dicitur his, qui a dextris erūt: Venite benedicti patris mei, percipite regnū, quod vobis paratū est a constitutione mundi & porta prior ipsa constitutionis mundi, i. benedictio, qua creatis hominibus primis, crescite (ait) & multiplicamini. Nam extunc usque ad iā dictā vocationē, qua vocabunt a dextris constituti, colligunt homines quos de reuersione hic sermo est. Exaltabit etiam usque ad portam angulorum, i. usque ad effectum promissionis, & spei patriarcharum, ad quos post maledictionē, quæ subintrouit per peccatum, factum est promissionis verbum de semine benedictionis, quæ propalabit in illa porta Benjamin, dicendo: Venite benedicti. Exaltabit etiam, & habitabit a turri Ananel usque ad torcularia regis Ananel interpretat gratissimus dei. Et quis est gratissimus dei, vt filius dilectus deo patris? Et quis rex, nisi ille idem gratissimus deus? Porro, turris huius gratissimi, turris ædificata cum propugnaculis, ex qua mille clypei per dent, omnis armatura fortium, sancta scriptura est. Torcularia vero regis eiusdem, passionis eius fuerunt. Exaltabit ergo (ait) & habitabit Hierusalem a turri Ananel, usque ad torcularia regis, i. gloriabitur tam in his qui sanctarum virtute scripturarum instructi & armati, destruere potuerunt omnem sermonem extollentem se aduersus scientiam dei, quæ in illis, qui proficientes usque ad illam dilectionem, qua maiorem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis, non subterfugerunt tradere corpora sua propter fidem Christi. Et habitabunt (inquit) in ea, & anathema non erit amplius, sed sedebit Hierusalem securo. Hoc est, quod & in Apocalypsi legimus. Ecce tabernaculum dei cum hoibus, & habitabit cum eis, & ipsi populus eius erunt, & ipse dominus cum eis erit eorum deus. Et absterget deus omnem lachrymam ab oculis eorum, & mors vltra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra, quæ prima abierunt. Hæc omnia hic anathematis vocabulo comprehendit, dicendo: & anathema non erit amplius. L. E.

Plal. 9

Sensu puerili Iudæorum dicitur de Messia

Cur mysteriorum reuera phetia

Sensus mysticus

Matth. 23 Gen. 16

Cant. 4

2. Corin. 10 Iohā. 19

Apoc. 21

LEt hæc erit plaga qua percutiet dñs oēs gentes, quæ pugnauerūt aduersus Hierlm: Tabes-
cet caro vniuscuiusq; stans sup pedes suos & oculi eius tabescēt in foraminibus suis & lin-
gua eorū tabescet in ore suo. Nunqd hæc erit tota plagæ Nunqd nō in præsentī q; secu-
lo nōnulli persecutores, q; affligerūt ecclesiā dñi, talia receperūt: Legamus ecclesiasticas hi-
storias, qd Valerianus, qd Decius, qd Diocletianus, qd Maximianus, qd facillimus Ma-
ximinus, & apostata Iulianus passi sunt, & tunc rebus probabimus, etiam iuxta literam pro-
phetiæ veritatem esse completā, qd putruerunt carnes eorū, & oculi contabuerunt, & lin-
gua in pedorem sanieq; dissoluta sit. Nunqd oblitus est id qd omnibus notum est, qd cru-
ciabunt igne & sulphure, in conspectu angelorū sanctorū, & ante conspectum agni, & su-
mus tormentorū eorū ascendet in secula seculorū, vel sicut ipsemet ore suo loquitur, dñs
Ibunt in supplicium æternum, ibunt in ignem æternum, q paratus est diabolo & angelis
eius. Ergo secundum tropum, qui dicitur Tapinosis, id est, humilitas magnæ rei, non id
assequente sermone, quod intendit, hic locutus est non tam statum rei magnæ dicitis in-
firmans, quā magnitudinem eius quēquā verbis non posse consequi, significans.
I. In die illa erit tumultus domini magnus in eis, & apprehendet vir manum proximi sui, &
conferetur manus eius super manum proximi sui. Sed & Iudas pugnabit aduersus Hieru-
salem, & congregabuntur diuitiæ omnium gentium in circuitu, aurum, & argentum, & ve-
stes multæ satis, & sic erit ruina equi, & muli, & camelī, & asini, & omnium iumentorū quæ
fuerunt in castris illis, sicut ruina hæc. Et omnes q reliqui fuerint de vniuersis gentibus, quæ
venerint contra Hierusalem, ascendent ab anno in annum, vt adorent regem dominum,
exercituum, & celebrent festiuitatem tabernaculorū. Et erit q non ascenderit de filiis ter-
ræ in Hierusalem, vt adorent regem dominum exercituum, non erit super eos imber. Quod
si & familia Aegypti non ascenderit, & non venerit, nec super eos erit. Sed erit ruina, qua
percutiet dominus omnes gentes quæ non ascenderunt ad celebrandam festiuitatem taber-
naculorum. Hoc erit peccatum Aegypti, & hoc peccatum omnium gentium, quæ non
ascenderint ad celebrandam festiuitatem tabernaculorū. In die illa erit, quod super frenum
est equi, sanctum domino & erunt lebetes in domo domini, quasi phialæ coram altare, &
omnis lebes in Hierusalem, & in aula sanctificatus dño exercituum. Et venient omnes im-
molantes, & sument ex eis, & coquent in eis, & non erit vltra mercator in domo dñi exer-
cituum in die illo. Vltima hæc recapitulatio breuis quo tendat, iam ante dictum est. Ad-
claudendum tendit, & ad ligandum totius prophetiæ sacramentum, vt non intelligeretur
vsq; ad tempus statutum, sicut & Danieli præcipiebat. Tu autem Daniel claude sermones
& signa librum vsq; ad tempus statutum, pertransibunt plurimi, & multiplex erit scientia,
& sicut Esaiæ dicebatur: Liga testimonium, signa legem in discipulis meis. Et tota qdem
prophetia clausa est, nec nisi in ipso Chro reuelat, sed caplm hoc etiam clausuræ ligamen-
tum est, nec tamen suspicari posset paruulus inuidus, id est, Iudaicus populus, quod in pro-
phetis aliqd boni gentilibus decerneret, aut quod carnalibus cõrimonijs finis eēt aliquādo
ponendus. Fuerit illis quondam permissus carnalis & puerilis sensus, nunc autem in Chro
sto euacuatus, inexcusabilis est error, ita vt de isto veraciter dicas, puer centum annorū ma-
ledictus erit, siue morietur. Nam quod dicit: In die illa erit tumultus dñi magnus, & appre-
hendet vir manum proximi sui, & conferetur manus eius super manum proximi sui, sed
& Iudas pugnabit aduersus Hierusalem, & congregabunt omnium gentium diuitiæ in cir-
cuiu, aurum, & argentum, & vestes multæ satis, iam factū est, non quomodo illi speraues-
run, & sperāt, auaritiā insatiabilem spirātes, aureamq; & gemmarā in terris Hierusalē ex-
pectātes, sed quomodo spm sanctum fecisse decet, cuius omnis ciuitas non terrena, sed cœ-
lestis est, cuius omnis pugna non contra hoies, sed contra hoim vitia est. Tumultus ergo
dñi magnus ille est, de quo Psalmista: Commouisti (inquit) dñe terrā & conturbasti eā. s.
per prædicatores tuos, nos terrenos cõmouens ad pœniam: Et apprehendit vir manum
proximi sui, & conferta est manus eius super manum proximi sui, s. taliter, vt dicerent salu-
briter contriti, tam Gentiles q; Iudæi, imo plures Gentiles q; Iudæi, qd faciemus viri frēs,
& responderetur eis: pœniam agite, & baptizetur vnusquisq; vestrum in nomine dñi Iesu
Christi. Non solum in hoc tumultus fuit, in quo bonū erat tumultuari, & ad pœniam con-
turbari, & quasi manibus confertis quærere, & dare consilium salutis, sed & in hoc qd Iu-
das, i.

Apo. 14

Math. 27.

Dane. 12

Esaiæ. 8.

Esai. 67

Tumultus
domini
Psal. 79.

Acto. 22

das. i. Iudæus siue Iudaicus ppulus, nō qdē solus sed primus pugnauit aduersus Hierusalē,
aduersus euāgelicā fidē & ecclesiā, in cœlis cōuersari, & ad visionē pacis puenire cupien-
tem. Nō (inquā) solus sed primus pugnauit Iudæus, deinde etiā paganus: Sed qdō pue-
nit: Cōgregatæ sunt diuitiæ oim in circuitu, aurū & argētū & vestes multæ satis. Aurū &
argētū & vestes multas satis habebat Iudæus. s. adoptionē filiorū, & gloriā & testamēta Roma, &
& legislationē & obsequiū & promissa. Itē aurū ingenū, argētū nitidi eloquiū, artū studio
rūq; viliū, vestes multas paganus habebat. Oēs istæ diuitiæ ad Hierusalē, i. ad Chrl eccle-
sia cōgregatæ sunt. Præterea materiale aurū & materiale argētum & vestes manufactæ
oim gētū, iure ad istā Hierusalē cōgregatæ sunt, q mortuis regibus vel principibus im-
pijs, successerūt reges vel principes pijs qbus ista Hierusalē, qm sua spūalia seminauit, eorū
carnalia nō indigne messuit. Illi q pugnauerūt aduersus eā vbi sunt: Perijt memoria eorū
cū sonitu. Quæ cura de illis: Sic (ingr) erit ruina equi & muli, & camelī, & asini, & oim iu-
mentorū, q fuerūt in castris illis sicut ruina hæc. Ac si dicat: Nō magis curat deus de ruina
illorū q de ruina equorū & mulorū, qbus ista Hierusalē, qm sua spūalia seminauit, pugnaue-
rūt, siue de ruina camelorū & asinorū, oimq; iumentorū q illorū cibaria post illos crederūt
Et recte: Nā in vita sua cōparati sunt iumentis insipientibus, & similes facti sunt illis. Quō &
illud factū est vel fit, qd dicit: Et oēs q reliqui fuerint, de vniuersis gentibus q venerint
cōtra Hierusalē, ascēdēt ab anno in annum, vt adoret regē dñm exercituum, & celebrent fe-
stiuitatē tabernaculorū: Leuemus oculos nostros p vniuersum orbē terrarū, & nūtemus
si possumus tabernacula dñi virtutū, i. ecclesias siue basilicas martyrum sanctorūq; oim. Nō
ne cōsecratiōes earū recolētes, ab anno in annum celebramus festiuitatē tabernaculorū, gra-
tias agētes dño propter nos: Et de Aegypto huius seculi exitū: Egressus qndā Israelis de
Aegypto p vastā & terribilē ac latā solitudinē, in qua nō erat domus, villa, oppidū, spe-
cus, faciebat sibi tabernacula atq; tētoria, q nūc a similitudine paruulæ auis papilionēs vo-
cant. Insistūq; est, vt in mēse septimo in quintadecima die mēsis fieret tabernaculorū so-
lennitas, vt beneficiorū dei oim tpe recordarent, cū cœpissent habitare in vrbibus. Nos qm
& qdō exierimus, quali de Aegypto, qbus de tenebris exierimus nō incognitū habem,
& illū exitū in cōsecratiōibus ecclesiarū mysticis sacramētis significatū, ab anno in annum
celebramus ascēdētes in Hierusalē, i. mēte cōtēplātes illā beatā patriā & ciuitatē cœlestē,
cuius in istis tabernaculis exiguā qdē, sed sanctā & cōsolatoriā tenemus imaginē. Et erit
ingr, q nō ascēderit de filiis terris in Hierusalē, vt adoret regē dñm exercituum, nō erit sup
eos imber. Imber cœlestis doctrina, scia dei est. Hinc est illud: Crescat vt pluuia doctri-
na mea, fluat vt ros eloquiū meū. Quasi imber super herbā, & qm stillæ super gramina.
Magna igit pœna, magnū detrimētū his q nō ascēdūt ad festiuitatē hmoi tabernaculorū,
q nō est super eos imber, q verbū dñi nō audiūt. Nec semel hæc pœnā deproppisse con-
tētus, denuo ac tertio repetit hoc ipm. Quod si & familia Aegypti nō ascēderit, & nō ve-
nerit, nec super eos erit, subaudit imber, sed erit ruina qua percutiet dñs oēs gētes q nō as-
cēderint ad celebrandā festiuitatē tabernaculorū. Hæc secunda repetitio, plus habet q pri-
ma dictio. Nā ibi tm dixit: Nō erit super eos imber, hic autē cū dixisset: Nec super eos erit
imber, ptinus addidit, sed erit ruina qua percutiet dñs oēs gentes. Et est sensus: Inter paganos
allos a verbo dei reputabunt hæretici, q in Hierusalē, i. in catholicā ecclesiā nolūt ascē-
dere, vt audiāt verbū dei secūdū regulā fidei, q hic intelligimus per familiā Aegypti.
Quam ob causam: Videlicet, q templū aliquādo fuit in terra Aegypti factū ad similitud-
dinē tēplū qd erat in Hierosolymis, qd fecit pontifex Onias, putās se implere vaticinium
Esaiæ dicētis: Et erit altare dñi in medio terræ Aegypti. Tēporibus Machabæorū fecit
Onias illud templū, & cū eo infinita examina Iudæorū in Aegypto cōfederunt. Ad illos
est illa scriptura secūdū libri Machabæorū: Fratribus q sunt per Aegyptū Iudæis salutem,
dicit fratres q sunt Hierosolymis Iudæi, & q in regione Iudæa, & pacē bonā, hoc maxi-
me intendēs solū eē legitimū templū qd erat in Hierosolymis, & illud eēt cōtra legē qd
habebāt in terra Aegypti. Quamdiu stetit vel stare debuit templū illud in Hierosolymis
tam diu, q recesserit ab illo, tēplū aliud tenentes in terra Aegypti, recte dicti sunt familia
Aegypti, & nihilominus secundū similitudinē illorū hæretici q se sciderūt ab ecclesia ca-
tholica, recte dicunt familia Aegypti, & reputant inter gētes, dicendo: nec super eos erit
imber,

1. Cor. 9.
Psal.

Psal. 48

Leui. 23
Deuter. 16.

Imber, do-
ctri-
na cœ-
lestis.
Deute. 32

Vide Iosep-
phū de an.
lib. 13. ca. 4
Esai. 19
2. Machab.

imber, sed ruina qua percutiet dominus omnes gentes. Tertia repetitione amplius adhuc facit, dicendo sic: Hoc erit peccatum Aegypti, & hoc peccatum omnium gentium, quae non ascenderint ad celebrandam festiuitatem tabernaculorum. Hoc enim est diceret ignorantiam dei habentes, ex eo quod non erit super eos imber, erunt inexcusabiles. Quare non erit super eos imber? Nimirum, quia non ascendent ad celebrandam festiuitatem tabernaculorum, id est, idcirco non habebunt scientiam dei, quia non acquiescent ire, ubi praedicat dei verbum. Ergo inexcusabiles erunt propter hoc peccatum suum, non quia non intellexerunt, sed quia intelligere noluerunt. Conuincuntur noluisse intelligere, per hoc quod noluerunt illum ascendere, quod noluerunt festiuitatem sanctam celebrare, quae festiuitas est scripturas sanctas libere legere vel audire, & pro amore illarum a seruilibus seculi operibus aliquando vacare. Igitur super quem non erit imber non excusabitur, sed qui ignorat, ignorabitur. ¶ In die illa erit quod super frenum est equi, sanctum domino. Vbi celebranda est

Quod super frenum est equi sanctum dicitur in Psalms 33

2. Cor. 8

Et erunt lebetes, quia si phialae.

Acto. 4

Mercator in domo domini. Acto. 17.

eiusmodi festiuitas tabernaculorum, oportet celebratores & festiuos illos siue tabernaculorum aedituos habere victum & vestitum. Vnde habebunt? Non serui neque metunt, sed semper in festiuitate occupati sunt, ad eruditionem & meditationem sanctarum scripturarum dispositi sunt. Ad haec (inquam) satis habebunt: Inquirentes autem dominum non minuuntur omni bono. Vnde hoc: Quod super frenum est equi, sanctum erit domino. Hoc est dicere: Diues fidelis, quod sibi superabundat offeret domino. Equi frenum significat omne necessarium. Quid enim inter cuncta equi ephippia, id est, stramenta magis vel tam necessarium quam frenum? Ergo quod super frenum est equi, sanctum erit domino, id est, quod super necessitate abundabit sibi, diues fidelis offeret domino. Non frenum, sed quod super frenum est equi, id est, non illud quo carere non potest vir fidelis, sed quod sibi superabundabat, docebit offerre domino. Hinc Apostolus: Si enim voluntas prompta est, secundum id quod habet accepta est, non secundum quod non habet. Non enim ut alius sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex aequalitate in hoc praesenti tempore vestra abundantia illorum inopiam suppleat, ut & illorum abundantia vestrae sit inopiae supplementum ut fiat aequalitas. Itaque quoniam frenum equi sui dare non poterit, sine tribulatione sua, contentus erit dominus illo tantillo quod super frenum est, ut sibi sanctificetur, id est, quoniam durum erit homini exposcari se rebus necessariis tantum ea quae superabundant, quare, ut sibi offerantur, & haec proficient praedictam festiuitatem tabernaculorum celebrantibus, id est, religiosam & spiritualem vitam ducentibus. ¶ Et erunt (ait) lebetes in domo domini, quasi phialae coram altari. Quicquid super frenum est equi (sicut iam dictum est) id est, omnis superabundantia, quae sanctificatur vel offertur domino, a diuitibus huius seculi, recte lebetes nomine significat, quia vbi delictet in lebetes carnes coquantur & carnalia sunt, quae cum domino ab huiusmodi offerunt. Porro per phialas quibus non carnes coquantur, sed vinum funditur, spiritualia significant. Igitur erunt, inquit, lebetes in domo domini, quasi phialae coram altari, id est, carnalia quaecumque offeruntur domino in usum seruientium sibi, sic erunt sacra, ut vasa altaris, siue quaecumque res spiritualis ministrerit, ita ut aequae de carnalibus sicut de spiritualibus ecclesiae rebus quam fraudare siue deprauare sacrilegium sit. Hoc itidem magis ac magis confirmat dicendo sic: Et erit omnis lebes in Hierusalem, & in Iuda sanctificatus domino exercituum. Quod est dicere: Omne quod carnale oblatum erit domino exercituum in Hierusalem & in Iuda, id est, in illis qui spiritualement vitam ducent, ita erit sanctificatum, ut non dicat quis aliquid suum esse, sed sint omnia communia. Vnde adhuc subditur: Et venient omnes immolantes, & sument ex eis & coquent in eis. Quod est dicere: Et venient omnes seculo renuntiantes, & semetipsos domino offerentes, & sument ex eis quae oblata sunt domino a diuitibus, quibus (ut iam dictum est) superabundauit, & in victu, & in vestitu veter eis, diuidenturque singulis prout opus erit. Et non erit ultra mercator in domo domini exercituum in die illo. Nomine mercatoris grauitate denotandum se esse nouerit a spiritu sancto, quisquis in domo domini, id est, in proposito spirituali proprio quid possidere presumperit, & delectari huius vitio nequissimo. Non erit, id est, esse non debet ultra talis mercator in domo domini exercituum, ne forte poenam quam Ananias & Saphira in corpore pertulerunt, ipse, in anima patiatur.

¶ Commentariorum in Zachariam libri, Finis.

¶ Prolo

PROLOGVS RVPERTI ABBA. IN Malachiam Prophetam.

Malachiam vltimū duodecimū prophetarum Hebraei Esdrā estimāt sacerdotē, quia oīa q̄ in libro illius cōtinent, etiā hic propheta commemorat, & propterea titulum nō habere, s̄q̄a liber iste pro titulo sit. Igitur & Malachias, id est, Esdras post Aggāū & Zachariā, q̄ prophetauerūt sub Dario credendus est. Hinc de abiectione Iudaeorum & vocatione gentium: nō est, inquit, mihi voluntas in vobis, dicit dñs exercituum, & munus nō accipiā de manu vestra, ab ortu enim solis usque ad occasum magnū est nōmē meū in gentibus, & in omni loco sanctificat oblatio munda. Itaque quoniam Esdras propheta erat, quoniam idē est q̄ & Malachias, nō mirum quod in libro eius, videlicet Esdras ita legimus. Accesserūt ad me principes, dicētes. Tulerūt sacerdotes & Leuitae de filiabus populorum terrae, & de filiis suis & cōmiserūt semē sanctū cū populis terrarum. Cūq̄ audissem (inquit) sermonē istū, scidi palliū meū & tunicā, & euulsi capillos capitis mei & barbā, & sedi meres, &c. Nimirum, quoniam, ut iam dictū est, Propheta erat, nō dubium quin propheticō spū intellexit, cuius vel quāti malī praesagiū illa transgressio fuerit, quod vbi post captiuitatis absolutionē tēplū reedificatū est, talis in Iuda siue in Israel suaricatio reuera est. Inde nobis plenius erit dicēdū, vbi in hoc prophetiae suae libro dicit: Transgressio sanctificationē dñi quā dilexit & habuit filiā dei alieni, Ad dñs o sancte & spūs, q̄ per os prophetarum loquutus es, ut cōsummatio in duodecim prophetis opusculo, tandē nos exigui inter filios Leui, quos dominator dñs veniēs ad templū sanctū suū cōflabit quasi aurum, & quasi argentū, offeramus tibi sacrificia laudū, placeatque tibi sacrificiū nostrū, sicut illos sacrificiū, sicut dies seculi, & sicut anni antiqui, de quibus suo loco dicēdum erit.

Malachiam

1. Esdr. 9.

Malachiam

Inuocatio

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN MALACHIAM PROPHEtam, Commentariorum liber Vnicus.

Nus verbi dñi super Israel in manu Malachiae. ¶ Onus, id est, grauissimi iudicii pondus ista superstitio pollicet, quod videlicet secundū prophetiā hanc infelix Iudaicus populus, similiter ut Cain, q̄ Abel fratrem suū occidit, septēplici reatu obnoxius, septēpliciter puniendus, id est, incorrigibilis permanēdo, in terminabile irā dei foret subiturus. Numero namque septenario, q̄ tā apud ecclesiasticos q̄ apud Ethnicos philosophos, mas, id est, fortis dñs, insolubilibus habet, & eo plerūque vnueritas significat, nūmero, in quā, septenario peccati rebellionis, & duritia cervicis eius in hac prophetia designat. ¶ Ipsas vices hic iam perstringere libet. Primo sic alloquitur. Dilexi vos dicit dñs. At illi procaciter. In quō dilexisti nos? Deinde secundo: Despiciatis nomen meum. Statimque illi: In quō despeximus nomen tuum? Deinde tertio: Offeritis super altare meū panē pollutū. At illi: In quō polluimus te? Deinde quarto: Laborare fecistis dñm in sermionibus vestris. At haec illi: In quō eum fecimus laborare? Deinde quinto: Reuertimini ad me & reuertar ad vos dicit dñs. Statimque illi: In quō reuertemur? Quasi vero nō audissent, quod dicebat, recessistis a legitimitate mea, & nō custodistis. Deinde sexto: Si affligit homo deū, quae vos cōfixistis me. At illi: In quō cōfigimus? Deinde septimo: Inualuerūt super me verba vestra dicit dñs. At illi: Quid loquuti sumus contra te? Ita septies cōuenti, & de septē reatus sui capitulis redarguti, septies excusserūt cervicē durā, nullā reddēdo vocem cōfessionis, sed in oibus horrore spirādo peccata rebellionis. Per haec, ut supra iam dictū est, poena eorum significat interminabilis, quae culpa septēplex, id est, incorrigibilis est, atque idcirco insolubilis

Onus contra Iudaeos

Septenario us nūcerus

Septies obicitur peccatū rebelionis.

(vt dictū est) scdm exēplū Cain, cuius peccati septenariū incrementū pōt discerni, peccati irremissibilis, q̄a in deterius semp̄ progrediēs nusquā p̄ceniā egit. Primū in eo fuit, q̄ nō recte diuisit cū scriptura dicit: Si recte offeras, & nō recte diuidas, nōne enim est? Re-
 ctē quidē obtulit, q̄a cui debuit, deo obtulit, sed nō recte diuisit, q̄a rem suā offerēs semet-
 ipsum sibi retinuit, cor suū deo non p̄buit. Secundū fuit, q̄d fratri recte offerenti, & recte
 diuidētī inuidit. Tertiū, q̄d dolosē egit, dicēs: Egrediamur foras. Quartum, q̄d interfecit.
 Quintū, q̄d procaciter negauit, dicēs: Nescio. Nunquid cultus fratris mei sum egor? Sex-
 tum, q̄d desperauit maior est (iniquitēs) iniquitas mea, q̄ vt veniā merear. Septimū, quod
 nec dānatus p̄ceniā egit: sed vsq̄ in finē cor impēnitēs habuit. ¶ Lamech q̄ occidit il-
 lum, se & illū pulchre discernit, dū reatū suū cōfiteus, & dicēs: Occidi viq̄ in vulnūs meū
 & adolēscētulū in liuorē meū, eundē Cain, & viq̄ propter atātē, & adolēscētulū nomi-
 nans propter stultitiā protinus dicit, Septies vltio dabit de Cain, de Lamech vero septua-
 gies septies. Quod est dicere: Cain sicut p̄ctm̄ perpetuum, & incorrigibile fuit, ita p̄cna
 interminabilis erit secundū significatiōē numeri septenarij, qui insolubilis est, & p̄ter vni-
 tates in alias partes æquas nō pōt diuidi. Lamech vero fuit p̄ctm̄ terminabile est siue re-
 missibile confitei enim in occidendo vulnūs suū, & agnoscit liuorē suū, ita & p̄cna solu-
 bilis erit secundū significatiōē numeri septuagesimiseptimi qui solubilis est, quia p̄ter
 vnitates etiam in alias diuidit æquas partes. Habet enim septies vndecim, vndecies septē.
 Porro dñs dixerat, qui occiderit Cain septuplū punietur. Quod ne contrariū putetur ei q̄d
 dictū est: De Lamech vero septuagesies septies. Scien dū est, q̄a & hic vbi dñs dicit: Septu-
 plum punietur, & alias, vbiq̄ loquit̄ qui hoc vel illud fecerit, morte moriat̄, subaudire
 oportet, nisi p̄ceniā egerit. Hoc autē hic subaudiri nō valet, vbi dixit Lamech, septies vl-
 tio dabit de Cain, quia cū hęc diceret, tunc occisus Cain p̄cniā tēpus pdiderat. ¶ Igit̄
 onus verbi dñi super Israel in manu Malachia, i. grauissimū iudiciū verbi dñi con-
 temptores eius Iudæos cōtinet in hoc opere, in hac scriptura Malachia, q̄d interpretat̄
 angelus meus. Est em̄ angelus. i. nūcius dñi. Sciendūq̄ q̄d post q̄ abductus est in captiui-
 tatē. Israel. i. decē tribus indifferēter pristino noīe, & duā tribus Iudas & Beniamin ap-
 pellant̄ Israel. Et dilexi vos dicit dñs. Et dixit̄: In q̄ dilexisti nos? Nōne frater erat Esau
 Iacob dicit dñs, & dilexi Iacob, Esau odio habuit. ¶ Scientibus vel scire nolentibus verita-
 tem, perspicuū est q̄d vere Iacob, & genus eius dilexerit dñs. Etenim ista dilectio quā dicit
 & dilexi Iacob, Esau autē odio habui, de fructu suo cognoscit. Quid multa cōmemorem?
 De genere eius Christū nasci, fecit dilectio dñi. Cū fuisset Iacob primogenitus, nō illi, sed
 iuniori benedictiōē istā cupiuit. Seruāt tibi populi, & adorēt te tribus. Esto dominus fra-
 trū tuorū, & incuruent ante te filij matris tuæ: Qui maledixerit tibi, sit ille maledictus. & qui
 benedixerit tibi, benedictiōibus repleat. Benedictio hęc in Christo complet̄. Quis nesciat
 etiā prophetas, & sanctos vel iustos innumerōs de illo genere progenitos, & in hoc
 apparere fructū dilectiōis quā dilexit Iacob? Ego sum, ait ipse apud aliū, prophetā, q̄a alē-
 dere vos feci de terra Aegypti & eduxi vos in deserto quadraginta annis, vt possideretis
 terrā Amorrhæi, & suscitauit de filiis vestris prophetas, & de iuuenibus vestris Nazara-
 eos, Nōne hic ē multus dilectiōis fructus, multitudo prophetarū, ex ercitus Nazaraeorū
 .i. sanctorū, & ipse Chrūs sanctus sanctorū? A plus hoc nescire nos nō vult, dicēs: q̄d cor-
 adoptio est filiorū, & gloria & testamētū, & legislatio, & obsequiū, & promissa, q̄p̄ patres
 ex q̄bus Chrūs secundū carnē, qui est sup̄ oīa deus benedictus in secula, Amē. ¶ Si istis
 cōparet illos, q̄ de Esau nati sunt, & hēreditatē eius quā in hoc seculo potēs hēreditauit.
 Nōne hēreditas eius veraciter solitudo siue desertum, & genimina eius dracones deserti
 sunt? Bene ergo protinus dicit. L. Et posui Seir mōtes eius in solitudinē, & hēreditatē eius
 in dracones deserti. ¶ Nā vt secundū literā ita factū fuerit, notū nō habemus a scripturis
 videlicet q̄d Idumæa sic destructa fuerit, vt mōtes eius in solitudinē sempiternā, & hēre-
 ditas in dracones deserti redacta sit. Vnde & loquit̄ ad huc, L. Quod si dixerit Idumæa, de-
 structi sumus, sed reuertētes ædificabimus, quæ deserta sunt. Hęc dicit dñs exercituum:
 Isti ædificabūt, & ego destruā, & vocabūtur termini impietatis, & populus cui iuratus est
 dñs vsq̄ in æternū, & oculi vestri videbunt & vos dicetis, magnificet dominus super ter-
 minū Israel. ¶ Sicut iam dictum est, hoc ex scripturis, vt litera sonat factū esse cōprobari
 non

Gene. 4

Peccatum Lamech remissibile.

Deus dilexit Iacob. Gene. 27

Amos, 2

Roma, 9

Deus non sic dilexit Esau.

non potest, sed secundū sp̄m̄ verē est, secundū sp̄ualem gratiā manifestū est, q̄a magnifi-
 caus est super terminū Israel, & in cōparatiōē magnificētiæ eius, quā supra iā diximus
 & Idumæa & oīsterrenitas cœlesti gratiā, in qua dilectus est Iacob cōtraria, destructa &
 destructa est. Et isti (ait dñs) ædificabūt & ego destruā, & vocabuntur termini impietatis,
 & populus cui iuratus est dñs vsq̄ in æternū. ¶ Vex̄ hęc oīa q̄ iam diximus. sp̄ualia bona
 Iacob, & generi eius collata, cum Iudæis Iudæis, cōtra q̄s hęc propheta textitur, pro nihilo
 lo sunt, & procaciter dicit, in q̄ dilexisti nos? Nimirū sicut Psalmista loquit̄: & in iracun-
 dia terræ loquētes dolos cogitabāt, irati sunt & irascunt̄ propter terrā quā perdidērūt, &
 de q̄ in oēs gētes captiui abducti sunt, nec reputāt sibi ob suū hoc euenisse p̄ctm̄ vt confi-
 rētes culpā, cū venia cœlestē recipiant gratiā, sed in iracundiā dicunt. In quo dilexisti nos?
 Quod est dicere: Falsum ē, nō dilexisti nos. Et dñs deinde loquit̄. L. Filius honorat patrem
 & seruus dñm suū. Si ergo pater ego sum, vbi est honor meus, & si dñs ego sum, vbi est
 timor meus? ¶ Oportuna plane cōmemoratio cōtra illos qui patri dicēti dilexi vos, tanq̄
 procaciter obiecerunt, in q̄ dilexisti nos? Est ergo sensus: Flagellatē patrē honorat fili-
 recipiēdo disciplinā eius. Ego flagellauit vos flagellatiōe, quali pater filios flagellare con-
 suevit, quēadmodū Sapiētia dicit: flagellat autē omnē filiū quē recipit. Flagellatio hęc est
 tēporalis, quā in hoc seculo flagellamini, à Romanis excidiū passi, & vbiq̄ terrarū captiui.
 Disciplinā hanc vos obijcitis, nec me honoratis, vt reatū confiteamini, & p̄ceniā agatis
 Ergo filij nō estis, ergo adulteri & nō filij estis, quia extra disciplinā estis, aīo rebellī, odio
 crudeli. Itē seruus honorat dñm suū, timendo cōminantē illū. Ergo qm̄ nō estis filij, qm̄
 disciplinā abijcitis. i. propter tēporalem afflictionē nō respiscitis, tanq̄ seruis comminor
 vobis p̄cniā sempiternā, gehennam ignis, nec saltem propter hoc timentes p̄ceniā tēmini.
 Ergo nec saltē serui estis. Nō filij sed adulteri, nō serui, sed inimici estis. L. Dicit dñs exer-
 cituum ad vos o sacerdotes, qui despiscitis nomē meū. Et dixit̄. In q̄ despeximus nomē
 tuum? Offeritis super altare meū panem pollutū. ¶ Dominus exercituum, cuius nomē sa-
 cerdotes Iudæorū hodie despiciunt, vnde & dicit, q̄ despiscitis nomen meū, dominus deus
 est pater omnipotens, cuius nomen est vt inuocamus, deus & pater dñi nostri Iesu Christi
 isti despiciunt. Procaciter interrogātibz illis, in quo despeximus nomen tuū domine?
 Offeritis, ait, super altare meum panē pollutum. Vere ex q̄ in festiuitate azimorū interfe-
 cistis Christū, ex eo o vos Iudæi, offeritis panem pollutū. Extunc oīs quē offeritis panis ve-
 ster pollutus est, omē q̄ offeritis nō sacrificiū, sed sacrilegiū: omne inquā, q̄d offeritis, pol-
 lutum & immundū est. L. Et dicitis, in q̄ polluimus te? In eo q̄ dicitis: Mēsa dñi despecta
 est. ¶ Quæ est hodie mēsa dñi, nisi sacm̄ corpis & sanguinis dñi, sacrificiū panis & vini?
 Nimirū talis mēsa dñi vobis o Iudæi despecta est, quia non sunt ibi carnes tauroz, & san-
 guis vituloz, & cætera hm̄oi. Propter hoc despecta est vobis illa, q̄ veraciter dicitur & ē
 mēsa domini, q̄a tauri, nō sunt ibi, nō est hircus aut vitulus illic, ouis aut columba, siue tur-
 tur non sacrificatur ibi. Sed dico, L. Si offeratis cæcum ad immolandū, nonne malum est?
 Esti offeratis claudum & languidum, nonne malum est? Offer illud duci tuo, si placuerit
 ei, aut si susceperit faciē tuā dicit dominus exercituum. ¶ Sine dubio cæcū, claudum & lan-
 guidum ad immolandum offerre, si vos interrogem an malum sit, respōdetis malum est,
 non solum quia ratio præsto est, verum etiā quia lex prohibet. Est autē cæcū, claudum, &
 languidū, omne q̄d brutum est in cōparatiōe hominis, q̄ rationalis est. Quanto magis in
 cōparatiōe Christi, qui & homo & deus est, q̄ dei virtus & dei sapientia est? Male ergo
 dicitis, mēsa domini despecta est. Mēsam illam despicientes, in qua sacrificiū corpus & san-
 guis Christi est. Potius vestrū sacrificiū despicabile est, q̄a sicut iā dictū est, cæcum, clau-
 dū & languidū est. Istud autē sacrificiū q̄d despiscitis in mēsa dñi propter exiguitatē eius
 quod videtur panis & vini, & videt & bene graditur, & sanū est. Offer, inquit, illud, offer
 cæcum, claudum & languidum duci tuo, & experire si placuerit ei, aut si susceperit faciē
 tuā, dicit dominus exercituum. Nimirū nō placebit, nō suscipiet illud, imo iniuriā sibi fa-
 ctā reputabit. Quare? Profecto q̄a cū haberes i proptū, & offerre posses illud, q̄d & videt
 & bene gradit, & sanū est, illud obtulisti quod cæcū & claudum, quod languidum est. Sic
 profecto cū in promptu sit, quod possis offerre sacrificiū valēs ad remissionē peccatorū,
 scilicet, Christi corpus & sanguinem verum, iniuriā mihi facis offerendo pecus bru-
 tum, dicit dominus exercituum. L. Et nunc deprecamini vultum domini, vt misereat ve-

Ingrati deo Iudæi.

Psal. 74

Prover. 36 Hebr. 12

Iudæi nec filij nec serui, sed inimici dei sunt

Mēsa dñi sacrificiū corpis & sanguinis Christi.

Leuit. 22

1. Cor. 13

Acto. 2. ftri, de manu em vestra factu est hoc, si quo suscipiat facies vestras, dicit dñs exercituū. Hoc est, qd & Petrus in Actibus Aploz dixit eis: Viri Israelitæ audite verba hæc: Iesum Nazarenū vix approbatū in vobis, & cætera vsq; pœniam agite, & saluamini a generatione ista parua. De manu em̄ (inqt) vestra factū est hoc, vcz qd nō solūmodo cœcū vel claudū aut languidū: verū etiā latronē seditiosum, & homicidū obtulistis, qd Baaraban propter honorē diei festi vitæ donastis, Iesum vero authorē vitæ interfecistis. Depscamini vultū dñi, vt misereat vestri. **L** Quis est in vobis q claudat ostia & incēdat altare meum gratuito? Nō est mihi volūtas in vobis dicit dñs exercituū, & munus nō suscipiā de manu vestra. Ab ortu em̄ solis vsq; ad occasum, magnū est nomē meū in gētibus, dicit dñs, exercituū, & in omī loco sacrificat & offertur nomini meo oblatio mūda, qd magnum nomen meū in gētibus, dicit dñs exercituū, & vos pollulistis illud in eo qd dicitis, mensa dñi contaminata est, & qd supponit contēptibile est cū igni qui illud deuorat, & dixistis: ecce de labore, & exufflastis illud dicit dñs exercituū. **M** Manifestissima de reprobatiōe sacerdotū Iudaici propheta ē, cū exprobratione auaritiæ cū dicit. Quis est in vobis qui claudat ostia, & incēdat altare meū gratuito? Omnia (inqt) lucri causā facitis, & ne illud quidē quid exiguū est, vt est ostia claudere, ignē altaris incēdere siue afflare, gratuito facitis, ad mercedem tpalē semp hiantes, vacui à dilectiōe dei. Nō est mihi (inquit) volūtas in vobis, imo sicut per aliū propheta dixit: Nunq̄ quæsiui hæc de manibus vestris, Holocausta arietū, & adipē pinguiū, & sanguinē vitulorū & agnorū & hircorū nolui. Itē per aliū prophetam dixit. Holocaustomata vestra, addite victimis vestris, & comedite carnes, qd non sum locutus cū patribus vestris, & nō p̄cepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de vobis holocaustomata & victimas, sed hoc verbum p̄cepi ei, dicens: Audite vocē meam, & ambulate in omni via quā mādauī vobis. Quāto magis nunc minus suscipiā de manu vestra, qm̄ manus v̄ræ plenæ sunt sanguine? Planē nō suscipiam, imo auertā oculos meos a vobis. Incēsum vestrū abominatio est mihi. Neomeniā & sabbatū, & festiuitates alias nō ferā, iniqui sunt cætus vestri. Calēdas vestras & solēnitates vestras, odiuit aīa mea. Facta sunt mihi molesta. Laboraui sustinēs, subaudiit per annos quadragintaduos, Vix tamdiu sustinere potui, & differre qd oportebat fieri. Sicut Romani veniēt, & tollerent vim & locum & gentē. Nō suscipiā munus vestrū, sed & reiectio m̄eris vestri nullū inferit nomini meo dānū. Ab ortu em̄ solis vsq; ad occasum magnū est nomen meū in gētibus, & in omī loco sacrificat & offertur nomini meo oblatio mūda. Nō em̄ solus Hierosolymis mihi est locus vbi oporteat adorare, sed in omī loco veri adoratores adorabunt patrē in spū & veritate. **E**t offerūt nomini meo oblationē mūdā, oblationem panis & vini, sacrum corpus & sanguis redēptoris sui. Hæc oblatio sic est mūda, vt exterius nullā habeat cruoris horrore. Et interius siue inuisibiliter mūdet cruentā bīs peccati pollutionē. Itaq; in gētibus talē oblationē offerētibus, magnū est nomē meū: vos aut quōdā meus populus peculiaris pollulistis illud, & cōpleēt illud. Populus quē non cognoui seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi. Filij alieni mentiti sunt mihi, filij alieni inueterati sunt, & claudicauerunt à semitis suis. In eo pollulistis nomē meū, qd cum sit oblatio mūda, & emundās oīa delicta. Vos dicitis, mēsa dñi cōtaminata est & qd superponit contēptibile est, cū igni qui illud deuorat, vcz qd in cōmemorationē sit passionis & mortis dñi, quē vos occidistis, cū signaculo crucis, in qua vos illū suspēdistis. Vñ & ip̄m signaculum exexamini, & torque mini cōscientia crudeli dicitis in cordibus vestris, cōtaminatā eē istā quā dicimus mēsam dñi, & qd superponit cōtēptibile eē dicitis, nimis qd nō carnes eiusmodi quales offerre vos & comedere cōsueuistis, addētes, vt per aliū propheta dictū est, holocaustomata vestra victimis vestris. Simul cū dicit vobis: ignē huius mēse dñi, ignē eē inuisibilē ignem spūs sancti, cōtēptibile hoc est vobis, qd nō apparet visibiliter, nec deuorat sacrificiū corpore ignis. Et dixistis: Ecce de labore. Dixistis (inquā) hoc, & dicitis in cordibus vestris, quia totū ministeriū mēse dñi, qd celebrat in gētibus, cū sit (vt iam dictū est) cōmemoratiō passionis dñicæ magnus labor, magnū est tormētum cōscientiæ vestræ. Proinde exufflastis, i. blasphemastis illud nequissimo flatu magnæ inuidiæ, magnæ iracundiæ. Nescio quō ex libro Esdræ possit intelligi, qd secundum hanc literā reuersus de Babylone populus, minorē putauerit esse cultū religionis, qd ornatus tēpli deerat, & qd supponebat, id est abscq;

IN MALACH. PROPHE. CAP. I. Fo. CCXXXVIII.
 abscq; templo, abscq; vrbis ædificijs, abscq; extruccionē muroz, & qd propter paupertatem murmurantes atq; inuiti offerentes dixerūt. Ecce de labore, Nā ibi taliter scriptū est, quia sponte obtulerūt in domū dñi ad extruendā eā in loco suo, & secundū vires suas dederūt & qd cōgregatus est populus quasi vir vnus, & ædificauerūt altare dei Israel, vt offerent in eo holocaustomata, sicut scriptū est in lege Moyū viri dei, & qd concinnebāt in hymnis & cōfessione dño qm̄ bonus, qm̄ in æternū misericordia eius: omnis quoq; populus vociferabatur clamore magno laudando dominū. Num ergo illius tēporis Iudæi tali fuerunt digni exprobrationē? Sed vos o Iudæi, vos o sacerdotes, & pontifices temporis p̄sentis simi, qbus iuxta prophetā aliū. Vā quia separati fuistis in diem malū, & appropinquastis solio iniquitatis, vos (inquam) sermo iste percutit, qd sermo propheticus est, & enuntiabat de futuris, dū hæc loqueretur iste angelus, iste nūcius dñi. Proinde audiamus qd adhuc dicat. **L** Et intulistis de rapinis claudū, & languidū, & intulistis munus. Nūquid suscipiā illud de manu vestra dicit dñs exercituū. Maledictus dolosus qd habet in grege p̄culum, & votum faciēs immolat debile dño, quia rex magnus ego, dicit dñs exercituū, & nomē meum terribile in gētibus. Et nunc ad vos mandatū hoc o sacerdotes. Si nolueritis audire, & si nolueritis ponere super cor, vt detis gloriam nomini meo, ait dñs exercituū, mittam in vobis egestatem, & maledicam benedictionibus vestris, & maledicā illis qm̄ non posuistis super cor. Ecce ego proiciam vobis brachiū, & dispergam super vultum vestrū sterces solennitatum vestrarū, & assumet vos secum. **A**d vos (inquit) mandatum o sacerdotes qui domū patris, quæ debuit esse domus orationis, fecistis spelūcam latronū, & inde id est de latrociniō vestro, de rapinis quas de populo rapiebatis boues, & oues & columbas, & cætera quæ oblata erant, vendēdo his qui de longe venerant, & quod offerret nō habebant, ad vos (inquam) mandatū hoc. Quia sic faciēdo profectio intulistis de rapinis claudū & languidū, id est, intulistis munus omni contēptu dignū, nunquid suscipiā illud de manu vestra dicit dñs? Imo dicam. Maledictus dolosus qui habet in grege suo masculū, & votum faciēs debile immolat dño. Quis est qui habet masculū in grege suo, & debile offert, & debile immolat domino, nisi vos o sacerdotes Iudaicę p̄fidiæ, qui habetis Christum incarnatū iam de genere vestro, & adhuc brutum pecus cōtenditis offerre domino? Maledicti estis o dolosi, qui illū venisse scientes, vos scire distimulatis, qd iam venerit, & nō qualemcūq; claudū aut languidū, non qualemcūq; debile, qd est omne pecus brutū, quia nō valet ad emundationem peccatorū, verum etiā Barrabā latronem, homicidam seditiosum domino obtulistis, dimittendo illū pro honore quasi domini, secundum consuetudinem diei festi, & deinde nunq̄ masculum illum gregis electi, dñm offerre voluistis, potius brutū pecus ingerētes quasi placeat illi, quasi carnes tauorū māducare & sanguinē hircorū potare velit. Bene est qd ipse rex magnus dñs exercituū nomē suū terribile faciēs in gētibus, qm̄ nolulistis audire, qm̄ nolulistis ponere super cor veritatem, sed opposuistis claritati eius perfidiæ velamen, & non dedistis nomini eius gloriam & honorem, misit in vobis egestatem, mandando nubibus suis, ne pluant super vos imbrem, sicut nūc patet, qd neq; prophetiā neq; quālibet aliam habetis gratiā cœlestem, & maledixit benedictionibus vestris, & itē maledixit illis, id est, iuxta prophetam alium duplici contritione vos contriuit, vt nō solū Romani tollerent vestrū & locū & gentem, verum etiā maligni spūs animas auferrent, iuxta illud Psalmistæ veriloquiū. Tradentur in manus gladij, partes vulpium erūt. Bene (inquam) & iuste maledixit benedictionibus vestris, qm̄ vos benedictionibus eius maledicere voluistis & maledixistis quantū potuistis. Nā quia ip̄s sanctus, qui est ipsa benedictio domini, dixerat in Psalmo: Benedictus qui veterus est in nomine domini, vos assumptistis quasi patrociniū legis dicentis, quia maledictus est à deo qui pendet in ligno, & dānatione patibuli maledictū voluistis facere illū, qui venerat benedictus in nomine dñi. Bene omnino proiecit vobis brachiū, & dispersit super vultū vestrū sterces solennitatum vestrarū, & assumet vos (ait) sterces illud secum. Nā quia brachiū, i. armū dextrū bruti pecoris, quod ex lege vobis fiebat, secundum ceteras leges solum habere voluistis, & fortissimū brachium domini Christū filiū dei reiecitistis & contēptui habuistis. Recte brachium eiusmodi vobis tanq̄ canibus proiecit, ne saltem intus in Hierosolymis potrigeretur vobis, sed foris profectum vix assequi & rodere possit.

Esai. 1.
Hiere. 7.
Esai. 1.
Johan. 4.
Oblatio mūda
Psal. 17.
Hiere. 7.
In q̄s hæc propheta scripta est,

1. Esdr. 3.
Amos. 5.
CAP. II.
Maledicti sacerdotes Iudaicę.
Hebr. 9.
Psal. 49.
Esai. 5.
Hiere. 7.
Psal. 62.
Psal. 117.
Deute. 21.

re possitis captiui atq; dispersi, nō solēnitates meas, sed vestras solēnitatū stercus circūferentes, qd & vos ita secū assumpistis, vt sitis possessio vel portio stercoris, nō habētes portionem in terra solēnitatis dñi. **L** Et sciētis, qā misi ad vos mādatum istud, vt esset pactum meū cū Leui, dicit dñs exercitū: Pactū meū fuit cū eo vitæ & pacis, & dedi ei timorem & timuit me, & a facie nominis mei pauebat. Lex veritatis fuit in ore eius, & iniquitas non est inuēta in labijs eius. In pace & in æquitate ambulauit mecū, & multos auertit ab iniquitate. Labia sacerdotis custodiūt sciētiam, & legē requirent ex ore eius, qā angelus dñi exercitū est. Vos autē recessistis de via, & scādalizastis plurimos in lege. Irritū fecistis pactū Leui, dicit dñs exercitū. **¶** Quorsum ista cōmemoratio Leui tā bonæ? Nimis vt faceretis dotes, q̄s culpa oīno degenerasse demōstret a fide vel iustitia paterna, nec ad patres pertinere filiorū vituperationē, nec filijs vtiq; malis cōmunē esse paternæ iustitiæ laudē. Ac si dicat. Quā ostia mea clauditis, & altare meū incēditis, decimas a populo suscipiētes, hæc reditaro iure secundū carnem filij Leui, putatis vos mihi eē sicut fuit Leui, sicut fuerunt Moyses & Aaron & Phinees, & ceteri tempore illoꝝ hoīes siue sacerdotēs vestri maiorēs de tribu Leui, quasi nō aliunde mihi placuerint, nisi ex eo, qd vos tractatis, ministerio cruci sacrificij. Nō ita est: Sciētis & experimēto discētis, quia misi ad vos mādatū istud vt eēt pactū meū cū Leui. Cuiusmodi pactū? Vtiq; nō pactū ostia claudēdi & altare incēdēdi, mactādi pecora & mactādi carnes, sed pactū vitæ & pacis, & hoc pactū meū cū eo fuit. Quō fuit? Dedi ei timorē & timuit me, a facie nois mei pauebat. Lex veritatis erat in ore eius, & iniquitas non est inuenta in labijs eius. In pace & in æquitate ambulauit mecū, & multos auertit ab iniquitate. Hæc oīa sacerdotalia sunt, q̄ vos nō habetis: Ergo sacerdotes nō estis. Labia sacerdotis custodiūt sciētiam, & legē requirent ex ore eius, qā angelus dñi exercitū est. Vestra autē labia nō custodiūt sciētiam, nō est lex in ore vestro quā annūtiare ē angelicū officiū implere, imo recessistis de via q̄ est dei sciētia, & scādalizastis plurimos in lege. Etenim sicut per aliū prophetā dictū est, laqueus inuenit oēs vos, Ergo sacerdotes nō estis. Irritū fecistis pactū Leui, irritū (inquā) nō ipsi Leui, sed vobismetipsis, vt nihil vobis proficit eē secundū carnē filios Leui. **¶** Scire debemus quī sit factū, qd nūc dicit, pactū meū fuit cū Leui, videlicet quā post egressum de Aegypto veniētes ad mōtem Sinai, ascēderūt Moyses & Aaron, Nadab & Abiu, q̄ erāt de tribu Leui, & septuaginta de senioribus Israel, & viderunt deū Israel. Dixitq; dñs ad Moysen: Ascende ad me in montē & esto ibi, daboq; tibi tabulas lapideas & legē ac mādata q̄ scripsi, vt doceas filios Israel. Hoc fuit pactū vitæ & pacis. Quæ autē post vituli reatū mandauit, nō pertinent ad pactū vitæ & pacis. Vnde apud Ezechielem hæc & alia taliter distinguit. Eieci ergo eos de terra Aegypti & eduxi in desertū, & dedi eis p̄cepta mea, & iudicia mea ostēdi eis, quæ faciat homo & viuat in eis. Deinde subsequitur: Et irritauerunt me domus Israel in deserto, scilicet faciendo vitulum & adorando illum. In præceptis meis (inquit) non ambulauerunt & iudicia mea profecerunt quæ faciens homo viuat in eis. Ergo & ego dedi eis præcepta non bona, & iudicia in quibus non viuēt. Diligenter animaduertenda sunt hæc, qualia sint præcepta quæ dedit ante, & qualia quæ dedit post reatum vituli, & tūc certius parebit quantum distet illud, vnde collaudat Leui dicēdo: Pactū meū fuit cum eo vitæ & pacis, & illud in quo gloriantes sacerdotes impij, putabant se apud deū sic esse vt fuit Leui. Sequitur. **L** Propter quod & ego dedi vos contemptibiles & humiles omnibus populis, sicut non seruastis vias meas & accepistis faciem in lege. Nunquid nō pater vnus omnium nostrum. Nunquid non vnus deus creauit nos. Quare ergo vnusquisq; nostrum despicit proximum suum, violans pactum patrum nostrorum? **¶** Propter quod (inquit) quoniam irritum fecistis pactum Leui, & ego dedi vos contemptibiles & humiles omnibus populis, sicut supra testatus sum, dicens, Ecce ego proiciam vobis brachiū, & dispergam super vultum vestrum stercus solennitatum vestrarum. **¶** Et notandum, quod inter omnia quæ fecerunt, non seruando vias domini, capitulum istud imputat pro magno crimine, & accepistis faciem in lege. Hanc etenim iniustitiam & iniquitatem illorum, ipse dñs omnium pro nobis pauper factus expertus contra semetipsum dicebat illis. Et in sabbato circūciditis hominē. Si circūcisionē accipit hō in sabbato, vt nō soluat lex Moysi, mihi indignamini, quia totum hominē sanum feci in sabbato. Nolite iudicare secū

Ezech. 18

Sacerdote officium

Esa. 42

Exo. 24

Ezech. 20

Acceptis faciem in lege. Iohan. 7

dum faciem, sed iustū iudiciū iudicate, videlicet vt nō plus autoritatis in minori facto cōcedatis Moysi, propter quod dux fuit, & iudicē super vos illū deus cōstituit, q̄ mihi in maiori facto, pro eo q̄ ego nō iudico quenq; imo dico, quis me cōstituit iudicē aut diuisorē super vos. Hoc em̄ erat accipere faciē in lege, propter humilitatē faciei eius, facta eius, q̄ quis p̄clara cōtemnere, & alterius facta minorā. **L** Moysi, propter claritatē vultus eius, importuna adulatione magnificatē & dicere, Nos scimus qā Moysi locutus est deus, hunc autē nescimus vnde sit. In cōmuni bus q̄q; rebus iniquū est faciē accipere. Hinc Iacobus dicit: Si dixeritis diuini, tu sede hic bene, pauperi autē dicatis, tu sta illic, aut sede sub scabello pedū meorū, nōne iudicatis apud vosmetipsos, & facti estis iudices cogitationum iniquarū? Contra hmōi iniquitatē recte inuehitur, dicēs: Nunquid nō pater vnus omnium nostrū? Nunqd nō deus vnus creauit nos? Quare despicit vnusquisq; fratrem suū, violans pactū patrum nostrorū, subauditur, q̄ ex humilitate deo cōplacuerūt, qui nō ex facie, sed ex fide amici dei facti sunt, q̄ peregrinādo in paupertate spūs terrā nobis possidendā acquirerūt: Videte q̄ sit incōgruū filios humiliū & peregrinorū superbire in acceptione personarū. Sequitur. **L** Transgressus est Iudas, & abominatio facta est in Israel & in Hierusalē, quia contaminauit Iudas sanctificationē dñi quam dilexit, & habuit filiā dei alieni. Disperdat dñs virū, qui fecerit hæc, magistrū & discipulū de tabernaculis Iacob, & offerente munus dño. **¶** Pars est ad istam declamationē solū illud respicere, q̄ reuerfi de Babylone in eo transgressi sunt, q̄ quidam sacerdotes & leuitæ tulerūt de filiabus Chananaorū cæterarumq; gentiū, & de filijs suis, & cōmiserunt se cū populis terrarū. Pars, inquā, est illud solū respicere, qm̄ hæc verba sunt autoritatis prophetice, verba sunt spūs sancti, ad spūalia semper & cœlestia tendentis. Itaq; sicut deest maiestatis loquentis de spūalibus, cceptus sermo totus spūalibus intentus sit. Quō habuit Iudas filiam dei alieni? Quæ est illa filia dei alieni? Profecto lex carimoniarū sine lege fidei, filia est dei alieni. Vbi Iudas legē fidei cōtempfit, p̄ quā primus Abraham deo complacuit, & legē carimoniarū in cibis & potibus & iustitijs carnis retinuit, ibi transgressus est, & extunc habet filiā dei alieni, ex quo Christus occidit, qā quicquid extunc obseruare videtur in carimonijs eiusmodi, nō est religio veri dei, sed religio dei alieni, abominatio & cōtaminatio sanctificationis dñi, quā dilexit peruersa dilectiōe, vt mallet Christū occidere, q̄ sanctificationē loci vel gentis amittere secundū timorē quē finxit dicens: Si dimittimus eū sic, venient Romani & tollent nostrū & locū & gentem. Disperdat (inquit) dñs virū qui fecerit hoc, & ita factū est. Nā dispersi sunt, tā magister q̄ discipulus, & offerens munus dño. **¶** I. tā seniores q̄ populus, tā pharisæus q̄ pontifex: dispersi sunt in quā, tā de terrenis q̄ de cœlestibus tabernaculis Iacob. At audiamus adhuc incrementū sceleris, exaggerationem criminis. Ait. **L** Et hoc rursum fecistis. Operiebatis lachrymis altare dñi fletu & mugitu, ita vt vltra nō aspiciam ad sacrificium, nec accipiam placabile quid de manu vestra, & in die ista. Quam ob causam? Quia dñs testificatus est inter te & vxorē puertatis tuæ, quā despexisti, & hæc particeps tua & vxor fœderis tui. **¶** O quāta ira, quāti zeli dñi iracundia. Hoc, inquit, rursum fecistis. Audi fuistis flere in oculis meis, audi fuistis mugire in auribus meis, audi fuistis opere lachrymis altare dñi. Quanta est hæc ira, clementissimum dñm dicere, hoc fecistis, fiendo & mugiendo me ad maiorē iracundiam concitastis, & ita concitastis ne vltra aspiciam ad sacrificiū, nec accipiā placabile quid de manu vestra? Quātū est miraculum? Quales sunt lachrymæ, qualis fletus, qualis mugitus miserorū, qui tam grauiter offendit misericordiam dñm? Sed nō miremur. Nam istorū fletus sceleratus & criminofus est, quia venit de amore præsentis seculi, contemptū habens futurū. Talis erat fletus & eiulatus Esau, quippe qui tam diu fleuit & eiulauit, donec pater Iacob dixerat illis: In pinguedine terræ & in rore cœli desuper erit benedictio tua. Hinc est ira dei iusta, cuius iustitiæ causam continuo subtiliter insinuat. Dicentibus em̄, quā ob causam lachrymis nostris offensus nō aspicias ad sacrificiū, nec accipies placabile quid de manu nostra, respondet & dicit: Quia dñs testificatus est inter te & vxorē puertatis tuæ quā despexisti, & hæc est particeps tua & vxor fœderis tui. Et est sensus, Vxorē puertatis, vxorē quā prius nouisti, tu despexisti, quia fidē per quā pater tuus Abraham deo cōplacuit in qua deus patres nostros elegit & assumpfit, tu reliquisti. Nōne inter te & hmōi vxorē tuā deus testificatus est? Nō em̄ per legē promissio Abrahamæ & semini eius, vt heres esset mundi, sed per iustitiā fidei, siquidem quā credidit Abraham deo, & reputatū est ei ad iustitiā, & sicut

Luce. 12

Iohan. 9. Iaco. 2

Hebr. 11

1. Ekd. 6. 10

Filia dei alieni, lex carimoniarū sine fide.

Ichan. 12

Ira dei in Iudæos.

Fletus Iudæorū sceleratus. Gene. 27

Vxor puertatis, si des Abraham. Romano. 4

& sicut

& sicut ibidem scriptum est, in die illo pepigit dominus foedus cum Abraham, dicens: Semini tuo dabo terram hanc, nondum lex data erat, sed necdum ipse Abraham circumcisor erat, & proinde recte dixerim, fide fuisse vxore pubertatis tuae participem tuam, & vxorem foederis tui, inter quam & te testificatus est dominus, i. testamentum fecit. Tu autem illam despexisti, & cum per fidem in Abraham iustificatus sis, tu per legem contempta fide iustificari contendis, quod est iniustitiam tuam velle statuere, & iniustitiae dei nolle subijci. Quo ergo audes operire lachrymas altare domini, flere in oculis domini, & mugire in auribus domini, adulter legis, contemptor fidei? Nonne vnus fecit, & residuum spiritus eius? Et quid vnus quaerit, nisi semen dei? Quod est dicere, Nonne vnus idem est deus qui & cum illa iustitia vxore pubertatis tuae testificatus est, & testamentum fecit, & cuius spiritus residuum, i. nouum testamentum fecit? Et iste & spiritus eius, cum sit deus vnus quod quaerit, nisi semen dei, nisi ut credas in filium dei? Hoc quod deus pater, qui primum testamentum fecit, hoc quaerit spiritus sanctus, quod residuum, hoc est, quod secundum testamentum fecit, ut credas in filium dei, sicut cultor & amator vnus indiuiduae trinitatis. Custodite ergo spiritum vestrum, & vxorem adolescentiae tuae noli spernere. Cum odio habueris, dimitte, dicit dominus deus Israel. Operiet autem iniquitas vestimentum eius, dicit dominus exercituum. Custodite spiritum vestrum, & nolite despiciere. Spiritum vestrum inquit, i. fide patrum vestrorum, quae tanto lege caritatis, rursus siue litera legis, quanto spiritus carne melior est, custodite, si vultis viuere, quia vide licet litera occidit, spiritus autem viuificat. Et vxorem homini, vxorem adolescentiae tuae quae per dilectionem operando parit filios vitae, noli despiciere. Quam tunc despicias, dum iniustitiam tuam volens statuere, iniustitiam dei, quae est iniustitia fidei, pro nihilo ducas, & huic subijci non vis, cum tamen haec vxor adolescentiae tuae sit, quae per hanc adoleuisti placitam in patribus quadringentos & triginta annos antequam fieret lex. Tot enim anni fuerunt ante datam legem, a verbo promissionis quod Abraham haec creditum est. Noli ergo despiciere, sed custodi, i. dilige. Caeterum si odio habueris, dimitte. Nam sicut de vxore carnis propter duritiam tuam concessum est tibi, ut dimittas eam si odio habueris, ne forte occidas si tenere compellaris, ita & de ista vxore spiritus tui dico tibi, dimitte cum odio habueris, ut si in Christum credere non vis, saltem credentes non persequaris. Tolerabilius quocumque est in Christum non credere, quam ita fide eius suscipere, ut seruituti velis subijcere, eique circuncisionem & caeteras legis caerimonias superponere, quae secundum actum apostolorum quidam, quauis pauci, qui crediderunt, non minima seditione facta apostolis, persecutione apostolis conati sunt efficere. Et concedendo quid dicit, Cum odio habueris, dimitte, sed ne ipsa concessio videret odientem excusare, conuersus ad auditores: Operiet autem, ait, iniquitas vestimentum eius, i. iniquitas odio habentis vxorem homini, manifesta fiet omnibus, & ab omni seculo denotabit. Mox ad eosdem conuersus, inculcat & replicat quod dixerat. Custodite, inquit, spiritum vestrum, & nolite despiciere, potius despiciate literam occidentem, sequimini autem & custodite spiritum viuificantem. Sequitur. Laborare fecistis dominum in sermonibus vestris, & dixistis: In quo enim fecimus eum laborare? In eo quod dicitis, Omnis qui facit malum, bonus est in conspectu domini, & tales ei placet. Aut certe vbi est deus iudicium? Multos fuisse in populo Iudaeorum etiam ante hanc vltimam impietatem, qua Christum occiderunt, & apostolos eius persequentes, verbum eius repulerunt, qui dicerent: Omnis qui facit malum, bonus est in conspectu domini, & tales ei placet, illud indicat de libro Machabaeorum taliter dictum. In diebus illis exierunt ex Israel filii iniqui, & suaserunt multis, dicentes: Eamus & disponamus testamentum cum gentibus quae circa nos sunt, quia ex quo recessimus ab eis, inuenerunt nos multa mala. Et abierunt ad regem, & dedit illis potestatem, ut faceret iniustitias gentium. Secundum illas siue ex persona talium in LXXII. psalmo dicit: Quia zelauit super iniquos, pacem peccatorum videt. Item: Quo scit deus, & si est scientia in excelso? &c. Sic loqui & sic existimare & dicere, vbi est deus iudicium? eorum est quod omnino a fide sunt alieni. Non est, aiunt, in rebus humanis prouidentia. Omnia casu ferunt incerto, nec dei iudicio gubernantur, quin potius mali ei placet, & boni displicet. Quamvis offendat deum, sermo vel sensus homini vehementer insinuat, cum dicit: Laborare fecistis dominum in sermonibus vestris. Cum haec & his similia deus pater, deus spiritus sanctus diceret per prophetas ad sacerdotes, & carnes eorum immolantibus reprobaret. Iam dudum & interea loquebat ad opus salutis nostrae preparans se filius vnigenitus, & dicebat illud in psalmo: Holocaustum & pro peccato non potestulasti, tunc dixit: Ecce venio. Ad hoc dictum valde congruit hoc responsum patris. Ecce ego mitto angelum meum, & preparabit viam tuam ante faciem tuam. Hunc angelum esse Iohannem, testatur ipse dominus dicens: Quid existis videre prophetam? Etiam dico vobis, & plus quam prophetam hic

Roma. 10

2. Cor. 3
Gala. 1

Matth. 19
Deut. 24

Acto. 17

1. Mach. 14

Psal. 39
CAP. III.

Matth. 11

Hic est enim de quo scriptum est: Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui preparabit viam tuam ante faciem tuam. Ita quod reprobo veteri sacerdotio, dum sacerdotium melius introducit, homo genere sacerdos praeparatur praeparare viam sacerdotio vero, sacerdoti magno, de quo & protinus dicit. Et statim veniet ad templum suum dominator, quem vos quaeritis, & angelus testamenti quem vos vultis. Et notandum quod dicit, statim, non enim longa mora inter fuit, sed statim, scilicet sexto mense a conceptione Iohannis iste conceptus, sexto mense a natiuitate Iohannis iste natus est. Vterque angelus, quia uterque sacerdos, uterque custodiens scientiam, iuxta quod supra dictum est: Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirit ex ore eius, quia angelus domini exercituum est. Vterque inquam angelus, sed non parum modo. Ille enim tantum homo sacerdos, iste autem & dominator & sacerdos, i. dominus & deus, & homo sacerdos. Vnde & litera modum vtriusque recte discernit, dum de illo dicit hoc tantum, Ecce ego mitto angelum meum, de isto autem, & statim veniet ad templum suum dominator quem vos quaeritis, & angelus testamenti quem vos vultis. Ad quos autem loquitur dicens: quem vos quaeritis, nisi ad veros filios Leui, quorum duciter postmodum mentionem facit, ad eos qui expectabant redemptionem & consolationem Israel, qualis illo tempore Simeon iustus extitit. Quid porro est, veniet ad templum sanctum suum, nisi veniet ad sacerdotium suum? Hic enim primogenitus est. Primogenitorum autem erat sacerdotium, & ante Moysen & ante Abraham. Vnde & Melchisedech, qui sacerdos altissimi extitit, affirmatur, quod ipse fuerit Sem qui fuit primogenitus Noe. Iuxta hunc morem sacerdos esse debebat Esau, cum esset primogenitus, sed haec primogenita supplantauit ei minor frater eius, & vestes illas, de quibus scriptum est: Et vestibus Esau valde bonis, quas apud se habebat domini Rebecca, induit eum, vestes sacerdotales fuisse creduntur. At vbi lex venit, primogeniti a sacerdotio vacare sunt iussi, & pro tanto redimunt, quia sacerdotii functione nihil poterant mundo conferre. Subintravit autem in sacerdotium & in omni ministerium cultus diuini tribus Leui, quae aliquid contulerat, quae videlicet Moyses & Aaron de tribu Leui existentes, populum ab Aegyptiaca seruitute solutum eduxerunt ad immolandum dominum, quod & per eorum constitutionem facere coeperunt in deserto. Pauperum quidem contulerant populum illum educendo, & panem conferebat, carnes aut sanguinem hircorum animalium sacrificando, sed non illo tempore sacrificium aliud fuerat quod sufficere posset pro peccato. Vbi venit sacrificium valens, rursus remoueri debuit sacrificium carnis & sanguinis, cum sacerdotibus non quaerentibus sacrificium fidei & primogenitus vnus honorem primogeniti, scilicet sacerdotium suscipere debuit, vnus idemque & primogenitus omnium & sacerdos & sacrificium. Quod sciens diuinus Esau gelista cum dixisset de illa, quam virginem concepit, narrauerat. Factum est autem, cum essent ibi impleti sunt dies ut pareret, statim subiunxit: Et peperit filium suum primogenitum. Igitur primogenitum ante omnem creaturam primogenitum in multis fratribus, & ideo sacerdotem dignum venientem ad templum suum, ad sacerdotium suum. Ecce venit, dicit dominus exercituum. Et quis poterit cogitare diem aduentus eius? Vere nullus, nisi cui vel per angelum, vel per semetipsum reuelauerit spiritus sanctus, sicut per angelum Ioseph filio Dauid, sicut per semetipsum iusto Simeoni reuelauit. Veniet enim occultus, veniet sicut mitis & humilis corde. Nulla scilicet pompa praecedente vel subsequente, nulla clamoris vel contentionis tuba personante. Et quis scitabit ad videndum eum? Ipse enim quasi ignis conflans, aut quasi verba fullonum. Et sedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Leui. Et colabit eos quasi aurum, & quasi argentum & erunt domino offerentes sacrificia in iustitia. Et placebit domino sacrificium Iuda & Hierusalem, sicut dies seculi, & sicut anni antiqui. Quis, inquit, stabit ad videndum eum? Vere non sacerdotium, non ciuitas, non templum eorum, qui oculos non habebunt ad videndum eum, qui nequam habebunt oculum, & totum corpus tenebrosum. Ipse enim quasi ignis conflans, & quasi herba fullonum, i. igne mittens in terram, scilicet spiritum sanctum qui consumet incredulos, velut ignis conflatorum, credentes autem velut herba fullonum emundabit gratia remissionis peccatorum, & velut ignis conflans zelo bono, seruantes amore celestium bonorum faciet ardentem, ut deinde dicit, & sedebit conflans & emundans argentum. Hoc repetit dicendo, & purgabit filios Leui. Sicut enim argentum in manu artificis vel argentarii, sic filii Leui, i. omnes ministri domini in manu huius dominatoris domini. Quo vel in quo purgabit eos? colabit eos, inquit, quasi aurum & quasi argentum. Quod colatur, nimis idcirco colatur, ut a bono liquore omnis feculentia separet. Et quid erat sacerdotium prius, nisi liquor feculentus? De optimis sacerdotibus loquamur, optimi sacerdotes Aaron & Phinees, & multi alii, nouissimusque Zacharias

Supra. 7

Chrs. dominator.

Lucas. 2
Veniet ad templum. i. ad sacerdotium primogenitorum.

Gene. 27

Exo. 13

Luc. 24

Roma. 8

Coloss. 1

Matth. 16

Luc. 2

Matth. 6

Luc. 12

Sacerdotium vnus, liquor feculentus

Verba hæc vestra, verba inuidiæ vestræ inualuerunt (inquit) super me, quæ locuti estis contra me, & ita inualuerunt super me, vt non possim vobiscum quicquam facere, nisi quod ex vobis paucissimos conuerti (sicut euangelista Marcus) vti que diuinitus quodam loco dixit de me: Et non poterat ibi virtutem vllam facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curauit, & mirabatur propter incredulitatem illorum. ¶ Tunc locuti sunt, timentes deum vnusquisq; cum proximo suo, & attendit dominus, & audiuit, & scriptus est liber monumenti coram eo timentibus deum, & cogitantibus nomen eius. ¶ Quid locuti sunt timentes deum? Nimirum glorificauerunt deum, dicentes: Ergo & gentibus penitentiam dedit ad vitam, & laudauerunt clementiam, & sententiam patris irreprehensibilem, dicentis: Manducemus & epulemur, quia hic filius meus mortuus erat & reuixit, perierat & inueutus est. Quinetiam te seniore[m] fratrem pro reuersione & susceptione iunioris indignantē, & murmurantē & dicentē: Quod nunq̄ mādātū meū præteriens, fortiter conuincunt huiuscemodi verbis. Propter quod inexcusabilis es o[mn]is qui iudicas. In quo enim iudicas alium, te ipsum cōdemnas. Eadem enim agis quæ iudicas, Et hoc certe verissimū est. Quæ etenim peccata vel vitia de gentibus vnquam audita sunt, vt non etiā de Iudeis siue de populo Israel audita vel nota sint ex sanctarum autoritate scripturarum. Bene ergo & veraciter locuti sunt, timentes deum, vnusquisq; cum proximo suo, quod omnes peccauerunt, & egent gratia dei, & quod non sit deus Iudæorum tantum, imo & gentium. Et dominus minus attendit, & audiuit, quomodo & quid locuti sunt, & scriptus est liber monumenti coram eo timentibus deū, & cogitantibus nomen eius, vt videlicet cuncta in iudicio recitentur, & ex verbis suis iustificentur, sicut e contra, qui male locuti sunt, ex verbis suis condemnabuntur. Hinc & illud apud Esaiam: Ego autem opera eorum, & cogitationes eorum venio vt congregem cum omnibus gentibus & linguis. In illo libro monumenti, in illa congregatione cogitationum nequaquam deerit illa confessio penitentis populi gentilis, que patris pietatem concussit. Pater, peccavi in cœlum, & coram te, & iam non sum dignus vocari filius tuus. ¶ Et erunt mihi, ait dominus, in die qua ego facio in peculium, & parcam eis, & sicut parci vir filio suo seruienti sibi, & conuertimini, & videbitis quid sit inter iustum & impium, inter seruientem deo, & non seruientem. ¶ Tunc illi (inquit) quibus inuidetis, contra quos liuore torquemini, quos aspernamini, confidentes in vobismetipsis tanquam iusti, erunt mihi in peculium in die qua ego facio, idem vt faciam presertim habeo, & parcam eis, quamuis quondam peccatoribus, parcam (inquam) eis penitentibus & seruientibus mihi seruitio piæ confessionis, sicut parci vir filio suo seruienti sibi quibuslibet modis, & conuertimini, & videbitis illud, quod modo non videtis, neq; videre vultis, toti auerſi, & dorsum habentes contra faciem veritatis, videbitis (inquam) quod sit inter iustum & impium, inter seruientem deo & non seruientem, & ita certo scietis experimento, quod non sit vanus qui fertur deo. ¶ Ecce enim dies veniet succensa quasi caminus, & erunt omnes superbi, & omnes facientes impietatem stipula, & inflammabit eos dies veniens, dicit dominus, quæ non relinquet eis radicem & germen. Et orietur vobis timentibus nomen meum, sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius. Egrediemini, & salietis sicut vituli de armento, & calcabitis impios, cum fuerit cinis sub planta pedum vestrorum, in die qua ego facio dicit dominus exercituum. ¶ Hoc erit inter iustum impium, inter seruientem deo, & non seruientem, quod est inter stipulam, quam profecto caminus cito consumit, & inter homines quos serenus sol ortu suo lætificauit. Vnus enim idemq; dies domini, vnus idemq; sol iustitiæ, cum in iudicio cunctis manifestus apparuerit superbis, & omnibus facientibus impietatem, ita erit terribilis, vt non possint stare ante faciem eius, sicut stare stipula non potest in flamma camini ardens, vel sicut fluit cera a facie ignis, & inflammabit eos in perditionem, sicut in flammata stipula non relinquitur radix aut germen, timentibus autem nomen meum, sic erit, vt sol inito vere, sol non qualiscunq; sed sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius. His verbis gemina timentium deum felicitas pulchre exprimitur. Nam in eo quod dicit sol iustitiæ, iustificationem significat animarum, quæ timentes dominum, felices erunt in die illa, atque dicendo: Et sanitas in pennis eius, immortalitatem atq; incorruptibilitatem designat corporum, qua felices erunt, id est timentes dominum in eadem & ex eadem die. Item hoc intererit inter iustum & impium, inter seruientem deo & non seruientem, quod est inter vitu-

vitulum & à vinculo solutum, & cinerem quam vitulus calcans dum exilit, subsilit, dispergit in omnem ventum. Ait enim: Egrediemini, & salietis sicut vituli de armento, & calcabitis impios in die qua ego facio dicit dñs deus exercituum. His verbis pulchre & atterna significatur iuuentus sanctorum renouanda ex resurrectione mortuorum, & vetustas irrecuperabilis impiorum, qui propter superbiam omnis peccati, incendio conflagrati cinis facti sunt. Sequitur: Memento legis Mosi serui mei, quæ mandauit in Ore ad omnes Israel præcepta & iudicia. ¶ Quid hoc est dicere, in tali negotio, nisi ac si dicat: Dominus tor iam dictus, & angelus testamenti est, qui accuset vos Moses, in quo vos speratis, si enim crederetis Mosi, crederetis forsitan & mihi, de me enim ille scripsit, si enim illius literis non creditis, quō verbis meis crederetis? Igitur mementote (inquit) legis Mosi serui mei, quam mandauit in Ore ad omnes Israel præcepta & iudicia, videlicet, vbi dicentibus ad Mosens: Loquere tu nobis, & audiemus, non loquatur nobis dominus, ne forte moriamur, Prophetam autem suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, & ponam verba mea in ore eius, loqueturq; ad eos omnia quæ præceperō illi. Qui autem verba eius quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor existam. Tunc autem dabantur præcepta dicalogi bona, & iudicia in quibus est vita, quæ ad carnales non pertinent cęrimonias. Memento (inquit) quia si memineris (inquit) illius legis, temporis, & loci, memores eritis etiam mei, quia tunc & ibi de me ille scripsit: ¶ Ecce ego mittam vobis Heliam prophetam, antequam veniat dies domini magnus & conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres illorum, ne forte veniam, & percutiam terram anathemate. ¶ De aduentu Helix quicquam diffinire non ausim, quia videlicet doctorum alij quibus omnes fere consentimus, credunt eum ad literam venturum & restitutum omnia, ac mortis debitum persoluturum, alij vero nequaquam, quibus vir illustris beatus Hieronymus consentire videtur, dicens: Quanquam multi sint etiam nostrorum qui credunt eum ad literam venturum, & restitutum omnia, ac mortis debitum persoluturum. Cæterum dominus interrogatus ab apostolis de aduentu Helix, respondit: Helias iam venit, & non cognouerunt eum, sed fecerunt in eum quæcunq; horribilis, & conuertem in Heliam volens intelligi. Vnde subsequens adiunxit: Si vultis recipere, Iohannes ipse est Helias qui venturus est. Veruntamen siue ipsam Helix personam, siue (vt alij volunt) prophetiam promitti magis verum sit in his verbis: Ecce ego mitto vobis Heliam prophetam, illud constat, quia reliquæ conuertentur ex Israel, & dicente supradicto patre: Epulari autē & gaudere oportebat, quia frater tuus mortuus fuerat & reuixit, perierat & inuentus est, acquiescet ei filius senior, qui nunc indignus est, & intrare non vult, atq; ita conuertetur cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum, vt credant filij hunc Iesum Christū, qui sub Pontio Pilato passus est, illum esse quem pater venturum expectauerunt, anteq̄ veniat dies domini magnus, & horribilis dies iudicij, in qua anathemate percutiet terrā, id est, eos qui faciunt opera terrena, veniens manifestus, qui quondā venit occultus.

F I N I S.

Impressa sunt nunc demum ex integro, luculentissima Ruperti abbatis Tuiensis, summi theologi, summiq; viri, in duodecim prophetas minoris, Commentaria. Quæ ante annos quadringentos, posteris diligenter reuoluenda conserauit. Impensis Arnoldi Birkman. Anno domini, M. D. XL.

Marci, 6

Acto, 11. Luc, 17

Roma, 2

Roma, 3

Esa, 66.

Luc, 17

CAP. III.

Psal, 67.

Iohan. 8

Exod, 20 Deute, 18

Ex aduentu Helix duplex opinio

Matth, 17

Roma, 4 Luc, 17